THOMÆ HOBBES

Malmesburiensis

ELEMENTORVM PHILOSOPHIÆ

SECTIO TERTIA

TOMVS SECVNDVS.

AMSTELODAMI,
Apud IOANNEM BLAEV,
MDCLXVIII.

Continet autem
TOMUS SECUNDUS.

EXCEL-

EXCELLENTISSIMO
VIRO,
GVLIELMO
COMITI
DEVONIÆ,
Domino meo Colendiſſimo.

POpuli Romani, memoriâ Tarquiniorum, & civitatis inſtituto, Regibus iniqui, vox erat (*Excellentiſſ. Domine*) prolata ore *Marci Catonis Cenſoris*, Reges omnes de genere eſſe beſtiarum rapacium. Ipſe autem Populus Romanus, qui per *Africanos*, *Aſiaticos*, *Macedonicos*, *Achaïcos*, cæterosque à ſpoliatis gentibus cognominatos cives, totum ferè orbem terrarum diripuerat, qualis bellua erat? Non minus ergò quam *Cato*, ſapienter dixit *Pontius Teleſinus*. Is prælio ad *Portam Collinam* contra *Syllam* circumvolans ordines exercitus ſui; vociferatusque, eruendam delendamque ipſam Romam, adjiciebat, nunquam defuturos Raptores Italicæ libertatis *Lupos*, niſi Sylva, in quam refugere ſolerent, eſſet exciſa. Profectò utrumque verè dictum eſt, *Homo homini Deus*, & *Homo homini Lupus*. Illud, ſi concives inter ſe; Hoc, ſi civitates comparemus. Illic juſtitia, & caritate, virtutibus pacis, ad ſimilitudinem Dei accceditur; Hîc propter malorum pravitatem, recurrendum etiam bonis eſt, ſi ſe tueri volunt, ad virtutes Bellicas vim & dolum, id eſt, ad ferinam rapacitatem. Quam etſi homines

pro convitio invicem objiciant, more innato, facta sua in personis aliorum, tanquam in speculo, sinistra dextra, dextra sinistra existimantes; vitium tamen esse non sinit profectum à necessitate conservationis propriæ jus naturale. Quod autem *Catoni*, viro sapientiæ celebratissimæ, Odium pro Judicio, Affectus pro Ratione imponere in tantum potuit, ut quod æquum in populo suo, idem Reges facere iniquum censeret, mirari fortasse alii poterunt, ego sanè in ea opinione jam diu sum, neque egregiam sententiam unquam fuisse quæ placuit populo, neque sapientiam vulgari majorem vulgo agnosci posse; quippe quam vel non intelligunt, vel intelligentes æquant. Græcorum Romanorumque facta & dicta celebria, non Ratio, sed magnitudo, & sæpè illud ipsum lupinum, quod mutuo exprobrant Historiæ, commendavit, quæ unà cum publicis actionibus actores per cursum seculorum devolvit qualescunque. Sapientia vera nihil aliud est quàm in omni materia veritatis scientia. Ea vero cùm à memoria rerum per appellationes certas & definitas excitata derivetur, non animi acris & repentini impetus, sed Rationis rectæ, id est, Philosophiæ opus est. Per hanc enim à rerum singularum contemplatione ad præcepta universalia via aperitur. Quot autem genera rerum sunt, in quibus Ratio humana locum habet, in tot ramos se diffundit Philosophia, diversè tamen pro diversitate subjectæ materiæ nominata. Nam quæ de figuris tractans, GEOMETRIA; de motu, PHYSICA; de jure naturali, MORALIS dicitur, tota PHILOSOPHIA est: quemadmodum mare, quod hîc Britannicum, illic Atlanticum, aliàs Indicum, à singulis litoribus appellatum, totum tamen est Oceanus. Et Geometræ quidem provinciam suam egregiè administraverunt. Quicquid enim humanæ vitæ auxilii contingit à siderum observatione, à terrarum descriptione, à temporum notatione, à longinquis navigationibus; quicquid in

ædificiis

ædificiis pulchrum, in propugnaculis validum, in machinis mirabile eſt; quicquid denique hodiernum tempus à priſca barbarie diſtinguit, totum ferè beneficium eſt *Geometriæ*. Nam quod *Phyſicæ* debemus, id debet *Phyſica* eidem *Geometriæ*. Si Philoſophi morales munere ſuo pari felicitate functi eſſent, non video, ad felicitatem ſuam in hac vita quid amplius contribuere humana induſtria poſſet. Cognita enim, pari certitudine, ratione actionum humanarum, qua cognoſcitur ratio magnitudinum in figuris, ambitio & avaritia, quarum potentia falſis vulgi circa *jus* & *injuriam* opinionibus innititur, inermes eſſent, fruereturque gens humana pace adeò conſtante, ut non videatur (niſi de loco, creſcente ſcilicet hominum multitudine) unquam pugnandum eſſe. Nunc quod bellum gladiis vel calamis perpetuum eſt: quod non ſit juris & legum naturalium major ſcientia hodiè quam olim: quod ſententiis Philoſophorum utraque pars ſuum jus tueatur: quod alii laudent, alii vituperent eandem actionem: quod idem nunc probet, quæ alio tempore damnat, & ſua facta in aliis aliter æſtimet: ſigna manifeſtiſſima ſunt, nihil profuiſſe ad ſcientiam veritatis quæ hactenus ſcripta ſunt à Philoſophis moralibus; placuiſſe verò, non illuminando animum, ſed venuſta & ſecunda affectibus oratione, opiniones temerè receptas confirmando. Huic ergo Philoſophiæ parti idem contigit quod viis publicis, quibus omnes ingrediuntur, euntque prorſum & retrorſum, alii animi cauſa inambulant, alii rixantur, ſed nihil feritur. Cujus rei unica hæc videtur eſſe ratio, quod nemo eorum qui materiam hanc tractarunt, commodo uſus ſit docendi principio. Non enim, ut in circulo, initium ſcientiæ arbitrio noſtro ſumi poteſt. Incipit in ipſis dubitandi tenebris filum quoddam rationis, cujus ductu evaditur in lucem clariſſimam; ibi principium docendi eſt; inde ad ſolvenda dubia converſo itinere lux referenda eſt. Quoties ergo ſcriptor filum illud, vel inſcitiâ deſerit, vel cupidi-

tatibus abrumpit, non ſcientiæ, ſed errationum ſuarum veſtigia literis deſcribit. Quapropter, cum cogitationes meas ad inquiſitionem juſtitiæ naturalis convertiſſem, admonitus ſum ab ipſa juſtitiæ appellatione, qua conſtans voluntas unicuique *Ius ſuum* tribuendi ſignificatur, quærendum prius eſſe, unde eſſet quod quis rem aliquam *ſuam* potius quam *alienam* eſſe diceret. Quod cum non à natura, ſed à conſenſu hominum profectum conſtaret; (nam quæ natura in medium protulit, homines poſtea diſtribuerunt;) ducebar inde ad quæſtionem aliam, nimirum, cui bono, & qua neceſſitate coacti, cum omnia eſſent omnium, voluerint potius ſua cuique eſſe propria. Videbam autem, ex communitate rerum bellum, atque inde omnē genus calamitatis, hominibus de earum uſu per vim certantibus, neceſſario ſequuturum eſſe; id quod omnes natura fugiunt. Nactus ergo duo certiſſima naturæ humanæ poſtulata, unum cupiditatis naturalis, qua quisque rerum communium uſum poſtulat ſibi proprium; alterum rationis naturalis, qua quisque mortem violentam tanquam ſummum naturæ malum ſtudet evitare. Ab his principiis pactorum & fidei conſervandæ neceſſitatem, atque inde virtutis moralis officiorumque civilium Elementa, in hac opella, evidentiſſima connexione videor mihi demonſtraſſe. Quod adjectum eſt de Regno Dei, eo conſilio factum eſt, ne quid inter dictata Dei per naturam, & legem Dei traditam in Scripturis, repugnantiæ eſſe videretur. Operam etiam diligentem per totum curſum orationis meæ dedi, ne quid de legibus cujuscunque nationis civilibus dicerem, id eſt, ne ad litora accederem, tum ſcopulis, tum præſentibus procellis periculoſa. Quantum laboris diligentiæque in veritate inveſtiganda abhibitum ſit, ſcio. Quid effecerim, neſcio. nam inventa noſtra omnes præ amore minus rectè æſtimamus. Itaque libellum hunc cenſuræ tuæ quam favori prius offero, ut apud quem certiſſimis experimentis explo-

exploratum habeam, opiniones neque celebritate autorum, neque novitate sua, neque specie orationis, sed firmitudine rationum favorabiles fieri. Si arrideat, id est, si nervosus, si utilis, si non vulgaris sit, tum demum eum tibi (*Excellentissime Domine*, *præsidium & decus meum*) humillimè dico dedicoque; sin erraverim, testem tamen habes gratitudinis meæ, quod otium, beneficio tuo concessum, ad gratiam tuam promerendam uti voluerim. Te Deus Opt. Max. in statione hac mortali civem optimum protegat, eâque peractâ, sed longissimâ, civitatis cœlestis gloriâ coronet.

Excellentiæ Tuæ servus humillimus

Parisiis, Nov. 1. 1646.

THOMAS HOBBES.

PRÆFATIO
AD
LECTORES.

Quæ res attentam Lectionem promissæ efficere maximè posse videntur, Rei tractandæ Dignitas, & Utilitas, tractandi recta Methodus, causa & consilium in scribendo probum, scribentis denique Moderatio, eas, Lectores, vobis promitto, atque oculis aliquatenus ex hoc loco prospiciendas exhibeo. Describuntur hoc libello hominum officia, primò ut hominum, deinde ut civium, postremò ut Christianorum. Quibus officiis cum Iuris naturalis gentiumque elementa, justitiæque origo & vis, tum etiam Religionis Christianæ (quantum patitur instituti modus) essentia continetur.

Quod quidem doctrinæ genus (excepto quod spectat ad Religionem Christianam) sapientum antiquissimi non nisi carminibus decoratum, vel Allegoriis adumbratum, quasi imperii mysterium quoddam pulcherrimum & sacrosanctum, ne privatorum hominum disputationibus contaminaretur, posteris tradendum esse censuere. Philosophi interea alii cum generis humani commodo rerum figuras & motus, alii sine incommodo rerum naturas & caussas contemplabantur. Temporibus autem quæ insequuta sunt, scientiam hanc civilem, etsi non penitus perspectam, aliqua tamen ex parte in Reipublicæ regimine, tanquam per nubem pellucentem, primus adamasse dicitur Socrates, itáque coluisse, ut despectâ desertâque omni aliâ Philosophiæ parte, solam hanc ingenio suo dignam judicaret. Post eum Plato, Aristoteles, Cicero, cæterique Philosophi Græci, Latini, denique omnes omnium gentium non modo Philosophi, sed etiam otiosi, quasi facilem, nullo studio ambiendam, cujuslibet ingenio naturali expositam & prostitutam attrectaverunt attrectantque. Quodque ad dignitatem ejus præcipuè facit, illi qui eam se habere putant, vel eo loco sunt, ut habere debeant, adeò sibi in ejus specie vehementer placent, ut reliquarum scientiarum studiosos haberi & vocari ingeniosos, doctos, eruditos, quidlibet præter Prudentes, æquo animo ferant. Nam nomen hoc propter excellentiam peritiæ civilis sibi solis deberi arbitrantur. Sive igitur scientiarum dignitas ex dignitate eorum ad quos pertinent, sive ex numero eorum qui de ipsis scripserunt, sive ex judicio sapientissimorum hominum æstimanda est, dignissima certe scientiarum hæc ipsa est, quæ ad Principes pertinet, hominesque in regendo genere humano occupatos; cujus etiam falsa specie omnes ferè homines delectantur; & in qua Philosophorum excellentissima ingenia maximè versata sunt. Ejusdem Utilitatem, sed rectè traditæ, id est, ex veris principiis evidenti nexu derivatæ, sic optimè perspiciemus, si, quæ falsam ejus & loquacem speciem humano generi consequuntur, damna consideraverimus. Nam in iis rebus quas ingenii exercendi causâ speculamur, si quis error irrepserit, innoxius est,

neque

neque fit jactura nisi temporis tantum. In iis verò quæ quisque vivendi causa meditari debet, non modò ab errore, sed etiam ab ignorantia, offensiones, rixas, cædes oriri necesse est. Quanta ergo hæc damna sunt, tanta est ab officiorum doctrina bene tradita Utilitas. Quot Reges, eosdemque viros bonos, error unus, posse Regem Tyrannum à subdito suo jure occidi, occidi fecit? Error hic, posse Principem summum certis de causis à certis hominibus regno spoliari, quantum hominum jugulavit? Quantum hominum interfecit doctrina hæc erronea, Reges summos multitudine superiores non esse, sed ministros ejus? Denique illa quot Rebellionum causa fuit, qua docetur, Imperata Regum utrum justa an injusta sint, cognitionem ad privatos homines pertinere, & priusquam fiant, disputari non modo jure posse, sed etiam oportere? Præterea in communiter recepta Philosophia morali alia sunt multa non minus his periculosa, quæ recitari non est opus. Puto, hæc prospexisse veteres illos, qui Iustitiæ scientiam fabulis contectam, quàm disputationibus expositam esse maluerunt. Antequam enim quæstiones illiusmodi agitari cœperunt, Principes potestatem summam non postulabant, sed exercebant. Imperium suum non argumentis, sed hominum sceleratorum quidem pœna, proborum verò defensione tuebantur. Vicissim cives Iustitiam non sermonibus hominum privatorum, sed legibus civitatis metiebantur: nec disputationibus, sed vi Imperii in Pace continebantur. Imo potestatem summam sive in uno homine, sive in uno Consilio ea resideret, tanquam divinitatem quandam visibilem venerabantur. Itaque ambitiosis perditisve hominibus ad evertendum civitatis statum minimè, ut nunc, se adjungebant. Nam, ut eam rem, per quam conservabantur ipsi, conservatam esse nollent, in animum inducere non poterant. Scilicet illorum temporum simplicitas tam doctam stultitiam non capiebat. Itaque pax erat & seculum aureum, quod non antè finem habuit, quam Saturno expulso contra reges arma ferri posse doceri cœperat. Hæc, inquam, veteres non modo vidisse, sed in una suarum fabularum aptissimè videntur significasse. Dicunt enim, Ixionem, cum esset à Iove adhibitus in convivium, adamasse, atque sollicitasse ipsam Iunonem. Illi pro Dea, nubem in ejus speciem formatam oblatam esse. Inde genitos esse Centauros, naturæ partim humanæ, partim equinæ genus pugnax & inquietum. Id quod mutatis nominibus idem est ac si dixissent, Homines privatos, ad Concilia de summa Reipublicæ vocatos, Iustitiam, Imperii summi sororem & conjugem, subjicere suæ ipsorum cognitioni cupere, cæterum falsam & inanem ejus speciem quasi nubem amplexantes, dogmata illa Philosophorum moralium biformia, partim recta & speciosa, partim bruta & ferina, rixarum omnium & cædium causas, genuisse. Cum tales igitur opiniones quotidie oriantur, si quis discusserit nubes illas, rationibusque firmissimis ostenderit, Doctrinas de justo & injusto, bono & malo, præter leges in unaquaque civitate constitutas, autenticas esse nullas, & utrum aliqua actio justa, vel injusta, bona vel mala futura sit, à nemine inquirendum esse, præterquam ab iis ad quos legum suarum interpretationem demandaverit, is certè non modo pacis viam regiam, sed etiam seditionis opacas & tenebrosas semitas commonstrabit. qua re utilius nihil excogitari potest.

BBB *Quod*

Quod attinet ad Methodum, non orationis ordinem, quamquam conspicuus ille sit, solum sufficere, sed à civitatis materia incipiendum, deinde ad generationem & formam ejus, & justitiæ originem primam, progrediendum esse existimavi. Nam ex quibus rebus quæque res constituitur, ex iisdem etiam optime cognoscitur. Sicut enim in Horologio automato aliave machina paulo implicatiore, quod sit cujusque partis rotæque officium, nisi dissolvatur, partiumque materia, figura, motus, seorsim inspiciatur, sciri non potest: Ita in jure civitatis, civiumque officiis investigandis opus est, non quidem ut dissolvatur civitas, sed tamen ut tanquam dissoluta consideretur, id est, ut qualis sit natura humana, quibus rebus ad civitatem compaginandam apta vel inepta sit, & quomodo homines inter se componi debeant qui coalescere volunt, recte intelligatur. Talem ergo Methodum secutus; Pono primo loco pro Principio omnibus per experientiam noto, quodque nemo est qui non confiteatur, nimirum, Ingenia hominum ejusmodi esse à natura, ut, nisi metu potentiæ alicujus communis coërceantur, fore ut sibi invicem diffidant & sese mutuò metuant, & ut propriis viribus singuli sibi cavere cùm jure possint, tum necessariò velint. Objicietis fortasse, nonnullos hoc negare. Ita verò est: permulti enim negant. Numnam igitur, qui eosdem idem & fateri & negare dico, mecum ipse pugno? Minimè quidem ego, sed illi qui, quod actionibus confitentur, id ipsum oratione negant. Videmus, civitates omnes, etiamsi cum vicinis pacem habeant, fines tamen suos præsidiis militum, urbes mœnibus, portis, vigiliis tueri. Quorsum hæc, si à vicinis nihil metuerent? Videmus etiam in ipsis civitatibus, ubi leges sunt & pœnæ in malos constitutæ, cives tamen singulares neque in itinere esse sine telo sui defendendi causa, neque dormitum ire nisi obseratis non modo foribus contra concives, sed etiam arcis capsulisque contra domesticos. Possintne homines, sibimet invicem omnesque omnibus diffidere sese, apertius significare? Quoniam autem omnes sic faciunt, tam civitates quam homines metum suum & diffidentiam mutuam confitentur. Inter disputandum autem negant, hoc est, studio contradicendi aliis, contradicunt sibimet ipsis. Objectum porro à nonnullis est, quod admisso hoc principio, continuo sequatur, Homines omnes non modò malos, (quod forte etsi durum, concedendum tamen est, cùm id clarè dictum videatur in Scripturis sacris) sed etiam (quod concedi sine impietate non potest) naturâ malos esse. Illud verò, homines naturâ malos esse, ex hoc Principio non sequitur. Nam etsi pauciores essent mali quàm boni, quoniam tamen bonos à malis internoscere non possumus, necessitas diffidendi, cavendi, anticipandi, subjugandi, quoquo modo se defendendi, incumbit perpetuo etiam bonis & modestis. Minus verò sequitur, eos ipsos qui mali sunt, ita factos esse à natura. Quamquam enim à natura, hoc est, ab ipsa nativitate, ex eo quod nascantur, animalia hoc habeant, ut statim omnia quæ sibi placent, cupiant faciantque quantum possunt, ut quæ impendent mala, aut metu fugiant, aut ira repellant, non tamen ob eam causam mali censeri solent: nam affectus animi qui à natura animali proficiscuntur, mali non sunt ipsi, sed actiones inde provenientes, malæ aliquando sunt; nimirum quando & noxiæ sunt, & contra officium. Infantes

nisi

nisi omnia quæ cupiunt, dederis, plorant atque irascuntur, etiam parentes ipsos verberant, habentque à natura, ut ita faciant; attamen culpâ vacant, neque mali sunt; primò quia nocere non possunt, deinde quia rationis usu carentes officiorum omnium immunes sunt. Iidem si adulta ætate, acquisitis viribus quibus nocere possunt, eadem facere pergant, tum verò mali & esse & appellari incipiunt. Ita ut vir malus idem ferè sit, quod puer robustus, vel vir animo puerili, & malitia, idem quod defectus rationis ea ætate, qua per naturam, disciplinâ atque damnorum experientiâ gubernatam, accidere hominibus solet. Nisi ergo homines ideo à natura factos, malos esse dixerimus, quod disciplinam & usum rationis à natura non habent, confitendum est, posse homines à natura cupiditatem, metum, iram, cæterosque affectus habere animales, ut tamen mali facti a natura non sint. Immoto igitur quod jeci fundamento, ostendo primò, conditionem hominum extra societatem civilem (quam conditionem appellare liceat statum naturæ) aliam non esse quam bellum omnium contra omnes; atque in eo bello jus esse omnibus in omnia. Deinde homines omnes ex eo statu misero & odioso, necessitate naturæ suæ, simul atque miseriam illam intellexerint, exire velle. Id autem, nisi initis pactis à jure suo in omnia decedant, fieri non posse. Porro quæ sit pactorum natura, quo modo jura ab alio in alium, ut pacta valida fiant, transferri debeant; item quæ jura & quibus, ad stabiliendam pacem necessario concedenda sunt, id est, quæ sint rationis dictamina ea quæ leges naturales appellari propriè possunt, explico & confirmo. Atque hæc sunt in ea parte libri quæ inscribitur Libertas.

His constitutis ostendo, quid & quotuplex sit, & quo modo fiat civitas, summumque civitatis Imperium; quæque a singulis hominibus civitatem constituturis jura in summum imperantem, sive is unus homo sit, sive unus hominum cœtus, ita necessariò transferenda sint, ut nisi sint translata, civitas nulla fiat, & jus omnium in omnia, id est, jus belli maneat. Deinde civitatum diversas species, Monarchiam, Aristocratiam, Democratiam, Dominium paternum, & Despoticum, distinguo; quomodo constituantur, doceo, & commoda incommodaque singulorum inter se comparo. Præterea quæ res civitatem destruant, & quæ sint summum imperium administrantis officia, expono. Postremo legis & peccati naturas explico, & legem à consilio, à pacto, a jure distinguo; quæ omnia sub titulo Imperii *continentur.*

In parte ultima cui inscribitur Religio, *ne jus illud quod in præcedentibus summos Imperantes in cives habere rationibus confirmaveram, Scripturis sacris repugnare videretur; Ostendo primo loco, non repugnare illud juri Divino, quatenus imperantibus imperat Deus per naturam, id est, per dictamina rationis naturalis. Secundo, idem non repugnare juri Divino, quatenus imperium habuit Deus in Judæos peculiare per pactum antiquum circumcisionis. Tertio, idem non repugnare juri Divino, quatenus Deus imperat in Christianos per pactum baptismale, adeoque jus illud summorum Imperantium, sive jus civitatis, cum Religione omnino non pugnare. Postremo, ostendo quæ officia ad introitum in Regnum cœlorum requiruntur necessa-*

rio; atque ex illis, Obedientiam quam à civibus singulis Christianis Principi suo Christiano deberi affirmaveram, Religioni Christianæ repugnare non posse, ex Scripturæ sacræ testimoniis, secundum receptam ab omnibus interpretationem, evidentissime demonstro & concludo. Methodum vidistis; causam jam & consilium scribendi accipitote. Dabam operam Philosophiæ animi causâ, ejusque in omni genere Elementa prima congerebam, & in tres Sectiones digesta paulatim conscribebam, ita ut in prima, de corpore, proprietatibusque ejus generalibus; in secunda, de Homine & facultatibus affectibusque ejus speciatim; in tertia, de Civitate, civiumque officiis ageretur. Itaque Sectio prima, Philosophiam primam, & Physicæ elementa aliquot continet. in ea Temporis, Loci, Causæ, Potentiæ, Relationis, Proportionis, Quantitatis, Figuræ, Motus, rationes computantur. Secunda circa imaginationem, memoriam, intellectum, ratiocinationem, appetitum, voluntatem, Bonum, Malum, Honestum, & Turpe, aliaque ejus generis occupatur. Tertia hæc quid agat, jam antè dictum est. Hæc dum compleo, ordino, lentè moroseque conscribo (non enim dissero, sed computo) accidit interea, patriam meam, ante annos aliquot quam bellum civile exardesceret, quæstionibus de jure Imperii, & debitâ civium obedientiâ, belli propinqui præcursoribus, fervescere. Id quod partis hujus tertiæ, cæteris dilatis, maturandæ absolvendæque causa fuit. Itaque factum est, ut quæ ordine ultima esset, tempore tamen prior prodierit; præsertim cum eam, principiis propriis, experientia cognitis, innixam, præcedentibus indigere non viderem.

Feci tamen non eo consilio ut laudarer, (quamquam si fecissem, excusatione hac uti possem, nisi qui laudem amant, paucos esse qui laudabilia faciunt) sed vestri causa, Lectores, qui cum doctrinam quam affero, cognitam & perspectam haberetis, sperabam fore, ut aliqua incommoda in re familiari, quoniam res humanæ sine incommodo esse non possunt, æquo animo ferre, quàm Reipublicæ statum conturbari malletis. Vt Iustitiam earum rerum quas facere cogitatis, non sermone vel consilio privatorum, sed legibus civitatis metientes, non amplius sanguine vestro ad suam potentiam ambitiosos homines abuti pateremini. Vt statu præsente, etsi non optimo, vos ipsos frui, quàm bello excitato, vobis interfectis, vel ætate consumtis, alios homines alio seculo statum habere reformatiorem, satius duceretis. Præterea qui Magistratui civili subditos sese esse nolunt, onerumque publicorum immunes esse volunt, in civitate tamen esse, atque ab ea protegi à vi & injuriis postulant, ne illos, cives, sed hostes exploratoresque, esse putaretis, neque omnia, quæ illi pro Verbo Dei vobis vel palam vel secreto proponunt, temerè reciperetis. Apertius dicam. Si quis Concionator, vel Confessor, vel Casuista, doctrinam hanc, summum Imperantem, imò quemlibet hominem, injussu summi Imperantis, jure à cive interfici, aut rebellionem, conjurationem, fœdusve quodlibet civium contra civitatem jure iniri posse, verbo Dei consentaneam esse dixerit, illi ne crederetis, sed nomen ejus denunciaretis. Hæc qui probat, is meum quoque in scribendo consilium probum esse existimabit.

Postremò per totam orationem meam modum talem conservandum mihi proposui, *primò*

primò ne de Iustitia singularium actionum quicquam determinarem, sed legibus determinandum relinquerem. Deinde, ne quicquam dissererem de cujuscunque civitatis legibus speciatim, id est, ne quæ sint, sed quid sint leges, dicerem. Tertiò, ne civitati Aristocraticæ, vel Democraticæ, minorem à civibus obedientiam deberi quam Monarchicæ existimare viderer. Licet enim Monarchiam cæteris Civitatis speciebus Capite decimo commodiorem esse, argumentis aliquot suadere conatus sim; (quam rem unam in hoc libro non demonstratam, sed probabiliter positam esse confiteor) omni tamen civitati potestatem summam & æqualem tribuendam esse, passim & expresse dico. Quartò, de doctrinis Theologorum, præterquam de illis quæ civium obedientiam tollunt, & civitatis statum labefactant, ne quid in ullam partem disputarem. Postremò, ne quid per imprudentiam ederem, quod edito opus non esset, id quod conscripseram, publici juris esse illico nolui: itaque exemplaria pauca privatim impressa, amicis distribuenda curavi, ut sententiis aliorum exploratis, si quæ erronea, dura obscurave esse viderentur, ea emendarem, mollirem atque explicarem.

Acerrimè vero reprehensa hæc reperi, quod potentiam civilem immodicam fecerim, sed ab Ecclesiasticis; quod libertatem conscientiæ abstulerim, sed à Sectariis; quod summos Imperantes legibus civilibus exsolverim, sed à Legistis; horum itaque reprehensionibus, ut qui rem suam agunt, nisi ut eos nodos fortiùs adstringerem, non magnopere commovebar. Cæterum eorum causa qui circa ipsa principia hæserunt, nempe naturam hominum, jus naturæ, naturam pactorum, & generationem civitatis, quoniam non affectus, sed sensus suos genuinos in reprehendendo sequuti sunt, annotationes quibusdam in locis adjeci, quales dissentientibus satisfacere posse judicavi. Denique, ne quemquam offenderem præter eos, quorum inceptis hæc repugnant, eosque, quorum animi omni opinionum dissensione offendi solent, operam ubique diligenter dedi.

Quapropter, si aliqua inveneritis aut minus certa, aut magis quam necesse erat, acriter dicta, cùm non Partium, sed Pacis studio, & ab eo dicta sint, cujus, propter patriæ præsentem calamitatem, dolori justo aliquid condonari æquum est, ea ut æquo animo ferre dignemini, Lectores, oro postuloque.

Per-erudito ac per-amico Viro

SAMVELI SORBERIO,

PETRVS GASSENDVS S.

QVod epistolium ad me Caleto vela mox facturus dedisti, accepi. Nihil opus fuit excusare, quòd vale coràm non dixeris; nam præclarus noster Martellus sat declaravit, quàm improvisa discedendi occasio fuerit, & quàm requisieris me tamen, utcumque non adfuerim domi. Quod addis autem, potuisse te ante discessum extorquere ab Eximio illo HOBBIO id exemplum libri de CIVE, cui ipse manu proprià marginaleis notas apposuit, ut cùm isthùc, ubi te voveo incolumem, perveneris, edi iteratò procures, id summopere delectavit. Videlicet tam pauca fuêre excusa libri exemplaria, ut illa sui sitim potius fecerint, quàm expleverint; siquidem innumeros video, qui librum ardenter, sed frustra requirant. Et liber certè est non vulgaris, dignusque, qui omnium, qui altiora sapiunt, manibus teratur; neque (si illa seposuero, quæ Religionem, in qua sumus ἑτερόδοξον, adtinent) scriptorem agnosco, qui argumentum scrutetur, quàm ille, profundiùs. Vtinam verò cætera etiam, quæ ille versavit, perinde extorsisses! Quippe & ex ipsis in lucem prolatis, summè beasses nationem totam philosophantium solidè; cùm ego quidem neminem norim, qui sit inter philosophandum magis à præjudiciis liber, quique penitius quicquid rerum edisseruerit, introspiciat. Enimvero tu virum satis nosti; frustraque foret, si quid præterea in commendationem ejus adderetur. Vale, & amicos optimos saluta, imprimisque Curcellium, Heereboordium, Bornium, & alios. Parisiis, IV Kalend. Maji, CIↃ IↃ C XLVI.

Eru-

Eruditissimo Viro

D. SAMVELI SORBERIO,

Doctori Medico S. D.

MARINVS MERSENNVS M.

EN audio, doctissime Sorberi, tecum illud egregium opus de CIVE, incomparabilis viri D. HOBBII, te Hagam Comitis, hoc est, ingentem thesaurum literarium tulisse, novis auctum cogitationibus, quæ singulis difficultatibus satisfacientes, planum iter exhibeant. Vide igitur, ut quis egregius Typographus librum illum aureum, gemmis auctum & ornatum, in lucem edat, neque diutius patiaris eum à nobis desiderari. Sed & autorem pro viribus urgeas, ne totum corpus philosophicum, quod mente premit, & calamo explicat, deinceps arcâ, (nobis fatali) concludat, ne tandem nos ad autoritatem regiam provocare cogat, quâ ipsius arcam invidam effringamus. Quantâ autem voluptate à nobis afficieris, quando videris nobilem illam Philosophiam, non minus quàm Euclidis Elementa demonstrari! quàm libenter illi tuæ Epochæ, & Scopticis næniis renuntiaturus es, cùm dogmaticam firmissimis innixam fulcris fateri cogêris! Vale. Vbi verò D. Rivetum, ubi Hugenium mirabilem virum videris, millies eos meo nomine salutes velim, meque tui credas memorem & obsequentem. Aureliæ, xxv April. cIↄ Iↄ c XLVI.

IN.

INDEX CAPITUM,

Sub titulo

LIBERTATIS.

CAP. I.

Sub titulo

IMPERII.

CAP. V.

Sub titulo

RELIGIONIS.

CAP. XV.

ELE-

ELEMENTA PHILOSOPHICA, DE CIVE.

LIBERTAS.

CAPVT I.

De statu hominum extra Societatem civilem.

I. *Introductio.* II. Societatis civilis *initium esse à mutuo metu.* III. *Homines naturâ æquales inter se esse.* IV. *Vnde nascitur mutuò se lædendi voluntas.* V. *Discordia a comparatione ingeniorum.* VI. *Ab appetitu plurium ad eandem rem.* VII. *Definitio* Iuris. VIII. *Ius ad finem, dat Ius ad media necessaria.* IX. *Iure naturali, unumquemque judicem esse mediorum ad sui conservationem.* X. Iure naturali *omnia esse omnium.* XI. *Ius omnium ad omnia inutile esse.* XII. *Statum hominum extra Societatem* bellum *esse.* Belli & Pacis *definitiones.* XIII. *Bellum conservationi hominum adversum esse.* XIV. *Iure naturali licere cuique, alium in sua potestate exsistentem cogere ad cautionem præstandam futuræ obedientiæ.* XV. Naturam *dictare, quærendam esse* pacem.

I. NAturæ humanæ facultates ad quatuor genera reduci possunt, Vim corpoream, Experientiam, Rationem, Affectum. Ab his sequentis doctrinæ initium capientes dicemus primo loco, quid animi habeant homines illis facultatibus præditi, alteri adversus alteros: & an, & qua facultate, apti nati sint ad societatem, & ad conservandum se adversus mutuam vim: deinde progredientes, quid consilii in eam rem necessariò capiendum fuit, & quæ sint societatis sive Pacis humanæ conditiones, hoc est, mutato tantum nomine, quæ sint *naturæ leges* fundamentales, ostendemus. *Introductio.*

II. Eorum qui de Rebuspublicis aliquid conscripserunt, maxima pars vel supponunt, vel petunt, vel postulant, Hominem esse animal (*) aptum natum ad Societatem. Græci dicunt Ζῶον πολιτικὸν, *Societatis civilis initium esse à mutuo metu.*

* Aptum natum] *Cum Societatem inter homines actu jam constitutam; cum extra Societatem vivere neminem; cum appetere congressum & colloquia mutua omnes videa-* *Annotatio.*

κὸν, eoque fundamento ita ſuperædificant doctrinam civilem, tanquam ad conſervationem pacis, & totius generis humani regimen, nihil aliud opus eſſet, quam ut homines in pacta & conditiones quasdam, quas ipſi jam tum leges appellant, conſentirent. Quod Axioma, quamquam à plurimis receptum, falſum tamen; errorque à nimis levi naturæ humanæ contemplatione profectus eſt. Cauſas enim, quibus homines congregantur, & ſocietate mutuâ gaudent, penitius inſpectantibus, facile conſtabit, non ideo id fieri, quod aliter fieri naturâ non poſſit, ſed ex accidente. Nam ſi homo hominem amaret naturaliter, id eſt, ut hominem; nulla ratio reddi poſſet, quare unusquisque unumquemque non æquè amaret, ut æquè hominem; aut cur eos frequentaret potius, in quorum ſocietate ipſi potiùs quam aliis defertur honor & utilitas. Non ſocios igitur, ſed ab illis honore vel commodo affici, naturâ quærimus; hæc primariò, illos ſecundariò appetimus. Quo autem conſilio homines congregentur, ex iis cognoſcitur quæ faciunt congregati. Si coëant enim commercii causâ, unusquisque non ſocium, ſed rem ſuam colit. Si officii causâ, naſcitur forenſis quædam amicitia, plus habens mutui metûs quam amoris; unde factio aliquando naſcitur, ſed benevolentia nunquam. Si animi & hilaritatis causâ; ſolet maximè perplacere ſibi unusquisque iis rebus, quæ riſum excitant, unde poſſit, (prout eſt natura ridiculi) comparatione turpitudinis vel infirmitatis alienæ, ipſe ſibimet commendatior evadere. Etiamſi autem hoc innocuum aliquando & ſine offenſâ fit; manifeſtum tamen eſt,

videamus; mira quædam videri poteſt ſtupiditas in ipſo doctrinæ civilis limine, hujusmodi offendiculum legentibus opponere : Hominem ad Societatem aptum natum non eſſe. *Itaque explicatius dicendum eſt : Verum quidem eſſe, homini per naturam, ſive quatenus eſt homo, id eſt, ſtatim atque eſt natus, ſolitudinem perpetuam moleſtam eſſe. Nam infantes ad vivendum, adulti ad bene vivendum aliorum ope indigent. Itaque homines alterum alterius congreſſum natura cogente appetere non nego. Societates autem civiles non ſunt meri congreſſus, ſed Fœdera, quibus faciendis fides & pacta neceſſaria ſunt. Horum, ab infantibus quidem & indoctis, Vis; ab iis autem qui damnorum à defectu Societatis inexperti ſunt, Vtilitas ignoratur : unde fit ut illi, quia quid ſit Societas non intelligunt, eam inire non poſſint; hi quia neſciunt quid prodeſt, non curent. Manifeſtum ergo eſt, omnes homines (cum ſint nati infantes) ad ſocietatem ineptos natos eſſe : per multos etiam (fortaſſe plurimos) vel morbo animi, vel defectu diſciplinæ, per omnem vitam ineptos manere. Habent tamen illi tam infantes quam adulti naturam humanam. Ad Societatem ergo homo aptus, non naturâ, ſed diſciplinâ factus eſt. Porrò tametſi ea conditione natus eſſet homo ut ſocietatem appeteret, non ſequitur eundem ita natum eſſe ut ſocietati ineundæ ſit idoneus. Alia res eſt appetere, alia capacem eſſe. Appetunt enim illi, qui tamen conditiones æquas, ſine quibus ſocietas eſſe non poteſt, accipere per ſuperbiam non dignantur.*

est, delectari eos non prius societate quam gloriâ suâ. Cæterùm plerumque in hujusmodi congressibus læduntur absentes, eorum tota vita, dicta, facta, examinantur, judicantur, condemnantur, & dicteriis traducuntur; neque parcitur ipsismet confabulantibus, quin idem patiantur simul atque è consessu exierint; adeò ut non absurdum fuerit consilium ejus, qui à scena confabulantium exire novissimus solebat. Atque hæ veræ sunt deliciæ societatis, ad quas naturâ, id est, ab affectibus omni animanti insitis ferimur, donec nocumentis vel præceptis fiat (quod in multis nunquam fit) ut appetitus præsentium, memoriâ præteritorum retundatur: sine quibus plurimorum hominum in materiâ hac facundissimorum, frigida & jejuna est oratio. Quod si accidat considentes historiolas narrare, unus autem eorum de se aliquam proferat, unusquisque cæterorum cupidissimè quoque de se loquitur: si unus mirabile aliquod narret, cæteri miracula, si habent, referunt; si non habent, fingunt. Denique ut loquar de iis qui profitentur præ cæteris sapere, si Philosophiæ gratia coëatur, quot homines, tot sunt qui cæteros docent, nempe tot volunt Magistri haberi; alioqui socios non modo, ut alii, non se amant mutuò, sed odio prosequuntur. Clarum adeò est experientiâ omnibus, qui res humanas paulo attentius considerant, quod congressus omnis spontaneus vel egestate mutuâ conciliatur, vel captandâ gloriâ: unde referre student congredientes vel commodum aliquod, vel illud εὐδοκιμεῖν, existimationem & honorem apud socios. Idem quoque ratione colligitur ex ipsis definitionibus *Voluntatis*, *Boni*, *Honoris*, *Vtilis*. Cum enim societas voluntariò contrahatur, in omni societate quæritur voluntatis Objectum, hoc est, id quod videtur unicuique congredientium Bonum sibi. Quicquid autem videtur Bonum, jucundum est, pertinetque ad organa, vel ad animum. Animi autem voluptas omnis, vel gloria est, (sive bene opinari de se ipso) vel ad gloriam ultimò refertur; cætera sensualia sunt, vel ad sensuale conducentia, quæ omnia commodorum nomine comprehendi possunt. Omnis igitur societas vel commodi causâ, vel gloriæ, hoc est, sui, non sociorum amore contrahitur. Gloriæ autem studio nulla iniri neque multorum hominum, neque multi temporis, societas potest; propterea quod gloriatio, sicut & honor, si omnibus adsit, nulli adest; quippe quæ comparatione & præcellentiâ constant: neque ut quis causam gloriandi in se habeat, adjumentum ullum accedit ex aliorum societate. Tanti enim quisque est, quantum sine aliorum ope ipse potest. Quamquam autem commoda hujus vitæ augeri mutuâ ope possunt, cum tamen id

fieri multo magis dominio possit quàm societate aliorum nemini dubium esse debet, quin avidius ferentur homines natura sua, si metus abesset, ad dominationem, quam ad societatem. Statuendum igitur est, originem magnarum & diuturnarum societatum non à mutua hominum benevolentia, sed à mutuo (*) metu exstitisse.

Homines natura æquales esse inter se.

III. Causa metûs mutui consistit, partim in naturali hominum æqualitate, partim in mutua lædendi voluntate. Ex quo fit, ut neque ab aliis exspectare, neque nobismet ipsis securitatem præstare valeamus. Si spectemus enim maturos homines, atque animadvertamus, quàm fragilis sit compages humani corporis: (quo ruente, corruit omnis ejus vis, robur, & sapientia) quamque facile sit infirmissimo cuique robustiorem occidere: non est quod quis viribus fidens superiorem se aliis factum putet à natura. Æquales sunt, qui æqualia contra se invicem possunt. At qui maxima possunt, nimirum occidere, æqualia possunt. Sunt igitur omnes homines naturâ inter se æquales. Inæqualitas quæ nunc est, à lege civili introducta est.

Vnde nascitur mutuo se lædendi voluntas.

IV. Voluntas lædendi omnibus quidem inest in statu naturæ, sed non ab eadem causa, neque æquè culpanda. Alius enim secundum æqualitatem naturalem permittit cæteris eadem omnia, quæ sibi: (quod modesti hominis est, & vires suas rectè æstimantis.) Alius superiorem se aliis existimans, omnia licere sibi soli vult, & præ cæteris honorem sibi arrogat; (quod ingenii ferocis est.) Huic igitur voluntas lædendi est ab inani gloria & falsa virium æstimatione; Illi ex necessitate res suas & libertatem contra hunc defendendi.

Discordia à comparatione ingeniorum.

V. Præterea cum maximum sit certamen ingeniorum, necesse est oriri ex ea contentione maximas discordias. Etenim non modo contrà contendere, sed etiam hoc ipsum non consentire, odiosum est. Nam non consentire alicui in re aliqua, est eum erroris in ea re tacitè accu-

Annotatio.

* A mutuo metu] *Objectum est, Tantum abesse, ut homines in societatem civilem coalescere propter metum possent, ut si mutuo se metuissent, ne conspectum quidem mutuum ferre potuissent. Sentiunt, opinor, nihil aliud esse metuere, præterquam perterreri. Ego ea voce futuri mali prospectum quemlibet comprehendo. Neque solam fugam, sed etiam diffidere, suspicari, cavere, ne metuant providere, metuentium esse judico. Qui dormitum eunt, fores claudunt; qui iter facit, cum telo est, quia metuunt latrones. Civitates fines suos præsidiis, urbes mœnibus, tueri solent, metu vicinarum civitatum, etiam fortissimi exercitus, comparatique ad pugnam, de pace tamen colloquia habent aliquando, metuentes vim mutuam, & ne vincantur. Per metum est quod homines sibi cavent: fugâ quidem & latebris, si caveri aliter posse non putant: sæpissime verò armis atque instrumentis defensionis, quo fit, ut prodire audentes, alter alterius cognoscere ingenium possit; Tunc autem, sive pugnant, ex victoriâ; sive consentiunt, ex consensione civitas nasci solet.*

accusare, sicut in valde multis dissentire, idem est, atque pro stulto eum habere; quod ex eo apparere potest, quòd nulla acriùs gerantur bella quàm inter ejusdem religionis sectas, & ejusdem reipublicæ factiones, ubi certamen est vel de doctrinis, vel de prudentia politica. Cumque omnis animi voluptas omnisque alacritas in eo sita sit, quod quis habeat, quibuscum conferens se possit magnificè sentire de se ipso; impossibile est quin odium & contemtum mutuum ostendant aliquando vel risu, vel verbis, vel gestu, vel aliquo signo; qua quidem nulla major animi est molestia, neque ex qua lædendi libido major oriri solet.

Ab appetitu plurium ad eandem rem.

VI. Frequentissima autem causa, quare homines se mutuò lædere cupiunt, ex eo nascitur, quod multi simul eandem rem appetant, quà tamen sæpissime neque frui communiter, nec eam dividere possunt; unde sequitur, fortiori dandam esse: quis autem fortior sit, pugnâ judicandum est.

Definitio Iuris & Iure facti.

VII. Inter tot pericula igitur, quæ quotidie à cupiditate hominum naturali unicuique eorum intenduntur, cavere sibi adeo vituperandum non est, ut aliter velle facere non possimus. Fertur enim unusquisque ad appetitionem ejus quod sibi bonum, & ad fugam ejus quod sibi malum est, maximè autem maximi malorum naturalium, quæ est mors; idque necessitate quadam naturæ non minore, quam quâ fertur lapis deorsum. Non igitur absurdum neque reprehendendum, neque contra rectam rationem est, si quis omnem operam det, ut à morte & doloribus proprium corpus & membra defendat conservetque. Quod autem contra rectam rationem non est, id justè & *Iure* factum omnes dicunt. Neque enim *Iuris* nomine aliud significatur quam libertas, quam quisque habet facultatibus naturalibus secundum rectam rationem utendi. Itaque *Iuris* naturalis fundamentum primum est, ut *quisque vitam & membra sua quantum potest tueatur.*

Ius ad finem, dat jus ad media necessaria.

VIII. Quoniam autem *jus* ad finem frustra habet cui *jus* ad media necessaria denegatur, consequens est, cùm unusquisque se conservandi *jus* habeat, ut unusquisque *jus* etiam habeat *utendi omnibus mediis, & agendi omnem actionem, sine qua conservare se non potest.*

Iure naturali unumquemque judicem esse mediorum ad sui conservationem.

IX. Utrum autem media quibus usurus quispiam est, & actio quam acturus est, ad conservationem vitæ vel membrorum suorum necessaria sint necne, *ipse* jure naturali *judex est.* Si enim contra rectam rationem sit, ut de proprio periculo ipse judicem, judicet alius. Quoniam ergo alius judicat de iis rebus quæ ad me spectant, eadem ratione, quia æquales naturâ sumus, judicàbo ego de iis rebus quæ ad

ipſum ſpectant. Itaque rectæ rationis, hoc eſt, juris naturalis eſt, ut ego de illius judicem ſententiâ, ſcilicet an ad conſervationem meam conducat, necne.

Iure naturali omnia eſſe omnium.

X. Natura dedit *unicuique jus in omnia.* (Hoc eſt, in ſtatu (*) merè naturali, ſive antequam homines ullis pactis ſeſe invicem obſtrinxiſſent, unicuique licebat facere quæcunque & in quoscunque libebat, & poſſidere, uti frui omnibus quæ volebat & poterat.) Quoniam enim, quæcunque quis voluerit, ideò bona ſibi videntur quia ea vult, poſſuntque vel conducere ad ſui conſervationem, vel ſaltem conducere videri: (judicem autem an verè conducant necne, præcedente articulo ipſum conſtituimus, ita ut habenda ſint pro neceſſariis, quæ ipſe talia judicat:) & per articulum 7 *jure naturæ* fiunt & habentur, quæ neceſſario conducunt ad tuitionem propriæ vitæ & membrorum: ſequitur, omnia habere & facere in ſtatu naturæ omnibus licere. Et hoc eſt quod vulgo dicitur, *Natura dedit omnia omnibus.* Ex quo etiam intelligitur, in ſtatu naturæ Menſuram *juris* eſſe Utilitatem.

Ius omnium ad omnia inutile eſſe.

XI. Minime autem utile hominibus fuit, quod hujusmodi habuerint *in omnia jus* commune. Nam effectus ejus *juris* idem penè eſt, acſi nullum omnino *jus* exſtiterit. Quamquam enim quis de re omni poterat dicere, *hoc meum eſt*; frui tamen eâ non poterat propter vicinum, qui æquali *jure* & æquali vi prætendebat idem eſſe ſuum.

Statum hominum extra ſocietatem bellum eſſe.

XII. Ad naturalem hominum proclivitatem ad ſe mutuo laceſſendum, quam ab effectibus, præſertim vero ab inani ſui æſtimatione deri-

Annotatio.

* In ſtatu merè naturali &c.] *Hoc ita intelligendum eſt, quod quis fecerit in ſtatu merè naturali, id injurium homini quidem nemini eſſe. Non quod in tali ſtatu peccare in Deum, aut Leges Naturales violare impoſſibile ſit. Nam injuſtitia erga homines ſupponit Leges Humanas, quales in ſtatu naturali nullæ ſunt. Propoſitionis autem ſic intellectæ veritas ex articulis immediatè præcedentibus Lectori memori ſatis demonſtrata eſt. Sed quia in quibusdam caſibus concluſionis duritas, præmiſſarum memoriam expellit, contrahere argumentum volo, unoque intuitu oculis conſpiciendum ſubjicere. Vnicuique jus eſt ſe conſervandi, per Art. 7. Eidem ergo jus eſt, omnibus uti mediis ad eum finem neceſſariis, per Art. 8. Media autem neceſſaria ſunt, quæ ipſe talia eſſe judicabit, per Art. 9. Eidem ergo jus eſt omnia facere & poſſidere, quæ ipſe ad ſui conſervationem neceſſaria eſſe judicabit. Ipſius ergo facientis judicio id quod fit, jure fit, vel injuria. itaque jure fit. Verum ergo eſt in ſtatu merè naturali, &c. Quod ſi quis ad ſui conſervationem pertinere prætendit, quod ne ipſe quidem pertinere putat, peccare poteſt contra Leges Naturales; ut capite tertio fuſè explicatum eſt. Objectum eſt à quibusdam: Si filius patrem interfecerit, utrum patri injuriam non fecerit. Reſpondi; Filium in ſtatu naturali, intelligi non poſſe, ut qui ſimul atque natus eſt, in poteſtate & ſub imperio eſt ejus cui debet conſervationem ſui: ſcilicet, Matris, vel Patris, vel ejus qui præbet ipſi alimenta; ut capite nono demonſtratum eſt.*

derivant, si addas jam jus omnium in omnia, quo alter *jure* invadit, alter *jure* resistit, atque ex quo oriuntur omnium adversus omnes perpetuæ suspiciones & studium, & quam difficile sit præcavere hostes parvo numero & apparatu, cum animo nos prævertendi opprimendique invadentes, negari non potest, quin status hominum naturalis antequam in societatem coiretur, Bellum fuerit; neque hoc simpliciter, sed bellum omnium in omnes. BELLUM enim quid est, præter tempus illud in quo voluntas certandi per vim verbis factisve satis declaratur? Tempus reliquum PAX vocatur.

Belli & Pacis definitiones.

XIII. Sempiternum autem *Bellum* quam parum idonea res sit ad conservationem vel humani generis, vel uniuscujuscumque hominis, facile judicatur. At suâ naturâ sempiternum est, quod præcertantium æqualitate victoriâ nullâ potest finiri; in eo enim ipsis victoribus periculum semper adeò imminet, ut pro miraculo haberi debeat, si quis, quamquam fortissimus, annis & senectute conficiendus sit. Exemplum huic rei sæculum præsens Americanos exhibet; sæcula antiqua cæteras gentes, nunc quidem civiles florentesque, tunc verò paucos, feros, brevis ævi, pauperes, fœdos, omni eo vitæ solatio atque ornatu carentes, quem *pax* & societas ministrare solent. Quicumque igitur manendum in eo statu censuerit, in quo omnia liceant omnibus, contradicit sibimet ipsi. Nam unusquisque naturali necessitate bonum sibi appetit, neque est quisquam qui *bellum* istud omnium contra omnes, quod tali statui naturaliter adhæret, sibi existimat esse bonum. Atque ita evenit, ut mutuo metu, è tali statu exeundum & quærendos socios putemus; ut si *bellum* habendum sit, non sit tamen contra omnes, nec sine auxiliis.

Bellum conservationi hominum adversum esse.

XIV. Quæruntur socii vel vi, vel consensu: vi, quando pugnâ victor victum servire sibi cogit metu mortis, vel vinculis inditis; consensu, quando societas initur mutuæ opis causa, consentiente utrâque parte sine vi. Potest autem victor victum, vel fortior debiliorem (ut sanus & robustus infirmum, vel maturus infantem) ad præstandam cautionem futuræ obedientiæ, ni velit potius mori, *jure* cogere. Cum enim *jus* protegendi nosmet ipsos nostro arbitrio à periculo nostro, atque periculum ab æqualitate profectum sit, magis rationi consentaneum est, certiusque ad conservationem nostram, utendo præsenti commodo comparare nobis ipsis securitatem quæsitam, accepta cautione, quam cum adoleverint, convaluerint, & è nostra potestate se receperint, eandem dubio certamine postea repetere conari. Contràque, absurdius cogitari nihil potest, quam ut quem debilem in potestate tenes, eum amittendo, fortem

Iure naturali licere cuique alium in sua potestate existentem cogere ad cautionem præstandam futuræ obedientiæ.

fortem simul & hostem facias. Ex quo intelligitur etiam, tanquam corollarium, in statu hominum naturali, *potentiam certam & irresistibilem, jus conferre regendi, imperandique in eos, qui resistere non possunt*; adeo ut omnipotentiæ, ab eâ causâ, omnium rerum agendarum jus essentialiter & immediatè adhæreat.

Naturam dictare, quærendam esse pacem.

XV. Propter tamen æqualitatem illam virium, cæterarumque facultatum humanarum hominibus in statu naturæ, hoc est, in statu *belli* constitutis, conservatio sui diuturna exspectari non potest. *Quare quærendam esse pacem, quatenus habendæ ejus spes aliqua affulserit; ubi haberi ea non potest, quærenda esse belli auxilia, rectæ rationis dictamen est*; hoc est, *lex naturæ*, ut proximè ostendetur.

CAPUT II.

De lege Naturæ circa contractus.

I. Legem naturalem *non esse consensum hominum*, *sed* dictamen rationis. II. Legem naturæ *fundamentalem esse*, Quærendam esse Pacem, si haberi potest; si haberi non potest, defensionem. III. Lex naturæ *specialis prima*, Ius in omnia non esse retinendum. IV. *Quid sit jus relinquere, quid transferre.* V. *Ad translationem Iuris necessariam esse voluntatem acceptantis.* VI. *Verba non transferunt* Ius, *nisi de præsenti.* VII. *Verba de futuro, si alia signa voluntatis adsint, valere ad Ius* transferendum. VIII. *In libera donatione, Verbis de futuro Ius non* transit. IX. *Definitio* Contractus & Pacti. X. *In Pactis* transit *Ius per verba de futuro.* XI. Pacta *mutuæ fidei, in statu naturæ frustra & invalida sunt; in civitate non item.* XII. Pacisci *cum belluis neminem posse; neque cum Deo, sine revelatione.* XIII. *Neque Deo vovere.* XIV. Pacta *ultra summum conatum non obligant.* XV. *Quibus modis* Pactis *liberemur.* XVI. Promissa *metu mortis extorta in statu naturæ valida esse.* XVII. Pactum *posterius priori contradictorium, invalidum est.* XVIII. Pactum *de non resistendo inferenti damnum corporis, invalidum est.* XIX. Pactum *de se accusando invalidum est.* XX. Jurisjurandi *definitio.* XXI. Jusjurandum *concipiendum esse ea formula, qua utitur is qui accipit.* XXII. Jusjurandum *nihil superaddit obligationi, quæ est ex* Pacto. XXVIII. Iuramentum *non exigendum, nisi ubi pactorum violatio vel latere potest, vel non potest puniri nisi à Deo.*

Legem Naturalem non esse consen-

I. DE definitione *legis Naturalis* non consentiunt autores; qui eâ voce frequentissimè tamen in scriptis suis usi sunt. Methodus scilicet

ſcilicet qua incipitur à definitionibus & excluſione æquivoci, propria eorum eſt qui locum contra diſputandi non relinquunt. Cæterorum ſi quis quid factum dicat contra legem naturalem, ex eo probat alius, quòd contra conſenſum factum ſit omnium, vel ſapientiſſimarum, vel eruditiſſimarum gentium. Quis autem de ſapientiâ, eruditione, & moribus omnium gentium judicabit, id minime docet. Alius, quod factum ſit contra conſenſum totius generis humani. Quæ definitio nullo modo recipienda eſt; alioquin enim impoſſibile eſſet cuiquam, exceptis infantibus, & mente captis, contra talem legem peccare. Nam voce illa *genus Humanum* comprehendunt certè omnes homines ratione actu utentes. Illi igitur contra eam vel non faciunt, vel faciunt non conſentientes, ideoque excuſandi ſunt. Naturæ autem leges ab eorum conſenſu recipere, qui eas violant ſæpiùs quàm obſervant, ſane iniquum eſt. Præterea homines eadem in aliis damnant, in ſe ipſis probant; contrà publicè laudant, quod ſecretò ſpernunt, & conſuetudine audiendi, non propria ſpeculatione ſententiam ferunt, conſentiuntque odio, metu, ſpe, amore, vel aliqua alia animi perturbatione magis, quàm ratione. Ideoque non rarò accidit totos populos ſummo conſenſu & contentione ea agere, quæ ſcriptores illi contra *legem* eſſe *naturalem* libentiſſimè confitentur. Sed cum concedant omnes, *jure* fieri, quod non fit contra rectam Rationem, *injuriâ* factum cenſere debemus, quod rectæ rationi repugnat, (hoc eſt, quod contradicit alicui veritati à veris principiis rectè ratiocinando collectæ.) Quod autem *injuria* factum eſt, contra *legem* aliquam fieri dicimus. Eſt igitur *lex* quædam *recta Ratio*, quæ (cum non minùs ſit pars naturæ humanæ, quàm quælibet alia facultas vel affectus animi) naturalis quoque dicitur. Eſt igitur *lex naturalis*, ut eam definiam, Dictamen rectæ (*) rationis circa ea, quæ agenda vel omit-

ſum hominum, ſed dictamen rationis.

El. Phil. ſect. 3. DDD

* Rectæ rationis] *Per Rectam rationem, in ſtatu hominum naturali, intelligo, non ut multi Facultatem infallibilem, ſed ratiocinandi actum, id eſt, Ratiocinationem uniuscujusque propriam, & veram circa actiones ſuas, quæ in utilitatem, vel damnum cæterorum hominum redundare poſſint. Propriam dico, quia quamquam in Civitate, ipſius Civitatis ratio (hoc eſt, Lex civilis) à ſingulis civibus pro recta habenda ſit; tamen extra Civitatem, ubi rectam rationem à falſa dignoſcere niſi comparatione factâ cum ſua nemo poteſt, ſua cujusque ratio non modo pro actionum propriarum, quæ ſuo periculo fiunt, regulâ, ſed etiam in ſuis rebus pro rationis alienæ menſurâ cenſenda eſt. Veram dico, id eſt, ex veris principiis rectè compoſitis concludentem. Propterea quod in ratiocinatione falſâ, ſive in ſtultitia hominum, officia ſua erga cæteros homines ad conſervationem propriam neceſſaria non videntium, omnis conſiſtit Legum Naturalium violatio. Principia autem rectæ Ratiocinationis circa ejuſmodi officia, ea ſunt quæ Capitis primi articulis 2, 3, 4, 5, 6, & 7, explicata ſunt.* *Annotatio.*

omittenda sunt ad vitæ membrorumque conservationem, quantum fieri potest, diuturnam.

Legem naturæ fundamentalem esse, Quærendam esse pacem si haberi potest: si haberi non potest, defensionem.

II. Prima autem & fundamentalis *lex naturæ est*, *quærendam esse pacem ubi haberi potest*; *ubi non potest*, *quærenda esse belli auxilia*. Ostendimus enim articulo ultimo præcedentis capitis, præceptum hoc dictamen esse rectæ rationis. Esse autem dictamina rectæ rationis leges naturales, id proximè supra definitum est. Prima autem est, quia cæteræ sunt ab hac derivatæ, præcipiuntque vias vel pacis vel defensionis acquirendæ.

Lex naturæ specialis prima: Ius in omnia non esse retinendum.

III. *Legum* autem *Naturalium* à fundamentali illâ derivatarum una est, *Ius omnium in omnia retinendum non esse, sed jura quædam transferenda, vel relinquenda esse*. Nam si retineret unusquisque suum *jus in omnia*, necesse est sequi ut *jure* alii invaderent, alii defenderent. (quisque enim & corpus suum, & ea quæ corpori tuendo necessaria sunt, necessitate naturæ conatur defendere.) *Bellum* ergo sequeretur. Facit itaque contra rationes pacis, hoc est, contra *legem naturæ*, si quis de *jure* suo *in omnia* non decedat.

Quid sit decedere de jure suo: quid, aliud transferre.

IV. *Decedere* autem *de jure* suo dicitur, qui juri suo vel simpliciter renunciat, vel in alium transfert. *Simpliciter renunciat*, qui signo vel signis idoneis declarat, velle se non licitum sibi amplius fore certum aliquid facere, quod *jure* anteà fecisse poterat. *Transfert* autem in alterum, qui signo vel signis idoneis illi alteri, id *juris* volenti ab eo accipere, declarat velle se, non licitum sibi amplius fore ipsi resistere certum aliquid agenti, prout ei resistere *jure* anteà poterat. *Iuris* autem *translationem* in solâ non resistentiâ consistere, ex eo intelligitur, quod ante *juris translationem*, is in quem transfertur, jus habebat jam tum in omnia; unde novum *jus* dare non potuit, sed justa transferentis resistentia, propter quam *jure* suo alter frui non potuit, extinguitur. Quicunque igitur *jus* acquirit in statu hominum naturali, id agit tantum ut securè & sine justâ molestiâ *jure* suo *primævo* frui possit. Exempli causâ, si quis fundum suum alteri vel venum vel dono dederit, sibi soli *jus* in eum fundum, non aliis item, adimit.

Ad translationem juris necessariam esse voluntatem acceptantis.

V. Requiritur autem ad *juris translationem* voluntas non modo transferentis, sed etiam acceptantis. Si utravis absit, *jus* manet. Non enim si quod meum est accipere recusanti dare voluerim, propterea simpliciter juri meo renunciavi, sive ad quemlibet id transtuli. Nam causa propter quam uni dare volui, in eo uno est, in cæteris non item.

Verba non transferunt nisi de præsenti.

VI. Voluntatis autem in jure vel relinquendo, vel transferendo, si signa nulla alia exstiterint præter verba, verba ea *de præsenti* vel *præterito* esse oportet. Nam si *de futuro* sint, nihil transferunt. Qui enim, exempli-

exempli causâ, de futuro sic dicit, *cras dabo*, apertè significat se non dedisse. Toto itaque hodie jus immotum est, manetque etiam crastino die, nisi interea actu dederit. Quod enim meum est, meum manet, nisi pòst dederim. Quod si *de præsenti* loquar, puta hoc modo, *do*, vel *dedi*, habendum cras, illis verbis significatur, me *dedisse*, & *jus* habendi *cras*, transtulisse *hodie*.

VII. Veruntamen, quoniam verba sola ad voluntatis declarationem signa sufficientia non sunt verba de futuro, si alia adsint signa voluntatis, valere possunt, tanquam dicta essent de præsenti. Siquidem enim propter alia signa constiterit, ipsum de futuro loquentem velle valere verba sua ad perfectam *juris sui translationem*, valere debent. Dependet enim *juris translatio*, non à verbis; sed, ut dictum est articulo 4. hujus capitis, à declaratione voluntatis.

Verba de futuro, si alia signa voluntatis adsint, valere ad jus transferendum.

VIII. Si quis jus aliquod suum ad alterum transferat, neque id faciat propter bonum mutuo acceptum, vel propter pactum; ejusmodi translatio DONUM vocatur, sive *Donatio libera*. In donatione autem liberâ, obligant ea verba sola, quæ *de præsenti* sunt, vel *de præterito*. Nam si *de futuro* sint, non obligant *ut verba*, propter rationem articulo proximè superiore adductam. Oportet igitur ut ab aliis signis voluntatis nascatur obligatio. Quoniam autem quicquid fit *voluntariò*, propter *bonum* aliquod fit *volentis*, nullum signum voluntatis dandi assignari potest, præter aliquod *bonum* tali donatione acquisitum, vel acquirendum. Supponitur autem, nullum tale *bonum* acquisitum esse, neque pactum exsistere; quia sic non esset *donatio libera*. Restat igitur ut *bonum mutuum* sine pacto exspectandum sit. Signum autem nullum dari potest, quare is qui verbis de futuro usus est, adversus eum qui ad mutuum beneficium non teneretur, sic vellet verba ejus intelligi, ut obligaretur ipse. Neque rationis est, ut qui aliis facilè bene volunt, omni promisso præsentem affectum testante obligentur. Et propterea promissor talis deliberare intelligendus est, & mutare affectum posse, quemadmodum & is cui promittitur, mutare meritum potest. Qui deliberat autem, eà tenus liber est; neque donasse dicitur. Quod si promittat sæpe, donet autem raro, levitatis condemnari debet, nec vocari Donans, sed *Doson*.

In libera donatione, verbis de futuro jus non transit.

IX. Duorum autem, vel plurium *jura* sua mutuò *transferentium* actio vocatur CONTRACTUS. In omni autem contractu, vel uterque statim præstat id de quo contractum est, ita ut alter alteri nihil concredat; vel alter præstat, alteri creditur; vel neuter præstat. Ubi uterque statim præstat, ibi *contractus* simul ac præstitum est, finitur. Ubi verò vel alteri vel utrique creditur, ibi is cui creditur,

Definitio contractus & pacti.

promittit se præstiturum postea, appellaturque hujsmodi promissum PACTUM.

In pactis transit jus per verba de futuro.

X. *Pactum* autem quod fit ab eo, cui creditur, cum eo qui jam præstitit, etiamsi promissio facta sit verbis de futuro, non minus futuri temporis *jus* transfert, quam si facta esset verbis de præsenti vel præterito. Præstatio enim signum manifestissimum est, eum qui præstitit, ita intellexisse orationem alterius cui credebat, tanquam volentis præstare condicto tempore; eoque signo cognovit is, sic se intelligi; quod quia non correxit, voluit fieri. *Promissa* igitur quæ fiunt propter *bonum* acceptum (quæ & pacta sunt) signa sunt voluntatis, hoc est, ultimi actûs deliberandi, quo libertas non præstandi tollitur, & per consequens sunt obligatoria. Ubi enim libertas desinit, ibi incipit obligatio.

Pacta mutua fidei, in statu naturæ, frustra & invalida sunt, in civitate non item.

XI. Pacta autem quæ fiunt in contractu ubi fides mutua est, neutro quicquam statim præstante, in statu naturæ, si justus ex utravis parte metus (*) oriatur, sunt invalida. Nam qui prior præstat, propter pravum ingenium maximæ partis hominum, commodo suo jure & injuriâ juxtà studentium, cupidini se prodit illius quicum contrahit. Rationis enim non est, ut aliquis præstet prior, si verisimile non sit, alterum esse præstiturum pòst. Quod utrum verisimile sit necne, is qui metuit, judicabit: ut ostensum est capite præcedente, articulo 9. Hæc, inquam, ita se habent, in statu naturali. Cæterum in statu civili, ubi est qui utrumque cogere potest, is qui per contractum prior est ad præstandum, prior præstare debet; quoniam cum alter cogi potest, cessat ratio, propter quam, ne non præstaret, metuebat.

Pacisci cum belluis neminem posse: neque cum Deo, sine revelatione.

XII. Ex eo autem, quod in omni *donatione*, & *pactis* omnibus, requiritur acceptatio *juris* quod transfertur, sequitur *pacisci* neminem posse cum eo, qui acceptationem illam non significat. Neque igitur pacisci cum belluis, neque jus ullum illis tribuere aut auferre possumus, propter defectum sermonis & intellectus. Neque *pacta* inire quisquam cum divinâ majestate potest, neque illi *voto* obligari, nisi quatenus visum illi est per scripturas sacras substituere sibi aliquos homines, qui authoritatem habeant, *vota* & *pacta* ejusmodi expendendi & acceptandi, tanquam illius vicem gerentes.

Neque Deo vovere.

XIII. Qui igitur in statu naturæ constituti sunt, ubi nullâ tenentur lege civili, (nisi illis certissima revelatione voluntas Dei, *votum* vel *pactum*

Annotatio.

* Oriatur, &c.] *Nam nisi causa metus nova exsistat, ex facto, vel alio signo voluntatis non præstandi à parte alterâ, metus justus censeri non potest. Causa enim quæ impedire non poterat, quin pacisceretur, impedire non debet, quin pactum præstet.*

pactum suum accipientis, cognita sit.) frustra vovent.. Siquidem enim id quod *vovent*, contra legem naturæ sit, non tenentur *voto*; quia illicitum præstare tenetur nemo; si verò id quod vovent, lege aliquâ naturæ præceptum sit, *non voto*, sed ipsa tenentur *lege*; sin liberum ante *votum* sit, facere vel non facere, libertas manet; propterea quod, ut obligemur *voto*, requiritur voluntas obligantis apertè significata, quæ in casu proposito supponitur non haberi. *Obligantem* autem voco illum, cui aliquis tenetur vel obligatur: *obligatum* verò eum, qui tenetur.

XIV. Pacta fiunt de actionibus illis solis, quæ cadunt sub deliberationem. Pactio enim non fit sine voluntate paciscentis. Voluntas autem ultimus actus est deliberantis. *Sunt ergo de possibilibus tantùm, & futuris.* Nemo igitur *pacto* suo obligat se ad impossibile. Quoniam autem paciscimur sæpissimè eas res, quæ possibiles tum videntur cum promittimus, quas tamen pòst constat esse impossibiles, non ideo omni obligatione liberamur. Ratio cujus rei ea est, quod is qui futurum incertum promittit, beneficium præsens ea lege accipit ut mutuum reddat. Voluntas enim ejus qui præsens beneficium præstat, pro objecto simpliciter habet *bonum sibi*, quanti erat res promissa; ipsam autem rem non simpliciter, sed si fieri potest. Verum si accidat neque id possibile esse, præstandum est quantum præstari potest. Obligant igitur *pacta* non ad ipsam rem pactam, sed ad summum cognatum: hoc enim solùm, non res ipsæ, in nostra potestate sunt. *Pacta ultra summum conatum non obligant.*

XV. *Pactis* liberamur duabus rebus, vel si præstitum, vel si condonatum sit. Si præstitum; quia ultra id nos non obligavimus. Si condonatum; quia is cui obligamur, condonando intelligitur facere, ut *jus* à nobis in eum translatum, ad nos denuo redeat: est enim condonatio, *donatio*, hoc est, per articulum 4. capitis hujus, juris translatio ad eum cui donatio facta est. *Quibus modis pactis liberemur.*

XVI. Quæri solet, An *pacta* ea quæ metu extorquentur, obligatoria sint necne. Exempli causa, si ad vitam à latrone redimendam, *pactus* ei fuero, traditurum me illi mille aureos postero die, neque facturum quicquam quo comprehensus in jus duci possit, utrum tenear necne. Quamquam autem aliquando *pactum* ejusmodi invalidum censeri debeat, non tamen eo nomine invalidum erit, quod à metu processerit; propterea quod inde sequeretur, *pacta* ea, quibus in vitam civilem homines congregantur, & leges condunt, invalida esse: (procedit enim à metu mutuæ cædis, quòd alter alterius regimini se submittat:) neque cum ratione eum facere, qui captivo *paciscenti* pretium redemtionis suæ fidem adhibet. Universaliter verum est, obligare pacta, quando acceptum est bonum, & promittere, & id quod pro- *Promissa metu mortis extorta, in statu naturæ valida non esse.*

 mit-

mittitur, licitum est. Licitum autem est & ad redimendam vitam promittere, & de meo dare quicquid voluero cuiquam, etiam latroni. Obligamur ergo pactis, à metu profectis, nisi lex civilis aliqua prohibeat, per quam id quod promittitur, fiat illicitum.

Pactum posterius priori contradictorium, invalidum est.

XVII. Qui uni facturum se vel omissurum aliquid pactus ante fuerit, & postea alteri paciscitur contrarium, facit, ut *pactum* non prius, sed posterius illicitum sit. Nam qui prioribus *pactis jus* suum in alterum transtulerat, faciendi vel non faciendi *jus* non amplius habet. Quare posterioribus *pactis* jus nullum transfert; & quod promissum est, sine jure promissum est. Tenetur igitur prioribus tantum *pactis*; quæ violare est illicitum.

Pactum de non resistendo inferenti damnum corporis, invalidum est.

XVIII. Mortem, vel vulnera, vel aliud damnum corporis inferenti nemo *pactis* suis quibuscunque obligatur non resistere. Est enim in unoquoque gradus quidam timiditatis summus, per quem, malum quod infertur, apprehendit ut maximum, ideoque necessitate naturali quantum potest, fugit, intelligiturque aliter facere non posse. Ad talem gradum metûs cùm perventum fuerit, non est exspectandum, quin vel fugâ, vel pugnâ sibi consulat. Cum igitur nemo teneatur ad impossibile, illi quibus *mors* (quod maximum naturæ malum est,) vel quibus vulnera, aut alia corporis damna inferuntur, nec ad ea ferenda constantes satis sunt, ea ferre non obligantur. Præterea, ei qui pacto tenetur, creditur: (pactorum enim vinculum sola fides est:) qui verò ad supplicium ducuntur, sive capitale, sive capitali mitius, constringuntur vinculis, vel satellitibus custodiuntur. Quod signum certissimum est, non videri illos pactis ad non resistendum satis obligatos esse. Aliud est, si sic pacitcor: Nisi fecero constituta die, interfice. Aliud, si sic, Nisi fecero, interficienti non resistam. Primo modo, paciscuntur omnes; si opus est; opus autem est aliquando: secundo modo nemo, nec unquam opus est. Nam in statu merè naturali, si occidere cupis, jus habes ex ipso statu; ita ut opus non sit prius credere, ut fallentem pòst interficias. In statu verò civili, ubi jus vitæ & necis, omnisque pœnæ corporalis penes civitatem est, illud ipsum jus interficiendi privato concedi non potest. Neque ipsi civitati opus est, ut aliquem puniat, postulare pacto, ut patientiam præstet, sed tantum, ne quisquam defendat alios. Si in statu naturæ, velut inter duas civitates, fieret pactum de interficiendo ni fecerit, intelligitur præcessisse aliud pactum de non interficiendo ante præstitutum diem. Itaque eo die si præstitum non sit, redit jus belli, hoc est, status hostilis, in quo omnia licent, ideoque etiam resistere. Postremo, pacto non resistendi obligamur, duorum malorum præsen-

tium

tium eligere illud quod majus videbitur. Nam mors certa majus malum est, quàm pugna. Sed duorum malorum impossibile est non eligere minus. Tali ergo pacto teneremur ad impossibile, quod naturæ pactorum repugnat.

XIX. Similiter neque tenetur quisquam pactis ullis ad se accusandum, vel alium cujus damnatione vita sibi acerba futura est. Itaque neque pater in filium, neque conjux in conjugem, neque filius in patrem, neque quisquam in eum sine quo ali non potest, testimonium dicere obligatur: frustra enim est testimonium, quod à natura corrumpi præsumitur. Quamvis autem pacto ad se accusandum aliquis non teneatur, in quæstione tamen publica ad respondendum cruciatu cogi potest. Responsiones autem illæ facti testimonium non sunt, sed investigandæ veritatis adjumenta. Ita ut sive verum sive falsum cruciatus respondeat, sive non omnino respondeat, jure faciat.

Pactum de se accusando invalidum est.

XX. *Iusjurandum* oratio est promissioni adjecta, qua significat promissor, nisi præstiterit, renunciare sese misericordiæ divinæ. Quæ definitio ex ipsis colligitur verbis, quibus essentia *jurisjurandi* continetur, nimirum, *Ita me adjuvet Deus*, vel aliis æquipollentibus, ut apud Romanos: *Tu Iupiter macta eum qui fefellerit, ut ego hanc macto porcam.* Neque obstat, quod *Ius-jurandum* non solum promissorium, sed aliquando affirmatorium dici possit: nam qui affirmationem *juramento* confirmat, promittit se vera respondere. Quamquam autem quibusdam in locis moris erat subditis, per Reges suos jurare, id ex eo natum est quòd Reges illi divinos sibi honores haberi volebant. Nam *Iusjurandum* ideò introductum est, ut major metus violandæ fidei, quàm is quo homines (quos facta nostra latere possunt) timemus, divinæ potentiæ consideratione atque religione incuteretur.

Iuris jurandi definitio.

XXI. Ex quo sequitur, *Ius-jurandum* concipi debere ea formula, qua utitur is qui accipit. Frustra enim adigitur aliquis ad *Ius-jurandum* per Deum quem nón credit, ideóque neque metuit. Etsi enim lumine naturali sciri possit Deum esse, nemo tamen per illum se jurare arbitratur aliâ formulâ, vel alio nomine, quàm quod suæ ipsius, hoc est (ut existimat is qui jurat) veræ religionis præceptis continetur.

Ius-jurandum concipiendum esse ea formula, qua utitur is qui accipit.

XXII. Ex allata *Iuris-jurandi* definitione intelligi potest, *pactum* nudum non minus obligare, quàm in quod juravimus. *Pactum* enim est, quo adstringimur; *juramentum* ad punitionem divinam attinet, quam provocare ineptum esset, si pacti violatio non esset per se illicita. Illicita autem non esset, nisi *pactum* esset obligatorium. Præterea qui renunciat misericordiæ divinæ, non obligat se ad pœnam: quia semper licitum est, pœnam utcumque provocatam deprecari, atque divi-

Ius-jurandum nihil superaddit obligationi quæ est ex pacto.

divina, si concedatur frui indulgentia. Effectus ergo *Iuramenti* is solus est, ut hominibus naturâ pronis ad violationem datæ fidei major juratis causa sit metuendi.

Iuramentum non exigendum, nisi ubi pactorum violatio vel latere potest, vel non potest puniri nisi a Deo.

XXIII. *Iuramentum* exigere, ubi neque violatio pactorum, si qua fiat, latere potest, neque ei cui fit sponsio, deest potestas pœnas exigendi, est facere amplius aliquid quàm ad sui defensionem sit necesse; significatque animum cupiendi non tam ut sibi bene, quam ut illi male sit. *Iuramentum* enim ex formula jurandi, pertinet ad iram Dei provocandam, hoc est, *omnipotentis* in eos qui fidem ideo violant, quia potentia sua pœnam humanam effugere se posse sentiunt, & *omniscii* in eos qui fidem violare ideò solent, quia oculos hominum latere se posse sperant.

CAPUT III.

De legibus Naturæ reliquis.

I. *Lex naturæ secunda.* Pactis standum. II. *Fides cum omnibus servanda sine exceptione.* III. Injuria *quid.* IV. *Injuria ei soli fieri potest, quicum contrahimus.* V. Iustitiæ *distinctio in justitiam* hominum & actionum. VI. *Distinctio justitiæ in* commutativam & distributivam *examinata.* VII. *Volenti non fit injuria.* VIII. *Lex naturæ tertia*, de ingratitudine. IX. *Lex naturæ quarta*, ut quisque se præstét commodum. X. *Lex naturæ quinta*, de misericordia. XI. *Lex naturæ sexta*, quod pœnæ futurum tantùm spectant. XII. *Lex naturæ septima*, contra contumeliam. XIII. *Lex naturæ octava*, contra Superbiam. XIV. *Lex naturæ nona*, de modestia. XV. *Lex naturæ decima*, de Æquitate, *sive contra acceptionem personarum.* XVI. *Lex naturæ undecima*, de habendis in communi. XVII. *Lex naturæ duodecima*, de sorte dividendis. XVIII. *Lex naturæ decima tertia*, de primogenitura & prima occupatione. XIX. *Lex naturæ decima quarta*, de incolumitate mediatorum pacis. XX. *Lex naturæ decima quinta*, de constituendo arbitro. XXI. *Lex naturæ decima sexta*, neminem esse arbitrum causæ suæ. XXII. *Lex naturæ decima septima*, Arbitros debere esse sine spe præmii ab iis referendi quorum causa judicatur. XXIII. *Lex naturæ decima octava*, de testibus. XXIV. *Lex naturæ decima nona*, nullum cum arbitro pactum fieri. XXV. *Lex naturæ vigesima*, contra crapulam, & ea quæ rationis usum impediunt. XXVI. *Regula per quam statim cognosci potest, an, quod facturi sumus, sit contra legem naturæ, nec ne.* XXVII. *Leges naturæ obligant in foro interno tantùm.* XXVIII. *Violantur*

lantur leges naturæ quandoque, facto legibus consentaneo. XXIX. *Leges naturæ sunt immutabiles.* XXX. *Qui leges naturæ conatur implere, justus est.* XXXI. *Lex naturalis eadem cum morali.* XXXII. *Vnde fiat, quod quæ dicta sunt de lege naturali, non sint eadem quæ traduntur à Philosophis circa virtutes.* XXXIII. *Lex naturalis non est, propriè loquendo, lex, nisi quatenus traditur in scriptura sacra.*

I. LEgum naturalium derivatarum altera est, *Pactis standum esse*, sive fidem observandam esse. Ostensum enim est capite præcedente, Legem naturæ præcipere tanquam rem conciliandæ paci necessariam, unumquemque *jura* quædam sua mutuò transferre, atque hoc vocari *pactum*, quoties futurum sit quod transfertur. Hoc autem ad pacem conciliandam conducibile est, quatenus quæ paciscimur facienda vel omittenda, ea re ipsa facimus vel omittimus; frustraque essent pacta, nisi illis staretur. Quoniam ergo *Pactis stare*, sive *fidem servare*, necessarium est ad pacem conciliandam, erit per articulum 2. cap. 2. præceptum *legis naturalis*. *Lex naturæ secunda, Pactis standum.*

II. Neque personarum quibuscum paciscimur ulla datur hac in re exceptio, puta, si illi fidem cum aliis nec servent, nec servandam putent, aut aliud quodlibet habeant vitium. Nam qui paciscitur, eo quòd paciscitur, frustraneam eam esse actionem negat. Et contra rationem est, scientem frustra facere. Idem si præstandum pactum non putet, eo quòd sic putat, pactionem eandem frustraneam esse affirmat. Qui ergo paciscitur cum eo, quicum fidem servare se teneri non putat, simul *pactionem* esse rem frustraneam, & non frustraneam, quod est absurdum. Cum omni igitur homine, vel servanda est fides, vel non paciscendum, hoc est, vel declaratum bellum, vel certa & fida habenda est Pax. *Fides cum omnibus servanda sine exceptione.*

III. *Pacti* violatio, sicut & dati repetitio, (quæ semper sita est in aliqua actione, vel omissione) vocatùr INJURIA. Actio autem illa vel omissio, *injusta* dicitur; ut idem significent *injuria*, & actio vel omissio *injusta*, atque utraque idem quod pacti vel *fidei violatio*. Videturque *injuriæ* nomen inde actioni vel omissioni tribui, quia *sine jure* est, utpote quod ab eo qui agit vel omittit translatum antea in alium fuerat. Et est similitudo quædam inter id, quod in vita communi vocatur *injuria*; & id, quod in scholis solet appellari *Absurdum*. Quemadmodum enim is qui argumentis cogitur ad negationem assertionis quam prius sustinuerat, dicitur redigi ad *absurdum*; eodem modo is qui præ animi impotentia facit vel omittit id, quod se non facturum, vel non omissurum *pacto suo* antè promiserat, *injuriam* facit: neque minùs in contradictionem incidit, quam qui in scholis reducitur ad absurdum. *Injuria quid.*

dum. Nam futuram actionem paciscendo, vult fieri; non faciendo, vult non fieri: quod est velle fieri & non fieri idem eodem tempore; quæ contradictio est. Est itaque *injuria*, *absurditas* quædam in conversatione, sicut *absurditas injuria* quædam est in disputatione.

Injuria ei soli fieri potest, quocum contrahimus.

IV. Ex his sequitur, injuriam (*) nemini fieri posse, nisi ei quocum initur *pactum*, sive cui aliquid dono datum est, vel cui *pacto* aliquid est promissum. Ideoque *damnum* & *injuria* sæpissime disjunguntur. Nam si dominus servo, qui obedientiam sibi *pactus* est, imperet, ut pecuniam tertio numeret, vel beneficium conferat; is si non faciat, damnum quidem tertio, injuriam autem domino soli facit. Sic quoque in civitate, si quis alicui noceat, quocum nihil pactus est, *damnum* ei infert cui malum; *injuriam* soli illi, qui totius civitatis potestatem habet. Etenim si is qui damnum recipit, injuriam expostularet, is qui fecit, sic diceret, quid tu mihi? quare facerem ego tuo potius quàm meo libitu, siquidem, quin tu tuo, non meo arbitratu facias, non impedio? in qua oratione, ubi nulla intercesserunt *pacta*, non video, quid sit quod possit reprehendi.

Iustitia distinctio in justitiam hominum, & actionum.

V. Nomina hæc, *Iustum*, & *Injustum*, sicut & *Iustitia* & *Injustitia*, æquivoca sunt: aliud enim significant cùm Personis, aliud cùm Actionibus tribuuntur. Cùm actionibus tribuuntur, idem significat *Iustum*, quod jure factum; & *Injustum*, quod *Injuriâ*. Ille autem qui fecit *Iustum* aliquid, ideo *Insons*, non *Iustus* dicitur: eum autem qui fecit aliquid *Injustum*, non ideo *injustum*, sed *sontem* dicimus. Quando vero de personis usurpantur, *esse justum* significat idem quod justè faciendo delectari, justitiæ studere, vel conari facere in omni re id quod justum est. Et *esse Injustum*, est negligere justitiam, vel eam non pacto suo, sed præsenti commodo mensurandam existimare. Ita ut alia sit animi, instituti, sive hominis, alia unius actionis vel omissionis *justitia* & *injustitia*; possintque hominis *justi* actiones innumeræ *injustæ*, & *injusti justæ* esse. *Iustus* autem homo dicendus est, qui justa facit propter præceptum Legis; injusta non nisi per infirmitatem; *Injustus* qui justa facit propter pœnam legi adjunctam; injusta per animi iniquitatem.

VI. Iu-

Annotatio.

Injuriam nemini, &c.] *Injustitiæ nomen significat relativè ad legem; Injuria, tum ad legem; tum ad Personam certam. Nam injustum, omnibus injustum est; Injuria verò potest esse, nec tamen mihi vel illi, sed alii; & quandoque nemini privato, sed civitati tantum; etiam nec homini cuiquam nec civitati, sed soli Deo. Nam pacto, & juris translatione, fit, ut injuria in hunc vel illum fieri dicatur. Hinc est, (quod in omni civitate fieri videmus) quæ privati homines inter se verbo vel scripto contrahunt, exigi vel remitti arbitrio obligantis. Damna verò quæ inferuntur contra leges civitatis, ut furtum, homicidium & similia, non ad voluntatem ejus cui damnum est illatum, sed arbitrio civitatis, id est, juxta leges constitutas vindicari. Itaque injuria in hunc, nisi post juris in hunc translationem exsistere non potest.*

Distinctio justitiæ in commutativam & distributivam examinatur.

VI. Iustitia actionum distingui vulgò solet in duas species, *commutativam* & *distributivam*; quarum priorem sitam esse ajunt in proportione Arithmeticâ, posteriorem in Geometricâ. Illamque versari in permutatione, venditione, emtione, mutuatione, mutui redditione, locatione, conductione, cæterisque, si qui sunt, actibus inter se contrahentium; ubi si æquale pro æquali reddatur, nasci inquiunt *justitiam commutativam*. Hanc verò circa dignitatem, & merita hominum, ita ut si cuique tribuatur κατὰ τὴν ἀξίαν, majus ei qui dignior, minus ei qui minus dignus, idque proportionatè, oriatur *justitia distributiva*. Agnosco hic distinctionem quandam æqualitatis: nempe ut una sit æqualitas simpliciter, veluti quando comparantur inter se duæ res æqualis pretii, ut libra argenti, cum 12 unciis ejusdem argenti: altera æqualitas secundum quid, ut cùm centum hominibus distribuendæ sint mille libræ, sexcentæ dentur sexaginta hominibus, & quadringentæ quadraginta; ubi non est æqualitas inter 600 & 400; sed cùm eandem contingit æqualitatem esse inter numerum eorum quibus distribuuntur, unusquisque eorum æqualem partem auferet; unde dicitur æqualis distributio. Talis autem æqualitas eadem res est cum porportione Geometrica. Sed quid hæc ad justitiam? nam neque si res nostras vendamus quanti possumus, injuria ulla fit emtori qui id voluit, & petiit; neque si de meo distribuero plus merenti minus, modo id dedero quod pactus sum, neutri fit injuria. Id quod testatur ipse Servator noster Christus Deus in Euangelio. Non igitur est ea justitiæ distinctio, sed æqualitatis. Negari tamen fortè non potest quin justitia sit æqualitas aliqua, nimirum quæ in eo tantum sita sit, ut cum æquales naturâ omnes simus, alter non arroget sibi plus *juris*, quàm alteri concedat, nisi id *juris* sibi pactis acquisitum sit. Atque hæc contra distinctionem illam *justitiæ*, quamquam ab omnibus penè receptam, dicta sint: ne quis *injuriam* aliud esse putet, quàm fidei, sive pactorum violationem; prout supra definitum est.

Volenti non fit injuria.

VII. Vetus est, *volenti non fit injuria*. Veritatem tamen dicti liceat ex principiis nostris derivare. Factum enim sit id, quod quis injurium sibi putet volenti: ergo, volente eo, fit id quod per pactum non licuit. Sed volente eo fieri, id quod *pacto* non licebat, pactum *ipsum* (per articulum 15. capitis præcedentis) fit irritum; *jus* ergo faciendi redit; fit igitur *jure*; quare *injuria* non est.

Lex naturæ tertia, de ingratitudine.

VIII. Legis *naturalis* præceptum tertium est, *Ne eum qui fiducia tui tibi prior benefecerit, eam ob rem, deteriore conditione esse patiaris, sive ne accipiat quisquam beneficium, nisi animo nitendi ne dantem dati meritò pœniteat*. Nam absque hoc, contra rationem fecerit, si quis quod peri-

turum videt beneficium, prior contulerit; atque eo modo omnis sublata erit inter homines beneficentia & fiducia, unaque omnis benevolentia; neque esset inter eos quidquam mutuæ opis, nec ullum gratiæ conciliandæ initium. Ex quo status belli necessario mansurus est, contra *Legem naturæ fundamentalem*. Quoniam verò Legis hujus violatio, non est fidei sive pactorum violatio: (supponitur enim nulla inter eos intercessisse pacta:) ideo neque *injuria* nominari solet; sed, quia respiciunt se mutuo *beneficium* & *gratia*, INGRATITUDO appellatur.

Lex naturæ quarta, ut quisque se præstet commodum.

IX. Quartum præceptum naturæ est, *ut unusquisque se cæteris commodum præstet*. Quod ut rectè intelligatur, animadvertere oportet, esse in hominibus ad societatem ineundam diversitatem ingeniorum ortam à diversitate affectuum, haud dissimilem illi quæ reperitur in lapidibus ad ædificandum comportatis à diversitate materiæ & figuræ. Nam ut lapis qui præ figura aspera & angulosa, plus loci cæteris aufert quàm ipse implet, neque præ materiæ duritie comprimi vel secari facilè potest, nec compaginari ædificium sinit, tanquam *incommodus* abjicitur: ita homo qui præ ingenii asperitate, retentis superfluis sibi, necessaria aliis adimit, neque præ affectuum contumacia corrigi potest, cæteris *incommodus* molestusque dici solet. Quoniam jam unusquisque non *jure* modo, sed etiam *necessitate naturali* totis viribus in id incumbere supponitur, ut necessaria ad sui conservationem consequatur: si quis velit pro superfluis contrà contendere, illius culpâ orietur bellum: propterea quòd illi soli nulla certandi incumbebat necessitas. Facit ergo contra *legem naturæ fundamentalem*. Unde sequitur, (quod ostendendum erat) præceptum naturæ esse, ut unusquisque se cæteris præstet commodum. Qui verò *Legem* hanc violat, *incommodus* & molestus dici potest. Cicero tamen *commodo* opponit *inhumanum*, tanquam ad hanc ipsam legem adspectans.

Lex naturæ quinta, de misericordia.

X. Legis naturæ quintum præceptum est, *oportere alterum alteri, sumta cautione futuri temporis, præteriti veniam, petenti & pœnitenti, concedere*. *Venia* (præteriti) sive remissio offensæ, nihil aliud est quàm illi, qui cùm lacesserit ad *bellum*, facti pœnitens *pacem* orat, *pax* concessa. *Pax* autem *concessa* non pœnitenti, hoc est, animum hostilem retinenti, vel futuri temporis cautionem non danti, hoc est, non pacem sed opportunitatem captanti, non est *pax*, sed *metus*: neque igitur à natura præcipitur. Cæterum qui pœnitenti & de futuro cautionem adhibenti, nolit ignoscere, ei pax ipsa non placet; quod est contra *legem naturalem*.

Lex naturæ sexta, quod

XI. Sextum *Legis naturalis* præceptum est, *In ultione*, sive *Pœnis*, *spectan-*

standum esse, non malum præteritum, sed bonum futurum: hoc est, infligere pœnam nullo alio fine licitum esse, nisi ut ipse qui peccavit, corrigatur, vel alii supplicio ejus moniti fiant meliores. Hoc autem ex eo primùm confirmatur, quod unusquisque *lege naturali* teneatur alteri ignoscere; modo cautum prius sit de futuro tempore, ut articulo præcedente ostensum est. Præterea, quia *ultio*, quatenus solum præteritum consideratur, nihil aliud est præter triumphum, & gloriam animi, quæ ad nullum finem dirigitur; (nam præteritum tantùm contemplatur, finis autem futura res est:) quodque ad nullum finem dirigitur, *Vanum* est: Ultio, ut quæ futurum non spectat, à vana gloria proficiscitur, ideoque præter rationem est. At lædere alium præter rationem, introducit bellum, & est contra *legem naturæ fundamentalem*. Est igitur *legis naturæ* præceptum, In ultione non esse respiciendum, sed prospiciendum. Violatio autem Legis hujus, CRUDELITAS solet appellari.

pœna futurum tantum spectans.

XII. Quoniam autem signa omnia odii & contemtionis, ad rixam & pugnam maximè omnium provocant, adeo ut plerique vitam, nedum pacem amittere, quàm contumeliam pati malint; sequitur septimo loco, *lege naturali* præscriptum esse, *nequis vel factis, vel verbis, vel vultu, vel risu, alteri ostendat se illum vel odisse, vel contemnere*. Cujus legis violatio CONTUMELIA nominatur. Quamquam autem nihil frequentius sit, quàm potentiam erga minus potentes, & nominatim judicum adversus reos scommata atque opprobria, quæ neque ad rei crimen, neque ad judicis pertinent officium; hujusmodi tamen homines contra *legem* faciunt *naturalem*, & pro *contumeliosis* habendi sunt.

Lex naturæ septima, contra contumeliam.

XIII. Quæstio uter duorum hominum dignior sit, non ad statum naturæ, sed ad statum civilem pertinet. Ostensum enim antea est Cap. 1. articulo 3. naturâ omnes homines æquales inter se esse, ideoque inæqualitatem quæ nunc est, puta à divitiis, à potentia, à nobilitate generis, profectam esse *à lege civili*. Scio, *Aristotelem* libro primo Politicorum, tanquam fundamentum totius scientiæ politicæ affirmare, hominum alios à natura factos esse dignos qui imperent, alios qui serviant, tanquam Dominus & servus non consensu hominum, sed aptitudine, hoc est, scientia vel inscitia naturali distinguerentur. Quod fundamentum non modo contra rationem (ut ostensum est supra) sed etiam contra experientiam est. Nam neque penè quisquam ingenio ita stupido est, ut non rectius arbitretur sibimet se, quam aliis regendum tradere. Neque si contendant inter se sapientiores, & robustiores, sunt illi his semper aut sæpe superiores. Sive igitur naturà homines æquales inter se sint, agnoscenda est æqualitas,

Lex naturæ octava, contra superbiam.

sive inæquales, quia certaturi sunt de imperio, necessarium est ad *pacem consequendam, ut pro æqualibus habeantur*, & propterea legis naturalis octavo loco præceptum est, *Vt unusquisque naturâ unicuique æqualis habeatur*. Cui legi contraria est SUPERBIA.

Lex natura nona, de Modestia. XIV. Sicut necessarium erat ad uniuscujusque conservationem, ut de quibusdam *juribus* suis cederet; ita non minus necessarium est ad eamdem cõnservationem, ut *jura* quædam retineat, nimirum *Ius* corporis tuendi, *jus* fruendi aëre libero, aquâ, & cæteris omnibus vitæ necessariis. Cum igitur à *pacem* ineuntibus multa *jura* retineantur communia, multa etiam acquirantur propria, dictamen *legis naturalis* nonum oritur, nempe *ut quæcumque jura unusquisque sibimet ipsi postulat, eadem etiam unicuique concedat cæterorum.* Alioquin æqualitatem præcedente articulo agnitam frustraneam facit. Quid enim aliud est æqualitatem personarum agnoscere in societate ineunda, quàm æqualia ipsis tribuere, quos alioqui societatem inire ratio nulla exigit? *Æqualia* autem *æqualibus*, idem est quod *proportionalia proportionalibus* tribuere. Vocatur observatio hujus legis *Modestia*; violatio autem πλεονεξία: violantes latinis *immodici* & *immodesti* nuncupantur.

Lex natura decima, de Æquitate, sive contra acceptionem personarum. XV. Decimo loco, imperatur *lege naturali*, *Vt unusquisque in jure aliis distribuendo utrique parti æqualem se præbeat.* Lege præcedente prohibitum est, ne nobis plus juris per naturam arrogemus, quàm cæteris concedimus. Possumus minus, si volumus; etenim id aliquando *modestiæ* est. Sed si quando *Ius* aliis distribuendum à nobis sit, prohibemur hac lege, ne uni plus vel minus indulgeamus quàm alteri. Nam qui uni præ altero indulgendo naturalem æqualitatem non observat, facit in eum qui posthabitus est *contumeliam*. Est autem supra ostensum, *contumeliam* esse contra *leges naturales*. Præcepti hujus observatio ÆQUITAS, violatio *acceptio personarum*, Græcis uno vocabulo προσωποληψία appellatur.

Lex natura undecima, de habendis in communi. XVI. Ex *lege* præcedente colligitur undecima, *Quæ dividi non possunt communiter (si fieri potest) utenda esse, idque (si quantitas rei permittat) quantum quisque velit. Sin quantitas rei non permittat, tum præfinitò, & proportionatè ad numerum utentium.* Aliter enim nullo modo servari potest æqualitas illa, quam præcedente articulo à lege naturali imperatam esse demonstravimus.

Lex natura duodecima, de sorte dividendis. XVII. Item; si neque dividi, neque communiter haberi potest, *lege naturali* institutum est (quod sit præceptum duodecimum) *ut ejus rei usus vel alternus sit, vel uni tantùm sorte adjudicandus, utque in alterno usu sorte quoque, quis ad utendum prior sit, judicetur.* Nam hic quo-

quoque æqualitas ſpectanda eſt, alia autem inveniri præter ſortem non poteſt.

Lex naturæ decima tertia, de Primogenitura, & Prima occupatione.

XVIII. Sors autem duplex eſt: vel *arbitraria*, vel *naturalis*. Arbitraria illa eſt, quæ fit conſenſu contendentium. Et ſita eſt in caſu mero, & fortè, quod ajunt, fortunâ. Naturalis eſt, *Primogenitura*, (Græcè κληρονομία, quaſi ſorte tributum) & *Prima occupatio*. Itaque quæ neque dividi, neque communiter haberi poſſunt, cedunt Primo occupanti; item Primogenito, ea quæ patris fuerunt, niſi pater ipſe *Ius* illud tranſtulerit priùs. Sit igitur ea *lex naturæ* dicima tertia.

Lex naturæ decima quarta, de Incolumitate mediatorum pacis.

XIX. Legis naturalis decimum quartum præceptum eſt, *Pacis Mediatoribus præſtandam eſſe Incolumitatem*. Ratio enim quæ jubet finem, jubet etiam media neceſſaria. Primum autem rationis dictamen, *Pax* eſt, cætera ſunt ad *Pacem* media, ſine quibus *Pax* eſſe non poteſt, ſed nec ſine Mediatione *Pax*, nec ſine Incolumitate mediatio haberi poteſt; Eſt ergo dictamen rationis, hoc eſt, *lex naturæ*, *Pacis* mediatoribus præſtandam eſſe incolumitatem.

Lex naturæ decima quinta, de conſtituendo Arbitro.

XX. Porrò, quoniam, etſi homines in omnes has, & , ſi quæ aliæ ſint, *naturæ leges* conſentirent, easque ſtuderent obſervare, dubia tamen, & controverſiæ quotidie orientur, de legum harum ad facta applicatione: nimirum an quod *factum* ſit, ſit contra *legem* necne, (quæ quæſtio juris dicitur:) ex quibus ſequetur pugna inter partes, utrimque ſe læſos eſſe exiſtimantes. Ad *Pacis* igitur conſervationem (quia aliud in hoc caſu remedium æquum excogitari non poteſt) neceſſarium eſt, ut ambo diſſidentes in tertium aliquem conſentiant, cujus ſententiæ de re controverſa ſtaturos eſſe, *pactis mutuis* ſe obligent. Atque is in quem ſic conſenſum eſt, *Arbiter* vocatur. Eſt igitur *legis naturalis* præceptum decimum quintum, *Oportere utrumque, de jure inter ſe diſceptantium, ſubmittere ſe alicujus tertii arbitrio.*

Lex naturæ decima ſexta, Neminem eſſe arbitrum cauſa ſua.

XXI. Ex eo autem quòd *Arbiter* ſive *Iudex* à diſceptantibus electus ſit ad determinandam controverſiam, colligitur, oportere Arbitrum non eſſe unum ex ipſis diſceptantibus. Nam unusquiſque præſumitur, *bonum ſibi* naturaliter, *Iuſtum* propter *pacem* tantùm, & per accidens quærere; ideóque non poſſe æqualitatem illam, à *lege naturali* præceptam, tam accuratè obſervare quàm faceret tertius. Continetur itaque in *lege naturæ* decimo ſexto loco, *neminem judicem vel Arbitrum eſſe debere ſuæ ipſius cauſæ.*

Lex naturæ decima ſeptima, Arbitros debere eſſe ſine ſpe præmii ab iis referendi, quorum cauſa judicatur.

XXII. Ex eodem ſequitur decimo ſeptimo loco, *Neminem arbitrum eſſe oportere, cui commodi vel gloriæ ſpes aliqua apparet major ex victoriâ unius partis, quàm alterius.* Par enim ratio militat hic, atque in lege præcedente.

XXIII.

Lex naturæ decima octava, de Testibus.

XXIII. Quando verò de ipso facto controversia oritur, nempe an factum sit necne, quod factum esse dicitur, *legis naturalis* est (per articulum 15.) ut Arbiter æquè utrique, id est (quia contradictoria affirmant) neutri credat. Tertio igitur, vel tertio & quarto, vel pluribus credere oportet; ut de facto, quoties aliis signis sciri non potest, sententiam ferat. *Lex* igitur decima octava naturalis, *arbitris* & *judicibus* facti injungit, *ut ubi signa certa facti non apparent, ibi secundum testes, qui utrique parti videntur æqui, sententiam regant.*

Lex naturæ decima nona, nullum cum arbitro pactum fieri.

XXIV. Ex supra adducta *arbitri* definitione intelligi porrò potest, *nullum pactum vel promissum intercedere, inter ipsum & partes quorum arbiter constitutus est, cujus vi teneatur in gratiam alterutrius partis pronunciare; neque cujus vi teneatur, ad id pronunciandum, quod æquum est, vel æquum esse censeat.* Obligatur quidem *arbiter* sententiam illam ferre, quam censet esse æquam per *legem naturæ*, quæ recensetur articulo 15. Cujus legis obligationi nihil est quod addi possit ex pacto. Frustra igitur esset pactum tale. Præterea si sententiam iniquam ferens, æquam eam esse contenderet, nisi pactum tale invalidum sit, maneret controversia post sententiam latam; quod est contra *Arbitri constitutionem*, qui ab eis ita electus est, ut invicem obligaverint se, pro rata habere sententiam, quam ille pronunciaverit. *Arbitrium* ergo *lex naturæ* liberum jubet esse id, quod fit secundum præceptum ejus decimum nonum.

Lex naturæ vigesima, contra crapulam, & ea quæ rationis usum impediunt.

XXV. Porrò quandoquidem *leges naturæ* nihil aliud sunt, præter dictata rectæ rationis, ita ut nisi quis rectè ratiocinandi facultatem conservare conetur, Leges naturæ observare non possit, manifestum est eum qui volens sciensque ea fecerit, quibus facultas rationalis destruatur vel labefactetur, volentem scientemque Legem naturæ violare. Nihil enim interest, utrum præter officium faciat quis, an id faciat volens, quo minus officium implere possit. Ratiocinandi autem facultatem destruunt vel labefactant homines qui faciunt ea, quibus mens de statu suo naturali deturbatur. id quod manifestissime contingit *Ebriis & crapulâ gravatis.* Peccatur ergo vicesimo loco contra legem naturalem *Ebrietate.*

Regula per quam statim cognosci potest, an quod facturi sumus, sit contra legem naturæ, necne.

XXVI. Dicet fortasse aliquis, qui viderit præcedentia *præcepta naturalia* artificio quodam ab unico rationis, nos ad nostri conservationem & incolumitatem hortantis, dictamine derivata, adeò difficilem esse deductionem harum legum, ut exspectandum non sit, eas vulgo cognitas fore; neque ideo obligare. Etenim leges nisi cognitæ, non obligant, immò non sunt leges. Huic respondeo, verum esse,

esse, *spem, metum, iram, ambitionem, avaritiam, gloriam inanem,* & cæteras perturbationes animi impedire, ne quis leges naturæ pro eo tempore quo passiones istæ prævalent, cognoscere possit. Cæterum nemo est, qui non aliquando sedato animo est. Eo igitur tempore nihil illi quamquam indocto & rudi, scitu est facilius; unicâ scilicet hac regulâ, ut cùm dubitet, id quod facturus in alterum sit, *jure* facturus sit *naturali*, necne, putet se esse in illius alterius loco. Ibi statim perturbationes illæ, quæ instigabant ad faciendum, tanquam translatæ in alteram trutinæ lancem, à faciendo dehortabuntur. Atque hæc regula non modo facilis, sed etiam dudum celebrata his verbis est, *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.*

Leges naturæ obligant in foro interno tantum.

XXVII. Quoniam autem plerique homines, præ iniquo præsentis commodi appetitu, prædictas leges quantumvis agnitas observare minimè apti sunt; si forte aliqui, cæteris modestiores, illam æquitatem commoditatemque, quam ratio dictat, exercerent, cæteris non idem facientibus, nihil minus quàm rationem sectarentur. Neque enim pacem, sed certum & maturius exitium sibi compararent, cederentque observantes non observantibus in prædam. Non est igitur existimandum; natura, hoc est, ratione obligari homines ad exercitium (*) earum omnium, in eo statu hominum, in quo non exercentur ab aliis. Interea tamen obligamur ad animum eas observandi, quandocunque ad finem ad quem ordinantur, earum observatio conducere videbitur. Ideoque concludendum est, legem naturæ semper & ubique obligare in *Foro interno*, sive *conscientia*, non semper *in foro externo*: sed tum solummodo, cum securè id fieri possit.

Violantur leges naturæ quandoque, facto legibus consentaneo.

XXVIII. Quæ verò leges conscientiam obligant, violari possunt facto, non solum iis contrario, sed & consentaneo: siquidem qui facit, contrarium putet. Quamquam enim actio ipsa secundum leges sit, conscientia tamen contra est.

Annotatio.

* Exercitium earum omnium, &c] *Imò inter has Leges aliqua sunt, quorum in statu naturali omissio, (modo id Pacis, vel sui conservandi causâ fiat) Legis naturalis adimpletio potiùs videtur, quàm violatio. Nam qui omnia facit contra omnia facientes, eripitque rapientibus, æquum facit. Contra autem, id facere quod in pace modus est & modesti hominis, in bello ignavia est, & sui proditio. Sunt autem leges aliquæ naturales, quarum ne in bello quidem exercitium desinit. Nam quid ebrietas, quidve crudelitas (id est, vindicta quæ futurum bonum non respicit) ad pacem vel conservationem cujusquam hominis conferre possit, non intelligo. Breviter, in statu naturæ, Iustum & Injustum non ex actionibus, sed ex consilio & conscientia agentium æstimandum est. Quod necessariò, quod studio pacis, quod sui conservandi causâ fit, rectè fit. Alioquin omne damnum homini illatum, Legis naturalis violatio atque in Deum injuria est.*

Leges naturæ sunt immutabiles.

XXIX. *Leges naturæ immutabiles & æternæ* sunt. quod vetant, nunquam licitum esse potest: quod jubent, nunquam illicitum. Nunquam enim *superbia*, *ingratitudo*, *pactorum violatio*, (sive *injuria*) *inhumanitas*, *contumelia* licitæ, nec contrariæ his virtutes illicitæ erunt, quatenus pro animi dispositionibus intelliguntur, hoc est, quatenus *in foro conscientiæ* spectantur, ubi solùm obligant, & sunt leges. Actiones tamen ita diversificari possunt circumstantiis, & lege civili, ut quæ uno tempore æquæ, alio iniquæ; & quæ uno tempore cum ratione, alio contra rationem sint. Ratio tamen eadem neque finem mutat, quæ est *pax* & *defensio*, neque media; nempe animi virtutes eas, quas supra declaravimus, quæque nullâ vel consuetudine vel lege civili abrogari possunt.

Qui leges naturæ conatur implere, justus est.

XXX. Patet ex hactenus dictis, quam faciles observatu sint *naturæ leges*, quippe quæ conatum solum (sed verum & constantem) requirunt, quem qui præstiterit, eum rectè possumus IUSTUM appellare. Nam qui toto conatu ad id tendit, ut omnes actiones suæ sint secundùm *præcepta naturæ*, clarè ostendit, animum se habere leges eas omnes adimplendi. quod est omne id ad quod obligamur à natura rationali. Qui verò totum id præstitit, ad quod obligatus erat, *justus* est.

Lex naturalis eadem cum morali.

XXXI. *Legem naturalem* eamdem esse cum *lege morali*, consentiunt omnes scriptores. Id quare sit verum, videamus. Sciendum igitur est, *bonum* & *malum* nomina esse rebus imposita ad significandum appetitum, vel aversionem eorum à quibus sic nominantur. Appetitus autem hominum pro diversis eorum temperamentis, consuetudinibus, opinionibusque, diversi sunt; ut videre est in iis rebus quas sensu percipimus, puta gustu, tactu, olfactu: sed multo magis in iis rebus quæ pertinent ad actiones vitæ communes, ubi quod hic *laudat*, id est, appellat *bonum*, alter *vituperat* ut *malum*; immò sæpissime idem homo diversis temporibus idem & *laudat* & *culpat*. Hæc dum faciunt, necesse est oriri discordiam & pugnas. Sunt igitur tamdiu in statu belli, quàm *bonum* & *malum* præ appetituum præsentium diversitate, diversis mensuris metiuntur. Hunc statum facile omnes, dum in eo sunt, agnoscunt esse malum; & per consequens, *pacem* esse *bonam*. Qui igitur de bono præsenti convenire non poterant, conveniunt de futuro; quod quidem opus rationis est. nam *præsentia* sensibus, *futura* non nisi Ratione percipiuntur. Præcipiente ratione pacem esse bonam, sequitur eadem ratione, omnia media ad pacem necessaria bona esse. ideoque *modestiam*, *æquitatem*, *fidem*, *humanitatem*, *misericordiam*, (quas demonstravimus ad pacem esse necessarias) *bonos* esse *mores*, sive habitus, hoc est, *virtutes*. *Lex* ergo eo ipso, quod præcipit

cipit media ad pacem, præcipit *bonos mores*, sive *virtutes*. Vocatur ergo *moralis*.

XXXII. Quia verò homines exuere non possunt appetitum illum irrationalem, quo bona præsentia (quibus, arctâ consequentiâ, multa adhærent improvisa mala) præ futuris appetunt, factum est, ut quanquam consentiant omnes in laude dictarum virtutum, tamen dissentiant adhuc de earum naturâ, in quo nempe unaquæque earum consistat. Quoties enim cuiquam displicet aliena bona actio, ei actioni imponitur nomen alicujus vitii vicini; similiter nequitiæ quæ placent, ad virtutem aliquam referuntur. Unde evenit, eandem actionem ab his laudari & virtutem appellari, ab illis culpari & vitio verti. Neque huic rei remedii quicquam à Philosophis hactenus inventum est. Cùm enim non observarent, bonitatem actionum in eo sitam esse, quod in ordine ad pacem; malitiam in eo, quod in ordine ad discordiam essent: *moralem Philosophiam* condiderunt, à *morali lege* alienam, & sibi non constantem. Voluerunt enim, naturam *virtutum* in *mediocritate* quadam inter duo *extrema* sitam esse, vitia verò in ipsis *extremitatibus*: quod est apertè falsum. nam audere, laudatur, & nomine *fortitudinis* pro virtute habetur, quamquam extremum sit, si causa approbatur. Quantitas item rei quæ dono datur, sive magna, sive parva, sive media sit, non facit *liberalitatem*, sed donandi causa. Neque *injustitia* est, si cui de meo plus dedero quàm debitum est. Sunt igitur *leges naturales* summa Philosophiæ *moralis*: cujus præcepta hoc loco ea tantum tradidi, quæ pertinent ad conservationem nostram, contra pericula quæ à discordiâ oriuntur. Sunt autem alia præcepta naturæ rationalis, ex quibus aliæ nascuntur virtutes. nam & *Temperantia* præceptum rationis est, quia intemperantia tendit ad morbos & interitum. Item fortitudo, hoc est, facultas valde resistendi in periculis præsentibus, quæque difficilius declinantur quàm superantur; quia medium est ad conservationem illius qui resistit.

Vnde fiat, quod quæ dicta sunt de lege naturali, non sint eadem quæ traduntur à Philosophis circa virtutes.

XXXIII. *Naturæ* autem quas vocamus *leges*, cùm nihil aliud sint, quàm conclusiones quædam ratione intellectæ, de agendis & omittendis; lex autem, propriè atque accuratè loquendo, sit oratio ejus qui aliquid fieri vel non fieri aliis jure imperat: non sunt illæ propriè loquendo leges, quatenus à naturâ procedunt. Quatenus tamen eædem à Deo in scripturis sacris latæ sunt, ut videbimus capite sequente, Legum nomine propriissimè appellantur. Est enim *scriptura sacra* in omnia maximo jure imperantis Dei oratio.

Lex naturalis non est propriè loquendo lex, nisi quatenus traditur in Scriptura sacra.

CAPUT IV.

Quod lex naturalis, est lex divina.

Lex naturalis & moralis, est lex divina.

I. QVæ *Naturalis*, & *Moralis*, eadem & *Divina lex* appellari solet. Nec immeritò. tum quia *ratio*, quæ est ipsa *lex naturæ*, immediatè à Deo unicuique pro suarum actionum Regula tributa est. tum quia vivendi præcepta quæ inde derivantur, eadem sunt quæ à divina Majestate, pro *legibus Regni cælestis*, per Dominum nostrum *Iesum Christum*, & per sanctos *Prophetas*, & *Apostolos* promulgata sunt. Quæ igitur de *lege naturali* ratiocinando suprà intellecta sunt, ea hoc capite ex scriptura sacrâ confirmare conabimur.

Id quod generatim confirmatur ex scriptura.

II. In primis autem ea loca indicabimus, in quibus legem divinam in recta ratione sitam esse declaratur. Psalm. 36. 30, 31, *Os justi meditabitur sapientiam, & lingua ejus loquetur justitiam. Lex Dei in corde ipsius.* Ierem. 31. 33, *Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.* Psal. 18. 8, *Lex Domini immaculata, convertens animam.* vers. 9, *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos.* Deut. 30. 11. *Mandatum hoc, quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum*, &c. vers. 14, *Sed juxta te est sermo valde, in ore tuo, & in corde tuo.* Psalm. 118. 34, *Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam.* vers. 105, *Lucerna pedibus meis tuum Verbum, & lumen semitis meis.* Prov. 9. 20, *Scientia sanctorum, prudentia.* Ioan. 1. 1. ipse Legis promulgator *Christus* appellatur λόγος. Vers. 9, vocatur idem *Christus lux vera, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum.* Quæ omnia, descriptiones sunt *rectæ rationis*, cujus dictamina *leges* esse *naturales*, antè ostensum est.

Speciatim, respectu legis naturæ fundamentalis, de quærenda pace.

III. Quod autem ea, quam posuimus pro *naturæ lege fundamentali*, nempe *quærendam esse pacem*, sit etiam summa *legis divinæ*, ex his locis manifestum erit. Rom. 3. 17, *Iustitia* (quæ est summa legis,) vocatur *via ad pacem.* Psal. 84. 11, *Iustitia & Pax osculatæ sunt.* Matth. 5. 9, *Beati Pacifici, quia filii Dei vocabuntur.* Et postquam sanctus Paulus ad Hebr. Cap. 6. versu ultimo, *Christum* (legis de qua agitur, legislatorem) dixerat esse *secundum ordinem Melchisedech Pontificem in æternum*, addit Capite sequenti, versu primo, *Hic Melchisedech erat Rex Salem, Sacerdos Dei summi*, &c. Vers. 2. *Primum quidem qui interpretatur Rex justitiæ; deinde autem & Rex Salem, quod est Rex pacis.* Ex quo constat, *Christum Regem* in regno suo *justitiam* cum *pace* colligare. Psalm. 33. 15. *Diverte à malo, & fac bonum; inquire Pacem, & persequere eam.*

eam. Isaiæ 9. 6, 7, *Parvulus enim est natus nobis, & filius datus est nobis; & factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Pater futuri seculi, Princeps Pacis.* Isai. 52. 7, *Quam pulchri super montes pedes prædicantis & annunciantis pacem, annunciantis bonum, prædicantis salutem, dicentis Sion, Regnabit Deus tuus.* Luc. 2. 14. in nativitate *Christi* vox laudantium Deum & dicentium, *gloria Deo in altissimis,& in terrâ pax hominibus bonæ voluntatis.* Et Isai. 53. 6. vocatur Euangelium, *disciplina pacis.* Isai. 59. 8. vocatur *justitia*, via pacis. *Viam pacis nescierunt, & non est judicium in gressibus eorum.* Michæas 5. 5. loquens de *Messia*, sic ait: *Stabit & pascet in fortitudine Domini, &c. quia magnificabitur usque ad terminos terræ, & erit iste Pax.* Prov. 3. 1, *Fili mi, ne obliviscaris legis meæ; & præcepta mea cor tuum custodiat; longitudinem enim dierum, & annos vitæ, & pacem apponent tibi.*

IV. Quod attinet ad legem primam, de *communitate omnium rerum abolendâ*, sive de introductione *Mei* & *Tui*, habemus primum, quàm adversa sit paci communitas illa, ex verbis *Abrahami* ad *Lotum*, Gen. 13, 8, *Ne quæso sit jurgium inter me & te, & inter pastores meos & pastores tuos. Ecce universa terra est coram te, recede à me obsecro.* Et legem de distinctione *Nostri* & *Alieni*, confirmant omnia illa Scripturæ sacræ loca, quibus invasio in alienum prohibetur, ut, *Non occides, non furaberis, non mœchaberis.* Supponunt enim, *Ius omnium in omnia sublatum esse.*

Item prima legis naturalis, de communitate omnium rerum abolendâ.

V. Eadem præcepta stabiliunt legem naturalem secundam de servanda fide. Quid enim aliud est, *Non invades in alienum*, quàm,*non invades in id, quod pacto tuo tuum esse desiit?* Expresse autem, Psalm. 14. vers. 5. quærenti, *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?* responsum est, *qui jurat proximo suo, & non decipit.* Et Proverb. 6. 1, *Fili mi, si spoponderis pro amico tuo, laqueatus es verbis oris tui.*

Item secunda legis naturalis, de servandâ fide.

VI. Tertiam *legem, de gratitudine*, asserunt hæc loca. Deut. 25. 4, *Non obturabis os bovis triturantis.* Id quod sanctus Paulus 1 Cor. 9. 9. de hominibus dictum interpretatur, non de bubus tantum. Prov. 17. 13, *Qui reddit mala pro bonis, non recedet malum à domo ejus.* Et Deut. 20. 10, 11, *Si quando accesseris ad expugnandam civitatem, offeras ei primum pacem: si receperit, & aperuerit tibi portas, cunctus populus qui in ea est, salvabitur, & serviet tibi sub tributo.* Prov. 3. 29, *Ne moliaris amico tuo malum, cùm ille in te habeat fiduciam.*

Item tertia legis naturalis, de gratitudine.

VII. Quartæ de *exhibendo se commodo*, conformia sunt divina præcepta hæc. Exod. 23. 4, 5, *Si occurreris bovi inimici tui aut asino erranti, reduc ad eum. Si videris asinum odientis te jacere sub onere, non pertransibis,*

Item quarta legis naturalis, de exhibendo se commodo.

transibis, sed sublevabis cum eo. vers. 9, *Peregrino molestus non eris.* Prov. 3. 30, *Ne contendas adversus hominem frustra, cùm ipse tibi nihil mali fecerit.* Prov. 12. 26, *Qui negligit damnum propter amicum, Iustus est.* 15. 18, *Vir iracundus provocat rixas. qui patiens est, mitigat suscitatas.* Prov. 18. 24, *Vir amabilis ad societatem, magis amicus erit quàm frater.* Idem confirmatur Luc. 10. Parabolâ Samaritani, qui Iudæi à latronibus vulnerati misertus est. Et præcepto *Christi*, Matth. 5. 39, *Ego autem dico vobis, non resistere malo: sed si quis te percusserit in dextram maxillam tuam, præbe illi & alteram, &c.*

Item quinta legis naturalis, de misericordia.

VIII. Quæ legem quintam probant, inter infinita alia loca hæc sunt. Matth. 9. 15, *Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater vester cœlestis peccata vestra: si autem non dimiseritis hominibus: nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra,* &c. Matth. 18. 21, *Domine, quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? usque septies?* Dicit illi Iesus: *Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies;* hoc est, toties quoties.

Item sexta legis naturalis, quod pœna futurum tantum spectent.

IX. Ad sextam legem confirmandam pertinent omnia ea loca, quæ jubent fieri *misericordiam.* Qualia sunt: Matth. 5. 7. *Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Levitic. 19. 18. *Non quæras ultionem, neque memor eris injuriæ civium tuorum.* Sunt autem, qui hanc legem non modo non confirmatam, sed & infirmatam scripturis putant, ex eo quod impiis post mortem, ubi nullus emendationi, neque exemplo locus est, pœna tamen maneat æterna. Solvunt objectionem hanc aliqui, dicendo, Deum nullâ obstrictum lege omnia referre ad gloriam suam, sed homini non licere idem facere. Quasi Deus gloriam quæreret, hoc est, placeret sibi, in morte peccatoris! Rectius respondetur, institutionem pœnæ æternæ fuisse ante peccatum, & respexisse hoc tantum, ut metuerent homines peccare in futurum.

Item septima legis naturalis, contra contumeliam.

X. Septimam comprobant verba Christi, Matth. 5. 22. *Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio; qui autem dixerit, Fatue, reus erit Gehennæ ignis.* Proverb. 10. 18. *Qui profert contumeliam, insipiens est.* Proverb. 14. 21. *Qui despicit proximum suum, peccat.* 15. 1. *Sermo durus suscitat furorem.* 12. 10. *Ejice derisorem; & exibit cum eo jurgium, cessabuntque causæ, & contumeliæ.*

Idem octava legis naturalis, contra superbiam.

XI. Legem octavam de agnoscendâ æqualitate naturæ, hoc est, de *humilitate*, stabiliunt hæc loca. Matth. 5. 3. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Proverb. 6. 16. 19. *Sex sunt quæ odit Dominus, & septimum detestatur anima ejus: Oculos sublimes,* &c. Proverb. 16. 5. *Abominatio Domini est omnis arrogans: etiamsi manus* ad

ad manum fuerit, non est innocens. Prov. 11. 2. *Vbi fuerit superbia, ibi erit & contumelia; ubi autem est humilitas, ibi & sapientia.* Item Isai. 40. 3. (*Vbi adventus* Messiæ annunciatur, pro præparatione ad regnum ejus) vox clamantis in deserto, hæc est: *Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur.* Quod absque dubio non ad montes, sed ad homines refertur.

XII. *Æquitas* autem, quam posuimus nono loco, esse *legem naturæ*, quâ unicuique præcipitur cæteris eadem jura permittere, quæ sibi permitti cupit, quæque cæteras omnes leges in se complectitur, eadem est quam & Moses ponit. Levit. 19. 18. *Diliges amicum tuum sicut te ipsum.* & *Servator* noster, summam ait esse *Legis moralis*, Matth. 22. 36. *Magister, quod est mandatum magnum in lege? Ait illi Iesus: Diliges Dominum Deum tuum, &c. hoc est maximum & primum mandatum; secundum autem simile est huic, Diliges proximum tuum, sicut te ipsum: in his duobus mandatis universa lex pendet, & Prophetæ.* Diligere autem proximum sicut se ipsum, nihil aliud est, quàm ei omnia permittere quæ nobismet ipsis permittenda esse postulamus.

Item nona legis naturalis, de modestia.

XIII. Lege decima vetatur *acceptio personarum*; quemadmodum etiam locis sequentibus. Matth. 5. 45. *Vt sitis filii Patris vestri, qui facit Solem suum oriri super justos & injustos.* Coloss. 3. 11. *Non est Gentilis & Iudæus, Barbarus & Scytha, servus & liber; sed omnia, & in omnibus Christus.* Actor. 10. 34. *In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus.* 2 Par. 19. 7. *Non est apud Dominum nostrum iniquitas, neque acceptio personarum.* Ecclesiastic. 35. 16. *Dominus judex est, non apud illum gloria personæ.* Rom. 2. 11. *Non enim acceptio personarum apud Deum est.*

Item decima legis naturalis, contra acceptionem personarum.

XIV. Undecima lex, quæ jubet *communiter habenda esse quæ dividi non possunt*, nescio an expressè habeatur in sacris scripturis, necne; praxis autem passim occurrit in communi usu puteorum, viarum, fluminum, rerum sacrarum, &c. aliter enim fieri non poterat, ut homines viverent.

Item undecima legis naturalis, de habendis communiter, quæ dividi non possunt.

XV. Loco duodecimo *legem naturæ* esse diximus, ea quæ neque dividi, neque communiter possideri possunt, sorte tribuenda esse; id quod cùm exemplo *Mosis* confirmatur, qui ex præcepto Dei, Num. 34. partes terræ promissionis tribubus *sorte* possidendas dedit: tùm Act. 1. exemplo *Apostolorum*, qui in numerum suum, (sic præfati, *Tu Domine ostende, quem elegeris,* &c.) *Matthiam* præ *Iusto*, *sorte* ascripserunt. Idem colligitur ex Prov. 16. 33. *Sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur.* Et, quæ decima tertia est lex, successio debebatur

Item duodecima legis naturalis, de sorte dividendis.

Esavo,

Esavo, ſcilicet Primogenito *Iſaaci*, ni ipſe eam (Gen. 25. 43.) vendidiſſet, vel pater aliter ſtatueret.

Item decima quinta legis naturalis, de constituendo arbitro.

XVI. Sanctus Paulus, ſcribens ad Corinthios, Epiſt. 1. cap. 6. corripit illius civitatis Chriſtianos, quod judiciis forenſibus apud judices infideles (ſuos hoſtes) inter ſe contenderent. Delictum eſſe inquiens, quod non malint injuriam accipere & fraudem pati. Eſt enim illud contra legem illam, qua jubemur *mutuo commodi eſſe*. Sed ſi accidat controverſiam eſſe de rebus neceſſariis, quid faciendum eſt? Itaque Apoſtolus verſ. 5. ſic loquitur: *Ad verecundiam veſtram dico. Sic non eſt inter vos ſapiens quiſquam, qui poteſt judicare inter fratres ſuos?* Confirmat igitur illis verbis legem naturæ, quam numeravimus decimam quintam, nimirum ubi controverſiæ vitari non poſſunt, conſtituendum eſſe ex conſenſu partium aliquem arbitrum, eumque tertium, ita ut (quæ eſt lex decima ſexta) neuter litigantium judex ſit in cauſâ propriâ.

Item decima ſeptima legis naturalis, Arbitros præmium pro ſententia accipere non debere.

XVII. Quod autem *judex* ſive *arbiter* præmium pro ſententiâ accipere non debeat, (quæ lex decima ſeptima eſt) conſtat. Exod. 23. 8, *Nec accipies munera, quæ etiam excæcant prudentes, & ſubvertunt verba juſtorum.* Et Eccleſiaſtic. 20. 31, *Xenia & dona excæcant oculos judicum.* Ex quo ſequitur, neque obligari eum parti uni magis, quàm alteri, quæ eſt lex decima nona; confirmaturque etiam Deut. 1. 17, *Nulla erit diſtantia perſonarum; ita parvum audietis ut magnum*; & omnibus eis locis, quæ adducta ſunt contra perſonarum acceptionem.

Item decima octava legis naturalis, de Teſtibus.

XVIII. Quod in judicio *Facti*, *teſtes* adhibendi ſint, (quæ eſt lex decima octava) non modò confirmat Scriptura, ſed requirit plures. Deut. 17. 6, *In ore duorum aut trium teſtium peribit, qui interficietur.* Idem repetitur Deut. 19. 15.

Item vigeſima legis naturalis, contra Ebrietatem.

XIX. Ebrietas, quam ideò inter violationes *Legis naturalis* ultimo loco numeravimus, quia rectæ rationis uſum impedit, prohibetur in Scripturis ſacris etiam propter eandem cauſam. Proverb. cap. 20. verſ. 1, *Luxurioſa res vinum, & tumultuoſa Ebrietas. quicunque his delectatur, non erit ſapiens.* & Cap. 31. verſ. 4. & 5, *Noli regibus dare vinum, ne fortè bibant, & obliviſcantur judiciorum, & mutent cauſam filiorum pauperis.* Ut autem ſciamus malitiam hujus vitii conſiſtere formaliter, non in quantitate vini quod bibitur, ſed in eo quod judicium & rationem labefactet, ſequitur proximo verſu, *Date ſiceram mœrentibus, & vinum his qui amaro ſunt animo. Bibant & obliviſcantur egeſtatis ſuæ, & doloris ſui non recordentur amplius.* Eâdem ratione in prohibenda *Ebrietate* utitur *Chriſtus*, Lucæ Cap. 21. verſ. 34, *Attendite autem vobis, ne fortè graventur corda veſtra in crapula & ebrietate.*

Item reſpectu ejus

XX. Quod diximus ſuperiore capite, *legem naturæ eſſe æternam*, pro-

probatur ex Matt. 5, 18, *Amen dico vobis, donec transeat cœlum & terra, jota unum, aut apex unius, non præteribit à lege.* & Psal. 118, 160, *in æternum omnia judicia justitiæ tuæ.*

quod dictum est, Legem naturæ esse æternam.

XX. Diximus quoque, *naturæ Leges* pertinere ad *conscientiam*; hoc est, *Justum esse* qui omni conatu eas implere nititur. Et quamquam quis omnes actiones fecerit tales (quod attinet ad externam obedientiam) quales lex jubet, sed non ob legem ipsam, sed propter pœnam adjunctam, vel gloriæ causâ; tamen eum *injustum esse*. Utrumque confirmatur Scripturis sacris. Primùm, Isai. 55, 7, *Derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas, & revertatur ad Dominum, & miserebitur ejus.* Ezech. 18, 31, *Projicitè à vobis omnes prævaricationes vestras, in quibus prævaricati estis, & facite vobis cor novum: & quare moriemini, domus Israël?* Ex quibus, & similibus locis, satis intelligi potest, non puniturum Deum facta eorum, quorum cor rectum est. Secundùm, ex Isaiæ c. 29, versu 13, *Et dixit Dominus, eò quod appropinquat populus iste ore suo, & labiis glorificat me, cor autem ejus longè est à me; ideo ecce ego addam, &c.* Matth. 5, 20, *Dico enim vobis, nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.* Et in sequentibus explicat Servator noster, mandata Dei violari, non factis modo, sed etiam voluntate. Scribæ enim & Pharisæi externis factis observabant legem quàm maximè; sed gloriæ tantum causâ, aliter eandem violaturi. Occurrunt præterea innumera passim Scripturæ sacræ loca, quibus manifestissimè dicitur, Deum voluntatem accipere pro facto; idque tam in bonis, quàm in malis actionibus.

Item, Leges naturæ pertinere ad conscientiam.

XXII. Quod lex naturæ facilis observatu sit, declarat *Christus*, Matth. 11. 28, 29, 30, *Venite ad me omnes qui laboratis, &c. Tollite jugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde; & invenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum suave est, & onus meum leve.*

Item Leges naturæ faciles esse observatu.

XXIII. Regula denique illa, quâ dignoscere unumquemque posse dixi, utrum id quod facturus sit, contra legem naturæ sit, necne, nempe, *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*, totidem penè verbis enunciatur à nostro Servatore, Matth. 6. 12, *Omnia ergo, quæcunque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis.*

Denique respectu regulæ per quam statim cognosci potest, an aliquid sit contra legem naturæ necne.

XXIV. Sicut *lex naturæ* omnis *divina* est; ita *lex Christi* è converso (quæ tota explicatur Matthæi capitibus 5, 6, 7.) tota quoque (excepto uno mandato) de non ducendâ eâ quæ propter fornicationem est dimissa. quod pro divinæ legis positivæ explicatione adduxit Christus, contra Iudæos, qui *legem Mosaicam* non rectè interpreta-

Christi lex, est naturæ lex.

bantur.) naturæ doctrina est. Tota, dixi, lex Christi in dictis capitibus explicatur, non tota Christi doctrina. Nam doctrinæ Christianæ pars est *Fides*, quæ sub *Legis* nomine non comprehenditur. Leges enim feruntur de *actionibus* quæ voluntatem sequuntur nostram, non de *opinionibus*, neque de *fide*; quæ extra potestatem nostram exsistentes, voluntatem nostram non sequuntur.

CAPUT V.

De causis & generatione Civitatis.

I. Leges naturales *non sufficere ad Pacis conservationem.* II. Leges naturæ, *in* statu naturæ *silere.* III. *Securitatem vivendi secundum* leges naturæ *consistere in concordiâ multorum.* IV. Concordiam *multorum non esse satis constantem ad Pacem diuturnam.* V. *Cur brutorum quorundam animantium regimen solâ stet concordiâ; hominum non item.* VI. *Requiri ad Pacem hominum, non modo* consensionem, *sed etiam* unionem. VII. *Quid sit* unio. VIII. *In* unione, *Ius omnium in* unum *transfertur.* IX. *Quid sit* civitas. X. *Quid sit* persona civilis. XI. *Quid sit* summum habere imperium, & *quid* subditus. XII. *Duo genera civitatum,* naturale & institutivum.

Leges naturales non sufficere ad Pacis conservationem.

I. Manifestum est per se, actiones hominum à voluntate, voluntatem à spe & metu proficisci, adeo ut quoties *Bonum majus*, vel *Malum minus* videtur à violatione Legum sibi proventurum, quàm ab observatione, volentes violant. Spes igitur unicuique securitatis conservationisque suæ in eo sita est, ut viribus artibusque propriis, proximum suum, vel palàm, vel ex insidiis præoccupare possit. Ex quo intelligitur, *leges naturales* non statim, ut cognitæ sunt, securitatem cuiquam præstare ipsas observandi: & proinde, quamdiu cautio ab invasione aliorum non habeatur, cavendi sibi quibuscunque modis voluerit & potuerit, unicuique manere *Ius* primævum, hoc est, *jus in omnia*, sive *Ius belli*; sufficitque ad impletionem *legis naturalis*, ut quis paratus animo sit ad pacem habendam, ubi haberi potest.

Leges naturæ in statu naturæ silere.

II. Tritum est, *inter arma silere leges*; & verum est, non modo de *legibus civilibus*, sed etiam *de lege naturali*, si non ad animum, sed ad actiones referatur, per cap. 3, art. 27. & bellum tale intelligatur, ut sit omnium contra omnes. qualis est *status naturæ meræ*, quamquam in bello nationis contra nationem modus quidam custodiri solebat. Ideoque priscis temporibus vitæ institutum, & quasi œconomia quæ-

quædam erat, quam vocabant λῃςρικὴν, *Rapto vivere*; quæ neque contra legem naturæ erat, rebus sic stantibus, neque sine gloriâ illis qui eam fortiter, nec crudeliter exercebant. Mos erat illis, cætera rapientibus, & vitæ parcere, & à bubus aratoribus, omnique instrumento agriculturæ abstinere. Quod tamen non ita est accipiendum, tanquam ad id adstringerentur lege naturæ, sed quod gloriæ suæ consulerent, & ne nimiâ crudelitate, metûs arguerentur.

Securitatem vivendi secundum leges naturæ, consistere in concordia multorum.

III. Cum ergo ad pacem conservandam necessarium sit *legis naturalis* exercitium; & ad *legis naturalis* exercitium necessaria sit *securitas*, considerandum est quid sit quod talem securitatem præstare possit. Ad hanc rem excogitari aliud non potest, præterquam ut unusquisque auxilia idonea sibi comparet, quibus invasio alteriùs in alterum adeò periculosa reddatur, ut satius sibi esse uterque putet, manus cohibere quàm conserere. Primum autem manifestum est, quod duorum vel trium consensio securitatem talem minimè præstare possit; propterea quòd additio ex altera parte unius, vel paucorum hominum, sufficit ad certam & indubitatam victoriam, datque animum adversario ad aggrediendum. Necessarium itaque est ad securitatem quam quærimus obtinendam, ut numerus eorum qui in mutuam opem conspirant, tantus sit, ut paucorum hominum ad hostes accessio non sit ipsis conspicui momenti ad victoriam.

Concordiam multorum non esse satis constantem ad pacem diuturnam.

IV. Deinde, quantuscumque sit numerus eorum qui ad se defendendum coëunt, si tamen non consentiant inter se de optimâ ratione quâ id fieri debeat, sed unusquisque suo modo suis viribus utatur, nihil efficietur; propterea quod distracti sententiis, impedimento invicem erunt; aut si in unam actionem spe victoriæ, vel prædæ, vel vindictæ, satis consentiant, postea tamen diversitate ingeniorum consiliorumque, vel æmulatione & invidiâ, quibus naturaliter homines inter se contendunt, ita divellentur, ut neque mutuam opem conferre, neque pacem inter se habere velint, nisi communi aliquo metu coërceantur. Ex quo sequitur, *consensionem* plurium, (quæ consistit in eo tantum, quod actiones suas, omnes ad eundem finem, & *bonum commune* dirigant) hoc est, societatem mutui tantum auxilii, non præstare consentientibus, sive sociis, securitatem quam quærimus, exercendi inter se ipsos *leges naturæ* supra dictas; sed oportere amplius quiddam fieri, ut qui semel ad pacem, & mutuum auxilium, causâ *communis boni* consenserint, ne postea, cum *bonum* suum aliquod *privatum* à *communi* discrepaverit, iterum dissentiant, metu prohibeantur.

Cur brutorum quo-

V. Numerat Aristoteles inter animalia, quæ Politica appellat, non

rundam animantium regimen solâ fiet concordiâ; hominum non item.

modo *Hominem*, sed etiam multa alia, ut *Formicam, Apem*, &c. quæ, quamquam ratione destituantur, per quam pacta facere, & submittere se regimini possint, nihilominùs, consentiendo, id est, eadem cupiendo, & eadem fugiendo, ita actiones suas dirigunt ad finem communem, ut cœtus eorum nullis seditionibus sint obnoxii. Non sunt tamen cœtus eorum *civitates*, neque ideò ipsa animalia *politica* dicenda sunt; quippe quorum regimen consensio tantùm est; sive multæ voluntates ad unum objectum; non (ut in civitate opus est) una voluntas.. Verum est, in creaturis illis solo sensu & appetitu viventibus *consensionem* animorum ita esse durabilem, ut nullâ aliâ re opus sit ad eam, & (ex consequenti) ad pacem inter se conservandam, præterquam naturali eorum appetitu. In hominibus autem aliter res se habet. Nam primò inter homines certamen est honoris & dignitatis: inter bestias non est: unde *odium & invidia*, ex quibus nascitur seditio & bellum, inter homines est, inter illas non est. Secundò, appetitus naturalis apum & similium creaturarum conformes sunt, & feruntur ad bonum commune, quod inter illas non differt à privato. homini autem nihil penè pro bono habetur, in quo non sit possessori aliquid præcipui & eximii præ eo quod possident cæteri. Tertiò, animantia quæ rationem non habent, nullum defectum vident, vel videre se putant, in administratione suarum rerumpublicarum. sed in multitudine hominum plurimi sunt qui præ cæteris sapere existimantes, conantur res novare; & diversi novatores, innovant diversis modis: id quod est distractio, & bellum civile. Quartò, animantia bruta, utcumque possint vocis suæ usum aliquem habere, ad significandum inter se affectus suos; carent tamen illâ verborum arte, quæ necessariò requiritur ad perturbationes animi concitandas, nimirum, qua Bonum, melius; Malum, pejus repræsentatur animo, quàm revera est: hominis autem lingua tuba quædam belli est & seditionis; diciturque *Pericles* suis quondam orationibus, tonuisse, fulgurâsse, & confudisse totam *Græciam*. Quintò, non distinguunt illa *injuriam* à *damno*. Inde accidit, ut dum bene ipsis sit, socios non culpent. Homines autem maximè reipublicæ molesti sunt, quibus maximè licet esse otiosis. non enim antè certare de dignitate publica solent, quàm in certamine contra famem & frigus victoriam reportaverint. Postremò, consensio creaturarum illarum brutarum naturalis est, hominum pactitia tantùm, hoc est, artificiosa est. non igitur mirandum est, si hominibus ad vivendum in pace aliquid amplius opus sit. *Consensio* itaque, sive *societas* contracta sine potestate aliquâ communi, per quam metu pœnæ singuli regantur, non sufficit ad securitatem, quæ requiritur ad exercitium *justitiæ naturalis*.

VI. Quo-

Requiri ad pacem hominum non modo consensionem, sed etiam unionem.

VI. Quoniam igitur *conspiratio* plurium voluntatum ad eundem finem non sufficit ad conservationem pacis, & defensionem stabilem, requiritur ut circa ea quæ ad pacem & defensionem sunt necessaria, *una* omnium sit *voluntas*. Hoc autem fieri non potest, nisi unusquisque *voluntatem* suam, alterius *unius*, nimirum unius *Hominis*, vel unius *Concilii voluntati* ita subjiciat, ut pro *voluntate* omnium & singulorum habendum sit, quicquid de iis rebus quæ necessariæ sunt ad pacem communem ille *voluerit*. CONCILIUM autem voco, cœtum plurium hominum deliberantium de eo quod agendum, vel non agendum est, ad commune omnium bonum.

Quid sit unio.

VII. *Voluntatum* hæc *submissio* omnium illorum, *unius hominis voluntati*, vel *unius Concilii*, tunc fit, quando unusquisque eorum unicuique cæterorum se pacto obligat ad non resistendum *voluntati* illius *hominis*, vel illius *Concilii* cui se submiserit, id est, ne usum opum & virium suarum (quoniam jus se ipsum contra vim defendendi retinere intelligitur) contra alios quoscumque illi deneget. Vocaturque UNIO. *Voluntas* autem *Concilii*, ea intelligitur esse, quæ est *voluntas majoris partis* eorum hominum, ex quibus Concilium consistit.

In unione, jus omnium in unum transfertur.

VIII. Quamquam autem *voluntas* non sit ipsa voluntaria, sed tantum actionum voluntariarum principium, (non enim volumus velle, sed *facere*) ideoque minimè cadat sub deliberationem & pacta; tamen qui subjicit *voluntatem* suam alterius voluntati, transfert in illum alterum *Ius virium & facultatum* suarum: ut cum cæteri idem fecerint, habeat is cui submittitur, tantas vires, ut terrore earum, singulorum voluntates ad unitatem & concordiam possit conformare.

Quid sit civitas.

IX. *Vnio* autem sic facta, appellatur *civitas*, sive *societas civilis*, atque etiam *persona civilis*. nam cum *una* sit omnium *voluntas*, pro *unâ personâ* habenda est; & nomine *uno* ab omnibus hominibus particularibus distinguenda & dignoscenda, habens jura sua, & res sibi proprias. Ita ut neque civis aliquis, neque omnes simul, (si excipiamus eum cujus voluntas sit pro voluntate omnium) pro *civitate censenda* sit. CIVITAS ergo (ut eam definiamus) est *persona una*, cujus *voluntas*, ex pactis plurium hominum, pro *voluntate* habenda est ipsorum omnium; ut singulorum viribus & facultatibus uti possit, ad pacem & defensionem communem.

Quid sit persona civilis.

X. Quamquam autem *civitas* omnis *persona civilis* sit; non tamen, è converso, omnis *persona civilis* est *civitas*. fieri enim potest ut cives plures, permittente civitate suâ, coëant in *unam personam*,

certarum rerum agendarum causâ. Hæ jam *personæ civiles* erunt, ut sodalitates mercatorum, & conventus alii quamplurimi; *civitates* tamen non sunt, quia non subjecerunt se voluntati conventus simpliciter, & in omnibus, sed in certis rebus à civitate determinatis; atque ita ut cuilibet eorum contra ipsum *Corpus sodalitatis*, contendere judicio licitum sit apud alios; quod *civi* contra *civitatem* licitum non est. Hujusmodi igitur *societates* sunt *personæ civiles*, *civitati* subordinatæ.

Quid sit summum habere imperium, & quid subditus.

XI. In omni civitate, *Homo* ille, vel *Concilium* illud, cujus voluntati singuli voluntatem suam (ita ut dictum est) subjecerunt, SUMMAM POTESTATEM, sive SUMMUM IMPERIUM, sive DOMINIUM habere dicitur. Quæ *Potestas* & *Ius imperandi* in eo consistit, quod unusquisque civium omnem suam vim & potentiam, in illum *hominem*, vel *Concilium* transtulit. Quod fecisse, (quia vim suam in alium transferre naturali modo nemo potest) nihil aliud est, quàm de jure suo resistendi decessisse. *Civium* unusquisque, sicut etiam omnis *persona civilis subordinata*, ejus qui *Summum imperium* habet, SUBDITUS appellatur.

Duo genera civitatum, naturale & institutivum.

XII. Ex ante dictis satis ostensum est, quo modo, & quibus gradibus *multæ personæ naturales* in *unam personam civilem*, quam *civitatem* appellavimus, studio sese conservandi, mutuo metu coaluere. Cæterùm qui se subjiciunt alteri propter metum, vel ipsi quem metuunt se subjiciunt, vel alicui alii, cui confidunt, ut ab eo protegantur. Priore modo faciunt bello victi, ne occidantur; posteriore, nondum victi, ne vincantur. Prior modus initium habet à *potentiâ naturali*, & dici potest civitatis *origo naturalis*; posterior à *consilio* & *constitutione* coëuntium, quæ *origo ex instituto* est. Hinc est quod duo sint genera *civitatum*: alterum *naturale*, quale est *Paternum* & *Despoticum*; alterum *institutivum*, quod & *politicum* dici potest. In primo *Dominus* acquirit sibi *cives* sua voluntate; in altero *cives* arbitrio suo imponunt sibimet ipsis *Dominum*, sive is sit *unus homo*, sive *unus cœtus* hominum, cum *summo imperio*. Dicemus autem primo loco de *civitate institutiva*, deinde de *naturali*.

CAPUT VI.

De jure ejus, sive Concilii, sive Hominis unius, qui in civitate cum summa potestate est.

I. *Multitudini extra civitatem non potest attribui Ius aliquod, neque actio aliqua, in quam non sigillatim consenserunt.* II. *Initium civitatis est Ius,*

Ius majoris numeri consentientis. III. *Vnumquemque Ius retinere protegendi se arbitrio proprio, quamdiu securitati suæ non sit prospectum.* IV. Potestatem coactivam *necessariam esse ad securitatem.* V. *Quid sit* Gladius Iustitiæ. VI. Gladium Iustitiæ *penes eum esse qui habet* summum imperium. VII. Gladium belli *penes eundem esse.* VIII. Iudicia *penes eundem esse.* IX. Legislationem *penes eundem esse.* X. Magistratuum & Ministrorum *civitatis nominationem penes eundem esse.* XI. Doctrinarum examinationem *penes eundem esse.* XII. *Quicquid is fecerit*, impune *esse.* XIII. *Eidem à civibus* imperium absolutum concessum esse : quantaque ei debeatur obedientia. XIV. *Eundem* legibus *civitatis* non teneri. XV. *Nemini proprium esse quicquam contra illum qui habet* summum imperium. XVI. *Quid sit* furtum, homicidium, adulterium & injuria, *cognosci ex* legibus civilibus. XVII. *Opinio eorum qui civitatem constituere vellent, ubi non esset quisquam cum* potentiâ absolutâ. XVIII. *Notæ* Imperii summi. XIX. *Si conferatur* civitas *cum* homine, *is qui habet* summum Imperium, *est ad* civitatem *in ea ratione, in qua est anima humana ad ipsum hominem.* XX. Summum Imperium *non posse jure dissolvi consensu eorum, quorum pactis est constitutum.*

I. CONsideranda inprimis est ipsa hominum (coëuntium in unam civitatem suo ipsorum arbitrio) *Multitudo* (*) quid sit; nimi- *Multitudini extra civitatem non potest attri-*

* Multitudo, &c.] *Doctrina de Civitatis in cives potestate, tota ferè dependet à cognitione differentia, quæ est inter multitudinem hominum quæ regit, & eam quæ regitur. Ea enim civitatis natura est, ut civium multitudo sive aggregatum, non modo imperet, sed etiam imperanti subjiciatur; sed alio atque alio sensu. Quam differentiam in primo hoc Articulo satis explicatam esse credideram. Verum,ex multorum contra ea quæ sequuntur objectionibus,aliter esse sentio. Itaque uberioris explicationis causa pauca hæc adjicere visum est.* *Annotatio.*

Multitudo, quia vox collectiva est, significare intelligitur res plures, ut hominum multitudo idem sit quod multi homines. Vox eadem quia numeri est singularis, unam rem significat, nempe unam multitudinem. At neutro modo intelligitur multitudo habere unam voluntatem à natura datam, sed alius aliam. Neque ergo attribuenda illi est una actio, quæcunque ea sit. Itaque promittere, pacisci, jus acquirere, jus transferre, facere, habere, possidere, & similia, multitudo non potest, nisi sigillatim sive viritim, ut sint promissa, pacta, jura, actiones, tot quot sunt homines. Quapropter multitudo, persona naturalis non est. Cæterùm eadem multitudo, si viritim paciscantur, fore ut unius alicujus hominis voluntas, vel majoris partis ipsorum voluntates consentanea, pro voluntate omnium habeantur, tunc persona una fit: voluntate enim prædita est, ideoque actiones facere potest voluntarias, quales sunt, imperare, leges condere, jus acquirere & transferre, & cætera; & populus sæpius quam multitudo dicitur. Distinguendum itaque sic est; per Populum vel multitudinem, quoties ipsam aliquid velle, imperare, vel facere dicimus, intelligitur civitas quæ imperat, vult & agit per voluntatem

bui jus aliquod, neque actio aliqua, in quam non sigillatim consenserunt.

nimirum quòd non sit *unum* aliquid, sed plures homines, quorum unusquisque suam habet sibi voluntatem, & suum circa omnia proponenda judicium. Et siquidem per contractus particulares singuli suum sibi habeant *Ius* & *proprietatem*, ut alter *hoc*, alter *illud* dicat esse *suum*, nihil erit de quo tota multitudo, ut *persona* à singulo quopiam distincta, possit rectè dicere, hoc *meum* est, magis quam *alienum*. Neque est actio ulla, quæ multitudini attribui debet, ut *sua*; sed (si omnes vel plures consenserint) actio non erit, sed tot actiones, quot homines. Quamquam enim in magnâ aliquâ seditione vulgo dici soleat *populum* illius civitatis cepisse arma; verum tamen est de illis solis qui in armis sunt, vel qui iis consentiunt. *Civitas* enim, quæ *una persona* est, capere arma in se ipsam non potest. Quicquid igitur à multitudine factum est, intelligendum est factum esse ab unoquoque eorum ex quibus illa conflatur. Atque is qui in multitudine illa existens, tamen iis quæ facta sunt non consenserit, neque opem tulerit, non fecisse censendus est. Præterea in multitudine nondum in unam personam, eo modo quo dictum est, coalitâ, manet ille *naturæ status*, in quo *omnia omnium sunt*; neque locum habet illud *meum* & *tuum*; quod vocatur *dominium*, & *proprietas*: propterea quod nondum exstat securitas illa, quam suprà ad exercitium *legum naturalium* requiri ostendimus.

Initium civitatis est jus majoris numeri consentientis.

II. Considerandum deinde est, unumquemque ex multitudine (quo constituendæ civitatis principium fiat) debere consentire cum cæteris, ut in iis rebus quæ à quopiam in cœtu proponentur, pro voluntate omnium habeatur id, quod voluerit eorum major pars. Alio enim modo multitudinis hominum, quorum ingenia & vota inter se tam variè differunt, nulla omnino erit voluntas. Quod si quis nolit consentire, cæteri sine eo civitatem nihilo minus inter se constituent. Ex quo fiet ut civitas in dissentientem Ius suum primævum retineat, hoc est, *jus belli*, ut in hostem.

Vnumquemque jus retinere protegendi se arbitrio proprio, quamdiu securitati ejus non est prospectum.

III. Quoniam autem capite præcedente, articulo 6, requiri ad securitatem hominum diximus, non modo consensionem, sed etiam subjectionem voluntatum, circa eas res quæ ad Pacem & Defensionem sunt necessariæ; & in ea *unione*, sive *subjectione*, consistere naturam *civitatis*; videndum hoc loco est, ex iis rebus quæ in cœtu hominum

luntatem unius hominis, vel per voluntates plurium hominum consentaneas: quod nisi in conventu fieri nequit. Quoties autem à multitudine hominum, sive magna sive parva, aliquid fieri dicitur sine voluntate illius hominis vel conventus; id factum esse à populo subdito, id est, à multis simul civibus singularibus, neque ex una voluntate, sed ex pluribus provenire plurium hominum; qui cives sunt, & subditi, civitas non sunt.

minum (quorum voluntates omnes in majoris partis voluntate continentur) proponi, diſcuti, & ſtatui poſſunt, quænam res ad Pacem, & defenſionem communem ſint neceſſariæ. Inprimis autem *paci neceſſarium* eſt, ut unusquiſque in tantum protegatur contra cæterorum violentiam, ut poſſit ſecurè vivere, hoc eſt, ne habeat cauſam juſtam metuendi à cæteris, quamdiu ipſe alios injuriâ nullâ affecerit. Tutos quidem reddere homines à mutuis damnis, ita ut lædi, vel occidi injuriâ non poſſint, impoſſibile eſt; neque ergo cadit in deliberationem. Sed ne ſit metuendi cauſa juſta, proſpici poteſt. Securitas enim Finis eſt, propter quem homines ſe ſubjiciunt aliis: quæ ſi non habeatur, nemo intelligitur ſe aliis ſubjeciſſe, aut jus ſe arbitrio ſuo defendendi amiſiſſe. Neque antè intelligendus eſt quiſquam ſe obſtrinxiſſe ad quicquam, vel jus ſuum in omnia reliquiſſe, quàm ſecuritati ejus ſit proſpectum.

Poteſtatem coactivam neceſſariam eſſe ad ſecuritatem.

IV. Ad ſecuritatem hanc non ſufficit, ut unusquisque eorum qui in civitatem coalituri ſunt, cum cæteris paciſcatur, vel verbis, vel ſcripto, de *non occidendo*, *non furando*, & ſimilibus Legibus obſervandis. Manifeſta enim omnibus eſt ingenii humani pravitas, & experientiâ nimis cognitum, quàm parùm, amotâ pœnâ, conſcientiâ promiſſorum homines in officio contineantur. Securitati itaque, non *pactis*, ſed *pœnis* providendum eſt. Tunc autem ſatis proviſum eſt, cùm pœnæ tantæ in ſingulas injurias conſtituuntur, ut apertè majus malum ſit feciſſe, quàm non feciſſe. Omnes enim homines neceſſitate naturæ id eligunt, quod *ſibimet ipſis apparenter bonum* eſt.

Quid ſit gladius juſtitiæ.

V. Ius autem pœnas ſumendi tunc intelligitur datum eſſe alicui, quando unusquisque paciſcitur, ſe non auxiliaturum eſſe ei qui pœnas daturus eſt. Vocabo autem *Ius* hoc *Gladium juſtitiæ*. Hujuſmodi autem pacta ſatis plerumque obſervant homines, niſi ubi ipſi vel illorum proximi puniendi ſunt.

Gladium juſtitiæ penes eum eſſe, qui habet imperium ſummum.

VI. Quoniam ergo ad ſecuritatem ſingulorum, atque adeò ad pacem communem *neceſſarium* eſt, ut *Ius* utendi *gladio* ad pœnas, in aliquem *hominem* vel *concilium* transferatur; is *homo*, vel illud *concilium*, neceſſariò intelligitur *ſummum* in civitate *imperium* jure habere. Qui enim pœnas ſuo arbitrio jure ſumit, jure omnes cogit ad omnia, quæ ipſe vult; quo imperium majus excogitari nullum poteſt.

Gladium belli penes eundem eſſe.

VII. Fruſtra autem pacem inter ſe colunt, qui ſe contra externos tueri non poſſunt; neque poſſibile eſt iis ſe tutari contra externos, quorum vires unitæ non ſunt: ideóque *neceſſarium* eſt ad ſingulorum conſervationem, ut ſit *Concilium* aliquod *unum*, vel *homo unus* qui jus habeat armandi, congregandi, & uniendi tot cives in omni peri-

periculo, vel occaſione, quot pro incerto numero & viribus hoſtium ad communem defenſionem opus erit; rurſusque cum hoſtibus quoties expediet pacem faciendi. Intelligendum ergo eſt, ſingulos cives, in *unum* vel *hominem* vel *concilium*, totum hoc *Jus belli* & *pacis* tranſtuliſſe: Atque jus hoc (quod *Gladium belli* appellare poſſumus) eſſe ejuſdem *hominis* vel *concilii*, cujus eſt *Gladius juſtitiæ*. Nemo enim ad arma & ad belli ſumtus cives poteſt jure cogere, niſi qui jure punire eum poteſt qui non obedierit. *Summo* itaque *Imperio* uterque *Gladius*, tam *belli* quam *juſtitiæ*, ex ipſa civitatis conſtitutione & eſſentialiter adhæret.

Iudicia penes eundem eſſe.

VIII. Quoniam autem *jus gladii* nihil aliud eſt, quam jure poſſe, ſuo arbitrio, gladio uti; ſequitur, *Arbitrium* ſive *judicium* de recto ejus uſu ad eundem pertinere. Si enim *poteſtas judicandi* penes unum eſſet, & poteſtas exſequendi penes alterum, nihil efficeretur: fruſtra enim judicaret, qui mandata exſequi non poſſet; aut ſi exſequatur per jus alterius, non ipſe *jus gladii* habere dicitur, ſed alter, cujus ille miniſter tantum eſt. Omne igitur *judicium* in *civitate* eſt illius qui *Gladios* habet, hoc eſt, ejus cujus eſt *imperium ſummum*.

Legiſlationem penes eundem eſſe.

IX. Porrò, cum non minus, imò multò magis ad pacem conducat, prævenire ne rixæ oriantur, quam ortas compeſcere: controverſiæ autem omnes naſcantur ex eo, quod differunt inter ſe opiniones hominum de *meo* & *tuo*, *juſto* & *injuſto*, *utili* & *inutili*, *bono* & *malo*, *honeſto* & *inhoneſto*, & ſimilibus, quæ quisque proprio æſtimat judicio: ejuſdem *Summi Imperii* eſt, communes omnibus exhibere regulas, ſive menſuras, & publicè eas declarare, quibus unusquisque ſciat quid *ſuum*, quid *alienum*, quid *juſtum*, quid *injuſtum*, quid *honeſtum*, quid *inhoneſtum*, quid *bonum*, quid *malum*, appellandum ſit: hoc eſt ſummatim, quid *agendum* & quid *fugiendum* ſit in vita communi. Regulæ autem, ſive menſuræ illæ, vocari ſolent *leges civiles* ſive *leges civitatis*, ut quæ ejus qui *ſummum* in civitate *imperium* obtinet, ſunt *mandata*. Et LEGES CIVILES (ut eas definiamus) nihil aliud ſunt, quam ejus qui in civitate *ſummâ poteſtate* præditus eſt, de civium futuris actionibus mandata.

Magiſtratuum & miniſtrorum civitatis nominationem penes eundem eſſe.

X. Præterea cum, civitatis negotia, *belli*, & *pacis*, ab *uno homine*, *vel concilio uno*, absque *miniſtris* & *magiſtratibus ſubordinatis* omnia adminiſtrari, impoſſibile ſit; pertineatque ad pacem & defenſionem, ut quibus de controverſiis juſtè judicare, vicinorum conſilia pervidere, bella prudenter gerere, utilitati civitatis undiquaque proſpicere incumbit, rectè ſuis officiis fungantur, rationi conſentaneum eſt, ut ab eo dependeant, & eligantur, qui habet *ſummum Imperium* tam in *bello*, quàm in *pace*.

XI. Ma-

Doctrinarum examinationem penes eundem esse.

XI. Manifestum quoque est, actiones omnes voluntarias initium habere & necessariò dependere à voluntate; voluntatem autem faciendi vel non faciendi dependere ab opinione *boni* vel *mali*, *præmii* vel *pœnæ*, quam sibi quisque conceperit ex facto vel omisso sequuturam esse; ita ut actiones omnium à suis cujusque opinionibus regantur. Quare illatione necessariâ & evidenti intelligitur, pacis communis interesse plurimùm, ut nullæ opiniones vel doctrinæ civibus proponantur, quibus putent, vel se jure non posse *legibus* civitatis, hoc est, mandatis illius *hominis*, vel *concilii*, cui *summum* civitatis *imperium* commissum est, obtemperare; vel licitum sibi esse ei resistere; vel majorem pœnam manere sibi neganti, quàm præstanti obsequium. Si enim unus imperet aliquid facere sub pœna mortis naturalis, alius vetet sub pœnâ mortis æternæ, uterque jure; sequetur, non tantùm cives, etsi innocentes, puniri jure posse, sed penitus dissolvi civitatem. Neque enim servire quisquam duobus dominis potest, neque is cui obediendum esse credimus metu damnationis, minùs dominus est, quàm is cui obeditur metu mortis temporalis, sed potius magis: Sequitur ergo, illum *unum* sive *hominem*, sive *curiam*, cui commissum est à civitate *summum imperium*, hoc quoque habere juris, ut (*) & judicet quæ opiniones & doctrinæ paci inimicæ sunt, & vetet ne doceantur.

Annotatio.

* Et judicet quæ opiniones, &c.] *Dogma ferè nullum est, neque circa cultum Dei, neque circa scientias humanas, unde dissensiones, deinde discordiæ, convitia, & paulatim bellum oriri non possit. Neque accidit hoc propter Dogmatis falsitatem, sed propter ingenium hominum, qui sapientes sibi visi, idem videri volunt omnibus. Verùm hujusmodi dissensiones quamquam impediri non possunt, ne oriantur, attamen ne impediant pacem publicam, Imperii summi exercitio coërceri possunt. De opinionibus itaque istiusmodi loquutus hoc loco non sum. Sunt doctrinæ quædam, quibus imbuti cives obedientiam civitati negari, & contra Principes summos summasque potestates pugnari, idque jure posse, imò oportere, arbitrantur. Quales sunt quæ sive directè & apertè, sive obscurius per consequentiam, hominibus aliis præter eos quibus imperium summum traditum est, obedientiam postulant. Spectare hoc ad potestatem, quam in aliena civitate Ecclesia Romana Principi multi attribuunt, & ad potestatem etiam quam alicubi extra Ecclesiam Romanam Episcopi in civitate sua sibi postulant; denique ad libertatem quam prætextu Religionis sumunt sibi etiam cives infimi, non dissimulo. Nam quod bellum civile in orbe Christiano unquam exstitit, quod ab hac radice ortum aut alitum non fuerit? Doctrinarum igitur judicium, utrum obedientiæ civili repugnent necne, & siquidem repugnent, potestatem prohibendi ne doceantur, imperio civili hic attribuo. Nam cum nemo sit, qui earum rerum quæ ad pacem & defensionem civitatis pertinent, judicium civitati non concedat, & manifestum sit, opiniones quales jam recitavi, pertinere ad pacem civitatis, sequitur necessariò, opinionum examen, an tales sint nec ne, ad civitatem, id est, ad eum penes quem est summum Civitatis imperium referri oportere.*

Quicquid is fecerit, impune esse.

XII. Postremò, ex eo quod civium unusquisque voluntatem suam voluntati ejus subjecit, qui *summum* in civitate *imperium* habet, ita ut viribus propriis contra eum uti non possit; sequitur manifestè, impunè debere esse, quicquid ab eo factum erit. Nam ut punire naturaliter eum nemo potest, qui satis virium non habet; ità neque jure punire, qui satis virium non habet.

Eidem à civibus imperium absolutum concessum esse, quantaque ei debeatur obedientia.

XIII. Ex his quæ dicta jam sunt, manifestissimum est, in omni civitate perfectâ (hoc est, ubi nulli civium *Jus* est, viribus suis ad propriam conservationem suo arbitrio utendi, sive ubi *gladii privati jus* excluditur) esse *summum* in aliquo *Imperium*, quo majus ab hominibus jure conferri non potest, sive quo majus nemo mortalium habere potest in se ipsum. Imperium autem quo majus ab hominibus in hominem transferri non potest, vocamus (*) ABSOLUTUM.

Annotatio.

* ABSOLUTUM.] *Imperium absolutum status popularis apertè sibi postulat: nec repugnant cives. Nam in conventu multorum hominum civitatis faciem agnoscunt, & consilio res geri intelligunt etiam imperiti. Civitas tamen non minus est Monarchia, quam Democratia, habentque Reges absoluti Consiliarios suos, à quibus monera & imperia sua in rebus omnibus majoris momenti expendi quidem, etsi non revocari, volunt. Sed civitatem in persona Regis contineri, minus manifestum est plerisque. Itaque contra imperium absolutum objiciunt primò quod si quisquam tali jure esset, civium conditio misera esset. Sic enim cogitant, rapiet, spoliabit, occidet. Et tantùm non jam spoliatum & occisum se quisque putat. Quare autem faceret? non quia potest; nam nisi vult, non faciet. An in unius vel paucorum gratiam cæteros omnes spoliare vult? Primò etsi jure, id est, sine injuria sibi illatâ, non tamen justè, id est, sine violatione legum naturalium & injuriâ in Deum faciet. Itaque à jurejurando Principum securitas subditis oritur nonnulla. Deinde si justè id facere posset, vel si jusjurandum nihili penderet, ratio quare spoliare cives suos vellet, cùm id sibi bonum non sit, nulla apparet. Quin princeps aliquando iniquè faciendi animum habere possit, negandum non est. Sed fac te dedisse ei imperium non absolutum, sed quantum ad te ipsum ab injuriis aliorum defendendum satis sit, quod ut des, si salvus esse vis, necesse est; nonne eadem omnia sunt timenda? Nam qui satis habet virium ad omnes protegendos, satis quoque habet ad omnes opprimendos. Nihil ergo hic duri est, pratérquam quod res humanæ sine incommodo aliquo esse non possunt. Atque hoc ipsum incommodum à civibus, non ab imperio est. Nam si homines propriis singulorum imperiis regere se possent, hoc est, vivere secundum leges naturales, opus omnino civitate non esset, neque communi imperio coërceri.*

Objiciunt secundò, imperium in orbe Christiano absolutum nullum esse. Quod certè non est verum. Nam omnes Monarchiæ, omnesque alii status civitatum tales sunt. Quamquam enim illi qui summum imperium habent, non omnia faciunt quæ vellent, & quæ civitati utilia esse sciunt, causa ejus rei non est defectus juris, sed consideratio civium, qui privatæ rei attenti, & earum rerum, quæ ad publicum spectant, ignari, ad officium quandoque sine periculo civitatis cogi non possunt. Itaque Principes ab exercitio juris sui abstinent aliquando, prudenterque de re aliquid, de jure autem nihil remittunt.

TUM. Quicunque enim voluntatem suam ita voluntati civitatis subjecit, ut quidlibet possit *impune facere*, *leges condere*, *lites judicare*, *pœnas sumere*, *viribus* & *opibus* omnium suo arbitrio uti, atque hæc omnia jure; sanè imperium ei maximum quod concedi potest, concessit. Idem experientiâ per omnes civitates quæ sunt, vel fuerunt unquam, confirmari potest. Quamquam enim quandoque dubitetur, *quis homo*, vel *quod concilium*, *summum* in civitate *imperium* habeat, exsistit tamen semper & exercetur tale imperium, nisi tempore seditionis & belli civilis, & tunc duo fiunt *summa imperia* ex uno. Seditiosi verò qui contra absolutam potentiam differere solent, non tam tollere eam, quàm in alios transferre satagunt. Sublatâ enim hâc potentiâ, unà tollitur civitas, & redit confusio omnium rerum. Cum jure absoluto summi Imperantis, tanta connectitur civium obedientia, quanta ad civitatis regimen necessario requiritur, id est, tanta ut jus illud frustra non sit concessum. Hujusmodi autem obedientiam, licet ea aliquibus de caussis aliquando negari jure possit, quia tamen præstari major non potest, SIMPLICEM vocabimus. Nascitur autem ad eam præstandam obligatio non immediatè ex eo pacto, in quo jus nostrum omne ad civitatem transtulimus; sed mediatè, nempe ex eo quod sine obedientia jus Imperii frustra esset, & per consequens omnino constituta civitas non fuisset. Aliud enim est, si dico, Jus tibi do quidlibet imperandi; aliud, si dico, Faciam quicquid imperabis. Potestque tale esse mandatum, ut interfici malim quàm facere. Siquidem ergo teneri nemo potest, ut velit interfici, multo minus tenetur ad id quod morte est gravius. Si jubear ergo interficere me ipsum, non teneor. Nam etsi negavero, nec jus imperii frustra est, cum alii haberi possint qui id facere jussi non recusabunt, neque id recuso quod facere pactus sum. Similiter si is qui summum habet Imperium, se ipsum, imperantem dico, interficere alicui imperet, non tenetur: quia intelligi non potest, ut id pactus fuerit. Neque parentem, sive is innocens, sive nocens sit, & jure condemnatus; cùm & alii sint qui id facere jussi volunt, & filius mori quàm vivere infamis atque exosus malit. Multi alii casus sunt, in quibus, cùm mandata aliis quidem factu inhonesta sunt, aliis autem non sunt, obedientia ab his præstari, ab illis negari jurè potest: atque id salvo jure, quod Imperanti concessum est absolutum. Nam illi in nullo casu, eos qui obedientiam negabunt, interficiendi jus adimitur. Cæterum qui sic interficiunt, etsi jure concesso ab eo qui habet, tamen eo jure aliter atque recta ratio postulat utentes, peccant contra leges naturales, id est, contra Deum.

Eundem legibus civitatis non teneri.

XIV. Neque sibi dare aliquid quisquam potest, quia jam habere supponitur quod dare sibi potest; neque sibi obligari. Nam cùm idem esset *obligatus* & *obligans*, obligans autem obligatum possit liberare, frustra esset sibi obligari, quia liberare se ipsum potest arbitratu suo; & qui hoc potest, jam actu liber est. Ex quo constat, *legibus civilibus* non teneri ipsam civitatem. Nam leges civiles sunt leges civitatis; quibus si obligaretur, ipsa obligaretur sibi. Neque obligari potest civitas civi. Quoniam enim hic illam, si voluerit, potest obligatione liberare, & vult quoties ipsa vult, (quia civis cujusque voluntas in omnibus rebus, comprehenditur in voluntate civitatis) libera est civitas quando vult, hoc est, actu jam libera est. *Concilii* autem, sive *hominis* cui *summum imperium* commissum est, voluntas, est voluntas civitatis. Complectitur ergo voluntates singulorum civium. neque igitur tenetur is, cui *summum imperium* commissum est, *legibus civilibus*; hoc enim est obligari sibi, neque cuiquam civium.

Nemini proprium esse quicquam contra illum qui habet summum imperium.

XV. Quoniam autem, ut supra ostensum est, ante constitutionem civitatis *omnia omnium* sunt, neque est quod quis ita *suum* esse dicat, quod non alius quilibet idem eodem jure vendicet pro *suo*, (ubi enim omnia *communia* sunt, nihil cuiquam *proprium* esse potest) sequitur, *proprietatem* initium sumsisse [1] cum ipsis civitatibus, atque esse id cuique *proprium*, quod sibi retinere potest per leges, & potentiam totius civitatis, hoc est, per eum cui *summum* ejus *imperium* delatum est. Ex quo intelligitur, singulos cives *suum* sibi *proprium* habere, in quod nemo concivium suorum jus habet, quia iisdem legibus tenentur; non autem proprium ita habere quicquam, in quod non habeat jus ille qui habet *imperium summum*, cujus mandata sunt ipsæ leges, cujus voluntate voluntas singulorum continetur, & qui à singulis constituitur judex supremus. Quamquam autem multa sint, quæ civitas civibus permittit, ideoque aliquando contra habentem *summum imperium* lege agi possit: actio tamen ea non est *juris civilis*, sed *æquitatis naturalis*; neque agitur de eo [2] quod jure *possit* is, qui *summum imperium* habet,

Annotatio. [1] Proprietatem initium sumsisse cum civitatibus, &c.] *Quod ab aliquibus objectum est, bonorum proprietatem etiam ante constitutas civitates in partibus familiarum exstitisse, id, quoniam familiam civitatem parvam esse dixeram, frustra objectum est. Nam filiifamilias, proprietatem rerum suarum à patre concessam habent, distinctam quidem à cæteris filiis ejusdem familiæ, sed non à proprietate ipsius patris. Patres vero diversarum familiarum, qui nec patri nec domino communi subjiciuntur, jus commune in omnia habent.*

Annotatio. [2] Neque agitur de eo quod jure possit, &c.] *Quoties actio legis civi contra summum Imperantem, id est, contra civitatem conceditur; ea actione non quæritur, an civitas*

habet, sed de eo quod *voluit*; ideoque ipse erit judex, tanquam si cognitâ æquitate, non posset iniquè judicare.

Quid sit furtum, homicidium, adulterium, & injuria; cognosci ex legibus civilibus.

XVI. *Furtum, Homicidium, Adulterium*, atque *injuriæ* omnes legibus naturæ prohibentur. Cæterum quid in cive *furtum*, quid *homicidium*, quid *adulterium*, quid denique *injuria* appellandum sit, id non *naturali*, sed *civili lege* determinandum est. Non enim omnis ablatio rei, quam alter possidet, sed rei *alienæ* tantum, *furtum* est. Quid autem *nostrum* est, quid *alienum*, *legis civilis* quæstio est. Similiter non omnis occisio hominis *Homicidium* est, sed ejus tantùm quem occidere vetat *lex civilis*; neque omnis concubitus *adulterium* est, sed is tantùm quem *leges civiles* prohibent. Denique promissi violatio *injuria* est, ubi ipsum promissum licitum est; ubi verò *jus* non est paciscendi, ibi nullum *jus* transit; ideoque nulla sequitur *injuria*, ut dictum est capite 2. artic. 17. Quæ autem pacisci possumus, & quæ non possumus, *à lege civili* pendent. Rectè igitur sanxit civitas *Lacedæmoniorum*, impune fore adolescentibus, si quasdam res ita aliis auferrent, ut non deprehenderentur. nihil enim aliud erat, quàm legem facere, ut *suum* non *alienum* esset, quod sic acquireretur. Rectè item ubique occiditur, quem bello vel necessitate propriæ defensionis occidimus. Similiter qui concubitus in una civitate *matrimonium* est, in aliâ *adulterium* judicabitur, & è converso. Item ea pacta quæ faciunt *matrimonium* in uno cive, non idem faciunt in alio, quamquam ejusdem civitatis; propterea quod qui prohibetur à civitate, (hoc est, ab eo vel *Homine* vel *Concilio*, cujus est *summum* in civitate *Imperium*) quidpiam pacisci, non habet jus paciscendi. Neque ergo pactum ejus validum est; non fit ergo *matrimonium*. Ejus autem pactum, qui minimè prohibebatur, ideo validum est, & *matrimonium*. Neque addit quibuscunque pactis illicitis validitatem ullam, quòd facta fuerint cum jurejurando, (*) aut Sacramento. Nihil enim addunt

vitas rem de qua agitur, possidere jure possit, sed an legibus ante latis eam possidere voluerit. Est enim lex summi Imperantis voluntas declarata. Cùm itaque pecuniam duobus nominibus civitas à cive petere possit, nimirum ut tributum, vel ut debitum, in priore casu actio legis non conceditur: nam quæri non potest, an civitas tributi exigendi jus habeat: in secundo conceditur, propterea quod nihil vult auferre civitas à cive per calliditatem; & tamen, si opus est, omnia apertè. Itaque quod reprehendit quidam hunc locum, dicens, facile, ex hac doctrina, esse principibus ære alieno se liberare, ineptè reprehendit.

★ Quod facta fuerint cum jurejurando aut Sacramento, &c.] *Utrum Matrimonium Sacramentum sit, (quo sensu ea vox à Theologis usurpatur) an non sit, non est hujus instituti disputare. Tantùm dico, viri & mulieris ad cohabitationem contractum legitimum, id est, lege civili concessum, sive Sacramentum idem sit, sive non sit, certè esse matri-* *Annotatio.*

dunt hæc pactorum firmitati, ut dictum supra est cap. 2. articulo 22. Quid igitur *Furtum*, quid *Homicidium*, quid *Adulterium*, & in universum, quid sit *injuria*, cognoscitur ex *lege civili*, hoc est, ex mandatis ejus qui in civitate cum *summo imperio* est.

Opinio eorum qui civitatem constituere vellent, ubi non esset unquam cum potentia absoluta.

XVII. Adeò durum maximæ parti hominum videtur esse *summum* hoc *imperium* & *potentia absoluta*, ut ipsa etiam nomina oderint. Id quod accidit maximè per inscitiam *humanæ naturæ* & *legum naturalium*, partim autem etiam per eorum culpam, qui cùm in tali imperio constituti sint, potestate sua ad propriam libidinem abutuntur. Ut fugiant igitur hujusmodi *summam potestatem*, quidam eorum civitatem satis rectè constitutam volunt, si illi qui cives futuri sunt, coëuntes, de certis articulis propositis & in cœtu agitatis probatisque consentiant, jubeantque eos observari, pœnasque præscriptas de iis sumendas esse qui eos violaverint. Ad quam rem, atque etiam ad propulsationem externorum hostium, præscribunt reditum certum & limitatum, ea lege, ut si non sufficiat, redeundum sit ad novam cœtus conventionem. Quis non videt in civitate sic constitutâ, cœtum illum qui hæc præscripsit, habuisse *potestatem absolutam?* si manet igitur *cœtus*, vel de tempore in tempus ad certum diem & locum conventus celebret, erit perpetua *potentia* illa. Sin penitùs se dissolvant, vel unà dissolvitur civitas, atque ita revertuntur ad *statum belli*, vel relinquitur alicubi potestas puniendi eos qui leges transgredientur, quicunque demum & quotcunque illi fuerint; quod fieri non potest sine *potestate absolutâ*. Nam qui *jure* tantum sibi concessum virium habet, ut possit quotlibet cives pœnis coërcere, habet potentiam tantam, ut à civibus major contribui non possit.

Nota Imperii summi.

XVIII. Manifestum est igitur, esse in omni civitate aliquem *hominem unum*, vel *concilium* sive *curiam unam*, quæ potentiam in cives singulos jure habet tantam, quantam extra civitatem unusquisque habet in se ipsum: id est, *summam* sive *absolutam*, viribus civitatis, neque ullà

trimonium legitimum. Cohabitationem autem qualem aut inter quos civitas fieri prohibet, matrimonium non esse, cum sit de essentia matrimonii, ut sit contractus legitimus. Matrimonia fuerunt legitima permultis in locis, ut apud Iudæos, Græcos, Romanos, quæ tamen solvi poterant. Apud eos autem qui non permittunt hujusmodi contractus, nisi ea lege ut nunquam dissolvantur, matrimonium solvi quidem non potest; & ratio est quod civitas illud solubile fieri vetuit, non quod matrimonium sit Sacramentum. Itaque circa matrimonium nuptiarum ceremonias, quæ in Templo peragendæ sunt, peragere, conjugibus benedicere, vel, si ita dicendum est, eos consecrare, ad Ecclesiasticos fortasse solos pertinebit; cætera omnia, nempe qui, quando, quibus pactis matrimonia fiant, penes leges civitatis sunt.

ullâ alia re limitandam. Si enim poteſtas ejus limitaretur, neceſſe eſt, ut id fiat à majori poteſtate: oportet enim eum qui limites præſcribit, majorem potentiam habere, quam is qui limitibus cohibetur. Potentia itaque illa cohibens, vel ſine limite eſt, vel iterum cohibetur ab aliâ mâjori; & ſic tandem devenietur ad poteſtatem, ſine alio limite præter eum qui terminus ultimus eſt virium civium ſimul omnium. Eadem dicitur quoque *imperium ſummum*, & ſiquidem *concilio* id commiſſum ſit, vocatur illud *concilium ſupremum*; ſi verò homini uni datum ſit, vocatur ille homo, *ſupremus* civitatis *Dominus*. *Imperii* autem *ſummi* notæ ſunt hæ, *leges condere*, & *abrogare Bellum* & *pacem* decernere; *controverſias* omnes per ſe, vel per *judices* à ſe conſtitutos *cognoſcere* & *dijudicare*; *Magiſtratus*, *Miniſtros*, *Conſiliarios* omnes eligere. Denique ſi quis ſit qui unam quamcunque actionem jure agere poteſt, quæ nulli civi, neque civibus, præterquam ipſi ſoli licita eſt, is *ſummum imperium* in civitate obtinet. Nam ea quæ fieri neque à cive ullò, neque à pluribus civibus jure poſſunt, civitas ſola poteſt facere. Is igitur qui ea facit, jure utitur civitatis, quod eſt *imperium ſummum*.

Si conferatur civitas cum homine, is qui habet ſummum imperium, eſt ad civitatem in ea ratione, in qua eſt anima humana ad ipſum hominem.

Per cap. 6. art. 1.

XIX. Qui civitatem & cives cum homine & membris ejus comparare ſolent, dicunt penè omnes, eum qui *ſummum imperium* obtinet in civitate, eſſe ad civitatem totam id quod caput eſt ad totum hominem. Cæterum ex antedictis apparet, eum qui tali imperio præditus eſt, (ſive *Homo* ſit, ſive *curia*) habere ad civitatem, rationem non capitis, ſed animæ. Nam anima eſt, per quam homo habet voluntatem, hoc eſt, poteſt velle & nolle. Ita per eum qui *ſummum* habet *imperium*, & non aliter, voluntatem habet, & poteſt velle & nolle civitas. Cum capite conferendus potiùs eſt cœtus conſiliariorum, ſive conſiliarius unus, cujus ſolius conſilio (ſi alicujus ſolius) is qui habet *ſummum imperium* in regendâ civitate, in rebus maximi momenti utitur. Capitis enim officium conſulere eſt, ſicut animæ imperare.

Summum imperium non poſſe jure diſſolvi conſenſu eorum, quorum pactis eſt conſtitutum.

XX. Siquidem *imperium ſummum*, vi pactorum, quæ cives ſive ſubditi inter ſe ſinguli cum ſingulis mutuò ineunt, conſtitutum ſit; pacta autem omnia, ut à voluntate contrahentium vim ſuam ſortiuntur, ita conſenſu eorundem vim ſuam perdant, & diſſolvantur; inferet forte aliquis, *ſummum imperium* conſenſu omnium ſimul ſubditorum poſſe tolli. Quod etſi verum eſſet, non video tamen quid periculi inde *ſummis imperantibus* oriri *jure* poſſet. Quoniam enim ſupponitur, unumquemque unicuique ſe obligaſſe, ſi quilibet unus civium id fieri nolit, cæteri omnes utcunque conſenſerint, tenebuntur. Nec poteſt

quisquam eorum sine *injuriâ* facere, quod pacto mecum inito non facere se obligavit. Non est autem putandum, accidere unquam; ut omnes simul cives, ne uno quidem excepto, contra *summum imperium* consentiant. Non ergo periculum est *summis imperantibus*, ne *jure* possint autoritate sua spoliari. Si tamen concederetur, jus eorum dependere à solo pactò, quod unusquisque init cum unoquoque suo concive, facilè accidere posset ut imperio spoliarentur prætextu *juris*. Subditis enim sive convocatis imperio civitatis, sive seditiosè concurrentibus, plurimi arbitrantur consensum omnium contineri in consensu majoris partis. Quod quidem falsum est. Non enim à natura est, quod consensus majoris partis habeatur pro consensu omnium, neque verum est in tumultibus; sed procedit ab institutione civili, & verum est tunc tantum, quando is *homo* vel *curia* illa quæ summum habet imperium, cives convocans, propter numerum magnum, electis esse vult potestatem loquendi pro eligentibus, & loquentium majorem partem, circa eas res quæ ab eo discutiendæ proponuntur, haberi pro omnibus. Non autem intelligitur is qui habet *summum Imperium*, convocasse cives ad disputandum de ipsius jure, nisi pertæsus rerum, disertis verbis, imperium abjiciat. Quoniam autem plurimi, per inscitiam, pro consensu civitatis habent, non modo consensum majoris partis civium, sed etiam valde paucorum, si secum sentiant, posset iis videri, *Imperium summum* jure abrogari, modò id fiat in magno aliquo conventu civium per suffragia majoris numeri. Sed quamquam imperium, per pacta singulorum cum singulis constituatur, non tamen ab ea sola obligatione dependet imperii jus. Accedit obligatio erga habentem imperium. Civis enim unusquisque cum unoquoque paciscens, sic dicit, *ego jus meum transfero in hunc*, *ut tu tuum transferas in eundem*. Unde jus quod unusquisque habebat utendi viribus suis ad proprium beneficium, totum translatum est in aliquem hominem vel concilium ad beneficium commune. Itaque intercedentibus pactis, quibus singulis singuli obligantur, & juris donatione, quam ratam habere obligantur imperanti, duplici obligatione civium munitur imperium, ea quæ est ad concives, & ea quæ est ad imperantem. Non ergo cives quotcunque fuerint, sine consensu etiam ipsius imperantis, eum spoliare imperio jure possunt.

CAPUT VII.

De tribus Civitatum speciebus, Democratiâ, Aristocratiâ, Monarchiâ.

I. *Civitatis tres esse tantum species*, Democratiam, Aristocratiam, Monarchiam. II. Oligarchiam *non esse statum civitatis diversum ab* Aristocratiâ, *neque* Anarchiam *esse statum omnino.* III. Tyrannidem *non esse statum civitatis diversum à legitimâ* Monarchiâ. IV. *Non dari statum civitatis* mixtum *ex speciebus dictis.* V. Democratiam, *nisi certa tempora & loca conveniendi constituantur, dissolvi.* VI. *In* Democratiâ, *temporum conveniendi intervalla oportet esse parva, vel* summi Imperii *usum pro intervallis* uni *alicui esse concedendum.* VII. *In* Democratiâ *singuli cum singulis obedituros se* populo *paciscuntur*, Populus *ipse nemini obligatur.* VIII. Aristocratia *quibus actibus constituta.* IX. *In* Aristocratia, Optimates *nihil paciscuntur; neque civi cuiquam, aut toti* populo *obligantur.* X. Optimatibus *necessaria est conductio conventuum.* XI. Monarchia *quibus actibus constituta.* XII. Monarchia *nemini ob receptum imperium pactis obligatur.* XIII. Monarchia *semper in potentiâ proximâ est ad exercendum omnes actus qui ad Imperium requiruntur.* XIV. *Quid genus peccati, & quorum hominum sit, quando civitas adversus cives, vel cives adversus civitatem officio suo non funguntur.* XV. Monarcha *factus sine temporis limitatione, potest successorem suum eligere.* XVI. *De* Monarchis ad tempus. XVII. Monarcha, *retento jure Imperii, non intelligitur ullo promisso transtulisse jus in media ad Imperium necessaria.* XVIII. *Quibus modis civis subjectione liberetur.*

I. Dictum jam est de *civitate per institutionem* in genere. Dicendum est de ejus speciebus. Differentia autem civitatum sumitur à differentiâ personarum, quibus commissum est *summum Imperium*. Committitur autem *summum Imperium*, vel *uni homini*, vel *Concilio* sive *curiæ uni* multorum hominum. Rursus *Concilium multorum hominum*, vel est omnium civium, (ita ut quilibet eorum jus habeat suffragii, possitque interesse rebus discutiendis, si voluerit) vel partis tantum est. Vnde tres nascuntur civitatis species. Vna ubi *summum imperium* est penes *Concilium*, in quo quilibet civis jus habet suffragii, & vocatur DEMOCRATIA. Altera, ubi *summum imperium* penes *Concilium* est, in quo non omnes; sed certa aliqua pars suffragium habet; & dicitur ARISTOCRATIA. Tertia, ubi summum *Civitatis tres tantum esse species: Democratiam, Aristocratiam, Monarchiam.*

III 2 impe-

imperium penes *unum* est, & appellatur MONARCHIA. In prima, is qui rerum potitur, Δῆμος, POPVLVS. In secundâ, OPTIMATES. In tertiâ, MONARCHA, nominatur.

Oligarchiam non esse statum civitatis diversum ab Aristocratia, neque Anarchiam esse statum omnino.

II. Quod autem introduxerunt antiqui rerum Politicarum scriptores tres alias species his oppositas, nempe *Democratiæ Anarchiam*, sive confusionem; *Aristocratiæ Oligarchiam*, hoc est, imperium paucorum; *Monarchiæ Tyrannidem*; non sunt illæ tres aliæ species civitatis, sed tria nomina diversa, quæ illis indidere ii, quibus vel regimen, vel regentes displicuerunt. Solent enim homines per nomina, non res tantum, sed & proprios *affectus*, puta *amorem*, *odium*, *iram*, &c. unà significare; ex quo fit, ut quod ab altero *Democratia*, idem ab altero *Anarchia*; quod his *Aristocratia*, illis *Oligarchia*, soleat nominari; & quem alius *Regem*, alius *Tyrannum* esse dictitet. Ita ut his nominibus non designentur *diversæ species* civitatis, sed civium *diversæ sententiæ* de imperante. Primùm autem quis non videt, *Anarchiam* opponi æquè omnibus dictis speciebus? significat enim ea vox, nullum omnino regimen esse, hoc est, ne civitatem quidem esse. Quomodo autem fieri potest, ut *non-civitas* sit *civitatis* species? Deinde, quæ differentia est inter *Oligarchiam*, qua significatur imperium *paucorum* vel *magnatum*, & *Aristocratiam*, quæ est imperium *optimatum* sive *meliorum*, præterquam quod homines inter se ita differunt, ut non eadem omnibus bona sint; quo fit ut qui aliis *optimi*, aliis *pessimi* videantur.

Tyrannidem non esse statum civitatis diversum a legitima Monarchia.

III. Quod autem *regnum* & *Tyrannis* non sint diversæ species civitatis, haud facile persuadebitur propter affectus hominum, qui etsi civitatem *uni* subjectam esse mallent quàm *pluribus* non tamen rectè eam gubernari putant, nisi gubernetur ad arbitrium suum. Sed quid differat *Rex à Tyranno*, ratione investigandum est, non affectu. Primùm autem non in eo differunt, quod major sit potentia hujus quam illius; quia *summo imperio* majus dari non potest. Neque quod alter potentiam habeat præscriptam, alter non. Cujus enim potentia præscripta est, non est *Rex*, sed *subditus* præscribentis. Deinde neque modo acquirendi differunt. si quidem enim in civitate *Democraticâ*, vel *Aristocraticâ*, *summum imperium* civis aliquis vi occuparet, habito civium consensu, legitimus fit *Monarcha*; eo consensu non habito, *hostis* est, non *Tyrannus*. Differunt ergo solo imperii exercitio, ut *rex* sit qui rectè regit, *Tyrannus* qui aliter. Huc igitur res redit, ut cives *Regem* legitimè in *summo imperio* constitutum, si imperium ipsis rectè videbitur exercere, tum *Regem*, aliter *Tyrannum* appellandum censeant. Non sunt igitur diversi civitatis status *Regnum* & *Tyrannis*, sed eidem *Monarchæ* nomen *Regis* pro honore, *Tyranni* pro convicio datur. Quæ autem

autem passim contra *Tyrannos* dicta in libris reperiuntur, originem à Græcis Romanis scriptoribus traxerunt, qui partim à *populo*, partim ab *optimatibus* regebantur, ideoque non modo *Tyrannos* sed etiam *Reges* exosi sunt.

IV. Sunt qui necessarium quidem esse putant, ut *summum imperium* alicubi in civitate existat; sed si illud penes *unum* esset, sive *hominem* sive *Concilium*, sequeretur, inquiunt, cives omnes esse servos. Hanc conditionem fugientes, posse esse statum quendam civitatis arbitrantur, *mixtum* ex dictis tribus speciebus, diversum tamen à singulis, quam *mixtam* vocant *Monarchiam*, vel *mixtam Aristocratiam*, vel *mixtam Democratiam*, prout aliqua trium specierum præ cæteris emineat. Exempli causa, si nominatio Magistratuum, & Arbitrium belli & pacis, penes *Regem* esset, judicia apud *magnates*, pecuniarum contributio penes *populum*, & legum ferendarum potentia penes *omnes* simul: hujusmodi statum vocarent *Monarchiam mixtam*. Quodsi fieri posset, ut hujusmodi status existeret, nihilo magis civium libertati consultum esset. Quamdiu enim omnes consentiunt inter se, subjectio singulorum civium tanta est, ut major esse non possit; sed si dissentiant, bellum civile reducitur, & jus *Gladii privati*, quod est omni subjectione pejus. Sed fieri hujusmodi *Imperii summi* (*) divisionem non posse, satis demonstratum est capite præcedente, articulis 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.

Non dari statum civitatis mixtum ex speciebus dictis.

V. Videamus jam in unaquaque civitatis specie constituendâ, quid faciant constituentes. Qui coierunt ad civitatem erigendam, penè eo ipso quod coierunt, *Democratia* sunt. Nam ex eo quod volentes convenerunt, intelliguntur obligati ad id, quod consensu majoris partis decernetur. Id quod quamdiu conventus durat, vel in certos dies & loca differtur, *Democratia* est. Nam conventus is, cujus voluntas est voluntas omnium civium, *summum imperium* habet. Et quia in conventu hoc, supponitur, unumquemque habere jus suffragii: sequitur eam esse *Democratiam*, per definitionem traditam articulo 1. capitis hujus. Quod si discedant, solvaturque conventus, neque

Democratiam, nisi certa tempora & loca conveniendi constituantur, dissolvi.

 quic-

* Sed fieri hujusmodi summi Imperii divisionem non posse, &c.] *Imperium dividi non oportere, plerique dicunt; sed temperari, & limite aliquo contineri volunt. Ita sanè æquum est, sed illi tum cùm temperari & limitari dicunt, si dividi intelligunt, ineptè distinguunt. Vellem quidem ego, non modo Reges, sed etiam cœtus illos qui sunt cum imperio summo, velle temperare sibi à maleficio, cogitantesque de officiis suis, intra legum naturalium & divinarum limites se ipsos continere. At illi qui sic distinguunt, summos imperantes ab aliis limitari & coërceri volunt: quod quia fieri non potest, quin illi limitatores potestatis partem aliquam qua id facere possint, habere debeant, dividitur Imperium, non temperatur.*

Annotatio.

quicquam antè constitutum sit de tempore & loco se denuò congregandi, redit res ad *Anarchiam*, & statum illum in quo erat antequam convenissent, hoc est, ad statum belli omnium contra omnes. *Populus* igitur *summum Imperium* non amplius retinet, quam dies & locus certus, cognitus & constitutus palam sit, ad quem convenire quicunque volent, possint. Nisi enim id cognitum & statutum sit, possunt vel diversis temporibus & locis, hoc est, in factiones, vel non omninò convenire. Neque est amplius Δῆμος, id est, *Populus*, sed multitudo dissoluta, cui nulla neque *actio* neque *jus* attribui potest. Duæ igitur res constituunt *Democratiam*, quarum una (nempe condictio perpetua conventuum) Δῆμον, altera (quæ est pluralitas suffragiorum) τὸ κράτος sive potestatem constituit.

In Democratia, temporum conveniendi intervalla oportet esse parva, vel summi imperii usum pro intervallis uni alicui esse concedendum.

VI Præterea, non sufficit *Populo* ad *summum imperium* retinendum, ut tempora & loca certa conveniendi cognita sint, nisi etiam vel temporum intervalla minùs inter se distent, quàm ut interea quicquam possit intervenire, quo (propter defectum *summi Imperii*) civitas in discrimen adducatur, vel saltem usum summi Imperii alicui homini *uni*, vel concilio *uni* pro tempore intermedio concedant. Hoc enim nisi fiat, non satis cautum est defensioni, & paci singulorum. Neque igitur civitas dicenda erit; quippe in quâ propter defectum securitatis redit unicuique jus se ipsum proprio arbitratu defendendi.

In Democratia singuli cum singulis obedituros se populo paciscuntur; populus ipse nemini obligatur.

VII. *Democratia* non constituitur per acta singulorum cum *Populo*, sed mutuis pactis singulorum cum singulis cæteris. Primum autem ex eo patet, quod prius debent in omni pacto exsistere personæ paciscentes, quàm ipsum pactum; sed ante constitutionem civitatis, *Populus* non existit, ut quæ non erat persona aliqua, sed multitudo personarum singularium; non potuit igitur inter *populum* & *civem* pactum ullum intercedere. Postquam autem civitas constituta est, si civis cum *Populo* paciscitur, frustra est; quia *Populus* voluntate suâ voluntatem civis illius (cui supponitur obligari) complectitur, ideóque liberare se potest arbitrio suo; & per consequens, jam actu liber est. Secundum autem, quod singuli cum singulis paciscuntur, ex eo inferri potest, quod frustra esset constituta civitas, si cives nullis obstringerentur pactis, ad facienda omittendáque ea quæ civitas facere & omittere imperaret. Quoniam ergo pacta talia intercedere in civitate constituendâ intelliguntur ut necessaria, nulla autem, ut jam ostensum est, intercedant inter *civem* & *populum*; sequitur fieri ea inter cives singulos: scilicet ut unusquisque civium paciscatur voluntatem suam se subjecturum esse voluntati majoris partis, eâ lege, ut reliqui quoque idem faciant; tanquam si unusquisque sic diceret, *ego jus meum*

ad

ad populum transfero, in tuam gratiam; ut tu tuum, in gratiam meam, transferas ad eundem.

VIII. *Aristocratia* sive *curia optimatum* cum summo imperio, originem habet à *Democratia*, quæ jus suum in illam transfert. Vbi intelligendum est, certos homines nominibus, vel genere, vel aliqua aliâ notâ ab aliis dignoscendos proponi ad *populum*, & pluralitate suffragiorum eligi, in electos autem transferri jus omne totius *populi*, sive civitatis, ita ut quod jure *populus* prius poterat, id nunc jure possit *curia* electorum *optimatum*. Quo facto patet, Populum, ut personam unam, *summo imperio* ad hos translato, non amplius exsistere. *Aristocratia quibus actibus constituta.*

IX. Sicut in *Democratiâ populus*, ita in *Aristocratiâ curia optimatum* omni obligatione libera est. Quoniam enim cives non paciscentes cum populo, sed mutuis inter se pactis tenebantur ad omnia quæ *populus* faceret, tenebantur inde ad factum *populi*, transferentis jus civitatis in *optimates*. Neque enim *curia optimatum* potuit, quamquam electa à populo, ad quicquam ab eo obligari; nam eâ erectâ, *populus* simul dissolvitur, ut proximè supra dictum est, peritque ratio illa quam habebat ut *Persona*. Quare perit quoque unà & dissolvitur, quæ facta erat ad *personam* obligatio. *In Aristocratia, optimates nihil paciscuntur; neque civi cuiquam aut toti populo obligantur.*

X. Hæc quoque cum *Democratiâ* communia habet *Aristocratia*. Primùm quòd sine constitutione certorum temporum, & locorum, ad quæ, *curia optimatum* possit convenire, non amplius sit *curia*, neque persona una, sed dissoluta multitudo, sine summo imperio. Secundùm, quod tempora conventuum longis intervallis, salvo summo imperio, nisi usus ejus in unum aliquem hominem transferatur, non possint disjungi. Rationes autem quare hoc contingit, eædem sunt, quas adduximus articulo quinto. *Optimatibus necessaria est conditio conventuum.*

XI. Ut *Aristocratia*, ita quoque *Monarchia* à potestate *populi* derivatur, scilicet *jus* suum, hoc est, *summum imperium*, in *unum hominem* transferentis. Hic quoque intelligendum est, *unum* certum *hominem*, nomine, vel aliâ notâ à cæteris omnibus dignoscendum, proponi, atque in eum jus omne *populi* pluralitate suffragiorum transferri; ita ut quicquid potuerat *populus*, antequam eligeretur, id omne postea jure possit facere electus. Quod cum factum est, *populus* non amplius est *persona* una, sed dissoluta multitudo, quippe quæ una erat virtute tantùm *summi imperii*, quod jam à se in hunc transtulerunt. *Monarchia quibus actibus constituta.*

XII. Neque ergo *Monarcha* ullis se pactis cuiquam ob receptum imperium obstringit. Recipit enim imperium à *populo*; sed ut proximè supra ostensum est, *populus* statim atque id factum est, *persona* esse desinit; pereunte autem *personâ*, perit omnis ad *personam* obligatio. Tenentur *Monarcha nemini ob receptum imperium pactis obligatur.*

nentur itaque cives ad obedientiam *Monarchæ* præstandam, pactis illis tantùm, quibus mutuo se obligaverant ad ea omnia quæ *populus* censeret, facienda, hoc est, ad obediendum *Monarchæ*, si à *populo* constitueretur.

Monarcha semper in potentia proxima est ad exercendum omnes actus, qui ad imperium requiruntur.

XIII. Differt autem *Monarchia*, tum ab *Aristocratia*, tum à *Democratia* in hóc, quod hîc ut deliberari & decerni, hoc est, ut imperium actu exerceri possit, temporibus quibusdam & locis condictis opus est; illic omni tempore & loco deliberatur & decernitur. *Populo* enim, ut & *optimatibus*, quia non sunt *unum naturale*, congressu opus est. *Monarcha*, qui unus natura est, semper in potentiâ proximâ est ad actus imperii exercendos.

Quod genus peccati, & quorum hominum sit, quando civitas adversus cives, vel cives adversus civitatem officio suo non funguntur.

XIV. Quoniam ostensum est suprà, articulis 7, 9, 12. eos qui *summum* in civitate *imperium* adepti sunt, nullis cuiquam pactis obligari; sequitur, eosdem nullam civibus posse facere *injuriam*. *Injuria* enim, per definitionem supra allatam capite tertio, articulo tertio, nihil aliud est quam pactorum violatio; ideóque ubi nulla pacta præcedunt, ibi nulla sequi potest *injuria*. Potest tamen & *populus*, & *curia optimatum*, & *Monarcha*, multis modis peccare contra cæteras leges naturales, ut *credulitate*, *iniquitate*, *contumeliâ*, aliisque vitiis, quæ sub hac strictâ & accuratâ *injuriæ* significatione non veniunt. Cæterum civis si obedientiam summo imperio non præstiterit, *injurius* & in cæteros concives omnes etiam propriè loquendo dicetur; propterea quod unusquisque cum unoquoque pactus est obedientiam præstare, atque etiam in *summum imperantem*; quod jus quod ei dederant, sine consensu ejus resumunt. Et in *populo* quidem, vel *curiâ Optimatum*, si quid decretum sit contra *legem* aliquam *naturalem*, non peccat ipsa civitas, hoc est, persona civilis, sed cives illi quorum suffragiis decretum est. Peccatum enim sequitur voluntatem naturalem, & expressam, non politicam, quæ artificiosa est; quia si hoc esset, peccarent & illi quibus decretum displicuit. In *Monarchiâ* autem, *Monarcha* si quid decreverit contra *leges naturales*, ipse peccat: quia in ipso voluntas civilis eadem est cum naturali.

Monarcha, factus sine temporis limitatione, potest successorem suum eligere.

XV. Populus qui *Monarcham* facturus est, potest ei summum imperium tradere, vel simpliciter sine temporis limitatione, vel pro tempore certo & determinato. Si simpliciter, intelligitur ita esse imperium ejus cui traditur, sicut erat *populi* qui tradidit. Quâ igitur ratione *populus jure* Monarcham *illum*, eâdem ille Monarcham *alium* facere potest; ita ut *Monarchæ* cui simpliciter traditum est imperium, competat *jus* non modo *possessionis*, sed etiam *successionis*, ut possit suo arbitrio declarare successorem suum.

XVI. Quodsi

XVI. Quodſi imperium pro tempore determinato tantum traditum ſit, alia præter ipſam traditionem ſpectanda ſunt. Primum, utrum *populus*, cum in eum imperium contulerit, reliquerit ſibi *jus* ad tempora & loco præfinita coëundi, necne. Secundum, ſi reliquerit ſibi poteſtatem illam, utrum reliquerit ſibi poteſtatem conveniendi antè quam tempus illud exſpiraret, quod *Monarchæ* ad habendum imperium ſummum præſcripſerat. Tertium, utrum convocari voluerit ad arbitrium *Monarchæ* illius temporarii, & non aliter. Supponamus jam, *populum* tradidiſſe *ſummum imperium* alicui uni homini, habendum pro tempore tantum vitæ ſuæ; quod cùm feciſſet, putemus primò, è cœtu unumquemque ita diſceſſiſſe, ut de loco, ubi (poſt mortem ejus) ad novam electionem congregarentur, nihil omnino ordinatum ſit. In hoc caſu manifeſtum eſt, per articulum quintum hujus capitis, *populum* non eſſe amplius *perſonam*, ſed multitudinem diſſolutam, quorum cuilibet cum quibuslibet convenire diverſo tempore, & loco quo libuerit, vel imperium ſibi rapere ſi potuerit, æquo jure, nimirum naturali, licitum eſt. Quicunque igitur *Monarcha* tali conditione imperium habet, tenetur *lege naturali*, quæ habetur capite tertio, articulo octavo *de non reddendo malo pro bono*, cavere, ne per mortem ſuam civitas diſſolvatur, nimirum vel ſtatuendo diem & locum certum, quo cives qui voluerint, convenire poſſint, vel ſucceſſorem ipſe nominando, prout ſibi ad civium communem utilitatem conducere videbitur. Is igitur qui *ſummam poteſtatem* pro tempore vitæ accepit, eo modo quo dictum eſt, abſolutè eam habet, & poteſt diſponere de ſucceſſione. Secundo, ſi ponatur *populus* ab electione *Monarchæ temporarii* ita diſceſſiſſe, ut decretum prius factum ſit de conveniendo ad diem & locum certum poſt mortem ejus, tunc mortuo Monarcha, conſolidatur imperium in *populo*, nullo novo actu civium, ſed jure priore. Toto enim medio tempore, *ſummum imperium* (ut *Dominium*) in *populo* erat, *uſus* autem, ſive *exercitium* ejus tantùm in *Monarchâ temporario*; ut *uſufructuario*. Quodſi *populus* electo *Monarcha temporario* ita diſceſſerit è curia, ut tempora & loca certa conveniendi habiturus ſit, durante termino illi præſcripto, (quemadmodum apud populum Romanum facti ſunt olim *Dictatores*) non habendus eſt talis pro *Monarcha*, ſed pro primo populi miniſtro, poteſtque *populus*, ſi videbitur, eum adminiſtratione ſua privare, etiam ante tempus, ut fecit populus Romanus, qui *Minutio* Magiſtro Equitum æqualem dedit poteſtatem cum *Quinto Fabio Maximo*, quem antè fecerat *Dictatorem*. Ratio cujus rei ea eſt, quod cogitari non poteſt, eum ſive hominem, ſive cœtum, qui

De Monarchis ad tempus.

qui in potentiâ proximâ & immediatâ eſt ad agendum, ita imperium retinere, ut non poſſit actu imperare. Imperium enim nihil aliud eſt, quam jus imperandi quoties per naturam poſſibile eſt. Poſtremò, ſi *populus*, declarato *Monarchâ temporario*, ita diſcedat à curia, ut injuſſu declarati non ſit licitum iterum convenire, intelligitur populus ſtatim diſſolvi; imperiumque ejus eſſe abſolutè, qui ſic declaratur: propterea, quod non eſt in poteſtate civium, ut civitas renaſcatur, niſi velit is qui imperium ſolus habet. Neque refert quod potuerit promittere, ſe cives certis temporibus convocaturum, cum non exſtet jam, niſi arbitrio ejus, *perſona* cui promiſſum eſt. Quæ diximus de quatuor prædictis caſibus *populi*, *Monarcham temporarium* eligentis, plenius explicabuntur, per comparationem cum *Monarchâ abſoluto*, cui nullus apparet hæres. *Populus* enim *Dominus* civium talis eſt, ut hæredem, niſi quem nominat ipſe, habere non poſſit. Præterea, intervalla inter tempora conventus civium, comparari poſſunt ad tempora dormiendi in *Monarchâ*. Vtrobique enim *actus* imperandi ceſſant, *potentia* retinetur. Denique ita diſſolvi conventum, ut non poſſit iterum convenire, mors populi eſt: ſicut ita dormire, ut nunquam vigilare poſſit, mors hominis eſt. Quemadmodum igitur Rex cui hæres ullus eſt, dormiturus ita ut nunquam poſſit expergiſcere, hoc eſt moriturus, ſi tradit alicui ſummum imperium exercendum donec evigilaverit, tradit ei per conſequens ſucceſſionem; ita quoque *populus*, qui Monarcham temporarium eligens ſimul aufert ſibi poteſtatem conveniendi, tradit ipſi dominium civitatis. Porrò, ut rex qui dormiturus in tempus aliquod, ſummum imperium alii dat adminiſtrandum, idem expergefactus recipit; ſic *populus*, *Monarcha temporario electo*, retinens jus coëundi ad certum diem & locum, eo die recipit imperium ſuum. Et ſicut rex qui Imperium adminiſtrandum alii dedit, ipſo interea evigilante, poteſt idem revocare quando vult; ita populus qui per tempus *Monarchæ temporario* præſcriptum jure convenit, poteſt eundem imperio, ſi velit, ſpoliare. Denique rex qui imperium adminiſtrandum alii tradit dum ipſe dormit, nec evigilare poteſt, niſi is, cui traditum eſt, voluerit, unà perdidit imperium cum vita; ſic *populus*, qui *Monarchæ temporario* imperium commiſit, ita ut injuſſu ejus non poſſit iterum convenire, penitùs diſſolutus eſt, manetque imperium penes electum.

Monarcha, retento jure imperii, non intelligitur ullo promiſſo transtuliſſe jus in media ad imperium neceſſaria.

XVII. *Monarcha* ſi quid *promiſerit* civi, vel pluribus ſimul civibus, propter quod per conſequens, ſummum Imperium exerceri non poteſt, *Promiſſum* illud, ſive *Pactum* juratò vel injuratò factum, irritum eſt. *Pactum* enim eſt juris translatio, quæ per ea quæ capite ſecundo,

cundo, articulo 4. dicta sunt, requirit signa idonea voluntatis in transferente. Qui verò sufficienter significat voluntatem retinendi finem, sufficienter declarat, se non decedere de jure ad media ad eum finem necessaria. Iam verò qui promisit aliquod necessarium ad *summum imperium*, ipsum tamen *imperium* retinet, satis idonea signa dat, se non aliter promisisse, nisi quatenus *summum imperium* sine eo retineri potest. Quandocunque igitur apparuerit, id quod promissum est, præstari non posse, salvo *summo imperio*, promissum pro non promisso, id est, invalidum censeri debet.

Quibus modis civis subjectione liberatur.

XVIII. Vidimus quo modo cives naturâ dictante obligarunt se mutuis pactis ad obediendum *summo imperio*. Videndum porrò est, quibus modis fieri potest, ut obedientiæ hujusmodi vinculis liberentur. Primò autem id fit *abdicatione*, id est, si quis *jus imperii* non in alium transfert, sed abjicit, sive derelinquit: nam quod abjicitur, in medium æquè omnibus rapiendum projicitur: unde iterum jure naturali unusquisque civium suæ conservationi suo providere arbitrio potest. Secundò, si civitas venerit in potestatem hostium, ita ut resisti eis non possit, intelligitur is qui priùs *summam* habebat *potestatem*, eam jam amisisse. Cives enim cùm omnem conatum fecerint, ne in manus hostium venirent, pacta quæ inierunt singuli cum singulis de obedientiâ præstandâ adimplerunt. Et quæ promiserint postea victi, necis vitandæ causâ, ea quoque ut præstent, omni conatu laborandum est. Tertio, in *Monarchiâ* (nam Δῆμος & *Curia optimatum* deficere non possunt) si successor nullus omnino appareat, omnes cives obligationibus suis liberantur. Nemo enim teneri intelligitur, qui, cui tenetur, nescit; quia præstatio in tali casu esset impossibilis. Atque his tribus modis à subjectione civili, in libertatem omnium ad omnia, hoc est, naturalem & belluinam, (nam status naturæ ad statum civilem, hoc est, libertas ad subjectionem, eam habet proportionem, quam cupiditas ad rationem, vel bellua ad Hominem) simul se recipiunt cuncti cives. Præterea vero, singuli cives liberari subjectione jure possunt, voluntate ejus, penes quem summum est imperium; nimirum si solum verterint: quod duobus modis accidere potest; vel permissione, ut si quis veniâ impetratâ aliò volens habitatum abit; vel jussu, ut *Exsul*. Utroque casu, liber erit legibus prioris civitatis, propterea quod obstringitur legibus posterioris.

CAPUT VIII.

De jure Dominorum in servos.

I. Dominus & servus *quid sint.* II. *Distinctio* servorum *in eos qui fide habitâ, libertate fruuntur naturali, & Ergastulos sive eos qui carcere vel compedibus vincti serviunt.* III. *Obligatio* servi *nascitur ex concessâ ei à* Domino *libertate corporis.* IV. Servi *vincti* Dominis *non tenentur pacto.* V. Servi *non habent proprietatem in bonis suis contra* Dominum. VI. Dominus servum *potest vendere, vel testamento alienare.* VII. Dominus *in* servum *injurius esse non potest.* VIII. Dominus Domini *est* Dominus servorum. IX. *Quibus modis* servi *liberantur.* X. *Dominium in bestias juris naturalis est.*

Dominus & servus quid sint. I. DVobus capitibus proximè superioribus dictum est de *civitate institutivâ*, nempe quæ multorum consensione qui se invicem pactis & fide mutuò data obstrinxerunt, inita est. Sequuntur jam quæ dicenda sunt de *civitate naturali*, quæ & *Acquisita* dici potest, quippe quæ acquiritur potentiâ & viribus naturalibus. Sciendum autem in primis est, quibus modis jus *Domini* acquiri potest in *personas* hominum. Vbi tale jus acquisitum est, ibi *parvum* quoddam *regnum* est. *Regem* enim esse, nihil aliud est, quàm *Dominium* habere in *personas* multas, atque adeò *familia magna, regnum*; & *regnum parvum*, *familia* est. Vt redeamus iterum in statum naturalem, consideremusque homines tanquam si essent jamjam subito è terrâ (fungorum more) exorti & adulti, sine omni unius ad alterum obligatione, tres tantùm modi sunt, quibus alter in alterius *personam Dominium* habere potest. Quorum primus est, si volentes (pacis & mutuæ defensionis causâ) in ditionem & *Dominium* alicujus hominis, vel cœtus hominum, ipsi sese pactis mutuis inter se initis tradiderint. Atque de hoc modo dictum jam est. Secundus modus est, siquis bello captus, vel victus, aut viribus diffidens (ut mortem declinet) victori vel fortiori promittit, se ei *serviturum*, hoc est, omnia facturum quæ imperabit. In quo contractu bonum quidem quod victus, vel viribus inferior accipit, est vitæ condonatio, quæ jure belli in statu hominum naturali tolli poterat: bonum autem quod promittit, ministerium & obedientia est. Hujus ergo promissi vi debetur à victo victori ministerium, & obedientia absoluta, quantum fieri potest, nisi quæ repugnet legibus divinis. Nam qui mandatis cujusquam obedire, antè obligatur, quàm quid imperaturus sit sciat, tenetur

netur ad omnia mandata simpliciter, & sine restrictione. Iam qui sic tenetur, SERVUS, is cui tenetur, DOMINUS appellatur. Tertiò, acquiritur jus in personam per generationem; de quo acquisitionis modo dicetur capite sequenti.

Distinctio servorum in eos qui fide habitâ, libertate fruuntur naturali, & ergastulos sive eos qui carcere vel compedibus vincti serviunt.

II. Non omnis bello captus, cujus vitæ parcitum est, pacisci cum domino intelligitur: quia non omni ita creditur, ut relinquatur ei tantum libertatis naturalis, ut vel aufugere, vel ministerium detrectare, vel machinari *Domino* malum aut damnum aliquod, si cupiat, possit. Et serviunt quidem hi, sed intra ergastula, vel compedibus vincti, ideoque vocabantur non modo *servi* communi nomine, sed etiam peculiari appellatione *ergastuli*; sicut & hodie diversa significant, *un serviteur*, & *un serf*, vel *un esclave*.

Obligatio servi nascitur ex concessa ei a domino libertate corporis.

III. Obligatio igitur *servi*, adversus *Dominum*, non nascitur ex simplici vitæ condonatione, sed ex eo quod non vinctum eum, vel incarceratum teneat. Obligatio enim ex pacto oritur, pactum autem nisi fide habitâ nullum est, ut patet ex cap. 2, articulo 9, ubi definitur: Pactum esse promissum ejus cui creditur. Cum beneficio ergo vitæ condonatæ conjuncta est fiducia, qua *Dominus* eum in libertate corporali relinquit, ita ut nisi intervenissent obligatio, & vincula pactitia, non modo aufugere, sed etiam *Dominum* conservatorem vitæ ejus, vitâ spoliare possit.

Servi vincti dominis non tenentur pacto.

IV. *Servi* itaque hujusmodi, qui carceribus, ergastulis, vinculisve cohibentur, non comprehenduntur definitione *servorum* supra traditâ, quia serviunt hi, non pacto, sed ne vapulent. Ideoque si aufugerint, vel *Dominum* interfecerint, nihil faciunt contra leges naturales. Etenim vinculis ligare, signum est, illum qui ligat, supponere, ligatum nullâ aliâ obligatione satis teneri.

Servi non habent proprietatem in bonis suis contra dominum.

V. Non minus igitur juris & dominii habet *Dominus* in servum *non vinctum*, quàm in *vinctum*: summum enim habet in utrumque; potestque de *servo* non minus quam de quâlibet aliâ re, sive animatâ, sive inanimatâ, dicere, *Hoc meum est*. Ex quo sequitur, quicquid *servi* erat ante servitutem, id posteà *Domini* esse; & quicquid *servus* acquisierit, id *Domino* acquisitum esse. Qui enim jure disponit de *personâ* hominis, de omnibus rebus disponit, de quibus disponere potuit *persona*. Nihil igitur est, quod *servus* possit ut *suum* retinere contra *Dominum*. Est tamen ei, *Domini* distributione, *proprietas* & *dominium* in res *suas*, ita ut eas retinere & defendere possit *servus* contra *conservum*; eo modo quo antè ostensum est, civi nihil esse propriè *suum*, contra voluntatem *civitatis*, sive ejus qui habet summum imperium; esse autem *sua* cuique civi contra concivem.

Dominus servum potest vendere, vel testamento alienare.

VI. Quoniam ergo & *servus* ipse & ea quæ habet, omnia *Domini* sunt, disponere autem de suo unusquisque jure naturali potest eo modo quo voluerit, poterit *Dominus* Dominium suum in *servum* vendere, oppignorare, vel testamento transferre, pro arbitrio suo.

Dominus in servum injurius esse non potest.

VII. Præterea id quod antè de subditis in *civitate institutivâ* demonstratum est, nimirum, quod is qui summum civitatis imperium habet, nullam iis *injuriam* facere potest, verum quoque de *servis* est, propterea quod voluntatem suam, *Domini* voluntati subjecere. Quare quicquid iste fecerit, ipsis volentibus fit: volenti autem injuria fieri non potest.

Dominus domini, est dominus servorum.

VIII. Si vero accidat, ut *Dominus* sive captivitate, sive subjectione voluntariâ, *servus* vel *subditus* alterius fiat, ille alter non modo ipsius, sed etiam *servorum* ejus, *Dominus* erit; horum quidem *Dominus supremus*, illius *immediatus*. Quoniam enim non modò *servus*, sed etiam ea quæ habet, *Domini* sunt, ideo & *servi* illius hujus sunt; neque potest *Dominus medius* de iis aliter disponere, quàm *Domino supremo* visum fuerit. Et propterea in civitatibus, si quando *Domino* in *servos* potentia absoluta fuerit, ea à jure naturæ orta esse censetur, & lege civili non constituta, sed prætermissa.

Quibus modis servi liberentur.

IX. *Servus* iisdem modis *servitute* liberatur, quibus *subditus* in *civitate institutivâ* liberatur subjectione. Primo, si *Dominus* eum libertate donaverit. Nam quod jus in se *servus Domino* transtulit, idem potest *Dominus servo* rursus reddere. Atque libertatis donatio talis, MANUMISSIO dicitur. Quod simile est, ac si civitas civi permiserit in aliam civitatem se transferre. Secundo, si *Dominus servum* à se *abigat*; id quod in civitate *exsilium* est. neque differt quoad effectum à *manumissione*, sed quoad modum. libertas enim hîc in pœnam, illic in gratiam data est. Utrobique autem *Dominio* renunciatur. Tertio, *servus* si captus fuerit, *veterem* servitutem *novâ* abolet. Nam sicut & res cæteræ omnes, ita quoque & *servi* bello acquiruntur, quos æquum est ut *Dominus* protegat, si suos esse volet. Quartò, liberatur *servus* ignoratione successoris, puta moriente *Domino* sine testamento, & sine hærede. Nemo enim obligari intelligitur, nisi scire possit cui præstandum sit quod debetur. Postremò; *servus* qui in vincula conjicitur, vel quoquo modo libertate corporali privatur, alterâ illâ obligatione pactitiâ liberatur. Non enim exsistit pactum, nisi ubi paciscenti creditur; nec violari potest fides, quæ non est habita. *Dominus* autem qui ipse alii servit, *servos* suos non potest ita liberare, quin semper sint in potestate *Domini supremi*. Nam ut supra ostensum est, sunt tales *servi*, non sui, sed *domini supremi*.

X. Eodem

X. Eodem modo acquiritur jus in animalia ratione carentia, quo in *personas* hominum; nimirum viribus & potentiis naturalibus. Siquidem enim in statu naturali, propter bellum omnium in omnes, subjugare, vel etiam occidere Homines, cuique licitum sit, quoties id suo bono conducere videbitur; multo magis idem licitum erit adversus belluas, hoc est, arbitratu suo eas in servitutem subigere, quæ per ingenium cicurari & usui esse possunt, cæteras bello perpetuo, ut noxias persequi & destruere. *Dominium* igitur in bestias originem habet à *jure naturæ*, non à *jure divino positivo*. Nam si non exstitisset tale jus ante promulgationem Scripturæ sacræ, nemo jure potuisset bestias ad cibum jugulare, durissimâ sanè hominum conditione quos bestiæ devorare sine injuriâ possent, illi bestias non possent. Siquidem ergo à jure naturali sit, quod bestia hominem occidat ab eodem jure erit, quod homo jugulet bestiam.

Dominium in bestias, juris naturalis est.

CAPUT IX.

De jure parentum in liberos, & de Regno Patrimoniali.

I. Dominium paternum *non oritur à* generatione. II. Dominium *in* infantes *ejus est, qui primus eos in potestate sua habet.* III. Dominium *in* infantes *originaliter* matris *est.* IV. Infans *expositus ejus est, à quo conservatur.* V. *Natus ex cive & habente summum imperium, imperantis est.* VI. *In conjunctione* Maris & fœminæ, *ita ut neuter alteri imperet*, *Nati* matris *sunt*, *nisi* pacto *vel* lege civili *aliter statuatur.* VII. Liberi *subjiciuntur* Patribus, *non minus quam* servi Dominis, & cives civitati. VIII. *De Honore* Parentum & Dominorum. IX. *In quo consistat* libertas, & *differentia* civium & servorum. X. *Idem est jus in cives in* Regno Patrimoniali, *quod in institutivo.* XI. *Quæstio de jure* successionis *in sola* Monarchia *locum habet.* XII. Monarcha *potest* summum imperium *civitatis*, *testamento disponere.* XIII. *Vel* donare *vel* vendere. XIV. Monarcha *intestatus*, *semper intelligitur velle fore sibi* Monarcham successorem. XV. *Et aliquem ex suis* liberis. XVI. *Et* masculum *potius quam* fœminam. XVII. *Et filiorum* natu maximum, *quam* minorem. XVIII. *Et* fratrem, *si prole careat*, *præ omnibus aliis.* XIX. *Eodem modo quo succeditur in* imperium *succeditur etiam in* jus successionis.

I. SOcrates est homo, ergo & animal, recta argumentatio est, eademque evidentissima, propterea quod nihil opus est ad consequen-

Dominium paternum non oritur à generatione.

ſequentiæ veritatem agnoſcendam, niſi ut vox, *homo*, intelligatur, quia *animal* eſt in ipſa *hominis* definitione; ſuppletque unuſquiſque propoſitionem quæ deſiderabatur, nempe hanc, *homo eſt animal*. Et hæc, *Sophroniſcus Socratis pater eſt, ergo & Dominus*, recta forte illatio eſt, cæterum non evidentiſſima, quia *Dominus* non eſt in definitione *patris*; itaque opus eſt ad evidentiam, ut *patris* & *Domini* connexio explicetur. Qui hactenus Dominium *patris* in *liberos* aſſerere conati ſunt, argumentum nullum attulere præter *generationem*; quaſi per ſe evidens ſit, quod à me genitum eſt meum eſſe; ſimiliter facientes, ac ſi quis putet ſi triangulum ſit, ſtatim apparere, ſine aliâ ratiocinatione angulos ejus eſſe æquales duobus rectis. Præterea, cum *Dominium*, hoc eſt, *imperium ſupremum* indiviſibile ſit, ita ut nemo duobus Dominis ſervire poſſit, ad generationem autem duæ perſonæ concurrant, *Mas* & *fœmina*, impoſſibile eſt ut *Dominium* omnino acquiratur ſola generatione. Quare origo *Domini paterni* diligentius hoc loco quærenda eſt.

Dominium in infantes ejus eſt, qui primus eos in poteſtate ſua habet.

II. Redeundum igitur eſt ad ſtatum naturalem, in quo propter æqualitatem naturæ, omnes homines maturæ ætatis inter ſe æquales habendi ſunt. ibi *jure naturæ* victor victi *Dominus* eſt. *jure* igitur *naturæ* Dominium *infantis* ad eum primum pertinet, qui primus in poteſtate ſuâ ipſum habet. Manifeſtum autem eſt, *eum* qui modo *naſcitur*, prius eſſe in poteſtate *matris*, quàm cujuſquam alterius, ita ut illum vel educare, vel exponere, ſuo arbitrio & jure poſſit.

Dominium in infantes originaliter matris eſt.

III. Siquidem ergo educet (quoniam ſtatus naturæ ſtatus belli eſt) ea lege educare intelligitur, ne adultus, hoſtis fiat, hoc eſt, ea lege ut ipſi obediat. Cum enim neceſſitate naturali *velimus* omnes id quod *nobiſmet ipſis* apparet *bonum*; intelligi non poteſt, quemquam ita vitam dediſſe cuiquam, ut poſſit ſimul, & vires ætate acquirere, & jure hoſtis eſſe. Hoſtis autem eſt quiſque cuique, cui neque paret neque imperat. Atque hoc modo, in ſtatu naturæ, omnis puerpera ſimul & *mater* fit & *Domina*. Quod verò quidam ajunt, non *matrem*, in hoc caſu, ſed *Patrem* fieri *Dominum*, propter præſtantiam ſexus, nihil eſt; nam & ratio in contrarium eſt, quia inæqualitas virium naturalium minor eſt, quam ut *mas* in *fœminam* imperium ſine bello acquirere poſſit. Et conſuetudo in contrarium non eſt; quia *fœminæ*, nimirum *Amazones*, quondam bella contra hoſtes geſſerunt, & de *prole* ſuâ ſuo libitu ſtatuerunt; hodieque pluribus in locis *fœminæ* ſunt cum *ſummo imperio*. Neque de harum *liberis* ſtatuunt *mariti*, ſed *ipſæ*; quod ſanè *jure naturæ* faciunt, ſiquidem qui ſummum habent imperium, legibus civilibus, ut ſupra oſtenſum eſt, non tenentur. Adde quod

in

in statu naturæ sciri non potest, cujus *patris filius* est, nisi indicio *matris*. Ejus igitur est quem *mater* vult eum esse, & proinde *matris* est. Originale igitur in *liberos* Dominium, *matris* est; & apud homines non minùs quam cætera animantia, partus ventrem sequitur.

Infans expositus ejus est a quo conservatur.

IV. *A matre* autem ad alios transit *Dominium* diversis modis. Primò, si jus suum dereliquerit, sive abjecerit *filium exponendo*. Is igitur qui expositum educaverit, idem habebit Dominium, quod habebat *mater*. Vitam enim quam *mater* (non *generando*, sed *alendo*) dederat, *exponendo* tollit. Quare & obligatio, quæ orta est ex vitæ donatione, per *expositionem* sublata est. Ei autem qui ipsum alendo conservavit, omnia debet conservatus, & nomine alumni, tanquam *matri*, & nomine *servi*, tanquam *Domino*. Etsi enim *mater* filium in statu naturæ ubi omnia sunt omnium, repetere possit, (eodem scilicet jure, quo quilibet alius) tamen *filius* jure non potest ad matrem se transferre.

Natus ex cive & habente summum imperium, imperantis est.

V. Secundò, si *mater* bello capta sit, *natus* ex ea capientis est, propterea quod qui *Dominium* in *personam* habet, *Dominium* habet in omnia quæ sunt ejus: quare & in *filium*, ut capite præcedente, articulo 5, dictum est. Tertiò, si *mater* civis sit cujuscunque civitatis, is qui in ea civitate habet summum imperium, *Dominium* habebit ejus qui ab ea nascetur: nam & *matris* Dominus est, quæ habenti summum Imperium in omnibus tenetur obedire. Quartò, si *mulier* viro se tradiderit in vitæ societatem, eâ lege ut imperium apud *virum* sit, *qui nascitur* ex ambobus, *patris* est, propter imperium in *matrem*. Sed si *fœmina imperium habens, filios* ex *subdito* susceperit, suscepti *matris* sunt. Aliter enim, salvo imperio, mulier filios habere non potest. Atque universaliter, si *maris* & *fœminæ* societas *unio* sit, ut alter alterius imperio subjiciatur, *liberi* sunt *imperantis*.

In conjunctione maris & fœminæ, ita ut neuter alteri imperaret, nati matris sunt, nisi pacto vel lege civili aliter statuatur.

VI. Cæterùm in statu naturæ, siquidem *mas* & *fœmina* societatem contrahant, ita ut alter alterius imperio non subsit, *nati* ex iis *matris* sunt, propter rationes adductas supra articulo tertio, nisi aliter pactis provisum sit. Pactis enim *mater* de jure suo disponere potest prout velit, quemadmodum factum est olim ab *Amazonibus*, quæ ex vicinis susceptos liberos, *mares* quidem illis remiserunt, *fœminas* sibimet ipsis pacto retinuerunt. In civitate vero, si contractus sit inter *marem* & *fœminam* ad cohabitationem, liberi geniti, *patris* sunt: quia in omnibus civitatibus, scilicet constitutis à *Patribus*, non à *matribus familias*, imperium domesticum viri est. Vocatur autem talis contractus, si fiat secundum leges civiles, MATRIMONIUM. Si verò contrahant concubinatum tantùm, *filii* sunt vel *matris*, vel *patris*, variè, prout in diversis civitatibus Leges civiles diversæ sunt.

El. Phil. sect. 3. LLL VII. Quo-

Liberi subjiciuntur Patribus, non minus quam servi dominis, & cives civitati.

VII. Quoniam, per articulum tertium, *mater originaliter liberorum Domina* est, & ab illa *pater*, vel alius quispiam jure derivato; manifestum est, non minus *liberos* illis esse subjectos à quibus aluntur & educantur, quam *servi Dominis*, vel *subditi* illi qui *summum* habet *imperium* in civitate; neque posse *parentem*, quam diu in ejus potestate est, *filio* injurium esse. Etiam subjectione iisdem modis *Filius* liberatur, quibus *subditus* & *servus*. Eadem enim res est *emancipatio* cum *manumissione*, & *abdicatio cum exilio*.

De honore parentum & dominorum.

VIII. *Patrem-familias emancipatus filius*, vel *manumissus servus*, privatum jam patriâ & herili potestate minus metuunt, & (si quidem verus & internus spectetur *honor*) minùs *honorant* quàm antè. Est enim *honor* nihil aliud, quàm potentiæ alienæ æstimatio; ideoque cui minus potentiæ est, minus semper est *honoris*. Non est autem putandum, *manumittentem manumissum*, vel *emancipantem emancipatum*, ita voluisse sibi æquare, ut ne beneficii quidem reus esset, sed in omnibus se gereret, tanquam æqualis sibi esset. Intelligendum igitur semper est, eum qui liberatur subjectione, sive sit *servus*, sive *filius*, sive *colonia* aliqua, promittere saltem externa signa omnia, quibus superiores ab inferioribus solent *honorari*. Ex quo sequitur, præceptum illud de *parentibus honorandis* esse *legis naturalis*, non modo sub titulo *gratitudinis*, sed etiam *Pactionis*.

In quo consistat libertas, & differentia civium & servorum.

IX. Quænam ergo est, quæret aliquis, inter *liberum*, vel inter *civem*, & *servum* differentia? neque enim quod sciam, à quoquam scriptore explicatum est, quid sit *libertas*, & quid *servitus*. Vulgo omnia nostro arbitratu facere, atque id impunè, *libertas*; id non posse, *servitus* judicatur: quod in civitate, & cum pace humani generis fieri non potest; quia civitas sine imperio & jure coërcendi nulla est. LIBERTAS, ut eam definiamus, nihil aliud est quàm *absentia impedimentorum motus*; ut aqua vase conclusa ideò non est *libera*, quia vas impedimento est ne effluat; quæ fracto vase *liberatur*. Et est cuique *libertas* major vel minor, prout plus vel minus spatii est in quo versatur; ut majorem habeat *libertatem* qui in amplo carcere, quam qui in angusto custoditur. Et potest esse homo *liber* versus unam partem, nec tamen versus alteram; ut qui iter faciens sepibus & maceriis, ne vineas & segetes viæ vicinas conterat, hinc & inde cohibetur. Et hujusmodi quidem impedimenta externa & absoluta sunt: quo sensu omnes *servi* & *subditi liberi* sunt, qui non sunt vincti, vel incarcerati. Alia sunt arbitraria, quæ non absolute impediunt motum, sed per accidens, nimirum per electionem nostram: ut qui in nave est, non ita impeditur quin se in mare præcipitare possit, si velle possit.

Atque

Atque hic quoque, quo quis pluribus viis movere se potest, eo majorem habet *libertatem*. Atque in hoc consistit *libertas* civilis. nemo enim sive *subditus*, sive *filius* familias, sive *servus*, ita *civitatis* vel *patris* vel *Domini* sui, utcunque severi, pœnis propositis impeditur, quin omnia facere, & ad omnia se convertere possit, quæ ad vitam & sanitatem tuendam sunt necessaria. Non igitur reperio quid sit, de quo vel *servus* quisquam conqueri possit eo nomine quod *libertate* careat, nisi miseria sit, ita cohiberi ne ipse sibi noceat, & vitam, quam bello, vel infortunio, vel demum inertiâ suâ amiserat, unà cum omnibus alimentis, & omnibus rebus ad vitam & sanitatem necessariis, ea lege recipere ut regatur. Qui enim ita cohibetur pœnis propositis, ne omnia quæ vult, faciat, non opprimitur *servitute*, sed regitur & sustentatur. Hoc autem (in omni civitate & familiâ, ubi servi exsistunt) *cives liberi*, & *filii* familias præ *servis* eximium habent, ut & ministeria civitatis, vel familiæ obeant honoratiora, & plus possideant rerum superfluarum. Atque in hoc sita est differentia inter *civem liberum* & *servum*, quod LIBER quidem is sit qui soli civitati, SERVUS autem qui etiam concivi servit. Libertas alia omnis, exemtio est à legibus civitatis, & propria imperantium.

X. *Pater-familias*, *liberi servique* ejus, virtute imperii paterni, in unam personam civilem coaliti, FAMILIA dicitur. Eadem, si multiplicatione *prolis*, & *servorum* acquisitione, numerosa fiat, ita ut sine belli incertâ aleâ subjugari non possit, appellabitur REGNUM PATRIMONIALE. Quod quamquam vi acquisitum differat à *Monarchiâ institutivâ* origine & modo constituendi, constitutum tamen omnes easdem habet proprietates, & idem est utrobique imperii jus, ut non sit opus quidlibet de iis seorsim dicere.

Idem est jus in cives in regno patrimoniali, quod in institutivo.

XI. Quo jure summa imperia constituta sunt, dictum est: breviter jam, quo jure continuentur, dicendum est. Ius autem quo continuantur, illud est quod appellatur jus SUCCESSIONIS. Quoniam autem in *Democratiâ*, summum imperium apud *populum* est, quamdiu cives exsistunt, tamdiu penes eandem est personam. Populus enim *successorem* non habet. Similiter in *Aristocratiâ*, moriente uno optimatum, aliquis alius in ejus locum à cæteris substituitur; ideoque nisi simul deficiant, quod suppono nunquam accidere, *successio* nulla est. Quæstio igitur de jure *successionis* in solâ *Monarchiâ absolutâ* locum habet. Nam qui ad tempus tantùm summum exercent imperium, non sunt ipsi *Monarchæ*, sed *ministri* civitatis.

Quæstio de jure successionis in sola Monarchia locum habet.

XII. Primum autem, si *Monarcha successorem* sibi testamento instituerit, institutus *succedet*. nam si à *populo* instituatur, habebit omne jus

Monarcha potest summum imperium civitatis, testamento disponere.

jus in civitatem quod *populus* habebat; ut ostensum est Cap. 7, art. 11. Sed *populus* potuit ipsum eligere, ergo eodem jure ipse alium. Sed in *regno* etiam *Patrimoniali* eadem sunt jura, quæ in *institutivo*. Quare monarcha omnis potest *successorem* sibi testamento facere.

Vel donare, vel vendere.

XIII. Quod autem quis testamento transferre in alium potest, id eodem jure donare, vel vendere, vivens potest. cuicunque ergo is summum imperium tradiderit, sive dono, sive pretio, jure traditur.

Monarcha intestatus, semper intelligitur velle fore sibi Monarcham successorem.

XIV. Quodsi neque Testamento, neque aliter, voluntatem suam de *successore* vivens declaraverit, intelligitur primum, noluisse eum redire civitatem ad Anarchiam, sive statum belli, id est, ad perniciem civium: tum quia non potuit id facere sine violatione legum naturalium, quibus in foro conscientiæ obligatus erat ad omnia quæ ad pacem necessariò conducunt: tum etiam quia si voluisset, non erat difficile id apertè declarasse. Deinde, quia jus transit secundùm voluntatem patris, censendum est de *successore* per signa voluntatis ejus. Intelligitur ergo, voluisse eum, subditos suos sub regimine esse *Monarchico*, potius quàm alio, propterea quod & ipse eum statum exemplo suo, regnando commendavit antè, nec alio facto aut verbo post damnavit.

Et aliquem ex suis liberis.

XV. Porrò quoniam naturali necessitate omnes homines bene illis esse malunt, per quos sibi honor & gloria est, quam aliis; honor autem & gloria unicuique post mortem per liberorum potius quàm per aliorum quorumcumque hominum potentiam contingit: colligitur, patrem melius velle liberis suis, quam quibuscunque aliis. Intelligitur itaque voluntas patris intestati ea fuisse ut *successor* ei aliquis esset ex liberis suis. Hoc tamen ita intelligendum est, si alia signa apertiora in contrarium non exsistant; cujus generis, post *successiones* plures, potest esse consuetudo qui enim de *successione* tacet, intelligitur consuetudini Regni consentire.

Et masculum potius quam fœminam.

XVI. Inter liberos, masculi fœminis præferuntur; principio quidem forte quod plerumque (licet non semper) aptiores sunt ad rerum magnarum, præsertim verò bellorum administrationem; post autem, ubi in consuetudinem abiit, quod consuetudini non sit contradictum; ideóque voluntas *Patris* in eorum favorem, nisi consuetudo alia vel signum aliud apertius repugnet, interpretanda est.

Et filiorum natu maximum, quam minorem.

XVII. *Filiorum* autem, quia æquales sunt, nec dividi imperium potest, is *succedat*, qui maximus natu est. Nam si differentia sit aliqua propter ætatem, dignior maximus est. nam naturâ judice annis provectior (quia solet esse) prudentior est. Alius autem judex dari non potest. Si verò fratres omnes pro æqualibus habendi sint, *sorte* fiet *successor*. Est autem sors naturalis, *primogenitura*; eâ vero jam præfer-

tur

tur natu maximus; neque est qui potestatem habeat judicandi, utrum eo, an alio genere sortium res decidenda sit. Quæ autem ratio pro primogenito, eadem pro primogenita militat.

Et fratrem, si prole careat, præ omnibus aliis.

XVIII. Quod si liberi nulli sint, tunc ad fratres & sorores imperium transibit, propter eandem rationem, qua liberi *succederent*, si essent; nam naturâ proximi, benevolentiâ proximi esse supponuntur; & in Fratres prius quam in sorores; item in majores natu prius quam in minores. Ratio enim hic eadem est, quæ in liberis.

Eodem modo quo succeditur in imperium, succeditur etiam in jus successionis.

XIX. Porrò qua ratione *succeditur* ad imperium, eâdem quoque succeditur ad jus *successionis*. nam primogenitus, si ante patrem moriatur, censebitur, nisi pater aliter statuerit, jus suum *successionis* transtulisse ad liberos suos; ideoque nepotes & neptes priores ad *succedendum* erunt quàm ipsorum avunculi. Hæc, inquam, omnia ita se habent, si consuetudo loci (cui pater non contradicendo censebitur consentire) non impediat.

CAPUT X.

Specierum trium civitatis, quoad incommoda singularum, comparatio.

I. *Comparatio status* naturalis *cum statu* civili. II. Imperantis & civium *eadem sunt commoda & incommoda.* III. *Commendatio* Monarchiæ. IV. *Regimen unius non esse eo nomine iniquum, quod unus plus possit cæteris omnibus.* V. *Rejectio opinionis eorum qui dicunt,* Dominum *cum* servis *non posse esse* civitatem. VI. *Exactiones graviores esse sub* populo *imperante, quam sub* Monarchâ. VII. *Cives innocentes minus obnoxios esse pœnis sub* Monarchâ, *quam sub* populo. VIII. *Libertatem civium singulorum non minorem esse sub* Monarchâ, *quàm sub* populo. IX. *Non esse civibus incommodum, quod non omnes ad publicas deliberationes admittantur.* X. *Deliberationes civiles magnis cœtibus male committuntur, propter plurimorum* imperitiam. XI. *Propter* eloquentiam. XII. *Propter* factionem. XIII. *Propter* instabilitatem *Legum.* XIV. *Propter defectum* taciturnitatis. XV. *Ea incommoda* Democratiæ *adhærere, quatenus homines naturaliter delectantur existimatione ingenii.* XVI. *Incommoda civitatis ex rege* puero. XVII. *Monarchicæ præstantiæ signum, potestas Ducum Castrensis.* XVIII. *Optimus status civitatis est, ubi cives imperantis sunt hæreditas.* XIX. Aristocratia *tanto melior est, quanto* Monarchiæ *propior; pejor, quanto ab eâ remotior.*

Comparatio status naturalis cum statu civili.

I. Democratia, *Aristocratia* & *Monarchia* quid sint, dictum est. Utra autem ad civium pacem conservandam, & commoda

moda eorum procuranda, aptior ſit, earum comparatione videndum eſt. Primum autem commoda & incommoda civitatis in univerſum conferamus, ne quis forte ſatius eſſe ducat, vivere unumquemque arbitrio ſuo, quàm civitatem omnino conſtituere. Extra ſtatum civitatis, unusquisque libertatem habet integerrimam quidem, ſed infructuoſam; propterea quod qui propter libertatem ſuam omnia agit arbitrio ſuo, propter libertatem aliorum omnia patitur arbitrio alieno. At civitate conſtitutâ, unusquisque civium tantum libertatis ſibi retinet, quantum ſufficit ad bene & tranquillè vivendum, tantum item aliis adimitur, ut non ſint metuendi. Extra civitatem, unicuique ita jus eſt ad omnia, ut tamen nulla re frui poſſit. In civitate verò, unusquisque finito jure ſecurè fruitur. Extra civitatem, quilibet à quolibet jure ſpoliari & occidi poteſt. In civitate ab uno tantum. Extra civitatem, propriis tantum viribus protegimur; in civitate, omnium. Extra civitatem, fructus ab induſtriâ nemini certus; in civitate omnibus. Denique extra civitatem, imperium affectuum, bellum, metus, paupertas, fœditas, ſolitudo, barbaries, ignorantia, feritas. in civitate, Imperium rationis, Pax, ſecuritas, divitiæ, ornatus, ſocietas, elegantia, ſcientiæ, benevolentia.

Imperantis & civium eadem ſunt commoda & incommoda.

II. *Ariſtoteles* Politicorum lib. 7, cap. 14, duo eſſe ait genera regiminum, quorum alterum ad *imperantis*, alterum ad *ſubditorum* commodum dirigitur. Quaſi ubi cives duriùs tractantur, ibi *una*; ubi mitius, ibi *alia* ſpecies eſſet civitatis; quod ei minimè concedendum eſt. Sunt enim *imperantis* & *ſubditorum*, eadem & communia commoda & incommoda omnia, quæ ex regimine oriuntur. Incommoda quæ civi alicui, infortunio, ſtultitiâ, negligentiâ, ignaviâ, vel luxuriâ ſuâ accidunt, à Regentis incommodis ſeparari poſſunt: ſed non ſunt illa Regiminis incommoda, ut quæ in qualibet civitate accidere poſſunt. Eadem ſi accidunt à primâ civitatis inſtitutione, dicentur quidem Regiminis incommoda, ſed ipſi imperanti cum civibus communia erunt, ſicut communia etiam ſunt eorum commoda. Primum autem & maximum commodum, Pax & defenſio, idem utriusque eſt. Nam & is qui imperat, & is cui imperatur, ad vitæ ſuæ defenſionem, viribus utitur ſimul omnium concivium. Et maximo incommodo quod in civitate contingere poteſt, nimirum cæde civium, quæ ab Anarchiâ oritur, & is qui ſummum imperium habet, & quilibet unus civium æquè obruitur. Secundò, ſi is qui ſummum imperium obtinet, pecuniarum tantum à civibus exegerit, ut ſe & familias ſuas alere, & vires corporum ſuorum conſervare non poſſint, incommodum non magis illorum eſt, quam imperantis, qui quantis-

quantiscunque divitiis sine corporibus civium, Imperium suum & divitias tueri non potest. Si verò tantum exegerit, quantum ad imperii administrationem sufficit, id commodum æquè est & ipsi & civibus ad communem pacem & defensionem. Neque imaginabile est, quomodo divitiæ *publicæ* civibus *privatis* incommodo esse possint, modo privati non ita exhauriantur, ut per industriam suam necessaria ad corporis & animi vires sustentandas acquirere sit impossibile. Nam sic incommodum & ad ipsum imperantem pertineret, nec oriretur ab institutione vel ordinatione pravâ, (quia in omni genere civitatis, cives opprimi possunt) sed à bene ordinatæ civitatis pravâ administratione.

Commendatio Monarchia.

III. Quod autem dictarum specierum civitatis, *Democratiæ*, & *Aristocratiæ*, & *Monarchiæ*, optima sit *Monarchia*, ex comparatione commodorum & incommodorum in singulis ostendendum est. Hæc igitur, quod *universum* ab *uno Deo* regitur; quod *Antiqui* statum *Monarchicum* cæteris prætulerunt, regimen Deorum uni *Iovi* adscribentes; quod principio rerum, nationumque, arbitria Principum pro legibus fuerint; quod imperium *Paternum* institutum à Deo in creatione, *Monarchicum* fuerit; quod regimina cætera ex *Monarchiæ* per seditiones dissolutæ ruderibus artificio hominum (*) pòst conglutinata sint; quodque populus Dei sub regibus fuerint; quamquam *Monarchiam* commendatiorem nobis exhibeant, tamen quia id non rationibus, sed exemplis & testimoniis faciunt, omittemus.

Regimen unius non esse eo nomine iniquum, quod unus plus possit cæteris omnibus.

IV. Sunt quibus *unius* Regimen eo nomine displicet, quia *unius* est; quasi iniquum esset inter tam multos tantâ potestate eminere *unum* aliquem, ut arbitrio suo possit de cæteris omnibus statuere. Hi sanè subtrahere se ab imperio *unius* Dei, si possent, vellent. Sed exceptionem hanc contra *unum* suggerit invidia, dum vident unum habere quod omnes cupiunt. idem iniquum esse censerent eadem ratione, si *pauci* imperarent, nisi ipsi vel essent, vel esse sperarent ex eorum numero. nam si iniquum sit non esse jus æquale omnibus, iniquum

Annotatio.

* Artificio hominum conglutinata sint, &c.] *Videntur huc spectasse antiqui, qui fabulam nobis confinxerunt de Prometheo. Narrant, Prometheum surrepto à Sole igne, ex luto fecisse hominem: atque ob id factum perpetua jecoris laceratione irato Iovi dedisse pœnas. Hoc est, ingenio humano (id quod significatur per Prometheum) leges, & justitiam à Monarchia per imitationem sumtas esse, quarum vi (tanquam igne à fonte suo naturali surrepto) multitudo (quasi lutum & fax hominum) in unam personam civilem animata & conflata est, quæ Aristocratia vel Democratia appellatur. Inventi autem autores & fautores, qui cum securè atque otiosè sub imperio Regum naturali vivere potuissent, hanc pœnam dant, ut perpetuis curis, suspicionibus dissensionibusque alto loco expositi crucientur.*

iniquum etiam est regimen optimatum. Quoniam autem ostensum est, statum æqualitatis esse statum belli: ideoque inæqualitatem introductam esse consensu omnium, inæqualitas illa non est amplius habenda pro re iniquâ, ubi plus habet is, cui plus volentes dedimus. Incommoda igitur quæ sequuntur *unius hominis* imperium, sequuntur *hominem*, non *unitatem*. Videndum igitur est, utrum imperium *hominis*, an *hominum*, plura civibus adferat incommoda.

Rejectio opinionis eorum, qui dicunt, dominum cum servis non posse esse civitatem.

V. Sed primum amolienda est sententia eorum, qui negant omnino, civitatem esse, quæ conflatur ex quantovis numero servorum sub communi Domino; cap. 5, articulo 9, definitur, *civitas* esse *persona* una facta ex pluribus hominibus, cujus voluntas, ex ipsorum pactis, pro ipsorum omnium voluntatibus habenda est, ut singulorum viribus & facultatibus uti possit, ad pacem & defensionem communem. *Persona* autem *una* est, per ejusdem capitis articulum eundem, quando plurium voluntates unius voluntate continentur. Sed voluntas uniuscujusque servi continetur in voluntate Domini, ut ostensum est capite 8, articulo 5, ita ut possit eorum viribus & facultatibus uti, prout voluerit. Sequitur ergo, civitatem esse quæ constituitur ex *Domino* & pluribus *servis*. Neque potest ulla ratio in contrarium adduci, quæ non æque militet contra civitatem constitutam à *patre* & *liberis*. Nam apud *Dominum*, cui *liberi* non sunt, *servi liberorum* rationem subeunt. Sunt enim & honor & præsidium ejus: neque magis subjiciuntur *servi Dominis*, quam *liberi patribus*, ut suprà ostensum est capite 8, articulo 5.

Exactiones graviores esse sub populo imperante, quam sub Monarcha.

VI. Inter incommoda imperii summi unum est, quod imperans præter pecunias ad sumtus publicos, hoc est, ad ministros publicos alendos, præsidia ædificanda & tuenda, bella gerenda, rem domesticam honorificè sustentandam necessarias, possit etiam, si velit, alias exigere per libidinem, quibus *filios*, *cognatos*, *gratiosos*, atque etiam *adulatores* ditare possit. Confitendum est, incommodum quidem hoc esse, sed ex numero eorum quæ in omni genere civitatis reperiuntur; in *Monarchiâ* autem tolerabiliora, quàm in *Democratiâ*. Nam & si velit *Monarcha* illos locupletare, pauci sunt, quia unius sunt. Sed in *Democratiâ*, quot sunt *Demagogi*, id est, potentes apud populum *oratores*, (qui & simul plures sunt, & quotidie novi suboriuntur) tot sunt qui *liberos*, *cognatos*, *amicos*, *adulatoresque* ditandos habent. Cupiunt enim singuli, non modo familias suas divitiis potentes illustresque reddere, quantum possunt, sed etiam alios sui muniendi causâ beneficiis devincire. *Monarcha* ministros & amicos suos, quia non sunt numerosi, sine civium dispendio, deferendo scilicet illis

belli

belli pacisque munia, magna ex parte explere poteſt; in *Democratiâ*, ubi multi ſatiandi ſunt, & ſemper novi, fieri id ſine oppreſſione civium non poteſt. *Monarcha* quamquam poſſit indignos promovere, ſæpe tamen id facere non vult; *Oratores* autem in *Democratia* ſemper hoc omnes velle intelliguntur, ideo quia opus eſt. Aliter enim potentia eorum qui id ſoli facerent, ita creſceret, ut non modo ſibi, ſed & civitati formidanda eſſet.

Cives innocentes minus obnoxios eſſe pœnis ſub Monarcha, quam ſub populo.

§ VII. Summi imperii incommodum aliud eſt, metus ille mortis perpetuus, in quo unumquemque verſari neceſſe eſt dum reputat ſecum, poſſe eum qui imperat, non modo pœnas quas velit, in quæ velit peccata conſtituere, ſed etiam cives innocentes, & qui nihil contra leges commiſerunt, irâ & libidine jugulare. Atque magnum hoc reverà in omni civitatis ſpecie incommodum eſt, ubi fit: (incommodum enim ideo eſt quia fit, non quia fieri poteſt:) ſed vitium eſt Regentis, non Regiminis: non enim *Neronis* facta *Monarchiæ* ſunt omnia eſſentialia. Minus tamen ſæpe damnantur cives immeritò, regnante *Homine*, quàm *populo*. Nam Reges ſæviunt in eos tantum, qui vel conſiliis intempeſtivis moleſti, vel verbis contumelioſis, vel voluntate adverſi ipſis ſolis ſunt. Faciunt autem ut potentiæ exceſſus, quem habere unus civis ſupra alium poſſit, innoxius ſit. Itaque *Nerone* vel *Caligulâ* aliquo regnante, pati immerito nemo poteſt, niſi qui ipſi cogniti ſunt, nimirum Aulici, vel munere aliquo conſpicui; neque omnes, ſed illi ſoli, quibus eſt quod is habere cupit; nam qui moleſti aut contumelioſi in eum ſunt, merito plectuntur. In *Monarchia* igitur, is qui latere vult, qualiſcunque ſit qui regnat, extra periculum eſt. Patiuntur enim ſoli ambitioſi, cæteri ab injuriis potentiorum defenduntur. Sed in *dominatione populari* tot poſſunt eſſe *Nerones*, quot ſunt *Oratores* qui *populo* adulantur. tantum enim poteſt unusquiſque eorum, quantum ipſe *populus*: atque in ſubtrahendis à pœna iis, qui per libidinem & odia privata concives immeritò occiderunt, quaſi tacito quodam inter ſe Pacto, *Hodie mihi, cras tibi*, alter alterius cupidini mutuò cedunt. Præterea potentiæ privatæ terminus quidam eſt, ultra quem civitati pernicioſa futura eſt, & propter quam *Monarchis* aliquando neceſſarium eſt providere, ne quid inde Reſpublica capiat detrimenti. Illam igitur potentiam, quando in divitiis ſita erat, divitiarum diminutione diminuerunt; ſi quando vero conſiſteret in aura *populari*, ipſum potentem ſine alio crimine ſuſtulerunt. Idem in *Democratiis* fieri ſolet. Nam *oſtraciſmo* exſulabant potentes *Athenienſes* ſine crimine, propter potentiam ſolam, & necabantur Romæ tanquam regnum affectaverint, qui plebis favorem captabant be-

neficiis. Pares in hoc *Democratia* & *Monarchia*, impares tamen fama fuerunt: quia fama à populo est; & quod à multis fit, à multis laudatur. Ideoque invidiâ in virtutem eorum factum esse dicitur, si faciunt *Monarchæ*, quod si factum esset à *populo*, politia esset.

Libertatem singulorum non minorem esse sub Monarcha, quam sub populo.

VIII. Sunt qui ideo *Monarchiam Democratia* incommodiorem putent, quod *illic* minus libertatis sit quam *hic*. Si per *libertatem* intelligant exemtionem à subjectione, quæ legibus, hoc est, mandatis debetur *populi*, neque in *Democratia*, neque in alio statu civitatis quocunque ulla omnino *libertas* est. Si *libertatem* in eo sitam esse intelligant, ut paucæ sint leges, pauca vetita, & ea talia quæ nisi vetentur, non sit Pax, tunc nego plus esse *libertatis* in *Democratia* quam in *Monarchia*. potest enim non minus hæc quam illa cum tali libertate recte consistere. Etsi enim portis turribusque civitatis cujuscunque, characteribus quantumvis amplis *libertas* inscribatur, non est ea cujuscunque *civis*, sed *civitatis* libertas; neque meliori jure verbum illud civitati inscribitur, quæ à *populo*, quam quæ à *Monarcha* regitur. Sed quando cives privati, id est, subditi libertatem poscunt, nomine libertatis non *libertatem*, sed *Dominium* poscunt; quod tamen præ inscitia minime animadvertunt. Si enim quam libertatem quisque sibi expetit, eandem prout lege naturæ præceptum est, aliis concederet, rediret ille status naturalis, in quo omnes jure possunt omnia; quem ut omni subjectione civili pejorem, si scirent, respuerent. Sed si quis liberum esse solum poscat, cæteris obstrictis, quid aliud quam *Dominium* poscit? Nam qui solutus est omni vinculo, vinctorum omnium, quotquot sunt, *Dominus* est. Non est ergo major libertas civium in statu *populari*, quam *Monarchico*. Id quod imponit, est *participatio* æqualis munerum publicorum, & Imperii. Nam ubi Imperium *populi* est, cives eatenus imperium singuli *participant*, quatenus *populi* imperantis partes sunt. Munera autem publica æqualiter participant, quatenus in magistratibus & ministris publicis eligendis æqualia habent suffragia. Atque hoc est quod voluit *Aristoteles*, ipse quoque consuetudine temporis libertatem pro imperio nominans. Lib. 6 *Politicorum*, cap. 2, *In statu populari libertas est ex suppositione. Quod vulgo dicunt, tanquam extra statum hunc liber esset nemo.* Ex quo obiter colligere licet, cives eos qui in *Monarchiâ* sublatam libertatem plorant, hoc tantum stomachari, quod non adhibeantur ad Reipublicæ gubernacula.

Non esse civibus incommodum, quod non omnes ad

IX. Sed ob hoc ipsum fortasse aliquis *statum popularem* maximo intervallo *Monarchiæ* anteferendum esse dicet, quod illic, ubi scilicet negotia publica omnes tractant, prudentiam, scientiam, eloquen-

tiamque

tiamque suam in deliberationibus circa res maximæ difficultatis & momenti publicè ostentandi potestas omnibus facta sit; id quod propter naturæ humanæ innatam laudis cupiditatem, omnibus iis qui vel talibus virtutibus antecellunt, vel sibi videntur cæteris antecellere, omnium rerum est jucundissimum. hic vero via illa ad laudem & dignitates obtinendas, maximæ parti civium præclusa est. Quid autem est, si hoc non est incommodum? Dicam. Sententiam ejus quem contemnimus, nostræ prælatam videre; sapientiam nostram in conspectu nostro negligi; incerto certamine inanis gloriæ, certissimas suscipere inimicitias; (hoc enim declinari non potest, sive vicerimus, sive vincamur;) odisse & odio esse ob dissimilitudinem opinionum; concilia & vota nostra ubi non est opus, sine fructu omnibus patefacere; rem domesticam negligere: Hæc, inquam, incommoda sunt. Abesse verò à certamine ingeniorum, quamquam ea certamina facundis jucunda sint, non est ideo illis incommodum, nisi etiam viris fortibus incommodum dicemus esse pugnâ prohiberi, propterea quod eâ delectantur.

publicas deliberationes admittantur.

X. Præterea multæ causæ sunt, quare minus rectè in magnis conventibus deliberatur, quam ubi consiliarii sunt pauci. Quarum una est, quod ad recte deliberandum de omnibus quæ ad salutem civitatis conducunt, cognitu necessaria sunt, non modo ea quæ intus, sed etiam ea quæ foris sunt, intus quidem quibus rebus, & unde quæsitis, civitas alitur & defenditur; quæ loca præsidiis habendis apta; unde milites & habendi & alendi sint; quis sit civibus animorum habitus versus principem, vel civitatis gubernatores, & multa similia. Foris autem, quanta & in quibus rebus sita sit potentia singularum civitatum vicinarum; quid nobis ab illis commodi & incommodi proveniat; qui affectus eorum & erga nos, & se invicem; & quid quotidie apud eos consilii capiatur. Hæc autem quia paucissimi cognoscunt in numeroso cœtu hominum, maxima ex parte talium rerum imperitorum, ne dicam incapacium, quid numerus ille deliberantium ineptis sententiis contribuere ad consilia, aliud quam impedimentum potest?

Deliberationes civiles magnis cœtibus male committuntur, propter plurimorum imperitiam.

XI. Alia causa, quare magnus cœtus ad deliberationem minus idoneus sit, ea est, quod unusquisque eorum qui sententiam suam explicant, necesse habet perpetuâ & longâ uti oratione; eamque, existimationis causâ, audientibus, quantum potest, ornatam gratamque eloquentia reddere. Eloquentiæ autem munus est, *Bonum* & *malum*, *Vtile* & *inutile*, *Honestum* & *inhonestum*, facere apparere majora vel minora, quam revera sunt, & *Iustum* videri, quod *injustum* est, prout ad finem dicentis videbitur conducere. Hoc enim est persuadere; & quamquam ratiocinentur, non procedunt tamen à principiis veris, sed ab ἐνδόξοις, id

Propter eloquentiam.

id est, opinionibus jam vulgo receptis, quæ maxima ex parte erroneæ esse solent, neque orationem suam naturæ rerum, sed affectibus animorum convenientem esse student. Unde accidit, non recta ratione, sed impetu animi sententias ferri. Neque est hoc *hominis*, sed ipsius *Eloquentiæ* vitium, cujus finis (ut magistri Rhetoricæ omnes docent) non veritas est, (nisi per accidens) sed victoria; & munus, non docere, sed suadere.

Propter factiones. XII. Tertia causa, quare in magno cœtu minus utiliter deliberatur, ea est, quod inde *factiones* in civitate oriantur, & ex *factionibus* seditio & bellum civile. Quando enim contrariis sententiis orationibusque pugnant æquales oratores, victus victorem, eosque una omnes qui illius sententiam sequuti sunt, tanquam consilium & sapientiam suam contemsissent, odit, studetque quomodo faciat, ut consilium adversarii exitum sortiatur civitati damnosum; sic enim sibi restitutum, illi ademtum gloriam iri videt. Præterea ubi suffragia non sunt ita inæqualia, quin spes victis sit, posse se in conventu alio, accessione paucorum hominum sibi consentientium, partes habere superiores, ibi præcipui eorum cæteros convocant; seorsum deliberant, quomodo sententiam ante latam abrogare possint; statuunt inter se ad proximum conventum frequentes & primi adesse; disponunt quid quisque, & quo ordine dicere debeat, ut res denuo agitetur, & quod frequentibus adversariis ratum, id iisdem, aliqua ex parte, per negligentiam absentibus, fiat irritum. Atque hujusmodi industria diligentiaque, quâ utuntur ad *faciendum* populum, *factio* appellari solet. Quando autem *factio* suffragiis minor, viribus major vel non multo minor est, tunc quod eloquentiâ & arte obtinere non potuere, id armis tentant, & bellum nascitur civile. Sed hæc, dicet aliquis, non necessario, nec sæpe accidunt. Idem dicere posset, Oratores non esse necessariò cupidos gloriæ, & non sæpe in magnis rebus magnos Oratores dissentire.

Propter instabilitatem legum. XIII. Sequitur ex his, ubi legum ferendarum potestas summa ad conventus tales defertur, leges instabiles esse, mutarique, non ad mutationem status rerum, neque ad mutationem animorum, sed prout major numerus hominum nunc ex hac, nunc ex illâ *factione* confluxerit ad *curiam*; ita ut leges ibi, tanquam super undas, huc illuc fluctuent.

Propter defectum taciturnitatis. XIV. Hoc etiam quarto loco deliberationes magnorum cœtuum incommodi habent, quod civitatis consilia, quæ tacita esse sæpissimè permagni interest, antè ad inimicos proferantur, quam possint perduci ad effectum; & quid possit, quid non possit, quid velit, quid nolit, exploratum externis sit, non minus quam ipsi *imperanti populo*.

Ea incommoda De- XV. Incommoda hæc quæ in deliberationibus magnorum conventuum.

ventuum reperiuntur, eatenus *Monarchiam Democratiâ* meliorem esse evincunt, quatenus in *Democratiâ* res maximi momenti, talibus conventibus discutiendæ sæpius committuntur, quam in *Monarchiâ*; nec enim aliter fieri facile potest. Nihil enim est propter quod non malit quisquam *rei familiari* potius, quam *publicæ* vacare, præterquam quòd locum esse videt facundiæ suæ, qua possit ingenii & prudentiæ existimationem acquirere, & domum reversus apud amicos, parentes, uxoresque, re bene gesta, triumphare; sicut olim *Marco Coriolano* omnis à factis bellicis jucunditas in eo sita erat, quod videret laudes suas placere matri. Quodsi in *Democratia populus* deliberationes de bello & pace & de legibus ferendis ad unum tantum, vel valde paucos deferre vellet, contentus nominatione magistratuum, & ministrorum publicorum, hoc est, authoritate sine ministerio, tunc fatendum est, *Democratiam* & *Monarchiam* hac in re æquales fore.

mocratia adhærere, quatenus homines naturaliter delectantur existimatione ingenii.

X V I. Neque commoda vel incommoda, quæ magis in una quam in alia civitatis specie reperiuntur, ex eo procedunt, quod ipsum imperium, seu imperii negotia administranda melius uni quam pluribus, vel contra, pluribus quam paucioribus committuntur. Nam imperium *potentia*, administratio gubernandi *actus* est. *Potentia* autem in omni civitatis specie æqualis est; soli *actus* differunt, hoc est, *motus* atque *actiones* civitatis, prout proveniunt à plurium vel pauciorum, peritorum vel imperitorum deliberationibus. Ex quo intelligitur, regiminis commoda & incommoda, non illum in quo residet civitatis authoritas, sed imperii ministros sequi; ideoque nihil impedire, quin civitas recte gubernari possit, quamquam *Monarcha* fœmina vel puer vel infans sit, modo ii negotiis pares sint, qui ministeriis & muneribus publicis præfecti sunt. Atque id quod dicitur, *væ regno cujus Rex Puer est*, non significare *Monarchiæ* conditionem statu populari inferiorem esse, sed contra nimirum incommoditatem Regni per accidens esse, quod *Rege puero* accidat quandoque, ut multis per ambitionem & vim in consilia publica sese intrudentibus, civitas administretur *Democraticè*, atque ex eo nasci infelicitates illas, quæ *imperium populi* maxima ex parte comitantur.

Incommoda civitatis ex Rege puero.

X V I I. Signum autem quod *Monarchia* absolutissima, civitatis sit optimus omnium status, manifestissimum illud est, quod non solum Reges, sed etiam civitates illæ quæ *populo* & *optimatibus* subjectæ sunt, non nisi uni soli totum belli imperium deferunt, idque ita absolutum, ut nihil possit esse amplius: (in quo obiter notandum quoque hoc est, quod Rex nullus Duci plus imperii in exercitum concedere, quam ipse in cives omnes exercere jure possit.) *Monarchia* itaque

Monarchicæ præstantiæ signum; potestas Ducum castrensis.

omnium optimum in castris regimen est. Quid autem aliud sunt plures respublicæ, quam totidem castra præsidiis & armis contra se invicem munita; quorum status (quia nulla communi potentia coërcentur, utcunque incerta pax tanquam induciæ breves, intercedat) pro statu naturali, hoc est, pro statu belli habendus est?

Optimus status civitatis est, ubi cives imperantis sunt hæreditas.

XVIII. Postremò quoniam ad conservationem nostram, subditos nos esse alicui *homini* vel *concilio* necessarium erat, optimâ conditione illi subjicimur; cujus interest, ut salvi & sani simus. Atque hoc fit, quando imperantis hæreditas sumus; unusquisque enim sponte suâ hæreditatem suam conservare studet. Sunt autem civium non fundi & pecuniæ, sed corpora & animi vegeti, principum divitiæ: id quod facile concedetur ab iis, qui animadvertunt quam magnis pecuniis parvarum civitatum dominia æstimantur, & quanto faciliùs homines pecuniam, quam pecunia homines acquirit. Neque exemplum facile occurrit subditi alicujus à Principe suo, vitâ vel bonis, sine culpa propria, per solam licentiam imperii spoliati.

Aristocratia tanto melior est, quanto Monarchiæ propior; pejor, quanto ab ea remotior.

XIX. Hucusque facta est comparatio inter statum *Monarchicum* & *Popularem*; de *Aristocratiâ* tacitum est. De hac, ex iis quæ de illis dicta sunt, videtur concludi posse, quæ hæreditaria est, & quæ contenta Magistratuum electione, deliberationes ad paucos, & maximè idoneos transmittit, & simpliciter quæ *Monarcharum* regimen maximè, *populi* minimè imitatur, eam civibus singulis & meliorem, cæteris & diuturniorem esse.

CAPUT XI.

Loca & exempla Scripturæ sacræ de jure Regni, quæ secunda videntur antedictis.

I. *Initium civitatis institutivæ, à consensu populi.* II. Iudicia & Bella *dependere ab arbitrio imperantium summorum.* III. *Eos qui summum imperium habent, jure puniri non posse.* IV. *Sine summo imperio non esse* Civitatem, *sed* Anarchiam. V. *Servos & Filios debere Dominis & Parentibus simplicem obedientiam.* VI. *Absolutum imperium evidentissimis tam Novi quam Veteris Testamenti locis comprobatum.*

Initium civitatis institutivæ à consensu populi.

I. INitium civitatis institutivæ, sive politicæ, cap. 6. art. 2. à consensu multitudinis ita derivavimus, ut omnes consentire, vel pro hostibus censeri oportere appareat. Tale fuit initium Regni Dei super Iudæos institutum per *Moysen*: *Si audieritis vocem meam*, &c. *eritis mihi in regnum Sacerdotale*, &c. *Venit Moyses, & convocatis majoribus*

natu

natu populi, &c. *responditque omnis populus simul: cuncta quæ loquutus est Dominus, faciemus.* Tale quoque fuit initium potestatis *Moysis* sub Deo, sive potestatis proregiæ. *Cunctus populus videbat voces, & lampades*, &c. *dicentes Moysi: Loquere tu nobis, & audiemus.* Simile erat initium regni Saulis. *Videntes autem, quod Naas Rex filiorum Ammon venisset adversum vos, dixistis mihi; Nequaquam, sed rex imperabit nobis, cum Dominus vester regnaret in vobis. Nunc ergo præsto est rex vester, quem elegistis & petiistis*, 1 Sam. 12, vers. 12. Consentientibus autem non omnibus, sed majore parte, (nam erant *Filii Belial*, qui *dixerunt*, *Num salvare nos poterit iste? & despexerunt eum*, 1 Sam. 10, vers. 27,) illi qui non consenserunt, tanquam hostes ad necem quærebantur. *Quis est* (ait populus ad Samuëlem) *qui dixit, Saul non regnabit super nos: date viros, & interficiemus eos?* 1 Sam. 11, vers. 12.

II. Eodem capite 6, articulis 6, & 7. ostensum est, tum *Iudicia*, tum *Bella*, ab arbitrio dependere ejus qui summum habet in civitate imperium; id est, in *Monarchiâ* unius *Monarchæ*, sive *Regis*. Id autem confirmatur judicio ipsius populi. *Erimus nos quoque sicut omnes gentes, &* IUDICABIT *nos rex noster, & egredietur ante nos, & pugnabit* BELLA *nostra pro nobis*, 1 Sam. 8, vers. 20. Et testimonio Regis Salomonis, quod attinet ad *judicia*, & ad omnia de quibus disputari potest, an sint *bona* an *mala*. *Dabis ergo servo tuo cor docile, ut populum tuum* IUDICARE *possit, & discernere inter* BONUM & MALUM. 1 Reg. 3. vers. 9. Et Absalonis, *Non est qui te audiat constitutus à Rege*. 2 Sam. 15, vers. 3.

Iudicia & Bella dependere ab arbitrio imperantium summorum.

III. Quod Reges puniri à subditis non possint, sicut ostensum est supra, cap. 6, art. 12. confirmat Rex David, qui cum quæreretur à Saule ad mortem, abstinuit tamen à cæde ejus, prohibuitque Abisaium dicens, *Ne interficias eum; quis enim extendet manum suam in Christum Domini, & innocens erit?* 1 Sam. 22. vers. 9. Et cum præcidisset oram chlamydis ejus, *Propitius* (inquit) *mihi sit Dominus, ne faciam hanc rem Domino meo, Christo Domini, ut mittam manum meam in eum*, 1 Sam. 24, vers. 7. Et *Amalekitam* qui *Saulem*, quamquam in ipsius gratiam, interfecerat, jussit tamen interfici, 2 Sam. 1, vers. 15.

Eos qui summum imperium habent, jure puniri non posse.

IV. Quod habetur Iudic. cap. 17, vers. 6, *In diebus illis non erat Rex in Israël, sed unusquisque quod sibi rectum videbatur, hoc faciebat*, (tanquam ubi non sit *Monarchia*, ibi sit *Anarchia*, seu confusio omnium rerum) adduci posset ad probandum excellentiam Regni supra omnes alias civitatis formas; nisi quod per vocem *Rex*, possit forte intelligi non modo *unus homo*, sed etiam *una curia*, modo summum

Sine summo Imperio, non esse Civitatem, sed Anarchiam.

in ea

in ea resideat imperium. Quod si sic accipiatur, hoc tamen inde efficitur, ut sine summo & absoluto imperio (quod toto capite sexto probare conati sumus) cuilibet licebit quicquid libebit, sive quicquid sibi rectum videbitur; quod stare non potest cum conservatione generis humani, ideoque imperium summum ex lege naturæ in omni civitate intelligitur exsistere alicubi.

Servos & filios debere dominis & parentibus simplicem obedientiam.

V. *Servos Dominis* simplicem debere obedientiam diximus, cap. 8, art. 7, 8, & *Filios Patribus*, cap. 9, art. 7. Idem dicit sanctus Paulus; nimirum de servis: *Servi obedite per* OMNIA *Dominis carnalibus, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis timentes Deum*; Col. 3, vers. 22. De Filiis, *Filii obedite parentibus per* OMNIA; *hoc enim placitum est in Domino*, Col. 3, vers. 20. Sicut autem nos per simplicem obedientiam intelligimus OMNIA quæ non sunt contra leges Dei, ita in locis illis sancti Pauli citatis, post vocem OMNIA, subintelligendum est, *præter ea quæ sunt contra leges Dei.*

Absolutum imperium evidentissimis tam novi quam veteris Testamenti locis comprobatum.

VI. Sed ne jus Principum minutatim persequar, ea jam producam quæ totam potestatem eorum (nempe deberi iis à subditis suis obedientiam simplicem & absolutam) simul stabiliunt. Et primùm ex novo Testamento: *Super cathedram Moysis sederunt Scribæ & Pharisæi.* OMNIA *ergo quæcunque dixerint vobis, servate & facite*, Matth. 23, vers. 2. *Omnia*, inquit, *facite*, hoc est, obedite *simpliciter*. Quare? quia sedent super *cathedram Moysis*, nimirum, *principis civilis*, non *Aaronis* Sacerdotis. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit; non est enim potestas nisi à Deo. Quæ autem sunt, à Deo ordinatæ sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt, &c.* Rom. 13, vers. 1, &c. Quoniam ergo potestates quæ erant tempore sancti *Pauli*, à Deo ordinatæ fuerunt, omnes autem Reges eo tempore requirebant à subditis suis integram obedientiam, sequitur, talem potestatem à Deo fuisse ordinatam. *Subjecti igitur estote omni humanæ creaturæ propter Deum, sive Regi quasi præcellenti, sive ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum; quia sic est voluntas Dei*, 1 Pet. 2, vers. 13. Rursus sanctus Paulus ad Titum; *Admone illos, Principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire*, cap. 3, vers. 1. Quibus Principibus? nonne Principibus temporum illorum, qui obedientiam exigebant simplicem? Deinde, ut veniamus ad exemplum ipsius Christi, cui jure hæreditario à Davide derivato, debebatur regnum Iudæorum, is cum more subditi viveret, tributum *Cæsari* & pendebat, & *Cæsaris* esse pronunciabat: *Reddite* (inquit) *quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo.*

Deo. Matth. 22, verſ. 21. Idem, cum placuiſſet ei Regem agere, obedientiam integram requirebat. *Ite* (inquit) *in caſtellum quod contra vos eſt, & ſtatim invenietis aſinam alligatam, & pullum cum ea; ſolvite & adducite mihi: & ſi quis aliquid dixerit, dicite, quod Dominus his opus habet*, Matth. 21, verſ. 2. Fecit igitur hoc jure Domini, ſive Regis Iudæorum. Tollere vero ſubdito bona ſua, eo nomine quod *Dominus opus habet*, Imperium abſolutum eſt. Loca Teſtamenti veteris in eandem ſententiam evidentiſſima hæc ſunt: *Tu accede, & audi* CVNCTA *quæ dixerit Dominus Deus noſter tibi, loquérisque ad nos, & nos audientes faciemus ea*, Deut. 5, verſ. 27. At ſub vocem illam *cuncta*, integra continetur obedientia. Rurſus ad *Ioſuen*: *Reſponderuntque ad Ioſuen, atque dixerunt*, OMNIA *quæ præcepiſti nobis, faciemus, & quocunque miſeris, ibimus; ſicut obedivimus in* CVNCTIS *Moyſi, ita obediemus & tibi; tantum ſit Dominus Deus tuus tecum, ſicut fuit cum Moyſe. Qui contradixerit ori tuo, & non obedierit* CVNCTIS *ſermonibus, quos præceperis ei, moriatur*, Ioſua 1, verſ. 16. Et parabola Rhamni: *Dixeruntque omnia ligna ad Rhamnum, Veni & impera ſuper nos. quæ reſpondit iis, Si vere me Regem conſtituitis, venite, & ſub umbra mea requieſcite; ſin autem non vultis, egrediatur ignis de Rhamno, & devoret cedros Libani*, Iud. 9, verſ. 14. Quorum verborum ſententia eſt, acquieſcendum eſſe dictis eorum quos vere Reges in nos conſtituimus, ni velimus incendio belli civilis conſumi. Particularius autem deſcribitur potentia regia à Deo ipſo per Samuëlem: *Prædic iis jus Regis, qui regnaturus eſt ſuper eos, &c. Hoc erit jus Regis qui imperaturus eſt vobis: Filios veſtros tollet, & ponet in curribus ſuis, &c. Filias quoque veſtras faciet ſibi unguentarias, &c. Oliveto optima tollet, & dabit ſervis ſuis, &c.* 1 Sam. 1, verſ. 8, &c. Nonne eſt potentia hujusmodi abſoluta? veruntamen ab ipſo Deo appellatur JUS REGIS. Neque videtur quisquam, ne *Sacerdos* quidem *ſummus* apud Iudæos, ab obedientia hac exemtus fuiſſe. Ubi enim *Abiatharo Sacerdoti dixit Rex*, (nimirum Salomon) *Vade in Anathot ad agrum tuum, equidem vir mortis es: ſed hodie te non interficiam; quia portaſti arcam Domini Dei coram David patre meo, & ſuſtinuiſti laborem in omnibus, in quibus laboravit pater meus: & ejecit Salomon Abiatharum, ut non eſſet Sacerdos Domini*: 1 Reg. 2, verſ. 16. nullo argumento colligi poteſt, factum illud Deo diſplicuiſſe; neque enim reprehendi Salomonem, aut perſonam ejus eo tempore parum Deo acceptam fuiſſe legimus.

CAPUT XII.

De causis internis civitatem dissolventibus.

I. Iudicationem boni & mali ad singulos pertinere, *seditiosa opinio.* II. Peccare subditos obediendo Principibus suis, *seditiosa opinio.* III. Tyrannicidium esse licitum, *seditiosa opinio.* IV. Subjectos esse legibus civilibus etiam eos qui habent summum imperium, *seditiosa opinio.* V. Imperium summum posse dividi, *seditiosa opinio.* VI. Fidem & sanctitatem non studio & ratione acquiri, sed semper supernaturaliter infundi & inspirari, *seditiosa opinio.* VII. Civibus singulis esse rerum suarum proprietatem, sive dominium absolutum, *seditiosa opinio.* VIII. *Ad seditionem disponit, nescire differentiam inter populum & multitudinem.* IX. *Ad seditionem disponit exactio nimia pecuniarum, quamvis justa & necessaria.* X. *Ad seditionem disponit ambitio.* XI. *Ad seditionem disponit spes successus.* XII. *Virtus qua opus est ad seditiones excitandas, sola eloquentia est sine sapientiâ.* XIII. *Quomodo stultitia vulgi, & eloquentia ambitiosorum, concurrant ad rempublicam dissolvendam.*

Iudicationem boni & mali ad singulos pertinere, seditiosa oratio.

I. HActenus quibus causis, & quibus pactis civitates constitutae sint, & quae sint imperantium in cives jura, dictum est. Iam quibus causis eaedem dissolvantur, sive de causis seditionum: breviter dicendum est. Quemadmodum autem in motu corporum naturalium, consideranda tria sunt, nimirum, *dispositio interna*, ut sint producendi motus susceptibilia: *Agens externum*, quo motus certus & determinatus actu producatur; *Et ipsa actio*: Ita etiam in civitate, ubi cives tumultuantur, tria consideranda occurrunt: primùm *doctrinae* & *affectus* paci contrarii, quibus singulorum animi disponuntur; secundùm, quales sunt qui jam dispositos ad secessionem & arma sollicitant, convocant, diriguntque; tertiùm, modus quo id fit, sive ipsa *factio*. Doctrinarum autem quae ad seditionem disponunt, una & prima haec est; *Cognitionem de bono & malo pertinere ad singulos.* In statu quidem naturali, ubi jure aequali singuli vivunt, nec se per pacta sua aliorum imperio submiserunt, veram eam esse concedimus, imo cap. 1, art. 9, probavimus. Sed in statu civili, falsa est. Ostensum enim est, cap. 6, art. 9. Regulas *boni* & *mali*, *justi* & *injusti*, *honesti* & *inhonesti*, esse leges civiles, ideoque quod legislator praeceperit, id pro *bono*; quod vetuerit, id pro *malo* habendum esse. Legislator autem semper is est, cujus est in civitate imperium

rium summum, hoc est, in Monarchia Monarcha. Idem confirmavimus cap. 11, art 6, ex verbis *Salomonis.* Siquidem enim sequendum ut bonum, & fugiendum ut malum esset id quod singulis visum fuerit, quorsum spectant verba ejus, *Dabis servo tuo cor docile; ut populum tuum judicare possit, & discernere inter bonum & malum.* Quoniam ergo Regum est discernere inter *bonum* & *malum*, iniquæ sunt illæ, quamquam quotidianæ voces: *Regem esse, qui recte facit.* Et *Regibus non esse obtemperandum, nisi justa præceperint*; & aliæ similes. Ante imperia, *justum* & *injustum* non exstitere; ut quorum natura ad mandatum sit relativa; actioque omnis suâ naturâ adiaphora est. Quod *justa* vel *injusta* sit, à jure imperantis provenit. Reges igitur legitimi quæ imperant, justa faciunt imperando, quæ vetant vetando injusta. Privati autem homines dum cognitionem *boni* & *mali* ad se trahunt, cupiunt esse sicut Reges; quod salva civitate fieri non potest. Omnium Dei præceptorum antiquissimum est, Gen. cap. 2, vers. 15, *De ligno scientiæ boni & mali ne comedas.* & antiquissima tentationum diabolicarum, cap. 3, vers. 5, *Eritis sicut dii, scientes bonum & malum.* Et prima Dei cum homine expostulatio, vers. 11, *Quis indicavit tibi quod nudus esses, nisi quod ex ligno, de quo præceperam tibi ne comederes, comedisti?* Quasi diceret, unde judicasti nuditatem, in qua visum est mihi te creare, inhonestam esse, nisi quod *cognitionem* Honesti & Inhonesti tute tibi arrogasti?

Peccare subditos obediendo Principibus suis, seditiosa opinio.

II. Peccatum est quicquid quis fecerit contra conscientiam; nam qui id faciunt, legem spernunt. Sed distinguendum est; Peccatum meum est, quod faciens, peccatum meum esse puto; quod vero peccatum alienum esse puto, possum quandoque sine peccato meo facere. Nam si jubeat facere quod peccatum jubentis est, modo qui jubet, jure Dominus meus sit, id si facio, non pecco; non enim si militavero jussu civitatis, putans bellum injustè susceptum esse, idcirco injustè fecero, sed potius si militare recusavero, cognitionem justi & injusti, quæ pertinet ad civitatem, mihi arrogans. Qui distinctionem hanc non observant, quotiescunque eis aliquid imperatum erit, quod illicitum vel est, vel videtur esse, incident in peccandi necessitatem. Nam facient contra conscientiam, si obediverint; contra jus, si non obediverint. Si fecerint contra conscientiam, monstrant, se non metuere pœnas futuri seculi; si fecerint contra jus, tollunt quantum in se est, societatem humanam, & vitam civilem seculi præsentis. Opinio igitur eorum qui docent, *peccare subditos, quoties mandata Principum suorum, quæ sibi injusta videntur esse, exsequuntur*, & erronea est, & inter eas numeranda quæ obedientiæ civili adversantur. Dependet autem ab ori-

ginali illo errore quem supra præcedente articulo notavimus. Nam per judicium nostrum *boni* & *mali*, facimus ipsi, ut tam obedientia nostra, quam inobedientia sit peccatum.

Tyrannicidium esse licitum, seditiosa opinio.

III. Tertia doctrina seditiosa ab eàdem radice orta est, *Tyrannicidium esse licitum.* Imò hodie à nonnullis Theologis, & olim ab omnibus Sophistis *Platone*, *Aristotele*, *Cicerone*, *Seneca*, *Plutarcho*, cæterisque Græcæ & Romanæ Anarchiæ fautoribus non modo licitum, sed etiam maximâ laude dignum existimatum est. *Tyrannorum* autem nomine intelligunt non solum Monarchas, sed omnes eos qui imperium summum in quocunque genere civitatis administrant. Non enim Athenis *Pisistratus* tantum, qui solus imperium habuit, sed post eum Triginta-viri, qui simul dominati sunt, singuli *Tyranni* appellabantur. Sed is quem occidi, ut *Tyrannum*, volunt, vel jure imperat, vel absque jure; si absque jure, hostis est, & jure occiditur: sed dici debet hoc non *Tyrannicidium*, sed *hosticidium*. si jure imperium obtinet, locum habet interrogatio divina, *quis indicavit tibi, quod Tyrannus esset, nisi quod ex ligno de quo præceperam tibi, ne comederes, comedisti?* Quare enim appellas tu *Tyrannum*, quem Deus *Regem* fecit, nisi tu privatus exsistens, cognitionem ad te trahas *boni* & *mali?* Quam perniciosa verò civitatibus, præsertim vero *Monarchiis*, opinio hæc sit, ex eo facile intelligitur, quod per eam quilibet *Rex*, sive malus, sive bonus, unius sicarii & judicio condemnandus, & manu jugulandus exponitur.

Subjectos esse legibus civilibus etiam eos qui habent summum imperium, seditiosa opinio.

IV. Quarta, societati civili adversa opinio eorum est, qui censent, *legibus civilibus subjectos esse etiam eos qui habent summum imperium.* Quam veram non esse satis ostensum est supra, cap. 6, art. 14. ex eo quod civitas, neque sibi ipsi, neque civi cuiquam obligari potest: non sibi, quia nemo obligatur nisi alii; non civi, quia civium voluntates singulæ in voluntate civitatis continentur, ita ut si civitas se liberam à tali obligatione esse velit, etiam cives velint, & proinde libera sit. Quod autem de civitate verum est, id verum esse intelligitur de eo homine, vel cœtu hominum, qui summam habet potestatem; illi enim civitas sunt, quæ nisi per summam eorum potestatem non exsistit. Quod autem opinio hæc cum essentia civitatis consistere non possit, ex eo patet, quod per eam *cognitio justi* & *injusti*, hoc est, quid sit, quid non sit, contra leges civiles, definire, ad singulos rediret. Cessabit ergo obedientia, quoties imperatum aliquod videbitur contra leges, atque unà omnis potestas coactiva, quod salvâ civitatis essentiâ fieri non potest. Magnos tamen habet error hic fautores, *Aristotelem* & alios, qui propter impotentiam humanam, civitatis potestatem summam, solis legibus deferendam esse arbitrantur. Videntur autem in natu-

ram

ram civitatis parum profundè inspexisse, qui potestatem coactivam, legum interpretationem, & legum lationem (quæ necessariæ civitati potestates sunt) ipsis legibus relinquendas esse existimaverint. Quamquam autem cives singuli cum ipsa civitate contendere judicio, & lege agere interdum possint, id tamen locum habet tunc solum, quando quæstio non est de eo quod civitas possit, sed de eo quod certâ quâdam lege voluit. Ut, cum de capite civis agitur quacunque lege, quæstio non est, an civitas jure suo absoluto vitam ejus tollere possit, sed an per legem illam tollendam esse voluerit. Voluit autem, si legem violavit, alioqui noluit. Quod igitur civitas suis ipsius legibus obstricta sit non satis argumenti est, quod actio legis competat civi adversus civitatem. In contrarium, patet, civitatem suis ipsius legibus non teneri, quia nemo obligatur sibi. Ponuntur ergo leges *Titio* & *Cajo*, non civitati: utcunque ambitione Juris-consultorum factum sit, ut leges non ab authoritate civitatis, sed ab eorum prudentia dependere, imperitis videantur.

Imperium summum posse dividi, seditiosa opinio.

V. Quinta, *Imperium summum dividi posse*, exitiosissima civitatibus doctrina est. Alii autem aliter dividunt. Sunt enim qui ita dividunt, ut summum imperium in iis rebus quæ ad pacem & commoda hujus vitæ pertinent, potestati civili concedant; in iis vero quæ ad salutem animæ spectant, in alios transferant. Contingit autem, quia justitia ad salutem maximè omnium rerum necessaria est, ut cives justitiam metientes, non sicut debent, per leges civiles, sed per mandata & doctrinas eorum qui respectu civitatis vel privati sunt, vel externi, superstitioso metu obedientiam Principibus debitam præstare nolint; ipso metu in id quod metuunt, incidentes. Quid autem perniciosius civitati esse potest, quam ut homines ne principibus, hoc est, ne legibus obediant, seu, ne justi sint, æternorum cruciatuum intentatione deterreantur? Sunt etiam qui summum imperium ita dividunt, ut potestatem summam Belli & Pacis, uni (quem *Monarcham* vocant) sed pecuniam imperandi jus, non illi, sed aliis tribuunt. Quoniam autem & belli & pacis nervi sunt pecuniæ, qui sic dividunt, aut non rem ipsam dividunt, sed imperium quidem illis dant, in quorum potestate est pecunia, nomen vero alteri; vel si dividunt, civitatem dissolvunt. neque enim bellum si opus est geri, neque pax publica sine pecunia conservari potest.

Fidem & sanctitatem non studio & ratione acquiri, sed semper supernaturaliter infundi & inspirari, seditiosa opinio.

VI. Vulgo docetur, *Fidem & sanctitatem non studio & ratione naturali acquiri, sed semper supernaturaliter hominibus infundi vel inspirari.* Quod si verum esset, non video quare rationem fidei nostræ reddere juberemur, aut cur is non sit Propheta, quisquis verè Christianus

 est;

est; aut denique quare non unusquisque quid faciendum, & quid fugiendum sibi sit, ex propria potius inspiratione, quàm ex præceptis imperantium, aut recta ratione æstimaret. Reditur igitur ad *cognitionem privatam boni & mali*, quæ concedi non potest sine civitatum dissolutione. Opinio hæc adeo latè per orbem Christianum diffusa est, ut numerus Apostatarum à ratione naturali penè infinitus sit. Nata autem est ab insanis hominibus, qui Scripturarum lectione copiam verborum sacrorum nacti, ita ea concionando connectere soliti sunt, ut eorum oratio nihil significans, imperitis tamen hominibus divina videatur. cujus enim ratio nulla, oratio divina apparet, is necessariò divinitùs videbitur inspiratus.

Civibus singulis esse rerum suarum proprietatem, sive dominium absolutum, seditiosa opinio.

VII. Septima civitatibus adversa doctrina est, *Civibus singulis earum rerum quas possident, absolutum esse Dominium.* Hoc est, *proprietatem* talem, quæ jus cæterorum omnium, non modo concivium, sed etiam ipsius civitatis in easdem res excludit. Id quod verum non est. Nam qui *Dominum* habent, *Dominium* non habent, ut probatum est c. 8, art. 5. Civitas autem civium omnium Domina est, ex constitutione. Ante susceptum jugum civile, nemini erat quicquam *juris proprii,* omnia omnibus *communia* erant. dic ergo, unde tibi *proprietas* hæc, nisi à civitate? Unde autem civitati, nisi quod unusquisque jus suum in civitatem transtulisset? Et tu ergo tuum jus civitati quoque concessisti. *Dominium* ergo & *proprietas* tua tanta est, & tamdiu durat, quanta & quamdiu ipsa vult. Sicut in familia filiorum singulorum *propria* sunt bona, quæ & quamdiu vult pater. Sed multo maxima pars hominum, qui prudentiam civilem profitentur, rationem aliter colligunt. Æquales, inquiunt, natura sumus; nulla causa est quare quis rem meam mihi meliore jure auferat, quam ego illi suam; scimus, ad defensionem publicam pecuniâ aliquando opus esse, sed qui eam exigunt, opus esse monstrent, & à volentibus, accipient. Nesciunt qui sic loquuntur ea quæ fieri volunt, jam ab initio in ipsa civitatis constitutione facta esse; ideoque loquentes tanquam in multitudine dissoluta & nondum facta civitate, factam dissolvunt.

Ad seditionem disponit, nescire differentiam inter populum & multitudinem.

VIII. Ultimo loco Regimini civili adversatur, præsertim vero Monarchico, quod homines non satis distinguant inter *populum* & *multitudinem*. *Populus* est *unum* quid, *unam* habens *voluntatem*, & cui actio *una* attribui possit. Nullum horum de multitudine dici potest. *Populus* in omni civitate regnat; nam & in *Monarchiis populus* imperat, vult enim *populus* per voluntatem *unius hominis*. *Multitudo* vero cives sunt, hoc est, subditi. In *Democratia* & *Aristocratia*, cives sunt *multitudo*; sed *curia* est *populus*. Et in *Monarchia*, subditi sunt *multitudo*,

titudo, & (quamquam paradoxum ſit) *Rex* eſt *populus*. Vulgus hominum, & alii qui hæc ita eſſe minimè animadvertunt, de *magno numero* hominum ſemper loquuntur tanquam de *populo*, hoc eſt, de *civitate*; dicuntque rebellaſſe *civitatem* contra *regem* (quod eſt impoſſibile) & *populum* velle & nolle, quod volunt & nolunt moleſti & muſſitantes ſubditi, ſub prætextu *populi*, *cives* contra *civitatem*, hoc eſt, *Multitudinem* contra *populum* animantes. Atque hæ ferè ſunt opiniones, quibus imbuti cives faciles ſunt ad tumultuandum; & ſi quidem majeſtas in omni civitate, ei vel eis conſervanda ſit, qui ſummum habet, vel habent imperium, his opinionibus crimen læſæ majeſtatis adhæret naturaliter.

Ad ſeditionem diſponit exactio nimia pecuniarum, quamvis juſta & neceſſaria.

IX. Animum humanum ægritudine afficit maximè omnium rerum *egeſtas*; ſive earum rerum quæ ad vitam & dignitatem tuendam neceſſariæ ſunt, *inopia*. Et quamquam nemo ſit, qui neſciat, opes induſtriâ comparandas, & parcimoniâ conſervandas eſſe, omnes tamen inopes culpam ab ignavia & luxuria propria in regimen civitatis, tanquam re privatâ publicis exactionibus detritâ, transferre ſolent. Debent autem homines conſiderare; non modo laborandum eſſe iis quibus patrimonium non eſt, ut vivant, ſed etiam pugnandum, ut laborent. Unusquisque Iudæorum qui tempore *Eſdræ* muros *Hieruſalem* ædificabant, unâ manu faciebat opus, alterâ tenebat gladium. In omni civitate cogitandum eſt, manum quæ gladium tenet, eſſe *Regem*, vel *curiam ſummam*, & ab induſtria civium, non minus alendam eſſe, illâ quâ quisque fortunam ſuam privatam fabricatur; *vectigalia* autem & *tributa* nihil aliud eſſe, præter mercedem eorum qui armati vigilant, ne induſtria ſingulorum incurſu hoſtium impediatur; nec magis juſtam quærimoniam eſſe eorum, qui paupertatem ſuam penſionibus publicis imputant, quam ſi dicerent, inopes ſe fieri propter ſolutionem debitorum. Sed nihil horum cogitat maxima pars hominum. patiuntur enim idem quod in morbo qui appellatur *Incubus*, qui ortus ab ingluvie, facit tamen homines putare ſe invadi, & magno pondere opprimi & ſuffocari. Quod autem ii qui videntur ſibi totâ civitatis mole oppreſſi, proni ad ſeditiones ſint, quodque novis rebus delectentur quibus præſentes nocent, ſatis per ſe manifeſtum eſt.

Ad ſeditionem diſponit ambitio.

X. Altera animi ægritudo, civitatibus noxia, eorum eſt, qui otio abundantes, carent dignitate. Ad honores & claritudinem naturâ quidem omnes contendunt, illi vero maximè qui minimè rerum neceſſariarum ſollicitudine diſtringuntur. Hos enim partim ad diſſerendum inter ſe de Republicâ, partim ad Hiſtoricorum, Oratorum,

Poli-

Politicorum, aliorumque librorum facilem lectionem otium cogit. Inde autem contingit, ut ad res maximi momenti administrandas, & ab ingenio, & à doctrina instructos se esse arbitrentur. Quoniam autem non omnes sunt, quod sibi videntur esse, & si essent, non tamen omnes propter multitudinem ad munera publica adhiberi possent, necesse est multos præteriri. Hi igitur contumeliam sibi fieri existimantes, nihil magis in votis habere possunt, tum invidiâ in sibi prælatos, tum emergendi spe, quam ut consilia publica eventus infelices sortiantur. Ideoque mirum non est, si rerum novarum occasiones cupidis animis opperiantur.

Ad seditionem disponit spes successus.

XI. Inter affectus seditiosos numeranda est etiam *spes vincendi*. Sint enim homines quantum quis voluerit, opinionibus paci & regimini civili repugnantibus imbuti; sint quantum fieri potest, injuriis & contumeliis, ab iis qui in authoritate sunt, læsi, & lacessiti, si tamen *vincendi spes* nulla, aut non satis magna appareat, nulla sequetur seditio; dissimulabunt singuli, & gravia potius ferent quàm graviora. Ad hanc *spem* necessariò requiruntur quatuor, *numerus, instrumenta, mutua fiducia, & Duces*. Sine *numero* magno Magistratibus publicis resistere non seditio, sed desperatio est. Per instrumenta intelligo *arma* & *commeatum*, quæ si absint, numerus nihil valet, sicut neque arma sine *mutuâ fiduciâ*, neque hæc omnia sine unione, sub *duce* aliquo, cui obedire, non ut obligati quod se ipsius imperio submiserint, (supposuimus enim hoc ipso capite, hujusmodi homines nescire se obligari ultra id quod sibimet ipsis rectum & bonum visum fuerit,) sed propter existimationem virtutis, & prudentiæ militaris, vel similitudinem affectuum, sponte velint. Quatuor hæc si hominibus præsentia molestè ferentibus, & jus actionum suarum proprio judicio metientibus, in propinquo sint, ad seditionem & civitatis confusionem præterea nihil deest præter aliquem, *qui ipsos acuat & concitet*.

Virtus quâ opus est ad seditiones excitandas, sola eloquentia est, sine sapientia.

XII. *Catilinæ*, quo nemo unquam magis ad seditiones factus fuit, character apud *Salustium* hic est, quod haberet *eloquentiæ satis, sapientiæ parum*. Separat ille *sapientiam* ab *eloquentia*, hanc homini ad turbas nato, ut necessariam attribuens, illam ut pacis dictatricem abjudicans. *Eloquentia* autem duplex est, altera sententiæ & conceptuum animi perspicua & elegans explicatrix, oriturque partim à rerum ipsarum contemplatione, partim à verborum in propria & definita significatione acceptorum intelligentia; altera est affectuum animi (quales sunt *spes, metus, ira, misericordia*) commotrix, oriturque ex usu verborum metaphorico, & ad affectus accommodato. Illa ex veris principiis, hæc ex jam receptis opinionibus, qualescunque eæ sint,

sint, orationem texit. Illius ars Logica; hujus Rhetorica est. Illius finis veritas est; hujus victoria. Utraque suum usum habet, illa in deliberationibus; hæc in hortationibus. Illa enim à *sapientia* nunquam disjungitur; hæc vero ferè semper. Quod autem hujusmodi *eloquentia loquens*, separata à rerum scientia, hoc est, à sapientia, verus character sit eorum qui populum ad res novas sollicitant & concitant, ex ipso opere quod faciendum habent, facile colligitur. Neque enim imbuere populum absurdis illis opinionibus paci & societati civili contrariis possent, nisi ipsi easdem tenerent; quod ignorantiæ majoris est, quàm quæ possit cadere in hominem sapientem. Quis enim qui nescit unde leges vim suam derivent; quæ sint *justi*, *injusti*, *honesti*, *inhonesti*, *boni*, *mali*, regulæ; quid pacem inter homines conciliet & conservet, quid destruat; quid sit *suum*, quid *alienum*; quid denique sibi fieri velit (ut idem alteri faciat) vel mediocriter sapiens existimandus est? Quod autem auditores suos, ex stultis insanos reddere possunt; quod facere possunt ut quibus malè est, pejus, quibus rectè, malè esse videatur; quod spem amplificare, pericula extenuare, præter rationem iidem possunt, id ab eloquentia habent, non ab ea, quæ res sicut sunt, ita explicat, sed ab altera illa quæ commovendo animos, facit apparere omnia, qualia ipsi animis priùs commotis ea conceperunt.

Quomodo stultitia vulgi, & eloquentia ambitiosorum concurrant ad Rempublicam dissolvendam.

XIII. Ad disponendum civium animos ad *seditiones*, multi etiam eorum qui bene erga civitatem affecti sunt, dum dictis opinionibus conformem doctrinam adolescentibus in scholis, & omni populo è cathedris insinuant, per inscitiam cooperantur. Qui vero dispositionem illam in actum perducere volunt, totum ambitionis laborem in eo ponunt, primum ut male affectos in *factionem* & *conspirationem* conjungant; deinde ut ipsi in *factione* plurimùm polleant. In *factionem* conjungunt, dum internuncios se & interpretes faciunt consiliorum & actionum singulorum, nominantque personas & loca ad conveniendum, & de iis rebus, quibus regimen civitatis, prout sibi videbitur commodum, reformetur, deliberandum. Ut vero in *factione* ipsi dominentur, *factio* in *factione* habenda est; scilicet seorsim cum paucioribus conventus secretos habere oportet, ubi ordinare possint, quid postea in conventu generali proponendum sit, & à quibus, & quid quisque eorum, & quo ordine debeat dicere, & quomodo potentissimos & existimatione apud *factionis* vulgus florentissimos ad suam sententiam possint trahere. Atque hoc modo cum *factionem* satis magnam habeant, in qua per eloquentiam dominentur, incitant eam ad res capessendas, atque ita rempublicam aliquando quidem opprimunt, nimirum, cum factio contraria nulla sit, plerumque vero

lacerant, & bellum civile introducunt. Concurrunt enim *ſtultitia* & *eloquentia* ad ſubverſionem civitatis, eo modo quo conſpirarunt quondam (ut eſt in fabula) filiæ *Peliæ* Regis Theſſaliæ cum *Medeâ* contra patrem ſuum. Volentes illæ decrepito ſeni reſtituere adoleſcentiam; conſilio *Medeæ* in fruſta conciſum igni coquendum imponunt, exſpectantes fruſtra dum reviviſceret. Eodem modo vulgus ſtultitiâ ſuâ, velut puellæ *Peliæ*, cupientes civitatem veterem renovare, ducti *eloquentiâ* ambitioſorum hominum tanquam veneficio *Medeæ*, eam *factionibus* diviſam incendio ſæpius conſumunt quàm reformant.

CAPUT XIII.

De officiis eorum qui ſummum imperium adminiſtrant.

I. *Diſtinguitur ſummi imperii jus ab exercitio.* II. *Salus populi ſuprema lex.* III. *Imperantium eſt reſpicere ad utilitatem plurium communem, non ad hujus vel illius propriam.* IV. *Per ſalutem intelligi omnia commoda.* V. *Quæritur an Regum officium ſit ſaluti animarum civium ſuorum providere, prout ipſis ſecundum conſcientiam propriam optimum videbitur.* VI. *Salus populi in quo conſiſtat.* VII. *Exploratores neceſſarios eſſe ad defenſionem populi.* VIII. *Milites, arma, præſidia, pecuniam tempore pacis parata habere, neceſſarium etiam ad defenſionem populi.* IX. *Recta inſtitutio civium in doctrina civili, paci conſervandæ neceſſaria.* X. *Onera publica æqualiter diſtribuere, paci conſervandæ conducibile.* XI. *Æquitatis naturalis eſſe, ut pecuniæ taxentur, pro ratione eorum quæ quiſque conſumit, non quæ poſſidet.* XII. *Ad pacem conſervandam conducere, ambitioſos premere.* XIII. *Et factiones diſſolvere.* XIV. *Ad locupletandos cives conducere leges, quibus* artes lucrativæ *foveantur, & quibus ſumtus coërceantur.* XV. *Non eſſe plura ex legibus definienda, quam poſtulat civium & civitatis commodum.* XVI. *Pœnas non majores ſumendas quam quæ legibus præfinitæ ſunt.* XVII. *Civibus contra judices corruptos jus reddendum.*

Diſtinguitur ſummi Imperii jus ab exercitio.

I. APparent ex hactenus dictis in unoquoque civitatis genere *officia* civium & ſubditorum; & quid ſummi imperantes in eos *poſſint*. Ipſorum autem imperantium *officia*, & quo modo in ſubditos gerere ſe debeant, nondum dictum eſt. Diſtinguendum autem eſt inter ſummi imperii *jus* & *exercitium*. Poſſunt enim ſeparari; ut puta, cùm is qui habet *jus*, vel non poſſit, vel nolit litibus judicandis, vel rebus deliberandis, ipſe intereſſe. Reges enim aliquando per ætatem res gerere non poſſunt, quandoque etiam etſi poſſunt, rectiùs tamen eſſe judicant,

cant, contenti electione ministrorum & consiliariorum, imperium per eos exercere. Ubi autem separantur *jus* & *exercitium*, ibi regimen civitatis simile est regimini mundi ordinario, quo Deus, primus omnium motor, effectus naturales producit per ordinem causarum secundarum. Ubi vero, qui jus regni obtinet, omnibus judiciis, consultationibus, actionibusque publicis ipse interesse vult, ibi administratio talis est, acsi Deus præter naturæ ordinem, se ipsum ad materiam omnem immediatè applicaret. De *officiis* igitur eorum qui summum imperium, sive proprio, sive alieno jure administrant, hoc capite summatim & breviter dicemus. Neque enim instituti mei est, in ea descendere quæ Principes alii ab aliis diversa agere possint. hoc enim politicis practicis in singulis civitatibus relinquendum est.

Salus populi, suprema lex.

II. Imperantium autem officia omnia hoc uno dicto continentur: *Salus populi suprema lex*. Quamquam enim ii qui summum inter homines imperium obtinent, legibus propriè dictis, hoc est, hominum voluntati subjici non possunt; quia summum esse, & aliis subjici, contradictoria sunt, *officii* tamen eorum est, rectæ rationi, quæ lex est naturalis, moralis, & divina, quantum possunt, in omnibus obedire. Quoniam autem imperia pacis causa constituta sunt, & pax propter salutem quæsita, qui in imperio positus, eo aliter quam ad salutem populi uteretur, faceret contra pacis rationes, hoc est, contra legem naturalem. Sicut autem salus populi legem dictat, per quam Principes cognoscunt *officium*; ita etiam artem docet, per quam iidem comparant beneficium. Potentia enim civium, potentia est civitatis, id est, ejus qui summum in civitate habet imperium.

Imperantium est respicere ad utilitatem plurium communem, non ad hujus vel illius propriam.

III. Per populum intelligitur hoc loco, non persona una civilis, nempe ipsa civitas quæ regit, sed multitudo civium qui reguntur. Civitas enim non sui, sed civium causa instituta est. Neque tamen *hujus* *vel illius* ratio habenda est. non enim imperans, quatenus talis, civium saluti aliter prospicit, quàm per leges, quæ universales sunt; ideoque *officio* satisfecit, si toto conatu id egerit, ut per salutares constitutiones quam plurimis rectè sit, & quam diutissime; neque malè cuiquam, nisi suâ culpâ, aut casu cui provideri non potuerat. expedit autem aliquando saluti plurimorum, ut malè iis sit qui mali sunt.

Per salutem intelligi omnia commoda.

IV. Per *salutem* autem intelligi debet non sola vitæ qualitercunque conservatio, sed quatenus fieri potest, vita beata. Nam eo fine homines in civitates *institutivas* sponte coiere, ut possent, quantum conditio fert humana, jucundissimè vivere. Facerent ergo ii qui summum imperium in eo genere civitatis administrandum in se susceperunt, contra legem naturæ, (quia contra fiduciam eorum qui imperii admini-

niſtrationem eis commiſerunt) ſi non ſtuderent, quantum legibus fieri poteſt, ut cives bonis omnibus, non ad vitam modo, ſed etiam ad delectationem abunde inſtruantur. Qui vero armis imperia acquiſiverunt, cupiunt omnes, ut ſubditi ſui viribus tam animi quam corporis idonei ſint ut ipſis ſerviant; quare finem & ſcopum proprium facerent, ſi non conarentur, ut iis non modo ea quibus vivere, ſed etiam quibus fortes eſſe poſſint, præbeantur.

Quæritur, an Regnum officium ſit, ſaluti animarum civium ſuorum providere, prout ipſis ſecundum conſcientiam propriam optimum videbitur.

V. Inprimis autem ad *ſalutem æternam* plurimum intereſſe Principes omnes credunt, quales de Deo teneantur opiniones, qualiſque ei cultus exhibeatur. Quo ſuppoſito, quæri poteſt, utrum ſummi Imperatores, & quicunque ſunt, ſive unus ſive plures, qui ſummum civitatis imperium adminiſtrant, non peccent contra legem naturæ, ſi talem doctrinam, & talem cultum quem ipſi civibus ad *ſalutem æternam* neceſſariò conducere credunt, non faciant doceri & exhiberi, vel contrariam doceri vel exhiberi permittant? Manifeſtum eſt facere eos contra conſcientiam, & velle, quantum in ſe eſt, æternam civium perditionem. Nam, ſi non vellent, rationem non video, quare committerent, (cum ſummi exiſtentes cogi non poſſint,) ut ea docerentur & facerent, propter quæ damnandos eos eſſe credunt. Difficultatem autem hanc in medio relinquemus.

Salus populi in quo conſiſtat.

VI. Commoda civium quæ hanc tantùm vitam ſpectant, in quatuor genera diſtribui poſſunt. 1. ut ab hoſtibus externis defendantur. 2. ut pax interna conſervetur. 3. ut quantum cum ſecuritate publica conſiſtere poteſt, locupletentur. 4. ut libertate innoxiâ perfruantur. Amplius enim ad felicitatem civilem, quam ut à bello externo & civili tuti, opibus induſtria patris frui poſſint, ſummi imperatores conferre non poſſunt.

Exploratores neceſſarios eſſe ad defenſionem populi.

VII. Ad defenſionem populi duo neceſſaria ſunt; *Præmoneri* & *Præmuniri*. Status enim civitatum inter ſe; *naturalis*, id eſt, hoſtilis eſt. Neque ſi pugnare ceſſent, idcirco Pax dicenda eſt; ſed reſpiratio; in qua hoſtis alter alterius motum vultumque obſervans, ſecuritatem ſuam non ex pactis, ſed ex viribus & conſiliis adverſarii æſtimat. Atque id jure naturali, ut capite 2, articulo 10. ex eo quod pacta in ſtatu naturali quoties juſtus metus intercedit ſunt invalida, oſtenſum eſt. Neceſſarium igitur eſt ad civitatis defenſionem, primùm, ut ſit qui omnium eorum qui civitati nocere poſſunt, quantum fieri poteſt, conſilia & motus *exploret* & *præſentiat*. Sunt enim ſibi *exploratores* ad eos qui ſummum imperium adminiſtrant, idem quod radii lucis ad animam humanam; Atque in viſione politica, quàm in naturali rectius dicemus, ſpecies rerum externarum ſenſibiles

les intelligibilesque ad animam, (hoc eſt, eos qui ſummum imperium civitatis adminiſtrant) ab aliis non animadverſas per aërem transportari; Ideoque non minus neceſſarii ſunt ad ſalutem civitatis, quam lucis radii ad ſalutem hominis. Vel ſi comparentur aranearum telis, quæ extenſæ undiquaque ſubtiliſſimis filis, motus externos ipſis intus in cavernulis ſuis reſidentibus ſignificant; non magis ii qui imperant, quid ad ſubditorum ſuorum defenſionem imperato opus eſt, ſine *exploratoribus*, quam illæ quando exeundum, & quo accurrendum ſit, ſine filis ſuis ſcire poſſunt.

Milites, arma, præſidia, pecuniam, tempore pacis parata habere, neceſſarium etiam ad defenſionem populi.

VIII. Deinde ad defenſionem populi requiritur neceſſario ut ſint *præmuniti*. Præmuniri autem eſt, militibus, armis, claſſe, propugnaculis, antequàm inſtet periculum, comparatis, & pecunia jam comportata inſtrui. Nam milites conſcribere, arma conquirere, poſt acceptam cladem, ſi non impoſſibile, ſaltem ſerum eſt. Similiter propugnacula & præſidia non antè locis opportunis conſtituere, quam fines invadantur, ſimile eſt ruſticorum, ut dixit Demoſthenes, qui ignari artis gladiatoriæ, ab una parte corporis ad aliam, ictibus moniti clypeos transferunt. Qui vero pecuniam ad milites alendos, & cæteras exercituum impenſas, tunc imperari ſatis opportunè putant, quando periculum incipit apparere, illi certè non conſiderant quam difficile ſit tam magnam pecuniæ vim ab hominibus tenacibus ſubito corradere. Nam omnes ferè, quod ſemel in bonis ſuis numeraverunt, ita ſuum & ſibi proprium eſſe judicant, ut injuriam ſibi fieri putent, quoties vel minimam ejus partem coguntur in publicum erogare. Ex eo autem quod à portoriis & rerum venalium vectigali ad ærarium accedit, pecunia ſatis magna ad civitatem armis defendendam ſubito confici non poteſt. Pecunia itaque belli causâ, ſi civitatem ſalvam eſſe volumus, tempore pacis congerenda eſt. Cum ergo explorare hoſtium conſilia, arma & præſidia tenere, pecuniam in promtu habere, imperantibus ad ſalutem civium neceſſaria ſint; ſalutem autem civium omni conatu procurare lege naturæ principes teneantur, ſequitur, non modo licitum eis eſſe, exploratores emittere, milites alere, propugnacula ædificare, & pecuniam in eas res exigere, ſed etiam ea non facere, illicitum. Quibus etiam addi poteſt quicquid ad potentiam externorum à quibus metuunt, vel arte vel vi minuendam, conducere videbitur: obligantur enim Rectores civitatum, mala quæ metuunt, curare pro viribus, ne contingant.

Recta inſtitutio civium in doctrina civili, paci conſervandæ neceſſaria.

IX. Ad conſervationem autem Pacis internæ, multa requiruntur, quia multa concurrunt (ut capite præcedente oſtenſum eſt) ad eam perturbandam. Oſtendimus ibi alia eſſe quæ diſponunt animos ad ſedi-

seditionem, alia quæ dispositos movent & excitant. Inter ea quæ disponunt, numeravimus primo loco quasdam pravas doctrinas. Has igitur eradicare ex animis civium, & contrarias insinuare, officium eorum est, qui summa imperia administrant. Quoniam autem opiniones non imperando, sed docendo; non terrore pœnarum, sed perspicuitate rationum animis hominum inferuntur, leges quibus huic malo obviandum est, non in errantes, sed in ipsos errores constituendæ sunt. Errores illi quos præcedente capite cum quiete civitatis consistere non posse affirmavimus, in animos rudium irrepserunt partim è concionatorum cathedris, partim à sermonibus quotidianis hominum propter rei familiaris laxitatem studiis vacantium; & in animos horum à doctoribus adolescentiæ suæ in Academiis publicis. Quare etiam vice versâ, si quis sanam doctrinam introducere voluerit, incipiendum ei est ab Academiis. Illic fundamenta doctrinæ civilis vera, & verè demonstrata jacienda sunt, quibus imbuti adolescentes, plebem postea privatim & publicè instruere possint. Id autem tanto alacrius, & potentius facient, quanto ipsi de veritate eorum quæ docent & prædicant, certiores erunt. Siquidem enim propositiones propter consuetudinem audiendi, quamquam falsæ, nec magis intelligibiles, quam si quis vocabula sorte ex urna extracta copularet, hodie receptæ sunt, quanto magis imbiberent homines, propter eandem causam, doctrinas veras, intellectui suo & rerum naturæ conformes? Officii igitur summorum imperantium esse arbitror, Elementa vera doctrinæ civilis conscribi facere, & imperare ut in omnibus civitatis Academiis doceantur.

Onera publica æqualiter distribuere, paci conservandæ conducibile.

X. Secundo loco disponere cives ad seditionem ostendimus, ægritudinem animi ab *egestate*; quam quidem egestatem licet à luxuria vel ignavia propria profectam, imputant tamen iis qui regunt civitatem, tanquam pensionibus publicis exhausti & oppressi. Fieri tamen potest aliquando ut querimonia illa justa sit, nimirum cum onera civitatis civibus inæqualiter imponuntur. Quod enim omnibus simul leve onus est, si multi se subtrahunt, cæteris grave, imò intolerabile erit. Neque homines tam onus ipsum, quam inæqualitatem graviter ferre solent. Maxima enim ambitione de immunitate certatur, & in eo certamine minus felices magis felicibus tanquam victi invident. Ad tollendam ergo justam querimoniam, quietis publicæ interest, & per consequens ad officium pertinet imperantium, ut onera publica æqualiter ferantur. Præterea, cum id quod à civibus in publicum confertur, nihil aliud sit præter emtæ pacis pretium, rationis est, ut ii qui æquè pacis participant, æquas partes solvant, vel pecunias, vel ope-

ras reipublicæ contribuendo. Lex autem naturalis est (per art. 15, cap. 3.) unusquisque in jure aliis distribuendo, omnibus æqualem se præbeat; quare imperantes, ut onera civitatis civibus æqualiter imponant, lege naturali obligantur.

Æquitatis naturalis esse, ut pecunia taxentur, pro ratione eorum quæ quisque consumit, non quæ possidet.

XI. Æqualitas autem hoc loco intelligitur, non pecuniæ, sed oneris, hoc est, æqualitas rationis inter onera & beneficia. Quamquam enim pace omnes æqualiter fruantur, non tamen beneficia à pace omnibus æqualia sunt. Nam alii plus, alii minus bonorum acquirunt. Et rursus alii plus, alii minus consumunt. Quæri igitur potest, an debeant cives in publicum contribuere, pro ratione eorum quæ lucrantur, an eorum quæ consumunt, hoc est, an personæ taxari debeant, ut pro ratione opum contribuant, an res ipsæ, ut contribuat quisque pro ratione eorum quæ consumit. Sed si consideremus ubi pecuniæ conferuntur pro ratione opum, ibi eos qui æqualia lucrati sunt, non æqualia possidere, propterea quod alter parta per parsimoniam conservat, alter per luxuriam dissipat, ideoque beneficio pacis æqualiter gaudentes, civitatis onera non æqualiter sustinere: & ex altera parte, ubi res ipsæ taxantur, ibi unumquemque dum rem privatam consumit, partem civitati debitam pro ratione eorum non quæ habet, sed quæ beneficio civitatis habuit, eo ipso quod sua consumit, imperceptibiliter persolvit: dubium amplius non est quin prior ille modus pecunias imperandi contra æquitatem, & proinde contra officium imperantium sit, posterior autem rationi & officio eorum consentaneus.

Ad pacem conservandam conducere, seditiosos premere.

XII. Tertio, officere paci publicæ diximus, ægritudinem animi quæ oritur ex *ambitione*. Sunt enim qui cum sibi præ cæteris sapere, & magis ad res gerendas idonei videantur, quam ii qui rempublicam in præsentia administrant; virtus sua quantum civitati prodesse queat, quando aliter ostendere non possunt, ostendunt nocendo. Quoniam autem tolli ex animis hominum ambitio & honorum aviditas non potest, officii imperantium non est, ut in id incumbant. Possunt autem præmiorum & pœnarum constanti applicatione facere, ut homines sciant, viam ad honores non esse per vituperationem regiminis præsentis, neque per factiones, & auram popularem; sed per contraria. Viri boni sunt, qui consulta patrum, qui leges juraque servant. Hos si honoribus ornari, factiosos vero ab iis qui summa imperia administrant, puniri & contemtui haberi, constanti tenore videremus, parendi quam obstandi major ambitio esset. Accidit tamen aliquando, ut, sicut equo propter ferociam, ita civi contumaci propter potentiam blandiendum sit. Sed ut illud sessoris, ita hoc imperatoris jam penè

excussi

excussi est. Loquimur autem hic de iis quorum authoritas & potentia integra est. Horum officium esse, inquam, obedientes cives fovere, factiosos quantum possunt imperio premere. neque enim alio modo potentia publica, nec sine ea civium quies conservari potest.

Et factiones dissolvere.

XIII. Si vero factiosos homines coërcere, multò magis factiones ipsas dissolvere & dissipare ad officium pertinet imperantium. FACTIONEM autem voco, multitudinem civium, vel *pactis* inter se, vel unius alicujus potentiâ, absque ejus, vel eorum qui summum imperium obtinent, authoritate unitam. Est itaque *factio* tanquam civitas in civitate. Sicut enim unione hominum in statu naturali fit civitas, ita civium unione novâ, fit factio. Secundum hanc definitionem, multitudo civium qui externo cuicunque sive Principi, sive civi, simpliciter obedituros se obstrinxerunt, vel qui pacta aut fœdus inter se mutuæ defensionis contra omnes homines fecerunt, non exceptis iis qui summam potestatem habent in civitate, *factio* est. Etiam gratia apud plebem si tanta sit, ut per eam comparari exercitus possit, nisi obsidibus, aut alio pignore publice caveatur, *factionem* continet. Atque idem de divitiis privatis dicendum est, si sint immodicæ; quia pecuniæ obediunt omnia. Siquidem ergo verum sit, civitatum inter se statum naturalem & hostilem esse, Principes qui factionem permittunt, idem faciunt, ac si hostem intra mœnia reciperent. Quod est contra civium salutem, & propterea etiam contra leges naturales.

Ad locupletandos cives conducere leges quibus artes lucrativæ foveantur, & quibus sumtus coerceantur.

XIV. Ad locupletandos cives necessaria duo sunt, *labor* & *parsimonia*; conducit etiam tertium, nempe terræ aquæque *proventus naturalis*; est autem & quartum, *militia*, quæ rem civium quandoque auget, sæpiùs vero attenuat. priora duo sola necessaria sunt. Potest enim civitas in insula maris constituta, non majore, quam ut habitationi locum præstet, sine semente, sine piscatura, solà Mercaturâ & opificiis ditescere. sed non est dubium, si habeant territorium, quin ditiores eodem numero, vel æque divites majore numero esse possint. Quartum autem, nimirum *militia*, in numerum quidem olim venit artium lucrativarum, sub nomine *lestricæ*, sive *prædatoriæ*. Et genere humano ante constitutionem civitatum per familias dispersò, justa & honorifica habita est. Est enim nihil aliud prædatio, quàm quod parvis copiis geritur bellum. Et magnæ civitates nominatim *Romana* & *Athenensis* spoliis belli, vectigalibus externis, & territorio armis acquisito, ita aliquando rempublicam auxerunt, ut tenuioribus civibus nôn modo nullam pecuniam publicam imperarint, sed etiam pecuniam & agros viritim diviserint. Hujus modi autem divitiarum incrementa in rationes minimè referenda sunt.

Est

Eſt enim, quod ad lucrum ſpectat, militia ſicut alea, qua plurimi rem ſuam labefactant, pauciſſimi ampliorem reddunt. Cum ergo tria tantum ſint, *proventus terræ & aquæ, labor, & parſimonia*, quæ conducunt ad civium locupletationem, circa ea tantum verſabitur officium imperantium. Ad primum utiles erunt leges, quæ favent artibus quibus terræ & aquæ proventus reddantur meliores; quales ſunt *Agricultura*, & *Piſcatura*. Ad ſecundum utiles ſunt leges omnes quibus ignavia prohibeatur, induſtria excitetur, *ars navigandi* (per quam commoda totius mundi ſolo penè labore emta in unam civitatem comportantur,) item *mechanica* (ſub qua omnes excellentium opificiorum artes comprehendo,) & *Scientiæ Mathematicæ*, Nauticæ & Mechanicæ fontes, in honore habeantur. Ad tertium utiles ſunt leges illæ, quibus ſumtus tam in cibos quam in veſtes, & univerſim in res omnes, quæ uſu conſumuntur, immodici prohibeantur. Quoniam autem leges tales ad fines ſupra dictos utiles ſunt, pertinet etiam ad officium imperantium eas ſancire.

Non eſſe plura legibus definienda, quam poſtulat civium & civitatis commodum.

XV. Libertas civium non in eo ſita eſt, ut legibus civitatis exemti ſint, vel ut ii qui civitatis ſummam poteſtatem habent, non poſſint leges ferre quaſcunque volent. Sed quoniam omnes motus & actiones civium legibus nunquam circumſcriptæ ſunt, neque circumſcribi propter varietatem poſſunt, neceſſe eſt, ut infinita pene ſint, quæ neque jubentur neque prohibentur; ſed facere vel non facere ſuo quiſque arbitrio poteſt. In his unuſquiſque dicitur ſuâ frui libertate, atque in hoc ſenſu libertas hoc loco intelligenda eſt, nempe pro juris naturalis parte ea, quæ civibus à legibus civilibus permiſſa, & relicta eſt. Sicut aqua ripis undiquaque concluſa ſtagnat & corrumpitur; undiquaque aperta expanditur, & quo plures exitus invenit, eo liberior fluit: ita quoque cives ſi nihil injuſſu legum facerent, torperent; ſic omnia diſſiparentur: & quo plura legibus indeterminata relinquuntur, eo majore fruuntur libertate. Utrumque extremum vitioſum eſt: non enim ad actiones hominum tollendas, ſed dirigendas, inventæ leges ſunt; ſicut neque ripas ad ſiſtendum curſum fluminis, ſed ad dirigendum Natura ordinavit. Menſura hujus libertatis ex bono civium & civitatis capienda eſt. Quare contra officium eorum qui imperant, & legum ferendarum autoritatem habent, in primis eſt, ut plures leges ſint, quam ad bonum civium & civitatis neceſſario conducat. Nam cum de eo quod facere vel non facere debent, ſæpius per rationem naturalem, quàm per ſcientiam legum homines deliberare ſoleant; ubi leges plures ſunt, quàm ut earum facile meminiſſe poſſimus, & per eas prohibentur ea, quæ ratio per ſe non prohibet;

necesse est ut per ignorantiam, sine ulla prava intentione, incidant tamen in leges, tanquam in laqueos, contra libertatem innoxiam, quam imperantes civibus conservare lege naturali obligantur.

Pœnas non majores fuimendas, quam quæ legibus præfinita sunt.

XVI. *Libertatis* civitati innoxiæ, & singulis civibus ad beate vivendum necessariæ, pars magna etiam est, ut pœnæ nullæ timendæ sint, nisi quas prævidere, aut exspectare possint. Præstatur autem hoc, ubi vel nullæ omnino pœnæ legibus definiuntur, vel majores definitis non exiguntur. Ubi nullæ definiuntur, ibi is qui primus legem transgressus est, pœnam exspectat indefinitam, sive arbitrariam, supponiturque metus ejus infinitus, quia mali infiniti. Præcipit autem lex naturæ iis qui legibus civilibus non subjiciuntur, per ea quæ diximus cap. 3, articulo 11, ideoque summis imperantibus in ultione, & pœnis sumendis, spectandum esse non malum præteritum, sed bonum futurum: peccantque pœnarum arbitrariarum aliam mensuram habentes, quàm utilitatem publicam. Ubi vero pœna definita est, sive lege præscripta, ut quando verbis disertis ponitur, *qui sic facit, sic patietur*; sive praxi, ut quando pœna, lege non præscripta, sed (arbitraria ab initio) determinata est postea per punitionem primi delinquentis, (æquè enim transgredientes æqualiter puniri jubet æquitas naturalis:) ibi pœnam, quàm quæ lege definitur, majorem exigere, contra legem naturæ est. Finis enim punitionis est, voluntatem hominis non cogere, sed formare, & talem facere, qualem eam esse cupit is, qui pœnam statuit. Et deliberatio nihil aliud est nisi commodorum & incommodorum facti quod aggredimur, tanquam in bilance ponderatio, ubi quod præponderat, necessariò secundum inclinationem suam procedit. Siquidem ergo legislator pœnam minorem crimini appendit, quàm ut libidini metus præponderet, libidinis supra metum pœnæ excessus quo crimen committitur, legislatori attribuendus est, hoc est, summo imperanti; ideoque si punit majori pœnâ, quàm ipse legibus præfinivit, punit in alio quod peccavit ipse.

Civibus contra judices corruptos jus reddendum.

XVII. Etiam ad innoxiam & necessariam civibus *libertatem* pertinet, ut quæ jura legibus sibi quisque concessa habet, iis sine metu frui possit. Frustra enim est *suum* ab *alieno* legibus distingui, si falso judicio, latrocinio, vel furto rursus confundantur. Contingit autem falsa judicia, latrocinia, & furta fieri, ubi judices corrumpi possunt. Metus enim quo homines à male faciendo deterrentur, non ab eo oritur quod pœnæ statuuntur, sed quod exiguntur. Futurum enim ex præterito æstimamus, quæ rarò fieri solent, raro exspectantes. Si igitur judices muneribus, gratia, vel etiam misericordia corrupti pœnas lege debitas sæper emittant atque eo modo improbis spem faciant impu-

impunitatis, bonis civibus à sicariis, latronibus, veteratoribusque obsessis, neque conversari inter se, neque omnino se movere liberum erit; imò civitas ipsa dissolvitur, & redit cuique jus se ipsum suo arbitratu protegendi. Præcipit igitur lex naturæ summis imperantibus, ut justitiam non modo ipsi exerceant, sed etiam ut judices à se positos, idem facere pœnis cogant, hoc est, querelis civium aurem præbeant, & delegent, quoties opus est, judices extra ordinem qui de ordinariis cognoscant.

CAPUT XIV.

De Legibus & Peccatis.

I. *Lex quomodo differt à* consilio. II. *Quomodo differt à* Pacto. III. *Quomodo* à jure. IV. *Divisio legum in* Divinas *&* Humanas; *&* Divinarum *in* Naturales *&* Positivas; *&* naturalium *in leges* singulorum hominum, & Gentium. V. Legum Humanarum, *id est, civilium, divisio in* sacras, *&* sæculares. VI. *In* Distributivam *&* Vindicativam. VII. Distributivam *&* vindicativam *non esse* species *legum, sed partes.* VIII. *Omni legi pœna appensa intelligitur.* IX. *Præcepta Decalogi de parentibus honorandis, de homicidio, adulterio, furto, & falso testimonio, leges civiles esse.* X. *Impossibile esse lege civili quicquam jubere contra legem naturæ.* XI. *Legi essentiale esse, ut cognoscatur & ipsa & legislator.* XII. *Unde cognoscatur* legislator. XIII. *Ad cognoscendam legem necessaria sunt* promulgatio *&* interpretatio. XIV. *Leges civilis divisio in* scriptam *&* non scriptam. XV. Leges naturales *non esse leges* scriptas; *neque* Responsa Iurisprudentum, *neque* consuetudinem *esse* leges *per se, sed per consensum summæ potestatis.* XVI. Peccati *nomen latissimè acceptum quid significet.* XVII. Peccati *definitio.* XVIII. *Differentia inter peccatum* infirmitatis, *&* malitiam. XIX. *In quo genere peccati contineatur* Atheismus. XX. *Quid sit* crimen læsæ Majestatis. XXI. *Crimine læsæ Majestatis non leges* civiles *sed* naturales *violari.* XXII. *Ideoque non jure* Imperii, *sed jure* belli *puniri.* XXIII. *Obedientiam non recte distingui in* activam *&* passivam.

I. LEx ab iis qui vim verborum minus morosè pensitant, aliquando cum *consilio*, aliquando cum *pacto*, aliquando cum *jure* confunditur. Confundunt *legem* cum *consilio*, qui putant, Monarcharum officium esse *consiliarios* non modo audire, sed etiam iis obedire; tanquam si consilium capere, nisi etiam quod consultum est, fiat, frustra esset. Distinctio inter *consilium* & *legem* petenda est à differentia in- *Lex quomodo differat à consilio.*

PPP 2 ter

ter *consilium* & *mandatum*. Iam CONSILIUM est *præceptum*, in quo ratio quare pareмus, sumitur *ab ipsa re* quæ præcipitur. MANDATUM autem est *præceptum* in quo parendi ratio sumitur à *voluntate præcipientis*. Propriè enim non dicitur, *Sic volo, sic jubeo*, nisi stet pro ratione *voluntas*. Cùm vero legibus obediatur non propter rem ipsam, sed propter voluntatem præcipientis, *lex* non *consilium*, sed *mandatum* est; definiturque hoc modo: LEX est *mandatum ejus personæ (sive hominis, sive curiæ) cujus præceptum continet obedientiæ rationem*. Ut præcepta Dei respectu hominum, civitatis respectu civium, & universaliter omnium potentium, respectu eorum qui non possunt resistere, eorum leges dicendæ sint. Differunt ergo multifariam inter se *lex* & *consilium*. *Lex* enim ejus est, qui potestatem habet in eos quibus præcipit: *consilium*, ejus qui potestatem non habet. Facere id quod *lege* præcipitur *officii*, quod *consilio*, *arbitrii* est. *Consilium* dirigitur ad finem *ejus cui præcipitur*, *lex* autem ad finem ejus *qui præcipit*. *Consilium* non nisi *volentibus* datur, *lex* etiam *nolentibus*. Denique jus *consiliarii* tollitur arbitrio ejus cui *consilium* dat, jus *legislatoris* non tollitur arbitrio ejus cui imponitur *lex*.

Quomodo differat à pacto.

II. *Legem* cum *pacto* confundunt ii, qui leges putant nihil aliud esse quam ὁμολογήματα, sive formulas vivendi, communi consensu hominum determinatas. Inter quos est *Aristoteles*, qui *Legem* hoc modo definit. Νόμος ἐστὶ λόγος ὡρισμένος καθ' ὁμολογίαν κοινὴν πόλεως, μηνύων πῶς δεῖ πράττειν ἕκαστα, id est, *Lex est oratio definita juxta consensum communem civitatis, indicans quomodo singula oportet agere*. Quæ definitio non est *Legis* simpliciter, sed *civilis*. Manifestum enim est, *leges divinas* non esse ortas à consensu hominum, neque etiam *naturales*. Nam si à consensu hominum originem haberent, etiam eorundem consensu abrogari possent; sunt autem immutabiles. Neque verò est ea definitio legitima *Legis civilis*. Civitas enim eo loco sumitur, vel pro una persona civili, unam habente voluntatem, vel pro multitudine hominum, quorum unicuique sua voluntas privata libera est. Si pro unâ personâ, illud *communi consensu*, non rectè ponitur; non enim habet una persona *consensum communem*. Neque oportebat ponere *indicans* quid facto opus esset, sed *jubens*. Civitas enim civibus quæ indicat, imperat. Intellexit ergo per civitatem, multitudinem hominum communi consensu (puta scripto suffragiis confirmato) formulas vivendi indicantem. Hæ autem nihil aliud sunt præter mutua pacta, quæ non ante quemquam obligant, neque ideo leges sunt, quam constituto imperio summo, quod possit cogere, cautum ei sit erga cæteros qui aliter ea observaturi non sunt. *Leges* itaque juxta definitionem

tionem hanc *Aristotelis*, nihil aliud sunt quam nuda & invalida pacta, quæ tum demum, cùm sit qui potentiam civitatis jure exercet, *leges* fient vel non fient, illius arbitrio. Confundit ergo *pacta* cum *legibus*, quod non oportuit; est enim *pactum promissum*; *lex mandatum*. *In pactis, Faciam* dicitur: in *legibus, Fac. Pacto* * obligamur; *lege* obligati tenemur. *Pactum* obligat *per se*; *lex* obligatum tenet virtute *pacti* universalis de præstanda obedientia. Ideoque in *pacto*, priùs determinatur quid faciendum est, quàm ad faciendum obligamur; sed in *lege* ante obligamur ad faciendum, quid verò faciendum sit, determinatur post. Debebat igitur *Aristoteles* definire *legem civilem* hoc modo, *Lex civilis est oratio definita per voluntatem civitatis, singula imperans quæ oportet facere*. Quæ eadem est cum eâ quam attulimus supra cap. 6, articulo 9, nimirum *leges civiles esse ejus* (sive hominis, sive curiæ) *qui in civitate summa potestate præditus est, de civium futuris actionibus mandata*.

III. *Legem* cum *jure* confundunt ii, qui quod *jure divino* permissum est, facere perseverant, quamquam *lege civitatis* prohibeatur. Quod *lege divinâ* prohibetur, lege civili permitti non potest, nec quod *lege divina* imperatur, prohiberi potest *lege civili*. Veruntamen quod jure divino permittitur, id est, quod jure divino fieri potest, nihil impedit, quo minus idem *lege civili* prohibeatur. *Leges* enim *inferiores* libertatem à *superioribus* relictam restringere possunt, quamquam ampliare non possunt. Est autem *jus*, *libertas naturalis*, à legibus non constituta, sed relicta. Remotis enim *legibus*, *libertas* integra est; hanc primo restringit *naturalis lex*, & *divina*; residuam restringunt *leges civiles*; & quæ legi civili superest, restringi rursus potest à *constitutionibus* particularium urbium & societatum. Multum ergo interest inter *legem*, & *jus*; *lex* enim *vinculum*, *jus libertas* est, differuntque ut contraria. *Quomodo à jure.*

IV. *Lex* omnis dividi potest, primum pro diversitate autorum in *Divinam* & *Humanam*. *Divina* autem pro duobus modis, quibus Deus voluntatem suam hominibus notam facit, duplex est: *Naturalis* (sive *Moralis*) & *Positiva*. *Naturalis* ea est, quam Deus omnibus hominibus patefecit per *Verbum* suum *æternum* ipsis innatum, nimirum *Rationem naturalem*. Atque hæc est ea lex, quam toto hoc libello explicare conatus sum. *Positiva* est, quam Deus nobis patefecit per *Verbum Propheticum*, quo locutus est ad homines tanquam homo; *Divisio legum in Divinas & Humanas; & Divinarum in Naturales & Positivas; & Naturalium in leges singulorum hominum & gentium.*

* Pacto obligamur, &c.] *Visum est aliquibus, idem esse* Obligari *&* Obligatum teneri, *& proinde distinctionem in verbis aliquam, in re nullam esse. Clarius ergo hoc dico. Pacto obligari hominem, id est, propter promissionem præstare debere. Lege vero obligatum teneri, id est, metu pœnæ quæ in Lege constituitur, ad præstationem cogi.* *Annotatio.*

mo; quales sunt leges quas tradidit *Judæis* circa politiam & cultum divinum; possuntque appellari *leges divinæ civiles*, quia civitati *Israëlitarum* populi sui peculiaris peculiares erant. Rursus *naturalis* dividi potest, in naturalem *hominum*, quæ sola obtinuit dici *lex naturæ*, & naturalem *civitatum*, quæ dici potest *lex Gentium*, vulgo autem *jus Gentium* appellatur. Præcepta utriusque eadem sunt: sed quia civitates semel institutæ induunt proprietates hominum personales, *lex* quam loquentes de hominum singulorum officio, *naturalem* dicimus, applicata totis civitatibus, nationibus, sive gentibus, vocatur *jus Gentium*. Et quæ *Legis* & *juris naturalis* Elementa hactenus tradita sunt, translata ad *civitates* & *gentes* integras, pro *legum*, & *juris Gentium* Elementis sumi possunt.

Legum humanarum, id est, civilium, divisio in sacras & seculares.

V. *Humana lex* omnis *civilis* est. Nam extra civitates status hominum hostilis est, in quo quia alter alteri non subjicitur, leges præter dictamina rationis naturalis, quæ lex divina est, nullæ sunt. In civitate verò, sola civitas, hoc est, homo, vel curia cui summum civitatis imperium committitur, legislator est, civitatis autem leges civiles sunt. *Civiles leges* possunt dividi pro diversitate subjectæ materiæ in *sacras* & *seculares*. *Sacræ* sunt quæ pertinent ad Religionem, hoc est, ad ceremonias & cultum Dei, (nimirum quæ & quo ritu personæ, res, loca, consecranda sunt, quæ opiniones circa numen divinum publicè docendæ, & quibus verbis ritibusque supplicationes faciendæ sunt, & similia) & nulla lege divinâ positivâ definiuntur. Nam *leges civiles sacræ* sunt *humanæ* (quæ & *Ecclesiasticæ* dicuntur) circa res *sacras*; *seculares* autem generali nomine *civiles* appellari solent.

In Distributivam, & Vindicativam.

VI. Rursus *lex civilis* pro duobus legislatoris officiis, quorum alterum est *judicare*, alterum *cogere* ut judiciis acquiescant, duas habet partes, alteram *distributivam*, alteram *vindicativam*, sive *pœnariam*. *Distributiva* est, qua jus suum cuique distribuitur, hoc est, quæ regulas omnium rerum constituit, quibus sciamus quid nobis, quid aliis proprium sit, ita ut nos nostris uti & frui alii non impediant, neque nos impediamus illos ne utantur & fruantur suis; & quid cuique licitum sit facere vel omittere, quid illicitum *Vindicativa* est, qua, quæ pœnæ sumendæ sunt de iis qui legem violant, definitur.

Distributivam & Vindicativam non esse species legum, sed partes.

VII. *Distributiva* autem & *vindicativa* non sunt duæ legum *species*, sed ejusdem legis duæ *partes*. Siquidem enim lex nihil amplius dicat, quàm, verbi gratia, *tuum esto, quod tu tuo reti cepisti in mari*, frustra est. Quamquam enim alter eripiat tibi quod cepisti, non impedit quin adhuc tuum sit. nam in statu naturæ, ubi omnia omnium sunt communia, idem est & *tuum* & *alienum*; ita, quod lex definit esse

tuum,

tuum, *tuum* erat etiam ante legem, & post legem *tuum* esse non desinit, quamquam ab alio possessum. Nihil ergo lex agit, nisi ita intelligatur, ut sic *tuum* sit, ut omnes alii prohibeantur, ne impediant quo minus omni tempore eo possis tuo arbitratu secure uti & frui. Hoc enim est quod requiritur ad proprietatem bonorum, non ut quis iis possit uti, sed possit solus, quod fit prohibendo alios ne sint impedimento. Sed frustra etiam prohibent, qui metum pœnarum non incutiunt. frustra ergo lex est nisi utramque partem contineat, & illam quæ *prohibet* injurias fieri, & illam quæ facientes *punit*. Harum prima, quæ *distributiva* dicitur, *prohibitoria* est, & loquitur ad omnes; secunda, quæ *vindicativa* vel *pœnaria* appellatur, mandatoria est, & loquitur tantùm ad ministros publicos.

Omni legi pœna appensa intelligitur.

VIII. Ex quo etiam intelligitur, omni *legi civili annexam esse pœnam*, vel explicitè vel implicitè. Nam ubi pœna neque scripto, neque exemplo alicujus qui pœnas legis transgressæ jam dedit, definitur, ibi subintelligitur pœnam arbitrariam esse, nimirum, ex arbitrio pendere legislatoris, hoc est, summi imperantis. frustra enim est lex, quæ impunè violari potest.

Præcepta Decalogi, de parentibus honorandis, de homicidio, adulterio, furto, & falso testimonio, leges civiles esse.

IX. Quoniam autem à legibus civilibus oritur, tum quod unusquisque jus *suum* sibi proprium & ab *alieno* distinctum habeat, tum etiam quod prohibeatur aliena invadere; sequitur, præcepta hæc, *Honorem parentibus, legibus definitum non denegabis: Hominem quem vetant leges occidere, non occides: Legibus vetitum concubitum fugies: Rem alienam Domino invito non auferes: Leges & judicia falsò testimonio non frustraberis*, esse leges civiles. Leges naturales eadem præcipiunt, sed implicitè: nam lex naturalis, (ut cap. 3. art. 2. dictum est) jubet observari *pacta*, ideoque etiam obedientiam præstare, quando obedientiam pacti fuerint, & alieno abstinere, quando quid sit alienum, lege civili definitum fuerit. cives autem omnes (per cap. 6. art. 13.) obedientiam præstare mandatis ejus qui habet summam potestatem, hoc est, legibus civilibus, ex ipsa civitatis constitutione *paciscuntur*, etiam ante quam violari possunt. Nam lex naturalis obligabat in statu naturali, ubi primò (quia natura omnia omnibus dedit) nihil alienum erat, & proinde alienum invadere, impossibile; deinde ubi omnia communia erant, quare etiam concubitus omnes liciti; tertio, ubi status belli erat, ideoque licitum occidere; quarto, ubi omnia proprio cujusque judicio definita erant, ideoque honores etiam paterni; postremo ubi nulla judicia publica erant, & propterea nullus usus testimonii dicendi neque veri neque falsi.

Impossibile esse lege civili quicquam jubere contra legem natura.

X. Cum ergo obligatio ad leges illas observandas antiquior sit quam

quam ipsarum legum promulgatio, utpote contenta in ipsa civitatis constitutione, virtute legis naturalis quæ prohibet violari pacta, lex naturalis omnes leges civiles jubet observari. Nam ubi obligamur ad obedientiam antequam sciamus quid imperabitur, ibi universaliter & in omnibus obedire obligamur. Ex quo sequitur, legem civilem nullam, quæ non sit lata in contumeliam Dei (cujus respectu ipsæ civitates non sunt sui juris, nec dicuntur leges ferre) contra legem naturalem esse posse. Nam etsi naturæ lex prohibet furtum, adulterium, &c. si tamen lex civilis jubeat invadere aliquid, non est illud furtum, adulterium, &c. Nam Lacædemonii olim cum permitterent pueris certa lege surripere bona aliena, ea bona non aliena, sed propria surripientis esse jusserunt; ideoque tales surreptiones non erant furta. similiter ethnicorum copulationes sexuum, secundum leges suas, conjugia erant legitima.

Legi essentiale esse, ut cognoscatur & ipsa & legislator.

XI. Ad essentiam legis necessarium est, ut civibus duo innotuerint, primum quis homo, vel quæ curia summam potestatem, hoc est, legum ferendarum jus habet. Secundum, quid ipsa lex dicat. Is enim qui nunquam cognovit, aut cui, aut ad quid tenetur; obedire non potest, & perinde est, acsi non teneretur. Non dico necessarium esse ad essentiam legis, ut vel hoc vel illud perpetuò cognitum sit, sed tantum ut cognitum semel fuerit: quod si postea civis obliviscatur, vel juris quod is habet qui legem fert, vel ipsius legis, id non impedit quo minus teneatur obedire, cum potuerit meminisse, si voluntatem obediendi, prout naturalis lex jubet, habuisset.

Vnde cognoscatur legislator.

XII. *Cognitio legislatoris* dependet ab ipso cive; nam sine consensu & pacto suo proprio, vel expresso, vel subaudito jus legislationis conferri in neminem potuit. Expresso, quando cives ab initio formam regendæ civitatis inter se constituunt, vel quando promisso suo submittunt se alicujus imperio; vel saltem subaudito, ut quando utuntur beneficio imperii, & legum alicujus, ad protectionem & conservationem sui adversus alios. Cujus enim imperio concives nostros obedire postulamus bono nostro, illius imperium legitimum esse, eâ ipsâ postulatione confitemur. Ideoque ignorantia potestatis legum ferendarum obtendi nunquam potest. unusquisque enim quod ipse fecit, fecisse se cognovit.

Ad cognoscendam legem necessaria sunt promulgatio & interpretatio.

XIII. *Cognitio legum* dependet à legislatore, qui eas promulgare debet; aliter enim non sunt leges. Est enim lex legislatoris mandatum; mandatum autem est declaratio voluntatis. non ergo lex est, nisi voluntas legislatoris declaretur; id quod fit *promulgatione*. In *promulgatione* autem duo constare debent, quorum alterum est, ut is vel ii

qui

qui legem promulgant, vel habeant ipsi jus legislationis, vel id faciant autoritate ejus vel eorum qui habent. Alterum est ipsa legis sententia. Primum autem quod leges promulgatæ procedant ab eo qui summum habet imperium, constare, hoc est sciri accuratè & philosophicè loquendo non potest, nisi ab iis qui ab ore ipsius imperantis eas accipiunt; cæteri credunt; sed credendi rationes tantæ sunt, ut non credere vix sit possibile. Et in civitate quidem *Democratica*, ubi legibus ferendis unusquisque interesse, si velit, potest, qui absens fuerit, præsentibus credere debet. Sed in *Monarchiis* & *Aristocratiis*, quia paucis mandata *Monarchæ* & *Optimatum* præsentibus & coram audire conceditur, illis paucis necesse erat potestatem facere, ea cæteris promulgandi. Et sic *Edicta* & *Decreta* Principum esse credimus, quæ pro talibus vel scripto, vel voce eorum quorum id munus est, nobis proponuntur. Sed tamen cum credendi causas habeamus has, vidisse quod princeps, vel curia summa talibus *consiliariis*, *scribis*, *præconibus*, *sigillis*, & similibus argumentis ad voluntatem suam declarandam constanter usus sit; quod nunquam authoritatem illis detraxerit; quod de iis qui hujusmodi promulgationi non credentes legem transgressi sunt, pœnæ sumtæ fuerint; non modo qui sic credens obediverit *edictis* & *decretis* per illos editis, ubique terrarum excusatur, sed etiam qui non credens non obediverit, punitur. Nam permittere ut hæc constanter fiant, satis manifestum signum, & declaratio voluntatis ejus qui imperat, satis perspicua est; modo nihil in *lege*, edicto seu *decreto* contineatur, quod summæ potestati ipsius imperantis deroget. Non est enim putandum, eum velle potestati suæ à quibuscunque ministris suis quicquam detrahi, dum voluntatem retinet imperandi. *Sententia* vero *legum*, ubi de ea dubitatur, petenda est ab iis quibus à summa potestate commissa est *Causarum cognitio*, sive *judicia*. *Iudicare* enim nihil aliud est quam *leges* singulis casibus *interpretando* applicare. Quibus autem id munus commissum est, eodem modo cognoscitur, quo cognoscimus qui sint ii, quibus commissa est autoritas leges promulgandi.

XIV. Rursus lex *civilis*, pro duplici modo promulgandi, duorum generum est: *Scripta* & *non scripta*. Per *scriptam* intelligo eam quæ voce sive signo aliquo alio voluntatis legislatoris indiget ut fiat lex. Legum enim genus omne & naturâ & tempore coævum est generi humano, & propterea inventione literarum & scribendi arte antiquius. Non ergo *legi scriptæ* necessaria est *scriptio*, sed vox; hæc sola ad *essentiam*, illa ad *recordationem legis* adhibita est. Nam ante *Legis civilis divisio in Scriptam & Non scriptam.*

 inven-

inventas literas ad memoriam adjuvandam, *leges* in metra redactas cantitari solitas esse legimus. *Non scripta* est ea, quæ non alia indiget promulgatione præter vocem naturæ, sive rationem naturalem, quales sunt *leges naturales*. Lex enim naturalis, quamquam à civili distinguatur, quatenus voluntati præcipit, tamen quod ad actiones attinet, civilis est; exempli gratia, hæc, *Non concupisces*, quæ pertinet tantum ad animum, lex naturalis tantum est; hæc verò, *Non invades*, & naturalis, & civilis est. Cum enim regulas præscribere universales, quibus omnes futuræ lites quæ fortè infinitæ sunt, dijudicari possint, impossibile sit, intelligitur, in omni casu *legibus scriptis* prætermisso sequendam esse *legem æquitatis naturalis*, quæ jubet æqualia æqualibus distribuere: atque hoc, vi *legis civilis*, quæ pœnas etiam de iis exigit qui scientes & volentes *leges naturales* facto transgrediuntur.

Leges naturales non esse leges scriptas: neque responsa jurisprudentum, neque consuetudinem esse leges per se, sed per consensum summæ potestatis.

XV. His intellectis, apparet primum, *leges naturales*, quanquam in libris Philosophorum descriptæ fuerint, non esse ob eam rem vocandas leges scriptas; neque scripta jurisprudentum, esse leges, ob defectum autoritatis summæ; neque etiam *Responsa prudentum*, id est, *judicum*, nisi quatenus consensu summæ potestatis in consuetudinem abierint. tunc autem inter *leges scriptas* habenda esse; non propter consuetudinem ipsam, (quæ vi sua legem non constituit) sed propter voluntatem summi imperantis; quæ ex eo arguitur, quod *sententiam*, sive æquam sive iniquam, in consuetudinem ire perpessus est.

Peccati nomen latissimè acceptum, quid significet.

XVI. *Peccatum* significatione latissimâ comprehendit omne *factum, dictum, & volitum* contra rectam rationem. Unusquisque enim media ad finem quam sibimet ipsi proponit, ratiocinando quærit: si ergo rectè ratiocinetur, (hoc est, incipiens à principiis evidentissimis texat discursum ex consequentibus continuò necessariis) progredietur itinere directissimo, aliter deviabit; id est, *faciet*, *dicet*, vel *conabitur* aliquid contra finem proprium: quod cum fecerit, dicetur ratiocinando quidem *errasse*, actione verò & voluntate *peccasse*; nam *peccatum* ita sequitur *erratum*, sicut *voluntas intellectum*. Atque hæc est vocis acceptio generalissima, qua continetur omne *factum imprudens*, sive contra legem, ut, alienam domum evertere; sive non contra legem, ut propriam, super arenam ædificare.

Peccati definitio.

XVII. Ubi vero de *legibus* sermo est, ibi *peccati* nomen arctius est, significatque non omne factum contra rectam rationem; sed illud tantum quod *culpatur*, atque ob eam causam *malum culpæ* appellatur. Nec tamen si quid culpetur, *peccatum* statim, aut *culpa* dicenda est, sed si cum ratione culpetur. Quærendum igitur est, quid sit cum *ratione culpare*, & quid contra rationem. Ea est natura hominis,

ut

ut unusquisque id quod ipse sibi cupit fieri, *bonum*, quod fugit *malum* vocet. itaque diversitate affectuum contingit, ut quod alter *bonum*, alter *malum*; & idem homo quod nunc *bonum*, mox *malum*; & eandem rem, in se ipso *bonam*, in alio *malam* esse dicat. *Bonum* enim & *malum* delectatione & molestiâ nostrâ, (vel eâ quæ nunc est, vel quæ exspectatur) omnes æstimamus. Quoniam jam propriè facta inimicorum (quia honorem, rem, & potentiam eorum augent) & æqualium (propter certamen honorum) *molesta* omnibus, adeoque *mala* & videntur, & sunt; soleantque homines, *malos putare*, hoc est, *culpam attribuere* iis, unde sibi *malum* advenit, fieri non potest, ut quæ facta culpanda, quæ non culpanda sint, consensu singulorum quibus non eadem placent & displicent, definiatur. Possunt quidem convenire in generalia quædam, veluti *furtum*, *adulterium*, & similia, esse *peccata*; tanquam dicerent *mala* omnes vocare ea quibus nomina imponunt, quæ in malam partem accipi solent. Sed non quærimus an furtum sit peccatum; quærimus quid furtum dicendum sit, & sic de cæteris similibus. Siquidem igitur quid ratione culpandum sit, in tanta diversitate censentium, non sit mensurandum per rationem unius, magis quam alterius, propter æqualitatem naturæ humanæ; neque ratio ulla exsistat præter rationes *singulorum*, & rationem *civitatis*; sequitur quid sit *ratione culpandum*, definiendum esse à civitate; ut *culpa*, hoc est, PECCATUM sit, quod quis fecerit, omiserit, dixerit, vel voluerit contra *rationem civitatis*, id est contra leges.

Differentia inter peccatum infirmitatis & malitiam.

XVIII. Facere autem aliquis potest contra leges per infirmitatem humanam, etiamsi eas implere cupiat, tamen ejus factum, ut contra leges rectè culpatur & *peccatum* dicitur. Sunt autem qui leges negligunt, quotiesque lucri impunitatisque spes apparet, nulla pactorum & datæ fidei conscientiâ retinentur, quin eas violent. Horum non modò facta, sed etiam ingenia adversa legibus sunt. Qui per infirmitatem tantum peccant, etiam quando peccant, *viri boni* sunt; hi vero etiam quando non peccant, *mali* sunt. Quamquam autem utrumque, & actio & animus, legibus repugnet, differentibus tamen appellationibus, repugnantiæ illæ distinguuntur. Nam actionis irregularitas *ἀδίκημα*, *injustè factum*; animi *ἀδικία* & *κακία*, *injustitia* & *malitia*: Illa perturbatæ mentis *infirmitas*; hæc animi sedati *pravitas*.

In quo genere peccati contineatur Atheismus.

XIX. Si quidem autem peccatum non sit, quod non sit contra aliquam legem, neque lex ulla sit, quæ non sit mandatum ejus qui summum habet imperium; neque quisquam summum imperium habeat, quod non sit ei nostro consensu delatum: quo modo peccare

dicetur is qui vel non exsistere Deum vel non gubernare mundum affirmaverit, vel aliam contumeliam in ipsum evomuerit? Dicet enim, *se voluntatem suam Dei voluntati nunquam subjecisse, ut quem ne esse quidem opinatus fuerit. Et quamquam opinio sua erronea esset, ideoque etiam peccatum; numerandam tamen esse inter peccata imprudentiæ, sive ignorantiæ, quæ puniri jure non possunt.* Oratio hæc eo usque admittenda esse videtur, ut hujusmodi peccatum, quamquam sit maximum damnosissimumque, referri tamen debeat * ad peccata imprudentiæ; sed ut per imprudentiam aut ignorantiam excusandum sit, absurdum est. Punitur enim Atheus sive à Deo immediatè, sive à Regibus sub Deo constitutis, non ut subditus punitur à Rege, propterea quod leges non observaverit; sed ut hostis ab hoste, quod leges noluerit accipere; hoc est, jure belli, ut Gigantes θεομάχοι. Hostes enim inter se sunt, quicunque neque communi imperanti, neque alter alteri subjiciuntur.

Quid sit crimen læsæ Majestatis.

XX. Quoniam à vi pacti quo cives singuli singulis ad obedientiam civitati, hoc est, summo imperanti sive is unus homo sive una curia sit, absolutam & universalem (qualem sup. capite & articulo definivimus) præstandam obligantur, derivatur obligatio ad singulas leges civiles observandas, ita ut illud pactum contineat in se leges omnes simul; manifestum est civem qui pacto generali obedientiæ renunciaverit, omnibus simul legibus renunciare. Quod malum tanto

gravius

Annotatio.

* Referri tamen debeat ad peccata imprudentiæ.] *Quod Atheismum non ad injustitiam, sed ad imprudentiam retulerim, à pluribus reprehensum est: imo à nonnullis in eam partem acceptum, tanquam Atheis non satis acrem adversarium me ostenderim. Objiciunt præterea, quod* Deum esse *ratione naturali sciri posse dixerim alicubi, confiteri deberem, peccare eos, saltem contra legem naturæ, itaque non imprudentiæ tantùm, sed etiam injustitiæ reos esse. Ego vero ita Atheis inimicus sum, ut legem aliquam juxta quam condemnare eos injustitiæ possem, & diligentissimè quæsiverim & vehementer cupiverim; sed cum nullam invenerim, quæsivi proximè, quo nomine, tantopere Deo exosi homines ab ipso appellarentur. Deus autem de Atheo sic loquitur,* Dixit insipiens in corde suo: non est Deus. *Itaque peccatum eorum in eo genere collocavi, in quod genus ab ipso Deo relatum fuerat. Deinde Atheos hostes Dei esse ostendo; Nomen autem hostis, quam injusti, aliquando atrocius esse puto. Postremo justè & à Deo, & à summis imperantibus eo nomine puniri posse confirmo, itaque peccatum hoc nullo modo excuso neque extenuo. Quod autem* Deum esse *ratione naturali sciri posse dixerim, ita accipiendum est, non tanquam omnes id scire posse putaverim; nisi quoniam ratione naturali quam proportionem habeat Sphæra ad Cylindrum, invenit Archimedes, ex eo sequi putant, quemlibet ex vulgo idem invenire potuisse. Dico igitur etsi ab aliquibus Deum esse, lumine rationis sciri possit; tamen homines in voluptatibus, vel divitiis, vel honoribus, perquirendis continuo occupatos, item homines qui rectè ratiocinari non solent, vel non valent, vel non curant, denique insipientes, in quo numero Athei sunt, scire id non posse.*

gravius est quolibet peccato uno, quanto peccare *semper*, gravius est quam *semel*. Atque hoc est peccatum illud quod vocatur CRIMEN LÆSÆ MAJESTATIS, & est factum vel dictum quo civis, seu subditus, declarat non esse sibi amplius voluntatem, ei homini vel curiæ cui commissum est summum civitatis imperium, obediendi. Et facto quidem, hujusmodi voluntatem declarat civis, quando vim infert vel inferre conatur personis eorum qui vel summum imperium habent, vel habentium mandata exsequuntur, quales sunt proditores, Regicidæ, & qui arma contra civitatem gerunt, vel ad hostes durante bello transfugiunt. Dicto autem voluntatem eandem ostendunt qui directè negant, se, aut cives cæteros, ad talem obedientiam obligari, vel in toto, ut qui diceret, non esse iis obediendum (salvâ obedientiâ, quam debemus Deo) simpliciter, absolute & universaliter, vel in parte, ut si quis diceret, non esse iis jus suo arbitrio bellum gerendi, pacem faciendi, milites conscribendi, pecunias exigendi, magistratus & ministros publicos eligendi, leges ferendi, controversias determinandi, pœnas statuendi, vel aliud aliquod sine quo consistere civitas non potest. Atque hæc & similia dicta & facta, crimina læsæ majestatis, ex vi legis (non civilis, sed) naturalis sunt. Potest autem esse ut aliquid, quod factum ante legem civilem latam non erat crimen læsæ majestatis, sit tamen, si fiat pòst. Ut si lege declaretur, pro signo obedientiæ civilis renunciatæ habendum esse (hoc est pro crimine læsæ Majestatis) si quis vel monetam cuderit, vel sigilla civitatis adulteraverit; is qui postea id fecerit, reus majestatis non minus est quam ille alter, minùs tamen peccat, quia non omnes leges simul, sed unam tantum legem violat. nam lex vocando crimen majestatis, id quod naturâ non ita est, nomen quidem invidiosum, & fortè pœnam majorem in reum jure statuit, sed ut peccatum ipsum gravius sit, non efficit.

Crimine læsæ Majestatis non leges civiles sed naturales violari.

XXI. Peccatum autem id, quod per legem naturalem crimen læsæ majestatis est, legis naturalis transgressio est; non civilis. Cùm enim obligatio ad obedientiam civilem, cujus vi leges civiles validæ sunt, omni lege civili prior sit, sitque crimen læsæ majestatis naturaliter nihil aliud, quam obligationis illius violatio; sequitur, crimine læsæ majestatis violari legem quæ præcessit legem civilem: nempe naturalem, qua prohibemur violare pacta & fidem datam. Quod si quis Princeps summus legem civilem in hanc formulam conciperet, *non rebellabis*; nihil efficeret. Nam nisi prius obligentur cives ad obedientiam, hoc est, ad non rebellandum, omnis lex invalida est. obligatio autem, quæ obligat ad id, ad quod antè obligati erant, superflua est.

Ideoque non jure imperii; sed jure belli puniri.

XXII. Sequitur ex hoc, puniri *rebelles*, *proditores*, & cæteros *læsæ majestatis* convictos, non *jure civili*, sed *naturali*, hoc est, non ut *cives malos*, sed ut *civitatis hostes*, nec *jure imperii* sive dominii, sed *jure belli*.

Obedientiam non recte distingui in Activam & Passivam.

XXIII. Sunt qui facta contra legem civilem, quando pœna ipsâ lege definitur, expiari putant, si pœnam volentes subeant, neque reos esse coram Deo violatæ legis naturalis (quamquam violando civiles leges, violamus quoque naturales, quæ jubent civiles observari) eos qui pœnam solverunt, quam lex exigebat. Tanquam lege non vetaretur factum, sed pœna pretii loco proponeretur; quo licentia faciendi ea quæ lege prohibentur, venundaretur. Per eandem rationem possent inferre etiam, nullam omnino legis transgressionem peccatum esse, sed quam suo periculo libertatem quisque emerit, eam jure habere. Sciendum autem est, verba legis duplici sensu intelligi posse. Altero, ut duas partes (prout dictum est supra articulo 7.) contineat, nempe prohibentem absolute, ut *Non facies*; & vindicantem, ut, *Qui facit, pœnas dabit*. Altero, ut unum contineat conditionale, ut, *Non facies, nisi pœnas velis solvere*. Et sic lex non simpliciter, sed conditionaliter prohibet. Si primo modo intelligitur, qui facit, peccat, quia quod lege vetitum est, facit. Si secundo, non peccat, quia facere, vetitum non est implenti conditionem. Nam in primo sensu omnes facere prohibentur; in secundo ii soli, qui se pœnæ subtrahunt. In primo sensu, legis pars vindicativa non Reum obligat, sed magistratum pœnas exigere; in secundo obligatur ad pœnas exigendas ipse qui pœnas debet; ad quas solvendas si capitales, aut alioqui graves sint, obligari non potest. Vtro verò sensu lex accipienda sit, ab arbitrio dependet ejus, qui summum habet imperium. Vbi ergo de sententia legis dubitatur, quia certi sumus non peccare qui non faciunt, peccatum erit, si facimus, utcunque lex postea explicari possit. Nam quod dubitas an sit peccatum necne, id facere, cum abstinere liberum sit, contemtio legum est; ideoque per cap. 3, art. 28, peccatum contra legem naturalem. Inanis igitur est distinctio illa *obedientiæ* in *Activam* & *Passivam*, quasi pœnis humano arbitrio positis expiari possit, quod peccatum est contra legem naturalem, quæ est lex Dei; aut quasi non peccent, qui peccant suo damno.

CAPUT XV.

De Regno Dei per naturam.

I. *Propositio sequentium.* II. *In quos dicatur Deus regnare.* III. *Verbum*

bum Dei triplex : Ratio, Revelatio, Prophetia. IV. *Regnum Dei duplex,* naturale & Propheticum. V. *Ius quo regnat Deus, situm est in* Omnipotentia *ejus.* VI. *Idem ex Scriptura sacra.* VII. *Obligationem obedientiæ Deo præstandæ procedere ab imbecillitate humana.* VIII. *Leges Dei in Regno naturali esse eas, quæ* 2. & 3. *Cap. suprà recitatæ sunt.* IX. Honor & cultus *quid sint.* X. *Cultum consistere vel in* Attributis, *vel in* Actionibus. XI. *Et esse alium* naturalem, *alium* Arbitrarium. XII. *Alium* jussum, *alium* spontaneum. XIII. *Quis sit cultus* finis *seu scopus.* XIV. *Quænam sint leges naturales circa Dei* Attributa. XV. *Quænam sint* actiones *quibus exhibetur cultus naturaliter.* XVI. *In regno Dei naturali, civitatem posse* cultum *Dei* instituere *arbitrio suo.* XVII. *Regnante Deo per naturam solam,* legum *omnium* interpretem *esse* civitatem, *id est, eum hominem vel curiam, quæ habet sub Deo civitatis imperium summum.* XVIII. *Dubitationes quædam sublatæ.* XIX. *In Regno Dei naturali, quid sit* peccatum, & *quid* crimen læsæ Majestatis Divinæ.

I. QVod status naturæ, hoc est libertatis absolutæ, qualis est eorum, qui neque Regnant neque Regnantur, Anarchia sit & status hostilis; Quod præcepta quibus talis status evitatur, sint *leges naturæ*; Quod civitas existere sine summo imperio non possit; Quod iis qui summum imperium obtinent, obediendum sit simpliciter, id est, in omnibus quæ mandatis Dei non repugnant: in antecedentibus, & ratione, & sacræ Scripturæ testimoniis comprobatum est. Deest ad integram civilis officii cognitionem hoc unicum, ut sciamus quæ sint leges sive mandata Dei. Aliter enim sciri non potest, utrum ea quæ jubemur facere authoritate imperii civilis, sint contra leges Dei, necne. Ex quo contingere necesse est, ut vel nimiâ obedientiâ erga civitatem contumaces simus erga majestatem divinam; vel metu peccandi in Deum incurramus in contumaciam erga civitatem. Vt utrumque hunc scopulum effugiamus, necessaria est cognitio legum Divinarum. Quoniam verò legum cognitio dependet à cognitione regni, dicendum est in sequentibus de *Regno Dei.* *Propositio sequentium.*

II. Psal. 96, v. 1, *Dominus regnavit, exultet terra,* dicit Psalmista. Et rursus idem Psalmista, Psal. 98, v. 1, *Dominus regnavit, irascantur populi; qui sedet super Cherubin, moveatur terra.* Scilicet velint nolint homines, Deus est Rex universæ terræ; neque si sint qui *Existentiam* ejus, vel *Providentiam* negaverint, ideo solio suo excutitur. Quamquam autem Deus homines universos ita per potentiam regat, ut nemo possit *In quos Deus dicatur regnare.*

possit quidquam facere quod ille factum nolit, non est tamen hoc, propriè & accuratè loquendo, Regnare. Regnare enim dicitur non qui *agendo*, sed qui *loquendo*, id est, *præceptis*, & *minis* regit. In regno igitur Dei pro subditis habemus, non corpora inanimata, neque irrationalia, licet potentiæ divinæ subjiciantur; quia *præcepta* & *minas* Dei *non intelligunt*; neque etiam *Atheos*, quia Deum esse non credunt; neque eos qui Deum esse credentes eum tamen inferiora hæc regere non credunt. Nam & hi quamquam regantur à potentia Dei, *præcepta* ejus nulla agnoscunt, neque minas metuunt. Soli igitur in Regno Dei censendi sunt, qui ipsum & rectorem omnium rerum esse, & *præcepta* hominibus *dedisse*, & *pœnas* in transgressores *statuisse* agnoscunt. Cæteros non subditos, sed hostes Dei appellare debemus.

Verbum Dei triplex: Ratio, Revelatio & Prophetia.

III. Regere autem *præceptis* non dicitur, nisi qui regendis præcepta sua apertè declarat. Nam *præcepta* regentium leges sunt iis qui reguntur. *Leges* autem non, nisi quæ perspicuè promulgantur, ita ut omnis tollatur ignorantiæ excusatio. Leges suas homines quidem *verbo* sive *voce* promulgant, nec alio modo voluntatem suam universaliter significare possunt. Dei autem *leges* triplici modo declarantur. Primò, *per tacita rectæ rationis dictamina.* Secundò, *per revelationem immediatam*, quæ intelligitur fieri per *vocem supernaturalem*, vel per *visionem*, vel *somnium*, vel *inspirationem* seu afflatum divinum. Tertiò, *per vocem alicujus hominis*, quem Deus per vera miracula edita, ut fide dignum, cæteris commendavit. Is autem cujus voce sic utitur Deus ad voluntatem suam aliis significandam, vocatur PROPHETA. Tres hi modi dici possunt triplex *Verbum Dei*, nimirum, *Verbum rationale*, *Verbum sensibile*, & *Verbum Propheticum.* Quibus respondent tres modi quibus audire Deum dicimur, *Ratiocinatio recta*; *Sensus*, & *Fides*. *Verbum* Dei *sensibile* ad paucos factum est, neque Deus per Revelationem hominibus loquutus est, nisi viritim, & diversis diversa; neque ullæ leges Regni hoc modo populo ulli promulgatæ fuerunt.

Regnum Dei duplex, naturale & Propheticum.

IV. Pro differentiâ autem quæ est inter *Verbum* Dei *Rationale* & *Propheticum*, Deo Regnum duplex attributum est: *Naturale*, in quo regit per dictamina rectæ Rationis; quodque universale est, in omnes qui divinam agnoscunt potentiam, propter naturam rationalem omnibus communem; & *Propheticum*, in quo regit etiam per *Verbum Propheticum*; quod peculiare est, propterea quod non omnibus dedit leges positivas, sed populo peculiari, & certis quibusdam hominibus à se electis.

Ius quo regnat Deus situm est in omnipotentia ejus.

V. In *Regno naturali* regnandi & puniendi eos qui leges suas violant, jus Deo est à sola *potentia irresistibili*. Ius enim omne in alios vel

vel à *Natura* est, vel à *Pacto*. Quomodo jus regnandi ex *Pacto* oritur, ostensum est capite 6. A *Natura* autem idem jus derivatur, eo ipso quod à natura non sit sublatum. Cum enim per naturam jus esset omnibus in omnia, unicuique erat jus in omnes regnandi ipsi naturæ coævum. causa autem quare inter homines id abolitum fuerit, alia non erat præter mutuum metum, ut supra capite secundo, articulo 3 ostensum est; dictante scilicet ratione decedendum esse à jure illo propter conservationem humani generis; quia æqualitatem hominum inter se quoad vires & potentias naturales necessariò consequebatur bellum; cum bello autem generis humani pernicies conjuncta est. Quodsi quis cæteros potentiâ in tantum anteisset, ut resistere ei ne omnes quidem conjunctis viribus potuissent, ratio quare de jure sibi à natura concesso decederet, nulla omnino fuisset. Mansisset igitur ipsi jus dominii in cæteros omnes propter potentiæ excessum, qua & se & illos conservare potuisset. Iis igitur quorum potentiæ resisti non potest, & per consequens Deo *omnipotenti*, jus dominandi ab ipsa *potentia* derivatur. Et quotiescunque Deus peccatorem punit, vel etiam interficit, etsi ideo puniat quia peccaverat, non tamen dicendum est, non potuisse eum eundem juste affligere, vel etiam occidere, etsi non peccasset. Neque si voluntas Dei in puniendo, peccatum antecedens respicere possit, ideò sequitur quod affligendi vel occidendi jus non à *potentia divina* dependeat, sed à *peccato hominis*.

VI. Quæstio ista disputationibus antiquorum nobilitata, *quare bonis mala & malis bona contingunt*, eadem est cum hac nostra, *quo jure Deus bona & mala hominibus dispenset*. Et difficultate suâ non solum vulgi, sed etiam Philosophorum, & quod majus est, sanctorum hominum, de divina providentia fidem vacillare fecit. Psal. 72, vers. 1, 2, *Quam bonus* (inquit David) *Israëlis Deus his qui recto sunt corde; mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei, quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns.* Et *Iob*, quam acriter cum Deo expostulabat, quod *justus* cum esset, tantis tamen calamitatibus affligeretur? Solvit difficultatem hanc, in casu *Iob*, ipse Deus vivâ voce, & jus suum argumentis non à peccato ejus, sed à potentia propria desumtis confirmavit. Ita enim disputarunt inter se *Iob*, & amici ejus, ut hi illum reum facerent, propterea quod puniretur; ille horum accusationem argumentis ab innocentia suâ redargueret. Atqui Deus cùm & illum & hos audivisset, expostulationem illius refutat, non injustitiæ aut peccati alicujus ipsum damnando, sed propriam potentiam explicando. Iob 38, vers. 3, & sequentibus. *Vbi* (inquit) *eras tu, quando ponebam fundamenta terræ?* &c. De amicis autem Iob 42, 7, *Idem ex Scriptura sacra.*

iratum se ait contra eos quod non locuti fuerint rectum coram eo, sicut servus ejus Iob. Sententiæ huic consentanea est ea quam dixit Servator noster in casu ejus qui cæcus natus erat, cum interrogantibus discipulis an ipse peccasset, quod nasceretur cæcus, an parentes, respondit, Ioh. 9, vers. 3, *Neque hic peccavit, neque parentes ejus; sed ut manifestarentur opera Dei in illo.* Quamquam autem dictum sit, Rom. 5, 12, *Mortem intrasse in hunc mundum per peccatum*, non sequitur quin Deus jure suo potuerit homines & morbis & morti obnoxios fecisse, etiamsi nunquam peccassent, quemadmodum cætera animalia mortalia fecit & morbosa, etiamsi peccare non possunt.

Obligationem obedientiæ Deo præstandæ procedere ab imbecillitate humana.

VII. Quod si jus Regnandi habeat Deus ab omnipotentia sua, manifestum est, *obligationem* ad præstandam ipsi obedientiam, incumbere hominibus propter * imbecillitatem. *Obligatio* enim quæ ex pacto oritur, de qua dictum est capite secundo, hic ubi jus imperandi, nullo intercedente pacto, à natura oritur, locum habere non potest. Sunt autem *obligationis naturalis* duæ species; Vna ubi libertas impedimentis corporeis tollitur; juxta quam cœlum & terram & creaturas omnes communibus suæ creationis legibus obedire dicimus. Altera ubi tollitur spe & metu; juxta quam, infirmior potentiori cui resistere se posse desperat, non potest non obedire. A secundò hoc obligationis genere nascitur, hoc est, à metu, sive imbecillitatis propriæ (respectu divinæ potentiæ) conscientia, quod in Regno Dei naturali, ad obediendum Deo obligemur; dictante scilicet ratione, omnibus Dei potentiam & providentiam agnoscentibus *non esse calcitrandum contra stimulum.*

Leges Dei in regno naturali esse eas, quæ 2. & 3. cap. supra recitatæ sunt.

VIII. Quoniam *Verbum Dei* per naturam solam regnantis aliud non supponitur præter rectam rationem; leges autem Regum ab eorum *Verbo* solo cognosci possunt, manifestum est, leges Dei per solam naturam regnantis, solas esse *leges naturales*; nempe illas quas cap. 2. & 3. enumeravimus, & à rationis dictatis deduximus, *Humilitatem*, *Æquitatem*, *Iustitiam*, *Misericordiam*, cæterasque *virtutes morales pacis* conciliatrices, quæ pertinent ad officia hominum erga se invicem; & illas quas ratio recta dictaverit præterea, circa honorem & cultum divinæ majestatis. Quæ sint illæ *leges naturales*, sive *virtutes morales*, non

Annotatio. * Propter imbecillitatem] *Si cui durum hoc videbitur, illum rogo ut tacitâ cogitatione considerare velis, si essent duo omnipotentes, uter utri obedire obligaretur. Confitebitur, credo, neutrum neutri obligari. Hoc si verum est, verum quoque est quod posui, homines ideo Deo subjectos esse, quia omnipotentes non sunt. Etenim Servator noster Paulum admonens (qui eo tempore Ecclesiæ hostis erat) ne contra stimulum calcitraret, obedientiam ab illo, eo nomine videtur exegisse, quod ad resistendum satis virium non haberet.*

non est opus repetere. Quos honores autem, & quem cultum divinum, id est, quas *leges sacras* eadem dictet *ratio naturalis*, videndum est.

Honor & cultus quid sint.

IX. HONOR, proprie loquendo, nihil aliud est quàm opinio alienæ *potentiæ* conjunctæ cum *bonitate*. Et *honorare* aliquem, idem est quod magni æstimare. Et sic Honor non in *Honorato*, sed in *Honorante est*. *Honorem* autem in opinione situm consequuntur necessariò tres affectus: *Amor*, qui ad *Bonitatem*, *Spes* & *Timor*, qui ad *Potentiam* referuntur. Ex his autem oriuntur actiones externæ, quibus potentes placari, & propitii fieri solent, & quæ sunt ipsius honoris effectus, ideoque & signa naturalia. Sed nomen *Honor* translatum est etiam ad effectus illos honoris externos; quo sensu, *Honorare* eum, dicimur, de cujus potentia testamur, verbis vel factis, nos egregiè sentire; ut *Honor* idem sit quod *Cultus*. CULTUS autem est actus externus Honoris interni signum. Et quos officiis placare si irati sint, vel utcunque propitios nobis reddere studemus, eos *colere* dicimur.

Cultum consistere vel in attributis, vel in actionibus.

X. Signa animi omnia, vel *verba* sunt vel *facta*; ideoque *Cultus* omnis, vel *verbis* vel *factis* constat. Vtraque autem ad tria genera referuntur; quorum primum, *Laus* est sive *prædicatio bonitatis*; secundum *prædicatio potentiæ præsentis*, quod est *Magnificare*, μεγάλωσις; tertium *prædicatio felicitatis* sive *potentiæ in futurum* etiam securæ; quæ μακαρισμὸς dicitur. Honorum, inquam, unumquodque genus, non in *Verbis* modo, sed etiam in *Factis* spectari potest. *Verbis* autem *laudamus* celebramusque tunc, quando fit per propositionem, sive *dogmaticè*, hoc est, per *attributa*, sive *nomina*, quod *enunciativè* & *categoricè* laudare vel celebrare dici potest; ut cum dicimus illum quem honoramus esse *liberalem, fortem, sapientem*. *Factis* vero, quando fit *per consequens*, sive *per hypothesin*, ut *gratiarum actione*, quæ *bonitatem*; *obedientiâ*, quæ *potentiam*; *congratulatione*, quæ *felicitatem* supponit.

Et esse alium naturalem; alium Arbitrarium.

XI. Sive autem *verbis*, sive *factis* aliquem celebrare velimus, inveniemus alia quæ honorem apud omnes significant, qualia sunt inter *attributa*, nomina *virtutum* & *potentiarum* generalia, quæ in malam partem accipi non possunt. Vt *Bonus*, *Pulcher*, *Fortis*, *Iustus*, & similia. Inter *actiones* autem *Obedientia*, *Gratiarum actio*, *Preces*, aliaque ejus generis, quibus agnitio potentiæ & virtutis semper subintelligitur. Alia quæ honorem apud quosdam significant, apud alios vero contumeliam, vel neutrum; qualia sunt in *Attributis* nomina quæ ad virtutes vel vitia, honesta vel inhonesta, pro diversitate opinionum diversè referuntur; ut quod occiderit inimicum; quod fugerit; quod sit Philosophus; quod Orator, & similia, quæ apud alios in

in honore, aliis contemtui habentur: in *factis*, ea quæ dependent à consuetudine loci, vel præscriptis legum civilium; ut inter salutandum caput nudare, calceos deponere, corpus inclinare, stantem, prostratum; vel genibus innixum aliquid petere, ceremoniarum formulæ, & similia. *Cultus* autem ille qui apud omnes & semper honorificus est, *naturalis*; alter vero qui loca & mores sequitur, *arbitrarius* dici potest.

Alium jussum, alium spontaneum.

XII. Porrò *Cultus* esse potest *imperatus*; scilicet jussu ejus qui colitur; & potest esse *spontaneus*, nimirum talis qualis videbitur colenti. si *imperatus*, actiones quæ adhibentur, non significant honorem ut *tales*, sed ut *imperatæ*, significant enim *obedientiam* immediatè, obedientia *potentiam*; ita ut *cultus imperatus* consistat obedientiâ; *spontaneus* solâ naturâ actionum fit honorificus; quæ si honoris significativæ sint apud spectantes, *cultus*, aliter *contumelia* est. Rursus *cultus* vel *publicus*; vel *privatus* esse potest. *Publicus* autem *spontaneus* esse respectu colentium singulorum non potest; respectu civitatis potest. Cum enim quod spontaneè fit, arbitrio fiat facientis, non esset cultus unus qui exhiberetur, sed tot cultus quot colentes, nisi unius imperio arbitria omnium unirentur. *Privatus* autem *spontaneus* esse potest, si exhibeatur secretò. quod enim palam fit, vel legibus, vel verecundiâ coërcitum est, quod naturæ *spontanei* adversatur.

Quis sit cultus finis seu scopus.

XIII. Ut autem qui sit *colendi* alios *scopus* & *finis* cognoscatur, consideranda causa est, quare homines cultu gaudeant. Sumendum autem est, quod alias ostendimus, *Gaudium* in eo situm esse quod quis virtutem, vim, scientiam, formam, amicos, divitias, aut quamcumque aliam *potentiam* suam, vel tanquam suam, contempletur, neque aliud esse præter *Gloriam*, seu triumphum animi putantis se honorari, hoc est, amari, & timeri, hoc est, servitia & auxilia hominum præstò habere. Quoniam vero homines, quem honorari, id est, pro ponente haberi, ab aliis vident, potentem esse credunt, contingit honorem cultu propagari; & potentiæ existimatione, potentiam acquiri veram. *Finis* ergo ejus qui se coli vel jubet, vel patitur, is est, ut quam-plurimos eo modo sibi vel amore vel metu obedientes reddat.

Quænam sint leges naturales circa Dei attributa.

XIV. Ut sciamus autem, quem *cultum* Dei assignet *ratio naturalis*, incipiamus ab *attributis*. Ubi inprimis manifestum est, attribuendam ei esse *exsistentiam*. Voluntas enim honorandi eum, quem non putamus esse, nulla esse potest. Deinde Philosophos qui ipsum mundum, vel mundi animam (id est partem) dixerunt esse Deum, indignè de Deo loquutos esse. non enim quicquam ei attribuunt, sed

omnino

omnino esse negant: nam per nomen illud, *Deus* intelligitur *mundi causa*; dicens autem *mundum esse Deum*, dicunt *nullam esse ejus causam*, hoc est, *Deum non esse*. Similiter eos qui mundum non creatum, sed æternum esse asserunt, quoniam æterni causa esse non potest, *causam mundi esse*, id est, *Deum esse* negare. Indigne item de Deo sentire, qui otium ipsi attribuentes, mundi generisque humani regimen eidem auferunt. Nam ut omnipotentem esse fateantur, si tamen inferiora hæc non curet, locum habet apud eos tritum illud: *quod supra nos, nihil ad nos*. cumque non sit, propter quod eum ament, aut timeant, illis certe est tanquam non existeret. Præterea in *attributis* quæ significant *magnitudinem* & *potentiam*; ea quæ finitum, seu determinatum aliquod significant, minime signa esse animi honorantis; non enim Deum dignè honoramus, si minus ei *potentiæ* aut *magnitudinis* attribuimus quàm possumus. Finitum autem omne minus est quam possumus; finito enim majus semper assignari & attribui facillimè potest. Non igitur Deo tribuetur *figura*, omnis enim *figura finita*; neque dicetur concipi, sive comprehendi imaginatione, vel quacunque facultate animæ nostræ; quicquid enim concipimus, *finitum* est. Et quamquam vox hæc *infinitum* significet conceptum animi, non tamen sequitur conceptum nobis aliquem esse *rei infinitæ*: quando enim dicimus aliquid esse *infinitum*, non aliquid in re significamus, sed impotentiam in animo nostro; tanquam si diceremus nescire nos, an & ubi terminetur. Neque dici de Deo honorifice, quod *idea ejus* animo nostro insit, *idea* enim conceptus noster est, conceptus autem nisi *finiti* non est. Neque quod habeat *partes*, aut quod sit *totum* aliquid, quæ attributa quoque *finitorum* sunt. Neque quod in *loco* aliquo sit. *in loco* enim non est, nisi quod undiquaque *fines* & terminos habeat magnitudinis. neque quod *moveatur* aut *quiescat*, utrumque enim supponit *esse in loco*. Neque plures esse Deos, quia nec plura infinita. Porrò circa *attributa Felicitatis*, indigna Deo ea esse quæ significant *dolorem* (nisi intelligantur, non pro affectu, sed per metonymiam pro effectu) qualia sunt *pœnitentia*, *ira*, *misericordia*: vel *egestatem*, ut *appetitus*, *spes*, *concupiscentia*: & *amor* ille, qui & *cupido* dicitur; signa enim *indigentiæ* sunt, cum intelligi non possit, ut quis *appetat*, *speret*, *cupiatve*, nisi ea quibus caret, *indigetque*. *vel facultatem passivam*; *pati* enim potentiæ limitatæ est, & quæ dependet ab alio. Quando igitur attribuimus Deo *voluntatem*, non est intelligenda similis nostræ; qui *appetitus rationalis* dicitur. Deus enim si *appetat*, *indiget*; quod contumelia est dicere; sed supponendum est aliquid analogum quod concipere non possumus. Similiter

quando attribuimus ei *visionem* & cæteros *sensuum actus*, vel *scientiam* & *intellectum*, quæ in nobis nihil aliud sunt, quàm suscitatus à rebus externis organa prementibus animi tumultus, non est putandum aliquid tale accidere Deo; signum enim est potentiæ ab alio *dependentis*, id quod non est beatissimum. Illum igitur qui nolit attribuere Deo alia nomina, quam jubet ratio, oportet uti nominibus, quæ vel negativa sunt, ut *infinitus*, *æternus*, *incomprehensibilis*, vel superlativa, ut *optimus*, *maximus*, *fortissimus*, &c. vel indefinita, *ut bonus*, *justus*, *fortis*, *creator*, *rex*, & similia; eo sensu, ut non velimus, quid sit, dicere, (quod esset cum limitibus nostræ phantasiæ circumscribere;) sed propriam admirationem, & obedientiam confiteri, quod humilitatis est, & proprium animi honorantis, quantum potest. Vnicum enim ratio dictat *naturæ* significativum Dei nomen, *exsistens*, sive simpliciter, *quod est*, unumque *relationis* ad nos, nempe *Deus*, quo continetur & *Rex*, & *Dominus*, & *Pater*.

Quænam sint actiones quibus cultus exhibetur naturaliter.

XV. Circa *actiones externas* quibus Deus colendus est (quemadmodum & circa *attributa*) generalissimum rationis præceptum est, ut sint signa animi honorantis; sub quo continentur, Primò, *preces*. *Qui fingit sacros auro vel marmore vultus, Non facit ille Deos; qui rogat, ille facit.* Sunt enim *preces* signa spei; spes vero *potentiæ* & *bonitatis* divinæ agnitio est.

Secundò, *Gratiarum actio*, quæ ejusdem affectus signum est, nisi quod beneficium *antecedant preces*, *gratiæ consequantur*.

Tertiò, *Dona*, id est, *oblationes* & *sacrificia*. sunt enim *Gratiarum actiones*.

Quartò, *Non jurare per alium*. Est enim juramentum hominis contra se ipsum, si fallat; iræ imprecatio ejus, qui & scire, utrum fefellerit, necne, & punire quamvis potentem potest. Id quod solius Dei est. Siquidem enim Homo aliquis esset, cui neque abscondi subditorum suorum *malitia*, neque resistere potentia humana posset, sufficeret fides data, sine juramento; quæ violata posset ab Homine vindicari; neque igitur juramento esset opus.

Quintò, *De Deo considerate loqui*. Signum enim *Timoris* est; Timor autem *Potentiæ* confessio est. Sequitur ex præcepto hoc: *non esse utendum Dei nomine temerè, aut frustra*; utrumque enim inconsideratum est. *Non esse jurandum ubi non est opus*; est enim frustra. Opus autem non est; nisi inter civitates, ad vitandum, vel tollendum certamen per vim, quod oriri necesse est, ubi promissis fides deest, vel in civitate ad judiciorum certitudinem. Item *non esse disputandum de divina natura*. Suppositum enim est, in *regno Dei naturali solâ ratione omnia*

inquiri,

inquam, hoc eſt, ex principiis ſcientiæ naturalis. His autem tantum abeſt, ut ſciamus naturam Dei, ut ne quidem noſtri corporis, aut cujusque creaturæ proprietates ſatis aſſequi poſſimus. Ex hujusmodi igitur diſputationibus nihil provenit, præterquam quod ad modulum conceptionum noſtrarum nomina divinæ majeſtati temere imponamus. Sequitur quoque (quod attinet ad jus Regni Dei) inconſideratam & temerariam loquutionem eſſe eorum qui dicunt, *Hoc vel illud non conſiſtere cum juſtitiâ divinâ*. Nam & homines contumeliæ ducunt ſi filii ſui jus eorum diſputent, aut juſtitiam aliter quam imperatis ſuis metiantur.

Sextò, in *Precibus*, *Gratiarum actionibus*, *Sacrificiisque quidquid exhibetur*, *oportere eſſe in ſuo genere optimum*, *& honoris ſignificativum*; nimirum *orationem* eſſe non ſubitam, aut levem, aut plebeiam ſed pulchram & bene compoſitam. Nam etſi abſurdum erat, quod Ethnici Deum ſub imagine colerent, non tamen à ratione alienum erat, quod carminibus, & muſicâ in ſacris uterentur. Item *Victimas pulchras*, & *Donaria magnifica*, & quæ aguntur, vel ſubmiſſionis vel gratitudinis ſignificativa, vel beneficiorum acceptorum memorativa eſſe; proficiſcuntur enim hæc omnia à ſtudio honorandi.

Septimò, *Deum non ſolum ſecretò, ſed palam & publice in conſpectu hominum coli oportere*. Etenim cultus eo maxime placet, ut dictum eſt ſuprà, articulo 13. quod gignat honorem in aliis. Niſi ergo alii videant, quod in cultu gratiſſimum eſt, perit. Poſtremò, ſummo conatu *obſervandas eſſe leges naturales*. Etenim Domini imperium parvi pendere, ſuperat omnes alias contumelias; ſicut & è contrario, omnibus ſacrificiis acceptior eſt obedientia. Atque hæ ſunt legum naturalium circa cultum Dei præcipuæ, earum (inquam) quas dictat ratio hominibus ſingulis. Totis autem civitatibus, quarum unaquæque una eſt Perſona, eadem Ratio naturalis præterea imperat *Cultus Publici uniformitatem*. Nam quæ actiones fiunt à ſingulis ſecundum rationem privatam, eæ civitatis actiones non ſunt, neque ergo civitatis cultus. quod autem fit à civitate, fieri intelligitur ejus, vel eorum qui ſummum habent imperium, ideoque conſenſu civium ſimul omnium, id eſt, *uniformiter*.

XVI. *Leges naturales* circa cultum divinum, quæ præcedente articulo numerantur, ſigna honoris naturalia tantum exhiberi præcipiunt. Conſiderandum autem eſt, duo eſſe genera ſignorum; alterum *Naturalium*, alterum *Pactitiorum*, ſive ex conſtituto expreſſo, vel tacito. Quoniam jam in omni linguâ, *Nominum* ſive *Appellationum* uſus ex conſtituto oritur, etiam ex conſtituto poterit mutari. Quod enim dependet & vim ſuam derivat à voluntate hominum,

In regno Dei naturali civitatem poſſe cultum Dei inſtituere arbitrio ſuo.

num, eorundem consentientium voluntate mutari, vel aboleri potest. *Nomina* ergo quæ ex constituto hominum obtinuerunt Deo *attribui*, eorundem constituto cessare possunt: quod autem constituto hominum potest fieri, id constituere civitati licet. Iure ergo civitas (hoc est ii, qui totius civitatis potestatem habent) quæ *nomina* sive *appellationes* Deo *honorificæ* sint, quæ non sint, hoc est, quæ doctrinæ de natura & operationibus Dei publicè tenendæ, vel profitendæ sunt, judicabit. Actiones autem significant non ex constituto hominum, sed naturaliter, sicut effectus sunt signa suarum causarum, quarum quædam semper signa sunt contemtus eorum, coram quibus fiunt, nimirum quibus ostentatur corporis immunditiesis, & quæcunque pudet facere coram iis quos reveremur. Aliæ semper signa sunt honoris, ut, accedere, & alloqui decenter, & humiliter, cedere de via, vel de alio quocunque commodo. Nihil in his mutare civitas potest. Sed infinitæ aliæ sunt, quæ, quod attinet ad honorem aut contumeliam, adiaphoræ sunt; eæ verò in signa honoris à civitate & institui possunt, & institutæ revera honorificæ sunt. Ex quo intelligi potest, civitati obediendum esse, quicquid jusserit pro signo honorandi Deum, id est, pro cultu usurpari, modo id in signum honoris institui possit; quia honoris signum est, quod jussu civitatis pro tali usurpatur.

Regnante Deo per naturam solam, legum omnium interpretem esse civitatem, id est, eum hominem, vel curiam, qua habet sub Deo civitatis imperium summum.

XVII. Regnante Deo per solam naturam, quæ sint leges ejus, tam sacræ quam seculares, diximus jam. Quoniam autem nemo est, quin falli ratiocinando possit, contingatque circa plerasque actiones, homines discordi sententiâ esse, quæri ulterius potest, quemnam, *rectæ rationis*, hoc est, legum suarum *interpretem* Deus esse voluerit. Et de *legibus* quidem *secularibus*, id est, de iis quæ pertinent ad justitiam, & mores hominum versus homines, ex antè dictis de civitatis constitutione, rationi consentaneum esse demonstravimus, *judicia* omnia esse penes civitatem; *judicia* autem nihil aliud esse, quam legum interpretationes: & per consequens *legum interpretes* ubique esse civitates, hoc est, eos qui civitatum habent imperium summum. De *legibus* autem *sacris* considerandum est, quod supra cap. 5, artic. 13, demonstravimus, singulos cives tantum juris in eum vel eos qui imperium habent civitatis, quantum transferre potuerunt, transtulisse. Potuerunt autem transferre jus decernendi de modo quo Deus honorandus sit. Ergo & transtulerunt. Quod autem id potuerint, ex eo manifestum est, quod modus honorandi Deum ante constitutam civitatem ab uniuscujusque *ratione privatâ* petendus erat. Vnusquisque autem *rationem privatam*, *rationi totius civitatis* submittere potest. Prætèrea si singuli propriam rationem in colendo Deo

Deo sequerentur, in tanta diversitate colentium, alter alterius cultum indecorum, vel etiam impium judicaret; neque alter alteri Deum honorare videretur. non esset ergo *cultus*, ne is quidem qui maximè cum ratione congrueret, propterea quod natura *cultus* in eo consistit, ut sit *signum honoris interni*: signum autem non est nisi quo aliquid innotescit aliis. neque ergo signum honoris est, nisi quod aliis sic videtur. Rursus signum verum est, quod consensu hominum fit signum, ergo etiam honorificum est, quod consensu hominum, id est, jussu civitatis fit signum honoris. Non est ergo contra voluntatem Dei, per solam rationem declaratam, exhibere ipsi signa honoris quæ imperabit civitas. Possunt ergo cives jus decernendi de modo colendi Deum, in eum vel eos transferre, qui civitatis habent imperium summum. Imò debent; alioquin enim, omnes absurdæ opiniones de natura Dei, ceremoniæque omnes ridiculæ, quæ apud ullas gentes exstitere, in eadem simul civitate conspicerentur; ex quo contingeret unicuique credere, cæteros omnes Deum contumeliâ afficere. Itaque de nemine rectè dici posset, quod Deum coleret: nemo enim Deum colit, id est, honorat externè, nisi is qui ea facit, quibus aliis appareat honorare. Concludi itaque potest, *legum naturalium*, tam *sacrarum*, quam *secularium*, regnante Deo per solam naturam, *interpretationem*, dependere ab autoritate civitatis, hoc est, ejus hominis, vel curiæ, cui concessum est summum civitatis imperium; & Deum, quicquid imperat, per ejus vocem imperare. Et, è converso, quod ab iis imperatur & circa modum honorandi Deum, & circa secularia, imperari à Deo.

XVIII. In contrarium autem interrogare quis poterit, Primo, an non sequatur, obediendum civitati esse, si directè imperat, Deum contumeliâ afficere, vel prohibeat colere? Dico, non sequi, neque esse obediendum. Nam contumeliâ afficere, aut non omnino colere, à nemine intelligi potest pro modo colendi: neque etiam habuit quisquam ante civitatem constitutam, eorum, qui Deum regnare agnoverunt, jus negandi honorem ipsi inde debitum: neque ergo jus talia imperandi in civitatem transferre potuit. Deinde, si quæratur, an obediendum civitati sit, si imperet aliquid dici, vel fieri, quod non est directè in Dei contumeliam, sed ex quo per ratiocinationem consequentiæ contumeliosæ possunt derivari; veluti si imperetur Deum colere sub imagine, coram iis, qui id fieri honorificum esse putant? Certè faciendum (*) est. *Dubitationes quædam sublatæ.*

* Certè faciendum est.] *Diximus capitis præsentis articulo 14, qui Deo terminos attribuunt, facere eos contra legem de cultu Dei naturalem. Iam qui Deum colunt sub imagine, terminos illi statuunt. faciunt ergo quod faciendum non est, &* *Annotatio.*

Cultus enim inſtituitur in ſignum honoris, ſic autem colere, ſignum honoris eſt, & honorem Dei propagat apud eos quibus pro ſigno habetur. Vel ſi imperetur Deo nomen attribuere; quod non intelligimus quid ſignificet, aut quomodo cum hoc ipſo nomine, *Deo*, cohæreat; id quoque faciendum eſt; quia quæ facimus honoris causâ, nec intelligimus aliter ſe habere, ſi pro ſignis honoris accipiuntur, ſigna honoris ſunt, ideoque, ſi ea facere recuſamus, recuſamus Dei honorem propagare. Idem ſentiendum eſt de omnibus *attributis* & *actionibus* circa cultum Dei mere rationalem, quæ cadere in controverſiam, vel diſputari poſſunt. Quamquam enim hujusmodi imperata poſſunt eſſe interdum contra rectam rationem, ideoque peccata in iis qui imperant, non tamen ſunt contra rectam rationem, neque peccata in ſubditis, quorum in rebus controverſis recta ratio eſt ea quæ ſubmittitur rationi civitatis. Poſtremò, ſi is homo vel curia cui commiſſa eſt ſumma poteſtas civitatis, jubeat ſe coli *attributis* & *actionibus* illis, quibus colendus eſt Deus, quæri poteſt an obediendum ſit. Multa ſunt quæ & Deo & hominibus communiter attribui poſſunt; nam & homines *laudari*, & *magnificari* poſſunt; multæque actiones, quibus & Deus & homines coli poſſunt. Sed *attributorum* & *actionum* ſignificationes tantùm ſpectandæ ſunt. *Attributis* ergo quibus ſignificamus ſentire nos, hominem aliquem ita imperium habere, ut à Deo non dependeat; vel eſſe immortalem, vel potentiæ infinitæ, & ſimilibus, quamquam jubeant Reges, abſtinendum eſt; ſicut & *actionibus* idem ſignificantibus, ut precari abſentem, rogare ea quæ ſolus Deus dare poteſt, ut pluvias, & ſerenitatem; offerre ei quæ ſolus Deus accipere poteſt, ut holocauſta; vel cultum exhibere, quo major exhiberi poteſt, ut ſacrificium. Hæc enim eo tendunt, ne Deus regnare exiſtimetur, contra id quod ab initio ſupponitur. Cæterum genuflexio, proſtratio, vel alius quicunque actus corporis adhiberi licitè poteſt, etiam in cultu civili: poſſunt enim ſignificare agnitionem poteſtatis civilis tantùm. Cultus enim divinus à civili, non motu, ſitu, habitu, aut geſtu corporis diſtinguitur, ſed ſententiæ de eo qui

locus hic priori videtur eſſe contrarius. Sciendum igitur eſt primò, non illos qui imperio coacti ſic colunt, Deo terminos aſſignare, ſed qui imperant. nam qui inviti colunt, revera colunt, ſed eo in loco ſtant vel procumbunt in quo loco ſtare vel procumbere à legitimo imperante juſſi ſunt. Secundo, faciendum eſſe dico, non ſemper & ubique. ſed ſuppoſito nullam aliam eſſe colendi Deum regulam præter dictamina humanæ rationis; nam tunc voluntas civitatis pro ratione eſt. At in Regno Dei per Pactum, ſive antiquum ſive novum, ubi expreſſe prohibetur Idololatria, etſi civitas ſic colere jubeat, tamen faciendum non eſt. Quæ ſi conſideraverit, qui repugnantiam putavit eſſe aliquam inter articulum hunc & decimum quartum, ita putare deſinet.

qui colitur declaratione; ut si prosternamus nos ante aliquem animo declarandi eo signo quod habemus eum pro Deo, cultus divinus est: si idem facimus in signum agnitionis imperii civilis, cultus civilis est. Neque distinguitur *cultus divinus* à *civili* per ullam actionem quæ intelligi solita est sub nominibus λατρεία & δουλεία, quorum prius servorum *officium*, posterius *sortem* denotans, nomina sunt ejusdem numero actionis.

XIX. Ex iis quæ dicta sunt, colligitur, Regnante Deó per solam rationem naturalem, peccare subditos, primò, si violant leges morales illas, quæ explicatæ sunt cap. 2. & 3. Secundo, si violant leges sive mandata civitatis in iis rebus quæ pertinent ad justitiam. Tertio, si non colant Deum κατὰ τὰ νόμιμα. Quarto, si non confiteantur coram hominibus verbis & factis, unum esse Deum Optimum, Maximum, Beatissimum, totius mundi, mundanorumque Regum Regem supremum: hoc est, si Deum non colunt. Quartùm hoc peccatum in Regno Dei naturali, per ea quæ dicta sunt capite præcedente, articulo 2, *læsæ divinæ Majestatis crimen* est. Est enim negatio divinæ potestatis, sive *Atheismus*. Procedunt enim Peccata hic similiter ac si supponeremus aliquem hominem esse supremum Regem, qui absens regnaret per Proregem, contra quem peccarent quidem illi, qui Proregi non obedirent in omnibus, excepto si regnum sibi ipsi arrogaret, vel alii tradere voluerit, illi verò qui ita absolutè eidem obedirent, ut illud non exciperent, Rei majestatis dicerentur.

CAPVT XVI.

De Regno Dei per pactum vetus.

I. *Veram religionem (superstitione exteras nationes occupante) instituit Deus per* Abrahamum. II. *Pacto inter* Deum *&* Adamum, *prohibita est disputatio de mandatis superiorum.* III. *Pacti inter Deum &* Abrahamum *formula.* IV. *In pacto illo continetur agnitio Dei non simpliciter, sed ejus qui apparuit* Abrahamo. V. *Leges quibus* Abrahamus *tenebatur, aliæ non erant præter leges* naturæ, *& legem Circumcisionis.* VI. Abrahamus verbi Dei, *&* legum omnium *apud suos* interpres *erat.* VII. *Subditi* Abrahami *peccare non potuerunt ipsi obediendo.* VIII. *Pactum* Dei *cum* populo Hebræo *ad montem* Sinai. IX. *Inde regimen Dei nomen* Regni *sortitum est.* X. *Quænam leges Iudæis à Deo impositæ sint.* XI. *Quid sit, & quomodo cognoscendum* Verbum Dei. XII. *Quodnam fuerit* Verbum

Dei ſcriptum *apud Judæos.* XIII. Poteſtatem interpretandi Verbum Dei, *& ſummam* poteſtatem civilem *conjunctas fuiſſe in* Moſe, *dum viveret.* XIV. *Eaſdem conjunctas fuiſſe in* ſummo Sacerdote, *vivente Ioſua.* XV. *Eaſdem conjunctas fuiſſe in* ſumma Sacerdote *uſque ad* Saulem Regem. XVI. *Eaſdem conjunctas fuiſſe in* Regibus *uſque ad captivitatem.* XVII. *Eaſdem in* Sacerdotibus *poſt captivitatem.* XVIII. *Apud* Judæos, *negatio providentiæ divinæ, & Idololatria, ſola erant crimina* læſæ Majeſtatis divinæ; *in cæteris omnibus, Principibus ſuis parere debebant.*

Veram Religionem (ſuperſtitione cæteras nationes occupante) inſtituit Deus per Abrahamum.

I. HAbet hoc humanum Genus, ab imbecillitatis propriæ conſcientiâ, & admiratione eventuum naturalium, ut plerique credant eſſe omnium rerum viſibilium, Opificem inviſibilem Deum; quem etiam metuunt ſentientes non eſſe ſibi ſatis tutelæ in ſe ipſis. Cæterùm, ut eum rectè colerent impertectus uſus rationis, & affectuum vehementia obſtitere. Metus autem inviſibilium, quando à recta ratione ſeparatur, ſuperſtitio eſt. Hominibus itaque ſine ſpeciali Dei auxilio, utrumque ſcopulum effugere *Atheiſmum* & *ſuperſtitionem*, penè erat impoſſibile Hæc enim à metu ſine rectâ ratione, ille à *rationis opinione* ſine metu proficiſcitur. Maximam itaque partem hominum facile occupavit *Idololatria*; & coluerunt Deum omnes pene Gentes ſub *imaginibus* & *figuris* rerum finitarum, ſpectraque ſive phantaſmata, forte ex metu dæmonia appellantes, coluere. Placuit autem divinæ majeſtati (ut in Hiſtoria ſacra ſcriptum legimus) ex genere humano unum per quem ad verum ſui cultum homines perduceret, evocare *Abrahamum*; illi ſe ſupernaturaliter revelare; & cum illo atque illius ſemine celeberrimum illud inire Pactum, quod appellatur *Pactum*, & *Fœdus*, & *Teſtamentum Antiquum.* Is igitur Religionis veræ caput eſt; is *Poſt diluvium unum eſſe Deum Creatorem Univerſi primus docuit.* Et ab eo *Regnum Dei per Pacta* initium ſumit. Ioſeph. Antiq. Iud. lib. 1. cap. 7.

Pacto inter Deum & Adamum, prohibita eſt diſputatio de mandatis ſuperiorum.

II. Initio mundi regnavit quidem Deus, non ſolùm naturaliter, ſed etiam per *pactum*, ſuper *Adamum* & *Evam*; ut videatur nullam voluiſſe obedientiam præſtari ſibi, præter illam quam dictaret ratio naturalis, niſi *per pactum*, id eſt, ex ipſorum hominum conſenſu. Quoniam autem *pactum* hoc ſtatim irritum factum eſt, neque unquam poſt renovatum, non eſt inde *Regni* Dei (de quo hoc loco agimus) deducenda origo. Hoc tamen obiter notandum, præcepto illo de non comedendo de arbore *ſcientiæ Boni & Mali*, (*ſive judicatio de Bono & Malo* probibita ſit, ſive eſus fructus alicujus arborei) Deum poſtulaſſe præceptis ſuis obedientiam ſimpliciſſimam, ſine diſputatione,

an *Bonum* vel *Malum* esset quod præciperetur fructus enim arboris, si mandatum absit, nihil habet in natura sua, quo esus ejus moraliter *malus*, hoc est, *peccatum* esse possit.

Pacti inter Deum & Abrahamum formula.

III. Pactum autem inter *Deum* & *Abrahamum* hac formulâ initum est. Gen. 17. vers. 7, 8, *Statuam pactum meum inter me & te, & inter semen tuum post te in generationibus suis fœdere sempiterno, ut sim Deus tuus & seminis tui post te in sempiternum. Daboque tibi & semini tuo terram peregrinationis tuæ, omnem terram Chanaan in possessionem æternam.* Quo verò *Abrahamus* & semen ejus memoriam fœderis hujus conservare posset, necessaria erat signi institutio. Adjecta ergo est pacto *Circumcisio*, sed tamen ut signum tantum. vers. 10, *Hoc est pactum meum quod observabis inter me & te, & semen tuum post te: Circumcidetur ex vobis omne masculinum, & circumcidetis carnem præputii vestri, ut sit in signum Fœderis inter me & vos.* Pactum ergo est, ut *Abrahamus* agnoscat, *Deum* esse Deum ipsius & seminis ejus, hoc est, illi submittat se regendum; & ut Deus det *Abrahamo* hæreditatem terræ illius in qua tunc habitabat, sed ut peregrinus; utque *Abrahamus* in signum memoriale hujus pacti curaret se & semen ejus masculinum *circumcidi*.

In Pacto illo continetur agnitio Dei, non simpliciter, sed ejus, qui apparuit Abrahamo.

IV. Cum verò *Abrahamus* etiam ante pactum Deum agnovisset mundi creatorem & regem, (neque enim de *existentia*, neque de *Providentia* Dei unquam dubitavit:) quomodo superfluum non erat, quod obedientiam sibi naturà debitam voluerit Deus pretio & per *contractum* acquirere, promittendo scilicet *Abrahamo* Regnum terræ *Chanaan*, hac lege, ut acciperet eum pro Deo suo, cum jure naturali id jam ante esset? Illis itaque verbis, *ut sim Deus tuus & seminis tui post te*, non intelligitur satisfieri huic *pacto* ab *Abrahamo*, solâ agnitione potestatis, & dominii, quod Deus habet in homines naturaliter, hoc est, agnoscendo Deum indefinitè, quod *rationis naturalis* est, sed oportere eum agnoscere definitè illum, qui dixerat ipsi, Gen. 12, vers. 34, *Egredere de Terra tua*, &c. Gen. 13, vers. 14, *Leva oculos*, &c. Qui apparuit ei, Gen. 18, v. 1, sub specie trium virorum Cœlestium: & Gen. 15, vers. 1, per visionem: & vers. 3, per somnium, quod *Fidei est*. Qua specie apparuerit Deus *Abrahamo*, quali sono eum alloquutus sit, non explicatur; constat tamen, credidisse *Abrahamum*, vocem illam fuisse vocem Dei, & revelationem veram, & voluisse à suis coli illum, qui sic eum alloquutus erat, pro Deo universi creatore; fidemque ejus in eo sitam fuisse, non quod crediderit *Deum esse*, aut in promissis *veracem esse*, id quod credunt omnes, sed quod non dubitaverit Deum fuisse illum, cujus vocem & promissa audierat. Et *Deum Abra-*

hami significare, non simpliciter *Deum*, sed *Deum illi apparentem*, quemadmodum cultus quem *Abrahamus* debebat Deo, eo nomine non erat cultus *rationis*, sed *religionis* & *fidei*; nec quem *ratio*, sed quem Deus *supernaturaliter* revelaverat.

Leges quibus Abrahamus tenebatur, alia non erant prater leges natura, & legem circumcisionis.

V. Leges autem *Abrahamo* à Deo, vel ab *Abrahamo* familiæ suæ positas, tunc vel post, seculares, vel sacras, (excepto mandato de *circumcisione*, quod in ipso *Pacto* continetur) nullas legimus. Ex quo manifestum est, non fuisse alias leges, aut cultum quibus *Abrahamus* tenebatur, præter leges naturales, & cultum rationalem, & circumcisionem.

Abrahamus, verbi Dei, & legum omnium, apud suos interpres erat.

VI. Erat autem *legem* omnium *interpres*, tam sacrarum, quàm secularium, apud suos *Abrahamus*, non modò naturaliter, quatenus legibus uteretur naturalibus tantùm, sed etiam ex ipsa pacti formula, quà promittitur ab *Abrahamo* obedientia, non pro se tantùm, sed etiam pro semine suo. *Quod* frustra fuisset nisi filii ejus illius mandatis obedire tenerentur. Atque quod dicit Deus, Gen. 18. vers. 18, *Benedicendæ sunt in illo omnes nationes terræ: scio enim quòd præcepturus sit filiis & domui suæ post se, ut custodiant viam Domini, & faciant judicium & justitiam.* quomodo intelligi potest, nisi filii & domus ejus teneri ad obedientiam illius mandatis præstandam supponerentur?

Subditi Abrahami peccare non potuerunt, ipsi obediendo.

VII. Sequitur hinc, subditos *Abrahami* ipsi obediendo peccare non potuisse, modò *Abrahamus* non imperasset *Dei existentiam* vel *Providentiam* negare, vel facere aliquid, quod esset expresse contra honorem Dei. In cæteris rebus omnibus *Verbum Dei* ex illius solius ore petendum erat, ut *legem* omnium & *verborum Dei interpretis*. Deus enim *Abrahami* quis fuerit & quomodo colendus, ab *Abrahamo* solo doceri poterant. Qui vero post *Abrahami* mortem subditi erant imperio *Isaaci* aut *Jacobi*, sine peccato per eandem rationem ipsis in omnibus paruere, quamdiu pro Deo & Rege suo agnoscerent & profiterentur *Deum Abrahami*. Priùs enim *Deo* simpliciter se submiserant, quàm *Abrahamo*; priùs autem *Abrahamo*, quàm *Deo Abrahami*, & rursus prius *Deo Abrahami*, quàm *Isaaco*. In subditis itaque *Abrahami*, unicum erat *crimen læsæ majestatis divinæ*, negare Deum; sed in posteris eorum, læsæ majestatis crimen hoc quoque erat, *negare Deum Abrahami*, hoc est, colere Deum aliter quàm ab *Abrahamo* est institutum, nimirum sub imaginibus (*) manu-factis, prout

Annotatio. * Sub Imaginibus manu-factis] *Vide cap. 15. art. 14. ibi cultum talem irrationalem esse ostendimus. At si jussu civitatis fiat, cui verbum Dei scriptum non est cognitum neque*

prout fecerunt cæteræ nationes, quæ propter eam causam appellabantur *Idololatræ*. Atque hucusque subditi circa mandata principum suorum, quid faciendum & quid fugiendum erat, satis facile dignoscere potuerunt.

Pactum Dei cum populo Hebræo ad montem Sinai.

VIII. Ut pergamus jam, ductum sequendo Scripturæ sacræ, idem *Pactum* renovatum est, Gen. 26. vers. 3, 4. cum *Isaaco*; & Gen. 28. vers. 14, cum *Jacobo*, ubi Deus se appellat non simpliciter *Deum*, quem natura esse dictat; sed distinctè, *Deum Abrahami* & *Isaaci*: & post, idem *Pactum* renovaturus per *Mosen* cum toto populo *Israëlis*, Exod. 3. vers. 6, *Ego*, inquit, *sum Deus patris tui*, *Deus Abraham*, *Deus Isaac*, *& Deus Iacob*. Deinde cum populus ille constitisset in deserto prope montem *Sinai*, non modo liberrimus, sed etiam subjectionis humanæ propter memoriam recentem servitutis Ægyptiacæ inimicissimus, *Pactum* illud *antiquum* propositum est omnibus redintegrandum, hac formula, Exod. 19. vers. 5, *Si ergo audieritis vocem meam & custodieritis Pactum meum* (nimirum *Pactum* initum cum *Abrahamo*, *Isaaco*, & *Iacobo*) *eritis mihi in peculium ex cunctis populis*, *mea est enim omnis terra*, *& vos eritis mihi in Regnum Sacerdotale*, *& gens sancta*. Respondit autem omnis populus simul, vers. 8, *Cuncta quæ loquutus est Dominus*, *faciemus*.

Inde regimen Dei, nomen regni sortitum est.

IX. In hoc Fœdere animadvertenda est inter alia, appellatio *Regni* non ante usurpata. Quamquam enim Deus & per *naturam*, & per *Pactum* cum *Abrahamo* esset ipsorum Rex, debebant tamen ei obedientiam & cultum naturalem tantùm, quatenus subditi ipsius; religiosum verò qualem instituit *Abrahamus*, quatenus subditi *Abrahami*, *Isaaci*, vel *Iacobi* suorum Principum naturalium. Ipsi enim *Verbum Dei* nullum acceperant præter illud naturale verbum rectæ rationis, neque *pactum* inter Deum & ipsos ullum intercesserat, nisi quatenus voluntates eorum includerentur in voluntate *Abrahami*, ut Principis sui. Iam verò per pactum initum ad montem *Sinai*, consensu habito singulorum, fit *regnum Dei* super eos *institutivum*. Ab hoc tempore initium habet celeberrimum illud in Scripturis sacris, & scriptis Theologorum *Regnum Dei*: atque huc spectat, quod cum *Israëlitæ* Regem exposcerent, dixit Deus *Samueli*, 1 Sam. 8, vers. 7, *Non te abjecerunt*, *sed me*, *ne regnem super eos*. & quod dixit *Samuel Israëlitis*, 1 Sam. 12. vers. 12, *Dixistis*, *Rex imperabit nobis*, *cum Dominus Deus vester regnaret in vobis*. & quod dicitur Jerem. 31. vers. 31,

Pactum,

neque receptum, cultum talem cap. 15. art. 18. ostendimus esse rationalem. Caterum ubi Deus regnat per pactum, in quo, ne sic colant, expresse cavetur, ut per pactum Abrahami; ibi sive injussu sive jussu civitatis fiat, male fit.

Pactum, quod pepigi cum, &c. *& ego dominatus sum eorum.* atque etiam doctrina *Judæ Galilæi*; cujus mentio fit apud Joseph. Ant. Jud. lib. 18. cap. 2, his verbis : *Quartæ autem studium sapientiæ sectantium vir primus autor fuit Iudas Galilæus. Hi cætera cum Pharisæis consentiunt, nisi quod constantissimo libertatis amore flagrant, credentes solum Deum, Dominum habendum ac Principem, & facilius vel exquisitissima pœnarum genera laturi, unà cum cognatis suis ac carissimis, quam mortalem aliquem appellare Dominum.*

Quanam leges Iudæis à Deo impositæ sint. X. Jure regni per *Pactum* sic constituto, videndum proximo loco est, quasnam eis Deus proposuerit *leges*. Eæ verò omnibus notæ sunt, nimirum *Decalogus*, & illæ aliæ tam *judiciales*, quàm *ceremoniales*, quæ habentur à vicesimo capite *Exodi* usque ad finem *Pentateuchi*, & obitum *Mosis*. *Legum* autem in universum per manum *Mosis* traditarum, aliæ sunt quæ naturaliter obligant, ut quæ à *Deo*, quatenus *Deo naturæ*, latæ sunt, & vim suam obtinuerunt etiam ante *Abrahamum*. Aliæ quæ obligant ex vi *pacti* initi cum *Abrahamo*, utpote latæ à *Deo*, quatenus *Deo Abrahami*, quæ vim suam habuerunt ante *Mosen*, propter *Pactum* illud prius. Aliæ verò obligant ex *pacto* illo solo quod postremùm initum est cum ipso populo, utpote latæ à *Deo* quatenus *Rege peculiari Israëlitarum*. Primi generis sunt omnia præcepta *Decalogi* quæ pertinent ad mores, qualia sunt : *Parentes honorabis; non occides; non mœchaberis; non furaberis; non dices falsum testimonium; non concupisces.* Sunt enim leges naturales. Præterea præceptum *de non assumendo Dei nomine in vanum*; est enim pars cultus naturalis, ut ostensum est capite præcedente, articulo 15. Item secundum, *de non adorando per imaginem* à se ipsis factam; est enim & hoc Religionis naturalis, ut eodem articulo ostenditur. Secundi generis est præceptum *Decalogi* primum, *de non habendis diis* alienis; in eo enim consistit essentia *pacti Abrahami*, per quod Deus nihil aliud exigit, quam ut ipse Deus ipsius esset & seminis ejus. Item præceptum *de sanctificando sabbato.* Est enim instituta septimi diei sanctificatio in memoriam creationis Hexemeræ, ut apparet ex his verbis, Exod. 31. v. 17, *Pactum est* (subauditur *sabbatum*) *sempiternum inter me & filios Israël, signumque perpetuum: sex enim diebus fecit Dominus cœlum & terram, & in septimo die ab opere cessavit.* Tertii generis sunt leges *politicæ, judiciales, ceremonialesque*, quæ spectabant ad *Judæos* solos. Primi & secundi generis *leges in tabulis lapideis* scriptæ, nempe *Decalogus*, in ipsa *Arca* conservabantur : cæteræ scriptæ in totius legis *volumine* reponebantur in *arcæ latere*. Deut. 3. v. 26. hæ enim retenta fide *Abrahami* poterant mutari, illæ non poterant.

XI. *Le-*

Quid sit, & quomodo cognoscendum Verbum Dei.

XI. *Leges* Dei omnes sunt *Verbum Dei*, sed non è converso omne *Verbum Dei* est *Lex*. *Ego sum Dominus Deus tuus qui eduxit te de terra Ægypti*, Verbum Dei est, Lex non est. Neque omne id quod ad *Verbum Dei* declarandum, una cum ipso enunciatur, aut scribitur, statim *Verbum Dei* est. Nam, *hæc dicit Dominus*, non est Domini vox, sed præconis, sive Prophetæ. Id omne & solum Verbum Dei est, quod Deum loquutum esse pronunciavit Propheta verus. Scripta autem Prophetarum comprehendentia tam quæ Deus, quam quæ ipse Propheta dicit, ideo Verbum Dei appellantur, quia Verbum Dei continent. Quoniam autem *Verbum Dei* id omne & solum est, quod pro tali exhibetur à vero Propheta, sciri quid sit *Verbum Dei*, antè non potest, quàm cognoscatur quis sit Propheta verus; nec *Verbo Dei* credi, quàm credatur Prophetæ. *Mosi* à populo *Israëlitico* creditum est propter duas res: *miracula*, & *fidem*. utcunque enim magna & evidentissima miracula operatus fuerat, non tamen ei credidissent, saltem non credendum erat, si ad alium cultum eos ex *Ægypto* evocasset, quàm ad cultum Dei *Abrahami*, *Isaaci*, & *Jacobi*, patrum suorum. Fuisset enim contra *Pactum* ab illis cum Deo initum. Similiter duæ res sunt, nimirum *prædictio futurorum supernaturalis*, quod est ingens miraculum, & *fides in Deum Abrahami liberatorem eorum ex Ægypto*, quas Deus omnibus *Judæis* pro notis veri Prophetæ habendas proposuit. Cui alterutra harum deest, is propheta verus non est, nec pro verbo Dei habendum est, quod pro tali obtendit. Si desit fides, reprobatur his verbis: Deut. 13, vers. 1, 2, 3, 4, 5, *Si surrexerit in medio tui Propheta, aut qui somnium vidisse se dicat, & prædixerit signum atque portentum, & evenerit quod loquutus est, & dixerit tibi: eamus, & sequamur Deos alienos, &c. Propheta ille, aut fictor somniorum interficietur.* Si prædictio eventuum desit, rejicitur his verbis: Deut. 18, vers. 21, 22. *Quod si tacita cogitatione responderis, quomodo possum intelligere, quod Verbum Dominus non est loquutus? Hoc habebis signum. Quod in nomine Domini Propheta ille prædixerit, & non evenerit, hoc Dominus non est loquutus, sed per tumorem animi sui Propheta confinxit.* Jam quod *Verbum Dei* sit id quod per verum Prophetam pro tali enunciatur, & quod verus Propheta apud Judæos fuerit, cujus fides vera erat, & cujus prædictionibus eventus respondebant, extra controversiam est. Sed quid sit sequi Deos alienos, & utrum eventus, qui prædictionibus respondere affirmantur, eis verè respondeant, necne, multas controversias pati potest, præsertim in prædictionibus quæ obscurè atque ænigmaticè eventum præsignificant, quales sunt prædictiones prophetarum ferè omnium, ut qui non palam, sicut Moses, sed *per*

ænigmata & figuras Dominum vident, Num. 12, verſ. 8. De his autem judicari aliter non poteſt, quam per *Rationem naturalem*. dependet enim judicatio illa ex interpretatione Prophetæ & comparatione ejuſdem cum eventu.

Quodnam fuerit verbum Dei ſcriptum.

XII. Pro *Verbo Dei ſcripto* habebant *Judæi* librum legis totius, qui appellabatur *Deuteronomium*; uſque autem ad captivitatem, quantum ex Hiſtoria ſacra colligi poteſt, illum ſolum. nam liber hic traditus eſt ab ipſo *Moſe* Sacerdotibus, aſſervandus & reponendus in latere Arcæ Fœderis, & à Regibus deſcribendus, Deut. 3. verſ. 9, 26. idemque longo pòſt tempore autoritate Regis *Ioſiæ* pro *Verbo Dei* recognitus; 2 Reg. 23. verſ. 1. Cæteri verò libri Teſtamenti veteris quando fuerint in canonem primum recepti, non apparet. Quod autem attinet ad Prophetas; *Iſaiam* & cæteros, cum prædicerent non niſi ea, quæ vel in captivitate; vel poſt captivitatem futura erant, eorum ſcripta non potuerunt pro Propheticis illico haberi, propter legem ſuprà citatam ex Deut. 18, verſ. 21, 22. quâ jubebantur *Iſraëlitæ*, ne pro Propheta haberent, niſi eum cujus prædictionibus eventus reſponderent. Atque hinc fortè eſt, quod *Judæi*, quos interfecerunt, cùm prophetarent, eorum ſcripta poſt, propter eventum prædictionum, pro Propheticis, hoc eſt, pro verbo Dei habuerunt.

Poteſtatem interpretandi Verbum Dei, & ſummam poteſtatem civilem, conjunctas fuiſſe in Moſe dum viveret.

XIII. Cognitò, quæ fuerint ſub *Pacto vetere leges*, & quod *Verbum Divinum* ab initio receptum; conſiderandum deinceps eſt, penes quem, vel quos, de ſcriptis Prophetarum poſt ſurgentium, an recipienda eſſent pro *Verbo Dei*, id eſt, an eventus prædictionibus reſponderent, necne, judicandi, & apud quem, vel quos *leges jam receptas & Verbum Dei ſcriptum interpretandi* reſideret autoritas; id quod per ſingula tempora, & mutationes Reipublicæ Iſraëliticæ inveſtigandum eſt.

Manifeſtum autem eſt, poteſtatem hanc, vivente *Moſe*, totam fuiſſe penes ipſum. Nam ſi ipſe *interpres legum & Verbi* non eſſet, oportet ut munus illud pertinuerit vel ad *ſingulos* privatim, vel ad congregationem ſive *Synagogam* plurium, vel ad *ſummum Sacerdotem*, vel ad alios *Prophetas*. Primo, munus illud minimè fuiſſe privatorum hominum, aut congregationis ex illis compoſitæ, ex eo conſtat, quod non adhibiti, imò prohibiti fuerint graviſſimis minis, ne aliter quàm per *Moſen*, *Deum audirent*. Nam ſcriptum eſt, *Sacerdotes autem & populus ne transeant terminos, nec aſcendant ad Dominum, ne fortè interficiat illos. deſcenditque Moſes ad populum, & omnia narravit eis*; Exod. 19. 24, 25. Deinde quod neque ſinguli, neque congregatio debeat prætendere, quod Deus per illos loquutus ſit, & per conſequens, quod ipſi *Verbum Dei interpretandi jus* habeant, ortâ occaſione ex ſeditione

tione *Core*, *Dathan*, *Abiron*, & ducentorum & quinquaginta Synagogæ procerum, manifestè & expressè declaratur. Nam contendentibus illis, Dominum non minus loqui per ipsos, quam per Mosen, sic arguunt: *sufficiat vobis: quia omnis multitudo sanctorum est, & in ipsis est Dominus; cur elevamini super populum Domini?* Num. 16. v. 3. Quid autem de hac controversia statuerit Dominus, ex eo intelligitur, quod *descenderunt (Core, Dathan & Abiron) vivi in infernum, & ignis egressus à Domino interfecit ducentos quinquaginta viros*, ibid. v. 33, & 35.

Secundò, Autoritatem illam non fuisse penes Aaronem summum Sacerdotem, manifestum est ex simili controversia inter ipsum unà cum *Maria* sorore, & Mosen. Quæstio enim erat an Deus per *Mosen* solum loquutus fuerit, an etiam per ipsos, hoc est, an solus *Moses*, an etiam ipsi *Verbi Dei interpretes* essent. Sic enim dixerunt: *Num per Mosen loquutus est Dominus? non & nobis similiter loquutus est?* Num. 12, v. 2. Deus autem hos increpavit, distinxitque inter *Mosen* & alios *Prophetas*. *Siquis* (inquiens) *fuerit inter vos Propheta, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum. at non talis servus meus Moses*, &c. *Ore enim ad os loquor ei, & non per ænigmata & figuras Dominum videt. quare ergo non timuistis?* &c. ibid. v. 6, 7, 8. Postremò, quod *interpretatio Verbi Dei*, vivente *Mose*, non fuerit penes Prophetas alios quoscunque, ex eo colligitur, quod jam citavimus de excellentia ejus super omnes alios; & ex ratione naturali, quandoquidem ejusdem Prophetæ est, mandata Dei & ferre & explicare; aliud autem *verbum Dei* tunc non erat præter illud, quod per *Mosen* annunciatum est. Et ex eo etiam quod Propheta eo tempore alius exstiterit nemo, qui ad populum prophetaverit, præter 70 seniores, qui per *spiritum Mosis* prophetaverunt. Atque id quoque injuria factum credebat *Iosua*, Mosis tunc minister, post successor, donec consentiente Mose factum sciret. id quod ex ipso textu Scripturæ manifestum est. *Descendit Dominus per nubem, &c. auferens de spiritu, qui erat in Mose, & dans septuaginta viris*; Num. 11, v. 25. Postquam autem nunciatum esset, quod prophetarent, dixit *Iosua* ad *Mosen*: *Domine mi, prohibe eos*. *Moses* autem respondit, *quid æmularis pro me?* &c. Cum ergo *Moses* solus *Verbi Dei nuncius* esset, neque erat *munus interpretandi* penes *privatos*, nec penes *Synagogam*, nec penes *Sacerdotem*, nec penes alios *Prophetas*; restat, *interpretem Verbi Dei* unum fuisse *Mosen*, qui summam etiam potestatem habebat in rebus civilibus. Certamen autem *Core*, & cæterorum conjuratorum contra *Mosen* & *Aaronem*; & *Aaronis* cum sorore contra *Mosen*, suscitatum fuisse

non propter animarum suarum salutem, sed propter ambitionem, & regnum in populum.

Easdem conjunctas fuisse in summo Sacerdote, vivente Josua.

XIV. Tempore *Josuæ interpretatio legum* & *Verbi Dei erat* penes *Eleazarum* summum *Sacerdotem*, eundemque Regem sub Deo absolutum. Id quod colligitur primò ex ipso *pacto*, in quo Respublica *Israëlitarum* appellatur *Regnum Sacerdotale*, vel, ut recitatur 1 Pet. 2. 9. *Sacerdotium Regale*: quod nullo modo dici poterat, nisi per institutionem & *pactum* populi potestas Regia intelligeretur esse penes *Sacerdotem*. Neque repugnat antè dictis, ubi non *Aaron* sed *Moses* regnum sub Deo habuit: cum necessarium sit ubi unus homo instituit Reipublicæ futuræ formam, illum unum, Regnum pro suo tempore moderari (sive *Monarchia* sive *Aristocratia*, sive *Democratia* sit) quod instituit; & habere potentiam omnem in præsens, quam aliis tributurus sit in futurum. Habuisse autem *Eleazarum* Sacerdotem non modo *Sacerdotium*, sed etiam *Imperium summum*, expresse habetur per ipsam *Josuæ* ad administrationem rerum vocationem. Sic enim scriptum est: *Tolle Josuam filium Nun, &c. qui stabit coram Eleazaro Sacerdote, & omni multitudine, & dabis ei præcepta cunctis videntibus, & partem gloriæ tuæ, ut audiat eum omnis Synagoga filiorum Israël. Pro hoc, si quid agendum est, Eleazar Sacerdos consulet Dominum. Ad verbum ejus egredietur, & ingredietur ipse, & omnes filii Israël cum eo.* Num. 27, v. 18, 19, 20, 21. Ubi *consulere Deum, quicquid agendum sit*, hoc est, *Verbum Dei interpretari*, & in nomine Dei imperare in omnibus, pertinet ad *Eleazarum*; *Egredi autem & ingredi ad verbum ejus*, hoc est, ei obedire, pertinet & ad *Josuam* & ad *omnem populum*. Notandum quoque est, vocem illam, *partem gloriæ tuæ*, apertè significare, non habuisse *Josuam* potestatem æqualem ei, quam habuerat Moses. Interim manifestum est; etiam tempore *Josuæ* potestatem summam civilem, & autoritatem interpretandi verbum Dei, fuisse ambas in eadem persona.

Easdem conjunctas fuisse in summo Sacerdote usque ad Saulem Regem.

XV. Post mortem *Josuæ* sequuntur tempora *Judicum* usque ad *Saulem* Regem; in quibus manifestum est jus regni à Deo instituti mansisse apud *Sacerdotem*. Erat enim *regnum* ex pacto *Sacerdotale*, id est, regnum Dei per Sacerdotem, atque tale esse debuit, usque dum forma illa à populo ipso, consentiente Deo, mutaretur: id quod non est factum, antequam petentibus Regem consensisset Deus, dixissetque Samueli: *Audi populum in omnibus, quæ loquuntur tibi: non enim te, sed me abjecerunt, ne regnem super eos*, 1 Sam. 8, v. 7. Potestas itaque civilis summa debebatur *jure*, ex institutione Dei, Sacerdoti summo. Pacto autem potestas illa in Prophetis erat, quibus (à Deo extraordinarie suscitatis) Israëlitæ (gens Prophetarum avida) propter existimationem

tionem prophetiæ protegendos se & judicandos subjecerunt. Ratio hujus rei erat, quod institutione Regni Dei sacerdotalis, etsi pœnæ statutæ fuerint & Magistratus qui judicarent; jus tamen pœnas sumendi dependebat ab arbitrio privato. Et penes dissolutam multitudinem & singulos erat, punire vel non punire, prout à privato zelo excitarentur. Ideoque Moses imperio proprio morte multavit neminem; sed quando interficiendus aliquis esset, unus vel plures, in eum vel eos, (autoritate divina, dicendoque, *Hoc dicit Dominus*) multitudinem concitavit. Erat autem conforme hoc naturæ regni Dei peculiaris. Ibi enim verè regnat Deus, ubi legibus, non hominum, sed Dei metu obeditur. Et si quidem homines tales essent, quales esse debent, optimus is esset civitatis status. Sed hominibus quales sunt regendis, necessaria est potentia (qua & jus comprehendo & vires) cogendi. Et propterea etiam ab initio per *Mosen* præscripsit Deus leges futuris Regibus; Deut. 17. v. 14. & Moses ultimis ad populum verbis prædixit, *Novi quod post mortem meam iniquè agetis & declinabitis citò de via, quam præcepi vobis* Deuter. 31. 29. Cum ergo secundum hanc prædictionem surrexerit alia generatio, *quæ non noverat Dominum & opera, quæ fecerat cum Israël, fecerunt filii Israël malum in conspectu Dei, & servierunt Baalim*: Iud. 2. 10, 11. scilicet abjecerunt regimen Dei, hoc est, *Sacerdotis* per quem Deus regebat, & postea cum ab hostibus vincerentur & servitute premerentur, Dei voluntatem non amplius à *Sacerdote*, sed à Prophetis exspectavere. Hi igitur judicabant Israël de *facto*, *jure* autem obedientia eorum debita erat *Sacerdoti summo*. Quamquam igitur *Regnum Sacerdotale* post mortem Mosis & *Iosuæ* sine viribus erat, non erat tamen sine *jure*. Quod autem ad eundem Sacerdotem pertineret *interpretatio Verbi Dei*, ex eo manifestum est, quod Deus post tabernaculum, & arcam fœderis consecratam, non amplius loquutus sit in monte *Sinai*, sed in tabernaculo Fœderis, à propitiatorio quod erat inter Cherubinos, quo præter Sacerdotem nemini accedere licebat. Siquidem igitur *jus* Regni spectetur, simul erat *summum imperium civile*, & *Verbum Dei interpretandi autoritas* in Sacerdote; si vero *factum* consideres, simul erant in Prophetis qui Israëlitas judicabant. Nam, ut *judices*, autoritatem habebant civilem; ut *Prophetæ*, interpretabantur verbum Dei; atque ita omni modo hucusque duæ illæ potestates inseparabiles extitere.

XVI. Constitutis Regibus, dubium non est, quin *Autoritas civilis* penes Reges esset. Cum enim Regnum Dei per Sacerdotem, petentibus Israëlitis & consentiente Deo, finitum esset; quod notat etiam Hiero- *Easdem conjunctas fuisse in Regibus usque ad captivitatem.*

rony-

ronymus loquens de libris *Samuelis:* Samuel (inquit) mortuo *Heli*, & occiso *Saul*, veterem legem abolitam monstrat. Porrò in *Sadoc* atque *David* novi Sacerdotii & novi imperii Sacramenta testantur, jus; quo Reges gubernabant, in ipsa populi concessione fundatum fuisse. Sacerdos id tantum jure poterat quod Deus juberet, Rex autem jure poterat quicquid poterat jure unusquisque in se. Illi enim *Israëlitæ*, *jus* de omnibus *judicandi*, & pro omnibus *Bellum gerendi* concesserunt; in quibus duobus continetur quidquid juris ab homine in hominem transferri potest. *Iudicabit* (inquiunt) *nos Rex noster*, *& egredietur ante nos & pugnabit bella nostra pro nobis*, 1 Sam. 8, vers. 20. *Iudicia* ergo penes Reges erant. *Iudicare* autem nihil aliud est, quam *leges* ad facta *interpretando applicare*; ad eosdem ergo pertinebat *legum interpretatio*. Et quia præter *legem Mosaicam*, aliud Verbum Dei scriptum usque ad captivitatem non agnoscebatur, penes Reges etiam erat autoritas *interpretandi Verbum Dei*. Imò siquidem Verbum Dei pro lege recipiendum sit, quamquam fuisset aliud Verbum Dei scriptum præter *legem Mosaicam*, cum interpretatio legum esset penes Reges, interpretatio ejus debebat esse penes eosdem. Quando *Deuteronomium* (in quo continebatur *lex Mosaica*) longo tempore perditum, rursus inventum erat, consuluere quidem Dominum Sacerdotes *de libro illo*; non autem autoritate sua, sed præcipiente *Iosia*, nec immediate, sed per *Holdam* Prophetissam. Ex quo apparet, autoritatem admittendi *libros* pro *Verbo Dei*, non fuisse penes *Sacerdotem*. Neque tamen sequitur, autoritatem illam fuisse penes Prophetissam; quia de Prophetis, utrum pro veris habendi essent, necne, judicabant alii. Quorsum enim dedit Deus. notas & signa omni populo, quibus Prophetæ veri à falsis distinguerentur, nimirum prædictionum eventum, & conformitatem cum Religione à Mose instituta, si illis notis uti non liceret? Autoritas ergo admittendi libros pro *Verbo Dei*, penes Regem erat, adeoque liber ille legis approbatus & receptus fuit autoritate *Iosiæ* Regis, ut apparet ex 4 Reg. 22, & 23, ubi narratur, convocasse eum Regni ordines, nempe *Senes*, *Sacerdotes*, *Prophetas*, & *omnem populum*; & coram ipsis *librum legisse*, & *verba fœderis ejus suscitasse*, hoc est, fecisse, ut *Fœdus* illud agnitum fuerit pro *fœdere Mosaico*, id est, pro *Verbo Dei*, & denuo receptum & confirmatum ab Israëlitis. Erat ergo etiam temporibus Regum potestas civilis, & potestas *discernendi Verbum Dei* à verbo hominum; & *Verbum Dei interpretandi*, omnis penes ipsos. Prophetæ missi erant non cum autoritate, sed formâ & jure præconum seu prædicatorum, de quibus auditores judicabant: & siquidem, qui ipsis facilia perspicuè docentibus

non

non auscultarent, punirentur, non sequitur ex eo, obligatos fuisse Reges omnia sequi, quæ illi Dei nomine sequenda dicerent. Quamquam enim interfectus fuerit *Iosia* bonus Rex Iudæ, quod sermonibus Dei ex ore *Nechao* Regis Ægypti non obediverit, id est, quod bonum consilium, quamquam ab hoste videretur proficisci, respueret, non tamen dicet quisquam, fuisse *Iosiam* ullo vinculo *legum divinarum* vel *humanarum* obligatum credere *Pharaoni Nechao* Regi Ægypti, quod diceret, *Deum sibi loquutum esse.* Quod autem objicere quis possit, Reges propter defectum doctrinæ rarò satis idoneos esse ad libros antiquos, quibus Verbum Dei continetur, interpretandum; atque ob eam rem non æquum esse, munus illud ab eorum autoritate dependere; objicere idem possit contra Sacerdotes & omnes mortales; possunt enim errare; licetque essent Sacerdotes cæteris hominibus naturâ & artibus melius instructi, sunt tamen Reges satis idonei ad tales interpretes sub se constituendos. Atque ita, quamquam Reges non interpretentur ipsi Verbum Dei, tamen interpretandi munus ab eorum autoritate dependere potest; & qui ideo autoritatem illam Regibus abjudicant, quòd ipsum munus exercere non possint, idem faciunt, ac si dicerent, non debere autoritatem docendi Geometriam à Regibus dependere, nisi ipsi fuerint Geometræ. Reges orasse pro populo, populo benedixisse, templum consecrasse, Sacerdotibus præcepisse, Sacerdotes officio suo amovisse, alios constituisse legimus. Sacrificia quidem non obtulerunt, quia id Aaroni & filiis hæreditarium erat. Manifestum autem est, fuisse Sacerdotium, sicut vivente *Mose*, ita per omne tempus à *Saule* Rege ad captivitatem Babylonicam, non magisterium, sed ministerium.

XVII. Post reditum à servitute Babylonica, renovato & signato *fœdere* restitutum est *regnum Sacerdotale*, quale erat à morte *Iosuæ* ad initium Regum; nisi quod non habetur expresse, quod *Esdræ* (cujus auspiciis *Iudæi* reduces statum suum ordinabant) aut cuiquam alii præterquam ipsi Deo jus tradiderint imperii. Videtur potius reformatio illa nihil aliud esse, quam singulorum de iis quæ in libro legis scripta erant, observandis vota & promissa nuda. Veruntamen (fortè non ex populi intentione) ex *pacto*, quod tum renovabant, (nam pactum erat idem cum eo quod factum est ad montem Sinai) erat ille status *Regnum Sacerdotale*, hoc est, suprema autoritas civilis & sacra unica erat in Sacerdotibus. Utcunque autem ambitione eorum, qui de Sacerdotio contenderunt, & interventu Principum externorum, ita turbatum postea sit usque ad tempora Servatoris nostri *Iesu Christi*, ut ex historiis temporum illorum sciri non possit, ubi

Easdem fuisse in Sacerdotibus post captivitatem.

ubi autoritas illa resideret; constat tamen, non fuisse illis temporibus potestatem *interpretandi Verbum Dei* à summa potestate civili separatam.

Apud Iudæos negatio Providentiæ divinæ, & idololatria, sola erant crimina læsæ Majestatis divinæ: in cæteris omnibus Principibus suis parere debebant.

XVIII. Ex his facile cognitu est, quid Iudæis per omne tempus ab *Abrahamo* ad *Christum* circa mandata principum suorum faciendum erat. Sicut enim in Regnis merè humanis, magistratui subordinato obediendum est in omnibus, præterquam cum mandata ejus continent in se crimen læsæ majestatis; ita in regno Dei, Principibus *Abrahamo, Isaaco, Iacobo, Mosi, Sacerdoti, Regi* cuique pro tempore suo obediendum in omnibus erat; nisi ubi mandata eorum continebant *crimen læsæ majestatis Divinæ*. Crimen vero læsæ majestatis divinæ erat, primo, *negatio providentiæ divinæ*; erat enim hoc, negare *Deum esse Regem per naturam*. Deinde *Idololatria*, sive cultus deorum, non *aliorum* (unus enim est Deus) sed *alienorum*, hoc est, cultus, quamquam unius Dei, sub aliis *nominibus, attributis, ritibusque*, quam qui ab *Abrahamo* & *Mose* instituti erant. Erat enim hoc *negare Deum Abrahami* esse eorum Regem per *Pactum* cum *Abrahamo* & ipsis initum. In cæteris rebus omnibus obediendum erat: & siquidem Rex vel Sacerdos habens summum imperium jussisset aliud aliquid contra leges, peccatum erat illud ejus, qui summum habebat imperium, non subditi; cujus officium est mandata superiorum non disputare, sed exsequi.

CAPUT XVII.

De Regno Dei per pactum novum.

I. *Vaticinia de* Christi dignitate. II. *Vaticinia de* Christi humilitate & passione. III. *Iesum esse* ILLUM CHRISTUM. IV. Regnum Dei *per* Pactum novum *non esse Regnum Christi, ut Christi, sed ut Dei.* V. Regnum Dei per pactum novum, *cæleste esse, & incipere à die judicii.* VI. *Regimen* Christi *in hoc mundo non fuisse* imperium, *sed* consilium, *sive regimen per doctrinam & persuasionem.* VII. Pacti novi *promissa utrinque quænam sint.* VIII. Leges à Christo *nullæ additæ præter institutionem Sacramentorum.* IX. *Pœnitemini, Baptizamini, Serva mandata, & similes formulæ non sunt* leges. X. *Pertinet ad autoritatem civilem definire, quid sit peccatum injustitiæ.* XI. *Pertinet ad autoritatem civilem definire, quid conducat ad pacem & defensionem civitatis.* XII. *Pertinet ad autoritatem civilem judicare (quando opus est) quæ definitiones, & quæ illationes, veræ sunt.* XIII. *Pertinet ad officium* Christi *docere moralia, non ut theoremata, sed ut leges;*

leges; remittere peccata; & docere omnia, quorum non est scientia propriè dicta. XIV. *Distinctio Temporalium à Spiritualibus.* XV. *Verbum Dei quotupliciter intelligatur.* XVI. *Non omnia quæ habentur in Scriptura sacra pertinere ad Canonem fidei Christianæ.* XVII. *Verbum legitimi interpretis sacrarum Scripturarum esse Verbum Dei.* XVIII. *Autoritas interpretandi Scripturas eadem est, quæ determinandi fidei controversias.* XIX. *Ecclesiæ plures significationes.* XX. *Quid sit* Ecclesia, *cui attribuuntur jura, actiones, & similia personalia.* XXI. Civitas Christiana *idem quod* Ecclesia Christiana. XXII. *Plures* civitates *non constituunt unam* Ecclesiam. XXIII. Ecclesiastici *qui.* XXIV. Electionem Ecclesiasticorum *spectare ad* Ecclesiam, consecrationem *ad* Pastores. XXV. *Potestatem peccata pœnitentibus remittendi, non pœnitentium retinendi, spectare ad* Pastores; *sed de pœnitentia judicandi, ad Ecclesiam.* XXVI. Excommunicatio *quid, & in quos cadere non potest.* XXVII. Interpretationem Scripturæ *dependere ab autoritate* civitatis. XXVIII. Christianam civitatem *Scripturas interpretari debere per Pastores Ecclesiasticos.*

I. DE *Iesu Christo* Servatore nostro, qui *Regnum Dei* per *pactum* novum restituturus erat, partim *dignitatem* ejus Regalem, partim *humilitatem* & *passionem* prænunciantes, multæ in *Testamento vetere* exstant Prophetiæ non obscuræ. De *dignitate* inter alias hæ; benedicens Deus Abrahamo promittit ei filium Isaac, additque: *Et Reges populorum orientur ex eo*, Gen. 17, vers. 16. Iacobus benedicens filio suo *Iudæ*: *Non auferetur* (inquit) *sceptrum de Iuda*, Gen. 49, vers. 10. Deus ad Mosem: *Prophetam* (inquit) *suscitabo eis ex medio fratrum suorum similem tui, & ponam verba mea in ore ejus; loqueturque ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autem verba ejus, quæ loquetur, in nomine meo audire noluerit, ego ultor exsistam*, Deut. 18, vers. 18. Isaias: *Dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emanuel*, Isa. 7, vers. 14. Idem: *Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est Principatus super humerum ejus: & vocabitur nomen ejus Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Pater futuri seculi, Princeps pacis*, Isa. 9, 6. Rursus: *Egredietur virga de Radice Iesse, & flos de Radice ejus ascendet: requiescet super eum Spiritus sapientiæ*, &c. *Non secundum visionem oculorum judicabit; neque secundum auditum aurium arguet; sed judicabit in justitia pauperes*, &c. *& percutiet terram virgâ oris sui, & spiritu labiorum interficiet impium*, Isa. 11, vers. 1, 2, 3, 4, 5. Præterea ejusdem *Isaiæ* capitibus 51, 52, 53, 54, 55, 56, 60, 61, 62, penè nihil aliud continetur, præter descriptionem adventus & operum futuri *Christi*:

Vaticinia de Christi dignitate.

Ieremias: *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel & domui Iudæ fœdus novum,* &c. Ier. 31. verſ. 31. Baruch: *Hic est Deus noster.* &c. *Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus est.* Bar. 3. verſ. 36, 38. Ezechiel: *Suscitabo super eas pastorem unum qui pascat eas, servum meum David, & faciam cum eis Pactum pacis.* Ezech. 34, verſ. 23. Daniel: *Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis veniebat, & usque ad antiquum dierum pervenit, & dedit ei potestatem & honorem & regnum, & omnes populi, & tribus & linguæ ipsi servient, potestas ejus potestas æterna.* Dan. 7, verſ. 13. Aggæus: *Adhuc unum modicum est, & ego commovebo cœlum & terram, & mare & aridam, & movebo omnes gentes, & veniet desideratus cunctis gentibus.* Aggæus 2, verſ. 7, 8. Zacharias ſub viſione *Ieſu* magni Sacerdotis: *Adducam servum meum Orientem,* &c. Zachar. 3, verſ. 8. & rurſus: *Ecce vir Oriens nomen ejus.* Zach. 6, verſ. 12. Et rurſus: *Exulta satis filia Sion, jubila filia Ierusalem, Ecce Rex tuus & Salvator.* Zach. 9, verſ. 9. His aliiſque vaticiniis permoti, exſpectarunt Iudæi *Christum*, Regem à Deo mittendum, qui ipſos redimeret, & præterea omnibus gentibus imperaret. Imo in totum imperium Romanum vaticinium emanaverat (quod etiam in favorem inceptorum ſuorum, etſi falſo interpretatus eſt imperator Veſpaſianus) *Ex Iudæa venturum, qui rerum potiretur.*

Vaticinia de Christi humilitate & passione.

II. Vaticinia autem de *humilitate* & *passione Christi*. inter alia hæc ſunt. Ieſaiæ: *Languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit: & nos putavimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo & humiliatum.* Ieſa. 53, verſ. 4. Et mox: *Oblatus quia ipse voluit, & non aperuit os suum, sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se, obmutescet,* &c. verſ. 7. Et rurſus: *Abscissus est de terra viventium, propter scelus populi percussi eum,* &c. verſ. 8. *Et ideo dispertiam ei plurimos, & fortium dividet spolia, pro eo, quod tradidit in mortem animam suam & cum sceleratis reputatus est, & ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus rogavit.* verſ. 12. Et Zachariæ: *Ipse pauper ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ.* Zach. 9, verſ. 9.

Iesum esse illum Christum.

III. Imperante *Tiberio Cæsare* prædicare cœpit Servator noſter IESUS Galilæus, filius (ut putabatur) *Ioſephi*, annuncians populo Iudæorum *Regnum Dei* ab ipſis exſpectatum appropinquaſſe; & eſſe ſe *Regem*, id eſt, CHRISTUM ILLUM; *Legem* explicans: *Apostolos duodecim*, & *discipulos septuaginta*, ſecundum numerum Principum tribuum, & ſeptuaginta Seniorum, (ad ſimilitudinem *Mosis*) in miniſterium aſſumens; *viam salutis* per ſe & per illos *decens*;

Tem-

Templum purgans, signa ingentia faciens, & ea omnia adimplens, quæ Prophetæ de futuro *Christo* vaticinati fuerant. Hunc Pharisæis (quorum doctrinam falsam, & simulatam sanctitatem reprehenderat) & per eos populo invisum, regni affectati accusatum, & crucifixum, descriptâ ejus Genealogiâ, nativitate, vitâ, doctrinâ, morte & resurrectione, comparandoque ea quæ fecit, cum iis quæ prædicta fuerunt, verum fuisse CHRISTUM, & *Regem* à Deo promissum, & ad renovandum inter ipsos & Deum *Pactum novum* à Deo Patre missum, & ostendunt Euangelistæ, & Christiani omnes consentiunt.

Regnum Dei per Pactum novum, non esse regnum Christi, ut Christi, sed ut Dei.

IV. Ex eo, quod CHRISTUS à Deo Patre missus fuerit ad percutiendum *fœdus* inter ipsum & populum, manifestum est, etsi *Christus* Patri suo æqualis sit quoad naturam, minorem tamen fuisse quoad jus Regni. Etenim munus tale propriè loquendo, non Regium est; sed Pro-regium, quale erat regimen Mosis. Regnum enim non ejus, sed *Patris* erat. id quod CHRISTUS significavit ipse, cum ut subditus baptizaretur, & apertè professus est, quando orare docuit: *Pater noster*, &c. *adveniat Regnum tuum.* Et ubi dixit: *Non bibam*, &c. *usque in diem illum, cum bibam illud vobiscum novum in Regno Patris mei.* Matth. 26, vers. 29. & Sanctus Paulus: *Sicut in Adam omnes moriuntur; ita in Christo omnes vivificabuntur; unusquisque autem in suo ordine; primitiæ Christus; deinde ii qui sunt Christi, qui in adventu ejus crediderunt; deinde finis, cum tradiderit Regnum Deo & Patri.* 1 Cor. 15. vers. 22, 23, 24. Idem tamen appellatur etiam *Regnum Christi.* Nam & mater filiorum Zebedæi rogavit CHRISTUM dicens: *Dic, sedeant hi duo filii mei unus ad dextram tuam & unus ad sinistram in Regno tuo.* Matth. 20, vers. 21. Et latro in cruce: *Domine, memento mei, cum veneris in Regnum tuum.* Luc. 23, vers. 42. Et Sanctus Paulus: *Hoc enim scitote intelligentes, quod omnis fornicator &c. non habet hæreditatem in Regno Christi & Dei.* Eph. 5, v. 5. Alibi: *Testificor coram Deo & Iesu Christo qui judicaturus est vivos & mortuos per adventum ipsius & Regnum ejus.* 2 Tim. 4, v. 1. Et, *liberavit me Dominus ab omni opere malo, & salvum faciet in Regnum suum cœleste.* v. 18. Neque mirandum est idem regnum utrisque tribui; quum uterque *Pater* & *Filius*, idem sit *Deus*; & *Pactum novum de Regno Dei* non sit propositum in nomine PATRIS, sed in nomine, PATRIS, FILII, & SPIRITUS SANCTI, ut *unius Dei.*

Regnum Dei per pactum novum cœleste esse, & incipere a die judicii.

V. Regnum autem Dei, cujus restituendi causa CHRISTUS à Deo Patre missus est, non antè initium sumit, quàm ab adventu ejus secundo, nimirum à die judicii, cum venturus est in majestate comitantibus Angelis. Promissum enim est Apostolis, in Regno Dei, judica-

turos se duodecim tribus Israel. *Vos qui sequuti estis me in regeneratione, cum sederit filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis & vos judicantes duodecim tribus Israel*, Matth. 19, vers. 29. Id quod præstandum non est, nisi in die judicii. nondum ergo est CHRISTUS in sede Majestatis suæ. Neque tempus quo CHRISTUS in terris versatus est, regnum dicitur, sed *regeneratio*, hoc est, renovatio, sive restitutio Regni Dei, & evocatio eorum qui in regnum futurum recipiendi erant. Et ubi dicitur, *Cum venerit filius hominis in majestate sua, & omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ, & congregabuntur ante eum omnes Gentes, & separabit eos ab invicem, sicut Pastor segregat oves ab hœdis*; Matth. 25, v. 21. manifestè colligitur, nullam futuram separationem, quoad locum, subditorum Dei ab ipsius hostibus; sed permixtim victuros esse usque in adventum CHRISTI futurum. Id quod confirmatur etiam per comparationem Regni Cœlorum tum tritico zizaniis mixto; & cum reti omne genus piscium comprehendente. At regnum propriè dici non potest multitudo hominum ex subditis & hostibus simul promiscuè habitantibus. Præterea *Apostoli*, cùm Servatorem nostrum interrogarent, an in eo tempore, quo ascenderet in cœlum, restituturus esset Regnum Israël, aperte testabantur, putare se tunc, cum CHRISTUS ascenderet, Regnum Dei nondum advenisse. Porrò verba CHRISTI, *Non est regnum meum de hoc mundo.* Et: *non bibam &c. donec Regnum Dei veniat.* Et: *Non misit Deus filium suum in hunc mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per illum.* Et: *si quis non audierit verba mea, & non custodierit, ego non judico eum; non enim veni, ut judicem mundum, sed salvificem mundum.* Et: *Homo, quis me constituit judicem, aut divisorem inter vos?* & ipsa appellatio *Regni cœlestis* idem testatur. Idem colligitur ex verbis Prophetæ Ieremiæ loquentis de *Regno Dei* per *pactum novum*: *Non docebit vir ultra proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, cognosce Dominum; omnes enim cognoscent me à minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus*, Ierem. 31, vers. 34. Id quod de Regno hujus mundi intelligi non potest. Regnum igitur Dei cujus constituendi causa CHRISTUS in hunc mundum venit; de quo Prophetæ vaticinati sunt; & de quo orantes dicimus: *Adveniat Regnum tuum*, (si subditos ab hostibus loco separatos, si judicia, si majestatem habere debet, prout est prædictum,) ab eo tempore incipiet, in quo Deus oves ab hœdis separabit; in quo Apostoli judicabunt 12 Tribus Israël; in quo CHRISTUS veniet in Majestate & gloria; in quo denique omnes cognoscent Deum, ita

ut

ut non opus sit doceri, id est, in secundo CHRISTI adventu, sive die judicii ultimi. Quodsi regnum Dei restitutum jam esset, nulla ratio reddi posset, quare CHRISTUS completo opere propter quod missus est; iterum veniret, aut quare sic precaremur: Adveniat Regnum tuum.

Regimen Christi in hoc mundo non fuisse imperium; sed consilium, sive regimen per doctrinam & persuasionem.

VI. Quamquam autem *Regnum Dei* per CHRISTUM *Fœdere novo* constituendum, cœleste fuerit, non est ideo putandum, eos, qui in CHRISTUM credentes Pactum illud inirent, non fore etiam in terris ita regendos, ut in fide sua & obedientia pacto promissa perseverarent. Frustra enim fuisset regnum cœleste, & promissa patria, nisi in ipsam perducendi essemus. Perduci autem non possunt; nisi qui in via diriguntur. *Moses* cum instituisset *Regnum Sacerdotale*; ipse per totum tempus peregrinationis usque ad ingressum terræ promissæ, etsi non esset Sacerdos, populum tamen rexit, & conduxit. Eadem ratione Servatoris nostri est, (quem similem *Mosi* ea in re Deus esse voluit) quatenus à Patre missi, Cœlestis civitatis futuros cives, etiam in hac vita ita regere, ut in illam pervenire & ingredi possint, etiamsi Regnum non ejus propriè, sed Patris fuerit. Sed Regimen quo fideles suos in hac vita CHRISTUS regit, non est propriè *Regnum*, sive *Imperium*; sed *munus Pastoritium* sive *jus docendi*, id est, non dedit ei Deus Pater potestatem *judicandi*, de *meo* & *tuo*, sicut Regibus terræ; nec potestatem *cogendi* per *pœnas*; neque *leges ferendi*; sed mundo ostendendi, & *docendi viam* & *scientiam salutis*, hoc est, *prædicandi* & *explicandi*, quid faciendum iis est, qui in *regnum cœlorum* intraturi sunt. Quod non habuerit CHRISTUS potestatem à Patre ad *judicandum* in quæstionibus *Mei* & *Tui*, hoc est, in omnibus *quæstionibus juris*, inter eos, qui non crediderunt; satis ostendunt verba illa CHRISTI suprà citata: *Homo, quis me constituit judicem aut divisorem inter vos?* Et ratione confirmatur; cùm enim CHRISTUS missus fuerit ad *Pactum* inter Deum & homines *percutiendum*, neque obligatur quisquam ad obedientiam præstandam ante pactum initum, si judicasset de quæstionibus *juris*, nemo sententiæ ejus teneretur obedire. Sed cognitionem juris non fuisse CHRISTO commissam in hoc mundo, neque inter fideles, neque inter infideles, ex eo apparet, quod jus illud sine controversia pertineat ad *Principes*, quamdiu autoritati eorum à Deo non derogatur. non autem derogatur ante diem judicii, ut apparet ex verbis sancti Pauli loquentis de die judicii: *Deinde finis* (inquit) *cum tradiderit regnum Deo & Patri, cum evacuaverit omnem Principatum & potestatem, & virtutem*, 1 Cor. 15, v. 24.

v. 24. Secundo, verba Servatoris nostri, *Iacobum* & *Iohannem*, ubi dixissent, *Vis dicamus ut ignis descendat de cœlo & consumat illos?* (nimirum *Samaritanos*, qui euntem in *Ierusalem* noluerunt hospitio accipere) increpantis dicentisque: *Filius hominis non venit animas perdere sed salvare.* & illa: *ecce mitto vos, ut oves in medio luporum. Excutite pulverem.* & similia. & verba illa: *Non misit Deus Filium suum in hunc mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per illum.* Et illa, *Si quis audierit verba mea & non custodierit, ego non judico eum, non enim veni, ut judicem mundum*, &c. ostendunt non fuisse datam ei potestatem quemquam condemnandi, aut puniendi. Legitur quidem: *Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio.* illud verò cum intelligi possit & debeat de die judicii futuri, antecedentibus non repugnat. Quod denique missus non sit ad leges novas ferendas, neque ergo fuerit ex officio & missione *legislator* propriè dictus, sicuti neque *Moses*, sed lator & promulgator legum paternarum (Deus enim, non *Moses* neque CHRISTUS, ex pacto Rex erat) ex eo colligitur, quod dixerit: *Non veni solvere*, (nimirum leges antea à Deo latas per *Mosen*, quas statim interpretatur) *sed adimplere.* Et: *Qui solverit unum de mandatis illis minimis & docuerit sic homines, minimus vocabitur in Regno Cœlorum.* Non ergo habuit CHRISTUS à Patre sibi commissam autoritatem Regiam aut imperatoriam in mundo, sed consiliariam & doctrinalem tantum; id quod significat ipse tum ubi vocat *Apostolos* non venatores, sed piscatores hominum; tum ubi comparat regnum Dei grano sinapis & fermento abscondito in farina.

Pacti novi promissa utrinque quanam sint.

VII. Promisit Deus primum *Abrahamo* semen numerosum, possessionem terræ *Chanaan*, & benedictionem gentium in semine ejus, ea lege, ut ipse & semen ejus ei servirent; deinde semini *Abrahami* secundum carnem *Regnum Sacerdotale*, Regimen liberrimum, in quo nulli humano imperio subjiciendi erant, ea lege ut servirent Deo *Abrahami* eo ritu, quem doceret *Moses*; Postremò & illis & omnibus gentibus *Regnum Cœleste*, & æternum, ea lege ut servirent Deo *Abrahami* eo ritu, quem doceret CHRISTUS. *Pacto* enim *novo*, hoc est, *Christiano*, conventum est ex parte Hominum, *ut Deo servirent Abrahami, eo ritu, quem doceret* JESUS: ex parte Dei, ut *remitteret illis peccata, & in Regnum Cœleste ipsos introduceret.* De *Regno Cœlesti*, quale fuerit, diximus supra articulo quinto. Appellari autem solet, quandoque *Regnum Cœlorum*, quandoque *Regnum Gloriæ*, quandoque *vita æterna.* Quod requiritur ex parte Hominum, nempe servire Deo, prout docuerit CHRISTUS, duo continet, *obedientiam Deo præstandam*, (hoc enim est servire Deo) & *Fidem* in JESUM, nempe, ut

ut credamus, JESUM esse ILLUM CHRISTUM, à Deo promissum; ea enim sola causa est, quare illius potius quam alterius sequenda sit doctrina. *Obedientiæ* autem loco in sacris Scripturis sæpissimè ponitur *pœnitentia*, propterea quod CHRISTUS ubique docet, voluntatem apud Deum pro facto haberi: *pœnitentia* autem obedientis animi signum est infallibile. His intellectis, eas esse *fœderis Christiani* conditiones, quas diximus; nempe ex parte Dei, dare hominibus Remissionem peccatorum & vitam æternam; ex parte hominum, pœnitere, & credere in JESUM CHRISTUM: ex multis locis Scripturæ sacræ evidentissimè apparebit. Primò verba illa: *Appropinquavit Regnum Dei, pœnitemini & credite Euangelio*; Marc. 1, v. 15, continent pactum totum. Similiter illa: *Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine ejus Pœnitentiam, & Remissionem peccatorum in omnes Gentes, incipientibus ab Ierosolyma.* Luc. 24, v. 46, 47. & ista: *Pœnitemini & convertimini, ut deleantur peccata vestra, ut cum venerint tempora refrigerii*, &c. Act. 3, v. 19. Aliquando vero altera pars proponitur expresse, altera subintelligitur, ut hic: *Qui credit in filium habet vitam æternam; qui incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.* Joh. 3, v. 36. Ubi *Fides* exprimitur, *Pœnitentia* tacetur. Et in Prædicatione CHRISTI, *Pœnitemini: appropinquavit enim Regnum Dei.* Matth. 4, v. 17. Ubi *Pœnitentia* exprimitur, subauditur *fides*. Sed manifestissime, & formalissimè *contractus novi*, partes ibi explicantur, ubi Princeps quidam regnum Dei tanquam licitans, Servatorem nostrum interrogat: *Magister bone, quid faciens vitam æternam possidebo?* Luc. 18, v. 18. Proponit autem primo CHRISTUS partem pretii unam, nempe observationem præceptorum, sive *obedientiam*, quam cum præstitisse se respondisset, adjungit alteram, *Vnum; inquiens, deest; omnia quæcunque habes vende, & da pauperibus, & habebis Thesaurum in cœlo, & veni sequere me.* v. 22. Hoc *fidei* erat. Is itaque non satis credens CHRISTO, & thesauris cœlestibus tristis abiit. Continetur autem idem pactum his verbis: *Qui crediderit & baptizatus fuerit salvus erit, qui verò non crediderit condemnabitur.* Marc. 16, v. 15, 16. Ubi *Fides* exprimitur, *Pœnitentia* in baptizatis supponitur. Et his, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in Regnum Dei.* Joh. 3, v. 5. Ubi *renasci ex aqua* idem est quod regeneratio, id est, conversio ad CHRISTUM. Quod autem duobus locis proximè citatis, aliisque requiratur *Baptismus*, intelligendum est, sicut *circumcisio* erat, ad *pactum vetus*; ita esse *Baptismum* ad *pactum novum*. Cum ergo illa non ad essentiam, sed ad memoriam

pacti

pacti veteris, ut ceremonia, & signum pertinuerit (quod in deserto omissum est) similiter etiam hæc, non ad essentiam initi fœderis novi, sed ad memoriam & signum adhibita est; & modo voluntas adsit, per necessitatem omitti quoad actum potest; *Pœnitentia* autem & *Fides*, quæ de essentia *pacti* sunt, semper requiruntur.

Leges à Christo nullæ additæ, præter institutionem Sacramentorum.

VIII. In *Regno Dei* post hanc vitam *leges* futuræ *nullæ* sunt; tum quia neque legibus locus est, ubi peccato non est; tum etiam quia leges à Deo nobis datæ sunt, non ut in cœlo, sed ad cœlum dirigamur. Quas igitur leges CHRISTUS (non ipse sanxit, nam autoritatem legislativam, ut supra articulo sexto ostensum est, assumere sibi noluit, sed) pro paternis proposuit, id nunc inquiramus. Habemus autem locum Scripturæ, ubi *leges Dei* usque ad id tempus traditas, omnes contrahit in præcepta duo: *Diliges Dominum Deum tuum in toto corde, & in tota anima tua, & in tota mente tua: hoc est maximum & primum mandatum. Secundum autem simile est huic: diliges proximum tuum sicut te ipsum: in his duobus mandatis universa lex pendet, & Prophetæ*, Matth. 22, v. 37, 38, 39, 40. Horum quidem primum datum antè est per *Mosen* totidem verbis, Deut. 6, v. 5. Secundum autem etiam ante *Mosen*. est enim lex naturalis, initium habens cum ipsa natura rationali. Est autem utrumque simul omnium legum summa. nam continentur omnes leges cultus divini naturalis in his verbis, *diliges Deum:* & omnes leges cultus divini, ex *pacto veteri* debiti, in eo, quod dicitur: *diliges Deum tuum,* hoc est, *Deum* quatenus Regem peculiariter *Abrahami* & seminis ejus: & omnes leges naturales & civiles his verbis: *diliges proximum tuum, sicut teipsum.* Nam qui diligit Deum, & proximum, animum habet obediendi, & divinis & humanis legibus. Amplius autem quam animum obediendi Deus nihil exigit. Habemus alium locum, ubi CHRISTUS *leges interpretatur*, nempe quintum, sextum, & septimum Sancti Matthæi capita integra. Eæ verò leges omnes habentur, vel in *decalogo*, vel in *lege morali*, vel continentur in *fide Abrahami*. ut continetur in *fide Abrahami* illa de non repudianda uxore. illud enim, *erunt duo in carne una*, neque à CHRISTO primo, neque à *Mose*, sed ab *Abrahamo* traditum est, qui primus mundi creationem prædicavit. Leges igitur quas CHRISTUS in altero loco contrahit, in altero explicat, aliæ non sunt quam illæ, ad quas tenentur omnes mortales qui agnoscunt Deum *Abrahami*. Præter has nullam legem à CHRISTO traditam legimus præter institutionem Sacramentorum *Baptismi* & *Eucharistiæ*.

Pœnitemini, baptizamini, serva

IX. Quid ergo dicetur de præceptis hujusmodi: *Pœnitemini. Baptizamini. Serva mandata. Credite Evangelio. Venite ad me. Vende omnia quæ habes*,

habes, da pauperibus, sequere me. & similibus? Dicendum est, non esse *leges*, sed vocationem ad *fidem*, quale est illud Iesaiæ, *Venite, emite absque argento & absque ulla commutatione vinum & lac*, Isa. 55; v. 1. Neque si vocati non veniunt, propterea peccant contra ullam legem, sed contra prudentiam tantùm; neque punietur *infidelitas*, sed peccata priora. Quare sanctus *Iohannes* de incredulo dicit: *ira Dei manet super illum.* non dicit: *ira Dei veniet* super illum. Et: *Qui non credit jam judicatus est, quia non credit.* non dicit: *judicabitur*, sed *jam judicatus est*. Imo non satis concipi animo potest, *remissionem peccatorum*, beneficium esse à *fide*, nisi etiam è contrariò intelligatur, punitionem peccatorum, damnum esse ab *infidelitate*.

mandata, & similes formulæ, non sunt leges.

X. Ex eo, quod Servator noster Principum subditis & civitatum civibus, nullas leges præscripsit distributivas, hoc est; regulas nullas dedit, quibus civis scire, & dignoscere possit, quid sit *suum* sibi proprium, quid *alienum*, neque quibus formulis, verbis, circumstantiisve *dari, tradi, invadi, possideri* rem oporteat ut *accipientis*, *invadentis*, vel *possidentis* jure existimetur, intelligendum necessariò est, non tantum apud infideles inter quos ipse CHRISTUS judicem se & *distributorem* esse negavit, sed etiam apud Christianos, cives singulos regulas illas accipere debere à civitate, hoc est, ab eo homine vel eâ curiâ, quæ civitatis summum habet imperium. Sequitur ergo legibus illis *non Occides*, *non Mœchabere*, *non Furabere*, *Parentes honorabis*, nihil aliud præcepisse, quam ut cives & subditi suis principibus & summis Imperantibus in quæstionibus omnibus, circa *meum, tuum, suum, alienum*, absolute obedirent. Etenim præcepto: *Non occides*, non omnis occisio prohibetur. nam qui dixit *non occides*, idem dixit: *occidatur is, qui fecerit opus in sabbato*, Exod. 35, v. 2. Neque omnis occisio causa inaudita. dixit enim *occidat unusquisque fratrem & amicum & proximum suum*, Exod. 32, v. 27. & occisa sunt tria & viginti millia hominum. Neque omnis occisio hominis innocentis. vovit enim Iephte, *quicunque fuerit egressus, &c. eum holocaustum offeram Domino*, Iud. 11, v. 31. & votum ejus Deo acceptum est. Quid ergo prohibetur? Hoc tantum, ne quis occidat quemquam, quem occidere non sit ipsi jus, id est, nemo occidat, nisi id facere *suum* sit. Iubet ergo lex CHRISTI, circa occisionem, & proinde etiam circa omnem læsionem hominis & circa pœnas statuendas, soli civitati obedire. Similiter præcepto *non Mœchabere* non prohibetur omnis concubitus, sed tantum cum *aliena*; quæ vero *aliena* est, judicatio ad civitatem pertinet, & per regulas quas præscribet civitas, determinanda est. Imperatur ergo præcepto hoc mari & fœminæ, servare fidem, quam dederint mutuo,

Pertinet ad autoritatem civilem definire, quid sit peccatum injustitia.

ex præscripto civitatis. Pariter præcepto, *non Furaberis*, non prohibetur omnis rei invasio, aut clandestina ablatio, sed alienæ tantum. jubetur ergo civis hoc unum, ne invadat aut surripiat quicquam, quod invadi aut surripi prohibet civitas; & in universum non vocare quicquam *homicidium*, *adulterium*, vel *furtum*, nisi quod fiat contra leges civiles. Postremò, cum jusserit CHRISTUS parentes honorare, nec præscripsit quibus ritibus, quibus appellationibus, quali obedientia honorandi sunt, intelligitur honorandos esse voluntate quidem & internè, ut filiorum suorum reges & dominos, externè verò non ulterius, quàm permittit civitas, quæ *suum cuique* (sicut & res alias) *honorem* assignabit. Cum autem natura justitiæ in eo consistat, ut *suum cuique tribuatur*, manifestum est, ad civitatem pertinere etiam Christianam, quid sit justitia, & quid injustitia, sive peccatum contra justitiam, determinare. Quod autem ad civitatem pertinet, id pertinere censendum est ad eum vel eos, qui habent summum civitatis imperium.

Pertinet ad autoritatem civilem definire, quid conducat ad pacem & defensionem civitatis.

XI. Porro quoniam Servator noster civibus nullas indicavit leges circa civitatis regimen, præter leges naturæ, hoc est, præter mandatum obedientiæ civilis, non potest civis quisquam privatim determinare, quis sit amicus, vel quis hostis publicus, quando bellum, quando fœdus, quando pax, quando induciæ ineundæ sint; neque qui cives, quæ & quorum hominum autoritas, quæ doctrinæ, qui mores, quæ orationes, quæ combinationes, & quorum hominum, saluti civitatis vel commodæ vel adversæ sint. Hæc ergo & similia omnia, à civitate, id est, à summis imperantibus, si opus sit, discenda sunt.

Pertinet ad autoritatem civilem, judicare (quando opus est) quæ definitiones, & quæ illationes veræ sint.

XII. Præterea, hæc omnia, propugnacula, domos, templa ædificare; pondera ingentia movere, ferre, tollere; maria tutò transmittere; machinas ad omnem vitæ usum construere; orbis terrarum faciem, siderum cursus, anni tempestates, temporum rationes, & denique naturam rerum cognoscere; jura naturalia & civilia callere; scientiæque omnes, quæ Philosophiæ nomine comprehenduntur, partim ad vivendum, partim ad bene vivendum necessariæ sunt. Horum scientia (quia CHRISTUS eam non tradidit) ratiocinatione, id est, texendo consequentias initio sumto ab experientiis, addiscenda est. Sed ratiocinationes hominum, interdum rectæ, interdum erroneæ sunt, & proinde id quod concluditur & tenetur pro veritate, quandoque veritas, quandoque error est. Errores autem, etiam circa Philosophica hæc, aliquando nocent publicè, magnarumque seditionum & injuriarum occasionem præbent. Oportet igitur, quoties repugnans bono publico, & paci communi controversia de his rebus oritur, esse aliquem qui de ratiocinatione, id est, an quod infertur,

rectè

rectè inferatur, necne, sententiam ferat, ut controversia finiatur. Nullæ autem in hanc rem datæ regulæ sunt à CHRISTO; neque enim venit in hunc mundum ut doceret *logicam*. Reliquum igitur est, judices talium controversiarum eosdem esse, quos Deus per naturam prius instituerat, nimirum, eos, qui à summo Imperante in unaquaque civitate constituuntur. Porrò si controversia, de eorum, quæ in usu communi sunt, nominum sive appellationum significatione accurata, & propria, id est, de definitionibus suscitetur, ita ut ad pacem civitatis, vel ad juris distributionem opus sit, ut determinetur, pertinebit determinatio ad civitatem. nam hujusmodi definitiones ex observatione diversorum conceptuum, ad quos significandos appellationes illæ diversis temporibus & causis adhibentur, homines ratiocinando expiscantur. Decisio autem quæstionis, an quis rectè ratiocinatus fuerit, civitatis est. Exempli causa: si mulier partum ediderit formæ insolitæ; vetet autem lex hominem occidere; nascitur quæstio an partus sit homo. Quæritur ergo, quid sit homo. Nemo dubitat, quin judicabit civitas, idque nulla habita ratione definitionis Aristotelicæ, quod Homo sit Animal rationale. Atque hæc (nimirum *jus, politia*, & *scientiæ naturales*) subjecta sunt, de quibus CHRISTUS præcepta tradere, aut quicquam docere, præter hoc unum, ut in omnibus circa illa controversiis cives singuli civitatis suæ legibus & sententiis obedirent, ad officium suum pertinere negat. Hoc tamen meminisse oportet, eundem CHRISTUM ut Deum potuisse jure non modo docere, sed etiam imperare quæ voluit.

XIII. Officii Servatoris nostri summa erat, viam docere, & media omnia ad salutem & vitam æternam; mediorum autem ad salutem unum est, *justitia* & *obedientia civilis*, & *observatio* omnium legum *naturalium*. Doceri autem possunt hæc duobus modis. altero, ut theoremata per rationem naturalem; deducendo jus & leges naturales à principiis contractibusque humanis; atque doctrina ea sic tradita, examini potestatum civilium subjecta est. altero, ut leges, per autoritatem divinam, ostendendo, talem esse voluntatem Dei; atque hoc modo docere, ad eum solum pertinet, cui voluntas Dei supernaturaliter cognita est, hoc est, ad CHRISTUM. Secundo, ad officium CHRISTI pertinebat condonare pœnitentibus peccata; nam id ad hominum, qui jam peccaverant, salutem necessarium erat, neque ab alio fieri potuit. Non enim pœnitentiam sequitur remissio peccatorum naturaliter, (ut debita) sed dependet (ut gratuita) à voluntate Dei supernaturaliter revelanda. Tertio, ad Christi officium pertinebat, docere ea mandata Dei omnia, sive circa cultum, sive circa dogmata fidei, quæ

Pertinet ad officium Christi docere moralia, non ut theoremata, sed ut leges, remittere peccata, & docere omnia quorum non est scientia propriè dicta.

ratione naturali sciri non possunt, sed revelatione tantum; qualia sunt ipsum esse Christum; *Regnum suum non esse terrestre, sed cæleste; esse præmia & pœnas post hanc vitam; animam esse immortalem; Sacramenta tot & talia fore*; & similia.

Distinctio temporalium a spiritualibus. XIV. Ex iis, quæ dicta sunt in articulis proxime præcedentibus, non est difficile distinguere inter *spiritualia* & *temporalia*. Cum enim per *spiritualia* ea intelligantur quæ fundamentum habent in autoritate & officio CHRISTI, neque nisi ea CHRISTUS docuisset, sciri possent; sintque cætera omnia temporalia; sequitur, definitionem & sententiæ lationem, circa *justum* & *injustum*, cognitionem controversiarum omnium circa *media pacis* vel *defensionis publicæ*, & examen doctrinarum librorumque in omni *scientia rationali*, *Iuris esse temporalis*. Quæ verò à CHRISTI verbo & autoritate tantum dependentia, *mysteria fidei* sunt, eorum judicationem *juris esse spiritualis*. Definire autem, quid sit *spirituale*, quid *temporale*, quoniam Servator noster distinctionem illam non tradidit, rationis inquisitio est, pertinetque ad *jus temporale*. Quamquam enim sanctus Paulus multis in locis distinguat inter *spiritualia* & *carnalia*, vocetque *spiritualia*, ea, quæ sunt *Spiritus*, nimirum *sapientiam*, *sermonem scientiæ*, *fidem*, *facultatem sanandi morbos*, *operationem miraculorum*, *prophetiam*, *discretionem spirituum*, *scientiam linguarum*, *interpretationem sermonum*, Rom. 8, 5. 1 Cor. 12, 8, 9. omnia per *Spiritum Sanctum* supernaturaliter inspirata, & ea quæ *animalis homo* non potest intelligere, sed ille tantum, qui cognovit sensum Christi: 2 Cor. 2, 14, 15, 16. bona verò fortunæ *carnalia* vocet, Rom. 15, 27. & eos, qui homines sunt, *carnales*: 1 Cor. 3, 1, 2, 3. non tamen definivit, neque regulas dedit, quibus sciamus quid à ratione naturali, quid à supernaturali inspiratione proficiscatur.

Verbum Dei quotupliciter intelligatur. XV. Cum igitur constet, Servatorem nostrum judicandi determinandique controversias omnes circa *temporalia*, summam autoritatem commisisse, vel potius non abstulisse Principibus, iisque qui in singulis civitatibus summum obtinent imperium. Videndum deinceps est, cui commiserit similem autoritatem circa *spiritualia*. Id quia sciri non potest nisi ex *Verbo Dei*, & *Ecclesiæ traditione* inquirendum proximo loco est; quid sit *Verbum Dei*; quid illud *interpretari*; quid *Ecclesia* sit, & quid *Ecclesiæ voluntas* & mandatum. Ut omittamus, quod *Verbum Dei* in Scriptura sacra ponatur aliquando pro *Filio Dei*: accipitur ea vox tripliciter. Primò propriissimè pro eo, quod Deus loquutus est; sic Verbum Dei est quidquid loquutus est Deus ad *Abrahamum* & *Patriarchas*, *Mosen* & *Prophetas*; vel Servator noster

noſter ad diſcipulos, & alios quoſcunque. Secundò, quicquid dictum eſt ab hominibus juſſu vel impulſu Spiritus ſancti; quo ſenſu agnoſcimus, Scripturas ſacras eſſe *Verbum Dei.* Tertiò quidem in novo teſtamento frequentiſſimè *Verbum Dei* ſignificat doctrinam Euangelicam, ſive *verbum de Deo*, ſive *verbum de Regno Dei* per CHRISTUM. Ut ubi dicitur CHRISTUS prædicaſſe *Euangelium Regni*, Matth. 4, v. 23. Ubi Apoſtoli dicuntur prædicare *Verbum Dei*, Act. 13, v. 46. Ubi Verbum Dei appellatur *Verbum vitæ*, Act. 5, v. 20. *Verbum Euangelii*, Act. 15, verſ. 7. *Verbum Fidei*, Rom. 10, verſ. 8. *Verbum veritatis*, (addita interpretatione) id eſt, *Euangelium ſalutis*, Epheſ. 1, 13. Et ubi appellatur *Verbum Apoſtolorum.* Dicit enim Sanctus Paulus: *Siquis non obedit verbo noſtro*, &c. 2 Theſſ. 3, v. 14. Quæ loca intelligi aliter non poſſunt quam de *doctrina Euangelica.* Similiter ubi dicitur *Verbum Dei diſſeminari*, *creſcere*, & *multiplicari*, Act. 12, v. 24. & cap. 13, v. 49. id de ipſa voce Dei, vel Apoſtolorum concipere difficile eſt; de doctrina facile. Atque in hac tertia acceptione, *Verbum Dei*, eſt omnis quæ hodie è cathedris docetur, & in Theologorum libris continetur *doctrina de fide Chriſtiana.*

XVI. Iam Scriptura ſacra, ut quam agnoſcimus à Deo inſpiratam, tota Verbum Dei eſt in ſecunda acceptione. Et innumera ejuſdem loca in prima. Et cum maxima pars ejus verſetur in *Regni cœleſtis* vel prædictione, vel præfiguratione, ante CHRISTI incarnationem, vel in Euangelizatione & explicatione, poſt etiam in tertia ſignificatione, ubi *Verbum Dei* ſumitur pro *Verbo de Deo*, id eſt, pro *Euangelio*, Scriptura ſacra eſt *Verbum Dei*, ideoque etiam *canon* & *regula* omnis *doctrinæ Euangelicæ.* Quoniam autem in iiſdem Scripturis multa leguntur *Politica, Hiſtorica, Moralia, Phyſica*, & alia, quæ nihil omnino ſpectant ad *Myſteria fidei*, ea loca etſi veram doctrinam contineant, & Canon ſint talium doctrinarum, non tamen Canon eſſe poſſunt myſteriorum Religionis Chriſtianæ.

Non omnia, quæ habentur in Scriptura ſacra, pertinere ad canonem fidei Chriſtianæ.

XVII. Et quidem *Verbi Dei*, non vox, & litera, doctrinæ Chriſtianæ Canon eſt, ſed ſententia vera & genuina; non enim regitur animus per Scripturas niſi intellectas. Scripturis igitur, ut fiant Canon interprete opus eſt. Sequitur autem hinc duorum alterum, aut verbum interpretis eſſe Verbum Dei, aut Canonem doctrinæ Chriſtianæ non eſſe Verbum Dei. Horum poſterius falſum eſſe neceſſe eſt. Doctrinæ enim, quæ nulla ratione humana, ſed per revelationem divinam tantum ſciri poteſt, regula eſſe non poteſt niſi divina. Quem enim fatemur ſcire non poſſe, an doctrina aliqua vera ſit necne, ejus ſententiam in eadem doctrina pro regula habere impoſſibile eſt. Prius igitur

Verbum legitimi interpretis Scripturarum eſſe Verbum Dei.

verum eſt: *verbum interpretis* Scripturarum, eſſe *Verbum Dei.*

Autoritas interpretandi Scripturas eadem eſt, quæ determinandi fidei controverſias.

XVIII. Interpres autem is, cujus ſententiæ tantum honoris defertur, ut habeatur pro *Verbo Dei*, non eſt quilibet qui ex lingua Hebræa & Græca vertit Scripturam auditoribus ſuis Latinis, Latinè; Gallis, Gallicè; & cæteris ſingulis vernaculè; non enim eſt hoc interpretari. Eſt enim ea univerſim ſermonis natura, ut quamquam inter ſigna quibus conceptus noſtros aliis patefacimus, principem locum mereatur, non tamen id munus explere ſolus ſine ope multarum circumſtantiarum poſſit. Habet enim viva vox præſentes interpretes, nimirum tempus, locum, vultum, geſtum, conſilium loquentis, atque etiam ipſum, qui loquitur, animum ſuum aliis verbis, quoties opus eſt, explicantem. Hæc interpretationis adjumenta in ſcriptis veteris ævi deſiderata revocare, neque ingenii quotidiani, neque ſine eruditione & rerum antiquarum ſumma peritia omnino ingenii eſt. Non ſufficit igitur ad interpretationem ſcripturarum, ut quis linguam calleat, qua loquuntur. Neque interpres Scripturæ canonicus unusquiſque eſt, qui commentarios in eas ſcribit. Poſſunt enim homines errare, poſſunt etiam eam vel ad ambitionem ſuam inflectere, vel in ſervitutem præjudiciis ſuis trahere etiam repugnantem: unde ſequetur, habendam eſſe ſententiam erroneam pro *Verbo Dei*. Etiamſi autem accidere hoc non poſſet, tamen ſtatim ut commentatores hi diſceſſerint, commentarii eorum explicationibus, & procedente tempore, explicationes expoſitionibus, expoſitiones novis commentariis indigebunt ſine fine, ut nullo modo doctrinæ Chriſtianæ canon ſive regula qua controverſiæ Religionis determinandæ ſint, conſiſtere poſſit in quacunque interpretatione ſcriptâ. Reſtat, ut interpres canonicus debeat eſſe aliquis, cujus munus legitimum ſit, ortas controverſias, *Verbum Dei* in ipſis judiciis explicando, terminare; & cujus propterea autoritati ſtandum non minus ſit, quam eorum, qui Scripturam ipſam pro Canone fidei primi nobis commendaverunt, idemque ſit *interpres Scripturæ*, & *doctrinarum* omnium *judex ſupremus.*

Eccleſia plures ſignificationes.

XIX. Quod ad nomen attinet *Eccleſiæ*, ab origine idem ſonat quod Latinè *Concio*, ſive conventus civium, ſicut & *Eccleſiaſtes* idem quod *concionator*, id eſt, is qui ad conventum loquitur. Quo ſenſu legimus in Actis Apoſtolorum *Eccleſiam legitimam*, & *Eccleſiam confuſam*: Act. 19, v. 32, 40. illam pro cœtu convocato, hanc pro concurſu populi per tumultum. Cæterum per *Eccleſiam Chriſtianorum* in Scriptura ſacra intelligitur interdum quidem conventus, interdum vero ipſi Chriſtiani, etſi non actu congregati, ſiquidem in cœtum introire, & communicare cum congregatis conceſſum ſit. Exempli cauſa:

ſa: *Dic Eccleſiæ*, Matth. 18. v. 17. de congregata intelligitur; aliter enim *dicere* aliquid *Eccleſiæ* impoſſibile eſt. Sed, *devaſtavit Eccleſiam*, Act. 8, v. 3, de non congregata. Sumitur autem *Eccleſia* aliquando pro baptizatis, ſive fidei Chriſtianæ profeſſoribus, ſive illi ſint interne Chriſtiani, ſive ſimulate; ut ubi legimus aliquid dictum, vel ſcriptum, ad *Eccleſiam*, vel dictum, decretum, factum ab *Eccleſia*; aliquando autem pro *electis* tantum, ut ubi dicitur *ſancta & immaculata Eccleſia*; Epheſ. 5, v. 27. Non autem ſunt electi, quatenus militant, proprie dicta *Eccleſia*; nam convenire neſciunt, ſed ſunt *Eccleſia futura*, nimirum in die illa in qua à reprobis ſegregati triumphaturi ſunt. Rurſus *Eccleſia* ſumi aliquando poteſt pro omnibus ſimul Chriſtianis collective. ut ubi CHRISTUS vocatur *caput Eccleſiæ*; & *caput corporis Eccleſiæ*, Eph. 5, v. 23. Col. 1, v. 18. aliquando pro partibus ejus, ut *Eccleſia Epheſi*, *Eccleſia quæ eſt in domo ejus*, *ſeptem Eccleſiæ*, &c. Poſtremò, *Eccleſia* prout pro cœtu actu congregato ſumitur, pro diverſo fine congregandi, ſignificat aliquando eos, qui congregantur ad deliberationes & judicia, quo ſenſu vocatur etiam concilium, & ſynodus; aliquando eos, qui conveniunt in domum orationis ad colendum Deum, qua ſignificatione ponitur 1 Cor. 14, verſ. 4, 5; 23, 28, &c.

Quid ſit Eccleſia, cui, attribuuntur jura, actiones, & ſimilia perſonalia.

XX. *Eccleſia* autem, cui attribuuntur *perſonalia*, & propria *jura actionesque*, & de qua neceſſe eſt intelligi illa; *dic Eccleſiæ*; *qui non obedierit Eccleſiæ*; & ejuſmodi omnes loquendi formulas; definienda ita eſt, ut intelligatur ea voce *multitudo hominum qui Pactum novum cum Deo per Chriſtum inierunt*, (hoc eſt, multitudo eorum, qui ſuſceperunt Sacramentum Baptiſmi) *quæ multitudo*, *& jure in unum locum convocari poſſit ab aliquo*, *& eo convocante*, *adeſſe omnes vel per ſe*, *vel per alios obligantur*. Nam multitudo hominum, ſi coire in unum cœtum, ubi opus eſt, non poteſt, una *perſona* dicenda non eſt. *Eccleſia* enim neque loqui, neque decernere, neque audire poteſt, niſi ut cœtus. Quæ à ſingulis dicta ſunt, nempe tot ſententiæ ferè, quot capita, unumquodque eorum hominis unius, non *Eccleſiæ* dictum eſt. Porrò ſi cœtus fiat, ſed illicitus, conſiderabitur ut nullus. Nemo igitur eorum qui adſunt in tumultu, decreto cæterorum tenebitur, præſertim verò ſi diſſenſerit. neque itaque *Eccleſia* talis decernere aliquid poteſt; tum enim decernere aliquid multitudo dicitur, cum unusquiſque decreto majoris partis obligatur. Oportet igitur ad *Eccleſiæ*, (cui quidem *perſonalia* tribuimus) definitionem accedere, ut poſſit non modo congregari; ſed & jure. Præterea, etſi ſit, qui jure cæteros convocet, poſſint tamen, qui vocantur, jure non venire, (id quod accidere poteſt inter homines, quorum alius alii non ſubjicitur) non eſt

est illa *Ecclesia persona* una. Nam quo jure ii, qui ad tempus & locum, quo vocantur, conveniunt, *una Ecclesia*, eodem etiam ii, qui ad alium locum à se constitutum confluunt, *alia Ecclesia* est. Et quilibet *homodoxorum* numerus *Ecclesia* est; & per consequens tot *Ecclesiæ* erunt, quot sunt opiniones diversæ; hoc est, eadem multitudo hominum erit simul & *una* & *plures Ecclesiæ*. Itaque *Ecclesia* nisi ubi certa & cognita, hoc est, legitima potestas sit, per quam singuli per se, vel per alios in cœtu adesse obligentur, una non est. Atque unitate legitimæ potestatis convocandi Synodos & conventus Christianorum, non uniformitate doctrinæ, fit *una* & capax functionum *personalium*; quæ alioquin est multitudo, & *personæ* in plurali, utcunque opinionibus consentientes.

Civitas Christiana, idem quod Ecclesia Christiana.

XXI. Iis, quæ dicta jam sunt, necessariâ connexione adhæret, *civitatem Christianorum* hominum, & *Ecclesiam* eorundem, prorsus eandem rem esse, duobus nominibus propter duas causas appellatam. Nam *materia civitatis* & *Ecclesiæ* eadem est, nimirum iidem homines Christiani. *Forma* autem quæ consistit in legitima potestate eos convocandi, eadem quoque est; constat enim, singulos cives obligari eo venire, quo à civitate convocantur. Quæ vero *civitas* vocatur, quatenus conflatur ex *hominibus*, eadem quatenus constat ex *Christianis*, *Ecclesia* nominatur.

Plures civitates non constituunt unam Ecclesiam.

XXII. Cum iisdem cohæret & hoc, *si plures sint Civitates Christianæ, eas simul omnes Ecclesiam personaliter unam non esse*. Possunt quidem consensu mutuo una fieri, sed non aliter, quam, ut fiant etiam una civitas. Convenire enim nisi ad certum tempus & locum constitutum, non possunt. Sunt autem personæ, loca, & tempora conventuum juris civilis; neque quisquam civis, vel externus, pedem in ullum locum inferre jure potest, nisi permittente civitate, quæ loci domina est. Quæ vero nisi permittente civitate fieri jure non possunt, ea si jure fiant, fiunt per autoritatem civitatis. Est certe *Ecclesia universa* unum *Corpus mysticum*, cujus caput est CHRISTUS, sed eadem ratione, qua omnes simul homines Deum rectorem mundi agnoscentes, unum regnum, & *una civitas* sunt, quæ tamen neque *una persona* est, neque unam actionem aut sententiam communem habet. Præterea ubi dicitur CHRISTUS esse *caput corporis Ecclesiæ*, manifestè apparet, dictum id esse ab Apostolo de electis, qui quamdiu in hoc mundo sunt, potentiâ tantum *Ecclesia* sunt, quæ actu antè non erit, quam à reprobis quidem segregentur, inter se verò congregentur in die judicii. *Ecclesia Romana* permagna olim fuit, sed fines imperii egressa non est; neque ergo *universa*, nisi eo sensu, quo dictum etiam est de *Romana* civita-

civitate, *Orbem jam totum victor Romanus habebat*, cum non haberet partem ejus vicesimam. Postquam autem imperium civile in partes discerptum fuit, singulæ civitates inde exortæ, totidem erant *Ecclesiæ*, & quam habuit in eas *Ecclesia Romana* potestatem, ea tota pendere potuit ex ipsarum autoritate, quæ excussis Imperatoribus, Doctores tamen Romanos habere contentæ sunt.

Ecclesiastici qui.

XXIII. *Ecclesiastici* appellari possunt, qui munus in *Ecclesia* exercent publicum. Munerum autem erat aliud *Ministerium*, aliud *Magisterium*. *Ministrorum* munus erat inservire mensis, procurare bona *Ecclesiæ* temporalia, portionesque (quo tempore divitiarum omni abolitâ proprietate de communi alebantur) in singulos distribuere. *Magistri* autem pro ordine, alii *Apostoli*, alii *Episcopi*, alii *Presbyteri*, hoc est, majores natu sive seniores, appellabantur; non tamen ut *Presbyteri* nomine *ætas*, sed *officium* distingueretur. Fuit enim *Timotheus* Presbyter, quamquam juvenis; sed quia plerumque *Seniores* ad *magisteria* adhibebantur, nomen ætatis ad significandum munus usurpatum est. Iidem *Magistri* pro diversitate munerum vocabantur alii *Apostoli*, alii *Prophetæ*, alii *Euangelistæ*, alii *Pastores* seu *doctores*. Et opus quidem *Apostolicum* autem, revelationes proprias in *Ecclesia* proponere; *Euangelisticum*, prædicare, sive præcones esse Euangelii apud infideles; *Pastoritium*, docere, confirmare & regere animos eorum, qui jam crediderant.

Electionem Ecclesiasticorum spectare ad Ecclesiam; consecrationem ad Pastores.

XXIV. In *Electione Ecclesiasticorum* duo consideranda sunt, *electio* personarum, & consecratio sive institutio, quæ & ordinatio appellatur. Primos *Apostolos* duodecim ipse CHRISTUS & *elegit* & *ordinavit*. Post ascensionem CHRISTI, *Matthias* in locum *Judæ* proditoris suffectus est, *Ecclesiâ* (quæ ex hominibus circiter centum & viginti tunc temporis congregata est) duos eligente: *statuerunt enim duos: Ioseph & Matthiam*; sed Deo ipso sorte unum *Matthiam* approbante. Atque duodecim hos appellat sanctus Paulus *magnos* & *primos Apostolos*; item *Apostolos circumcisionis*. Postea additi duo alii *Apostoli*, *Paulus* & *Barnabas*; ordinati quidem à Doctoribus & Prophetis *Ecclesiæ Antiochenæ* (quæ erat *Ecclesia particularis*) per impositionem manuum, electi verò jussu Spiritus sancti. Quod fuerint ambo *Apostoli*, constat ex decimo quarto Actorum, versu 13. Quod *Apostolatum* ex eo receperunt, quod jussu Spiritus sancti à Prophetis Doctoribusque Ecclesiæ Antiochenæ segregati fuerint ad opus Dei, ostendit ipse sanctus Paulus, qui distinctionis causa vocat se *Apostolum segregatum in Euangelium Dei*; Rom. 1, v. 1. Sed si quæratur ulterius; *qua autoritate* factum sit, ut pro jussu Spiritus sancti receptum sit, quod Pro-

Prophetæ & Doctores illi profectum à Spiritu Sancto esse dixerint, respondendum necessariò est, *Autoritate Ecclesiæ Antiochenæ*; Prophetæ enim & Doctores antequam admittantur, examinandi sunt ab Ecclesia; dicit enim sanctus Iohannes, *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sunt, quoniam multi Pseudo-Prophetæ exierunt in mundum.* A qua autem *Ecclesia*, nisi ad quam scripta est ea Epistola? Similiter reprehendit sanctus Paulus *Ecclesias Galatiæ* quod Iudaizarent; Gal. 2, v. 14. etiamsi viderentur ipsi id facere Auctore *Petro*. nam cum dixisset, se *Petrum* ipsum reprehendisse his verbis: *Si tu, cum Iudæus sis, gentiliter vivis & non Iudaicè, quomodo Gentes cogis Iudaizare?*, non multo post interrogat ipsos dicens: *Hoc solum à vobis volo discere: ex operibus legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei?* Gal. 3, vers. 2. Ex quo patet id quod reprehendit in *Galatis*, fuisse *Iudaismum*, quamquam *Petrus Apostolus* Iudaizare cogeret. Cum igitur, quos Doctores sequeretur *Ecclesia*, non *Petri*, neque ergo hominis erat determinare, etiam *Ecclesiæ Antiochenæ* autoritati innitebatur Doctorum & Prophetarum suorum electio. Quoniam autem per doctorum, sic electorum, impositionem manuum, Spiritus Sanctus segregavit sibi *Apostolos Paulum* & *Barnabam*; manifestum est, summorum in *Ecclesia* qualibet Doctorum *consecrationem* & *impositionem manuum* ad ejusdem *Ecclesiæ* Doctores pertinere. *Episcopos* autem, qui & *Presbyteri* vocati erant, etsi non omnes Presbyteri Episcopi, ordinaverunt tum *Apostoli*, (nam *Paulus* & *Barnabas* cum docuissent in *Derbe*; *Lystra*, & *Iconio*, *Presbyteros* constituerunt per singulas Ecclesias, Act. 14, v. 22.) tum etiam *Episcopi* alii: *Titus* enim in *Creta* relictus est à *Paulo*, ut constitueret per civitates *Presbyteros*: Tit. 1, v. 5. Et *Timotheo* dictum est: *Noli negligere gratiam Dei quæ in te est, quæ data est tibi per Prophetiam, cum impositione manuum presbyterii*: 1 Tim. 4, v. 14. Eidemque datæ regulæ sunt circa *Presbyterorum* electionem. Non autem intelligi id potest, nisi de ordinatione eorum, qui ab Ecclesia eligerentur. Constituere enim doctorem in Ecclesia, nisi Ecclesià permittente, nemo potuit. Nam ipsorum *Apostolorum* munus erat, non imperare, sed docere. & quamquam qui commendati ab *Apostolis* vel *presbyteris* fuerant, propter existimationem commendantium non rejicerentur, cum tamen sine *voluntate Ecclesiæ* eligi non possent, etiam per *autoritatem Ecclesiæ* electi censebantur. Similiter ministri qui *Diaconi* vocantur, ab *Apostolis ordinati*, ab *Ecclesia* tamen *electi* erant. Nam cum septem *Diaconi* eligendi ordinandique erant, non eos eligebant *Apostoli*, sed *considerate*, inquiunt, *fratres, viros ex vobis boni testimonii septem*, &c. atque illi *elegerunt Stephanum*, &c. *& statuerunt eos ante conspe-*

conspectum Apostolorum, Act. 6, v. 3. 6. Constat itaque ex consuetudine *Ecclesiæ* sub *Apostolis*, Ecclesiasticorum omnium *ordinationem* quidem, sive *consecrationem*, quæ fit per *orationem* & *manuum impositionem*, ad *Apostolos* & *Doctores spectasse*, *electionem* verò ordinandorum ad *Ecclesiam*.

Potestatem peccata pœnitentibus remittendi, non pœnitentium retinendi, spectare ad Pastores: sed de pœnitentia judicandi, ad Ecclesiam.

XXV. De potestate *solvendi & ligandi*, id est, *peccata remittendi* & *retinendi*, dubium esse non potest, quin ea data sit à *Christo* futuris tunc *Pastoribus*, eodem modo quo præsentibus *Apostolis*. Data autem est *Apostolis* omnis potestas *remittendi peccata*, quam ipse habuit *Christus*: *Sicut misit me pater*, inquit *Christus*, *& ego mitto vos*, Ioh. 20, v. 21. subjungitque, *quorum remiseritis peccata*, *remittuntur*, *& quorum retinueritis*, *retenta sunt*, v. 23. Sed quid sit *solvere* & *ligare*, sive *peccata remittere* & *retinere*, dubitationem habet. Primum enim *peccata* ejus *retinere*, qui baptizatus in remissionem peccatorum verè pœnitens est, videtur contra ipsum pactum novi Testamenti, neque ergo à *Christo* fieri, nedum à pastoribus posse. *Remittere* autem non pœnitenti, videtur esse contra voluntatem Dei Patris, à quo *Christus* ad convertendum mundum, hominesque ad obedientiam reducendum missus est. Deinde si Pastoribus singulis eo modo *remittere* & *retinere peccata* concessum esset, omnis metus Principum, & Magistratuum civilium, unaque omne regimen civile destrueretur. Dictum enim est à Christo, immo etiam natura ipsa dictat: *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potius timete eum, qui potest & animam & corpus perdere in Gehennam*, Matth. 10, vers. 28. Neque est quisquam ita mente captus, ut non potius mallet iis, qui *peccata remittere* & *retinere* possunt, quam regibus potentissimis obtemperare. Neque tamen ex altera parte existimandum est; *remissionem peccatorum* nihil aliud esse præter exemtionem à pœnis ecclesiasticis. quid enim mali habet excommunicatio præter consequentem ex ea pœnam æternam; vel boni, in Ecclesiam recipi, si extra eam esset salus? Tenendum igitur est, *Pastores habere potestatem peccata verè & absolutè remittendi*, sed *pœnitentibus*; & *retinendi*, sed *impœnitentium*. Dum autem putant homines, pœnitere nihil aliud esse, quam ut facta sua quisque condemnet, mutetque consilia, quæ sibimet ipsis peccata esse & culpam habere videantur; orta est opinio, posse esse pœnitentiam ante confessionem peccatorum coram hominibus; & esse pœnitentiam non effectum, sed causam confessionis. atque inde difficultas dicentium, peccata eorum, quos pœnitet, jam remissa esse in Baptismo; non pœnitentium omnino remitti non posse; contra Scripturam est, & contra verba *Christi* dicentis,

quorum remiseritis, &c. Sciendum igitur primo loco ad difficultatis hujus solutionem, peccati veram agnitionem esse ipsam pœnitentiam. nam qui scit se peccasse, scit se errasse, errare autem velle impossibile est; itaque qui scit se peccasse, nollet factum; id quod est pœnitere. Deinde ubi dubium esse potest, an quod factum est, peccatum sit, necne; considerandum est, pœnitentiam non antecedere confessionem peccatorum, sed subsequi. Pœnitentia enim non est, nisi de peccato agnito. Oportet igitur pœnitentum, & factum agnoscere, & cognoscere quod sit peccatum, hoc est, quod sit contra legem. Si quis igitur, quod à se factum est, putet non esse contra legem, impossibile est, ut ejus pœniteat. Ergo ante pœnitentiam necessaria est factorum ad legem applicatio. Ad legem autem sine interprete facta applicare, frustra est; non enim verba legis, sed sententia legislatoris, actionum regula est. Est autem legis interpres certè homo vel homines; non enim judex est unusquisque facti sui, an sit peccatum necne. Itaque explicandum factum est, de quo dubitatur, an sit peccatum, ante hominem vel homines. Atqui hoc facere, confessio est. Iam, quando legis interpres judicaverit, factum ejus esse peccatum; si acquiescat peccator judicio, statuatque apud se, non facere amplius, pœnitentia est. Atque hoc modo vera pœnitentia aut non est, aut confessionem non antecedit sed sequitur. His ita explicatis non est intellectu difficile, qualis illa sit potestas *solvendi* & *ligandi*. Cum enim in remissione duo sint: Alterum, *judicium* sive *condemnatio*, qua factum judicatur esse peccatum; alterum, (ubi condemnatus judicio acquiescens obediverit, id est, pœnituerit) *peccati remissio*, vel (si non pœnituerit) *retentio*: primum eorum, id est, judicare an sit peccatum, ad *interpretem legis*, id est, *judicem summum*; secundum, remissio vel retentio peccati pertinet ad *Pastorem*; & est illa ipsa, de qua agitur *potestas ligandi* & *solvendi*. Atque hanc veram fuisse sententiam nostri Servatoris in ejusmodi potestatis institutione, ex 18 capite sancti Matthæi, v. 15, 16, 17, 18, sic apparet, Discipulos alloquens: *Si peccaverit*, inquit, *in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solum.* (Notandum obiter est, si peccaverit in te, idem esse quod si injuriam tibi fecerit, ideoque loqui *Christum* de iis, quæ pertinent ad *tribunal civile*) addit, *si te non audierit* (hoc est, si neget fecisse, vel si factum confessus, fecisse injustè neget) *adhibe tecum adhuc unum aut duos. Quodsi hos non audierit, dic Ecclesiæ.* Quare autem *Ecclesiæ*, nisi ut ipsa judicet an peccatum sit necne? *Quodsi Ecclesiam non audierit*, hoc est; si sententiæ *Ecclesiæ* non acquieverit, sed sustinuerit, non esse peccatum, quod ea peccatum esse judicaverit, hoc est; si non pœnituerit, (nam certum est,

pœni-

pœnitere facti neminem, quod non existimat esse peccatum) non dicit, *dic Apostolis*, ut sciamus, sententiam definitivam in quæstione an sit peccatum necne, relinqui non illis, sed *Ecclesiæ*, sed *sit tibi*, inquit, *sicut Ethnicus & Publicanus*, hoc est, tanquam extra *Ecclesiam*, tanquam non baptizatus, id est, tanquam is cujus *peccata retinentur*. Baptizabantur enim omnes Christiani in remissionem peccatorum. Quoniam autem quæri poterat, quis haberet tantam potestatem, quanta est Baptismi beneficium impœnitentibus auferendi, ostendit *Christus*, eos ipsos, quibus autoritatem dederat pœnitentes baptizandi in remissionem peccatorum, & faciendi ex Ethnicis Christianos, autoritatem quoque habere peccata eorum, qui ab *Ecclesia* judicarentur impœnitentes, retinendi, eosque ex Christianis reddendi Ethnicos. ideoque statim subjungit: *Amen dico vobis, quæcunque alligaveritis super terram, erunt ligata & in cœlo, & quæcunque solveritis super terram, erunt soluta & in cœlo.* Ex quo intelligi potest, *potestatem solvendi & ligandi*, sive *remittendi* & *retinendi peccata*, quæ & *potestas clavium* dicitur, aliam non esse à potestate data alio loco his verbis: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti*: Matth. 28, v. 19. Et quemadmodum Pastores Baptismum negare non possunt ei, quem *Ecclesia* dignum censet, ita neque retinere peccata ejus, quem *Ecclesia* absolvendum judicat; neque etiam remittere peccata ejus, quem *Ecclesia* pronunciat esse contumacem. Et de peccato quidem judicare, *Ecclesiæ est*: *Pastorum* verò, *judicatos* ab Ecclesia *ejicere*; vel intra eam recipere. Ita Sanctus *Paulus* ad *Ecclesiam Corinthiacam*: *Nonne de iis*, inquit, *qui intus sunt, vos judicatis?* ipse tamen fornicarium ab *Ecclesia* separandum pronunciavit: *Ego quidem*, inquit, *absens corpore, præsens autem spiritu*, &c.

Excommunicatio quid, & in quos cadere non potest.

XXVI. Actus retentionis peccatorum is est, qui vocatur ab Ecclesia *Excommunicatio*, & à Sancto *Paulo*, *tradere Satanæ*. Nomen *Excommunicationis*, idem sonans quod ἀποσυνάγωγον ποιεῖν, è *Synagoga ejicere*, tractum videtur à lege Mosaica, qua eos, qui à Sacerdote leprosi judicati sunt, extra castra seorsim habere imperatum est, donec rursus Sacerdotis judicio mundi, & certis ritibus (inter quos erat corporis lavatio) purificati essent. Levit. 13, vers. 46. Progrediente inde tempore Iudæis mos erat, eos etiam qui transibant à *Gentilismo* ad *Iudaismum*, tanquam immundos, non recipere, nisi prius *lavatos*; & dissentientes à doctrina *Synagogæ*, *Synagogâ ejicere*. Ad similitudinem hujus ritus transeuntes ad Christianismum (sive Iudæi essent, sive Gentes) non nisi per *Baptismum* in *Ecclesiam* recipiebantur; & dissentientes ab *Ecclesia*, *communione Ecclesiæ* privabantur. *Tradi* autem

Satanæ ideo dicebantur, quia quod extra *Ecclesiam* erat, id omne regno *Satanæ* comprehendebatur. Finis hujusmodi disciplinæ erat, ut destituti ad tempus gratiâ & privilegiis *Ecclesiæ* spiritualibus, humiliarentur ad salutem. Effectus autem quoad secularia is erat; ut *excommunicatus* non modo cœtibus sive Ecclesiis, & participatione Mysteriorum prohiberetur, sed tanquam noxius contagione, etiam pejor Ethnico, à cæteris Christianis singulis fugeretur. Nam *eum Ethnicis commisceri* permisit Apostolus; cum his *ne cibum* quidem *unà sumere*, 1 Cor. 5, v. 10, 11. Quum ergo talis sit *excommunicationis* effectus, manifestum est primo loco, *civitatem Christianam non posse excommunicari.* Est enim civitas Christiana, Ecclesia Christiana; ut ostensum est supra articulo 21, & ejusdem extensionis, *Ecclesia* autem *excommunicari* non potest; vel enim excommunicabit se ipsam, quod est impossibile, vel *excommunicabitur* ab *alia Ecclesia*, eaque vel *universali*, vel *particulari*. *Vniversalis* autem *Ecclesia* cum *persona* non sit, (ut ostensum est articulo 22) neque ergo agat aut faciat quicquam, *excommunicare* neminem potest. *Particularis* autem *Ecclesia*, *excommunicando aliam Ecclesiam* nihil agit, nihil mutat. quorum enim *communis* non est cœtus. eorum *excommunicatio* esse non potest; neque si *Ecclesia* aliqua, puta *Ierosolymitana* aliam, puta *Romanam excommunicasset*, non illam magis *excommunicasset* quam se ipsam. Nam qui aliam sua communione privat, se quoque privat communione illius. Secundo, *neminem posse civitatis alicujus absolutæ, cives simul omnes excommunicare, vel templorum usum vel cultum Dei publicum eis interdicere.* Non enim *excommunicari* possunt ab *Ecclesia*, quam ipsi constituunt; siquidem enim id facerent, non modò non *Ecclesia*, sed ne *civitas* quidem essent, dissolverenturque sua sponte: id verò non est *excommunicari*, neque *interdici.* Quodsi ab alia *Ecclesia excommunicentur*, habendi sunt, illi *Ecclesiæ*, tanquam ethnici. Sed *Ethnicos*, per doctrinam *Christi*, nulla *Ecclesia Christiana* prohibere potest, quin congregent se, & inter se *communicent*, prout eorum civitatibus visum fuerit, præsertim si coëant ad colendum *Christum*, quamquam id fiat ritu & modo singulari. Ergo neque *excommunicatos*; qui ut ethnici tractandi sunt. Tertio, *excommunicari non posse Principem, qui habet summum civitatis imperium.* Neque enim per doctrinam *Christi* subditus unus, vel plures simul, Principi suo quamquam Ethnico loca publica, aut privata interdicere, aut introitum in quemcumque cœtum negare potest, aut prohibere, ne faciat, quicquid in sua ditione voluerit. Est enim crimen læsæ majestatis in omni civitate, civi cuicunque, vel quotcunque civibus simul, autoritatem sibi quamcumque in totam civitatem

arro-

arrogare. Qui vero autoritatem arrogant ſibi in eum qui habet civitatis ſummum imperium, eandem arrogant in ipſam civitatem. Præterea, Princeps ſummus, ſi Chriſtianus ſit, hoc amplius habet ut civitas, cujus voluntas continetur in ipſius voluntate, id ipſum ſit, quod vocamus *Eccleſiam*. Neminem igitur excommunicat *Eccleſia*, niſi quem excommunicat autoritate Principis. Sed Princeps non *excommunicat* ſe ipſum, non igitur *excommunicari* poteſt à ſubditis ſuis. Poteſt quidem eſſe, ut cœtus civium rebellium, vel proditorum, pronunciet Principem ſummum eſſe *excommunicatum*, ſed non *jure*. Multo minus Princeps à Principe *excommunicari* poteſt. eſſet enim hoc, non *excommunicatio*, ſed potius indictio belli per convicium. Nam cum una non ſit *Eccleſia* quæ conflatur ex civibus duarum civitatum abſolutarum, propter defectum (ut dictum ſupra eſt articulo 22,) poteſtatis ritè conveniendi in unum cœtum, illi qui unius Eccleſiæ ſunt, non tenentur obedire alteri, neque ergo propter inobedientiam poſſunt *excommunicari*. Quod autem dicat aliquis, Principes, cum *Eccleſiæ univerſalis* membra ſint, poſſe etiam *univerſalis Eccleſiæ* autoritate *excommunicari*, locum non habet, propterea quod *Eccleſia univerſalis* (ut dictum eſt articulo 22,) non eſt *una perſona*, de qua poſſit dici, quod *fecerit*, *decreverit*, *ſtatuerit*, *excommunicaverit*, *abſolverit*, & ſimilia perſonalia; neque habet rectorem ullum in terris, cujus juſſu convenire & deliberare poſſit. Nam rectorem eſſe *Eccleſiæ univerſalis*, & poſſe eam convocare, idem eſt, ac rectorem eſſe & dominum omnium per univerſum orbem Chriſtianorum, id quod nemini conceditur, præterquam ſoli Deo.

Interpretationem Scripturæ dependere ab autoritate civitatis.

XXVII. Oſtenſum eſt ſupra articulo 18, autoritatem *interpretandi Scripturas* ſacras non conſiſtere in eo, quod interpres poſſit impunè ſententiam, quam inde elicit, aliis vel ſcripto vel viva voce exponere & explicare, ſed in eo, quod non ſit aliis contra ſententiam ejus faciendi aut docendi jus; ita ut *interpretatio* de qua agimus, idem ſit quod *Poteſtas* (in omnibus controverſiis per Scripturam ſacram determinandis) definiendi. Nunc oſtendendum eſt, autoritatem illam pertinere ad ſingulas *Eccleſias*, & dependere ab autoritate ejus, vel eorum qui habent ſummum imperium, modo ſint Chriſtiani. Si enim ab autoritate civili non dependeat, dependere eam oportet vel ab arbitrio ſingulorum civium, vel ab autoritate externa. Ne verò ab arbitrio dependeat ſingulorum, prohibent inter alia, conſequutura inde incommoda & abſurda. Quorum præcipuum eſt hoc, quod non modò omnis tolleretur (contra præceptum *Chriſti*) obedientia civilis, ſed etiam omnis ſocietas & pax humana (contra leges naturales) diſſolve-

ſolveretur. Cum enim Scripturam Sacram ſinguli interpretentur ſibi, id eſt, unuſquiſque judicem ſe faciat, quid Deo placeat, quid diſpliceat, non ante Principibus obedire poſſunt, quàm ipſi de mandatis eorum, utrum conformia ſint ſcripturæ necne, judicaverint. Atque ſic vel non obediunt, vel obediunt propter judicium proprium, hoc eſt, ſibi obediunt, non civitati. Tollitur ergo obedientia civilis. Rurſus cum unuſquiſque propriam ſequatur ſententiam, neceſſe eſt, controverſias quæ oriuntur, innumerabiles fore, néque determinabiles: unde inter homines (qui natura ſua diſſenſionem omnem habent pro contumelia) naſceretur primo odium, deinceps jurgium, & bellum; atque ita omnis periret ſocietas & pax. Habemus præterea in exemplum, id quod ſub lege vetere circa librum legis obſervari voluit Deus, nimirum ſcribi quidem, publicè haberi & Canonem doctrinæ divinæ eſſe voluit: ſed non inde à ſingulis, ſed à ſolis Sacerdotibus definiri controverſias. Eſt denique præceptum Servatoris noſtri, ut ſi quid oriatur offenſionis inter ſingulos, ut *audiant Eccleſiam*. Itaque *Eccleſiæ* munus eſt controverſias determinare. Non ergo ſingulorum, ſed *Eccleſiæ* eſt Scripturas ſacras interpretari. Ut ſciamus autem, autoritatem *interpretandi Verbum Dei*, hoc eſt, omnes quæſtiones de Deo & Religione determinandi, non ſpectare ad perſonam quamcunque externam, perpendendum inprimis eſt, quid momenti ea poteſtas habeat in animis civium, civilibuſque actionibus. Nemini enim ignotum eſſe poteſt, actiones hominum voluntarias neceſſitate naturali ipſorum ſequi opiniones quas habent de bono & malo, præmiis & pœnis; ex quo fit ut obedientiam illis quorum arbitrio vel felices vel miſerrimos in æternum futuros ſe credunt, præſtare neceſſariò velint. Quorum autem arbitrio, quæ doctrinæ & quæ actiones neceſſariæ ſunt ad ſalutem, ſtatuitur, eorum arbitrio expectant homines felicitatem vel perditionem æternam; iis igitur in omnibus rebus obſequentur. Quod cum ita ſit, manifeſtiſſimum eſt, cives qui ſe obligari credunt, circa eas doctrinas, quæ ad ſalutem neceſſariæ ſunt, autoritati externæ acquieſcere, non conſtituere civitatem per ſe, ſed eſſe externi illius ſubditos. Neque ergo, etſi Princeps aliquis ſummus tantum autoritatis alii cuicunque ſcripto concederet, ita tamen ut imperium civile retinuiſſe intelligeretur, ſcriptum tale validum erit; nec quicquam transferet, quod ad retinendum, & bene adminiſtrandum imperium, ſit neceſſarium. Nam per cap. 2. art. 4. *transferre jus* nemo dicitur, niſi dederit *ſignum idoneum voluntatis transferendi*. qui verò *voluntatem retinendi* imperium aperte ſignificavit, non poteſt dediſſe ſignum idoneum transferendi media ad imperium neceſſaria. Non erit igitur hujuſmodi

ſcriptum ſignum voluntatis, ſed ignorantiæ in contrahentibus. Secundò, conſiderandum eſt quam abſurdum ſit, civitatem, vel ſummum imperantem conſcientias civium regendas committere hoſti. Sunt enim, ut ſupra oſtenſum eſt cap. 5, art. 6, inter ſe in ſtatu hoſtili, quicunque in unitatem perſonæ non coaluerunt. Neque obſtat quod non ſemper pugnent: (nam & inter hoſtes induciæ fiunt) ſufficit ad hoſtilem animum, quod diffidentia ſit, quod civitatum, Regnorum, imperiorum fines, præſidiis armati, ſtatu vultuque gladiatorio ſe mutuo, etſi non feriant, ut hoſtes tamen intueantur. Poſtremò, quam iniquum eſt id poſtulare, quod ipſa poſtulandi ratione juris alieni eſſe confiteris? Interpres ſum Scripturæ ſacræ, tibi, qui civitatis alienæ civis es. Qua ratione? quibus pactis inter me & te? Autoritate divina. Unde cognita? ex ſacra Scriptura. en librum, lege. Fruſtra, niſi & eandem mihi interpreter. mei ergo juris eſt, & cæterorum ſingulorum civium, ea interpretatio; id quod negamus ambo. Reſtat ergo in omni *Eccleſia Chriſtiana*, hoc eſt, in omni *civitate Chriſtiana*, Scripturæ ſacræ *interpretatio*, hoc eſt, *jus controverſias* omnes *determinandi* dependeat & derivetur ab autoritate illius hominis, vel cœtus, penes quem eſt ſummum imperium civitatis.

XXVIII. Quapropter omnino duo ſunt genera controverſiarum; unum circa *ſpiritualia*, hoc eſt, circa quæſtiones fidei, quarum veritas ratione naturali inveſtigari non poteſt; quales ſunt quæſtiones *de natura & officio* CHRISTI *de præmiis & pœnis* futuris, de *reſurrectione corporum*, *de natura & officiis Angelorum*, *de Sacramentis & cultu externo*, & ſimilia; alterum circa quæſtiones ſcientiæ humanæ, quarum veritas ratione naturali, & Syllogiſmis elicitur, ex pactis hominum & definitionibus (id eſt, receptis uſu, & conſenſu communi, vocabulorum ſignificationibus) quales ſunt quæſtiones omnes *Iuris & Philoſophiæ*. Exempli cauſa, quando in *jure* quæritur, an ſit promiſſum & pactum, necne? id nihil aliud eſt, quam quærere an verba talia, tali modo prolata, appellentur communi uſu & conſenſu civium *promiſſum*, aut *Pactum*; quod ſi ſic appellantur, verum eſt pepigiſſe; aliter, falſum. Veritas ergo ea dependet à pactis & conſenſu hominum. Similiter quando quæritur in Philoſophia, an idem poſſit eſſe totum in pluribus ſimul locis; determinatio quæſtionis dependet à cognitione communis conſenſus hominum, circa ſignificationem vocabuli *Totius*. ſiquidem enim homines quando dicunt, totum eſſe alicubi, ſignificant communi conſenſu, intelligere ſe, nihil eſſe ejuſdem alibi; falſum eſt, idem eſſe in pluribus ſimul locis. Veritas ergo ea dependet à conſenſu hominum, eademque ratione in cæteris omnibus

Chriſtianam civitatem Scripturas interpretari debere per Paſtores Eccleſiaſticos.

Juris & *Philosophiæ* quæstionibus. Et qui contra hunc communem circa rerum appellationes consensum hominum, ex obscuris Scripturæ locis aliquid statui posse judicant, tollendum judicant & sermonis usum, & una omnem societatem humanam. Dicet enim qui vendiderit totum agrum, esse totum uno cespite, & reliquum tanquam non venditum retinebit: imo ipsam tollit rationem, quæ nihil aliud est præter veritatis per talem consensum factæ investigatio. Hujusmodi itaque quæstiones non necesse est ut determinet civitas per interpretationem Scripturæ sacræ. non enim pertinent ad *Verbum Dei*, eo sensu quo sumitur Verbum Dei pro *Verbo de Deo*, id est, *Doctrina Euangelica*. neque obligatur, qui habet *Ecclesiæ Imperium*, ad hujusmodi judicia adhibere *Doctores Ecclesiasticos*. quæstionibus autem fidei, id est, *de Deo*, quæ captum humanum superant, decidendis, opus est benedictione divina (ne possimus falli, saltem in necessariis) per *impositionem manuum* ab ipso CHRISTO derivanda. Nam cum ad salutem æternam obligemur ad doctrinam supernaturalem, & quam propterea intelligere est impossibile, ita destitui, ut falli possimus in necessariis, repugnat æquitati. *Infallibilitatem* hanc promisit Servator noster (in iis rebus quæ ad salutem sunt necessariæ) *Apostolis* usque ad diem judicii, hoc est, *Apostolis* & *Pastoribus*, ab Apostolis successivè per *impositionem manuum* consecrandis. Obligatur ergo quatenus Christianus, is qui habet civitatis imperium, Scripturas sacras, ubi quæstio est de *mysteriis fidei*, per *Ecclesiasticos* ritè ordinatos interpretari. Et sic in civitatibus Christianis judicium & *spiritualium* & *temporalium* pertinet ad autoritatem civilem. Et is homo vel cœtus qui summum habet imperium, caput est & *civitatis* & *Ecclesiæ*: una enim res est *Ecclesia* & *civitas Christiana*.

CAPUT XVIII.

De necessariis ad Introitum in Regnum Cœlorum.

I. *Proposita difficultas de repugnantia obediendi Deo & hominibus, tollenda per distinctionem inter necessaria & non necessaria ad salutem.* II. *Omnia necessaria ad salutem contineri in* fide & obedientia. III. *Qualis sit ea quæ requiritur* obedientia. IV. *Quid sit* Fides, *& quomodo distinguatur à* professione, *à* scientia, *& ab* opinione. V. *Quid sit* credere in CHRISTUM. VI. *Unicum articulum*, JESUM ESSE CHRISTUM, *necessarium esse ad salutem, probatur ex scopo Euangelistarum.* VII. *Ex prædicatione* Apostolorum. VIII. *Ex faci-*

facilitate Religionis Christianæ. IX. *Ex eo quod sit* fundamentum *fidei.* X. *Ex disertissimis* CHRISTI & Apostolorum *verbis.* XI. *In eo Articulo contineri fidem veteris Testamenti.* XII. Fides & obedientia *quomodo concurrant ad salutem.* XIII. *In civitate Christiana, nullam esse repugnantiam inter mandata Dei & civitatis.* XIV. *Doctrinas quæ hodie controvertuntur de Religione, spectare plerasque ad jus regnandi.*

Proposita difficultas de repugnantia obediendi Deo & hominibus, tollenda per distinctionem inter necessaria & non necessaria ad salutem.

I. AUtoritatem omnem in rebus *secularibus* derivari ab autoritate ejus qui summum habet imperium, sive is unus homo sit, sive unus cœtus, in confesso semper fuit. Eandem in *spiritualibus* ab autoritate *Ecclesiæ* dependere ex proximè antecedentibus manifestum est; & præterea hoc, *civitatem* omnem *Christianam* esse *Ecclesiam* hujusmodi autoritate præditam. Ex quibus colligere etiam quantumlibet ingenio tardus potest, in *civitate Christiana*, (hoc est, in civitate cujus summum imperium habet Princeps vel cœtus Christianus) *omnem univi sub Christo potestatem tam secularem quam spiritualem*; ideoque in omnibus, iis esse obediendum. Contra autem, quia *obedire oportet Deo, magis quam hominibus*, orta est difficultas, quo pacto obedientia tutò iis præstari possit, si quando imperatum fuerit aliquid, quod CHRISTUS fieri prohibet. Causa difficultatis est, quod cum Deus non amplius per CHRISTUM & *Prophetas* vivâ voce nos alloquatur, sed per Scripturas sacras, quæ à diversis diversè accipiuntur, sciunt quidem, quid Reges imperant & *Ecclesia* congregata; utrum verò id, *quod* imperant, sit contra imperata Dei, necne, id nesciunt, sed fluctuante obedientia inter pœnas mortis *temporalis*, & *spiritualis*, tanquam navigantes inter *Scyllam* & *Charybdin* incurrunt sæpe in utramque. Qui verò necessaria ad salutem, à non necessariis rectè distinguunt, nullam hujusmodi dubitationem habere possunt. Siquidem enim mandatum Principis vel civitatis tale sit, ut obediri ei possit sine jactura salutis æternæ, injustum est non obedire, & locum habent præcepta Apostolica: *Servi, obedite per omnia Dominis carnalibus. Filii, obedite parentibus per omnia*: Col. 3, v. 20, 22. & mandatum CHRISTI: *super Cathedram Mosis sederunt Scribæ & Pharisæi, omnia ergo quæcunque dixerint vobis, servate & facite*: Matth. 23, v. 2. Contra, si facere jusserint quæ puniuntur morte æterna, insanum est, non potius mori mortem naturalem, quam obediendo mori in æternum. Et locum habet quod dicit CHRISTUS; *Nolite timere eos, qui occidunt corpus; animam autem non possunt occidere.* Matth. 10, v. 28. Videndum itaque est quæ sint ea omnia, quæ ad salutem sunt necessaria.

Omnia necessaria ad salutem contineri in fide & obedientia.

II. Sunt autem *necessaria* ad salutem omnia duabus virtutibus comprehensa, *Fide* & *Obedientia* Harum posterior si perfecta esse posset, sola sufficeret, ne damnaremur; sed quia, & jam diu omnes rei sumus contumaciæ adversus Deum, in Adamo; & præterea ipsi actu peccavimus: non sufficit *obedientia* sine *remissione peccatorum*. Ea vero, unaque introitus in Regnum cœli, *Fidei* præmium est. Aliud ad salutem requiritur nihil. Non enim clauditur regnum Dei, nisi peccantibus, id est iis, qui debitam legibus Dei *obedientiam* non præstiterunt; neque illis, si credant *articulos necessarios* Fidei Christianæ. Iam si cognoverimus, in quibus constat *obedientia*, & qui sint *articuli necessarii fidei* Christianæ; manifestum una erit, quæ civitatum Principumque jussu facere, & quibus abstinere debeamus.

Qualis sit ea, quæ requiritur obedientia.

III. Per *obedientiam* autem, hoc loco, significatur non *factum*, sed *voluntas* & *studium*, quo proponimus conari quantum possumus, obedire in futurum. Quo sensu vox *obedientiæ* æquivalet *Pœnitentiæ*. Consistit enim *Pœnitentiæ* virtus non in dolore, qui peccati recordationem comitatur, sed in conversione in viam, & instituto non peccandi amplius, sine quo dolor ille non pœnitentis, sed desperantis esse dicitur. Quoniam autem qui Deum amant, non possunt non velle obedire legi Divinæ, & qui amant proximum, non possunt non velle obedire legi morali, quæ consistit, ut supra capite 3 ostensum est, in *superbiæ, ingratitudinis, contumeliæ, inhumanitatis, inclementiæ, injuriæ*, similiumque offensarum probibitione, quibus proximi læduntur. Itaque voci *obedientiæ* æquivalet etiam *Amor*, sive *Charitas*; Etiam *justitia*, (quæ constans voluntas est suum cuique tribuendi) æquivalet eidem. Iam sufficere ad salutem *Fidem* & *Pœnitentiam*, manifestum est. primùm ex ipso fœdere Baptismi. nam interrogantibus *Petrum* iis, qui ab ipso die *Pentecostes* convertebantur, *Quid faciemus?* respondit; *Pœnitemini, & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Iesu in remissionem peccatorum*: Actor. 2, vers. 38. Nihil ergo ad obtinendum Baptismum, hoc est, introitum in Regnum Dei. faciendum aliud erat, nisi *pœnitere* & *credere* in nomen JESU. Pacto enim, quod fit in Baptismo, promittitur regnum cœlorum. Deinde ex verbis CHRISTI respondentis ad Principem interrogantem, quid faciens vitam æternam possideret: *Mandata nosti, non occides, non mœchaberis*, &c. quod *obedientiæ*; &, *Vende omnia quæ habes, veni, & sequere me*; quod *fidei* erat, Lucæ 18, v. 20. Marc. 10, v. 18. Et ex eo quod dicitur, *justus* (non quilibet, sed *justus*) *ex fide vivet*. est enim *justitia* voluntatis dispositio eadem, quæ *Pœnitentia* & *Obedientia*. Et ex verbis sancti *Marci*: *Quoniam impletum est tempus, & appropinquavit*

vit Regnum Dei, *pœnitemini & credite Evangelio*; quibus non obscurè significatur, non opus esse ad ingressum in Regnum Dei, aliis virtutibus præter *pœnitentiam* & *fidem*. *Obedientia* itaque quæ ad salutem *necessariò* requiritur, nihil aliud est præter *voluntatem* sive *conatum obediendi*, id est, faciendi secundum leges Dei, id est, secundum leges morales quæ eædem omnibus sunt, & leges civiles, hoc est, mandata imperantium in rebus *temporalibus*, & leges Ecclesiasticas in *spiritualibus*; quæ duo genera legum in diversis civitatibus & Ecclesiis sunt diversa, & cognoscuntur promulgatione, vel sententiis publicis.

Quid sit Fides, & quomodo distinguatur à professione, à scientia, & ab opinione.

IV. Ut sciamus, quid sit *Fides Christiana*, definienda est in universum *Fides*, & à cæteris animi actibus quibuscum vulgò confundi solet, distinguenda. *Objectum Fidei* universaliter sumtæ, nimirum, *id quod creditur*, semper *propositio* est, (id est, oratio affirmans vel negans) quam veram esse concedimus. Sed quoniam conceduntur propositiones propter diversas causas, accidit, hujusmodi concessiones diversè nominari. Concedimus autem quandoque propositiones, quas tamen in animum non recipimus. Idque vel ad tempus, nimirum, tantisper donec ex consideratis consequentiis, earum veritatem examinaverimus, quod vocatur *supponere*; vel etiam simpliciter, ut metu legum, quod est *profiteri*, vel *confiteri* signis externis; vel obsequii spontanei causa, quod faciunt homines animo civili erga eos, quos reverentur, & erga alios studio pacis, id quod simpliciter *concedere* est. Propositiones autem quas pro veris recipimus, concedimus semper propter aliquas rationes nostras. Eæ verò derivantur vel ab ipsa *propositione*, vel à *persona proponentis*. Derivantur autem ab *ipsa propositione* revocando in memoriam, quibus rebus significandis nomina, ex quibus propositio conflatur, communi consensu usurpantur; quod si fiat, assensus quem præbemus, dicitur *Scire*. Si vero recordari non possimus, quid certò per ea nomina intelligendum sit; sed modò hoc videtur, modò illud, tum dicimur *opinari*. Exempli causa: si propositum sit, *duo & tria, esse quinque*; revocando autem in memoriam, ordinem nominum numeralium, ita consensu communi eorum, qui ejusdem sunt linguæ, (quasi pacto quodam societati humanæ necessario) constitutum esse, ut quinarius totidem unitatum nomen sit, quot in binario & ternario continentur simul sumtis; ac assentiatur quis, verum id ideo esse, quia 2. & 3. simul idem sunt quod 5: dicetur assensus ille *scientia*. Et scire veritatem istam, nihil est aliud, quam agnoscere, esse eam à nobis ipsis factam. Quorum enim arbitrio & loquendi lege numerus .. vocatus est binarius, ... ternarius, & ..... quinarius, eorum arbitrio factum est, ut vera sit propositio: *binarius* & *ternarius*

ſimul ſumti faciunt *quinarium*. Similiter ſi meminerimus, quid ſit, quod vocatur *furtum*, & quid *injuria*, *ſciemus* ex ipſis vocibus, an verum ſit, *furtum eſſe injuriam*, necne? *Veritas* idem eſt, quod *vera propoſitio*; *vera* autem eſt *propoſitio*, in qua *nomen conſequens*, quod vocatur à Logicis *Prædicatum*, complectitur amplitudine ſua *nomen antecedens*, quod vocatur *ſubjectum*; & *veritatem ſcire*, idem quod, eſſe eam à nobiſmet ipſis ipſa nominum uſurpatione factam, *meminiſſe*. Neque temere olim à Platone dictum eſt, *ſcientiam eſſe memoriam*. Accidit autem interdum, ut voces, etſi certam & ex conſtituto definitam habeant ſignificationem, uſu tamen vulgari, ad ornandum vel etiam fallendum particulari ſtudio à propriis ſignificationibus ita divellantur, ut conceptus, propter quos rebus impoſitæ fuerunt, revocare in memoriam difficultatem magnam habeat, neque niſi acri judicio, & diligentiâ maximâ ſuperandam. Accidit quoque, plurimas voces nullam habere propriam ſive determinatam & eadem ubique ſignificationem, atque intelligi non ſua vi, ſed ſignorum aliorum ſimul adhibitorum. Tertio, nomina quædam ſunt rerum inconceptibilium. Earum ergo rerum, quarum ipſa ſunt nomina, conceptus nulli ſunt. Et propterea propoſitionum, quas conflant, veritatem ex ipſis nominibus fruſtra quærimus. In his caſibus dum conſiderando vocum definitiones veritatem alicujus propoſitionis inveſtigamus, prout ſpes eſt inveniendi, putamus eam aliquando veram, aliquando falſam. Quorum utrumque ſeorſim, *opinari* dicitur, atque etiam *credere*, ambo ſimul *dubitare*. Quando verò rationes noſtræ propter quas aſſentimur propoſitioni alicui, non *ab ipſa propoſitione*, ſed *à perſona proponentis* derivantur, ut quem ita peritum judicamus, ut non fallatur, neque cauſam videmus quare velit fallere; aſſenſus noſter, quia naſcitur non à noſtræ, ſed alienæ ſcientiæ *fiducia*, *Fides* appellatur. Et quorum fiducia credimus, *illis* vel *in illos credere* dicimur. Ex iis quæ dicta ſunt, apparet differentia, primùm, inter *Fidem* & *Profeſſionem*: illa enim cum aſſenſu interno ſemper conjungitur, hæc non ſemper. Illa animi perſuaſio interna, hæc obedientia externa eſt. Deinde inter *fidem* & *opinionem*; hæc enim noſtræ rationi innititur, illa alienæ exiſtimationi. Denique inter *fidem* & *ſcientiam*: hujus enim eſt propoſitionem examinatione communitam & manſam lentè admittere; illius autem integram deglutire. Prodeſt ad ſcientiam explicatio nominum, quibus id, quod inquirendum eſt, proponitur, imò unica via ad *ſcientiam* eſt, *per definitiones*; ad *fidem* autem nocet hoc. Nam quæ ſupra captum humanum credenda proponuntur, nunquam explicatione evidentiora, ſed contrà obſcuriora & creditu difficiliora fiunt. Acciditque homini, qui *myſte-*

mysteria fidei ratione naturali conatur demonstrare, idem quod ægroto, qui pilulas salubres, sed amaras, vult prius mandere, quam in stomachum demittere; ex quo fit, ut statim revomantur, quæ alioqui devoratæ eum sanassent.

Quid sit credere in Christum.

V. Vidimus ergo, quid sit *credere*. *Credere* autem *in* CHRISTUM quid est? vel, *fidei in* CHRISTUM quænam propositio est objectum? Quando enim dicimus: *Credo in* CHRISTUM, significamus quidem, cui, non autem *quid* credimus. Est autem *credere in* CHRISTUM nihil aliud, quam credere, JESUM *esse* CHRISTUM, nimirum ILLUM, qui secundum *Mosis* & *Prophetarum* Israëliticorum vaticinia venturus erat in hunc mundum, ad *instituendum Regnum Dei*. Id verò satis apparet ex verbis ipsius CHRISTI ad Martham. *Ego sum* (inquit) *resurrectio & vita, qui* CREDIT IN ME, *etiamsi mortuus fuerit, vivet; & omnis qui vivit, &* CREDIT IN ME, *non morietur in æternum. Credis hoc? Ait illi; Utique, Domine, ego credidi, quia* TU ES CHRISTUS *Filius Dei vivi, qui in hunc mundum venisti.* Joh. 11, vers. 25, 26, 27. Quibus verbis videmus: CREDERE IN ME, explicari per QUIA TU ES CHRISTUS. Est ergo *credere in* CHRISTUM nihil aliud, quam credere ipsi JESU dicenti, se esse CHRISTUM.

Unicum articulum Iesum esse Christum necessarium esse ad salutem, probatur ex scopo Evangelistarum.

VI. Concurrentibus ad salutem *fide* & *obedientiâ*, utraque *necessariò*, qualis sit ea *obedientia*, & cui debita, monstratum est supra art. 3. *Articuli* autem *fidei* quinam requirantur, id nunc inquirendum est. Dico autem, alium Articulum fidei (*) præter hunc, JESUM ESSE CHRI-

Annotatio.

*Dico autem, alium Articulum fidei præter hunc,] *Assertionem hanc quam novitate sua Theologis plerisque displicere posse video, etsi satis in sequentibus confirmatam, amplius tamen explicare, operæ pretium esse duxi. Primò igitur cum Articulum hunc,* Jesum esse Christum, *solum ad salutem necessarium esse dico, non dico, solam fidem ad salutem necessariam esse, sed requiro etiam Iustitiam, sive obedientiam legibus Dei debitam, hoc est, voluntatem rectè vivendi. Secundò non nego, quin multorum aliorum articulorum professio, si modo professio eorum ab Ecclesia imperetur, ad salutem quoque necessaria sit, sed cum fides interna, professio externa sit, illam propriè fidem, hanc obedientiæ partem esse dico, ita ut articulus ille ad fidem internam, non autem ad professionem Christiani solus sufficiat. Postremò, quemadmodum, si veram & internam pœnitentiam peccatorum, solam, ex parte Iustitiæ, ad salutem necessariam esse dixissem, tamen pro paradoxo habendum non fuisset, quoniam in ea justitiam, obedientiam, atque animum ad omnes virtutes reformatum contineri intelligimus. ita, cum fidem unius Articuli sufficere ad salutem dico, mirandum minus est, cum in eo tot alii articuli comprehendantur. Nam verba hæc,* Jesus est Christus, *significant, Iesum esse illum, quem Deus venturum in mundum ad Regnum suum instaurandum promiserat per Prophetas, hoc est, Iesum esse Filium Dei Creatoris cœli & terræ, natum ex virgine, mortuum pro peccatis eorum, qui essent in illum credituri; esse Christum, id est, Regem, revixisse (nam alioqui regnaturus non est,) judicaturum mundum & remuneraturum eorundem opera; aliter enim Rex esse non potest; item resurrecturos*

esse

CHRISTUM, homini Christiano, ut *necessarium* ad salutem, requiri nullum. Distinguendum autem est, ut supra art. 4, inter *fidem* & *professionem*. *Professio* ergo plurium dogmatum (si jubeatur) *necessaria* esse potest; est enim pars *obedientiæ* legibus debitæ. sed non quærimus jam de *obedientia necessaria* ad salutem, sed de *fide*. Probatur autem primò, ex scopo Euangelistarum, qui erat per descriptionem vitæ Servatoris nostri illum unum articulum stabilire. Sciemus autem, talem fuisse scopum & consilium Euangelistarum, si observemus ipsam historiam. Sanctus Matthæus incipiens à Genealogia ejus, ostendit JESUM esse ex genere Davidis; natum ex Virgine; cap. 1. à *Magis* ut regem Judæorum adoratum; ab *Herode* eadem de causa quæsitum ad necem; cap. 2. Regnum ejus & à *Ioanne Baptista* & à se ipso prædicatum; cap. 3, 4. leges docuisse, non ut Scribæ, sed ut qui haberet autoritatem; cap. 5, 6, 7. morbos miraculose sanasse; cap. 8, 9. *Apostolos* præcones Regni in omnes Iudææ partes ad prædicationem Regni dimisisse; cap. 10. nunciis à Iohanne quærentibus, an is esset Christus, necne, respondisse, referrent quæ vidissent, nempe miracula, quæ in CHRISTUM solum competerent; cap. 11. Regnum suum argumentis, parabolis, & signis apud Pharisæos & alios comprobasse, & declarasse; cap. 12. & seqq. usque ad 21. salutatum fuisse in Regem, cum ingrederetur Ierosolymam; cap. 21. se Christum illum esse, contra Pharisæos sustinuisse; alios de *Pseudo-Christis* præmonuisse; Regnum suum quale esset, parabolis ostendisse; cap. 22, 23, 24, 25. captum & accusatum fuisse eo nomine, quod se Regem esse dixerit; crucique titulum inscriptum, HIC EST JESUS REX JUDÆORUM; cap. 26, 27. denique post resurrectionem dixisse *Apostolis*, *datam sibi esse omnem potestatem in cœlo & in terra*; cap. 28. Quæ omnia eo pertinent, ut credamus, Iesum esse illum Christum. Talis erat ergo in describendo Euangelio scopus Sancti Matthæi. qualis autem erat hujus, talis erat cæterorum Euangelistarum; id quod seorsim Sanctus *Iohannes* in fine Euangelii sui expresse habet, *Hæc*, inquit, *scripta sunt, ut sciatis, quia Iesus est Christus Filius Dei viventis*, Ioh. 29, 31.

VII. Se-

esse homines: nam absque hoc ad judicium venturi non sunt. Itaque unico hoc articulo totum continetur Symbolum Apostolorum: quod tamen sic contrahendum ideo existimavi, quod viderem, propter hunc solum, sine cæteris, qui ex eo per consequentiam deducuntur, permultos tum à Christo, tum ab Apostolis ejus in Regnum Dei admissos fuisse: ut latro in cruce, ut Eunuchus à Philippo baptizatus, ut duo millia hominum ad Ecclesiam à Sancto Petro simul aggregata. Si quibus autem hoc displicet, quod eos omnes, qui articulo qualicunque, ab Ecclesia definito, assensum internum non præbent, (nec tamen contradicunt, sed, si jubeantur, concedunt) non damnatos in æternum censeam, quid illis faciam, nescio. Nam ut sententiam mutem, Scriptura sacra, quæ sequuntur, testimonia apertissima impediunt.

VII. Secundò probatur idem ex prædicatione Apostolorum, erant enim Regni præcones, nec Christus eos misit ad prædicandum aliud, quam Regnum Dei: Luc. 9, vers. 2. Actor. 15, vers. 6. Quid autem post Christi ascensionem fecerint, intelligi potest ex eorum accusatione. *Trahebant* (inquit *sanctus Lucas*) *Iasonem & quosdam fratres ad Principes civitatis, clamantes: quod hi sunt, qui urbem concitant, & huc venerunt, quos suscepit Iason: & hi omnes contra decreta Cæsaris faciunt, Regem alium dicentes esse Iesum*: Actor. 17, vers. 7. Etiam subjectum concionum Apostolicarum quale fuerit, apparet ex his verbis: *De Scripturis* (subaudi Veteris Testamenti) *adaperiens, & insinuans, quia Christum oportuit pati, & resurgere à mortuis, & quia* HIC EST JESUS CHRISTUS: Act. 17, vers. 3. *Ex prædicatione Apostolorum.*

VIII. Tertiò, ex iis locis, quibus eorum, quæ à Christo ad salutem requiruntur, declaratur facilitas. Nam si ad salutem necessariò requiratur assensus animi internus veritati omnium & singularum propositionum, quæ circa fidem Christianam hodie vel controvertuntur, vel à diversis Ecclesiis diversè definitæ sunt, nihil esset Religione Christiana difficilius. Quomodo ergo verum esset, *jugum meum suave est, & onus meum leve?* Matth. 11, v. 30. &, *parvulos in eum credere?* Matth. 18, v. 6. & , *placuisse Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes?* 1 Cor. 1, v. 21. vel quomodo satis ad salutem instructus fuit latro pendens in cruce, cujus fidei confessio continebatur his verbis: *Memento mei, cum veneris in Regnum tuum.* Vel ipse Sanctus Paulus unde tam citò ex hoste doctor Christianorum fieri potuit? *Ex facilitate religionis Christianæ.*

IX. Quartò, ex eo quod articulus ille fidei fundamentum sit, neque alii fundamento ipse innitatur. *Si quis vobis dixerit: ecce hic est Christus aut illic, nolite credere: surgent enim Pseudo-Christi, & Pseudo-Prophetæ, & dabunt signa magna*, &c. Matth. 24, v. 23. Ex quo sequitur, propter fidem hujus articuli, negandam esse fidem signis & prodigiis. *Licet nos, aut Angelus de cœlo*, ait Apostolus, *euangelizet vobis præterquam quod euangelizavimus vobis, Anathema sit*, Gal. 1, 8. Ergo propter hunc articulum neganda esset fides ipsis Apostolis & Angelis, (puto ego & Ecclesiæ) si contrarium docerent. *Carissimi, nolite* (inquit *Sanctus Ioannes*) *omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sunt, quoniam multi Pseudo-Prophetæ exierunt in mundum. In hoc cognoscitur Spiritus Dei; Omnis spiritus qui confitetur* JESUM CHRISTUM VENISSE *in carne, ex Deo est*, &c. 1 Ioh. 4. Est ergo Articulus ille, mensura spirituum, secundum quam autoritas Doctorum vel recipitur vel rejicitur. Negari quidem non potest, quin à Doctoribus didicerint, omnes qui hodie Christiani sunt, fuisse JESUM, qui ea omnia fecit, quibus Chri- *Ex eo quod sit fundamentum fidei.*

stus esse agnosceretur. non tamen sequitur, eosdem articulum illum doctoribus credere, vel Ecclesiæ, sed ipsi Iesu. Erat enim ille articulus *Ecclesiâ* Christianâ prior, etsi cæteri omnes posteriores fuerint. Et *Ecclesia* super illum, non hic super *Ecclesiam* fundatus est. Matth. 16, v. 18. Præterea ita est articulus ille, *Iesus est Christus*, fundamentalis, ut cæteri omnes dicantur à Sancto Paulo illi superædificari. *Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id, quod positum est, quod est Iesus Christus.* (hoc est, *Iesus est Christus.*) *Si quis autem superædificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam, &c. uniuscujusque opus manifestum erit. Si cujus opus manserit, quod superædificavit, mercedem accipiet; si cujus opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem salvus erit*, 1 Cor. 3, v. 11, 12, &c. Ex quibus patet, per fundamentum intelligi articulum hunc, IESUM ESSE CHRISTUM. Non enim superædificatur super personam *Christi*, aurum, argentum, fœnum, stipula, &c. quibus significantur doctrinæ. Et posse falsas doctrinas fundamento superstrui, nec tamen ut damnentur, qui eas docuerint.

Ex disertissimis Christi & Apostolorum verbis.

X. Postremò, quod articulus ille solus necessariò tenendus sit *fide interna*, evidentissimè ex plurimis Sacræ Scripturæ locis, quocunque interprete, probari potest. *Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere, & illæ sunt, quæ perhibent testimonium de me*, Joh. 5, 39. Intelligit autem Christus scripturas solius Testamenti veteris: nondum enim scriptum erat Testamentum novum. Jam verò testimonium de Christo in veteri Testamento nullum aliud exstat, præterquam quod venturus erat Rex æternus, tali loco, talibus parentibus nasciturus, talia docturus, & facturus, quibus rebus ut signis dignoscendus erat. Quæ omnia hoc unum testantur, JESUM qui ita natus, ea docuerit & fecerit, esse CHRISTUM. Alia igitur fides ad vitam æternam præter illum Articulum non requirebatur. *Omnis qui vivit, & credit in me, non morietur in æternum*, Ioh. 11, v. 25. Credere autem in Iesum, (ut ibidem explicatur) idem est, quod credere, IESUM ESSE CHRISTUM. Qui ergo id credit, non morietur in æternum, & per consequens, articulus ille solus est ad salutem necessarius. *Hæc scripta sunt, ut credatis, quia* IESUS EST CHRISTUS *Filius Dei, & ut credentes vitam habeatis in nomine ejus*, Ioh. 20, v. 31. Quare, qui sic credit, habebit vitam æternam; neque ergo opus habet aliâ fide. *Omnis spiritus, qui confitetur Iesum Christum venisse in carne, ex Deo est*, 1 Ioh. 4, v. 2. &: *omnis spiritus, qui credit, quoniam* IESUS EST CHRISTUS, *ex Deo natus est*: 1 Ioh. 5, v. 1. &: *Quis est, qui vincit mundum, nisi qui credit, quoniam* IESUS EST *Filius Dei?* 1 Ioh. 5, v. 1.

Si-

Si igitur non ſit opus aliud credere, ut quis ſit *ex Deo*, *natus ex Deo*, & ut *vincat mundum*, quam JESUM ESSE CHRISTUM; unicus ille articulus ſufficit ad ſalutem. *Ecce aqua, quid prohibet me baptizari? dixit autem Philippus: ſi credis ex toto corde, licet. Reſpondens, ait: Credo, Filium Dei eſſe Ieſum Chriſtum*, Act. 8, v. 36, 37. Si quidem ergo articulus ille ex toto corde, hoc eſt, fide internâ creditus, ſufficit ad Baptiſmum, ſufficit etiam ad ſalutem. Præter hæc loca, alia innumera ſunt, quæ idem clarè & expreſſè affirmant. Imò ubicunque legimus, Servatorem noſtrum cujuſpiam fidem laudaſſe, vel dixiſſe, *Fides tua te ſalvum fecit*, vel ſanaſſe quempiam propter fidem, ibi propoſitio credita alia non erat quam hæc, JESUS EST CHRISTUS, vel directè, vel per conſequens.

In eo articulo contineri fidem veteris Teſtamenti.

XI. Quoniam autem credere *Ieſum eſſe Chriſtum* nemo poteſt, qui, cùm ſciat, per *Chriſtum* intelligi Regem illum, qui à Deo promiſſus eſt per *Moſen* & Prophetas in *Regem* & *Servatorem* mundi, non credat etiam *Moſi* & *Prophetis*, neque credere his poſſit, qui non credit *Deum* & *exſiſtere*, & *mundum gubernare*, contineri neceſſe eſt fidem illam de Deo & de veteri Teſtamento, in fide hac Teſtamenti novi. Cum ergo in regno Dei per naturam crimen læſæ Majeſtatis divinæ, ſolus eſſet Atheiſmus, & negatio Providentiæ divinæ; in regno autem per Pactum vetus, etiam Idololatria; jam in regno per pactum novum additur etiam *Apoſtaſia*, ſive renunciatio hujus ſemel recepti articuli, *Ieſum eſſe Chriſtum.* Cæteris doctrinis, ſi modo à legitima Eccleſia definitæ fuerint, non eſt ſanè contradicendum: eſt enim peccatum inobedientiæ; obedientia autem ad ſalutem neceſſaria eſt. Cæterùm ut credantur *fide interna*, oſtenſum eſt ampliter in proximè antecedentibus, neceſſarium non eſſe.

Fides & obedientia quomodo concurrant ad ſalutem.

XII. Partes in ſalute Chriſtiani perficienda *Fides* & *Obedientia* diverſas habent. hæc enim *potentiam* ſive *capacitatem* contribuit; illa *actum*. Atque utraque ſuo modo juſtificare dicitur. *Chriſtus* enim non omnibus, ſed *pœnitentibus*, ſive *obedientibus*, hoc eſt, juſtis (non dico *inſontibus*, ſed *juſtis*; *juſtitia* enim eſt voluntas obediendi legibus, & convenire in peccatorem poteſt; voluntas autem obediendi, obedientia eſt apud Chriſtum) peccata remittit. Non enim quilibet, ſed *juſtus ex fide vivet*. *Iuſtificat* ergo *Obedientia*, quia *facit juſtum*, eo modo, quo *Temperantia* facit *temperatum*, *Prudentia prudentem*, *Caſtitas caſtum*, nimirum eſſentialiter: conſtituitque hominem in eo ſtatu, ut veniæ capax ſit. Rurſus *Chriſtus* non omnibus juſtis peccata condonare promiſit, ſed ſolis *credentibus ipſum eſſe Chriſtum*. *Iuſtificat* ergo fides, eo ſenſu, quo *juſtificare* dicitur judex, qui *abſolvit*; nimirum per *ſententiam*,

quæ *Actu* salvum facit. Atque in hac acceptione justificationis (est enim vox æquivoca) justificat *fides sola*; in illa autem *sola obedientia*; sed neque justitia sola, neque fides sola *salvificat*, sed simul ambæ.

In civitate Christiana nullam esse repugnantiam inter mandata Dei & civitatis.

XIII. Ex iis quæ hactenus dicta sunt, facile erit perspicere, quid sit officium civium Christianorum erga summos imperantes. Qui quamdiu Christianos esse se profitentur, subditis suis, ut Christum negent vel contumeliâ afficiant, imperare non possunt; nam si hoc imperarent, profiterentur se non esse Christianos. Cum enim ostensum sit, & ratione naturali, & ex Scripturis sacris, oportere cives principibus rectoribusque summis civitatis in omnibus obedire, præterquam in iis, quæ sunt contra mandata Dei; & mandata Dei in civitate Christiana, circa *temporalia* quidem, (id est, ea quæ ratione humana examinanda sunt) leges esse & sententias civitatis, prolatas ab iis, quibus legum ferendarum controversiarumque judicandarum autoritas à civitate commissa est; circa *spiritualia* verò, (id est, ea quæ per Scripturam sacram definienda sunt) leges esse & sententias civitatis, hoc est Ecclesiæ, (nam civitas Christiana & Ecclesia, ut ostensum est cap. præcedente, art. 20, eadem est res) prolatas à Pastoribus ritè ordinatis, & qui à civitate in eam rem autoritatem acceperunt; sequitur manifeste, in civitate Christiana, obedientiam deberi summis imperantibus, in rebus omnibus, tam *spiritualibus*, quam *temporalibus*. Imperantibus autem non Christianis, in *temporalibus* quidem omnibus eandem deberi obedientiam, etiam à cive Christiano, extra controversiam est; in *spiritualibus* verò, hoc est, in iis quæ pertinent ad modum colendi Dei, sequenda est *Ecclesia* aliqua *Christianorum*. Etenim Deum non loqui in rebus supernaturalibus, nisi per Scripturæ sacræ interpretes Christianos, fidei Christianæ est hypothesis. Quid autem? an principibus resistendum est, ubi obediendum non est? Minimè sane; hoc enim contra pactum est civile. Quid ergo agendum? Eundum ad Christum per martyrium. Quodsi cui dictu durum videatur, certissimum est, eum non credere ex toto corde JESUM ESSE CHRISTUM *Filium Dei viventis*, (cuperet enim dissolvi, & esse cum Christo,) sed velle simulatâ fide Christianâ pactam civitati obedientiam eludere.

Doctrinas quæ hodie controvertuntur de religione, spectare plerasque ad jus regnandi.

XIV. Mirabitur autem forte quispiam, si excepto uno articulo, JESUM ESSE CHRISTUM, qui necessarius est ad salutem de fide interna, cæteri omnes pertineant ad obedientiam tantum, quæ quidem præstari potest, etsi quis non internè credat (modo cupiat credere, & externè profiteatur, quoties opus est) quæcunque ab Ecclesia proponuntur; unde factum sit, ut tot sint hodie dogmata, quæ dicuntur omnia ita de fide esse, ut nisi ea quis credat internè, intrare in Regnum cœlo-

cœlorum non possit. Quodsi idem consideret, in plerisque controversiis certamen esse de Regno humano, in aliquibus de quæstu, in aliquibus de gloria ingeniorum, minus mirabitur. Quæstio de *Ecclesiæ proprietatibus*, quæstio est de *jure imperii*. cognito enim, quid sit *Ecclesia*, cognoscitur unà, cujus sit imperium in Christianos. Nam si qualibet civitas Christiana, Ecclesia illa sit, quam omnem Christianum illi civitati subjectum audire præcepit ipse Christus, tum civis quilibet tenetur civitati suæ, hoc est, ei vel iis obedire, quorum est imperium summum, non modo in *temporalibus*, sed etiam in *spiritualibus*. Sin quælibet civitas Christiana non sit Ecclesia illa, tum est aliqua alia Ecclesia universalior, cui oportet obedire. Omnes igitur Christiani illi obedire debent, sicut obedirent Christo si veniret in terras. Imperabit ergo illa vel per Monarcham, vel per cœtum aliquem. Quæstio itaque est de *jure imperii*. Eodem spectat quæstio *de infallibilitate*. quisquis enim verè & internè crederetur ab universo genere humano non posse errare, certus imperii, tam temporalis, quam spiritualis esset, nisi ipse nollet, in universum genus humanum. si dicat enim, obediendum sibi esse in *temporalibus*, eo quod putatur non errare, tale imperii jus ei conceditur. Eodem spectat privilegium interpretandi Scripturas. Cujus enim est controversias, quæ ex diversa Scripturarum interpretatione oriri possunt, determinare, ejus est omnes simpliciter controversias determinare. cujus autem est hoc, ejusdem est imperium in omnes, qui agnoscunt, Scripturas esse Verbum Dei. Eodem spectat disputatio de *potestate remittendi & retinendi* peccata, sive de *autoritate excommunicandi*. Unusquisque enim, si mentis compos sit, obediet in omnibus simpliciter ei, cujus arbitrio credi se salvandum aut damnandum esse. Eodem spectat potestas *instituendi societates*, ab eo enim dependent, per quem exsistunt, qui quot Monachos, tot habet subditos, quamquam in civitate hostium. Eodem spectat quæstio *de judice legitimi Matrimonii*. Cujus enim est judicatio ea, ejus quoque est cognitio causarum de hæreditate & successione in omnia bona & jura, non modo privatorum hominum, sed etiam summorum Principum. Eodem quodammodo spectat *Cœlibatus Ecclesiasticorum*. Cœlibes enim minus quam cæteri cohærent cum reliqua civitate. Et præterea incommodum non contemnendum est, necessarium esse Principibus vel Sacerdotium (quod magnum est vinculum civilis obedientiæ) amittere, vel regnum hæreditarium non habere. Eodem quoque spectat *Canonizatio Sanctorum*, quam Ethnici *Apotheosin* appellarunt. nam qui subditos alienos tanto præmio allicere potest, talis gloriæ avidos ad quidlibet audendum & faciendum inducere potest. Quid

 enim

enim nisi honorem apud posteros quæsiverunt *Decii*, aliique Romani, qui se devoverunt, & mille alii, qui in pericula incredibilia se conjecerunt? Controversiæ de *Purgatorio* & *indulgentiis*, de quæstu sunt. Quæstiones de *libero arbitrio*, *de justificatione*, *de modo recipiendi Christum in Sacramento*, Philosophicæ sunt. Sunt & quæstiones de ritibus non introductis, sed relictis in Ecclesia non satis purgata à gentilismo: sed non est opus plures enumerare. Sciunt omnes, eam esse naturam hominum, ut dissentientes de quæstionibus, ubi agitur de *potentia*, vel *lucro*, vel *præstantia ingenii*, alteri alteros convicientur & anathematizent. Non est ergo mirum, si dogmata fere omnia, postquam incaluerint homines disputando, dicantur ab his vel illis, *necessaria* esse ad ingressum in Regnum Dei, non modò ut contumaciæ nomine damnentur, qui ea non concedunt, id quod post Ecclesiæ sententiam verum est, sed infidelitatis: quod falsum esse ostendi supra ex pluribus evidentissimis Scripturæ locis; quibus addo hunc sancti Pauli: *Qui manducat, non manducantem non spernat; qui non manducat, manducantem non judicet. Deus enim illum assumsit. Alius judicat diem inter diem; alius autem judicat omnem diem: unusquisque abundet in suo sensu*, Rom. 14, v. 3, 6.

FINIS.

DIALOGUS PHYSICUS DE NATURA AERIS

Conjecturâ ſumptâ ab Experimentis nuper Londini habitis in Collegio Greshamenſi.

ITEM

DE DUPLICATIONE CUBI.

Viro Clariſſimo & Amiciſſimo
SAMVELI SORBERIO,
THOMAS HOBBES
S. D.

INter varia ludentis Naturæ ſpectacula (doctiſſime *Sorberi*) quæ per ſphæram vitream concavam, exhibuit nuper vir genere & ingenio nobilis, in Academia Londinenſi, illa in primis cognitione tua digna ſunt quæ pertinent ad naturam Aëris; Adeoque ad artem tuam (in qua excellis) Vitæ humanæ, quantum patitur Natura, conſervandæ. Sphæram hanc, una cum tota Machina & uſu ejus, in Dialogo ſequente, quantum ſine pictura potui, deſcripſi. Inter alia autem ejus miracula ſcitu digna, commendo tibi hoc (cæteris omiſſis) unum conſiderandum, quod animal in eo incluſum, propter mutationem quandam Aëris, in ſphæra in qua includitur factam, valdè citò moriatur. Cauſam mortis plerique eſſe dicunt, quod Aër intra ſphæram (quo vivunt animalia omnia quibus ſunt Pulmones) exuctus ſit. Ego contrà, neque Aërem exugi poſſe, neque incluſum animal (etſi exuctus eſſet) tam citò moriturum eſſe exiſtimo. Actio quidem quam mors illa ſequitur, videri poteſt, vel Suctio quædam (& propterea exuctione concluſi Aëris interfici animal, reſpiratione ſublata) vel etiam compulſio Aëris ab omni parte verſus centrum ſphæræ cui animal includitur; Et ſic videri poteſt mori à tenacitate compreſſi Aëris, quaſi aqua ſuffocatum; Nimirum hauſtum in intima pulmonum Aërem ſolito tenaciorem, inter Arteriam & Venam Pulmonis,

cursum sanguinis intercipiendo sistere. Sed cur ego quæ mox lecturus es anticipo? nam præjudicare tibi nolo. Sed in re quæ à corporis humani structura æstimanda est, ad te scribens, adjiciendum hoc putavi de interfectionis modo. Præter experimenta circa naturam Aëris (quæ fuere multa, & quæ ad Physicam meam confirmandam quasi Naturæ consilio quodam oblata diceres) habent & alia ad partes Physicæ alias conducentia; ita ut dubitandum non sit quin conventus hic promovendis scientiis plurimùm sit profuturus aliquando, id est, cum scientiam Motuum veram aut invenerint ipsi, aut meam receperint. Nam conveniant, studia conferant, Experimenta faciant quantum volunt, nisi & Principiis utantur meis nihil proficient. *Ignorato* enim *Motu*, *ignorari Naturam* rectè censuit *Aristoteles*. Si ad scientias sufficeret Ingenium, nulla nobis scientia jamdudum defuisset. Nova enim hæc Academia ingeniis abundat excellentissimis. Sed aliud est Ingenium, aliud Ars. Arte hic opus est. Quæ per Motum fiunt, eorum causæ per Cognitionem motus investigandæ sunt; quæ cognitio, Geometriæ pars nobilissima, hactenus intacta est; nisi quod hanc ego viam illis qui non ad victoriam conantur, sed ad veritatem, aliquatenus prævivi. Sed frustra (ut videtur) dum vivo. Certant enim inter se Viventes de Ingenio. Certant mecum Politici multi, & Clerus de Jure Regio. Certant mecum de Geometria Arithmeticorum genus quoddam novum, cujus proprium est *Unum*, sive in Lineis sive in quadratis promiscuè computare. Certant mecum de Physica è Sociis Greshamensibus illi, quibus maximè creditur, & sunt quasi reliquorum Magistri. Exhibent machinas novas, ut Vacuum suum, & miras ostendant nugas; quemadmodum faciunt qui circumagunt animalia exotica, spectanda non sine pretio. Hi mihi omnes inimici sunt. Fugere me ex Anglia in Galliam coëgit cleri pars una; & rursus fugere è Gallia in Angliam coëgit cleri pars alia. Algebristæ convitiantur. Greshamenses autem (quæ res) quo-

quomodo te læserunt? Scies. Putaram me Methodum quandam invenisse interponendi inter duas lineas rectas quascunque duas medias proportionales; methodumque illam scriptam, ipse rure agens, Londinum miseram ad amicum, ut Geometris nostris copiam ejus faceret. Contigit postridiè ut erroneam esse animadverterem, & ad eundem scripsi Palinodiam. Erat unus ex illis qui vitium idem interea videns (id quod facile factu erat) refutavit. Refutationem hanc in Archiva Societatis, etiam ab Authore ipso damnatam esse scientes, retulerunt. O præclarè factum & generosè. Verùm ita est, ut sævissimè, nec minus dolo quam virtute de Ingeniis certent viventes. Morieris ergo, inquies bono publico. Sic puto, sed non tanto, ut ob eam causam debeam uno minuto temporis citius velle mori. Vivamus quam diu & quam bene possumus; & mutuò amemus. Vale.

AD
LECTOREM.

Qvisquis es qui Physicam, id est, Scientiam Causarum naturalium non in te ipso quæris, sed in Libris Magistrorum, cavendum tibi est ne aut parum intelligas, aut intellecta non rectè supputes. Natura omnia per conflictum agit corporum, motus suos sibi mutuo imprimentium. Itaque in conflictu duorum corporum tam fluidorum quam durorum, si intelligas in utroque corpore qualis fiat motus, id est, qua Via & Quantus, ad Physicam accedes Lector non inidoneus; & Motuum causas, rectè supputando, invenies saltem probabiles. Cæterum si dictionibus inanibus contentus, videberis tibi intelligere quæ intelligi non possunt, tanto errabis magis, quanto rectiùs ratiocinabere. In Libris Physicorum multa occurrunt quæ capi non possunt: qualia sunt quæ dicuntur de Rarefactione & Condensatione, de Substantiis immaterialibus, de Essentiis, & alia multa: quæ si conabere explicare verbis illorum, ineptè: si tuis, nihil dices. Hæc monitus lege, judica, ignosce. Vale.

DIA-

DIALOGVS
PHYSICVS
DE
NATVRA AERIS,
ITEM DE
DVPLICATIONE CVBI.

A. OPtatò te video.

B. Et ego te libenter audio; nam video quidem nihil, ita me clarissimi diei fulgor occœcavit.

A. Asside igitur mihi donec motus ille organi Visorii immodicus resederit.

B. Bene mones. Solet enim (opinor) lassitudo à Calore Solis hujusmodi caliginem aliquantulum augere. Sed operandi modum quo tales effectus producit aut Lux aut Calor, non satis video. Quod omnis non modo Sensio, sed etiam omnis mutatio motus aliquis sit in Sentiente, & mutato, & quod is motus à movente aliquo externo generatus sit, ex quo tempore tu illud nobis primus demonstrasti, non amplius dubito. Nam antea omnes fere negabant, quia forte stantes, sedentes, cubantes, tamen sentire se satis intelligebant.

A. Potuerunt propter eandem causam dubitare an & sanguis eorum moveretur; nam motum sui sanguinis nisi quando effunditur sentit nemo.

B. Et dubitabant quidem ante Harvæum omnes. Nunc autem & sententiam Harvæi veram esse iidem confitentur, & ad sententiam tuam de motu per quem fit Visio accedere incipiunt. Nam in societate nostra pauci sunt qui aliter sentiunt.

A. Quænam est illa societas vestra?

B. Circiter quinquaginta viri Philosophi doctrina & ingenio maxime conspicui constituerunt inter se singulis septimanis convenire in Collegio Greshamensi ad promovendam Philosophiam naturalem. Ubi quantum quisque

quisque ad eam rem habet vel Experientiæ, vel Artis, vel Instrumenti, tantum contribuit. Quibus rebus & nova deteguntur Phænomena, & rerum naturalium causæ facilius inveniuntur.

A. Cur viros dicis quinquaginta? Nonne potest quilibet alius adesse qui vult, convenientibus, puto, in loco publico; & super visis experimentis suam æque ac illi sententiam dicere?

B. Minime.

A. Quo jure prohibebunt? Anne societas illa constituta est diplomate publico?

B. Non arbitror. Sed locus ubi conveniunt non est publicus.

A. Ergo si Domino loci placuerit, ex quinquaginta fient centumviri.

B. Fortasse, sed nobilissimi utilissimique instituti gloria certè & gratia debebitur his primis.

A. Ita certè, si quid invenerint quod sit generi humano, vel patriæ, sive ad defensionem sive ad ornamentum insigniter utile; alioqui contemnentur & illi & propter illos ipsa Philosophia.

B. Sperandum certè est aliquid tale excogitaturos esse hos, aut de scientia naturali ulterius desperandum. Cæterum conantium quanquam frustrà laudanda est voluntas.

A. Rectè dicis, modo voluntas ea ad scientias ipsas, non ad ingenii gloriam dirigatur. Sed dic, quæso, in causis rerum investigandis quam sequimini methodum?

B. Proferuntur primo experimenta, deinde alio die, quam quisque causam phœnomeni esse suspicatur, eam viva voce, ut potest, explicat. Nam Historiæ naturali scriptæ non satis fidimus; neque si certissimæ essent, satis inservire possent instituto nostro, nudæ existentes circumstantiarum quæ ad causas naturales inveniendas sunt necessariæ.

A. Rectum quidem illud est de non temere credenda Historia. Sed an etiam ea Phænomena quæ unoquoque fere die unusquisque vestrum videre potest, suspecta sunt, nisi illa omnes simul videatis? Aut ea quæ videtis in conclavi experimenta, quæ sane pauca esse constat, satis esse creditis; ea autem quæ vobis quotidie ostentant Cœlum altum, Pontusque & lato pectore Tellus, satis esse non putatis?

B. Sunt enim naturæ opera quædam Critica, non nisi arte & diligentiâ nobis cognita; in quorum uno aliquo Naturæ (ut ita dicam) artificium, id est modus operandi manifestius se prodit, quam in centies mille Phænomenis istis quotidianis. Talia autem sunt experimenta nostra, quorum unius causa inventa, ad numerum infinitum aptari potest Phænomenon communium.

A. Quænam sunt illa? Sed prius audire cupio quinam sint illi homines

nes docti qui vestram constituunt Academiam. Nam Academias appellant Societatis ejusmodi Galli Italique. Talem ajunt esse Parisiis hodie in domo Domini *Mommori*. Et cum ego eram Parisiis conventum habuimus non multùm dissimilem in Cœnobio Minimorum, quanquam nec certus numerus, nec diebus præstitutis conveniebamus, apud virum optimum & bonarum artium promotorem insignem F. Marinum Mersennum, qui inventa nostra publicavit in libro quem inscripsit *Cogitata Physico-Mathematica*. Nam ut quis Problema aliquod demonstrasset, ad illum ferebat, ab illo & cæteris examinandum. Sic vos quoque, puto, facitis.

B. Minime, sed ut dixi, viva voce. Quod quæris quinam sunt, paucos illos quos in eo numero vel facie vel scriptis tu nosti, nominabo, cæteros non est necesse. Ibi est C.

A. Novi hominem. Probus est, subtilis, & ingeniosus.

B. Et D.

A. Non carebitis ergo Historia naturali.

B. Sunt quoque assidui E. F. G.

A. Numerus sunt.

B. Et H. I. K.

A. Non placent inter Physicos Algebristæ. Narra mihi nunc experimenta illa vestra Critica.

B. Primum est de Vacuo & natura Aëris, per Machinam quandam, quam vereor ut possim tibi verbis satis perspicue describere; nam pictam non habeo. Est vas quoddam Vitreum, Sphæricum, Concavum, magnitudinis ut capiat circiter quinquaginta aquæ Sextarios, quod appellant Recipiens. Hujus fundo immissus est tubulus cavus, rectus, prominens extra Recipiens, cum clavicula, per quam transitus Aëri vel prohibetur vel conceditur prout volumus. Recipienti adjungitur inferne vas Æneum, Cylindricum, Cavum, longum pollices quatuordecem, cujus cavitatis diameter est tres pollices. Cylindri summitas perforata est ad latus, oblique, ut quando opus erit occludi & recludi possit. Partem perforatam appellant Valvulam. In cavitatem hujus vasis Cylindrici ab una parte inseritur pars Tubi quæ prominet è Recipiente. Ab altera parte adigitur Cylindrus solidus ex ligno, qui corio tectus ita exacte, ad ingressum Aëris prohibendum, Cylindri cavitatem exæquat, ut intrudi & retrahi nisi satis magna vi non possit. Cylindrus hic solidus vocatur *Suctor*, quippe qui adhibetur ad Aërem è Recipiente exugendum. Intellextin'?

A. Ita. Ex duobus vasibus concavis altero Vitreo, Sphærico; altero Æneo, Cylindrico, fit vas unum concavum; in cujus commissura tran-

transitus Aëri ad libitum permittitur vel negatur, & valvula est per quam Aër è vase inferiore, nempe Cylindrico, emitti potest, quando opus erit, in apertum cœlum.

B. Tenes. *Suctorem* autem (quia vis requiritur) machinula quadam, quali utimur ad tensionem balistarum, ferrea, dentata, in Cylindrum impellunt revelluntque. Est præterea in Recipiente summo orificium satis amplum, una cum operculo & Clavicula quibus ad Aërem ambientem admittendum vel excludendum aperiri & claudi potest. Imaginare jam transitu inter Recipiens & Cylindrum Æneum non impedito, *Suctorem* usque ad summitatem Cylindri adigi; deinde transitu Aëri (versa clavicula) occluso, *Suctorem* aliquantulum retrahi. Quid putas inde sequuturum? Nonne relictus à *Suctore* locus erit vacuus? Unde enim nisi à Recipiente repleretur, cum transitum ambienti Aëri neget *Suctor* Cylindri concavum exacte implens?

A. Neque unde repleri potest, nec quid sequuturum sit sciri posse puto, nisi natura Aëris sit ante cognita. Ideoque vereor ne ex suppositis quibusdam Aëris proprietatibus concludant spatium quod à *Suctore* retracto relinquitur, esse vacuum; & ab eo rursus, quod spatium illud est vacuum, talem probare velint esse naturam Aëris qualem supposuerant, id est, ne demonstrent sine Principio demonstrationis.

B. Qualem autem Aëris naturam imaginaris tu, qua supposita, spatium illud repleri potest?

A. Egone? Suppono Aërem fluidum (id est, facile divisibilem) in partes semper fluidas, semperque Aërem, eo modo quo omne quantum divisibile est in semper Quanta. Nec suppono tantum, sed credo quoque modo Aërem intelligamus ab omni terræ aquæque effluviis purum, qualis putatur esse Æther. Neque est qui hactenus ullam adduxit rationem quare ita esse non potest. Contra vero si pars Aëris, quanta est minima quam vidisti unquam gutta aquæ, fluida est, quomodo tibi probaturus est aliquid quod pars dimidia ejus partis vel, si vis, Centies millies millesima non sit ejusdem naturæ, nempe fluida & Aër, Aër (inquam) purus?

B. Sed plerique nostrum naturam fluidam à non fluida distinguimus magnitudine partium ex quibus corpus aliquod constat, & quasi compingitur. Itaque non modo Aërem, Aquam, & liquorem omnem, sed etiam cinerem & pulverem tanquam fluida contemplamur. Et fluida ex non fluidis composita esse posse non negamus. Nam divisibilitatem illam infinitam non concoquimus.

A. Divisio quidem infinita concipi non potest, divisibilitas autem facilè. Ego contra, distinctionem non capio inter fluida & non fluida quam sumitis à magnitudine partium; nam si caperem, ruina illa, sive ru-

dera

dera illa, quæ jacent in Ecclesia Paulina mihi dicenda essent fluida. Sin propter nimiam lapidum magnitudinem fluida illa esse negaveritis, defini mihi magnitudinem illam quam habens pars ruentis muri, propter eam sit dicenda fluida. Tu vero qui divisibilitatem infinitam non capis, dic mihi quæ tibi apparet causa quare Deo omnipotenti difficilius esse putem creare corpus fluidum & cujus partes actu diffluant omni data atomo minus, quam creare Oceanum. Itaque desperare me facis omnem conventus vestri fructum, dicendo, quod putant Aërem, Aquam & cætera fluida constare ex non fluidis, tanquam si murum cujus ruentes lapides aliquousque discurrunt, dicerent esse fluidum. Si sic loquendum est, nihil non est fluidum. Nam etiam Marmor comminui potest in partes omni Atomo Epicureana minores.

B. Si tibi id concessero, quid sequitur?

A. Sequitur hoc, Ut non necesse sit locum qui à *Suctore* revulso relictus est, esse Vacuum. Nam dum *Suctor* retrahitur, quanto relictus locus major fit, tanto minus loci relinquitur Aëri externo, qui retrusus à *Suctore* moto versus externa, proximum sibi Aërem similiter movet, & hic alium, & sic continue; ita ut necesse sit Aërem tandem compelli in locum desertum à *Suctore*, & intrare inter superficiem *Suctoris* convexam & Cylindri concavam. Supposito enim Aëris partes esse infinite subtiles, impossibile est ut via illa qua retrahitur *Suctor*, illæ non se insinuent. Primo enim contactus superficierum istarum per omnia puncta perfectus esse non potest, quia ipsæ superficies fieri infinite læves non possunt. Deinde vis illa quæ ad *Suctorem* revellendum adhibetur, cavitatem Cylindri aliquantulum distendit. Postremò, si in confinio duarum dictarum superficierum ingrediatur una tantum Atomus dura, Aër purus ea via ingredietur, conatu quantumvis debili. Poteram etiam computasse Aërem illum qui propter eandem causam insinuasset se per Cylindri valvulam. Sublatam ergo vides consequentiam à retractione *Suctoris* ad locum vacuum. Sequuturum hoc quoque est, Aërem illum qui est in locum à *Suctore* desertum impulsus, quia magna vi impulsus est, motu valde celeri & per circuitum inter summum & imum in Cylindro moveri; cum nondum sit quod motum ejus possit debilitare. Scis autem nihil esse quod sibi motum aut impertiri possit, aut diminuere.

B. Esto locus ille relictus plenus, ut dicis, Aëre puro, id est, ego interpretor, corpore Æthereo. Quid jam, si versa clavicula transitus detur Aëri è Recipiente in subjectum Cylindrum, eventurum putas?

A. Permistum iri puto aërem utrumque & motu eodem circumferri in utroque vase, celeri quidem, sed tanto temperatiore quam ante, quanto idem motus majori quantitati Aëris communicatur.

b 2 *B.* Ob-

B. Observavimus autem, versa clavicula, sonitum fieri quasi aëris è Recipiente in Cylindrum irrumpentis.

A. Mirum hoc non est, propter aëris in Cylindro cum Aëre Recipientis collisionem. Sed quomodo hæc explicatis vos?

B. Duplici modo. Primo & potiori sic. Supponimus Aëri in quo vivimus inesse vim Elasticam, id est Aërem partibus constare vel saltem abundare ea natura præditis, ut pondere incumbentis Atmosphæræ compressæ conentur quantum possunt contranitendo simul atque corpuscula illa removentur, vel quacunque de causa cedunt, sese à compressione liberare. Intelligetur autem melius id quod dicimus, si concipias Aërem hunc prope terram quasi cumulum esse corpusculorum, quæ alia aliis superjacentia lanam referunt, cujus pili exiles & flexibiles veluti totidem Elastra tum facile flecti & convolvi possunt, tum etiam perpetuo conantur sese extendere & restituere. Veluti si quis lanam manu undiquaque comprimeret, unumquodque tamen filum ejus Potentia sive Principio præditum est sui Dilatativo, cujus virtute (laxata manu) lana spontaneo motu se distendit & restituit. Atque per partium Aëris vim hanc Elasticam plurimorum circa Vacuum & naturam Aëris Phænomenon non est difficilis explicatio. Alter modus est —

A. Differatur paululum ille alter modus. Interea quæro à te, nonne omnis Hypotheseos lex hæc est, ut quæ supponuntur omnia debeant esse sua natura possibilia, id est cogitabilia?

B. Omnino. Et quæ hic supponitur Vis qua pressa se restituunt, facile quidem cum in multis rebus conspici, tum in Aëre concipi facilime potest.

A. Hoc quidem verum est. Nam videmus laminam chalybeam Balistæ tensæ, per vim illam sive Principium restitutionis, simul ac sublatum est impedimentum, velocissimo motu redire ad consuetam rectitudinem. Credere tamen non possum Philosophum fuisse illum qui Balistæ, aut arcus, aut cujuscunque machinæ elasticæ experimentum exhibuit primus. Philosophi est talium rerum causas vel veras, vel saltem probabiles invenire. Quam autem lanæ compressæ, vel laminæ chalybeæ, vel atomi Aëreæ restitutionis causam afferunt Philosophi vestri experimentarii? Vel tu quam causam affers verisimilem propter quam Balistæ lamina chalybea consuetam rectitudinem tam cito recipit?

B. Causam ejus rei certissimam non possum dicere. Quod in causa non sit remotio impedimenti certe scio; quia causa motus omnis consistit in actione aliqua in corpus movendum. Rursus (remoto impedimento) non credo laminam resilire impulsam ab ambiente Aëre, neque à pondere ullo Atmosphæræ; cum Aër ille contiguus comprimi à tensione Balistæ non possit;

possit; & si posset, etiam lamina plumbea idem pateretur. Porro quod lamina illa moveatur sponte sua, id est, ut ipsa sui ipsius motus sit Principium, impossibile est; & ne à nostris quidem concedetur. Quid ergo restat nisi ut conatus ille ad rectitudinem sit ipse verus motus localis, sed intra spatium imperceptibile, velocissimus tamen, ut qui velocissimum motum procreat.

A. Rectè loqueris, & Theorema mirabile facili methodo, ut Philosophum decet, perfectè demonstrasti. Quæro autem in corpore quod conatur ad sui restitutionem, qualis sit partium motus?

B. Motus ille rectus esse non potest; quia si rectus esset, totum corpus, (verbi gratia) ipsa Balista eo motu absportaretur, eo modo quo absportari solet telum. Necesse ergo est ut conatus ille sit circularis, talis, ut omne corporis se restituentis punctum faciat circellum.

A. Id vero necesse non est, sed ut motus talis sit, ut eo, id quod movetur redeat ad locum unde moveri cæpit, id profectò necessarium est. Sed causa quare filum laneum post compressionem se extendit, quænam est?

B. Quanquam causam tibi veram dicerem, tu tamen veritati non acquiesceres, sed ulterius me interrogabis quænam hujus sit causæ causa, unde ibitur in infinitum.

A. Minimè verò. Nam ubi ad causam veneris aliquam æternam, ibi te interrogare desinam. Dic ergo particularum (quæ constituunt naturam Chalybeam, vel Laneam, vel Aëream) motum illum quænam causa efficere potest?

B. Respondeo tibi particularum illarum Aëris, quas filis laneis comparavi, particulæ adhuc minores, motum illum restitutionis efficiunt per motum suum proprium naturalem reditionis in se, cujus Principium est nullum.

A. Partes ergo corpusculi omnis Aërei movebantur seorsim motu illo in se redeunte antequam corpusculum illud ex illis minoribus componeretur.

B. Fieri aliter non potest.

A. Etiamne sic sentiunt tui socii?

B. Vnus fortasse aut alter; cæteri non item.

A. Credo. Nam motus hic restitutionis, Hobbii est, & ab illo primo & solo explicatus in Lib. de Corpore. Cap. 21. Art. 1. Sine qua Hypothesi, quantuscunque labor, ars, sumptus ad rerum naturalium invisibiles causas inveniendas adhibetur, frustra erit. Vidisti autem jam elastrum illud Aëris quod supponunt, aut impossibile esse, aut recurrendum esse ad Hypothesim Hobbianam quam (fortasse non intelligentes) rejecerunt.

B. Nescio quid ad hæc respondendum sit. Sed si tu per hanc Hypothesim

ſim tuam cætera hujus machinæ Phænomena expedieris tam clare, quam illi fecerunt per ſuppoſitam gravitatem Atmoſphæræ, tuam ego veram eſſe exiſtimabo. Sed habent quoque Hypotheſim aliam, qua Phænomena eadem ſalvari poſſe putant; Carteſianam. Viſum Carteſio eſt Aërem nihil aliud eſſe præter congeriem corpuſculorum magnitudine & figura variis, flexibilibus præditorum, à calore (præſertim ſolis) à terra & aqua elevatorum, & in materia ætherea illa quæ tellurem undiquaque circumfluit natantium. Illa autem corpuſcula ab indeſinente motu materiæ illius ætherææ ita moveri & in gyrum verti, ut extenſa & circulariter mota, cætera omnia à ſe repellant; eadem autem motum illum gyrationis frigeſacta amittere & reddi flaccida.

A. Memini quidem Carteſium hoc dixiſſe de natura Aquæ, cujus partes anguillis comparavit. Sed naturam Aëris, ſi bene memini, ſimilem eſſe dicit virgultis arborum. Sed quiſquis talis ſuppoſitionis author fuit parum refert. Nam ipſa Hypotheſis in qua motus ſupponitur materiæ ſubtilis ſine cauſa velociſſimus, & præterea corpuſculorum innumerabiles vertigines diverſæ, ab illius materiæ unico motu generatæ, vix ſani hominis eſt. Sed redeamus ad Hypotheſim priorem, ubi Aëri tribuitis gravitatem. Primò explicandum eſſet quid ſit Gravitas. Quod Gravitas eſt conatus ab omni loco ad centrum terræ, ſciunt omnes. Conatus autem motus eſt, quanquam imperceptibilis; cujus conatus ſive motus imperceptibilis cauſam efficientem quibus machinis inveſtigatis? Nam id primo quærendum erat; deinde quomodo à gravitate Atmoſphæræ Phænomena machinæ veſtræ ſalvari poſſent. Quod Atmoſphæræ inſunt permiſtæ corpori æthereo multæ tum aquæ tum etiam terræ particulæ, facilè perſuadeor. Sed quod in medio Æthere ſurſum, deorſum, quaquaverſum motæ, nec ſemper alteræ alteris innitentes gravitent, inconceptibile eſt. Ligna & corpora cætera aqua leviora, ponderi tamen totius addunt aliquid, quia utrumque corpus grave eſt. At in Ætherea ſubſtantia quæ gravis non eſt, niſi dum ſubſidunt, gravitare non poſſunt. Quomodo enim dum non ſubſidunt (ſi gravitas conatus ſit deorſum) dicentur gravitare, aut Aërem comprimere quanquam laneum.

B. Indigent hæc meditatione majore quam ut ſubito aſſentiar. Verum pergamus ad experimenta noſtra, ut videamus an cauſæ earum reddi poſſint per ſuppoſitiones tuas? Et primo —

A. Primo ipſas tibi ſuppoſitiones debeo proponere & (ut eas intelligas) explicare. Noſti à Copernico introductam eſſe Hypotheſim hanc, nempe Terram motu annuo circumagi circa Solem ita, ut axis ejus ſemper ſibi feratur parallelωs. Quod autem de axe dixit verum quoque eſt de omni alia linea recta in corpore telluris conſiderata.

B. Scio

B. Scio hoc, atque Hypothesim illam pro vera haberi hodie à doctis fere omnibus.

A. Motum hunc appellat Hobbius *circularem simplicem*, quia omne punctum terræ (dum tota facit suum circulum) describit (ut ab eo demonstratum est *Lib. de Corp. Cap.* 2. *Artic.* 1.) suum quoque circulum. Eodem Cap. Artic. 10. ostendit à motu circulari simplice motum generari etiam *circularem simplicem*. Itaque cum ab iisdem doctis causa motus annui putatur esse Sol, talem quoque motum ascribit Soli. Et his quidem Hypothesibus non ad hæc sed ad alia Phænomena salvanda utitur. Sed de Vacuo dicturus & natura Aëris, aliam assumit Hypothesim, hanc, Quod Terra motum sibi proprium habet ab ipsa natura sive Creatione acceptum etiam *circularem simplicem*. Et per suppositionem hanc multa de causis naturalibus, perspicue demonstrat; eam autem qualis sit, sic intelliges. Sume tibi in manus pelvem, in cujus fundo sit aliquantulum aquæ, quantulumcunque modò visibile: Nonne potes tu aquulam illam, pelvem movendo, ita movere ut circum currat (elevans se) circa pelvis superficiem concavam?

B. Possum, & facilimè. Nam pelvem utraque manu comprensam agitabo circulariter; sed ut circulos faciat valde parvos, ne aqua exiliat. Quod cum faciam, aqua quæ in fundo erat sine dubio exurget, & per superficiem pelvis concavam circumfluet.

A. Sed motus illius circularis (quia moturum te dicis pelvem utraque manu circulariter) ubi erit centrum?

B. Centrum? Inexpectatum hoc dicis. Respondeo tamen, centra sunt non unum sed plura; tot credo quot possunt in corpore pelvis considerari puncta, & (quod sequitur) totidem circelli, iique inter se æquales.

A. Descripsisti ergo motum illum quem vocat Hobbius *circularem simplicem*, nisi quod per circularem intelligit ille motum in se redeuntem quemlibet.

B. Sic intelligo quoque ego. Nihil est conceptu facilius. Supponatur ergo (ut jubes) talem esse telluris motum *circularem simplicem* naturæ ipsius congenitum.

A. Quod si per omnipotentiam divinam annihilatum vel procul in alium locum ultra stellas fixas translatum esset telluris hujus dimidium, nonne credis partem reliquam eundem motum retenturam?

B. Credo, & (quia video quo tendis) dico præterea etsi unica ejus Atomus hic relinqueretur, quod etiam illa Atomus eodem moveretur motu *circulari simplice*.

A. Particulæ ergo illæ terreæ aqueæque quæ Aëri nostro interspersæ

veſtram faciunt Atmoſphæram, eundem habent illum motum *circularem ſimplicem* congenitum.

B. Neceſſario ſequitur.

A. Siquidem autem Sol (ſive præcipue, ſive ſolus) particulas illas à terra elevat, ut veſtri credunt, & cum illis ego; mihi quidem non incredibile videbitur, quanto Aër propior terræ eſt, tanto illum partibus terreis eſſe pleniorem.

B. Dubium non eſt.

A. Intellexti ergo Hypotheſes meas. 1. Quod Aëri interſperſæ ſunt particulæ multæ terreæ præditæ motu circulari ſimplice naturæ ſuæ congenito. 2. Quod major eſt quantitas earum particularum in Aëre prope ad terram quam in Aëre à terra remotiore.

B. Sunt quidem Hypotheſes haud abſurdæ. Reſtat ut oſtendas eorum uſum ad ſalvanda Phænomena quæ nunc dicturus ſum. Primo, quoniam vidi, Recipiente (ut nos loquimur) pæne exhauſto, vel (ut tu vis) ſuctione ſæpe repetita, manubrium quod forte manibus ejus qui ſuctorem revellebat elapſum, retro ferri verſus Cylindri ſummitatem; Explica ergo primo per Hypotheſes tuas, ſi potes, quare id ſit neceſſarium.

A. Quoniam per Suctoris retractionem Aër purus impulſus erat, partes autem terreæ impulſæ non erant, major erat ratio particularum terrearum quæ extra Cylindrum Suctori contiguæ erant ad Aërem purum, in quo motum ſuum exercebant, poſt revulſionem quam ante. Quare particulæ illæ motæ minus habentes loci ad motum ſuum naturalem exercendum; aliæ aliis impingebant, & propellebant. Neceſſe ergo erat ut particulæ quæ Suctoris ſuperficiei contiguæ erant Suctorem propellerent. Quod eſt ipſum Phænomenon. Hoc autem connotandum eſt, quod à ſurgente Suctore, Aër qui erat intra Cylindrum, eadem via qua intravit, exprimeretur.

B. Fieri quidem ita poſſe facile video; neque illic quicquam video mirabile præter ipſam Hypotheſim. Quam tamen minus aliquanto mirabilem eſſe fateor quam eſt ſuppoſitio noſtra de Aëris vi Elaſtica.

A. Vt operum Naturæ mirabilium, cauſæ quoque ſint mirabiles, à ratione alienum non eſt; neque hominis Philoſophi eſſe cenſeo, corporum quorundam, ut ſolis & ſtellarum mirabiles ſupponere magnitudines, contra vero mirabiles exiguitates non admittere; cum virtutis ejuſdem infinitæ ſit utraque creare tam maxima quam minima; & mirandorum effectuum cauſas reddere ſine mirandis Hypotheſibus ſit impoſſibile. Hypotheſim legitimam faciunt duæ res, quarum prima eſt. Vt ſit conceptibilis (id eſt non abſurda) altera, ut ab ea conceſſa inferri poſſit Phænomeni neceſſitas. Harum primâ caret Hypotheſis veſtra, niſi forte concedamus,

mus, quod concedendum non eſt, Moveri poſſe aliquid à ſeipſo. Suppo-nitis enim Aëris particulam (quæ certe dum premitur quieſcit) ad ſui re-ſtitutionem moveri, nullam aſſignantes talis motus cauſam præter illam ipſam particulam.

B. Noſti experimentum illud de Vacuo Torricellianum. Cylindrum cavum, vitreum, ab una parte accurate clauſum, ab altera parte apertum, repletum argento vivo invertunt immerguntque in vas apertum, in quo vaſe continetur etiam argenti vivi quantum opus eſt ad os Cylindri conte-gendum. Itaque argentum vivum deſcendit è Cylindro in ſubjectum vas. Nonne ergo ſpatium quod in Cylindro ab argento vivo deſeritur, rema-nebit vacuum?

A. Non eſt neceſſe. Si in fundum uſque maris veſica detrudatur ple-na Aëris, atque illic rupta exitum præberet Aëri, putasnè Aërem illum jam liberum in fundo maris manſurum, an potius aſcenſurum eſſe ad ſu-perficiem aquæ?

B. Aſcendet profectò manifeſtè ebulliens.

A. Quare autem? Noli mihi nunc ſic reſpondere, nempe accidere hoc quia minus eſt Aër quam aqua gravis, ſed. oſtende à quo motore (per corpus aquæ minus mobile quam eſt ipſe) Aër penetrans iſtuc fertur.

B. Aqua deorſum conatur multo magis quam Aër. Neceſſe ergo eſt (ut mihi ſaltem videtur) ut Aqua per conatum quem habet ad centrum terræ majorem quam habet Aër, Aërem premat, & Aër preſſus fundum premat, & fundus preſſus Aërem repercutiat tanto conatu ut aquam di-movens neceſſario emergat.

A. Quid ſi in vaſe clauſo aqua inferior exiſtens, verſus Aërem ſuper ipſum exiſtentem ſupponatur aſcendere eodem conatu quo tendit natura-liter deorſum, quid fieret?

B. Aër rurſus aquam penetrans locum in Cylindro capeſſeret inferio-rem.

A. Cur autem idem non contingeret ſi pro aqua poneremus in Cylin-dro argentum vivum?

B. Continget idem.

A. Cogita jam in experimento Torricelliano, argentum vivum de-ſcendere in ſubjectum vas continens etiam argentum vivum; argentum autem vivum quod in vaſe eſt aſcendere eodem conatu quo deſcendit in Cylindro, & premere aſcendendo ſuperjacentem Aërem, qui Aër (ſup-poſito, Vniverſum mundum eſſe plenum) preſſionem ſurgentis argenti vivi effugere non magis poteſt quam ſi ambo corpora concluſa eſ-ſent in uno & eodem Cylindro. Quare neceſſarium eſt ut Aër penetret

ipsum corpus argenti vivi, vel transeat inter superficiem argenti vivi convexam & Cylindri concavam. Vides igitur hujus Phænomeni rationem reddi posse sine suppositione Vacui, vel Elastri, vel motus circularis simplicis Atomorum.

B. Si quod revera Aëris pondus sit, vel si talis motus sit particularum terrearum qualem tu supponis, nihilne conferunt ad ascensum & descensum argenti vivi in Cylindro?

A. Etiam conferunt; nimirum, ut argentum vivum aliquantulo minus descendat quam si Aër externus esset purus & sine pondere.

B. Scimus quod ad altissimi montis radicem, argentum vivum quod est in Cylindro magis subsidit quam in monte summo.

A. Sed & particulæ illæ quæ interspersæ Aëri ita moventur ut supposuimus, magis confertæ sunt ad radicem montis quam in summo. Nam hoc quoque supposuimus.

B. In vas apertum infudimus aquam; in aqua fistulam statuimus erectam, longam, exilissimam. Observavimus autem aquam è vase subjecto in erectam fistulam ascendisse.

A. Nec mirum. Nam superficiem aquæ, particulæ Aëri interspersæ, aquæque contiguæ motu suo verberabant, ita ut aqua non potuit in fistulam non ascendere, & sensibiliter quidem in fistulam valde angustam.

B. Revertor ad Phænomena Machinæ nostræ. Si quis post impulsionem revulsionemque Suctoris aliquoties repetitam, Epistomium superni orificii Recipientis conetur extrahere, inveniet illud valde gravitare, tanquam si multarum librarum pondus ab eo penderet. Unde contingit hoc?

A. Ab Aëris qui est in Recipiente fortissimo conatu circulari, facto à violento ingressu Aëris inter superficiem Suctoris convexam & Cylindri concavam, generato per iteratam illam impulsionem revulsionemque Suctoris, quam vos perperam vocatis exuctionem Aëris. Nam propter naturæ plenitudinem Epistomium extrahi non potest quin Aër qui est in recipiente (Epistomio contiguus) una extrahenda sit. Qui quidem Aër si quiesceret facillime Epistomium sequeretur. Sed dum velocissime circuit satis difficulter sequitur, id est, videtur esse valde gravis.

B. Verisimile est. Nam ut Aër novus in Recipiens paulatim admittitur, etiam apparentem illam gravitatem paulatim perdit. Vidimus item aquam demissam in Recipiens post Suctoris aliquot reciprocationes ita bullire ac si supposito igne fervesceret.

A. Id quoque accidit propter velocitatem Aëris, ut dictum est, in Recipiente circumeuntis; nisi forte aquam illam dum bullit calidam quoque

que esse deprehendatis. Nam si certi essemus illam plus calescere, alia causa Phænomeni excogitanda esset.

B. Imo certi sumus quod non plus calescit sensibiliter.

A. Quid ergo tali aquæ motui conferre posse putas majorem vel minorem Atmosphæræ gravitatem?

B. Neque illum motum attribuunt, puto, Atmosphæræ.

A. Ab hoc experimento manifestum est, quod Recipiens per exuctionem hanc quam vocatis Aëris, non sit vacuum. Nam moveri aqua non potuit nisi à movente aliquo moto & contiguo. Itaque Phænomenum hoc demonstrationem suppositionis meæ continere videtur non infirmam. Præterea dic mihi, bullientem aquam potuistin' conspicere?

B. Quid ni?

A. Nonne Visionem fieri concedunt vestri per actionem continuam ab Objecto ad Oculum? Nonne etiam putant actionem omnem esse motum & omnem motum, esse corporis? Quomodo ergo potuit ab Objecto, nempe aqua, ad oculos tuos motus per vacuum (id est per non corpus) derivari?

B. Non affirmant nostri ita vacuum esse Recipiens ut nullus omnino Aër relictus sit.

A. Nil refert an totum Recipiens vacuum sit, an magna ejus pars. Nam utrumvis supponatur, derivatio motus ab Objecto ad Oculum intercipietur.

B. Ita videtur; nec habeo quod respondeam. Pergo igitur ad experimenta. Per eandem reciprocantis Suctoris operam etiam animalia si in Recipiente concludantur, tamquam exucto Aëre, intra duo vel tria minuta horæ morientur; quod concesso Vacuo, mirandum non est, negato, nescio quomodo evenire potest.

A. Credin' tu animalia ista tam cito interempta esse eo quod carerent Aëre? Quomodo ergo sub aquam vivunt Urinatores, quorum aliqui (assueti à pueritia) caruere Aëre per horam integram? Inclusa in Recipiente animalia occidit motus ille idem vehementissimus, quo distenduntur rumpunturque inclusæ vesicæ.

B. Discedo iterum à Machina, & causam quæro noti omnibus experimenti. Si quis phialæ omni corpore præter Aërem vacuæ os apertum labiis undique arctè complectens Aërem intus contentum conetur exugere, Primo, labra inde difficulter revelli sentiet; Deinde, si phialæ inversæ os in aquam quantulamcunque immergat, videbit aquam in phialam ascendere altius quam est subjectæ aquæ superficies. Quæro cur aqua contra naturam suam ascendit præterquam ut spatium impleat, quod in phiala, factum erat sugendo vacuum?

 A. Vacui

A. Vacui fuga causa rei esse non potest. Si Aërem exuxisset, aut Aër alius, dum phialam à labiis ad aquam transferrebat, ingressus esset; aut postquam transtulisset, aqua ingressa non esset. Facilius enim ascendit Aqua quam Aër. Quid ergo effecit ut aqua ascenderet? Conatus Aëris ad exitum è phiala. Quod sic intelliges. Qui phialam sugit nihil ad pulmones attrahit, ut faciunt qui respirant, neque in ventriculum deglutit, uti infans qui matris sugit ubera. Exucto ergo Aëri quis locus est quo se recipiat? Nullus. Non ergo exugitur. Suctio ergo nihilne (inquies) agit? Imò multum. Nam ab illa fit primò, ut labra sugentis ad collum phialæ ita arctè adhereant, ut non facile divellantur, incipiente disjunctione ab ambitu contactus exteriore. Secundò, fit sugendo, ut Aër qui est intra phialam conetur per eam partem exire ubi Suctionis est initium, hoc est per phialæ os. Itaque ore phialæ quantulumcunque in aquam immerso (si conatus Aëris quem habet à Suctione, major sit quam vis qua aqua gravitat) necessarium est, ut Aër aquam penetrans exeat, & in locum ejus ascendat aqua, donec vi Suctionis decrescente, conatus Aëris ad exeundum, & aquæ ad subsidendum fiant æquales.

B. Nihil probabilius. Dic mihi nunc quam causam habet vis illa admirabilis qua pilæ plumbeæ, vel etiam sagittæ emittuntur è fistulis illis quas appellant sclopetos ventaneos, quorum fabricam nemo fere nescit eorum qui conversari solent cum Philosophis.

A. Sclopetus ventaneus, ut & machina vestra, duos habet ventres & Suctorem. Machina vestra foramen habet cum clavicula in ventrium commissura; sed sclopetus hic in commissura ventrium foramen habet cum valvula quam Aër à Suctore incussus facile aperiens intrat in ventrem ulteriorem, & pro maxima vi qua incussus fuerat exitum tentans circumcurrit, donec ope lingulæ, dato exitu, per ventris ulterioris fundum erumpat, tanta vi quantam multi & validi ictus Suctoris conferunt. Itaque mirum non est si pilam exitui oppositam per satis longum spatium ejiciat.

B. Sed quomodo possunt ictus illi satis fortes esse ad Aërem incutiendum, cum Suctor talis esse debeat ut ventrem anteriorem adæquate impleat?

A. Est in Suctore ipso, ut nosti, foramen cum valvula, quæ valvula dum retrahitur, Suctor ab Aëre externo facile aperitur. At dum impellitur aperitur illa valvula quæ est in ventrium amborum commissura.

B. Memini ita esse. Nec dubito quin effectus illius veram unicamque causam reddidisti, eandemque quæ mirabiles illas in machina nostra excitavit motus Aëris. Quam autem illius effectus causam nostri reddunt vel reddi-

redditurі sunt nescio. Redeo rursus ad experimenta machinæ nostræ. Appendunt in bilance ad unum libræ brachium Vesicam inflatam; ad alterum, plumbi tantum ut fiat æquilibrium, & demittunt in Recipiens ita ut pendeat ab operculo. Vidimus autem exucto Aëre præponderare Vesicam. Ponderatur ergo Aër in loco vacuo, & per consequens à præponderatione Vesicæ concludunt gravitatem ejus esse aliquam. Etiam quanta illa est aliquatenus intelligunt.

A. Quod quidem lanx in qua est Vesica magis deprimitur quam altera, certi esse possunt oculis testibus: Quod autem id à gravitate Aëris naturali accidit, certi esse non possunt; præsertim si quæ sit gravitatis causa efficiens nesciunt. Causam autem gravitatis quamnam assignant?

B. Nullam adhuc, sed per experimentum ipsum illam quærunt. Quoniam autem Vesica etsi non præponderat propendit tamen, ostende propter quam causam propendit.

A. Quod Vesica, sive follibus sive flatu oris distenta sit, gravior sit quam eadem Vesica non distenta, negare nolo, propter majorem quantitatem Atomorum follibus vel corpusculorum fuligineorum ab halitu inflatorum. Ab experimento autem quod fit à Vesica inflata nihil colligunt quod sit satis certum. Oportuit lancibus imponere duo vasa pondere æqualia, quorum alterum esset accurate clausum, alterum apertum. Sic enim non inflatus sed inclusus tantum Aër ponderatus esset. Quando igitur Aërem sic ponderatum videbis, meditabimur postea quid dicendum sit de Phænomeno quod retuleris. Quod attinet ad causam gravitatis, mihi quidem nihil videtur verisimilius quam quod causa illa quæ potuit à principio Homogenea compellere & Heterogenea dissipare, eadem nunc potest Homogenea dissipata per violentiam, iterum congregare, & Heterogenea vi compulsa disjicere. Motus autem qui id potest alius esse non potest præter motum illum circularem simplicem quem definivit Hobbius Lib. de Corpore, Cap. 15, appellatque alicubi Fermentationem, & de eo proprietatem hanc demonstrat, quod congregat Homogenea & Heterogenea dissipat. Motus autem hujus initium in Sole esse supponit.

B. Placet mihi tua magis Hypothesis quam illa de vi Aëris Elastica. Nam video quod à veritate illius, veritas dependeat vel Vacui vel Pleni; sed à veritate hujus nihil sequitur in neutram partem quæstionis. Aëris, inquit, structura similis est compressæ lanæ. Bene est. Lana fit ex filis. Recte. Sed cujus figuræ? si parallelopipedi, nulla potest esse compressio partium, si non parallelopipedi, erunt inter fila illa spatia quædam relicta; quæ si vacua sunt, supponunt vacuum, ad probandum quod Vacuum est possibile; si plena, plenum dicunt quod Vacuum putant.

Procedo jam ad experimenta alia, & referam primo ea quæ Igni accidunt incluso in Recipiente. Candelam ardentem immissam in Recipiens, & in medio ejus pendentem, postquam (clauso ejus orificio) cæptum est Suctorem reciprocare, intra spatium semi-minuti horæ vidimus extinctam.

A. Candelam ardentem demissam in fodinam (unde effodiunt carbones terreos) quanquam fodina neque clausa erat neque obscura, sed ut in aquula quæ in fundo erat tamquam in speculo videretur cœlum, tamen sine ullius Suctoris opera, candelam, inquam, antequam pervenit ad mediam altitudinem fodinæ, intra spatium semi-minuti horæ vidi extinctam.

B. Carbones ligneos bene accensos demissos, ut diximus, in Recipiens; ab initio Suctionis vidimus statim languescere, & post spatium trium minutorum non potuisse ignem amplius videri.

A. Carbones terreos bene accensos, demissos (ut modo dixi) in eandem fodinam, vidi primo languescere, deinde intra spatium trium vel quatuor minutorum non potuisse ignem videri amplius; attamen intra tantundem temporis (è fodina extractos) rursus ignescere.

B. Contigit idem Carbonibus quoque nostris immisso Aëre. Mirum ni illam fodinam Machina nostra imitetur.

A. Proculdubio imitatur, nisi quod fodinæ illæ non omni tempore experimentum exhibent. Vtrobique enim extinctio ignis eandem habet causam. Quod sic intelliges. Aërem quem vi qua Suctor in Cylindro æneo retractus ingredi cogit inter superficiem Suctoris convexam & Cylindri concavam, quem deinceps cursum habere arbitraris?

B. Cursum habet, primo, secundum lineas illas erectas quæ constituunt Cylindri superficiem concavam; deinde per lineas quæ constituunt superficiem lacunaris Cylindri ejusdem. Itaque partes Aëris ingredientis per lineas rectas Diametraliter oppositas movebuntur undiquaque motibus obviam contrariis. Necessario ergo se mutuo prementes conabuntur per lineas interiores; & propter pressionem undique æqualem, motum quidem habebunt in neutram partem sensibilem, conatum autem vehementem unaquæque pars contra partem sibi occurrentem.

A. Necesse ergo erit ut totus ille Aër donec durent illi conatus oppositi consistentiam majorem habeat quam si partes ejus solo contactu conjungerentur.

B. At neque candela, neque carbones in Cylindro collocati sunt, sed in Recipiente.

A. Scio. Sed lineæ per quas motus ingredientis Aëris designantur (aperto

(aperto transitu) in communi ostio se mutuò secant; & (per consequens) licet inverso ordine, conatus Aëris similiter procedet in Recipiente atque in Cylindro; eademque erit utrobique Aëris consistentia, media quædam inter consistentias Aëris puri & aquæ. Cogita ergo quam sit naturis earum ad candelam vel ignem vel vitam animalium, quæ saltem vitam pulmonibus debent, extinguendam vis similis consentanea; quamque necessarium sit ut conatu illo circulari in omni puncto Recipientis motum vehementem quanquam invisibilem fieri. Simili modo circa vim qua candela carbonesque igniti extinguuntur in fodinis determinari (quanquam Phænomenon illud constans non sit) à ratione alienum non est, & dicere quod aliquando Aër è parietibus fodinæ ab omni simul parte efflatus velocissimis & oppositis motibus fodinam impleat. Nam eadem omnia sequentur quæ in Recipiente. Mirandum igitur non est si effectus sint utrobique similes.

B. Extincti semel carbones cur reviviscunt? Et cessantem semel vitam quomodo recipiunt animalia?

A. De ea re quid sentiunt vestri?

B. Fuere eorum aliqui qui remansisse dixerunt in carbonibus illis (quanquam extincti videbantur) particulas quasdem igneas, quæ admisso Aëre ventilatæ cæteram molem denuò accenderunt.

A. Næ illi quæ dicerent non videntur cogitasse, sed sortitos esse. Credin' tu, in carbone ignito partem aliquam non carbonem, sed ignem esse, aut in candente ferro partem inesse quod ferrum non sit, sed ignis? Ab unica scintilla, magnæ urbis incendium nasci potest. Atqui si ignis, corpus ab ignito diversum sit, non plures potuere esse partes igneæ in toto incendio quam in una illa scintillula. Videmus corpora diversorum generum à luce solis tam per refractionem quam per reflectionem factam in speculis comburentibus accendi posse, neque tamen quenquam esse credo qui putet particulas igneas à sole ejectas transire posse per substantiam globuli Cristallini. In Aëre intermedio ignis nullus est. Motus autem in partibus minutissimis corporis combustibilis, si talis sit ut partes illas minutas ita dissipet & disjiceat ut Aërem ad oculum satis fortiter moveat, Ideam ignis faciet, non aliter quam oculo vehementer percusso vel fricato oriri solet phantasma lucis. Sed Naturam & causam tam ignis quam lucis in Lib. de Corpore Cap. 27., satis explicavit Hobbius. Quoniam ergo ignis natura à motu tali dependet, ut vis percussionis oculi, exoriri faciat phantasma lucis, quanquam vis illius motus in Recipiente (ut loquimini) evacuato diminuta sit, oppressa ab Aëris intus commoti consistentia, non tamen extinguitur; & propterea levata oppressione, satis habebit virium ad excitandam phantasiam lucis quanquam

debi-

debiliorem. Idem ſentiendum eſt de vita animalium, quæ in Recipiente vel fodina videntur quidem eſſe mortua, motus tamen internus partium calorificus, vitæ proprius, nondum extinguitur, & proinde vitam paulo poſt recipiunt.

B. Quando autem eſt quod de homine verè pronuntiare poſſumus quod eſt mortuus, ſive (quod idem eſt) animam expiravit. Cognitum enim eſt homines nonnullos pro mortuis habitos, poſtridiè elatos revixiſſe.

A. De puncto temporis quo anima à corpore ſeparatur difficile eſt ſtatuere. Perge igitur ad experimenta alia.

B. Si demittatur in Recipiens veſica mediocriter inflata, illa per reciprocationem Suctoris amplius diſtendetur, & tandem (ſi opera urgeatur) diſrumpetur. Quare autem?

A. Quia cuticula omnis ex filiculis conſtat, quæ præter figuras, contactum per omnia puncta accuratum habere non poſſunt. Pervia ergo eſt veſica, cum ſit cuticula, nec Aëri tantum, ſed etiam aquæ qualis eſt ſudor. Eadem ergo Aëris per vim incuſſi eſt compreſſio intra veſicam quæ extra, cujus conatus, propter viam motuum undiquaque decuſſatam, tendit undiquaque ad ſuperficiem veſicæ concavam. Quare neceſſarium eſt ut undiquaque intumeſcat, & creſcente conatus vehementiâ tandem laceretur.

B. Si acus magnete excitus liberè pendeat intra Recipiens, ſequetur tamen ille motum ferri quod circumducitur extra Recipiens. Item objecta intus poſita ab iis qui extra ſunt videbuntur & ſoni intus facti audientur. Omnia hæc æque poſt atque ante exuctionem Aëris, niſi quod ſoni ſunt aliquanto poſt quam ante debiliores.

A. Manifeſtiſſima hæc ſunt ſigna Recipientis ſemper pleni, nec poſſe inde exugi Aërem. Quod autem ſoni inde ſentiantur debiliores, ſignum eſt conſiſtentiæ Aëris. Conſiſtentia autem Aëris à motu ejus eſt per lineas diametraliter oppoſitas.

B. Etiam duo pendula æqualia & ſimilia, in altitudine æquali, ſi alterum in Aëre libero, alterum in vacuato Recipiente ſuſpenſum ſit; ſimulque retracta ſint à ſitu perpendiculari, eorum itiones & reditiones ſimul abſolventur; differentia ſaltem manifeſta non apparet.

A. Credo. Recipiens enim non erat (ut putaſtis) magis vacuum poſt quam ante Suctionem.

B. Si duo corpora dura (puta) marmora plana, bene lævigata, ſe mutuo ſecundum ſuperficies ſuas planas tetigerint, illa (ut ſcis) ita cohærebunt, ut in Aëre ſuſpenſa marmor inferius à ſuperiore ſine magno pondere aut alia magna vi ſeparari non poſſit. Ponderi hoc attribuunt noſtrum

ſtrum aliqui columnæ Atmoſphæricæ cujus nixus per reſultum terminatur in ſuperficie inferiore inferioris marmoris, quod per conſequens etiam ſuſtentat. Sed ne ejusdem marmoris ſuperficiem premat ejusdem columnæ directum pondus, prohibet marmor ſuperius contiguum. Siquidem ergo illa marmora ſic cohærentia transferantur in Recipiens, atque illic ſuſpendantur, exucto autem Aëre marmor inferius cum ſuperiore cohærere deſinat, dubitari non poteſt quin cauſa aſſignata vera ſit. Et tranſlata in Recipiens fuere, ſed ſine ſucceſſu expectato. Nihilo enim magis deſierunt cohærere Forte quia non ſatis bene coaptata fuerant.

A. Imò quia nihil iſtic erat quod ageret Atmoſphæræ pondus. Experimento hoc excogitari contra opinionem eorum qui vacuum aſſerunt aliud argumentum fortius aut evidentius non potuit. Nam ſi duorum cohærentium alterutrum ſecundum eam viam in qua jacent ipſæ contiguæ ſuperficies, propulſum eſſet, facile ſepararentur, Aëre proximo in locum relictum ſucceſſive ſemper influente. Sed illa ita divellere ut ſimul totum amitterent contactum, impoſſibile eſſet mundo pleno. Oporteret enim aut motum fieri ab uno termino ad alium in inſtante, aut duo corpora eodem tempore in eodem eſſe loco, quorum utrumvis dicere eſt abſurdum. Cauſam autem quam aſſignant vide quot quantisque incommodis laboret; Et primo columnam illam Atmoſphæricam quam ſuperficiei ſuperioris marmoris inniti volunt quæ ſequuntur. Confitentur enim tum ipſi tum alii omnes ponderationem omnem conatum eſſe per Lineas rectas undequaque ad centrum Terræ; & proinde non per Cylindrum vel Columnam fieri, ſed per pyramidem cujus vertex eſt centrum Terræ; baſis, pars ſuperficiei Atmoſphæræ. Itaque ſi pyramis illa ſecetur à cohærentibus marmoribus, talis erit pyramidis illius figura qualem definiet ambitus interſecantis eam marmoris. Conatus ergo punctorum omnium ponderantium propagabitur ad ſuperficiem marmoris ſuperioris antequam poſſit propagari ulterius (puta) ad terram. Poſtquam autem conatus ad Terram propagatus fuerit, Aër rurſus per reſultum inde conabitur ſecundum easdem retro rectas ad ſuperficiem inferiorem inferioris marmoris. Nam incidentes perpendiculares perpendiculariter reflectuntur. Quoniam ergo marmor ſuperius ita ſuſpenſum eſt, ut conari deorſum non poſſit, omnis conatus innitentis pyramidis ſiſtetur in marmore ſuperiore. Non ergo propagabitur ad Terram. Neque ergo fiet reſultus ad marmor inferius. Non ergo oritur à reſultu conantis Atmoſphæræ quod marmor inferius ita ſuſtentatur, ut à contactu cum ſuperiore non ſeparetur.

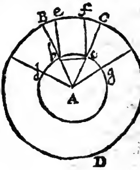
 B. Cer-

B. Certissimum est. Illi autem qui causam ejus talem reddiderunt non erant fortasse Geometræ. Miror tamen Paralogismum hunc non vidisse Geometriæ Professores, qui reflectionum vias ignorare non debuerunt. Sed vis illa Elastica quam in Aëre esse dicunt nihilne ad marmor sustinendum conferre potest?

A. Nihil omnino. Non enim conatus in Aëre est ullus ad centrum terræ magis quam ad aliud quodvis punctum universi. Quoniam enim gravia omnia tendunt à circumferentia Atmosphæræ ad Centrum terræ, & inde rursus ad circumferentiam Atmosphæræ per easdem lineas reflexas, conatus sursum conatui deorsum æqualis erit, & proinde mutuo se perimentes neutra conabuntur via. Quin aqua gravis sit non dubitatur; & siquidem homini jacenti in arida superponeretur satis magna columna aquæ quæ illius corpori, nec præterea ulli rei inniteretur, proculdubio à tanto pondere homo contereretur. Cæterum eidem homini jacenti in fundo maris columnæ ejusdem innitentis pondus non sentiretur. Nam locus omnis in figura sphærica materiæ quantumvis subtilis à conatu (si quem habeat) à circumferentia ad Centrum arcuatus sive concameratus est, ita ut non possit ruere, nec (per consequens) in ruinam niti. Id quod perspicuè tibi descripta figura (si tanti esse putas) demonstrabo.

B. Tanti esse puto. Demonstra ergo.

A. Centro Terræ A; Radio AB, quanta est semidiameter Atmosphæræ, describatur circulus B C D B. Sitque pars Atmosphæræ intra totam posita ubicunque b c? super quam insistat columna Atmosphærica e f b c. Dico columnam e f b c non premere gravitate sua partem b c. Nam si premit, propter gravitatem premit materiæ Atmosphæræ. Conatus igitur Columnæ e f b c premet partem b c versus centrum A, id id est per rectas b A, c A & cæteras intermedias. Omnis enim conatus corporis gravis est à circumferentia ad Centrum Terræ undiquaque. Quare B C, quæ major est quam ut possit descendere in Triangulo b c A, non potest descendere nisi faciat rectas b A, c A, divergere, ut sit descensioni locus. Sed fieri hoc non potest, quia conatus Atmosphæræ in d b, & g c, tantundem facit b A & c A convergere quantum pondus in b c facit easdem divergere. Non potest ergo pars b c (propter magnitudinem) quantumvis gravis sit, descendere, neque ergo premere sive gravitare. Quod erat demonstrandum.

B. Quod

B. Quod ſolum in Academia noſtra ad Philoſophiam didiciſſe me ſomniaveram, hoc tu mihi totum demonſtratione tua expergefacto ademiſti.

A. Vtraque enim illa phantaſia tum gravitatis Atmoſphæræ, tum vis Elaſticæ ſive Antitupiæ Aëris ſomnium erat. Siquidem autem illis concederetur eſſe aliquam in filiculis Aëris Antitupiam, quæreretque aliquis unde illa curvata quidem ſed quieſcentia moverentur rurſus ad rectitudinem, deberent illi, ſi Phyſici haberi volunt, cauſam ejus aliquam poſſibilem aſſignare. Alioqui idem facient quod illi qui ad queſtionem *quotam ſonuit* reſpondere audent quanquam primum ictum non audierunt. Præterea ſi poſſibile eſſe negarem ut diligentia & arte humana duæ ſuperficies corporum durorum inter ſe per omnia puncta ita accuratè congruæ fiant ut ne minimo quidem corpuſculo creabili tranſitus permittatur, non video, quomodo illi aut ſuam Hypotheſim tueri, aut negationem noſtram improbitatis arguere jure poſſent.

B. Experimentum tibi à Machina noſtra adhuc unum (ſed omnium mirabiliſſimum) nec plura referam. Suctorem qui uſque ad Cylindri ſummitatem intruſus fuerat, poſtquam omnis Aëri aditus occluſus eſſet, vi manuum ad imum retractum vidimus, ita ut ſpatium in Cylindro vacuum ſatis magnum eſſet. Suctori deinde pondus plus quam centum librarum appenſum fuit. Vidimus Suctorem ſimul ac libertatem nactus eſſet, ſua ſponte una cum appenſo pondere aſcendere uſque ad Cylindri ſummitatem. Iam ſi locus à retracto Suctore relictus vacuus erat, quomodo vacuum illud (id eſt illud Nihil) pondus omnino trahere potuit? Sin locus ille Aëre erat plenus, quibus funibus attrahere, quibus uncis prenſare potuit Suctorem? Quanta vis illa Elaſtica Aëris externi erat, qua plus quam centum librarum pondus ſurſum in Cylindro æneo, & Suctori per omnia puncta contiguo coactum eſt aſcendere? Hærent hic noſtri; quomodo hæc expedies tu?

A. Expedivi ante. Aër enim à retractione Suctoris retro pulſus, nec locum in mundo (ut ſupponimus pleno) quo ſe recipiat inveniens, niſi quem ipſe corpora contigua ſuis locis pellens ſibi faceret, perpetua pulſione in Cylindrum tandem cogitur, tanta velocitate inter Cylindri concavam & Suctoris convexam ſuperficiem, quanta reſpondere ſolet viribus illis magnis quas ad Suctorem revellendum neceſſarias experti eſtis. Aër autem ille qua Velocitate ingreditur, eandem ingreſſus retinet, ſimulque latera Cylindri ænei (vi elaſtica præditi) undiquaque diſtinet. Conatur ergo Aër in Cylindro vehementer motus, contra omnes partes ſuperficiei Cylindri concavæ; fruſtra quidem dum Suctor retrahitur, ſed quam primum Suctor manu emiſſus Aërem impellere ceſſat, Aër ille

d 2 qui

qui ante incussus erat, propter conatum in omne punctum superficiei Cylindri internæ & vim Æris Elasticam insinuabit se inter easdem superficies, eadem velocitate qua impulsus fuerat, id est, ea velocitate, quæ respondet viribus impulsionis. Si ergo tanta ponderis vis Suctori appendatur quanta manuum vis erat qua impellebatur, velocitas qua idem Aër è Cylindro exit, locum in mundo pleno nullum habens quo se recipiat, Suctorem rursus ad Cylindri summitatem impellet, propter eandem causam quæ effecit ut Suctor paulo ante impulerit Aërem.

B. Verisimile est. Cætera experimenta Machinæ quia videntur ad easdem Hypotheses tuas non difficulter reduci posse, prætereibo.

A. Fateris ergo nihil hactenus à Collegis tuis promotam esse scientiam causarum naturalium, nisi quod unus eorum Machinam invenerit qua motus excitari Aëris possit talis ut partes sphæræ simul undiquaque tendant ad centrum, & ut Hypotheses Hobbianæ ante quidem satis probabiles hinc reddantur probabiliores.

B. Nec fateri pudet; nam est aliquid prodire tenus, si non datur ultra.

A. Quid *tenus?* Quorsum autem tantus apparatus & sumptus Machinarum factu difficilium, ut eatenus tantum prodiretis quantum ante prodierat Hobbius? cur non inde potius incepistis ubi ille desiit? Cur Principiis ab eo positis non estis usi? Cumque *Aristoteles* recte dixisset, *ignorato motu ignorari naturam*, quomodo tantum in vos suscipere onus ausi estis, & erigere hominum doctissimorum non modo nostratium, sed etiam exterorum expectationem promovendæ Physicæ, qui doctrinam de motu universalem & abstracte (quod facile & Mathematicum erat) nondum statuistis? Ad causas autem propter quas proficere ne paululum quidem potuistis, nec poteritis, accedunt etiam aliæ; ut odium Hobbii, quia nimium libere scripserat de Academiis veritatem. Nam ex eo tempore irati Physici & Mathematici veritatem ab eo venientem non recepturos se palam professi sunt. Doctrinam Hobbii (inquiebat Owenus Vice-Cancellarius Oxonii) quæcunque ea sit non recipiemus. Et quod paucissimi sunt eorum qui scientias profitentur, qui veritates difficiles ab aliis quam à se inventas esse non doleant. Sed missa hæc facientes, pergamus ad Phænomena Physica quorum causas non à Machina ista, sed aliunde didicistis. Imaginare sphæram vitream, cavam, è qua promineat collum, illud quoque cavum. Per collum immittatur fistula ænea, quæ transiens per centrum pertineat fere ad fundum. Sit autem interstitium inter collum & immissam fistulam ita clausum ut Aëri pervium non sit. Per fistulam simul & collum transadigatur clavicula qua possit transitus Aëri & aquæ vel dari vel obstrui ad libi-

libitum. Totius instrumenti figuram videre potes ad finem capitis 26 libri Hobbiani de Corpore. In sphæram hanc vitream si aqua per fistulam injiciatur magna vi, (ut fit in Clysteribus) operaque repetatur quoties visum erit (potest autem hoc modo aqua impleri circiter Sphæræ dodrans) deinde si versa clavicula exitus patefiat, aqua ascendens paulatim omnis ejicietur. Causam hujus Phænomeni Hobbius hanc assignat. Aër quo ab initio Sphæra plenus erat à corpusculis illis terreis motus motu circulari simplice (quem paulo ante descripsimus) vi injectionis coactus, qui quidem purus est, exit (aquam injectam penetrans) in Aërem extrinsecum, locum relinquens aquæ. Sequitur ergo corpusculis illis terreis minus relinqui loci in quo motum suum naturalem exercere possint. Itaque in se mutuo impingentes aquam urgent ad egressum; egredientem Aër externus (quia universum supponitur esse plenum) penetrat, locumque egredientis Aëris successive occupat, donec corpuscula, quantitate Aëris eadem restituta, libertatem motui suo naturalem recipiant. Concessis autem illius Hypothesibus, causa Phænomeni manifesta est. Tui autem quibus Hypothesibus idem Phænomenon explicuere?

B. Nescio. Sed cur non potest aqua quæ cum injiceretur particulas Aëris comprimebat, ab iisdem particulis se explicantibus rursus rejici?

A. Quia locum explicatæ majorem non requirunt quam compressæ. Quemadmodum in vase aqua pleno, in qua esset multitudo anguillarum, anguillas sive in se volutas sive explicatas idem semper capit locus. Propellere ergo aquam per vim Elasticam, quæ alia non est quam motus corporum se explicantium, non possunt.

B. Comparatio illa Aëris cum aqua anguillis plena, nostris, credo, non displicebit. Aliqui enim non minimæ inter nos Authoritatis in ea sunt opinione, ut si per vacuum intelligatur locus omni substantia corporea vacuus, non esset valde repugnandum. Supponentes enim constitutum esse Aërem ex corpusculis quæ sine interstitiis componi non possunt, necessarium esse vident interstitia illa corporeæ substantiæ vel (ut apertius dicam) corporis capacia esse. Sed quod sic vacuum intelligunt Plenistæ, præsertim nuperi, id non credunt.

A. Cur non credunt?

B. Quia Plenistæ disputantes contra Vacuum, argumenta sumunt ab eo quod liquida Suctione oris per fistulam ascendit; & ab eo quod in hortulanorum hydriis superne clausis & crebris foraminibus inferne pertusis aqua non descendit. Nam talia (inquiunt) argumenta huc tantum tendunt, ut nullus detur locus in regionibus his inferioribus qui non sit aut corpore visibili aut Aëre repletus.

A. Nemo est eorum quos Plenistas vocas qui Vacuum aliter intelligit quam pro loco in quo nulla omnino substantia est corporea. Si quis negligentius loquutus dixerit, *in quo non sit corpus visibile vel Aër*, ideo dixit, quia per Aërem, totum illud intellexit corpus quod præter terram & astra reliquum spatium omne complet. Illos qui hoc negant, non aliorum sententias arbitror animadvertisse, propriis intentos. Qui per fistulam ore aquam sugit, Aërem medium prius sugit, quo distentus Aërem externum removet; qui remotus, locum (in pleno) habere nisi proximum removendo non potest; & sic continua pulsione aqua tandem pellitur in fistulam, succeditque Aëri qui exugitur. In Hydriis autem perforatis ideo hæret aqua, quia quæ per tantillum foramen exiturit adeo exigua est, ut non possit ita in longitudinem se diffundere, ut descendendo aditum Aëri faciat per foraminum circumferentias; neque Aër ab exeunte aqua pulsus locum alium (in mundo pleno) habere potest præterquam quem aqua deseret. Vides ergo causam naturalem tum ascensionis aquæ in fistula per Suctionem, tum non-descensionis per foramina hydriæ. Vides etiam quam ineptum sit ad explicationem effectuum talium advocare verba metaphorica, ut *fugam Vacui*, *horrorem Naturæ*, *&c.* quibus olim ad existimationem suam tuendam usæ sunt Scholæ.

B. Phænomenon quidem circa Vacuum causas rectè à te assignatas esse credo. Quod autem neminem esse dicas qui per Vacuum intellexit corpore visibili & Aëre vacuum, non facile concesserim. Videntur enim mihi tum Democritus tum Epicurus sic intellexisse.

A. Si per Vacuum, quid illi intellexerunt, à doctrina Lucretii judicandum est, idem intellexerunt quod ego, nempe, locum omni corpore vacuum visibili & invisibili. Sed & illi non Plenistæ fuere sed Vacuistæ.

Hactenus de natura Aëris. Transeamus ad Aquam. Si in pelvem infundas aquam, & in aquam segmentum panni lanei oblongum, cujus pars una in aquam sit immersa, altera extra pelvem propendeat, aqua pannum illum paulatim ascendens madefaciet usque ad pelvis labrum; & siquidem pars quæ est extra pelvem propenderat infra aquæ quæ est in pelve superficiem, aqua decurret. Quænam hujus effectus à Collegis tuis causa redditur?

B. Nihil de ea re audivi hactenus, nisi quod Phænomenon hoc, & illud alterum siphonis flexi sive bicruri causam habeant eandem.

A. Id vero impossibile est. Nam in Siphone nisi ambo crura aqua impleantur; aqua è pelvi non ascendet. Ascensionis causa in pannum est motus ille terrearum Atomorum quæ aquæ contiguæ sunt, motus (inquam) circularis simplex, Aëri in quo moventur communicatus; quæ Ato-

Atomi aquam ferientes in materiam laneam incutiunt, incussæ autem magis magisque madefaciunt, donec madida tota sit. Cum vero tota madida fuerit, tunc si pars panni extra pelvem, superficie aquæ quæ in pelve est inferior sit, aqua per pannum defluet propter excessum gravitatis aquæ in segmento panni externo supra gravitatem ejus quæ est in segmento intra pelvem. Nam gravitatis quantitas in eadem specie corporis non sequitur gravis molem, sed altitudinem; quamquam de Pondere aliter sentiendum est.

B. Hypothesim tuam de corpusculorum terreorum in Aëre terram ambiente motu circulari simplice, confirmat quidem experimentum hoc de hydria hortulanorum; magis tamen illud alterum de machina quam modo descripsisti, in qua injecta per vim aqua rursus ejicitur. Machinæ autem artificem novi.

A. Nonne & ille unus est ex Collegis tuis?

B. Minime. Est enim Machinopoeus, non Philosophus.

A. Siquidem Philosophia sit (ut est) scientia causarum, quo magis Philosophi habendi sunt illi qui Machinas ad experimenta commodas invenerunt, experimentorum causas nescientes, quam hic qui causas nesciens excogitavit Machinas? Differentia enim nulla hic est nisi quod alter quod nescit nescire se fatetur, alteri non fatentur.

B. Post aquæ & Aëris naturas examinatas, pergamus (si ita vis) ad naturam Ignis. Et primo, Ignis quid est? Corpus an Accidens?

A. Qui Ignem & effectus ejus quotidie vides & sentis & nominas, tibine opus est ut dicat aliquis quid sit?

B. Ego Ignem vidi sine materia ignita nunquam. Lignum, carbonem, ferrum, materiam denique quamcunque, si candescat & calefaciat, Ignem voco, & tu quoque. Mihi ergo videtur Ignis corpus esse, vel potius multa simul in ligno (vel alia materia ignita) corpuscula ignea.

A. Sed corpuscula illa suntne ignita?

B. Non ignita, sed Ignis merus.

A. Sed dixisti modo Ignem esse ignita corpora. Itaque per Ignem intelligis corpora quæ in ligno (vel alia materia) candescente & calefaciente candescunt & calefaciunt; ita ut Ignis non sit nisi qui corpus sit & in Igne alio, qui rursus sit in igne tertio, & sic in infinitum. Et propterea Ignem corpus esse à corpore ignito diversum, dictu absurdum est. Dum quærimus ergo quid sit Ignis, non aliud quærimus quam causam, quare lignum, vel alia materia, lucet & calefacit, id est causas quærimus lucis & caloris, vel potius sensionis nostræ, qua lucem & calorem percipimus.

B. Negari hoc profecto non potest. Sed lucis & caloris causæ veræ quænam sunt?

A. Illæ ipsæ quas in Lib. de Corpore, Cap. 27, ab Hypothesibus suis, methodo demonstrativo, non obscure derivavit Hobbius; quasque hic (quia liber extat) deducere non est necessarium. Sufficiat, quod modo te docui, Ignem non esse ab ignito corpore diversum. Quid autem de Frigore & Glacie opinamini vos? num etiam Frigus & Glaciem corpuscula putatis frigida & glacialia esse, in materia frigida & glaciali?

B. De causis Frigoris & Glaciei nondum certi aliquid invenimus. Quod autem aqua dum congelatur rarefit, experientia didicimus.

A. Rarefit? Non intelligo. Siquidem enim eandem numero aquam majorem dicas implere locum congelatam quam non congelatam, id dicis quod animo concipere nunquam poteris. Nam idem numero corpus eandem semper habet quantitatem, nimirum loco quem implet, sub quacunque figura, semper æqualem. Sin Aëris particulas in aquam (inter congelandum) ingressas simul cum aqua, majorem occupare locum dicas quam aqua sola, nil mirum dicis.

B. Dico aquam eandem numero in Cylindro vitreo altius ascendisse congelatam quam non congelatam.

A. Intelligo. In causa erat quod aqua congelata levior est quam non congelata, Norunt enim omnes Glaciem natantem parte sui aliqua, extra aquam in qua natat, eminere. Quod autem corpora omnia quæ mole æqualia, aquâ graviora sunt, subsidunt; & quæ leviora, eminent; quæ autem æquali gravitate sunt ita natant ut summa eorum superficies collocata sit in superficie aquæ, demonstravit Archimedes.

B. Ad generationem ergo Glaciei explicandam, necessarium esse video, non modo quid sit scire quod aquam facit congelatam leviorem quam ante erat, sed etiam quid sit quod eandem facit duriorem.

A. Leviorem facit quicquid conatum ejus ad centrum terræ minuat sive impediat; id vero aliud esse non potest præter motum alicujus corporis conatui deorsum oppositum, si non diametraliter, at saltem obliquè; idque sive Glacies fiat in vase per nive mistum sal, sive in locis apertis ut in Oceano septentrionali vel meridionali. Sed & duriorem facit motus aliquis oppositus. Nam durum dicimus illud tantum corpus, cujus parte una mota necessariò cedit totum; ut lapis durus dicitur, quia si unam ejus partem premas, totus cedet, aut pars pressa non cedet, saltem sensibiliter. Vnus igitur motus tum levitatem Glaciei, tum duritiem, sive consistentiam partium, efficere potest. Motus autem ille (quod attinet ad maria congelata) facile concipitur esse motus Aëris vehemens, oceanum & terram undiquaque radentis per circulos meridianos in Polis oppositis concurrentes. Talis enim motus Aëris, aquæ par-

particulas ſummas protrudens compingit, id eſt, totam facit duriorem; ſimulque unamquamque particulam à centro terræ magis removet quam quanta eſt terræ ſemidiameter. Neceſſe ergo eſt tali motu Aëris, particulas aquæ ſummas aliquantulum ſuſtineri, unde tota aqua compacta ſive congelata redditur levior. Interea verò atomi illæ terreæ motu ſuo circulari ſimplice compactas aquæ particulas omnes ſimul concutiunt, ita ut nulla ejus pars moveri poſſit ſine reliquis, id eſt aquam totam duram faciunt. Similiter in vaſe accidit nive & ſale circumdato. Nam liqueſcente nive, qui in nive eſt Aër, exiens, ſuperficiem undiquaque radit vaſis aquam continentis, & eundem in aqua producit effectum quem modo deſcripſimus in congelatione marium, nempe leviorem aquam & duriorem facit. Diaphaneitas autem (nam & hoc notatu dignum eſt) aliquantulum minuitur, propter Aëris cum aqua ſumma mistionem. Diaphanum enim omne per partium poſitionem turbatam albeſcit.

B. Diaphanum autem à turbato ſitu partium cur albeſcit? Scio quidem vitrum in partes minutas contritum non amplius diaphanum eſſe ſed album, & ex aquæ particulis conflictis factam ſpumam albam eſſe, & multa ſimilia. Præterea Diaphana omnia polita eſſe ſcio & Homogenea, & proinde apta eſſe ad radios lucis ita reflectendos, ut lucidi partes ſuo ordine quaſi pingantur, faciantque totius ſpeciem diſtinctam, ſed ignoro cauſam.

A. Vt diaphanum quodlibet eſt ſpeculum, ſic quoque partes ejus quantulæcunque niſi planæ & in eodem plano ſint, ſunt totidem ſpecula, repræſentantque totidem objecta lucida, ſed minutiſſima, quorum imagines confertæ exhibent non unum lucidum magnum, ſed ex omnibus conflatum unum Colorem ad lucem proxime accedentem, quam vocamus Albedinem. Itaque corporum, quæ natura alba ſunt, ſuperficies conſtant ex ſuperficiebus innumeris præ exiguitate quidem ſigillatim viſu non perceptibilibus, convexis tamen, & (per conſequens) lucem ita reflectentibus ut ab omni parte ad oculum pervenire poſſit tantum radiorum, quantum ſufficit ad faciendam viſionem; quod quidem ab una ſimplice ſuperficie fieri non poteſt.

B. Qualem autem ſuperficiem habere debet objectum, ut appareat nigrum?

A. Vt album luci, ita nigrum tenebris ſimile eſt. Et propterea ſuperficies corporis nigri talis eſſe debet, ut nullus radius (vel pauciſſimi) eorum qui ab Objecto lucido in eam incidunt, reflecti ita poſſit, ut ad oculum perveniat ubicunque poſitum.

B. Qualisnam eſt illa?

A. Ea quæ componitur ex partibus minutiſſimis quidem, & quæ viſum ſingulæ fugiunt, ſed erectis. Nam ſi minutiſſimæ ſint eædemque erectæ, omnis radius in eam incidens à lucido Objecto ubicunque poſito, reflectetur in ſubjectum corpus, & (per conſequens) ad oculum venire non poteſt; & ſic Nigrum non tam videtur quam à circumſtante viſibili diſtinguitur.

B. Hanc ipſam Nigredinis cauſam reddidit in frequente conſeſſu unus ex noſtris tibi bene cognitus & amicus. Sed non perſuaſit. Reſponſum enim fuit, Quod ſi ita eſſet, veſtem omnem piloſam oportere eſſe nigram. Et viſus eſt plurimis rectè reſpondiſſe.

A. Quid, pilosne illos putaverunt eſſe corpora adeo exigua, ut videri non poſſent? Conjicere hinc licet quam ſunt illi boni ratiocinatores; & quæ ſit ab illis expectanda Philoſophia Naturalis. Fortaſſe nigredinis cauſam illam pro vera admittere non voluere, quia eadem in Lib. de Corpore. Cap. 27, Art. ultimo, ab Hobbio primo aſſignata eſt. Quam autem Duritiei cauſam aſſignatam ab illis audiiſti.

B. Ab aliquibus tres. Primam partium magnitudinem. Secundam, Quod partium ſuperficies mutuo ſe tangant. Tertiam, partium intricatam poſitionem. Quarum ſufficit ad corporum quorundam indurationem unaquælibet.

A. Quin corpuſcula (qualia ſunt atomi quas ſupponit Lucretius, atque etiam Hobbius) jam ante dura, facile poſſint ab aliqua dictarum cauſarum compingi ita ut totum ex illis factum durum fiat, dubitandum non eſt. Sed qui duritiei cauſam aſſignare volunt, debent illi cauſam indicare Duri primi.

B. Ita videtur. Quidam enim è noſtris cum redarguere illos vellent qui partium cohæſionem glutini cuidam tribuebant, interrogaverunt eos (& rectè quidem ut nobis viſum eſt) quodnam eſſet glutinis illius aliud gluten.

A. Eodem jure utens, circa primam & ultimam dictarum cauſarum, ſimiliter quæro ego, quid ſit in particulis duris totius duri quod efficit duritiem. Nam argumentum quo vos uſi eſtis contra illos qui ſuppoſuerunt gluten illud, æquè militat contra vos ipſos.

B. Corpuſcula dura prima, fuerunt fortaſſe ſic creata, atque alia quidem majora alia minora ab initio.

A. Eſto. Nam prima ad primam cauſam rectè referuntur. Sed ſi dura ex primis duris fieri dicant, quare non & fluida fieri putant ex primis fluidis? An creari fluida maxima potuere ut æther, minima non potuere? Qui corpuſculum durum aut fluidum primus fecit, potuit, ſi libuiſſet, illud feciſſe tum majus, tum minus quocunque corpore dato. Quod ſi

fluidum fiat ex non fluidis, ut vos dicitis, & durum ex duris tantum, nonne ſequitur ex fluidis primis neque fluidum fieri neque durum?

B. Ita videtur. Quænam ergo duri & fluidi ſunt Principia?

A. Quid aliud niſi fluidi quidem, Quies; duri autem Motus quidam ad illum effectum producendum idoneus? Per *quietem* intelligo duarum partium inter ſe quietem, cum ſe mutuo tangunt quidem, ſed non premunt. Nam & fluida moveri tota poſſunt retenta fluiditate; & dura quieſcere, ut tamen partes eorum moveantur.

B. Quo motu & quomodo?

A. Exempli cauſa, aër qui revulſo Suctore machinæ veſtræ impellitur in Cylindrum æneum, totus quidem non movetur, ſed in eodem manet loco: verum particulæ ejus omnes, ut magno motu ingreſſæ ſunt, ſic etiam magno motu intus cientur, unaquæque contra aliam per latus Cylindri oppoſitum ingreſſam. Et proinde motus illarum in breviſſimis ſpatiis ſunt velociſſimi, & propter mutuam oppoſitionem circulares. Atque hinc manifeſtum eſt vehementem eſſe in Aëre ita moto & clauſo compreſſionem, quantam ſcilicet efficere poteſt vis illa qua incuſſus erat; atque etiam à tanta compreſſione aliquem gradum conſiſtentiæ fieri, quamquam conſiſtentia aquæ minorem. Quod ſi eſſet in iiſdem particulis aëris omnibus, præter motum illum quo altera alteram premit, motus ille circularis ſimplex, isque ſatis vehemens, impoſſibile ferè eſſet unam earum à ſuo circello dimoveri, quin reliquis particulis reſiſtentibus, totus ſimul moveretur, id eſt, totum durum eſſet, Durum enim eſt totum illud cujus nulla cedit pars niſi cedente toto. Vides ergo poſſe fieri duritiem in fluidiſſimo aëre per motum hunc circularem ſimplicem particularum quibus duo motus contrarii ante dederant vertiginem. Vidiſti quoque gradum duritiei dari aliquem poſſe à ſola compreſſione; id quod confirmatur etiam in generatione carnis intra muſculos humani corporis. Nam carnis quæ in muſculis continetur materia illuc advecta eſt, vel per Arterias vel per Nervos. Non per Arterias, in quibus nihil fertur præter ſanguinem. Caro autem non ex ſanguine conſtat, qui ſalva carne elui poteſt. Quare materia carnis defertur ad muſculos per nervos. Materia autem quæ in nervis continetur tenuiſſimus ſpiritus eſt; qui cum in muſculis fit caro, conſtat ex innumeris filiculis, adeo minutis & fiſſilibus, ut viſum tandem fugiant. Vnde autem fieri hoc poteſt, niſi quod ſpiritus è cerebro nervorum meatus longos arctiſſimosque tranſiens per compreſſionem inſpiſſetur? Atque talis quidem eſſe poteſt cauſa efficiens Duri primi; Duri autem ſecundi, id eſt Duri à cohæſione durorum primorum, cauſa poteſt eſſe motus ille idem circularis ſimplex conjunctus cum contactu eorundem ſuperficiali, vel etiam intricatione. At ſi ſupponamus

cum illis, duritiei causam esse magnitudinem aut crassitiem partium, quam rationem reddere poterimus cur durior vel firmior sit aqua congelata, quam est eadem aqua ante congelationem?

B. Viderint illi; Ego enim alienæ Philosophiæ narrator tibi non defensor sum.

A. Præterea quæ ratio Diaphaneitatis reddi potest corporum eorum per quæ transparent Objecta omnia visibilia non minus distincta quam per Aërem purissimum? Nam si vitrum aut cristallus consisteret ex duris corpusculis hamatis, perplexis, aut quomodocunque poris disjunctis, impossibile esset ut radii lucis transirent per Diaphanum sphæricum sine variis reflexionibus, quibus ordo partium turbaretur, & confusa fieret visio; quod experientia quotidiana ostendit esse falsum.

B. Experimentorum quæ fecimus aut recepimus observatu digna ea sunt (quantum memini) quæ jam retuli.

A. De quæsitis autem circa naturam rerum aliarum quid statuunt? Et primò, Magnes quo instrumento, quo motu attrahit vel abigit ferrum; quid illum ad Meridianum applicat, in Meridiano inclinat? Quis motor, quo motu aquam è Mari & Fluminibus in nubes transfert, aut è radicibus in arborum summitates? Vbi sunt pulmones Ventorum? Quis motor, quo motu Oceani æstus facit & æstuum varietates? Quæ corporum varietas varietatem efficit Odorum & Saporum? Liquores qui in oculo idem efficiunt, cur in cæteris Organis diversissima operantur? Lumen quid est? à quo & quo motu generatur, frangitur, & flectitur? Pharmaca quo motu operantur? Qua Gorgone ligna aliæque res non paucæ lapidescunt? Denique Vita quid est & quomodo generata?

B. De his rebus nondum statuerunt. Nec ita diu est quod de Natura quærere incepimus ut tantos processus expectare debeas. Parumne est quod doctrinam de Vacuo, & de natura & pondere Aëris fere jam patefecimus, & brevi, spero, perfectam daturi sumus, nimirum, postquam Experimenta nostra in altissimo illo monte fecerimus qui est in Insula Teneriffa?

A. Bene est. Expectemus partum montis. Ego interea Physica contentus Hobbiana, Naturam & varietatem Motus contemplabor. Etiam Politicæ ejusdem & Ethicæ regulis ad vivendum utar.

B. Rectè quidem de Politica. Est enim illa (ut Physica nostra) Experimentalis; Nam vicennii proxime superioris experientia nimium confirmata est. Quid autem, Quadraturam Circuli quam ille ante annum edidit, unà cum divisione Anguli, & iis quæ adjunxit de Cycloide,

de, de Centro Gravitatis ſemicirculi, &c. etiamne illa approbas?

A. Quid ni? Cum cauſam diſſentiendi omnibus eſſe videam unum eundemque errorem. Quod linearum rectarum numerum multiplicare per numerum rectarum, perinde habent ac multiplicare per numerum ſimpliciter, ut manifeſtius apparebit in ſequentibus. Transmiſſa eſt huc nuperrime è Gallia (Authore Anonymo) Gallice ſcripta duplicatio Cubi Geometrica (ut mihi videbatur, cui Exemplar à Bibliopola traditum eſt) ſatis bene demonſtrata. Fuere autem quibus aliter viſum eſt. Vidi enim duas ejus refutationes.

B. Duplicationem Cubi demonſtratamne eſſe dicis? Videam quæſo.

A. Ex ipſa videbis refutatione quæ ſequitur.

Summa dictorum in pſeudodiplaſiasmo Cubi nupero (reſciſſis quæ tum in ſchemate, tum in conſtructionibus ſunt ſuperflua) hæc eſt.

Expoſita A D recta continuetur ad V, ut ſit D V ſemiſſi rectæ A D æqualis. Centro A, diſtantia A D, ſcribatur D O Circuli quadrans, biſectus in Q; & Q S rectæ A D perpendicularis. Biſecta vero S D in T, Centro T, ducatur per V Circulus V X Y Z. Cui occurrat D X (rectæ A D perpendicularis) in X, A D in Y; & Q S in Z.

Affirmat rectas D Y, D X, medias eſſe proportionales inter D A & D V. Quod ſic conatur demonſtrare.

Ductis rectis V X, X Y, erit angulus V X Y in ſemicirculo rectus; ductaque X T & continuata (propter biſectam S D in T) occurret circulo in Z. Adeoque ducta Y Z, erit angulus X Y Z in ſemicirculo rectus; ipſaque Y Z rectæ X V parallela.

Producatur X D ad P, ut ſit D P rectæ A D æqualis. Si itaque Y Z producta rectæ P D occurrat in puncto P, erunt (propter ſimilia Triangula P D Y, Y D X, X D V) rectæ D P, D Y, D X, D V continue proportionales. Et conſequenter (propter Cubos in ratione laterum triplicata) Cubus lateris D Y ſubduplus Cubi lateris D P ſive D A. Atque hactenus recte.

Rectam autem Y Z continuatam puncto P occurrere, probare (fruſtra) contendit.

Ducta P V, & biſecta in *a*, ducatur *a b* rectæ D Y parallela, rectæ D P occurrens in *e*. Rectæque *a b* perpendicularis T *d*. Biſecta vero *d e* in *g*, centro *g*, ducatur per *a* ſemicirculus *a h b* rectæ D P occurrens in *h*, rectæque *a b* in *b*. Ideoque propter *e a* æqualem ſemiſſi rectæ D V tum, *e g* ſemiſſi T D, erit *a b* ſemiſſi Y V æqualis. Adeoque juncta P *b* & continuata occurret puncto Y. Ductiſque *b h*, *h a* rectis,

erit angulus *bha* rectus, ipsæque *bb*, *ha* semissibus rectarum YX, XV, æquales & parallelæ.

Quæ quidem vera sunt. Sed non item & sequentia, nempe,

Bisecta itaque YX in *i*, junctaque *ih*; erit Y*ihb* rectangulum, & Y*b* rectæ XV parallela. Sed & YZ eidem XV parallela est. Ergo & YZ (sicut ipsa Y*b*) producta occurret puncto P.

Hæc ille. Sed male. Sequitur utique ex prædictis Y*ihb* Parallelogrammum esse, sed non item rectangulum (adeoque nec Y*b* rectæ XV parallelam.) Non enim (quod ipsi fraudi fuit) quia *bha* angulum rectum esse ostenderat ideo *bhi* rectum esse sequitur; nisi simul demonstrarat rectam *ah* continuatam, ad punctum *i* pertingere.

B. Mirandum sane est, quemquam esse qui cum Demonstrationem tam facilem & perspicuam non intellexerit, de Quæsitis tamen in Geometria nobilissimis, præsertim hominibus (ut putabat) exteris auderet respondere. Confitetur Y*ihb* esse Parallelogrammum, negat esse Rectangulum. Quis enim non videt (completo Circulo *abbk*) ductam *hg* & productam ad circumferentiam in *k* æqualem esse & parallelam TZ; & P*b*, *a*T esse æquales, & per consequens *ah* productam transire per centrum T, & proinde secare XY bifariam & ad angulos rectos in *i*?

A. Atqui Refutator tantum abesse, ait, ut eo argumento quicquam de mediis proportionalibus concludatur, ut quantacunque sumatur DP (sive ipsi AD æqualis, sive major, sive minor) eadem demonstratione non minus concludatur easdem DX, DY medias esse proportionales inter eandem DV atque hanc DP quamlibet.

B. Fieri non potest quin is qui ita temere (absque demonstratione) pronunciare ausus sit, nec demonstrationem ita perspicuam capere potuit, non modo arte sed etiam intellectu destitutus fuerit.

A. Ita tamen fuit ingeniosus, ut Epistolas missas à Rege (aliisque qui bello civili à Rege stabant) scriptas scriptura occulta, sed interceptas, interpretatus sit, sive (ut loquuntur) Decyphraverit.

B. Intelligo quem dicis.

A. Conatur præterea demonstrare quod non modo non demonstrata, sed etiam falsa sit; hoc modo.

B. Nil refert quo modo. Quicquid enim cum demonstrato non convenit, non refutatio est sed refutatum.

A. Legamus tamen.

Ponamus DV----1. adeoque DA vel DP----2. Cum itaque sint ejusdem Circuli, tum AD radius, tum AS sinus graduum 45; erit

erit A S---- $\sqrt{2}$; & S D----2-- $\sqrt{2}$; & T D----1--$\frac{1}{2}\sqrt{2}$. Adeoque T V----2--$\frac{1}{2}\sqrt{2}$; & D Y----3-- $\sqrt{2}$; & D X---- $\sqrt{}$: 3-- $\sqrt{2}$. Ideoque tribus D V, D X, D Y quarta proportionalis (quam quidem abſcindet Y Z recta ad rectam D P continuata) erit 3-- $\sqrt{2}$ in $\sqrt{}$: 3-- $\sqrt{2}$, hoc eſt 1997 fere; minor quam D P----2. Adeoque Y Z producta occurret rectæ D P, non quidem in puncto P, ſed in puncto aliquo inter P & D. Et conſequenter, cum ſit X Y Z angulus rectus, erit X Y P recto major. Verum itaque non eſt, vel rectam Y Z continuatam, ad punctum P pertingere; vel P Y X aut *bbi* angulum rectum eſſe; vel *hi* eandem eſſe rectam atque *ab* continuatam, aut rectæ V X parallelam; vel denique rectas D X, D Y medias eſſe proportionales inter D V, & D P rectæ D A æqualem. Quod demonſtrandum ſuſcepi. Quid contra demonſtrationem hanc adduci poſſe putas?

B. Satis video D Y æqualem eſſe 3-- $\sqrt{2}$. Itaque cum D V ſit 1, D X erit $\sqrt{}$: 3-- $\sqrt{2}$. Quare $\sqrt{}$: 3-- $\sqrt{2}$ ducta in 3-- $\sqrt{2}$ erit tribus D V, D X, D Y quarta proportionalis. Quare autem quarta illa ſit 1997 non intelligo.

A. Neque ego. Tribus ergo illis proportionalibus quæremus quartam nos. Sit D A 1000. Eritque A C $\sqrt{}$ 2000000----1414; & ſemiſſis ejus A S----707; à quo detractus ſemiradius relinquit 207; & hic detractus à D A relinquit 792 pro D Y. Nam H S, A Y ſunt æquales. Quare 792----3-- $\sqrt{2}$ Radix 792 eſt æqualis 28 fere. Itaque numerus qui fit à 28 in 792 eſt quartus proportionalis, quam ille facit minorem radio, id eſt minorem quam 1000; cum ſit plus quam duodecuplo major. Præterea cum dixiſſet D X eſſe $\sqrt{}$: 3-- $\sqrt{2}$, & D Y----3 -- $\sqrt{2}$, id eſt D X eſſe radicem D Y, Quomodo non vidit eadem ratione D Y debere eſſe radicem quartæ proportionalis? & proinde 3-- $\sqrt{2}$ multiplicatum in ſe (non in D X) eſſe quartam? & D V, id eſt 1 multiplicatum in ſe facere D X, & ſic 1 in 1 æqualem eſſe 3-- $\sqrt{2}$ ſive D Y.

B. Sed quid eſt quod in hoc tam brevi calculo illi fraudi eſſe potuit?

A. Fraudi fuit, quod etſi ſymbolicus eſſet ſatis, parum tamen erat Geometra.

B. Non id quærebam, ſed erroris fontem qui eſt in ipſo calculo.

A. Alius non eſt quam quod putavit D X æqualem eſſe $\sqrt{}$: 3-- $\sqrt{2}$.

B. Nonne D X eſt media proportionalis inter D V & D Y, id eſt inter 1 & 3-- $\sqrt{2}$? Factus ergo ex 1 in 3-- $\sqrt{2}$, id eſt 3-- $\sqrt{2}$ (nam 1 multiplicans nihil mutat) æqualis eſt quadrato à D X, & ipſa D X æqualis $\sqrt{}$: 3-- $\sqrt{2}$.

A. Sic

A. Sic certe computavit Refutator, ſed male. Quamquam enim 3 -- √2 multiplicatus in *unum* ſimpliciter, faciat 3 -- √2 nihil mutans; multiplicatus tamen in *unam lineam*, nimirum in D V, facit rectangulum ſub D V & D Y. Rectangulum autem ſub D V & D Y non poteſt æquale eſſe ſuo lateri D Y. Vides ergo errorem hunc tantum ex eo natum eſſe quod computaverit pro recta linea rectangulum.

B. Certiſſime, & cauſa erroris fuit, ut dixiſti, ignoratio Geometriæ.

A. Altera Refutatio cujus ſit neſcio; ſed valde profecto eſt probabilis, & melioris Algebriſtæ quam eſt *Wallius.*

Ponatur (*inquit*) A B, ſive A D----2.
Erit D F, ſive D V----1 : ergo A V----3.
B R ſive A S---- √2.
Ergo S V, ſive Y D----3 -- √2.-
Cubus A D————————8.
Cubus D Y----45 -- √ 1682----4 fere.
Nam 45 -- √ 1681----4.
Eſt ergo D Y paulo minor majore mediarum inter A B----P D, & D V----D F.

B. Sed quomodo demonſtrat Quod Cubus à D Y æqualis ſit 45 detracta radice numeri 1682.

A. Ex eo quo D Y eſt æqualis 3 -- √ 2, qui multiplicatus in ſe, & rurſus in productum facit 45 --- √ 1682.

B. Exhibe formam operationis.

A. Ellam. Sed ut eam examinare poſſis, meminiſſe oportet duarum regularum, Alteram Multiplicationis, quæ hæc eſt: *Radix duorum numerorum inter ſe Multiplicatorum eſt æqualis Facto ex eorum Radicibus.* Alteram Additionis, quæ eſt hæc: *Radix numeri conflati ab utroque numero, & ex dupla radice numerorum inter ſe Multiplicatorum eſt ſumma Radicum ipſorum numerorum.* Quas regulas jamdudum tibi demonſtravi.

3 —— √ 2
3 —— √ 2

— √ 18 † 2
9 — √ 18

9 — √ 72 † 2
3 — √ 2

√ 162 † 12 — √ 8
27 -- √ 648 † 6

27 -- √ 162 -- √ 648 † 18 -- √ 8

B. Et memini quidem. Sed cur ponis √ 72 pro 2 √ 18?

A. Quia Radix numeri quadrupli dupla eſt Radicis numeri ſimpli.

B. Cur pro facto ex √ 2 in √ 72 ponis 12?

A. Quia √ 2 in √ 72 facit √ 144, id eſt 12.

B. Oſtende jam totum productum æqualem eſſe 45 — √ 1682, id eſt, (quia

(quia video numeros affirmatos 27. 12. 6. esse 45) ostende numeros negatos, nempe, √ 162. √ 648. √ 8. simul additos esse √ 1682.

A. 648 in 162 facit 104976. hujus Radix duplicata est —— 648
Summa conflata ex 648 & 162 est —————————— 810
Ergo √ 648 + √ 162 est —————————— √ 1458
Rursus √ 1458 in 8 est 11664. hujus Radix duplicata est —— 216
1458 + 8 est —————————— 1466
Radix summæ est —————————— √ 1682

B. Possumus idem aliter computare sic :

Cubus à 3 --- √ 2 æqualis est Cubo à 3 (id est 27) minus tria quadrata à 3 in √ 2 (id est √ 1458 --- $38\frac{2}{11}$) plus tribus quadratis à √ 2, in 3 (id est 18) minus Cubo à √ 2 (id est -- 2.) Quantitates affirmatæ sunt 27 & 18, id est 45. Negatæ sunt $38\frac{2}{11}$, & 2. Itaque Cubus à 3 -- √ 2 est 45 --- $40\frac{2}{11}$, id est multo minor quam 45 --- √ 1682.

A. Vides ut non consentiant inter se calculi Arithmetici, utque faciunt 2 qui est Cubus, æqualem lateri cujusdam quadrati, quod est æquale 8.

B. Hi duo calculi quamquam facti secundum regulas Algebræ, non tamen consentiunt, neque inter se, neque cum calculo Geometrico. Certissimum enim est D Y esse mediarum inter A D & D V maximam ; & proinde cubum à D Y esse 4. Problematum ergo Geometricorum examinatio per Algebram plerumque inepta est. Itaque nec *Scaligerum Clavius*, nec *Hobbium Wallius* circa Circuli Quadraturam legitime refutavit. Sed calculus Arithmeticus cum à Geometrico differat, cur tantillum differt, nimirum quanta est differentia inter √ 1681 & √ 1682?

A. Quia qui lineas consideratas sine latitudine multiplicat, non facit Planum, sed numerum linearum. At ille qui lineam rectam in lineam rectam ducit, numerum linearum non facit, sed Superficiem Planam. Inde enim necessario accidit, ut in lateribus Planorum, puncta quæ sunt in angulis communia duarum rectarum bis numerentur, & in lateribus Cuborum ter.

B. Intelligo jam non modo quod duplicatus sit Cubus, Ratio perimetri Circuli ad Radium inventa, vera Cyclois descripta, Centrum Gravitatis semicirculi repertum, Angulus in data ratione divisus, Lineæ Parabolæ vel cujuscunque Paraboloidis curvæ æqualis inventa recta; sed etiam cur ante hoc tempus inventæ non sunt, nempe, quod perinde habitum sit multiplicare Res per Numerum simpliciter, & per Numerum Rerum earundem.

A. Si recta *a i* producatur donec secet Diagonalem D B, puta in *l*, erit D *l* Diagonalis Quadrati, cujus latus est media Arithmetica inter D Y & D X. Id enim sequitur necessario, si modo D Y, D X, mediæ sint proportionales inter A D & A V.

B. Necessitatem illam nondum percipio.

A. Nisi ita esse meditando invenias ipse, demonstrabo ego; sed alio tempore.

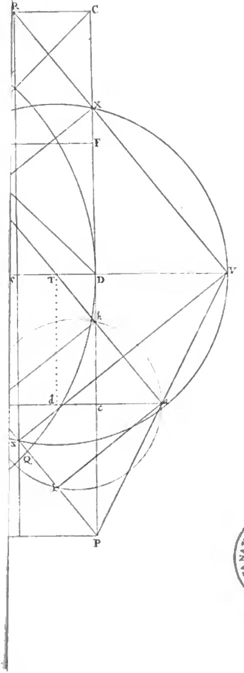
B. Sed antequam discedamus dic mihi an ex illis literis V. A. Q. R. Authorem nosti Problematis?

A. Literæ illæ initiales sunt horum Verborum *Vn autre que Roberval.*

B. Discedo jam multo, ut mihi videor, quam ante certior; & quæ dixisti omnia teneo & probo, nisi quod causam quare Suctor retractus, & deinde manu elapsus, ad summitatem Cylindri velociter ascendat, recognoscens recte assignatam esse non putem. Nam incredibile est in motu particularum (quas supponis) terrearum, tantam inesse vim, ut id efficere possit. Quod autem aërem qui incussus fuerat expelli inde infers, ego contra, ideo Suctorem subito ascendere existimo, quia (retractione cessante) aër qui impulsus magna vi fuerat, eadem vi inter Suctoris superficiem convexam & Cylindri concavam expellitur, & proinde (supposita plenitudine mundi) aër externus ad locum suum restitutus, simul Suctorem restituit ad locum unde retractus ante fuerat.

A. Idem censeo. Erravi; & errorem meum recte correxisti.

F I N I S.

C
X
F
T
D
V
h
d
c
S
Q
P

DE PRINCIPIIS ET RATIOCINATIONE GEOMETRARVM,

Vbi ostenditur incertitudinem falsitatemque non minorem inesse scriptis eorum, quam scriptis Physicorum & Ethicorum,

Contra fastum Professorum Geometriæ.

Ad Illuſtriſſimum Dominum

D. HENRICUM BENNET

BARONEM DE ARLINGTON,

Sereniſſimo Regi CAROLO II. à Conſiliis, & Secretarium primarium.

CUm ſenectutis meæ ſolatium maximum tuæ (Illuſtriſſime Domine) opi debeam, ingratus eſſem niſi tantæ gratiæ veſtigium aliquod etſi obſcurum extare curarem. Quod cum alia non poſſum, vulgata via Scholarium facio, Dedico tibi libellum, non male moratum, ſed tamen audaculum; Geometrarum enim totam invadit nationem. Quid (inquies) ſi injuſtè? Mihi quidem id dedecus magnum eſſet, ſed quod ad te, qui ad altiora inſtitutus es, quemque morum & officii mei erga teipſum, non nugarum mearum inſpectorem facio, non pertinebit. In magno quidem periculo verſari video exiſtimationem meam, qui à Geometris fere omnibus diſſentio. Eorum enim qui de iiſdem rebus mecum aliquid ediderunt, aut ſolus inſanio ego aut ſolus non inſanio; tertium enim non eſt, niſi (quod dicet forte aliquis) inſaniamus omnes. Cæterùm ſine Iudice lis eſt, niſi quòd Iudicem aliquando ſeipſam conſtituet nondum imbuta poſteritas. Videri tibi interea vir bonus, etſi peſſimus Geometra, ſatis habeo. Deum precor ut te optimo Regi, miniſtrum optimum diutiſſimè conſervare velit.

Servorum tuorum humillimus

THOM. HOBBES.

INDEX CAPITUM.

CON-

CONTRA GEOMETRAS.

Contra Geometras (amice Lector) non contra Geometriam hæc ſcribo. Artem ipſam, artium Navigandi, Ædificandi, Pingendi, Computandi, & denique (ſcientiæ omnium nobiliſſimæ) Phyſicæ matrem, æquè ac qui maximè, laudibus extollendam cenſeo.

Cæterùm ubi Geometræ Encomiis artis quam profitentur (imperitè an aſtutè neſcio) ſuas ipſorum laudes immiſcent, licitum mihi (puto) erit, diſtinguere. Quomodo autem Scientiam hanc laudare ſoleant Magiſtri ejus, ex uno *Clavio* intelligere poſſumus, laudante illam in Prolegomenis ad *Euclidem*, hoc modo:

Si vero Nobilitas atque præſtantia Scientiæ ex certitudine demonſtrationum quibus utitur, ſit judicanda; haud dubiò Mathematicæ diſciplinæ inter cæteras omnes principem habebunt locum. Demonſtrant enim omnia, de quibus ſuſcipiunt diſputationem firmiſſimis rationibus, confirmantque, ita ut verè ſcientiam in auditoris animo gignant, omnemque prorſus dubitationem tollant: Id quod aliis ſcientiis vix tribuere, &c. Et paulo infrà:

Diſciplinæ Mathematicæ veritatem adeo expetunt, adamant, excoluntque, ut non ſolum nihil, quod ſit falſum, verum etiam nihil, quod tantum probabile exiſtit, nihil denique admittant, quod certiſſimis demonſtrationibus non confirmant.

Quibus verbis (quia *Sciens*, non *Scientia* demonſtrat) non artem ipſam, ſed magiſtros laudat: Certitudo Scientiarum omnium æqualis eſt, alioqui enim Scientiæ non eſſent, cum Scire non ſuſcipiat magis & minus. Phyſica, Ethica, Politica ſi bene demonſtratæ eſſent non minus certæ eſſent quam Pronunciata Mathematica, ſicut nec Mathematica Scientiis aliis certior eſſet, niſi rectè demonſtrarentur ea quæ pronuntiat.

Itaque per hanc Epiſtolam hoc ago, ut oſtendam tibi non minorem eſſe dubitandi cauſam in Scriptis Mathematicorum quam in Scriptis Phyſicorum, Ethicorum, &c.

Omitto inter Geometras diſſentiones & mutua convitia, quæ ſignum certiſſimum Ignorantiæ ſunt. Ipſa aggredior Principia, & interdum etiam Demonſtrationes. Sive enim Principia falſa ſint, ſive illatio neceſſaria non ſit, demonſtratio nulla eſt. Pro Geometris autem omnibus oppugnabo *Euclidem*, qui omnium Geometrarum Magiſter exiſtimatur, & interpretem ejus omnium optimum *Clavium*.

Itaque primo loco examinabo *Euclidis* Principia : ſecundo, ea quæ principiis illis innitentia videntur mihi eſſe falſa ; ſive ea ſint *Euclidis*, ſive *Clavii*, ſive cujuscunque Geometræ, qui Principiis illis, vel aliis falſis uſi ſunt ; atque ita oppugnabo ut meliora rejectis ſubſtituam, ne artem ipſam videar labefactare velle.

C A P. I.

De Puncto.

Definitio *Euclidis* prima, *Puncti* eſt, hæc! *Punctum* (Σημεῖον) *eſt, cujus pars nulla eſt.*

Quid Definitione hac intellexit *Euclides* difficile eſt ſcire. Signum enim, quatenus Signum, Nomen Quanti non eſt, ſed Relationis, quanquam quicquid ſit quod in Signum alicujus rei ſtatuas viſibile, neceſſariò corpus ſit, & proinde Quantum etiam & Diviſibile eſt, & partem habere poteſt. Etiam verba illa *cujus pars eſt nulla*, dupliciter intelligi poſſunt, aut pro *Indiviſo* (Pars enim non intelligitur, niſi ubi præceſſerit diviſio) vel pro Indiviſibili, quod per naturam ſuam diviſionis eſt incapax. In priori ſenſu Punctum quantitas rectè dicitur ; in poſteriore non item ; cum omnis quantitas diviſibilis ſit in ſemper diviſibilia. Itaque ſi punctum ſit indiviſibile, carebit Linea omni latitudine ; &,quia nihil eſt longum quod non habeat latitudinem, erit linea planè Nihil. Quanquam enim Longitudo Lata non ſit, Longum tamen omne Latum eſt. Videtur etiam *Euclidem* ipſum in ea opinione fuiſſe, Punctum quanquam partem actu non habeat, potentiâ tamen diviſibile eſſe, & quantitatem ; alioqui non poſtulaſſet à *puncto* ad *punctum* duci poſſe Lineam rectam. Quod impoſſibile eſt, niſi Linea habeat latitudinem aliquam. Verum ſive ita ſenſerit *Euclides*, ſive aliter ; manifeſtum eſt Punctum diviſibile eſſe ex eo, quod ſectâ Lineâ in duas partes, habebit utraque pars duos Terminos, id eſt duo Puncta extrema, & per conſequens Punctum Dividens ſecatur (ſi quantitas ſit) in duas quantitates ; ſi nihil ſit, in duo nihila. Etiam circulus ſecari poteſt in Sectores quotcunque, & proinde (cum omnis Sector deſinat in Punctum) ſecabitur quoque Centrum in totidem Puncta, partes totidem Centri ; ſive Centrum illud quantitas ſit, ſive Nihil.

Definitio ergo *Puncti* apud *Euclidem*, quemadmodum eam intelligunt Geometræ poſt *Euclidem* omnes, vitioſa eſt. Quam tamen ſi nullum in Geometria errorem peperiſſet, præteriiſſem.

Definitio *Puncti* vera, & quæ vitium nullum in demonſtrationes illatura ſit, talis eſſe debet ; *Punctum eſt diviſibile quidem, ſed cujus pars nulla in*

De-

Demonſtratione conſideranda eſt, id eſt, conſiderandum eſt, non ut Punctum (quod Græcè νυγμὴ dicitur) neque ut ςιγμὴ (quæ Græcè eſt diſtinctio viſibilis) quæ ambo Quanta ſunt; ſed ut Signum, quod Græcè eſt Σημεῖον, quo verbo utitur *Euclides.* Signum enim, quanti nomen non eſt.

Eſt enim *Geometria, ſcientia qua ex aliqua vel aliquibus menſuratis per ratiocinationem determinamus quantitates alias non* menſuratas. Rectè igitur incepit *Euclides* à definitione *Menſuræ*, qua menſurantur longitudines, & primo loco *menſuræ* illius terminum definiit, & *Signum* eſſe dixit. Sed cujus rei Signum? Signum à quo Menſuræ terminus unus aut alter menſurato applicatur.

Præterea ſi *Punctum* indiviſibile eſſet, id eſt Non-quantum, id eſt nihil, ſequeretur (ſuppoſito, ut nunc ſupponunt ſcriptores Mathematici, quantitatem dividi in infinitum, ut punctum ſit pars lineæ infinitè exigua) partem infinitè exiguam lineæ rectæ, & quadratum quod ſit minima pars Quadrati, & Cubum qui ſit minima pars Cubi, eſſe inter ſe æqualia.

CAP. II.

De Linea.

L*Ineam* definit *Euclides Longitudinem eſſe, ſine Latitudine.* Scilicet conformatur hæc ad Definitionem puncti, & propterea eadem omnia habet vitia. Nam ut Centrum circuli dividitur à ſectoribus in partes qnotlibet, ita etiam ſectorum latera dividuntur ſecundnm Latitudinem. Nam ſi Sector quilibet dividatur in duos ſectores, quorum unus apud te eſſet, alter apud me, haberet uterque duo latera & propterea ſive Latus illud medium habeat Latitudinem, ſive non-Latitudinem, erit diviſum in duas ſuperficies vel in duas non-ſuperficies. Itaque omni modo linea eſt diviſibilis.

Linea ab aliis definitur *Puncti moti veſtigium*, ſive Via. De qua definitione *Clavius* ſic loquitur: *Mathematici quoque ut nobis inculcent veram Lineæ intelligentiam, imaginantur Punctum jam deſcriptum ſuperiori definitione, è loco in locum moveri. Cum enim punctum ſit prorſus individuum, relinquetur ex eo motu imaginario veſtigium quoddam longum omnis expers Latitudinis.* Vide Mathematicorum, qui ſubtiliores multo ſnnt, quam qni operam dederunt ſtudiis cæterarum artium, *Clavium* ſubtiliſſimum, ſcribentem, hoc loco, *veſtigium relinqui longum à motu ejus quod nullum habet Latitudinem*, id eſt à motu Nihili. Sciunt tamen omnes, nihil moveri præter corpus, neque motum concipi niſi corporis poſſe. Sed corpus omne motum, veſtigium relinquit non modo longum, ſed etiam latum. Definitio igitur lineæ

lineæ debebat esse hujusmodi. *Linea est vestigium quod relinquitur à motu corporis, cujus quantitas non consideratur in demonstratione.*

C A P. III.

De Termino.

DEfiniuntur tertio loco, Lineæ Termini, hoc modo: *Lineæ Termini sunt Puncta.* Quam definitionem non reprehendo; sed ut ab ea, id quod antè dixi, nimirum Punctum non esse indivisibile, sed tantum in demonstratione non ut divisum considerari, inde ostendam. Si enim Linea secetur in Puncto bifariam, cum utraque habeat duos Terminos, sitque Punctum illud, in quo dividitur Linea, omnino nihil, duæ partes à divisione factæ se mutuò tantùm tangerent nec haberent ullum Punctum commune. Et proinde Terminus extremus magis distabit à Termino alterius Lineæ ad quod est Punctum dividens, quam à sui ipsius Termino altero ad quem itidem ponitur idem Punctum dividens, id est, major est una partium quam altera, & proinde Linea illa divisa non est bifariam ut supponebatur. Exempli gratia, Lineâ A B sectâ bifariam in C, partes ejus se tangunt tantum ad C, & earum cujusque Termini (cum sint duæ Lineæ) sunt omnes quatuor; quare ad C erunt duo Termini, qui sint D & E, & per consequens, B D major est quam A C; non est ergo A B divisa bifariam in C nisi D, C, E considerentur ut idem Punctum.

D C E
A|——|——|B

C A P. IV.

De Linea Recta.

DEfinitio quarta est, *Lineæ rectæ*, talis: *Linea recta est quæ ex æquo sua interjacet Puncta.* Id est (interprete *Clavio*) In qua nullum Punctum intermedium ab extremis sursum aut deorsum, huc vel illuc deflectendo subsultat, in qua denique nihil flexuosum reperitur. Non agnosco hic orationem Mathematicorum. Quomodo Punctum subsultet sursum & deorsum, huc & illuc non intelligo, non tamen credo quemquam esse qui rem ipsam, Lineam (inquam) rectam animo suo non satis rectè concipiat, ideâ nata ab aliqua Linea recta materiali, quanquam ideas suas, non omnes homines possunt oratione æquè declarare. Sed neque contra, illi qui cogitata sua optimè describunt, sunt semper optimi Mathematici.

matici. Definire enim vocabula Artis cujuscunque non est ipsius Artis, neque forte omnino artis opus, sed partim Iudicii Naturalis, quo distinguitur inter cujusque rei Essentialia, & non Essentialia, partim Ingenii ad inveniendum verba & orationem prompti, quibus ea quæ Essentialia sunt propriè & adæquatè significentur. Itaque diversi homines eandem habentes ideam Lineæ Rectæ, non tamen eandem ejus definitionem assignaverunt. Indicat nobis hoc loco *Clavius* plurium doctorum hominum *Lineæ Rectæ* definitiones. Primo loco *Procli*, nempe, Recta est quæ tantum præcisè occupat spatium, quanta est distantia inter Puncta ejus extrema. Secundo, *Platonis*, Recta est cujus intermedia Puncta obumbrant extrema. 3°. *Archimedis*, Recta est minima habentium terminos eosdem. 4° *Campani*, Recta est brevissima à puncto ad punctum extensio. 5°. Eorum qui dicunt, Rectam esse quæ describitur à Puncto moto nec vacillante. Quibus ego addo aliam Authoris recentioris, Recta est cujus termini, salva quantitate, diduci non possunt.

Quarum definitionum quænam sit cæteris præferenda, ex duabus rebus judicandum est, Idea, & Usu. Ex Idea an vera sit; ex Usu, an Principium Demonstrandi Idoneum sit. Idea juxta quam definita est à *Platone* Linea recta, Imago erat projectæ ab ea Umbræ, quám quidem projici vidit per rectam. Itaque quid sit Recta satis conceperat; sed definitio illa planè sterilis est, nec ullius usus ad demonstrandum utrum Linea de qua quæritur, recta sit necne, neque ad demonstrandam rationem rectæ ad curvam. *Procli*, *Archimedis*, & *Campani* definitiones verbis quidem differunt, idem autem significant, nempe Rectam esse, quæ inter eosdem terminos est brevissima, quæ orta est ab Idea visarum plurium Linearum conterminarum, quarum unica visa est recta & brevissima. Atque hac definitione utitur *Archimedes*. Quis enim qui conceperit in Sphæra plures circulos Meridianos & Axem unicum, non judicabit Axem tum rectam esse Lineam tum brevissimam aliarum omnium quæ transeunt à Polo ad Polum. Ide aunde nata, videtur esse definitio ultima erat, quod videret Extensionem nihil aliud esse præter diductionem extremorum Punctorum; contraque Incurvationem nihil aliud esse quam adductionem terminorum eorundem. Quod Rectam definiunt *Vestigium Puncti moti nec vacillantis* à nulla Idea ortum est, nec oriri potuit; quia vacillare nihil dici potest, nisi respectivè ad Vestigium Lineæ jam antè ductæ. Neque videtur magis vacillare Punctum dum describit circumferentiam circuli, quam dum describit Lineam rectam.

At definitio *Euclidis* omnino est insignificans. Quis enim intelligat quo modo Puncta media Lineæ, ex æquo jacent inter extrema?

Quo argumento ostensum est Punctum non esse sua natura, sed so-

lummodo ut consideratum in demonstrationibus, indivisibile, eodem demonstrari potest, Lineam non esse sua natura sine Latitudine, sed solummodo quatenus considerata est inter demonstrandum.

CAP. V.

De Superficie.

DEfinitio quinta, *Superficies est quæ Longitudinem Latitudinemque habet*, iisdem omnibus laborat vitiis cum definitione Lineæ; cum (exempli gratiâ) bases duorum hemisphæriorum duæ sunt, sive hemisphæriorum illorum alterum sit apud Indos Orientales, alterum apud Occidentales, sive se mutuò contingant. Dividitur ergo unà cum Sphærâ etiam maximus ejus circulus, id est, dividitur secundum Profunditatem. Profunda ergo est superficies quæ basis est hemisphærii.

CAP. VI.

De Superficiei Terminis.

DEfinitio sexta, *Superficiei Termini sunt Lineæ*, probat (divisa Superficie) duos ejus Terminos, id est duas Lineas esse extremas utriusque partis, & (per consequens) Lineam dividi posse bifariam ab uno ejus extremo ad alterum.

CAP. VII.

De Superficie Plana.

DEfinitio septima est, *Plana Superficies est, quæ ex æquo interjacet suas Lineas*, quam *Clavius* exponens oratione nihil significante, simili ejus qua usus est in explicanda definitione Lineæ Rectæ, *Plana* (inquit) *est Superficies, in qua partes omnes in rectum collocatæ sunt, ita ut nihil habeat incisum angulis, nihil anfractibus, nihil eminens, nihil lacunosum.* Quæ verba ab omni arte aliena, ne ipse quidem potuit intelligere. Quod autem partes Plani omnes in rectum collocatas esse dicat, impossibile est nisi Planum totum sit una Linea Recta; quod item Superficiem Planam talem esse dicit qualis est Superficies perpoliti alicujus marmoris, verum non est, nisi Conus aut Sphæra marmorea non potest perpoliri æquè ac Superficies Plana. Rem quidem ipsam & *Euclides*, & *Clavius* & omnes

omnes homines ſatis rectè concipiunt, ſed quæ Superficiei Planæ eſſentialia ſunt, verbis explicare, ſaltem facile, non omnes poſſunt. Si Superficiem Planam eſſe dixeris, quæ deſcribitur à Linea ita mota, ut ſingula ejus Puncta rectas Lineas deſcribant, rectè eam definieris, & clarè, & Eſſentiæ ipſius conſentaneè.

CAP VIII.

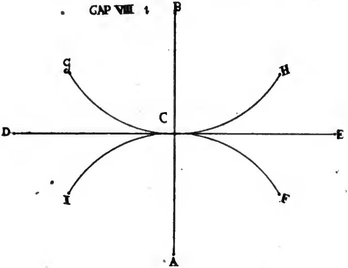
De Angulo.

DEfinitio octava, *Angulus Planus, eſt duarum Linearum in Plano ſe mutuò Tangentium, & non in directum jacentium, alterius ad alteram inclinatio.* Ideam ſive imaginem Anguli, de quo tam multa dicuntur à Geometris, impreſſam animo, pauci habent. Quicquid maxima ex parte in Superficie late patens, deſinit in anguſtum, dicitur vulgò Angulus. Talem Ideam Anguli, etiam *Euclides* à conſpectis duabus Lineis concurrentibus conceptam, videtur voluiſſe hoc loco verbis declarare; neque (ut videtur) omnino cogitaverat aut audiverat quicquam de Angulo Contactus. Quanquam enim El. 3°. Prop. 16. conatur demonſtrare Angulum factum à Tangente & circumferentia Circuli, minorem eſſe omni angulo acuto, nuſquam tamen nominat Angulum contactus, neque de illo, ſub alio quovis nomine, quicquam dicit. Itaque non videtur voluiſſe comprehendere hac definitione Angulum Planum ullum, qui non fuerit ejuſdem generis cum angulo Rectilineo. Quod etiam ex eo colligi poteſt quod ad anguli definitionem, neceſſariam putaverit eſſe conditionem, ne *Lineæ quæ angulum efficiunt jaceant in directum.* Verum quid voluiſſe videtur *Euclides*, conjicere fruſtrà erit, Ipſam Definitionem verbatim conſideremus.

Quod ut melius faciamus (cum ſit res ſatis magni Mathematicis momenti, quæque magnas inter *Clavium* & *Pelletarium* contentiones excitavit) rem totam deſcripta figura ponamus ante oculos.

Sit recta A B diviſa biſariam in C, & Radiis A C, B C deſcribantur duo circuli F I, G H; ſecetque recta E D rectam A B ad angulos rectos in C.

Videamus primò, quænam ſint duæ Lineæ quæ angulum conſtituunt; & quæ duæ angulum non conſtituunt. Rectæ D C, C E abſque dubio conſtituunt compoſitæ, unam rectam D E. Sed an item rectæ A C, C E conſtituant unam Lineam curvam incertum eſt; imò verò certum potius quod non. Nam punctum C conſiderabitur vel ut Quantum, vel ut Nihil. Si ut Nihil neque Linea D E, neque Linea F I duci poteſt,

neque confiderari. Sin punctum confideretur ut quantum, confiderabitur recta quidem D E ut rectangulum, & arcus F I ut orbis alicujus latitudinis. Itaque punctum C confiderabitur ut pars utriusque communis; & fic erit idem punctum confideratum ut majus & minus, id eft ut quadratum, & circulus ipfi infcriptus. Quare duæ rectæ conftituentes angulum rectum nullo modo confiderari ut una recta poffunt. Multo autem minus, fi conftituunt angulum acutum. Quid ergo (inquiet forte aliquis) nullâne neque arte, neque fortunâ dividi poteft Linea recta in partes aliquotas? Punctum enim fi nihil fit, nusquam eft, neque in mediâ Lineâ, neque in tertia, neque in quarta parte ejus. Sin punctum fit quantum, auferetur per divifionem aliqua pars rectæ dividendæ. Ad quod refpondeo. Rectè dividetur recta, fi fecemus eam per Lineam habentem exiguam aliquam latitudinem, ita ut partes utrinque fint æquales, dicamusque totius rectæ fecandæ medietatem effe ad mediam latitudinis Lineæ fecantis. Accuratiùs autem dividi bifariam (ab humana faltem potentia) non poteft. Itque hæc verba *duarum Linearum*, *&c.* ut obfcura reprehendo, propterea quod, quæ duæ lineæ, unam conftituant vel non conftituant, nondum docuerat.

Id quod facit duas Lineas compofitas rectè vocari *unam*, eft quod idem omnino habeant punctum commune, quale quidem habent

arcus

arcus F C, C I; ſed non item F C, C D, neque E C, C A.

Videamus ſecundò quænam ſint Lineæ quæ ad faciendum angulum debent ſe *mutuò tantum tangere*, Et (quoniam locum hunc exponens *Clavius* angulum effici dicit ex hujusmodi *concurſu* ſeu *inclinatione*) quid ſit duarum Linearum in plano concurſus. *Etiam quid ſit jacere in directum.* Quid etiam ſit *inclinatio*, quam *Clavius* eandem rem eſſe putavit cum concurſu. Et quid ſit *Lineam à Linea ſecari.*

Recta arcum (ſive aliam Lineam curvam) *tangit tantum*, quando tangit quidem, tota tamen eſt extra circulum, ut nullum ſit utriusque commune punctum. Ut qui alicujus domus januam *tangit tantum*, is neque intra domum eſt, neque in ipſa janua, ſed totus extra.

Concurrunt autem duæ Lineæ quando utriusque eſt aliquod commune punctum, necdum producitur ulterius.

Recta denique arcum ſecat quando pars rectæ eſt intra, pars extra circulum. Non eſt ergo eadem res contactus & concurſus; neque quæ ſe plusquam tangunt neceſſariò ſe mutuo ſecant, neque rectè interpretatus eſt hoc loco *Euclidem Clavius.*

Tertiò, videamus quid ſit *jacere in directum.* Verba illa *jacere in directum* quem locum in Lineis non rectis habere poſſunt non intelligo; nam ſi *vera* ſunt, juxta interpretationem *Clavii*, qui dicit duos arcus F C, C I *jacere in directum* etiam duæ ſemiſſes ejusdem circuli jacebunt in directum, & (quod inde ſequitur) puncta omnia totius perimetri, *jacebunt* in directum & punctum poteſt moveri à loco ſuo donec ad eundem locum redeat motu directo, & fiat perimeter recta Linea.

Videamus quartò, quid ſit *Inclinatio.* Quando recta rectæ ad angulos rectos inſiſtit, non dicitur (juxta ſermonem communem) omnino inclinari in utramvis partem rectæ cui inſiſtit: Quando autem altera alteri inſiſtit ad angulos obliquos tunc *inclinari* ad eam partem dicitur ubi angulus eſt acutus. Atque hoc ſenſu *Inclinationem* intelligit in Elemento undecimo *Euclides.* Itaque minima *Inclinatio* rectæ C B ad C D tunc eſt, quando altera ad alteram eſt perpendicularis; maxima autem quando admovetur C B ad C D motu circulari ita ut ambæ coincidant. Idem etiam dici poteſt de *Inclinatione* rectæ C D ad C A, & rectæ C A ad C E, & rectæ C E ad C B. Motus enim circularis cujuſlibet è quatuor rectis ad rectos angulos deinceps collocatis *Inclinationem* menſurat, adeoque angulos eo motu generatos, & ſemper quo major eſt pars totius circuitionis quæ eo motu circulari conficitur, eo major eſt angulus.

Jam *Inclinatio* rectæ C D ad arcum C I quo pacto menſurari poteſt, cum partes omnes arcus C I diverſas habeant inclinationes, niſi quod in puncto unico C *Inclinatio* maxima eſt, nempe puncti C qua-

tenus in recta D C ad idem punctum C, quatenus in arcu I C. Itaque angulus qui fit à curva C I & recta C D, omnino ad punctum ipsum C nullus est, nisi angulus contactus non sit ejusdem generis quantitatis cum angulo quem efficit Radius per motum circularem ad alium locum translatus. De quo fusiùs dicetur in examinatione Propositionis 16ª Elementi tertii.

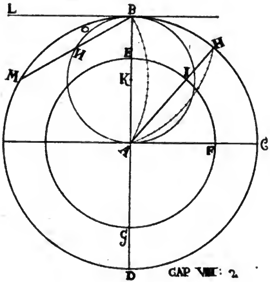
Videamus denique cur ad constitutionem Anguli, necessarium fit ut duæ Lineæ ipsum efficientes non *jaceant in directum*, cujus causam hanc reddit *Clavius*, quod nec duæ partes ejusdem rectæ nec duo arcus ejusdem circuli faciunt angulum. Cæterum non negabit angulum habere quantitatem, neque duas quantitates (ejusdem generis proximi) compositas habere quantitatem unius duplam, neque duos angulos A C D, A C E esse vere angulos ejusdem generis. Quomodo ergo negabit duas rectas C D, C E constituere duos angulos rectos, sive unum angulum rectiduplum? Continent ergo duæ rectæ C D, C E (quanquam in directum collocatæ sint) angulum.

Postremò, *Clavius* definitionem hanc *Euclidis* exponens sic scribit, *Consistit autem anguli cujusvis quantitas in sola Inclinatione non in longitudine Linearum. Lineæ enim longius excurrentes non augent suam Inclinationem; igitur neque anguli magnitudinem.*

Quid ergo opus est omnino ad essentiam anguli lineis; quæ minui possunt ambæ in infinitum, salva quantitate & natura anguli? Etiam in angulo contactus, si minuatur arcus I C quantum fieri potest, quænam erit differentia inter angulos D C C & D C D? Scire hinc potes an accuratiores, acutioresvè sint Mathematici quam aliarum artium studiosi. Restat ut anguli plani naturam explicem, & inter angulum contactus, & angulum ex circulatione distinguam; & utramque definiam si potero clariùs, accuratiùs, & ad usum Geometricum accommodatiùs.

Centro A, motu Radii A B describantur duo circuli B C D, E F G (neque refert utrum A B sit recta an curva, quales sunt curvæ punctis signatæ A B, A H; nam easdem describunt tum Superficies tum Lineas.) Et à centro ad circumferentiam ducatur recta A H utcunque, secans circulum E F G in I. Facit ergo A B, per motum circularem ad A H, angulum B A H, & pergens ad C facit angulum majorem ejusdem generis. Appellabimus autem hoc genus anguli *angulum genitum ex circulatione* sive motu circulari Radii. Itaque Ideam anguli hujus generis perfectam habes. Cæterum ad definitionem ejus legitimam, investiganda prius ea sunt, quæ ipsi sunt essentialia.

Primum est, ut sit quantum. Hoc autem manifestum est ex eo quod alter

CAP VIII: 2.

alter altero major esse potest; ut angulus B A C major est angulo B A H.

Secundò, quia anguli B A H, E A I æquales sunt, sed neque rectæ A B, A E, neque plana B A H, E A I, æqualia sunt, certum est, quod essentia anguli non consistit neque in quantitate Linearum, quibus includitur neque in quantitate Superficierum B A H, E A I; neque denique consistit essentia anguli in magnitudine arcuum B H, E I, cum anguli ipsi æquales sint, arcus æquales non sint.

Ubi ergo inveniemus æqualitatem illam propter quam æquales dicuntur duo anguli B A H, E A I?

Duo anguli B A H, E A I æquales vocantur, propterea quod æquales sunt partes, sive potiùs, eadem pars totius circumlationis Radii. Sunt enim duo arcus B H, & E I facti à motu Radii (sive recti sive curvi) A B eodem tempore. Itaque æqualitas angulorum hujus generis consistit in æqualitate partium temporis in quo circulatio tota Radii perficitur. Atque hinc est, nec aliunde, quod tum Anguli, tum Sectores in eodem circulo sumpti, sunt in eadem ratione cum suis arcubus.

Habes ergo naturam *Anguli ex circulatione geniti*, nempe eandem cum natura circulationis. Et angulus ipse est pars circulationis totius. Et arcus & anguli sui eadem est quantitas. Nomen autem anguli, arcui datum est propter lineas quæ ductæ à centro ad circumferentiam faciunt ut Angulus conspiciatur. Neque sunt illæ Lineæ rectæ de Essentia anguli, qui sine illis determinatur in arcu, quanquam Essentiales sint figuris angulatis, ut triangulis, quadratis, *&c.*

Ex his quæ dicta sunt de natura Anguli brevis & clara emergit Anguli hujus generis definitio hæc, *Angulus est circuitionis* (sive circumlationis) Radii.

Radii dum circulum vel partem circuli deſcribit, quantitas. *Dicere enim quod ſit inclinatio Linearum*, aniculæ potius eſt ſedentis ad angulum *Camini*, quam Mathematici, ejusdemque accurati & rigidi.

Menſuram autem hujus generis angulorum agnoſcunt omnes eſſe arcum circuli; agnoſcunt item Menſuram & Menſuratum eſſe in eodem genere quantitatis. Idem ergo eſt quantitatis genus, Arcus & Angulus.

Conſideremus jam naturam *anguli contactus*. Diviſa A B biſariam in K, Radio K B deſcribatur Semicirculus B A; ducaturque recta B L magnitudinis indefinitæ, ſed parallela A F, quæ propterea tanget circulos B A & B D in puncto B. Supponamus *rectam aliquam*, ut B L æqualem arcui B A, impoſſibile enim non eſt. Supponamus etiam B L in omni ejus puncto æqualiter flecti, ſive incurvari, ita ut coincidat cum arcu B A; neque enim hoc eſt impoſſibile, quia ut arcus extenſione fieri poteſt Linea recta, ita recta per flectionem converti poteſt in arcum circuli. Habemus ergo duos arcus B A, B D æqualiter curvos, quanquam magnitudine inæquales. Deinde ſi à puncto B ducatur recta B M ſecans utrumque ſemicirculum, majorem in M, minorem in N, erunt quoque arcus B M, B N æqualiter curvæ (cum ſint in eadem ratione cum ſuis circulis integris.) Quanquam arcus B M major ſit quam B N.

Præterea, in eodem circulo, quo minor eſt arcus, eo minorem habet curvitatem; in ratione ipſorum arcuum qui in omni puncto æqualiter flectuntur, ſive incurvantur.

Poſtremò, natura Anguli quem faciunt duo arcus B A, B C non conſiſtit in quantitate Superficiei quam continent; nam Anguli quantitas determinata, Superficies illa indeterminata eſt; ſimiliter neque conſiſtit natura Anguli quem faciunt recta B L cum arcu B M in Superficie indefinita, cui illæ duæ lineæ utrinque adſtant.

In quo ergo (inquies) conſiſtit natura Anguli contactus duorum arcuum, vel arcus & rectæ? In eo quod Angulus ille determinat quantitatem curvitatis; ut ex modo dictis apertè conſtat. Nam cum duo arcus B D, B A ſint æquè curvi, erunt etiam arcus B M, B N (qui ſunt ut arcus B D ad arcum B A) æquè curvi. Et quia arcus B M duplo curvior eſt ſua ſemiſſe, puta arcui B O, erit quoque arcus B N duplo curvior quam eſt idem arcus B O ſibi æqualis. Atque idem omnino continget in omni alia proportione arcus exterioris ad interiorem.

Itaque arcus illi qui Angulum contactus dicuntur efficere, aliud non ſunt (quoniam curvitas major, vel minor, vel æqualis, alteri curvitati eſſe poteſt) quam quantitas curvedinis circumferentiæ. Itaque Angulum contactus, (quem, angulum dici volunt Geometræ) ſic definio. *Angulus contactus eſt quantitas curvitatis quæ eſt in arcu circuli facta à continua & uniformi flexione lineæ rectæ.* Sequi-

Sequitur hinc, in puncto primo rectæ B L, nempe puncto B, ubi nulla intelligi potest flexio, nullam esse curvitatem, & proinde rectam B D cum arcu B M in puncto B constituere angulum rectum. Fatetur enim *Clavius* longitudines linearum nil mutare in magnitudine Anguli; nec ideo angulum contactus quicquam detrahere à magnitudine Anguli recti rectilinei D B L.

Sequitur etiam Angulum contactus non esse ejusdem generis cum angulo rectilineo (quod & *Clavius* fatetur) cum curvitates arcuum æquales esse possunt tunc quando arcus ipsi sunt inæquales. Hæc tibi satis perspicuè puto explicavi. Sin argumenta *Clavii* contra *Pelletarium* assensum tuum etiam nunc impediant, tollam ea cum istuc venero.

CAP. IX.

De Figura.

Definitio 13. nempe, *Terminus est quod alicujus extremum est*, sera venit; cum in 3 & 6 definiisset terminos Lineæ, & Superficiei esse Puncta.

Definitio 14. *Figura est quæ aliquo vel aliquibus Terminis comprehenditur.* Quæro hic primo, ad quam Vocem expressam vel subauditam refertur Vox Relativa *quæ*. Si refertur ad figuram, definitio erit (*Figura est figura quæ aliquo*, &c.) vitiosa. Sin ad Vocem *magnitudo*, tum definitio talis erit, *Figura est magnitudo quæ aliquo vel aliquibus terminis comprehenditur*; vel brevius, *Figura est magnitudo undiquaque finita*. Quæ quidem definitio est legitima. Sed quomodo excludet ab hac definitione *Clavius* Finitam Lineam? Dicet fortasse, Lineam quæ *longitudo tantùm est* Terminos alios non habere præterquam longitudinis, & propterea Figuram non esse. Quomodo ergo differunt inter se duæ Lineæ Finitæ inæquales quarum altera recta altera curva est, si non Figura? differunt enim plusquam longitudine.

Definitio 15. *Circulus est Figura plana sub una Linea comprehensa, quæ peripheria appellatur, in quam ab uno puncto eorum quæ intra Figuram sunt posita cadentes omnes rectæ Lineæ inter se sunt æquales.* Quam non reprehendo, sed quæro, primo, quare latera omnia simul quæ constituunt ambitum Polygoni, non æquè una Linea sunt ac perimeter Circuli, qui Circulus Polygonum censeri potest laterum numero infinitorum? Si dicant differentiam consistere in eo quod duo latera Polygoni non habent punctum commune ad eos quos faciunt angulos, sicut habent duo quilibet arcus circuli, acquiescam. Cæterum si ita dicant, videant an ἀκρίβειαν illam propositionis 47. Elementi primi non tollant, cui maxima pars Geometriæ innititur.

nititur. Quæro secundo, cur non definivit Circulum à circumductione Radii, ut definivit Sphæram à circumductione Semicirculi; nam potuit; & fuisset definitio illa declaratio generationis circuli, & per illam hæc definitio demonstrari breviter potuisset. In his igitur definitionibus reprehendo τὴν σκαιότητα.

Definitio 34. *Parallelæ rectæ Lineæ sunt quæ cum in eodem sint plano, & ex utraque parte in infinitum producantur, in neutram sibi mutuò incident*, vera quidem est Propositio, non autem bona Definitio. Bona Definitio ingenerare debet auditoris animo Ideam Parallelismi, id est, Æquidistantiæ. At in hac definitione, ne una quidem vox est quæ significat aut æqualitatem aut duarum rectarum distantiam. Neque omnino possibile est Ideam habere Lineæ infinitè productæ. Fortasse ex eo quod in neutram partem coincidant, demonstrari potest, quod sunt parallelæ, sive quod ubique æque distant, sed ex alia Parallelarum, sive Æquidistantium definitione.

Deinde per bonas definitiones demonstrari solent & debent conclusiones primæ; hac vero *Euclides* nusquam utitur.

Definitio denique neque demonstrabilis est, nec esse debet; cum sit Demonstrationis Principium; hanc autem demonstrabo à Definitione alia hac, *Parallelæ rectæ sunt in quarum una sumptis duobus punctis ad quodcunque intervallum, ab illis punctis duæ rectæ facientes cum ipsa ad easdem partes angulos æquales, ductæ ad alteram sunt æquales*. Ex qua definitione necessario sequitur duas illas rectas productas nunquam esse concursuras, ut quæ ubique ab æqualibus rectis æqualiter inclinatis distinentur.

Definitio mea hæc Ideam Æquidistantiæ animo ingenerat, nec ab alia priore demonstrari potest; possunt autem ab illa multo brevius demonstrari parallelarum rectarum, vel etiam parallelorum planorum proprietates, quam aut ab *Euclide* aut à *Clavio* demonstrantur.

Atque hæc dicta sufficiant de Definitionibus ad Elementum primum, ex quibus cognoscere potes quàm bene tum *Clavius*, tum *Euclides*, tum etiam eorum sectatores naturam Parallelarum, aut Anguli, aut Lineæ, aut Puncti intellexerunt. Videamus jam *Petitiones* utrum æquæ an iniquæ sint.

C A P. X.

De Pet. 1. El. 1. & de Def. 10.

Petitio 1. *Ut à quovis puncto ad quodvis punctum, rectam Lineam ducere concedatur.*

Si concedatur Lineam habere Latitudinem aliquam visibilem, Æqua est. Nam à puncto ad punctum extendi potest ex lino filum; alioqui factu impossibile est; & propterea Petitio Iniqua est. Sed

Sed illa *Euclidis* γραμμὴ (etsi Latitudinem habeat) duci non potest, nisi in Plano. Planum autem describi non potest sine ope rectæ Lineæ, ita ut neque recta *Euclidis* neque superficies plana accuratè describi possit. Opus est instrumentis mechanicis, qualia sunt Regula & Norma, id est non accuratè. Æquum tamen esse fateor ut in opificiis humanis pro accurato habeatur, quod accurato est proximum. Sed quod Lineas Hyperbolicas & Ellipticas duci posse *Euclidistæ* non concedant (cum certius aliquanto Ellipsis & Hyperbole ope fili duci potest, quam Linea recta ope Regulæ) Iniquum est. Itaque quamdiu Geometræ Lineas has duci posse negant, tamdiu Petitio hæc Iniqua est, & propterea etiam Secunda haberi debet pro iniqua.

Definitiones Elementi secundi faciles sunt, & propter eam causam vitio carent. Idem dico de definitionibus Elementi 3 fere omnibus. Fere, inquam,

Notandum enim est quod in secunda definitione Elementi 3. definit *Tangere*, per *Tangere* nec *Secare*, incertum relinquens an Punctum Contactus intelligendum sit in una tantum Linearum contiguarum, an in utraque an inter utramque. Potest enim si (quod ille dicit) Punctum nihil est, considerari Punctum inter utramque; nam contigua possunt non modo loco disjungi, sed etiam qualitate aliqua differre, ut colore. Et propterea duo sunt; & sic habebimus tria puncta, nimirum duo in ipsis Lineis contiguis quorum alterum sit album, alterum nigrum, & inter illa duo puncta, tertium nullius coloris. Quemadmodum etiam duæ planæ Superficies admotæ ad contactum mutuum erunt altera alba, altera nigra, altera nihil, & tamen omnes simul una Superficies.

Non dubito quin *Euclides* Tangentes circulorum semper ducendas putavit per diametrorum terminos; atque ita Punctum Contactus semper commune fecit trium Linearum, nimirum, arcus circuli, Tangentis circulum, & Lineæ cujusdam per quam Tangens ab arcu dividi & loco separari posset. Neque credibile est, si Contactum quid sit clarè explicuisset *Euclides*, controversiam inter *Clavium* & *Pelletarium* de angulo Contactus ullam extitisse.

Definitio 10. *Similia circuli Segmenta sunt, quæ angulos capiunt æquales*, aut *in quibus Anguli sunt inter se æquales*. Si in duobus Segmentis circulorum valdè inæqualium inscriberentur duo Anguli inter se æquales, credamne omnem hominem qui agnosceret Angulorum illorum æqualitatem, necessariò etiam agniturum esse ipsorum segmentorum Similitudinem inferri posse ratiocinando, id est inde vel aliunde demonstrari posse. Sed tunc non erit Definitio, nam ea debet esse indemonstrabilis.

Cum Geometria tota versetur circa Quantitates, commensurabilia &

incommensurabilia, æqualitatem & inæqualitatem, Figurarum Proportiones & Similitudines; cumque Principia demonstrandi sint definitiones; Quomodo excusari possunt Geometriæ Magistri qui tanto aliis accuratiores haberi volunt, quod nusquam neque Quantitatem, neque Mensuram, neque Similitudinem definierunt. Neque ipsam Geometriam, cui, ut videtur, studere homines æquum esse existimaverunt antequam scirent Cui bono? Geometriam rectè definies *esse Scientiam qua ex aliqua vel aliquibus magnitudinibus mensuratis, cognoscimus per ratiocinationem alias non mensuratas. Mensuram* autem esse *materiale aliquid quod habenti magnitudinem applicatum semel vel pluries, ipsam æquat*; videmus enim Lineas mensurari Pede, Brachio, &c. Plana Planis, Solida Solidis, Fluida Vasibus seu locis congruis. *Æqualia* autem *esse dices quæ eidem loco congruere possunt. Similia quæ sola differunt magnitudine. Quantitatem* denique *magnitudinem definitam,* nempe Expositione aut comparatione cum alia magnitudine cognita. Quæ definitiones & faciles sunt & Principia demonstrandi.

Clavius ad Prop. 22. hujus Elementi tertii demonstrat, quod *Si duo aut plures circuli se mutuo tangant interius in uno Puncto, à quo duæ aut plures rectæ educantur, erunt & arcus inter quascunque duas Lineas intercepti, & arcus inter quamcunque Lineam & Punctum Contactus intercepti, similes.* Exempli gratia in Figura ad Cap. VIII, arcus duos BM, BN demonstrat esse similes. Et quidem recte. Sed ex eo sequetur arcum utrumque habere latitudinem aliquam, majorem majorem, minorem minorem, alioqui falsum erit, Apelle judice, vel alio quovis Pictore; cum in similibus arcubus inæqualibus latitudines ipsorum arcuum æquales esse non possunt, sed in ipsorum arcuum ratione inæquales. Etiam ut longitudines inæquales quatenus longitudines similes sint, dictu absurdum est.

Hactenus Peccata Definitionum *Euclidis* leviora. Quæ tamen si demonstrationes nullas inficiunt, pro nullis habeantur. Accedo jam ad definitiones Elementi quinti, quæ pertinent ad doctrinam Rationum, & Proportionum, Geometriæ medullam.

CAP. XI.

De Ratione.

PRima est, *Pars est magnitudo magnitudinis minor majoris, cum minor metitur majorem.* Si per Partem intelligat partem aliquotam, & inter partes aliquotas numerat Totum (nam æquale metitur æquale) bona est; & eadem in lineis est res, *pars* & *mensura*.

Definitio 3. *Ratio est duarum magnitudinum ejusdem generis mutua quæ-*

dam

dam ſecundum quantitatem habitudo. Quis ex Definitione hac, Latina ſive Græca, naturam Rationis comprehendere intellectu poteſt? Quid enim eſt *ejuſdem generis?* Ubi hoc in antecedentibus explicavit? Quid eſt illud *quædam*, ſive (ut Græcè ſonat) *aliqualis habitudo?* Quid denique habitudo? Neque hoc uſquam definivit, neque Quantitatem.

Ideam Rationis (de qua hoc loco *Euclides*) omnes perfectam habent. Mercator ſcit ex Quantitate collatæ à ſe pecuniæ, quantum habere debet lucri. Colonus non ignorat quantum uſum agri communis habere debet, ex quantitate agri ſibi proprii. Mercator qui tertiam partem collatæ pecuniæ contulit, ſtatim dicet debere ſibi tertiam partem lucri. Colonus qui poſſidet tertiam partem agri privatim promptè poſtulabit tertiam partem uſus agri communis. Unuſquiſque enim videt ineſſe in ea re comparationem Quantitatis ad Quantitatem, quantitatis expenſi ad quantitatem accepti. Sed Ideam hanc ita oratione generali adæquate complecti, ut inde Regulas generales demonſtrare poſſit, non facile poteſt unuſquiſque. Iuxta hanc Ideam vulgarem, proportionem in Numeris optime definivit *Euclides* Def. 24. El. 7. etſi eo loco non Rationem ſed Proportionem dicat. Proportionem autem in alio ſenſu dicit in Def. 4. El. 5. pro Rationum ſimilitudine. Quod parvi momenti peccatum eſt, niſi quod inconſtantia in vocabulis ſignum ſit obſcuritatis in intellectu. Sed Ideam illam quam habuit *Euclides à partibus iiſdem numerorum,* magnitudinibus quæ non ſemper ſunt ut numerus ad numerum, adaptare non potuit. Itaque omiſſa illa reſponſione partium ad partes, coactus eſt Ideam aliam quærere tum magnitudinum, tum numerorum communem. Noverat in quatuor proportionalibus primum ad ſecundum *ita ſe habere* (Græce οὕτως ἔχειν) ut tertium ad quartum. Itaque à cogitatione vocis *ita habeat,* quaſi ab Idea ipſa rei (converſo Verbo ἔχειν in Nomen σχέσις, ſeu, Verbo *habere* in Nomen *habitudo)* formavit Rationis Definitionem illam ſterilem, *Ratio eſt duarum magnitudinum ejuſdem generis ſecundum quantitatem habitudo quædam,* ſonum verborum ſecutus pro Idea rei.

Antequam Rationem definiam, neceſſarium eſt definire Quantitatem, & Quantitatum diverſa genera inter ſe diſtinguere. Interroganti enim Quantum eſt, qui ita reſpondet ut interrogantis animus acquieſcat in eo quod reſpondetur, neceſſe eſt ut magnitudinem de qua quæritur, vel exponat ad oculos, vel determinet per comparationem cum alio quanto per menſuram determinato. Animus enim in Indefinitis non acquieſcet.

Sed quia non omnia quanta menſurantur per lineam, nec per Superficiem, nec per Solidum, totidem erunt genera menſuræ, quot ſunt genera quantorum. Corpus menſuratur tot menſuris quot habet dimenſiones, & proinde tria habet diverſa genera quantitatum, nempe Lineam, Superficiem,

ciem, & Soliditatem; quarum quantitatum unius pars, pars alterius esse non potest. Et in universum Quantitates illæ diversi generis sunt, quarum, pars unius non est pars alterius; vel ut definitur ab *Euclide* quarum una quantumvis multiplicata nunquam alteram superabit.

Lineæ ergo omnes sive rectæ sive curvæ ejusdem sunt generis quantitates; & quia curva extendi potest, ita ut fiat (non mutata quantitate) recta, altera earum multiplicata, alteram superare potest.

Ab his tribus generibus *Clavius* excludit Numerum tanquam genus ab omnibus tribus diversum Non rectè. Numerus semper est in eodem genere quantitatis cum Numerato. Neque genere differunt Unum & Plura. Numerus autem & plura idem sunt. Numerus Linearum, & Lineæ habent idem genus quantitatis. Item Numerus Angulorum & Angulus; Temporum & Tempus, &c. Quod *Clavius* Lineam finitam & Lineam infinitam ejusdem esse generis negat, superfluum est, tanquam si quis diceret Ens & non-Ens esse diversi generis, Linea enim infinita nulla est. Quod autem dicitur in Mathematicis *Infinitum*, id significat solummodo indeterminatum, sive indefinitum, id est, quod quantum sit non est dictum.

Distinguendum etiam est inter Quantum & Quantitatem, quorum unum nunquam dicitur de altero.

Præterea etsi Magnitudo, ut Longitudo, Superficies, Soliditas, solis corporibus tribui propriè possunt, Quantitas tamen multis aliis rebus tribui rectè potest. Quicquid enim est de quo verè dicimus, quod majus vel minus alio est, vel æquale, vel de quo verè dicitur magis vel minus vel æqualiter est, habet illud quantitatem & dimensionem vel unam vel plures, & proinde:

Tempori sua quantitas est quæ exponi potest per Lineam.

Motui est sua sibi quantitas exponenda per Lineam.

Etiam Vis habet suam sibi quantitatem exponendam per Lineam vel Planum. Et Pondus quantitatem suam quæ exponi potest etiam per Lineam vel Solidum. Nec tamen inde inferri potest, aut tempus, aut motum, aut vim, aut pondus, esse Lineam aut aliam magnitudinem.

Denique Ratio (quoniam Ratio alia aliâ major est vel minor) quantitatem habet, & per duas Lineas exponitur. Quandocunque enim exponuntur duæ Lineæ, non modo exponuntur ipsæ, sed etiam ipsarum Ratio. Ratio enim est (ut eam definiam) *magnitudinis ad magnitudinem Relatio*. Neque exponi potest nisi per duas Lineas, quarum altera Antecedens altera consequens (ut in omnibus ferè aliis Relationibus) appellatur.

CAP.

CAP. XII.

De iisdem Rationibus.

Def. 6. I*N eadem ratione magnitudines dicuntur esse, prima ad secundam, & tertia ad quartam, cum primæ & tertiæ æquè multiplicia, à secundæ & quartæ æquè multiplicibus, qualiscunque sit hæc multiplicatio, utrumque ab utroque vel una deficiunt, vel una æqualia sunt, vel una excedunt; si ea sumantur quæ inter se respondent.*

In hac Definitione nulla mentio est *habitudinis unius magnitudinis ad aliam*, cum tamen ex Definitione *Euclidis* verba illa sunt de *Rationis essentia*. Itaque aut definitio Rationis aut definitio *ejusdem Rationis* vitiosa est. Neque Axioma est, quia non est lumine naturali cognoscendum. Neque est ex antecedentibus demonstrabile. Neque denique de quantitate continua demonstrabile est ex subsequentibus. Et tamen vera est propositio, & conversa Prop. 12. hujus Elementi quinti. Demonstrari autem potest per definitionem quam ego posui hanc., Ratiò *est duarum magnitudinum secundum quantitatem Relatio,* & demonstratam vidi.

Clavius, sentiens (ut puto) definitionem hanc egere defensione, longam, de causa propter quam *Euclides*, *quatuor magnitudines proportionales & non proportionales; per earum æquè, multiplicia definierit*, orationem instituens, nullam adfert causam aliam, præterquam quod propter multarum magnitudinum incommensurabilitatem coactus sit investigare aliquid, quod certum sit convenire quibuscunque numeris eandem habentibus proportionem, deinde idem demonstrare convenire etiam in commensurabilibus. Hoc tamen nusquam præstitum est. Itaque idem est ac si dixisset, ideo illum proportionalia sic definiisse, quia definitionem meliorem nondum poterat reperire.

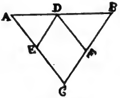
Exponantur quatuor numeri proportionales 8. 4 :: 6. 3. Vides hic duas Relationes totius ad dimidium; sunt enim totum & dimidium Relativa, & Relatio totius 8 ad dimidium suum 4. eadem Relatio quæ totius 6. ad suum dimidium 3. Idem dici etiam potest de tertiis, quartis, &c. æquè ac de dimidiis. Patet ergo Rationem esse Relationem; & Rationem eandem esse Relationem eandem. Et propterea proportionem in numeris *per Partes easdem* rectè definivit *Euclides*. Sed invenire debuit aliquid quod Rationibus etiam magnitudinum incommensurabilium conveniret. Cur autem non fecit? An impossible erat? Nescio, nisi quod sit difficile. Duæ Lineæ simul atque ductæ sunt, habent inter se Rationem suam, quæcunque ea sit. Et quæ Causa efficiens erat ipsarum Linearum, eadem erat & causa ejus quam habent inter se Rationis. Causa ipsarum Linea-

rum

rum efficiens erat Ductio,id est motus,quare etiam Causa efficiens Rationis quam habet earum altera ad alteram erat motus ille idem, ex quo motu Lineæ ipsæ ortæ sunt. Etiam Ratio illa eadem erat in Motibus ipsis quibus illæ Lineæ erant *descriptæ*. Quærenda ergo est Rationis duarum Linearum inæqualium *identitas*, sive *æqualitas*, sive *similitudo* (quæ tria nomina in Rationibus idem significant) in Motuum inæqualium aliqua similitudine, id est, in responsione partis ad partem vel portionis ad portionem (sive illæ partes aliquotæ sint, sive non sint) itaque qui tales motus excogitaverit, proportionalia ipsa determinabit ductisque Lineis rectis determinabit exponetque oculis.

Factu autem difficile non est. Nosti enim *motu sive ductu Lineæ uniformi, partes Lineæ descriptas æqualibus temporibus semper esse inter se æquales.* Item si Linea descripta sit eadem semper velocitate partes ejus æqualibus temporibus descriptæ esse etiam inter se æquales.

Sit recta A B descripta motu uniformi, in Tempore quocunque; & in parte aliqua ejusdem temporis, eodem motu uniformi,descripta sit A D pars rectæ A B. Quoniam ergo motus uniformis erat in omnibus partibus æqualibus temporis, descriptæ erunt partes æquales tum totius rectæ A B, tum rectæ A D. sive illæ partes toti A B sint, vel non sint commensurabiles.

CAP XII

Eodem tempore, motu uniformi quidem, ut ante, sed tardiore, sit descripta recta A C, faciens cum A B angulum quemcunque B A C; & quo tempore descripta erat A D, eodem intelligatur descripta A E. Quare in rectis A C, A E, pro partibus sive portionibus sumptis in A B, portiones æquales semper describentur in A C, eodem modo quo tota A B respondet toti A C, & pars A D parti A E.

Habebunt ergo partes æquales factæ æqualibus temporibus in A C ad partes æquales factas æqualibus temporibus in A B, eandem rationem singulæ ad singulas, quam habet tota A C ad totam A B, sive etiam quam habet A E ad A D. Etiam partes omnes æqualibus temporibus factæ in E C (differentia inter A C, A E) ad partes omnes æqualibus temporibus factas in B D (differentia inter A D & A D) singulæ ad singulas, eandem habebunt rationem quam A C tota ad A B totam, vel A E pars ad A D partem.

Quare si A B & A D sint incommensurabiles,& proinde etiam A C, A E incommensurabiles; intelliganturque quotlibet partes æquales sumptæ

ſumptæ in A B ita ut reſtet ad complendam A B, pars minor quam una earum partium; & totidem partes æquales intelligantur ſumptæ in A D, ita etiam ut reſtet ad complendam rectam A D, minor quam una harum partium; fiatque idem in rectis A G, A E, omnes illæ partes æquales ſimul ſumptæ in A B habebunt eandem rationem ad totam A B quam habent partes ſimiles æquales ſumptæ in A C ad ipſam A C; & quam habent omnes ſimiles partes æquales ſumptæ in A D ad ipſam A D; & quam habent omnes ſimiles partes æquales ſumptæ in A E ad ipſam A E.

Eædem ergo ſunt rationes quas determinat ſive exponit motus uniformis (id eſt motus æqualibus temporibus æquales rectas deſcribens) eodem tempore, nempe ratio A B ad A C, vel A D ad A E vel differentiæ D B ad differentiam E C, ſive in commenſurabilibus ſive in incommenſurabilibus.

Quare *rationes eaſdem Definio eſſe illas quas exponit in duabus rectis motus uniformis æqualibus* temporibus; vel univerſalius *in* eadem ratione ſunt quæ determinantur à cauſa quacunque temporibus æqualibus æqualia efficiente.

In eadem Figura, ſi jungatur B C, & ducatur D F parallela E C ſecans B C in F, erit triangulum B D F ſimile toti triangulo B A C, propter angulos ad A & D æquales & angulum ad B communem. Similes autem Figuræ non ſunt quæ differunt plus quam magnitudine; nam ſi non eſſent æquiangulæ, aut non haberent latera circa æquales angulos proportionalia, non eſſet inter eas ulla figuræ ſimilitudo. Eadem ergo eſt ratio A B ad D B, quæ C A ad D F. Sed ut A D ad B D, ita oſtenſa eſt eſſe C A ad E C. Sunt ergo D F & E C æquales; & proinde (ducta D E) triangula A D E, A B C ſunt ſimilia.

Ad definitionem hanc, Propoſitiones illæ quæ ſequuntur in Elemento quinto, de Permutatione, Converſione, Compoſitione, &c. Rationum, accurrunt, & ad lucem ejus omnes ferè ſeſe demonſtrant. *Euclidis* autem demonſtrationes duplo plures ſunt, propterea quod idem in quantitate continua ſeorſim à numeris demonſtrat; & multo longiores quam erat neceſſe, propter ſterilitatem definitionis Rationis.

Sed quid (inquies) opus eſt Theorematum purè Geometricorum, demonſtrationes à motu petere. Reſpondeo primo: Demonſtrationes omnes niſi Scientificæ ſint, vitioſæ ſunt; & niſi à cauſis procedant, Scientificæ non ſunt. Secundo, niſi concluſiones à constructione, id eſt à deſcriptione Figurarum, id eſt à Linearum ductione demonſtrentur, vitioſæ ſunt. Jam omnis Linearum ductio motus eſt; itaque vitioſa eſt omnis demonſtratio cujus Principia prima non continentur in definitionibus motuum quibus Figuræ deſcribuntur. Sed poſt theoremata aliquot

prima demonſtrata, cætera ab his dependentia non egent demonſtratione quæ fit à motu, ut quorum demonſtrationes in demonſtrationibus priorum continentur, nec alia re egent, ut intelligantur, præter illorum priorum explicationem, vel converſionem.

CAP. XIII.

De Rationum calculo.

DEfinitio 10. irreprehenſibilis eſt, nempe hæc: *Cum autem tres magnitudines proportionales fuerunt; Prima ad tertiam duplicatam rationem habere dicitur ejus, quam habet ad ſecundam: At cum quatuor magnitudines proportionales fuerint; prima ad quartam triplicatam rationem habere dicitur ejus, quam habet ad ſecundam; & ſemper deinceps, uno amplius quamdiu proportio extiterit.*

Eſt autem quod reprehendi poteſt & debet in expoſitione hujus definitionis apud *Clavium.*

Sic enim ſcribit, *Interpretes nonnulli colligunt ex hac definitione, ſi proponantur plures quantitates continue proportionales, proportionem primæ quantitatis ad tertiam, eſſe duplam proportionis primæ quantitatis ad ſecundam, eo quod Euclides illam vocet duplicatam proportionem hujus. Eodem modo volunt, proportionem primæ quantitatis ad quartam, eſſe triplam proportionis, quam habet prima quantitas ad ſecundam,* &c. *Quod tamen nulla eſt ratione concedendum. Neque enim Euclides hoc ſignificare voluit, ſed docuit tantummodo proportionem primæ quantitatis ad tertiam, appellari duplicatam ejus proportionis, quam habet prima quantitas ad ſecundam; propterea quod inter primam quantitatem, ac tertiam reperitur quodammodo proportio primæ quantitatis ad ſecundum duplicata; quippe cum inter primam quantitatem, ac tertiam interponantur duæ proportiones æquales ei proportioni, quam habet prima quantitas ad ſecundam, & ſic de cæteris, ut diximus. Non autem intelligit, illam duplam eſſe hujus, ne Theorema proponeret, quod merito quiſpiam concedere recuſaret. Quis enim affirmabit, in his numeris continue proportionalibus 25. 5. 1. proportionem 25. ad 1. duplam eſſe proportionis 25. ad 5. cum potius eam quis dixerit eſſe quintuplam?*

In illis qui putant, poſitis tribus continuè proportionalibus, rationem primi ad tertium duplam eſſe rationis primi ad ſecundum; item poſitis quatuor proportionalibus, rationem primi ad quartum triplam eſſe primi ad ſecundum, ubi primum eſt omnium maximum, etiam ego ſum. Exempli gratia in his numeris 8. 4 2. 1. dico rationem 8 ad 1 eſſe triplam rationis 8 ad 4; & ſeſquialteram rationis 8 ad 2; & rationem 8 ad 2 duplam eſſe rationis 8 ad 4. Non ſolum quia *Euclides* rationes illas triplicatas vel

vel duplicatas appellat, sed quia verum est, & lumine naturali æquè manifestum, ac unum & unum esse duo, aut unum & duo esse tria.

Vox qua utitur hôc loco *Euclides*, nempe διπλασίων, & vertitur à *Clavio duplicata*, aliis in locis utitur pro dupla. Primo in Prop. 20. El. 3. Itaque angulus in Centro, non minus dicitur duplicatus anguli in circumferentia, quam duplus. Etiam à *Clavio* vertitur vox illa Græca διπλασίων non modo per *duplex*, sed etiam per *duplus*; in propositione ipsa & in conclusione per *duplex*, scilicet ne dissentire videretur propositio à conclusione; sed in demonstratione, per *duplus*. Si ergo *duplicatum*, *duplex*, & *duplum*, in quantitatibus non idem significant, non debuit illis uti ut idem significantibus.

Rursus in Propositione ultima El. 9. eadem voce Græca utitur *Euclides* pro ratione 2 ad 1 vel 4 ad 2, ubi rursus *Clavius* illam reddit per *duplam*. Nonne ergo & ipse *Clavius* ex eo quod dixit *Euclides* duplicatam, intellexit (sicut alii) duplam. Qui verbi ejusdem significationem modo unam modo aliam facit, mihi quidem videtur subjectam rem nullo modo intelligere. Quo autem nomine appellabunt rationem 8 ad 4 comparatam cum ratione 8 ad 2? Dicent illam esse hujus *subduplicatam*, & rationis 8 ad 1 *subtriplicatam*. Numerum autem numeri subduplum dicent, non subduplicatum; & numerum 2 numeri 6 non subtriplicatum sed subtriplum, Nomina Latinæ genti inaudita. Itaque cessantis jam Linguæ verba quæ velut Testamenta morte confirmata sunt, & quæ mutari non debent, suo arbitrio sine necessitate mutat. Quid enim omnino significat subduplum aut subduplicatum, si significat aliquid præter dimidium aut subtriplum vel subtriplicatum præter tertiam partem. Retinebo ergo vocabula propria, *duplicatum* vocans etiam *duplum*, & triplicatum triplum; nec pro *subduplicato* & *subtriplicato* dubitabo dicere *dimidium*, & *tertiam partem*, vel (si libet) *trientem*. Etiam in Rationibus, (quanquam id non concedat *Clavius*) similiter dicam, nisi id falsò dici ostendat. Quod enim rogat, *Quis affirmabit in his numeris* continuè proportionalibus 25. 5. 1, proportionem 25 ad 1 duplum esse proportionis 25 ad 5? Potius eam quis dixerit esse quintuplam, nihil probat. Quid, quia terminus primus est quintuplus secundi, & secundus tertii, ob eam causam dixerit aliquis rationem 25 ad 1, quintuplam esse rationis 5 ad 1 potius quam duplam? Manifestum est rationem 25 ad 5 esse rationem unicam, & rationem 5 ad 1 esse etiam unicam & ipsi æqualem; & rationem 25 ad 1 componi ex illis rationibus duabus æqualibus. Quid aliud ergo negat *Clavius* nisi rationem ex duabus rationibus æqualibus compositam constituere unius earum duplam? Cur autem hoc negat? Quia numerus 25 numeri 5 est quintuplus, scilicet oblitus quæstionis, quæ non instituitur

tur de numero vel magnitudine aliqua absoluta, quæ sit alterius quintupla, sed de ratione quæ est magnitudo comparativa; itaque rationem unicam 25 ad 5 computavit pro quinque rationibus. Natus est error *Clavii* ex eo quod vulgo apud Mathematicos vocabatur ratio quintupli ad simplum quintupla ratio, & ratio dupli ad simplum (ut El. 9°. Prop. ult.) ratio dupla imperitè & falsò; nam ratio 2 ad 1 non est ratio dupla, sed simpla, nempe dupli ad simplum. Neque quicquam valet quod illustrationis causa subjungit, quemadmodum etiam proportio octupla dupla est proportionis quadruplæ; cum tamen quadruplæ duplicata sit sedecupla, ut hic patet 16. 4. 1. Difficile conceptu est quomodo octupla proportio magis sit quadruplæ dupla, quam octuplicata sit quadruplicatæ duplicata. Esto autem octupla proportio quadruplæ dupla. Quid sequitur? Nonne quemadmodum in his numeris 16 unitates duplæ sunt octo unitatum; ita sedecem rationes duplas esse octo rationum, & proinde etiam duas rationes 16 ad 4, & 4 ad 1 duplam esse rationis 16 ad 4, vel 4 ad 1; id quod *Clavius* demonstratum nollet?

Postremò, objiciens quærit, in tribus magnitudinibus æqualibus, vel in tribus æqualibus numeris, ut 4. 4. 4. atque adeo continuè proportionalibus, qui fieri potest ut proportio primi ad tertium dupla sit proportionis primi ad secundum, cum sit omnino eadem? Profectò si ratio 4 ad 4 nempe ratio æqualis ad æquale, id est ipsa æqualitas quantitas sit, valida est objectio. Sin quantitas non sit, frivola est; cum nihil ad nihil additum, vel per nihil multiplicatum semper facit nihil. Antequam autem ad hanc & alias ejus objectiones respondeam, non abs re erit *quantorum* genera amplius (ex ipsis *Euclide* & *Clavio*) distinguere, & quid sit rationum *additio* & *subtractio*, ex iisdem, explicare; & cur in tribus continuè proportionalibus, quorum primum est maximum, rationem primi ad tertium duplam esse dixi rationis primi ad secundum; non tamen quando primum est minimum.

C A P. X I V.

Adhuc de Rationum calculo.

DEf. 5ª. El. 6ª. hæc est, *Ratio ex rationibus componi dicitur, cum rationum quantitates inter se multiplicatæ aliquam effecerint rationem*, & vera est. Nam si sint proportiones illæ duæ eædem vel non eædem, sive prima maxima sit, vel non maxima, semper illis conveniet Definitio. Exempli gratia in his numeris 4, 2. 6, 3. ubi rationes sunt eædem, si multi-

multiplices inter ſe antecedentes 4 & 6, qui faciunt 24, & conſequentes 2 & 3 qui faciunt 6, ratio naſcens erit ratio 24 ad 6, id eſt 4 ad 1, id eſt duplicata rationis 4 ad 2, vel 6 ad 3. Rurſus in iiſdem numeris inverſis 2, 4. 3, 6 multiplicatis inter ſe tum antecedentibus tum conſequentibus oritur ratio 6 ad 24 ſive 1 ad 4, quæ eſt duplicata rationis 2 ad 4. Rurſus ſint rationes non eædem, ut in his numeris 4, 2. 6, 4 multiplicatis tum antecedentibus tum conſequentibus gignetur ratio 24 ad 8 ſive 12 ad 4. Expoſitis autem his numeris 12. 6. 4, erit ratio 12 ad 6 eadem cum ratione 4 ad 2, & ratio 6 ad 4 eadem quæ antè. Idem in horum converſis continget 2, 4. 4, 6. Atque hinc intelligere licet quid ſint illæ quas appellat *Euclides* rationum *quantitates*, nempe rationum antecedentes & conſequentes. Nec tamen voluit tantam eſſe rationem quanta eſt antecedens, aut quanta eſt conſequens ejus; quarum utraque eſt quantitas abſoluta; ſed neutra earum ratio. Quantitatem autem rationis 4 ad 2 interpretatur *Clavius* per fractionem $\frac{4}{2}$, & rationem 6 ad 3 per $\frac{6}{3}$, quas appellat etiam rationis Denominatores; quas ſi inter ſe multiplices, habebis quidem fractionem cujus Numerator ad Denominatorem rationem habet compoſitam ex rationibus 4 ad 2 & 6 ad 3; propterea quod etiam ſic multiplicantur inter ſe tum antecedentes tum conſequentes ut prius; non eſt autem fractio $\frac{24}{6}$ nec $\frac{4}{1}$ ratio compoſita, nec omnino ratio, cum ſit pars quantitatis abſolutæ. Aliud enim eſt $\frac{4}{1}$ id eſt 4, aliud ratio quaternarii ad unitatem. Ratio enim duabus lineis exponitur ſemper, at quantitas abſoluta unica.

Quod *Clavius* hic ſcribit, *Quoniam denominator cujuslibet proportionis exprimit quanta ſit magnitudo antecedens ad conſequentem, dici ſolet propterea quantitas rationis.* Rectè quidem dicit *exprimit*, non rectè autem Arithmetici dicunt *eſſe*, nempe quotientem Diviſionis numeri per numerum eſſe rationem ipſam Diviſi ad Diviſorem, unde multa in Geometriam irrepſerunt abſurda, & plura indies conſequentur; quorum cauſa magna ex parte fuit *Clavii* hæc impropria locutio. Qualis etiam videtur tibi hæc oratio in Mathematicis, *quanta ſit magnitudo antecedens ad conſequentem?* Debebat enim dicere, *quanta eſt magnitudo antecedens ut comparata cum conſequente*, vel *quanta eſt ratio magnitudinis antecedentis ad magnitudinem conſequentem?* Scio *Clavium* Linguæ Latinæ ſcientiſſimum fuiſſe, ſed huic illius ſententiæ de compoſitione rationum inimica erat elocutio clara.

C A P. X V.

Etiam de Rationum Calculo.

C*Lavius* ex hac Def. 5ª. El. 6ⁱ. recte infert, *Quod in magnitudinibus quibuscunque ordine positis, proportio primæ ad ultimam dicetur componi ex proportione primæ ad secundam, & secundæ ad tertiam, & tertiæ ad quartam, &c.* Cujus etiam demonstrationes aliquot adfert ex *Theone*, *Vitellione*, *Eutocio* & *Apollonio*, ita ut nullo modo à *Clavio* negari possit, qui eandem (in numeris) pro definitione ad El. 7. posuit.

Itaque in tribus lineis A, B, C ordine expositis ratio A ad C, componitur ex rationibus A ad B, & B ad C; & rursus ratio C ad A componitur ex ratione C ad B & ratione B ad A.

CAP XV

Per definitionem 5ᵃᵐ. El. 5ⁱ. quæ hæc est: *Rationem habere inter se magnitudines dicuntur, quæ possunt multiplicatæ sese mutuò superare* Explicat *Euclides* (ut rectè dicit *Clavius*) quidnam requirant duæ quantitates ejusdem generis ut rationem dicantur habere, nempe, si non habeant hanc conditionem ut altera possit multiplicata alteram superare, non esse illas neque ejusdem generis, neque habere inter se Rationem.

Vnde manifestum est primò Lineam, Superficiem, & Solidum esse diversa genera, vel potius diversas species quantitatis. Nulla enim harum quantumvis multiplicata alteram superabit.

Secundò, Angulus genitus ex motu circulari, & Angulus Contactus, diversæ sunt species quantitatis. Angulus enim Contactus nulla unquam multiplicatione superabit Angulum genitum ex motu circulari.

Tertiò, Ratio majoris ad minus, & ratio minoris ad majus, sunt diversæ species quantitatis. Nam ratio minoris ad majus quanto magis multiplicatur tanto semper minor est.

C A P. X V I.

Etiam de Rationum Calculo.

C*Lavius* ad Prop. 23. El. 16. aliam habet methodum componendi rationes. Sint duæ rationes 6 ad 4, & 2 ad 8 componendæ. Fiat ut

ut 2 ad 8, ita consequens 4 ad aliam 16; eritque ratio 6 ad 16 composita ex rationibus 6 ad 4, & 2 ad 8. Positis enim ordine his numeris 6, 4, 16, priores duæ habent rationem 6 ad 4, posteriores duæ rationem 2 ad 8.

Habet etiam methodum auferendi rationem minorem à majore. Sit ratio 1 ad 4. auferenda ratione 2 ad 4. Fiat ut 2 ad 4 ita antecedens 1 ad aliam 2; & collocentur ordine tres numeri 1, 2, 4. Ratio 1 ad 4 componitur ex rationibus 1 ad 2, & 2 ad 4. Quare ab lata ratione 2 ad 4 ex ratione 1 ad 4, reliqua est ratio 1 ad 2.

Similiter si ex ratione 3 ad 2 auferenda sit ratio 2 ad 3, fiat ut 2 ad 3, ita 3 ad aliam $4\frac{1}{2}$. Nam positis ordine, 3. $4\frac{1}{2}$. 2, ratio 2 ad 3, id est ratio 3 ad $4\frac{1}{2}$ aufertur à ratione 3 ad 2, & relinquitur ratio $4\frac{1}{2}$ ad 2. Atque hæ methodi ambæ comprobantur à *Clavio* ad Prop. 23. El. 6.

C A P. X V I I.

Responsio ad quadam quæsita Clavii.

RESpondeo jam ad quæsita *Clavii*, & primo ad hoc, *Qui fieri potest ut positis tribus magnitudinibus æqualibus* 4, 4, 4 *ratio primæ ad tertiam dupla sit rationis primæ ad secundam, cum sit omnino eadem?*

Quoniam ratio primæ 4 ad secundam 4, quantumvis multiplicata nunquam superabit rationem eandem 4 ad 4 neque quantumvis per medias interpositas divisa ab illa superabitur, manifestum est rationem 4 ad 4 (& in universum æqualis ad æquale) non esse quantitatem, neque posse æqualitates alias aliis majores vel minores esse. Inæqualitatum autem alia alia major esse potest, & proinde habet quantitatem. Iam quod quærit *Clavius* quomodo positis ordine 4, 4, 4 ratio primæ ad tertiam dupla esse potest rationis primæ ad secundam idem est ac si quæsiisset quomodo positis tribus cifris 0, 0, 0 ratio primæ ad tertiam potest esse dupla rationis primæ ad secundam; cum revera & propriè loquendo, unum nihil, alterius nihil neque duplum neque duplicatum est.

Rursus *Clavius* ad finem El. 9[i]. ut probet rationem duplicatam, non esse rationem duplam, sic scribit: *Imprimis igitur compositionem proportionum* (vocabulis enim ratio & Proportio aliter quam *Euclides* promiscuè utitur) *de qua Euclides agit Def.* 10. *Lib.* 5, *&c. & in propositionibus duplicatam triplicatam, & compositam proportionem de magnitudinibus vel numeris demonstrat, dico non esse verè additionem proportionum, ita ut duplicata vel triplicata proportio sit duplo aut triplo major ea proportione cujus illa dicitur duplicata, triplicatave; item ut proportio ex pluribus proportionibus composita sit verè totum quippiam, cujus partes sint proportiones ex quibus dicitur composita. Nam, &c. Si positis his terminis*

minis continuè proportionalibus 1. 10. 100, *proportio* 1 *ad* 100 *non solum duplicata diceretur proportionis* 1 *ad* 10, *sed verè esset duplo major, &c. quis non videt partem esse majorem toto?*

Respondeo primò non videri mihi rectè illatum ex eo quod 1, 10, 100 sunt continuè proportionales, & ex eo quod ratio 1 ad 10 major sit ratione 1 ad 100, partem esse majorem toto.

Secundò, si illatio legitima sit, necesse est, quanquam absurda sit, sit tamen vera. Nam ipse *Clavius* utrumque affirmat (nec quisquam negat) nempe, & rationem 1 ad 100 esse totum, cujus pars est ratio 1 ad 10; & rationem 1 ad 10 majorem esse ratione tota 1 ad 100. Itaque si qua hic verè subsit adsurditas, *Clavii* est, nec solùm illorum qui dicunt rationem duplicatam esse duplam. Latet autem illa vel in assumpto hoc, *In magnitudinibus quibuscunque ordine positis, rationem primæ ad ultimam composita est ex rationibus intermediis*; vel in diverso genere rationis majoris ad minus à genere rationis minoris ad majus. Quare proprietates tum rationum ordine positarum, tum utriusque generis rationum diligentiùs paulo considerabimus.

Et primo, in rationibus ejusdem generis, sive magnitudines decrescant perpetuò à majore ad minus, sive perpetuò crescant à minore ad majus, compositio vera est. Sint enim tres numeri 100, 10, 1, quæ rationes sunt majoris ad minus. Manifestum est rationem 100 ad 1 compositam esse ex rationibus 100 ad 10, & 10 ad 1, eandemque tum duplicatum tum duplam esse rationis utriusvis 100 ad 10, vel 10 ad 1. Item inversim, ubi rationes 1, 10, 100 sunt minoris ad majus, manifestum est rationem compositam 1 ad 100 æqualem esse ambabus rationibus 1 ad 10, & 10 ad 100 inter se æqualibus.

Deinde in his numeris 16, 4, 2 manifestum est rationem compositam 16 ad 2 æqualem esse duabus rationibus 16 ad 4, & 4 ad 2, quarum prima ratio secundæ est duplicata, tota autem ejusdem secundæ triplicata. Item in his numeris illorum inversis 2, 4, 16 composita ratio 2 ad 16 æqualis est duabus rationibus quarum secunda est primæ duplicata, composita autem ejusdem primæ triplicata.

Etiam in tribus aliis quibuslibet magnitudinibus quarum prima est maxima, tertia vero minima, idem continget; ut in his numeris 12, 8, 2, ubi ratio primæ ad secundam est eadem quæ 3 ad 2, ratio autem secundæ ad tertiam eadem est quæ 2 ad $\frac{1}{2}$. Componamus has primò juxta definitionem traditam ab *Euclide*, Def. 5, El. 6, per multiplicationem inter se tum antecedentium, tum consequentium. Oritur autem ratio 12 ad 2, cujus partes componentes erunt rationes 3 ad 2, & 2 ad $\frac{1}{2}$; id est (multi-

(multiplicatis omnibus terminis per 4) ratio 12 ad 2 composita ex rationibus 12 ad 8, & 8 ad 2.

Deinde componamus easdem per regulam compositionis aliam traditam à *Clavio* ad Prop. 23. El. 6[i]. Fiat ergo ut 8 ad 2, ita 2 ad aliam $\frac{1}{2}$. Expositisque numeris 3, 2, $\frac{1}{2}$, erit ratio composita 3 ad $\frac{1}{2}$ æqualis rationibus componentibus 3 ad 2, & 2 ad $\frac{1}{2}$. Nam multiplicatis omnibus terminis per 4, nascentur numeri 12, 8, 2 iidem qui prius.

Itaque nihil video quo minus propositio illa, nempe, *ratio primi ad ultimam composita est ex rationibus intermediis* pro vera habeatur. Adverto etiam obiter rationes componendi Methodum hanc Clavianam esse veram rationum Additionem. Non autem ut vult *Clavius* Multiplicationem.

Quomodo autem eadem propositio, nempe, *rationem primi ad ultimum compositam esse ex rationibus intermediis*, locum habeat quando una ratio est majoris ad minus, altera minoris ad majus difficile explicatu est. Sint continuè proportionales 1, 10, 100. Sed alio ordine collocatæ, ut 1, 100, 10. Cum ergo per propositionem illam universalem, ratio 1 ad 10 composita est ex rationibus 1 ad 100, & 100 ad 10, sicut totum ex partibus, erit ratio 1 ad 100 pars rationis 1 ad 10. Sed quota pars? Ea scilicet pars quam Geometræ nunc appellant subduplicatam rationis 1 ad 10. Quia vero ratio 1 ad 100 minor est quam ratio 1 ad 10, erit pars 1 ad 100 minor quam reliqua pars quanto ratio una minor est quam duæ & sunt ambæ rationes 1 ad 100, & 100 ad 10 partes rationis 1 ad 10, si modo ratio 100 ad 100 (quæ quantitas non est) pro quantitate computetur; alioqui ratio 100 ad 10 non potest esse pars rationis 1 ad 10. Neque enim duæ quantitates diversi generis, quales ostendi suprà esse rationes minoris ad majus, & majoris ad minus, partes ejusdem quantitatis esse possunt.

Quo ergo sensu, inquies, verum est componi rationem 1 ad 10 ex rationibus 1 ad 100, & 100 ad 10? Respondeo, verum esse secundum verborum sensum proprium, nimirum si ratio 100 ad 10 sive ratio 10 ad 1 addatur rationi 1 ad 100 nasci rationem compositam 1 ad 10 æqualem duabus rationibus 1 ad 100, & 1 ad 10. Id quod facilius intelliges, si prius duo illa genera rationum quomodo crescunt, minuuntur, componuntur, & alterum ab altero substrahitur, clarè explicavero.

Sumantur ergo quinque magnitudines continue proportionales in ratione majoris ad minus, exempli causa, 81, 27, 9, 3, 1, quarum inversæ 1, 3, 9, 27, 81. sunt in ratione continua minoris ad majus; & media omnium est 9. In his, incipiendo à maxima desinendo in media tres primæ sunt rationes majoris ad minus; incipiendo autem à minima, desinendo in media, tres primæ sunt rationes minoris ad majus.

Rursus incipiendo à maxima, ratio primæ ad tertiam est major ratione ejusdem primæ ad secundam, nempe duplo major; Contra incipiendo à minima, ratio primæ ad tertiam minor est ratione primæ ad secundam, nimirum duplo minor.

Tertio, incipiendo à maxima, semper prima majorem rationem habet ad eam quæ propior est tertiæ, quam ad eam quæ ab eadem tertia est remotior; Contrà vero incipiendo à minima, semper prima minorem rationem habet ad eam quæ tertiæ propior est quam ad eam quæ à tertia est remotior.

Quarto, incipiendo à maxima, rationes sunt excessuum quibus majores superant minores; Contrà verò incipiendo à minima, rationes sunt defectuum quibus minores deficiunt à magnitudine majorum.

Quinto, ratio tertiæ ad tertiam (quæ est æqualitas) in rationibus excessuum minor est omni ratione excessus; contrà verò, ratio æqualitatis major est omni ratione defectus; & quia ratio æqualitatis quantitas non est, erit quantitas rationis defectus minor nihilo, tanto quanto ratio excessus ipsi respondens major est nihilo.

Exempli gratia exponantur in margine eædem magnitudines proportionales; & quia ratio 81 ad 9 duplicata est rationis 27 ad 9, sub 81 ponatur 2; & sub 27 ponatur 1, quæ significent duplicatam rationem & unam rationem; ponatur autem cyphra sub 9, propterea quod ratio 9 ad 9 quantitas non est. Similiter sub 1 ponatur 2, & sub 3 ponatur 1. Vides itaque rationem 81 ad 9 duplo majorem esse ratione 27 ad 9, quia rationes illæ sunt ut duæ rationes excessûs ad unam; item rationem 1 ad 9 duplo minorem esse ratione 1 ad 3, propterea quod sunt ambæ rationes defectûs. Quoniam igitur ratio 1 ad 9 duplo minor est quam ratio 1 ad 3, manifestum est rationem 1 ad 3 duplo majorem esse quam ratio 1 ad 9.

81.	27.	9.	3.	1.
2.	1.	0.	1.	2.

His intellectis ostendendum est quomodo in his numeris 1. 100. 10, ratio 1 ad 10 componitur ex rationibus 1 ad 100, & 100 ad 10.

Quoniam enim rationes 100 10 ad & 10 ad 100 simul additæ faciunt rationem æqualitatis, id est altera alterius quantitatem extinguit, restabit ratio 1 ad 10 pro summa rationum 1 ad 100 & 100 ad 10; Ut qui unum dederit carenti duobus, facit ut careat tantummodo uno.

Atque hoc exactè convenit cum Def. 5ª. El. 6ⁱ. Nam antecedentes rationum 1 ad 100, & 100 ad 10, sunt 1 & 100; consequentes autem 100 ad 10. Antecedentes in se multiplicatæ faciunt 100; consequentes autem multiplicatæ in se faciunt, 1000, sed ratio 100 ad 1000 eadem est cum ratione composita 1 ad 10. Componitur ergo ita ratio 1 ad 10 ex rationi-

rationibus 1 ad 100 & 100 ad 10, ut partes componentes ſint vere partes rationis compoſitæ. Sed rationes 1 ad 100 & 100 ad 10 non ſunt partes ejuſdem rationis compoſitæ 1 ad 10; neque eſſe poſſunt, cum ſint diverſi generis rationes.

Vides ergo rationem duplicatam duplam quoque eſſe, hoc eſt duplo majorem eſſe ratione quæ duplicari dicitur. Ut in iiſdem proportionalibus 1. 10. 100. ratio defectus, 1 ab 100 duplicata eſt rationis defectus 10 ad 100 (duplicata ſcilicet defectus ratione) & propterea etiam duplo major, quia ſublatio defectus quantitatem auget.

Manifeſtè hinc ſequitur Theorema hoc univerſale.

Si fuerint quotcunque magnitudines continuè proportionales, quarum prima eſt maxima; quanto prima ad aliam à ſe remotiorem quam eſt proxima, majorem rationem habet quam ad ipſam proximam; tanto in iiſdem magnitudinibus, inverſo ordine collocatis, minima majorem rationem habet ad ſibi proximam, quam ad remotiorem in eadem diſtantia. Exempli gratia, in his magnitudinibus, 81. 27. 9. 3. 1. quanto major eſt ratio 81 ad 3 quam ratio 81 ad 27; tanto major eſt ratio 1 ad 3 quam ratio 1 ad 27, quanquam Geometræ qui nunc ſunt id non concedant.

Sed ex iis quæ hactenus dicta ſunt, conſtat naturam Rationis ne *Euclidi* quidem penitus perſpectam fuiſſe; multo autem minus *Clavio*; ſed minime omnium illis qui nunc Algebriſtæ perhibentur. Nam hi, à *Clavio* docti denominatorem rationis indicare ipſius quantitatem (ut 4 ſive $\frac{4}{1}$ denominat, indicatque quantitatem rationis 4 ad 1, & $\frac{2}{3}$ indicat rationem 2 ad 3) ſunt autem illi denominatores nihil aliud præter Quotientes natas ex diviſione numeri per numerum, temerè arripuerunt quaſi rem demonſtratam, *Fractionem & Rationem eandem eſſe rem*, nempe quantitatem abſolutam & quantitatem comparativam; quæ comparativa, quantitas omnino non eſt niſi reſpectu ad aliam rationem. Rationis enim magnitudo non determinatur, nec exponitur per unam lineam ſicut quantitas abſoluta, ſed per duas. Atque ab hoc errore tot abſurda conſequuta ſunt, ut vix magno volumine commodè contineri poſſint; quorum præcipua infrà paucis conſiderabimus, unà cum aliis quæ ex aliis principiis falſis in Geometrarum ſcripta irrepſerunt.

Numerat duodecem alia genera rationum *Pappus*, quorum duo conſiderat in commentario ad Def. 6. El. 5. *Clavius*, nimirum rationem Arithmeticam & rationem Harmonicam ſive Muſicam. Atque Arithmeticæ quidem ſatis bene convenit Definitio rationis tradita ab *Euclide*. Nam quantitates duæ quarum una alteram ſuperat quantitate determinata habent inter ſe habitudinem quandam ſecundum quantitatem. Ratio autem quam Harmonicam vocant eſt habitudo quædam non duarum ſed

trium magnitudinum. De utraque satis multa & ingeniosa habet *Clavius.* Ratio autem Arithmetica eadem est, cum quanto prima superat secundam vel ab ea superatur, tanto secunda superat tertiam vel ab ea superatur. Sed ratio Harmonica eadem est, quando extremæ sunt inter se ut differentiæ à media sumptæ, major extrema ad majorem differentiam, & minor ad minorem.

Putasne in aliis Scientiis majus peccatum inveniri posse quam est in Geometria non rectè explicasse quid sit Ratio? Quis scriptor Ethicus usus est definitione *Boni* non bona, vel Politicus definitione *Iuris* vitiosa? Attamen ejusdem est in Geometria momenti definitio Rationis cujus est in doctrina Ethica definitio *Boni*, & in Politica definitio *Iuris*?

Deinde, quod dicit *Clavius*, proportionem illam in tribus numeris ubi major extremorum est ad minorem ut differentia majoris & medii ad differentiam medii & minoris, esse Musicam seu Harmonicam, temerè dictum est. *In his* (inquit) *numeris 6. 4. 3, est ut 6 ad 3, ita 2 differentia duorum majorum, ad 1 differentiam duorum minorum. Quoniam autem 6 & 3. faciunt consonantiam Diapason; 6 & 4 consonantiam Diapente; & denique 4 & 3 consonantiam Diatessaron, vocari solet hæc proportio Harmonica.* Quod si ita sit, cur non etiam in his numeris 6. 3. 2. vel in his 42. 12. 7. quæ cadunt sub eandem definitionem, eædem sunt consonantiæ: Quare autem facit ratio 6 ad 3, vel totum quodlibet ad suum dimidium, consonantiam Diapason, nescivit *Clavius.* Id enim primis omnium docuit *Galilæus*, postquam *Clavius* mortuus esset. Nugæ meræ sunt homine Mathematico indignæ. Hactenus de Principiis *Euclidis.* Sequitur Principium aliud quibus utuntur hodie Geometræ tale.

CAP. XVIII.

De Radice numerica, & Latere Quadrati.

Si quadrati duo latera angulum rectum continentia divisa fuerint, utrumque in quotlibet partes magnitudine & numero æquales, numerusque partium unius lateris multiplicatus sit per numerum partium alterius (id est si duo illi numeri æquales multiplicentur inter se) factus erit numerus quadratorum quorum latera sunt singulæ partes lateris totius quadrati. Exempli gratia, si quadrati latus sit longum 100 pedes, multiplicentur autem 100 pedes per numerum 100, unde factus erit decies mille pedes, erunt (ut illi assumunt) illi decies mille pedes, totidem quadrata, quorum uniuscujusque latus sit unus pes; & decies mille pedes longitudine simul sumptos æquales esse toti quadrato. Similiter multiplicatis

tiplicatis 1000 pedibus per numerum 100, oritur Cubus à toto latere. Potuerunt eadem ratione diviso latere quadrati bifariam, ex multiplicatione 2 in 2 pronuntiare quatuor ſemilatera æqualia eſſe ipſi quadrato.

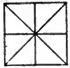
Hæc tu abſurdiora eſſe putabis quam ut quiſquam ita computaret. Sed ita eſt; nec moniti ab illa computatione deſiſtunt. Ita computavit Geometra quidam qui propter Librum quem inſcripſit Meſolabium celebris eſt, monitusque erroris reſpondit, ita ſe computaſſe ſicut computarunt Geometræ omnes qui fuerunt, qui ſunt, & qui poſt erunt aliis in annis. Nihil ergo hic calumniæ eſt. Quid autem illos à ſenſu communi ſeducere tantum potuit?

Decepit illos Primò, idea quadrati numeri qualis appingitur, in qua latera multiplicata in ſe faciunt numerum quadratum.

Secundò decepit illos, quod crediderint, eandem eſſe rem, multiplicare partes inter ſe, & ducere unum latus in alterum, juxta ideam quadrati Geometrici tale, ubi tria latera multiplicata per 3 æqualia eſſe volunt ipſi quadrato.

CAP. XVIII. 1

Tertiò, decepit illos authoritas Archimedis (cujus hominis propter ſtupendiſſimum ingenium mentionem hoc loco invitus facio) qui magnitudinem circumferentiæ circuli per hujusmodi multiplicationem demonſtrare conatus eſt. Deinde ſæculo proximè ſuperiore in calculo *ſubtenſarum* eadem methodo uſus eſt *Copernicus*, & *Regiomontanus* in doctrina Triangulorum, & poſtremò *Clavius* in Tabulis condendis Sinuum, Tangentium, & Secantium.

Ex hoc errore naſcitur alius, nempe, Radicem numeri quadrati eſſe quadrati Geometrici latus. Siquidem enim multiplicatio numeri producat quadratum Geometricum, neceſſariò ſequetur radicem numeri facti eſſe ipſum latus. Non videbant enim, in numeris quadratum numerum & radicem ejus, eſſe ambo earundem rerum numeros; & proinde radicem numeri quotcunque quadratorum, numerum eſſe etiam quadratorum, quemadmodum radix centum hominum ſunt decem homines.

Poſtremo decepit illos, quod eandem rem eſſe putarint latus quadrati Geometrici, & Radicem quadrati numeri. Itaque regulam Algebræ, quæ regula eſt purè Arithmetica, ad Geometriam imperitè applicantes ex ingenioſiſſima reddiderunt abſurdiſſimam, pro Linea, Quadrato & Cubo, Unitatem promiſcuè ſupputantes. Exempli gratia cum ſcripſiſſet quidam, Si A D ponatur dupla D V & à tota A V detrahatur A S

media proportionalis inter ipsas AD, & DV, quæ relinquitur VS erit major duarum Mediarum proportionalium inter ipsas AD, DV; ad hoc confutandum sic ratiocinatus est Professor quidam Geometriæ publicus.

CAP XVIII : 2

Ponatur DV æqualis 1. AD erit 2. Ponatur AS media proportionalis inter AD, DV, & detrahatur ab AV. Relinquetur VS.

Ergo VS æqualis est 3 minus radice 2.

Quæ multiplicata in se Cubicè facit 45 minus Radice 1682, quod minus est quam quatuor Cubi à DV; quia 45 minus Radice 1681, æquales sunt quatuor Cubis à DV.

Cum ergo Cubus ab AD sit 8, erit Cubus ab VS minor dimidio Cubo ab AD, id est minor majore Mediarum inter AD & DV.

Non disputo hoc loco an major Mediarum duarum revera sit VS, sed specimen exhibeo Algebræ hodiernæ, per quam DV est linea 1, & per consequens AD est 2 lineæ; & per consequens (secundum hujusmodi Algebristas) Cubus AD æqualis est 8 lineis; & 45 quadrata à DV minus Radice 1681 æqualia quatuor lineis, nempe, quadruplus rectæ DV.

Reputa tecum an hæc non sint magis absurda quam ulla quæ inveniri possunt in Ethicis aut Politicis *Platonis* aut *Aristotelis*.

Regula autem Algebræ talis est, Theorema quod quæritur, supponatur verum esse; vel quod faciendum est supponatur factum. Ex eo supposito (assumptis aliis cognitis) inferatur conclusio, & ex his aliæ conclusiones, donec veniatur ad Principia, aut ad vera aliunde cognita, quot sufficiunt ad suppositi demonstrationem, vel donec veniatur, si ita contingat, ad absurdum aliquod. Nam si ducaris ad vera quot sufficiunt ad demonstrationem, ex illis veris conversis suppositum demonstrabitur; sin incidas in absurdum, falsum esse scis.

Hac usus est methodo primus (quantum scio) Diophantus, paucis adhibitis notis (præter literas) symbolis Radicum, Quadratorum, Cuborum. Nunc autem tota Algebra aucta symbolis ab Oughtredo, & Cartesio, & ab his ad Geometriam applicata nomen obtinuit Geometriæ symbolicæ; infecitque hujus ævi Geometras, Geometriæ veræ pestis.

Dixi de Principiis. Videamus nunc an non sit etiam aliqua *Euclidis* vel *Clavii* demonstratio cujus forma sit illegitima.

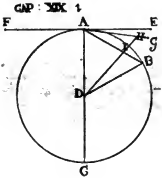
CAP.

CAP. XIX.

Prop. 16. El. 3. examinata.

QVæ ab extremitate diametri cujusque circuli ad angulos rectos ducitur, extra ipsum circulum cadet: & in locum inter ipsam rectam lineam, & peripheriam comprehensum, altera recta linea non cadet, & semicirculi quidem angulus quovis angulo acuto rectilineo major est; reliquus autem minor.

In circulo A B C, *cujus centrum* D, *diameter sit* A C, *ad quam ex* A *puncto extremo perpendicularis ducatur. Dico hanc lineam perpendicularem necessario extra circulum cadere. Si enim cadet intra ipsum, qualis est* A B; *ducta* D B: *erunt duo anguli* D A B, D B A *æquales; sed* D A B *rectus est per constructionem: Igitur &* D B A *rectus erit, quod est absurdum. Duo enim anguli in triangulo minores sunt duobus rectis. Non igitur cadet perpendicularis intra circulum; neque eandem ob causam in ipsam circumferentiam, sed extra, qualis est* E F. *Dico jam ex* A, *inter* A E, *rectam & circumferentiam* A B, *non posse cadere alteram rectam.*

Hæc est demonstrationis *Euclidis* (interprete *Clavio*) pars prima; quam dico vitiosam esse. Primò, quod punctum A dicit esse neque intra circulum neque in circumferentia ejus. Cum enim punctum A sit terminus semidiametri D A, à qua describitur circumferentia A B C, necesse est ut punctum A sit in ipsa circumferentia. Intulit ergo hanc conclusionem contra ipsam *Euclidis* constructionem, qui supponit perpendicularem F E duci ab extremo puncto diametri. At concesso punctum A non esse in circumferentia, sed perpendicularem F E solummodo radere sive tangere circulum in A; erit tamen punctum A extra circulum & ab eo separabile, more contiguorum. Itaque ductâ per terminum diametri rectâ quadam parallela ipsi Tangenti F E, illa cadet inter rectam A E & arcum A B, contra demonstrationem hujus partis primæ. Perpendicularis enim ducta per terminum diametri non erit ipsa Tangens A E, sed ipsi parallela, nec secabit

bit circulum, sed habebit punctum cum circulo commune, nempe ipsius diametri terminum.

Deinde quoniam utriusque semicirculi sunt duo termini, erunt in duobus semicirculis contiguis, ad terminum diametri, duo puncta. Nihil ergo prohibet, quicquid sit punctum, quin duobus terminis pro uno sumptis, diameter unà cum minutissima parte arcus (cum plusquam punctum illud Geometrarum, *nihil* commune sit rectæ perpendiculari & arcui) haberi possint pro lineis quæ faciunt angulum rectum. Nam crura angulorum de anguli essentia omnino non sunt; & sic falsum quoque erit quod in tertia parte demonstrationis ponit, *angulum quem facit perpendicularis cum arcu, quovis angulo acuto rectilineo esse minorem.*

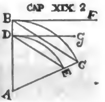
Porrò in secunda & tertia parte demonstrationis sic dicit, *Quoniam ostensum est omnem rectam ex* A, *ductam, infra perpendicularem* A E, *cadere intra circulum, faciet necessario ea linea cum* A C, *angulum rectilineum acutum minorem angulo semicirculi; at verò cum* A E, *angulum rectilineum acutum majorem angulo contingentiæ, cum ille sit pars anguli semicirculi, hic vero totum quidpiam respectu anguli contingentiæ. Id quod liquido constat, ducta recta* A B, *quomodocunque infra* A E. *Nam cum hæc linea* A B, *intra circulum cadat, ut demonstratum est, erit angulus rectilineus acutus* C A B, *minor angulo semicirculi contento sub diametro* A C, *& circumferentia* A B C, *cum ille hujus sit pars: Angulus vero contingentiæ contentus sub tangente linea* A E, *& circumferentia* A B C, *minor angulo rectilineo acuto* B A E, *quod ille hujus pars sit.*

Assumit hic *Euclides* angulum rectilineum C A B partem esse anguli semicirculi, id est anguli facti à recta C A, & circumferentia A B; item angulum contingentiæ partem esse anguli rectilinei E A B. Sed ex eo manifeste sequitur, Quatuor angulos, nempe rectilineum C A B, angulum semicirculi, angulum contingentiæ, & angulum rectum rectilineum esse ejusdem generis, sicut partes & totum. Et per consequens angulum contingentiæ (per Def. 5. El. 5.) multiplicatum posse superare angulum rectum rectilineum. Manifestum enim est partem multiplicari posse donec suum totum superet. Contradicit ergo *Euclides* huic definitioni suæ quintæ Elementi quinti. Cum ergo angulus contactus, & angulus rectilineus sint diversi generis quantitatis, ita ut altera alteram multiplicata superare non possit (ut ipse *Clavius* demonstrat) angulus contingentiæ ablatus nihil auferet ab angulo recto rectilineo, non magis quam linea ablata aliquid aufert à quadrato aut superficies à solido. Itaque angulus semicirculi angulo recto rectilineo est æqualis.

Itaque manifestum est angulum contingentiæ, etsi quantitas sit, non tamen esse quantitatem anguli, sed quantitatem diversi generis, nempe curvedinis; ut supra ostensum est. Erravit ergo hoc loco *Euclides*, deceptus à sui

ſui ipſius definitione Puncti. In controverſia autem inter *Clavium* & *Pelletarium* de angulo contactus veritas erat à parte *Pelletarii*, qui ſuſtinuit angulum contactus quantitatem non eſſe illius anguli, & angulos ſemicirculorum rectos eſſe omnes, & inter ſe æquales.

Quod autem anguli ſemicirculorum ſunt inter ſe æquales, ex eo quoque intelligere potes, quod ſupra demonſtravi, Similium arcuum æquales eſſe curvedines. Itaque deſcriptis duobus Sectoribus ſimilibus A B C, A D E; ductiſque Tangentibus B F, D G, & ſubtenſis B C, D E, æqualiter declinabunt arcus B C, D E à Tangentibus B F, D G propter æqualitatem curvedinis ſive flexionis primæ à punctis B & D. Æquales ergo utrobique ſunt anguli contingentiæ, & (per conſequens) etiam anguli ſemicirculorum.

Iudicabis item de doctrina hac *Clavii* ex fœtu. Nam monſtra inde nata ſunt, Primum hoc ipſum, *Angulos ſemicirculorum eſſe inæquales*. Contrarium enim lumine naturali ſatis manifeſtum eſt. Secundum hoc, *Tranſitur à minore ad majus, & per omnia media, nec tamen per æquale*. Id quod nemo cogitans non videret eſſe falſum. Sed ita eſt ut nemo ferè hodie Philoſophetur ſuo, ſed Magiſtri alicujus ingenio; ideoque in abſurda incidunt, non aliter quam totidem oves principem gregis ſequentur, etſi in mare ſe præcipitaret.

C A P. X X.

De Dimenſione Circuli.

PRincipia iſta quæ ſupra à me reprehenſa ſunt, mirum eſt etiam quantum ad pulcherrima Geometriæ Problemata invenienda viam obſtruxerunt; quorum exempla aliqua hic tibi exhibere operæ pretium eſſe puto.

Sit (in fig. ad pag. 44.) quadratum A B C D. Centro A, intervallo A B, deſcriptus ſit circuli quadrans A B D. Secentur latera A D, B C bifariam in E & F. Ductâ E F ſecante arcum B D in G, erit arcus B G totius arcus B D pars tertia.

Per punctum G ducatur recta I G K parallela lateri B C ſecans A B

in I, & C D in K, producaturque ad H, ita ut I H sit tripla I G; denique per H ducatur recta N O indefinita, & parallela D C.

Ducatur B G chorda arcus B G, & producatur ad N O in O secans C D in P. Deinde centro B intervallo B O describatur arcus circuli secans B N productam in Q.

Porrò lateri B A adjungatur in directum A R æqualis duplæ G F, & ducta R D (quæ æqualis erit duplo lateri A D) producatur ad latus B C productum in S, eritque C S æqualis Tangenti 30 graduum; transibit autem R S per H terminum semiradii K H. Ducatur Q *a* parallela N H secans R S in *a*. Compleaturque parallelogrammum B Q *a b*. Postremò diviso arcu B G bifariam in *c* ductoque sinu arcus B *c* jungatur R *c*. Hactenus constructio.

Erit ergo Sinus arcus B *c* sexta pars rectæ *b a* & ipsi parallelus; ideoque vel in ipsa *b a* vel supra, vel infra. Sumatur A *d* sexta pars A D, & ducta R *d* productaque ut secet *b a*, abscecabit sextam ejus partem (propter A *d*, *b a* in triangulo R *b a* parallelas.) Quare abscecabit in *b a* rectam æqualem Sinui arcus B *c*. Quod impossibile est nisi *b a* transeat per *c* cum sit ut A *d* ($\frac{1}{6}$ A D) ad A D, ita Sinus arcus B *c* ad sextuplum Sinum arcus B *c*. Transit ergo *b a* per *c*.

Eodem modo si arcus B *c* secetur bifariam fient arcus duodecem, & Sinus eorundem totidem, qui Sinus semper erunt simul sumpti minores arcu B D, majores tamen recta *b a*. Eadem methodo bisecando in perpetuum, ostendi potest, rectam omnem ductam infra B S ipsique parallelam, terminatam in rectis A B, D S minorem esse arcu B D; & (per consequens) rectam B S (compositam ex radio & Tangente 30 graduum) non esse arcu B D majorem. Minor autem esse non potest, cum locus nullus ulteriori bisectioni relictus sit. Etiam Geometræ omnes qui magnitudinem circuli determinarunt, arcum B D faciunt minorem quam est recta B S. Habes ergo demonstrationem quadraturæ circuli verbis haud multo pluribus quam quæ sunt in constructione.

Coroll. 1. Si jungatur recta R G secans A D in *f*, producta *b a* in *e*, & B S in *i*, erit B *i* tertia pars rectæ B S, & æqualis arcui B G, & *b e* æqualis chordæ B G, & A *f* æqualis Radio circuli cujus quadrans æqualis est arcui B G; & A *d* radius arcus cujus quadrans circuli æqualis est arcui *b c*, & in universum omnes rectæ ductæ ab R ad arcum B G, secabunt A *f* & arcum B G in ratione radii ad quadrantem à se descriptum. Ex quo sequitur facilis divisio arcus sive anguli in ratione data, ut infra patebit ad cap. 23.

Coroll. 2. Iuncta A S secante C D in L, erit D L æqualis semidiametro circuli cujus perimetri quartæ parti æqualis est radius A B. Sunt enim

enim S B, A B, D L (propter similitudinem triangulorum S B A, A D L) continuè proportionales. Est autem S B ad A B ut quadrans perimetri ad radium. Quare & A B ad D L est ut quadrans perimetri ad radium, nempe D L.

Coroll. 3. Sumpta in A D parte A M æquali rectæ D L, ductaque R M, & producta ad B S incidet in C. Cum enim A D sit radius circuli cujus perimetri pars quarta est æqualis B S, & A M radius circuli cujus perimetri pars quarta est æqualis A B & rectæ omnes ductæ à puncto R secant B S, A D in ratione quartæ partis perimetri ad Radium, recta R M producta incidet in C.

CAP. XXI.

De Magnitudine Circuli Hugeniana.

Determinationem hanc magnitudinis arcus B D tanta diligentia à Geometris omnis ævi summis quæsitam, quamque veram esse tam manifestè modo demonstravi, quam manifestè ulla apud *Euclidem* propositio demonstrata est, Professores Mathematici, primò nostrates simul atque apparuit, magno conatu irati oppugnaverunt, consentientibus etiam & laudantibus cæteris. Sed quibus armis, quibus innisi Principiis? Illis quæ supra ostendi esse absurda; nempe, *Si linea multiplicetur per numerum, Factum esse numerum quadratorum. Si à numero quadratorum extrahatur Radix quadrata, extractum esse numerum linearum. Si ex numero cuborum extrahatur Radix cubica, extractum numerum esse linearum. Punctum esse nihil; & lineam duci posse quæ nullam habeat latitudinem.*

Qui Propositionem hanc primus exhibuit, demonstravit illam juxta methodum Corollarii proximè præcedentis, hoc modo: Diviso arcu B G bifariam in *c*, duxit Sinum arcus *b c*, quem Sinum duplicavit producens ad *e*. Deinde ductum I G Sinum arcus B G bifariam secuit in *g*; junctasque *c g*, *e* G productas supposuit ad latus B A productum. Et bisecando rursus arcum B *c* ductoque Sinu ejus, & diviso I *g* bifariam, atque eodem modo bisecando quamdiu quantitas bisecari potest, concludebat partes arcûs B G partibus Sinûs I G ubique esse proportionales. Id quod & verum est, & ab illo verè illatum. Sequitur autem inde (recta G *e* producta) ad B S in *i* rectam B *i* æqualem esse arcui B G; & proinde totam rectam B S æqualem esse arcui toti B D.

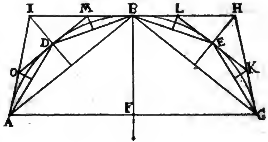
Hoc autem à dictis Professoribus impugnatum est partim ex Tabulis Sinuum, Tangentium, & Secantium, partim ab authoritate Archimedis. Quoniam autem Tabulæ illæ constructæ sunt per multiplicationem Lineæ

 per

per numerum, cujus productum falsò computant pro numero quadratorum; & per extractionem radicum ex illis quadratis, quasradices falsò computant pro numero linearum, argumentum sumptum ex illis Tabulis vim refutandi nullam habent. Et quoniam Archimedes ipse dimensionem circuli suam demonstrat per radicum extractionem, authoritas ejus in hac re valere non debet. Neque mirum est, si per hujusmodi calculum, recta *e* G producta cadere videatur in rectam B A productam, ultra vel citra punctum R.

Eandem hanc determinationem magnitudinis arcus B D impugnavit *Christianus Hugenius* ex eo, quod ipse in Libro suo quem ediderat de Magnitudine Circuli, demonstravit ut putat rectam compositam ex Radio & Tangente 30 graduum, qualis est B S, majorem esse arcu quadrantis B D.

CAP XX : 1

Descripto enim Segmento Circuli semicirculo minore A B C, & diviso à perpendiculari F B bifariam in B; sectisque rursus arcubus A B, B C bifariam in D & E; ductisq; eorum chordis C E, E B, B D, & D A; & Tangentibus C H, B H, B I, I A, & C K, K E, E L, L B, B M, M D, D O, O A; & deinceps bisecando quantum intelligi potest, demonstrat (& quidem quantum ego video) rectè segmenta C E C, E B E, B D B, D A D minora esse triangulis C K E, E L B, B M D, D O A. Quod autem idem infert, Si perpetua bisectione fierent infinita numero Segmenta, Illa quoque simulsumpta minora fore omnibus triangulis, quæ Segmentis respondent simulsumptis, male infertur, nisi recta I B H sit extra circulum, ita ut punctum B non sit ambarum Linearum rectæ & curvæ commune, sed inter utramque. Nam si B sit utriusque lineæ commune, omnes illæ Tangentes numero infinitæ constituent ipsum arcum A B C. At si B sit extra circulum quamvis ipsi contiguum, chordæ A B, B C secabunt circu-

circulum non in eodem puncto in quo secatur à recta F B, sed utrobique citra ipsum. Docet enim *Euclides* (Prop. 2. Elem. 3.) rectam C B totam esse intra circulum, & (Prop. 16. El. 3.) Tangentem esse totam extra circulum. Itaque nulla recta præter F B transire potest per arcum & tangentem ad idem punctum B, nempe ad punctum quod vocant *Contactus* nisi utrique lineæ attribuatur latitudo aliqua.

Itaque falsò usus principio hoc, *Punctum esse nihil*, post multas demonstrationes intulit, *Differentiam inter tertiam partem arcus quadrantis & chordam, ad differentiam inter chordam ejusdem tertiæ partis, & Sinum ejus* (sive Semiradium circuli) *majorem habere rationem quam* 4 *ad* 3; quod non parum confirmat id quod refutare voluit; quod autem intulit rectam compositam à Radio & Tangente 30 graduum majorem esse arcu quadrantis, deceptus fecit, eo quod putaret radium circuli non minorem esse quam quæ ab eodem centro ad Tangentem ducitur quæ est extra circulum. Consule ipsum illius librum cujus mihi exemplar dum hæc scribo deest; nec, si adesset, demonstrationes ejus commodè hic transcriberentur.

C A P. XXII.

De Sectione Anguli.

Revertere ad Diagramma Capitis xx.

In illo Diagrammate, sit datus arcus trifariam secandus B α.

A puncto R ducatur recta R α secans A D in β, & B C in γ. Secetur B γ trifariam in δ & ε; ducanturque rectæ R δ, & R ε secantes arcum B α in η & ζ, & A β in θ & λ.

Dico arcum B α divisum esse trifariam à duabus rectis R η, R ζ.

Nam propter parallelas B γ, A β, divisa est etiam A β trifariam in η & λ ab iisdem rectis R δ, R ε. Est autem A β ad totam A D ut arcus quadrantis descripti intervallo A β, ad arcum totum B D descriptum intervallo A D.

Etiam arcus quadrantis descripti à tertia parte arcus A β erit tertia pars B α.

Arcus quadrantis descripti ab A θ sit θ μ; arcus autem quadrantis descripti ab A β sit β ν.

Non differunt ergo arcus duo β ν & B α inter se longitudine, sed curvedine tantum, cum sit B α, minus β γ magis curva. Idem dicendum est de arcu θ μ & cæteris omnibus arcubus descriptis super θ λ, λ β & cæteris arcubus qui adhuc describerentur super harum æqualibus partibus comparatis, cum partibus similibus circumferentiæ B α.

Intellige jam puncta α & β admota esse in lineis A B & $\beta\alpha$ ad β & α, & proinde arcum $\beta\nu$ jacere in Bα. Congrueret ergo cum arcu ipso Bα, si modo omnia puncta θ, λ, & omnes partes harum æquales ferrentur simul in suis quæque lineis ductis ab R donec pervenirent ad arcum Bα. Necesse enim esset si Aβ & Bα divisa essent in partes æquales in quot possibile est eas dividi, ut singulæ abscinderent partem arcus Bα æqualem quadranti super se descripto. Quare etiam recta Rθ abscindit ab arcu Bα tertiam partem arcus Bα nempe Bη; & Rλ duas tertias ejusdem.

Est ergo arcus Bα datus divisus trifariam à rectis Rδ, Rϵ. Eodem modo potest arcus non major quam arcus B G dividi quinquifariam vel in ratione quacunque data. Sicut etiam arcus major quam B G si bisecetur donec pars ejus minor sit quam B G; nempe partem inventam duplicando toties quoties datus bisectus fuerat.

Angulum ergo in ratione data divisimus, & propterea etiam proportionem datam dividere docuimus in partes æquales quotcunque requirentur. Idque methodo brevi & perspicua.

CAP. XXIII.

De Quantitate rectæ compositæ ex Radio Circuli & Tangente 30 graduum. Item, Dubitatio super Prop. 47. Elementi primi, &c.

Quadratum rectæ compositæ ex Radio Circuli & Tangente arcus 30 graduum, est ad quadratum à Radio, ut decem ad quatuor.

Sit (in fig. ad finem Capitis) Radius circuli A B, cujus quadratum sit A B C D. Ducatur arcus B D, qui est quadrans circuli descripti ab A B.

Secetur quadratum A B C D in quatuor quadrata æqualia à rectis E F, G H secantibus se mutuo in I. Secet autem G H arcum B D in K, jungaturque recta A K, producaturque ad B C in L, erit B L Tangens 30 graduum.

Rectæ B L adjiciatur in directum L M æqualis B C. Erit ergo tota B M composita ex B C Radio Circuli & C M Tangente 30 graduum.

In C M sumatur C N æqualis semiradio B G. Producatur A D ad y, ita ut Ay sit æqualis B N; jungaturque Ny quam secet E F producta in P, jungaturque B P secans G H in V.

Est ergo (per Prop. 47. El. 1.) quadratum à B P decuplum quadrati ab N P. Est autem quadratum à Radio A B quadruplum quadrati ab N P; & propterea quadratum à B P est ad quadratum ab A B ut

ut 10 ad 4. Probandum ergo eſt, rectas B P, B M eſſe æquales.

Ducatur M Q parallela N P ſecans B P productam in Q, & E P Productam in R. Erit ergo N M R P rectangulum. Ducatur à puncto M ad B P perpendicularis M O quæ producta incidat in E P ad S.

Sunt ergo triangula B N P, B O M ſimilia. Nam anguli ad N & O ſunt recti æquales, & angulus ad B communis. Quare etiam anguli B M O, B P N ſunt æquales.

Si jam rectæ M S, M Q ſunt æquales, manifeſtum eſt æquales quoque eſſe inter ſe tum R S, O Q, tum etiam M O, M R, & præterea B O, B N; & per conſequens, quadratum à B M ad quadratum à B C ut 10 ad 4. Quod eſt propoſitum.

Sumatur in B M pars ipſius tertia B α, quod fiet ſumendo G α tertiam partem rectæ G L. Radio autem B α deſcribatur arcus circuli ſecans rectam G V alicubi, & quidem (ſenſu judice) in ipſo puncto V.

Rurſus duplicato B α, ut fiat B β duæ tertiæ rectæ B M; & radio B β deſcribatur arcus circuli ſecans C D in γ; iterum (ſenſu judice) punctum γ erit in interſectione rectarum B P, C D. Poſtremo radio toto B M deſcriptus arcus circuli tranſibit per punctum P. Unde judicio ſenſuum tertia pars rectæ B P æqualis erit tertiæ parti rectæ B M, & proinde tota B P æqualis toti B M.

Sed hæc (inquies) non ſenſuum ſed rationis judicio determinanda ſunt. Recte dicis; itaque ne videar ſeveritatem diſciplinarum corrumpere velle, conabimur rem demonſtrare.

In duobus triangulis ſimilibus, ſi latus unum primi majus vel minus fuerit quam latus homologum ſecundi, etiam reliqua duo latera ejuſdem primi majora vel minora erunt reliquis homologis ſecundi utrumque utroque. Id quod per ſe ſatis manifeſtum eſt.

Quoniam eſt in triangulis ſimilibus B Q M, B M O, ut B Q ad B M, ita B M ad B O, erunt B Q, id eſt B e, B M, B O continuè proportionales; & ratio B e ad B O duplicata rationis B e ad B M, vel B M, ad B O. Sed ut B e ad B M, ita eſt B P ad B N. Quare ratio B e ad B O duplicata eſt rationis B P ad B N. A puncto P erigatur ad B e perpendicularis ſecans B M productam ubicunque quæ incidet vel in e vel citra vel ultra, & abſcindet à producta B M majorem vel minorem quam eſt ipſa B e. Si incidat in ipſum punctum e, erunt rectæ B e, B P, B N continuè proportionales. Sin incidat citra vel ultra e, erit ratio cujuſdam rectæ majoris vel minoris quam B e ad B P, duplicata rationis B P ad B N, ſive B M ad B O. Quod eſt abſurdum, cum B e, B M, B O, ſint continuè proportionales. Sunt ergo B e, B P, B N continuè proportionales. Sed ut B Q ad B P, ita eſt B e ad B M. Sunt autem B Q, B e æqua-

æquales. Quare etiam B P, B M sunt æquales. Radius ergo circuli una cum Tangente 30 graduum æqualis est rectæ quæ subtendit angulum rectum in triangulo rectangulo, cujus latus unum æquale est tribus semiradiis, alterum uni semiradio. Quod erat demonstrandum.

Sunt ergo M S, M Q æquales.

Est autem M Q æqualis tertiæ parti B M. Est autem M S (propter triangula B G V, M R S æqualia & similia) æqualis B V tertiæ parti B P. Itaque B M, B P sunt æquales; & quadratum à B M ad quadratum à B C ut 10 ad 4. Quod erat demonstrandum. Nec in veritate Theorematis sensus & ratio dissentiunt.

Corollarium hinc oritur manifestum, rectas B N, B O, ut & O P, P R, item P S, P Q esse inter se æquales; & esse B Q, B P, B O id est B *e* (facta æquali B Q) B M, B N continuè proportionales, & N O, M P esse parallelas; & angulos N O P, O M P, N P M, P M R esse omnes inter se æquales; & denique facto angulo N M *n* æquali angulo O P S, parallelas esse B P, M N æquè altas.

Ex proportione hac modò demonstrata sequitur Theorema novum circa dimensionem circuli, nempe hoc, *Arcum quadrantis descripti semidiametro* B M, *æqualem esse quinque semiradiis; arcum autem quadrantis cujusdam qui sit æqualis rectæ* A B *descriptum esse à semidiametro quæ est media proportionalis inter* A B *sive* C D *& ejusdem duas quintas.*

Secetur enim A D (quæ æqualis est Radio) in quinque partes æquales, quibus adjiciuntur in directum aliæ duæ quintæ. D *a*, *a b*. Divisa autem A *b* bifariam in *c* describatur semicirculus secans C D in *d*. Est ergo ut $\frac{2}{5}$ Radii A D ad D *d*, ita D *d*, ad Radium A B. Sed ut $\frac{2}{5}$ Radii A B ad mediam B *d*, ita sunt duo semiradii, id est A B ad mediam inter A B & quinque semiradios. Est autem B M (ut modo demonstratum est) media inter A B & quinque semiradios. Sunt ergo D *b*, D *d*, D C, B M & quintuplus semiradius continuè proportionales. Ducta ergo A *d* & producta incidet in M, propterea quod est ut M B ad B A, ita B A id est A D ad D *d*. Quoniam ergo demonstratum est, Cap xx, & defensum Cap. xxI, contra Hugenium (qui problema hoc profundissimè contemplatus, & ex Principiis Euclidis accuratissimè ratiocinatus est) rectam B M æqualem esse arcui B D, eandemque modo ostendi æqualem esse Mediæ inter A B & quinque semisses ejusdem A B, sequitur (propterea quod A B est radius quadrantis æqualis rectæ B M) rectam D *d* esse Radium quadrantis æqualis A B; & duas quintas Radii A B, nempe D *b*, esse Radium quadrantis D *d*; & denique rectam B M esse Radium quadrantis æqualis quintuplæ C N, id est quintuplo semiradio. Unde exsurgit etiam, Rectam D *d* æqualem esse duabus quintis arcus B D.

Quæ

Quæ omnia vidit quidem & edidit Iosephus Scaliger, sed cum non rectè demonstrasset, damnavit ipse (nil dubitans de Principiis Euclidis) sed postquam fuisset convitiis Clavii acerbissimis oneratus.

Consideremus nunc eadem hæc in Numeris. Ad B M adjiciatur M *e* æqualis P Q; eritque N *e* æqualis O Q, id est G V, id est tertiæ parti semiradii B G; semissis autem rectæ N *e* (qui sit N *r*) erit sexta pars ejusdem B G.

Erit ergo quadratum à B G æquale 36 quadratis ad N *r*. Est autem recta B N octodecupla ipsius N *r*, & proinde quadratum ejus æquale 324 quadratis ab eadem N *r*. Est autem B *e* vigecupla ejusdem N *r*, & proinde quadratum ejus æquale 400. quadratis ab eadem N *r*.

Est autem B *r* æqualis novemdecem rectis N *r*; & quadratum ejus æquale 361 quadratis ab eadem N *r*. Majus ergo est quadratum rectæ B *r*. quam quadratum rectæ B P sive B M. Quadratum enim à B P æquale est tantummodo 360 quadratis ad N *r*.

Inter quadrata à B *e*, & B M, id est inter 400 & 324 sumatur numerus medius proportionalis (cadit enim inter quoslibet duos numeros quadratos unus medius proportionalis) eritque ille numerus medius 360, nempe tot quadrata à sexta parte B G, quot sunt æqualia decem quadratis à semiradio toto B G. Itaque si Gnomon circumponi intelligatur quadrato à B M, cujus Gnomonis latitudo sit M *r*, Gnomon ille æqualis erit quadrato ab N *r* sexta parte semiradii. Hactenus nulla causa est dubitandi de Prop. 47. El. 1.

Rursus quadratum à C N æquale est 36 quadratis ab N *r*. Est autem C *e* octupla ipsius N *r*, & quadratum ejus æquale 64 quadratis ab eadem. N *r*. Et quia C *r* septupla est ipsius N *r*, quadratum ejus æquale erit 49 quadratis ab eadem N *r*.

Iam cum C M Tangens sit 30 graduum, erit quadratum ejus (secundum Prop. 47. El. 1.) æquale 48 quadratis ab N *r*. Est enim A L secans 30 graduum dupla Tangentis B L, sive C M, & A B radius duplus semiradii B G. Cum ergo quadratum ab A L sit ad quadratum à B L ut 4 ad 1, erit ad quadratum ab A B ut 4 ad 3. Quare etiam quadratum Tangentis B L erit ad quadratum semiradii B G ut 4 ad 3 sive 48 ad 36. Sed quia quadratum à B G sive C N est 36, erit quadratum à B L, sive C M (secundum Euclidem) æquale 48 quadratis ab N *r*. Est autem quadratum à C *r* 49, quare si Gnomon cujus latitudo sit M *r* circumponeretur quadrato à C M, esset ille Gnomon æqualis quadrato ipsius N *r*. Sed ostensum est quod Gnomon cujus latitudo sit M *r* circumpositus quadrato à B M æqualis est quadrato ab eadem N *r*. Non est ergo quadratum à Tangente 30 graduum ad quadratum à

Semiradio ut 4 ad 3. Quod eſt contra Prop. 47. El. 1. Non videtur ergo propoſitio illa univerſaliter vera, ſed dubitans nil pronuntio.

Error eſt, inquies, aliquis vel in illa, vel in hac demonſtratione. Certiſſimè. Incumbe igitur toto animo utriusque examinationi; nec ratiocinationes tantum ſed etiam Principia excute. Inprimis autem cave ne tenuiſſima triangula vel ſectores quantuloscunque computes pro lineis rectis, aut parallelogramma obliquangula exigua pro rectangulis. Id quod evitare non poteſt is qui rectangulum non quadratum ſectum putet à linea per angulos oppoſitos bifariam, ut eſt in Propoſitione 34, El. 1. quanquam enim in quadrato diagonalis conſiderari poteſt ut mera longitudo, atque etiam ut minutiſſimum rectangulum, quia dividit oppoſitos angulos bifariam; in oblongo tamen ubi diagonalis non dividit oppoſitos angulos bifariam conſiderari non poteſt neque ut rectangulum neque ut mera longitudo ſed ut vel triangulum obliquangulum, vel parallelogrammum obliquangulum. Sed ut hanc difficultatem facilius examinare poſſis, oſtendam tibi nunc quanto juxta *Euclidem* quadratum à Tangente 30 graduum majus eſt quam quadratum à ſemiradio.

Dico autem quadratum à Tangente 30. graduum nimirum quadratum à C M æquale eſſe quadrato à C N una cum tertia ipſius parte & duobus quadratis ab N M ſive P R. Tangentis & Semiradii differentia, ſi vera ſit Prop. 47, El. primi.

Super C M conſtituatur quadratum C M Y X. Item ſuper B M conſtituatur quadratum B M Z *f*. Etiam ſuper B N conſtituatur quadratum B N *g h*. Erit ergo tum P Y, tum *g* Z quadratum differentiæ inter C M Tangentem 30 grad. & ſemiradium C N.

Conſtat autem quadratum N *h* æquale eſt novem quadratis à Semiradio C N. Quod autem quadratum B *f* æquale eſt decem quadratis à C N ſupra demonſtratum eſt.

Eſt ergo Gnomon qui quadrato N *h* appoſitus eſt æqualis quadrato N F. Differentia autem inter quadratum M X & N F eſt Gnomon conſtans ex duplo rectangulo M P & quadrato P Y, cui æquale eſt quadratum *g* Z.

Gnomon autem qui adjectus eſt quadrato N *h* æqualis eſt ſextuplo rectangulo M P una cum quadrato *g* Z. Eſt autem Gnomon ille æqualis quadrato Semiradii. Minus ergo eſt quadratum Semiradii quam quadratum Tangentis 30 grad. tertia ſui & præterea tanto quantum eſt duplum quadratum à P Y vel *g* Z.

Exceſſus ergo quadrati Tangentis 30 graduum ſupra quadratum Semiradii majus eſt quam tertia pars quadrati Semiradii, tanto quantum eſt duplum quadratum P Y. Quod eſt contra Prop. 47, El. 1.

Error

Error autem hic in quadratis ipsis, ut vides, satis est sensibilis, etsi in lateribus non tam facile apparet. Apparebit autem si ad ⅙ rectæ B G addideris in directum Radium totum, sive ⁶⁄₆ atque inter illas mediam inveneris proportionalem. Nam erit illa quidem non valdè diversa à Tangente, sed tamen si cum diligentia operabere media illa minor erit quam Tangens 30 grad. nimirum quam B L; est tamen illa media, latus verum, quadrati æqualis 48 quadratis à sexta parte B G, nimirum ab N *r*.

Verum error ille an magnus an parvus sit, nihil hic refert. Nam etsi nullus esset, cum tamen propositio illa (propter Principia quibus innititur, quæ sunt ut suprà ostendi dubiæ fidei etiam ipsa dubia est. Itaque temerè dictum est à Clavio ad Prop. 16, El. 3. contra Pelletarium, *Geometricas* (id est Geometrarum) *demonstrationes ejusmodi esse ut consensum extorqueant, ac dubitationem omnem excludant, nulloque modo quempiam sinant ancipiti opinione distrahi, sic, ut tum assentiatur si velit, tum si nolit dissentiat.*

Si circulus vel triangulum sectum fuerit in quatuor partes, quæ partes dispersæ essent, una ad Indos Orientales, altera ad Indos Occidentales, tertia ad Polum Arcticum, quarta ad Antarcticum, putasne esse demonstrationem Geometricam aliquam quæ me cogere posset ut credam, puncta eorum verticalia non esse quatuor puncta, sed unum idemque punctum. Item si quid moveatur motu æquabili per Minus & Majus spatium, extorquebitne demonstratio ulla ut credam quod non transeat per æquale, aut ut credam vera esse quæ supra ostendi esse absurda.

Si mea hæc rectè demonstrata sunt, animadvertenda tibi præterea sunt, primo, maximam partem propositionum quæ dependent à 47. El. 1. (sunt autem multæ) nondum esse demonstratam.

Secundo. Tabulas Sinuum, Tangentium, & Secantium egregiè falsas esse; propterea quod calculus eorum dependet à veritate horum duorum Assumptorum, 1. *Radix numeri quadratorum non est numerus quadratorum sed linearum.* 2. *Numerum Linearum per numerum (simpliciter) multiplicatum facere numerum quadratorum.* Cum enim quadratum à recta composita ex Radio & Tangente 30 grad. æquale sit decem quadratis à semiradio; si ponatur Semiradius 5000, erunt tres Semiradii 15000 pro B N. Quadratum autem à Semiradio est 25000000, & quadratum à B N 225000000 quæ duo quadrata simul sumpta sunt 250000000, cui æquale est quadratum à B M composita ex Radio & Tangente 30 grad. Radix autem numeri 250000000 est 15811----quarum partium Radius est 10000. Relinquitur ergo pro Tangente 30 grad. 5811----proximè. Est autem in Tabulis Tangentium pro ejus quantitate positus numerus 5773----, qui est error momenti satis magni in calculis Astronomicis, & in calculo

triangulorum quo utuntur Agrimensores. Iisdem principiis quæ ostendi supra esse falsa attribuere potes, quod quantitas circuli à magnis ingeniis omni ævo, quæsitum, inveniri tamen non potuerit. Quis enim præjudicium Archimedis non vereretur? Etsi liber ejus de Dimensione circuli non mihi videatur ab ipso editus; continet enim tres tantum propositiones, nec eas ordine quo oportuit dispositos, nec sicut alii ejus libri ad quenquam qui eos consideraret missus, sed ut cui nondum manum ultimam imposuerat apud se retentus, ab aliis Geometriæ minùs peritis post mortem ejus editus.

Doctrina autem & ipsa nomina Sinuum, Tangentium & Secantium calamitas Geometriæ nupera est. Qui subtensas & semisubtensas quæ nunc vocantur dimidiatorum arcuum Sinus, calculo primus subjecit fuit Ptolomæus. Sinum nusquam Scriptum invenio ante Regiomontanum, qui verò Tabulas Sinuum, Tangentium,& Secantium quibus utimur primus condidit fuit Clavius.

Secundo, notatu dignum est, causam quod Quadratura circuli, divisio Rationis, aliaque pulcherrima, sed difficillima Geometriæ problemata tam diu latuerunt, in illis ipsis esse demonstrationibus quas cogentes esse prædicant. Primi omnium Arabes invenerunt quadratum quadrantis perimetri decuplum esse quadrati à Semiradio; quod etsi verissimum sit, confutavit per extractionem Radicum Iohannes Regiomontanus (qui idem esse putavit quadrati latus & numeri quadrati Radicem) Audi ipsum Regiomontanum: *Arabes olim circulum quadrare polliciti ubi circumferentiæ suæ æqualem rectam descripsissent, hanc pronuntiavere sententiam: Si circuli diameter fuerit ut unum, circumferentia ejus erit ut Radix de Decem. Quæ sententia cum sit erronea, quemadmodum alibi explanavimus, cumque numeros introducat rectilineationem effecturos, numeri ipsi in hoc negotio sunt suspecti.* Olim ergo, ut vides, magnitudo circuli cognita fuisset, nisi obstitissent quæ à Geometris nunc Cogentia appellantur. Iterum doctrina hæc Arabum apparuit à Scaligero, atque iterum disparuit expulsa exorcismo convitiorum à Clavio. Sed tertiùm nunc apparens, docta jam exorcismos & convitia contemnere, nunquam puto abigetur.

Notabis præterea convitiorum causas. Quod Scaligerum Clavius, Orontium & Longomontanum alii, convitiati sunt, quæ causa esse potuit? Quo læsi fecerunt? Paralogismus meus damnum tuum non est. Unde igitur iræ tantæ? An à zelo boni communis, nimirum ne corrumperetur paulatim Mathematica? Utinam quidem illis omnibus cura Boni communis tanta esset, ut nihil omnino in libris falsi paterentur esse sine confutatione. Sed ita est homo, nisi præcepta vera Philosophiæ moralis antè didicerit, ut famam aut lucrum primariò, Veritatem secundariò

dariò appetat. Inde eſt quod iraſcantur illis quorum induſtria nimia veritatis lux infertur, qua pateſcat omnibus quantuli viri ſunt qui volunt haberi maximi. Ego aliqua quidem in *Euclidi* reprehendi, non tamen ut illum non putem magni faciendum eſſe, qui Scientiarum Mathematicarum tradendarum methodum primus tradidit. Nihil ab Archimede editum non laudo. Conſilium mihi aliud non eſt quam Arithmeticæ & Algebræ in demonſtrandis Propoſitionibus purè Geometricis abuſum tollere, ſi potuero. Vale.

APPENDIX.

Cum in fine Capitis 22 ex data Anguli omnimoda ſectione, Diviſionem etiam Rationis omnimodam inveniri præſumpſerim, id nunc qui fiat oſtenſurus ſum.

De Mediis Proportionalibus in genere.

Inter duas rectas datas invenire Medias Proportionales quotcunque.

Sint primo inveniendæ duæ Mediæ inter datas (in fig. 1.) quaſcunque A B majorem, & A V minorem.

Fiat ab A B quadratum A B C D; & in lateribus A B, A D, ſumantur A E, A F, utraque æqualis A V.

Inter A B & A E inveniatur media A *a*; cui æqualis in latere A D ſumatur A *b*, ducaturque *a b*, quam ducta diagonalis A C neceſſariò ſecabit bifariam, & ad angulos rectos in *d*.

Ducatur etiam diagonalis B D ſecans A C in N. Itaque A C, B D ſecabunt ſe mutuò bifariam, & ad angulos rectos in N.

Jungantur D *a*, *b* E, ducaturque E F ſecans A C in *o*; eruntque A N, A *d*, A *o* continuè proportionales, in eadem ratione cum rectis A B, A *a*, A E, ſive A D, A *b*, A F, & rectæ B D, *a b*, E F continuè proportionales.

Centro N radio N B deſcribatur arcus circuli B G ſecans D *a* productam

ductam in G; item centro *d*, radio *da*, describatur arcus circuli *ag* secans *b* E productam in *g*, ducaturque *dg*.

Quoniam ergo est ut A D ad A *a*, ita A *a*, id est A *b*, ad A E, erunt D *a*, *b* E parallelæ, & anguli B D *a*, D *ab*, *ab* E æquales; & per consequens anguli B N G, *adg*, (dupli angulorum B D *a*, *abg*) inter se æquales.

Secetur arcus B G in tres partes æquales, quarum B H sint duæ; jungaturque D H secans latus A B in I. Ducta ergo N H, erit angulus B N H duplus anguli B D H, id est duplus anguli B D I.

Rectæ A I sumatur (in latere A D) æqualis A K, ducaturque B K.

Quoniam igitur æquales inter se sunt tam A B, A D quam A I, A K, erunt quoque inter se æquales D I, B K & secabunt se mutuò in diagonali A C ad P; eruntque tum D P, P B, tum K P, P I æquales; & ducta I K erit parallela rectis B D, *ab*, E F. Quatuor denique anguli B D I, D B K, D I K, B K I erunt æquales, & eorum quilibet æqualis duabus tertiis anguli B D *a*.

Similiter secetur arcus *ag* in tres partes æquales, quarum *gh*, sint duæ, & *ha* una, jungaturque *dh* secans A B in M, & ducatur *b* M. Angulus ergo *adh* in centro, qui (idem est cum angulo *ad* M) duplus est anguli *abh* in circumferentia.

Rectæ A M sumatur (in latere A D) æqualis A L. Jungatur *d* L; quæ erit ipsi *d* M æqualis. Ducatur *a* L. Cum autem (propter tum A *a*, A *b*, tum A M, A L æquales) æquales quoque sint *a* L, *b* M, illæ secabunt se mutuò in diagonali A C ad *e*; eruntque anguli *ba* L, *ab* M æquales.

Ducatur M L; quæ (propter A L, A M æquales) erit rectæ *ab* parallela. Quia autem *b* M, *a* L secant se mutuò in *e*, erunt quatuor anguli *ab* M, *ba* L, *b* M L, *a* L M æquales, & totus angulus *d* M L, sive ipsi æqualis *d* L M æqualis tertiæ parti anguli *adg*, id est æqualis duabus tertiis anguli *ab* E, sive anguli B D *a*, id est æqualis angulo B K I vel D I K; & quia rectæ *ab*, M L sunt parallelæ, erit etiam angulus *ad* M æqualis eidem angulo D I K sive B K I.

Producatur L *d* utcunque ad *f*. Erit ergo angulus *fd* M externus æqualis ambobus simul angulis internis *d* L M, *d* M L, Angulus ergo *fd* M duplus est anguli *ad* M, dividiturque angulus *fd* M à recta *da* bifariam. Ducatur P *m* dividens angulum B P I bifariam, & secans A B in *m*. Cum igitur angulus B P I duplus sit anguli P K I, erit angulus *m* P I æqualis angulo *fda*, & angulus *m* P *d* rectus; & rectæ P *m*, *da* parallelæ, & proinde anguli I P *d*, *fd* P æquales. Quoniam igitur I K secat P *d* ad angulos rectos; producta L *f* incidet in I.

Similiter

Similiter oftendi poteft rectam M *d* productam tranfire per K.

Eft ergo quadrilaterum I P K *d* I Rhombus.

Iungantur M F & L E, quæ quia funt æquales fecabunt fe mutuò in diagonali ad *n*. Et parallelæ funt tum D *a*, *b* E, tum D B, M L; tum etiam I K, E F; erit ergo angulus *b* E L æqualis angulo I D *a*; & anguli L E F, L M F æquales duobus angulis B D I, D B K, id eft duobus angulis I L M, K M L uterque utrique.

Eft ergo quadrilaterum M *d* L *n* M Rhombus.

Sunt ergo P B, *d* I, *n* M, *n* E continuè proportionales.

Sed ut P B ad P I, id eft ad P K, ita eft A B ad A K, id eft ad A I propterea quod recta A P dividit angulum B A K bifariam. Item ut *d* I ad *n* M, id eft ad *d* L, ita eft A I ad A L five ad A M; quia A *d* dividit angulum I A L bifariam. Item ut *n* M ad *n* E, id eft ad F *n*, ita eft A M ad A F five A E; quia A *n* dividit angulum M A F bifariam.

Sunt ergo rectæ A B, A I, A M, A E continuè proportionales, & A I, A M; five A K, A L Mediæ quæfitæ.

Rurfus inter datas quafcunque A B, A V inveniendæ fint quatuor Mediæ. Fiat ab A B (fig. 2.) quadratum A B C D, fumanturque in lateribus A B, A D partes A E, A F utraque æqualis minori A V; fumatur autem inter A B, A E media A *a*, cui (in latere A D) fumatur æqualis A *b*, junganturque D *a*, & *b* E, ducanturque D B, *a b*, *b* E, E F. Ducatur etiam diagonalis A C fecans D B, *a b*, E F, in N, *d*, *o*. Deinde centro N, radio N B defcribatur arcus circuli fecans D *a* productam in G. Secetur autem arcus B G in quinque partes æquales, quarum B H fint duæ, B Q quatuor.

Item centro *d*, radio *d a*, defcribatur arcus circuli *a g* fecans *b* E productam in *g* feceturque arcus *g a* in quinque partes æquales quarum *g h* fint duæ, & *g q* quatuor.

Ducatur D H fecans A B in R. Et in latere A D, fumatur A S æqualis A R. Ducanturque B S, R S; eruntque D R, B S æquales; & propterea fecabunt fe mutuò in diagonali A C ad T, & erunt D B, R S parallelæ; & quatuor anguli N B T, N D T, T R S, T S R æquales, & quilibet eorum æqualis duabus quintis anguli B D G.

A puncto S ducatur S X parallela D R, & à puncto R ducatur R Y parallela B S. Erunt ergo S X, R Y æquales, & fecabunt fe mutuò in diagonali ad Z. Itaque quadrilaterum S T R Z S erit Rhombus, junctaque X Y erit parallela rectis D B, R S, & *a b*; & utervis angulorum Z X Y, Z Y X æqualis erit angulo B D R, id eft duabus quintis anguli B D G.

Duca-

Ducatur *dq* ſecans AB in M, ducatur etiam *b*M, eritque angulus *ab*M ſemiſſis anguli *ad*M. In latere AD ſumatur AL æqualis AM, junganturque ML & *a*L. Itaque *b*M, à L, ſecabunt ſe mutuò (cum ſint æquales) in diagonali AC ad *e*. Quare ambo ſimul anguli *d*ML, *e*ML, ſunt æquales angulo ZXY.

Et quia *ad*, ML ſunt parallelæ, erit angulus *ad*M æqualis angulo *d*ML, id eſt angulo ZXY. Iungatur L*d* (quæ æqualis eſt *d*M) & producatur utcunque ad *f*. Erit ergo angulus *fd*M duplus anguli *ad*M, id eſt æqualis angulo BTR ſive DTS, ſive YZS, ſive RZX. Eſt ergo recta L*f* rectis BS, ZR parallela, & recta *d*M rectis DR, SX parallela. Sunt autem anguli *adf*, ZXY æquales, & tum *ab* tum XY ſecat AC ad angulos rectos. Sunt ergo anguli *fd*Z, XZ*d* æquales. Quare recta L*f* (quæ tranſit per *d*) incidet producta in X; & propter eandem rationem producta M*d* incidet in Y. Eſt ergo quadrilaterum YZX*d*Y Rhombus.

A puncto M ducatur recta MI parallela LX ſecans AD in I; item à puncto L ducatur recta LK parallela YM ſecans AD in K; quæ duæ MI, LK, cum ſint æquales, ſecabunt ſe mutuò in diagonali AC ad *m*; quia autem LM ſecat eandem diagonalem ad angulos rectos, & ſunt tum *d*L, *m*M, tum *d*M, *m*L parallelæ, erit quadrilaterum L*d*M*m*L Rhombus.

Poſtremò jungantur IE, KF quæ (cum ſint æquales) ſecabunt ſe mutuò in diagonali ad *n*. Quoniam ergo tum IK, DB, tum EF, SR, tum *b*E, D*a* ſunt parallelæ, & tam IE, KF, quam BS, DR ſecant ſe mutuò in diagonali AC, erunt anguli *n*IK, *n*KI, *n*EF, *n*FE æquales tum inter ſe, tum angulis TBN, TDN, TRS, TSR & recta FK parallela rectis BS, RY, XL, MI, ſicut & IE parallela rectis DR, SX, YM, LK.

Eſt ergo quadrilaterum I*m*K*n*I Rhombus. Quare BT, RZ, X*d*, M*m*, K*n* ſunt continuè proportionales; & propter angulum BAS, RAY, XAL, MAI diviſum ab AN bifariam, erunt (per Eucl. 6. 2.) rectæ AB, AR, AX, AM, AK, AE, ſicut & AD, AS, AY, AL, AI, AF continuè proportionales. Itaque inter duas AB, AV datas inventæ ſunt quatuor Mediæ AR, AX, AM, AK, ſive AS, AY, AL, AI.

Ad Mediarum numerum omnem demonſtrationes applicare ſingulas impoſſibile eſt. Manifeſtum autem eſt, quod, ſi arcus BG ſecetur ſeptifariam, inveniri ſex Rhombos latera habentes totidem continuè proportionalia, & conſequenter ſex Medias; quemadmodum ex triſectione inventæ ſunt duæ Mediæ, & ex quinquiſectione quatuor Mediæ; atque ita in

in infinitum pro Mediis numero paribus. Datis autem paribus, omnis Mediarum numerus impar facile innotescit per sumptionem inter singulas proportionales singularum Mediarum. Invenimus ergo Methodum generalem inveniendi inter duas rectas datas Medias quotcunque per sectionem anguli; quomodo autem angulus in ratione data quacunque secandus sit docuimus suprà Cap. 22.

Hæc quanquam certa & demonstrata, corruerent tamen si verum esset, quod Algebristæ nostri dicunt, Radicem numeri quadrati, & figuræ quadratæ latus idem esse.

Examinabimus jam Logicæ quam illi jactitant severitatem.

Vitiosam esse ajunt demonstrationem in quam non ingreditur omne id quod ad constructionem assumitur. Ego contrà, demonstrationem in qua neque propositionem, neque consequentiam ullam falsam reperio, peccatorum omnium contra Logicam absolvendam censeo. Neque illorum regulam illam utcunque speciosam legisse me memini in Aristotele, neque in alio scriptore logico.

Exhibenda mihi igitur est demonstratio legitima, ubi assumptum aliquod ad constructionem non tamen adhibetur ad demonstrationem. Demonstrabo autem absque trisectione anguli inter rectam datam & ipsius semissem quænam sint Mediæ duæ proportionales.

Sint datæ (fig. 3.) duæ rectæ A D, D V facientes unam rectam A V. Sit autem D V semissis ipsius A D, fiatque à majore A D quadratum A B C D. Inter A D & D V inveniatur Media proportionalis D E, cui in lateribus B C, A D ponatur æqualis A O, & B R; jungaturque R O, & producatur.

Secetur D O bifariam in K; centro autem K intervallo K V describatur circulus V I M X secans C D in X, A D in M, & R O productam in I. Quoniam ergo R O, C D sunt parallelæ, anguli deinceps ad O & D sunt recti, & D K, K O æquales, & proinde etiam O M, D V æquales. Æquales item sunt I K, K X; & I X diameter circuli V I M X, eademque æqualis rectæ M V. Itaque ductis rectis V X, X M, M I, I V erit V I M X rectangulum; & tres rectæ D M, D X, D V continuè proportionales. Divisis autem M X, I V bifariam in Z & L, ducta Z L transibit per K, & secabit tum M X tum I V ad angulos rectos.

In recta I K sumatur I P æqualis D V, erit ergo reliqua P X æqualis D M, & P K æqualis D K; item L K secabit angulum D K P bifariam.

Producatur C D in G (secans K L in S) ita ut D G, C D sint æquales.

A puncto P ducatur recta PY perpendicularis rectæ IP, æqualis autem DG junganturque VI, GV.

Quoniam ergo IP est æqualis DV, & PY æqualis DG, & anguli ad P & D recti, erunt YI, GV æquales, & divisâ YI bifariam in H, circulus descriptus radio HI transibit per P & Y.

Producta autem YP transibit per M, eritque PM æqualis DX. Cum enim IP, DV sint æquales, & IM, VX æquales & parallelæ, & in triangulis IPM, XDV anguli ad P & D recti, erunt quoque PM, DX æquales. Similiter quia OM, est æqualis DV, & MI, XV æquales & parallelæ, erit OI æqualis eidem DX, & tota YM æqualis toti GX.

Secent autem se mutuo PM & OI in Q. Æquales ergo inter se sunt QI & QM, æquales item anguli QMI, QIM; item anguli OMP, OIP cum æquales sint tum KP, KO, tum KI, KM, tum etiam OQ, PQ, & angulus PMI æqualis angulo DXV, & angulus PIM æqualis XVD, propter similitudinem triangulorum PMI, DXV, & angulus PQI externus duplus anguli interni PMI vel PIM.

Quoniam autem OQ, DS sunt parallelæ, transibit MY per S. Est enim angulus KSD æqualis angulo DXV propter KS, XV parallelas; est autem angulus MQI ejusdem anguli DXV sive KSD duplus. Ubicunque ergo MY secat DG faciet cum illa angulum anguli KSD duplum. Cum enim anguli ad P & D sint recti, & anguli ad K æquales, atque etiam rectæ DK, KP æquales; producta MP donec concurrat cum KL, faciet cum illa angulum æqualem angulo KSD; id quod fieri potest in unico puncto rectæ KL, nempe S. Quare recta KL dividit angulum PSD, simulque verticalem ipsius YSG bifariam.

Quia vero æquales inter se sunt tum GD, YP, tum DS, PS, æquales quoque erunt rectæ GS & YS. Ducta ergo GY secabitur à KL producta bifariam & ad angulos rectos in T.

Cum autem in triangulis TYS, DXV, anguli ad T & D sint recti, & anguli ad S & X æquales, erit angulus TYS æqualis angulo XVD.

Iungantur HS, HP, HD. Quoniam ergo in triangulis HPS, HDS, latera PS, DS sunt æqualia, & latus HS commune, erunt quoque latera HP, HD æqualia; & anguli HPS, PHS æquales angulis HDS, DHS uterque utrique. Circulus ergo descriptus radio HP (qui transit per I & Y) transibit etiam per D.

Etiam quia rectæ DK, KP, ut & anguli ad K æquales sunt transibit HS per K; & proinde secabit IV bifariam & ad angulos rectos in L. Postremò, cum anguli KLV, KLP sint recti, & IL, LV æquales; si intel-

intelligatur ducta recta D a diagonalis rectanguli DVa, G, ea secabit diagonalem alteram bifariam in H. Cum enim trianguli æquicruri PHY, anguli ad P & Y sunt æquales, & utrivis eorum æqualis sit angulus aDG, æquales erunt anguli YPH, aDG. Angulus autem LSG æqualis est utrique simul angulo SPH, SHP, sed anguli LSG, LSY sunt æquales; quare recta SL producta faciet cum Da angulum angulo SHP æqualem. Recta ergo Da (& proinde etiam GV) transit per H.

Dividitur ergo recta GV bifariam in H, & circulus descriptus radio HP transit per puncta G, I, P, D, V, Y. Est ergo angulus GYV in semicirculo.

Est igitur tum IGYV, tum GMXY, tum etiam (ut antè ostensum est) IMXV rectangulum.

Itaque triangula rectangula GDM, MDX, XDV similia sunt; & propterea quatuor rectæ DG, DM, DX, DV continuè proportionales, quarum DM, DX sunt Mediæ quæsitæ. Item OR, OV, OI, OM continuè proportionales, quarum OV, OI sunt Mediæ quæsitæ. Item PY, PX, PM, PI continuè proportionales, quarum PX, PM sunt Mediæ quæsitæ.

Cor. Quoniam YX, GM sunt parallelæ & æquales, item GM, VR parallelæ & æquales erunt rectæ VY & XR æquales.

Idem demonstrari potest ex eo ipso, quod recta DE est media proportionalis inter AD & ipsius semissem DV, hoc modo:

Quoniam autem RCEγ, γC$h\mu$ sunt quadrata; & Cμ, CE æquales, erunt tres rectæ Cγ, γE, Ch, continuè proportionales in ratione CE ad Ch, id est in ratione DC ad DE, vel DE ad DF. Si ergo à puncto C sumatur Cω æqualis Ch, erunt Cγ, Cμ, Cω continuè proportionales. Quod si ab ω ducatur ad latus DC perpendicularis, erunt in CE tria spatia continuè proportionalia quorum minimum est hE. Quoniam autem est ut DC ad DE ita CE ad Ch, erit ratio DC ad DE ad rationem DC ad Dh ut ratio triplicata ad rationem duplicatam; sed ratio DC ad DX est duplicata rationis DC ad Dh. Nam non modo DF, DE, DC, sed etiam DF, DX, Dh sunt continuè proportionales; & proinde ratio DC ad Dh duplicata est rationis DE ad DX. Sunt ergo DC, Dh, DX, DF continuè proportionales; & Dh, DX Mediæ quæsitæ.

Si quis in hac demonstratione propositionem falsam aut non necessariam illationem ostenderit, modo convitiis se abstineat (etsi mihi meus error placere non potest) veritati tamen studens non inique feram. Sed ut eo solum nomine accuser, quod postquam ad constructionem

assumpsissem mediam proportionalem inter extremas, medietate illà non sum usus, iniquum est. Dicant velim, illa regula à quo Magistro Logicæ profecta est, ut cum Magistro ipso controversia mihi sit. Sin nullius Magistri, sed suæ ipsorum prudentiæ dictamen sit ostendant esse infallibile. Quod dicant sine exemplo esse, nihil moror; quæram enim vicissim quis fuit ille qui alia methodo duplicationem Cubi demonstravit. Euclides multas habet in initio Elementorum definitiones, quibus tamen nusquam utitur. An Definitiones ad demonstrationes minus necessariæ sunt quam Assumpta. Analytici omnes assumunt aliquid ignotum (etsi ab ignoto per se, notum fieri nihil potest) sed ope aliorum præcognitorum Problemata multa aut solvunt aut solvi non posse demonstrant. An Verum Positum minus valebit, quam pro vero suppositum dubium? Errant qui sic sentiunt; Verum enim, tam sui quam falsi index est, ut à quo nihil nisi verum derivatur.

Sed ne quid omittamus quod Problemati nobili perspecuitatem allaturum videatur, eandem nunc conclusionem ab eo ipso demonstrabimus, quod recta A O æqualis sumpta sit rectæ D E, id est mediæ proportionali inter extremas A D & D V.

Sumatur (in latere D C) recta D F æqualis D V, & describatur quadratum D F *r g*. Erit autem punctum *r* in diagonali D B.

Describatur quadratum D X *p q*, & erit punctum *p* in eadem diagonali D B.

Describatur quadratum D E *k l*; cujus etiam punctum *k* erit in eadem diagonali D B. Secet autem *l k* producta latus B C in *n*, & rectam X *p* productam in *u*, & rectam F *r* productam in *s*.

Describatur denique quadratum D M *i h*, cujus punctum *i* erit in eadem diagonali D B; cujus quidem latus *h i* productum secet *l n* in *o*, & A B in *t*, latus autem M *i* productum secet B C in *m*.

Ostensum autem est tres rectas D M, D X, D V, id est M *i*, *q p*, *g r* esse continuè proportionales, item O M, D V, id est O M, *g* A esse æquales, & proinde) dempta communi *g* M) æquales esse A M, & O *g*, id est, *t i*, vel *i m*, vel F E, & propterea rectam *g* M æqualem esse E C, vel *k n*, vel *o s*.

Quoniam jam *l k* media est proportionalis inter *l n*, & *l s*, erunt tres rectæ *l s*, *l k*, *l n* continuè proportionales. Erunt item *g r*, *q p*, M *i*, id est *l s*, *l u*, *l o* continuè proportionales. Est autem utriusque Analogismi eadem Antecedens *l s*. Quare (per Prop. 28. Elementi decimi quarti) ratio *l n* ad *l o* duplicata erit rationis *l k* ad *l u*. Sed ut *l k* ad *l u*, ita est M *i* ad *l k*.

Ratio ergo *l n* ad *l o* duplicata est rationis *l o* sive M *i* ad *l k*.

Sed ratio quadrati D *h i* M ad quadratum D E *k i* duplicata est rationis M *i* (id est *l o*) ad *l k*.

Si

Si ergo quadratum D $h i$ M intelligatur ductum perpendiculariter in suum latus M i, item quadratum D E $k l$ perpendiculariter in rectam $l n$ æqualem lateri A D, fient duo parallelipipeda quorum latera & altitudines reciprocantur. Quare (per Prop. 34. Elementi undecimi) erit cubus à D M (Cubus autem est parallelipipedum) æqualis parallelipipedo cujus basis est æqualis quadrato D E $k l$, altitudo æqualis $l n$ sive A D. Sed quadratum D E $k l$ æquale est rectangulo sub A D, D V, id est, rectangulo M R, parallelipipedum autem sub rectangulo M R ductum in O R æqualem A D, est dimidium Cubi totius à latere A D, id est, æquale quatuor Cubis à latere D V. Itaque recta D M est Mediarum duarum inter A D, D V major, & cætera. Quod erat demonstrandum.

Ostendam jam rectam D O semissem esse Tangentis 30 graduum. Secet R O rectam E k in y; eritque O y sinus 45 graduum. Itaque utraque rectarum A y, D k æqualis erit A B, videlicet lateri totius quadrati A B C D. Circulus ergo descriptus radio D C transibit per k, & circulus descriptus radio A B transibit per y.

A puncto y erigatur recta $y \alpha$ perpendicularis ipsi A y, secans B C in α, producaturque αy ad latus C D in z. Erit ergo triangulum C αz æquicrurum, & anguli ejus ad α & z semirecti. Producatur $g y$ ut secet arcum C k in β, eritque angulus C D β tertia pars recti. Quare producta D $\mathfrak{C}$ faciet cum latere C B angulum æqualem duabus tertiis recti.

Quoniam autem angulus R $y \alpha$ est semirectus, & angulus C D $\mathfrak{C}$ tertia pars recti, faciet D $\mathfrak{C}$ producta cum $y \alpha$ angulum anguli recti partem sextam. Sed angulus R αy qui etiam est semirectus una cum sexta parte recti faciet duas tertias recti. Quare juncta α $\mathfrak{C}$ & producta incidet in D, Est ergo C α Tangens anguli 30 graduum, & huic æqualis C z. Sed (propter angulum C $y \alpha$ rectum divisum bifariam ab R y) recta C α dupla est rectæ C R, id est rectæ D O.

Cor. 1. Quoniam D V est semissis lateris B C, & D O semissis adjunctæ C δ, & ducta A δ transit (ut supra ostensum est) per X; erit ratio B δ ad D X duplicata rationis A D ad D X. Quare ratio O V, sive D h (semissis ipsius B δ) ad D F (semissem ipsius A D) duplicata erit rationis A D, ad D X, id est eadem ratio quam habet D C ad D X. Ut ergo D C ad D X ita est O V sive D h ad D F. Sunt ergo rursus D C, D h, D X, D F continuè proportionales.

Cor. 2. Jungatur $g y$ producaturque ad R C in γ. Quoniam ergo A y dupla est A g, erit quoque (propter similitudinem triangulorum A $y g$, C $y \gamma$) recta y C dupla C γ. Itaque C γ, B m sunt æquales, & R γ, quæ est differentia inter C R & C γ, æqualis differentiæ inter dimidium lateris & Tangentem 30 graduum.

Cor. 3. Dupla $r\gamma$ æqualis eſt Tangenti 30 graduum, nempe rectæ $C\alpha$. Nam $R\gamma$, γr ſunt æquales.

Cor. 4. Semiſſis circumferentiæ circuli deſcripti à gr ſemiradio æqualis eſt lateribus ambobus Cuborum quorum unus circumſcribitur, alter inſcribitur eidem ſphæræ in qua maximus circulus eſt qui deſcribitur radio gr ſemiſſi lateris A B; quod ſic oſtendo: Si in quadratorum eorum quæ cubi baſes ſunt uno quocunque ducatur diagonalis, erit quadratum ejus duplum quadrati à latere cubi. Rurſus, ſi in termino alterutro illius diagonalis erigatur perpendicularis æqualis cubi lateri, recta quæ ſubtendit diagonalem, & latus illud cubi erectum, proterit triplum cubi latus. Erit autem illa ſubtendens maxima omnium rectarum quæ intra cubum duci poſſunt; & per conſequens, diameter erit ſphæræ cui cubus inſcribitur. Nam diameter ſphæræ triplum poteſt lateris Cubi in illa ſphæra inſcripti.

Centro r radio gr ſemiſſe lateris A B, deſcribatur circulus $\eta\zeta g$ F, ducaturque $\gamma\pi$ parallela & æqualis C D, ſecans diagonalem A C in μ. Quoniam ergo γm æqualis eſt Tangenti $C\alpha$, ſi jungatur μi, erit illa æqualis eidem $C\alpha$; cujus quadratum eſt $\mu i v\lambda$. Quoniam ergo latus D C triplum poteſt rectæ $C\alpha$, ut manifeſtum eſt (ex eo quod ſinus 60 graduum triplum poteſt ſemiradii, & eſt ut ſinus 60 graduum ad ſemiradium, ita radius ad Tangentem 30 graduum erit) cubus cujus quadratum eſt $\mu i v\lambda$ inſcriptus in ſphæra cujus maximus circulus eſt $\eta\zeta g$ F. Manifeſtum autem eſt cubum cujus unum quadratum eſt A B C D circumſcriptum eſſe ſphæræ eidem $\eta\zeta g$ F, & oſtenſum eſt rectam compoſitam ex latere A B cubi circumſcripti, & $C\alpha$, id eſt μi lateri cubi inſcripti, æqualem eſſe arcui quadrantis B D, id eſt ſemiſſi circuli $\eta\zeta g$ F.

Poſtremò, Eadem hæc comparemus cum numeris; & (quia radix numeri non ſemper eſt numerus) quadrata ipſi in numeros convertemus.

Producatur B C, in δ, ita ut B δ poſſit decem quadrata à recta D V ſive D F, jungaturque A δ, quæ ſecabit D C in X; quod ſic oſtendo:

Quoniam B δ poteſt decem quadrata à D V, & A B poteſt quatuor quadrata ab eadem D V, erit quadratum à B δ, 10; quorum quadratum ab A B ſive D C eſt 4; ſive quorum quadratum à B δ eſt 40, eorum quadratum à D C eſt 16. Eſt autem ut 40 ad 16, ita 16 ad $6\frac{2}{5}$.

Cumque D h oſtenſa ſit ſemiſſis totius B δ, poterit D h decem quadrata à ſemiſſe ipſius D V, ſive à quarta parte lateris D C.

Quadratum ergo à D C ad quadratum à D h ſive à D M, eſt ut 16 ad 10.

Rurſus ut 16 ad 10 ita eſt $6\frac{2}{5}$ ad 4. Sed quadratum à D F eſt 4, quorum quadratum à D C eſt 16. Quare latus quadrati 16 eſt ad latus quadrati

drati 10, ut latus quadrati $6\frac{2}{5}$ ad latus quadrati 4. Quare rectæ D C, D *b* latus quadrati $6\frac{2}{5}$ D F sunt proportionales.

Sed ostensum est esse ut D C ad D *b*, ita D X ad D F. Latus ergo quadrati $6\frac{2}{5}$ est ipsa D X.

Sequitur hinc, Primò rectam D X esse mediam proportionalem inter D C, & duas quintas ejusdem D C. Quadratum enim à D X, nempe D X *p q*, est duæ quintæ quadrati à D C, quia $3\frac{1}{5}$ est quinta pars 16, & $6\frac{2}{5}$ duæ quintæ ejusdem quadrati à D C & propterea æquale rectangulo sub D C & duabus quintis ejusdem D C.

Sequitur secundò, Quod ductâ A X & productâ ad occursum B C productæ in δ, rectam B δ posse 10 quadrata à D F.

Sequitur tertiò, rectam D E (quæ est media proportionalis inter D C & D F) mediam quoque esse inter D *b* & D X. Cum enim quadratum à D *b* sit 10, quorum quadratum à D C & 16, & quadratum à D E 8; Si fiat ut 10 ad 8, ita 8 ad tertium erit illud tertium $6\frac{2}{5}$. Unde patet etiam hoc, rationem D F ad D E, esse ad rationem D F ad D X ut subtriplicata ad subduplicatam, ut illi loquuntur; ego autem malim dicere, ut tres rationes minoris ad majus, ad duas rationes minoris item ad majus.

Sequitur quartò, rectam B δ esse ad D X ut 5 ad 2. Cum enim quadratum à B δ sit ad quadratum à D C ut 40 ad 16, id est ut 5 ad 2, & ut quadratum à B δ ad quadratum à D C ita ipsa B δ (quia quadrata sunt in duplicata ratione laterum) ad D X erit B δ ad D X ut 5 ad 2; & quadratum à B δ ad quadratum à D F ut 25 ad $2\frac{1}{2}$, id est ut 10 ad 1; & ipsam B δ ad D F ut *l.* 10 quadrata ad *l.* 1. Atque hactenus quidem calculi Geometricus & Arithmeticus consentiunt inter se & cum Euclide.

Sunt autem rectæ D *b* (sive D M) D X, D F (sive D V) continuè proportionales, propter semicirculum M X V. Quare etiam earundem quadrata sunt continuè proportionalia. Atqui si reducantur ad numeros, numeri illi proportionales non erunt. Est enim quadratum à D *b*, 10, quorum quadratum à D X est $6\frac{2}{5}$, & quadratum à D F, 4. Qui numeri non sunt proportionales, Reducantur enim ad numeros integros (quod fiet multiplicando singulos per 5.) Facti autem erunt 50, 32, 20, qui proportionales non sunt. Sunt enim 50, 32, $20\frac{12}{25}$ continuè proportionales; quorum minimus est justò major. Continuè item proportionales sunt D C, D *b*, D X, quibus respondent numeri 16, 10, $6\frac{2}{5}$; qui proportionales non sunt. Nam reducti ad integros fient 80, 50, 32; qui

qui proportionales non ſunt. Proportionales enim ſunt 80, 50, $31\frac{1}{4}$, quorum minimus eſt juſtò minor.

Unde autem naſcitur hæc Geometriæ & Arithmeticæ diſſentio? Ab eo quod ſubtendens trianguli rectanguli non ſemper poteſt latera duo, angulo recto adjacentia, cum ſubtendens illa non ſit linea, ſed minutum triangulum; cujus ſi punctum verticale computetur pro nihilo, terminus alter erit trianguli minuti baſis.

Cum enim duæ rectæ B A, B C punctum habent commune B quantitate carens; ſi ab eodem puncto B ducatur tertia recta faciens angulum quemcunque cum B A vel B C, illa tertia propior erit utrivis duarum B A, B C, quam altera earum alteri; & propterea habebit tertia illa cum utravis priorum plus quam punctum commune, id eſt communem partem. Quare tres illæ rectæ una eademque erunt recta. Item propter eandem cauſam totum circuli planum erit linea recta. Quod ſatis eſt abſurdum.

Recta ergo ſubtendens pro linea haberi non poteſt, niſi quæ ſit diagonalis quadrati. Illa enim dividit angulum rectum bifariam; id quod non facit diagonalis rectanguli non quadrati. Unde neceſſe eſt numerantibus quadrata, (quia minutiſſimi trianguli baſis quantulacunque ea ſit, quantitas tamen eſt) unam & eandem quantitatem ſæpius numerare.

Si denique cubos ipſos per numeros inveſtigare volumus, impoſſibile volumus; quia quadratum multiplicatum per numerum facit ſemper quadrata, quorum nulla multitudo faciet cubum. Cauſa ergo quare problemata illa, metiendi circulum, duplicandi cubum, dividendi Angulum, dividendi Rationem, & alia multa inventa hactenus non fuerint, nulla aſſignari poteſt præter has. 1°, quod ad ea invenienda abuſi ſunt Arithmetica. 2°. Quod errores antiquorum, recentiores nimium venerati ſunt. 3°. Quod qui errores illos conati ſunt detegere, eos imperiti homines (ne ſua inſcitia ſimul detegeretur) convitiis abſterruerunt. Quibus tamen omnibus, propter rei difficultatem, & antiquitatis reverentiam, ignoſci poteſt, præterquam ultimis illis, convitiatoribus, non Geometris, ſed inſulſis, indignis, Geometriæ procis.

F I N I S.

fin

fin

C
D

-V-

LEVIATHAN,

SIVE

De Materia, Forma, & Poteſtate

CIVITATIS

ECCLESIASTICÆ ET CIVILIS.

AUTHORE

THOMA HOBBES,

Malmesburienſi.

Ad Nobiliſſimum Virum

DOMINVM

FRANCISCVM GODOLPHINVM,

Equitem Ordinis Balneorum.

FRatri tuo Sidneo Godolphino (Nobiliſſime Domine) quantum placuerint ſtudia mea; quantum ille Authoritate Judicii ſui apud viros bonos me ornaverit; quanto denique, duriſſimis temporibus, beneficio me adjuverit; ipſe nôſti. Commemoro autem, non ut favorem, amicorum virtutem faciam meam, ſed quia virorum excellentium, qualis ille erat, delector teſtimoniis. Excelluit enim vir ille virtute omni quam poſtulat, aut cultus Divinus, aut commodum Patriæ, aut Societas Civilis, aut Amicitia ſingularis; pius erga Deum, eruditus ad Pacem, fortis ad Bellum, in congreſſibus jucundus, in Amicitiis firmus. Honoris igitur & gratitudinis cauſa erga illum, & devotionis erga teipſum, Tractatum hunc de Poteſtate Civili, & Eccleſiaſtica, humiliter tibi Offero, Dedicoque. De illis, qui Doctrinæ, quam continet,

favere videbuntur, homines nostri quid sensuri sint, ut nunc sunt tempora, incertum est. Nam inter mucrones pugnantium de Potestate Summa, non facile est incedere sine vulnere. Causam tamen cur pars utravis succenseret mihi, nullam video. Quid enim facio, præterquam quod Potestatem Civilem, (quam quicunque possidebit, maximam esse volet) quantum possum magnifico. Neque de Jure hominum, sed de Jure simpliciter disputo; quemadmodum Anseres quondam Capitolini ad scandentium strepitum, tantùm clango. Displicebit etiam fortasse non paucis, quod loca quædam Scripturæ Sacræ, aliter interpretari ausus sim, quam ab aliis explicari soleant. Id quod non modo (in ordine ad opus institutum) necessariò feci, (quia loca illa Potestatem Civilem oppugnantia, quasi Inimicorum, mœnibus Civitatis quam obsident, admotæ turres sunt) sed etiam ne quid contra Doctrinam Ecclesiæ nostræ publicam scriberem (dissentire enim à singularibus licitum est) diligenter cavi. Sin neque ad hæc mitescant reprehensores mei, teipsum tamen rectè & facilè excusabis; Dices enim (si vis) hominem esse me, qui mea amem, & quicquid dicam verum esse putem, quod fratrem tuum coluerim, & te colam, eoque fretus, inconsulto te, subscripserim

Servus tuus humilimè devotus

THOMAS HOBBES.

LEVIATHAN
PARS PRIMA
DE HOMINE.

NAturam, id eſt, illam, qua Mundum Deus condidit & gubernat, divinam Artem, eatenus imitatur Ars humana, ut poſſit inter alia producere artificiale Animal. Cum enim vita nihil aliud ſit quam artuum motus, cujus principium eſt internum in parte aliqua Corporis principali, Quid obſtat quo minus dicamus, Automata omnia, ſive machinas omnes quæ ab Elaſtris Rotuliſque intus diſpoſitis motum habent, ut Horologia in ſeipſis, habere etiam artificialem vitam? Quid eſt cor, niſi Elaſtrum, quid Nervi, niſi chordæ, quid articuli, niſi totidem rotulæ, motum, qualem voluit artifex, toti corpori impertientes? Neque animal tantùm imitatur Ars, ſed etiam nobiliſſimum animalium, Hominem. Magnus ille Leviathan, quæ Civitas appellatur, opificium Artis eſt, & Homo artificialis, quanquam Homine naturali (propter cujus protectionem & ſalutem excogitatus eſt) & mole & robore multo major. In quo *Is qui ſummam habet Poteſtatem*, pro *Anima* eſt, corpus totum vivificante & movente. *Magiſtratus & Præfecti*, artificiales *Artus*. *Præmia & Pœnæ* ſummæ Poteſtati appenſæ, & à quibus Membra ad ſuum cujuſque opus perficiendum incitantur, *Nervi* ſunt, qui idem faciunt in corpore naturali. *Divitiæ ſingularium hominum* ſunt pro *robore*. *Salus populi*, pro *Negotio*. *Conſiliarii* per quos ea, quæ cognitu neceſſaria illi ſunt, ſuggeruntur pro *Memoria* ſunt. *Æquitas Legeſque* pro artificiali *Ratione*. *Concordia, ſanitas* eſt. *Seditio, Morbus*. *Bellum civile*, *Mors*. Poſtremò *Pacta* quibus partes corporis hujus politici conglutinantur, imitantur divinum illud verbum *Fiat*, ſive *Faciamus Hominem*, à Deo prolatum in principio cùm crearet Mundum.

Hominis hujus Artificialis naturam deſcribens, conſiderabo

1. Materiam ejus, & Artificem, id eſt *Hominem*.
2. Quo modo, & quibus Pactis factus eſt; quæ Iura, quæ Poteſtas ſive Authoritas ejus eſt; & in quo reſidet *Poteſtas ſumma*.
3. Quid eſt *Civitas Chriſtiana*.
4. Quid eſt *Regnum Tenebrarum*.

Quod ad primum attinet, permulti ſunt qui ſapientiam dicunt non legendo libros, ſed legendo Homines acquiri; & ſententiæ huic conſequenter illi, qui ſapientiæ ſuæ nullum aliud ſpecimen proferre poſſunt, valde ſibimetipſis tunc placent, cum quantum profecerint inſpiciendo, cenſuris in proximos contra charitatem patefecerint. Extat autem præceptum aliud antiquius, per quod intelligere poſſent, ſi vellent, Homines. Alios rectiùs legere, nempe *Noſce teipſum.* Quod præceptum non ita intelligendum eſt, ut nonnulli putant, quaſi aut Potentiorum erga vulgus faſtui barbarico, aut humilium erga Potentiores procacitati incivili indulgeret, ſed ut doceamur cogitationes paſſioneſque hominum diverſorum adeo ſimiles inter ſe eſſe, ut quicunque in ſeipſum inſpexerit, conſideraveritque quid faciat ipſe, & quare, quando cogitat, opinatur, ratiocinatur, ſperat, timet, &c. idem ſimul leget intelligetque cogitationes paſſioneſque aliorum omnium hominum à ſimilibus cauſis orientium, ſimiles (inquam) paſſiones, non ſimilia paſſionum objecta, quæ à Conſtitutione & Educatione hominum ſingularium ita variantur, & abſconduntur, ut Cordium ſuorum characteres, ſimulatione, diſſimulatione, falſiſque opinionibus ſcribillati & confuſi, ſoli ſcrutatori Cordium ſint legibiles. Quanquam autem conſilia hominum cognoſcere aliquando poſſumus per ea quæ faciunt, difficile tamen eſt ſine comparatione cum conſiliis propriis, & ſine diſtinctione circumſtantiarum quæ effectus ſingulos mutare ſolent, tanquam ſi quis literas ignoto charactere legere tentaret ſine ſcriptoris alphabeto. Errabit ergo, aut ſimplicitate, aut ſuſpitione nimia, prout is qui legit vir probus eſt vel improbus.

Verum in cognoſcendis hominibus ſingularibus, ut peritiſſimus ſit quis, ſolos cognoſcet eos quibuſcum vivit familiariter, qui pauci ſunt. At is qui gentem aliquam univerſam recturus eſt, ex ſeipſo cognoſcere debet non hunc & illum hominem, ſed Humanum genus. Quod etſi factu difficile ſit, difficilius quam addiſcere novam Linguam, aut ſcientiam quamlibet acquirere, ſi tamen ea quæ ego de hac re explorata habeo, recto ordine, & perſpicue explicavero, minuetur difficultas aliis, quibus ſolus incumbet labor examinandi, an ea quæ dico, ipſorum cogitationibus congruant. Nam harum rerum alia non eſt Demonſtratio.

C A-

CAPUT I.

De Sensu.

COgitationes hominum primo sigillatim, deinde alias ab aliis dependentes, ut in serie considerabo. Ipsarum unaquæque, alicujus qualitatis vel accidentis in Corpore externo, quod appellari solet *Objectum*, est Apparitio sive *Repræsentatio*. Quod Objectum agendo in corporis humani Organa, nempe Oculos, Aures, &c. pro diversitate Actionis diversas producit Apparitiones.

Origo omnium nominatur *Sensus*. Nulla enim est Animi conceptio quæ non fuerat ante genita in aliquo Sensuum, vel tota simul, vel per partes. Ab his autem primis conceptibus omnes postea derivantur.

Cognitio causæ Sentiendi naturalis præsenti instituto non est absolutè necessaria; etiam alio loco de illa satis ampliter tractavimus. Veruntamen, ut præsentis Methodi partes impleantur, de eadem re iterum sed breviter differemus.

Causa *Sensionis* est Externum Corpus sive *Objectum* quod premit unius cujusque Organum proprium, vel immediatè, ut in sensu *Tactus* & *Gustus*, vel mediatè, ut in *Visu*, *Auditu*, *Olfactu*, & premendo (mediantibus Nervis & Membranis) continuum efficit motum introrsum ad Cerebrum, & inde ad Cor; unde nascitur Cordis resistentia, & contrapressio seu ἀντιτυπία, sive conatus Cordis deliberantis se à pressione per motum tendentem extrorsum; qui motus propterea apparet tanquam aliquid externum. Atque Apparitio hæc sive Phantasma est id quod vocamus *Sensionem*. Et quantum ad Oculum, *Lumen* dicitur vel *Color*; Quod atrinet ad Aurem, *Sonus*; ad Nares, *Odor*; ad Palatum, *Sapor*; & ad reliquum Corpus, *Calor*, *Frigus*, *Durities*, *Mollities*, & cætera pertinentia ad Sensum *Tactus*. Quæ qualitates omnes nominari solent *Sensibiles*, & sunt in ipso Objecto nihil aliud, præter materiæ motum, quo Objectum in Organa Sensuum diversimodè operatur. Neque in nobis aliud sunt quam diversi motus. Motus enim nihil generat præter Motum, & Apparitiones illæ, tum vigilantibus, tum dormientibus mera sunt Phantasmata. Præterea, ut pressio, frictus, pulsio Oculi excitat Phantasma Lucidi, & pressio Auris sonum, ita etiam Objecta quæ videmus vel audimus eadem Phantasmata generant per pressionem sed inobservabilem. Nam si colores illi & soni in ipso Objecto essent, separari ab illis non possent. Separantur autem, ut manifestum est in reflexionibus visibilium

per ſpecula, & audibilium per loca montana. Scimus autem corpus quod videmus in uno tantum loco eſſe, ſed apparentias in plurimis. Quanquam autem aliquando in diſtantiis parvis ipſum Objectum verum inveſtitum videatur Imagine ſua, ſemper tamen aliud eſt Objectum, aliud Objecti Imago. Senſio ergo & Phantaſma originale omnino idem ſunt, facta (ut dixi) preſſione Oculi vel aliûs Organi ab objecto externo.

Philoſophi autem Scholiaſtici locis quibuſdam freti Ariſtotelis, aliud docent, nempe, *Species* (id eſt Apparitiones) *Viſibiles* emiſſas ab Objecto in Oculum efficere Viſionem; item *Species* (id eſt Apparitiones) *Audibiles* emiſſas ab Objecto in Aurem cauſam eſſe Auditionis; cauſam denique Intelligendi eſſe quaſdam *Species* (id eſt Apparitiones) *Intelligibiles* emiſſas à re Intellecta. Non hoc dico ut Scholarum Philoſophicarum uſum improbans, ſed quia de earum in Civitate uſu inferiùs locuturus ſum, oſtendere etiam quæ in illis emendari debent (quorum unum eſt ſermo inſignificans) non putavi ne obiter quidem negligendum eſſe.

C A P V T II.

De Imaginatione.

ID quod omnino quieſcit, niſi ab alio moveatur, perpetuò quieturum eſſe nemini puto dubium eſſe. Cæterùm quod corpus ſi moveatur; niſi motus ejus ab alio extinguatur, ſemper promotum iri, quanquam ratio utrobique eadem ſit (nempe nihil poſſe movere ſeipſum) non tam facile concedi ſolet. Menſurant enim homines corpora omnia alia per ſua, videnteſque ſeipſos per motum dolori & laſſitudini obnoxios eſſe, idem judicant de aliis motis omnibus; quaſi defeſſa cuperent tandem ſua ſponte requieſcere; neque conſiderant an non ſit motus aliquis in quo conſiſtit quietis deſiderium. Atque hinc oritur doctrina illa Scholarum, *Deſcendere corpora gravia propter appetitum quieſcendi & conſervandi naturam ſuam in iis locis qui ſibi maximè conveniunt*, appetitum & Scientiam boni & mali ſui (qua homines plerumque carent) rebus inanimatis imperitè aſcribentes.

Simul ac corpus movetur movebitur (niſi aliud corpus obſtet) in æternum. Neque id quod obſtat motum hunc in inſtante, ſed in tempore & gradatim extinguit. Sicut in mari videmus fieri ut ceſſante vento, non ſtatim ceſſant fluctus, ita quoque in motu illo contingit qui eſt in partibus internis hominis tunc cum videt, ſomniat &c. Poſt-

Postquam enim Objectum remotum est, vel Oculus clausus, imaginem tamen rei visæ retinemus, quanquam aliquanto obscuriorem. Atque hæc est imago à qua facultatem appellamus *Imaginationem*. Phantasiam Græci & melius vocant à quocunque Sensu oriatur; Imago autem propria est rerum visibilium. Imaginatio ergo nihil aliud est quam Sensio deficiens sive Phantasma dilutum & evanidum, & est hominibus cum animalibus cæteris ferè omnibus communis, sive vigilant sive dormiunt.

Quod amoto Objecto Phantasma fit dilutius, causa non est debilitas aliqua motus facti in actu Sentiendi, sed præoccupatio Organorum ab Objectis aliis; quemadmodum prædominans fulgor solis Stellarum lumen obscurum facit; quæ tamen Stellæ virtutem illam, qua videri se faciunt, non minus de die exercent, quam noctu. Verùm quia inter multos & varios ictus quos Oculi, Aures, & cætera Sensuum Organa ab externis Agentibus de die patiuntur, solus ictus prædominans est sensibilis, lux Solis prædominans causa est, quod à Stellarum actionibus minus afficiamur. Amoto autem Objecto, etsi remaneat quæ facta fuerat impressio, succedentibus tamen Objectis, & operantibus, præteriti Imaginatio diluitur & obscuratur, sicut vox hominis à strepitu diei. Itaque quanto à Visione, vel Sensione alicujus Objecti, longius est tempus, tanto dilutior est *Imaginatio* sive *Phantasma*. Etiam continua Organorum corporis mutatio progrediente tempore partes aliquot quæ in Sensione motæ erant, destruit; atque inde contingit eundem in nobis Effectum producere distantiam temporis & distantiam loci. Sicut enim in magna loci distantia obscuriora apparent, quæ aspicimus, & sine minutiorum partium distinctione; & Voces debiliores apparent, & inarticulatæ; ita quoque post magnam temporis distantiam Imaginatio Præteriti debilior fit, perdimusque (exempli causa) earum quas vidimus Vrbium multas plateas, & actionum multas circumstantias. *Sensionis dilutionem* hanc, rem ipsam indicaturi, nempe ipsum Phantasma, nominamus, ut ante dictum est, *Imaginationem*; quando autem significare volumus *dilutionem*, appellamus *Memoriam*, adeò ut eadem sit res *Imaginatio* & *Memoria*, sed propter diversas considerationes, diversis nominibus significata. *Memoria.*

Memoria multarum rerum, *Experientia* dicitur. Porrò, cum Imaginatio earum rerum tantùm sit, quas antè, vel simul, vel per partes sensu perceperimus, Imaginatio illa, quæ est simul totius Objecti, *Imaginatio simplex* est, ut quando quis imaginatur hominem, vel equum, quem antè viderat. Imaginatio autem, quæ oritur ex sen-

fione plurium partium, ut quando à vifione hominis uno tempore, & à vifione equi alio tempore, concipimus animo Centaurum, *Compofita* dicitur. Itaque quoties quis componit Phantafma fuæ ipfius perfonæ cum Phantafmate actionum alterius hominis, ut facit is, qui feipfum imaginatur effe *Herculem* aut *Alexandrum* (id quod illis aliquando accidit, qui multum verfantur in lectione actionum Heroicarum) *Imaginatio* illa *compofita* eft; & nihil aliud eft præter Figmentum animi. Multæ etiam aliæ Imaginationes in hominibus, etiam vigilantibus, oriuntur à magna impreffione facta fentiendo; nam ab intento afpectu in folem relinquitur ante oculos longo poft tempore Imaguncula folis, quafi macula; & à longa & vehemente attentione ad Figuras Geometricas apparebunt etiam in tenebris, & vigilantibus ante oculos Lineæ Angulique. Quod genus Phantafiæ an nomen proprium *habeat* necne nefcio; cum fit res de qua homines non fæpe differunt.

Somnia. Imaginationes dormientium funt *Somnia.* Atque hæc quoque, ficut Imaginationes cæteræ, ante extiterunt vel integræ, vel per partes in fenfu. Et quoniam in fomno Cerebrum & Nervi, quæ funt fenfionis Organa neceffaria, ita ftupefiunt, ut ab actione externorum Objectorum moveri facile non poffint, dormientibus contingere Imaginatio nulla poteft, adeoque fomnium nullum, nifi quod procedat ab agitatione partium internarum corporis fentientis; quæ partes internæ (propter connexionem cum Cerebro aliifque Organis) intemperie fua aliquando commovent Organa, faciuntque ut Phantafmata ante facta appareant tanquam vigilanti. Sed quoniam Organa fenfuum occlufa nunc in fomno fupponuntur, ita ut objectum aliud novum non fit, quod ea offufcare poffet, neceffe eft, ut *Somnium*, clarius fit in hoc fenfuum filentio, quam funt Imaginationes vigilantium. Atque hinc eft, quod difficile fit & multis videatur impoffibile, inter fenfum & fomnium diftinguere accuratè. Ego, quoties confidero, quod in fomniis, neque fæpe neque conftanter, eadem Objecta, loca, perfonas, actionefque, imaginor, quæ vigilans; neque tam longam feriem cogitationum cohærentium reminifcor fomnians, quam aliàs; & quoniam vigilans abfurditatem fomniorum meorum fæpe video, fomnians autem cogitationum mearum vigilantis abfurditates non video, fatis perfuafus fum vigilantem me fcire, quòd non *fomniem*, quanquam fomnians videor mihi vigilare.

Quoniam autem fomnia pro caufa habent aliquarum partium Corporis internarum intemperiem, neceffe eft ut variæ intemperies varia

ria efficiant somnia. Atque hinc est, quod sæpe accidit, ut illi, qui cubantes algent, sæpissimè in somniis timeant, videanturque sibi Imagines videre terrificas (motus enim à Cerebro ad partes alias corporis internas & ab illis ad Cerebrum est reciprocus.) Hinc etiam accidit, quòd, sicut Ira calorem efficit in partibus aliquibus corporis, dum vigilamus; ita etiam dum dormimus, nimius earundem partium calor *efficiat* Iram, *exciteque* in Cerebro Phantasma alicujus hostis. Eodem modo, ut amor in vigilantibus amorem efficit, & calorem in partibus corporis aliquibus internis; ita etiam earundem partium calor in dormientibus imaginem efficit amoris. Somnia denique & vigilantium Phantasmata altera alterius sunt inversa; nimirum motu incipiente dum vigilamus ab uno termino, & ab altero dum Somniamus.

Inter Somnium & cogitationes vigilantium distinguere difficilimum tunc est, quando casu aliquo factum est ut minimè animadvertamus, nos dormiisse; id quod facile contingit illi, qui facinoris alicujus facti, vel faciendi conscius, & sollicitus dormit sine circumstantiis exuendi vestes, & eundi cubitum; ut qui in cathedra dormit sedens vel reclinatus. Qui enim ad dormiendum se componit, si forte Phantasma aliquod insolitum aut mirandum videri contingat, non aliud illi videri potest quam Somnium. *Marcum Brutum* legimus (qui cum amicus fuisset Julius Cæsaris, & ab eo vitam condonatam acceperat, illum tamen ingratè occiderat) nocte illa quæ præcessit diem, in quo pugnatum est contra Augustum Cæsarem apud Philippos, Phantasma habuisse horribile, quod ab historicis vulgo narratur ut Visio vera; sed ab eo qui consideraverit singulas ejus circumstantias non Visionem sed Somnium fuisse breve judicabit. Sedenti enim in Tentorio, & (propter horrorem facti sui temerarii) tristi & cogitabundo, nec bene sopito, sed dormitanti tantùm, propter aërem non satis calidum, Somniare facilimum erat de ea re, qua maximè terrebatur, & propter eundem terrorem, paulatim rursus evigilare, & simul existimare spectrum illud, quod apparuerat, paulatim evanescere, & quia dormiisse se nesciebat, nescire etiam fuisse Somnium, aut aliud quicquam præter rem visam. Neque sunt hujusmodi accidentia valde rara; nam etiam qui perfectè vigilant, si meticulosi, superstitiosi, fabulis rerum terribilium occupati sint, & in tenebris soli, ejusdem generis imaginationibus obnoxii sunt, creduntque se umbras & mortuorum Spiritus ambulantes videre in Cœmiteriis; cum tamen revera nihil videant præter mera Phantasmata, vel decepti sunt ab hominibus improbis, qui timore eorum superstitioso

tioso abutuntur, eo fine ut possint ipsi amicti vestibus defunctorum noctu per Cœmiteria aliaque loca consecrata, ad loca transire quæ nimium à se frequenter adiri videretur inhonestum.

Ab ignoratione hac distinctionis Somniorum, aliorumque Phantasmatum vividorum, à Visione & Sensione, maxima ex parte orta est antiquorum Gentilium Religio, Satyras, Faunos, Nymphas, & similia colentium Spectra; hodieque Opinio, quam habent populi rudes de Lamiis & Lemuribus, & de potentia sorcilegorum. Nam etsi sorcilegiam Potentiam aliquam realem esse non putem, puto tamen sorcilegos puniri jure posse, cum mala facinora & facere posse credant, & conentur quantum possunt. Sed ipsum sorcilegium ego non tam potentiam veram esse credo, aut Artem, aut Scientiam, quam Religionem ipsis peculiarem. Quod autem ad Lemures & Spiritus ambulantes attinet, Opinio quæ de illis hactenus valuit, de industria (puto) tradita fuit vel non confutata ad usum Exorcismorum, & signationum signo Crucis, & Aquæ Benedictæ, aliarumque similium inventionum, hominum Spiritualium sustinendum. Dubium tamen non est, quin Phantasmata supernaturalia fieri possint à Deo; quod tamen id ita sæpe facit ut timenda sint, magis quam cessatio mutatiove Naturæ, quam Deus etiam sistere vel mutare potest, Fidei Christianæ Articulus non est; sed homines improbi ex eo, quod Deus potest omnia, etiam omnia dicere audent quæ sibi utilia fore ducunt, etsi falsa esse putent. Sapientis autem est non ulterius illis credere, quam recta ratio, ea, quæ dicunt, facit videri credibilia. Si metus hic Spectrorum sublatus esset, simulque Prognostica à Somniis, aliaque multa quæ inde dependent, & quibus homines ambitiosi astutique populo simplici abutuntur, Cives in omni Civitate ad Obedientiam multo magis eruditi essent, quàm nunc sunt.

Est autem hoc Scholarum opus, quæ tamen hujusmodi doctrinas sæpius promovent, quam confutant. Nescientes enim Imaginationis & Sensionis naturam, docent quæ didicerunt, alii Imaginationes oriri à seipsis, id est sine causa, alii oriri plerumque à voluntate; cogitationesque bonas inspirari in hominem à Deo; & malas à Diabolo; vel cogitationes bonas infundi in hominem à Deo; malas à Diabolo. Dicunt alii, Sensus cum recipiunt rerum species, eas communi Sensui tradere, communem Sensum Phantasiæ, Phantasiam Memoriæ, Memoriam Iudicio, multis verbis nihil intelligi facientes.

Intellectus. Imaginatio, quæ in homine, aliove animali, à sermone, vel aliis signis voluntariis nascitur, appellatur *Intellectus*; communisque est homini-

hominibus cum bestiis. Canis enim, consuetudine doctus, vocari se vel abigi à Domino intelliget; quod facient etiam alia multa animalia. *Intellectus* qui homini peculiaris est, est *Intellectus* non solum voluntatis, sed etiam conceptuum & cogitationum aliorum hominum, per sequelas & contextum Appellationum rerum, in Affirmationes, Negationes, aliasque formulas loquendi *conceptio*. Atque de hoc genere *Intellectus* dicemus infra.

C A P V T III.

De Consequentia sive Serie Imaginationum.

PEr Seriem Imaginationum intelligo Successionem unius Cogitationis ad aliam; quam (ut distinguatur à Discursu verborum) appello *Discursum mentalem*.

Quando aliquis de re quacunque cogitat, proxima ejus Cogitatio non tam fortuita est, quam videtur esse; neque omni Cogitationi omnis Cogitatio pariter succedit. Sed ut nullam habemus Imaginationem quæ non antè fuit in Sensione vel tota vel per partes, ita nulla est transitio ab una cogitatione ad aliam cujus similis non extiterat antè in Sensione. Cujus rei causa hæc est. Phantasmata omnia Motus sunt interni, nempe motuum in Sensione factorum reliquiæ. Motus autem qui alii aliis succedunt in Sensione immediatè, remanent etiam simul, etiam post Sensionem. Adeò ut, quoties redit Cogitatio prior, prædominaturque, sequatur posterior, propter cohæsionem materiæ motæ, quemadmodum aqua super tabulam planam & levem trahitur per viam, quà ducit digitus. Sed quoniam eidem rei conceptæ sequitur modo una, modo alia res, post multa cogitata fit, ut incertum sit, quæ Cogitatio, cui Cogitationi successura sit. Hoc tantum certum est, successuram esse aliquam earum, quæ antè successerant aliquando.

Series Cogitationum irregularis.

Series Cogitationum, sive Discursus mentalis duplex est, altera *irregularis*, sine ullo Fine proposito, adeoque inconstans, ut in qua nulla est Passio quæ gubernet & dirigat Cogitationes cæteras ad finem desideratum. Tunc autem vagari videntur, & videri aliæ ad alias non pertinere, ut in Somnio. Tales plerumque sunt eorum Cogitationes, qui sunt non solum sine comitatu, sed etiam sine omnium rerum sollicitudine, quanquam etiam tunc non cessant Cogitationes, sed sine harmonia sunt, quales sunt pulsus lyræ homini imperito. Veruntamen in hac vagatione animi animadvertere aliquando

possumus methodum quandam, & quo modo una Cogitatio ab altera oriatur. Etenim in colloquio quodam circa bellum nostrum civile, quid impertinentius videre poterat quam interrogare (ut interrogatum erat) Denarii Romani quantus valor esset. Cohæsio tamen illa satis mihi manifesta videbatur. Nam à Cogitatione Belli introducta est Cogitatio de Rege à subditis suis tradito hostibus; Cogitatio illa Cogitationem genuit de proditione Iesu Christi ad Iudæos, illa rursus peperit cogitationem de 30 denariis proditionis illius pretio; inde denique facile sequuta est prædicta interrogatio. Atque hæc omnia propter celeritatem cogitationis in momento ferè temporis.

Series Cogitationum regularis.

Secunda constantior est, ut quæ ab aliquo fine desiderato *regulata* est. Nam impressio facta ab iis rebus, quas cupimus vel metuimus, vivida est & permanens, vel (si paulùm forte cesset) cito redit; adeoque est aliquando fortis, ut Somnum non modo impediat, sed etiam abrumpat. A Desiderio oritur Cogitatio medii ad rem desideratam obtinendam, quale medium videramus ante similem effectum produxisse. Eodem modo Cogitatio medii ad Finem producit Cogitationem medii ad illud medium, & sic deinceps, donec veniatur ad principium aliquod in potestate nostra. Quoniam autem Finis (propter magnitudinem impressionis) sæpe & facile recurrit animo, si cœperint forte Cogitationes evagari, facile rursus in viam reducuntur. Cujus rei observatio fecit, ut septem sapientium celebrium unus præceptum daret, quod hodie tritum est, *Respice Finem*; per quod, in omnibus actionibus sæpius respectandum esse monet ad Finem, ut ad id quod Cogitationes omnes in via ad Finem obtinendum dirigit.

Series Cogitationum *regulata* etiam duplex est. Altera quando alicujus effectus concepti Causas & Media quærimus quibus producitur. Atque hæc hominibus cum cæteris animalibus communis est. Altera est, quando imaginati rem quamcunque, effectus omnes quærimus possibiles qui inde produci possunt; id est usum ejus quærimus quis esse possit. Hujus generis Cogitationis signum, præterquam in homine nunquam vidi; curiositas enim hæc in naturam incidere vix potest Animalis cui nullæ insunt passiones præter sensuales, quales sunt Fames, Sitis, Amor, & Ira. Discursus denique animi quando à designato Fine aliquo regitur, nihil aliud est præter *Investigationem*, sive facultatem *Inveniendi* quæ *sagacitas* quoque & *solertia* appellatur, & est quasi venatio quædam per sua vestigia alicujus Causæ vel Effectus præsentis aut præteriti. Investigat aliquis id quod perdidit? Ab eo

eo loco & tempore ubi id se perdidisse animadvertit, recurrit animo à loco ad locum, & à tempore ad tempus, ut reperiat ubi & quando rem perditam habuerat, id est ut tempus aliquod & locum certum & definitum reperiat, ubi Investigationis statuere initium possit. Inde rursus Cogitatione per eadem loca & tempora revertitur, ut actionem aliquam vel occasionem aliam inveniat, quæ causa esse poterat ut rem quæsitam perdiderit. Atque hæc est facultas illa animi quæ vocatur *Reminiscentia*. *Reminiscentia.*

Accidit aliquando ut quis locum definitum habeat intra quem Investigatio instituenda est. Tunc autem Cogitationes ejus partes omnes illius loci determinati percurrunt, eo modo, ut si quis cubiculum everreret, ut perditam inveniret gemmam; vel quemadmodum canis venaticus campum pervagatur, donec feræ alicujus odorem sentiat, vel ut qui percurrit animo Alphabetum, ut syllabam finalem inveniat homophonam.

Scire quis cupit actionis alicujus futurum eventum? Cogitat ille *Prudentia.* præteritæ actionis similes eventus, ordine, quo illos antè viderat; quia similes actiones, similes eventus plerumque consequuntur. Ut qui scire vult, quid Reo criminis capitalis eventurum est, reminiscitur ea quæ consecuta sunt ante in pari crimine, tali ordine cogitationum, Crimen, Minister, Carcer, Index, Patibulum, Genus hoc cogitationum, *Prævisio* dicitur, & *Prudentia* & *Providentia*, & quandoque *Sapientia*; quanquam *Conjectura* tantum sit, & propter difficultatem circumstantias omnes observandi, satis fallax. Hoc tamen dubium non est, quin, quanto alius alio majorem habet rerum præteritarum experientiam tanto magis sit Prudens, & ab expectatione sua rarius decipiatur. *Præsentia* tantùm existunt in rerum natura; *Præterita* in Memoria sola; sed Futura omnino non existunt, ut quæ nihil aliud sunt, præter *Figmenta* animi, consequentias actionis Præteritæ ad actionem *Præsentem* applicantis; id quod fit maxima certitudine ab eo, cujus maxima est Experientia, quanquam certitudine non plena. Etsi autem quoties Expectationi respondet Eventus vocetur *Prudentia*, revera tamen Præsumptio tantum est. Prævisio enim rerum futurarum, quæ est Providentia, ad illum solum pertinet, cujus consilio futuræ sunt. Et ab illo solo, & supernaturaliter, proficiscitur. Alioqui optimus conjector, optimus est Propheta; optimus autem conjector is est, qui maximè versatus est in illis rebus, de quibus conjecturam facit; is enim plura habet conjicienda *Signa*.

Signum est *Antecedenti Eventui Eventus consequens*, & contra, *con-* *Signa.*

sequenti Antecedens, quando similes consequentiæ observatæ antè fuerint: & quanto sæpius observatum est, tanto *Signum* minus est incertum. Itaque is qui in quolibet genere negotii maximam habet Experientiam, plurima habet *Signa* quibus possit de futuro tempore conjecturam facere, & per consequens est Prudentissimus; & tanto Prudentior est, quam qui ad Negotium idem novus accedit, ut nulla naturalis & extemporarii ingenii ope hic illi æquari possit, quanquam forte multi sint juvenes, qui hoc concessuri non sint.

Quod autem inter hominem & brutum differentiam facit essentialem, *Prudentia* non est. Sunt enim animalia alia quæ earum rerum, quæ ad finem suum conducunt plura observant & prudentius persequuntur, unicum annum nata, quam puer decennis.

Conjectura temporis præteriti. Sicut Prudentia est præsumtio Futuri contracta à Præteriti temporis Experientia: ita etiam alia est præsumtio quædam rerum Præteritarum sumpta à rebus aliis (non Futuris) sed Præteritis. Nam qui vidit quibus moribus, & gradibus Civitas aliqua inciderit in bellum civile, & quomodo inde profligata fuerit; si viderit alterius cujuscunque Civitatis ruinas, conjecturam faciet, similes mores & bellum simile illic quoque præcessisse. Sed conjectura hæc eandem habet incertitudinem, quam conjectura temporis Futuri.

Humani animi actus alius nullus est, quod sciam, naturaliter insitus, talis ut ad exercitium ejus nulla alia re indigeat, præterquam nasci hominem & usum habere quinque ejus Sensuum. Facultates illæ, de quibus paulo post sermo erit, quæque hominis videntur propriè, Acquisitæ sunt, & studio industriaque auctæ, habentes initium in instructione & disciplina, procedentesque ab inventione Vocabulorum & sermonis. Nam præter Sensum & Imaginationem, & Cogitationum Seriem, humano animo nullus alius inest motus; quanquam Sermonis & Ordinis beneficio, eædem facultates promoveri in tantum possunt, ut per eas homo à cæteris animalibus omnibus distingui possit.

Quicquid imaginamur *Finitum* est. Nulla ergo est idea neque conceptus qui oriri potest à voce hac, *Infinitum*. Animus humanus Imaginem infinitæ magnitudinis capere non potest; neque concipere infinitam velocitatem, infinitam vim, infinitum tempus, aut infinitam potentiam. Quando dicimus rem aliquam esse *Infinitam*, hoc tantùm significamus non posse nos illius rei terminos & limites concipere; neque aliud concipere præter nostram impotentiam propriam. Itaque nomen Dei non usurpatur, ut illum concipiamus (est enim Incomprehensibilis, & magnitudo potentiaque ejus inconceptibilis)

lis) sed ut honoremus. Et quoniam quicquid (ut dixi suprà) concipimus, perceptum est, antè in Sensione, nulla inesse homini potest imaginatio rei, quæ non sit percipienda Sensibus. Nemo itaque concipere aliquid potest, nisi ut in loco, & finita aliqua magnitudine præditum, & divisibile in partes; neque aliquid esse totum in uno loco, & totum in altero, tempore eodem; neque duas vel plures res eodem tempore esse posse in eodem loco. Nihil enim horum fuere aut esse potuere in Sensione; sed sunt orationes insignificantes, admissæ propter authoritatem quorundam Philosophorum errantium, vel scholasticorum fallentium.

CAPVT IV.

De Sermone.

INventio *Artis Typographicæ* quanquam ingeniosa, collata tamen cum inventione *Literarum* non magna res est. Literas autem quis invenit ignoratur. Qui primus illas intulit in *Græciam*, *Cadmum* esse ferunt, filium *Agenoris* Regis Phœniciæ. Excogitatum, ad perpetuationem memoriæ temporis præteriti, & ad conjunctionem generis humani in tot & tam distantes orbis terrarum regiones, utilissimum, idemque simul difficilimum, & utpote profectum ab observatione diligentissima motuum Linguæ, Palati, Labrorum, aliorumque loquendi organorum, ita ut totidem essent characterum differentiæ, quibus distinguerentur. Nobilissima autem & omnium utilissima fuit inventio *Sermonis*, ex *Nominibus* sive *Appellationibus* & eorum Connexione consistentis, quibus cogitata hominum conscribi, revocari in memoriam, & ab uno ad alium patefieri possunt, ad eorum conversationem & utilitatem mutuam. Nam absque eo, non fuisset inter homines, neque Respublica, neque Societas, neque Pactum, neque Pax magis quam inter Leones, Ursos, & Lupos. *Sermonis* author primus fuit Adam, qui creaturas, quas ad conspectum ejus adduxit Deus, *Nominavit*. Hactenus tantum de ea re Scriptura Sacra; sed sufficiebat hoc pro illo tempore. Nam eodem modo rebus aliis alia nomina imponere, prout experientia & creaturarum usus postularet, potuit, eaque paulatim ita connectere, ut intelligeretur; atque hoc modo succedente tempore tanta *Sermonis* copia acquiri potuit, quanta indigeret; quanquam non tanta, quanta Oratori vel Philosopho opus esset. Non enim invenio in Scripturis Sacris ex quo directè, vel per consequentiam colligi potest, imposuisse

Sermonis origo.

Adamum varietati omni Figurarum, Numerorum, Mensurarum, Colorum, Sonorum, Cogitationum, Relationum nomina, multo minus imposuisse illum nomina Nominibus & Orationibus, qualia sunt *Generale*, *Speciale*, *Affirmativum*, *Negativum*, *Interrogativum*, *Optativum*, *Infinitivum*, quæ omnia sunt utilia; minime autem omnium *Entitatem*, *Intentionalitatem*, *Quidditatem*, aliaque posuit verba Scholastica insignificantia.

Veruntamen copia hæc omnis sive acquisita, sive aucta ab Adamo & posteris ejus, interiit penitus ad Turrem Babel, quo tempore Deus omnem hominem Sermonis sui, propter rebellionem, oblivione percussit. Itaque dispergere se coactis in diversas mundi partes, necessarium erat, ut Linguarum varietas, quæ nunc est, gradatim ab illis processerit, prout necessitas (Inventionum omnium mater) illos docuerat; itaque tractu temporis Lingua unaquæque in majorem copiam verborum aucta est.

Sermonis usus. Sermonis usus generalissimus, est conversio Discursus Mentalis in Verbalem, sive Seriem Cogitationum nostrarum in Seriem Verborum, idque ad duos fines, quorum alter est conscriptio cogitatorum; quæ cum è memoria elabi apta sint, per verba illa quibus conscribuntur, revocari possint. Primus ergo usus nominum est, ut sint pro *Notis* ad memoriam. Alter est (postquam multi eundem calluerint Sermonem) ut (ordine & connexione sua) possint alter alteri quid concipiunt & de unaquaque re cogitant; quidque etiam cupiunt, metuunt, &c. significare. Propter hunc usum vocantur *Signa*. Usus Sermonis speciales sunt hi, primò quas cogitando rerum præteritarum vel præsentium causas esse reperimus, vel quæ à rebus præsentibus vel præteritis produci possunt, conscribere; namque hinc oriuntur Artes. Secundò, ut ostendamus aliis scientiam à nobis acquisitam, consulendo & docendo. Tertiò ut patefaciamus alii aliis consilia & voluntates nostras, quo mutuo possimus alius alii auxiliari. Quartò Sermone aliquando uti possumus ad delectationem vel ornamentum innocenter.

Sermonis abusus. His Usibus respondent totidem Abusus. Primus est quando homines cogitationes suas, propter inconstantiam significationis verborum suorum, perperam conscribunt; ut quando pro cogitato ponunt id, quod non cogitarant; atque ita seipsos fallunt. Secundus est, quando verbis utuntur metaphoricis, id est alio sensu quam ad quem ordinata sunt; atque ita decipiunt alios. Tertius, quando voluntatem suam eam esse declarant verbis, quæ revera non est. Quartus, quando Sermone utuntur ad lædendum proximum. Cætera animalia

malia armavit natura alia dentibus, alia cornibus, hominem autem manibus, ut quando opus est lædant hostem. Sed lingua lædere Sermonis abusus est, nisi quando aliquem regere obligamur. Id vero *lædere* non est, sed corrigere & emendare.

Modus quo Sermo inservit memoriæ consequentiarum consistit in nominum impositione & connexione.

Nominum alia sunt *Propria*, significantia rem unam singularem; ut *Petrus*, *Iohannes*, *hic homo*, *hæc arbor*. Alia autem multis rebus sunt *Communia*; ut *Homo*, *Equus*, *Arbor*; nam unumquodque eorum, etsi unicum sit, multarum tamen rerum particularium nomen est. Respectu autem omnium illorum particularium, vocatur *universale*. Nihil enim in rerum natura universale est præter rerum vocabula; nam res nominatæ sunt omnes Individuæ & Singulares. *Nomina Propria, Communia, Universalia.*

Pluribus rebus nomen Vniversale impositum unicum est, propter alicujus Qualitatis vel Accidentis similitudinem. Itaque ut nomen Proprium revocat ad animum rem unam certam, nomen Vniversale revocat rem ex multis unam quamcunque.

Nominum autem Vniversalium, alia amplioris, alia strictioris significationis sunt, ita ut nomen Amplius, nomen Strictius contineat. Alia rursus sunt amplitudinis æqualis, & comprehendunt se mutuò. Exempli causa, nomen *Corpus* comprehendit nomen *Hominem*, & præterea aliquid; nomina autem *Homo* & *Rationale* æqualia sunt, comprehendentia se mutuò. Sed notandum hic est, quod per Nomen non semper intelligimus vocabulum unicum, ut Grammatici, sed aliquando per circumlocutionem multis vocabulis nomen unum; ut verba hæc, *Qui consulta patrum, qui Leges Iuraque servat* unicum nomen est, & nomini *Iusto* æquivalens.

Per impositionem hanc nominum amplioris & strictioris significationis computationem consequentiarum in cogitationibus, convertimus in computationem consequentiarum in nominibus. Exempli causa, is qui omni Sermonis usu caret (qualis est qui mutus & surdus natus est) si positum ante oculos triangulum viderit, & juxta triangulum duos angulos rectos (quales sunt anguli figuræ quadratæ) potest tamen meditatione, contemplando comparandoque invenire tres illius trianguli angulos, æquales esse duobus illis angulis rectis juxta positis. Ille autem, qui sermone præditus est, cum animadverterit æqualitatem illam consequentem esse, non longitudini laterum, neque cuiquam rei speciali in triangulo, sed hoc tantùm, quod latera sunt recta, & anguli tres, propter quod figuræ nomen inditum est trianguli, Vniversaliter audacterque pronuntiabit, *Trianguli angulos*

tres æquales esse duobus rectis. Atque hoc modo consequentia inventa in re singulari conscribitur ad memoriam, ut regula universalis, computationemque mentalem omni loci & temporis consideratione exonerat; atque animum omni labore liberat præter primum; facitque ut quod verum inventum est *hic* & *nunc*, pro vero omni alio *tempore* & *loco* agnoscatur.

Verborum autem usus in cogitationibus conscribendis nusquam ita manifestus est, ut in numeris. Stultus enim naturalis qui ordinem verborum numeralium, *unum*, *duo*, *tria*, &c. memoriter pronuntiare non potest, observare tamen potest singulos ordine ictus horologii, & annuens dicere *unum*, *unum*, *unum*, sed quota hora sonuit scire non potest. Videtur autem fuisse aliquando tempus in quo nomina numeralia pauca extabant, cogebanturque homines, quando numerarent, numerata digitis, primo unius manus, deinde ambarum applicare; atque inde natum esse, ut verba numeralia in omni ferè gente non excederent denarium; & in aliquibus plura non esse quam quinque, & à quinto eadem repeterent. Etiam is qui decem verba habet numeralia, nisi ordine ea recitet numerare usque ad decem non potest. Multo minus *Addere*, *Substrahere*, & cæteras perficere Operationes Arithmeticas. Itaque absque verborum usu Numerorum computatio est impossibilis, multo magis Magnitudinum, graduum velocitatis, virium, aliarumque rerum, quarum computationes ad generis humani necessitatem vel adjumentum necessariæ sunt.

Quando duo nomina conjunguntur ut fiat Affirmatio, vel Consequentia, ut cum dicimus, *Homo est Animal*, vel sic *Si est Homo tum est Animal*, & nomen posterius *Animal* significet omnia quæ significat prius nomen *Homo*, Affirmatio illa sive Consequentia *Vera* est, alioqui *Falsa*. Nam *Verum* & *Falsum* attributa sunt non rerum sed Orationis. Vbi autem Oratio non est, ibi neque *Verum* est neque *Falsum*, quanquam Error potest, ut quando expectamus id quod non erit, vel suspicamur quod non fuit; sed Falsi accusari non potest.

Definitionum usus. Quoniam ergo in ordinatione recta nominum quando aliquid affirmamus consistit *Veritas*, is qui Veritatem accuratam quærit, meminisse debet, quid in quoque loco unumquodque *Nomen* valet, & nomina, quibus utitur, rectè collocare. Alioqui enim impeditum se inveniet verborum tricis, sicut avicula inviscata, quæ quanto magis liberare se certat, tanto magis inviscatur. Itaque in Geometria, quæ sola fere est Scientia accurata, incipere Magistri solent à constitutione significationum Nominum quibus usuri sunt, id est à Definitionibus, & in principio operis illas collocare.

Atque

Atque hinc apparet, quam ſit illi opus qui ad Scientiam veram tendit, Authorum Antiquiorum *Definitiones* examinare, negligentiuſque ſcriptas corrigere, vel ſibi ipſi novas conſtituere. Prout enim in unaquaque Scientia procedit computatio, multiplicantur etiam, qui in Definitionibus ſunt Errores; unde paulatim ducuntur lectores in concluſiones abſurdas; quas etſi tandem videant, extricare tamen ſe non poſſunt, niſi denuo ab initio computare incipiant, in quo initio eorum errores fundati erant. Illis ergo qui Authoribus aliis nimium credunt, idem faciunt, quod qui multas ſummas minores in majorem colligunt, ſummulis illis non antè rectè examinatis, & perſpecto tandem errore, nec ſuſpectis Magiſtrorum Principiis, expedire ſe non poſſunt; ſed tempus conſumunt librorum folia motitantes, quemadmodum faciunt aviculæ, quæ poſtquam in cubiculum aliquod intraverint per caminum, incluſaſque ſe viderint, ad feneſtræ vitreæ lumen falſum, motitando alas, obliti qua via ingreſſæ ſint, laborant fruſtra. Primus ergo Sermonis uſus, quæ acquiſitio eſt Scientiarum, conſiſtit in recta nominum Definitione, primuſque abuſus in Definitione falſa vel nulla; atque inde procedunt falſæ & abſurdæ Philoſophorum Opiniones, quæ illos qui inſtructionem non à propria meditatione, ſed ab Authoritate librorum accipiunt, tanto hominum ignorantium conditione inferiores reddunt, quanto homines vera Scientia præditi, eâdem conditione ſuperiores ſunt. Nam inter veram Scientiam, & doctrinam erroneam, ignorantia in medio eſt. Senſus & Imaginatio naturales abſurditatibus obnoxiæ non ſunt. Natura ipſa errare non poteſt. Quanto autem quis Sermonis copia abundat magis, tanto aut ſapientior vel ſtultior eſt quam vulgus. Neque ſine literis fieri ſolent homines inſigniter ſapientes, neque (niſi cui forte morbo vel prava conſtitutione Organorum animus læſus ſit) inſigniter ſtultus. Vocabula enim ſapientium quidem calculi ſunt quibus computant; ſtultorum autem Nummi, æſtimati impreſſione alicujus nomine celebri ut *Ariſtotelis*, vel *Ciceronis*, vel *Aquinatis*, aliuſve Doctoris cujuſcunque humani.

Res Nominata eſt, quæcunque cogitari vel in ratiocinatione conſiderari poteſt, ſive alteri addi ad conficiendam ſummam, vel alteri ſubſtrahi. Latini *Rationes* vocant libellos pecuniæ computatæ, & Computationem ipſam *ratiocinationem*, & id quod nos in rationibus appellamus *Item*, illi *Nomen* vocant. Atque inde vox *Ratio* extenſa eſt ad facultatem Computandi in rebus cæteris. Græcis vocabulum unum λόγος ſignificat & Sermonem & Rationem; non eò, quod putarent, nullum eſſe Sermonem ſine Ratione, ſed nullam Rationem ſi- *Res nominata.*

ne Sermone. Actum autem Ratiocinandi dixerunt Syllogismum, quæ vox significat consequentiæ Dicti unius ad alterum conjunctionem. Sed quia eædem res in Rationes inferuntur propter diversa accidentia, earum Nomina (ad diversitatem illam significandam) diversimodò variari & torqueri solent. Diversitas autem Nominum ad quatuor capita generalia reduci potest.

Primò, res aliqua in Rationes ingredi potest ut Materia, sive Corpus, sub nomine *viventis*, *sensibilis*, *rationalis*, *calidi*, *frigidi*, *moti*, *quiescentis*, quæ Nomina significant Materiam, sive Corpus.

Secundò, res aliqua intrare in Rationes potest propter accidens vel qualitatem, quam illi rei inesse cogitamus; ut quia *movetur*, vel *quantitatem habet*, vel quia *calet*, &c. tum vero nomen ipsius rei mutamus aliquantulum, & loco *viventis* ponimus *vitam*; loco *moti corporis* ponimus *motum*; loco *calidi*, *calorem*; *loco longi*, *longitudinem* & similiter in cæteris. Quo facto nomina illa non sunt nomina Materiæ sive Corporis, sed Accidentium & Proprietatum quibus Corpus à Corpore distinguitur. Appellantur autem hujusmodi nomina *Abstracta*, non quod abstrahantur à Materia, sed à Materiæ Computatione.

Tertiò, in Rationes inferimus proprietates illas quibus ipsi res distinguimus: sicut quando *videmus*, aliquid, non Computamus semper rem *visam*, sed *visionem*, *colorem* sive *Ideam*, sive rei visæ *Phantasma*: similiter quando *audimus*, pro re ipsa quæ sonum facit, *sonum* sive *auditionem* tantum consideramus. Et sic de cæteris Phantasmatibus.

Quartò, in Rationes inferimus quandoque nomina ipsorum nominum & Sermonum, dicentes, *generale*, *universale*, *speciale*, *univocum*, *æquivocum*, quæ sunt Nomina Nominum. Item *affirmationem*, *interrogationem*, *præceptum*, *narrationem*, *syllogismum*, *orationem*, aliaque ejusmodi multa, quæ sunt nomina *Orationum*. Atque hac varietas omnis est nominum *Positivorum* significantium aliquid eorum quæ sunt in natura rerum, vel eorum quæ animo possunt fingi, ut corpora quæ sunt vel esse videri possunt, vel ut proprietates corporum quæ sunt vel esse videri possunt; vel Verba & *Sermones*.

Nomina Positiva.

Nomina Negativa.

Sunt & alia *Nomina*, *Negativa*, quæ significant, nomen aliquod, nomen rei propositæ non esse, qualia sunt *Nihil*, *Nemo*, *Infinitum*, *Indocile*, *tria minus quatuor*, & similia quæ tamen in Rationibus usum suum habent, vel in corrigendo vel revocando; quia faciunt ut nomina non rectè imposita vel usurpata recusemus.

Nomina Insignificantia.

Cætera Nomina omnia soni sunt sine significatione; & duorum gene-

generum. Alterum, quæ nova sunt nec tamen Definitione explicata; qualia à laborantibus Philosophis & Scholasticis excogitata sunt.

Alterum est quando Nomen aliquod à duobus nominibus componitur, quorum significationes sunt inconsistentes; ut nomen hoc, *corpus incorporeum*, (vel quod idem est) *substantia incorporea*; aliaque similia. Quandocunque enim affirmatio aliqua falsa est, ex duobus nominibus quibus constat si fiat nomen unum, illud erit insignificans; exempli causa si falsum sit dicere *quadratum est rotundum*, nomen illud *quadratum rotundum* sonus merus est, nihil significans. Similiter si falsum sit dicere virtutem *fundi* vel *flari* posse, verba hæc *infusa virtus*, *inflata virtus*, nomina sunt insignificantia. Itaque in verbum absurdum & insignificans non facile inciditur quod non compositum sit à nomibus quæ intelligi à vulgo hominum non possunt.

Quando cogitatio alicujus rei oritur à sermone audito, & ut oportuit ordinato, tunc qui audit, verba illa dicitur *Intelligere*; Intellectus enim aliud non est præter conceptum natum à Sermone. Itaque si sermo homini peculiaris sit (ut videtur esse) etiam homini soli proprius Intellectus est. Vnde sequitur Affirmationes falsas, easdemque *universales* intelligi non posse; quanquam nonnulli sunt qui putant se intelligere tunc quando verba audita tacitè apud se animo recitant. *Intellectus.*

Quæ orationum genera significant Appetitum, Aversionem, cæterasque animi humani Passiones; quisque sit eorum usus & abusus tunc dicam, quando dicam de Passionibus.

Nomina rerum quæ placent, quia non omnibus similiter placent res eædem, neque eidem homini, idem omni tempore, inconstantis sunt significationis.

Cum enim nomina omnia ad conceptus significandos imposita fuerint, necesse est cum easdem res non similiter sentiamus, ut easdem etiam sæpenumero dissimiliter nominemus. Etsi rei conceptæ natura non mutetur, diversitas tamen receptionis (ortæ à diversitate naturarum individuarum, & à præjudiciis Opinionum) facit ut unusquisque nomina illis imponat propria sua affectione aliquatenus tincta. Quamobrem in omni ratiocinatione cautela opus est, ne præter significationem ipsius rei, admittamus etiam aliquid de natura ingenio & affectibus hominis qui loquitur. Nomina autem hujusmodi plerumque sunt Virtutum & Vitiorum nomina. Nam quam alius *Prudentiam*, alius vocat *Metum*; quam alius *Crudelitatem*, alius vocat *Iustitiam*; quam hic *Proluvium* ille *Magnificentiam* appellat; quæ huic *Gravitas* alteri videtur *Stupor*, &c. Itaque ex hujusmodi nominibus

nibus Principia ratiocinandi constitui non possunt. Neque ex Metaphoris, aliisque orationis tropis. Sed minus sunt hæc periculosa, quia inconstantiam suam profitentur.

CAPUT V.

De Ratione & Scientia.

Ratio. QUi *ratiocinatur*, vel Totum quærit Additione partium; vel Residuum, *Subtractione* partis à parte: id quod (si verbis fiat) nihil aliud est, præter Conceptionem consequentiæ Nominis partis ad Nomen totius, vel Nominum totius & partis ad Nomen partis reliquæ. Quanquam autem in rebus quibusdam (ut in numeris) aliæ sint operationes, præter Additionem & Subtractionem, ut Multiplicatio & Divisio, in idem tamen recidunt; nam Multiplicatio est æqualium inter se Additio; & Divisio aliud non est, quam ejusdem rei, quoties possumus, Subtractio. Neque Numeris solis operationes illæ conveniunt, sed omni rerum generi, quarum una alteri addi vel auferri potest. Sicut enim Arithmetici Addere & Subtrahere solent in Numeris; ita Geometræ facere idem docent in *Lineis*, *Figuris*, *Angulis*, *Proportionibus*, *Temporibus*, Gradibus *velocitatis*, *Virium*, *Potentiæ*, & cæteris. Idem etiam Logici faciunt in *consequentiis verborum*, Addentes *duo nomina* ad faciendam *propositionem*, & *duas propositiones* ad faciendum Syllogismum, & plures Syllogismos ad faciendam Demonstrationem; & à summa sive conclusione *Syllogismi* subtrahunt unam *propositionem*, ad inveniendam alteram. Etiam Scriptores Politici addunt simul plura pacta, ad inveniendum hominis *Officium*; & Iuris Consulti addunt simul *Leges* & *Facta* ad inveniendum, quid sit in actionibus hominum privatorum Ius & Injuria. Vbicunque locus est *Additioni*, & *Subtractioni*, ibi etiam locus est *Rationi*; & ubi illis locus non est, ibi neque rationi locus est.

Ex iis quæ dicta sunt Rationem Definire, id est vocis ejus quatenus sumitur pro Facultate animi, significationem determinare possumus. Ratio enim, hoc sensu, nihil aliud est, præter *Computationem* sive Additionem & Subtractionem Nominum generalium, quæ ad notationem sive significationem cogitationum nostrarum recipiuntur. *Notationem*, inquam, quando computamus soli; *significationem*, quando aliis computationem nostram *Demonstramus*.

Recta Ratio. Sicut autem in Arithmetica imperiti sæpe Professores aliquando falsò computant; ita etiam in Rationibus aliarum rerum, peritissimi, versa-

versatissimi attentissimique falli possunt, & falsas inferre *Conclusiones*; non quod Ratio non sit ipsa semper Recta Ratio, æquè, ut Arithmetica certa est *Ars*, sed quod nullius unius *Ratio*, neque verò plurium, faciat certitudinem, magis quam Computatio aliqua recta numerorum rectè facta est, ideo quia consensu multorum est approbata. Quoties igitur in computatione sive Ratiocinatione oritur controversia, illi quibus controversia est, pro recta Ratione, Arbitri alicujus vel Iudicis Rationem constituere debent voluntariè; qua uterque obligandus sit; alioqui controversia eorum aut non omnino, aut armis dijudicanda est, defectu rectæ Rationis à natura constitutæ. Idem contingit in omni genere certaminis. Quando enim homines arrogantes sapientiores se cæteris omnibus esse credunt, clamantesque pro Iudice rectam Rationem postulant, nihil aliud quærunt, quam ut res suâ ipsorum Ratione judicetur; id quod in Societate humana intolerabile æquè est, ac si quis ludens cartis pro carta dominante uti vellet ea, cujus haberet ipse maximum numerum. Quid enim aliud faciunt, qui suas quasque dominantes passiones pro recta Ratione valere certant, etiam in suis ipsorum litibus, defectum rectæ Rationis ipsa postulatione ostendentes.

Vsus Scopusque Rationis non est unius vel paucarum consequentiarum, à primis nominum Definitionibus remotarum, inventio. *Rationis usus.* Ratio à primis incipit Definitionibus, inde ad plurium Definitionum consequentiam aliquam procedit, & inde ad aliam. Nam conclusionis ultimæ certitudo nulla est sine certitudine Affirmationum & Negationum à quibus composita & illata est. Sicut enim Pater familias Villici sui Rationes inspiciens, summularum singulorum generum summas in unam totalem colligat, nec an illæ summulæ rectè confectæ ab iis sint, qui Rationem reddituri sunt, examinat, nihilo plus proficit, quam si peritiæ probitatique villici sui fidens, Rationes omnino non requireret. Eodem modo in Rationibus quarumcunque rerum qui illas admittit authorum aliorum fide, nec à nominibus singulis ipse deducit, ille operam ludit, nil *sciens*, sed tantum *credens*.

Quando aliquis Ratiocinatur sine usu verborum, quod fieri potest *Error & Absurdum.* in nominibus Individuis (ut quando rem aliquam videntes conjicimus, quid præcessisse, vel secuturum esse verisimile sit,) si id quod verisimile est neque præcessit neque sequitur, id in Ratiocinante appellatur *Error*. Errori autem obnoxii sunt homines etiam prudentissimi. Sed quando in verbis ratiocinamur Vniversalibus, si incidamus in conclusionem universalem eamque falsam, etsi vulgo *Error* appelletur, revera tamen est *absurditas*, id est oratio insignificans. Est

enim Error deceptio præsumentis tantum de Præterito vel Futuro, quæ etsi vera non erat, non tamen visa est impossibilis. Verum quando Conclusio universalis est, nisi & vera sit, conceptibilis non est. Verba autem quibus nihil concipimus præter sonum, insignificantia dici solent & *absurda*; qualia sunt, *quadratum est rotundum*; *substantiæ sunt immateriales*; *subditus est liber*, quod si quem ita loquentem sentirem, non illum *Errasse*, sed *Absurde* locutum esse dicerem.

Hominem cæteris animalibus præstare dixi ante, eo quod cum de re quacunque cogitaverit, in ejus rei consequentias inquirere & quomodo ea re uti potest, aptus natus sit; ejusdem præstantiæ gradum alium hic addo, quod per consequentias verborum reperire potest Regulas Generales, quæ *Theoremata*, & *Aphorismi* vocari solent, id est computare potest non solùm in Numeris, sed etiam in Rebus aliis omnibus, quarum una alteri Addi, vel Auferri potest.

Sed privilegium hoc ab alio quodam temperatur. Solius enim Hominis privilegium est *absurditas*, cui alia creatura nulla est obnoxia. Hominum autem maximè obnoxii sunt illi qui vocari solent Philosophi. Id enim dictum est à Cicerone verissimè, nihil tam esse posse absurdum, quin inveniri possit in Libris Philosophorum. Cujus rei Ratio manifesta est. Eorum enim nemo est, qui Ratiocinationes suas à Definitionibus ordiatur, sive Explicationibus nominum, quibus usuri sunt. Methodus enim hæc Geometrarum peculiaris est.

Conclusionum Absurditas in cæteris scientiis defectui Methodi imputanda est; propterea quod Ratiocinationes suas non incipiunt à Definitionibus Nominum. Quasi numerare vellent antequam numeralium Nominum valorem intelligerent. Atque hæc causa generalis est. Quoniam autem *Corpora* in Rationes propter varias considerationes (sicut in præcedente capite dictum est) inferuntur; multæ Absurditates procedunt à defectu distinctionis inter considerationes illas; unde fit ut nomina in propositiones perperam connectantur.

1. Ut primo, cum nomina *Corporum* indant *Accidentibus*, vel nomina Accidentium *Corporibus*; quemadmodum faciunt qui dicunt, *Fidem esse infusam*, vel *Inspiratam*; cum nihil neque *fusile*, sit neque *spirabile* præter *corpus*; & quemadmodum faciunt illi qui *extensionem* dicunt esse *Corpus*, & *Phantasma* esse *Spiritum*, &c.

2. Secundo, quando nomina *Accidentium* quæ sunt in *corporibus extra nos*, *Accidentibus* tribuunt *corporum nostrorum*. Quod faciunt qui dicunt *colorem esse in Objecto*; *sonum esse in Aëre*, &c.

3. Tertio, cum *Corporum* nomina *nominibus* tribuunt vel *orationibus*; ut qui dicunt esse *res universales*, vel *animal esse genus*.

Quartò,

Quartò, cum nomina *Accidentium* imponunt *nominibus*, & *orationibus*; ut qui dicunt *Definitionem esse rei naturam*, vel *mandatum cujuspiam ipsius esse voluntatem*. 4.

Quinto, quando utuntur loco verborum propriorum, metaphoris, aliisque Tropis orationis. Quanquam enim liceat (exempli causa) cum vulgo dicere, *via huc* vel *illuc tendit* vel *ducit*; *Proverbium hoc* vel *illud dicit*, inter ratiocinandum tamen hujusmodi orationes, ab iis qui veritati student, admittendæ non sunt. 5.

Sexto, quando nominibus temerè receptis, nec quicquam significantibus utuntur, quales sunt *Transubstantiatio*, *Consubstantiatio*, *Nunc stans*. similesque voces Scholasticorum. Qui scopulos vitare hos potest, haud facile incidet in absurdum, nisi forte in Ratiocinatione longa. Oblivisci enim potest alicujus propositionis quam præmiserat. Naturaliter enim homines bene & similiter ratiocinantur, si à veris & perspicuis Principiis ordiantur. Vix enim invenies hominem adeo stupidum, quin si in Geometria erraverit, erroremque ejus ipsi ostenderit alius errorem suum illico agnoscet. 6.

Scientia. Apparet hinc Rationem non esse, sicut Sensus & Memoria, nobiscum natam; neque sola (ut prudentia) Experientia acquisitam, sed Industria; scilicet apta in primis impositione Nominum; deinde methodo recta procedendo à Nominibus ad Propositiones, & à Propositionibus ad Syllogismos, donec veniatur ad cognitionem Consequentiarum Nominum omnium quæ ad Scientiam pertinent. Sensus & Memoria, *Facti* tantum Cognitio est; *Scientia* autem Cognitio est Consequentiarum unius Facti ad alterum. Per eam autem aliquis ex eo quod nunc facere potest, docetur aliquid aliud simile facere, si velit, alio tempore. Quia quoties videmus effectuum ortum & causas, & quomodo generantur, docemur (quoties in nostra potestate sunt) causas similes, similes producere effectus.

Infantes igitur actum Rationis, antequam Sermonis usum aquisierint non habent; vocantur autem animalia Rationalia propter potestatem tantùm. Plerique autem homines etsi aliquousque ratiocinari possunt, ut forte in Numeris; non tamen multum inde adjumenti accipiunt ad vitam communem; in qua seipsos regunt alii melius, alii pejus, prout Experientia, Memoria vel appetitu inter se differunt; maximè autem fortuna bona vel adversa, & unus alterius erroribus gubernantur. Quod enim ad *Scientiam* attinet & actionum suarum Regulas certas, ita ab ea longè absunt, ut quid sit, præter suas ipsorum cupiditates vitæ Regulà non intelligant. Geometriam aliqui pro Arte Magica habuerunt. Quod autem attinet ad Scientias alias, illi

illi qui non didicerunt Principia ejus, nec tantum in illis progressum fecerunt, ut viderint quomodo generatæ & acquisitæ fuerint, ita ad eas se habent ut pueri ad Cognitionem generationis; qui fratres suos & sorores non natos, sed in horto repertos esse, credunt mulieribus.

Veruntamen qui sine omni sunt Scientia, sola Prudentia naturali, nobiliore conditione sunt, quam illi qui ratiocinando malè, vel malè ratiocinantibus credendo, incidunt in Regulas generales falsas & absurdas. Causarum enim & Regularum ignoratio non tantos errores generat, quantos Regulæ & Causæ falsæ.

Animi humani Lux est oratio perspicua justis definitionibus antè emuncta, ambiguitatibusque purgata. Ratio est *gressus*; Methodus, ad *Scientiam via* est; Scientiæ autem finis, *Bonum humanum*; Metaphoræ autem & verba nihil significantia aut ambigua, sunt *ignes fatui*; in quibus qui versatur, inter absurditates innumerabiles vagatur quæ terminantur tandem in contentione, vel seditione, vel contemptu.

Prudentia & Sapientia. Sicut Experientia multa, fit *Prudentia*; ita Scientia multa, *Sapientia* est. Verum ut differentia quæ inter illas est, manifestiùs appareat, supponamus Hominem aliquem qui habeat dexteritatem arma sua tractandi naturaliter excellentem; alterum autem qui dexteritatem quidem æqualem, sed habeat præterea armorum Scientiam acquisitam, qua quo modo & qua parte corporis, in quacunque positione, hostem offendere vel ab eo offendi possit, perfectè didicit. Horum duorum facultates ita ad se invicem habent, sicut Prudentia & Sapientia; utraque utilis, posterior autem infallibilis. Ille autem qui confidet soli Librorum authoritati, cæcos cæcè sequitur, similis illi est, qui fidens Lanistæ alicujus Regulis falsis, hostem peritum aggressus, vel interficitur, vel armis exuitur.

Scientiæ signa. Scientiæ signa sunt alia *certa* & infallibilia; alia *incerta*. *Certa* sunt, quando qui *Scire* se dicit, idem alterum docere, & veritatem perspicuè demonstrare potest. *Incertum*, quando in quibusdam tantum rebus, id quod dicit verum est, sed in multis aliis non item. Itaque signa Prudentiæ Incerta omnia sunt. Nemo enim rerum omnium quas expertus est circumstantias eventui essentiales vidisse potest, aut visarum meminisse. Cæterum in omni negotio cujus nulla est Scientia infallibilis, proprio judicio diffidere, Sententiisque Librorum ducendum se permittere, Imprudentia est. Etiam illorum hominum qui in Conciliis Rerumpublicarum, quid in Politicis, & Historiis, & quantum profecerint ostentare amant, pauci tamen, ubi suæ ipsorum res dome-

domesticæ aguntur, id faciunt; cum in sua ipsius re unusquisque satis Prudens est. In publico autem negotio magis proprii ingenii existimationi student quam negotio publico.

CAPUT VI.

De Principiis internis Motus Voluntarii, quæ vulgò Passiones *appellantur. Et de Orationibus quibus declarantur.*

DUo sunt Motuum in Animalibus genera ipsis propria. Quorum unus est *Vitalis*, in generatione inceptus, & sine interruptione per totam vitam continuatus; qualis est *Motus Sanguinis*, *Pulsus*, *Spirationis*, *Concoctionis*, *Nutritionis*, *Excretionis*, qui Imaginationis Auxilio non indigent. Alter dicitur *Animalis*, & *Voluntarius*; qualis est *incessus*, *locutio*, & *artuum Motus*, qualem prius animo cogitaveramus. Sensum, Motum esse in Organis, & Partibus internis corporis humani, factum ab Objectis *Visis*, *Auditis*, &c. Phantasiam autem esse ejusdem Motus post Sensionem *reliquias*, dictum antè est in Cap. primo & secundo. Quoniam autem *incessus*, *loquela*, & similes Motus Voluntarii, semper dependent ab aliqua præcedente cogitatione, *Quo*, *qua via*, & *Quid*, manifestum est Phantasiam Motuum omnium voluntariorum Principium internum primum esse. Etsi autem sint qui Motum omnino ullum esse negant, ubi res mota invisibilis, aut spatium in quo movetur, propter brevitatem, insensibile est, illud tamen non impedit, quo minus hujusmodi Motus sint. Quantulumcunque enim spatium sit, id quod Movetur per spatium majus, cujus parvum illud spatium pars est, per illud etiam necessariò movebitur. Principia hæc Motus parva, intra humanum corpus sita, antequam *incedendo*, *loquendo*, *percutiendo*, cæterisque actionibus visibilibus appareant, vocantur *Conatus*. *Motus Vitalis & Animalis.*

Conatus hic, quando fit versus causam suam vocatur *Appetitus*, vel *Cupido*; quarum vox prima generalis est; altera sæpe restringitur ad significandum Appetitum aliquem particularem, ut Famem vel Sitim; quando autem Conatus est recedendi à re aliqua, tunc vocatur *Aversio*. Has duas voces *Appetitum* & *Aversionem*, græci significant per ὁρμὴν, & ἀφορμὴν. Natura enim homines ad veritatem aliquando ipsa urget, in quam offendunt sæpe illi qui ultra Naturam docti esse cupiunt. Scholæ enim in Appetitu Motum nullum omnino esse cen- *Conatus.* *Appetitus.* *Fames & Sitis.* *Aversio.*

ſent, & quia Motus aliquis neceſſariò admittendus eſt, Appetitum Motum eſſe dicunt Metaphoricum; id quod eſt Abſurdum, cum (etſi verba poſſint) Corpora, Motuſque Metaphorica eſſe non poſſint.

Quæ Cupiunt homines eadem & *Amare* dicuntur; *Odioque* habere ea quæ Fugiunt. Itaque *Cupere*, & *Amare* idem ſunt, niſi quod in *Cupidine* objectum ſemper abeſſe intelligitur; in *Amore* plerumque & proprie adeſſe dicitur. Similiter per Averſionem, abſentiam; per Odium præſentiam objecti ſignificamus.

Appetituum, & Averſionum, aliæ nobiſcum natæ ſunt; ut Appetitus edendi, excernendi, & exonerandi; quæ Averſiones etiam alio reſpectu dici poſſunt, quia Fugæ ſunt alicujus mali in corpore pleno & onerato. Appetitus cæteri rerum particularium oriuntur ab experientia effectuum quos in nobis vel aliis hominibus produxerunt. Rerum enim quas non omnino cognoſcimus, vel quas non credimus exiſtere, appetitum alium habere præterquam experiendi impoſſibile eſt. Averſionem autem habemus etiam ab iis rebus, non ſolum quæ cognovimus nos læſiſſe; ſed etiam ab iis rebus quas an læſuræ ſint necne, neſcimus.

Contemptus. Quæ neque Cupimus neque Odimus, ea dicimur *Contemnere*. *Contemptus* enim nihil aliud eſt quam Cordis, actionibus quarundem rerum reſiſtentis, immobilitas quædam ſive Contumacia, orta ab eo quod Cor ab aliis objectis fortioribus occupatum eſt; vel ab eo quod qualia ſint ea quæ contemnimus, experti non ſimus.

Et quoniam in perpetua mutatione verſatur humani corporis conſiſtentia, impoſſibile eſt, ut eædem res producerent eoſdem ſemper Appetitus, & Averſiones; multo minùs poterunt omnes homines conſentire in Appetitu unius & ejuſdem Objecti.

Bonum. Malum. Quicquid autem Appetitus in homine quocunque Objectum eſt, eidem illud eſt quod ab ipſo appellatur *Bonum*. Similiter id quod Averſionis in ipſo & Odii cauſa eſt, ab ipſo nominatur *Malum*; atque id *Vile* appellat, quod ipſe contemnit. Voces enim *Bonum*, *Malum*, *Vile*, intelliguntur ſemper cum relatione ad perſonam quæ illis utitur; cum nihil ſit ſimpliciter ita; neque ulla *Boni*, *Mali*, & *Vilis*, communis regula, ab ipſorum objectorum naturis derivata, ſed à natura (ubi Civitas non eſt) perſonæ loquentis, vel (ſi eſt) perſonæ Civitatem repræſentantis; vel ab Arbitro vel Iudice conſtituto.

Pulchrum. Turpe. *Pulchrum* & *Turpe* prope quidem idem ſignificant, quod *Bonum* & *Malum*, ſed non adæquatè. *Pulchrum* enim id ſignificat quod ſignis apparentibus *Bonum promittit*, ſicut & *Turpe* id quod *Malum promittit*.

tit. Utriusque autem sunt diversæ Species, ut *Formosum*, *Honestum*, *Decorum*, *Iucundum*, sunt species *Pulchri*; *Deforme*, *Inhonestum*, *Molestum*, species *Turpis*. Quæ omnia vocabula nihil aliud significant præter promissionem quandam vel Boni, vel Mali. Itaque Boni tres sunt species, altera in promissione quæ Pulchritudo, Altera in re, & dicitur Bonitas, Tertia in Fine, quæ est Iucunditas. Præterea *Bonum* quod in Fine *Iucundum* dicitur, in Medio vocatur *Vtile*. Similiter *Malum* ut promissum, *Turpe*; ut in Fine Molestum appellatur.

Ut in Sensione, solus (intra corpus sentiens) Motus est, ortus ab actione Objectorum, qui tamen ad Visum, *Lux* & *color*; ad Auditum, Sonus; ad *Olfactum*, *Odor*, &c. ita objecti actio continuata ad Oculos, Aures, aliaque Sensuum organa nihil aliud est præter *Motum*, vel *Conatum*, consistentem in Appetitu vel Fuga objecti. Apparitio tamen illius Motus, illa est quæ vocatur aut *voluptas*, aut *molestia animi*.

Quoniam autem Motus hic (propter voluptatem) videtur esse Motus Vitalis adjutor; ea quæ Motum hunc efficiunt vocari solent, nec impropriè (nimirum à juvando) *jucunda*; & eorum contraria *Molesta*.

Jucundum ergo, est *apparens* Bonum; & *Molestum* apparens Malum. Itaque Appetitus omnis, amorque conjunctus est cum voluptate aliqua; & Odium & Fuga, cum Molestia aliqua.

Voluptatum aliæ ab Objecti præsentis Sensione oriuntur, quæ vocari possunt *voluptates Sensuales*; quæ vox, antequam lege condemnentur, nihil culpabile consignificat. Hujus generis sunt Onerationes & Exonerationes corporis; quicquid item ad *Visum*, *Auditum*, *Olfactum*, *Gustum*, *vel Tactum* jucundum est; aliæ ab Expectatione oriuntur, id est à Prævisione Finium, vel Consequentiarum rerum, sive illa ad Sensum jucunda, sive injucunda sint. Atque animi voluptates hæ sunt illis, qui consequentias illas prævident; vocanturque uno nomine *Gaudium*; similiter Molestiarum aliæ in Sensu sunt, vocanturque *Dolores* corporis; aliæ in Expectatione, & appellantur *Dolores* animi. *Voluptates Sensuales, & Voluptates Animi.* *Gaudium.*

Passiones autem istæ simplices *Appetitus*, *Cupido*, *Amor*, *Aversio*, *Odium*, *Gaudium*, & *Dolor* à diversis considerationibus quandoque variantur etiam nominibus. Vt primò, prout videntur aliæ aliis successuræ. Secundo, prout objectum appetimus, aut fugimus. Tertio, prout multæ simul considerantur. Postremo, pro modo successionis unius ad alteram. *Appetitus enim* si conjunctus sit cum opinione obtinendi, *Spes* dicitur. *Spes.*

 Idem

Desperatio. Idem sine opinione obtinendi, *Desperatio.*

Metus. *Aversio* cum opinione damni secuturi, *Metus.*

Fortitudo. Eadem cum Spe damni per resistentiam superandi, *Fortitudo.*

Ira. Subita Fortitudo, est *Ira.*

Fiducia. *Animi Abjectio.* Spes in propria virtute, si constans sit, *Fiducia*; desperatio continuata *Animi Abjectio.*

Indignatio. Ira ex læsione alterius injusta, *Indignatio.*

Charitas. Alii bonum Cupere, *Benevolentia* vel *Charitas.*

Avaritia. Cupido divitiarum, *Avaritia.* Quæ vox, quia de divitiis certare homines inter se solent, accipitur semper ferè in malo sensu, etsi Cupido ipsa, aut culpanda aut probanda sit, prout Media sunt quibus quæruntur Divitiæ, bona vel mala. *Ambitio.* Cupido Dignitatum publicarum, *Ambitio.* Vox hæc quoque propter contentionem hominum, in deterius sæpissimè accipitur.

Pusillanimitas. Cupido rerum parum ad institutum nostrum conducentium; item Metus rerum institutum nostrum parum impedientium, *Pusillanimitas.*

Magnanimitas. Adjumentorum, & Impedimentorum Exiguorum Contemptus, *Magnanimitas.*

Virtus bellica. Magnanimitas in periculo mortis violentæ, aut vulnerum, *Virtus bellica.*

Liberalitas. Magnanimitas in divitiarum usu, *Liberalitas.*

Tenacitas. Pusillanimitas in usu earundem, *Tenacitas.*

Vindicta. Cupido lædendi aliquem, eo fine, ut factum aliquod suum condemnet, *Vindicta.*

Curiositas. Cupido sciendi quid & quomodo, *Curiositas*; quæ Passio soli inest Homini. Distinguitur ergo à cæteris animalibus *Homo*, non solum *Ratione*, sed etiam Passione hac, quam voco *Curiositatem.* Cætera enim animalia, in quibus Appetitus cibi, aliæque *voluptates Sensuales* prædominantur, causarum cognoscendarum cura carent, quæ Animi concupiscentia quædam est, conjuncta cum voluptate perpetua, & infatigabili, generationis scientiarum, vehementiam voluptatum sensualium brevem longè superans.

Religio. *Superstitio.* *Vera Religio.* Metus Potentiarum invisibilium, sive Fictæ illæ sint, sive ab Historiis acceptæ sint publicè, *Religio* est; si publicé acceptæ non sint, *Superstitio.* Quando autem Potentiæ illæ revera tales sunt, quales accepimus, *Vera Religio.*

Terror Panicus. Metus sine conceptione periculi unde & quale sit, *Terror Panicus*; ita vocatus à Pane, quem talium metuum authorem faciunt Fabulæ. Revera tamen, qui primus metuit, metuendi causam vidit aliquam; cæteri

cæteri autem illius primi exemplo fugiunt, credentes causam fugiendi fugientibus cæteris satis esse cognitam. Nam passio hæc, nisi in coacta multitudine nunquam accidit.

Gaudium à cognitione nova, *Admiratio*; & homini propria est, quia excitat Appetitum sciendi causam. *Admiratio.*

Gaudium quod in homine oritur ab Imaginatione Potentiæ aut Virtutis propriæ, animi exultatio quædam est, quam vocant *Gloriam*: quæ si fundetur in experientia actionum suarum, eadem est cum Fiducia. Sin fundata sit in adulatione hominum; vel à seipso ficta propter voluptatem quæ magnas actiones solet consequi, *Gloria inanis* vel *vana* dicitur. *Fiducia* enim gignit Aggressum; id quod *inanis Gloria* producere non potest. *Gloria.* *Gloria inanis.*

Dolor natus à propriæ impotentiæ opinione, *Demissio animi* dicitur. *Demissio animi.*

Inanis Gloria, quæ consistit in ficta suppositione virtutum, quas nobis scimus non inesse, propria fere est Iuvenum, aliturque à rerum magnarum Historiis, vel à narrationibus fictis; corrigitur autem magna ex parte Ætate & Negotiis.

Gloriatio subita Passio illa est, quæ producit *Risum*; habet autem pro causa, vel subitam aliquam actionem propriam, in qua, qui eam fecit, sibi placet, vel conceptum Turpitudinis vel facti alieni indecori, comparatione cujus subito sibimet ipsi commendatur. Contingit autem hoc illis maximè, qui cum virtutum paucissimarum conscii sibi sint, bonam de seipsis opinionem conservare non possunt, nisi infirmitates aliorum hominum observando. Itaque multus Risus signum est Pusillanimitatis. Animi enim magni opus proprium est auxiliari, & à contemptu alios liberare; seipsos autem cum maximis hominibus solis comparare. *Risus.*

Contra, *Demissio animi subita* passio est, quæ producit *Fletum*; cujus causa sunt accidentia illa, quæ magnam spem aliquam, vel potentiæ suæ statumen aliquod subitò destruit. *Fletus.*

Fletui autem subjecti sunt illi qui auxiliis externis maximè indigent, quales sunt fœminæ & pueri. Alii itaque jacturam deflent amicorum; alii ingratitudinem; alii etiam flent quando cum illis conciliantur, propterea quod inde oritur vindictæ speratæ obstructio subita. Semper autem tum Risus, tum Fletus motus sunt subiti; & consuetudine minuuntur. Nemo enim aut veteres jocos ridet, aut calamitates deflet veteres.

Dolor ille qui oritur ab eo, quod indécorum aliquod nostrum admissum putamus, *Pudor* dicitur, ostenditurque per Erubescentiam. *Pudor.*

Passio hæc in Adolescentibus laudatur, ut signum cupientis nihil facere, nisi quod sit laudabile. In senibus non laudatur, propterea quod minus Venia digni sunt senes.

Impudentia. Contemptus bonæ existimationis appellatur *Impudentia.*

Misericordia. Dolor ob calamitatem alienam, dicitur *Misericordia*, oriturque à consideratione, quod sibimet ipsi contingere potest calamitas similis; Et ob eam rem vocari etiam solet *Compassio*. Calamitas itaque aliena, si à magno oriatur ipsius cui contingit scelere, tanto minus producit *Misericordiam*. Item in eadem calamitate minùs *Misericordes* sunt illi, qui calamitati simili minimè obnoxios se esse judicant.

Crudelitas. Alienæ calamitatis contemptus, nominatur *Crudelitas*, proceditque à propriæ securitatis opinione. Nam ut aliquis sibi placeat in malis alienis, sine alio fine, videtur mihi impossibile.

Dolor ob successum Competitoris alicujus circa honorem, aut divitias, aut aliud bonum, si conjunctus sit cum conatu diligentiam propriam augendi, *Æmulatio* dicitur; sin conjungatur cum conatu Competitorem fallendi vel impediendi, *Invidia* est. *Æmulatio.* *Invidia.*

Quando in animo humano Appetitus, Aversio, Spes, Metus, circa rem eandem oriuntur alternatim, veniuntque in animum Faciendi, Omittendique bonæ malæque consequentiæ successivè; adeo ut interdum appetamus, interdum fugiamus; interdum speremus, interdum metuamus; tunc totum illud passionum aggregatum, eatenus durans dum res effecta sit, vel rejecta, vocatur *Deliberatio*. *Deliberatio.*

Itaque de rebus præteritis *Deliberatio* nulla est, quia præteritum immutabile est; neque rerum quas scimus vel putamus esse impossibiles, quia talium *Deliberatio* vana est. Impossibilium autem quæ possibilia esse arbitramur, *Deliberatio* datur, ut quam vanam esse nescimus. *Deliberatio* autem ideo dicitur, quia libertatis quam habemus faciendi, omittendive finis est. Alterna hæc successio Appetitus, Aversionis, &c. communis est homini cum animalibus cæteris. Nam Deliberant etiam bestiæ.

Deliberatio finiri tunc dicitur, quando id, de quo *Deliberatum* est, factum est vel redditum impossibile; propterea quod eatenus libertatem faciendi vel non faciendi pro arbitrio retinemus.

Voluntas. In *Deliberatione*, Appetitus ultimus vel Aversio, actioni de qua *Deliberatum* est immediatè adhærens, est *Voluntas*; Actus, inquam, non potentia *Volendi*. Vnde sequitur bestias, quia *Deliberant*, etiam *Voluntate* præditas esse. Definitio *Voluntatis* Scholastica, nempe *Voluntatem Appetitum esse rationalem* legitima non est. Nam si esset, nulla omnino esse posset actio Voluntaria contra Rationem. Actio enim Voluntaria

luntaria est ea, quæ à Voluntate proficiscitur, nec ulla alia. Quod si pro Appetitu Rationali dicamus Appetitum, qui oritur à Deliberatione antecedente, tunc Definitio eadem est quam dixi, nempe ultimus in Deliberando Appetitus. Quanquam autem vulgo sæpissimè dicamus habuisse aliquem Voluntatem faciendi id, quod facere postea noluit; id tamen non Voluntas propriè est, sed Inclinatio, quæ actionem non facit, ut sit Voluntaria, quæ dependere debet non ab omni, sed ab ultimo Appetitu. Intervenientes enim Appetitus sive Inclinationes non sunt Voluntates; si enim essent, omnes actiones simul essent & Voluntariæ & Involuntariæ.

Manifestum hinc est Voluntarias actiones esse non modò eas, quæ incipiunt ab Appetitu alicujus rei, sed etiam illas, quæ proficiscuntur ab Aversione, vel à Metu eventuum qui consequuntur Facti alicujus omissionem.

Formulæ Sermonis quibus Passiones declarantur, partim eædem sunt quibus alias significamus Cogitationes. Et primo generatim Passiones omnes proferri possunt *Indicativè*; ut Amo, Metuo, Gaudeo, Delibero, Volo, &c. Sunt autem aliquæ quæ suas habent prolationes sibi proprias; quæ tamen Affirmationes non sunt, nisi quando inserviunt Illationibus. *Deliberatio* profertur *Subjunctivè*, qui modus proprius est *Suppositionum* à quibus ducimus Consequentias; ut, *si hoc fiat, tunc sequetur illud*; nec differt à Sermone ratiocinandi, nisi quod in ratiocinatione nominibus utimur *Universalibus*; in Deliberatione plerumque *Singularibus*. Sermo Cupiditatis & Aversionis est *Imperativus*; ut, *hoc fac*, *ab hoc abstine*; quæ verba ad illum qui ad *faciendum* vel *abstinendum* obligatur, mandatum dicitur; alioqui *Precatio*; vel *Consilium*. Sermo *vanæ Gloriæ*, item Indignationis, & Misericordiæ, aliarumque multarum cupiditatum sermo est *Optativus*. Cupiditatis autem *cognoscendi* sermo peculiaris est *Interrogativus*; ut *Quid est*; *Quando erit*; *Quomodo factum est*; *Quid ita*. Passionum sermones alios non reperio. Iurationes enim maledictionesque & convitia Passiones non significant ut Verba, sed ut Actiones male moratæ linguæ.

Formulæ loquendi in Passionibus.

Formulæ hæ significationes quidem sunt Passionum Voluntariæ; signa autem certa non sunt; idque, quia Voluntaria sunt. Passionis Præsentis certissima signa sunt illa, quæ à Vultu, Gestu, Actionibus, Finibus, Negotiisque hominum capiuntur.

Quoniam in Deliberatione, Appetitus & Aversiones à prospectu Bonorum & Malorum, consequentium actionem de qua deliberamus, alternæ sunt, & catenam longam faciunt consequentiarum, cujus

Bonum & Malum apparens.

jus finem sæpenumero non videmus; si in catena illa visa sint consequentia plura Bona quam Mala, totum aggregatum *Bonum est apparens*; si plura Mala quam Bona, tunc totum *Malum apparens est*. Is igitur qui Ratiocinatione vel Experientia longissimum sibi consequentiarum prospectum acquisivit, is optimè deliberat, & optimus aliis Consiliarius esse potest.

Perpetuus in rebus Cupitis bonus successus, illud ipsum est quod vocari solet *Felicitas*; Felicitatem intelligo præsentis vitæ. Nulla enim est animi dum vivimus perpetua Tranquillitas; quia vita ipsa *Motus* est, neque sine cupiditate, metuque, aliisque passionibus vivere homo potest, magis quam sine sensu.

Formula sermonis, qua quis opinionem suam significat de alicujus rei *Bonitate*, *Laus* est. Formula qua significat *potentiam* & *magnitudinem* rei, est *Magnificatio*. Forma qua significat opinionem quam habet de alicujus *Felicitate*, à Græcis vocatur *μακαρισμός*. Atque hæc de *Passionibus*, quatenus ad Institutum præsens, dicta sufficiant.

CAPVT VII.

De Discursuum Determinationibus.

Iudicium. OMnis Discursus, si à Cupiditate Cognitionis gubernetur, vel in Adeptione terminatur, vel in Rejectione. Quod si Cogitationum series pro tempore tantum interrumpatur, non ideo Determinata dicenda est.

Dubitatio. Si discursus in solis fiat Cogitationibus, tunc consistit in cogitationibus *Quod fiet*, vel *Quod non fiet*; vel *Quod fuit*, vel *Quod non fuit*, alternis. Itaque ubicunque Discursus desinit, relinquitur Præsumtio quod *erit*, vel *non erit*; vel *fuit*, vel *non fuit*. Quæ Determinatio appellatur *Opinio*. Atque id quod in Deliberando de Bono & Malo, Appetitus est alternus, in inquisitione veritatis facti Præteriti vel Futuri, est alterna *Opinio*. Sicut autem in Deliberatione, Appetitus ultimus est *Voluntas*; ita in quæstione Præteriti vel Futuri, *Opinio* ultima est *Iudicium*, sive *Sententia finalis*. Et sicut tota series Appetituum alternorum in quæstione Boni vel Mali *Deliberatio* dicitur; ita in quæstione Veri vel Falsi series tota Opinionum alternarum dicitur *Dubitatio*.

Discursus nullus in Cognitione perfecta Præteriti vel Futuri terminare potest. Nam Cognitio Facti originaliter Sensio est, & deinde Memoria. Et Cognitio Consequentiarum, quæ ut ante dixi, Scien-

Scientia appellatur, Scientia Absoluta non est, sed tantum Conditionalis. Nemo per Discursum scire potest *hoc vel illud esse, fuisse, vel futurum esse*; id quod est perfectè scire; sed tantum, *si hoc sit, tum illud est*; *si hoc fuit, tum fuit illud*; *si hoc erit, tum illud erit*; id quod est scire conditionaliter; & scire non *rei* ad *rem*, sed *nominis* ad *nomen* consequentiam. Si Discursus ergo sit in verbis, incipiatque à Definitionibus Verborum, procedatque per Connectionem eorum in Propositiones, & rursus Propositionum in Syllogismos, determinabitur in aliqua Conclusione, quæ summa est omnium antecedentium Propositionum. Atque hæc *Scientia* est, sive Cognitio Consequentiarum unius verbi ad aliud. Verum si Discursus non incipiat à Definitionibus, vel si Definitiones illæ non rectè connectantur in Syllogismos, tunc rursus Discursus terminatur in *Opinione* tantùm, veritatis conclusionis, utcunque absurdæ & insignificantis. Quando duo vel plures idem simul sciunt, *Conscii* dicuntur; & quia illi factorum suorum mutuo testes maximè idonei sunt, maxima semper fuit & erit existimata improbitas, testimonium contra conscientiam dicere, vel alium ut dicat inducere. Vsurpatur autem vox *Conscientia* sæpissimè pro sua cujusque facti vel cogitati secreta cognitione. Sunt etiam qui proprias Opiniones suas privatas novasque, propter amorem ingenii proprii (etsi aliquando absurdissimas) obstinatè sustinent, sub nomine illo Conscientiæ favorabili; tamquam illas mutare peccatum maximum esset. Itaque veritatem illarum *scire* se videri volunt, quando nihil sciunt nisi quod ipsi ita opinantur. *Scientia.* *Conscientia.*

Quando Discursus non incipit à Definitione, terminatur semper in *Opinione*. Quod si incipit ab alicujus alterius hominis Affirmatione, de cujus hominis neque Cognitione neque Veracitate dubitamus, quia quæstio est non tam de *Re*, quam de *Persona*; tunc determinatur in *Creditione*, & *Fide*; Fide, inquam, Homini habita; *creditione* Rei. *Credere in hominem*, & *credere homini*, idem plerumque significant; nempe opinionem de veracitate ejus; sed credere aliquod dictum, significat opinionem tantùm veritatis ipsius dicti. Notandum autem est dictionem hanc *credo in*, ut & Græcam πιστεύω εἰς, rarissimè usurpari præterquam in libris Theologicis. Scriptores cæteri dicunt *credo illi*; *confido illi*; *fidem illi habeo*. *Credere.* *Fides.*

Sed *credere in*, in Symbolo Fidei Christianæ, non propriè significat Fidem quæ habetur Personæ, sed doctrinæ pluribus articulis propositæ agnitionem sive Confessionem. Etenim non Christiani soli, sed etiam homines omnes ita in Deum credunt, ut quicquid dixerit vel dicturus sit pro vero agnoscant; idque sive intelligant, sive non

intelligant. Qua Fide major esse nulla potest. Doctrinam autem Symboli non omnes credunt, sed soli Christiani.

Manifestum hinc est, quod qui verum aliquid esse putant, non propter argumenta sumpta ex ipsa re, aut ex principiis Rationis naturalis, sed ab authoritate & ab existimatione bona personæ loquentis, Fidei ejus objectum principaliter & propriè objectum esse personam loquentem. Itaque quando credimus Scripturas Sacras esse Verbum Dei, Fides nostra, nisi specialem aliquam habeamus Revelationem, terminatur in Ecclesia, in cujus authoritate acquievimus. Etiam illi, qui credunt id, quod narratur Dei nomine à Propheta, Fidem Prophetæ habere, illumque honorare, illi credere & fidere dicendi sunt, sive verus, sive falsus sit Propheta. Etiam circa cæteras Historias eodem modo se res habet. Nam si omnia ea quæ de virtutibus dicta sunt *Alexandri* aut *Cæsaris* credere recusarem, non puto illos merito mihi succensuros esse, aut alium quemlibet præter Historiæ conscriptorem. Si *Livio* non credamus locutam esse bovem, non Deo sed *Livio* diffidimus. Perspicuum ergo est, si quid credamus, nullo alio argumento, quam quod ducitur ab authoritate humana, Fidem nostram non Deo, sed in Homine tantùm determinari.

CAPUT VIII.

De Virtutibus Intellectualibus; Defectibusque Oppositis.

Virtus in omni re aliquid est propter eminentiam spectabile, consistitque in comparatione. Nam si omnia omnibus æqualiter adessent, nihil esset, quod haberetur pro eximio. Per Virtutes intellectuales intelliguntur Facultates animi illæ, quas laudare, magnifacere, & sibimet ipsis inesse cupere homines solent; & vulgò nomine *Boni Ingenii* comprehenduntur; quanquam *Ingenium* significet aliquando etiam Facultatem certam à cæteris distinctam.

Ingenium naturale. Virtutes autem hæ duorum sunt generum; *Naturales*, & *Acquisitæ*. Per Ingenium naturale non intelligo illud tantum quod cum homine nascitur, quod aliud non est quam Sensus, in quo unus homo alii non multo magis præstat quam bestiæ; sed intelligo *Ingenium*, quod usu solo & experientia, sine Methodo, Cultu vel Doctrina accedit hominibus ætate. Consistit autem in duabus rebus, *Celeritate imaginandi* (id est unius cogitationis ad aliam successione facili) & *prosecutione constanti* Finis alicujus propositi. Contrà, *imaginatio tarda* Defectum animi

mi illum facit, qui *Tarditas* vocari solet vel *Stupor*, aliisve nominibus quibus significari solet Motus *Tardus*.

Differentia autem Celeritatis à differentibus oritur hominum Passionibus, quorum alii aliud amant & fugiunt; unde cogitationes diversorum hominum diversæ procedunt, & diversimodè rebus applicantur. Cum autem in successione cogitationum nihil observari solet, nisi *similitudo* vel *dissimilitudo*; vel *cui rei* inservire & *quomodo* possunt; illi qui *similitudines* maximè adnimadvertunt, aliis rarò animadversas, *bonum* dicuntur habere *Ingenium*, id est *bonam Phantasiam*. Illi vero qui rerum cogitatarum differentias, dissimilitudinesque maximè observant; id est qui inter rem & rem bene *Distinguunt*, *Discernunt*, & *Dijudicant*, nisi Dijudicatio illa facilis sit, habere dicuntur *bonum Iudicium*. Speciatim autem in conversatione civili, negotiisque agendis (ubi tempora, loca, & personæ discernenda sunt,) virtus hæc communiter *Discretio* appellatur. Phantasia sine *Iudicio* laudari rarò solet; sed *Iudicium*, sive *Discretio* laudatur per se sine ope Phantasiæ. Præter Discretionem temporum, locorum, & personarum quæ laudari faciant Phantasiam, requiritur etiam cogitationum ad finem *suum* frequens applicatio; ita enim occurrent similitudines, non solum illustraturæ, sed etiam novis & aptis Metaphoris ornaturæ sermonem, atque insuper raritate inventionis placituræ. Cæterum nisi constans adsit cogitationum ad aliquem finem regulatio, Phantasia magna species quædam est Insaniæ, qualis est illorum, qui cum dicere inceperint, ab unaquaque fere cogitatione aliena, à propositio fine in tot & tantas digressiones & Parentheses abripiuntur, ut reverti non possint. Causa cujus rei aliquando est, quod experientia careant ita, ut videatur sibi novum & dignum dictu, id quod aliis vilescit; vel magnum sibi, quod aliis non item. Nam quicquid novum, magnum & dictu dignum est, seducere homines ab instituta sermonis serie sæpe solet. *Iudicium.*

Poëtis in unoquoque genere operis tum Iudicium tum Phantasia requiritur; eminere tamen debet Phantasia, quia placent Poëmata præcipuè propter novitatem; displicere autem non debent per Indiscretionem.

In Historia legitima eminere Iudicium debet; quia Virtus Historiæ in Methodo, in Veritate, in electione Narrandorum consistit, neque locus hic est Phantasiæ præterquam in ornanda narratione:

In Laudationibus, & in Invectivis prædominari debet Phantasia; quia pro fine habent non Veritatem, sed laudem vel vituperium; quæ perficiuntur comparationibus illustribus vel vilibus vel ridiculis.

Iudicium circumſtantias tantùm ſuggerit quibus actio laudabilis vel illaudabilis efficitur.

In Hortativis & Cauſarum dictionibus, prout veritas vel ſimulatio maximè inſervit rei quæ agitur; ita Iudicium, vel Phantaſia maximè poſtulatur.

In Demonſtratione, in Conſilio, & in omni veritatis inveſtigatione ſevera, ſolum requiritur Iudicium; niſi forte aliquando ſimilitudine aliqua apta opus ſit; ut ii qui audiunt, vel legunt, dociliores fiant. Quod autem ad Metaphoras attinet, excludendæ prorſus ſunt. Fallaciam enim apertè profitentur. Illas ergo in Conſilio vel Ratiocinatione ſevera admittere, ſtultitia eſt manifeſta. In Diſcurſu quocunque, ſi Diſcretionis defectus manifeſtè appareat, quantumcunque placere poſſit Phantaſia, deſiderabitur Ingenium. Quod ſi Iudicium manifeſtum ſit, etſi vulgaris ſit Phantaſia, laudabitur tamen Ingenium.

Cogitatio hominis ſecreta per omnia diſcurrit, ſacra, prophana, munda, immunda, gravia, levia, ſine pudore, & ſine culpa; id quod ſermoni non ulterius licet quam à Iudicio circa Tempora, Loca, & Perſonas permiſſum ſit. Medico Anatomiſtæ de rebus obſcænis dicere vel ſcribere quicquid videbitur licet, ut cui Finis eſt non placere, ſed prodeſſe; aliis autem non licet, quia non eſt opus. Item in remiſſione animi & converſatione familiari, ſi quis ex verborum ſonis & ſignificationibus ludum faciat, (id quod aliquando non injucundè fieri ſolet) indecorum non eſt. Sed in Concione, vel coram perſonis incognitis vel alioqui reverendis, omnis verborum luſus ſtultitia videbitur. Id quod differentiam facit, Diſcretio ſive Iudicium eſt. Itaque ubi Ingenium deeſt, non Phantaſia, ſed Iudicium deeſt. Itaque Iudicium ſine Phantaſia Ingenium eſt; Phantaſia autem ſine Iudicio non item.

Quando quis cogitatione multitudinem rerum percurrens, cum Fine aliquo ſibi propoſito, quomodo eæ res ad Finem ſuum conducant, vel cui fini inſervire poſſint celeriter animadvertit, Ingenium ejus Bonum dicitur; dependetque ab Experientia & Memoria rerum multarum ſimilium, cum ſimilibus Conſequentiis. In hoc autem homines inter ſe non tantum differunt, quantum Iudicio & Phantaſia; quia hominum ætate æqualium, experientia non eſt valde inæqualis, quoad quantitatem, ſed rerum in quibus verſantur ſpecie variantur, cum cuique ſua ſint negotia propria. Familiam, an Regnum quis rectè gubernet nihil intereſt, quatenus ad Prudentiæ gradum, multum tamen quod attinet ad negotii ſpeciem; quemadmodum in parva aut

magna

magna tabula bene pingere non distinguit Artis gradum, sed speciem, & Agricola rudis in re sua Prudentior est plerumque, quam Philosophus in aliena.

Ad Prudentiam si addatur Mediorum injustorum, vel inhonestorum usus, qualia sæpe suggerit Metus, vel Inopia, fit Prudentia illa sinistra, quæ appellatur *Astutia*; quæ signum plerumque est Pusillanimitatis. Auxilia enim injusta & inhonesta animus magnus aspernatur. Est etiam alia quasi Astutiæ species, quæ vocatur *Versutia*; quæ est periculi vel incommodi incurrendo in pejus, ad parvum tempus dilatio; videturque dici à *Versura*, quæ significat mutui sumptionem, ad mutui solutionem. *Astutia.* *Versutia.*

Ingenium acquisitum, nempe Methodo & Doctrina, nullum est præter Rationem; quæ orta à recto Sermonis usu producit Scientias. Sed de Ratione, & Scientia dictum est supra Cap. 5 & 6. *Ingenium acquisitum.*

Ingeniorum differentia oritur à Passionibus; differentia autem Passionum partim à diversa corporum constitutione, partim à diversitate consuetudinum & educationis.

Passiones illæ, quæ Ingeniorum differentias maximas faciunt, sunt plerumque major vel minor Cupiditas Potentiæ, Divitiarum, Scientiæ, Dignitatis; quæ omnes reduci possunt ad Potentiam; nam Divitiæ, Scientia, Dignitas, sunt Potentiæ species.

Itaque si quis ea non magnifacit, etsi vir bonus esse possit, nunquam tamen videbitur bonum habere Ingenium. Cogitationes enim cupiditatum sunt tanquam Exploratores, emissi ad explorandas vias, quibus ad Cupita ferimur, quæ motibus animi, tum regulam, tum celeritatem tribuunt. Sicut nihil desiderare, Mortui est; ita parum vehementer Desiderare, Tardi est; & multa simul cupere Levitatis est; habere autem Passiones multò fortiores, vehementioresque quam in cæteris hominibus videri solent, illud est quod nominatur *Insania*. *Insania.*

Insaniæ autem tot sunt fere quot sunt Passionum ipsarum species; procedit tamen aliquando ab Organorum prava constitutione, vel læsione. Aliquando etiam à Passionis vehementia, vel duratione longa læduntur Organa. Vtrobique tamen ejusdem generis est Insania.

Passio cujus violentia, vel duratio facit Insaniam, aut *Gloria vana* est, quæ & *superbia* dicitur; aut animi *demissio* magna.

Superbia facit Iracundum. Iræ autem Excessus *Insaniæ* species est, quæ appellatur *furor*. Itaque vindictæ cupido ingens, si diuturna sit, organa corporis lædit, & fit Furor. Idem facit *Amor* vehemens præsertim

ſertim ſi comitetur zelotypia. Magna item ſui ipſius æſtimatio propter Sapientiam, Eruditionem, Formam & ſimilia, etiam propter (quam putat quis falsò ſe habere) Inſpirationem, tendit ad Inſaniam.

Demiſſio animi obnoxium facit Metui, ubi Metus cauſa nulla eſt; quæ inſania eſt, appellari ſolita *Melancholia*, apparens diverſimodè, ut in iis qui frequentant ſolitudines; in ſuperſtitioſis & in timentibus quæ cæteri non timent. Paſſiones denique omnes, quæ actiones inſolitas exorbitanteſque producunt, nomine inſigniuntur Inſaniæ. Siquidem autem Paſſionum Exceſſus Inſania ſunt, dubitari non poteſt quin Paſſiones ipſæ, ſaltem ſi ad malum tendant, ſint ejuſdem gradus.

Exempli cauſa, quando aliqui falsò putant *inſpiratos* ſe eſſe, Inſaniæ illius effectus non eſt in uno homine per actionem aliquam, quæ ab illa opinione procedit, exorbitantem viſibilis, quando tamen multi eorum conſpirant, furor totius multitudinis ſatis manifeſtus eſt. Quodnam enim Inſaniæ argumentum majus eſſe poteſt quam clamare, ferire, & lapides in amicos jacere? Minus tamen eſt aliquantò hoc, quam quod hujuſmodi multitudines aliquando faciunt. Nam occlamant, oppugnant, & interficiunt illos, per quos omni antè-actæ vitæ tempore protecti, & defenſi ab injuriis fuerant. Iam ſi Inſania hæc ſit in multitudine, Inſania quoque eſt in hominibus ſingulis. Quemadmodum enim in medio mari, quanquam ſonum ab aqua ſibi proxima nemo percipiat, ſcit tamen partem illam aquæ proximæ fremitui maris non minus contribuere, quam alia pars quæcunque ejuſdem magnitudinis: ita etiam quanquam in uno vel paucis hominibus, non magnam videamus inquietudinem; certi tamen eſſe poſſumus Paſſiones illius unius vel paucorum, partes eſſe fremitus ſeditioſi commotæ Civitatis. Etſi nihil eſſet aliud, quod Inſaniam hujus generis indicaret, mihi tamen ipſa inſpirationis divinæ arrogatio, Inſaniæ ipſorum magnum indicium eſt. Quis enim in Morocomio dicentem Deum ſe eſſe, vel Chriſtum, cur illic concluſus ſit neſciat? Quod autem privatum *Spiritum* ſuum tanti faciant aliqui, ut ſe divinitùs inſpirari putent, ſæpenumero oritur ab erroris alicujus in Theologia vulgò recepti fœlici detectione; neſcientes enim vel obliti, quo ductu rationis in tam ſingularem veritatem (etſi interdum veritas non ſit) inciderint, ſemetipſos, ut quibus Deus ipſe ſpeciali gratia doctrinam illam ſupernaturaliter Spiritu Sancto revelaverit, admirantur.

Quod Inſania nihil aliud ſit præter ingentem enormemque Paſſionem, intelligi poteſt ab effectibus nimii Vini, quod ſimilem producit

Orga-

Organorum intemperiem. Varietas enim hominum, qui nimium biberunt eadem est in moribus, quæ cernitur in insanis; quorum aliqui furiunt, alii amant, alii rident, omnes modo insolito; sed suæ cujusque Passioni congruo. Nam etiam homines sobrios puto quando absque omni animi cura & occupatione soli incedunt, non libenter velle cogitationum suarum vanitatem atque exorbitantiam eo tempore publicè apparere; id quod confessio manifesta est, Passiones irregulares plerumque Insaniam meram esse.

Opiniones hominum circa Insaniæ causam, tum Veterum tum Recentiorum duæ sunt. Alii enim eam à Passionibus; alii à Dæmonibus, sive Spiritibus derivant, bonis vel malis, quos intrare in hominem posse, eosque possidere putaverunt, atque corporis ejus organa insolito ciere motu, qualem animadvertimus in Insanis. Alii ergo Insanos appellaverunt, quos alii Energumenos. Hodieque eosdem homines Itali vocant *Pazzi* & *Spiritati*.

Magnus erat quondam in Vrbe Abderensium confluxus populi ad Theatrum, cum ageretur Fabula Andromedæ, æstivo & fervente die; unde Spectatorum magna multitudo partim à calore, partim ab ipsa Tragœdia in Febrem incidentes, aliud nihil dicere potuerunt præter Iambos, quos ab Actoribus in Tragœdia audierant recitatos; ab hac autem Insania, superveniente Hyeme liberati sunt; & proinde visa est processione ab illa Passisse quam animis Spectatorum impresserat Tragœdia. Etiam in Civitate alia Græca Insaniæ species alia quædam orta est, quæ in Adolescentulas incidens fecit ut earum multæ se suspenderint. Hoc autem à plurimis à Diabolo profectum esse existimabatur; unus autem erat qui ipsarum contemptum hunc vitæ oriri ab animi aliqua Passione suspicatus est; putansque illas non ut vitam, sic honorem etiam contempsisse, Magistratibus consilium dedit, ut quæ se suspenderint nudæ penderent. Quod cum factum esset, Insania illa desiit. Iidem autem Græci Insaniam plerumque Eumenidum, sive Furiarum operationibus vel *Cereris* vel *Phœbi* aliorumque Deorum attribuerunt. Tantum enim Phantasmatibus attribuebatur realitatis, ut animalia aërea putarentur, vocarenturque. Romani etiam, & Iudæorum multi, de hac re cum Græcis consenserunt. Iudæi enim Insanos, aut Prophetas esse, aut (prout Spiritus illos vel bonos vel malos esse putaverunt) Dæmoniacos. Aliqui etiam eorum eundem hominem & Dæmoniacum & Prophetam. Hoc tamen in Gentibus mirandum non est; quia Morbos & Sanitatem, vitia & Virtutes, atque accidentia naturalia ab illis & vocabantur, & colebantur ut Dæmones. Adeo ut per *Dæmonem* intelligenda erat eorum

eorum sermone non minus aliquando Febris, quam Diabolus. Vt autem ita sentirent Iudæi, magis mirandum est. Neque enim Moses neque Abrahamus Prophetiis suis prætendebant Spiritum, sed Vocem Dei, vel Visionem, vel Somnium. Neque in Lege Mosaica Morali, vel Ceremoniali quicquam extat faciens ad Enthusiasmum. Quando (Num. 11. 25.) à Spiritu, qui in Mose erat sustulisse dicitur Deus, & dedisse septuaginta Senioribus, per Spiritum Dei non intelligitur eo loco substantia Dei; nam ea indivisibilis est. Per Spiritum Dei Scripturæ sæpenumero significant Spiritum hominis Deo servientis. Vbi enim dicitur Exod. 28: 3. *Quem implevi Spiritu Sapientiæ, ad faciendum Vestimenta Aaroni.* Non intelligendus est peritus faciendi Vestimenta *Spiritus Infusus*, sed Sapientia ipsorum hominum in eo genere operis. Similiter Spiritus hominis, si producat actiones immundas, appellatur in Scripturis, *Spiritus immundus.* Etiam in aliis locis virtus vel vitium si egregium sit & eminens, appellatur Spiritus. Neque post Mosem Prophetæ Veteris Testamenti Enthusiasmum prætenderunt; neque in, sed ad se locutum esse Deum, nempe, per Visionem vel Somnium. Neque illud *onus Domini Possessio* erat, sed *Iussio.* Quomodo ergo in opinionem hanc Enthusiasmi incidere potuerunt Iudæi? Nescio, nisi quod plerisque hominibus commune est, non nimium inquirere in causas naturales; fœlicitatemque collocare in voluptatibus sensuum, & rebus illis quæ maximè istuc tendunt. Qui enim insolitam virtutem vel defectum insolitum vident, nisi simul videant unde probabiliter procedere potuit non facile putant esse naturalem. Quod si non naturalem, necessariò supernaturalem esse putant. Quænam autem esse potest res illa præter Deum aut Dæmonem qui in hominem intraverit. Itaque cum Servator noster (Marc. 3. 21.) à multitudine cingeretur, illi qui in domo erant, furere eum existimaverunt, exieruntque domo ut cohiberent. Scribæ autem dixerunt, quod haberet *Dæmonem*, nempe Belzebub, per quem ejecisse illum Dæmonia dixerant. Hinc etiam erat quod quidam (Iohan. 10. 20.) dixerunt *Dæmonium habet & Insanus est.* Quando alii qui illum pro Propheta habuerunt, dixerunt, *Non sunt hæc verba ejus qui habet Dæmonium.* Item in Testamento Veteri, is qui missus fuit (2 Reg. 9. 11.) ad ungendum Regem *Iehu*, Propheta erat; eorum tamen qui cum *Iehu* erant aliqui ipsum interrogarunt, *Quamobrem ille venit Insanus?* Manifestum ergo est, illum qui insolito modo, & ab aliorum more multùm differente se gerat videri Iudæis possessum esse bono aliquo vel malo Spiritu. Excipio tamen Sadducæos, qui ex altera parte à veritate tantum abierunt, ut Spi-

ritus omnino esse non crediderint (id quod prope accedit ad Atheismum.) Fortasse autem tanto potiùs Dæmoniacos vocabant Pharisæi Insanos, quanto magis à Sadducæis circa opinionem de Spiritibus discrepabant.

Si hoc ita sit, cur sanat illos Servator noster, non ut Insanos, sed ut Dæmoniacos? Respondeo. Argumenta quæ à formula dictionis sumuntur, firma non esse. Quoties enim loquitur Scriptura Sacra de Terra, ut immobili, quam tamen Philosophi hodie ferè omnes moveri censent signis evidentissimis? Scriptura scripta est à Prophetis & Apostolis, ad docendam non Philosophiam (quam ad exercitium Rationis naturalis, contemplationibus disputationibusque hominum reliquit Deus) sed Pietatem, & Salutis æternæ viam. Sive enim Terræ, sive Solis motus Diem & Noctem faciat; sive humanarum actionum Exorbitatio à Passionibus, sive à Diabolo oriatur, ad Pietatem & Salutem nihil refert. Eorum qui per Verba sola morbos curant, ut fecit Christus (& facere se falsò jactitant Incantatores) Dictio propria est, *Exi*, & *Jussiones* similes. Nonne Christus Matth. 8. vs. 26.) Objurgavit Ventos, & (Luc. 4. 39) Objurgavit Febrem? Non tamen argui hinc potest Febrem esse Diabolum. Præterea eadem Phrasis non ubique Scripturarum idem significat. *In Principio erat Verbum*, significat Verbi æternitatem. *In Principio creavit Deus Cœlum & Terram* non significat fuisse Cœlum & Terram ab æterno. Vbi Servator noster (Matth. 12. 43.) loquitur de Spiritu immundo, qui cum exisset ex homine vagatus esset per loca arida, quærens requiem nec inveniens, in eundem hominem postea reversus est, cum aliis septem Spiritibus se pejoribus, Parabolica locutio est, alludens ad hominem, qui post conatum cupiditates suas relinquendi debilem victus, septies pejor quam ante erat. Non sunt ergo Scripturæ in sensu verborum rigido semper accipiendæ; neque ex illis necessariò evinci potest *Dæmoniacos* alios fuisse quam *Insanos*, *Furiosos* vel modo aliquo mente læsos.

Inter Insaniæ signa numerari etiam possunt quorundam hominum Sermones Absurdi, sive Insignificantes; de quibus dictum est Capite quinto. Atque hoc genus Insaniæ illorum hominum ferè proprium est, qui loqui, vel scribere de iis rebus audent, quæ sunt incomprehensibiles; id quod soli faciunt Scholastici & Philosophi. Nam vulgus hominum raro, ita loquuntur, ut non possint intelligi; & ob eam rem ab istis aliis egregiis hominibus habentur, spernunturque pro idiotis. Vt sciamus autem qualis sit Scholasticorum, & Philosophorum de rebus difficilibus oratio, interpretetur nobis verba ali-

quis, quæ titulum faciunt Capitis 6, Libri 1, Suaris, de *Concursu*, *Motu*, & *Auxilio Dei*. Verba autem hæc ſunt, *Prima cauſa non influit neceſſariò aliquid in ſecundam Virtute Subordinationis eſſentialis cauſarum ſecundarum, quo illam adjuvet operari*. Qui ſimili oratione tota implent volumina, nonne inſaniunt, vel alios inſanire volunt? In Quæſtione de *Tranſubſtantiatione*, ubi dicunt (poſt certa quædam prolata verba) Albedinem, Rotunditatem, Magnitudinem, Qualitatem, &c. quæ omnia ſunt incorporea, migrare è Pane, & intrare in corpus Servatoris noſtri Ieſu Chriſti, nonne faciunt ex illis Accidentibus totidem Spiritus (nam & Spiritus eidem incorporeos eſſe putant, etiamſi eos à loco ad locum moveri confiteantur.) Itaque genus hoc Locutionis abſurdæ numerari inter Inſaniæ ſpecies multas rectè poteſt. Tempora autem quibus cogitationes eorundem Inſanorum gubernatæ à cupiditatibus mundanis perſpicuè explicantur, alia non ſunt quam *lucida intervalla*. Atque hæc de Virtutibus & Vitiis Intellectualibus dicta ſufficiant.

CAPVT IX.

De Scientiarum Diſtributione.

COgnitionis duæ ſunt Species. Altera Facti; & eſt Cognitio propria Teſtium, cujus conſcriptio eſt *Hiſtoria*. Dividitur autem in *Naturalem* & *Civilem*, quarum neutra pertinet ad Inſtitutum noſtrum. Altera eſt conſequentiarum, vocaturque Scientia; Conſcriptio autem ejus appellari ſolet *Philoſophia*. Quoniam autem ſubjecta Scientiarum ſunt Corpora, diſtribuenda eſt in Species, eodem modo quo diſtribuuntur in ſuas Species Corpora ipſa, id eſt, ita ut Vniverſaliora minus Vniverſalibus antecedant. Vniverſalia enim Specialibus eſſentialia ſunt, & proinde univerſalium Scientia eſſentialis eſt Scientiæ Specierum, adeò ut hæc, niſi per illorum lucem, percipi non poſſint.

Generaliſſimum autem Subjectorum Scientiæ eſt Corpus, cujus Accidentia duo ſunt *Magnitudo* & *Motus*. Illud ergo quod quæritur primò à Philoſopho circa hoc ſubjectum eſt, quid ſit *Motus*, & quid *Magnitudo*. Et Philoſophiæ pars hæc appellari ſolet *Philoſophia prima*.

Rurſus Magnitudo definita, quæ & *Quantitas* dicitur, vel *Figura* vel *Numero* definitur. Itaque Corpus figura definitum ſubjectum eſt partis illius Philoſophiæ, quæ *Geometria* dicitur. Partes autem Corporis numero determinatæ Scientia eſt dicta *Arithmetica*.

Motus

Motus autem vel *Visibiles* ſunt,vel *Invisibiles*, nimirum in Corporum minutiſſimis partibus. Motuum autem Viſibilium Scientia,eorum eſt, qui Machinarum, Ædificiorum ſecreta contemplati ſunt.

Motus autem Inviſibiles internarum Corporis partium qui propter effectus in Senſus noſtros dicuntur *Qualitates*, ſubjectum eſt *Physicæ*, ſive *Philoſophiæ Naturalis*; cujus quot ſunt homini Senſus, tot poſſunt eſſe Scientiæ Speciales, quarum una eſt quæ vocatur *Optica*, alia *Muſica*.

Deinde ſi Corpus univerſi conſideretur per partes ejus, ut Aſtra & Sublunaria; ex contemplatione Aſtrorum motorum quatenus Motorum orietur Scientia quæ dicitur *Aſtronomia*.

Et quoniam partes univerſi quædam non permanent, ſed in interſtitiis magnorum Corporum modo apparent, modo evaneſcunt, contemplatio Motus illorum gignit Scientiam *Meteorologicam*.

Item à contemplatione partium Telluris, qualia ſunt *Mineralia*, *Vegetabilia*, & *Animalia*, totidem oriuntur Scientiæ particulares.

Ex contemplatione denique Hominis & Facultatum ejus oriuntur Scientiæ *Ethica*, *Logica*, *Rhetorica*, & tandem *Politica* ſive *Philoſophia Civilis*.

Sed ex ſubdiviſione ſingulorum ſubjectorum innumeræ aliæ Scientiæ naſci poſſunt, quas enumerare, neque facile, neque neceſſarium eſt.

C A P V T X.

De Potentia, Dignitate, & Honore.

POtentia cujuſque (univerſaliter ſumpta) eſt Mediorum omnium, quæ habet ad Bonum aliquod futurum apparens adipiſcendum, aggregatum. Eſt autem vel *Naturalis*, vel *Inſtrumentalis*. *Potentia.*

Potentia Naturalis, eſt Excellentia Facultatum Corporis, vel Animi: ut Robur, Forma, Prudentia, Ars, Eloquentia, Liberalitas, Nobilitas. *Inſtrumentales* ſunt quæ per *Naturales* vel fortunam acquiſitæ, Media & Inſtrumenta ſunt ad Potentiam augendam: ut Divitiæ, Exiſtimatio, Amici, & Operatio impercepta Dei, quam homines plerumque appellant Fortunam. Potentiæ enim natura hac in re Famæ ſimilis eſt, eundo creſcens; vel corporum gravium deſcenſui quæ procedendo acceleratur.

Humanarum Potentiarum maxima eſt illa, quæ ex plurimorum hominum in unam Perſonam, conſenſu ſingulorum unitorum eſt

composita, sive illa Persona Naturalis sit, ut Homo, sive Artificialis, ut Civitas, à cujus voluntate dependent Potentiæ omnium. Proxima huic Potentia est, quæ dependet à voluntate multitudinis non unitæ; qualis est Potentia Factionis, vel Factionum fœderatarum.

Itaque multos habere Servos, Potentia est; item multos habere Amicos. Sunt enim vires unitæ.

Etiam Divitiæ conjunctæ cum Liberalitate, Potentia est; quia Servos & Amicos parant: absque Liberalitate, non item; quia non defendunt, sed Invidiæ exponunt.

Potentiæ Existimatio, Potentia est; quia adhærere sibi facit eos qui Defensione indigent.

Etiam Existimatio boni Civis & Patriam amantis (quæ vocatur Popularitas) Potentia est; propter causam proximè supra dictam.

Vniversim, Qualitas quæcunque, si gignat vel Amorem vel Metum multorum hominum, & hujusmodi Qualitatis opinio, Potentia est; quia Medium est ad auxilia & Officia multorum.

Successus fœlix, potentia est; quia gignit Prudentiæ, vel bonæ Fortunæ Opinionem; nam facit ut illum metuant, aut in illum confidant multi.

Affabilitas Potentium, est Potentiæ majoris acquisitio; quia gignit Amicitiam.

Existimatio Prudentiæ in rebus gerendis, sive Pacis, sive Belli, Potentia est; quia prudentibus regendos nos permittimus libentius quam aliis.

Nobilitas est Potentia, non ubique, sed in Civitatibus, ubi Nobilibus indulgentur privilegia; quia in his illorum consistit Potentia.

Eloquentia Potentia est, quia Prudentia Apparens.

Forma Potentia est; est enim Boni promissio, ideoque commendat hominem hominibus ignotis.

Scientia, Potentia est; sed parva; quia Scientia egregia rara est, nec proinde apparens nisi paucissimis, & in paucis rebus. Scientiæ enim ea natura est ut esse intelligi non possit, nisi ab illis qui sunt Scientia præditi.

Artes quæ conducunt multum ad utilitatem publicam, Potentia sunt; ut Artes Muniendi, Machinas aliaque instrumenta Belli fabricandi; quia ad Defensionem, & Victoriam plurimum conferunt.

Dignitas significat interdum Valórem sive pretium hominis, nempe tantum, quanti Potentiæ ejus usum aliquis emere vellet. Major ergo vel minor est, prout ab aliis æstimatur. Dux militum egregius,

gius, præsente vel imminente Bello magni Pretii est; in Pace non tanti. Iudex peritus & integer Pretii in Pace magni est; non item in Bello. Nam ut in rebus cæteris, ita etiam in hominibus, non ex vendentis, sed ex ementis arbitrio constituitur Pretium. Quanticunque quis seipsum æstimet, tanti tamen est, quanti æstimatur ab aliis.

Manifestum facere quanti aliquem æstimemus, id ipsum est, quod *Honorare*, & *Inhonorare*; nempe magni æstimare, est *Honorare*; parvi, *Inhonorare*.

Dignitas autem plerumque significat, non æstimationem qua Homo, sed qua Civitas aliquem magni æstimat, quando in illum vel imperium vel magistratum, vel negotium publicum quodcunque, vel etiam Nomen vel Titulum honoris causa confert.

Opem poscere, Honorare est; quia Potentiam agnoscimus. Honor.

Obedire est *Honorare*; quia non paremus nisi illis qui possunt prodesse vel officere. Dona alicui dare Magna, est *Honorare*; quia Potentiæ agnitio est, & defensionis quædam emptio. Sed Parva dare, *Inhonorare* est; quia similis Eleemosynæ est. Significatque, eum qui dat, illum existimare, cui datur, etiam parvis indigere. In promovendo Bono alieno sedulum esse, etiam adulari, *Honorare* est; quia signum est quod protectione vel auxilio indigemus.

Loco cedere in re quacunque cupita, *Honorare* est; quia confessio Potentiæ majoris.

Amoris vel Metus indicia patefacere, *Honorare* est. In utroque enim est confessio Potentiæ.

Laudare, Magnificare, Beatum dicere, est *Honorare*; quia Bonitas, Potentia, & Fœlicitas maximè æstimantur. Contra, Convitiari, Irridere, Misereſcere, *Inhonorare* est.

Quem alloquimur consideratè, quem adimus decorè, humiliterque, *Honoramus*; nam signa hæc sunt nolentis displicere. Contra temerè alloqui, etiam impudenter vel turpiter coram agere, *Inhonorare* est.

Credere, Fidere, *Honorantis* est; signum enim est Potentiam attribuentis.

Consilium alicujus, vel sermonem quemcunque auscultare, *Honorantis* est; signum enim est prudentiam, vel Ingenium vel Eloquentiam attribuentis. Interea dormire, exire, interloqui Contrarium.

Ea facere alicui quæ pro signis honoris ipse accipit, vel ea quæ Lex aut Consuetudo Honoris signa statuit, *Honorantis* est; quia Honorem ab aliis illi habitum confirmat.

In Opinionibus consentire, *Honorantis* est; ut Iudicium & Sapientiam ejus comprobantis. Dissentire, Contrarium est; utpote erroris (vel si dissensio sit in multis rebus) Stultitiæ exprobratio.

Imitari, *Honorantis* est; ut quæ est approbatio vehemens.

Honorare quos quis honorat, *Honorare* ipsum est; nempe Iudicii ejus approbatio.

Operà alicujus uti, in capiendo consilio, vel in rebus arduis, *Honorantis* est; ut Sapientiæ, vel Potentiæ ejus agnitio.

Atque hæc *Honoris* signa, tum in Civitatibus, tum extra, *Naturalia* sunt. In Civitatibus autem, ubi is vel ii qui habent Authoritatem signa *Honoris* constituendi quæcunque volunt, alii sunt *Honorandi* modi.

Civitas Civem *Honorat* impertiendo Titulum, vel Provinciam, vel Negotium quodcunque, si illud *Honoris* signum esse constituerit. *Mardochæum* Rex *Persiæ* tunc Honoravit, quando per Vrbem Regio habitu circumduci illum jussit à viro Principe proclamante, *sic fiet illi, quem Rex Honore afficiet*. Contrà, quod fieri jubet Civitas contumeliæ causa, *Contumelia est*; ut quando idem Rex *Persiæ* cuidam qui rei alicujus bene gestæ præmium petiit, veste Regia amictum incedere, quod rogavit concessit, addendo quod vestem illam gereret ut Regis Scurra. Fons enim Honoris Civilis est Persona Civitatis, dependetque à voluntate ejus qui summam habet in Civitate Potestatem. Itaque Honor Civilis temporarius est, ut Magistratus, Ministerium publicum, Titulus; & aliquibus in locis *Tunicæ* & *Scuta picta*: qui autem his ornantur, *Honorabiles* sunt, atque habentes Gratiæ Publicæ totidem signa. Gratia autem publica Potentia est.

Honorabile est, Possessio, Actio, vel Qualitas quæcunque, si argumentum sit Potentiæ.

Itaque Honorari, Amari, vel Metui à multis Honorabile est; ut signum Potentiæ.

Res prosperæ (dum durant) *Honorabile* est; ut signum favoris divini. Contrà Adversitas, contemptibilis. Divitiæ sunt *Honorabiles*; sunt enim signum Potentiæ. Magnanimitas, Liberalitas, Spes, Fortitudo, Fiducia, *Honorabiles* sunt; oriuntur enim à Potentiæ Conscientia.

Id quod faciendum est, oportunè (id est nec nimis cito, nec sero) determinare, *Honorabile* est; quia natum à contemptu difficultatum & periculorum non magnorum.

Actiones omnes Sermonesque qui nascuntur vel videntur nasci à multa Experientia, Scientia, Iudicio, vel Ingenio, *Honorabiles* sunt. Sunt enim Potentiæ.

Gravi-

Gravitas, quatenus oritur vel videtur orta ab animo negotiis occupato *Honorabilis* est; quia res gerere Potentia est. Sin procedat ab ipsius Gravitatis affectatione, Turpis est. Gravitas enim illa prior similis est tarditati Navis, quæ bonarum mercium onere tardè procedit. Sed gravitas illa posterior similis est motui Navis sola onustæ saburra, ne evertatur.

Clarum esse, id est multis cognitum esse, propter Opes, Actiones, vel Bonum quodcunque *Honorabile*, est; ut signum Potentiæ propter quam cognoscitur.

Claris parentibus ortum esse, *Honorabile* est; quia hujusmodi homines auxilia, & amicos majorum suorum ad se facile transferunt.

Actiones quæ oriuntur ab *Æquitate*, si cum damno fiant, *Honorabiles* sunt; ut signa Animi Magni.

Cupiditates Divitiarum ingentium, & Honorum magnorum, *Honorabiles* sunt; ut quæ signa sunt potentiæ, quam is videtur sibi ea adipiscendi possidere. Cupiditas contra rerum exiguarum, Turpis est.

Quod ad Actionis *Honorem* attinet, modo actio magna & ardua sit, & proinde magnæ Potentiæ argumentum, utrùm justa, an injusta sit, parum refert. Consistit enim Honor in solius Potentiæ existimatione. Itaque Ethnici antiqui, qui Deos quos in versibus suis Adulteria, Cædes, aliasque magnas quidem sed injustas vel immundas actiones commisisse faciunt, non illos (ut existimavere) dehonestabant, sed valde honorabant; & propterea nihil in *Iove* magis celebrabant quam ejus Adulteria, neque in *Mercurio* quam furta & fraudes; in cujus laudibus ab *Homero* ponitur hoc,

Natus mane, die medio *factus Citharœdus*,
Armentum Phœbi fur vespertinus *abegit*.

Antequam magnæ extiterint Civitates, ignominia non erat, sed potius Honorificum, & negotii genus legitimum, si quis terra vel mari prædo erat, ut ex historiis antiquis manifestum est, præsertim Græcis. Etiam hodie in hac nostra parte orbis terrarum, pugna singularis privatorum, quanquam illicita, Honorifica tamen est, & erit, donec excogitatæ fuerint leges, quarum virtute fieri potest, ut qui ad pugnam provocat, vilis, qui provocationi non respondet Honorandus videatur. Quod quî fieri possit non video. Nam promptitudo ad pugnam Fortitudinis signum semper est, quæ in statu hominum naturali Virtus maxima, si non unica est; pugnam autem recusare non natura sed Legibus Virtus fit, & Legibus Natura Fortior est.

Tunicæ & Scuta picta hæreditaria, ubi adjuncta habent Privilegia,

gia, Honorabilia sunt, absque illis non item. Potentiæ enim Insignia talia consistunt in Privilegiis, vel in Divitiis, aliave re quæ in cæteris hominibus æquè Honoratur. Genus hoc Honoris vulgò dicta *Nobilitas gentis*, ab antiquis Germanis videtur derivata. Res enim omnibus incognita est, nisi quibus cogniti sunt mores Germanorum. Neque usquam hodie in consuetudine sunt, ubi illi non aliquando habitaverunt. Græcorum veterum Duces ad bellum exeuntes scuta quidem picta, sed suo quisque arbitrio gestare consueverunt; pauperis, & gregarii militis erat scutum purum. Sed ad filios non transierunt scuta ut pars hæreditatis. Romanorum familiis Insignia quidem erant sua, quæ ad posteros suos descenderunt; nec tamen scuta, sed Imagines Majorum suorum. In *Asia*, *Africa*, & *America* tale nihil est. Proprium erat hoc Germanorum; à quibus in *Angliam*, *Galliam*, *Hispaniam*, & *Italiam* manavit, quo tempore, magno numero, aut Romanis aut sibimet ipsis in his partibus mundi Occidentalibus militaverunt.

Germania enim cum esset antiquitùs (sicut cæteræ gentes) divisa inter numerum ingentem Regulorum exiguorum, sive potius Patrum Magnarum Familiarum, perpetuò inter se bellantium, Reguli illi maximè, ut cooperti Armis à militibus suis dignoscerentur, partim etiam ornamenti causa, Arma sua, aut Scuta, aut Tunicam Imagine ornabant alicujus Bestiæ, vel alius rei; etiam visibilem notam aliquam cassidi imposuerunt, quæ ornamenta sive Insignia Armorum ad filios suos descendebant; & quidem natu maximo, sicut erant à patre gestata, cæteris autem cum nota aliqua distinctionis, qualem Princeps familiæ, (id est Germanicè *heralt*) constituebat. Sed quando hujusmodi familiæ conjunctæ fuerunt, ita ut magna jam Monarchia facta esset, officium hoc Principis familiæ, Scuta sive Insignia constituendi, alii demandatum est, quem nunc appellant *Heraldum*. Atque ex illorum Regulorum sobole orta est maxima & antiquissima, quæ nunc est, in hac parte orbis Nobilitas. Gestant autem aut animalia, rapina & fortitudine nota, aut Castra, Valla, Tela, & ejusmodi notas belli. Nihil enim illis temporibus in pretio tanto erat quantum Virtus Bellica. Postea autem non solum Reges, sed etiam Civitates populares exeuntibus in bellum vel à bello redeuntibus, provocandæ vel remunerandæ virtutis causa, Scuta diversimodò picta concesserunt. Quæ omnia in Historiis antiquis, tum Græcis tum Latinis, ubi de Germanorum gente & moribus verba faciunt, inveniri possunt.

Honoris Tituli, quales sunt *Dux*, *Comes*, *Marchio*, *Baro*, Honorabiles sunt, ut qui significant quantum eos æstimet is, vel illi, qui Civitatis

tatis ſummam habent Poteſtatem. Tituli autem illi fuerunt olim Miniſterii publici, & derivati partim à Romanis, partim à Germanis, & Gallis. *Duces* enim erant, qui Romanorum exercitus duxerunt; *Comites*, qui comitabantur *Duces*; quibus etiam loca capta & pacata, à redeuntibus *Ducibus* regenda & tutanda relinquebantur. *Marchiones Comites* erant, qui regebant Imperii limites. Atque Tituli *Dux*, *Comes*, *Marchio*, in Imperium Romanum introducti ſunt, à conſuetudine Militiæ Germanicæ, circa tempore *Conſtantini Magni*. At *Baro*, Gallorum Titulus videtur eſſe, ſignificatque magnum hominem, vel Magnatem, quorum in negotiis bellicis opera maximè utebantur Reges. Deducta autem videtur vox à Latina *Vir*, unde facilis eſt lapſus ad *Ber*, & *Bar*, quæ Linguæ Gallorum idem ſignificabat quod Latinè *Vir*; inde facilis erat tranſitus ad *Bero* & *Baro*; & inde fiebat Ciceroni vox Latina *Berones*, & poſtea Gallica *Barones*, & Hiſpanica *Varones*. Hæc & alia multa de his ſcripta invenies à *Iohanne Seldeno* in libro de *Titulis Honoris*. Progrediente tempore propter quorundam hominum Potentiam in Regno Angliæ Reipublicæ incommodam, ceſſantibus aut ablatis Titulatorum horum Potentiis, Tituli tandem in Divites, vel bene meritos ad nullam aliam rem collati ſunt, quam ad diſtinguendos Civium ordines, factique ſunt Duces, Comites, Marchiones, & Barones locorum, ubi nec imperium ullum, neque agros habuere.

Dignitas etiam accipitur aliquando pro Aptitudine; ut Dignus ſit is Imperio vel Magiſtratu qui *Idoneus* eſt, id eſt qui qualitatibus illis maximè præditus eſt, quæ ad Imperium & Magiſtratum adminiſtrandum ſunt neceſſariæ. Item Dignus divitiis, qui ſcit illis bene uti.

Dignus etiam dicitur unuſquiſque ejus rei quam meretur. Meritum autem Dignitas nunquam dicitur; nam diſtinguuntur eo quod Meritum præſupponit jus ex promiſſo; Dignitas non præſupponit jus.

CAPVT XI.

De Varietate Morum.

PEr *Mores* intelligo hoc loco, non comendi, veſtiendi, ſalutandi ritus, aliaque Moralia Parva quæ docentur pueri; ſed humani generis qualitates illas, quibus Pax conſervatur, & Civitatis ſtatus confirmatur.

Sciendum autem eſt, vitæ præſentis Fœlicitatem non conſiſtere in

tranquillitate sive requie animi. *Finis* enim *ultimus* & *Summum Bonum*, de quibus loquuntur Ethici Veteres, locum in præsente vita nullum habent. Neque is, cujus Cupiditates ad finem pervenerunt, vivere potest, magis quam is cujus Sensus & Memoria perierunt. *Fœlicitas* progressus perpetuus est ab unâ Cupiditate ad alteram; & adeptio prioris Cupiti, ad adeptionem posterioris Via est. Causa hujus rei est, Quod Objectum Cupiditatis humanæ, non est ut eo semel, & quasi ad momentum temporis fruatur homo, sed ut fruitionem suam securam in futurum reddat. Itaque Actiones voluntariæ non solum eo tendunt, ut bonum procurent, sed etiam ut certum sibi in perpetuum faciant. Sed non eadem via omnium procedunt Actiones, propter diversorum hominum diversas passiones; partim etiam propter differentiam opinionum, quas habent diversi homines circa causas, à quibus res cupita sit producenda.

Primo ergo loco pono, Morem omnium hominum esse, ut perpetuò atque indesinenter Potentiam unam post aliam per omnem vitam persequantur; non quod quis majorem sive intensiorem semper speret, quam qua jam fruitur, neque quod modica Potentia contentus esse non possit; sed quod Potentiam, & bene vivendi facultates præsentes conservare non possit, nisi acquirendo plura. Atque hinc est, quod Reges, quorum Potentia est maxima, ad eam, tum domi Legibus, tum Foris Armis tutandam se convertant. Etiam quando hoc quoque rectè successit, Cupiditas oritur alia nova, aut Famæ aut Voluptatum novarum.

Divitiarum, Honorum, Imperii, vel Potentiæ cujuscunque Cupiditas disponit hominem ad Contentionem, Inimicitias, & Bellum; competitorem enim interficere, vincere, & quomodocunque repellere, competitori alteri ab obtinendum quod cupit, Via est.

Laudis competitio venerationem producit antiquitatis. Nam qui vivunt, cum viventibus, non cum mortuis contendunt, & his plus justo tribuunt, ut ab illis demant.

Cupiditas Otii & Voluptatis disponit homines ad parendum Potentiæ alicui communi; quia propter Cupiditates illas, homines Potentiam quam à sua ipsorum Industria sperare poterant, derelinquunt. Metus mortis violentæ & vulnerum disponit ad idem, & propter causam eandem. Homines indigi iidemque fortes, nec sorte sua contenti; etiam Honoris militaris Ambitiosi disponuntur ad bella & seditiones excitandas, & ad causas eorum alendas; quia sine his militaris gloria nulla est.

Cupiditas Scientiarum, pacisque Artium, disponit ad parendum Poten-

Potentiæ communi; continet enim Cupiditatem Otii, quod sine Potentia alienæ protectione haberi non potest.

Amor Laudis disponit ad Actiones laudabiles, quales placituræ illis sunt, quorum Iudicium magnifacimus; quorum autem personas eorum etiam Laudes spernimus. Cupido Famæ post mortem, idem facit, Quanquam enim post mortem, Laudes hominum non sentimus, ut quæ gaudia sunt, ab ineffabilibus gaudiis absorpta, vel ab indicibilibus doloribus extincta; vana tamen non est, quia Fama prævisa per se placet, atque etiam insuper propter bonum ad posteritatem inde redundaturum. Nam etsi hoc nesciant, imaginantur tamen; quod autem in sentiendo placet, placet etiam in imaginatione.

Majora à Paribus bona accepisse, quam speramus posse retribuere, disponit ad odium secretum, simulque amorem fictum; facitque hominem similem Debitoris, qui non est solvendo; nam talis præsentiam creditoris odit, optatque illum tacitus ibi esse, ubi videri amplius non possit. Beneficia enim obligant; obligatio autem, servitudo est; & obligatio insolubilis servitudo perpetua. Servire autem pari odiosum est. Beneficia autem accepta ab eo, quem agnoscimus superiorem, disponit ad amorem; quia obligatio hæc, depressio nova non est: etiam acceptatio grata, quæ obligantem semper obligat, habetur ubique pro retributione. Beneficia accepisse ab æquali vel etiam ab inferiore, dum spes est retribuendi, disponit ad amorem. Obligatio enim est boni mutui; unde oritur aliquando in Benefaciendo *Æmulatio*, & certamen omnium utilissimum & nobilissimum, cum quis alterum benefaciendo superabit, ubi victori sua placet victoria, & victo ipsum certasse ultio est.

Læsisse alium plus, quàm potest aut vult reparare disponit eum qui læsit, ad odium læsi. Nam aut ultionem expectat vel Veniam, quarum utraque est odiosa.

Damni ab alio metus disponit ad anticipationem, vel ad parandos socios. Nam ut quis vitæ & libertatis securus sit, via alia nulla est.

Qui ingeniis propriis diffidunt, meliùs disponuntur in seditionibus ad victoriam, quam illi, qui se sapientes vel astutos esse putant. Nam hi consulere, illi (metuentes decipi) ferire priores amant. Quia autem in seditionibus homines quasi in procinctu prælii semper sunt, bene inter se consentire, & viribus quotiescunque possunt uti, stratagema melius est, quam quod facile à subtilitate ingenii nasci potest.

Inanis Gloria, quæ nullo innixa fundamento, Virtutum alienarum, quasi suarum Fictio mera est, quos possidet, ad Ostentationem, non

ad Aggressionem urget; quia, cum ad vera pericula ventum est, nihil expectant, præterquam ut vanitas ipsorum detegatur.

Inanis Gloria, quæ pro fundamento habet, vel adulationem aliorum, vel Actionem aliquam præcedentem prosperam quidem, sed fortuitam, eos quos possidet, ad inceptum quidem acuit, in mediis autem periculis deserit. Itaque pallent, tremunt, fugiuntque, vitæ, quæ reparari non potest, prospicientes potius, quam honori, quem resarciri aliquo modo, mendacio forte, posse sperant.

Qui valde sibi videntur periti rerum politicarum, dispositi ad Ambitionem sunt. Quia hujusmodi peritiæ, nisi in negotiis publicis, honor perit. Itaque Oratores eloquentes facile ambitiosi fiunt; nam Eloquentia, tum sibimet ipsis, tum aliis habetur pro Sapientia.

Pusillanimitas cunctatorem facit, qui rerum gerundarum tempora plerumque perdit; quando enim deliberatum est, quantum permittit gerendæ rei necessitas, si quid factu optimum est, non appareat, certum est, non multum interesse, utrum hoc, an illo modo feceris; & per consequens rerum magnarum occasiones, pensitando nugas, amittuntur.

Frugalitas (quanquam in homine privato Virtus) illis quibus ea gerenda sunt quæ multorum hominum vires simul postulant, aptitudinem adimit. Conatum enim debilitat, qui nutriri & conservari Præmio debet.

Eloquentia, cum Blandiloquentia amicos acquirit quibus confidatur; quia illa, ut Sapientia apparet, hæc, ut Amor. Illis si adjungatur existimatio militaris obedientiam acquirit. Nam qualitates illæ duæ priores contra periculum ab ipso, posterior contra periculum ab aliis Cautio est.

Ignoratio causarum disponit, vel potius cogit ad consilium sequendum, & Authoritatem aliorum. Omnes enim, quorum interest, veritatem scire, si propriis consiliis non acquiescant, aliorum, quos se Sapientiores esse putant, nec cur fallerent, vident, consilia sequuntur necessariò.

Ignorare quid verba propriè *significent*, sive quod idem est non posse rectè Intelligere, facit, ut veritatem & falsitatem, atque etiam verba nihil significantia ab aliena sumamus authoritate. Neque enim error, neque contradictio verborum sine perfecto Intellectu potest detegi.

Ab eadem caussa proficiscitur, ut sine studio & intellectu claro, distingui non possit inter unam actionem multorum hominum, & plures actiones unius multitudinis. Exempli causa, differentia magna est

eſt inter actionem Senatorum Romanorum omnium unam, cum interficerent *Catilinam*, & plures actiones Senatorum illorum, qui interfecerunt *Cæſarem*. Itaque qui parum intelligunt verba, pro Actione populi, ſæpenumero accipiunt Actiones quæ fiunt ab hominum multitudine, quanquam ab unius forte inſtigatione natas.

Ignoratio cauſarum & conſtitutionis primæ Iuris, Æquitatis, Legis, & Iuſtitiæ facit, ut homines pro ſuarum actionum regula ſequantur Conſuetudinem, & Exempla temporis præteriti; putantque Injuſtum nihil aliud eſſe, quam quod puniri conſuevit; juſtumque eſſe quod aliquando impune fuit, quaſi pueri, qui boni & mali moris aliam regulam nullam habent, præter Parentum & Magiſtrorum correctiones. Pueri tamen ſua regula conſtanter ſemper uſi ſunt; homines autem adulti à conſuetudine ad rationem, & rurſus à ratione ad conſuetudinem, quoties volunt per contumaciam provocant, rationemque oppugnant, quoties ipſorum commoda oppugnat ratio. Doctrina ergo Iuſti & Injuſti perpetuò diſputatur tum Scriptis tum Armis; doctrina autem Linearum, & Figurarum non diſputatur; quare? Quia in doctrina hac, quænam ſit veritas (quia nullius ambitionem, lucrum, aut cupidinem impedit) pauci curant. Nam ſi Propoſitio hæc Euclidis, *Tres Anguli Trianguli æquales ſunt duobus rectis*, utilitati eorum, qui dominabantur contraria fuiſſet, non dubito quin illa, ſi non diſputata, ſuppreſſa tamen fuiſſet.

Ab Ignoratione Cauſarum remotarum, fit ut eventus omnes imputent homines Cauſis immediatis & inſtrumentalibus; cauſas enim alias nullas vident. Itaque quandocunque onerantur ære Publico, iras exonerant in Publicanos, id eſt Conductores, Exactores, aliosque redituum publicorum Miniſtros, iidemque reprehenſoribus publici regiminis ſeſe aggregant; cumque crimini ſe immerſerint, una cum illis Authoritatem ipſam Supremam oppugnant, vel metu ſupplicii, vel quia ignoſci pudet.

Ignoratio Cauſarum Phyſicarum Credulitatem gignit, eo uſque aliquando, ut ea credantur, quæ ſunt impoſſibilia. Nam quæ ſunt, & quæ non ſunt impoſſibilia, non omnes norunt. Credulitas autem, quia maxima pars hominum in congreſſibus auſcultari ſibi amat, Credulum mendacem plerumque facit: Itaque Ignorantia ipſa ſine alia pravitate hominem non ſolum ad mendacia credenda, ſed etiam ad narranda, & quandoque etiam ad excogitanda aptum reddit.

Futuri temporis Sollicitudo ad cauſarum inveſtigationem homines adigit; quia cauſarum cognitio, rerum præteritarum, rebus præſentibus lucem præferre ſolet.

Causas cognoscendi Amor hominem ab effectus consideratione ad quærendam causam acuit, & rursus causam causæ, & sic deinceps, donec ad cogitationem hanc veniatur, Causam aliquam esse æternam, sive qua prior nulla esse potuit. Adeò, ut, qui profundè in rerum naturalium contemplationem se immerserit, impossibile sit quin inde disponatur ad credendum unum esse Deum & Æternum, quanquam ideam naturæ divinæ, animo concipere non possit. Sicut enim homo, qui cœcus natus est, etsi audierit dicentes alios, se ad Ignem calefieri, ducaturque ad eundem ignem, ut & ipse calefiat; facile cognoscet, esse aliquid eo loco, à quo ipse calefit, quemque homines Ignem vocant; cui autem rei similis sit, imaginari, aut Ideam ignis, qualem videntes habent, habere non potest. Ita homo, à contemplatione ordinis rerum visibilium, earundem causam aliquam esse, quem Deum appellant certus est, nec tamen Imaginem, aut Phantasma ejus inde aliquod animo concipere potest.

Etiam, qui de rerum naturalium causis, parum aut nihil solliciti sunt, illis tamen metus quidam inest, ortus ab eo ipso, quod an sit potentia aliqua necne, qua juvari aut lædi possunt, ignorant; atque ab eo metu proclives sunt ad Suppositionem & Fictionem variarum Potentiarum invisibilium, metuuntque sua ipsorum Phantasmata, invocantque in rebus adversis, laudantque in prosperis, & faciunt denique Deos. Atque inde factum est, ut homines à Phantasmatibus suis innumerabilibus, innumerabiles creaverint sibi Deos. Metus autem hic invisibilium Semen est ejus, quam quisque in seipso *Religionem*, in illis autem, qui diversè metuunt, coluntque *Superstitionem.*

Religionis Semen hoc, cum à pluribus animadversum fuerit, à quibusdam cultum, & in Leges formatum est, opinionesque de causis rerum futurarum variæ adinventæ sunt, quibus putabant, optimè fieri posse, ut alii servire sibi inducerentur.

CAPUT XII.

De Religione.

CUm neque signum neque fructus Religionis nisi in solo homine animadversum sit, non est dubitandum, quin Religionis Semen in homine solo sit, consistatque in aliqua qualitate (aut saltem in aliquo ejus gradu) homini propria.

Primo autem naturæ, humanæ proprium est, Causas investigare even-

eventuum quos vident, alii magis, alii minus, sed omnes, quatenus possunt causas investigant propriæ fortunæ sive bonæ sive malæ.

Secundo, homines omnes, si alicujus rei Principium viderint, concludunt statim, eandem rem Causam habuisse, quæ effecit, ut inciperet eo tempore potius quam alio.

Tertio, quia brutorum animantium fœlicitas in fruitione consistit voluptatum sensualium, ut quæ propter tarditatem ingenii consequentiarum dependentiarumque ordinem non observant; Homo autem, quæ causa, quem effectum producit animadvertit, & quæ res antecessit, & quæ consecuta est, memoria tenet; etiam quando causarum verarum inscius est, causas supponet, quas ipse imaginatur, vel suggerunt alii, quos seipso Sapientiores esse arbitratur.

Ab his Naturæ humanæ proprietatibus nascitur Anxietas. Rerum enim omnium quæ hactenus contigerunt, aut postea contingent, causas esse Homines certò sciunt, conantibusque mala quæ metuunt arcere, & bona quæ cupiunt procurare, temporis futuri sollicitudinem perpetuam evitare impossibile est. Vnusquisque ergo, maximè verò is qui in futurum tempus maximè prospicit, similem Prometheo vitam agit. Nam ut Prometheus (id est, Providentiâ excellens) monti Caucaso (unde satis longè prospicere erat) affixus, quotidie cor devorandum Aquilæ præbuit, ita ut quantum noctibus reficiebatur, tantundem interdiu consumeretur; ita Cor hominis in longitudinem nimiam prospicientis, à metu Mortis, vel egestatis, vel calamitatum, vel curis aliis mordacibus sine intermissione, præterquam in somno, roditur.

Metus hic perpetuus, qui genus humanum in causarum ignorantiâ, quasi in tenebris comitatur, Objectum habet necessariò aliquod. Quia ergo fortunarum suarum causam aliam homines non vident, nihil est quod accusare possunt, præter *Potentiam* aliquam, & *Agentem invisibilem.* Atque hinc fortasse erat, quod veterum Poëtarum aliquis, *Deos primos à Timore factos esse* dixerint. Id quod de Diis (id est, de multis Ethnicorum Diis) verum est. Agnitio verò *Vnici*, *Æterni*, *Infiniti*, *Omnipotentis Dei* ab investigatione causarum, Virtutum operationumque corporum naturalium, quam à Curâ futuri temporis, facilius derivari potuit. Nam qui ab Effectu quocunque quem viderit, ad Causam ejus proximam ratiocinaretur, & inde ad illius Causæ Causam proximam procederet, & in Causarum deinceps ordinem profunde se immergeret, inveniret tandem (cum veterum Philosophorum sanioribus) unicum esse primum Motorum, id est,

unicam

unicam & æternam Rerum omnium Causam, quam appellant omnes *Deum*; atque hoc sine omni fortunarum suarum cogitatione, quarum sollicitudo & Metum gignit, & ab inquisitione Causarum naturalium Animum avertit, simulque tot Deorum fingendorum occasionem præbet, quot sunt fere, qui eos fingunt.

Quod ad Deorum materiam sive substantiam attinet, cogitare aliam vix potuere quam qualem putaverunt esse substantiam Animæ humanæ. Animæ autem humanæ substantiam talem esse arbitrati sunt, qualis est Hominis, vel aliorum Corporum, in somnio vel speculo apparentium species; quam nihil esse aliud præter Phantasma nescientes, substantiam realem esse crediderunt, sed tenuem, & propterea eam *Spiritum* vocabant. Sunt autem *Spiritus* Corpora tenuissima. Tales fuere Ethnicorum *Agentes invisibiles*, nimirum Dii & Dæmones; sed quia modò apparere, modò evanescere solebant, more Phantasmatum, spectra & Vmbras, quàm Spiritus & substantias nominare maluerunt. Corpora tamen esse putabant. Quod autem res eadem & *Spiritus* sit & *Incorporea* intelligi non potest. Spiritus enim loco & figura, id est Terminis & magnitudine suâ aliquâ determinatur; & proinde Corpus est, utcunque tenue & insensile. Illi igitur qui meditatione propria in cognitionem venerunt unius Infiniti, Omnipotentis & Æterni Dei, maluerunt illum supra intellectum nostrum Incomprehensibilemque esse confiteri, quam Naturam ejus per *Spiritum Incorporeum* (præter Scripturæ authoritatem) definire, & deinde confiteri Definitionem illam non esse intelligibilem: Sed Deum esse Spiritum Incorporeum dixerunt fortasse non Dogmaticè, ut Naturam Divinam per ea verba comprehenderent, sed ex intentione piâ Deum Attributo aliquo honorandi, quod Corporum visibilium crassitudinem omnem à Deo removerent.

Deinde, quâ viâ Invisibilia illa Agentia effectus suos produxerunt, id est, quibus causis secundis utebantur, ii qui quid sit *Causam esse* nesciunt (id est, maxima pars Hominum) penitus ignorabant; neque aliter conjicere potuerunt, quam ex observatione & memoria ordinis, quo tempore præterito una res aliam antecessit vel consequuta est, quanquam nullam inter Antecedentia & subsequentia connexionem viderint. Itaque à similibus præteritis similia expectabant futura, sperabantque bonam, aut malam fortunam ab illis rebus quæ nihil omnino speratis contribuebant. Sic Athenienses propter res ad Naupactum à Phormione contra Lacedæmonios bene gestas, illo mortuo, alium elegerunt Phormionem. Item Romani propter res in Africâ contra Annibalem fœliciter gestas à Scipione, in eâdem

Africâ

Africâ Imperatorem elegerunt contra Cæſarem alium Scipionem, ambo infœliciter. Idem aliis locis & temporibus factitatum eſt. Fortunam ſuam alii (poſt duos vel tres caſus ſimiles) perſonæ alicui aſtanti, vel fortunato infortunatove loco tribuerunt. Alii verbis quibuſdam prolatis, quas Incantationes vocant, tantam virtutem aſcribunt, ut Panem in Hominem, Quidlibet in Quodlibet mutari poſſe putent.

Tertiò, Cultus qui Potentiis inviſibilibus, dictante ſolâ Naturâ, exhiberi poteſt, alius non eſt quàm quo homines ſuperiores ſuos colere conſueverunt; nempe ſigna Honoris & Reverentiæ, ut Dona, Preces, Gratiæ, Submiſſio, Alloquia & Geſtus decori, & hujuſmodi alia. Nam Sacrificia cruenta dictamen Naturæ non ſunt, ut quæ ab initio ad Sacrificatores alendos à Civitatibus inſtituta erant. Neque Cultus naturalis videtur eſſe *Iusjurandum*, quia extra ſtatum Civilem Iuramento non eſt locus. Ratio naturalis Cultus alios quàm quos dixi non ſuggerit, ſed quicquid, ultrà eſt, Legibus relinquit ſingularum Civitatum.

Poſtremò, Quod ad modum attinet, quo Agentia hæc inviſibilia hominibus præterita, futura, proſpera & adverſa indicant Natura nihil dictat. Itaque futura ex præteritis conjicientes, ſimile ejus quod Effectum aliquem aliquoties antevertit, pro prognoſtico habent, Effectûs ſimilis ſequuturi.

In his autem quatuor rebus, Metu Spirituum, Ignorantiâ Cauſarum ſecundarum, Cultu eorum quæ timent, & ſumptione fortuitorum pro prognoſticis, conſiſtit Religionis ſemen naturale, quod per hominum Phantaſias, Iudicia, Paſſiones & Conſilia diverſa, adeo diverſas produxit ceremonias, ut quæ Lege in una Civitate comprobantur, in aliâ derideantur.

Semina autem hæc à duobus Hominum generibus culturam nacta ſunt. Primum genus eſt eorum, qui ſecundùm ſuas ipſorum phantaſias, Religionum authores extiterunt. Alterum, eorum, quibus ab ipſo Deo, præcepta & præſcripta Religio fuit. Vtrorumque autem conſilium erat initiatos ſuos ſibi reddere obedientiores. Illorum Religio pars Politicæ, Horum Politica pars Religionis eſt, & Præcepta continet, qualia illis conveniunt qui in Civitatem Dei admittuntur. Illorum Religiones à Legiſlatoribus Gentium, Horum Religio ab *Abrahamo*, *Moſe*, & *Ieſu Chriſto*, qui Regni Cælorum Leges nos docuerunt, inſtituta eſt.

Quod ad Agentium inviſibilium nomina attinet, nihil eſt, ſi modo nomen habeat quod ab Ethnicis aliquibus pro Deo aut Dæmone ha-

bitum non fit; neque res aut locus quem non ab aliquo Spiritu animatum, habitatum, sive occupatum finxerint aliqui.

Mundi materia informis Deus habebatur, dictus Chaos. Cœlum, Terra, Oceanus, Planetæ, Ignis, Venti totidem Dii.

Viri, Fæminæ, Aves, Crocodilus, Vitulus, Canis, Anguis, Porrum, Cæpe, deificata. Omnia ferè loca Dæmonibus plena erant; Campestria Panibus & Panifcis; Silvæ Faunis & Nymphis. Omnis Fluvius & Fons Dæmonem habebat cognomen; Vnaquæque Domus suum Larem; Vnusquisque Homo suum Genium. Plenum erat Dæmonibus Infernum; Larvæ, Lemures, Vmbræ mortuorum omnibus fere locis. Etiam Accidentibus divinitatem attribuerunt, templa ædificarunt, ut Tempori, Diei, Nocti, Paci, Concordiæ, Amori, Contentioni, Victoriæ, Virtuti, Honori, Sanitati, Rubigini, Febri; quæ cum optarent aut metuerent, invocabant, quasi impendentes capitibus Deos. Etiam Ingenia propria invocabant nomine Musarum; Ignorantiam propriam nomine Fortunæ; Luxuriam propriam nomine Cupidinis; Iram propriam nomine Furiarum; Pudenda propria nomine Priapi; proprias denique Pollutiones Incubis & Succubis imputaverunt. Adeo ut nihil esset de quo ut de persona Poëta loqui potuit, quod ab illis aut Deus aut Dæmon non crederetur.

Iidem Religionis Gentium authores, cum Religionis fundamentum animadvertissent esse Causarum ignorationem, & inde innatum hominibus morem fortunas suas Causis adscribendi, nihil ad Effectum attinentibus, obtrudere ignorantibus ausi sunt pro Causis secundis secundos quosdam & ministrantes Deos, Fæcunditatem Veneri, Artes Apollini, Ingenium Mercurio, Ventos Æolo, aliosque Effectus Diis aliis ascribentes. Adeo ut quot sunt rerum agendarum genera, tot ferè veteres Ethnici habuere Deos.

Etiam ad Cultum divinum quem Natura dictat, nempe Oblationes, Preces, Gratiarum actiones, cæterasque antedictas iidem authores Imaginum tum pictarum & sculptarum, tum fusarum adorationes addidere, eo fine ut Populus, id est Ignorantium multitudo Deos ipsos in istis Imaginibus habitare existimaret, & Agris, Templis, Reditibus & Sacerdotibus donaret; quæ omnia Sacra habebantur, id est, solius Sacerdotis commodo destinata, ut Cavernæ, Luci, Sylvæ, Montes, Insulæ integræ quæ illis consecratæ erant. Diis autem istis non modò varias formas ut Hominum, Bestiarum, Monstrorum, sed etiam omne genus Passionum & Facultatum carnalium, ut Sexum, Sermonem, Cupidinem, Generationem (generationem

tionem non modò mixtione inter se Deorum, unde Dii, sed etiam mixtione Deorum cum Hominibus, unde Hybridæ orti, ut Hercules & Bacchus) attribuerunt. Etiam eosdem Deos Adulteros, Fraudulentos, Fures, omnibusque aliis vitiis conspurcatos faciebant, natis à Potentiâ, & quæ Leges humanas, potiùs quàm honorem videntur violare.

Postremò, ad Prognostica Futuri, quæ præter experientiam Præteriti naturaliter nulla sunt, neque supernaturaliter, præter revelationem divinam, iidem authores Religionum Ethnicarum fabulas excogitantes, & colloquia cum Diis simulantes, innumera addiderunt genera Divinationum, hominibusque persuaserunt, præcogni turos se fortunas suas ex Responsis absurdis, vel ambiguis Sacerdotum in Delphis, Delo, aliisque locis, propter Oracula celebribus, Responsis quæ ad eventus contrarios accommodari possent propter ambiguitatem, vel propter mentem Vatis à Vaporibus perturbatam (id quod in locis cavernosis mirabile non est) absurdis; vel ex foliis sybillarum, quarum libri aliquot à Civitate Romanâ (quanquam libri qui eo nomine nunc extant videntur subsequentium temporum figmentum esse) pro Vaticiniis habiti sunt; vel ex hominum mente captorum deliriis, qui dicebatur Enthusiasmus. Hæc omnia Theomantia dici possunt. Deinde, futura prædicebant ex aspectibus stellarum, quæ Horoscopia erat; vel ex suo cujusque Metu vel Spe, quod Præsagium & Thumomantia appellabatur; vel ex prædictionibus Sagarum, quam (propter ficta cum mortuis colloquia) Necromantiam dicebant; vel ex Volatu aut Pastu Avium, quod erat Augurium; vel ex Animalium cæsorum Extis, quæ Aruspicina erat; Etiam ex quolibet Somnio, ex Crocitatione Corvorum, ex lineamentis Vultus & Manuum, ex qualibet Voce fortuitâ, ex quolibet insolito Accidente. Adeo facile est, cujus ignorantiam molliter tractare didiceris, quocunque velis ducere.

Fundatores ergo Civitatum, & Legislatores gentium primi, quibus Populum in obedientia continere consilium erat, sedulò providerunt, Primò, ut præcepta Religionis non ab ipsorum ingenio, sed ab alicujus Dei vel Dæmonis dictamine Populus profecta esse crederet, vel seipsos melioris naturæ homines esse quàm cæteros eo fine, ut Leges suas libentiùs acciperent. Sic Numa Pompilius Religionis Romanæ Ceremonias Nymphæ Egeriæ, Mahometes Religionem suam Spiritui Sancto (apparenti in formâ Columbæ) imputavit. Sic Peruviæ Rex primus, se & Vxorem suam à Sole genitos esse jactitavit. Secundò, ut crederent, quæ Legibus vetita erant, eadem omnia

Diis suis displicitura esse. Tertiò, ut Ceremoniis ritè accurateque peractis placari Deos, neglectis irritari crederent, adeoque Bellorum casus adversos, Pestes, Terræmotus, singulariumque calamitates Cultui neglecto, aut Ceremoniæ alicui prætermissæ imputarent. Quamquam autem apud Romanos veteres ea negare, quæ de Gaudiis & Pœnis post hanc vitam à Poëtis scripta erant; non prohiberetur, & multi magni gravissimique viri ea publicè deriderent, Fides tamen illa magis quàm contraria semper alebatur.

Per has, similesque Institutiones, ad finem suum, nempe Pacem Civitatis, hoc saltem obtinuerunt, ut Populus calamitates suas errori alicui, vel neglectui in agendis Sacris, vel propriis Legum transgressionibus attribuens, minùs contra Rectores suos incitaretur, Ludis, Pompisque Dierum Festorum contentus. Itaque ne statum conturbaret, nulla re præter Dies Festos & Panem indigebant. Omnem igitur Religionem Romani, Terrarum ferè omnium Domini, quæ non habebat aliquid in se Regimini Civili contrarium, facile tolerabant; neque ullius Gentis Religionem Romæ vetitam esse legimus præterquam Iudæorum, qui (cum essent jamdudum sub Regnum Dei) mortali Regi obedire illicitum esse crediderunt. Patet ergò, Religionem apud Ethnicos Politiæ suæ partem fuisse.

Vbi verò per revelationem supernaturalem plantavit Religionem Deus, ibi etiam Regnum sibi condidit peculiare; subditisque suis Leges dedit, non modò circa Officia eorum erga seipsum, sed etiam erga se invicem. Manifestum ergo est, in Regno Dei Politiam & Leges Civiles omnes, Religionis partem esse; ideoque distinctionem Dominii Temporalis & Spiritualis in Regno Dei nullam fuisse. Deus Terrarum quidem omnium Rex est; Nil tamen prohibet quin Gentis alicujus peculiari modo Rex esse possit; nulla enim istic incongruitas est. Totius Exercitûs Imperator, peculiarem tamen sibi habere potest Cohortem aut Centuriam. Sed de Regno Dei tum per Pactum, tum per Naturam fusiùs dicetur infra.

A constitutione Religionum apparet etiam modus, quo rursus in Principia sua prima resolvuntur, nempe in agnitionem Divinitatis, sive Potentiæ supernaturalis simpliciter; quæ agnitio nunquam ita aboleri potest, quin inde novæ Religiones (si Cultores accesserint idonei) germinaturæ sint.

Cum enim Religio omnis formata, ab initio fundata sit in fide quam habet uni alicui Personæ multitudo hominum, quam Personam non modo virum *Sapientem* esse, & *Benevolum*, sed etiam *Sanctum*, & cui Deus voluntatem suam supernaturali modo dignatus sit

sit *Revelare*; necessario sequitur, tunc quando Antistitum Religionis aut *Sapientia*, aut *Benevolentia*, aut *Sanctitas* suspecta sit, aut *Revelationis* indicium omne deest, ut Religio quam sustentatam vellent, nisi Gladius Civilis prohibeat, rejiciatur.

Existimatio *Sapientiæ* in Doctoribus tollitur quoties credi jubent Contradictoria. Sciunt enim omnes, etiam indocti, qui quid sit Contradictio nesciunt, in Contradictoriis alterum esse falsum. Itaque utrumque credi velle indicium est Ignorantiæ, omnemque eorum Doctrinam suspectam reddit. Quanquam enim vera esse possunt quæ sunt supra Rationem Naturalem, verum tamen contra Rationem nihil est.

Existimatio *Sanctitatis* tollitur faciendo dicendove ea, quæ Doctorem, quæ docet ipsum, non credere indicant. Atque facta & dicta talia, quia procedentes in via Religionis procidere aut titubare cogunt, *Scandala* dicuntur, qualia sunt Injustitia, Crudelitas, Hypocrisia, Avaritia, Luxuria, &c. Si quis enim ea quotidie faciat, quæ ab his exurgunt radicibus, quis Potentias Invisibiles illas metuendas esse credet, quibus illi alios terrere vellent.

Existimatio *Benevolentiæ* tollitur, quando non Gregis, sed sua bona quærunt, id est, quando Credenda prædicant quæ credi sibi solis, vel maximè, utilia sunt ad Potestatem vel Divitias comparandas. A quibus enim rebus cuique bonum nascitur, eas res agere censebitur non aliorum, sed sui ipsius causâ.

Postremò, quia unicum est Revelationis Divinæ testimonium Operatio Miraculorum, si quis præter Religionis receptæ Articulos, Articulos novos introducere conabitur sine miraculo edito, fides illi præter eam quam faciunt, Civitatis Leges & Consuetudinis, vel Sanctitas ferè miraculosa, nulla habebitur. Sicut enim in rebus naturalibus vir prudens argumenta naturalia, ita in supernaturalibus signa supernaturalia postulat.

Deficientis fidei causæ modò dictæ in sequentibus exemplis perspicuè apparebunt. Moses qui Populum Israeliticum eduxerat ex Ægypto, dies tantum quadraginta aberat, cum Populus ille per seditionem, relicto vero Deo qui paulò ante ipsos à servitute exemerat, fabricatoque Vitulo aureo, in Idololatriam Ægyptiorum relaberentur. Rursus, postquam Moses, Aaron & generatio illa quæ magnalia Dei viderat in Deserto mortui essent (Iud. 2. 11.) surrexit generatio nova, quæ servivit Baal. Itaque miraculis deficientibus, defecit Fides.

Samuelis filii à Patre Iudices in Bersabe constituti (1 Sam. 8. & 9.)

quia injustè judicaverunt & dona acceperunt, Populus Israëliticus, rejecto Regno Dei, Regem more Gentium popoſcerunt. Itaque deficiente Rectorum Sanctitate, unà defecit fides Populi. Etiam quod ad Euangelii prædicationem primam Oracula per Imperium Romanum omnia ſiluerunt, numeruſque Chriſtianorum quotidie & mirabiliter augeretur, magna ex parte tribui poteſt Sacerdotum Avaritiæ, Spurcitiei, fictiſque vaticiniis, vel ad promerendos Reges, vel ne nihil prædicere viderentur, ambiguis. Nec multum diſſimili de causâ Eccleſiæ Romanæ apud Anglos, nonnulloſque alios Populos enormis poteſtas tandem ſuppreſſa eſt; ceſſante ſcilicet Paſtorum Sanctitate, Populi ceſſavit Fides.

Eadem Eccleſia, introductâ in Religionem Philoſophiâ Ariſtotelis, innumeras inde contexuerunt Scholaſtici Doctrinas ſibi invicem repugnantes & contradictorias, Clericorum non modò ignorantiam, ſed etiam fraudulentiam detegentes. Quæ cauſa altera erat, quare Populus illorum jugum excuteret, Principibus partim volentibus, ut in Anglia; partim prohibere non valentibus, ut in Gallia.

Poſtremò, inter Articulos Fidei quos ad ſalutem neceſſarios declaravit Eccleſia Romana, adeo multi ad Papæ, & ſuorum in Dominiis aliorum Principum habitantium ſubditorum Spiritualium emolumentum manifeſtè tendunt, ut niſi illorum mutua obſtaret æmulatio, non minus facile eſſet Principibus quibuſcunque Poteſtatem illam, etiam ſine Bello, ejicere; quam ex Angliâ ejecta fuit. Quis enim, cujus bono creditur Regis authoritatem nullam eſſe, niſi ab Epiſcopo coronatus ſit, à Chriſto non eſſe, cauſam Ceremoniæ illius in coronandis Regibus, non animadvertit? Regi, ſi Sacerdos fiat, uxorem ducere non licere; utrum Rex in legitimo Matrimonio natus ſit, judicandum eſſe à Curiâ Romanâ; ſubditos Regis Chriſtiani ab Obedientiâ Civili abſolvi poſſe, ſi Hæreticus ſit Rex; Regem (ut Chilpericus Rex Galliæ) Regno privari poſſe; Clericos & Regulares in causâ Criminis à cognitione Civili exemptos eſſe; Indulgentias, Miſſas privatas, aliaque multa Populo ad ſalutem non neceſſaria, quo tendunt, & quantam ad extinguendam Fidem, etiam vivaciſſimam, vim habeant, niſi à Poteſtate Civili & Conſuetudine foveretur nemo eſt qui non intelligit. Itaque Mutationum in Religionibus unam videor mihi cauſam aſſignare poſſe, ingratos Sacerdotes.

C A-

CAPVT XIII.

De Conditione generis Humani quantùm attinet ad felicitatem præsentis vitæ.

TUm Corporis, tum Animæ facultatibus adeo æquales inter se produxit Natura homines, ut quamvis alii aliis viribus aut ingenio præstent, si tamen omnia simul considerentur, differentia tanta non est, ut promittere sibi commodi quicquam possit unus, quod alius sperare æque non potest. Quod attinet ad vim corpoream rarò invenias hominem ita imbecillum, ut fortissimum non possit interficere, vel dolo, vel conjunctione cum aliis quibus periculum est commune. Quod autem attinet ad facultates Animi (verborum artibus, id est scientiarum Regulis generalibus exceptis, quas pauci & in rebus paucissimis possident, ut quæ nec nobiscum natæ sint, nec à Prudentia sine studio acquisitæ) majorem adhuc invenio æqualitatem. Prudentia enim omnis ab Experientiâ est, & omnibus æquali tempore in iis rebus quibus animum æqualiter applicant, æqualiter tribuitur à Naturâ. Id verò quod æqualitatem hujusmodi dubiam videri facit, Opinio tantùm est eorum qui plus justo se æstimant. Nam ferè unusquisque sapientiorem se esse credit multò quam est quilibet è vulgo, id est, quàm est alius quicunque, præter paucos quos propter famam, vel propter consensum cum ipsis solet admirari. Ea enim est natura Hominis, ut quamquam alium aliquem seipso eloquentiorem vel eruditiorem esse confiteatur, prudentiorem tamen esse quemquam, non concedet. Ingenium enim proprium à propinquo, alienum à longinquo quisque spectat. Ingeniorum autem æqualitatis argumentum quantùm ad præsens Institutum attinet maximum est, quod unusquisque suo contentus est.

Ab æqualitate Naturæ, oritur unicuique ea quæ cupit acquirendi spes. Quoties ergo duo idem cupiunt, quo frui ambo non possunt, alter alterius hostis fit, & ad finem sibi propositum (quæ est conservatio propria) alter alterum conatur subjugare vel interficere. Itaque cui animus est vicinum aggrediendi, si nihil sit, quo deterreatur præter vim unius hominis, quoties unus aliquis agrum paulò commodiorem possederit, conseverit, plantaverit, inædificaverit, expectandi sunt alii viribus conjunctis parati, non modo laboris ejus omnem fructum, sed etiam vitam, vel libertatem sublaturi, idem rursus passuri ipse à se fortioribus.

In

In tanto, & mutuo hominum metu, securitatis viam meliorem habet nemo Anticipatione; nempe ut unusquisque vi & dolo ceteros omnes tam diu subjicere sibi conetur, quàm diu alios esse, à quibus sibi cavendum esse viderit. Neque hoc majus est, quam & conservatio sua postulat, & ab omnibus concedi solet. Quoniam enim sunt, qui animi & gloriæ causâ universum terrarum orbem superare vellent, nisi alii (alioqui modicis contenti finibus) potentiam suam alios invadendo augerent, sed tantummodo se & sua defendere conarentur, subsistere diu non possent. Itaque Dominii acquisitio per vim unicuique, ut ad conservationem propriam necessaria, concedi debet.

Præterea, in Congressibus, ubi potentia nulla est, quæ omnes coërcere possit, voluptas nulla, sed contra Molestia per Naturam esset. Unusquisque enim tanti à cæteris fieri vellet, quanti ipse sese æstimat, & ad signum omne neglectionis conatur quantùm audet (id est ubi nulla extat potentia communis) quantùm ad mutuas cædes sufficit ulcisci; scilicet, ut alteri ab alteris majorem sui æstimationem à spectantibus exemplo ultionis extorqueant.

Itaque in Naturâ humanâ simultatum inveniuntur tres præcipuæ causæ, *Competitio*, *Defensio*, *Gloria*; quarum prima ad Domiuium, secunda ad Securitatem, tertia ad Famam spectat. A primâ est, quod de Lucro; à secundâ, quod de Salute; à tertiâ, quod de Nugis pugnetur; nimirum de Verbo, de Risu, de Opinione, de omni signo, Parvipendii, sive Ipsorum, sive Cognatorum, Amicorum, Patriæ, Professionis vel Nominis.

Manifestum igitur est, quamdiu nulla est Potentia coërciva, tamdiu conditionem Hominum eam esse quam dixi Bellum esse uniuscujusque contra unumquemque. Consistit enim natura *Belli*, non in Pugna, sed in tractu aliquo temporis, quo durante, Voluntas Armis decertandi est manifesta. Itaque in naturâ Belli, sicut in naturâ Tempestatum considerandum est Tempus. Nam ut unus Imber non denominat Tempestatem humidam; ita neque Pugna quælibet denominat Bellum. Tempus autem Bello vacuum, *Pax* est.

Quicquid ergo Bello omnium contra omnes naturaliter adhæret, idem conditionem hominum, sine aliâ securitate quam quæ à cujusque robore & ingenio expectari potest, necessariò comitatur. In conditione autem tali locus Industriæ nullus est, quia nullus fructus. Nullus ergo Terræ cultus, nulla Navigatio, Ædificia commoda nulla, Instrumenta quibus quæ majoribus indigent viribus moveantur, nulla faciei telluris cognitio nulla, Temporum computatio

tatio nulla, nullæ Artes, neque Societas; ſed quod graviſſimum eſt, mortis violentæ metus, & periculum perpetuum, vitaque hominum ſolitaria, indiga, bruta & brevis.

Illis qui hæc non penſitaverunt mirum fortaſſe videbitur, Naturam homines diſſociaviſſe, & ad mutuam cædem aptos produxiſſe; & tamen hoc perſpicuè illatum eſt ex natura Paſſionum, & præterea Experientiæ conſentaneum. Cogita enim, quando Iter ingrederis, cur Comites quæris, Arma geſtas; quando dormitum is, fores claudis, Arcas obſeras, idque legibus & miniſtris armatis ad omnem violentiam ulciſcendam paratis, qualem habeas opinionem de concivibus, de vicinis & de domeſticis. Nonne cautelâ iſtâ tuâ genus humanum æque accuſas atque Ego? Neutri Naturam accuſamus. Paſſiones hominum peccata non ſunt, neque quæ inde oriuntur actiones, quamdiu, quæ illas prohibeat, poteſtatem nullam qui faciunt, vident; neque enim Lex cognoſci poteſt quæ non ſit lata; neque ferri, quamdiu in legiſlatorem conſenſum non ſit. Sed quid hominibus doctis conamur demonſtrare id quod ne Canes quidem ignorant, qui accedentibus oblatrant, interdiu quidem ignotis, noctu autem omnibus.

Sed omnium in omnes (inquiet aliquis) Bellum nunquam erat. Quid, nonne fratrem ſuam Abelem invidiâ interfecit Cain, tantum facinus non auſurus, ſi communis potentia quæ vindicare potuiſſet tunc extitiſſet? Nonne hodie, multis in locis ita vivitur? *Americani*, excepto quod per familias parvas legibus paternis ſubditi ſunt, quarum familiarum concordia ſimilitudine ſolâ Cupiditatum ſuſtinetur, ita vivunt. Qualis etiam vita hominum eſſet nulli potentiæ communi ſubditorum, ex vitâ eorum cognoſci poteſt, quibus Bellum eſt Civile.

Quamquam autem tempus nunquam fuerit, in quo unuſquiſque uniuſcujuſque hoſtis erat, Reges tamen & Perſonæ ſummam habentes poteſtatem, omni tempori hoſtes inter ſe ſunt. Semper enim alii aliis ſuſpecti ſunt, more ſtantes gladiatorio, armis oculiſque intentis, id eſt caſtellis & præſidiis ad confinia collocatis, & exploratoribus in hoſtico latitantibus, quæ eſt conditio Belli. Sed quia ſubditorum ſaluti provideri aliter non poteſt, non ſequitur inde miſeria illa, quæ privatorum hominum libertatem plenam ſequutura eſſet.

Præterea Bello omnium contra omnes conſequens eſt, ut nihil dicendum ſit injuſtum. Nomina Iuſti & Injuſti locum in hac conditione non habent. Vis & Dolus in Bello Virtutes Cardinales ſunt. Neque ſunt Iuſtitia & Injuſtitia Corporis aut Animæ facultates; nam ſi eſſent, homini ineſſe poſſent qui in mundo ſolitarius eſſet & unicus.

Qualitates quidem Hominis ſunt, non autem quatenus Hominis, ſed quatenus Civis. Eidem conditioni hominum conſequens eſt, ut nullum ſit Dominium, nulla Proprietas, nullum Meum aut Tuum, ſed ut illud uniuſcujuſque ſit, quod acquiſivit, & quamdiu conſervare poteſt. Atque hæc ſufficiant dicta de conditione Humanâ merè Naturali; à qua tamen partim à Ratione, partim etiam à Paſſionibus liberari potuit.

Paſſiones quibus homines ad Pacem perduci poſſunt, ſunt Metus, præſertim verò Metus Mortis violentæ, & Cupiditas rerum ad bene vivendum neceſſariarum, & ſpes per induſtriam illas obtinendi. Pacis autem articulos quoſdam ſuggerit Ratio, quæ Leges ſunt Naturales; de quibus fuſiùs dicemus in duobus Capitibus proximè ſequentibus.

CAPUT XIV.

De duabus primis Legibus Naturalibus, & de Contractibus.

IUs Naturale eſt Libertas, quam habet unuſquiſque potentiâ ſuâ ad Naturæ ſuæ conſervationem ſuo arbitriò utendi, & (per conſequens) illa omnia quæ eò videbuntur tendere, faciendi.

Per Libertatem intelligo (id quod ea vox propriè ſignificat) externorum impedimentorum abſentiam.

At Lex Naturalis Præceptum eſt, ſive Regula generalis Ratione excogitata, quâ unuſquiſque id quod ad damnum ſuum ſibi tendere videbitur facere prohibetur. Etſi autem vocabulis Ius & Lex promiſcuè ſæpenumerò utantur ſcriptores, diſtingui tamen debent. Conſiſtit enim *Ius* in faciendi vel non faciendi Libertate; ſed *Lex* ad faciendum obligat vel ad non faciendum. Itaque Ius & Lex differunt ut Libertas & Obligatio, quæ circa eandem rem ſunt inconſiſtentes.

Quoniam autem conditio hominum (ut præcedente Capite oſtenſum eſt) eſt conditio Belli omnium contra omnes, & propterea unuſquiſque ſuâ ipſius ratione gubernatur; & quia nihil eſt, quod in vita contra hoſtem defendendâ utile ei aliquando eſſe non poſſit, ſequitur in conditione hominum Naturali omnium in omnia Ius eſſe ipſis hominum corporibus non exceptis. Quamdiu ergo Ius illud retinebitur, nulla cuiquam, etſi fortiſſimus ſit, ſecuritas eſſe poterit. Rationis ergo Præceptum ſive Regula generalis eſt, *Pacem quidem, dum ejus obtinendi ſpes eſt, quærendam eſſe; quando autem haberi non poteſt, auxilia undecunque quærere; & illis uti licitum eſſe.* Regulæ hujus pars prima conti-

continet legem Naturæ primam, Pacem quære & persequere; secunda est Iuris Naturalis summa, *Omnibus viis & modis seipsum defendendi Ius unicuique esse.*

A lege Naturæ primâ oritur secunda, *Oportere unumquemque quoties Paci & defensioni propriæ provisum erit, à Iure suo in Omnia, (cæteris idem facere paratis) decedere, contentumque esse eâdem libertate quam cæteris concedi vellet.* Quamdiu enim faciendi omnia, quæ vult, Ius retinet, tamdiu Bellum manet. Verùm si cæteri Iura sua in omnia deponere recusent, neque ille suum deponere obligatur. Alioqui cæteris in prædam potius se exponere, quod Natura non postulat, quam Pacem persequi putaretur. Atque hæc Lex eadem est cum illâ Euangelii, *Quicquid vobis fieri vultis id facite aliis*; & cum illâ omnium Gentium, *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.*

In rem aliquam Ius suum *deponit, qui libertate illa se privat quam habet cæteros impediendi quò minùs quilibet eorum Iure suo utatur in rem eandem.* Nam qui Iuri suo renuntiat, vel Ius suum transfert, Ius novum quod per Naturam non ante habuit nemini tribuit, quia omnibus in omnia Ius erat; sed cedit ei tantum, eo fine ut Ius quod ante habuit sine impedimento à se orto liberè fruatur, à se inquam orto, non ab alio. Itaque quod alteri accedit ex Iure alieno in se translato, nihil aliud est quàm sublatio impedimentorum à parte solius transferentis.

Deponitur Ius vel simplici *Renuntiatione*, vel *Translatione* ad alium. Simpliciter Renuntiat, qui in medium abjicit, nemini tribuens. Transfert, qui certo alicui concedit. Vtrovis autem modo faciat, Ius habentem, quin re utatur, impedire non debet; esset enim hoc suum ipsius actum irritum facere. Injustitia enim Injuria etiam dicitur ex eo, quod (deposito ante Iure) absque Iure impedimentum fit. Est enim in controversiis hominum Injustitia similis ejus, quam in Scholis Absurditatem vocant. Sicut enim iis quæ initio supposita erant contradicere *Absurdum*; ita quod faciendum voluntariè susceperis, irritum facere, Injustum appellatur. Modus autem, quo quis Iuri suo Renuntiat vel Ius suum Transfert, talis est; signo, vel signis idoneis voluntariè declarat, tali Iuri se Renuntiare, vel Renuntiasse; vel ad hunc Ius suum se Transferre, vel Transtulisse. Sunt autem Signa illa vel Verba, vel Facta, vel (ut plerumque fit) utraque. Atque hæc sunt Vincula illa quæ non à suâ Naturâ, sed à Metu damni; à Promissi violatione robur habent.

Quotiescunque Ius suum derelinquit quis, vel transfert, eâ causâ id facere intelligitur, ut sibi reciprocè ab eo, cui translatum est Ius aliquod vel aliud bonum accipiat. Nam qui prior transtulit, volun-

tariè id fecit; Voluntatis autem objectum semper Bonum est aliquod Volenti. Sunt autem res aliquæ, quæ neque Verbis, neque aliis signis transferri aut relinqui possunt, quia cui bono id fecerit, intelligi non potest. Idem de Vulneribus & Incarceratione dicendum est. Secundò, Ius contra vim se defendendi necessariò retinetur; Nam qui se defendit, quousque vis progressura est, ignorat. Tertiò, finis propter quem Relictio vel Translatio Iuris introducta est, alius non est, quàm vitæ & mediorum ad vitam conservatio. Si quis ergo Verbis, signisve aliis spoliare se fine, propter quem illis usus esse intelligitur, id fecisse voluntariè existimandus non est, sed (per ignorantiam) verborum & signorum illorum vim non intelligens.

Translatio Iuris mutua *Contractus* dicitur. Differunt autem inter se *Ius transferre* & *Rem transferre*, sive *tradere*. Traditur Res eodem tempore aliquando quo Transfertur Ius, ut fit in Emptione & Venditione, quando alter Pecuniam alter Mercem simul cum Iure Transfert; aliquando etiam Transfertur Ius, antequam Tradatur Res.

Præterea, alter Contrahentium ad tradendam Rem, vel ad Contractum exequendum altero prior esse potest; tunc posteriori *Credi* sive *Fides haberi* dicitur; & Promissio ejus *Pactum* dicitur; & non præstitisse, *Violatio Fidei*.

Quando Translatio Iuris mutua est, Contrahentium autem alter Ius vel Rem transfert, spe Amicitiæ vel Officii ab eo cui transfert, vel existimationis causâ apud alios, vel ex Charitate, talis Translatio *Donatio* & *Gratia* appellatur.

Contractuum Signa expressa, sunt Verba; debent autem prolata esse de Tempore Præsente, vel Præterito, ut *Do*, *Dedi*, *Concedo*, *Concessi*. Nam si de Futuro sunt, ut *Dabo*, *Concedam*, continent quidem transferendi Iuris promissionem, sed nondum quicquam transferunt.

Contractûs Signa per Consequens, interdum sunt Consequentiæ Verborum; interdum consequentiæ Silentii, interdum consequentiæ Actionum, interdum etiam consequentiæ Omissionum. In universum autem Signum Contractûs per Consequens, est quicquid Contrahentis Voluntatem Contrahendi satis indicat.

Verba sola, si de Futuro sunt, Donationis Signum idoneum non est. Nam Verba hæc *Cras dabo*, significant nondum Dedisse, & proinde Ius nondum Translatum esse, sed Manere. Sin de Præsenti, vel Præterito sint, ut *Do*, vel *Dedi habendum Cras*, tunc Ius Crastinum rectè Transfertur, idque Vi Verborum, etsi Voluntatis Signum aliud nullum sit. Magna enim differentia est inter *Volo hoc tuum esse Cras*, & *Cras tibi hoc Dabo*. Nam illic *Volo*, Præsentem & certam Volun-

Voluntatem; hic Futuram, id eſt incertam, id eſt, nullam indicat; quia Voluntatis ſuæ Craſtinæ dominus nemo eſt. Illic ergo Ius de Præſente debet intelligi.

Athlotheta in certamine Curſûs pervenienti ad metam primo, præmium promittit Verbis de Futuro; debitum tamen illi præmium eſt, quamquam gratis datum, quia niſi id voluiſſet Athlotheta, illos ad certamen non invitaſſet.

In Contractibus etiam Ius tranſit per Verba de Futuro, nempe ubi Tranſlatio Iuris mutua eſt. Nam qui promiſit, ideo Transferre Ius ſuum velle intelligitur, quia Bonum propter quod promiſit jam accepit. Alioqui is qui promiſit præſtiturus non eſſet. In Emptione ergo & Venditione, aliiſque Contractibus, Promiſſio tantum valet, quantum Pactum.

Qui in Contractû prior præſtat, præſtationem alterius facit debitam. Sic in certamine, vel quando projiciuntur Nummi præripienti habendi, præmium illud victori, vel præripienti Iure proprium eſt. Nam in ipsâ certaminis indictione Ius Transfertur.

Verùm, ſi Contractus fiat, quo neutes Contrahentium ſtatim præſtare obligantur, ſed ad diem certum Futurum, Pactum illud in merâ conditione Naturæ, id eſt in Bello, ſi quæcunque interveniat ſuſpicio de præſtando, invalidum eſt. In Civitate non item. Nam qui prior præſtat, in caſu priore incertus eſt, an præſtiturus ſit alter; in Civitate certus eſt, quia eſt qui cogat. Itaque niſi Potentia communis aliqua ſit coërciva, is qui prior præſtat ſeipſum hoſti prodit, præter Ius Naturale ſe & ſua defendendi.

Suſpicionis autem, quæ Pactum invalidum reddere poſſit cauſa debet eſſe aliquid quod Pactum ſequitur, ſignumque ſit Voluntatis non præſtandi; alioqui Pactum irritum facere non poteſt. Quod enim impedire non potuit quin promiſeris, impedire non debet quin promiſſum præſtes.

Qui Ius aliquod transfert, etiam uſum rei, quantum in ſe eſt, unà transfert. Ut qui agrum vendit, herbam & quodcunque agro innaſcitur vel inædificatur ſimul vendit; Et qui Molendinum vendit, aquam, quâ agebatur, avertere non debet. Et qui Regendi ſummam Poteſtatem alicui transferunt, intelliguntur iidem Ius dediſſe exigendi Pecunias ad Milites alendos, & creandi Magiſtratus & Miniſtros publicos.

Paciſci cum Brutis, quia Sermone carent, quo Voluntates ſignificare poſſunt, impoſſibile eſt.

Paciſci cum Deo, niſi mediante aliquo, quem Deus alloquatur,

vel locum Dei teneat, impoſſibile eſt; aliter enim, an Deus etiam pactus ſit, nec ne ignoramus. Itaque qui vovet Deo aliquid, quod contra Legem Naturalem ſit, fruſtra vovet, quia illicitum eſt; Sin Lege Naturali mandatum ſit fruſtra eſt, quia Vovens, non Voto ſuo, ſed Naturæ Lege obligatur.

Materia, ſive objectum Pactorum ſemper aliquid eſt, de quo deliberari poteſt, propterea quod Deliberatio, quæ eſt actus Voluntatis, intelligitur ſemper de futuro, & de eo, quod à Paciſcente fieri poſſibile exiſtimatur.

Itaque Promittere ea, quæ Impoſſibilia eſſe ſcimus, Paciſci non eſt. At ſi contingat, poſt Impoſſibile eſſe, quod credebatur Poſſibile, Pactum validum eſt, obligatque ad præſtandum (non rem Promiſſam) ſed tantundem; ſin hoc quoque ſit Impoſſibile; ad conatum præſtandi quantum poteſt.

Pactis liberamur duobus modis, ſi præſtiterimus, vel ſi condonatum ſit. Eſt enim Præſtatio omnis Pacti terminus naturalis; Condonatio autem eſt Libertatis reſtitutio, ſive remiſſio Iuris obligationem conſtituentis.

Pactum etiamſi Metu extortum ſit, in conditione tamen hominum naturali validum eſt, ut ſi paciſcar cum hoſte, ſervandæ vitæ causâ, pecuniam dare, præſtare teneor. Contractus enim eſt, in quo alter Ius in Vitam, alter in Pecuniam transfert. Itaque ubi nulla Lex alia ſit (ut in conditione naturali) quæ Præſtationem prohibeat, Pactum validum eſt. Sic bello captus, ſi libertatem eâ conditione acceperit, ut pretium redemptionis poſt ſolvat, ſolvere obligatur. Etiam Princeps cum Principe fortiore, ſi Pacem incommodam Metu fecerit, obſervare debet, niſi (ut ſupradictum eſt) cauſa aliqua nova & juſta oriatur, quæ excuſet. Item in Civitate, ſi à Latrone vitam redimere promiſſâ pecuniâ coactus fuero, præſtanda pecunia eſt, niſi Lex Civilis prohibeat. Quicquid enim facere licitum eſt non obligato, idem licitè paciſci poſſum propter Metum. Quod autem licitum eſt paciſci, illicitum eſt non præſtare.

Pactum prius poſterius invalidum reddit. Iure enim quod quis tranſtulit hodie, cras carebit.

Si quis ſe ſeipſum non defenſurum eſſe contra vim paciſcatur, Pactum invalidum eſt. Nam (ut ante oſtenſum eſt) Ius ſe defendendi contra Mortem intentatam, vulnera, incarcerationem (quorum fugiendorum causâ Ius in omnia naturali depoſitum eſt) deponere nemo poteſt. Nam etſi aliquis rectè paciſci poſſit ſic, *Niſi hoc vel illud fecero occide*, paciſci tamen non poteſt ſic, *Niſi hoc vel illud fecero, occi-*

ſuro

fure non resistam. Eligit enim homo naturaliter minus malum, id est periculum à resistentiâ, potiùs quàm malum majus, nempe Mortem certam. Atque hæc norunt omnes qui condemnatos sive ad carcerem, sive ad Mortem armati ducunt.

Si quis paciscatur seipsum accusare, nisi certus veniæ fiat, Pactum invalidum est. Nam in conditione Naturæ ubi non sunt Iudicia, nullus est accusationibus locus. In statu autem Civili, accusationem sequitur supplicium; cui, cum sit vis, nemo obligatur non resistere. Idem verum est de accusatione eorum quorum condemnatione conjicimur in Miseriam, quales sunt Pater, Vxor, aliique Necessarii; testimonium enim eorum, utpote invitùs dictum à Naturâ ipsâ corrumpi præsumendum est, neque ergo recipiendum. Neque accusationes expressæ per tormenta pro testimoniis habendæ sunt: Tormenta enim explorationi tantùm inserviunt, & quicquid tortus confitetur, ad relaxationem cruciatuum spectat, non ad torquentium instructionem. Sive enim verâ sive falsâ confessione se expediat, Iure id facit, Iure inquam vitam propriam conservandi.

Verba per se (ut ante dixi) homines ad Pactorum præstationem constringendi vim non habent. Duo autem ei rei auxilia tantum sunt, nimirum Metus Damni à violatione Pacti, vel quia fallere (ut signum Impotentiæ) dedignentur. Posterior hæc causa Generositas adeo rara est, ut in rationes venire non debeat. Solus Metus considerandus est, isque duorum generum, quorum alter est Metus Potentiarum invisibilium, alter Metus Potentiæ humanæ; & prior quidem Metus est majoris Potentiæ; posterior autem major Metus. Metus prior à suâ cujusque Religione est, ineratque hominibus ante omnem Societatem Civilem. Posterior Metus cum Civitatibus natus est; sed ad cogendos homines ad Pactorum præstationem non sufficit. In conditione enim Naturæ differentia Potentiarum non discernitur, nisi per eventum Belli. Itaque ante Societatem Civilem, & quoties Societas Civilis per Bellum interrumpitur, nihil est, quo Pacta confirmari contra Cupiditates hominum meliùs possunt, quam Metus Agentis invisibilis, quem vocant omnes Deum, diversis Ritibus adorantes. Ad firmanda ergo Pacta Paciscentibus necessarium visum est, ut per Deum quem metuebant Pacta sua se præstituros esse jurarent. Iuramentum autem est *Promissioni adjuncta formula Orationis, quâ qui promittit, nisi promissum præstiterit, Deum Vltorem invocat.* Formula apud Romanos hujusmodi erat, *Mactet me Iupiter, sicut ego macto hanc bestiam*; & apud nos, *Hoc faciam ita me juvet Deus.* Atque hæc facie-

faciebat cum Ceremoniis Ritibusque unusquisque Religionis propriæ, ut tantò magis à Iuramenti violatione deterreretur.

Constat hinc, Iuramentum aliâ formâ juratum, quàm quæ est secundum Religionem Iurantis, infirmum esse. Constat item Iuramentum non esse, nisi per Deum Iurantis. Quamquam enim Ethnicorum aliqui per Reges suos Iurare soliti sunt, simul tamen intelligi Divinum illis honorem à se tribui voluerunt. Iuramenta autem illa non requisita, sed voluntaria, frequenter jurata, Iuramenta propriè dicta non sunt, sed Nominis Divini abusio, nata ex pravâ consuetudine omnia nimium vehementer asserentium.

Constat denique, quòd Obligationi, à Iuramento nihil additur. Pactum enim, si licitum sit, obligat per vim Legis Naturalis sine Iurejurando; sin illicitum sit, ne addito quidem Iurejurando obligare potest.

CAPVT XV.

De Legibus Naturæ aliis.

A Lege Naturæ, quæ impedientia Pacem humanam Iura relinqui jubet, sequitur Lex Naturæ tertia, *Præstanda esse Pacta.* Nam atque eo Ius in omnia frustra deponitur, manetque omnium contra omnes Bellum.

Atque in hac Lege consistit natura Iustitiæ. Vbi enim non præcessit Pactum, ibi Ius nullum est translatum, sed omnia omnium sunt. Nihil ergo est Injustum. Manifesta hinc est Injustitiæ Definitio, *Injustitia est Pactorum non Præstatio*, sive (quod idem est) *Fidei datæ Violatio.* Iustum autem est, quod Injustum non est.

Quoniam autem Pacta Fidei mutuæ (ut ante ostensum est) propter Metum unius, ne alter fallat, invalida sunt, etsi origo Iustitiæ sit Pactum, Pactum tamen non præstare, ubi causa Metus sublata non est, non est Injustitia. Sublata autem non est, manente Iure omnium in omnia. Vocabula ergo *Iustum* & *Injustum* ante Potentiam Civilem, quæ Violationem Pactorum ulcisci posset, & cuique Proprietatem suam Pactis acquisitam stabilire, usurpata non fuerunt. Idem intelligitur ex receptâ in Scholis Iustitiæ Definitione, *Iustitia est Voluntas, constans suum cuique tribuendi.* Nam ubi *Suum* non est, id est, ubi *Proprium* non est, ibi *Injustum* nihil est; & ubi *Civitas* non est, nihil est *Proprium*. Iustitiæ autem essentia consistit in Præstatione Pacto-

Pactorum, quæ tunc valida esse incipiunt, quando constituta est Civitas; Itaque Civitas, Proprietas Bonorum, & Iustitia simul nata sunt.

Dixit Insipiens, Non est Iustitia. Conservationis suæ singuli & soli curam gerunt. Rationis ergò est, ut faciant singuli, quicquid eò conducere sibimet ipsis videbitur, id est, Pacta facere vel non facere, custodire vel non custodire arbitrio suo. Pacta facere licitum esse non negat, nec observationem eorum Iustitiam vocari, Violationem Injustitiam. Sed Injustitiam (sublato timore Dei) consistere aliquando posse dicit cum rectâ Ratione. Regnum (inquit) Dei acquiritur Violentia; quid si ab homine acquiri possit per Violentiam injustam, anne contra rectam Rationem esset, cum impossibile esset, ut inde ullum sibi malum, sed summum bonum sequeretur? Si contra Rationem non est, quomodò contra Iustitiam est? At hujusmodi ratiocinatione ortum est, ut ab aliquibus Scelera prospera Virtutes existimatæ sint; utque Fides, regnandi saltem causâ violanda esset. Crediderunt Ethnici, Saturnum cœlo expulsum à Iove esse, qui Iovem tamen Injustitiæ ultorem existimaverunt. Etiam, Iurisprudentium nostrorum aliqui hæredem Regni, etsi Proditor sit, statim ac moritur Rex, in Regnum succedere debere. Hujusmodi facinora quocunque nomine appellata contra Rationem (inquit) non sunt; quia omnes omnium Actiones voluntariæ tendunt naturaliter ad bonum sibimet ipsis, & maximè rationales sunt, quæ eò maximè tendunt. Verumtamen ratiocinatio hæc, utcunque speciosa, falsa est.

Quæstio enim non est de Promissis mutuis in conditione hominum naturali, ubi nulla est Potentia cogens; Nam sic Promissa illa Pacta non essent; sed existente Potentiâ, quæ cogat, & alter promissum præstiterit, ibi quæstio est, an is, qui fallit cum Ratione, & ad bonum proprium congruenter fallat. Ego verò contra Rationem, & imprudenter facere dico. Primò enim in Civitate, si quis id faciat, quod (quantùm Prospici, & Ratione intelligi potest) ad suam ipsius tendit destructionem, quanquam improvisum aliquod accidat, quod eventum felicem efficiat, factum nihilominus fuisse imprudenter, quia improvisum. In conditione autem naturali, ubi unusquisque uniuscujusque hostis est, sine ope Sociorum securè vivere nemo potest. Hominem autem, qui Pacta fallere Rationis esse putat, in Societatem (quæ mutuis Pactis ad singulorum defensionem initur,) quis (nisi per inscitiam) admittet, aut admissum retinebit? Quare, aut ejectus peribit, aut quod ejectus non sit, alienæ debebit inscitiæ, quod est contra rectam Rationem. Etiam ipsa Regni Cœlestis

per Injustitiam acquisiti Suppositio ridicula est; per solam enim Iustitiam acquiri potest.

Præterea, Supposito quod Regnum acquisitum sit per Rebellionem, etiam sic contra rectam Rationem acquisitum erit; tum quia successus tales ab initio incerti sunt, tum quia exemplo suo docentur alii tantundem audere contra ipsos. Pactorum ergo observatio, Rationis præceptum est, id est, Lex Naturalis.

Sunt alii, qui Præcepta, quæ ad conservandam vitam præsentem conducunt, Leges Naturæ esse negant, sed illa quæ ducant ad felicitatem Vitæ æternæ; ad quam conducere aliquando dicunt Pactorum violationem, quæ violatio propterea Iusta est. Atque hi sunt, qui Pietatis opus esse dicunt, Reges suos prætextu Religionis Bello persequi, deponere & interficere. Sed quoniam statûs humani post mortem Scientia nulla est, sed tantummodo Fides, hominibus certis habita, dicentibus se id Scire supernaturaliter, vel accepisse ab aliis supernaturaliter scientibus, & sic alii ab aliis ascendendo, Violatio Pactorum juxta illorum sententiam non Legis Naturalis, sed supernaturalis violatio est. Legem autem supernaturalem habemus nullam præter Scripturam Sacram. Ea autem Obedientiam Regibus præstare, & Pacta observare passim præcipit.

Alii rursus, Pacta observanda esse concedunt, præterquàm cum Hæreticis. Sed hoc quoque iniquum est. Nam si vitium Personæ satis causæ sit Pacti violandi, satis etiam causæ debebat esse non Paciscendi.

Iustum & Injustum vocabula, aliud *Hominibus*, aliud *Actionibus* attributa significant. Hominibus attributa Morem vel Habitum significant, ut Virtutem aut Vitium. Sic Homo cui constans est voluntas Ius suum unicuique tribuendi, etsi Actiones ejus aliquando Injustæ fuerint, ipse tamen Iustus est, modo Iustitiam amet, vel quod Injuste fecerat, etiamsi clam sit, ipse damnet, factum nollet, damnum, si quod factum sit, resarciat quantum potest. Injustus contra est, qui Iustitiam negligit, etsi Metu, vel alia causâ sinistrâ nemini unquam Injuriam fecisset; Id quod Iustitiam veram & facere, & condire solet, & est Animi generositas quædam quicquam fraudi & perfidiæ deberi dedignantis. Iustitiæ autem Actiones denominant hominem (non *Iustum* sed) *Insontem*; ut contra Injustitiæ Actiones, id est Injuriæ, non *Injustum*, sed *Sontem*.

Præterea, Injustitia Hominis est Animi ad Injuriam faciendam Habitus, Injustum faciens etiam ante quàm facta sit Injuria propter voluntatem faciendi. Sed Injustitia Actionis Personam aliquam affe-

ctam

ctam Injuria supponit, nempe illum, qui cum pactum est. Itaque contingit aliquando Injuriam alius, Damnum quod ab Injuriâ est, alius facit, ut quando Dominus debitam alicui solvere pecuniam servum jusserit, si Servus non fecerit, Injuria quæ Creditori fit à Domino est, quæ Domino fit, à Servo est; non enim Servus, sed Dominus cum Creditore pactus est. Similiter, in statu Civili, debita sibi remittere homines privati possunt; sed Latrocinia non item, quia sunt quasi debita publica, ita ut Injuriæ factæ sint Civitati.

Quod Volenti fit, Injuria non est. Nam nisi Pactum sit, ut non faceret, Injuria esse non potest; si Pactum sit, tollitur Obligatio per Voluntatem Obligantis, id ejus quicum pactum est.

Iustitia Actionum dividitur à Scriptoribus in Commutativam & Distributivam; quarum priorem dicunt in proportione Arithmeticâ, posteriorem in Geometricâ consistere; ita ut Commutativam in rerum commutandarum Æqualitate quoad pretium, Distributivam in Beneficiorum æqualiter merentibus æquali Distributione consistere dicant; quasi pluris vendere quàm emimus Injustum esset. Pretium omnium rerum Contrahentium appetitu æstimatur, pretiumque Iustum est in quod ambo Emptor & Venditor consentiunt. Meritum autem (præterquam quod in Contractibus qui prior præstat, ut alter quoque præstet pòst, Mereri dici possit) non ex Iure, sed ex Gratiâ est. Distinctio ergo illa, illo quo exponi solet sensu, bona non est. Iustitia Commutativa, propriè est Iustitia Contrahentium, id est, Conservatio pactorum de Venditione & Emptione, de mutuò Datione & Acceptione; de Conductione; de Commutationibus, aliisque Actibus Contrahentium.

Iustitia autem Distributiva est Iustitia Arbitri, qui (quia Fides ei adhibetur) si Fidem servat, utrique parti quod suum est Distribuit; & alia non est quam Æquitas.

Vt ab antecedente Pacto Iustitia, ita ab antecedente Gratia dependet Gratitudo, quæ est Lex Naturalis quarta, & comprehendi potest hac Formulâ: *Qui Beneficium gratis datum accipit, conari debet, ne danti justa causa sit Beneficii dati pœnitendi.* Nemo enim dat nisi respiciens ad Bonum sibi, propterea quòd omnis Actionis Voluntariæ finis Bonum volenti est; quod Bonum si frustra expectandum esset, homines scierint, nullum erit Benefaciendi initium, neque Confidentiæ mutuæ, neque mutui Auxilii, neque Reconciliationis inter inimicos. Manebunt ergo in conditione Belli. Quod est contra Legem Naturæ primam, quæ Pacem quærendam esse dictat.

Lex Naturæ quinta est, ut *Vnusquisque se commodum cæteris præstet.*

 Quod

Quod ut intelligatur, considerandum est, esse in hominum ad Societatem aptitudine Ingeniorum diversitatem, à diversitate Passionum ortam, non dissimilem ejus, quam videmus in congestis ad Domum ædificandam lapidibus. Sicut enim Lapis, qui propter asperitatem & figuræ irregularitatem plus loci proximis adimit quàm ipse implet, neque propter duritiem complanari potest, ab ædificantibus ut inutilis & molesta abjicitur: Ita etiam homo, qui propter asperitatem Ingenii de rebus contendit, sibi quidem superfluis, vicina autem necessariis, nec (propter Affectuum contumaciam) corrigi potest, è Societate ejiciendus est. Cum enim unusquisque, Naturæ non modò Lege, sed etiam necessitate, Conservationem propriam, & quæ ad eam necessaria sunt conari intelligitur; is qui ob superflua repugnat, Belli sequuturi reus est, facitque contra Legem Naturæ primam.

Lex Naturæ sexta est, Vt *Vnusquisque acceptâ temporis futuri Cautione, præteritas Injurias pœnitentibus & petentibus condonet.* Nam condonare alicui Injuriam, nihil aliud est, quàm Pacem petentibus Pax concessa; Quæ tamen perseverantibus in Inimicitia, non est Pax, sed Metus. Pœnitentibus autem non concessa, signum est Animi à Pace alieni, & proinde contra Legem Naturæ.

Septima est, *In Vltionibus non respiciendum esse ad magnitudinem Mali præteriti, sed ad magnitudinem Boni nascituri.* Lege hac vetitum est pœnam alio consilio infligere, quàm ut qui peccavit emendetur, vel moneantur qui vident ut caveant. Sequitur enim Lex hæc ex præcedente, quæ, quando cautum est de futuro, præteriti veniam dare jubet. Vlcisci enim, nisi ad futurum Bonum dirigatur, ἐπιχαιρεκακία est; id est, de Malo alieno vanus & inutilis triumphus; & proinde contra Rationem, & Legem Naturæ, quæ de Vanis & Superfluis contendere prohibet. Violatio Legis hujus *Crudelitas* appellatur.

Quoniam autem Odii & Contemptus signa omnia ad Pugnam accendunt, octavo loco pro Lege Naturali ponimus, *Ne quis alium Facto, Verbo, Vultu aut Gestu Odisse vel Despicere se significet.* Lege hac prohibetur Contumelia.

Quæstio de Ordine inter homines in Conditione Naturali nulla est. Distinctio illa introducta est à Lege Civili. Scio Aristotelem lib. 1. Politicorum quasi Principio uti, Esse alios à Naturâ factos ad Imperium, nimirum, Sapientes (id est, ut innuere voluit Philosophos, qualis ipse erat) alios ad Serviendum (nempe homines corporibus & ingenio duris) quasi Dominium & Servitus non à consensu hominum, sed à differentiâ Ingeniorum originem habuerint; id quod

quod non modo contra Rationem, ſed etiam contra Experientiam eſt. Quis enim ita ſtultus eſt, ut ſibi ab aliis imperari mallet, quàm à ſeipſo? Etiam quando vi contenditur inter illos qui habentur Sapientes, & illos qui ſunt Robuſti, priores illi, rarò aut nunquam victoriâ potiuntur. Si ergo homines Naturæ æquales fecit, agnoſcenda eſt æqualitas. Sed ſi inæquales fecit, quia tamen unuſquiſque unicuique æqualem ſe eſſe putat, Pax niſi æqualibus conditionibus non habebitur. Admittenda ergo eſt Æqualitas, & Lex Naturæ nona eſt *Homines omnes inter ſe Naturâ æquales eſſe.* Hujus Legis violatio *Superbia* eſt.

Ex hac Lege ſequitur decima, *ut in Pace ineundâ nemo reſervari ſibi poſcat Ius aliquod, quod cuiquam cæterorum reſervatum nolit.* Cum enim vitæ conſervandæ causâ, ſicut deponi Iura quædam Naturalia, ita retineri quædam neceſſarium eſſet, nempe Ius proprii corporis curandi, Igne, Aquâ, Aëre *fruendi*, cæteriſque ſine quibus Homo vivere non poteſt; ſi jam plus retinere Iuris poſtulat, aliquis, quàm aliis libenter conceſſum vellet, facit ille contra Legem præcedentem. Hujus Legis violationem Græci πλεονεξίαν, Latini *Arrogantiam* dicunt.

Si in controverſiâ Iuris Sententia alicujus Arbitri fidei permittatur, Lex Naturæ eſt, undecima, *ut in utramque partem æquus ſit.* Nam abſque eo finiri Lites non poſſunt. Qui ergo Æquus non eſt, Litigantibus quantum in eo eſt Arbitria & Iudicia, & per conſequens Pacem ipſam tollit, contra Legem Naturæ primam.

Ex hac Lege ſequitur duodecima, *Quæ Dividi non poſſunt, eorum uſum communem eſſe; idque, ſi fieri poteſt, & quantitas rei patiatur, ſine reſtrictione; alioqui numero utentium proportionaliter.* Diſtributio enim æqualis aliter eſſe non poteſt.

Sunt autem quædam res, quarum neque Diviſio, neque Vſus communis eſſe poteſt. De his Lex Naturæ ſtatuit decimatertia, ut *Ius integrum*, vel (ſi uſus alternus placet) *poſſeſſio prima Sorte determinetur.*

Sortium duo ſunt genera, *Arbitrarium* & *Naturale.* Arbitrarium in quod conſentiunt Partes. Naturale eſt, aut Primogenitura, aut prima Occupatio.

Itaque *quarum rerum neque Diviſio eſt, neque Vſus communis, ea res vel primi Occupantis, vel Primogeniti ſunt*, Sorte *acquiſitæ*: Quæ eſt Lex Naturæ decima quarta.

Lex Naturæ decima quinta eſt, *Vt Pacis Mediatoribus ire & redire tutò liceat.* Lex enim quæ dictat Pacem quærendam eſſe, ut finem, dictat quoque Mediatorum protectionem, ut Viam.

Quoniam autem inter eos qui Leges Naturales obſervant, quæſtiones naſci poſſunt, primò, an factum ſit; ſecundò (ſi factum eſt) utrum Iure an Injuriâ; quarum prima dicitur controverſia Facti, ſecunda controverſia Iuris; niſi Litigantes in ſententiâ alicujus tertii acquieſcere mutuò paciſcantur, Bellum manet. Tertius autem *Arbiter* dicitur. Itaque Lex Naturæ decimaſexta eſt *in Sententia Arbitri acquieſcere.*

Quoniam autem Vnuſquiſque in omni Actione ſuâ reſpicere ſolet ad Bonum ſibi, *Arbiter idoneus in cauſâ propria nemo eſt.* Quæ eſt Lex Naturæ decimaſeptima.

Propter eandem cauſam, *pro Arbitro recipiendus nemo eſt in controverſiâ quacunque, cui Lucrum, Dignitas vel Voluptas à Victoriâ partis alterutrius manifeſtè oritura eſt.* Corrumpitur enim talis Arbiter à Naturâ humanâ. Quæ eſt Lex Naturæ decimaoctava.

Decimanona Lex Naturæ eſt, *in quæſtione Facti judicandum eſſe ſecundùm Teſtes.* Litigantium enim uni credere potiùs, quàm alteri contra Æquitatem eſt, nempe Legem Naturæ undecimam.

Atque hæ Naturæ Leges ſunt, quæ conducunt ad multitudinem hominum in Pace conſervandam. Aliæ autem res ſunt, quæ ad ſingulorum deſtructionem tendunt, ut omne genus Intemperantiæ. Sed quia Naturam individuam ſpectant, nec ad inſtitutam doctrinam pertinent, omittantur.

Eſt hæc, dicet aliquis, Legum Naturalium deductio ſubtilior, quàm ut intelligi ab omnibus poſſit, quorum maxima pars alimentis ſtudet, aut voluptatibus. Ne tamen etiam tardiſſimis excuſationi locus relinquatur, contraxit eas Scriptura Sacra in unam eamque brevem & perſpicuam ſententiam, *Quæcunque vultis facere vobis homines, id facite illis*; & Philoſophi, *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.* Quare ad totam Legem Naturalem perdiſcendam, aliâ re opus non eſt, quàm ut Actiones alienas cum noſtris penſitantes, in alteram lancem trausferamus, ne Paſſiones propriæ ponderi fortè aliquid addiderint.

Leges Naturales obligant in *Foro interno*, id eſt, earum transgreſſio, non Crimen propriè, ſed Vitium dicendum eſt. Sed in *Foro externo* non ſemper obligant. Nam qui illas obſervaret tunc, quando à cæteris contemnuntur, cæteris præda eſſet, contra fundamentum omnium Legum Naturalium, nempe Naturæ conſervationem. Attamen, quando de earundem obſervatione à cæteris cautum eſt, tunc is, qui eas non obſervat, Bellum, non Pacem quærit.

Legem omnem, in Foro interno obligantem, Factum violat non modò

modò Legi contrarium, ſed etiam congruum, ſi contrarium putet is qui facit. Quanquam enim Actio ipſa fuerit ſecundùm Legem, Voluntas contra erat. Nam in Foro interno ſolus Animus Reus fit.

Eædem Leges, quia ad Velle tantùm obligant, Velle inquam conſtanter, & ſincere, faciles obſervatu ſunt; ſolus Conatus ſufficit. Qui illas obſervare quantùm poteſt conatus eſt, obſervavit, & Iuſtus eſt.

Legum Naturalium Scientia vera & ſola, Ethica eſt. Ethica autem aliâ non eſt, præter Scientiam earum rerum quæ in Congreſſibus & Societate hominum, bonæ vel malæ ſunt. Bonæ autem & Malæ dicuntur eædem res à diverſis hominibus, propter hominum Appetitus, Averſiones, Conſuetudines & Doctrinas diverſas diverſè; & quandoque ab eodem homine, propter mutationem Voluntatis eadem res modò bona modò mala appellatur.

Inde autem oriuntur Diſputationes, Controverſiæ, & tandem Bellum. Quamdiu ergo homines privati Boni & Mali menſuram faciunt, tamdiu homines ſunt in conditione Belli omnium contra omnes. Pacem ergo bonam eſſe confitentur, quæruntque omnes. Itaque Media ad Pacem neceſſaria bona eſſe negari non poteſt. Sunt autem illa, Iuſtitia, Gratitudo, Modeſtia, Æquitas, & cæteræ Leges Naturæ. Bona igitur Moralia ſunt, id eſt, Virtutes; & his contraria Mala, id eſt, Vitia. Scientia autem Virtutum & Vitiorum eſt Philoſophia Moralis. Doctrina ergo de Legibus Naturæ Vera eſt Ethica. Scriptores Ethici, etſi eaſdem agnoſcant Virtutes, atque eadem Vitia; in quo tamen conſiſtit Bonitas Virtutis, & quare laudabilis ſit non videntes, Virtutes alias non agnoverunt quàm Paſſiones, ſed Mediocres; quaſi Fortitudo, non cauſa, ſed gradus Audendi; & Liberalitas, non cauſa, ſed quantitas dati eſſet.

Dictamina hæc Rationis nomen quidem obtinuerunt Legum; ſed improprie dictarum. Sunt enim de iis rebus quæ ad Conſervationem hominum conducunt tantùm Theoremata. Lex autem propriè dicta, eſt Vox Imperantis, vel prolata, vel ſcripta, ita ut omnes qui obedire tenentur, ſciant vocem ejus eſſe.

CAPVT XVI.

De Perſonis & Authoribus.

Perſona eſt *is qui ſuo vel alieno nomine Res agit*. Si ſuo, Perſona *Propria*, ſive Naturalis eſt; ſi alieno, Perſona eſt ejus, cujus Nomine agit *Repreſentativa*. Perſonam Græci vocant πρόσωπον, quod ſignificat

cat Faciem hominis Naturalem. Sed à Latinis Persona frequentissimè sumitur pro Facie Fictitiâ, quæ & *Larva* dicitur, quali utebantur in theatris Histriones. A Theatro autem in Forum translata est, etiam sine Larvâ; adeo ut Persona tum in Theatro, tum in Foro idem significaret quod Actor; & Personam alicujus gerere aut sustinere diceretur ille, qui Nomine cujuscunque (etsi sine Larvâ) Partes ageret. Atque eo sensu utitur vocabulo *Persona* Cicero ad Atticum, ubi dicit, *Vnus sustineo* tres Personas, Mei, Iudicis, & Adversarii. Itaque Deputati, Procuratores, Proreges, aliique qui aliorum negotia faciunt, eorum Personæ sunt Repræsentativæ.

Verba & Facta Repræsentantium, ab iis quos Repræsentant aliquando pro suis agnoscuntur; tunc autem Repræsentans Actor, Repræsentatus Author dicitur, ut cujus authoritate Actor agit. Qui autem in quæstione de Bonis & Possessionibus, Dominus; in quæstione de Verbis & Actionibus, Author appellatur. Et ut Ius habendi, Dominium, ita Ius agendi, Authoritas dicitur.

Si ergo Actor Paciscatur per Authoritatem sibi datam, Authorem obligat, & Pacti consequentiis omnibus subjicit, tanquam si in Personâ suâ propriâ Pactus esset. Omnia ergo quæ de naturâ Pactorum Capp. 14. & 15. dicta sunt, vera etiam sunt, ubi Pacta fiunt per Personas Repræsentativas, sed secundùm Authoritates sibi concessas.

Itaque qui cum Actore Paciscitur, cujus Authoritatem nescit, proprio id facit periculo. Nemo enim Pacto obligatur, cujus ipse non sit Author. Quando ergo aliquis contra Legem Naturæ, Authoritate alienâ facit Actor, non Actor, sed Author Legem violat. Actio quidem contra Legem est, sed non Actoris, sed Authoris Actio est; quia Legem violasset Actor si non fecisset, cum facere Pactus esset.

Qui cum Actore, Authoritatis illi concessæ inscius, verbo ejus credens Paciscitur, nisi Authoritatem Actor rogatus ostendat, non est ulteriùs obligatus. Pactum enim sine Authoritate invalidum est. Sin qui Pactus sit aliam cautionem non expectabat præter Actoris Verbum, tum cum Paciscebatur, Pactum contra Actorem valet, quia se Authorem fecit. Et sic, ubi Authoritas manifesta est, Author; ubi ficta est, Actor obligatur.

Paucæ res sunt, quarum non possunt esse Personæ. Quamquàm enim Persona sit per Naturam aliquid quod intelligit, id tamen cujus Persona geritur non semper necessariò ita est. Itaque rei Inanimatæ, ut Ecclesiæ, Nosocomii, Pontis Persona geri potest à Rectore vel Curatore aliquo. Authores autem res Inanimatæ esse non possunt; verùm

verùm Rectores & Curatores qui gerunt Personam rerum Inanimatarum, agent per Authoritatem eorum, quorum est Dominium illarum. Personæ ergo ejusmodi extra Statum Civilem non existunt.

Infantis, & ejus qui mentis compos non est, Persona geri potest per Tutorem; qui tamen dum Infans mentis impos est, Author non est, nisi per concessionem Civitatis. Authoritas enim Tutoribus & Curatoribus dari non potest nisi Iure Civili.

Idoli, id est meri figmenti, quales erant Dii Gentium, Personæ fuere constitutæ, quæ Bona Mobilia & Immobilia, & Iura tenuerunt Idolis consecrata. Idolum autem, cum sit nihil, nullius rei Author esse potuit. Authoritatem dederunt Civitates.

Etiam Dei veri Persona geritur, & gesta est. Mundum enim in propriâ Personâ creavit. In redimendo genere Humano Personam Dei gessit Iesus Christus. In Electis sanctificandis ejusdem Dei Personam gessit Spiritus Sanctus; Id quod docemur in Catechismo publico, nempe, *Credere in Deum Patrem qui creavit Me & totum Mundum; & in Deum Filium qui redemit Me & totum genus Humanum, & in Spiritum Sanctum qui Sanctificavit Me & omnem Electum Populum Dei.*

Etiam plurium hominum fit una Persona, quando repræsentatur ab uno, qui habet à Singulis Authoritatem. Non enim Repræsentati, sed Repræsentantis Unitas est, quæ Personam facit esse Unam; neque Unitas alio modo in Multitudine intelligi potest.

Quoniam autem Multitudo Naturaliter non Unum aliquod, sed Multi sunt; non Unus, sed Multi, nempe Singuli, Authores sunt eorum quæ dicit vel facit Actor, qui est Persona ipsos Repræsentans. Unusquisque enim eorum communi Actori suo Authoritatem tribuit suam. Sin Authoritas finita sit quæ tribuitur, Author quisque est illarum solummodo Actionum quæ in Mandatis continentur.

Si Actor, seu Persona non sit Unus homo, sed Cœtus hominum, tunc Vox partis Majoris accipienda est pro Voce Personæ. Nam si Pars Minor pronuntiet (exempli causâ) Affirmativè, Major Negativè, Voces Negativæ abundantes, ut quibus non contradicitur, Personæ, id est, Omnium Vox est; Nam alioqui (contra Naturam) Persona Muta esset.

Si Persona Repræsentans ex pluribus constet numero paribus, præsertim parvo, continget sæpenumero (Negationibus & Affirmationibus se mutuò extinguentibus) Personam fieri Mutam & proinde inutilem, & Agendi incapacem. Potest tamen fieri ut Voces contradictoriæ, eædemque æquales numero, quæstionem determinent; ut

in Accusationibus, eo ipso Reum absolvunt quod condemnare eum propter voces æquales non possunt; at contra non absolvere, non est condemnare. Idem contingeret deliberantibus utrum aliquid statim faciendum sit, an in aliud tempus differendum. Eo enim quod præsentem executionem non decernunt, decernunt dilationem.

Porro, si numerus impar sit, ut tres, vel plures; siquidem vox unius tolleret voces reliquorum contradictorias, numerus ille Persona non esset, propter diversitatem opinionum & appetituum in rebus multis & maximi momenti. Muta enim esset & ad Agendum inepta.

Authorum duo sunt genera. Sunt enim alii simpliciter Authores; de quibus modò dictum est. Alii conditionaliter tantùm; ut qui Pactum præstare in se recipit, si is qui Pactus est, ante constitutum diem non præstiterit. Atque hi, quamquam Fidei habendæ Authores sunt, aliis tamen nominibus pro variis Actionum generibus vocitantur, ut Fideijussores, Sponsores, Prædes, Vades.

DE

DE CIVITATE
SIVE
REPVBLICA.

CAPVT XVII.

De Causa, Generatione, & Definitione Civitatis.

QUod homines Libertatis & Dominii per naturam amatores, ex præscripto (ut fit in statu Civili) vivere voluerunt, Finis & Causa fuit cura conservationis suæ Vitæque commodioris, id est, ut è conditione misera Belli omnium contra omnes exirent, quæ conditio Libertati naturali (propter passiones humanas) necessariò tunc adhæret, quando nulla extat potentia visibilis quæ passiones illas terrore pœnarum temporare possit, legesque naturales, & pacta observari faciat. Leges enim naturæ (ut Iustitia, Æquitas &c.) & uno verbo, *Facere aliis quod fieri vellemus nobis*, absque metu Potentiæ coactivæ, passionibus naturalibus (quales sunt *Ira*, *Superbia*, *Cupiditasque*, omnis) contrariæ sunt.

Exitum autem è conditione Belli omnium contra omnes Leges & Pacta, per se præstare non possunt. Verba enim sunt, dumque verba tantùm sunt, non timentur, ideoque ad securitatem hominum per se sine armis inutilia sunt. Itaque Leges (quas qui observare, aliis observantibus, conatus est, observavit) quoties potentiæ cogentis metus abest non obligant, neque impediunt, quin securitatem suam à viribus & artibus propriis petere unicuique licitum sit. Idem etiam docent historiæ veteris Græciæ, ubi cùm nulla essent (præter paterna) Imperia, latrocinium mari terraque quæstus non modo licitus, sed etiam (à crudelitate, & ab agri colendi instrumentis abstinentibus) honorificus erat. Quod autem fecerunt tunc Familiæ parvæ, id nunc faciunt Civitates, id est Familiæ magnæ, dominia sua securitatis causa, ad omnem periculi vel invasionis hostilis suspicionem augentes; & tum hostes, tum eos qui hostibus auxiliaturi videntur, quantum possunt vi & astu debellant aut debilitant; idque, quia aliter securi esse non possunt, justè.

Neque securitatem quam quærunt præstare potest paucorum hominum inter se conspiratio, quia in parvis numeris parva Sociorum accessio ad certam sufficit victoriam, animosque addit aggressoribus. Multitudo autem quæ securitatis suæ spem præstare potest, numero non certo, sed cum viribus hostium comparato determinatur, ut major sit quam ut excessus tanti ei tam conspicui momenti ad Bellum finiendum sit, ut hostis ad aggrediendum provocetur.

Sit autem multitudo quantacunque, si tamen actiones eorum Iudiciis & Arbitriis multorum gubernentur, nullam inde expectare possunt securitatem, neque contra communem hostem, neque contra injurias alter alterius. Dissentientes enim inter se de Virium usu non sibi mutuò auxiliaturi sunt, sed oppositis consiliis vires ad nihilum reducturi. Vnde non modo à communi hoste facile superantur, sed etiam de commodis propriis inter se Bello certaturi sunt. Siquidem enim hominum numerus magnus, sine Potentia communi quæ posset omnes cogere, in Æquitatem cæterasque Leges Naturæ observandas consentire supponeretur, idem etiam de toto genere humano supponendum esset, itaque Regimine Civili omnino opus non esset, victuris scilicet hominibus in Pace, & sine Dominis.

Neque ad securitatem (quam perpetuam esse volunt) sufficit, ut gubernentur pro certo tantùm & determinato tempore, ut in uno prælio, vel Bello uno. Etsi enim (per conatum unanimem) hostem vincant, postea tamen, si communem hostem non habeant, vel si alii hostem, alii amicum, eundem putent, Societas necessariò dissolvetur, & propter voluntatum differentias, inter seipsos Bellum renovabitur.

Sed sunt, inquiet aliquis, Animalia quædam bruta, ut Apes, & Formicæ quæ pacificè in eodem Alveari, & in eadem Formicaria inter se vivunt, habenturque ab Aristotele pro Animalibus Politicis, reguntur que suo unumquodque Iudicio & Appetitu, idque sine usu Sermonis quo significare alius alii possit, quid ad utilitatem communem conducere, vel non conducere existimant. Quid ergo impedit quo minùs homines idem faciant? Ad hoc respondeo.

Primò, Quod Homines inter se de Honoribus & Dignitate perpetuò contendunt; sed Animalia illa non item. Itaque inter homines Invidia, Odium, Bellum, propter eam (inter alias) causam sæpe nascitur; inter illa rarissimè.

Secundò, Inter Animalia illa bonum Publicum & Privatum idem est. Ergo ad bonum Privatum dum naturaliter feruntur, simul procurant Bonum Commune. Homini autem in bonis propriis nihil tam jucundum est, quam quod alienis sunt majora.

Tertiò,

Tertio, Animalia illa, quia carent Ratione, in rerum suarum communium administratione nihil vident, aut videre sibi videntur, quod culpent; inter homines autem permulti sunt, qui se cæteris sapientiores, & regendæ Civitatis capaciores esse putant, quique dum suo quisque modo reformare volunt, dissident inter se & Belli causa sunt.

Quarto, Animalia illa (etsi ad cupiditates suas significandas inter se vocis usum habeant quanto egent) verborum tamen arte illa carent, qua Homines alii aliis videri faciunt Bonum Malum, & Malum Bonum; Magnum Parvum; & Parvum Magnum; & alter alterius actiones ita reprehendit, ut inde turbæ oriantur.

Quintò, Animalia bruta inter *Injuriam* & *Damnum* non distinguunt. Itaque quamdiu bene sibi est, cæteris non invident. Homo autem tunc maximè molestus est, quando otio opibusque maximè abundat. Tunc enim sapientiam suam in Regentium actionibus reprehendendis ostentare amat.

Postremò, Animalium illorum consensio à Natura est; consensio autem hominum à pactis est, & Artificiale. Mirum ergo non est, si ad firmitatem & durationem ejus, aliud præter pactum requiratur; nempe Potentia communis quam singuli metuant, & quæ omnium actiones ad bonum commune ordinet.

Communem autem Potentiam constituendi, quæ homines tum ab invasione exterorum, tum ab injuriis mutuis tueri possit, ita ut propriæ industriæ & telluris fructu contenti vivant & alantur, unica via hæc est, ut Potentiam & Vim suam omnem in hominem vel hominum Cœtum unum unusquisque transferat, unde voluntates omnium ad unicam reducantur, id est, ut unus homo vel cœtus unus Personam gerat uniuscujusque hominis singularis; utque unusquisque authorem se esse fateatur actionum omnium quas egerit Persona illa, ejusque voluntati & judicio voluntatem suam submittat. Est autem hoc aliquid amplius quam consensio aut concordia. Est enim in Personam unam vera omnium Unio; quod fit per pactum uniuscujusque cum unoquoque; tanquam si unicuique unusquisque diceret, *Ego huic homini (vel huic cœtui) Authoritatem & Jus meum regendi meipsum concedo, ea conditione, ut tu quoque tuam Authoritatem & Jus tuum tui regendi in eundem transferas.* Quo facto, Multitudo illa una Persona est, & vocatur *Civitas* & *Respublica*. Atque hæc est Generatio magni illius Leviathan, vel (ut digniùs loquar) *Mortalis Dei*; cui Pacem & Protectionem sub Deo Immortali debemus omnem. Authoritate enim tanta ab omnibus & singulis collata, tantam Potentiam &

& tantarum Virium usum habet, ut terrore earum voluntates omnium ad Pacem inter se, & ad conjunctionem contra hostes conformare possit. In quo consistit essentia Civitatis, quæ sic Definitur. *Civitas Persona una est, cujus Actionum, homines magno numero, per Pacta mutua uniuscujusque cum unoquoque fecerunt se Authores; eo fine, ut Potentia omnium arbitrio suo ad Pacem & Communem Defensionem utcretur.* Is autem qui Civitatis Personam gerit, *Summam* habere dicitur *Potestatem.* Cæteri omnes *Subditi* & *Cives* appellatur. Potestas autem summa duobus modis habetur, quarum una est Vis, ut cum Pater Filios suos sibi obedire cogit; vitam enim illis, non alendo, auferre potest. Vel ut, qui victis hostibus ea conditione vitam condonat, ut imperata faciant. Alter modus est, quando homines sponte summam Potestatem in unum hominem vel cœtum, spe Protectionis conferunt. Atque hæc Civitatis Institutio; illa Civitatis Acquisitio est. Dicam autem primò de Civitate Instituta.

CAPVT XVIII.

De Iure habentium Potestatem Summam in Civitate per Institutionem.

INstituitur Civitas, quando homines sponte sua convenientes singuli cum singulis paciscuntur, ut cuicunque homini vel cœtui pars major suffragiis suis Personam omnium gerendi Ius contribuit, illi omnes obedirent. Obligatur ergo unusquisque eorum, sive suffragium suum in illum contulerit, sive non contulerit, illi quem major pars elegerit obedire, & pro Authore actionum illius omnium habendus est. Nam nisi in parte suffragiorum majore intelligantur comprehensa suffragia omnium, frustra conventum est, & contra finem ab unoquoque sibi propositum, nempe Pacem & Protectionem omnium.

A forma Institutionis, tum Potestas omnis, & Iura omnia summam habentis Potestatem, tum Civium omnium officia derivantur.

Primò, ex eo quod Pacti sunt, intelligitur, Quod nullis Pactis prioribus obligati erant ad id quod Pacto præsenti contrarium est. Itaque qui Civitatis alicujus jam Cives sunt, Pactum novum inire non possunt quo Personam suam in alium transferre, vel cuiquam alii (non permittente qui Summam habet Potestatem) in re quacunque obedire obligetur; &, per consequens, qui sub Monarcha Cives sunt,

sunt, neque Monarchiam rejicere, neque ad Libertatem naturæ relabi, si noluerit qui habet Summam Potestatem, vel quilibet alius Civium, Iure possunt. Violarent enim Pactum initum cum singulis; & Potestatem Summam Iure jam habenti datam, contra Ius eriperent. Præterea si qui eam eripere conaretur, interfectus aut quocunque supplicio affectus fuerit, supplicii proprii Author esset; & quia Injustum est, quod facientis ipsius Authoritate punire potest, eo quoque nomine Injustum. Quod autem Cives quidam contumaciæ Pactum prætenderunt novum, non cum hominibus, sed cum Deo initum, id quoque Injustum erat. Pactum enim cum Deo iniri non potest, nisi mediante aliquo, qui Deum repræsentat; id quod solus facit is, qui Summam sub Deo habet Potestatem. Sed pretensio illa Pacti cum Deo, manifestum mendacium erat, neque Injustum tantùm, sed vilissimum factum esse, cognoverunt ipsi prætendentes.

Secundò, Summa Potestas propter malam Reipublicæ administrationem, habenti tolli non potest; primò quia cum totius Civitatis Personam gerat, quæ ut Actor facit ille, ut Author facit Civitas. Quis autem est, qui Civitatem ream faciet? Deinde is in quem confertur Potestas Summa, cum nemine paciscitur conferentium; & proinde nemini eorum Injuriam potest facere propter quam Potestate sua privaretur. Aut enim Pactus est cum tota multitudine quasi cum una Persona, quod non potuit fieri antequam eligeretur, quia multitudo illa una Persona nondum erat; aut cum singulis seorsim, & sic simul atque electus est, unusquisque malæ administrationis, cujus reum faciunt illum Author ipse est, & accusat seipsum. Velle ergo Pactis illum obligare qui Summam habet Potestatum, est ipsam Civitatem obligare velle. Verùm si concedamus, illum qui Summam habet Potestatem, Pacta cum Civitate & inire & violare posse, is autem cum violaverit violasse negaverit, quis litem hanc determinabit? Nisi autem determinetur, reditur ad Anarchiam, nec Civitas amplius est. Si determinetur à Civitate, ab ipso determinatur, qui Personam Civitatis gerit, id est à Potestatem Summam jam habente. Quem qui Pactis obligari existimant, eo videntur decepti esse, quod non distinguant inter *obligationes* quæ fiunt per Verba, & *ligationes* quæ fiunt per capistra; nec cogitant verba per se infirma esse. Postquam autem Summa Potestas constituta & armata est, tum demum vi tantæ Potestatis etiam verba capistra fiunt. Partim etiam eo decepti sunt, quod multitudinem hominum in unum locum convenientium, etiam antequam de Summa Potestate consenserint, non modo Personas, sed Personam esse, & seorsim à singularibus Loqui & Agere.

Agere imaginati sint. Quando vero in cœtu Populari Potestas Summa collocata est, Pactum tale intervenisse nemo dicit. Quis enim adeo hebes est, ut Populum (exempli causa) Romanum, qui Imperium Romæ Summum habuit quondam, Summam illam Potestatem tenuisse per Pactum cum Romanis, & proinde Populum Romanum à Romanis (nisi bene regnasset) deponi potuisse dicat? Quod autem in Monarchia, & Statu Populari quæstionem hanc eandem esse non omnes videant, causa est ipsorum Ambitio, Cœtui potius quam uni homini faventium; quia sub uno homine Vulgus sunt, sed sub cœtu Regnantis pars sunt.

Tertiò, Si consensu partis majoris Summa Potestas semel constituta sit, nemini eorum cui factum displicet, suffragii sui in contrarium testes poscere, vel memoriam rei extare, postulare licitum est. Postulatio enim talis factum mutare volentis est, & per consequens; paci factæ renuntiantis, & Bellum contra cæteros denuntiantis, & in conditionem Naturæ, quam fugiebat (contra finem, quem habuit quando cum cæteris in conventum venit) redeuntis.

Quartò, Quoniam per Institutionem ipsam, omnium Actionum illius in quem Summam contulerunt Potestatem, Author est conferentium unusquisque; manifestum est, Quod ab habente Summam Potestatem nemini conferentium fieri posse Injuriam. Nam factum Authoris, id est uniuscujusque est quicquid ille fecerit. Sibi ipsi autem Injuriam facere nemo potest. Quin is qui Summam habet Potestatem facere iniquè possit, non negaverim. Iniquum enim quod contra Legem Naturæ, Injustum quod contra Legem Civilem factum est, appellatur. Nam Iustum aut Injustum ante Civitatem constitutam nihil erat.

Quintò, non potest qui Summam habet Potestatem à Civibus occidi, aut quomodocunque Iure puniri. Nam qui Injuriam facere non potest, ne Reus quidem fieri, multo minus condemnari potest. Quicquid enim fecit, facti Author est Civium unusquisque.

Sextò, Quia Civitatis instituendæ finis Pax est & Defensio; & quicunque in finem Ius habet, Ius etiam in media habet, sequitur, ut cuicunque sive Homini, sive Cœtui tribuitur Potestas Summa eidem etiam de mediis ad Pacem & Defensionem Iudicatio tributa sit, & ut tum in ipso periculo, tum (præventionis causa) ante periculum, judicet, quid factu necessarium sit, tum ad Pacem Civium inter se, & securitatem contra hostes conservandam, tum ad damna Civitatis resarcienda.

Septimò, Summæ Potestati adhærent, quæ ad conservationem vel viola-

violationem Pacis tendunt decernere, & quando, quatenus, quibus apud multitudinem concionari permittendum sit, & qui libri publicandi, & à quibus examinandi sint. Actiones enim ab Opinionibus ortum habent: In harum ergo regulatione consistit regulatio Civium, unde oritur Pax & Concordia. Quanquam autem Doctrinarum, veritas sola scopus sit, Paci tamen, si veræ sunt, non repugnant. Doctrinæ enim Paci contrariæ veræ esse non possunt, nisi etiam Pax & Concordia contrariæ dicantur Legibus naturalibus. In Civitatibus quidem, Rectorum Doctorumque negligentiâ aut imperitiâ, errores progressu temporis universaliter pro veris recipi, & veritates displicere possunt, veritatis tamen novæ utcunque subita apparitio, etsi sopitum Bellum aliquando excitare possit, Pacem tamen nunquam violat. Qui enim adeo remissè regnatur ut Opinionis novæ introducendæ causa, capere arma audeat, etiam tunc animum rebellandi habuit. Quod autem non aggressus sit, à metu est, viventis nempe quasi in procinctu prælii. Ad Summam ergo Potestatem attinet Opinionum & Doctrinarum omnium Iudicatio, ut quæ discordiarum Bellique Civilis sæpissimè causa & origo esse solet.

Octavò, ejusdem Summæ Potestatis Ius est, Regulas præscribere, quibus, quid sit suum unusquisque sciat & fruatur, sine molestia à concivibus; & quid Agere licitè possit, & quid licitè non possit; id est regulas præscribere circa rerum Proprietatem. Nam ante Summam Potestatem constitutam Ius erat omnibus in omnia, quod erat causa Belli. Regulæ ergo quibus definiuntur *Meum*, & *Tuum*; & in Actionibus *Bonum*, *Malum*, *Licitum*, *Illicitum*, à quibus dependet Pax Civium, ab habente Potestatem Summam præscribendæ sunt. Vocantur autem Regulæ illæ *Leges Civiles*, sive Civitatis illius Leges cujus Civibus præscribuntur, quanquam nomen illud *Lex Civilis* restringatur hodie ad significandum Leges Romanas antiquas, quia Civitatis Romanæ propter Imperium Romanum latè expansum nos etiam olim pars fuimus.

Nonò, Summæ Potestatis etiam est, Ius *Iudicandi*, id est causas omnes, tum Iuris tum Facti cognoscendi, & controversias omnes decidendi. Nam alioqui Civibus ab Injuriis mutuis protectio nulla esset, & Leges de *Meo* & *Tuo* frustra essent, manerentque homines in conditione Belli omnium contra omnes.

Decimò, Ejusdem Summæ Potestatis est cum aliis Civitatibus Bellum & Pacem facere suo arbitrio, id est Iudicare utrum Bono an Malo Civitatis Bellum futurum sit necne, quantæque copiæ comparandæ, & quomodo à Civibus alendæ sint. Civium enim tutela ab

exercitibus dependet, exercituum robur à Civitatis Vnitate, Civitatis Vnitas ab unica Summam habentis Potestatem Persona. Etiam Militiæ Ius (etiam solum) Summa est Potestas; quia Ius in milites est, Ius in Potentiam totius Civitatis.

Vndecimò, Ejusdem potestatis est *Consiliarios*, *Magistratus*, Ministrosque omnes tam Pacis quam Belli eligendi Ius. Cui enim Pacis & Defensionis procurandæ imponitur onus, eidem Ius conceditur Mediis quibus se exoneret pro arbitrio suo utendi.

Duodecimò, Ejusdem Potestatis Ius est Præmia, ut Divitias Honoresque bene merentibus tribuendi, & transgressoribus Pœnas Legibus præfinitas infligendi. Vel si pœna Lege statuta non sit, faciendi Leges pœnales quæ sibi ad excitandos & terrendos improbos videbuntur commodissimæ.

Postremò, si cogitemus quanti unusquisque se æstimet, quantumque ab aliis sibi honoris deferri cupit, quibus ipse tantundem tribuere indignum putat, unde Simultates, Factiones, & Bellum denique nasci solet, fatebimur ad Civitatis dissolutionem tendere etiam controversias de Honore & Ordine Civium, & Potestatis Summæ coërcione indigere. Necessariæ ergo sunt Leges quibus quis cuique Honor tribuendus sit, in congressibus & alloquiis definiatur. Itaque conferendi Titulos, Ordinesque Civium distinguendi, ejusdem Summæ Potestatis Ius est. Atque hæc sunt Iura Summam habentis Potestatem principalia, ut ampliter hic demonstratum est, & brevius demonstrari potuit unico hoc argumento. Iura enim hæc omnia quin Civitatis sint negabit nemo; Civitas autem nisi per Personam suam (nempe eum qui Summam habet Potestatem) neque Loqui neque Agere potest. Sunt ergo Iura hæc omnia illius, qui in Civitate Summam habet Potestatem, sive is Homo sit, sive Cœtus hominum. Sunt autem & alia Iura ejusdem, sed minora, & in diversis Civitatibus diversa, quibus tamen amissis Cives protegendi potentia non amittitur, & quæ transferri possunt ad Cives privatos. Sed illa quæ enumeravimus Iura majora transferri non possunt. Iure enim Militiæ amisso, Ius Iudicandi propter defectum Potentiæ frustra erit. Iure exigendi pecuniam amisso, milites nulli erunt. Iure Regulandi doctrinas amisso, animabuntur Cives superstitiosi ad rebellionem à suis ipsorum Phantasiis. Summatim, si Iurium dictorum quodlibet unum desit, cætera cessabunt omnia, fietque divisio de qua Christus ipse loquens dixit, *Regnum divisum in seipso stare non potest.* Nisi enim Iurium horum divisio antecedat, divisio populi in exercitus oppositos nulla erit. Opinio docentium Iura Regni Anglicani divisa esse inter

Regem,

Regem, Proceres, & Cœtum Communium, causa fuit Belli quod sequutum est Civilis; etiam disputationes de quæstionibus Politicis & Theologicis, quibus tamen populus ita nunc de Iure Regio eruditus est, ut in Anglia pauci (puto) nunc sint qui Iura prædicta inseparabilia esse non videant; & publice agnituri sint simul atque redierit Pax, & quamdiu calamitatem præteritarum meminerint; sed non diutiùs, nisi meliùs erudiatur populus.

Quoniam autem Iura hæc Summæ Potestati essentialia & inseparabilia sunt, sequitur, ut quibuscunque Verbis separari & aliis concedi videantur, nisi Potestati Summæ simul & expressis verbis renunciatum sit, concessionem nullam; esse, sed concessa omnia, Summâ Potestate, id est Personâ Civitatis retentâ, inseparabiliter redire.

Cum ergo Authoritas hæc ingens indivisibilis sit, & habenti Summam Potestatem inseparabiliter adhæreat, quis color inveniri potest opinioni, qui dicunt de Regibus Civitatis Personam gerentibus, *quod etsi Singulis majores, Vniversis tamen minores sunt?* Nam si per *universos* intelligunt Civitatis Personam, ipsum intelligunt Regem. Itaque Rex seipso minor erit; quod est Absurdum. Sin per *universos* Multitudinem intelligunt solutam, singulos intelligunt. Itaque Rex, qui major singulis est, major quoque erit universis; quod iterum est absurdum. In Civitate autem ubi Summa Potestas est in Cœtu Populari, absurda hæc esse satis vident; in Monarchia non vident, quanquam Potestas Summa ubicunque collocatur eadem est.

Sicut autem Potestas Summa, Civis cujuscunque Potestate major est, ita & Honor ipsi debitus Honore, qui debetur cuicunque & quotcunque Civibus major est. Qui Potestatem habet Summam, Honorum & Dignitatum omnium fons est; & sicut coram Domino familiæ servi filiique omnes inter se æquales, & sine Honore sunt; ita & Cives coram eo qui gerit Personam Civitatis omnes inter se æquales sunt, quanquam extra præsentiam illius alii aliis magis splendeant; nam coram illo non amplius splendent quam stellæ præsente Sole.

Dicet fortasse aliquis conditionem Civium esse miseram, ut qui libidini & passionibus Regentium sunt obnoxii. Id autem qui sub Monarchiam vivunt, Monarchiæ; qui sub Cœtum plurium vivunt, illi regiminis Formæ imputare solent; quanquam in omni Forma quæ protegere eos possit, potestas æqualis sit. Non enim cogitant quod res humanæ sine incommodo esse non possunt; nec quod incommoda quæ in qualibet Civitatis Forma accidere possunt maxima, præ Belli calamitatibus, & quæ in conditione hominum naturali, sine Domino, sine Lege, ex rapto viventium contingunt, vix sensibilia sunt; nec

denique quod graviſſima onera, quæ ab habente Poteſtatem Summam imponuntur, non ab eo, quod illos aut pauperes, aut debiles fieri cupiat proficiſcuntur, quibus divites & fortes eos eſſe Regentium commodo maximè expedit, ſed ab ipſorum Civium tenacitate, ea contribuere quæ ad Pacem & Defenſionem ſuam neceſſaria ſunt, recuſantium. Inde autem Regentibus plerumque naſcitur, dum Pax eſt, Pecuniam exigendi quantam poſſunt, neceſſitas, ut quæ opus ſunt ad Bellum, parata habeant. Sed Civibus data ſunt à Natura quaſi vitra, quæ Objecta majora, quam ſunt, videri faciunt, per quæ ſi Tributum videant quantulumcunque, magnam putant eſſe oppreſſionem. Teleſcopiis carent, nempe Scientiis, quibus à longinquo proſpicere poſſent miſerias illas impendentes, quæ ſine pecuniarum contributionibus ſunt inevitabiles.

CAPVT XIX.

De Generibus Civitatum per Inſtitutionem, & de Succeſſione ad Summam Poteſtatem.

DIſtinctio Civitatum à diſtinctione oritur Perſonæ Summam habentis Poteſtatem. Quoniam ergo Summa Poteſtas Vnius hominis eſt vel plurium, & ſiquidem plurium, aut omnium (ita, ut in Curiam conveniendi unicuique Ius ſit) aut certorum hominum à cæteris diſtinctorum. Tria tantum eſſe poſſunt Civitatum genera, nempe Monarchia, ubi Summa Poteſtas in uno homine eſt; Democratia, ubi Summa Poteſtas in Cœtu hominum eſt (in quem Cœtum quilibet Civis admittitur) & Ariſtocratia, ubi Summa Poteſtas in Cœtu Civium eſt, qui Optimates dicuntur. Alia Civitatis ſpecies nulla eſt; cum neceſſarium ſit ut Summam Poteſtatem habeat vel unus homo, vel plures, vel omnes.

Alia quidem Civitatum in Hiſtoriis librisque Politicorum occurrunt nomina, ut Tyrannis, & Oligarchia, ſed non ſunt propria; ſignificant enim Affectum, non Conceptum ejus, qui illis utitur. Nam qui Monarchæ irati ſunt Tyrannum appellant; qui Optimates oderunt, ſtatum eorum Oligarchiam dicunt, & qui Demagogos non amant ſtatum Democraticum Anarchiam vocant; nec tamen inde ſequitur ſpeciem aliquam Regiminis eſſe Anarchiam.

Quod multitudo, antequam in Vnam Civitatem coaluerint, potuit, ſi voluiſſet, Poteſtatem Summam in Vnum hominem, non minore

nore Iure quam in Cœtum contulisse, id est Monarchæ se subjecisse non minus absolutà quàm Cœtui manifestum est. Vbi ergo Monarchia semel Instituta est, alia Persona ad multitudinem repræsentandam Iure eligi non potest, nisi ad certa & à Monarcha definita Negotia, neque hoc Monarchæ Injussu. Alioqui enim Summam Potestatem haberent duæ simul aut plures Personæ in eadem Civitate, quæ inde in conditionem Belli omnium contra omnes reduceretur, contra finem Institutionis. Sicut autem in Cœtu populi Summam habente Potestatem, qui Cives sibi subditos, per homines deputatos convenire juberet, ad negotia à Cœtu definita, puta ad consilium in rebus arduis impertiendum, vel ad nocumenta tollenda, Insanus haberetur, qui homines ita convocatos Summam Potestatem habere, & totius Civitatis multitudinem representare & Personam Civitatis gerere arbitraretur; ita etiam insanus haberi debet si de iisdem negotiis in Monarchia, Monarchæ jussu convenerint, convenientes putaret gerere Personam Civitatis. Atque hoc ita manifestum est, ut mirum sit non animadversum esse ab iis, qui Regem suum post sexcentorum annorum successionem, sine contradictione legitimum, quem & Regem agnoverunt & cui Majestatem attribuerunt, non tamen ut Civitatis Personam consideraverunt, sibimet ipsis totius Civitatis Anglicanæ Repræsentationem assumentes. Moneantur hinc qui Summam habent in quocunque Civitatis genere Potestatem, Cives suos Officii tanti Iura edocere, sed eadem Iura ipsi prius doceri, si Potestatem Summam retinere cupiant.

Differentia inter tria hæc Civitatum genera non consistit in diversitate Potestatis, sed in diversitate aptitudinis Civium ad finem suum, nempe Pacem & Defensionem. In comparatione autem Monarchiæ cum duabus reliquis, notandum est, eum qui Personam Civitatis gerit, vel, si Cœtus sit, quemlibet ex Cœtu Personam naturalem esse; & quanquam in Persona sua Politica, Civitati studeat, non tamen ideo ad rem familiarem suam, & cognatorum, & amicorum minus respicere; & sæpissimè si contingat Bonum Publicum cum Privato non congruere, Privatum Publico anteferre. Nam Passiones hominum Ratione plerumque fortiores sunt. Quando ergo Bonum Publicum & Privatum arctissimè uniuntur, tunc maximè procuratur Bonum Publicum. In Monarchia autem Bonum Publicum & Privatum idem est. Regis enim Divitiæ, Potentia, & Honor à viribus & existimatione Civium proficiscuntur. Nam Rex cujus Subditi Pauperes, debiles aut viles sunt, neque Dives, neque Magnus, neque securus esse potest. In Democratia autem Bonum Publicum minus aliquando

hominis improbi, avari, vel ambitiosi Bono Privato expedit, quam Consilium perfidum, actio proditoria, vel Bellum Civile.

Secundò, Monarcha quem, quando, ubi vult consulit. Itaque eorum qui in re de qua deliberat versatissimi sunt, qualiscunque sint ordinis, sine fuco oratorio, ante exequendi tempus, quantum vult, & secretò consilia audire potest. Cœtus autem ubi consilio opus est, consiliarios nullos extra corpus suum habere potest, quorum maxima pars rerum civilium imperiti sunt; cæteri cum Oratores sint orationibus aut fucosis aut ineptè doctis sententias dicentes, Civitatem aut turbant, aut nihil juvant. Neque omnino Cœtui hominum Consilii quod tacitum esse expedit capiendi, propter multitudinem tempus aut locus est.

Tertiò, Monarcharum decreta inconstantiam nullam habent præter eam, quæ naturam sequitur humanam; sed in Cœtibus accedit inconstantia alia ab ipso numero hominum. Nam paucis eorum, qui decretum fecerant absentibus, quod decretum est hodie, cras rescinditur.

Quartò, Monarcha à seipso (invidia aut avaritia) dissentire nequit. Cœtus autem dissensionem in seipso habere potest, eamque tantam, ut producat Bellum Civile.

Quinto, In Monarchia Incommodum quidem est, ut possit Monarcha ad ditandum amicum aliquem, fortunis omnibus Bonum Civem (quod tamen nunquam factum legimus) spoliare. Sed idem contingit non rarò ubi Summa Potestas in Cœtu est. Eadem enim est utrobique Potentia, utrique errare possunt; nec minus facile decipi potest Cœtus à Rhetoribus & Oratoribus blandis quam Monarcha à blanditiis Aulicorum, sed facilius; nam in Cœtu alter alterius Avaritiæ & Ambitioni vicissim inservit. Sunt autem Monarchæ, ut unius hominis cognati & amici quos ditare velit pauci. Qui vero gratia apud Cœtum valent, propter necessitudinem Factionis cognati & amici multi sunt. Is cui Monarcha favet amicis æquè prodesse; & inimicis obesse potest; at Oratores, id est quibus favet Cœtus, Potestatis nocendi plusquam satis, juvandi parum habent. Accusatio enim (ut est natura hominum) minore Eloquentia indiget quam Defensio, majoremque habet cum Iustitia similitudinem Condemnatio quam Absolutio.

In Monarchia incommodum est, quod Summa Potestas descendere ad Infantem potest, vel ad virum qui inter Bonum & Malum discernere nesciat, unde Potestatis usus in alio erit, puta Curatore aut Protectore. Sed incommodum in eo consistit, quod propter tan-

tam dignitatem, & Officium tam lucrosum, nascetur inter Potentiores Cives Competitio, & ex Competitione Bellum. Verum quòd incommodum hoc non à forma Regiminis Monarchici oritur, argumento est, quod Monarcha præcedens tutelam successuri Infantis quis habiturus sit declaravit, idque vel expressè per Testamentum; vel tacitè, nempe consuetudini circa quæstiones similes non contradicendo; tunc autem si competitio, vel Bellum subsequatur, formæ regiminis Monarchici culpa non est, sed Injustorum & Ambitiosorum Civium. Etsi autem Monarcha præcedens Tutelam nemini commiserit, incommodo tamen huic satis provisum est à Iure naturali, Nimirum ut Tutela illi committatur cujus per naturam maximè interest, Infantis Iura & personam conservari, & cui minimum à morte vel à diminutione ejus accessurum est emolumentum. Cum enim omnes Bonum sibi quærant, si Tutela Infantis homini committeretur qui se per illius mortem promovere posset, Tutela non esset, sed Proditio, tamquam si quis Tutelam agni committeret impranso lupo. Itaque cum provisum sit ne contentionis de Infantis Tutela causa Iusta esse possit, non est, si Pax turbetur, formæ regiminis Monarchici, sed Ambitiosis & Injustis Civibus officia sua ignorantibus attribuendum. Contra autem Civitas magna in qua Summam Potestatem habet Cœtus, vix ulla est quæ curatore tanquam Infans aliquando non indigeat, nam ut Infans à consilio curatoris dissentire propter inscitiam non potest; ita Cœtui à sententia majoris partis dissentire non est liberum. Et ut Infantibus dantur Tutores; ita Cœtibus in rebus arduis *Dictatores, Custodes Libertatis*, Protectores dari insolitum non est; quorum regimen pro tempore est Monarchicum; & à quibus sæpius Cœtibus sublata est Potestas Summa quàm Monarchis Infantibus à Curatoribus suis.

Quanquam Civitatum genera (ut dixi) tria tantùm sint, Monarchia, Democratia, & Aristocratia; considerantibus tamen Civitates singulares quæ nunc sunt, & quæ per terrarum orbem olim fuere, plura fortasse videbuntur. Exempli causa, Regnum quod vocatur Electivum, ubi Summam Potestatem pro certo aliquo tempore habet Rex. Vel qui Potestatem Summam hæreditariam quidem habet, à Civibus autem limitatam; Quæ formæ regiminis à plerisque Monarchiæ appellantur. Item Civitas Democraticè vel Aristocraticè gubernata, si Civitatem aliam Bello victam sibi obedire cogat, & per Præfectum aliumvè Ministrum regat, videri forte potest (propter Cœtum Regentem) regimen Democraticum vel Aristocraticum esse. Sed non est ita. Neque enim Reges temporarii, neque Reges quibus

Potestas

Poteſtas circumſcripta eſt, Summi ſunt, ſed Summorum Miniſtri. Neque Provincia quæ Demo aut Optimatibus ſubjecta eſt, regitur à Civitate dominante, Democraticè aut Ariſtocraticè, ſed Monarchicè.

Primò autem Rex cujus Poteſtas cum vitâ terminatur, quales nonnulli hodie ſunt in orbe Chriſtiano; aut is qui Summam quidem habet Poteſtatem, ſed poſt tempus certum, vel ad alicujus alterius voluntatem deponendam, qualis erat quondam Romæ Dictator, ſi Succeſſoris eligendi Poteſtatem habeat, non eſt amplius Monarcha temporarius, ſed imperium habet ſibi & hæredibus ſuis. Sin Poteſtate illa careat, alter habet vel Homo vel Cœtus, qui poſt illius obitum Regem novum eligere poteſt. Sed is qui hoc poteſt Summam Poteſtatem antè habuit. Dare enim alteri quod ipſe non habet nemo poteſt. Quod ſi Succeſſionem dare poteſt alius nemo, is qui Poteſtatem ante habuit retinere, & Succeſſorem ſuum eligere poteſt, immò debet, ne contra Legem naturæ Cives fidei ſuæ commiſſos deſerta Poteſtate Summa in conditionem naturæ relabentes perire patiatur.

Secundò, Rex Electus ad Poteſtatem præſcriptam, præſcribente (ſive is Homo ſit ſive Cœtus) minor eſt, & proinde non eſt Summus. Poteſtatem ergo Summam habenti Ius Succeſſoris eligendi ſemper hæret. Regiminis autem ejus forma non propriè Monarchia, ſed vel Democratia vel Ariſtocratia eſt.

Populus Romanus victam Pompejo duce Iudæam rexit. Regiminis ergo Iudæorum forma ſub populo Romano quo nomine appellabitur? Democratia non erat, neque Ariſtocratia, quia non regebatur à Cœtu hominum Iudæorum. Quid ergo, an Monarchia erat cum Summa Poteſtas non in homine uno, ſed in Cœtu Romano reſideret? Quidni? Populi Romani quanquam Summa Poteſtas in Cives Romanos Ariſtocratia erat vel Democratia, in Iudæos tamen Monarchia erat. Tam enim Civitatis unius in Civitates plures, quam unius hominis in plures homines imperium Monarchia eſt.

Quæcunque Civitatis Forma eſt, Materia (id eſt homines) Mortalis eſt. Nam homines tum ſinguli tum Cœtus integri morti ſubjecti ſunt. Itaque quemadmodum ad Civitatis conſtitutionem neceſſarius erat *Artificialis homo*, ita etiam ad conſervationem Civitatis neceſſaria erat *Artificialis vita*, ſine qua poſt ætatem unam, moriente Monarcha Civitas omnis interiret. Vita autem hæc Artificialis ea eſt, quam vocant Ius Succeſſionis.

Perfecta Civitatis Forma eſſe non poteſt, ubi Succeſſorem eligendi Ius

Ius non ſit in Anteceſſore. Nam ſi in illo non eſt, in ſubdito eſt; ideoque ab eo qui Summam habet Poteſtatem aſſumi ſibi poteſt. Illius ergo aut nullius eſt; & ſic Civitas diſſolvitur contra inſtituentium intentionem.

In Democratia Cœtus totus deficere niſi deficientibus Civibus non poteſt. Quæſtiones igitur de Iure Succeſſionis ad Democratiam non pertinent.

In Ariſtocratiis autem ſi quis ex Cœtu Summo moriatur, alterum in illius locum à Cœtu ipſo, vel ipſius Authoritate, ſubſtituendum eſſe (propter eam quam habet Poteſtatem Summam) manifeſtum eſt.

Difficultas de Iure Succeſſionis maxima in Monarchiis eſt. Circa quam duæ quæſtiones eſſe poſſunt, altera an Monarchæ præſenti Ius ſit quem vult eligendi; altera quis ſit quem vult. Ad primam autem conſiderandum eſt, aut Ius illud Monarchæ præſentis eſſe, vel multitudinis ſolutæ. Si Monarchæ ſit præſentis, moriente illo Civitas diſſolvitur, quia nullus eſt qui Ius illud poſtulare ſibi poteſt homo ſingularis; multitudo autem neque agere quicquam aut loqui poteſt, ut quæ Perſona amplius non eſt. Redeunt ergo omnia ad conditionem belli, & per conſequens Succeſſoris conſtitutionem ad Monarcham præſentem pertinere ex ipſa Civitatis Inſtitutione manifeſtum eſt. Quæſtio autem quis ille ſit, quem Monarcha Succeſſorem, ſive Hæredem ſibi eſſe voluit, aut per ipſius Teſtamentum, aut per alia ſigna idonea judicandum eſt.

Per Teſtamentum, ſi viva voce Succeſſorem declaraverit, ut fecerunt Imperatores Romanorum primi Hæredibus nominatis. Vox enim *Hæres* non ſemper filium aut cognatum ſignificat, ſed quemcunque quiſque Poteſtatis ſuæ Succeſſorem eſſe velit. Si ergo Monarcha Succeſſorem ſuum diſertè nominaverit, Summa Poteſtas ſimul atque mortuus eſt Anteceſſor, in nominato eſt.

Vbi vero Teſtamentum & verba aperta deſunt, ibi voluntatis ejus alia ſigna naturalia obſervanda ſunt. Quorum ſignorum unum eſt Conſuetudo loci. Vbi ergo ſuccedere conſuevit is, qui genere eſt proximus, illius eſt Poteſtas Summa, Anteceſſore mortuo; quia ſi alium ſuccedere ſibi voluiſſet, facile illum vivens nominare potuiſſet. Eadem autem regula eſt, ſive proximitas illa Maris fuerit ſive Fœminæ. Conſuetudo enim quæ Principis verbo tolli facile potuit, nec tollitur, ſignum eſt ſublatam eſſe Nolentis.

Vbi vero neque Teſtamentum neque Conſuetudo anteivit, ibi intelligendum eſt, Primò, Regimen manere Monarchicum, quia for-

mam illam regnando commendaverat, neque verbo improbaverat. Secundò, liberos ſuos, potius quam alios ad tantam dignitatem promovere voluiſſe; & ex liberis Marem quam Fœminam, ut per naturam ad ſuſtinenda pericula aptiorem. Tertiò, ſi prole careat, fratrem quam alium, atque ita ſemper propinquiorem quam remotiorem. Præſumitur enim ſanguine propinquiorem, amore quoque, cæteris paribus, potiorem eſſe.

Verum ſi Monarchæ per Teſtamentum aut Contractum, Succeſſorem conſtituere quem velit liceat, magnum inde videtur oriri poſſe Civitati incommodum. Nam Poteſtatem Summam in hominem alienigenam transferre poterit; id quod (quia alienigenæ neque eidem forte regiminis formæ aſſueti ſunt, neque eodem utentes ſermone ſe mutuo contemptui aut odio habent) in Civitatis oppreſſionem tendere veriſimile eſt. Sed incommodum hoc non ab eo naſcitur, quod Summam Poteſtatem habeat alienigena, ſed vel ab imperitia regentis, vel à contumacia Civium quorum alteri alterorum mores, ut æquum eſt, ferre nolunt. Quod incommodum Romani olim ex Civitatibus, quas ſibi ſubjecerant, impertiendo alienigenis multis, & interdum totis Civitatibus Ius Civium Romanorum ſuſtulerunt. Idem etiam conatus eſt, ſed fruſtra per Regnorum Angliæ & Scotiæ Vnionem, Rex noſter ſapientiſſimus Jacobus. Quod ſi perfeciſſet, Bellum Civile quod utramque gentem miſeram facit, naſci potuiſſe non videtur. Civibus ergo, ſi Monarcha Succeſſorem alienigenam conſtituat, Injuriam nullam facit, quanquam culpa Regentium, vel ipſorum Civium, incommodum inde aliquando oriatur. Idem etiam ex eo manifeſtum eſt, quod Regna in alienigenas per cognationem deſcendentia, (quanquam eadem ſequutura ſint incommoda) pro licitè acquiſitis ſine contradictione haberi ſolent.

CAPVT XX.

De Dominio Paterno & Deſpotico.

CIvitatem per Acquiſitionem voco, ubi Summa Poteſtas acquiſita eſt per vim, ita, ut mortis vel vinculorum metu, imperata facere unius perſonæ, ſive ſinguli, ſive pluralitate ſuffragiorum cuncti ſe obligaverunt.

Atque hoc Dominii (ſive Summæ Poteſtatis) genus ab eo, quod fit per Inſtitutionem, in hoc tantùm differt, quòd hic metu mutuo, ibi metu unius Cives imperium in ſe admittunt. Vtrique tamen id faciunt

ciunt Metu. Id quod ab iis qui Pacta propter metum inita irrita esse universaliter pronuntiare solent, notandum est.

Id enim si verum esset, Civitatis forma nulla esset, in qua obedientiam Civium Civitas exigere jure posset. In Civitate quidem, ubi vis prohibetur, & latrocinia indicare jubent leges, Promissa terrore extorta irrita sunt, non autem ex natura Pactorum irrita sunt. Etiam ubi Promissa metu facta invalida sunt, Promissorem absolvit non Pacti invaliditas, sed sententia Summæ Potestatis. Alioqui universaliter verum est Promissum licitum illicitè violari.

Jura autem Summæ Potestatis sive Institutæ, sive Vi Acquisitæ eadem sunt, neque sine habentis consensu auferri, vel transferri possunt. Itaque qui ea possidet neque puniri, neque Reus fieri jure potest. De Pace & Bello, & de Doctrinis publicè docendis & de controversiis omnibus judicat. Magistratuum, Consiliariorum in Pace, Ducum in Bello, Ministrorumque Publicorum constitutor solus est. Premiorum, Pœnarum, Honoris, & Ordinis Arbiter, Legum denique omnium Author Latorque est propter rationes capite præcedente allegatas.

Est etiam Dominii Acquisiti genus aliud per Generationem, quod Paternum dicitur. Cujus jus Patris est, non quia filium genuit, sed quia consensit filius, vel propter alia aliqua argumenta. In uniuscujusque enim filii vel filiæ Generatione, duo concurrunt Generantes. Si ergo Dominii Jus sola Generatione definiretur, duo essent Domini, quibus ambobus obedire impossibile est. Quod autem scripserunt aliqui Dominium Patris esse propter præstantiam sexus, non rectè dicitur. Neque enim Mas Fœminæ tantum aut viribus aut prudentia semper præstat, ut Dominium determinare possit sine Bello. In Civitatibus obtinet Jus Civile. Itaque ubi Mas regnat, ibi Mari, ubi Fœmina, ibi Fœminæ Dominium tribuitur in filios regios. Sed quæstio nunc est de Jure Dominii in conditione naturali, ubi Leges Matrimoniales nullæ sunt præter sexuum amorem mutuum & prolis curam naturaliter insitam, ubi Pater & Mater de Dominio in Infantem aut Pacto disponunt, aut omnino non disponunt. Si ergo disponunt, per Pactum id faciunt, & Dominium cujus sit à Pacto indicatur. Sic Amazones cum Maribus vicinorum Pacti sunt, ut geniti pueri ad illos remitterentur, puellæ apud matres remanerent.

Sin Pactum nullum interveniat, Dominium Matris est. In conditione enim naturali, ubi Leges Matrimoniales nullæ extant, quis Pater est ignoratur, nisi indicante Matre. A Matris ergo arbitrio

dependet Dominium. Ipsius ergo est. Rursus Infans in Potestate Matris nascitur, ita ut penes illam sit aut educare aut exponere vel interficere. Si ergo alat; Matri vitam debet Infans, & propterea illi præ omnibus aliis obedire obligatur. Dominium ergo Matris est. Sin exponat illum Mater, alius autem repertum servet alatque, alentis Dominium est. Servati enim semper Dominus est Servator; quia finis propter quem alteri alteris se subjiciunt Conservatio est.

Si Pater Matris Dominus sit, etiam Infantis Dominus est. Sin Mater Patris sit Domina, ut fit quando Regina Summam habens Potestatem subdito suo nubit, Dominus Infantis Mater est, ut quæ Domina est mariti sui.

Si Vir & Vxor Potestatem in diversis Civitatibus Summam habentes Filium habeant, & de Dominio in illum contrahant, Dominium dependet à Contractu. Si non contrahant, Dominus vel Domina est cui Dominium Regni est, in quo nascitur Filius; quia is, qui Civitatis Dominium habet, Civium omnium in ea natorum Dominus est.

Qui Dominus Filii est, Dominus quoque est Filiorum filii; quia qui Jus in personam habet, Jus quoque habet in ea, quæ sunt personæ.

Jus Successionis ad Dominium Paternum, eodem modo procedit, quo in Monarchia per Institutionem, de qua dictum est in Capite præcedente.

Dominium per Victoriam in Bello acquisitum, ab aliquibus Scriptoribus Despoticum appellatur, quod est Dominium Herile in Servos. Per Victoriam autem Acquisitum tunc est, quando victi vitandæ mortis imminentis causa facturos se paciscuntur, pro Vita & Libertate Corporis concessa, quicquid à Victore imperabitur. Post Pactum illud Victus Victoris Servus est. Quod nomen utrum an à Servare an à Servire derivetur disputent Grammatici. Significat autem non captum illum qui carcere concluditur, aut catenis constringitur, sed captum illum qui Pacto servire obligatur. Vinctus enim vel incarceratus, ut qui cum Victore nihil Pactus est, nullo Iure teneri potest quin carcerem, si potest, effringere, vincula dirumpere, victorem interficere, aut in servitutem vicissim adducere jure possit. Captus autem qui pro Libertate corporea fideliter servire Pactus est, idem facere sine Pacti violatione, id est sine Injuria non potest.

Non ergo à Victoria jus Dominii, sed à Victi Pacto nascitur; neque eo obligatur quod Captus est, sed quod voluntati capientis se submisit.

submisit. Neque ob submissionem ejus, obligatur Victor vitam ei condonare, nisi antè id promiserit.

Quod soleant homines vitam ab instante hoste petere, ideo faciunt, ut declinata morte quæ ab irato hoste statim expectatur, possint postea aut pecunia aut servitute vitam redimere; non quod Victor redemptionis pretium accipere teneatur. Tunc demum servus vitæ securus est quando corpus suum sibi creditur. Sin opus faciat aut quomodocunque sine Pacto serviat, non id vi juris, sed metu mortis facit.

Dominus Servi omnium bonorum quæ habet Servus Dominus est, & Domino acquiritur quicquid acquirit Servus. Continetur enim hoc in natura Servitutis.

Jura denique omnia Dominii Paterni tum Despotici sive Herilis eadem sunt quæ Summæ Potestatis in Civitate per Institutionem; & propter rationes easdem; quæ rationes in capite præcedente satis explicatæ sunt. Itaque Monarcha qui duarum aut plurium Civitatum summam habet Potestatem, in una per Institutionem, in altera per acquisitionem, si prætextu Victoriæ, uni quam alteri duriorem se præbeat, aut per iniquitatem, aut per Iuris naturalis ignorantiam id facit. Constat hinc Familiam magnam, nisi Civitatis alicujus pars sit, quantum ad Iura attinet, Civitatem esse parvam, sive illa Familia ex Patre & Filiis, sive ex Domino & Servis, vel ex Patre & Filiis & Servis constet; & in ea Familia Monarcham Dominum Patremque esse. Familia tamen propriè Civitas non est, nisi tantæ sit Potentiæ vel per numerum suum, vel per alias oportunitates, ut subjici sine Bello non possit. Ubi enim homines manifestè debiliores sunt quam ut tueri se possint uniti, unusquisque eorum, periculo imminente, ad vitæ suæ conservationem, sive fuga sive deditione potest pro suo arbitrio jure uti; quemadmodum faciunt milites magno exercitu circumventi, si ipsi pauci sint, arma deponere, vitam petere, vel fugere potius solent quam ab hostibus occidi. Atque hæc de juribus eorum qui Summam habent Potestatem sufficiant ex rei natura deducta.

Videamus jam de eadem re quid docent Scripturæ Sacræ. Ad Mosem populus Israeliticus sic loquitur: *Loquere tu nobiscum, & audiemus; sed nobiscum ne loquatur Deus, ne moriamur.* Debebatur ergo *Mosi* à populo Israelitico plenissima, & absoluta obedientia. De Iure Regum Deus ipse (1 Sam. 8. vers. 11. &c.) per Samuelem dicit: *Hæc erit ratio ipsa Regis qui regnabit super vos; filios vestros accipiet, ut sibi disponat in curribus suis, & in equitibus suis, & ut currant ante currum*

rum suum; & ad disponendum sibi Chiliarchos, & præfectos quinquagenis; & ad arandum arva sua, & ad metendum messem suam, & ad faciendum instrumenta bellica sua, & instrumenta curruum suorum, Similiter filias vestras accipiet in unguentarias, in coquas, & in pistrices; etiam agros vestros, & vineas vestras, ac olveta vestra optima accipiet, & dabit servis suis; servosque vestros, & ancillas vestras, ac juvenes præstantissimos, & asinos vestros accipiet, adhibebitque ad opus suum. Greges vestros decimabit; denique vos eritis ei servi. Potentia hæc absoluta est, nempe *Cives omnes Regis servi sunt.* Rursus, audita ratione Regis sui populus assensit tamen dicens, *sed Rex præerit nobis; ut simus nos quoque sicut omnes istæ gentes; & vindicet nos Rex noster, & procedens ante nos gerat Bella nostra.* Confirmata hic sunt iis, ut habent Summam Potestatem, jura omnia tum *Militiæ* tum *Iudiciorum*, quæ adeo absoluta est Potentia, ut homo ad hominem, Potentiam majorem transferre non possit. Præterea Potentiam quam à Deo petivit Salomon; hæc erat: *Des servo tuo animum intelligentem ad judicandum populum tuum discernendo inter bonum & malum.* Quamobrem jus Iudiciorum & jus præscribendi regulas Boni & Mali, id est jus Legum ferendarum pertinent ad illum qui Summam habet Potestatem Civilem. Quæsivit Davidem Saulus ut eum occideret; cum tamen Saulum occidere potuit David, & ut faceret hortati sunt eum servi ejus; vetuit eos David dicens, *absit ut facerem rem hanc Domino meo, uncto Iehovæ, extendendo manum meam contra eum; nam unctus Iehovæ est.* Confirmatur hic Regum impunitas. De Servorum obedientia dicit Sanctus Paulus, *Servi obedite Dominis vestris in omnibus.* De obedientia Filiorum dicit, *Filii obedite Parentibus in omnibus.* Debita ergo à Filiis & Servis Patribus suis & Dominis est obedientia simplex. Porrò (Matth. 23. 2, 3.) dicit Christus, *In Cathedra Mosis sedent Scribæ & Pharisæi; omnia ergo quæ dixerint vobis ut servetis, servate & facite.* Ecce rursus obedientiam simplicem. Etiam Sanctus Paulus Tit. 3. 1. *Ipsis suggere ut sese subjiciant Principibus, ac Potestatibus obtemperent.* Obedientia hæc simplex est. Postremo Servator noster ipse docet tributa imposita à Summa Potestate Civili solvenda esse, ipse solvens, & *date* (inquiens) *Cæsari ea quæ Cæsaris sunt.* Item quod quicquid is qui Summam habet Potestatem exegerit à subdito suo rectè exigitur, quando opus erit, & quod utrum opus sit necne ipse judicabit, ostendi potest ex verbis Christi Discipulis suis mandantis: *Ite in vicum qui vobis est ex adverso, & statim invenietis asinam ligatam & pullum cum ea; solventes eos adducite ad me. Et si quis vobis aliquid dixerit, dicite, Domino his opus est; statim autem mittet eos.* Non interrogabunt utrum

necessitas illa sive opus jus eos capiendi Domino tribuat, neque utrum Dominus necessitatis illius Iudex sit, sed in voluntate Dei acquiescent.

His locis addi etiam potest quod dicitur Gen. 3. 5. *Eritis sicut Dii, scientes boni & mali*; & vers. 11. *quis indicavit tibi nudum esse te? An de fructu illius arboris, de quo interdixeram tibi ne comedas ex eo, comederis?* Cognitio id est Iudicatio boni & mali *vetabatur* sub nomine fructus arboris scientiæ boni & mali; in experimentum obedientiæ Adami. Diabolus autem ut ambitionem fæminæ, cui fructus ille pulcher jam visus erat, incenderet dixit, illi fore illos quasi Deos scientes boni & mali. Cum igitur comedissent ambo, arrogarunt quidem officium quod Dei solius erat, nempe Iudicationem boni & mali sibimet ipsis; quanquam facultatem novam discernendi inter bonum & malum nullam acquisierant. Quod dicitur autem, quod cum comedissent, viderunt se nudos esse, nemo locum illum ita interpretatus est, quasi cœci antè fuerint neque suas ipsorum cutes viderint. Sensus autem manifestus est, quòd eo primùm tempore nuditatem suam (in qua Deo visum est illos creare) indecoram esse judicarunt; & pudore suo Dei opus tacitè condemnarunt. Interrogat ergo Adamum Deus, *Comedisti* &c. tanquam si dixisset, Tu qui obedientiam mihi debes, arrogasti tibi Potestatem de actionibus meis Iudicandi? Vnde perspicuè (quanquam Allegoricè) significatur, facta eorum quibus Summa est Potestas, à subditis suis non esse reprehendenda, nec disputanda.

Itaque manifestè (quantum ego intelligo) non modo ex Ratione, sed etiam ex Scriptura Sacra, Summam Potestatem, sive ea in uno homine, ut in Monarchiis, sive in uno Cœtu, ut in Democratiis & Aristocratiis, collocata sit tantam esse apparet quantam facere eam possunt homines. Quanquam autem de Potestate indefinita multa incommoda homines imaginari sibi possunt, incommoda tamen quæ Potestatem limitatam comitantur (nempe bellum uniuscujusque contra vicinum suum) multo sunt majora. Conditio hominum in hac vita sine incommodis nunquam erit. Neque est in Civitate quacunque incommodum magnum, nisi quod plerumque à Civium ipsorum contumacia & à violatione Pactorum illorum in quibus essentia Civitatis consistit ortum sit. Quicunque autem Potestatem Summam nimiam esse putans, diminuere conabitur, subjiciet se Potestati majori quæ Summam limitare posse videbitur.

Maxima contra Potestatem absolutam objectio desumitur ab eo quod fieri solet, & eorum est qui interrogant *ubi* & *quando* Potestas absoluta à subditis agnita fuerit. Sed vicissim ego illos interrogo *ubi*,

&

& quando libera à Seditione & Bello Civili extitit Civitas, ubi Potestas absoluta non fuerit. In gentibus illis ubi Civitates diu duraverunt, nec nisi Bello externo perierunt, subditi de Potentia Summa suorum principum nunquam disputaverunt. Argumentum autem à consuetudine hominum sumptum, qui in causas, & naturam rerum Civilium nunquam profundè inspexerunt, invalidum est. Etsi enim homines fundamenta domorum suarum super arenam collocarent, non tamen inde inferri potest, ut ita fieri debeat. Scientia constituendi conservandique Civitates, regulas certas habet & infallibiles non minùs quam Arithmetica & Geometria; neque ab usu tantùm dependet. Quas regulas excogitandi otium neque habuerunt pauperes, neque qui otium & voluntatem habuere, quæ methodo id faciendum erat intellexerunt.

CAPVT XXI.

De Libertate Civium.

L*ibertas* significat propriè absentiam impedimentorum motus externorum; & dicitur non minus de rebus irrationalibus & inanimitatis quam rationalibus. Quicquid enim ita ligatur vel concluditur, ut nisi in spatio ab externis Corporibus determinato moveri nequeat, id ulterius progrediendi *Libertate* carere dicimus. Itaque animalia dum muris includuntur, vel catenis ad locum certum alligantur, eundi quò alioqui itura essent *Libertate* carent. Quando vero impedimentum in ipsa est natura rei, non *Libertate*, sed *Potentia* carere dicitur; sic Homo qui morbo affixus lecto est, eundi *potentia* non *Libertate* privari dicitur.

Iuxta hanc propriam & receptam vocis significationem *Liber* dicitur is, qui ex iis quæ viribus & arte propria facere potest, quin faciat quicquid vult non impeditur. Sed voces *Liber* & *Libertas* qui ad alias res præter corpora applicant, abutuntur. Quod enim motui subjectum non est, non est obnoxium impedimento. Quoties ergo dicunt (exempli causa) Via *Libera* est, non significatur *Libertas* Viæ, sed Viatoris. Item quando dicimus Donum *liberum* est, non rei *datæ* sed *Datoris Libertatem* intelligimus. Etiam quandoquis *liberè* loqui dicitur, non Sermonis, sed loquentis *Libertas* est. *Liberum* denique *arbitrium*, non Voluntatis Libertas sed Volentis est.

Metus & *Libertas* simul consistere in eadem actione possunt, ut quando aliquis Metu Naufragii bona sua in mare projicit; nam libenter

ter id facit, potuitque (si noluisset) non facere. *Liberè* ergo fecit. Sic ille qui Metu carceris debitum solvit, *Liberè* solvit, quia *Liberum* illi erat vel solvere, vel non solvere. Similiter Actiones Civium omnes quas Metu Legum faciunt, si non facere potuerunt, Liberæ erant.

Etiam *Libertas* & *Necessitas* consistere simul possunt. Nam aqua per fluminis alveum, tum Liberè tum Necessitate naturæ versus declivia movetur. Item actiones omnes voluntariæ quæ sua natura *Liberæ* sunt, quia tamen causas habent, & causæ illæ alias causas, & sic perpetuò usque ad causarum omnium Causam primam, nempe divinam voluntatem, necessariæ sunt; adeò ut illis qui causarum omnium connexionem viderent actionum omnium, etiam voluntariarum manifestè essent. Deus ergo qui videt & disponit omnia, necessitatem videt omnium actionum à sua ipsius voluntate proficiscentem. Homines enim quanquam multa faciant contra Leges divinas, id est multa quorum Deus non est Author, nullam tamen Passionem, Voluntatem aut Appetitum habent cujus causa prima & plena non sit à voluntate Dei. Nisi enim Voluntas Dei Necessitatem Voluntati humanæ imponeret, & per consequens actionibus omnibus ab ea dependentibus; Libertas voluntatis humanæ omnipotentiam, & omniscientiam & libertatem Dei tolleret. Atque hæc (quatenus ad institutum præsens) de naturali & propriè dicta *Libertate* disputata sufficiant.

Quemadmodum autem homines Pacis & Conservationis suæ causâ Hominem fecerunt *Artificialem* (quem vocant Civitatem) ita etiam Vincula excogitarunt Artificialia (quæ vocantur Leges Civiles) quæ Vincula ipsi mutuis inter se Pactis ab una parte ad illius cui Summam dederunt Potestatem Labra, ab altera parte ad suas ipsorum Aures alligarunt. Vincula autem hæc etsi natura sua fragilia, satis tamen tenacia sunt, non à difficultate sed à periculo quo frangantur.

Vincula hæc *Artificialia* ea sunt, quæ opponi intelligo Libertati Civium. Cum enim actionibus Leges præscribere omnibus, impossibile sit; *Libertatem* habere Civis dicitur ad illas actiones de quibus in Legibus nihil definitur, & ad eas solas. In his ergo unicuique id quod sibi maximè videbitur expedire, facere Liberum est. Sin de Libertate corporis à carcere & catenis Libertas Civilis intelligeretur absurdissimè conquererentur Libertatemque flagitarent hodie rebelles nostri qui ea manifestissimè fruentes rebellaverunt. Libertas igitur Civium in iis tantum rebus consistit, quas in Legibus ferendis Legislator prætermisit.

Libertas tamen hæc Civilis, quin is qui Summam habet Potestatem, vitæ & necis Civium arbiter sit, impedimento non est. Osten-

ſum enim eſt, Civibus ab eo qui Summam habet Poteſtatem (id eſt à Civitate) Injuriam fieri non poſſe, etſi per Iniquitatem Injurius eſſe in Deum poſſit. Contingere ergo poteſt, & contingit ſæpe in Civitatibus Iuſſu Summam habentis Poteſtatem, Innocentem etiam ſine Injuria interfici; ut quando filiam ſuam occidi juſſit *Iephta*. Etiam in occiſione *Vriæ*, etſi Rex David iniquè fecit, & contra Deum graviter peccavit, contra Vriam tamen non peccavit, qui facti illius Authorem ſe fecerat. *Tibi ſoli peccavi* ſunt verba ipſius ad Deum Davidis. Deo enim ſolo obligari potuit Rex. Etiam Populus Athenienſis cum Civem per Oſtraciſmum in exilium mitteret, non illum criminis accuſabat, ſed quemcunque exulare voluit, numerus concivium maximus, is exulabat; non quia violator legum erat, ſed quia (propter nimiam potentiam) violare Leges impunè poſſe videbatur. Itaque Ariſtidem, cui cognomen Iuſti ipſi ante dederant, Ciuitate expulerunt. Expulerunt item Hyperbolum imi ordinis hominem ſcurram; quem nemo metuebar; quia voluerunt; jOculariter forte; non autem injuſtè, cum id jure fecerint Civitatis.

Libertas illa, de qua in Græcorum Romanorumque veterum Libris Hiſtoricis & Politicis; hodieque in Sermone & Scriptis eorum, qui Græcam & Romanam Politicam ſuam faciunt, tam magnifica fit mentio, non Civium ſingularium, ſed Civitatis Libertas eſt, eademque quæ hominum ſingularium fuiſſet, niſi conſtitutæ Civitates & Leges fuiſſent. Sicut enim inter homines, ſine Lege, ſine Imperio, Bellum unicuique contra vicinum eſt, nulla autem hæreditas filiis tranſmittenda, nulla Proprietas bonorum, nulla ſecuritas, ſed Libertas unicuique plena & abſoluta; ita inter Civitates, quarum una alteri non ſubiicitur, unicuique Civitati Libertas faciendi quicquid ſibi commodum videbitur abſoluta eſt. Sed tamen ita viuunt perpetuò ac ſi Bellum eſſet, parati ad pugnam, tormentis Bellicis contra vicinos undequaque collocatis. Itaque neque Athenienſis, neque Romanus quiſquam *Liber* (à *Legibus*) erat, ſed Civitates eorum. In portis muriſque Vrbis *Lucca* etſi inſcribatur magnis characteribus LIBERTAS, Lucenſis tamen nemo majore Libertate fruitur quam Conſtantinopolitanus, vtrobique enim Legibus Civilibus vinciuntur.

Dulci autem nomine Libertatis, facile decipiuntur homines, qui diſtinguere neſcientes, id quod Civitatis ſolius Ius eſt, pro ſua cujuſque hæreditate privata ſibi arrogant. Qui error quoties Authoritate eorum, qui propter ea, quæ ſcripſerunt Politica, celebres ſunt confirmatur; mirandum non eſt ſi Seditionem & Status mutationem pariat. In partibus orbis terrarum occiduis opiniones noſtras de Inſti-

tutione

tutione & Iuribus Civitatum accepimus ab *Aristotele*, *Cicerone*, aliisque Græcis & Romanis, qui cum degerent in Civitatibus Democraticis & Aristocraticis jura illa mox à Principiis naturæ deduxerunt, sed usum & consuetudinem Civitatum suarum, in Libros suos Politicos transcripserunt, non aliter, quam Regulas loquendi ex usu temporis sui describere solent Grammatici. Quoniam ergo Athenienses ne Statum mutare cuperent, liberos solos esse eos, qui in Civitate viverent populari, servosque esse, qui sub Monarcha essent, docebantur; ideo Aristoteles in Politicis (Lib. 6, cap. 2) Libertatem supponi in Democratia scripsit, neminemque in alia Civitatis forma esse liberum. Sicut autem Aristoteles; ita quoque Cicero, aliique Scriptores, Politicam doctrinam suam super Romanorum consuetudinem fundaverunt; qui Romani Monarchiam odisse didicerant, ab illis primis, qui cum Summum Imperantem, nempe Regem suum, deposuissent, Summam *Romæ* Potestatem inter se diviserant. Lectione autem Librorum horum à Græcis & Latinis Scriptorum, factum est, ut homines nostri ab Infantia opinionibus illis innutriti, sub *Libertatis* falsa specie habitum tandem contraxerint tumultibus favendi, actiones eorum, qui Summam habent Potestatem reprehendendi, & rursus reprehendendi reprehensores illos; idque cum tanti sanguinis effusione, ut verè possim (puto) affirmare nunquam quicquam tam carè emptum esse, quam Græcorum Latinorumque linguas emerunt partes hæ mundi Occidentales.

Ut veniamus jam ad ea in quibus Libertas Civium vera consistit, id est, ut dicamus, quænam illæ actiones sunt, quæ jussæ ab eo qui Summam habet Potestatem, possunt tamen sine Injustitia prætermitti; considerandum est, quænam jura illa *sint*, quæ in Civitate instituenda deponimus, sive (quod idem est) quas Libertates nobismetipsis *denegemus* tunc, quando omnium actionum simpliciter Hominis vel Cœtus quem Summum facimus, Authores nos facimus singuli. In ipsa submissione consistit tum *Obligatio* tum *Libertas*. Itaque ex eadem submissione, Obligationis & Libertatis argumenta sumi debent. Nulla enim tenetur Obligatione quisquam, quæ à sui ipsius actione non procedat; cum per naturam homines Libertatem æqualem omnes habent. Quoniam autem argumenta illa vel ab ipsis verbis, nempe *Actionum omnium ejus hominis cui Summam tribuimus Potestatem Anthorem me facio*, vel ab intentione ejus, qui Potestati Summæ se submittit, (quæ intentio intelligitur à Fine propter quem se submittit) sumenda sunt; Obligatio & Libertas Civium Singulorum ab illis Verbis vel ab illâ Intentione demonstrandæ sunt Finis au-

 tem

tem Institutionis Civilis est Pax Civium inter se, & defensio contra hostem Publicum.

Primò ergo, quia Institutio Civitatis fit per Pacta uniuscujusque cum unoquoque, manifestum est, Libertatem Civi manere circa res illas omnes, quarum jus per Pactum transferri vel abjici non potest. Sed ostensum est Cap. 14. Pacta de seipso contra vim non defendendi invalidum esse. Ergo

Si Summam habens Potestatem, Civem (quanquam jure morti condemnatum) seipsum interficere, mutilare vel vulnerare; aut vi personam ejus invadenti non resistere; aut ab alimentis, medicinâ, aëre vel alia re sine qua vivere non potest se abstinere jusserit; habet Civis ille recusandi Libertatem.

Si quis Civis interrogetur à Summam habente Potestatem, vel per Authoritatem ejus de crimine quod ipse Civis commisit, fateri Crimen (nisi facti veniâ datâ) non obligatur; quia nemo (ut ostensum est suprà) obligari Pacto potest, seipsum accusare. Præterea submissio Civis continetur his verbis, *Author sum omnium Actionum ejus cui Summam tribuimus Potestatem.* Sed in his verbis Libertatis naturalis restrictio nulla est. Etsi enim ut me occidat concedam, non obligor ut Iussu ejus occidam meipsum. Aliud enim est dicere occide me, vel concivem meum, si vis; aliud autem dicere occidam me aut concivem meum. Sequitur ergo neminem aut ad occidendum seipsum, aut concivem ex ipsis verbis obligari. Itaque obligatio quam quis habere interdum possit, jussu Summæ Potestatis faciendi actionem aliquam periculosam aut indignam, non à verbis dependet expressis quibus se submisit, sed ab intentione; quæ intelligitur ex fine Institutione Civilis. Quando ergo negatio obedientiæ Finem Institutionis Civitatis frustaneam facit, Libertas recusandi nulla est; alioqui Libertate sua naturali uti potest.

Itaque si quis jubeatur contra hostem Publicum pugnare (quanquam si recuset, Potestati Summæ puniendi eum non desit Ius) potest tamen aliquando sine Injustitia recusare, ut quando alium militem non minus idoneum substituit. Tunc enim Civitatem non deserit. Præterea à Summo Iure detrahendum est aliquid propter quorundam hominum timiditatem naturalem, non solum fœminarum (à quibus officia tanti periculi nunquam expectantur) sed etiam virorum quibus animus fœmininus est. Quando prælium committitur, fuga tandem fit ab una vel altera parte; si tamen non à perfidia, sed à metu fuga oritur, non *injustè* fugere dicuntur, sed turpitur, vel inhonestè. Propter eandem rationem, si quis prælium

conetur

conetur evitare Injustitia non est, sed Ignavia. Veruntamen qui militem se conscribi jubet timiditatis naturalis excusationem perdit, obligaturque non modo prælium inire, sed etiam invito ductore suo non fugere. Quando autem defensio Civitatis Civium simul omnium uno & eodem tempore auxilium postulat, unusquisque qui vel arma gestare potest, vel ad victoriam aliquid quantulumcunque contribuere, ad Militiam obligatur; quia aliqui Institutio Civitatis quam conservare Cives nolunt, vel non audent, vana esset.

Contra arma Civitatis, defendendi alterius causâ, sive nocentis sive innocentis arma sumere, Liberum nemini est; quia Libertas talis Summam habenti Potestatem media ad defensionem Civium aufert, ipsamque Civitatis essentiam destruit. Quid autem si multi simul, contra Civitatis Potestatem Summam crimen aliquod commiserint capitale, propter quod, nisi se defendant, expectant mortem, quæret aliquis utrum Libertatem illi conjunctis viribus se mutuò defendendi habeant. Habent certè. Nam vitas suas defendunt tantùm; id quod & Innocenti & Nocenti æquè licet. Injustitia quidem erat officii violatio prima; sed quod arma postea ad se defendendos sumpserint, crimen novum non est. Excusatio autem sui defensionis oblatâ veniâ tollitur; facitque ut si assistere cæteris perseverent Injusti sint.

Reliqua Civium Libertas dependet à Legum Silentio. Ubi enim non definit Lex, unicuique faciendi vel non faciendi Libertas est; eaque pro arbitrio Summæ Potestatis aliquando major, aliquando minor est. Si inter Civem & eum qui Summam habet Potestatem controversia sit de Iure agros vel bona possidendi, vel de debita pecunia, vel opera, vel de pœna corporea, vel pecuniaria quæ in Lege aliqua præcedente fundata sit, Libertas Civi Lege agendi est contra eum qui Summam habet Potestatem eâdem quam haberet contra Concivem; controversiæ autem illius Iudex erit is qui Summam habet Potestatem. Quoniam enim qui Summam habet Potestatem virtute petit Legis præcedentis, non virtute Potestatis Summæ non amplius petere velle intelligitur quam quod Lege illa debitum esse apparebit. Nihil ergo facit Civis à quo petitur contra voluntatem ejus qui habet Summam Potestatem. Sed si qui habet Summam Potestatem virtute Potestatis peteret, agere contra illum Lege Civis non potest. Quicquid enim virtute Potestatis Summæ petit, Authoritate petit ipsius Civis, & proinde qui agit contra Summam Potestatem, contra seipsum agit.

Si Monarcha vel Summam habens Potestatem Cœtus, uni vel pluribus

ribus Civibus Privilegium, id est Ius sive Libertatem privatam concedat, qua concessa salutem populi procurare non potest, Concessio illa invalida est, nisi simul apertis verbis Summæ Potestati renunciet, vel in alterum eam transferat. Eo enim quod potuit (si voluisset) Summæ Potestati verbis perspicuis renunciasse, vel eam in alium transtulisse, nec fecit, intelligendum est neque renuntiare neque transferre voluisse; & proinde concessionem illam ab ignorantia profectam esse repugnantiæ inter concessum privilegium, & Potestatem Summam. Retinetur ergo Potestas Summa, & per consequens Iura omnia retinentur quæ ad exercitium ejus sunt necessaria; qualia sunt Potestas Belli & Pacis, Iudiciorum, Magistratuum & Ministrorum constitutio, & cætera quæ Cap. 18. enumerantur.

Obligatio quam Cives habent erga eum qui Summam habet Potestatem, tam diu nec diutius permanere intelligitur, quam manet Potentia Cives protegendi. Ius enim hominum seipsos protegendi naturale, quando à nemine alio protegi possunt, nullo Pacto extingui potest. Is enim, qui Summam habet Potestatem, Civitatis Anima est, quæ simul atque à corpore separata est, membra motum ab illa amplius non accipiunt. Obedientiæ finis est Protectio; quam ubicunque quis viderit, sive in se, sive in alio, ad illam, obedientiam ejus & conatum ad illum conservandum applicat natura. Quanquam autem Potestas Summa ex intentione Instituentium immortalis sit sua tamen natura, non solum morti violentæ à Bello externo subjecta est sed etiam propter Ignorantiam & Passiones hominum, habet in se, ab ipsa Institutione, semina multa mortalitatis à discordiis Civium ipsorum.

Si Civis Bello captus sit; vel Personæ aut vitæ ejus necessaria intra præsidia hostium sint; hostes autem vitam & corporis Libertatem illi permittant, ea conditione, ut Victori Subditus sit, Civis ille conditionem accipiendi Libertatem habet; & cum acceptaverit, Victoris subditus est; nam alia ratione conservare, se non potuit. Si quis autem ab hoste in carcere aut vinculis detineatur, nec credatur sibi corpus suum, Pacto victus non intelligitur, ideoque aufugere vel servare se quocunque modo jure potest.

Si Monarcha Summæ Potestati pro se & hæredibus suis renuntiet, redeunt Cives ad Libertatem Naturæ absolutam. Quanquam enim, quis illi filius sit vel cognatione proximus indicet natura; quis tamen illi hæres sit dependet (ut ostensum est capite præcedente) à sua ipsius voluntate. Itaque si Hæredem habere nolit, Summa Potestas, & Subjectio perit. Idem contingit si moriatur sine cognatis cognitis, &

sine

sine Hæredis declaratione. Tunc enim nulla cuiquam debetur obedientia, cum cui præstanda sit ignoretur.

Si Potestatem habens Summam Subditum in exilium mittat; manente exilio Subditus ei non est. Sed qui in Civitatem alienam mittitur de negotio aliquo, vel is cui peregrinari permittitur, Civis & Subditus manet. Sed hoc per contractum inter Civitates, vel jure Gentium fit; non vi Pacti alicujus. Quicunque enim intra fines alienæ Civitatis intrauerit, illius Civitatis Legibus Subjectus est, nisi Ius habeat ab amicitia inter se ambarum Civitatum.

Si Monarcha Bello superatus Subditum se victori faciat, priore obligatione Cives liberantur debentque Victori obedientiam. Verùm si captus detineatur, Potestatem quam habebat in Civitate sua Summam, perdidisse non intelligitur. Quare subditi ejus obligantur obedientiam Magistratibus ab eo ante constitutis & nomine ejus quanquam in captivitate existentis, solitam præstare. Manente enim Iure ejus, quæstio de sola Administratione est, id est de Magistratibus & Ministris; quos quia ipse constituere suo Arbitrio non potest, illos quos ipse antè constituerat, probare intelligitur.

C A P V T X X I I.

De Systematibus Civium.

De Generatione, Forma & Potestate Civitatis dictum est. Dicendum nunc est de partibus ejus. Per *Systema* intelligo ***numerum quemcunque hominum in rem ipsorum communem congredientium.*** Quorum alia *Regularia*, alia *Irregularia* sunt, *Regularia* quidem ea sunt, in quibus Homo vel Cœtus unus Personam gerit omnium. Cœtera autem omnia sunt *Irregularia*.

Regularium alia *Absoluta* sunt sive *Independentia*, id est nemini subdita præterquam suæ propriæ Personæ Repræsentativæ; quales sunt Civitates, & quidem solæ. De quibus dictum jam est in quinque proximè superioribus Capitibus. Alia sunt *Subordinata*, nempe Summæ Potestati Civitatis, cui tum singuli tum etiam qui ipsorum Personam gerit, subiiciuntur.

De *Systematibus Subordinatis* alia *Politica* sunt, alia *Privata*. *Politica* (quæ vocari etiam solent *Corpora Politica*) ea sunt, quæ ab Authoritate Summæ Potestatis Civilis constituta sunt. *Privata* ea sunt, quæ constituuntur ab ipsis Civibus, vel Authoritate aliqua extranea; quæ Authoritas quia à Potestate extranea derivatur, *Publica* non est.

Syste-

Systematum Privatorum alia *Licita* sunt, alia *Illicita*. *Licita* ea sunt quæ probantur à Civitate; cætera *Illicita*.

Systemata Irregularia sunt quæ cum Personam non habeant consistunt in concursu tantùm Populi; quæ si Lege Civili non sint vetita & sine mala intentione fiant (qualis est confluxus populi ad Forum, vel Pompam, vel alium finem innoxium) Licita sunt. Quando autem consilio malo confluunt, vel (si multitudo magna sit) incognito, *Illicita* sunt.

In *Systematibus Subordinatis* Potestas personæ eorum semper terminatur à Potestate Civili Summa; alioqui Systema Subordinatum non esset, sed Civitas, cujus Persona Civium cunctorum Persona est; & proinde pars Civium nulla repræsentari ab alio potest, nisi quatenus Personæ Civitatis visum erit. Permittere enim ut *Systema* Civium Subordinatum partem populi in rebus omnibus repræsentaret, deserere esset Civitatis (quatenus ad partem Civium) regimen & Dominium dividere contra pacem & salutem populi; id quod is qui Summam habet Potestatem, nulla concessione facere intelligitur, qua non perspicuis verbis subjectione sua Cives exonerat; Verborum enim consequentiæ, voluntatis signa non sunt, ubi consequentiæ aliæ signa sunt in contrarium; sed erroris potius & falsæ ratiocinationis, quibus humana natura subjicitur, signa sunt.

Potestatis quam habet Systema Subordinatum limites cognoscuntur duabus rebus, nempe Literis ab eo qui Summam habet Potestatem & Lege Civitatis.

Quanquam enim in Civitatis Institutione vel Acquisitione Literis scriptis opus non sit, quia Potestas ibi Summa (ut diximus) limites nullos habet præter Naturæ Legem non scriptam; in Systematibus tamen Subordinatis, tot limitationes circa agenda, tempora, & loca necessariæ sunt, ut neque sine literis scriptis memoria retineri neque nisi Literæ illæ Patentes sint, & Summæ Authoritatis signis signatæ, cognosci possint.

Et quoniam Limitationes non semper facile, aut fortasse omnino describi Literis possunt; determinatio quid Systemati Licitum vel Illicitum factu erit, ad Leges Civiles (ubi Literæ ipsæ silent) necessariò pertinet.

Vbi in Systemate Subordinato Persona est unus homo quicquid ille facit in Persona Systematis, absque Literarum suarum & Legum Civilium Authoritate, suum ipsius, non Systematis, neque alicujus ejus membri præterquam sui ipsius, Factum est; propterea quod ultra limites Literis & Legibus præscriptos neminis præterquam suam ipsius

ipſius Perſonam habet. Quicquid autem juxta Leges & Literas facit Factum eſt uniuſcujuſque hominis eorum qui Syſtema conſtituunt; quod enim à Summa Poteſtate fit, ipſum facientem Authorem habet; quia Factum quod à Literis & Legibus Summæ Poteſtatis non recedit, ipſius Summæ Poteſtatis Factum eſt; & proinde ſingula Syſtematis membra Authores habet.

At ſi Perſona Syſtematis Cœtus ſit, quicquid ille Cœtus præter Legum & Literarum ſuarum Authoritatem fecerit vel decreverit Factum eſt totius Syſtematis, & præterea uniuſcujuſque eorum quorum ſuffragiis decretum fuerit; ſed neque hominis contra cujus ſuffragium Factum aut decretum erat, neque hominis abſentis Factum eſt. Cœtus enim ipſius ideo Factum eſt, quia majoris partis eſt; & ſiquidem crimen ſit, puniendus Cœtus eſt, quatenus pœnæ capax eſt. Exempli cauſa, per diſſolutionem Syſtematis (quæ quidem ejuſmodi Corporibus Fictitiis capitalis eſt) vel (ſi modo ærarium commune habeat Cœtus) per mulctam pecuniariam. Nam hujuſmodi Syſtemata à pœnis corporeis ipſa exemit Natura. Qui autem crimini à Syſtemate decreto ſuffragium ſuum non dederunt, innocentes ſunt; & quia Cœtus per Litteras ſuas neminem in Illicitis repræſentare poteſt, innocentes illi in ſuffragiis nocentium non comprehenduntur.

Si Perſona Syſtematis ſit in homine uno, & is pecuniam mutuam ſumpſerit ab extraneo, id eſt ab eo, qui membrum Syſtematis ejus non eſt; debitor eſt is qui habet Perſonam Syſtematis neque ad ſolutionem tenetur alius quicunque. Alioqui Literarum ſuarum Authoritate facere poſſet, ut quicquid ipſe mutuum ſumeret, alii ſolverent. Syſtematis ergo Subordinati membrum ad ſolutionem pecuniæ quam Perſona Syſtematis (quoties homo eſt) mutuam ſumpſerit teneri non poteſt. Qui pecuniam mutuam dat cum Syſtemati extraneus ſit pro debitoribus habet eos ſolos, qui ſolvere promiſerant, Perſonam enim, mutuum accipiente, nullam præter ipſius hominis naturam cognoſcit Solus ergo debitor is eſt, & ſolvere debet, vel ex communi theſauro, vel ex pecunia propria. Idem dicendum eſt de Mulcta ſi contingat Perſonam Syſtematis Subordinati, quam gerit homo unus, à perſona Civitatis pecuniâ mulctari.

Quando autem perſona Syſtematis in Cœtu eſt, debeturque pecunia extraneo, tenentur ad ſolutionem illi omnes, & ſoli, quorum ſuffragiis pecunia mutuò ſumpta eſt. Unuſquiſque enim eorum eo ipſo quod mutuum ſumi ſuffragiis ſuis voluerunt, ad ſolutionem obligantur etiam totius debiti, quod cum quilibet unus ſolverit omnes liberantur.

Quod si pecunia uni alicui ex ipso Cœtu debeatur, ad solutionem tenetur solus Cœtus ipse, id est ipsum Systema. Is enim cui debetur, si pecuniam illam mutuam dari præsens suffragio suo voluit, etiam solvi voluit; sin Suffragio suo mutuam dari noluit, vel si absens fuerit, quia tamen mutuam dando, mutuam dari voluit, solvi voluit, idem ergo mutuam sumit & dat; & proinde debitum suum à nemine poscere præterquam à Systemate ipso Iure potest. Itaque si Systema (ex thesauro communi) solvendo non est, remedium habet nullum, neque potest nisi de seipso conqueri, qui sponte sua imprudenter pecuniam suam mutuam dedit.

Manifestum hinc est, in Systematibus Subordinatis, subditisque Potestati Civitatis, interdum privato homini Systematis membro contra decretum Cœtus protestari aliquando dissentire & dissentionis suæ conservari memoriam postulare non modo Licitum esse, sed etiam expedire, ne alioqui debita ab aliis contractata ipse solvere obligetur. Sed in Cœtu Summam habente Civitatis Potentiam, Protestationes hujusmodi Licitæ non sunt, propterea quod Protestatis Summæ totidem sunt negationes; etiam quia quicquid fit à Summa Potestate, Authoribus fit Civibus omnibus & Singulis.

Systematum Subordinatorum infinita ferè est varietas. Distinguuntur enim non solum ab Agendis, propter quæ constituuntur & multorum generum sunt, sed etiam à temporibus, locis & numeris, quæ omnia definiri debent. Constituuntur enim aliquando ad regendam Provinciam cum Potestate Literis Civitatis terminata. Sed Provinciarum quæ à Cœtibus in ipsa Provincia residentibus gubernantur, pauca sunt exempla. Romani Provincias suas Præsidibus, Prætoribus, vel Procuratoribus administraverunt, non Cœtibus sicut administrabatur ipsa *Roma*. Similiter emissæ ad *Virginiam* & *Bermudam* Coloniæ, quanquam Summa Potestas in illas commissa esset Cœtui Londinensium, Cœtus tamen ille Colonias illas per Præfectos administravit. Quanquam enim unusquisque regiminis partem exercere cupiat, ubi adesse ipse potest; ubi tamen adesse non potest, rem communem Monarchicè quam vel Aristocraticè, vel Democraticè administrari mavult naturaliter. Quod manifestum etiam est in privatis hominibus, qui multas habent possessiones; qui labore administrandi negotia propria levari cupientes Amicum vel Famulum unum potius eligunt, cui possessionum suarum curam committant, quam Amicorum vel Famulorum plurium Systemati. Potest tamen Provinciæ vel Coloniæ cura etiam Cœtui committi. Quando autem id fit, quodcunque ab eo Cœtu debitum contractum fuerit;

&

& quodcunque decretum ab eo Cœtu Illicitum fuerit, factum est illorum tantùm qui per Suffragia sua assenserunt, non autem ejus qui dissensit vel abfuit, propter rationes supra adductas. Cœtus extra fines Coloniæ quam administrat, Potestatem in personas vel bona Coloniæ non habet, qua bona eorum in loco quocunque extra ipsam Coloniam propter debitam pecuniam exigere jure potest; quia extra Coloniam ipsam Iurisdictionem nullam habet. Idem Cœtus quanquam mulctandi membra singularia jus habeat, si Leges suas fregerint; mulctam tamen illam exequi extra Coloniam ipsam jure non possunt. Quod autem hic dictum est de administratione Provinciæ vel Coloniæ, dicendum quoque est de regimine Oppidi, vel Vniversitatis, vel Collegii, vel Ecclesiæ.

In omnibus Systematibus Subordinatis, si quis ex Systemate causam habeat contra Systema ipsum, cognitio causæ pertinet ad Iudicem Civilem qui à Summa Potestate Civitatis ordinatur, non ad ipsum Systema quod membro suo concivis est. In Cœtu Summam habente Potestatem Civitatis, aliter res se habet; ibi enim is, qui Summam habet Potestatem, etiam in sua ipsius causa Iudex erit, aut Iudex erit omnino nullus.

Systematis Subordinati ad Regulanda negotia Mercatorum constituti Persona commodissima Cœtus est, Cœtus (inquam) eorum omnium quorum negotia regulanda sunt; in quem convenire, Suffragia habere unusquisque eorum, qui pecunias suas conferunt, si velit, possit. Mercator, qui navem emere, & mercibus onerare potest, rarus est. Opus ergo habent, ut in unum Systema plures conjungantur. Finis autem Systematis Mercatorii is est, ut possint & facilius & utilius negotiari, juxta regulas à se quidem excogitatas, sed à Summa Potestate Literis confirmatas. Quibus Literis si concessum sit, ut possint ea quæ à Dominio Civitatis exportari expedit, solis emere, & quæ in Civitatis Dominium importari solis vendere juxta Systematis sui regulas; duplum habebunt Monopolium. Quorum utrumque ipsis Mercatoribus lucrosum est, sed Civibus cæteris ex parte noxium. Quoniam enim soli bona Civium domi emunt, viliùs emunt; id quod sibimetipsis lucro, reliquis autem Civibus damno est. Similiter quia in Dominiis externis soli vendunt, cariùs vendunt; id quod sibimet ipsis rursus lucro, exteris damno est. Tertiò quia Merces externas soli emunt, viliùs emunt, id quod sibi quidem utile, externis autem noxium est. Quartò quia Merces externas soli vendunt domi, cariùs vendunt; id quod sibi adhuc lucrosum, sed concivibus suis damnosum est. Bono ergo Civitatis esset, si Literis

concessum esset, ut soli foris Civitatis suæ Merces venderent, & Merces externas soli emerent; sed ut domi arbitrio suo, quo velint pretio importata venderent, civibus malum esset. Expedit autem singulis hujusmodi Systematis membris, ut qui pecunias suas contulerunt, & expectant lucrum singuli pecuniæ suæ collatæ proportionale, consultationibus Systematis adesse, librosque Rationum suarum inspicere, id est ut persona Systematis sit in ipso Cœtu seu Curia, ad formam Democratiæ.

Si Systema Mercatorum homini, qui Systematis membrum non sit, sed extraneus, pecuniam debeat, unumquodque membrorum seorsim obligatur ad solutionem totius debiti. Is enim, qui Systematis membrum non est Personæ artificialis notitiam nullam habet, sed Personas naturales eorum omnes obligari sibi supponit. Verum si Creditor sit Systematis membrum, Debitor quoque idem est, neque debitum suum nisi à Systemate ipso, id est à communi pecunia, si quam habet, postulare Iure potest. Si Civitas à Systemate virtute Potestatis Summæ pecuniam exigat, solvenda à membris est, collatis à singulis ad Mercaturam pecuniis proportionaliter. Nam communem pecuniam nullam habet Systema Mercatorium, nisi quæ à singulis ad Mercaturam collata est.

Eidem Systemati si imponatur ob crimen aliquod mulcta pecuniaria, illi soli ad solutionem tenentur, quorum Suffragiis fieri crimen decretum erat, vel quorum auxilio commissum erat. In cæteris enim crimen non erat, nisi crimen sit, quod membra essent Systematis peccantis. Id autem crimen non est, quia Systema ipsum Civitatis authoritate constitutum est.

Si unus ex membris pecuniam Systemati debeat nec solvat, Systema contra illum Lege Civili agere debet. Neque enim Bona ejus capi, nec persona ejus in carcerem conjici ipsius Systematis, sed Civitatis solius Authoritate potest. Concives enim sunt Systema & membrum ejus.

Systemata Subordinata etiam pro tempore præfinito constitui possunt. Exempli caussa, si Monarchæ, Dominii sui partibus singulis, ut Provinciis & Oppidis mandare visum fuerit, per Deputatos suos convenire, ut illum de conditione Dominii sui certiorem faciant, & ei circa Legum novarum constitutionem consilium suum impertiant, vel propter aliam causam quamcumque colloquanturque cum illis tanquam cum una Persona Cives omnes repræsentatura; Deputati illi simul ac loco & tempore à Summa Potestate constituto convenerint, ibi & tunc Systema sunt Regulare, & Personam gerit. Systema totius Domi-

Dominii Civium, quantum attinet ad ea quæ à Monarcha Summam habente Poteſtatem tractanda proponentur; ad alia autem non item. Etiam quando nihil amplius tractandum eſſe à Monarcha declarabitur, Syſtema illud diſſolvitur. Si enim Civium omnium, & quoad negotia omnia, Perſonam gereret, Poteſtas Syſtematis Summa eſſet, eſſentque in eodem populo Summæ Poteſtates duæ; id quod cum Pace & Salute Populi fieri non poteſt. Quæ autem tractanda ſunt in Syſtemate tali præfinita ſunt in ipſis Literis quibus convocantur. Populus enim Deputatos ſuos eligere ad alium finem non poſſunt quam qui in ipſis Monarchæ Literis continetur.

Syſtema Privatum Regulare, idemque licitum, illud eſt, quod ſine Literis aut mandato Summæ Poteſtatis, præterquam Legibus omnium Civium communibus, conſtituitur. Quod cum una Perſona factum ſit, Regulare eſt. Qualis eſt Familia, in qua Pater Familias (quatenus Leges Civiles non prohibent) Perſonam gerit totius Familiæ; & illi Filii ſervique obedire in omnibus rebus, quæ non ſunt contra Leges Civiles, obligantur. Nam ante inſtitutionem Civitatum, Patris erat in Filios & Servos Poteſtas Summa, neque Poteſtatis ejus partem ullam amiſerunt Patres, niſi quam ſuſtulerunt ipſorum conſenſu Leges Civiles.

Syſtemata Regularia quidem, ſed Illicita, ea ſunt, quæ fiunt ab hominibus in unam perſonam coeuntibus, ſine omni Authoritate Publica. Qualia ſunt, Syſtemata Mendicorum & Furum, eo fine ut mendicent furenturque commodiùs. Etiam Privata & Illicita ſunt Syſtemata ea ſive Fraternitates authoritate externâ conſtitutæ ad propagationem Doctrinarum, vel ad Factionem, contra Civitatis Poteſtatem Summam.

Syſtemata Irregularia, quæ ſua natura Fœdera tantum ſunt, & interdum concurſus tantùm Populi, ſine certo Conſilio, & ſine obligatione mutua, procedentia à ſola voluntatum morumque ſimilitudine Licita aut Illicita ſunt, prout Singulorum conſilia Licita ſunt vel Illicita. Conſilium autem cujuſque quale ſit ab occaſione intelligendum eſt.

Fœdera Civium (quoniam propter mutuam defenſionem fieri Fœdera ſolent) in Civitate (quæ Civium omnium Fœdus commune eſt) neceſſaria non ſunt, ſed ſuſpecta ſunt Conſilii contra Civitatem initi; & propterea ſunt Illicita, vocanturque vulgò Conjurationes & Factiones, quoties autem Civium vires ſuas conjungentium incognitum eſt, ut Civitati periculoſum, injuſtum & injuſtè celatum eſt.

Si Poteſtas Summa in Cœtu magno ſit, parſque illius, cæteris in-

ſciis, conſilium ſeorſim capiant quomodo cœtum totum ad arbitrium ſuum gubernent, Factio eſt & conventus Illicitus, hominum per fraudem ad ſeditionem, ambitionis propriè cauſa, decipere cupientium.

In Civitatibus omnibus, ſi quis Civis plures habeat famulos & ſervos, quam conditio ejus & res agendæ poſtulant, Factio eſt illicita. Cum enim protectionem habeat Civitatis, defenſionis causâ, vi privatâ non indiget.

Concurſus Populi Syſtema eſt, ſed Irregulare, quia ſine Perſonæ unitate. Licitum autem vel Illicitum eſt, prout cauſa concurrendi Licita vel concurrentium numerus Civitati periculoſus eſt. Si cauſa juſta & cognita ſit, concurſus Licitus eſt; qualis eſt concurſus hominum ad Pompas, & ad Theatrum numero non inſolito. Nam ſi numerus ſolito inſigniter major ſit is qui cauſam legitimam, quare multitudini tantæ interfuit reddere non poteſt, Conſilii ſeditioſi conſcius judicabitur. Ut cum mille homines Magiſtratui vel Iudici ſupplicationem offerant, Lex fortaſſe civilis nulla prohibet, concurſus tamen ille tumultus eſt ſeditioſus, quia per unum vel duos homines idem fieri potuit. Multitudo autem quæ concurſum illicitum reddit, non numero certo definitur, ſed tanta videri debet, quantam, ſi opus eſt, publici Miniſtri conſueti ſuperare ſine periculo non poſſunt. Similiter ſi numerus hominum inſolitus ad Tribunal concurrunt, alicujus hominis accuſandi cauſa; concurſus ille Illicitus eſt, quia paucis vel unico homine accuſare illum potuerunt. Talis in *Epheſo* erat concurſus contra Diſcipulos, infidelium clamantium, *Magna eſt Diana Epheſiorum.* Ubi cauſa (conſideratis Civitatis illius legibus) juſta erat; concurſus tamen illegitimus fuit & à Magiſtratu reprehenſus. *Quod ſi Demetrius & qui cum eo ſunt artifices; negotium habent cum aliquo, agitur forum, & Proconſules adſunt, alii alios poſtulanto. Si quid autem de rebus aliis requiritis, in legitima concione explicabitur. Nam periculum eſt, ne poſtulamur ſeditionis propter diem hodiernum, quàm nulla ſubſit cauſa, ob quam poſſimus reddere rationem concurſus iſtius.* Hactenus de Syſtematibus dictum eſt, quæ partibus humani corporis Similaribus comparari poſſunt; nempe ea, quæ Legitima ſunt, muſculis; quæ legitima non ſunt, Apoſtematibus, Tuberibus, tumoribuſque à confluxu humorum noxiorum generatis.

Act. c. 19. verſ. 39.

CAPUT

CAPVT XXIII.

De Potestatis Summæ Ministris Publicis.

MInister Publicus is est qui in rebus, quæ ad Civitatem pertinent per Authoritatem Summam habentis Potestatem, Civitatis Personam repræsentat. Quoniam autem, qui Summo loco Imperat, Personas duas gerit, sive (ut loquuntur multi) duas habet Capacitates, aliam Naturalem aliam Politicam; ille qui Summam habenti Potestatem Minister est ut Personæ Naturali, Minister Publicus non est. Qui vero Minister ejusdem est in Administratione Rei Publicæ, ille Minister Publicus est. Ianitores ergo Nuntii, aliique Ministri qui inserviunt Cœtui Summo, propter nihil aliud præter commoditatem ipsorum qui congregati sunt, Ministri Publici non sunt. Idem de Servis & Famulis domesticis Monarchæ, in Persona naturali considerati, dicendum est.

Ministrorum Publicorum aliquibus totius Dominii administrandi cura committitur; ut quando Protectori Monarchæ Infanti ab Antecessore suo, committitur Tutela cum tota Regni administratione. Quando id fit, Civis unusquisque illi obedire obligatur, & Imperata ejus facere, quatenus in Regis Infantis nomine imperabitur, & quatenus imperata ipsa Potestati Summæ Infantis non repugnabunt. Ministris aliquibus Provinciæ tantùm committitur administratio; ut quando Monarcha vel Cœtus Summus, Provinciæ alicujus Præfectum, Locum tenentem, vel Pro-regem facit. Quod cum fit unusquisque Provincialium tenetur illi obedire in omnibus quæ Monarchæ vel Summi Cœtus nomine imperabuntur, nec Potestati Summæ contraria sunt. Ejusmodi enim Ministri Ius nullum habent, quod non dependeat à voluntate Summæ Potestatis. Hujusmodi autem Ministri Publici Nervis Tendinibusque, quibus corporis humani moventur artus, comparari possunt.

Administrationem habent alii negotiorum certorum domi, alii foris. Domi Minister Publicus est ad œconomiam Civitatis, *Thesaurius*, cui Civitatis Reditus recipiendi, servandi, erogandi, Authoritas est data à Summa Potestate, & cui redituum Rationes reddendi onus imcumbit. Minister autem Publicus eò est, quia Summæ Potestati servit, ut Personæ Civitatis.

Secundò, quibus Armorum, Castrorum, Portuum commissa est custodia; quibus Milites Conscribere, Ducere, Salarium solvere Autho-

Authoritas data est, vel necessaria ad Bellum sive Terra sive Mari procurare, Ministri Publici sunt. Miles autem etsi pro Civitate pugnet, Personam Civitatis coram nemine repræsentat. Neque ergo Minister Publicus est. Sed Dux, quia Imperium habet Personam Civitatis repræsentat coram Militibus, quibus imperat, & Minister Publicus est.

Etiam quibus Populum docendi Authoritas concessa est, Ministri Publici sunt; quia negotium publicum est, & Authoritate Publica administrandum. Populum enim docendi Monarchis solis & Cœtibus Summis Authoritas à Deo immediatè concessa est, ut qui soli dicantur simpliciter *Dei gratia* docere & imperare. Minister autem docendi Potestatem immediatè à Summa Potestate, quanquam etiam mediate à Deo accipit. Itaque Potestatem habet suam, *Dei & Regis gratia*, vel *Providentia Divina & voluntate Regis, vel Civitatis.*

Item illi quibus Iurisdictio à Civitate data est, id est Potestas Caussas cognoscendi, Ministri Publici sunt. Personam enim Summam habentis Potestatem in Tribunalibus suis sedentes repræsentant; & sententiæ eorum, sententiæ sunt Civitatis, id est Summam habentis in Civitate Potestatem, cui causas cognoscendi jus adhærere supra ostensum est. Sunt ergo Ministri Publici. Quoniam autem Iudicia duorum generum sunt, Facti & Iuris; tam Facti quam Iuris, Iudex Minister Publicus est.

Etiam Ministri Publici illi sunt, quibus à Summa Potestate, cura imponitur Iudicia exequendi; jussa Summæ Potestatis publicandi; Tumultus supprimendi, malefactores capiendi, & incarcerandi; aliarumque rerum ad conservationem Pacis pertinentium. Hujusmodi enim actiones Civitatis actiones sunt, ipsique Ministri hujusmodi, corporis humani *Manibus* comparandi sunt.

Foris Ministri Publici sunt illi, qui Personas Monarcharum suorum vel Summorum Cœtuum repræsentant ad Civitates externas; quales sunt Legati, Nuntii, Agentes, & Heraldi, Authoritate publica, de negotio publico missi. Qui autem ad Civitates externas à Civitatis suæ seditione laborantis, Factione aliqua legantur, quanquam recepti sint, neque Ministri publici neque privati sunt; qui à Civitate missi non sunt. Etiam Legatus à Principe ad Principem congratulandi vel condolendi vel in festivitate aliqua assistendi caussa missus, etsi Authoritatem habeat publicam; quia tamen negotium privatum est, Minister Publicus non est. Neque Minister Publicus is est, qui ad externas Civitates mittitur consilia eorum explorandi causa. Quanquam enim tum Authoritas tum Negotium publicum sit,

sit, quia tamen Personam Civitatis non gerit, Minister privatus est; & corporis humani Oculo comparari potest. Consiliarius autem, si sine Imperio & Iurisdictione de rebus arduis & publicis habenti Potestatem Summam consilium tantùm dandi jus habeat, Minister Publicus non est; neque vero Consiliariorum Cœtus ipse. Consilium enim Imperanti Summo coram ipso datur; Personam autem ejus coram ipso repræsentare nemo potest. Neque in Cœtu ipso Summam habente Potestatem, ullus homo singularis est Minister Publicus; quia nemo eorum Cœtus ipsius Personam in Cœtu ipso repræsentare potest.

CAPUT XXIV.

De Civitatis facultate Nutritiva & Generativa.

CIvitatis Nutritio à *Copia* & *Distributione* rerum ad vitam necessariarum dependet, & ab earum *præparatione*, & *applicatione* ad usum publicum.

Quarum rerum *copia*, nempe Nutritionis Materia, terminata ab ipsa Natura est; constatque ex fructibus, quos, à communis matris nostræ Vberibus Terra & Mari, procedentes, humano generi aut libere donat aut solo labore vendit Deus. Sunt autem Animalia, Vegetabilia, & Mineralia, quæ omnia non longè collocavit Deus à Superficie Telluris; adeo ut ad ea habenda, alia re opus non est, quam ut accipere velimus. Dependet ergo rerum necessariarum copia à sola (post benevolentiam divinam) industria & labore hominum.

Materia hæc, id est ea quæ proveniunt à Terra, Mari, & eorum Cultura *Bona*, partim *Nativa* Civitatibus singulis sunt, partim *Externa* in Civitates singulas importata. Quoniam autem Terra nulla sub unius Civitatis Dominio (nisi valde magna sit) necessaria omnia ad alimenta & motum Civitatis producit; neque rursus ulla quæ non aliqua producat superflua; bona illa superflua quæ *Nativa* sunt, superflua amplius non sunt, sed *Commutatione* vel *Bello*, vel *Labore* (nam etiam labores hominum, non minùs quam res aliæ cum bonis aliis quibuscunque commutabiles sunt) bonorum *Nativorum* defectum supplent.

Bonorum autem distributio, est *Mei, Tui, Sui* constitutio; vocaturque *Proprietas*. *Proprietas* autem in omni genere Civitatis originem habuit à Summa Potestate. Vbi enim Civitas non est, ibi omnia

omnium sunt, & Bellum perpetuum est; & Bonum unumquodque illius est, à quo rapitur & armis conservatur; quod neque *Proprietas* neque *Communitas* est, sed Concertatio. Id quod ita manifestum est, ut etiam ipse *Cicero* (Libertatis defensor vehementissimus) *Proprietatem* omnem attribuat Legibus Civilibus, quibus sublatis, vel negligenter custoditis nihil esse dicit, quod quis aut à Majoribus accipere aut filiis relinquere pro certo possit. Et rursus *tolle* inquit *Leges Civiles, quid suum, quid alienum sit, sciet nemo.* Quoniam ergo constitutio Proprietatis Civitatis opus est; illius opus est, qui Summam in Civitate habet Potestatem. Dependet enim *Proprietas* à Legibus Civilibus; & is qui Summam habet Potestatem in omni Civitate Legislator est. Id quod observasse videntur illi Græci veteres, qui Legem nominaverunt Νόμον (id est *Distributionem*) & Iustitiam (consequenter) esse cuique Distributionem *Sui* definiverunt.

Itaque si Civitas terram vacuam, aut Bello superatam acquisierit, distributio terræ illius inter Cives dependet ab eo, qui Summam habet in Civitate Potestatem; habebuntque portiones suas, non ut cuiquam Civi, aut Numero Civium æquum esse, vel ad Bonum Publicum conducere videbitur, sed ut videbitur Summam habenti Potestatem. Populus Israëliticus cum in Deserto esset, Civitas erat, Promissæ autem Terræ Dominus nondum erat. Postea tamen, cum illam acquisissent, non suo, sed *Eleazari* Sacerdotis, & Ducis *Iosue* arbitrio distributam possederunt. Ex quo intelligi potest, Proprietatem terrarum quam habet Civis, in eo consistere, ut ab illarum usu concives suos omnes prohibere jure possit; non autem ut cum excludat, qui Summam habet Potestatem, sive is Cœtus sit, sive homo unus. Habet enim is Potestatem totius Civitatis, & Terras distribuisse, ut & alia omnia fecisse in ordine ad Pacem & Bonum Civitatis intelligendus est. Quin Monarcha vel Cœtus Summus facere multa possit contra Bonum suum; etiam contra suam ipsius conscientiam, contra fidem datam, & contra Leges Naturales, non negaverim; sed ut ob eam causam Cives arma contra eum sumere, aut Reum facere, aut quocunque modo male de eo dicere, negandum est; propterea quod omnium quæ fecerit, Authores singuli fecerunt seipsos.

In distributione Terrarum, partem sibi ipsi quam velit reservare potest & colere qui Summè imperat, sicut unus ex Civibus. Quanta autem cunque portio illa sit, ad onera Civitatis omnia sustinenda, & ad ejusdem defensionem sufficere non tenebitur. Talis enim est natura hominum, ut certarum agrorum vel certorum redituum possessio inuti-

inutilis esset, tenderetque ad dissolutionem Civitatis. Simul enim ac Potestas Summa in manus veniret vel Monarchæ, vel Cœtus qui pecuniam Publicam negligentius custodiret, aut qui Civitatem temerè in nimis longum, aut nimis sumptuosum Bellum conjiceret, Civitas periret. Diætam non patiuntur Civitates; cum enim sumptus Publicus non ab ipsorum voluntate, sed ab externis Accidentibus & voluntate vicinorum terminatus sit, ab iisdem etiam definiri debent Divitiæ Publicæ. Itaque Civitati Divitias certas assignare, quas qui Summam habet Potestatem vendere vel dono dare possit, & vendit donatque aliquando, frustra est.

Ad eandem Summam Potestatem pertinet quæ Bona, & in quas terras, Civis vel Civium numerus quicunque exportabit, & quæ importabit definire. Nam si unicuique in hac re suo ipsius arbitrio uti permitteretur, non deessent qui lucri sui causa hostibus ea venderent, quibus Civitati nocere possent, eaque importarent quæ Civibus fortasse grata, sed noxia vel saltem inutilia essent. Ad Summam ergo Potestatem pertinet tum de locis, tum de materia negotiandi constituere.

Præterea cum Civibus satis non sit, proprios sibi habere Agros & certa Bona, nisi & ea habeant quæ per mutuos contractus commutent, prout singulis ad bene vivendum necessarium videbitur; hoc quoque in Summæ Potestatis arbitrio est, quo modo & forma contrahere debeant Cives quando vendunt, emunt; mutant, mutuò accipiunt, & dant; locant & locandum sumunt, ut quæ faciunt valida sint. Atque hæc de Materia & Distributione Alimentorum Publicorum (pro instituti operis modulo) dicta sufficiant.

Per *Concoctionem* intelligo Bonorum omnium quæ non illico consumenda sunt, sed conservanda ad alimentum futurum, reductionem ad aliquid quod cum tanti quidem sit, facilius à loco ad locum transferri possit; ne Civium motus necessariarum rerum pondere impediatur, utque in omni loco alimenta Civis unusquisque habeat de suo. Hoc autem præstare nihil potest, præter ex Auro & Argento Monetam. Contingit enim per totum fere terrarum orbem duo hæc Aurum & Argentum non modo Summè æstimari propter materiam ipsam, sed esse etiam Bonorum cæterorum omnium Mensuram commodissimam. Intra ipsam quidem Civitatem Moneta cujuscunque materiæ, modo Signo Publico signetur, mensuram rerum commutandarum satis idonea est; sed Aurea & Argentea ubique valet; Civitatem permeat; singulis Civibus permeando partem sui, qua alendi sint impertit, & est quasi Civitatis Sanguis. Sanguis enim etiam ex

Terræ fructibus nascitur in homine naturali; & per membra ejus singula circulando pervadit, singula obiter nutriens.

Pecunia Aurea & Argentea, quia propter ipsam materiam æstimantur, eximium hoc habet, ut penes unam, aut paucas Civitates non sit, pretium ejus aut augere aut minuere. Pecunia autem ex materia viliore facta facile quoad pretium elevatur & deprimitur; neque efficere potest ut Civitatis vires, si opus erit, in externas Civitates extendantur, exercitusque foris alat, armetque, sicut potest Aurea & Argentea; sed domi manet cœli mutationis impatiens, modo cum majore, modo cum minore æstimatione, ad damnum aliquando possidentium.

Publici hujus sanguinis ductus duplex est, alter ad exteriora alter versus interiora, id est Exitus & Reditus. Reditus fit per Collectores, Receptores, ad Thesaurarios; Exitus fit per Thesaurarios, ad Ministros illos, qui pecuniam publicam erogant, & ab illis ad Cives privatos. Atque in hoc quoque hominis Artificialis apparet similitudo cum Naturali; cujus Venæ Sanguinem à partibus corporis exterioribus recipientes ferunt ad Cor; unde rursus per Arterias fertur, membra vivificans, & singulis motum tribuens.

Civitatis denique proles, *Coloniæ* sunt, sive quas vocamus *Plantationes*, nimirum missi à Civitate Civium numeri sub Conductore vel Rectore, terram externam habitaturi culturique. Hujusmodi autem *Colonia*, aut Civitas est, ut quando à Civitate unde missa est emancipatur. Quod cum fit Civitas unde missa est, Metropolis *Coloniæ* dici solet; neque amplius à *Colonia* postulat, quam à filiis emancipatis postulare solent Patres, nempe Honorem & Amicitiam; aut Civitatis unde mittitur pars est, sive Provincia. *Coloniarum* ergo jus dependet à Literis Publicis earum à quibus sunt conditæ Civitatum.

CAPUT XXV.

De Consilio.

DE Natura rerum ex loquendi consuetudine judicare, quam sit fallax, nusquam magis apparet quam in vocibus *Consilium*, & *Imperatum*; quorum utrumque significatur dicendo *Hoc fac*, quæ vox non modo Imperantis, sed etiam Consulentis & Hortantis est. Pauci tamen sunt qui diversa esse Imperatum, & Consultum non satis sciant, vel (quoties quis ad quem loquitur cognoscunt) non satis inter ea possunt discernere. Sed in Scriptoribus voces illas negligen-

tes

ter prætereuntes, multi Præceptum illius qui Consilium dat, & Præceptum illius qui imperat idem esse putant. Vt ergo rectè intelligatur quid sit *Imperare*, quid sit *Consilium dare*, & quid *Hortari*, voces illas sic definio. *Imperare* dicitur qui dicit *Hoc fac*, vel *non fac*, ad illum qui rationem dicti in voluntate dicentis sitam esse scit. Sequitur hinc eum qui Imperat sui ipsius boni causa id facere, cum voluntatem propriam pro ratione haberi postulat. Objectum autem Voluntatis semper aliquod Volenti Bonum est.

Consilium dare dicitur, quando quis dicit *Hoc fac* vel *non fac* Consilii rationem ab eo ducens, quod bonum ei sit, cui Consilium datur. Vnde manifestum est Consilium dantem, bonum prætendere solius accipientis.

Itaque inter *Consilium* & *Imperium* differentia una magna est, quod hoc ad proprium, illud ad alienum bonum tendere intelligitur. Atque hinc differentia oritur alia, quod is cui imperatur ad obedientiam obligari possit, nempe si obedire pactus fuerit. Sed is cui Consilium datum est, ut juxta Consilium datum agat obligari non potest. Si enim obligaretur Pacto, non amplius Consilium sed Imperium esset. Tertia inter eadem differentia est, quod jus Consilii dandi postulare nemo potest, quia bonum sibi ex Consilio postulare se negat.

Ad naturam Consilii pertinet etiam hoc, quod dantem, is qui petit neque punire, neque accusare jure potest. Nam qui petit, Consilium arbitrio dantis dari voluit. Itaque qui Monarchæ, vel Cœtui Consilium dat petenti, sive placeat, sive displiceat, puniri non potest ut quod volentibus datum est. Cæterùm si Civis Civi Consilium det faciendi aliquid, quod lege prohibitum est, sive Consilium illud à prava intentione, sive ab ignorantia tantùm procedat, puniri à Civitate potest; quia ignorantia Legis illum, qui Legis notitiam habere debuit, non excusat.

Hortatio & Dehortatio Consilium quidem est, sed ut fiat, quod fieri consulit vehementer cupientis. Nam qui hortatur, severitate ratiocinationis non utitur, sed quibuscunque potest argumentis, ad actionem incitat. Itaque in Hortationibus à Passionibus & opinionibus communibus argumenta ducunt, utunturque persuadendi causâ Similitudinibus, Exemplis, Metaphoris, aliisque artis Oratoriæ utensilibus.

Constat ergo Hortationes & Dehortationes ad Hortantis & Dehortantis bonum non nihil respicere, cum homines in suis plerumque rebus vehementiores sint, quam in alienis.

Hortationes & Dehortationes in multitudine tantùm efficaces sunt.

Vbi enim hominem ſingularem alloquitur aliquis, ſæpenumero interrumpitur; ex Oratione perpetua fit Dialogus; rationes rigidius penſitantur quam in Cœtu.

Petenti Conſilium, is qui Hortationem offert, Conſiliarius bonus non eſt. Corrumpitur enim à cupiditate illa (quæcunque ea fuit) quæ vehementiam & artificium in Orationem intulit; quibus factum eſt, ut quanquam Conſilium bonum fuerit, ipſe tamen bonus Conſiliarius non ſit, niſi etiam qui accepto dono, juſtè Iudicaverit, bonus ſit Iudex. Illius autem qui jure Imperat, ut in Familia Paterfamilias, in exercitu Dux, Hortationes aliquando non modo laudabiles, ſed etiam neceſſariæ ſunt; nimirum, ſi labor imperetur durus, interdum neceſſitas, humanitas ſemper requirit, ut conſulentium dulci emolliatur potius quam aſpero Imperii ſtilo fiat durior.

Differentiæ inter *Imperatum* & *Conſilium* exempla è Sacris Scripturis ſumi poſſunt: *Ne habeas alios Deos coram me. Ne facito tibi ſculptile*, &c. *Ne aſſumito nomen Dei tui in vanum. Sanctifica Sabbatum. Honora Patrem tuum. Ne Occidito. Ne ſcortator. Ne furator*, &c. Imperata ſunt; quia ratio obedientiæ à voluntate ducitur Dei cui obedire obligamur. Sed verba hæc *Vende omnia quæ habes, da pauperibus; & ſequere me*, Conſilium eſt, propterea quod ratio propter quam ita faciendum eſt, à Bono noſtro derivatur, nempe ut *Theſaurum in Cœlis* habeamus. Sed verba hæc Chriſti Matth. 21. 2. *Ite in vicum qui vobis ex adverſo eſt, & invenietis aſinam & pullum cum ea, ſolvite & adducite*, pro Imperio dicuntur, quia Domini ſunt; Verba autem hæc, *Reſipiſcite & Baptizamini in nómine Ieſu*, Conſilium eſt, quia non ad Bonum aliquod, quod ad Deum perveniat (qui quantumcunque contumaces ſumus ſemper regnabit;) ſed ad Bonum noſtrum, qui pœnam propter peccata noſtra alia via effugere non poſſumus.

Differentia inter Conſiliarios idoneos & ineptos, à differentia dependet inter Virtutes & Defectus (de quibus ante loquuti ſumus) intellectuales. Illi enim qui Summam habet Poteſtatem pro *Memoria* & *Intellectu* ſunt. Sed cum ſimilitudine hac inter Civitatem & Hominem, diſſimilitudo quædam magni momenti conjuncta eſt. Memoriam enim & Intellectum habet Homo ab ipſis rebus, quæ Senſuum objecta ſunt; quæ objecta illum ſine omni Paſſione, & Boni ſui reſpectu quid agendum ſit doceat, nec aliter docere poſſunt; ſed qui Civitati Conſilium dat, habere poteſt, & ſæpiſſimè habet ſcopum proprium, nec ſemper cum ſcopo Civitatis congruentem. Itaque pro virtute prima Conſiliarii boni habendam cenſeo; ut Fines ejus & Bonum proprium non ſint Finibus & Bono publico repugnantes.

Secundò

Secundò quia quoties de Actione aliqua agenda deliberatur, Consiliarii boni officium est Actionis consequentias, sive ea, quæ Actionem verisimiliter sequutura sunt, ita declarare, ut is cui datur Consilium ea perfectè intelligat; Consilium suum forma Orationis tali explicare debet, qualis veritati & perspicuitati maximè consentanea est, id est perspicuè loqui & firmè ratiocinari. Itaque *Illationes temerariæ* (quales sunt Illationes ab Authoritate Librorum) obscuræ & ambiguæ; item dictiones Metaphoricæ, & quæ Passiones hominum excitare solent, cum officio Consiliarii boni consistere non possunt.

Tertiò, Quoniam, ut quis Consilium Civitati rectum dare possit, non modo Experientia multa, sed etiam Meditatione longa opus est; nec quæ ad Administrationem publicam necessaria sunt, omnia scire quisquam præsumi debet; *Consiliarium bonum, nisi circa res in quibus diu versatus fuerit, & de quibus diu cogitaverit, neminem esse, præsumendum est.* Ad Administrationem autem publicam scitu necessaria sunt, hominum (id est Materiæ ex qua Civitas constituitur) Ingenium, Iura Summæ Potestatis, Æquum, Iustum, Honestum, & eorum contraria quid sunt; quæ multam postulant ut rectè cognoscantur experientiam. Item quæ sint tam suæ, quam vicinarum Civitatum Vires, Opes, Præsidia, Classes, & Oportunitates; etiam qui Socii, qui Aditus, qui Affectus, quæ Factiones, & quæ agitent Consilia. Quarum rerum sine multorum simul hominum observationibus cognitio haberi non potest. Denique cognita hæc omnia, nisi recta adhibeatur ratiocinatio, inutilia sunt. Vtile enim, nescienti rectè uti, nihil est.

Quartò, Vt quis in rebus maximi momenti Civitati consulat, vidisse debet Civitatis Archiva, Fœderum vicinarum Civitatum exemplaria, Ministrorumque ad Civitates vicinas ad earum Consilia exploranda emissorum Literas. Quæ nemini præter eos, quos vult is, qui Summam habet Potestatem, videre permissum est; ita ut, nisi qui ad Consilium vocari consuevit, Consilium rectum ne sapiens quidem dare possit.

Quintò, Monarchæ cui Consiliarii sunt, audire illos satiùs est seorsim unumquemque, quam in Cœtu cunctos. Nam seorsim singulos audiendo Consilium multorum habet; Cœtum autem audiendo unius tantùm. Cœtus enim persona una est, cujus membra non ex suo ipsorum sensu, sed ex aliorum eloquentia, vel potentia, vel amicitia sententiam dicunt, eam aliquando (ne ingenii tardi esse videantur) quam non intelligunt. Plurimi etiam eorum, commodo suo publi-

publicum postponunt. Quod, si sententias seorsim sine testibus dicant, minus noxium est. Passiones enim hominum singularium moderatiores sunt per se, quam in Cœtu (non aliter quàm torres igniti disjuncti quam conferti minus ardent) ubi se nonnunquam flatu Rhetorico ad incendium Civitatis mutuò inflammant. Præterea sententiarum quas dicunt seorsim, rationes faciliùs examinantur, quam in Cœtu, ubi multitudo & varietas Orationum auditores stupere potiùs quam intelligere faciunt. Nonnulli etiam sunt, qui cum convocantur ad Consilium, doctrinæ aut eloquentiæ famam captantes, ad ea quæ deliberantur impertinenter dicunt, quod in Consilio unius ad unum fieri non potest. In deliberationibus denique quæ tacenda sunt, (cum in Cœtu sententiæ dicantur palam) periculum est ne hostibus patefiant.

Postremò, nemo est qui in rebus suis privatis Consiliariorum Cœtu libenter uti vellet, quanquam id facile posset. Si dubitaret Pater familias cui viro filiam daret, quam uxorem filio sumeret, quibus & quanti locaret agros, quem OEconomum, quem villicum sibi faceret, à Consiliariorum Cœtu nunquam quæreret, præsertim si in Cœtu esse crederet qui ipsi malum optarent. Etsi ergo multorum Consilium Consilio paucorum anteferendum sit, tunc tamen tantùm anteferendum est, quando Consilia singuli sua seorsim explicant. In deliberationibus enim simile aliquid video ejus quod fit in ludo pilæ; ubi optimè facit qui Secundis utitur proprias habentibus stationes. Deinde qui propriæ confidens peritiæ solus sine secundis ludit. Sed is qui in rebus propriis agendis à formato Consiliariorum Cœtu circumfertur, ubi partes dissentientes mutuò se impediunt, pessimè omnium facit; similisque est Lusori, qui in machina aliqua rotulis imposita, gravi quidem ipsa, tardiore autem propter judicia eorum, qui illam huc & illuc movent discrepantia, ad pilam admovetur.

CAPUT XXVI.

De Legibus Civilibus.

SIcut *Leges Naturæ* illæ sunt, quibus obedire tenemur quatenus Homines; ita *Leges Civiles* eæ sunt, quibus tenemur obedire, quatenus Cives. De quibus, non quænam illæ sint, in hac vel illa Civitate, sed Lex Civiles quid sit, considerandum est. Scio in Civitatibus, quæ Civitati Romanæ subditæ olim erant, Leges Civiles plerumque

rumque dici Civitatis Romanæ Leges Antiquas. De illis disputare hujus instituti non est, sed (quod fecerunt Plato, Aristoteles, Cicero aliique multi, qui Iuris peritiam tamen professi non sunt) generaliter de Lege.

Manifestum autem est Legem Consilium non esse; sed Imperatum; quod (ut in præcedente Capite dictum est) à Consilio differt.

Legem igitur *Civilem* sic definio: *Lex Civilis unicuique Civi est Regula qua, Civitas Verbo vel Scripto, vel alio quocunque Voluntatis signo idoneo, ad distinctionem Boni & Mali, uti imperat.*

In qua Definitione ambigui nihil est. Legum autem, alia Civibus statuitur universis; alia certis Provinciis; alia certo hominum generi; alia homini quandoque singulari. Quibus autem Lex ponitur, illis solis Lex est. Neque Injustum facit quisquam, quod non sit contra Legem sibimetipsi positam. Quod autem Signis idoneis declarari ex Legis Natura debeat Lex, manifestum ex eo est, quod injustum nihil est, quod non sit transgressio alicujus Legis. Quicquid ergo à definitione hac inferri potest, negari non debet, quin sit verum. Infero autem primò, Legislatorem in omni Civitate eum esse, sive homo, sive Cœtus sit, qui Summam habet Potestatem. Civitatis enim solius est præscribere Civibus Leges. Illa autem neque præscribere, neque dicere aut facere quicquam potest, nisi per Personam ejus, id est per illum, qui Summam habet Potestatem. Is ergo Legislator solus est. Ob eandem rationem solus etiam Legem abrogare potest; quia Lex abrogari non potest, nisi per aliam Legem.

Secundò, is qui habet Summam Potestatem Legibus Civilibus non subjicitur; cum enim arbitrio suo Leges & facit & abrogat, potest quoties visum erit, subjectione illa & molestia se liberare. Legibus ergo ante solutus erat. Liberi enim sunt, qui quando volunt esse, possunt; nec potest quisquam sibiipsi obligari; quia qui obligare, idem liberare potest.

Tertiò, quando consuetudo longa vim obtinuit Legis, non à longitudine temporis vim Legis habet, sed à voluntate ejus, qui Summam habet Potestatem, per Silentium ejus significata; voluntatis enim signum aliquando etiam est Silentium. Neque diutius vim Legis consuetudo habet, quam silentium illud durat. Itaque si quæstio Iuris inter Civem & Summam Potestatem oriatur, longitudo temporis Summæ Potestati pro Præjudicio non habebitur; sed quæstio secundum Æquitatem terminabitur. Actiones enim & Sententiæ multæ sine animadversione & correctione negliguntur longiori tem-

pore, quam ut homines meminerint; neque rationis eſt, ut conſuetudines malæ unquam omnino in Leges tranſeant. Iudicare autem quid rationis ſit, quid non ſit, ad eum pertinet, qui Summam habet Poteſtatem.

Quartò, Leges Naturæ & Leges Civiles in eadem Civitate ſe mutuò continent. Lex enim Naturalis omnis, virtus moralis eſt, ut Æquitas, Iuſtitia, Gratitudo quæ (ut dictum eſt in fine Cap. 15.) Leges propriè dictæ non ſunt; ſed Qualitates. Tum, vero Leges ſunt, eædemque Civiles, quando à Civitate obſervari imperantur. Leges ergo Naturales etiam Civiles ſunt, quod autem omnis Lex Civilis etiam Lex Naturæ ſit, ex eo patet, quod Pactum violare, & per conſequens Legem Civilem transgredi Legis Naturæ transgreſſio eſt. Itaque ut Legibus Civitatis obediamus, Lex Naturalis eſt; neque diverſa genera Legum ſunt Lex Naturæ & Civilis, ſed diverſæ partes; quarum una ſcripta eſt, quam Civilem, altera non ſcripta, quam Naturalem vocant. Leges itaque Naturales à Lege Civili non mutantur, neque reſtringuntur; ſed *Ius Naturale* tantum. Imò Legum Civilium ferendarum Finis erat reſtrictio Iuris Naturalis, ſive Iuris omnium in omnia, quo ſtante, pax nulla eſſe potuit.

Quinto, Si is, qui Summam habet in Civitate Poteſtatem, armis vel hæreditate Civitatem aliam ſibi ſubjectam habeat, nec Leges illius mutet, Legislator tamen ipſe eſt. Non enim is, cujus authoritate Leges ab initio inſtitutæ ſunt Legislator eſt, ſed is, cujus authoritate retinentur. Vbi ergo ſub eadem Civitate partes plures ſunt, quæ diverſas habent Leges, Legum earum authoritas, etſi antiquiſſimæ ſint, vim Legum, non à Conſuetudine, ſed à voluntate Summæ Poteſtatis præſentis habent.

Sextò, quoniam Leges omnes tam ſcriptæ, quam non ſcriptæ, vim ſuam à voluntate Civitatis habent, eorum qui illas mutari aut corrigi à quantocunque Civium numero, ſine conſenſu Summam habentis Poteſtatem poſſe dicunt, Sententia quanquam Iurisperitiſſimorum rejicienda eſt.

Septimò, Legem contra Rationem eſſe non poſſe, & Legislatoris Intentionem, non Literam ſcriptam eſſe Legem, Iurisperitis in confeſſo eſt. Manifeſtum autem eſt Authoritatem Legis à privati hominis Ratione non pendere, neque ex Iurisprudentia alicujus in Legibus peritia; nam ſi verum id eſſet, non pauciores de authoritate Legum inter Cives contentiones eſſent, quam circa quæſtiones Philoſophicas & Theologicas inter Scholaſticos. Non ergo Iudicum ſubordinatorum, ſed Civitatis, id eſt ejus, qui habet in Civitate Summam

mam

mam Poteſtatem Prudentia, Prudentiam facit Legis; & Iudex ſubordinatus non ſuam, ſed ejus qui habet Summam Poteſtatem, pro Tribunali Sententiam dicere intelligendus eſt.

Octavò, Ab eo, quod Lex Imperatum eſt, Imperatum autem non eſt, ubi voluntas Imperantis non ſit vel voce, vel ſcripto, vel alio ſigno idoneo declarata, inferimus, Civitatis Imperata, id eſt Leges Civiles illis ſolis Leges eſſe, quibus fuerunt declaratæ. Itaque infantibus, mente captis, quæ Imperata intelligere non poſſunt, neque quid ſit Iuſtum & Injuſtum ſciunt, neque Pacta intelligunt, Leges Civiles non ponuntur; neque propterea illis, quibus etſi hæc omnia intelligant, declaratæ ſive promulgatæ non ſint, ita ut eas, ſi voluiſſent cognoſcere, potuiſſent. Conſiderandum ergo eſt, quæ argumenta vel ſigna ad Legem promulgandam, idonea cenſenda ſint.

Primò, ſi Lex ea talis ſit, ut Cives omnes ſine exceptione obliget, nec ſcripta ſit; dubium non eſt, quin Lex Naturæ ſit. Quod enim pro Lege habere debemus, non propter Dictamina aliorum hominum, ſed propter ſuam uniuſcujuſque Rationem, conſentanea eſſe debet univerſaliter Rationi humanæ, & per conſequens Lex Naturalis eſt. Leges itaque Naturales Publicatione, Proclamatione, Promulgatione non indigent; ut quæ in unico præcepto continentur, *Quæcunque vultis ut faciant vobis homines, id vos facite illis.*

Secundò, Si Lex aliqua non omnes, ſed certum genus hominum, vel certum hominem obliget, nec ſit ſcripta, neque promulgata, Lex Naturæ eſt. Etiam Leges omnes non promulgatæ, ſi obligent, Leges Naturales ſunt. Iuſſa enim omnia Homines obligant vel quatenus Homines, vel quatenus Cives, vel non omnino obligant. Itaque ſi publico Miniſtro negotium quodcunque imponat faciendum, Civitas, ſine ſcripta regula, erit illi pro regula dictamen Rationis, Legato quidem Civitatis bonum, Iudici autem, id quod ſibi æquum videbitur. Civitas enim & Bonum ſibi, & Civibus Æquum velle intelligitur.

Legibus Naturæ exceptis, de Natura & Eſſentia Legum aliarum omnium eſt, ut promulgentur; alioqui enim obſervari non poſſunt, Temporibus antiquiſſimis, Literis nondum vulgò cognitis, Leges memoriæ cauſa, Carmine conſcribebantur. Propter eandem cauſam Iudæos, ut Decalogum digitis ſuis alligarent juſſit Salomon. Iſraëlitis ut Leges Deuteronomii filios ſuos docerent, eaſque Poſtibus & Ianuis domorum inſcriberent juſſit Moſes. Eſt ergo de Eſſentia Legum, ita declarari ut transgreſſionis earum nullam habeant Cives ab ignorantia excuſationem.

Neque ſatis eſt, ut Lex ipſa à Civibus cognoſcatur, ſed etiam, ut ab Authoritate proceſſerit illius, qui Summam habet Poteſtatem. Legislator quidem quis ſit, in omni Civitate notum eſſe ſupponitur, ex eo quod conſenſu ſingulorum Civium omnium conſtitutus erat; cognoſcere autem, quod Lex ab illo, qui Summam habet Poteſtatem profecta ſit, difficilius eſt; & propterea ſignis indiget, id eſt teſtimoniis, quibus Verificetur, id eſt verum eſſe ſciatur, Legem à Summa Poteſtate latam eſſe; quæ quidem ſigna plerumque ſunt, vel Archiva publica, vel Civitatis ſigilla, vel Miniſtri, quibus Authoritas jus dicendi data eſt per Literas Sigillo publico ſignatas.

Quando ergo quæſtio eſt de Injuria in Lege Naturali, Iudex talium cauſarum Legem Naturæ, quæ ſit, explicabit.

Sin in Lege Civili quæſtio eadem ſit, conſulenda ſunt Archiva, ubi Leges ſcriptæ, eo ipſo fine conſervantur, ut in dubiis conſulantur; quas, ſi quis de Actione quam meditatur, an licita an illicita ſit dubitat, conſulere poteſt, imò debet; quia qui dubitat bonùmne an malum ſit, quod aggreditur, & tamen facit, Legem contempſit.

Si dubitetur, an alicui, ut Miniſtro Publico præſtanda ſit obedientia, ex Literis ejus, Civitatis ſigillo ſignatis, vel miniſterii ſui ſigno publico id ſciet.

Legibus & Legislatore cognitis, reſtat adhuc (ſi Leges obligatoriæ futuræ ſint) ut vera intelligatur earum Interpretatio, in qua ſola conſiſtit Legis Eſſentia. Ejuſdem autem Perſonæ eſt & Imperare & Imperata ſua interpretari, ſive Iubere & Iuſſa explicare. Interpres ergo Legum omnium is ſolus eſt, qui Summam habet Poteſtatem, aut ab illo acceperit Authoritatem.

Leges omnes Scriptæ & Non Scriptæ Interpretatione indigent. Leges Naturæ, quanquam intellectu faciles ſint illis quidem, qui cauſas cognoſcunt alienas; difficiles tamen ſunt illis, quorum ipſorum cauſæ cognoſcuntur, & fortaſſe Legum omnium difficilimæ, & maximè opus habent Interpretatione. In Legibus Scriptis, ſi breves ſint, unius tamen aut duarum vocum ambiguitas facere poteſt, ut ſint obſcuræ; ſi longæ ſint, obſcuriores eas reddit multarum vocum ambiguitas. Itaque Lex Scripta nulla, ſive multis ſive paucis verbis contineatur, intelligi poteſt niſi ex Legis ipſius cauſis Finalibus; quarum cauſarum cognitio in Legislatore ſolo eſt; & illi ſoli difficultates Legum, nodique aut extricando aut ſecando ſolubiles ſunt.

In Civitate conſtituta, Legum Naturæ Interpretatio non à Doctoribus & Scriptoribus Moralis Philoſophiæ dependent, ſed ab Authoritate

thoritate Civitatis. Doctrinæ quidem veræ esse possunt; sed Authoritas non Veritas facit Legem.

Legis cujuscunque Naturalis Interpretatio recta, Sententia & ejus qui Summam habet Potestatem, vel ejus, qui Authoritatem ab eo habet causas cognoscendi; qui tunc Interpretatur cum Legem Facto applicat. Interpretatio autem illa Authentica est, non quia sua, sed quia Civitatis Sententia est; & Lex fit illis inter quos Lege agebatur, non autem Civibus universis.

Quoniam autem Iudex nullus est neque Subordinatus neque Supremus, qui interdum non erret & iniquam Sententiam ferat; idem si postea in quæstione simili errorem suum cognoscat, sententiam ferre æquiorem obligatur. Suus enim sibi error Lex non est, neque eum obligat ad persistendum in iniquitate sua. Multo minus Iudices alios obligabit. Quanquam enim Sententia, etiam iniqua, per Authoritatem Summam tacitè probata in Legibus quæ mutabiles sunt, instar novæ Legis fit; in Legibus tamen immutabilibus, quales sunt Leges Naturales, transire in Legem non potest, ut obliget ad similem sententiam semper ferendam, eundem aut alium Iudicem. Leges Civiles, & Civilia omnia transeunt & mutantur; sed Leges Naturales, cum sint divinæ transire aut mutari non possunt. In Iudiciis ergo Præjudicia valere non debent, neque sententiam iniquam excusare possunt. Vnicuique ergo Iudici incumbit, ut sententiam ferat ex sua ipsius Conscientia, & Ratione Naturali, peritiaque propria circa Æquum & Bonum, nec à Præjudiciis Iudicum præcedentium. Exempli causa *puniri innocentem*, contra Legem Naturæ est. Innocens autem est, qui coram Iudice absolutus est. Accusatur quidam Criminis capitalis, qui inimicorum suorum potentia & malitia, Iudicumque iniquitate solita cognitis, metuens, ne condemnaretur aufugit; tandem retractus ad Tribunale sistitur reus; causam dicit; absolutus est. Cæterum quoniam obtinuerat in Civitate consuetudo ex multis Præjudiciis præcedentium Iudicum, ut qui fugerit, quanquam postea absolutus fuerit, bonis suis omnibus mulctaretur, Bonis suis exutus est. Consuetudinem hanc, quorumcunque & quotcunque Præjudiciis fieri Legem potuisse nego. *Puniri* enim *innocentem* vetat Lex Naturæ æterna & divina. Metu potentium inimicorum fugere Lex nulla prohibuerat. Innocens autem eò erat quod absolutus est. Præsumptionem criminis Absolutio abstulerat. Itaque iniquè & contra Legem Naturæ bonis omnibus mobilibus spoliatus est. Præjudicia ergo in Iudiciis considerare, aut imperiti, aut iniqui Iudicis est. Etiam Axioma illud Legistarum: *nullam Probationem contra Præ-*

ſumptionem Legis admittendam eſſe. Iniquum eſt; Injuſti enim Iudices ſunt, qui quod ad ſui defenſionem producit reus, audire nolunt.

Similiter quando ſententia quæritur Legis ſcriptæ, Interpres non erit, qui in Legem Commentarios ſcribit. Commentarii enim obſcuriores plerumque ſunt ipſo Textu; & proinde opus habent Commentariis; adeo ut interpretandi nullus ſit finis. Niſi ergo Authoritate Summæ Poteſtatis Interpres aliquis conſtitutus ſit, à cujus Interpretatione Iudicibus Subordinatis diſcedere non liceat, ipſi Iudices Subordinati Interpretes erunt, ut in Legibus Naturalibus; & eorum Sententiæ ad præſentis litis deciſionem, pro Legibus habendæ erunt. Sed Iudices alii in ſimilibus quæſtionibus non eo obligabuntur caſus ſimiles ſimiliter judicare.

Differentiam inter Literam & Sententiam ponere ſolent Scriptores. Literam, ſive verba Legis per ſe ſumpta, ſenſum literalem vocant; ſed Legis Sententiam eam eſſe dicunt, quam intelligi voluit Legislator. Et rectè quidem diſtinguunt. Legislator autem, quid per verba Legis intelligi voluit, unde cognoſcitur? Ex eo cognoſcitur, quod Legislator, (id eſt Perſona Civitatis) ſemper intelligendus eſt velle id, quod æquum eſt. Itaque ſi Sententiam æquam non ſuggerant Verba ipſa, Leges Naturales conſulendæ ſunt; alioqui contra injuriam remedium haberi non poſſet; id quod eſſe contra voluntatem Legislatoris, ſupponendum eſt. Facultates in bono Legis Interprete, id eſt in bono Iudice, requiſitæ, eædem non ſunt, quæ requiruntur in bono Patrono, vel Advocato, nempe ut Legum periti ſint. Iudex enim, ſicut de facto niſi à Teſtibus nihil intelligere debet; ita de Iure nihil conſtituere debet, niſi quod Leges ſcriptæ & Civitatis Conſtitutiones ante definierint, quæ Leges & Conſtitutiones palam allegantur, explicanturque coram ipſo, in ipſa cauſæ cognitione, unde ita inſtruitur Iudex, ut quanquam peritiam Legum valde mediocrem habeat, ſatis tamen inſtructus eſſe poſſit ad Sententiam ferendam Iuſtitiæ & Æquitati conſentaneam.

Quæ bonum faciunt Iudicem hæc ſunt; Primò ut Legem Naturæ præcipuam, nempe *Æquitatem* in Controverſis omnibus *bene intelligat*; id quod à multa Librorum lectione non dependet, ſed à bonitate facultatis Rationalis, & à cujuſque Meditatione propria; quas illis adeſſe maximè præſumitur qui ad Scientiam Æqui & Boni ingenio ſuo maximè feruntur, & maximum meditandi habuere otium. Secundò, *ne divitiarum nimis cupidi ſint.* Tertiò, *ut in cauſis cognoſcendis poſſint metum, iram, odium, amorem, miſericordiam exuere.* Quartò, *ut patienter audire poſſint, diligenter animum advertere, quæ audierit memoria retinere, diſponere & applicare.* Divi-

Divisio Legum varia est, propter varias Scriptorum methodos. In *Iustiniani* Institutionibus Legum genera enumerantur septem.

1. *Edicta, Constitutiones, & Epistolæ Principum*, id est Imperatorum Romanorum, qui Summam habuere in Civitate Romana Potestatem. Similia his sunt Edicta sive Proclamationes Regum nostrorum.

2. *Decreta Populi Romani* quæ Leges primùm erant virtute residentis in Populo Summæ Potestatis; quarum quæ ab Imperatoribus abrogatæ non fuerunt, Leges propter Authoritatem Imperialem remanserunt. Hæ autem cum Actis Parlamenti comparari possunt.

3. *Decreta Plebis Romanæ* (Senatu excluso;) Horum quoque illæ quæ ab Imperatoribus abrogatæ non sunt, Legum vim retinuere.

4. *Senatusconsulta.* Nam cum numerosior jam factus esset Populus Romanus quam ut commodè congregari potuerit, visum Imperatori est, ut pro Populo consuleretur Senatus. Leges ergo erant quales ferè sunt acta Consilii Regis privati.

5. *Edicta Prætorum.* Qui Romæ erant idem ferè quod Iudices Præcipui apud nos.

6. *Responsa Prudentum.* Quæ responsa erant sententiæ Iuris-prudentum eorum quibus Authoritas de Lege consulentibus respondendi, ab Imperatore concessa est. Leges ergo erant.

7. *Consuetudines* denique *non-scriptæ* Leges erant. Non tamen naturâ suâ, sed consensu tacito Imperatoris.

Divisio Legum alia est, in *Naturales* & *Positivas*. Naturales quænam sint, dictum jam est, Æternæ sunt.

Positivæ sunt, quæ ab æterno non fuerunt, sed voluntate Summarum Potestatum factæ Leges.

Legum Positivarum aliæ sunt *Humanæ*, aliæ *Divinæ*. Humanarum aliæ sunt *Distributivæ*, aliæ *Pœnales*. Distributivæ sunt, quibus Iura Civium definiuntur; quæque Civibus præscribuntur universis.

Pœnales sunt quæ pœnas violatoribus Legum infligendas definiunt; quæque Ministros quorum officium est pœnas exequi solos alloquuntur, & cum Legibus Distributivis conjunguntur.

Leges Positivæ Divinæ (Naturales enim omnes Divinæ sunt) sunt illæ, quæ à Deo ipso positæ sunt, (non ab æterno nec universis hominibus sed populo certo;) ut pro Divinis declaratæ, per illos quibus Deus declarandi eas Authoritatem dedit.

Authoritas autem declarandi Leges Divinas ita ut Obligatoriæ sint, unde cognosci potest? Modo quidem supernaturali, homini alicui ut Leges Divinas aliis Prædicet Imperare potest Deus. Sed quia de Essentia Legis est, ut neminem obliget qui Prædicantis Authoritatem,

tem, quod à Deo sit, scire non potest, unde oritur obediendi obligatio? Quid Deus aliis dicat scire non possumus naturaliter; neque sine Revelatione Divina nobis concessa, supernaturaliter. Quanquam enim à Deo Revelatum esse alicui aliquid credere inducatur aliquis, vel propter Miracula, quæ ab eo facta esse viderit, vel propter egregiam Sanctitatem, vel egregiam Sapientiam, vel propter egregiam felicitatem, quæ omnia gratiæ divinæ signa sunt satis magna, certitudinem tamen non efficiunt? Miracula enim ex quo tempore nobis Christianis positæ sunt Leges Divinæ, cessaverunt. Miracula narrantibus credere non obligamur. Etiam ipsa Miracula non omnibus Miracula sunt.

Cæterum ut Divina Supernaturalia Prædicantibus obedire aliquando, & alicubi debeamus, causa in promptu est; Nempe si ea quæ Prædicant pro Legibus haberi jusserit Civitas. Est enim de Lege Naturali, quæ Divina etiam est, ut in iis omnibus quæ jusserit Civitas, Civitati obediamus, quanquam non, ut credamus. Credere enim animi actus est, non à Deo jussus sed factus, quem quando & quibus vult, Deus dat negatque; & *Non credere*, Legum Divinarum Positivarum, Negatio, non Transgressio est. Pactum, quod modo supernaturali cum Abrahamo Pactus est Deus tale est: *Fœdus meum inter me & te & semen tuum post te, quod servabitis hoc est.* Semini *Abrahami* nondum existenti Pactum hoc revelatum esse non potuit. Quare ergo pro Lege Divina habere obligati fuerunt Israëlitæ, id quod pro Lege divina ab *Abrahamo* declaratum est, nisi quia in filios & servos suos summam habuerit *Abrahamus* Potestatem? Rursus ubi Deus de Abrahamo loquens (Gen. 18. 18.) *In eo*, dicit, *benedicendæ sunt omnes gentes terræ. Nam agnovi eum, ut quum præceperit filiis suis & familiæ suæ post se, etiam observent viam Iehovæ*, &c. Manifestum est obedientiam *Abrahamo* à familia sua debitam dependisse ab obedientia antè ipsi debita ut Summam habenti in ipsos filios & servos suos Potestatem. Nulla enim Familiæ facta est Revelatio Divina. In montem Sinai ad Deum ascendit solus Moses; populus ne ascenderet vetitus est ne moreretur. Obligabatur tamen. Cur? quia ipsi Mosi promiserant facere omnia quæ imperaret, dixerantque *loquere tu nobiscum & audiemus; sed ne loquatur nobiscum Deus, ut non moriamur.* Ex quibus duobus locis, satis constat, in omni Civitate, Civem cui non sit facta Divinæ voluntatis Revelatio certa & immediata, debere pro voluntate Divina, Legibus obedire Civitatis. Nam si pro mandatis Dei, sua vel privatorum hominum quorumcunque somnia, & Phantasmata Cives sumerent, vix duo essent, qui de mandatis Dei inter

ter se non dissentirent, imò etiam Mandata Civitatis non contemnerent. Dico ergo, in rebus omnibus Legi Morali, id est Legi Naturæ non contrariis, Cives omnes obligari ut pro Lege Divina habeant, quicquid à Lege Civili pro Lege Divina declaratur. Manifestum enim est, id quod non est contra Legem Naturalem, fieri posse à Summa Potestate Legem Civilem. Neque in ulla parte orbis Terrarum permissum est, aut fuit Civibus Mandata Divina alia factis suis prætendere, præter ea, quæ à Civitate approbantur. Et ut Civitates Christianæ, deficientes à Religione Christiana, ita Civitates non Christianæ, à Religione sua deficientes puniri solent.

Distinxerunt Leges alii, in *Fundamentales*, & *non Fundamentales. Fundamentalis* in unaquaque Civitate illa est, quâ sublatâ Civitas dissolvitur. Lex autem unica *Fundamentalis* est, ut singuli Cives Personæ Civitatis, id est Summam habenti Potestatem obedientiam præstent. Nam eâ sublatâ, Civitas nulla est; ea stante Civitas manet. De Divisione Legum tantum esto.

Invenio voces *Legem Civilem*, & *Ius Civile* à Scriptoribus promiscuè usurpatas esse; quod fieri non debet. *Ius* enim *Libertas* est, id est à Legibus Civilibus exemptio. Contrà, Lex Civilis *Obligatio* est, Libertatem à Natura datam tollens aut restringens. Per naturam enim unicuique *Ius* erat viribus & facultatibus suis, sui ipsius arbitrio utendi; id quod Lex Civilis, nisi quibus Legis Civilis protectionem tutum non erat expectare, sustulit.

CAPUT XXVII.

De Criminibus, Excusationibus, & Extenuationibus.

IN Transgressione Legis non modo Peccatum inest, sed etiam Legislatoris contemptio aliqua, quæ Legum ejus simul omnium instar violationis habita est. Peccatum ergo est, non solum quod factum, dictum, aut neglectum est contra Legem, sed etiam ipsa transgrediendi Intentio, sive propositum. Si quis tamen Bona, Servos, Uxorem videns proximi sui, frui illis, cum delectatione imaginatus tantum fuerit absque omni intentione vel consilio per fraudem aut vim ea occupandi, Peccatum non est, neque Præcepti *Non concupisces* violatio. Neque Voluptas quam quis habere potest dum inimici, à quo vivente nihil expectat nisi malum, mortem imaginatur, vel somniat, modo nihil contra illum moliatur, Peccatum est. Nam Iucundi etiam imaginatione delectari ita homini naturale est, ut Lex quæ id

prohiberet, etiam Hominem esse prohiberet. Sententia igitur eorum qui *Motus* animi *primos* peccata esse ajunt, tum aliis tum sibimet ipsis nimium severa mihi videtur. Magnum enim est, si homo existens malum facere quo delectatur ne quidem velit. Aliud enim est Imaginantem delectari; aliud velle.

Crimen omne Peccatum quidem est; ut quæ sit Legis alicujus violatio. Non autem vicissim omne peccatum Crimen est. Velle occidere vel furari peccatum est, etiamsi neque facto neque dicto voluntas occidendi vel furandi patefiat. Nam à Deo, qui consilia hominum intuetur, Reus fiet. Sed ab hominibus consilium hominis neque dicto neque facto cognitum accusari non potest. Neque ergo Crimen vocari solet. Peccatum ergo & Crimen distinguuntur, eo quod Peccatum est Legis transgressio quælibet; Crimen autem *transgressio ea sola, quæ coram Judice homine judicari potest*, sive, *cujus Homo hominem insimulare potest*. Quanquam ergo Intentio male agendi *Peccatum* sit, si tamen signo nullo innotescat, Crimen non est.

Ubi Lex non est, Peccatum non est. Sed quia Lex Naturæ æterna est, transgressio ejus Peccatum semper erit. Cessantibus Legibus Civilibus cessant Crimina. Nulla enim præter Naturales existente Lege, unusquisque sui ipsius Iudex est, & sola sui ipsius conscientia judicatur. Cessante Potestate Civili, cessant Crimina; Iustum & Injustum, propter Ius omnium in omnia, nihil est. Verum si Civitas per seditionem dissoluta fuerit, Crimen in dissolventibus permanet; quia ab initio quod fecerunt Crimen erat; & à Civitate restituta Iudicari & puniri potest.

Crimina à tribus maximè causis oriuntur; vitio intellectus, quæ est Ignorantia; Imperitia ratiocinandi, id est errore; & vi Passionum. Ignorantia autem est vel Legis, vel Legislatoris, vel Pœnæ. Ignorantia Legum Naturalium excusat neminem; illi enim, qui Rationis Naturalis usum assequutus est, Leges Naturales quænam sint, cognitum esse præsumitur; nimirum *alteri faciendum non esse, quod sibi factum esse nollet*. Ubicunque ergo aliquis fuerit, si Legem loci ignorans violaverit, sine Crimine non erit. Exempli causâ si quis ad nos ab Indis adveniens, Religionem suam nostræ contrariam prædicaret, quæstio de Veritate Doctrinæ nulla fieret; sed quod nostram violaverit Legem pro Crimine habebitur, & juxta Statutas Lege pœnas punietur. Nam & is concivium suorum animos novis Religionibus sollicitari non æquo animo ferret.

Si qui Civitatis suæ Legem, quæ non satis promulgata fuerit violaverit, nec fecerit aliquid contra Legem Naturalem, ab Ignorantia excusabitur. Si

Si quis loci in quo versatur imperium cui sit ignorans, Civitatis Authoritati resistat, non excusabitur; quia à quo Protectionem aliquamdiu acceperat ignorare non debuit.

Ignorantia Pœnæ excusat neminem. Cognita enim Lege, cognitoque quod Crimini Pœna debetur etsi ignota, aliqua; qui Crimen committit, pœnæ etiam ignotæ obnoxium se facit volens. Rationis enim est, ut qui arbitrio suo injuriam terminat, pœnas det terminatas arbitrio Civitatis.

Ubi verò Lege vel Consuetudine pœna limitatur, ubi majoris pœnæ inflictio iniqua est. Nam pœna, quæ major est, quam ut à Crimine deterreat, ad Crimen hortatur. Comparantes enim, quod in Crimine Iucundum, cum eo, quod in pœna Molestum est, id quod sibi optimum esse putant necessario eligunt. Itaque qui pœnas luunt, majores quam quas Lex præscripserat, à Lege ipsa quasi Crimen suadente, decepti sunt.

Quod ante Legem latam factum est, Crimen per Legem illam fieri nequit. Ante Leges Naturæ æternas factum nihil est. Lex autem post Factum lata, quia cognosci non potuit, obligatoria non est. Quod autem contra Legem fit jam latam sine pœna definita, pœna quæ post definietur, nisi solita major sit, obnoxius fiet propter causam modo supra allegatam.

Ab errore nascuntur Crimina hominum, quibus illudunt aut falsa Principia, aut falsa Legum interpretatio, aut à veris Principiis falsa Ratiocinatio. Qui ad consuetudinem hominum animum adverterunt Virtutes & Crimina prosperis vel adversis successibus metientium, videntiumque Leges à potentibus perrumpi, quibus vulgus implicatur, ut Leges parvi pendant difficile non est; & propterea plures esse solent qui vitio Legum, quam vitio hominum id fieri arbitrantur. Quorum nonnulli quasi Axiomata quædam pronuntiant, *Iustitiam præter Vocabulum nihil esse. Suum esse cuique, quod industria, aut pericu'o suo occupat, & tenet. Consuetudinem in omni gente obtinentem, iniquam esse non posse. Exempla longi temporis pro Legibus habenda esse*, aliaque his similia, vitam hominum ad feritatem & cædes mutuas reducentium. Eorum qui sic sentiunt, quis nisi meta à quantumvis magno Crimine se abstinebit.

Secundò, qui Leges Divinas tum Naturales tum Positivas, ad commoda sua torquentes, ita interpretantur, ut cum Legibus Civilibus, & populi tranquillitate non consistant, Civibus ab Principibus suis resistendum colorem prætextumque perpetuò præbent, vel à Religione, vel à Iure Naturali, vel Civili.

ttt 2 Tertiò,

Tertiò, à mala ratiocinatione quanquam à veris Principiis, nascuntur Crimina, quando qui in doctrinis Fidei rectè sentiunt, in diversa sentientes, eo nomine sæviunt, quod errant, sævitiam suam zelum Dei nominantes. Quorum hominum aliquem libenter sic compellarem. Errant, esto; sed quid ad te? Populum corrumpunt; Quid hoc ad te cui salus Populi non committitur, sed Regi? Sed ad me sub Rege. Doce ergo. Doceo sed frustra. Ergo perfunctus officio, docere desinens accusa; nam quæcunque ulterius sæviens feceris Crimina sunt.

Passionum quæ Crimina potentissime suadent, sunt *Ira*, *Avaritia*, cæteræque cupiditates vehementiores, sed non sine *Spe*. Nemo enim cujuscunque boni causa Crimen committeret, cujus potiundi spem haberet nullam. Faciunt autem Spem, Divitiæ, Potentia Amicorum, Aura popularis, & Effugia quæcunque. Iudices & Testes corrumpuntur à Divitiis. Pœnam Amici deprecantur; etiam aliquando Reum per vim eripiunt. Favor Populi impunitatis spem à multitune ostendit, quam puniri sine multo sanguine difficile est, nec Civitati ut puniantur semper expedit. Amor & Admiratio Sapientiæ propriæ, quia plausum à multitudine hujusmodi homines expectare solent, facit ut temerè loquantur de Statu & Regimine Civitatis, & Religionis publicæ, id quod per se Crimen magnum, & magnarum seditionum causa frequentissima est. Quibus autem nec Divitiæ sunt, nec Authoritas, nec Gratia Popularis, Spem impunitatis præterquam in latebris, aut fugæ oportunitatibus, nullum habent. Initium quidem scelerum omnium à cupiditatibus esse manifestum est; sed nisi impunitatis antecedat Spes, nunquam fere ad finem perducuntur.

Passionum autem omnium innocentissimus est Metus; imo solus est qui homines omnes (paucis exceptis qui excelsiore animo sunt, quam ut velint debere aliquid Injustitiæ) à Criminibus committendis prohibet. Aliquando tamen in Crimen inducit etiam *Metus*.

Actionem enim non omnis excusat Metus, sed corpori tantùm suo metuentis; cujus defendendi Ius unicuique naturale semper manet. Attamen si quis se ab inimico suo nondum aggrediente, interfici aliquando Metuens, Metûsque sui justissimam causam habens, ipsum occupans interficiat, Crimen erit; nec Metu, sed odio fecisse judicabitur; propterea quod protegi, si expectasset, potuit à Civitate. Sed si illum aggredientem occidisset, Crimen non fuisset; quia auxilium à Legibus expectari non potuit. Civis à Cive verba audit plena contumeliæ, quæ nulla tamen Lege lata puniuntur; metuensque, nisi armis vindicet, pro homine haberi timido, ad arma provocat & illum inter-

interficit, Crimen eſt; nec Metu ejuſmodi excuſabitur. Quare? Quia Civitas verba Publica, id eſt Leges, apud Cives plus valere vult, quam verba hominis ſingularis; cujus verbis pœnam conſtituere ideo neglexit, quia eos qui ne verba quidem tolerare poſſunt, pro molliſſimis omnium hominum habet Civitas. Crimina ne Metus quidem Dei excuſat, multo minus Metus earum rerum, quæ ſub nomine *Spirituum* formidabiles multis fiunt, quales habentur Lemures, Animæ mortuorum, aliaque Phantaſmata dormientium vel dormitantium hominum Superſtitioſorum. Crimen enim omne Injuſtum eſt; ideoque non qui Crimen facit, ſed qui fugit, Deo placet. Itaque metuendum à Deo hominibus juſtis nihil eſt, quicquid illis comminentur quidam ſub prætextu Religionis à vi Spirituum.

Ab his Criminum fontibus diverſis manifeſtum eſt, falſum eſſe quod tenuerunt olim Stoici, Peccata omnia eſſe æqualia. Eſt enim non ſolùm *Excuſationi* locus aliquando, ubi quod Crimen videbatur, rectè factum eſſe oſtenditur; ſed etiam *Extenuationi*, qua Crimen quod videbatur magnum, apparet minus. Quanquam enim Crimina omnia æqualiter Injuſta appellantur, quemadmodum omnis à rectitudine deviatio vocatur curvitas; non tamen ſequitur inde omnia Crimina eſſe æqualiter Injuſta, magis quam omnia curva æqualiter eſſe curva.

Id quod factum aliquod planè Excuſat, naturamque Criminis ipſam tollit, nihil eſſe poteſt præter id, quod Legis obligationem ſimul tollit. Quod enim contra Legem ſemel commiſſum eſt, in eo qui ad Legem ſervandam obligatur, neceſſariò Crimen eſt.

Legem cognoſcere non potuiſſe totaliter excuſat. Illi enim Lex nondum eſt.

Qui Bello captus, vel in manibus hoſtium utcunque exiſtens (in manibus autem hoſtium eſſe dico, qui vel ipſe vel bona ſua ad vivendum neceſſaria ab hoſte occupantur. Nec ſua ipſius culpa in manus hoſtium venerit) non amplius Lege Civitatis obligatur. Hoſti enim obediendum eſt neceſſariò, aut moriendum; vitam autem conſervare omni modo licitum eſt.

Si quis ad faciendum aliquid contra Legem, mortis imminentis metu compulſus ſit, planè excuſatur; quia vitæ ſuæ conſervationem negligere nemo obligatur. Suppoſito enim, quod obligatus eſſet, cogitaret tamen, *Niſi faciam, ſtatim morior; ſi faciam poſt moriar. Faciendo ergo vitam aliquamdiu produco.* Compellet ergo ad faciendum Natura ipſa.

Qui alimentis, aliiſve rebus ad vitam neceſſariis deſtitutus eſt, ne-

que fine Legum violatione vitam sustinere potest (quod in magna Fame aliquando accidit, ubi neque venalia, sunt neque alio modo obtineri alimenta possunt) alienum ad sui defensionem aut conservationem si furto vel vi eripiat, totaliter excusatur.

Facta contra Legem authoritate alienâ excusantur contra Authorem ipsum; quia Actorem suum Author accusare non debet, sed contra tertium facto læsum non excusantur; neque ergo contra Civitatem, cujus Leges violatæ fuerint. Itaque si homo vel Cœtus, qui Summam habet Potestatem Legem ante latam violare jusserit, violatio Excusatur totaliter. Factum enim, cujus Author est is, qui Summam habet Potestatem, ab ipso condemnari non potest; & Legem, quantum attinet ad factum illud particulare, Summæ Potestatis Authoritas abrogare censebitur.

Si qui Summam habet Potestatem Homo vel Cœtus, Civi Privilegium sive Libertatem concesserit, quæ cum Potestate Summa consistere non potest, ut quæ Summæ Potestatis exercitium impediat, is qui Libertatem talem exercebit, peccat, & contra officium Civis facit. Scire enim debent Cives omnes, quid Iuri Civitatis congruum sit, & quid incongruum; quia Civitas à singulis Civibus pro sua ipsorum salute, & consensu singulorum instituta erat, Libertatemque illam, quatenus Summæ Potestati repugnat, concessam esse scire per ignorantiam Concedentis, qui consequentia inde Civitati pericula non viderat. Siquidem autem Libertate sua uti pergens Ministro publico restiterit, Crimen est.

Criminum gradus variè mensurantur. Primò, per Fontis sive Causæ unde oriuntur pravitatem. Secundò, per Exempli contagium. Tertiò, per damnum inde natum. Quartò, per circumstantias Temporum, Locorum, & Personarum.

Contra Legem factum idem, si à præsumptione oriatur virium vel divitiarum, vel amicorum, quibus qui facit fretus Ministris publicis resistit, majus Crimen est, quam si à spe latendi, vel fugiendi ortum esset. Impunitatis enim præsumptio nata à fiducia potentiæ Radix est, unde omni tempore & oportunitate omnium Legum nascitur contemptio. Quod autem fit, propter spem latendi vel fugiendi, periculi agnitionem arguit, quo Legibus in futurum redditur obsequentior.

Crimen qui esse scit & facit, Crimen auget, quod si profectum esset ab opinione quod licitum esset, minus fuisset. Nam qui male facit contra suam ipsius Conscientiam, viribus confidit quibus excitatur ad idem sæpius faciendum; sed qui errore facit, cognito errore ad Leges conformatur. Is

Is cujus error ab Authoritate Doctoris vel Legum interpretis publicè constituti oritur, minorem habet culpam, quam si natus esset à propriorum Principiorum, & rationum prosecutione obstinata. Quod enim docetur per Authoritatem publicam, à Civitate ipsa docetur, & similitudinem aliquam habet (dum non prohibetur) Legis Civilis; & Crimina, quæ negationem non continent Summæ Potestatis, neque repugnant Legi manifestæ, totaliter excusant; qui autem proprium Iudicium sequutus peccat, per proprium Iudicium, aut stat aut cadit.

Item factum, si in aliis constanter punitum est, Crimen majus est, quam si multa antecessissent impunitatis exempla. Quæ exempla totidem sunt factæ ab ipsa Summa Potestate impunitatis spes. Cum ergo is, qui spem & præsumptionem peccandi facit, in ipso Crimine partem habet, contra rationem est ut totum in Actorem conferat.

Quod à subita passione oritur, quam quod à longa meditatione, minus Crimen est; illic enim locus est Extenuationi super humanæ naturæ omnibus communem infirmitatem; sed qui meditatò facit, circumspexit, oculos conjecit in Legem, in Pœnam, & in damnum Societati humanæ sequuturum; quæ omnia simul contempsit & cupiditati propriæ postposuit. Verumtamen Passio nulla ita subita esse potest, ut totaliter excuset. Nam tempus quod intercedit inter Legis cognitionem, & criminis commissionem, omne censebitur pro tempore Deliberandi; quia unusquisque per meditationem Legum, corrigere debuit passionum suarum irregularitatem.

Ubi Lex publicè, & assiduè coram populo legitur & explicatur, Crimen quod fit contra Legem majus est, quam ubi absque tali instructione relinquuntur Cives cum difficultate, in certitudine, & occupationum propriarum cessatione, quæ sint Leges ab hominibus privatis quæsituri. Pars enim Criminis infirmitati communi tribuenda est. Sed in casu priore negligentia manifesta est, quæ sine Summæ Potestatis contemptu aliquo esse non potest.

Facta contra Legem disertis verbis vetita, si tamen à Legislatore manifestis signis tacitè approbentur, minora sunt Crimina, quam si Legislatori viderentur displicere. Cum enim Legislatoris, id est Summi Imperantis voluntas cognita instar Legis sit, quam sæpius observant Cives, quam Legem scriptam; apparent in hoc casu duæ Leges contrariæ; itaque qui Legem scriptam violant, totaliter excusarentur, nisi quod voluntas Summi Imperantis aliter, quam ex verbis Legis cognoscenda non sit. Quoniam autem non modo transgressionem Legis, sed etiam neglectam Regis voluntatem, consequitur pœna.

pœna aliqua, (favoris enim Regii jactura pœna quædam est) Crimen totum Delinquenti imputari iniquum est. Exempli causa, singularium Civium digladiationes Lex scripta prohibet, & capite punit; contra, qui hujusmodi certamen vel recusat vel declinat provocatus, contemptui habetur, neque existimationis læsionem Lex ulla scripta reparat; etiam aliquando ab ipso qui Summam habet Potestatem munere omni militari indignus existimatur. Quamobrem si existimationis causa provocationi respondeat, quandoquidem Principibus suis placuisse non modo licitum, sed etiam laudabile plurimis videatur, Crimen (etsi non excusetur) extenuatur tamen, quia exoneratur culpa partem in Summum Imperantem, id est in ipsum punientem. Quod tamen non ita accipi vellem, ut vindictæ privatæ excusationem parem, sed Rectores moneam ne facto obliquè faveant, cui directè & apertis verbis interdixerunt. Exempla enim Principum sunt & semper fuere ad actiones Civium regendas, potentiora quam sunt ipsæ Leges. Rursus, si Crimina damno comparemus, idem factum, si multos, gravius est quam si paucos lædat. Itaque si factum non modo in præsenti, sed etiam per exemplum in futuro tempore damnum faciat, majus Crimen est, si in præsenti tantum lædat, id est gtavius est Crimen fœcundum quam sterile.

Doctrinas Religioni Civitatis contrarias docere, Crimen majus est in Doctore publicè constituto, quam in Cive privato; sicut etiam inhonestè vivere, aut actionem agere impiam quamcunque. Similiter in Professore Legum, doctrinæ Civilis articulum aliquem sustinere, aut actionem agere quæ ad Summæ Potestatis diminutionem tendit, majus Crimen est, quam si idem factum esset à quavis alio. Hujusmodi enim homines non solum Crimina ipsi faciunt, sed aliis ut faciant Authores sunt; & in universum augentur Crimina à scandalo. Indocti enim homines in tenebris existentes, non tam viam qua inceditur, quam lumen quod præferunt Doctores sui spectant.

Facta hostilia contra statum Civitatis, majora sunt Crimina, quam quæ facta sunt contra hominem privatum. Damnum enim Civitatis ad Cives omnes extenditur; qualia sunt locorum munitorum proditiones, secretorum Civitatis ad hostem detectio, conatusque omnes contra illum sive Hominem, sive Cœtum, qui Personam gerit Civitatis; sive vi, sive dolo ad diminutionem Summæ Potestatis committantur; & sunt ea Crimina, quæ vocantur *læsæ Majestatis*.

Item Crimina illa, quæ vim tollunt Iudiciorum, majora sunt, quam injuriæ privatæ; ut Iudicium vel Testimonium falsum pecunia emere, vel vendere, Crimen gravius est, quam tantundem pecuniæ ab homine

homine privato fraude eripere. Non enim damnum à falsis Iudiciis Civibus singulis tantum fit; sed etiam ipsa Iudicia redduntur inutilia; & privatis ultionibus, & tandem bello præbetur color & opportunitas.

Item Depeculatio thesauri Publici Crimen majus est, quam furtum vel defraudatio privata; nam Civitatem spoliare, multos simul spoliare est.

Ministerii Publici usurpatio falsa, item Sigillorum publicorum vel Monetæ Civitatis Simulatio, majus Crimen est, quam Simulare Sigillum vel Personam hominis privati; damnum enim ab illiusmodi fraudis pertinet ad multos.

Factorum contra Leges quibus læduntur Cives privati, Crimen illud majus est, cujus damnum magis est sensibile; & proinde

Occidere contra Legem, Crimen gravius est, quam alia injuria (salvâ vitâ) quæcumque.

Et Mutilatio majus Crimen quam bonorum ereptio.

Et bonorum ereptio per Mortis, & Vulnerum intentationem, majus Crimen quam per surreptionem clandestinam.

Et per clandestinam surreptionem quam per consensum fraude acquisitum.

Item violatio pudicitiæ per vim, majus Crimen quam per blanditias, & majus adhuc si Nupta, quam si Innupta violetur.

Atque hæc ita æstimantur vulgo; quanquam eadem damna aliis magis, aliis minus sensibilia sint. Sed Leges non ad Civium singularium, sed ad humani generis sensum generalem componuntur.

Quanquam autem sunt qui contumeliam in verbis tantùm, vel gestu, pro damno & læsione habere solent, læsiones tamen hujusmodi Græci, Romani, aliæque tam veteres quam hodiernæ Civitates in legibus condendis neglexerunt, ut qui doloris à verbis tantum, caussam veram non verba contumeliosa (quæ à propriæ virtutis consciis statim ut dicta sunt excutiuntur) esse putaverunt, sed Pusillanimitatem hominis verba non ferentis.

Etiam Crimen contra Civem privatum, multùm augetur à circumstantiis Personæ, Temporis, & Loci. Nam occidere Parentem suum multò gravius est Crimen, quam occidere hominem privatum quemcunque. Patri enim debetur post Civitatem honor summus, ut cui in filium ante constitutas Civitates Potestas erat Summa. Spoliare pauperem, Crimen majus est, quam tantundem eripere diviti. Nam pauperi damnum idem sensibilius est.

Item Crimen Tempore aut Loco factum divino cultui consecrato,

majus eſt, quam ſi alio tempore aut loco factum eſſet; proficiſcitur enim à majore Legum & cultûs Divini contemptione.

Multa alia Aggravationis & Extenuationis exempla adduci poſſent; ſed per ea, quæ adducta ſunt, obvium cuique eſt cujuſcumque Criminis propoſiti altitudinem inveſtigare.

Poſtremò, quia in omnibus fere Criminibus, injuria ineſt, non modò homini privato facta, ſed etiam Civitati; idem Crimen, quando accuſatur à Perſona Civitatis, *Crimen publicum* appellatur; & Iudicia publicorum Criminum, *Iudicia publica*, quæ noſtri appellant *Placita Coronæ*.

CAPVT XXVIII.

De Pœnis & Præmiis.

P*Oena, Malum eſt, tranſgreſſori Legis Authoritate publica inflictum, eo fine, ut terrore ejus voluntates Civium ad Obedientiam conformentur.*

Antequam ab hac definitione quicquam deducam, quæſtioni nonnullius momenti reſpondendum eſt, nempe, unde Civem puniendi jus, in caſu quocunque, ortum ſit. Manifeſtum enim eſt, Pacto obligari poſſe neminem, vi illatæ non reſiſtere; itaque ut quis cuiquam jus dederit, vim ſibi inferendi, intelligi non poteſt. In Civitate inſtituenda, unuſquiſque alium quidem defendendi jus deponit, ſed non ſeipſum defendendi jus relinquit. Seipſum etiam, in puniendo Cive alio quocunque, illi qui Summam habet Poteſtatem auxiliari obligat; ſed non in ſeipſo puniendo. Sed auxilium ferre Summo Imperanti non eſt jus illi dare quemquam puniendi. Manifeſtum ergo eſt jus Puniendi quod habet Civitas (id eſt is qui perſonam gerit Civitatis) fundatum non eſſe in Conceſſione ſive gratia Civium. Sed oſtenſum etiam ſupra eſt, quod ante Civitatis conſtitutionem unicuique quidlibet agendi quod ad conſervationem ſui videretur ipſi neceſſarium, jus erat naturale. Atque hoc juris, quod habet Civitas Civem puniendi, fundamentum verum eſt. Nam ut Cives Civitati tale jus concederet, fruſtra eſſet, quia jus illud unicuique ante à natura datum erat. Eo tamen, quod jus ſuum unuſquiſque depoſuerat, is qui Summam habebat Poteſtatem tantum virium nactus eſt, ut jure ſuo naturali ad præſervationem Civium omnium arbitrio ſuo uti potuit. Itaque jus illud illi non datum, ſed relictum eſt; & illi ſoli, nec minus integrum, quam fuit ante Civitatis inſtitutionem.

A De-

A Definitione Pœnæ deduco, Primò, neque injurias, neque ultiones privatorum hominum propriè vocari posse Pœnas, quia non procedunt ab Authoritate Civitatis.

Secundò, à Summo Imperante negligi, aut non promoveri, Civi Pœnam non esse; quia malum nullum illi inflictum est, sed in statu quem prius obtinuit relinquitur illæsus.

Tertiò, malum inflictum Authoritate publica, nisi Publica antecedat Condemnatio, nomen Pœnæ non habere, sed factum esse hostile. Quia factum quod punitur probari & judicari prius debuit Authoritate publica.

Quartò, malum inflictum ab eo, qui Summam Potestatem injuriâ usurpat, vel à quocunque, sine Authoritate concessa à Civitate, Pœnam non esse, sed factum hostile; quia actiones ejus, qui injuriâ imperat Authorem non habent personam condemnatam; neque ergo habent Authoritatem publicam.

Quintò, malum inflictum absque consilio Cives reformandi, Pœna non est sed factum hostile; quia de essentia Pœnæ est, ut terrore ejus Cives ad obedientiam conformentur.

Sextò, cùm actionibus quibusdam consequentia mala sæpissimè adhæreant naturaliter; ut cum quis vim alii inferens occiditur vel vulneratur; vel quando quis ab actione aliqua illicita in morbum incidit; malum illud, quamquam respectu Authoris Naturæ dici rectè possit Pœna Divina, non continetur tamen nomine Pœnæ respectu hominum; quia non inflictum est Authoritate Civili.

Septimò, si Malum inflictum minus sit, quam bonum, quod Crimen commissum naturaliter sequitur, Malum illud sub definitione Pœnæ non comprehenditur; nam Pretium potius est sive redemptio Criminis, quam Pœna. Nam natura Pœnæ finem ejus continet nempe reformationem Civium. Sed Pœna quæ minus molestiæ habet, quam habet Crimen jucundi, effectum contrarium operatur.

Octavò, si Pœna Lege ipsa præscripta & terminata sit, post Crimen autem commissum infligatur Pœna major, excessus Pœnæ posterioris supra priorem Pœna non est, sed factum hostile. Cum enim Punitionum finis, ultio non sit, sed terror; terror autem Pœnæ majoris nondum cognitæ, minoris Pœnæ determinatione tollitur, additio illa, Pœna non est. Ubi vero Pœnam nullam Lex præscripsit, ibi quicquid à Civitate infligitur naturam Pœnæ habet. Qui enim Legem, cujus violatio Pœnam meretur, quæ tamen scripto nondum definitur, violat indefinitam expectat Pœnam, id est arbitrariam.

Nonò, Malum inflictum ob factum nondum Lege vetitum, Pœna

non est, sed factum hostile. Nam ante Legem, transgressio Legis esse non potuit; Pœna autem factum supponit probatum & judicatum, violationem Legis esse.

Decimò, Malum inflictum in Personam Civitatis, Pœna non est, sed factum hostile, ut quod Authoritate publica, id est Authoritate ipsius Personæ Civitatis non infligitur.

Postremò, Malum inflictum hosti manifesto, nomine Pœnæ non comprehenditur; quia hostes Cives non sunt. Quanquam autem Cives ante fuerint, si se hostes tamen post declaraverint, non ut Cives, sed ut hostes patiuntur. Sequitur hinc si Civis facto aut verbo, sciens & deliberatò Personæ Civitatis Authoritatem negaverit (quæcunque Pœna Crimini læsæ Majestatis Lege præscripta fuerit) puniri tamen, cum se jam hostem Civitatis esse declaraverit Pœnâ arbitrariâ jure potest tanquam hostis.

Pœnæ *Divinæ* sunt vel *Humanæ*. De illis dicemus alio loco magis proprio inferiùs.

Humanæ sunt illæ Pœnæ, quæ Authoritate humana infliguntur; suntque vel *Corporales*, vel *Pecuniariæ*, vel *Ignominia*, vel *Incarceratio* vel *Exilium*, vel ex his mixta.

Pœna Corporalis est quæ infligitur in corpus per voluntatem infligentis; qualia sunt verbera, vulnera, & earum rerum ablatio, quæ corpori jucundæ existentes, prius possidebantur.

Quarum Pœnarum aliæ capitales, aliæ minores sunt. Capitalis, est mortis inflictio, sive simplicis, sive cum cruciatu. Minores Pœnæ sunt verbera, vulnera, vincula omnisque alia corporis afflictio, quæ sua natura non sunt lethales; etsi enim per accidens aliquod non prævisum mors sequatur, non dicetur Pœna Capitalis.

Pœna pecuniaria est ablatio non solum Summæ alicujus Pecuniæ, sed etiam cujuscunque rei Pecunia commutabilis. Quod si Lex Pœnam definiat Pecuniariam, eo fine ut à transgressoribus Legis Pecuniam auferat, Pœna propriè loquendo non est, sed Privilegii, sive exemptionis à Lege Pretium; quia factum ipsum non absolutè vetat Lex talis Civibus omnibus, sed illis tantum qui pecuniam definitam non possunt solvere. Sed in Legibus Naturæ, & Legibus de cultu Divino aliter se res habet. Nam si in eos qui sine causa juraverint, mulcta statueretur pecuniaria, pecunia illa pro Legis dispensatione haberi non posset, cum Leges Divinæ & Leges Naturæ sint indispensabiles.

Ignominia inflictio est mali, cui à Civitate nota apponitur turpitudinis, vel deprivatio Boni quod à Civitate pro Honore concessum est.

eſt. Sunt autem quædam naturaliter honorifica, ut Fortitudo, Magnanimitas, Prudentia, aliæque aliquæ Corporis & animi facultates. Aliæ honorifica facta ſunt à Civitate, vt Inſignia, Tituli, Officia, & quæcunque gratiæ apud illum qui Summam habet Poteſtatem, ſigna ſingularia. Priora illa tolli Lege non poſſunt. Poſteriora à Civitate, propter Crimina, tolli poſſunt; & Pœnæ propriè ſunt.

Per *Incarcerationem* intelligo quamcunque Libertatis Corporalis ablationem, quam duabus de cauſis Civitas propter Crimen tollit. Quarum altera eſt, ut cuſtodiatur reus ne aufugiat, altera ut ſit pro Pœna condemnati. Prior harum Pœna non eſt; quia antequam Iudicetur nemo juſtè puniri poteſt. Malum itaque quod quis reus antequam audiatur & condemnetur, per cuſtodiam patitur, plus quam cuſtodiæ neceſſarium eſt, contra Leges Naturæ infligitur; Poſterior, Pœna eſt; quia à Civitate, & propter Crimen auditum & judicatum infligitur.

Exilium eſt, quando propter Crimen condemnatur Civis ad exeundum è dominio Civitatis, ſive pro tempore, ſive in perpetuum; videturque ſua natura ſine aliis circumſtantiis, Pœnam non eſſe, ſed potius Aufugium, vel mandatum publicum fugiendi Pœnam. Hujuſmodi Pœnam in Civitate Romana negat eſſe Romanarum Legum ſcientiſſimus *Cicero*; Exiliumque periclitantium Civium Refugium vocat. Nam qui exulet, ſi tamen bonis ſuis reditibuſque frui permittatur, ſolam cœli mutationem patitur, quæ Pœna non eſt; neque ad Civitatis tendit utilitatem, quæ Pœnarum finis eſt, ſed potius damnum. Qui enim à Civitate expellitur hoſtis ſit Legitimus. Verum ſi quis non modo in Exilium miſſus ſit fortunis autem ſuis ſimul mulctatus fuerit, Pœna ejus inter Pecuniarias numeranda eſt.

Punitiones Civium innocentium, ſive graves, ſive leves, ſunt omnes contra Leges Naturæ, & actiones hoſtiles. Punitio enim illorum tantum eſt, qui Crimen commiſerunt.

Cæterum in hominem Innocentem Mali cujuſcunque inflictio, ſi Civis non ſit, ſi ſine præcedentis alicujus pacti violatione fiat, ſi denique eo fine fiat ut juvetur Civitas, Legis Naturalis tranſgreſſio non eſt. Omnes enim homines aut Cives ſunt aut hoſtes, aut pacto inter Civitates amici ſunt. Sed contra hoſtes à Civitate Iudicatos, à quibus damnum Civitati expectatur, Iure Naturæ bellum facere licitum eſt; in quo bello neque gladius judicat, neque Victor diſtinguit quatenus ad tempus præteritum inter Nocentes & Innocentes, neque cuiquam parcit, niſiquatenus conducit ad ſalutem Civium. Hinc enim manifeſtum eſt in Cives eos qui Authoritatem Civitatis pernegaverint vin-

dictam extendi licitè posse, non solum ad ipsos, sed etiam ad posteros eorum usque ad tertiam & quartam generationem nondum existentes, & per consequens facti à patribus suis commissi insontes; quia Criminis hujus natura consistit in eo, quod Civitatis regimini renuntiant, id est se Civitatis hostes esse profitentur. Qui autem sic faciunt, non ut Cives, sed ut Hostes puniri jure possunt.

Præmium dici solet, tum quod gratis, tum quod ex Pacto datur. Quando autem ex Pacto, pro mercede sumitur, & beneficium est pro bono præstito vel promisso debitum. Quando autem gratis datur, beneficium est à dantis gratia profectum, eo fine ut cæteri Cives ad Civitati bene serviendum excitentur; & propriè Præmium appellatur, differtque à mercede, quæ debita est. Etsi enim Cives omnes, desertis rebus domesticis, servire Civitati etiam sine Mercede, si opus sit, obligentur: id tamen non à Lege Naturæ neque Civitatis institutione est, nisi Civitas defendi aliâs non potest. Supponitur enim, illum qui Supremam habet Potestatem fortunis Civium omnium æquè uti posse, quibus, qui Civitatem defendunt, suis ipsorum rebus relictis remunerari debent: adeo ut militum infimus Militiæ Mercedem ut Iure debitam postulare potest.

Beneficium à Summo Imperante in Civem collocatum, metu ne Civitati noceat, Præmium non est: quia metu extorquetur: neque in Imperante *gratia* est, sed potius sacrificium, quo Civem malevolum eundemque potentem placare cupit: nec ad obedientiam, sed contra ad majorem contumaciam Cives alios excitat.

Mercedum autem aliæ certæ sunt, solvunturque ex Thesauro publico: aliæ incertæ, oriunturque ab executione ipsius Ministerii: sunt autem sæpissimè Civitati noxiæ: ut in Ministerio Iudiciorum, ubi duo inde oriri solent Incommoda: Quorum alterum est Incrementum litium. Vbi enim ex multitudine litium oritur Iudicibus Beneficium. Solent plerique numerum litium quantum possunt reddere majorem. Alterum est quod diversorum Tribunalium Iudices certaturi sunt inter se quis ad Tribunal suum ab aliis Tribunalibus plurimas lites retrahat. Sed in Ministeriis Executionis incommoda illa locum non habent. Atque hæc dicta sint de Pœnis & Præmiis, quæ sunt quasi Nervi & Tendines, quibus moventur Civitatis artus.

Hactenus de naturâ Hominis, quem superbia aliæque Passiones suæ ad submittendum se regimini alicui compulerunt: & Rectoris sui Potentia ingente disserui, comparans illum magno illi Leviathan: de quo cap. 41. Iobi. Dicit Deus *Non est Potestas super Terram, quæ comparetur ei. Factus est, ita ut non metuat. Videt sublimia omnia infra se;*
&

& Rex est omnium filiorum Superbiæ. Quoniam autem mortalis est, & ut alia terrena omnia corruptioni obnoxius: & quia in cœlis (quanquam non in terris) est quod metuat, & cujus Legibus obedire debet: dicam in duobus Capitibus proxime sequentibus de morbis, & causis mortis ejus, & de Legibus Naturalibus quibus obedire obligatur.

CAPVT XXIX.

De iis rebus quæ Civitatem labefactant, tenduntque ad dissolutionem ejus.

QUanquam immortale nihil sit, quod mortales faciunt, si tamen rationis usum, quem sibi arrogant homines haberent, fieri posset Civitas adeo firma, ut ab internis saltem morbis interire non posset. Nam si Institutionis ejus spectemus finem, videbitur facta ad vitam generis humani, vel Legum Naturalium, vel Iustitiæ ipsius (à quibus vitam accipit) durationi æqualem. Quoties ergo non vi externa sed seditionibus internis Civitas destruitur, culpa est Instituentium. Homines enim, quamquam confligendo, seque mutuò vulnerando defessi, in unum ædificium libentèr coalescunt: condendarum tamen Legum ad eum finem conducentium & quibus actiones suas regerent necessariarum imperiti, patientiaque & humilitate carentes quoties amplitudinis suæ rudes & molestas eminentias resecandas esse videant, in Civitatem nisi ab architecto peritissimo compingi non possunt, quæ firma futura sit, nec vel ipsos, vel eorum posteros ruina opprimat.

Inter *Infirmitates* Civitatis primo loco ponendæ sunt illæ, quæ ab imperfecta nascuntur Institutione, similesque sunt corporis naturalis morbis illis, qui procedunt à Generatione vitiosa.

Quarum una est, *quod qui Regnum obtinere conatur, contentus quandoque sit Potestate minore, quam quæ ad salutem Civitatis necessariò requiritur.* Contingit inde ut Potestas illa quæ neglecta erat, quando ad publicam salutem resumenda est, resumptio ejus injusta visa, multos simul Cives ad seditionem (data occasione) provocet; eodem planè modo quo corpora puerorum à Parentibus morbosis, aut morti immaturæ subjecta sunt, aut humores noxii à prava generatione orti erumpunt in scabiem & ulcera. Quod autem hujusmodi jura necessaria Summi Imperantes sibi negent, non semper ab ignorantia id faciunt, sed aliquando ab eo, quod eadem jura arbitrio suo recipere se posse sperant. Sed rem non rectè supputant. Cives enim, qui illum

illum impediant, à Civitatibus aliis, qui ad Civium suorum salutem vicinos debilitandi opportunitates rarò prætermittunt, sustinebuntur. Sic Thomas Archiepiscopus Cantuariensis contra Henricum Secundum à Papa sustentatus est, eo nomine quod Gulielmus Rex Libertates Ecclesiæ Romanæ non violaturum se esse juramento promiserat. Eodem modo Baronibus Angliæ (quorum ope Gulielmus Secundus ad Regnum in se à fratre suo majore transferendum usurus erat) potestas ab ipso Gulielmo aucta est in tantum, ut non consisteret amplius cum Potestate Regia; unde rebellio contra Regem Iohannem orta est, & adjuta viribus Regis Galliarum.

Neque in solis Monarchiis contingit hoc, nam in Civitate Romana, sub Senatu populóque Romano, (ubi neque Senatus neque Populus Summam habuit Potestatem) seditiones innumeræ indies nascebantur, & bella Civilia à *Gracchis, Saturnino, Mario, Sylla, Pompejo, Cæsare*, quibus extincta tandem est Democratia Romana.

Secundo loco Civitatis morbos illos noto, qui oriuntur à veneno doctrinarum seditiosarum; quarum prima est, *bonarum & malarum actionum Iudicem esse Civem privatum quemlibet.* Quæ quidem in conditione naturali, nondum existentibus Legibus Civilibus, atque etiam in Civitatibus quod attinet ad actiones quæ nulla Lege prohibentur vera est. Manifestum alioqui est, mensuram Boni & Mali in actionibus, esse Legem Civilem; Iudicemque esse, qui Summam habet Potestatem. Ab hac doctrina est, quòd Cives mandata Civitatis judicare & disputare discunt; deinde obedire vel repugnare arbitrio proprio; unde Civitas in factiones discinditur & debilitatur.

Doctrina alia quæ obedientiæ Civili repugnat, est, *quicquid faciat Civis quicunque contra Conscientiam suam, Peccatum esse*; quæ doctrina ab eo nascitur, quod Iudices se faciunt homines Boni & Mali. Conscientia enim & Iudicium hominis eadem res est, & erroribus obnoxia. Etsi ergo is, qui nulla Lege Civili obligatur, contra Conscientiam agens peccet, propterea quod actionum suarum regulam aliam non habet, præter suam ipsius Rationem, aliter tamen se res habet in iis, qui Legibus Civilibus sese submiserunt: ubi non privata sed publica Lex unicuique Civi pro Conscientia habenda est. Alioqui in tanta Conscientiarum id est Opinionum privatarum varietate, necessariò Civitas dividetur, nec Summæ Potestati obediet quisquam, nisi quatenus sibimet ipsi visum erit.

Tertio est, quod docetur vulgo, *Fidem & Sanctitatem acquiri Studio & Ratione non posse, sed supernaturaliter Inspiratas, vel Infusas esse.*
Quæ

Quæ si concedatur, non video quare Fidei suæ rationem quisquam reddere teneretur; aut cur homines Christiani non essent omnes Prophetæ; vel cur unusquisque Inspirationem propriam legibus Civitatis non præponeret; id quod iterum est Iudicium Boni & Mali sibi arrogare, neglectisque Civitatis Legibus regendos se præbere ab arbitrio proprio, vel aliorum privatorum hominum, qui se supernaturaliter Inspiratos esse mentirentur. Fides ab auditu nascitur; auditus autem uniuscujusque à rebus contingentibus est, quibus in præsentiam eorum, quos audire utile est, conducimur. Quæ res contingentes respectu nostri, à consilio Dei proficiscuntur, non sunt tamen supernaturales, sed tantum propter multitudinem non facile observabiles. Fides & Sanctitas etsi raræ, non ideo sunt Miracula, sed procedunt ab educatione, disciplina, correctione, aliisque caussis naturalibus, quibus Deus utitur in illis quos elegit, quo tempore ipsi visum est, instruendis.

Repugnans obedientiæ Civili doctrina quarta est, *Legibus Civilibus subditum esse illum, qui Summam habet Potestatem.* Subditum esse illum Legibus Naturæ verum est; Leges enim illæ Divinæ sunt, neque possunt ab Homine vel Civitate quacunque abrogari. Sed Legibus quas Civitas, id est quas ipse tulerit subditus non est. Non est enim cui subjiceretur præterquam sibi. Qui autem suis ipsius tantum Legibus obligatur liberrimus est. Non viderunt autem qui Summum Imperantem obligare voluerunt, erigendam sibi esse Potestatem quæ ipsum puniret, & ad hunc puniendum Potestatem aliam, ita ut nulla omnino constaret Civitas.

Eodem tendit doctrina quinta, *Civem unumquemque Bonorum suorum ita absolutum esse Dominum, ut Dominium Civitatis in Bona eadem excludatur.* Civem quidem unumquemque in bona sua Dominium proprium, quod Ius Civium cæterorum omnium excludit, habere non negamus. Sed Dominium illud à Summa Potestate habet, sine cujus protectione quicquid habet non alio jure haberet quam quicunque alius; quia omnia essent omnium. Verum si Ius etiam ejus qui Summam habet Potestatem excluderetur, protegere Cives non posset, neque ab hostibus externis neque ab injuriis mutuis, & proinde non amplius esset Civitas.

Doctrina sexta est quæ contra Essentiam Civitatis apertè, pugnat, nempe, *Summam Potestatem posse dividi.* Quid enim aliud est Potestatem Civitatis *dividere*, nisi *dissolvere*; Potestates enim divisæ mutuò se destruunt.

Quemadmodum autem doctrinæ erroneæ, ita etiam aliquando

exempla Civitatum vicinarum ad mutationes Politiæ præsentis hortari solent. Ita populus Israeliticus ab imitatione Gentium vicinarum à Deo rege suo deficientes, Prophetam Samuelem eligere sibi Regem novum compulerunt. Sic etiam in Græcia antiqua, Civitates minores perpetuò turbabantur à Seditionibus Civium, quorum alii Lacedæmonios imitati Aristocratiam; alii Athenienses admirantes, Democratiam postulaverunt. Neque dubito quin nostrorum multi bellum, quod nunc geritur in Anglia libenter videant; nihil ad divitias comparandas amplius opus esse arbitrati, quam ut exemplo Batavorum Regem suum exuerent, mutationi regiminis divitias imputantes, quas homines illi, sua industria acquisierant. Homines enim Natura sua novitatis avidi, turbarum initia amare solent, etsi earundem duratione offendantur; quemadmodum qui à calore sanguinis laborant prurigine, propriis unguibus sese lacerant, ita ut dolorem tolerare amplius non valentes morbum agnoscant.

Seorsum in Monarchiis, inter Rebellionis causas maximas numerari potest Librorum Politicorum & Historicorum quos scripserunt veteres Græci & Romani, lectio; Iuvenes enim, aliique quicunque Rationis solidæ Antidoto muniti antè non fuerint, rerum ab illis bello magnificè gestarum, vividam jucundamque impressionem concipientes, cæteras eorum actiones sicut admirantur, Civitatumque illarum magnitudinem imputant, non (ut oportuit) virtuti quorundam Civium, sed regiminis formæ populari. Ab horum Librorum (inquam) lectione est, quod nonnulli homines Regem suum interfecerunt, quia facinora talia apud scriptores illos non flagitia, ut sunt, appellantur, sed maximis laudibus extolluntur, modo antequam interficiant, Tyrannum appellent. A lectione eorundem librorum est, quod qui sub Monarcha vivunt, se quidem servos, illos autem qui Democraticè gubernantur, solos esse liberos dicant. Mihi ergo Monarchiis nihil videtur damnosius esse posse, quam permittere, ut hujusmodi libri publicè doceantur, nisi simul à Magistris sapientibus quibus venenum corrigi possit remedia applicentur. Morbum hunc comparare libet cum Hydrophobia, nempe morbo, qui oritur à morsu canis rabidi. Quemadmodum enim is quem canis rabidus momordit, perpetuò siti cruciatur, aquam tamen qua sola sanari potest horret; ita is qui opinione illa de Tyrannicidio infectus est, contra Monarchas latrare non desinit; & quanquam nisi à Monarchæ potentia, sanari non possit, propter tamen Tyrannophobiam quandam, habentes horret.

Sicut extiterunt Doctores quidam, qui tres Animas in eodem

Homine

Homine esse docuerunt; ita etiam sunt qui plures Animas (id est plures summè Imperantes) in una & eadem Civitate esse sustinuerunt, *Supremum Summo*, *Canones*, *Legibus*, & *Authoritatem quandam Spiritualem Civili* apponentes, & sanè multis id persuaserunt orationibus, quibusdam ne à seipsis quidem intellectis, obscuritate tali detegentes esse in regnis Regum Christianorum, regnum aliud Spirituum sive Lemurum, ambulantium in tenebris. Itaque in omni Civitate duæ essent Summæ Potestates; quod cum essentia Civitatis stare nullo modo potest. Illa enim *Temporalis* & *Spiritualis* distinctio inanis, nihil impedit, quin Civitates duæ sint, & unusquisque Civis subditus sit duobus dominis. Cum enim Potestas Spiritualis Ius declarandi quid sit *Peccatum*, sibi vendicat, vendicat per consequentiam Ius declarandi, quæ sint Leges; quia Peccatum nihil aliud est, præter transgressionem Legis. Rursus, Potestas Civilis Ius sibi assumit Legislationis. Omnis ergo Civis duobus Dominis obedire obligatur. Quod est impossibile. Ubi ergo Potestates illæ in eadem Civitate se mutuò opponunt, imminet perpetuò periculum à bello Civili unde tandem dissolvatur. Authoritas enim Civilis cum visibilior & in luce clariore posita sit, magnum ad se numerum hominum adductura est. Potestas contra Spiritualis, quanquam in Distinctionum Scholasticarum & verborum nihil significantium tenebris delitescat, ad se quoque hominum numerum attrahet, qui sufficiat ad turbandam, si non ad destruendam Civitatem, propterea quod magis metuuntur *Spiritus* quam Homines. Atque hunc Civitatis morbum Epilepsiæ, sive morbo caduco (quo qui apud Iudæos laborabant, inter Dæmoniacos numerabantur) comparare licet. Sicut enim in Epilepsia Spiritus sive ventus quidam præternaturalis in capite, Nervorum radices obstruens concutiensque, motumque eorum naturalem tollens, illos, qui hoc morbo laborant, aliquando in aquam aliquando in ignem conjicit; ita etiam in corpore Civitatis, quando membra movet Potestas Spiritualis per terrorem Pœnarum æternarum, & spem Præmiorum, aliter quam à Potestate Civili (quæ Anima Civitatis est) moveri debent, verbisque novis & peregrinis intellectum suffocat, sequentur (quasi convulsiones) dissidia Civium; unde Civitas aut fluctuantibus legibus diluetur, aut in Belli Civilis incendium conjicitur.

Est etiam in Civitatibus aliquando morbus Febri tertianæ comparandus, nempe quando mali Cives odio Regiminis vel Regentis, vel eò quod utile sit ipsis bellum Civile, Pecuniarum necessariarum ad salutem Civitatis à Civibus conferendarum collationem calumniis

regentium impediunt. Itaque qui Summam habet Poteſtatem, Pecuniæ ad Theſaurum publicum affluxum impeditum videns, primo ſe contrahit; deinde quando vim & motum poſtulent negotia publica, cogitur ad ſtratagemata politica, quibus ſupplementa parvi momenti cum multa difficultate, & ſæpius exigat, nec ea gerendis rebus ſufficientia. Itaque vi tandem obſtructio illa tollenda eſt, & Pecuniis ad publicum Theſaurum via aperienda, aut Civitati pereundum eſt. Eodem modo in Febri, quando muſculi humore venenato obſtruuntur, Venæ quæ ſanguinem naturaliter in cor infundunt, non, ut ſolet fieri, ſupplentur ab Arteriis, inde algor ſequitur primo, artuumque tremor & contractio; deinde ardor vehemens, & cordis labor, ſanguinis per muſculos tranſitum vi aperientis, & exiguis interim contenti refrigeriis; donec aut (vincente Natura) perrumpat ſanguinis, humorque venenatus exſudet; aut (victa Natura) ſequatur mors.

Eſt & alius morbus, præſertim in Civitate populari, qui Pleuritidem refert; nimirum, quando divitiæ publicæ, extra alveum proprium in unum vel paucos Cives confluit; quemadmodum in Pleuritide extravaſatur ſanguis in Membranas pectoris.

Etiam Civis unius nimia popularitas morbus Civitati periculoſus eſt. Populus enim qui Civitatis Legibus regendus eſt, ad obedientiam uni Civi præſtandam, blanditiis, ab obedientia Legibus Civitati debita abducuntur. Sed hic Civitatis popularis potiùs quam Monarchiæ morbus eſt, cujus exempla habemus in Civitate Romana, Manlium, Marium, Cæſarem alioſque; & in Civitate Athenienſi Alcibiadem, Piſiſtratum, &c.

Morbus alius, præſertim in Monarchiis, eſt magnitudo immoderata unius alicujus Vrbis; nempe quando tanta eſt, ut poſſit ex ſe ipſa exercitum ſubito & conſcribere & alere; item oppidorum incorporatorum multitudo. Sunt enim totidem Civitates minores in majore; quaſi in hominis Naturalis inteſtinis totidem lumbrici. Etiam diſputandi libertas de ſummæ Poteſtatis Iure, morbus ſatis moleſtus eſt, qui genitus ab iis qui ſibi videntur docti Politici, in fæce populi, facit ut perpetuò de Legibus fundamentalibus garrientes, Civitatem inquietam faciant; referunturque ad vermiculos quos *Aſcaridas* vocant Medici.

His addi poſſunt *Bulimia* id eſt appetitus inſatiabilis Dominii dilatandi, quo perierunt olim Civitates Athenienſis & Carthaginenſis; item Civitatum victarum retinendarum, quæ quaſi *Tubera* adhærent, procuratio; & præterea *Otii* & *Luxuriæ* quaſi Lethargia.

Poſtre-

Postremò, quando in Bello sive externo sive intestino superatur Civitas, ita ut Cives à Civitate protectionem ulterius expectare non *possint*, Civitas dissolvitur; & Civi unicuique protectionem sibi arbitrio suo quærere liberum est. Is enim qui in Civitate Summam habet Potestatem, anima publica est, quæ Civitati dat vitam & motum; quæ cum expirata sit, non amplius ab ea reguntur Cives, quam regitur ab anima quam expiravit cadaver mortuum. Quanquam enim Summi Imperantis Ius, nisi à seipso extingui non potest; obligatio tamen Civium per Civitatis dissolutionem omnino tollitur.

CAPVT XXX.

De Officio Summi Imperantis.

SUmmi Imperantis Officia (sive is Monarcha sit sive Cœtus) manifestè indicat Institutionis Finis nimirum *Salus Populi*: quam Lege Naturæ obligatur quantum potest procurare: & cujus rationem Deo, & illi soli tenetur reddere. In *Salute* autem *Populi* comprehendo non solum Civium vitam, sed etiam Commoda vitæ, quæ Cives singuli, sine Civitatis damno vel periculo sibi justè acquisita tenuerint.

Sed faciendum ita esse intelligitur, studium suum non Individuis applicando: sed Providentia universali, per instructiones publicas tum à Doctrinis, tum ab Exemplis, tum etiam per Leges salubres quibus Cives singuli actiones suas applicare possunt.

Quoniam autem Iuribus Summæ Potestatis Essentialibus de quibus dictum est Cap. 18. sublatis, Civitatis dissolvitur, reditque omnium in omnes belli calamitas (id quod Civitati malum maximum est) Summi Imperantis Officium est Iura illa retinere integra. Itaque contra Officium facit, primò, si ea vel aliqua eorum deponit, vel ad alium transfert. Qui enim Media, idem Finem deserit. Et per consequens, Legibus Civilibus se subiicere; Potestati Iudicandi; Bellum indicendi, vel Pacem faciendi; Milites alendi, quando & quomodo ipsi visum fuerit; Ministros tum Pacis, tum Belli eligendi; & quæ Doctrinæ Paci, & Bono publico conformes sunt, statuendi Potestati renuntiare contra Officium est. Secundò, contra Officium ejus est permittere, ut Iurium horum Essentialium causas & fundamenta populus ignoret; quia per ignorantiam harum rerum Cives seduci ad seditionem facile possunt & solent.

Horum autem Iurium fundamenta eo magis doceri debent quod

Iuris naturalis ſunt, non Civilis; & punienda eorum tranſgreſſio, non ut tranſgreſſio Legum Civilium, ſed vindicanda ut facta hoſtilia. Continent enim rebellionem, id eſt Legum Civilium ſimul omnium transgreſſionem vel potiùs repudiationem; & propterea Lege Civili fruſtra prohibentur.

Sunt qui Iura hæc Eſſentialia, quibus rectores Civitatum Poteſtatem abſolutam habent, nullis rationibus probari poſſe dictitant. Nam ſi poſſent, in aliqua ſaltem Civitate, aliquo tempore, agnita tandem ab aliquibus eſſent. Sed non rectè arguunt, tempus enim erat, in quo ne ædificare quidem mediocriter potuere homines; atqui qui inde fundamenta & principia artis ædificandi nulla eſſe concluderet, abſurdè faceret. Tempus, & Induſtria novas indies ſcientias in lucem proferunt. Etſi ergo homines Civitates ſuas ſine perfectione ultima inſtituerunt, ita ut aliæ citiùs, aliæ tardius vitio ab inſtitutione corruant, impoſſibile tamen non eſt, ita Civitatem inſtituere, ut (niſi per vim externam) nunquam peritura eſſet. An Principia quæ ſupra poſui, hæc præſtare poſſint, neſcio; talia tamen ſunt, qualia inveniuntur in Scripturis Sacris; ut manifeſtum erit, cum de Regno Dei (miniſtrante Moſe) in Iudæos populum ſuum, per pactum vetus, peculiarem diſſeruero.

Rurſus dicunt, etſi Principia aliqua eſſent, quæ id præſtare poſſent; quoniam tamen hujuſmodi Principiorum capax non eſt vulgus hominum, fruſtra eſſent. Utinam non minus doctrinæ Civilis incapaces eſſent Cives divites & potentes, iique qui habentur Docti quam ſunt Plebeji. Conſtat enim, Doctrinæ Civilis difficultatem non tam oriri ab obſcuritate, quam ab eorum, qui docendi ſunt Cupiditatibus: Potentes enim Potentiam aliam, quæ cupiditates ſuas refrænare poſſit: & Docti Doctrinas quibus Errores ſui poſſunt detegi, non facile patiuntur, ne Authoritas eorum apud populum inde minuatur. Hominum autem ex plebe, animi, niſi à Potentioribus diſtorqueantur, aut Doctorum opinionibus ſcribillati ſint, inſtar chartæ puræ impreſſionem ab Authoritate publica quamlibet accipiunt. Nationes integræ, ut in Religionis myſteriis maximis & difficillimis, & ſupra rationem poſitis, acquieſcant, docebuntur? prædicando autem & docendo ea, quæ cum ratione naturali exquiſitè congruunt, Doctores non ſe facient intelligi? Conſtat ergo in Iuribus Summæ Poteſtatis (quæ ſunt Leges naturales) intelligendis nullam eſſe difficultatem (dum illi, qui Summam habet Poteſtatem, manet Potentia integra) quam quæ vel ab ipſius, vel ab ipſorum quorum opera in adminiſtratione Civitatis utitur, culpa oritur. Illius ergo eſt, videre, ut Cives rectè

rectè doceantur: nec Officium tantùm, sed etiam Beneficium est, quod maximè omnium ad sui ipsius & Civium suorum vitam sæpissimè pertinet.

Ut veniam jam ad doctrinas particulares quas populus docendus est, prima erit, ne Formas Regiminis, quas in gentibus vicinis conspiciunt, plusquam formam Civitatis propriæ adament, aut imitari cupiant, quantamcunque Gentium illarum prosperitatem videant. Non enim ab Aristocratia, vel Democratia, aut Monarchia, sed ab obedientia & concordia Civium in quacunque Civitate res secundæ oriuntur. In omni Civitatis genere, sublata obedientia (& proinde concordia) Civium, non modo non florebunt Cives, sed Civitas brevi tempore dissolvetur: iique qui sine Summæ Potestatis Authoritate corrigere tantum Civitatem vellent eam tandem non corrigent sed destruent: quemadmodum (in fabula) *Pelei*, filiæ decrepiti Patris juventutem renovare cupientes, consilio *Medeæ* illum dissecuerunt, & nescio quibus herbis commistis coquentes, occiderunt, non renovarunt. Hujusmodi reformandæ Civitatis studium, simile ejus quod prohibetur à Deo in Decalogi mandato primo, *Non habebis coram me Deos alienos.*

Secundò, docendi sunt, ne alicujus Civis vel Cœtus (præterquam summi) quantumcunque conspicui, aut virtutibus admirandi cultu, ita seducantur, ut illi obedientiam aut honorem Summæ Potestati proprium, deferant, & pro persona Civitatis repræsentativa habeant. Signum enim est, populum suum amantis, Zelotypia: Cives autem blanditiis & Popularium adulatione ut seducantur pati, quasi Civitatis prostitutio quædam est, & transgressio Mandati secundi.

Tertia est, ut doceantur quam grave sit peccatum Summo Imperanti (sive is Monarcha sit, sive Cœtus) maledicere, de potentia ejus disputare vel quocunque modo illum nisi honoris causa nominare, quibus rebus contingat ut à Civibus parvi fiat & obedientia eorum, in qua consistit Civitatis salus remittatur, quæ Mandati tertii transgressio est.

Quarta est, ut, quia populus officia sua doceri non potest, neque quis sit cui obedire debeat scire nisi à propriarum occupationum temporibus, tempora quædam eximantur, quibus ad audiendum Doctores suos convenires debeant & ubi Leges recitentur & explicentur, & cujus Authoritate latæ sint, doceatur: officium Imperantis est in hanc rem loca, tempora, & Doctores constituere. Apud Iudæos, septimo quoque die (quod Sabbatum vocabatur) Lex eorum Civilis legebatur in Templo, vel in Synagogis explicabatur: quo die à laboribus

ribus suis omnibus requieverunt: Rex iis quis esset ostendebatur, nempe Deus: Deum adoraverunt: eidem gratias pro redemptione eorum à servitute Ægyptiaca, aliisque ejus beneficiis reddiderunt: & tandem quod diei reliquum erat, gaudiis non prohibitis consumpserunt. Itaque potestatis Dei absolutæ, non modo ut Dei, sed etiam ut Pacto Iudæorum Regis Ius in Decalogi Tabula prima continetur.

Et quoniam Puerorum institutio prima dependet à cura Parentum suorum solorum: doceri illos voluit quinto loco Deus, ut Parentibus pro illo tempore obedirent, & in perpetuum honorarent. In principio enim apud omnes gentes Pater iu filios Summam habuit Potestatem, vitæque necisque arbitrium. Itaque etsi in constituendis Civitatibus, Potestati tali necessariò Patres renuntiaverint, honorem tamen propter alimenta & educationem debitum derelinquere, necessarium non erat. Officium ergo Imperantis est, ut mandatum hoc Decalogi quintum imitetur.

Porrò, Officium Imperantis est, ut Cives Iustitiam doceantur: id est, ut primò, ne quis Civis Civem alium occidat, aut corpori damnum inferat sine Authoritate publica: quod est Mandatum sextum: violatur autem non modo ab iis, qui dolo aut (ut ajunt) turpiter interficiunt, sed etiam ab iis, qui hoc facere se necessariò tuendi honoris causa dictitant: homicidiumque est tota illa vanorum hominum provocantium ad gladios consuetudo: quam Civitates ferè omnes sub gravissimis pœnis hactenus frustra prohibuerunt. Nec quibus omnino Legibus extingui possit video, nisi forte Legibus jam factis addatur quoque hæc: ut quicunque nobiles sunt aut haberi cupiunt, juramento obstringantur, ne aut concivem ad certamen singulare provocent, neque provocanti respondeant: quo fiet ut laudis illa Hectoreæ (etsi Civem quemquam ab Hectore occisum esse nusquam legimus) aviditas, non modo pœnis aliis, sed etiam infamia perjurii temperetur, & provocatus pugnam declinandi prætextum habeat honestissimum.

Docendi præterea Cives sunt, quam gravia mala sint, inprimis honoris conjugalis, & deinde bonorum quorumcunque concivis tum violenta tum fraudulenta ablatio: quantoque damno Iustitiæ publicæ & Pacis communis, in cognoscendis litibus, aut testes, aut judices corrumpuntur. Atque hæc continentur in Decalogi Mandatis septimo, octavo & nono.

Postremò docendi sunt, non solum Facta Injusta, sed etiam faciendi consilia & proposita Injusta esse, etsi factum ipsum contingat impediri. Atque hoc est quod prohibet Mandatum decimum. Summa denique

denique Tabulæ secundæ ad unum reducitur Præceptum, *Diliges proximum tuum sicut teipsum.*

Vnde autem hæc & alia Civium Officia doceri possint, cognosci potest, si tot opiniones Paci generis humani contrariæ, à Principiis falsis unde receptæ & retentæ sint intelligatur: falsæ, inquam, opiniones, quas præcedente Capite numeravimus, nempe *Civem unumquemque Iudicem esse Boni & Mali. Legem sibi esse cuique Conscientiam suam. Ius Civitati in Bona Civium nullum esse. Tyrannicidium esse licitum.* Doctrinas has illi, quos necessitas aut studium lucri labori & occupationibus attentos facit: & illi quos aut abundantia, aut ignavia vel luxuria voluptatibus suis tradidit (quæ duo hominum genera, maximam partem faciunt generis humani) cum neque otium, neque voluntatem meditandi habeant, officiorum suorum regulas à Theologis publicè, aut privatim ab iis accipiunt, quos de doctrina Legum & Casibus Conscientiæ concionari & disputare eloquentissimè audiunt. Theologi autem & qui literas profitentur, Doctrinas suas ab Universitatibus & Scholis Legum Civilium, & ex Libris à Doctoribus illis editis acceperunt. Manifestum ergo est, populi instructionem dependere omnem à rectitudine opinionum, quas docent Universitates. Ante omnia ergo illæ reformandæ sunt. Quid autem, inquiet aliquis, docendæne sunt Universitates? Et siquidem docendæ sunt, tu ne is es qui illas doceas? Quæstiones molestæ. Sed ad primam respondeo. Ante tempora Regis *Henrici Octavi*, in quæstione de Potestate Pontificia in Reges Christianos, cum Potestatem Papæ in ordine ad Spiritualia, Summam in Anglia esse, docuerunt Universitates omnes; rectène docuerunt? Negabis. Doceri ergo potuere Ministri illi qui (magno numero) Concionibus suis contra Regem optimum populum instigaverunt, unde doctrinas suas seditiosas, in Pulpita attulerunt? Unde Doctorum & Magistrorum Titulos (id est Authoritatem apud populum) obtinuerunt, nisi ab Universitatibus? Rectène hoc? Negabis. Doceri ergo potuerunt. Ad quæstionem secundam respondere non est meum; nec ut respondeam opus est. Nam qui legit quæ scribo, facile intelligat quæ sentio.

Summam habentis Potestatem Officium præterea est providere, ut pœnæ, quæ per Leges constitutæ sunt in omnes Cives, qui illas transgressi fuerint, æquè ab omnibus exigantur. Crimina quidem contra Summos Imperantes, ab ipsis sine iniquitate ignosci possunt; ejus enim est ignoscere qui injuriam passus est. Sed injuria facta contra Civem, sine consensu ejus, vel compensatione æqua, à nemine alio condonari potest. Quid enim? qui Patris vel Filii mei interfectori impu-

nitatem præstat, nonne ipse quodammodo interfecisse dicetur? Ejusdem est videre, ne vulgus Civium à Magnatibus opprimatur, multo magis ne eorum consilio ipse opprimat, exemplum spectans Rehobohami; Sunt enim Civitatis robur homines plebeji. Curare etiam, ne Cives magni modicos lacessunt opprobris. Civi quidem infami turpitudinem suam obiicere, is qui in Civitate Authoritatem habet, rectè potest, sed loci humilitatem pro convitio dicere, & iniquum, & Civitati periculosum est. Si Cives magni quia magni propter potentiam coli postulant, Quidni & plebs quia multi, & potentior multo coli debeat. Quam autem Civium modicorum vilipendium Civitati periculosum est seditio eorum in Batavia, quæ *Mendicorum* dicta est, monere debet. Civium inæqualitas non à re aliqua in seipsis eximia, sed à voluntate Summi Imperantis profecta est, id est à voluntate Civitatis; tantoque minus, facere debent fastum incivile. Irritandum vulgus, ne à Regibus quidem est; multo minus à concivibus quantuncunque sint potentes, ne dum illos ulcisci cupiat vulgus, Civitatem simul, quæ illos non prohibuerit, aggrediantur.

Ad æquitatem Imperantis pertinet etiam exactio æqualis Tributorum. Æqualitas autem illa non à Civium divitiis, sed ab eo quod unusquisque eorum, propter Protectionem suam Civitati debet. Civibus enim ad vitæ necessaria comparanda, non sufficiunt labores sui, nisi etiam ut laborent, & pugnent. Aut faciendum est, quod fecerunt à captivitate redeuntes Iudæi, quando altera tantum manu lapides composuerunt, altera (propter metum incursionis hostilis) tenuerunt gladium. Tributa enim Civium pro mercede sunt, illi qui tenet gladium Civitatis; quo Civium industria protegatur. Itaque pro vitæ suæ conservatione idem debet pauper & dives, nisi quod qui multorum Civium opera simul utitur, pro multorum simul conservatione solvere debeat. Quod cum manifestum sit, hoc tantùm quærendum restat, quomodo illa in Tributis solvendis æqualitas observari potest. Rationis enim non est, ut is qui industria & parsimonia alimenta acquisierit, quàm is qui inertia & luxuria, quod habuit decoxerit (cum à Civitate æqualiter uterque protectus sit,) magis oneraretur. Æqualitas ergo pensionum in Publicum alia esse non potest, nisi ut unusquisque solvat pro ratione eorum quæ consumit, id est nisi ut Tributa, non personis sed rebus ipsis quæ consumenda sunt, imponantur.

Quoniam autem sunt, qui nullo suo vitio, sed accidentibus quæ prævidere non potuerunt, in calamitates incidunt, ita ut alimenta sua nulla industria procurare valeant; ad Summi Imperantis officium

etiam

etiam pertinet, ne quæ ad vitam necessaria sunt, illis desint. Cum enim in Summa necessitate existentibus, aliena surripere, aut etiam rapere, jure naturæ permissum sit, ne Civitati aliàs molesti sint, à Civitate alendi sunt, neque singularium Civium incertæ charitati relinquendi.

Iidem autem si corpora idonea habeant, ad laborem compellendi sunt; & ne se excusent, dicendo, *nemo conduxit*, ferendæ sunt Leges quibus Navigandi, Agriculturæ, Piscaturæ, aliæque artes omnes quæ laborem postulant, foveantur. Si tamen indigorum continuò crescat numerus, in terras nondum satis inhabitatas transferendi sunt; non tamen ut incolas veteres exterminarent, sed compellerent in habitationem arctiorem, ne magna agri spatia percurrentes, à fructibus sponte natis viverent, sed alimenta à singulis agellis cultu sedulo impetrarent. Si quando autem alimentis hominum terra non sufficerêt, remedium ultimum à Bello erit, omnibus vel Victoria, vel Morte suffecturo.

Ad curam etiam Summi Imperantis pertinet, ut bonæ fiant Leges. Sed Lex Bona quænam est? Per Bonam Legem intelligo non Legem Iustam. Injusta enim non potest esse Lex; ut quæ fit uniuscujusque Civis consensu, in seipsum. Lex Bona est illa, quæ ad salutem populi *necessaria* est, & simul *perspicua*.

Finis enim Legum is non est, ut populum ab innoxia Libertate cohiberent, sed ne ab impetu passionum, temeritate, & stultitia in pericula & damna sibimet ipsis & Civitati incurrerent; quemadmodum Viæ non ut Viatoribus impedimento sint, sepiuntur, sed ne cum Injuria concivium extravagarentur. Lex itaque quæ *necessaria* non est, nec Legis finem spectat, non est Bona. Lex si Summo Imperanti utilis sit, etsi necessaria non sit, Bona tamen alicui videri potest. Sed non est ita. Bonum enim Populi, & ejus qui habet Summam Potestatem, separari à se invicem non possunt. Princeps enim, qui subditis miseris imperat, miser est; & Populus debilis est, ad quos regendos arbitrio suo, is, qui Summam habet Potestatem, non habet Potentiam. Leges non-necessariæ aliæ plerumque non sunt, quàm laquei ad capiendam pecuniam; quæ ubi Imperanti Summo obeditur, superfluæ sunt; ubi non obeditur, ad defensionem Populi non sufficiunt.

Legis Perspicuitas consistit non tam in ipsis verbis, quam in causarum propter quas Lex lata est narratione perspicua. Inde enim Legislatoris voluntatem cognoscimus, qua cognita facilius intelligitur Lex paucis quam multis verbis. Verba enim omnia ambigua sunt; multi-

plicando ergo verba, multiplicatur ambiguitas. Præterea verborum diligentia nimia, plerisque pro argumento accipitur, quod si verba observant, Legem non transgrediuntur; unde multæ oriuntur lites minimè necessariæ. Dum enim cogito, Leges antiquæ quam brevi oratione scriptæ fuerint; & ut gradatim creverint; videre mihi videor certamen quoddam inter Legum Scriptores, & Advocatos; ubi illi hos circumscribere, hi illos declinare student; & vincunt Advocati. Officium ergo est Legislatorum, id est Summè Imperantium; causas uniuscujusque Legis perspicuè scribi, Legesque ipsas breves, sed verbis propriis facere, quantum possunt.

Summi Imperantis etiam est Pœnas & Præmia rectè dispensare. Cum autem Pœnarum Finis Ultio non sit, & exoneratio bilis, sed peccantis ipsius, aut (exemplo ejus) aliorum emendatio; illis Criminibus Pœnæ maximæ constituendæ sunt, quæ Civitati sunt damnosissima; qualia sunt ea, quæ ab odio Regiminis; quæ à contemptu Iustitiæ oriuntur quæ multitudinem irritant; & quæ nisi punita sint, videri possunt à Regente approbari. Indignatio enim populum non in Actores tantùm; sed etiam in Authores Injustitiæ manifestè incitat; & in Potentiam omnem, qua videntur posse suffulciri. Criminibus autem quæ à Communi hominum infirmitate proficiscuntur, qualia faciunt homines insigniter lacessiti, & in magno metu, vel magna necessitate existentes, vel qui quod faciunt, utrum Crimen necne sit ignorant, Lenitati locus est, à Lege naturæ exigitur. In seditionibus, punitio Ductorum, & instigantium, non seducti vulgi, Civitati (per exemplum) utilis est; nam quid faciunt ignorant. Ignorantia autem, præsertim Civitati ipsi, cujus culpa erat, quod melius docerentur imputanda sit condonari vel levius puniri debet.

Ejusdem Summæ Potestatis est, ita semper bonos remunerari, ut Præmia (per exemplum) ad bonum redundent Civitatis. Id quod fiet, si qui de Civitate bene meruerunt, ita promoveantur, ut alii Civitati bene serviendo promoveri sperent. Ab homine ambitioso, ne Civitati nocere velit, pecunia vel promotione emere, nihil habet in se de Natura Præmii, neque de natura Gratiæ, sed timoris; (Civitas autem *Rex est filiorum superbiæ, & facta ita, ut timere non debeat*;) neque ad utilitatem, sed ad damnum Civitatis sit; & certamen quoddam est, Summorum Imperantium cum cive ambitioso, simile ejus, quod fuit inter *Herculem* & *Hydram* multicipitem, cujus uno Capite abscisso, in locum ejus tria subnascebantur. Eodem enim modo, si Ambitiosus unus Præmio victus fuerit, consurgent (exemplo ejus) plures, eadem spe, eadem facturi; nam sicut cætera venialia omnia,

ita

ita etiam flagitia pretio crescunt. Quanquam autem malorum hominum promotione Bellum civile differri aliquando possit, periculum tamen crescit, certiorque redditur ruina publica. Itaque contra Officium Summi Imperantis est, illos qui per turbas publicas ad Potentiam aspirant, Præmiis afficere, & non potius in principiis parvo periculo, quàm postea periculo majore opprimere.

Ad Officium Imperantis etiam pertinet bonos sibi eligere Consiliarios; id quod de Monarchis intelligendum est. Nam in Cœtibus Summis, nulli sunt præter ipsos Consiliarii. Boni autem Consiliarii sunt, qui in omni genere negotii publici, maximè versati sunt, quibusque à Consilio pravo minima sit lucri spes. Quis sit qui à malo publico sibi expectet Bonum, scitu difficile est; cavendum tamen est ab iis quibus turbæ possunt esse utiles. Scire autem, qui Civitatis Consiliarii periti, & publicis negotiis pares, etiam difficilius est. In omni enim Arte, qui Artificem peritum ab imperito dijudicare potest, Artifex ipse est.

Quantumcunque autem periti in quocunque negotio publico, Consiliarii sint, Civitati melius consulent, si Consilium, Consiliique causas & rationes seorsim impertiant, quàm omnes simul per longas Orationes; meliusque præmeditatò quàm ex tempore; nam & plus habent singuli temporis ad agendorum consequentias percurrendas, & minus facile per Invidiam, Æmulationem aliasque passiones quæ nascuntur à diversitate sententiarum, seducuntur.

In iis rebus, quæ Civitates externas non respiciunt, sed Civium commoda illa, quæ ex Legibus introrsum tantum spectantibus obtineri possunt, Consilium optimum est, quod à desideriis & querimoniis sumitur à singularum Provinciarum incolis; illis enim maximè cognitum est, quibus rebus ipsi maximè indigeant. Itaque si nihil petant quod cum Iure Summæ Potestatis non consistit (quod, ut sæpius dictum est) integrum servari debet, diligenter audiendi sunt.

Dux Belli nisi Popularis sit, neque amabitur neque timebitur quantum opus est ab exercitu suo; nec proinde munere suo rectè perfungetur. Industrium, Fortem, Affabilem, Benignum, Fœlicem esse oportet, ut & Famam habeat Boni Imperatoris, & ut Milites suos diligere existimetur. Popularitas est, facitque ut milites gratiæ suæ se commendent. Eadem Imperatoris, in militibus, quando opus est, corrigendis severitatem tutam efficit. Veruntamen Imperator, favore militum, nisi fidelitatis ejus cautio adhibeatur, Civitati periculosus sit; & maximè Civitati Democraticæ. Ad officium ergo ejus,

qui Summam habet Poteſtatem pertinet, ne exercituum ſuorum imperium, niſi & Ducibus idoneis, iiſdemque bonis Civibus mandare velit.

Quando autem qui Summam habet Poteſtatem Popularis ipſe eſt, à popularitate cujuſcunque Civis periculum nullum eſt. Ducem enim quantumcunque amatum, contra Regem ſuum, niſi eum aut factum ejus aliquod milites ſequutos eſſe nuſquam legimus. Imperandi enim Ius manifeſtum, res adeo popularis eſt, ut ad conſiliandos ſibi Cives, ſolùm ſufficiat.

De officiis Summorum Imperantium verſus ſe invicem nihil dicam, niſi quod contineantur in Legibus Naturæ ſupra commemoratis. Nam *Ius Gentium* & *Ius Naturæ* idem ſunt. Quod potuit fieri ante Civitates conſtitutas, à quolibet homine, idem fieri poteſt per Ius Gentium à qualibet Civitate; & Lex quæ homini ante Iura Civilia, quid agendum, & quid fugiendum ſit definit, eadem Civitatibus, per Summè Imperantium Conſcientias dictare intelligitur. Curia enim Iuſtitiæ Naturalis præter Conſcientiam nulla eſt, quam regit ſolus Deus cujus dictamina reſpectu Dei, Naturæ Authoris, regnantiſque in cordibus hominum, Leges ſunt Naturales. De Regno autem Dei dicemus in ſequentibus.

CAPUT XXXI.

De Regno Dei Naturali.

Conditionem hominum purè Naturalem, id eſt Libertatem integram, qualis eſt eorum qui neque regnant, neque regnantur, Anarchiam eſſe & Bellum; Præcepta, quæ quomodo conditio talis fugienda ſit docent, Leges eſſe Naturales; Civitatem, ſine Summa Poteſtate unius Hominis vel Cœtus, vocabulum Inane eſſe; Cives habenti Poteſtatem Summam ſimplicem debere Obedientiam, præterquam in iis rebus, quæ pugnant cum Legibus Divinis ſatis oſtenſum eſt in Superioribus. Ad Officiorum Civilium doctrinam integram, reſtat, ut quænam ſint Divinæ Leges inquiramus; quibus ignoratis, utrum is qui Summam habet Poteſtatem, congrua an incongrua Legi Divinæ imperet ignoratur; & proinde Cives, aut nimia obedientia Civili in Deum peccaturi, aut metu peccandi contra Deum, mandata Civitatis tranſgreſſuri ſunt. Ad ſcopulum utrumque fugiendum, neceſſarium eſt ut Leges Divinæ quæ ſint cognoſcamus. Quoniam autem cognitio Legis à cognitione

tione dependet Summæ Potestatis, dicendum est in sequentibus de Regno Dei.

Dominus regnavit, exultet terra. Psal. 91. Rursus, *Dominus regnavit, irascantur populi. Qui sedet super Cherubim moveatur terra.* Psal. 98. Homines Divinæ Potentiæ velint nolint subjiciuntur; & qui existentiam, vel Providentiam Divinam non agnoscent, non jugum excutient, sed propriam ipsorum tranquillitatem. Potentia hæc Divina, non modo super genus humanum, sed etiam super animalia cætera, atque etiam super res inanimatas, metaphoricè tantum Regnum dicitur. Regnare enim propriè verbo, est *imperando*, *minando*, *promittendo*, regere. Subditi ergo in Regno Dei non sunt res inanimatæ, neque creaturæ irrationales; quia præcepta Divina nulla intelligunt; neque Athei, aut qui actionum humanarum curam Deo esse non existimant; propterea quod nullum agnoscant Præceptum Divinum. Qui ergo credunt Deum esse, & generis humani curam gerere, & Præcepta Dei agnoscunt, in regno Dei soli Cives sunt; reliqui pro hostibus censeri solent. Ut quis Verbis regatur, requiritur ut verba intelligat; quia illi, nisi hoc fiat, Leges non sunt; cùm ad Essentiam Legis pertineat perspicua Promulgatio, qualis Ignorantiæ excusationem peccantibus tollere sufficiat. Promulgantur autem Leges Divinæ tribus modis; nempe per dictamen *Rationis Naturalis*; per *Revelationem*; vel per *vocem* alicujus hominis cui fidem apud cæteros fecit Deus, per operationem Miraculorum. Triplex ergo quodammodo dici potest esse Verbum Dei; Nimirum *Rationale*, *Sensibile*, & *Propheticum*, cui respondet triplex genus audiendi Deum; nempe *Recta Ratio*, *Sensus Supernaturalis*, & *Fides*. Sensus autem *supernaturalis*, cum sit nihil aliud, quam *Revelatio* homini singulari facta, illum solum obligat, cui facta est.

A differentia inter reliqua duo verbi Divini genera, *Rationale* & *Propheticum*, attribui Deo potest Regnum duplex, *Naturale* & *Propheticum*. *Naturale*, quatenus illos regit, qui Providentiam ejus agnoscunt, per dictamen Rectæ Rationis. *Propheticum* quatenus populum suum Electum, nempe primò Israelitas, & deinde Christianos; quos non solum per dictamina rationis Naturalis regit, sed etiam per Leges Positivas, illis datas per Prophetas suos. De Regno Dei Naturalis tractabimus in capite præsenti.

Regni Divini Naturalis Ius, quo Deus illos qui Leges Naturales violant, affligit, non ab eo derivatur; quod illos creaverit cum non essent; sed ab eo, quod Divinæ Potentiæ resistere impossibile est. Ostensum supra est Potestatem Summam apud homines à *Pacto* esse; ad

ad intelligendum autem quomodo Ius idem oriri à Natura potuit; considerandum est, in quo casu sempiternum esse potuit. Cum enim per Naturam Iùs erat omnibus in omnia, & per consequens Ius Regni haberet per Naturam etsi (propter mutuam resistentiam) inutile unusquisque siquis eorum tantam habuisset potentiam, ut certam inde sibi in Bello victoriam contra omnes homines promittere potuisset, quæ ratio excogitari potest, quare non potius & se, & omnes alios homines ipse suo arbitrio, regnando in omnes, defendere vellet, quam ad sui ipsius defensionem Iura Civilia constituens, Leges in seipsum accipere? Naturæ ergo omnipotenti, cui resisti non potest Regnum & Dominium in genus humanum universum adhæreret naturaliter. Atque Iuris, quo quem velit affligit, & cui velit ignoscit Deus, Fundamentum hoc est; non autem, ut multi arbitrati sunt, Peccata hominum.

Quæstio enim, *quare malis secundæ, bonis adversæ res contingunt*, vetustissima est, & difficultatis tantæ, ut non modo vulgi, sed etiam Philosophorum, & quod majus est, Sanctorum, fidem concusserit. *Quam bonus Israel Deus* (inquit Psalmista Psal. 72. vers. 1, 2, 3) *his qui recto sunt corde. Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei. Quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns.* Etiam *Iob*, Cum Deo quem acriter expostulat, quod justus existens, tam graviter afflictus fuerit. Quæstionem autem de quærimonia *Iob*, decidit Deus, non argumentis à peccato ejus, sed ab omnipotentia sua derivatis. Cum enim amici Iob ab afflictionibus ad peccata argumenta sumerent, ille autem ab Innocentia sua se defenderet, Deus ipse sententiam laturus, afflictiones illas ab omnipotentia sua comprobavit. Dicendo *Vbi eras tu, quando ponebam fundamenta terræ*, aliisque similibus à Potentia ductis utendo; tandemque defensionem quidem Iobi confutavit, innocentiam vero approbavit, doctrinamque Amicorum ejus erroneam condemnavit. Atque cum sententia hac Dei congruit Servatoris nostri sententias de homine nato cœco his verbis, *neque peccavit hic, neque patres ejus; sed ut opera Dei manifestarentur.* Quanquam autem dictum sit, *intrasse in mundum mortem per peccatum* (id est nisi peccasset Adam, mors non fuisset) non tamen inde sequitur, quod Deus illum justè affligere non potuisset, nisi peccasset, sicut cætera animalia affligit, quæ peccare non possunt.

Proximo loco considerandum venit, quænam sint Leges illæ Divinæ, quæ ad officia hominum spectant mutua; & quæ sint illæ quæ spectant ad cultum Dei naturalem. Priores illæ sunt, de quibus dictum est capitibus 14, & 15. Considerandum ergo restat, quæ sint

Naturalis

Naturalis Rationis (absque alio verbo divino) dictamina circa Majestatis Divinæ *Honorem* & *Cultum*.

Consistit Honor in cogitatione honorantis interna, nempe in opinione quam de Potentia & Bonitate quisque habet illius quem honorare dicitur. Honorantis ergo Deum, est de Potentia & Bonitate Divina, quantum possibile est magnificentissimè sentire. *Cultus* autem signa illa sunt, quibus ita sentire aliis indicatur. Cultus enim propriè opera vel labor ille est, quem quisque in rem impendit quamcunque ut ab illa sibi bonum aliquod obtineat. Res autem illæ unde Bonum expectamus, vel in nostra potestate sunt, ita ut bonum quod præstant, laborem nostrum sequatur naturaliter; vel in potestate nostra non sunt, & proinde labori nostro, pro voluntate nostra, non respondent, sed pro natnra Rerum. In sensu primo, quem terræ impendimus laborem, *cultus*, & *cultura* dicitur. In sensu secundo, ubi animi hominum ad voluntatem nostram ducendi sunt, non per vim, sed per officia, *Cultus* est omne officii genus, quo ipsis placendi studium indicatur; qualia sunt ipsos laudare, magnificare, admirari, &c.

Ab Honore interno, nempe opinione magnifica de rei honorandæ Potentia & Bonitate, nascuntur tres Affectus; *Amor*, qui refertur ad Bonitatem; & *Spes*, & *Metus* quæ respiciunt ad Potentiam; item tres partes *Cultus* externi, *Laus*, *Magnificatio*, & *Benedictio*, sive, ut loquuntur Græci, μακαρισμος; quarum una Bonitatem altera Potentiam, tertia fœlicitatem attribuit.

Signa honoris aliqua sunt (tum in Attributis, tum in Actionibus) quæ ita sunt naturaliter; ut in Attributis, *Bonus*, *Iustus*, *Liberalis*, & similia; in actionibus, ut *Preces*, *Gratiarum actio*, & *Obedientia*. Alia signa Honoris fiunt per Voluntatem vel Consuetudinem hominum; & proinde in temporibus quibusdam, & locis honorifica sunt, in aliis non sunt; qualia sunt Ceremoniæ, & Gestus, quibus inter precandum homines diversis temporibus & locis, utuntur diversis; & dici possunt *Cultus Arbitrarius*.

Cultus Arbitrarius alius est *imperatus*, ut qui fit arbitrio imperantis; alius voluntarius.

Rursus alius est *Publicus*, alius *Privatus*; *Publicus* est *Cultus* Civitatis; *Privatus*, Hominis Privati, sive Civis. *Publicus* respectu Civitatis liber est. Item Cultus privatus secretus quidem liber, in præsentia autem multitudinis nunquam est sine metu aliquo, vel à Legibus vel à reverentia astantium, quorum utrumque Libertatem aliquatenus diminuit.

Finis propter quem coli se velint homines, est Potentia. Quem

enim coli vident Potentem esse intelligunt. Finem autem propter quem coli se velit Deus Omnipotens, nullum video, præterquam ut benefaciat nobis; Cultusque noster debitus est; & illi juxta honorandi regulas, quas ratio Naturalis dictat Potentioribus à minus Potentibus observandas esse, boni adipiscendi, vel damni vitandi causa exhibendus. Inter Attributa, quæ Deo debita esse lumine naturali intelligimus, primum est *Existentia*, id est ut confiteamur *Deum esse*. Honorare enim, quod non putamus *esse*, impossibile est.

Secundum est *Omnipotentia*, & quod omnium rerum Conditor est, & Rector. Qui dicunt ergo Mundum æternum esse, Deum non honorant, quantum possunt. Neque illi, qui Deum rerum humanarum curam habere negant.

Tertium, Deum non honorant quantum possunt. qui Finitum esse dicunt. *Finito* enim addi potest. *Figuram* ergo Deo attribuere, est contra honorem Dei; propterea quod *Figura* omnis Finita est; & propter eandem rationem contra honorem, Dei est, dicere quod illum concipimus, imaginamur, vel aliquam ejus in animo habere *Ideam*. Quicquid enim concipimus Finitum est. Dicere item Deum *totum*; quia *totum* de Finito tantum dicitur. Dicere item quod Deus in loco hoc vel illo est; nam quicquid in loco est, circumscribitur, & Finitum est.

Quartum, contra Dei honorem est dicere plures esse Deos. Plura enim Infinita esse non possunt.

Quintum, contra honorem Dei est (juxta propriam verborum significationem) Deo attribuere Passiones, quæ subindicant Dolorem; ut *Pœnitentiam*, *Iram*, *Misericordiam*; vel quæ significant Indigentiam; ut Appetitum, Spem, Cupidinem; vel facultatem quamcunque Passivam. *Pati* enim est Potentia ab agente alio terminata. Itaque quando Deo attribuimus *Voluntatem*, non debemus per *Voluntatem* Appetitum Rationalem intelligere qualis in homine est, sed Divinam Potentiam quâ omnia quæ fiunt efficit. Similiter qui Deum *Videre*, *Sentire*, *Scire*, *Intelligere* dicunt (quæ facultates in hominibus nihil aliud sunt, quam animi ab Agentibus externis per corporis humani partes Organicas excitatus tumultus) nisi per ea verba intelligant Divinam & incomprehensibilem Potentiam, Deum non honorant.

Is qui Deo attribuere nomen nullum vellet nisi, quod naturali Rationi conforme sit, Nominibus uti debet vel Negativis, *Infinitus*, *Æternus*, *Incomprehensibilis*; vel Superlativis, ut *Altissimus*, *Maximus*, vel Indefinitis; ut *Bonus*, *Iustus*, *Sanctus*, *Creator*; idque eo censu, ut non velit declarare *quid sit* Deus, sed quantum ipsum admiramur & veneramur nos. Unicum enim Naturæ suæ Nomen habet EST.

Actiones

Actiones autem quæ ad Cultum Divinum pertinent, Rationis est, ut signa sint Honoris; quales sunt primo loco *Preces*. Secundo loco, *Gratiarum actiones*; quæ tamen à *Precibus* in Cultu Divino non aliter differunt, nisi quod beneficium præcedant *Preces*, Gratiarum Actiones sequantur; cum tam harum, quam illarum finis unicus est; nempe, ut beneficiorum tam præteritorum, quam futurorum, Deum Authorem esse agnoscamus. Tertio loco, *Dona*, id est *Sacrificia* & Oblationes (si in suo genere sunt optima) signa honoris sunt, & Cultus Divini pars Rationalis. Quartò, signum Honoris Deo exhibendi est, *non Iurare nisi per Deum*; illum enim solum esse scrutatorem cordium, jurando contitemur. Quintò, pars Cultus Rationalis est, de Deo non nisi considerate loqui; signum enim est Timoris, & Timor Potentiæ Divinæ Confessio. Nomen ergo Dei non temerè usurpandum est, de Deo non nisi considerate loqui; signum enim est Timoris, & Timor Potentiæ Divinæ Confessio. Nomen ergo Dei non temerè usurpandum est, neque sine causa necessaria; nempe inter Cives ad certitudinem Iudiciorum, aut inter gentes ad evitanda bella. De Natura autem Divina disputare honori Deo debito contrarium est; supponitur enim, de Regno Dei sciri nihil posse, nisi per Rationem Naturalem, id est per Principia Physica, quæ tantum abest, ut naturam Divinam patefaciant, ut ne nostram quidem aut cujusquam rei minimæ naturam nos docere possint. In Attributis ergo Divinis respiciendum non est, ad Definitiones vocabulorum, sed ad quam significant honoris Intentionem. Sextò, in *Precationibus*, *Gratiarum actionibus*, *Oblationibus*, & *Sacrificiis* dictamen Rationis Naturalis est, ut sint omnia in suo genere optima. In *Precationibus* & *Gratiarum actionibus* Dictiones, Verba, & Oratio tota si subita, levia aut rustica sint, è cultu Divino, ubi omnia pulchra & decenter composita esse debent, ejicienda sunt; nam Deum alioqui non honoramus quantum possumus. Quod Gentes Imagines pro Deo coluerunt, fecerunt absurdè; sed quod Carminibus & Musica, tum Vocali tum Organica id fecerint, laudabile erat. Septimò, dictat ratio Naturalis non solum ut secreto colamus, sed etiam, & præcipuè in publico coram hominibus. Nam absque eo, id quod in Cultu gratissimum est, nempe ut alii ad colendum Deum perducantur, perit. Postremò, Legibus obedire (nempe Legibus Naturæ; nam loquimur hic de Cultu Naturali) optimus omnium Cultus est; sicut enim apud Deum acceptior est *Sacrificiis* omnibus Obedientia; ita etiam mandata Dei parvi facere, maxima est contumeliarum. Atque hæ sunt Divini Cultus Leges Naturales. Quoniam autem Civitas Persona unica est, unicum exhibere Deo cultum

poteſt, id eſt Cultum Legibus Civilibus imperatum; qui Cultus publicus dicitur, nec poteſt eſſe, niſi uniformis.

Cumque Verba omnia (& proinde Attributa Dei) ſignificationem ſuam habeant à conſenſu & conſtitutione hominum, Attributa illa pro ſignis honorandi habenda ſunt, quæ ita haberi volunt homines. Quodcunque autem voluntate hominum fieri poteſt, ubi nulla alia Lex eſt præter Rationem; fieri etiam poteſt, volente Civitate, per Leges Civiles. Quod autem à Civitate fieri poteſt, idem etiam per illum qui Summam habet in Civitate Poteſtatem fieri poteſt. Signa ergo honorandi Deum, quæ conſtituit is, qui Summam habet Poteſtatem, pro talibus in cultu Divino publico, à privatis hominibus accipienda ſunt. Sed quia non omnes actiones poſſunt Honorificæ fieri per conſtitutionem hominum, (cum aliæ Honoris, aliæ Contumeliæ naturaliter ſigna ſint) de iis actionibus ſolis, an in Cultum Divinum admittendæ ſint; conſtituere poteſt Civitas, quæ ſuâ Naturâ nec Honorem nec Contumeliam ſignificant; & quod ſtatuerit Civitas obſervari debet.

Hactenus de Regno & Cultu Dei Naturali dictum eſt. Addam de pœnis Naturalibus hoc tantum, quod peccata non conſtitutione conſequantur, ſed natura. Nulla ferè eſt humana Actio quæ initium non ſit catenæ cujuſdam conſequentiarum, adeo longæ, ut ad finem ejus proſpicere Providentia humana nulla poſſit. Concatenantur autem accidentia jucunda & moleſta adeo inſolubiliter, ut qui jucundum ſumit, moleſtum quod adhæret, quanquam improviſum, neceſſariò etiam accipiat. Quemadmodum vim inferentes punit vis aliena; intemperantiam puniunt morbi, &c. & tales ſunt quas voco Pœnas Naturales.

De Civitatis Conſtitutione, de Iure Summam habentium Poteſtatem, & de Officiis Civium, quæ à Principiis Rationis Naturalis deducenda erant, quæ dicenda habui dixi omnia; firma, perſpicua, & Ingeniis liberis (ut puto) placitura.

Sed dum multitudinem eorum cogito, quorum Conſiliis ut ſint falſa, expedit; quando illos qui doctrinas contrarias ſuſtinent, ne Bello quidem Civili punitos, emendari video; cumque doctrinis Græcorum & Romanorum veterum ſeditioſis Ingenia optima innutriri intelligo, vereor, ne ſcriptum hoc meum reipublicæ *Platonicæ*, *Vtopiæ*, *Atlantidi*, ſimilibuſque ingeniorum luſibus annumeretur. Non deſpero; tamen, quin Regibus integris in ſua Iura; Doctoribus in officia ſua, & Civium attentiùs inſpicientibus, hæc ipſa Doctrina conſuetudine mitior facta, tandem aliquando ad bonum publicum communiter recipienda ſit.

DE

DE CIVITATE CHRISTIANA.

CAPUT XXXII.

De Politicæ Christianæ Principiis.

HActenus Summarum Poteſtatum Iura, Civiumque officia à Principiis purè Naturalibus deducta ſunt; nimirum à Definitionibus vocabulorum conſenſu hominum approbatis. Sed ad ea, quæ dicenda ſunt de Natura & Juribus *Civitatis Christianæ*, cujus cognitio dependet magna ex parte à Voluntatis Divinæ revelationibus ſupernaturalibus, adhibenda ſunt Principia alia, nempè verbum Propheticum.

Veruntamen Senſibus, Experientiæ, & (quòd Verbum Dei indubitatum eſt) rectæ Rationi, renuntiandum non eſt. Sunt enim illa inſtar Minæ, quæ à Servatore noſtro hominibus ad negotiandum data eſt, nec in Fide implicitâ, quaſi in ſudario involuta, reponenda; ſed ad Iuſtitiam, Pacem, veramque Religionem expendenda. Quanquam enim in Verbo Dei Rationem humanam ſuperantia multa ſint, id eſt, quæ Ratione Naturali neque demonſtrari, neque confutari poſſunt, contra tamen rectam Rationem nihil reperitur.

Quoties ergò in locum aliquem difficiliorem, quàm ut à nobis examinari poſſit inciderimus, intellectum noſtrum verbis ipſis ſine examine Philoſophico, (propter myſteriorum Divinorum incomprehenſibilitatem) debemus ſubjicere & captivare. Myſteria enim, ut pillulæ quas morbo laborantibus præſcribunt Medici, ſi deglutiantur integræ, ſanant; manſæ autem plerumque revomuntur.

Subjectio autem intellectus non ita intelligitur, ac ſi teneretur aliquis, alicujus alterius ſententiæ conſentire; nam Senſus, Memoria, Intellectus, & Ratio noſtra in Poteſtate noſtrâ non ſunt; ſed tales ſunt, quales res ipſæ neceſſariò in nobis efficiunt. Intellectum tunc ſubjicere dicendi ſumus, quando illis, quorum eſt de doctrinis ſtatuere, non contradicimus.

Alloquitur homines Deus aut Immediatè, aut alterius hominis, cui Immediatè loquutus ante erat, Mediatione. Quo modo hominem Immediatè alloquatur, intelligi fortè poteſt ab iis, quos ita alloquutus eſt;

est; sed idem ut ab alio intelligatur, si non impossibile, certè difficilimum est. Nam si quis mihi diceret, Deum sibi supernaturaliter, & immediatè loquutum esse, dubitanti an id verum esset, non facilè intelligo, quibus argumentis mihi Fidem faceret. Siquidem ita dicit is, cui debeo obedire, obedire teneor, eatenus, ut neque verbo, neque facto dissensum meum patefaciam. Ut credam autem, non potest cogere. Quod si, qui Authoritatem nullam habeat, hujusmodi aliquid dicat, causa nulla est, neque ut credam, neque ut obediam.

Quibus Deus loquutus est in Scripturis Sacris, non Immediatè loquutus est, sed per Prophetas, idque omnibus æqualiter. Qui Deum in Somnio ad se loquutum esse dicit, Deum ad se loquutum esse somniâsse se dicit. Somnia autem aliena pro Verbo Dei nemo accipiet, præsertim si somnia maximâ ex parte naturalia esse, & ab arrogantia & superbia somniantis procedere posse sciat. Qui Visionem à Deo vidisse, aut Vocem audisse se dicit, somniâsse credetur; sæpe enim & facile vanis & imperitis hominibus somnia illudunt. Qui supernaturaliter inspiratam sibi esse à Deo doctrinam aliquam novam dicit, à sapientibus, ingenii sui admiratione insanire intelligetur. Quanquam autem in Somnio, in Visione, per Vocem, & per Inspirationem hominem alloqui potest Deus omnipotens dicenti tamen Deum sibi ita loquutum esse, credere obligatur nemo, homini scilicet qui & errare, & (quod pejus est) mentiri potest. Quibus ergo rationibus sine Divina revelatione intelligere possibile est, quis sit vel non sit Propheta verus? In quadringentis Prophetis quos consuluit Rex Israelis de bello gerendo contra *Ramoth-Gilead*, verus erat unicus *Micaiah*. Propheta ille, qui missus à Deo est, ad Prophetandum contra Altare, quod extruxerat Ierobeam, Propheta Dei erat, & miracula operatus est coram Rege; idem tamen ab alio Propheta deceptus est, qui Divino nomine abusus est. Si Propheta Prophetam non cognoscat, quomodo possibile est, ut voluntas Dei certò, præterquam Ratione Naturali, cognoscatur? Respondeo, duo esse in Scripturis indicata Prophetæ veri signa, quibus conjunctim (non seorsim) Propheta verus dignoscatur. Seorsim (inquam) neutrum horum signorum sufficit. *Si surrexerit* (dicit Deus Deut. 13.) *in medio tui Propheta, aut qui Somnium vidisse se dicat, & prædixerit signum atque portentum, & evenerit quod loquutus est, & dixerit tibi, Eamus & sequamur Deos alienos quos ignoras, & serviamus eis; non audies verba Prophetæ illius aut Somniatoris &c. Propheta autem ille & fictor Somniorum interficietur; quia loquutus est, ut vos averteret à Domino Deo vestro.*

In

In his Verbis notanda duo sunt; primum, quod Deus miraculorum operationem solam pro nota Prophetæ veri haberi non vult, sed quod miraculum fieri patitur, ut constantiam populi sui experimento tentet. Miracula fecerunt etiam Incantatores Ægyptii, non tamen illis credendum erat. Secundum, quod quantumvis magnum sit miraculum, si tendat tamen ad rebellionem contra Regem, aliud non est præter fidelitatis populi probationem. Similiter, postquam servator noster Jesus Christus pro vero Messiah, id est pro Rege à Discipulis agnitus esset, monere illos de Miraculorum periculo non omisit. *Nolite* (inquit) *credere; surgent enim Pseudochristi & Pseudoprophetæ, & dabunt signa magna & prodigia, ita ut in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi.* Unde constat fieri posse miracula etiam à Pseudoprophetis, nec tamen ut doctrina eorum pro Verbo Dei recipienda sit. Et S. Paulus ad Galatas cap. 1, vers. 8. *Si ego, aut Angelus de Cœlo Euangelium aliud prædicaverit vobis, quam quod ego prædicavi, Anathema sit.* Quid autem erat, quod prædicaverat *Paulus*, nisi quod Jesus Christus erat Rex Judæorum; adeò, ut prædicatio omnis contra Potestatem Regiam, juxta sententiam S. Pauli Anathematizanda sit.

Sicut autem miraculorum operatio, si doctrina, quam operator introducere conatur, contraria sit Doctrinæ, jam à Deo institutæ; ita veræ Doctrinæ prædicatio sine miraculi operatione, Revelationis immediatæ signum est insufficiens. Itaque qui Doctrinam veram prædicat, si sine dato Miraculo sibi credi, ut Prophetæ postularet, audiendus non esset, ut patet ex Deut. 18, 21. *Quod si tacita cogitatione responderis; Quomodo possum intelligere Verbum, quod Dominus non est loquutus; hoc habebis signum. Quod in nomine Domini Propheta ille prædixerit, & non evenerit, hoc Dominus non est loquutus, sed per tumorem animi sui Propheta confinxit, & idcircò non timebis eum.* Sed poterit aliquis hîc objecere, Cum Propheta prædixerit aliquid futurum, quomodo scire possumus, utrum futurum sit, necne. Prædicere enim potest, quod post tempus longissimum futurum sit; vel indefinitè, quòd futurum sit aliquando. Itaque signum hoc inutile erit. Quare ut Propheta aliquis agnoscatur, confirmari debent, quæ prædicit, per eventum, aut præsentem, aut paulò post futurum. Patet ergo, duo hæc signa, nempe Religionis receptæ prædicationem, & Miraculorum operationem, conjunctim attendere, non seorsim, quis verus sit Propheta, id est, quis sit, ad quem Deus immediatè loquutus est.

Cessantibus autem jam pridem Miraculis, signum, quô Revelationem,

nem, aut Inspirationem hominis cujusquam privati cognoscamus, aut ad Doctrinam ejus recipiendam obligemur, habemus nullum, præter Scripturas Sacras, quæ à tempore Apostolorum, miraculorum locum supplent, & Prophetiæ cessationem satis compensant. Ex quibus Scripturis, per interpretationem rectam, cautamque ratiocinationem, præcepta & regulæ ad scientiam officiorum nostrorum, tum erga Deum, tum erga homines, necessariæ, sine Enthusiasmo, aut Inspiratione supernaturali facile depromi possunt. Ex illis ergò eorum, quæ de Iure Summæ Potestatis Civitatis Christianæ dicturus sum, Principia sumenda sunt. Itaque in Capite proximo, de Libris, Scriptoribus, Scopo & Authoritate Sacri Biblii dicendum est.

CAPUT XXXIII.

De numero, Antiquitate, Scopo, Authoritate, & Interpretibus Librorum Sacrorum.

Libri Sacri illi sunt, qui pro vitæ Christianæ *Canone* sive Regulâ habendi sunt. Quoniam autem vivendi Regulæ, illis quibus præscribuntur, si illas observare obligantur Leges sunt; quæstio oritur de Legibus per totum orbem Christianum, tum naturalibus tum civilibus, quanam Authoritate Leges factæ sint. Quanquam enim in Scriptura Sacra, quas Leges unusquisque Rex, sive Cœtus Christianus constituere in Dominio suo debeat, definitum non sit; quas tamen constituere non debet, definitum est: Cum autem ostensum sit supra, illos, qui Summam habent in Civitate sua Potestatem solos Legislatores esse; sequitur, Libros illos solos Canonicos, id est Leges esse in unaquaque Civitate, quæ Summi Imperantis Authoritate latæ sunt. Imperantium omnium Imperator Deus quidem est, & illi à Civibus præstanda est obedientia; quicquid in contrarium jubet Rex terrenus. Sed de obedientiâ Deo præstandâ controversia nulla est, sed *quando* & *quid* loquutus *sit* Deus; id quod ab iis, quibus nulla data est Revelatio supernaturalis, sciri non potest, nisi per Rationem illam naturalem, qua Pacis & Iustitiæ obtinendæ causa, Authoritati Summarum Potestatum sese submiserunt. Quare nullos ego Libros pro Scriptura Sacra agnoscere debeo, præter eos, quos sancivit Ecclesia Anglicana. Quinam autem illi Libri sint, non est opus hoc loco recensere. Testamenti Veteris numerat Iosephus viginti & duos: nempe *Mosis* quinque, Prophetarum tredecim & reliquorum quatuor. Eosdem numerat Hieronymus, nimirum, *Mosis* quinque; Prophetarum Octo,

octo, & Hagiographorum novem. Vterque Librum *Sapientiæ Solomonis*, *Ecclesiasticum*, *Iudith*, *Tobiam*, primum & secundum *Machabæorum*, à Canone, excludit. Eosdem solos transtulerunt *Septuaginta Interpretes* in linguam Græcam, homines Iudæi Græcæ linguæ periti, jussu Regis *Ptolomæi*. De Libris Testamenti Novi inter Ecclesias Christianas controversia nulla est. Librorum Sacrorum Scriptores qui fuerint, ex Historiis ostendi non potest; ipsorum ergo Librorum lumine investigandi essent, si omnino investigari possent, quod lumen etsi uniuscujusque Libri Scriptorem non ostendat, ostendit tamen, quo ferè tempore quisque Scriptus fuerit.

Liber *Pentateuchi* Scriptorem habuisse *Mosem* non videtur, sed potius de *Mose*, quam à *Mose* scriptum esse. Legimus Capite ultimo Deuteronomii vers. 6. *Et non cognovit homo Sepulchrum ejus usque in præsentem diem*, id est, usque in diem, in quo Liber ille scriptus erat. Scriptum ergò esse, longo post mortem Mosis tempore, manifestum est. Quod Mosem verba hæc scripsisse per Prophetiam dicant, ineptum est. Rursùs in libro Genesios cap. 12. vers. 6. legimus, *Pertransivit Abram terram usque ad locum Sichem, usque ad convallem illustrem; Chananeus autem tunc erat in terra.* Quæ verba esse non possunt, nisi ejus, qui tunc scripsit, quando in ea terra Chananeus non erat. Non sunt ergo ea verba Mosis. Rursus Num. 21. vers. 14. sic legimus: *Dicitur in Libro bellorum Domini. Sicut fecit in Mari rubro, sic faciet in torrentibus Arnon.* Quæ scribi à Mose ipso non potuerunt. Ea sola scripsit Moses, quæ à Scriptore Pentateuchi scripsisse dicitur, nempe volumen Legis, quæ habetur in Deuteronomio à Capite undecimo usque ad finem Capitis vicesimi septimi, & quam in aditu terræ Chananeæ lapidibus inscribi jussit Deus. Volumen hoc scripsit ipse Moses, tradiditque Sacerdotibus, Senioribusque Israelis, Israelitis omnibus in festo Tabernaculorum septimo quoque anno recitandum. Atque hæc Lex ea est, quam Deus à sacerdotibus & levitis transscriptam, à Regibus populi Israelitici futuri legendam esse jussit.

Quod Liber *Iosuæ* longo tempore scriptus sit post mortem ejus, ex Libro ipso colligi potest. Cum in medio alveo Iordanis erexisset Iosua, in monumentum transitus Hebræorum duodecem lapides; scriptor Libri de illis dicit, *Et ibi sunt usque in præsentem diem.* Iosf. 4, 9. Similiter Iosf. 5, 9, cum dixisset Deus ad Iosuam, *Hodie abstuli opprobrium Ægypti à vobis.* Dicit Scriptor, *Vocatum est nomen loci illius Galgala, usque in præsentem diem.* Hæc & alia argumenta similia ex aliis locis Libri Iosuæ, ut Iosf. 8, 29: 13, 13: 14, 14: 15, 63.

ostendunt Librum Iosuæ scriptum esse satis longo tempore post illius mortem.

De libro *Iudicum* ex cap. 18, 30, manifestum est quod post Captivitatem decem Tribuum scriptus sit. Vbi dicitur, *Posuerunt sibi sculptile, & Ionathan ac filios ejus Sacerdotes in tribu Dan, usque ad Diem captivitatis suæ.*

Liber *Ruth* scriptus est, ut videtur ex cap. 1, 1. post Librum Iudicum.

Quod Libri *Samuelis* post mortem illius scripti fuerint, ostendunt loci sequentes 1 Sam. 5, 5: 7. 13, 15: 27, 6: & præterea 30. 25, ubi, postquam David partem spolii illis qui remanserunt ad sarcinas æquam cum descendentibus ad prælium adjudicasset, dicit scriptor, *Et factum est hoc, ex die illa, & deinceps constitutum & præfinitum quasi Lex in Israel usque in diem hanc.* Item 2 Sam. 6, 4. ubi David propter Mortem Vzzæ contristatus est, dicit Scriptor, *Vocatum est nomen loci illius Percussio Vzzæ usque in diem hanc.*

Loci ex Libris Regum & Paralipomenon similes ante dictis, nempe 1 Reg. 9, 13: 9, 21: 10, 12: 12, 19: 2 Reg. 2, 22: 8, 22: 10, 27: 14, 7: 16, 6: 17, 23: 17, 34: 17, 41: 1 Paral. 4, 41: 5, 26. ostendunt Scriptos esse illos Libros longo tempore post res ipsas gestas. Quod autem etiam post Captivitatem Babylonicam, argumento est, quod ipsa historia in Captivitatem desinit. Facta enim vetustiora esse necesse est, quam historiam, multò magis, quàm Libri illi, qui Historiam citant, ut faciunt hi Libri, qui citant Annales Regum Israel, Librum Prophetæ *Samuelis*, Librum Prophetæ *Nathan*, Librum Prophetæ *Abijah*, Visionem *Iehdo*, Libros Prophetæ *Serviah*, & Prophetæ *Addo.*

Quod Libri *Esdræ* & *Nehemiæ* scripti fuerint post reditum à Captivitate ex Libris ipsis manifestum est, reædificationem murorum & domuum Ierusalem, & Pacti renovationem, & Politiæ ordinationem enarrantibus.

Liber *Esther* in ipsa Captivitate, vel post eam scriptus est.

Temporis, in quo scriptus sit Liber *Iob*, notam in ipso nullam invenio. Quanquam autem personam veram, non fictam fuisse *Iobum* (ex *Ezekiel* 14, 14. & Iac. 5, 11.) certissimum sit; Liber tamen ille Historicus non videtur, sed Tractatus Moralis de Quæstione antiquâ, *Quare improbis in hac vita bene, probis autem plerumque male est.* Id, quòd ex eo probabilius fit, quod à principio Libri usque ad tertii Capitis, versum tertium, nempe querimoniarum Iobi initium, oratione prosa Hebraice, scriptus est; inde autem usque ad ultimi Capitis

Capitis versum sextum Versu Hexametro, & rursus quod ultimi Capitis restat oratione prosa. Ita ut disputatio circa quæstionem tota Versus sint; prosa autem in sola Præfatione & Epilogo inveniatur. Versus autem neque illis, qui in magnis doloribus constituti sunt, ut *Iob*, nec illis qui consolaturi miseros veniunt, ut amici ejus, stilus usitatus est, sed Philosophis moralibus priscis frequentissimus.

Psalmi maxima ex parte à *Davide* scripti sunt ad usum Chori, alii non multi alios Authores *Mosem*, Sanctosque homines alios habent; quorum aliqui vixerunt post reditum à Captivitate, ut Psalmus 137, & Psalmus 126, & temporibus Antiochi scriptus Psalmus 79.

Maxima item pars Proverbiorum *Solomonis* sunt; sunt autem eorum aliqua scripta ab *Agur*, aliqua à matre Regis *Lemuel*. Collecta autem in Librum unum fuisse à Solomone verisimile non est. Liber ergo ille post tempora Solomonis scriptus est.

Ecclesiastes & *Cantica Canticorum*, quin Solomonis sint, dubium nullum est.

Prophetarum antiquissimi sunt *Sophonias*, *Ionas*, *Amos*, *Hosea*, *Isaias*, & *Micajah*, vixeruntque temporibus *Amasiæ*, & *Azariæ* (alias *Oziæ*) Regum Iudææ. Liber *Ionæ* non tam Prophetia ejus est (continetur enim tota his verbis, *quadraginta dies & Ninive destruetur*) sed perversitatis & contumaciæ ejus Narratio historica. Author ergo Libri illius non fuit Propheta ipse. Liber *Amos* prophetia ipsius est. An tamen ab ipso scriptus, sit non apparet.

Ieremias, *Abdias* (sive *Obadias*) *Nahum*, & *Habacuc*, *Iosiæ* temporibus Prophetaverunt. Vtrum autem Prophetias suas ipsi scriptas ediderunt, sciri non potest. Id quod etiam de *Ezechiele*, *Daniele*, *Aggeo*, & *Zacharia*, qui vixerunt in Captivitate ipsa, dicendum est.

Quando autem prophetaverunt *Ioel* & *Malachias*, ex ipsorum Prophetiis non apparet. Veruntamen manifestum satis est veteris Testamenti Scripturam totam, ea forma, quam nunc videmus, neque ante reditum à Captivitate Babylonica, neque post *Ptolomæi Philadelphi* tempora editam fuisse. Quod si Libris Esdræ Apocryphis fides habenda sit, ab ipso Esdra edita est; nam Libri secundi Cap. 14. vers. 21,22, &c. sic scribitur: *Quoniam Lex tua incensa est, propter quod nemo scit quæ à te facta sunt, vel quæ incipient opera. Si inveni in te gratiam, immitte in me Spiritum Sanctum, & scribam omne quod factum est in seculo ab initio, quæ erant in Lege tua scripta, ut possint homines invenire semitam, & qui voluerint vivere, in novissimis, vivant.* Deinde vers. 45. *Et factum est, cum complevissent quadraginta dies, loquutus est Al-*

 tissimus

tissimus dicens: priora quæ Scripsisti, in palam pone, & legant digni & indigni; novissimos autem Septuaginta conservabis, ut tradas eos sapientibus de populo tuo.

Scriptores *Testamenti Novi* vixerunt omnes tempore ipsius Christi, & (exceptis Paulo & Luca) illum viderant. Tempus autem, in quo Testamenti Novi Libri primùm ab Ecclesia pro ipsorum scriptis agniti & recepti sunt, tempore Apostolorum aliquantò posterius erat. Sicut enim Libros Testamenti Veteris altius derivare non potuimus, quam ab Esdra, qui auxilio Spiritus Sancti, perditos restituit; ita Libri Testamenti Novi ab altiore tempore derivari non possunt, quàm ab eo, quo Rectores Ecclesiarum illos collegerant, probaverant; & ut scriptos ab Apostolis & Discipulis Christi, quorum nominibus inscribuntur, nobis commendaverant. Enumeratio Librorum tum Veteris tum Novi Testamenti prima, est in Canonibus Apostolorum facta à Clemente primo (post Petrum) Episcopo Romano. Sed quoniam de Canonibus illis controversia est, Scripturæ Sacræ, qualem habemus nunc, receptio publica, Concilio Laodicensi attribuenda est; quod Concilium habitum est Anno post Christum natum 364. Quanquam autem eo tempore apud Doctores Ecclesiæ ambitio prævaluerat, in tantum, ut Imperatores etiam Christianos, pro Ovibus, non pro Pastoribus, & Imperatores non Christianos, pro Lupis haberent, Doctrinasque suas pro Legibus non pro Consilio valere vellent, & de piis fraudibus cogitare inciperent; non tamen adducor, ut illos credam exemplaria Testamenti Novi corrupisse, in manibus eorum solis tunc ferè existentia. Nam si hoc facere voluissent, Doctrinis suis multis fecissent illa magis favorabilia. Dubium igitur non est, quin Testamenta Vetus & Novum, ut nunc extant, Monumenta vera sint earum rerum quæ dictæ & factæ sunt à Prophetis, & Apostolis, & aliis Scripturæ Sacræ Scriptoribus. Dubium etiam non est quin potuerit Ecclesia in Canonem etiam alios Libros recipere à Iudæis quanquam lingua Hebræa non scriptos, si modo cæteris Doctrinam non contrariam continuissent. Non enim à Scriptoris Dialecto, sed à Doctrina, partimque etiam à tempore scriptionis, an Liber aliquis in Canonem recipi mereatur, judicandum est. Erant autem in Judæa Sancti viri Iudæi, qui linguam Græcam perfectè calluerunt. Sed Libri non à Scriptoris, sed ab Ecclesiæ Authoritate recipiendi sunt. Librorum autem Sacrorum Authoritati non parùm addit, quòd etsi diversis temporibus à diversis hominibus scripti sint, eôdem tamen Spiritu omnes scripserint, & in unum & eundem Scopum conspirârint, nempe explicationem Iuris Regni Cœlestis, in *Deo Patre, Filio, &* *Spiritu*

Spiritu Sancto. Nam Liber Genesios Genealogiam populi Dei deducit à Creatione usque ad exitum eorum in Ægyptum. Reliqui quatuor Libri *Mosis* explicant Regni Cœlestis Institutionem & Leges. Libri *Iosuæ*, *Iudicum*, *Ruth*, & *Samuelis*, populi Dei gesta narrant usque ad Regem *Saul*, quo tempore Regnum Dei recusantes, Regem postulaverunt ad morem Gentium vicinarum. Reliqua Historia Veteris Testamentis, *Davidis* Lineam per Reges *Iudæ* describit, usque ad Captivitatem; ex qua Linea oriri debuit Regni Cœlestis restitutor, Servator noster Dei filius: cujus adventus in Libris Prophetarum prædictus est. Hujus vitam & facta scripserunt Euangelistæ. Postremò, Apostolorum Acta, & Epistolæ adventum declarant Spiritus Sancti, & ab eo datam Ecclesiæ Authoritatem, & Gratiam, ut prædicatione suâ homines ad salutem in Christo invitarent.

Quæstio hodie disputatur inter Christianæ Religionis Sectas. Vnde habeant Scripturæ Sacræ, eam quam habent Authoritatem; quæ quæstio proponi solet sic, *Qui scimus Scripturas esse Verbum Dei*; difficultatemque habet tantummodo à quærendi modo. Nam quod Deus ipse Scripturæ Sacræ Author sit agnoscunt omnes, & credunt. Quod autem id sciant, nisi à Deo ipso supernaturaliter revelatum esset, impossibile est. Quæstionem hanc proponunt alii sic; *Cur credimus Scripturas esse Verbum Dei?* Cui quæstioni, quia, ut id credant diversi homines propter causas diversas inducuntur, responsio universalis dari non potest. Quæstionis status verus hic est, *qua Auctoritate Scripturæ Sacræ fiunt Leges.*

Quatenus non differunt Scripturæ à Legibus Naturæ, dubium non est, quin sint Leges Dei, Auctoritatemque habent, omnibus, qui Ratione Naturali prædîti sunt manifestam. Sed Authoritas hæc alia non est, quàm quæ Doctrinæ omni morali, si vera sit, attribuenda est.

Si Leges à Deo ipso factæ sint, nempe Leges Divinæ positivæ, nulla accedente Authoritate humana, illis solis Leges sunt, quibus Deus ipsas ita promulgavit, ut nulla illis per ignorantiam relinquatur excusatio.

Illi igitur quibus Deus non revelavit supernaturaliter, quòd Scripturæ ab illo sint, vel eos, qui illas prædicant, ab eo missos esse, nulla, ut eas recipiant, Authoritate obligantur, præterquam ejus, qui Summam habet in Civitate Potestatem. Is enim Legislator solus est. Rursus, si Authoritas Civitatis non sit, quæ Scripturas facit esse Leges, Authoritate aliquâ aliâ vel privatâ vel publicâ id fiet. Si privatâ, is solus ad obedientiam tenetur, cui Deus illas supernaturaliter

pro Legibus dictavit. Nam si unus quisque pro Legibus Divinis habere obligaretur, quicquid aliquis prætextu Inspirationis vel Revelationis obtruderet (in tanto hominum numero, qui per arrogantiam, vel ignorantiam, somnia, phantasmata Insaniamque pro Spiritus Divini testimoniis accipientium, vel per Ambitionem falsò jactitantium) impossibile esset, ut Leges ullæ pro Divinis agnoscerentur. Sin Scripturæ Leges fieri non possunt sine Authoritate publica, Authoritas illa *Civitatis* erit, vel *Ecclesiæ*. At *Ecclesia* si una Persona sit, eadem res est cum *Civitate*; quæ quidem quia constat ex hominibus Civitas; quia constat ex hominibus Christianis *Ecclesia* appellatur. Totus autem numerus Christianorum hominum, nisi unâ Civitate comprehendantur, non est Persona una; neque ulla existit Ecclesia Vniversalis, cujus Authoritate regendi sunt. Scripturæ ergo non fiunt Leges per Authoritatem Ecclesiæ Vniversalis, Quod si Civitas una esset per totum orbem Ecclesia Vniversalis; sequeretur Reges Cœtusque Summos, pro privatis personis habendos esse & ab una Vniversali Potestate per totum Orbem Christianum judicandos, deponendos & puniendos esse. Quæstio igitur de Authoritate Scripturarum reducitur ad hanc, *Vtrum Reges Christiani, iique Cœtus, qui in Civitatibus Christianis Summam habent Potestatem, liberi sint in suis ipsorum Dominiis; an uni Vicario Christi subditi sint ab eo judicandi, condemnandi, deponendi, interficiendique, prout Vicario illi expedire bono communi Spirituali visum erit.*

De qua Quæstione determinandum non est, antequam propius inspexerimus in Iura Regni Dei; ut sciamus inde, cujus sit Scripturas Sacras interpretandi Authoritas. Quicunque enim Potestatem habet legitimam faciendi, ut Scriptura aliqua pro Lege habeatur Potestatem etiam habet, ejusdem Scripturæ Interpretationem approbandi & improbandi.

CAPVT XXXIV.

De Significatione quam habent in Scripturis Sacris Vocabula Spiritus, Angelus, Inspiratio.

CUm rectè ratiocinandi fundamentum positum sit in significatione Vocabulorum; quorum Definitiones in Doctrina sequente non dependent (ut in Scientiis Naturalibus) ab arbitrio hominum, aut vulgi usu, sed à sensu, quem habent in Scriptura Sacra; necessarium est, antequam ulterius progrediar, ut ex Scriptura Sacra, Verborum

borum eorum Significationem stabiliam, quibus per ambiguitatem suam, ea, quæ ab illis illaturus sim, reddantur obscura aut dubia. Incipiam autem à Vocabulis *Corpus* & *Spiritus*, quæ in sermone Scholastico appellari solent *Substantia Corporea* & *Incorporea*.

Corpus significat universaliter id quod *locum* aliquem certum implet sive occupat; nec dependet (ut locus ipse) ab imaginatione nostra, sed pars est *realis* ejus, quod vocamus *Universum*. *Universum* enim, cum sit Corporum omnium Aggregatum, nullam habet partem, quæ non sit etiam *Corpus*; neque dicitur propriè *Corpus*, quod non sit totius Universi aliqua pars: Quoniam autem Corpora, variè apparent, dicuntur etiam variis *Subjecta* esse Accidentibus, nimirum aliquando quiescere, modo Calida, modo Frigida; interdum Coloris, Odoris, Saporis vel Soni unius interdum alterius, & propter eam causam nominantur *Substantiæ*. Diversitas autem hæc Apparitionum (quæ oritur ab operatione varia corporum externorum in Organa sentiendi) facit, ut illas mutationibus Corporum Agentium attribuamus, & *Accidentia* esse putemus ipsorum corporum. Iuxta hanc Vocabuli *Corporis* acceptionem, *Corpus* & *Substantia* idem significant; & proinde, vox composita *Substantia Incorporea* est insignificans, æque ac si quis diceret *Corpus Incorporeum*; neque illa neque vox *Immaterialis* in Scriptura Sacra usquam invenitur.

Iuxta sensum autem vulgi, non totum Universum pro Corpore haberi solet, sed partes ejus illæ tantùm quas agere in se ipsos aut Tactu sentiunt, quando resistunt, aut Visu, quando prospectum Impediunt. Itaque in Sermone vulgi *Aer* & *Substantiæ Aeriæ*, non habentur pro Corporibus, sed (quoties ab illis aliquid patiuntur) Ventus & Spiritus dicitur ut *Spiritus Vitalis* & *Spiritus Animalis*. Quod autem attinet ad Idola Cerebri, sive Phantasmata, quæ videntur & non sunt, qualia in Speculis vel Somniis, vel etiam aliquando per Cerebri intemperiem vigilantibus apparent, Spectra sunt, & (quod Apostolus Universaliter de Idolis dicit) *Nihil*. Nihil, inquam, omnino ibi ubi videntur esse, neque in Cerebro ipso aliud quam tumultus ortus ab Organorum agitatione. Homines autem quorum animis aliis cogitationibus occupati, rerum causas non inquirunt, nesciunt, quomodo vocanda sint, & proinde facile persuaderi possunt ab illis, quorum Scientiam reverentur, ut vocent illa, non Spectra, sed Corpora; putentque compacta esse ex Aëre per Potentiam aliquam Supernaturalem; etiam persuaderi possunt alii, quod sunt Spiritus; propterea, quòd in loco ubi videntur esse, Tactu percipere nihil possunt. Propria ergo significatio *Spiritus* in Sermone vulgi, aut Corpus subtile, fluidum,

fluidum, & invisibile est, aut Spectrum, id est Idolum seu Phantasma. Significationes autem Metaphoricæ, præsertim in Scriptura Sacra, multæ sunt. Sumitur enim aliquando pro Disputatione sive Inclinatione; ut quando dicimus *Spiritum contradictionis*, *Spiritum immundum perversum*, *Spiritum Dei*, pro contensioso, pro immundo, pro perverso nomine, pro eo qui se disposuit ad serviendum Deo. Aliquando etiam accipitur pro eminente qualibet facultate, vel etiam pro morbo animi insolito; ut ubi *Egregia Sapientia* appellatur *Spiritus Sapientiæ*; & ubi homines *mente capti Spiritu* dicuntur *possideri*.

Vocabuli *Spiritus* Significationes in Scripturis Sacris alias non invenio. Siquidem ergo Scripturæ loco alicui nulla harum significationum sufficere potest, locus ille intellectum nostrum superare existimandus est. Nec mirum, cum Natura Dei incomprehensibilis sit, & Nomina ei attribuenda sunt, non tam ad naturam ejus, quam ad honorem quem illi exhibere debemus congruentia.

Gen. 1. 2. *Et Spiritus Domini ferebatur super aquas.* Per *Spiritum Dei*, si intelligatur Deus ipse, *Motus* Deo, & per consequens *Locus* attribuitur; quæ de Incorporeis intelligi non possunt. Gen. 8. 1. Ubi quando terra aquis (ut in principio) contecta erat, Deus diminuere illas volens *Adduxit Spiritum super Terram & imminutæ sunt aquæ*. In quo locus *Spiritus* videtur intelligendus esse pro *Vento*. Quid ni ergo pro eodem ponatur etiam prædicto Capite primo vers. 2.?

Gen. 41. 38. Sapientiam Iosephi appellat Pharaoh *Spiritum Dei*. Cum enim Iosephus ei consuluerat, ut virum Terræ Ægypti præficeret Sapientem, & industrium, respondit Pharaoh, *Num invenire poterimus talem virum qui Spiritu Dei plenus est.* Exod. 28. 3. *Loqueris cunctis Sapientibus corde, quos replevi Spiritu Prudentiæ, ut faciant vestes Aaroni in quibus sanctificatus ministret mihi.* Ubi rursus Prudentia, quamquam in re vestiaria tantum egregia, nominatur à Deo *Spiritus Dei*. Eodem sensu accipitur Spiritus, Exod. 31. ver. 3,4,5,6, & 36, 31. Isa. 11. 2, 3. *Et requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus Sapientiæ & Intellectus, Spiritus Consilii & Fortitudinis, Spiritus Scientiæ & Pietatis; & replebit eum Spiritus Timoris Domini.* Ubi manifestè intelliguntur, non totidem Spectra, sive Substantiæ Incorporeæ, sed *Gratiæ* excellentes in illum à Deo collocandæ.

In Libro Iudicum, Zelus & Fortitudo in populo Dei propugnando egregia vocatur *Spiritus Dei*, Iudic. 3. 10: 6. 34: 11. 29: 13. 25: 14. 6, 19: De *Saule*, cum nuntiaretur illi Ammonitarum in homines ex *Iabesh Gilead* contumelia, dictum est 1. Sam. 11. 6. *Quod insiluit Spiritus Domini in Saulem, cum audisset verba hæc, & iratus est furor*

ejus

ejus nimis. Intelligi autem hoc loco Phantaſma, veriſimile non eſt, ſed zelus ingens crudelitatem Ammonitarum puniendi. Similiter per *Spiritum Dei* qui venerat ſuper *Saulem*, cum Prophetis intererat, canticis & muſicâ (1 Sam. 19. 20.) laudans Deum, non Spectrum intelligitur, ſed ſubitus & improviſus Dei colendi zelus.

1 Reg. 22. 24. Interrogat *Michaiam*, Pſeudopropheta *Zedekias*, Mene ergo diviſit *Spiritus Domini* & loquutus eſt tibi? Intelligi autem hoc de Phantaſmate non poteſt, quia *Michaias* eventum prælii, non ab *Inſpiratione*, ſed à *Viſione* prophetaverat.

Etiam in libris Prophetarum, qui per *Spiritum Dei*, id eſt per Donum Dei ſpeciale Prophetabant, præſcientia, quam habuerunt rerum futurarum, non à Subſtantia aliqua Incorporea ſibi infuſa, ſed à *Somnio* vel *Viſione* ſupernaturali profecta eſt.

Gen. 2. 7. Legimus, *Fecit Deus hominem ex pulvere terræ, & ſpiravit in nares ejus ſpiraculum vitæ, & factus eſt homo in animam viventem*. Vbi per *ſpiraculum vitæ* ſignificatur hoc tantum, Deum illi dediſſe vitam. Et Iob. 27. 3. *quamdiu Spiritus Dei eſt in naribus meis*, ſignificat *quamdiu vixero*; & Ezech. 1. 20. *Spiritus Vitæ erat in rotis*, id eſt *rotæ viventes erant*; & (Ezech. 2. 3.) *& ingreſſus eſt in me Spiritus, poſtquam loquutus eſt mihi, & ſtatuit me ſuper pedes meos*, id eſt *recepi robur vitale*, non quod ingreſſa ſit in illum Incorporea aliqua Subſtantia.

Num. 11. 17. *Auferam de Spiritu tuo, tradamque eis, ut ſuſtentent tecum onus populi, & non tu ſolus graveris*; nempe Septuaginta Senioribus. Tunc vero duo ex illis ſeptuaginta, in caſtris dicuntur prophetaſſe; quod cum *Ioſua Moſi* narrâſſet, monuiſſetque ne permitteret, *Moſes* non conſenſit. Conſtat hinc neſciiſſe *Ioſuam*, quod per Authoritatem *Moſis* prophetarent. *Spiritus* ergo hoc loco, pro Authoritate ponitur. Eodem ſenſu legitur Deut. 34. 9. *Ioshua verò filius Nun repletus eſt Spiritu Sapientiæ, quia Moſes poſuit ſuper eum manus ſuas; & obedierunt ei filii Iſraël*. Accepit enim *Ioshua* à *Moſe* Authoritatem regendi (poſt ſeipſum) populum Iſraëliticum.

Rom. 8. 9. *Niſi quis Spiritum Chriſti habeat, non eſt ejus*. Vbi non intelligitur Phantaſma Chriſti, ſed Doctrina Chriſtiana. Item 1 Iohan. 4. 2. *In hoc cognoſcitur Spiritus Dei. Omnis Spiritus qui confitetur Ieſum Chriſtum in carne veniſſe, ex Deo eſt*. Spiritus hoc loco ſignificat Fidem Chriſtianam, ſive confeſſionem non fictam, articuli hujus *Ieſus eſt Chriſtus*; non pro Subſtantia Incorporea.

Verba illa (Luc. 4. 1.) *Ieſus plenus Spiritu Sancto*, pro zelo perficiendi opus, quod ipſi à Patre ſuo mandatum erat, intelligere facile eſt;

est; sed de Christo dicere, quod plenus erat Substantia Incorporea duriusculum est. Spiritus hactenus non Substantiam incorpoream, sed vel Substantiam, propriè dictam & realem significat Metaphoricè *gratiam* aliquam excellentem.

Discipuli Christi cum illum viderent (Matth. 14. 26. & Marc. 6. 49.) ambulantem super mare, dixerunt Spiritum esse; non quod eum Phantasma esse existimarent, dictum enim est; quod viderunt illum omnes; id quod à natura Phantasmatum alienum est. Potuerant tamen forte credere, quod esset ex Aëre compactum Corpus. Quod de illis quoque dici potest qui Petrum è carcere à Deo liberatum, dixerunt esse Angelum ejus; nam de Substantiis Incorporeis in Scripturis Iudæorum mentio omnino nulla est; sed tota illa Doctrina à Philosophis Græcis originem ducit. Negandum tamen non est, quin Apparitiones aliquæ Substantiales esse possint. (Quid enim est quod Deus perficere non possit?) Neque quin sint (quoties eorum opera Deus utitur) Angeli; habent tamen dimensiones, & siquidem finiti sunt, locum implent & moveri possunt, sed non Incorporei, id est, non sunt *nullibi*, nec cum videantur esse *aliquid*, sunt *nihil*.

Angelus, vox Græca, apud scriptores tam sacros quam prophanos, significat Nuncium; in Scripturis autem Sacris, plerumque *Nuncium à Deo*. Nuncius autem à Deo, est omne id, per quod Deus supernaturaliter præsentiam, sive Potentiam ejus extraordinariam manifestam facit, præcipuè vero in Somniis & Visionibus.

De Creatione Angelorum in Scripturis Sacris disertis verbis nihil traditur. Scriptores igitur Ecclesiastici de Naturâ Angelorum dissentiunt. Veterum autem Patrum aliquot eminentissimi corporeos eos esse putaverunt, alii nonnulli Incorporeos. Vocantur passim in Scripturis Spiritus. Sed Spiritus tum à Scriptoribus Iudæis tum Græcis, modo corpora subtilia, ut Aër, Ventus, Spiritusque animalium, modo Phantasmata existimantur; quæ nec realia sunt, nec diutius permanent quam Somnium & Visio in qua apparent. Quæ Phantasmata, sive Apparitiones, etsi substantiæ non sint, sed Accidentia Organorum sentiendi; quando tamen à Deo ad Voluntatem suam significandam, supernaturaliter producuntur, non impropriè Nuncii à Deo, id est Angeli appellantur.

Et sicut Gentes Phantasmata somniantium Substantias reales esse existimaverunt, & inde doctrinam suam de Bonis & Malis Dæmonibus deduxerunt: ita etiam Iudæi sine Veteris Testamenti Authoritate, tenuerunt ferè omnes (exceptis Sadducæis) apparitiones illas esse Angelos; nec dependere omninò à Phantasiâ, sed esse Dei crea-

turas

turas permanentes; &, ut Græci, alios eorum Bonos esse, & Angelos Dei; alios Malos, qualis erat Spiritus Python, & Spiritus hominis mentecapti vel Lunatici & Epileptici. Nam hujusmodi homines apud Iudæos habebantur pro Dæmoniacis.

Si loca Testamenti Veteris ubi Angelorum mentio fit, consideremus, inveniemus, plerumque si non semper per *Angelum* Ideam aliquam, in Phantasiâ excitatam à Deo ad significandam præsentiam Divinam in operatione ejus aliqua supernaturali denotari.

Legimus Gen. 16. Apparitionem unam & eandem, & Angelum vocari & *Deum*, nam (vers. 7.) Angelus Domini vocatur; sed vers. 10. dicit idem Angelus ad Agar, *semen tuum multiplicabo valdè*, quæ verba dici nisi à Deo non possunt. Constat ergo Angelum nihil aliud hoc loco significare, præter Apparitionem Divinam, per vocem à Cœlo præsentiam Dei testantem extraordinariam. Angeli, qui apparuerunt Lot, & vocantur Gen. 19. 13. *Viri*; & quibus, cum essent duo, loquitur Lot, ut ad unum, & appellat Dominum, imagines erant in Phantasia ejus formatæ à Deo, non minus quam apparitio vocatur Angelus, quæ facta est ad Agar per *Vocem*. Angelus, qui apparuit Abrahamo (Gen. 22. 11.) sacrificaturo filium suum Isaac, Vox erat; attamen satis propriè Angelus appellatus est, ut qua nunciatum est illi ne filium interficeret. Angeli, quos vidit Iacob ascendentes & descendentes de Cœlo per scalam (Gen. 28. 12.) in somno apparuerunt. Fuerunt ergo Somnium & Phantasma; quia tamen supernaturalia erant, & signa præsentiæ Divinæ, etiam Angeli. Item intelligitur ubi Iacob (Gen. 31. 11.) sic dicit, *Angelus Domini apparuit mihi in somno.* Illum autem quem hoc loco Iacob appellat *Angelum*, ipse se appellat Deum, dicens (vers. 13.) *Ego sum Deus Bethel.* Nec tamen hinc colligendum est Deum aut à Somniantibus aut à Vigilantibus videri posse.

Exod. 14. 9. Angelus qui exercitum Israëliticum per mare rubrum, primo anteivit, & mox sequutus est, dicitur (vers. 19.) Dominus ipse, apparuitque non in forma humana, sed in forma Columnæ, interdiu quidem *Nubis*, noctu autem *Ignis*; apparitio tamen hæc Angelus erat, quem Deus Mosi promisit conducendo exercitui; eademque descendisse dicitur, & stetisse ante ostium Tabernaculi, & cum Mose colloquutum esse. Itaque Motus & Sermo qui Angelis attribui solent, etiam *Nubi*, quando præsentiæ Divinæ Signum est Nubes, attribuuntur; Angelusque erat Nubes, non minùs, quàm si visus esset in specie formosi pueri, vel alatus, ut pingi solent Angeli. Non enim Forma, sed Usus facit Angelum. Usus au-

tem eorum est, ut præsentiam Divinam in Divinis operibus, hominibus significent.

Exod. 33. 14. Moses rogaverat Deum, ut castra Israëlitarum comitaretur, ita ut ante Vituli Aurei adorationem semper comitatus erat; & illi respondit Deus *præsentia mea comitabitur te*; non dixit Mittam Angelum. Sed cum instaret Moses, promisit illi Deus missurum qui exercitum duceret; & postquam Tabernaculum juxta præceptum Domini instruxerat Moses, misit Deus super Tabernaculum Nubem, qua manente maneret, & decedente castra moverent Israëlitæ.

Loca Veteris Testamenti, ubi nominatur Angelus, omnia percurrere longum esset. Dico ergo summatim, textum in Testamento Vetere nullum esse, ex quo inferri potest, quicquam sub nomine *Spiritus*, aut *Angeli* significari, quod non haberet Quantitatem, aut quod ab intellectu considerari non posset per partes, ita ut pars ejus una sit in uno loco, & pars proxima in loco proximo, & denique quod non sit corpus, prout corpus significat aliquid reale, & alicubi existens. Vbicunque autem Angelus in Scripturis legitur, ut *Nuncius* perspicuè intelligitur. Itaque *Iohannes Baptista* appellatur *Angelus*. Christus vocatur Angelus Testamenti. Neque dubito quin (secundum hanc Analogiam) Columba, & Linguæ Igneæ in Euangelio, cum signa essent Divinæ præsentiæ, possent, nec impropriè vocari *Angeli*. Quod Legimus (Dan. 8. 16. & 12. 1.) nomina Angelorum *Michaëlem* & *Gabriëlem*, visio erat; dicit enim *Gabriël*, *fac ut intelligat is Visionem hanc.* Deus enim opus non habet, ut servos suos cœlestes distinguat Nominibus, quæ ad Memorias Mortalium adjuvandas inventa sunt.

Neque in Testamento Novo locus ullus invenitur, unde probari possit, Angelos res esse permanentes & simul Incorporeas. Quod quidem Angeli aliqui Substantiæ sint, & permanentes, colligi potest ex verbis Servatoris nostri, *Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo & Angelis ejus*; qui locus si malorum Angelorum permanentiam probat, corporeitatem unà probat. Ignis enim rerum Incorporearum, id est impatibilium pæna non est. 1 Cor. 6. 3. *Nescitis quoniam Angelos Iudicabimus.* 2 Petr. 2. 4. *Si enim Deus Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in Tartarum tradidit cruciandos in judicium reservari.* Iud. 1. 6. *Angelos verò, qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in judicium magni dei, vinculis æternis sub caligine reservavit.* Quæ verba etsi naturam

turam

turam Angelicam permanentem esse evincunt, materialitatem simul probant. Item (Matth. 22. 30.) *In resurrectione neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut Angeli Dei in Cœlis*; unde colligitur, quod sicut homines, ita quoque Angeli in resurrectione erunt non incorporei, sed permanentes. Angeli itaque neque ex Veteri neque ex Novo Testamento probantur esse Incorporei.

Significatio vocis *Inspiratio* dependet à voce *Spiritus*. Significat autem propriè inflationem corporis alicujus subtilis, ut Aëris in locum aliquem ubi antè non erat; eo modo quo quis spirando vesicam inflat; id quod de rebus Incorporeis intelligi non potest. Vox ergo *Inspiratio* in Scripturis Sacris Metaphoricè tantum usurpatur: Vt (Genes. 2. 7.) ubi Deus dicitur inspirasse in Adamum Spiraculum vitæ, per *Inspirationem* intelligitur *vivificatio*. Et (2 Timoth. 3. 16.) *Omnis Scriptura data est per Inspirationem Divinam*. Item est ac si dixisset, Deus Spiritus sive Animos Prophetarum per suam gratiam disposuit, quæ utilia futura essent ad Doctrinam, reprehensionem, correctionem, & instructionem in via ad salutem ubi autem S. Petrus (2 Petr. 1. 21.) sic dicit: *Non enim voluntate humana allata est aliquando Prophetia, sed Spiritu Sancto Inspirati, loquuti sunt Sancti Dei homines*, per Spiritum Sanctum intelligit vocem Dei in Somnio vel Visione supernaturali; sic enim loquutus est Deus ad Prophetas, non autem spirando. Item quando Servator noster spiravit in Discipulos suos dicens, *Accipite Spiritum Sanctum*, non voluit halitum suum, sed Divinam gratiam intelligi. Item Servator noster ipse, quando dicitur plenus Spiritu Sancto, non intelligitur Substantiam Divinam, eo tempore infusam esse (nam Deus erat Christus ab æterno) sed Divinas gratias in humanitatem ejus accumulatas. Postremò, Ioël. 2. 28. cum dicit Deus *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri, & filiæ vestræ, senes vestri Somnia somniabunt, & juvenes vestri Visiones videbunt*. Non intelligit juxta sensum literalem Spiritum effundi posse quasi aquam, sed intelligit ipsa Somnia & Visiones supernaturales.

Inspirationem igitur intelligere, tanquam Spiritus Dei in illos intraret propriè dictus, per quem prophetarent, vel Spiritus mali intrarent in Phreneticos, Lunaticos, vel Epilepticos, non est verbo illo uti secundum Sensum Scripturæ Sacræ. Nam Spiritus Dei pro gratia sive Potentia Dei sumitur operantis per modum nobis ignotum. Etiam (Actor. 2. 2.) Ventus qui dicitur domum illam implêsse ubi congregati erant Apostoli in die Pentecostes, non ita intelligendus est, ac si Spiritus Sanctus, id est Substantia Divina ipsa Ventus

 esset,

esset, sed pro signo externo præsentiæ Divinæ, efficientis in illis virtutes illas Sacras, quæ ad functionem Apostolicam erant necessariæ.

CAPUT XXXV.

De significatione in Scripturis Sacris vocabulorum Regnum Dei, Sanctum, Sacrum & Sacramentum.

Regnum Dei in Scriptis Theologorum, præsertim in Concionibus & Libris Devotionum, sumitur pro Fœlicitate Æterna, qua post hanc Vitam Electi in summo Cœlo fruituri sunt; quod *Regnum Gloriæ* vocant. Sumitur etiam pro Fœlicitatis hujus arrabone, nempe Gratiâ sanctificante, quod appellant *Regnum Gratiæ*. Sed pro Monarchia Civili propriè dicta, id est, pro Summa Potestate super Cives, per ipsorum suffragia acquisita, quæ est significatio Regni, nunquam sumitur. Contra in Scripturis Sacris invenio *Regnum Dei*, ubiqui ferè significare *Regnum propriè dictum*, nempe Regnum quod constitutum est consensu populi Israëlitici, qui Deum in Regem sibi Pacto elegerunt. Pactum autem erat hoc, quod Deus Israëlitis traderet terram Chanaan in possessionem æternam; & quod populus Deo obediret. Ab ipsa creatione mundi Deus in omnes homines regnavit non modo *naturaliter* sive jure Omnipotentiæ, sed etiam in quosdam homines quibus Voce imperavit. Sic regnavit super Adamum, Imperans, ne comederet de arbore Cognitionis Boni & Mali, & puniens eum, cum imperatum ejus transgressus esset, nempe cum arrogâsset sibi judicare de Bono & Malo, non per Creatoris sui mandatum, sed per suum ipsius Sensum; privavit enim illum vitâ æternâ, quam habere potuit propter arborem Vitæ.

Rursus regnavit Deus in Noah & familiam ejus; qui quamquam octo tantum essent personæ, erant tamen *Regnum Dei* propriè dictum.

Postea alloquutus est Deus Abrahamum (Genes. 17. 7, 8.) fecitque cum illo Pactum in hac verba, *Statuam Pactum meum inter me & te, & inter semen tuum post te in generationibus suis, fœdere sempiterno: ut sim Deus tuus, & seminis tui post te. Daboque tibi, & semini tuo terram peregrinationis tuæ, & omnem terram Canaan in possessionem æternam.* Abrahamus in hoc Pacto promittit, pro se & posteritate sua Deo obedire illi, qui ipsum alloquutus est. Ex alterâ parte paciscitur Deus dare Abrahamo terram Canaan in possessionem æternam. Pro monumento

numento autem Pacti hujus (verſ. 11.) inſtituit Deus Sacramentum Circumciſionis. Atque hoc illud eſt, quod vocatur Pactum & Teſtamentum Vetus. Quanquam autem nomen *Regis* in eo Pacto non ſit, res tamen manifeſtè apparet. Etiam nomen *Regni* expreſsè ponitur in Pacto hoc, miniſtrante Moſe, poſtea renovato. Sacramentum autem Circumciſionis aliud non erat, quam Sacramentum Fidelitatis, ut nunc ſub Teſtamentum novum eſt Baptiſmus.

Pactum ad montem Sinai cum Moſe renovatum (Exod. 19. 5.) tale eſt, *Si ergo audieritis vocem meam, & cuſtodieritis Pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis; mea eſt enim omnis terra. Et vos eritis mihi in Regnum Sacerdotale & gens ſancta.* Idem narratur, Tit. 2. 14. ubi dicitur Chriſtum dediſſe ſe pro nobis, ut purificaret ſibi nos, in populum περιούσιον, id eſt peculiarem, id eſt (ut ſequitur Exod. 19.) *non ſicut gentes aliæ meæ ſunt.* Cæteræ enim gentes potentiæ quidem Divinæ ſubditæ erant per naturam, non autem per conſenſum & Pactum ſicut Iſraëlitæ. Dicitur autem in textu prædicto *Regnum Sacerdotale*, & (1 Petr. 2. 9.) *Sacerdotium Regale*, Propterea quod Summam Poteſtatem poſt Deum, habuere in illo Regno ſummi Sacerdotes. Manifeſtum ergo eſt *Regnum Dei* uſque ad Samuëlem fuiſſe Regnum propriè dictum. Nec diſſentire videntur Poteſtatis Pontificiæ propugnatores, qui argumenta ſua pro Poteſtate Papæ pleraque deducunt ab exemplo Summorum Sacerdotum populi Iſraëlitici. Rurſus, idem confirmatur ab eo, quod populum ſuum appellat gentem ſanctam. *Sanctum* enim ſignificat, id quod Dei eſt Iure ſpeciali. Dei eſt omnis terra; ſed non omnis terra *Sancta* dicitur, ſed ea ſola quæ ſeparatur & conſecratur ad uſum Divinum ſpecialiter. *Regnum Dei* & *Civitas Dei* idem ſignificant; nec modo Leges Ceremoniales & Cultum Divinum apud Iſraëlitas ordinavit Deus, ſed etiam Leges Civiles, quibus ſcirent Iſraëlitæ officia ſua erga ſe invicem.

Rurſus (1 Sam. 12. 12.) alloquitur Samuël populum dicens, *Videntes quod Naas Rex filiorum Ammon veniſſet adverſum vos, dixiſtis mihi, Nequaquam ſed Rex imperabit nobis: cum Dominus Deus veſter regnaret in vobis.* Vnde conſtat eorum Regem propriè dictum fuiſſe Deum.

De loco Regni Dei loquitur *Iſaias* 24. 23: *Erubeſcet Luna, & confundetur Sol, cum regnaverit Dominus exercituum in monte Sion, & in Jeruſalem*, id eſt ſuper Terram. Et Micajas 4. 7: *Et Dominus regnavit ſuper illos in monte Sion*, id eſt in Terra. Et Ezech. 20. 23: *Vivo ego, dicit Dominus Deus, quòd in manu forti, & in brachio extento, & in furore effuſo, regnabo ſuper vos.* & verſ. 37: *Subjiciam vos ſceptro meo,*

& indu-

& inducam vos in vinculis fœderis, id est faciam, ut stetis Pacto quod pepegistis mecum per Mosem.

Etiam in Testamento Novo de Servatore nostro, dicit Angelus Gabriël Luc. 1. 32, 33: *Erit magnus, & filius Altissimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, & regnabit in domo Iacob in æternum.* Regnavit autem David in Terra. Adde, quod eo nomine ad mortem condemnatus sit, quod regnum Iudæorum postulaverit sibi, & ut inimicus Cæsaris; quod titulum in cruce ejus scripserit Pilatus, *Iesus Nazarenus Rex Iudæorum*; quod corona ex spinis per ludibrium coronatus sit; quodque Discipuli ejus (Actor. 17. 7.) in crimen vocati sint à populo clamante, *Hi qui orbem concitant huc venerunt, quos suscepit Iason, & hi omnes contra decreta Cæsaris faciunt, Regem alium dicentes esse Iesum.* Regnum ergò Dei in Scripturis, propriâ, non metaphoricâ significatione dicitur. Idque agnoscunt, quicunque in Oratione Dominica dicunt: *Tuum est Regnum, Potentia, & Gloria.* Iesum confirmatur à prædicatione Apostolorum, *appropinquat Regnum Cœlorum*; & ab omnibus Christianis precantibus, *adveniat Regnum tuum.*

Idem confirmantia, loca Scripturæ Sacræ, adeo multa sunt, ut quod interpretatio contraria reciperetur, mirandum esset, nisi Regibus Christianis, ut Iura sua in regenda Ecclesia perspicerent, Lucem nimiam præferrent.

Concludimus ergo Regnum Dei, Regnum esse Civile; primùm in populo Israëlitico, ubi à Mose Leges Civiles receperunt; & Proregem Dei primum fuisse Mosem, & post eum Summos Sacerdotes singulos, usque ad tempus electionis Regis Saul quando abolitum est; & quod prædixerunt Prophetæ restituendum esse; & quam restitutionem à Deo rogamus, quoties dicimus in Oratione Dominica *Adveniat Regnum tuum*; & cujus Ius agnoscimus dicendo, *tuum est Regnum Potentia, & Gloria in secula seculorum*; & cujus Promulgatio facta est ab Apostolis; & ad quod præparandi sunt homines per Euangelii prædicationem. Item Regnum Dei (propter Divini Throni celsitudinem dictum Regnum cœleste) si à Proregibus & Vicariis suis administrandum non esset in terris, tanta contentio tum Scriptis tum Bello, quantam videmus, de quæstione per quem Deus nos alloquitur, non fuisset; neque tantum curarum sibi dedissent Sacerdotes circa Iurisdictionem Spiritualem, quantum prætendunt; neque Iurisdictionem in Cœlo Rex quisquam illis indidisset.

Ab hâc interpretatione secundum literam vocabuli *Regnum Dei*, manifesta fit significatio vocabuli Sanctum. *Sanctum* enim in Regno Dei,

Dei, respondet vocabulo *Publicum*, in Civitatibus humanis.

Rex in omni Civitate est persona *Publica*; In Civitate Dei appellatus est Deus *Sanctus* Israëlis. Populus ubique Civitatis, populus est ejus, qui personam gerit Publicam; Israëlitæ autem, nempe populus Dei, dicuntur (Exod. 19. 6.) *Gens Sancta.* Nihil enim in Scripturis Sacris Sanctum dicitur, præter id, quod Dei est peculiariter vel ipsum Deum; sicut Publicum semper est vel Civitatis ipsius persona, vel aliquid, quod illius est ita proprium, ut nemo privatus in eandem rem jus ullum habeat.

Itaque Sabbathum (dies Dei) est *dies Sanctus*; Templum Dei (quod est Dei domus) *Domus Sancta*; Sacrificia, Decimæ & Oblationes (quæ sunt vectigalia Dei) *officia Sancta*; Sacerdotes, Prophetæ, Reges uncti (Ministri Dei) *Viri Sancti*; Spiritus Cœlestes, qui Deo ministrant (Dei nuncii) *Angeli Sancti.* Vbicunque denique vox Sanctum propriè sumitur, ibi significatur aliquid quod Dei est proprium.

Vox *Profanum* in Scripturâ Sacrâ sumitur pro eo quod est *Commune*; & per consequens *Sanctum*, & *Proprium* in Regno Dei idem sunt. Metaphoricè autem Sancti vocantur etiam viri devoti, qui rebus mundanis renunciantes, Deo se totos dedicaverunt. *Sanctificari* autem dicitur, quod dedicando vel consecrando servitio divino, Sanctum factum est; ut Septimus dies in præcepto Decalogi quarto; & ut Electi in Testamento Novo, quando præditi Spiritu Pietatis, dicuntur *sanctificari*. *Sacrum* autem est, quod Deo ab hominibus datum & dedicatum, sive Sanctum factum est, ita ut in solo cultu Divino utendum sit; qualia sunt Templa, aliæque domus Orationis, una cum Vtensilibus, Ministris, Victimis, & Oblationibus.

Sanctitatis gradus sunt. Earum enim rerum quæ ad usum Divini cultus separantur, aliquæ separari rursum possunt ad servitium vel cultum magis specialem. Tota gens Israëlitarum gens Sancta erat; erant tamen inter Israëlitas, Tribus Levi speciatim tribus Sancta; & inter Levitas sanctiores cæteris erant Sacerdotes; & inter Sacerdotes Sanctissimus erat Sacerdos summus. Terra Iudæorum erat Terra Sancta, sed Vrbs, in qua colendus erat Deus magis Sancta erat; & Vrbe Sanctius erat Templum; & Templo Sanctior ea pars, quæ appellabatur *Sanctum Sanctorum*.

Sacramentum est, quod à communi usu separatum Deo consecratur, in signum admissionis in Regnum Dei (quæ est quasi Naturalizatio sive Iuris Civitatis acquisitio) vel in memoriam tanti beneficii institutum. In Vetere Testamento signum *Admissionis* erat *Circumcisio*,

in Testamento Novo, *Baptismus. Commemoratio* in Vetere Testamento erat *Agni Paschalis* esus, per quem renovabatur noctis illius memoria in qua liberati erant à servitute Ægyptiaca; in Testamento novo, celebratio *Cœnæ Dominicæ*, in qua memoratur liberatio nostra per mortem in cruce Servatoris nostri, à servitute peccati. Sacramentum Admissionis semel tantum fit, propterea quod semel tantum Admittimur. Sed quoniam ut beneficium Dei in hominibus servandis, & debitum nostrum fidelitatis opus habet, ut sæpe inculcetur, Sacramentum commemorationis sæpius repetendum est. Atque hæc duo Sacramenta præcipuè sunt, & quasi Iuramenta solennia Fidelitatis nostræ erga Deum nostrum Regem & Redemptorem. Actio quidem consecrandi omnis Sacramentum dici potest; sed Sacramentum id est Iuramentum Fidelitatis in Civitate Dei aliud nullum erat, in Vetere Testamento, præter *Circumcisionem* & *Pascham*; neque in Novo Testamento præter *Baptismum* & *Cœnam Dominicam*.

CAPVT XXXVI.

De Verbo Dei & Prophetis.

QUando in Scripturis Sacris reperitur *Verbum Dei*, vel *Verbum Hominis*, non intelligendum est pro parte Orationis, ut sumitur *Verbum* apud Grammaticos; sed pro Sermone perfecto, significante aliquid; ut quando is, qui loquitur, *affirmat*, *negat*, *jubet*, *promittit*, *minatur*, *optat*, vel *interrogat*. In quo sensu *Verbum* non est vocabulum, sed sermo, Græcè λόγος.

Rursus, *Verbum Dei*, vel *Hominis* intelligitur aliquando pro eo, quod Deus vel Homo loquutus est. Sic Euangelium Matthei, *Verbum* est Matthei; aliquando pro eo, de quo loquutus est. Atque hoc sensu, ubi legimus in Vetere Testamento, *Verba dierum Regum Israëlis*, intelligenda sunt res illis diebus gestæ quæ Verborum illorum Subjectum erant.

In Testamento Novo Græcè scripto, *Verbum Dei* sæpe ponitur, (non pro eo, quod loquutus est Deus) sed pro eo, quod de Deo, & de Regno ejus; id est pro doctrina Christiana dictum est.

In hoc autem sensu idem significant λόγος Θεοῦ & Theologia, ut manifestum est Actor. 3.46. *Tunc constanter Paulus & Barnabas dixerunt, Vobis oportebat primùm loqui Verbum Dei. Sed quoniam repellitis illud, & indignos vos judicâstis æternæ vitæ, ecce convertimur ad Gentes.* Id quod appellatur hic *Verbum Dei*, Doctrina erat Christiana. Item

(Actor. 5.

(Actor. 5. 20.) ubi Angelus Apostolos alloquitur dicens, *Ite, & stantes loquimini in Templo plebi omnia verba vitæ hujus: verba hujus vitæ* significant Doctrinam Euangelicam; ut patet ex eo, quòd versu ultimo fecisse dicuntur, nempe, *Omni autem die non cessabant in Templo docentes & prædicantes Iesum Christum.* Christus itaque subjectum erat Verbi Vitæ. Porro (Actor. 15. 7.) *Verbum Dei* appellatur *Verbum Euangelii*, quia continet Doctrinam de Regno Christi. Idem verbum (Rom. 10. 1, 9.) vocatur Verbum Fidei, id est, ut ibi explicatur, Doctrina de Christo venturo & à mortuis suscitato. Et (Matth. 13. vs. 19.) appellatur idem *Verbum Regni*, id est Doctrina, quam docuit Deus circa Regnum Dei. Idem denique Verbum (Actor. 12. 24.) Crevisse & multiplicatum esse dicitur. Id quod de Doctrina Euangelica intelligere facile est, sed de Voce Dei difficilimum. Etiam ubi Sanctus Paulus loquitur de *doctrina Dæmonum*, non intelligit id, quod dictum est de Dæmone aliquo, sed Dæmonologiam Gentium.

Ex his duabus *Verbi Dei* significationibus, posterior, ubi sumitur pro Doctrina Christiana, continet Scripturam Sacram totam. Prior non item. Quanquam enim verba hæc, *Ego sum Dominus Deus tuus* &c. usque ad finem Decalogi, verba sunt ipsius Dei Mosem alloquentis; præfatio tamen illa *Loquutus est Dominus cunctos sermones hos*, sunt verba ejus, qui Historiam conscripserat. *Verbum Dei*, quando sumitur pro eo, quod loquutus est Deus, significationem habet interdum *Propriam*, interdum *Tropicam*. Propriam, ut verba, quæ loquutus est ad Prophetas suos: Tropicam, quando ponitur verbum pro Sapientia, vel Potentia Dei, vel pro Decreto ejus æterno de condendo mundo. Atque hoc sensu Verbum Dei est *Fiat lumen*, *Fiat firmamentum*, *Faciamus hominem.* Eodem sensu (Ioh. 1. 3.) de Verbo Dei dictum est, *Omnia per illud facta sunt, & sine illo factum est nihil eorum quæ facta sunt.* Et (Heb. 1. 3.) *Per quem fecit secula, & portat omnia verbo virtutis suæ.* Et (Hebr. 11. 3.) *Fide intelligimus aptata esse secula Verbo Dei. Verbum* autem hoc sensu verborum omnium quæ Deus loquutus est, est primum, ut in ipso principio mundi pronuntiatum. Etiam Latini Ethnici vocabulo *Fatum* in eodem sensu usi sunt.

Sumitur etiam sæpissimè in Scripturis Sacris *Verbum* pro Verbi effectu vel eventu, id est pro eo, quod verbo Affirmatur, Imperatur, vel promittitur; ut (Psal. 105. 19.) ubi Ioseph dicitur in carcere retentus, *donec Verbum ejus venerit*, id est donec factum esset, quod prædixerat Pharaonis pincernæ circa restitutionem ejus in ministerium suum. Item 1 Reg. 18. 36, dicit Elijah Deo, *feci omnia verba tua*, pro feci omnia quæ jussisti. Et (Ier. 17. 15.) *ubi est Verbum Domini,*

mini, ponitur pro, *ubi est malum quod minatus est Dominus*. Et (Ezek. 12. 28.) *& quodcunque loquutus fuero Verbum, fiet. Non prolongabitur amplius*, *Verba* ponuntur pro factis, quæ facere populo promiserat. Etiam in Testamento Novo (Matth. 24 35.) *Cœli & Terra transibunt, sed mea verba non transibunt*, id est *quicquid promisi fiet*. Item Iohannes Euangelista (Ioh. 1. 1.) in hoc sensu, *Verbum Dei* appellat ipsum *Christum*, & paulò post *Verbum factum est Caro*. *Christus* enim à principio promissus est, (Gen. 1.) *eratque in principio apud Deum*, nempe venturum illum ab æterno decreverat Deus, & assumpturum carnem humanam. Itaque Servator noster eo loco appellatur *Verbum*, non quia Christus *Promissio*, sed *res Promissa*. *Verbum* hoc, idem Iohannes in Epistola prima, appellat *Verbum Vitæ*, & *Vitam æternam quæ erat apud Patrem*; & in Apocalypsi 19. 13. *Nomen ejus est Verbum Dei*, quasi diceret, hic est quem venturum esse Deus ab æterno decreverat, & in principio mundi promiserat. Nihil ergo hic dicitur de incarnatione promissione, Vocis, aut Soni, sed de Incarnatione ipsius *Dei Filii*.

Sunt etiam loca nonnulla in Scriptura Sacra, ubi *Verbum Dei* ponitur pro Verbis Æquitatis & Rationis, etsi neque à Propheta prolata neque à viro Sancto. Nam *Pharaoh Necho Idololatra* erat; quando tamen Nuntio misso Iosiam monuit, ne sibi invadenti *Carchemish* opponeret, Verba ejus profecta esse dicuntur ab ore Dei; etiam *Iosias*, quia verbis illis non obedivit, prælio occisus est, ut legere est 2 Chron. 35. vers. 21, 22, 23.

Verbum Dei aliquando etiam sumitur pro dictamine rectæ Rationis; ut quando, in cordibus hominum scriptum dicitur, ut Psal. 36. 31. Ierem. 31. 33. & multis aliis locis.

Vox *Propheta* in Scripturis Sacris significat aliquando *Prolocutorem*, id est, illum, qui alloquitur homines, ut missus à Deo; vel Deum alloquitur ab homine. Significat etiam aliquando eum, qui futura prædicit. Aliquando etiam illum, qui (ut mente captus) loquitur verba incohærentia. Sæpissimè autem ponitur pro eo, qui in nomine Dei alloquitur populum. Quo sensu *Moses*, *Samuel*, *Elijah*, *Isaiah*, *Ieremiah*, aliique Prophetæ erant. Etiam in hoc sensu Summus Sacerdos Propheta erat, ut (Ioh. 11. 15.) *hoc autem* (Caiphas) *à semetipso non dixit, sed cum esset Pontifex anni illius, Prophetavit*. Etiam qui populum in Ecclesiis Christianis docuerunt (1 Cor. 14. 3.) dicuntur Prophetâsse. Eodem sensu ad *Mosem* dicit Deus (Exod. 4. 16.) de Aarone, *erit tibi pro Prolocutore ad populum; eritque tibi instar oris, & eris ei tu instar Dei*. Et cap. 7. 1. *Ecce feci te Pharaoni Deum, & frater tuus Aaron erit Propheta tuus*. *Abrahamus* autem ideò Propheta dicitur, (Gen. 27.) quia

quia loquutus est pro homine ad Deum. Deus enim *Abimelecum* in somnio alloquens dicit, *nunc ergò restitue homini uxorem suam, nam est Propheta, & orabit pro te.* Intelligi hinc potest illos, qui in Ecclesiis Christianis, ad officium vocati sunt publicè precandi, non impropriè Prophetas dici. Prophetæ etiam erant, quibus immiscuit se *Saul.* (1 Sam. 10. 5, 6.) Eodem sensu *Miriam* (Exod. 15. 20.) dicitur *Prophetissa.* Ita quoque sumi debet (1 Cor. 11. 4, 5.) ubi dicit S. Paulus, *Vnusquisque qui precatur vel prophetat capite operto*, &c. Prophetia enim aliud non significat eo loco præterquam Psalmis & Cantilenis Sacris laudare Deum; id quod facere in Ecclesiis etiam fœminis licuit.

Prophetia, quatenus sumitur pro Prædictione futurorum Contingentium, non solum veris Prophetis, sed etiam aliquando Impostoribus attribuitur, qui prædicere se futura dicunt per Spiritus, & per Divinationem superstitiosam, idque multis modis, ut supra (Cap. 12.) speciatim diximus. Atque hi existimationem Prophetiæ majorem per unum aliquem eventum fortuitò prædictum sibi acquirunt, quàm quæ innumeris prædictionibus rerum quæ non evenerunt, potest tolli. *Prophetia* non est Ars, neque (ut sumitur pro Prædictione) negotium constans, sed onus temporarium atque extraordinarium impositum à Deo, plerumque viris bonis, sed interdum etiam malis. Mulier illa ab *Endor*, quæ dicta est suscitâsse Phantasma Samuelis per Spiritum familiarem, prædixitque mortem Saulis, non ob eam rem Prophetissa erat. Neque enim Scientiam aliquam habuit, per quam id potuit facere, neque apparet jussu Dei factum esse, etsi Imposturam illam ita rexit Deus, ut Saul inde territus debilitatusque animo, prælio victus caderet. Etiam Sermones incohærentes apud Gentes habebantur pro *Prophetia*; Prophetæ enim Oraculorum suorum, tunc prophetabant, quando vapor aliquis animos eorum expulerat, ita ut verba quidem protulerint inter se incohærentia, & ex quibus, ut ex *Materia prima*, fieri posset quicquid quisque vellet.

Quanquam autem in Scripturis Sacris, vocabuli *Propheta* tot sint significationes, frequentissima tamen ea est, in qua sumitur pro eo cui Deus illud immediatè loquutus est, quod is homini vel hominibus loquutus erat. Sed quomodo (dicet aliquis) propriè dici potest loquutum esse Deum, qui linguam, aliaque organa loquendi non habet, sicut homo. Quid autem, *qui fecit oculum* (dicit David) *non videbit? Is qui fecit aurem non audiet?* Etsi nec videt nec audit Deus ut homo, scit tamen quæ dicimus & facimus. Cæterum verba illa *Davidis* non ponuntur ad naturæ Divinæ declarationem, sed ad voluntatis nostræ

in Deo honorando significationem. *Videre* enim & *audire* sunt Attributa honoris, & Deo attribui possunt. Sed si in propria & stricta significatione sumerentur, à cæteris etiam partibus corporis humani argumenta similia sumi possent, tribuendi Deo cæteras omnes actiones humanas; quarum plurimæ turpes sunt, & proinde attribuere illas Deo contumelia maxima esset. Itaque vocem Dei ad homines immediatam sumere oportet eo modo (quicunque is sit) per quem facit Deus, ut voluntas sua intelligatur. Modi autem quibus id facit, multi sunt, & in Scripturis Sacris solis reperiendi.

Ad *Adamum, Evam*, & *Cain* loquutus est Deus, voce supernaturali. Quomodo loquutus est Deus *Abrahamo*, antequàm è patria sua venisset ad Sichem Chananæorum, non dicitur; tunc autem (Gen. 27. 7.) dicitur *apparuisse* ei. Unus ergo modus, quo Deus præsentiam declaravit, erat *Apparitio* sive *Visio*. Rursus (Gen. 15. 1.) Verbum Domini venit ad Abrahamum in *Visione*, id est signum aliquod illi apparuit præsentiæ Divinæ. Deinde Dominus (Gen. 18. 1.) apparuit *Abrahamo* in Visione trium Angelorum; & *Abimelecho* (Gen. 23.) in Somnio; & ad *Lot* (Gen. 19. 1.) in Apparitione duorum Angelorum; & ad *Hagar* (Gen. 21. 17.) in Apparitione unius Angeli. Iterum ad *Abrahamum* (Gen. 20. 11.) in *Voce* à Cœlo; & ad *Isaac* (Gen. 26. 24.) noctu in *Somnio*; & *Iacobo* (Gen. 18. 12. & Gen. 32. 1.) in Visione Angelorum. Ad *Mosem* (Exod. 3. 2.) in Visione flammæ & Rubo. Etiam post ævum Mosi (ubi modus Divinæ loquutionis immediatæ in veteri Testamento exprimitur) semper loquutus est per *Visionem* vel per *Somnium*; ut *Gideoni, Samueli, Eliæ, Elisbæ, Isaiæ, Ezechieli*, cæterisque Prophetis; & in Novo Testamento, ut *Iosepho, Petro, Paulo*, & *Iohanni* Euangelistæ in Apocalypsi.

Soli *Mosi*, modo extraordinario loquutus est in monte *Sina*, & in *Tabernaculo*; & Summo Sacerdoti in *Tabernaculo*; & in *Sancta Sanctorum*. Sed *Moses*, & post eum Summi Sacerdotes, Prophetæ erant eminentioris gradus quam cæteri, & gratiam apud Deum majorem invenerunt. Nam Deus ipse de *Mose* id testatur (Num. 12. 6, 7, 8.) dicens: *Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in Visione apparebo ei, vel per Somnium loquar ad illum. At non talis servus meus Moses, qui in omni domo mea fidelissimus est; ore enim ad os loquor ei palam, & non per ænigmata & figuras Dominum videt*; Et (Exod. 33. 11.) *Dominus loquutus est ad Mosem os ad os, sicut homo loquitur ad amicum suum.* Veruntamen *Mosem* non aliter alloquutus est Deus quam per Angelum vel Angelos; ut habetur verbis perspicuis (Act. 7. 35.) ubi *Stephanus* de *Mose* loquens, *Hic est* (inquit) *qui fuit in Ecclesia in solitudine cum Angelo qui loque-*

loquebatur ei in monte Sinai. Ubi *Paulus* de Lege dicit; *Ordinata erat per Angelos in manu Mediatoris.* Mediator autem ille erat *Moses.* Quid ergo dicendum est de modo quo Deus loquutus est *Mosi*, nisi quod Visio erat, sed clarior quam cæteris Prophetis data est. Deut. 13. 1. *Si surrexerit inter vos Propheta vel Somniator Somniorum*, vox posterior, interpretatio tantum est prioris. Ioël. 2. 28. dicit Deus, *& erit post hæc, effundam de Spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri, & filiæ vestræ, Senes vestri somnia somniabunt, & juvenes vestri visiones videbunt*, ubi rursus Prophetia exponitur per *Somnia* & *Visiones*, & *Spiritum.* Item quando Deus *Solomoni* promisit sapientiam, somnium erat, ut constat ex verbis ipsis, (1 Reg. 3. 15.) *Evigilavit Solomon & intellexit quod esset somnium.* Manifestum ergo est Prophetas extraordinarios Veteris Testamenti Vocem Dei non aliter intellexisse, quam per *Somnia* & *Visiones*, id est à Phantasiis supernaturalibus. Quæ vocabantur etiam *Spiritus Dei*, ut (Zach. 7. 12.) ubi dicit Deus, *Cor suum posuerunt in adamantem ne audirent Legem & verba quæ misit Dominus exercituum in Spiritu suo Sancto per manum Prophetarum priorum.*

Prophetarum autem in Veteri Testamento habentium Vocationem perpetuam, alii *Supremi*, alii *Subordinati* erant. Supremorum primus erat Moses, & post eum *Summi Sacerdotes*, suo quisque tempore, dum Sacerdotium regale erat. Postquam autem jugum Dei excusserant Israëlitæ, & factum est Officium Summi Sacerdotis Ministeriale; quoties consulendus erat Deus, Sacerdotes Israëlitarum vestimenta sacra induerunt, & consuluerunt Dominum, non suo arbitrio, sed jussu Regum, à quibus aliquando etiam Sacerdotio privabantur. Nam *Saulus* (1 Sam. 13. 9.) Holocaustum afferri jussit sibi, & (1 Sam. 14. 18.) Sacerdoti imperat, ut Arcam afferret sibi, & (vers. 19.) ne afferret. Etiam in eodem Capite, consuluit Deum *Saulus.* Idem fecit *David*, postquam unctus fuisset, etsi antequam Regnum possedisset; quæsivit enim à Domino (1 Sam. 23. 2.) utrum pugnaret necne contra Philistæos in Keilah. Item (vers. 10.) imperavit *David* Sacerdoti ut Ephodum opportaret ipsi, ut Dominum consuleret. Præterea Rex *Solomon* (1 Reg. 2. 27.) Sacerdotium *Abiatharo* auferens, dedit *Zadocho.* *Moses* ergo, Summi Sacerdotes, & Reges Pii, qui Deum semper in rebus difficilibus consuluerunt, Prophetæ erant Supremi. Quod Prophetis extraordinariis loquutus sit, dictum est supra. Quomodo autem loquutus est ad Prophetas hos, Vocationis perpetuæ? Si dicamus Deum loquutum esse, vel apparuisse eis, prout in sua natura existit, negabimus Deum infinitum, invisibilem, incomprehensibilem esse. Si dicamus loquutum esse per Infusionem

sionem *Spiritus Sancti*, quatenus Spiritus Sanctus significat Divinitatem ipsam, æquabimus Mosem Christo, in quo solo Divinitas (Coll. 2. 9.) habitat *corporaliter*. Postremò si dicamus loquutum Deum esse per *Spiritum Sanctum*, quatenus Spiritus Sanctus significat Gratias Divinas, nihil illis attribuimus supernaturale. Homines enim ad Pietatem, Iustitiam, Misericordiam, Veritatem, Fidem, & Virtutum genus omne, tum Morale tum Intellectuale disponit Deus per Doctrinam, Exemplum, aliasque vias naturales & quotidianas. Quomodo ergo Deus Prophetas perpetuæ Vocationis alloquutus est, quando ab illis consulebatur, scriptum non invenio, nisi quod Summis Sacerdotibus in *Sancto Sanctorum* per vocem, ex inter Cherubinos loquutus est; sed vox illa, ut & cætera omnia Divinæ præsentiæ signa, Angelus dici potest, quemadmodum Somnia & cætera signa supernaturalia.

Prophetis autem vocationis perpetuæ, sed subordinatis loquutum esse Deum supernaturaliter, in Scripturis nusquam constat, sed naturaliter tantùm, eo modo quo ad Pietatem Fidem, & Iustitiam disponit Deus quos ad salutem destinavit. Qui modus, etsi consistat in Instructione, Educatione hominum, verè tamen dici potest Spiritus Sancti operatio; nam inclinatio omnis tum ad sanctitatem tum ad virtutem à Deo est; quando igitur Propheta loqui dicitur per *Spiritum Dei*, intelligere debemus, ita illum loqui, ut Deus per Prophetam suum summum (cui Propheta subordinatus obedire obligatur) loqui illum jussit.

Vivente *Mose*, præter ipsum, in castris Israëlitarum Septuaginta erant viri qui prophetaverunt. Quo modo illos Deus alloquutus sit, declaratum est Num. 11. 15: *Descendit Dominus per nubem, & loquutus est ad Mosem, auferens de Spiritu qui erat in Mose, & dans Septuaginta viris. Cumque requievisset in eis Spiritus, prophetaverunt, nec ultrà cessaverunt.* Ex quibus verbis manifestum est, primò, Prophetationem eorum ad populum, subservientem & subordinatam fuisse Prophetationi *Mosis*, per cujus Spiritum prophetaverunt, id est, ita ut voluit *Moses*; quod confirmatur (vers. 27.) ex eo, quod cum *Mosi* dixisset *Iosua prohibe illos*, noluit *Moses*, dicens: *ne æmulare pro me.* Secundò, ex eodem loco colligitur, Spiritum Dei non aliud ibi significare, præter parendi voluntatem, & adjuvandi *Mosem* in administratione Regiminis. De substantia enim Divina intelligi non potest, quæ solummodò in Christo habitavit corporaliter. Spiritus ergo ibi significat Donum sive Gratiam Divinam, qua ducti cum *Mose* cooperabantur, cujus habebant Spiritum; Septuaginta enim illi

illi viri, electi à *Mose* antè erant, quàm Spiritum *Mosis* accepissent. Etiam (1 Sam. 16. 13, 14.) Spiritus Dei eandem habet significationem, ubi ablatus à *Saulo*, in *Davidem* collatus est, nimirum, quem ad populum suum regendum elegerat Deus, eidem gratiam suam, qua id rectè facere posset, impertivit.

Loquutus Deus est etiam aliquando per Sortes; quæ Sortes per illos semper ordinabantur, qui Summam in populo habuerunt potestatem. Sic manifestam fecit per Sortes, quos ordinavit Saulus (1 Sam. 14. 43.) culpam *Ionathani* filii *Sauli*; & (Iosh. 18. 10.) divisit Deus terram Cananæorum per *Sortes, quas Iosua ordinavit coram Domino in Shiloh.* Videtur etiam per Sortes fuisse, quod detexit Deus (Iosh. 17. 16.) *Achani* furtum. Atque hi modi sunt per quos voluntatem suam patefecit Deus in Testamento Veteri.

Iisdem etiam usus est in Testamento Novo. Nam Virgini *Mariæ* loquutus est per *Visionem Angeli*; *Iosepho* per *Somnium*; *Paulo* proficiscenti Damascum in *Visione*; Petro in *Visione* lintei magni emissi è cœlo; eidem in carcere per *Visionem Angeli*: Apostolis & Scriptoribus Testamenti Novi per *Gratias* varias Spiritus Divini; & Apostolis rursus (cum Matthiam in Apostolum eligerent) per *Sortes*. Cum ergo omnis Prophetia præsupponat *Visionem*, vel *Somnium*, vel *Gratiam* aliquam Divinam egregiam; cumque tam hujusmodi *Gratiæ* quam *Somnia* vel *Visiones*, proficisci possint, non solum supernaturaliter & immediatè, sed etiam naturaliter, & per Causas secundas; judicio & ratione naturali opus est, ut inter *Gratias*, *Visiones*, *Somnia* naturalia & supernaturalia rectè distinguamus; debemusque cauti esse in obedientia præstanda homini qui Prophetam se esse dicit, jubetque ut in via ad salutem æternam, illum sequamur. Nam qui ducem se offert viæ ad fœlicitatem, regere & regnare vult; cujus rei per naturam homines omnes avidi sunt, & per consequens Ambitionis & Imposturæ merito suspecti; & proinde ab unoquoque, antequam obedientiam præstat examinandi, nisi forte regere in via salutis is vult, qui in Civitate Summam habet Potestatem, vel qui ab eo Authoritatem acceperit. Nisi enim examinatio Prophetarum, & Spirituum, unicuique ex populo permissa esset, notæ & signa omnia quibus Prophetæ veri à falsis distinguuntur, frustra fuissent. Quoniam ergo signa distinguendi Prophetas & Spiritus, exposita sunt Deut. 13. 1. & 1 Ioh. 4. 1; & quoniam tanta erat sub Veteri Testamenti, & in Novo, tanta prædicatio contra Prophetas; & quoniam major plerumque est Prophetarum falsorum, quam verorum numerus, obligatur unusquisque periculo animæ suæ Doctrinas Prophetarum examinare, & quem sequa-

tur diligenter considerare. Tempore Regis *Achab* (1 Reg. 12.) in quadringentis Prophetis unicus erat verus *Michaias*. De Prophetis Ieremias Propheta cap. 14. 14. dicit à Deo, *Falsò Prophetæ vaticinantur in nomine meo, non misi eos & non præcepi eis, neque loquutus sum ad eos; visionem mendacem, & divinationem fraudulentam, & seductionem cordis sui prophetant vobis*; Et (cap. 23. 16) jubet Deus ipse ne illos audiamus. *Nolite* (inquit) *audire verba Prophetarum, qui Prophetant vobis, & decipiunt vos: Visionem cordis sui loquuntur, non de ore Domini.*

Quoniam igitur sub Testamento Veteri inter Prophetas Visionarios tot erant rixæ, contendentium inter se, & quærentium, *Quando discessit à me Spiritus iturus ad te*, vocantiumque se mutuò mendaces (ut Ierem. 14. 14.) totque controversiæ hodie sunt sub Testamento Novo, prætendentium Spiritum Sanctum; unusquisque tunc obligabatur, & nunc obligatur Ratione sua naturali uti, ad regulas illas, quas nobis præscripsit Deus, ad distinguendum inter verum & falsum Prophetam, Prophetarum Doctrinis applicandas. Quarum regularum sub Testamento Veteri, una erat, ut Doctrina Prophetæ conformis esset Doctrinæ, quam docuerat Propheta supremus *Moses*, nempe qui Summam habuit in castris Israëlitarum Potestatem. Regula altera erat, ut posset Miracula operari, ut ostensum est supra ex Deut. 13. 1, &c. Sub Novo Testamento unica distinguendi inter Prophetas regula reperitur, nempe si Doctrinam hanc prædicaret *Iesum esse Christum*, id est Iesum esse Iudæorum Regem, quem venturum Prophetæ Veteris Testamenti prophetarunt. Quicunque autem Doctrinam hanc negaret, quæcunque Miracula videretur facere, Propheta falsus est. Nam Iohannes Euangelista (1 Epist. 4. 2, &c.) de examine Spirituum, an ex Deo essent necne differens, *In hoc* (inquit) *cognoscitur Spiritus Dei. Omnis Spiritus qui confitetur Iesum Christum in carnem venisse, ex Deo est*, id est, Propheta Dei est Concionator Euangelicus ille, qui confitetur prædicatque Iesum esse Christum, sive Concionator talis sit vir pius, sive impius. Propheta enim non per suos ipsius mores, aut fidem, sed per Authoritatem Legitimam Propheta fit. Loquitur enim interdum Deus per Prophetas, quorum personas reprobavit, ut per *Baalamum*, & fœminam ab Endor maleficam. Rursus versu proximo Iohannes idem, *Omnis (*inquit*) Spiritus qui solvit* (id est non prehendit*) Iesum, ex Deo non est; & hic est Antechristus.* Regula ergo utrinque recta est, nempe eum, qui Messiam jam venisse prædicat in persona Iesu, Prophetam verum esse; eum autem, qui venisse negat, sed venturum expectat in persona alicujus Impostoris futuri, Prophetam esse falsum. Uniuscujusque ergo hominis Christiani, & de

& de salute animæ suæ solliciti intereſt, conari ſcire, & diligenter conſiderare, quis ſit in Civitate ſua Propheta Summus, id eſt, quis ſit ille homo, vel Cœtus hominum, qui in Civitate gerit Perſonam Dei; & quando illum cognovit, Doctrinam quam doceri ille juſſerit in Dei nomine, pro regula habere in Doctrinarum earum diſcuſſione, quæ à Prophetis, ſive cum, ſive ſine Miraculo proferuntur. Quod ſi Prophetam aliquem contra regulam hanc docentem audierit, non ipſe vindicabit, ſed faciet quod fecerunt illi qui in caſtris Iſraëlitarum prophetantes audierunt; id eſt Summo Imperanti indicabit, atque illi permittet ſtatuere ut vult; & ſiquidem doctrinas eorum improbet, improbabit; ſin probet, ſequetur, illiſque obediet, ut quibus Deus Spiritum dedit ex Spiritu ejus cui Summam dederat Poteſtatem. Nam homines Chriſtiani, niſi Regem ſuum, vel Cœtum Supremum, pro Propheta Dei agnoſcant, neceſſe eſt, ut ſua ipſorum ſomnia, & cordium ſuorum tumorem, pro Spiritu Dei habeant, & ſequantur; vel ut duci ſe ſinant à Poteſtatibus externis, contra ſalutem Civitatis; vel à concivibus ſuis ambitioſis, per calumnias, ad ſeditionem excitari, ſine alio, quod doctrinam eorum confirmet, Miraculo, præter ſucceſſum, & impunitatem aliquando admirabilem.

CAPVT XXXVII.

De Miraculis, & eorum uſu.

PEr *Miracula* intelliguntur opera Dei mirabilia. Quoniam autem dubitare ſolent homines ſuam ipſorum ſequuti Rationem naturalem, utrum quod à Propheta pro mandato Dei pronuntiatur, mandatum ipſius Dei ſit necne, *Miracula* in Sacris Scripturis vocantur Signa, ut quæ voluntatis Dei ſigna ſunt; ſicut etiam apud Scriptores Ethnicos, propter eandem cauſam vocantur *Oſtenta* & *Portenta*. Vt intelligatur ergò, quid ſit *Miraculum*, obſervandum eſt, quænam opera ea ſint, quæ homines *Admirantur*. Sunt autem, quæ faciunt, ut opus aliquod admirentur, duæ tantum res. Altera ſi ſit rarum, cujus ſimile raro aut nunquam ante factum viderant; altera, ſi poſtquam factum eſt, concipere non poſſunt per cauſas naturales factum eſſe, ſed ſolummodo per operationem Dei immediatam. Nam ſi facti cauſas naturales intelligimus, utcunque opus rarum fuerit, vel ſi factum ſimile ſæpe viderimus, etſi cauſam ejus naturalem non concipimus, non amplius admiramur, nec *Miraculum* appellamus.

Itaque ſi Bos aut Equus loqueretur, *Miraculum* vocaretur, quia

rarum, & cujus causam naturalem non possumus imaginari. Similiter in generatione animalium, naturæ deviatio omnis insolita, pro *Miraculo* haberetur. At si Homo vel animal aliud sui simile generet, quanquam & hoc & illud quomodo factum sit æquè nesciamus, *Miraculum* esse non putamus. Item si homo transformaretur in lapidem, *Miraculum* esset; quia rarum. Sed si lignum ita mutaretur, quia sæpe fit, *Miraculum* non est; æquè tamen ignoramus, quomodo id in homine & ligno Deus operetur.

Arcus primus in Cœlo apparens, Miraculum erat; quia primus, id est insolitus; & quia pro signo in Cœlo à Deo ostensus est, ad significandum non amplius diluvio periturum esse mundum. Verum hodie, quia arcus cœlestes videntur sæpe, *Miracula* nemini sunt. Rursus opera Mirabilia Arte humana multa producuntur; quia tamen postquam facta sunt, quomodo facta sunt, intelligimus, non habemus ea pro *Miraculis*.

Admiratio dependet plerumque à scientia & experientia hominum, ita ut alii videatur, quod vidit *Miraculum*, alii non videatur. Itaque homines imperiti & superstitiosi pro magnis *Miraculis* habere solent ea, quæ periti doctique omnino non mirantur. Eclipses Solis & Lunæ pro operibus supernaturalibus à vulgo habitæ quondam sunt; quarum causas naturales docti viri intelligentes, eas prædixerunt. Etiam homines callidi inter se confœderati, secretas actiones incauti & imperiti hominis exquirentes, easdemque ipsi post narrantes, magnæ admirationi fuerunt, cum cautis prudentibusque viris non tam facile imponere potuissent.

Ad naturam *Miraculi* etiam pertinet, ut eo fine factum sit, ut Nunciis, Ministris & Prophetis Dei fides apud populum habeatur, sciatque inde populus missos illos esse à Deo. Itaque Creatio Mundi, & postea Diluvium universale mirabilissima opera erant; quoniam tamen non eo fine à Deo facta erant, ut Ministro suo fidem facerent, *Miracula* appellari non solent. Sed opera Dei in Ægypto per *Mosem*, *Miracula* erant; propterea quod eo fine facta sunt, ut crederet populus Israëliticus venisse ad eos *Mosem*, non consilio suo, & commodi sui causa, sed missum à Deo. Quando enim jusserat illum Deus Israëlitas à servitute Ægyptiaca liberare, dixit Deo *Moses*, *Non mihi credent, sed dicent, Dominus non apparuit mihi.* Potestatem ergò illi dedit Deus convertendi Virgam, quam in manu habebat, in Serpentem, & rursus Serpentem convertendi in Virgam; & manum suam leprosam faciendi, & rursus sanandi, eo fine ut crederent Israëlitæ Deum Patrum suorum illi apparuisse. Cum autem *Miracula* hæc

coram

coram populo operatus esset, tunc dicitur *populum illi credidisse*. Populus tamen illi non statim obedivit, metuens *Pharaonem*. Alia igitur *Miracula* fecit Deus, percutiens Ægyptios, sed de eo fine ut *Mosi* Israëlitæ crederent. Similiter si *Miracula* facta à Deo per *Mosem*, Prophetasque, usque ad Captivitatem; atque ea, quæ facta sunt à Servatore nostro, & Apostolis ejus, consideraverimus, inveniemus facta esse eo fine omnia, ut fidem facerent, vel confirmarent, non advenisse eos sua ipsorum causa, sed à Deo missos fuisse. Nec tamen *Miraculorum* scopus erat universim in omnibus fidem facere, sed in Electis tantum, nempe iis, qui salvandi erant. Plagarum enim Ægypti finis non erat conversio *Pharaohnis*, cujus cor obduraturum se esse prædixerat Deus, ne populum abire sineret; & *Pharaoh* cum eos dimisit, non *Miraculis*, sed Plagis motus id fecit. Item de Servatore nostro (Matth. 13. 58) scriptum est, *non multa Miracula operatum illum esse in patria sua, propter eorum incredulitatem*; & (Marc. 6. 5.) scribitur, *non poterat ibi virtutem ullam facere, nisi paucos infirmos impositis manibus curavit, & mirabatur propter incredulitatem eorum.* Absit, ut putemus Potentia caruisse; aut finem *Miraculorum* alium fuisse, quam convertere incredulos. Nam quæ fecerunt *Miracula Moses* & Prophetæ, & ipse *Christus*, & Apostoli ejus, homines ad Ecclesiam aggregandi causa omnia fecerunt. Quid ergo dicendum est, nisi quod Servator noster missus à Patre, Potentia à Patre data aliter uti non potuit, quam ad conversionem eorum tantùm quos Pater ejus non reprobaverat. Quod locum hunc S. Marci exponentes quidam poni dicunt, *non poterat*, pro *non voluit*, non necessariò id faciunt, & sine exemplo linguæ Græcæ. Ab his, quæ jam dicta sunt de natura *Miraculi*, definiri potest, *Miraculum* esse *opus Dei (præter operationem naturæ in Creatione ordinatam) eo fine factum, ut cognoscerent Electi Nuncium à Deo extraordinarium ad eos salutis eorum causâ missum esse.*

Ab hac autem definitione inferimus, primò, *Miraculum* non esse effectum Virtutis alicujus in ipso Propheta, ad cujus verbum factum est, sed opus Dei immediatum.

Secundò, neque Diabolum, neque Angelum, neque Spiritum creatum quemcunque *Miraculum* facere posse. Nam neque si virtute Naturalis alicujus Scientiæ id faciunt, neque si Incantatione, aut Excantatione, id est Virtute Verborum *Miraculum* dicendum est. Si propria Potentia id facere possit Incantator, Potentia aliqua esset, quæ à Deo non dependeret; quod omnes negant. Sin Potentia à Deo data extraordinaria faciat, *Miraculum* eorum non est, sed Dei factum immediatum.

Sunt Scripturæ Sacræ loca aliqua, quæ *Miraculorum* operationem attribuere videntur Incantationibus, & Artibus Magicis; ut ubi legimus quod postquam *Moses* Virgam suam projiciendo in terram convertisset in Serpentem, *Magi Ægyptii simile fecerunt Incantationibus suis.* Et quod postquam *Moses* aquas Ægyptiorum convertisset in Sanguinem, *idem fecerunt Magi Incantationibus suis*; & postquam *Moses* per Potentiam Dei in terras Ægyptiorum induxisset ranas, *simile fecerunt Magi*; Nonne *Miracula* efficaciam habere à sono verborum, & ab his locis satis probari existimabimus? Attamen nullus Scripturæ locus docet, quid sit Incantatio. Itaque si Incantatio non sit (ut multi esse putant) effectio Mirabilium per Verba & Sonos, sed Impostura, & modis naturalibus facta illusio, adeoque procul ab operatione supernaturali, ut Impostores ipsi scientia nulla causarum naturalium, ut ea faciant nec alia re indigeant, quam ignorantia, stupore, & superstitione communi generis humani; loca illa, quæ opinioni de Magica & Incantationibus favere videri possunt; alium sensum habere debent, quam primo intuitu habere videantur.

Satis enim manifestum est Verba effectum, nisi in eos qui intelligunt, habere nullum. Neque effectum in ipsos intelligentes ullum, præter declarationem quid cogitant illi qui loquuntur. Itaque quando Virga videtur Serpens, aut Aqua sanguis, aut aliud *Miraculum* factum videtur per Incantationem; nisi fiat ad populi Dei ædificationem, neque Virga neque Aqua, neque aliud Incantatur præter Spectatorem, totumque *Miraculum* Incantatoris in eo consistit ut Impostor hominem deceperit; quod *Miraculum* non est.

Tanta enim est humani generis ignorantia, & ad errandum proclivitas, sed maxima eorum qui causarum naturalium, & consiliorum humanorum imperiti sunt, ut infinito numero fallaciarum obnoxii perpetuò vivant. Sed Thaumaturgorum genera persequi longum esset; hi tamen quicquid fecerunt, sua singuli agilitate fecerunt. Sed si Imposturas eorum consideremus, qui fœderati faciunt, nihil factu impossibile videbitur, quod possibile est credi. Homines enim improbi si duo tantum conspirarent, unus ut simularet se claudum esse, alter ut Incantatione illum sanet, multos deciperent: sed si conspirent multi, ut unus simularet se claudum esse, alter ut eum sanet, & reliqui omnes, ut testimonium dicant, decipient multo plures.

In tali generis humani proclivitate, fidem *Miraculis* temerè adhibendi, cautela melior esse non potest, quam quæ à Deo per Mosem (ut ante dictum est) docetur in Cap. 18. Deuteronomii initio, & fine; nempe, ne pro Prophetis habeamus illos, qui Religionem aliam

aliam docent, quàm quæ ab eo, qui personam Dei in Civitate gerit, Legibus permittitur; neque etiam illos, si novum aliquem articulum obtrudere conentur, pro Prophetis habeamus, sine *Miraculo* indubitato. Itaque ut *Moses* suo tempore, & *Aaron* Successoresque ejus temporibus suis; ita Summi Imperantes in populo Christiano, id est Ecclesiarum Summi rectores omnibus temporibus consulendi sunt, quas doctrinas doceri permiserunt; antequam *Miraculis* aut Prophetis ignotis fidem habeamus. Etiam *Miracula*, quæ prætenduntur doctrinis novis, debemus videre ipsi, & quantum possumus excutere, & examinare, & secundum Rationem publicam, id est secundum rationem ejus qui Summam habet in Civitate Potestatem, de veritate *Miracu'i* judicare. Exempli gratiâ, si quis dicat, quod post certa verba ab ipso prolata super buccam Panis, non sit amplius Panis, sed Deus, vel Homo, etsi oculis, ut ante, Panis videatur; causa nulla est, cur quis ita factum realiter esse putet, neque illum timeat, donec à Deo per illum, qui locum ejus in Civitate tenet, utrum realiter factum sit necne, inquisierit; & siquidem ille negat, tunc sequitur id, quod à *Mose* dictum est Deut. 18. 22. *temere locutus est, non timebis illum*; sin factum esse realiter dicat, acquiescendum est. Item in *Miraculis* quæ non vidimus facta, sed fama tantum audivimus, consulenda est Ecclesia Civitatis, id est is, qui Summam in ea habet Potestatem, quousque famæ Authoribus credendum sit. Atque hæc illis præcipuè dico, qui vivunt in Civitatibus Christianis. Hodie enim ne unum quidem hominem cognosco, qui per Incantationem, vel ad vocem, aut ad Orationem hominis, opus ita mirabile factum vidit, ut homini mediocriter cauto videri posset supernaturale. Quæstio ergo hodie non est, utrum *Miraculum*, quod vidimus, vel legimus, vel fama audivimus realiter factum sit; sed utrum *Miracula* quæ legimus, aut fama accipimus, non sint linguæ aut calami solius opera. In qua quæstione, non Rationis vel Conscientiæ privatæ Iudicium est, sed Rationis (ut dixi) publicæ, id est Rationis illius Hominis vel Cœtus, quem in omni quæstione Iudicem antè constitueramus. Privato autem homini (quia cogitatio omnis libera est) credere vel non credere quæ pro *Miraculis* approbata sunt, liberum semper est, atque de illis judicare intra pectus suum, prout narrantibus bonum inde proventurum vel non proventurum est, licitum est. Verùm quando ad fidei Confessionem ventum erit, Privato Iudicio amplius locus nullus est; sed adeundus est is, qui Summam sub Deo in Ecclesia habet Potestatem. Quis autem ille est, suo loco infra considerabitur. Nam Præstigiatori, aut Ventriloquo Artifici,

Fictori

Fictori callido, & narratori Mirabilium impudenti, Perjuro strenuo, Simulatori sanctitatis Histrionico, vel (maximè) multis simul nebulonibus fœderatis, quis non credat homo malarum artium imperitus?

CAPVT XXXVIII.

De significatione quam habent in Scripturis Sacris Vocabula Vita æterna, Infernum, Salvatio, Mundus venturus, & Redemptio.

QUoniam Societatis Civilis conservatio dependet à Iustitia; & Iustitia à Potestate Vitæ & Necis, aliarumque Pœnarum leviorum (quam Potestatem habet is, qui Summam in Civitate Potestatem possidet) impossibile esset conservari Civitatem illam, in quâ Persona alia sit, quæ Potestatem habeat majoris infligendi pœnas quam est mors, vel majora præmia tribuendi, quam est vita. Cum ergo *Vita æterna* præmium majus est quam Vita præsens, & *Cruciatus æterni* pœna gravior, quam mors naturalis; res diligentia multa digna est, illis, qui per obedientiam civilem, confusionem calamitatesque belli civilis vitare cupiunt, quid sit quod in Sacris Scripturis per *Vitam æternam*, & *Cruciatus æternos* intelligendum est perscrutari; & propter quæ crimina, & contra quos commissa, cruciandi in Æternum sunt; & propter quæ facta *Vita æterna* fruituri sunt.

Adamum ea conditione creatum esse legimus, ut nisi mandatum Dei violâsset, potuisset in æternum vixisse in Paradiso, ubi à Deo ab initio collocatus erat. In Paradiso enim erat *Arbor Vitæ*; cujus esus illi tamdiu permissus erat, quamdiu ab esu fructus Arboris Scientiæ Boni & Mali se abstinuisset. Itaque quam primum ex fructu Arboris hujus vetito comedisset, Deus illum è Paradiso expulit, *ne forte mittat manum suam, & sumat etiam de ligno Vitæ & comedat & vivat in æternum.* Constat ergo *Adamum* non creatum esse immortalem virtute naturæ suæ, sed per gratiam Dei adventitiam, nempe, virtute *Arboris Vitæ*, cujus comedendi dum copiam haberet, non potuit mori. Videtur ergo *Adamus* nisi peccâsset victurus fuisse in terrestri Paradiso in æternum; Mortalitatem autem in se & posteros suos intrasse per hoc peccatum ejus primum; Mortalitatem, inquam, tunc statim intrasse, non Mortem ipsam. Vixit enim longo post tempore, suamque vidit antequam moreretur posteritatem numerosam. Vbi autem dicitur, *in quocunque die comederis ex eo, morte morieris.* Intelligen-

ligendum eſt, non de morte in illo die, ſed de certitudine mortis, id eſt de Mortalitate. Quod autem non dicitur ſimpliciter *morieris*, ſed *morte morieris*, ita intelligendum eſt (ut interpretatur *Athanaſius*) quando morieris, non reviviſces. Cum ergo Vita æterna per peccatum amiſſum eſſet, manifeſtum eſt, quod quicunque peccatum illud aboleret, Vitam illi æternam, quàm perdiderat, reſtiturus eſſet. Sed *Ieſus Chriſtus* peccatum illius, & omnium in ipſum credentium abolevit, & proinde omnibus credentibus *Vitam illam æternam*, quam perdidit *Adamus* recuperavit, nempe Vitam in Paradiſo futuram. In quo ſenſu S. Pauli rectè ſtat comparatio Rom. 5. 18, 19. *Igitur ſicut per unius delictum in omnes homines Condemnatio; ſic & per unius Iuſtitiam in omnes homines Iuſtificatio vitæ.* 1 Cor. 15. 21, 22. *Cum quidem per hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorum. Et ſicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes vivificabuntur.* Quod attinet ad locum in quo Vita illa æterna homines fruituri ſunt, duo illi Scripturæ Textus ſignificare videntur fore locum illum in Terra. Siquidem enim perdidit *Adamus* Paradiſum, & Vitam illic æternam; Paradiſum & Vitam illic æternam, credentibus in ipſum *Chriſtus* recuperavit, nec aliam. Cui doctrinæ congruere videtur quod dicit Pſalmiſta (Pſal. 133. 3.) *Dominus, qui fecit Cœlos & Terram, benedicat tibi è Zion.* Alioqui dixiſſet *benedicat tibi è Cœlo*; item Iohannes Apoc. 2. 7. *Illi, qui vincit dabo comedere ex fructu Arboris Vitæ, quæ eſt in medio Paradiſi Dei*, quæ Arbor, Adamo Arbor Vitæ erat, ſed in Terra. Idem confirmari videtur à Iohanne Apoc. 21. 2. *Et ego Iohannes vidi ſanctam Civitatem Ieruſalem novam deſcendentem de Cœlo, à Deo paratam ſicut ſponſam ornatam viro ſuo, & audivi vocem magnam de Throno dicentem; Ecce Tabernaculum Dei cum hominibus.* Id eſt Ieruſalem nova (in quo eſt Mons Zion) nempe locus Electorum deſcendit in Terram. Item Angeli duo in veſtimentis albis dicunt (Actor. 1. 11.) *Hic idem Ieſus qui aſſumptus eſt in Cœlum, ita veniet ſicut vidiſtis ipſum aſcendere.* Quæ verba ita ſonant ac ſi dixiſſent venturum eſſe ad populum Dei Patris ſui regendum hic; non quaſi illos in Cœlo regendos, in Cœlum ſublaturus eſſet; quod etiam Regni Dei ſub *Moſe* inſtituti reſtitutioni conſentaneum eſt. Regnum autem illud erat Civitas Iudæorum in Terra. Porrò, id quod dicit Servator noſter Matth. 22. 30. *In reſurrectione neque nubent neque nubentur; ſed erunt ſicut Angeli Dei in Cœlo*, deſcriptio eſt *Vitæ æternæ*, ſimilis ejus, quam perdidimus in *Adamo*, quatenus attinet ad Matrimonia. Niſi enim peccâſſent *Adamus* & *Eva*, vixiſſent in Paradiſo terreſtri ipſi ſine prole in perpetuum. Nam ſi ſicut homines nunc, ita immortales ge-

nerarent, deesset non magno tempore locus hominibus, ubi pedes ponerent. Iudæi qui *Christum* interrogaverant, cujus Uxor futura esset fœmina illa in resurrectione, de consequentiis *Vitæ æternæ* non cogitaverant; itaque docet illos *Christus* generationem hominum non magis futuram esse in Resurrectione quam Angelorum. Comparatio hæc inter *Vitam æternam* ab *Adamo* amissam, & à *Christo* morte sua restitutam, etiam in hoc congrua est, quod sicut *Adamus*, etsi *Vitam æternam* peccato suo perdidit, vixit tamen postea aliquamdiu; ita Christiani fideles *Vitam æternam* morte Christi receperunt, & tamen moriuntur morte naturali, & mortui aliquamdiu manent, nimirum usque ad Resurrectionem. Sicut enim Mors computata est in *Adamo*, non à Condemnatione, sed ab ipsa Morte; ita etiam Electorum Vita ab Absolutione sive remissione peccatorum, non à Resurrectione computatur.

Quod locus, in quo in æternum post Resurrectionem habitaturi sunt Electi, sit Cœlum, id est partes illæ quæ à Terra remotissimæ sunt, ut ubi sunt Stellæ, aut adhuc altius in Cœlo quod vocatur (non in Scriptura Sacra) *Empyreum*, non confirmatur ab ullo, quod sciam textu Scripturæ Sacræ. Regnum quidem Dei Cœlum inhabitantis, Regnum cœleste propriè dicitur, Cives autem Regni illius in Terra degebant, regebanturque à Dei Vice-gerentibus, nempe *Mose*, *Eleazaro*, cæterisque summis Iudæorum Sacerdotibus, usque ad tempora Samuelis. Postquam etiam Servator noster per prædicationem Ministrorum suorum Iudæos ad obedientiam Dei revocaverit, & vocaverit Gentes, Regnum erit Cœleste novum, sine ulla necessitate in Scripturis apparente, ascensurum esse hominem ad felicitatem suam altiùs, quam ad scamnum pedum Regis sui cœlestis. In contrarium, scriptum invenimus (Iohan. 3. 13.) Quod *nemo in Cœlum ascendit præter eum, qui à Cœlo descendit, nempe Filium hominis, qui est in Cœlo.* Item (Actor. 2. 24.) ad probandam Christi ascensionem, utens verbis Psalmistæ (Psal. 16. 10.) *Non relinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem*, dicit Petrus, non ea de *Davide* sed de *Christo* dicta esse; probans ex eo, quod *David* non ascendit in Cœlum. Sed huic loco respondere aliquis poterit, quod etsi corpora eorum non ascensura erant in Cœlum ante diem Iudicii ultimi; animæ tamen eorum ascenderunt simul atque ex corporibus eorum excesserant; quod confirmari videtur ex verbis Servatoris nostri Luc. 20. 37, 38, qui probans Resurrectionem ex verbis *Mosis*, sic dicit, *Mortuos resurrecturos esse, etiam ostendit Moses, qui ad rubum Dominum invocans, appellat Deum Abrahami, Deum Isaaci, & Deum*

Iacobi.

Iacobi. Non est enim Deus mortuorum, sed viventium. Sed si verba illa intelligenda sunt de Immortalitate animæ, non id probant, quod probatum voluit *Christus*, nempe, Resurrectionem Corporis, quæ est Immortalitas Hominis. Dicit ergo Servator noster; Patriarchas illos Immortales quidem esse, at non per proprietatem aliquam humanæ Essentiæ consequentem, sed per voluntatem Dei, qui ex mera *gratia* Electos donavit *Vita æterna.* Quod autem Patriarchæ illi, aliique multi fideles homines tunc mortui essent, vivere tamen eos dixit *Christus.* Causa erat, quod nomina eorum scripta erant in Libro Vitæ; & propterea addidit verba hæc, ut in textu videre est, quod *viverent Deo.* Quid autem est, propter quod animæ Iustorum in Cœlum irent ante corpora, cum mercedem operum suorum recepturi non sint homines ante Iudicium, ut manifestum est ex Luc. 14. 14. *Cum facis convivium; voca pauperes, debiles, claudos, & cæcos, & beatus eris, quia non habent retribuere tibi, retribuetur enim tibi in Resurrectione Iustorum.* Itaque ante Resurrectionem, nil habet in cœlo quod faciat anima etsi per se existeret. Verbum hoc *Anima Immortalis* in Scriptura Sacra nusquam, *Vita æterna* passim invenitur. Caput Iobi decimum quartum (ubi non aliquis amicorum suorum loquitur, sed ipse) totum quærimonia est de mortalitate hominum, sine tamen negatione Immortalitatis post Resurrectionem. *Lignum habet spem. Si præcisum fuerit, rursum virescit, & rami ejus pullulant. Si senuerit in terra radix ejus, & in pulvere emortuus fuerit truncus illius, ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam, quasi cum primum plantatum est: homo verò, cum mortuus fuerit, & nudatus atque consumptus, ubi quæso est?* Et paulo post, *Homo cum dormierit, non resurget donec atteretur cœlum.* Sed quando erit quod cœlum attereretur; respondet S. Petrus, futurum esse in Resurrectione. Dicit enim 2 Epist. 3. 7. *Cœli autem qui nunc sunt, & Terra eodem verbo repositi sunt igni, reservati in diem Iudicii, & perditionis hominum impiorum*, & vers. 12. *Adveniet autem dies Domini, ut fur, in quo Cœli magno impetu transient, elementa verò calore solventur, terra autem, & quæ in ipsa sunt opera, exurentur, novos vero cœlos & novam terram, & promissa ipsius expectamus, in quibus Iustitia habitat.* Vbi ergo dicit Iob hominem non amplius surrecturum, idem est, ac si dixisset vitam immortalem in Resurrectione incipere, & pro causa habere, non naturam humanam sed *Promissionem.*

Postremò, cum Capite 35. ostensum sit Regnum Dei Civitatem esse propriè dictam (quæ Civitas erat in Terra) in qua Virtute pacti tum Veteris tum Novi Summam habet Potestatem Deus; & eam per

Vice-gerentem regit; etiam quando Servator noster adveniet in Gloria & Majestate regnaturus, Regnum ejus erit in Terra.

Sicut *Regnum Dei*, & *Vita æterna*; ita etiam Hostes Dei post Iudicium ultimum, & cruciatus eorum, locum in Scripturis videntur habituri in Terra. Loci, ubi homines qui sepulti vel absorpti à Terra erant, mansuri sunt usque ad resurrectionem, Nomen vocatur plerumque in Scripturis *Infernus*, & *Inferi*, Græcis ᾅδης, id est locus ubi nihil videri potest, continetque tam Sepulchrum, quam locum alium omnem inferiorem. Sed reproborum post Resurrectionem locus quis sit, ex situ ejus, non definitur, neque in veteri neque in novo Testamento. Indicatur tantum per nomina hominum qui in eo loco esse supponuntur, extraordinaria, & quasi miraculosa morte à Deo deleti. Exempli causa, dicuntur in *Inferno*, in *Tartaro* esse, propter *Corah*, *Dathan*, & *Abiram* vivos à terra absorptos, non enim voluere Scriptores Sacri, ut crederemus Globum Telluris (qui non modo finitus est, sed etiam cœli Stellarum fixarum altitudini comparatus, insensibilis magnitudinis) puteum habere in se infinitæ profunditatis, qualem finxerunt nomine Tartari, Poëtæ; sed ut eos ibi esse crederemus, ubi erant illi qui à Terra absorpti esse dicuntur. Rursus, quia homines illi, qui tempore *Noæ* vixerunt, paulò ante diluvium, in Scripturis *Gigantes* dicti (à Græcis fortassè Heroes, geniti, ut dicunt Poëtæ, ex copulatione Deorum & Hominum) in diluvio generali deleti erant; locus reproborum à Iudæis significabatur per locum Gigantum, ut Prov. 21. 16. *Vir qui erraverit à via doctrinæ, in cœtu Gigantum commorabitur.* Et Iob. 26. 5. *Ecce Gigantes gemunt sub aquis, & qui habitant cum eis.* Locus Reproborum hic sub aquis esse significatur. Et Isaiah 14. 9. *Infernus conturbatus est in occursum adventus tui suscitavit tibi Gigantes.* Dictum hoc ab Isaiah est contra Regem Babylonis, locum Reproborum rursus innuens sub aquis esse.

Tertiò, quia Vrbes *Sodoma* & *Gomorra* propter impietatem incolarum Igne & Sulphure è cœlo consumptæ erant, & regio vicina in lacum bituminis fœtentis conversa; locus Reproborum sæpe in Scripturis Sacris significatur per *Ignem* & *Lacum ignis*, ut Apoc. 21. 8. *Timidis autem & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idololatris, & omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure; quod est mors secunda.* Manifestum ergo videtur locum Reproborum non esse certum aliquem locum in quo torquentur Impii, sed nomen cujuscunque perditionis appellativum.

Etiam

Etiam Cap. 20. vers. 14. Ipse *infernus & mors missi sunt in stagnum ignis. Hæc est mors secunda.* Adeo ut sensisse videtur Euangelista impios omnes Iudicio ultimo damnatos, & in lacu ignis denuo morituros esse, & propterea *mortem* hanc *secundam* appellavisse.

Quartò, à plaga Ægyptiaca, *Tenebrarum* (Exod. 10. 23.) de quibus Tenebris dicitur, *Nemo vidit fratrem suum tribus diebus, nec movit se de loco in quo erat; ubicunque autem habitabant Filii Israël lux erat*, locus Reproborum à Iudæis appellabatur *Tenebræ exteriores*, σκότος ἐξώτερον.

Postremò, quoniam locus, quidam erat prope Ierusalem qui appellabatur *Vallis filiorum Hinnon*, in cujus parte, dicta *Tophet*, sacrificaverant Israëlitæ Idolo *Molech*; ubi etiam Deus hostes eorum perdiderat, & ubi *Iosias* Sacerdotes *Molech* super ipsorum Altaria combusserat (ut legitur 2 Reg. 23.) locus ille à Iudæis pro loco ubi cruciandi erant Dei hostes appellatus est *Gehenna*; & propter ignes illic perpetuò ardentes (nimirum tollendi causâ fœtorem perpetuum rerum putridarum istuc projectarum) *Ignis perpetuus*.

Quoniam autem nemo hodie est, qui ita Scripturas interpretatur, quasi Reprobi in æternum cruciandi essent in *Valle Hinnon*; aut quasi sub aquas, aut in Tartaro detrudendi; aut quasi moturi se non essent præ Tenebris; sequitur (ut puto) necessariò, quæ dicuntur in Scripturis de loco Reproborum, dicta esse metaphoricè; ac proinde sensum verborum circa locum illum & cruciatus illos *propriorem* quærendum esse.

Quod attinet ad Tortores, naturam & proprietates eorum propriè traditas habemus, in nominibus *Satan*, *Diabolus*, *Abaddon*. Quæ Nomina *Satan*, *Diabolus*, *Abaddon* personam individuam nullam (ut Nomina solent Propria) designant; sed officium, vel qualitatem aliquam; & propterea sunt Appellativa. Sumpta autem pro Propriis imperitos fallunt, faciuntque ut Spectra & Dæmonas totidem esse putent, quales adorabant Gentes. Quoniam autem verba illa significant *Hostem*, *Accusatorem*, & *Exterminatorem*, intelligenda sunt, de Hoste Ecclesiæ Dei. Si ergo Regnum Dei post Resurrectionem futurum sit in Terra, etiam Hostes & Regnum eorum in Terra esse debent. Quando enim Regnum Dei in Israëlitis erat, Regna Gentium vicina, pro Regnis *Satanæ* habebantur.

Cruciatus inferni significantur interdum per *fletum & stridorem dentium*, ut Matth. 8. 12 Interdum per *vermen Conscientiæ*, ut Isa. 66. 24. Marc. 9. 44, 46, 48. Interdum per *ignem inextinguibilem*. Interdum per *opprobrium*, ut Dan. 12. 2. Quæ loca omnia dolorem significant

metaphoricè, ab eo oriundum, quod felicitatem illam æternam ab aliis acquisitam esse vident, quam ipsi per incredulitatem & contumaciam suam perdiderunt. Cum autem fœlicitati aliorum non invideatur, nisi ab illis qui dolores & calamitates patiuntur; consequens est, ut pœnas luant corporales; inter quas numeranda etiam est *Mors secunda.* Quanquam enim Scriptura Sacra Resurrectionem affirmet, quod tamen Reprobis *Vita æterna* promissa sit, nusquam legimus. S. Paulus (1 Cor. 15, 42, 43.) quæstionem tractans, quibus corporibus resurgendum sit, *Corpus* (inquit) *seminatur in corruptione, surget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Seminatur in infirmitate, surget in virtute. Seminatur corpus animale, surget Corpus spirituale. Gloria* autem & *Virtus*, & *Spiritualitas* Corporibus Reproborum attribui non potest; neque *Mors secunda* illis qui semel tantum possunt. Scio Metaphoricè dici posse mortem, vitam illam quam comitantur perpetuæ calamitates & miseriæ; sed *Mors secunda* dici non potest. Ignis paratus hominibus impiis, perpetuus esse potest, nimirum pœna illa, post Resurrectionem qualiscunque sit, & vocari inextinguibilis; atqui inde inferri non potest, quod illi qui in ignem illum conjicientur, in eo æternùm ardebunt aut cruciabuntur, nec tamen consumentur. Contrarium enim dicitur Apoc. 20, 13, 14. *Et dedit mare mortuos qui in eo erant, & mors & infernus dederunt mortuos qui in ipsis erant. Et judicabuntur unusquisque secundum opera eorum. Et Mors & Infernus conjecti sunt in stagnum ignis. Et hæc est Mors secunda.*

Vitæ autem æternæ gaudia comprehenduntur à Scriptoribus Sacris sub nomine Salutis sive Salvationis. *Salvari* autem *Servari* est, sive specialiter à Malis certis, sive universaliter à malis omnibus, nempe Indigentia, ægritudine & morte ipsa, à quibus omnibus, nisi peccasset Adamus, incolumis virtute arboris Vitæ, vixisset in æternum. Servari ergo ab his malis omnibus idem est ac servari à Peccato. Et in Scripturis Sacris eadem res est, Peccata remitti, & à morte & miseriis servari, ut constat ex verbis Servatoris nostri Matth. 9, 2. *Confide fili, remittuntur peccata tua.* Et vers. 5. *Utrum est facilius dicere, dimittuntur tibi peccata tua, an dicere, Surge & ambula.* Etiam Rationis naturalis est, cum Mors & Miseria, punitio fuerit peccatorum, ut remissio peccatorum abolitio esset mortis & miseriarum, & proinde *Salvari*, & *peccata sibi remitti* eadem res sit; & ab hac remissione peccatorum per mortem *Christi* est, quod *Christum* appellemus *Servatorem* nostrum.

De Salvationibus specialibus, quales sunt intelligendæ, 1 Sam. 14,

14, ubi Deus salvasse dicitur Israelitas ab hostibus suis Philistæis, & 2 Sam. 22, 4, *Dominus petra mea & robur meum, & Salvator meus.* Et 2 Reg. 13, 5, *& dedit Dominus Salvatorem Israeli, & liberatus est de manu Regis Syriæ*; & de similibus, ut loquar non est opus. Nam loca hæc, neque habent difficultatem, neque spectant ad institutum nostrum.

Sed de loco Salvationis universalis fidelium hominum, in Regno Cœlesti, difficultas magna est; cum enim Regnum Cœleste, Civitas sit, ab hominibus securitatis causa contra hostes, instituta videtur Salvatio contra hostes debere esse in Terra. Per Salvationem enim innuitur Regnum illius Regis cœlestis per Victoriam, non incolumitas per fugam. Ubi ergo salutem illam expectamus, expectamus Triumphum; & ante Triumphum, Victoriam; & ante Victoriam, Prælium; quæ non facile supponi possunt futura esse in Cœlo. Videamus autem, de hac re quid dicant Scripturæ Sacræ Isaias 33, vers. 20, 21, 22, 23, 24: *Respice Zion Civitatem solennitatis nostræ: oculi tui videbunt Ierusalem habitationem opulentam, tabernaculum quod nequaquam transferri poterit: nec auferentur clavi ejus in sempiternum, & omnes funiculi ejus non rumpentur: quia solummodo ibi magnificus est Dominus noster: locus fluviorum rivi latissimi, & patentes: non transibit per eum navis remigum, neque trieris magna transgredietur eum. Dominus enim Iudex noster, Dominus Legifer noster, Dominus Rex noster: ipse salvabit nos. Laxati sunt funiculi tui, sed non prævalebunt, sic erit malus tuus, ut dilatare signum non queas. Tunc dividentur spolia prædarum multarum: claudi diripient rapinam. Nec dicet vicinus, Elangui. Populus qui habitat in ea, auferetur ab eo iniquitas.*

Quibus verbis designatur primo, locus Salutis, *Ierusalem habitatio opulenta*; secundò, duratio ejus, *Tabernaculum, quòd nequaquam transferri poterit*; tertiò, Salvator quis sit, *Dominus Iudex noster, Legifer noster, Rex noster*; quartò, ipsa Salvatio qualis est, locus *fluviorum, rivi latissimi*; quintò, conditio eorum qui salvabuntur, *non dicet vicinus, Elangui*; sextò, conditio hostium, *Laxati sunt funiculi, sed non prævalebunt* &c. postremò, continentur hæc omnia Civium prospera, nomine Remissionis peccatorum, *populo dimittetur iniquitas ejus.* Quibus verbis perspicuum videtur esse. Salvationem in Terra tunc futuram esse quando regnabit Deus (in adventu Christi) in Ierusalem; & à Ierusalem procedere debere Salutem Gentium: id quod apertius etiam declaratur ab eodem Propheta, cap. 66, 20, 21. *Et adducent omnes fratres vestros de cunctis gentibus, donum Domino, in equis, & in quadrigis, & in lecticis, & in mulis, & in carrucis, ad montem sanctum*

sanctum meum Ierusalem, *dicit Dominus*, *quemodo si inferant filii Israelis*, *munus in vase mundo in domum Domini. Et assumam ex eis in Sacerdotes*, *& Levitas*, *dicit Dominus.* Intelligi hinc potest Civitatis Cœlestis arcem, unde Salus gentibus dirivanda sit, futuram esse, in Terra, urbem Ierusalem. Idem etiam confirmari videtur à Servatore nostro, in colloquio cum muliere Samaritana, circa locum divini cultus futuri Ioh. 4, 22, *ubi mulieri dicit Christus Salvationem esse ex Iudæis*, id est Salvatorem non à Samaria futurum esse, sed à Iudæa. Cui Respondens dicit Mulier, *scimus venturum esse Messiam.* Quod ergo dicit Christus *Salvationem esse ex Iudæis*, idem est, quod dicit Paulus Rom. 1, 16, 17. *Non enim erubesco Euangelium*, *Virtus enim Dei est in salutem omni credenti*, *Iudæo primum*, *& Græco. Iustitia enim in eo revelatur ex fide in fidem*, id est ex fide Iudæi in fidem Græci. Eodem sensu Propheta *Ioel* describens diem Iudicii, (cap. 2. 30, 31.) *Dabo prodigia in cælo & in terra*, *sanguinem*, *& ignem*, *& vaporem fumi. Sol convertetur in tenebras*, *& Luna in sanguinem*, *antequam veniat dies magnus & horribilis*, *& erit ut omnis qui invocaverit nomen Domini*, *salvus erit*, *quia in monte Zion & in Ierusalem erit Salvatio*, *sicut dixit Dominus.* Et Obad. vers. 17. *In monte Sion erit Salvatio*, *& erit sanctus*, *& possidebit domus Iacob eos qui se possederant*; quas possessiones versibus sequentibus nominat, nempe montem *Esau*, terram *Philistæorum*, agros *Ephraim*, & *Samariæ*, & *Gilead*, & Vrbes ad Meridiem, concluditque his verbis, Et *Domino erit regnum.*

Quid autem, Regnum Dei eo tempore, nonne erat Domino? Non erat tunc Domino Regnum illud, quod per Pactum habuit initum in monte *Sinai.* Quando ergo erit Domino, Regnum illud per Pactum? Domino tunc erit Regnum illud, quando veniet Servator noster cum Majestate & Gloria, ad judicandum vivos & mortuos. Quod autem attinet ad Regnum aliquod in *Cælo Empiræo*, aliave regione Ætherea, nihil reperitur in Scripturis Sacris. Regnum tamen Cœleste erit propter Thronum in Cœlo Regis Cœlestis. Ex his quæ dicta sunt de Regno Dei, & Salvatione, facile intelligitur quid sit *Mundus venturus.* Invenitur in Sacris Scripturis mentio facta trium *Mundorum*, nimirum, *Mundi Veteris*, *Mundi Præsentis*, & *Mundi Venturi.* De primo loquitur S. Petrus (2 Petr. 2, 5.) *Si originali Mundo non pepercit Deus*, *sed octavum Noem justitiæ præconem custodivit*, *diluvium Mundo impiorum inducens &c.* Mundus ergo Vetus ab Adamo computatur usque ad diluvium. De Mundo Præsente loquitur Christus (Ioh. 18, 36) *Regnum meum non est ex hoc Mundo.* Venit enim Christus ad Pactum Vetus renovandum; ad regnandum autem veniet

veniet in die Iudicii. De Mundo venturo loquitur S. Petrus (2 Pet. 3, 13.) *Novos vero Cœlos & novam Terram & promissa ipsius expectamus.* Atque hic est Mundus ille, in quo Christus è Cœlo in nubibus descendens in potentia & gloria magna, Angelos suos mittens congregabit Electos suos, à quatuor ventis, & ab extremis Terræ, & regnabit super eos in æternum.

Salvatio peccatoris supponit *Redemptionem* præcedentem; nam qui semel peccati reus est, pœnas debet, quas ipse vel alius pro ipso solvere obligatur, pro pretio Redemptionis; quod pretium tantum est, quantum is qui læsus est postulabit. Læsus autem Deus est; pretium ergo Redemptionis est quicquid Deo imponere visum erit. Damnum quod alii fit tolli potest per Restitutionem, vel compensationem, quarum neutra tollit peccatum. Ignosci tamen peccatori à læso aut *gratis*, aut pœna quantulacunque, peccatum ejus redimi, potest. Id autem quod Deus plerumque à peccatore (sub vetere Testamento) pro peccati Redemptione exigere solitus est, Sacrificium erat vel Oblatio. Peccatori enim ignoscere is qui injuriam passus est, quanquam illum punire minatus erat, jure potest; cum etiam apud homines etsi Promissio Boni Promissorem obliget; minæ tamen, id est Promissio Mali, neminem obligat; Multo minus obligabunt Deum, cujus misericordia est infinita. Servator ergo noster, ut nos redimeret, non ita pro peccatis hominum patri suo satisfecit, ut punitio peccatorum propter eam rem injusta esset; sed Sacrificium tantum erat mors ejus, quam placuit Deo acceptare pro peccatis pœnitentium, & in Redemptorem suum credentium. Et propterea *Redemptio* in Scripturis Sacris, & *Sacrificium*, & *Oblatio*, & *Pretium* sæpenumero idem significant.

CAPUT XXXIX.

De significatione quam habet in Scripturis Sacris Vocabulum Ecclesia.

Ecclesia in Scripturis Sacris variè accipitur. Interdum pro *Domo Dei*, id est pro Templo in quo populus Dei publicè congregari consuevit ad cultum Divinum; ut 1 Cor. 14, 34. *Mulieres in Ecclesiis taceant.* In hoc sensu à Patribus Græcis dicitur Ecclesia Κυριακή, id est Domus Domini. Frequentissime autem sumitur, juxta ἔτυμον. Græca enim vox est, significatque Cœtum hominum evocatorum,

nempe Cives congregatos,& evocatos ad concionem publicam,à Magistratu, secundum Leges; atque hæc *Ecclesia* erat *legitima*. Etiam Cives per tumultum & seditionem in unum locum multi convenientes, vocantur interdum *Ecclesia*, sed *Ecclesia confusa*, ut Act. 19, 39. Manifestum autem hinc est, Ecclesiam nullam legitimam esse posse, quæ Authoritate illius non sit convocata, qui Summam habet in Civitate Potestatem. Sumitur etiam interdum pro hominibus, qui in Cœtum jure intrare possunt, etiamsi non sint actu congregati, ut Act. 8, 3. Ubi dicitur *Saulus autem devastabat Ecclesiam*. Interdum etiam pro solis Electis ut Eph. 5, 27. *Vt exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam*. Id quod intelligi non potest nisi de Ecclesia Triumphante. Cæteris significationibus omissis, loquemur hoc loco de Ecclesia in sensu proprio, nempe quatenus legitima est, habetque authoritatem legitimam, sicut sumitur Matth. 18, 17, ubi dicitur *Dic Ecclesiæ; si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus, & Publicanus*. In hoc enim sensu est, quod *Ecclesia* est Persona, quod *velle*, *pronuntiare*, *imperare*, *audiri*, *Leges ferre*, aut quicquam agere potest. Nam quod in congregatione hominum Authoritatem non habentium factum est, singulorum quidem factum est, si consenserunt, non autem Congregationis, totius, ut corporis unius, neque illorum, qui non consenserunt. *Ecclesiam* itaque *Christianam* sic definio, *Ecclesia Christiana est Cœtus hominum Religionem Christianam profitentium, unitorum in persona una summam habente Potestatem; cujus jussu convenire debent, & cujus injussu convenire non debent*. Quoniam autem in omni Civitate conventiones illæ, quæ sine Authoritate habentur Imperantis summi, illegitimæ sunt; etiam *Ecclesia* illa, quæ habetur in illa Civitate, quæ conventiones tales Lege vetuit, illegitima est.

Manifestum etiam hinc est nullam in terra esse *Ecclesiam universalem* quam audire obligantur Christiani universi; cum nulla sit in terra Civitas aliarum Civitatum omnium Domina. In Civitatibus singulis, Christiani Legibus Civitatis suæ obedire obligantur: & per consequens, Legibus Civitatis aliæ teneri non debent. *Ecclesia* ergo cui Potestas est Iudicandi, Absolvendi, Condemnandi, aut actionem quamcunque Agendi, eadem res est cum Civitate: & Civitas ideo quidem est, quia Cives sunt *Homines*: Ecclesia autem, quia Cives sunt Christiani. Quare regimen *Temporale*, & *Spirituale*, verba inania sunt introducta eo fine, ut propter duos Status apparentes minùs cognoscerent homines, utri eorum obedientiam præstarent. In Cœlo quidem corpora hominum post Resurrectionem æterna & Spiritualia erunt:

erunt: sed in vita præsente, homines & caduci, & crassi sunt, neque patiuntur Statum neque Religionem ullam, præter eam quam statuit Potestas Temporalis: neque Doctrina ulla à Cive doceri jure potest, quam Civitas Temporalis doceri prohibet. Unus denique Rector tum Spiritualis, tum Temporalis esse debet, aut utraque simul Potestas interibit, nimirum per contentiones inter *Ecclesiam* & *Civitatem*, inter *Spiritualistas* & *Temporalistas*, inter *gladium Iustitiæ* & *Scutum Fidei*: & (quod majus est) in uniuscujusque Christiani pectore, inter *Christianum*, & *Hominem*. Doctores quidem Ecclesiæ, Pastores vocantur: sed ita etiam vocantur Reges: sed nisi Pastor unus alii subordinatus sit, ita ut unus sit Pastor Summus, Doctrinæ docebuntur inter se contrariæ: quarum utraque esse potest, sed altera necessariò falsa est. Quis autem Summus ille Pastor sit juxta Leges Naturæ, ostensum est superius, nempe, illum cui Summa est Potestas in Civitate: quis autem sit juxta Scripturas Sacras, videbimus in Capitibus sequentibus.

CAPVT XL.

De Iure Regni Dei in Abrahamo, Mose, Summis Sacerdotibus, & Regibus Iudææ.

Pater Fidelium, & per Pactum primus in Regno Dei erat *Abrahamus*. Cum illo primo Pactum initum fuit: per quod Pactum seipsum & semen suum post se obedire mandatis Dei obligavit, non solum naturalibus, sed etiam illis mandatis, quæ Deus supernaturaliter manifesta faceret, per Somnia & Visiones. Legibus enim Naturalibus, ante tenebatur: ut de illis pacisci opus non esset. Pactus ergo est cum Deo *Abrahamus*, pro mandato divino habere, quicquid in Dei nomine, per Somnium, vel Visionem illi imperaretur, & idem familiæ suæ præcipere, & facere ut observarent. In Pacto hoc tria veniunt consideranda, maximi momenti in populi Dei gubernatione. Primum, quod in Pacti hujus institutione, solum alloquutus est Deus *Abrahamum*: neque omnino cum familia quicquam Pactus est, neque adhuc cum semine, nisi quatenus voluntates eorum intelligantur in voluntate *Abrahami* comprehensæ esse: habuit enim jus *Abrahamus* familiam suam cogendi, ut quæ pro illis promiserat, illi præstarent: juxta id quod legitur Gen. 18, 18, 19, ubi dicit Deus de *Abrahamo*: *Benedicendæ sunt in illo omnes nationes terræ. Scio enim quod præ-*

cepturus sit filiis suis, & domui suæ post se, ut custodiant viam Domini, & faciant Iudicium & Iustitiam. Manifestum hinc est, illos quibus Deus immediatè loquutus non est, accipere pro Legibus Dei eas debere, quas dictaverit is, qui Summam in eos habet Potestatem; sicut & Familia & semen *Abrahami*, eas accepit ab *Abrahamo* Patre & Domino suo. In omni ergo Civitate, qui Revelationem supernaturalem non habent in contrarium, Legibus ejus, qui Summam habet in Civitate Potestatem, in omnibus actionibus externis circa Religionem obedire obligantur. In externis (inquam) actionibus; quia *cogitationes* & fides hominum interna, ab humanis rectoribus cognosci non possunt; neque voluntariæ sunt; neque Legum sed potentiæ tantum divinæ effectus sunt; & proinde sub obligatione cadere non possunt.

Atque hinc oritur notandum Secundum, *Abrahamo* licitum fuisse; si subditorum suorum aliquis Visionem vel Spiritum vel Revelationem Divinam contumaciæ suæ, vel novis Doctrinis quas *Abrahamus* vetuerat prætenderet, hujusmodi homini iisque qui illi adhærebant, pœnas infligere; & per consequens Summis Imperantibus illos punire qui Legibus Civitatis opponunt Spiritum suum Privatum, etiam nunc licere. Habent enim in Civitate eandem Authoritatem nunc Summi Imperantes, quam tunc habuit in sua familia *Abrahamus*.

Deducitur inde tertiò, quod sicut solus Abrahamus in Familia sua, ita is solus, qui Summam habet in Civitate Christiana potestatem, scire supponatur, quid sit, quod Deus loquutus est; id est solus Divini Verbi interpres existimandus est.

Idem Pactum renovatum erat cum *Isaaco*, & deinde cum *Iacobo*. Postremò, cum *Mose* & Israelitis ad montem Sinai, ubi facti sunt Israelitæ in Regnum Dei peculiare, rexitque eos sub Deo (pro suo tempore) *Moses*, cui succedere debuerunt Summi Sacerdotes, nempe ut esset Regnum Sacerdotale in perpetuum.

Per hanc constitutionem, Regnum Israelitarum acquisitum est Deo peculiare. Quoniam autem Israelitis Imperandi, *Moses* jus ab *Abrahamo* nullum habuit, unde obligari potuit populus, ut illum pro Vicegerente Dei diutius haberent, quam colloquiis inter illum & Deum fidem haberent. Authoritas autem *Mosis* (etsi cum Deo pro illis Pactus esset) dependeret à sola, quam habebant de sanctitate ejus, & de realitate colloquiorum ejus cum Deo, & de veritate Miraculorum, quæ operatus est, existimatione: Quæ existimatio si mutari contingeret, causa nulla apparebat, propter quam, quicquam ab illo in nomine Dei proponeretur pro Lege Divina obedire obligarentur, Fundamen-

damentum obligationis populi Israelitici ad obediendum *Mosi*, aliud quærendum est. Non enim ut obedirent jussit Deus: nec enim illos alloquutus est, nisi mediante *Mose* ipso. Dicit autem Christus (Ioh. 5. 31.) *Si testimonium dico de meipso, testimonium meum non est verum.* Authoritas ergo *Mosis*, sicut Authoritas cæterorum Principum omnium, fundari debuit, in Consensu populi promittentis obedientiam. Atque ita erat. *Populus* enim (Exod. 20. 18.) *Videbat vocem & lampades, & sonitum buccinæ, montemque fumantem, & perterriti ac pavore concussi, steterunt procul, dicentes Mosi, loquere tu nobis, & audiemus, non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur.* Hæc sunt verba promittentium obedientiam, & quibus obligavērunt se imperata facere omnia, quæ à Deo ipsis imperaret *Moses*.

Quanquam autem Regnum Pacto constitutum Sacerdotale esset, id est Regnum *Aaroni* hæreditarium; ipse tamen Constitutor ejus Moses, summum Imperium pro suo tempore habuisse intelligendus est: quia Civitatis cujuscunque Constitutor dum eam constituit, Potestatem Summam, ut necessariam habere debet. Quod autem *Moses* Potestatem illam retinuit, manifestum est ex Scripturis Sacris: nam illi, non *Aaroni* obedire populus promiserat. Præterea Exod. 24. 1, 2. *Mosi dixit* Deus; *ascende ad Dominum tu & Aaron, Nadab, & Abiu, & septuaginta Senes ex Israel, & adorabitis procul. Solusque Moses ascendet ad Dominum, & illi non appropinquabunt, nec populus ascendet cum eo.* Manifestum ergo est, Mosem solum personam Dei gessisse, sine septuaginta illis Senibus: illumque solum eo tempore Summam habuisse, sub Deo, Potestatem. Et (vers. 9.) *ascenderuntque Moses, & Aaron, Nadab, & Abiu, & septuaginta de Senioribus Israel, & viderunt Deum Israel, & sub pedibus ejus quasi opus lapidis Saphirini, & quasi Cœlum cum serenum est.* Factum autem est hoc, postquam *Moses* cum Deo loquutus esset, & postquam populo verba Dei renuntiaverat. De populi rebus Deum consuluit solus *Moses*; qui cum eo erant, honoris tantùm causâ admissi sunt. Præterea quòd *Deus Mosem alloquutus est* passim legitur, *Aaroni* rariùs. Etiam Religionis Ceremonias, quæ continentur Capp. 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, & per totum librum Leviticum, solus ordinavit *Moses*. Vitulum, quem fecerat *Aaron*, in ignem conjecit *Moses*. Postremò, in controversia de Authoritate *Aaronis* mota ab ejus & *Mariæ* contra *Mosem* rebellione, Deus ipse (Num. 12) jus imperandi adjudicavit *Mosi*. Etiam in quæstione de Iure Imperii, inter *Mosem* & Congregationem, quo tempore *Corah*, *Dathan* & *Abiron*, cum ducentis quinquaginta populi Principibus (Num. 16. 3) contra *Mosem* & *Aaronem* conspiravē-

runt, dixeruntque, *Sufficiat nobis, quia omnis multitudo Sanctorum est, & in ipsis est Dominus, cur elevamini super populum Domini*, fecit Deus, ut terra *Coram*, *Dathan*, & *Abirom*, cum uxoribus & filiis vivos absorberet; ducentos autem & quinquaginta illos Proceres consumpsit igne. Neque ergo *Aaron*, neque Populus, neque ex Proceribus Aristocratia, Imperium Summum tunc habuere, sed solus *Moses*, idque non solùm in rebus Civilibus, sed etiam in rebus Divinis. Notandum etiam est, quod illis, qui præsumerent, in Montem Sinai, in quo Deus cum *Mose* colloquutus est ascendere, pœnam statuerat Deus mortem. *Constitues* (dicit Deus Exod. 19. 12.) *terminos populo per circuitum, & dices ad eos, Cavete, ne ascendatis in montem, nec tangatis fines illius; omnis, qui tetigerit montem, morte morietur.* Et rursus vers. 21, *Descende, & contestare populum, ne fortè velit transcendere terminos ad videndum Dominum, & pereat ex eis plurima multitudo.* Ex quibus verbis concludi potest, illum, qui in Civitate Christianâ locum habet *Mosis*, solum esse Nuncium à Deo, & mandatorum ejus solum Interpretem; neque in Interpretatione Scripturæ Sacræ cuiquam licere terminos transcendere à summo Imperante constitutos. Scripturæ enim Sacræ, in quibus hodie loquitur Deus, sunt instar Montis Sinai, in quibus termini sunt positi, nempe Leges eorum, qui Personam Dei in terra repræsentant. Illas aspicere, & inde discere Deum timere, permissum est; sed interpretari, id est curiosè inquirere, & scrutari, quid illis, quos Deus Rectores nostros fecit, dixerit, & Iudices nosmetipsos facere, utrum nos ita regant, sicut illos jussit Deus, terminos positos à Deo transcendere est.

Dum vixit *Moses*, nullus erat in Castris Israelitarum Propheta, aut Spiritus Divini ostentator, nisi quos *Moses* approbaverat, & quibus Authoritatem dederat. Septuaginta tantum prophetâsse tunc dicuntur, sed per Spiritum *Mosis*; & quos *Moses* elegerat. Nam Num. 11, 16, dicit Deus ad *Mosem*, *Congrega mihi septuaginta viros de Senibus Israelis, quos tu nosti, quod Senes populi sint, ac Magistri.* His autem Spiritum dedit Deus Spiritui *Mosis* conformem, ut constat ex vers. 25, *Descenditque Dominus per nubem, & loquutus est ad eum, auferens de Spiritu, qui erat in Mose, & dans Septuaginta viris.* Hujus loci ergo sensus est, Septuaginta illos viros Spiritum habuisse ipsius *Mosis*, illique Prophetas fuisse subordinatos, in Administratione Regni Dei. Colligo hinc in Civitate Christiana, prophetare, aut docere contra doctrinam à Summo Imperante stabilitam, Civi licere nemini.

Mortuo *Aarone*, Regnum (ut quod erat Sacerdotale) virtute Pa-

cti, ad *Eliazarum* pervenit, filium *Aaronis*, Summum Sacerdotem. Atque illum Summam habere Potestatem declaravit Deus, eo tempore, quo *Ioshuam* Ducem fecit Exercituum. Dicit enim Dominus (Num. 27, 21.) *Tolle Ioshuam filium Nun, virum, in quo est Spiritus Dei, & pone manum tuam super eum. Qui stabit coram Eliazaro Sacerdote & omni multitudine, & dabis ei præcepta cunctis videntibus, & partem gloriæ tuæ, ut audiat eum omnis Synagoga filiorum Israelis. Pro hoc si quid agendum erit, Eliazar Sacerdos consulet Dominum. Ad verbum ejus egredietur & ingredietur ipse, & omnes filii Israel cum eo, & cætera multitudo.* Belli ergo & Pacis in Sacerdote Potestas Summa erat. Etiam Iudiciorum Summa Potestas penes eundem erat, illi enim Libri Legis commissa est custodia; Sacerdotes & Levitæ soli in rebus civilibus Iudices subordinati erant, constat ex Deut. 17, 8, 9, 10. Quod autem ad cultum Divinum attinet, quin à Summo Sacerdote ordinandus esset, nunquam dubitatum est. Potestas ergò Civilis & Ecclesiastica conjuncta hactenus fuit in unâ & eadem personâ, Summo Sacerdote.

Post mortem *Ioshuæ* usque ad Regnum Sauli, tempori intercedenti nota inditur passim in Libro Iudicum, *quod illis diebus non erat Rex in Israel*, addito quandoque quod *Vnusquisque faciebat, quod rectum erat in oculis suis.* Quod dicitur, quod *non erat Rex*, idem est, ac si dictum esset, non erat in Israelitis Summa Potestas. Id quod, si pro exercitio Summæ Potestatis accipiamus manifestum est. Nam post mortem *Ioshuæ* & *Eliazari* (Iud. 2. 10.) *Surrexerunt alii qui non noverunt Dominum, & opera quæ fecerat cum Israel. Feceruntque filii Israel malum in conspectu Domini, & servierunt Baalim.* Iudæorum enim, ut notat *S. Paulus*, singulare erat, *expectare signum*, id est miraculum; ut à *Mose* expectârunt, non solùm antequam obedire voluerunt, sed etiam postquam obedire se obligâssent. Signa autem & Miracula, finem habent, *Fidem facere*, non *Fidem servare*. Nam Fidem servare obligantur homines Lege naturali. Verùm, si Summæ Potestatis non exercitium consideraverimus, sed Ius, mansit Summa Potestas etiam tunc in Summo Sacerdote. Quæcunque ergo obedientia Iudicibus illis (qui à Deo ad liberationem populi sui è manu hostium extraordinariè electi erant) præstita fuerit, in argumentum trahi contrà Summi Sacerdotis Summam Potestatem, non potest, neque in rebus Politicis, neque in Divinis. Neque enim *Iudices* illi, neque ipse *Samuel* aliam Potestatem habuit, quam extraordinariam, & temporariam; obeditumque illis erat à populo, non ex debito, sed ex reverentia, quam genuit in illis gratia Divina, in eorum prudentia, fortitudine;

titudine, vel fœlicitate, elucescens. Hactenus ergo Ius Civile & Ecclesiasticum extitêre inseparabilia.

Iudicibus successere *Reges*, & sicut antè in sacerdotibus, ita nunc Authoritas utraque in Regibus esse cœpit. Populus enim Iugum Dei jam excusserant; Sacerdos summus Vicem Dei non ampliùs sustinuit. Mutationi Regiminis Deus ipse (1 Sam. 8. 5) consensit. Samueli populus dixerat, *fac nobis Regem qui nos judicet, more omnium gentium*; *Samueli* autem Deus dixit (vers. 7.) *Audi vocem populi in omnibus quæ loquuntur tibi. Non enim te abjecerunt, sed me, ne Regnem super eos.* Cum ergo Deum populus Israeliticus, sub quo Regnaverant Summi Sacerdotes, rejecissent; cessavit Authoritas Sacerdotum, nec ex eo tempore, aliam habuerunt, nisi à Rege permissam; quæ prout Reges boni aut mali erant, major erat vel minor. Quod autem spectat ad Potestatem Civilem, manifestum est, fuisse penes Regem totam. Nam eodem Capite vers. 20, dicit populus, velle se esse sicut omnes Gentes; & Regem habere, qui eos *judicabit*, & eorum Prælia pugnabit. Totam ergo illi dederunt Belli & Pacis Potestatem. In qua continebatur etiam judicare de cultu Dei; propterea quod nulla erat eo tempore regula Religionis, præter legem Mosaicam, quæ erat Israelitarum *Lex Civilis*. Præterea legimus 1 Reg. 2. 27, *Solomonem* abstulisse *Abiatharo* Summum Sacerdotium. Habuit ergo *Solomon* Ius in Sacerdotium; & subditi erant, sicut populus reliquus, Summi Sacerdotes; id quod Suprematûs Ecclesiastici Signum magnum est. Legimus etiam (1 Reg. 8.) Solomonem ipsum, Templum dedicâsse, populo benedixisse, atque orationem illam excellentem Orâsse, qua utuntur hodie omnes, qui Ecclesias consecrant; quæ nota alia magna est Suprematûs Ecclesiastici. Legimus etiam (2 Reg. 22.) cum quæstio erat de Libro Legis, in ruderibus Templi reperto, quæstionem illam non determinâsse Summum Sacerdotem, sed & ipsum & alios misit Rex *Iosias* de eâ re ad prophetissam *Huldam*; quæ alia nota est, Suprematum Ecclesiasticum fuisse in Rege. Postremò legimus (1 Chron. 26, 30.) Regem *Davidem Hashabiam*, & fratres ejus Hebronitas, ministros constituisse, in Israelitis versus Occidentem, *in rebus omnibus Domini, & in servitio Regis.* Similiter (vers. 32.) constituisse illum, *Hebronitas* alios Rectores *Rubenitarum, Gaditarum*, & dimidiæ Tribus *Manassæ*, (hi erant Israelitæ, qui habitârunt ultrà Iordanem) *in omni re pertinente ad Deum, & de rebus Regis.* Nonne est Potestas hæc, tum *Temporalis*, tum (ut vocant, illi, qui potestatem summam vellent dividere) spiritualis plena? Ab ipso denique initio Regni Dei, usque ad Captivitatem, Suprematus in rebus Divinis, in eadem semper manu erat, in qua erat Summa Potestas

ftas Civilis. Sacerdotium autem post Electum *Saulum* in Regem, non erat Magisteriale, sed Ministeriale.

Quamquam autem Potestatem Summam Civilem & Ecclesiasticam hactenus semper conjunctas esse , quoad Ius , manifestum fecimus ; non tamen sequitur neque ex Scriptura Sacra , neque ex ratione Naturali , Ius illud intellexisse populum. Vulgus enim , non nisi in rebus suis privatis ratione utitur ; nec diutius obedire solet , quam aut miracula ; aut (quod Miraculo ferè par est) in Rectoribus suis vim egregiam , aut in rebus gestis felicitatem extraordinariam aspiciunt. Iudæi ergo , postquam *Moses* & *Iosbua* mortui essent , neque famam, neque cum Deo colloquia Sacerdotum , magni æstimaverunt ; sed quandoque Politiam , quandoque Religionem criminantes , Rectoribus suis obedientiam negaverunt. Atque inde turbæ , seditiones , & calamitates profectæ sunt , quæ Israelitarum Gentem tandem everterunt. Mortuis enim *Eliazaro* , & *Iosbua* , Iudæi, qui Miracula non viderant , neque se Sacerdotalis Regni Pacto obligatos esse intelligentes , Imperium Sacerdotis , & Leges Mosaicas parvi pendentes , fecerunt unusquisque, quod rectum videbatur sibi, illisque obediverunt, quos ipsi idoneos esse putaverunt qui se quoties à vicinis gentibus opprimerentur, liberarent. Itaque non ampliùs Deum consuluerunt, sed virum vel fœminam aliquam futurorum prædictorem,& huic obedientiam & honorem præstiterunt, ut Prophetæ à Deo. Etiam posteà,cum Regem sibi dari, more Gentium, postularent,id tamen non eo consilio fecerunt, ut cultum Dei pristinum desererent, sed quia Iustitiam à filiis Samuelis desperantes , voluerunt Iudicia Civilia à Rege administrari, non quod ceremonias Leviticas abolitas vellent. Itaque prætextum semper aliquem sibi reservârunt, vel à Iustitia vel à Religione, qua se obedientia Rectoribus suis debita expedirent. Succensuit populo Samuel quod Regem (rejecto Deo) postularent ; Idem , quando *Saulus* consilium suum in occidendo *Agag* , juxta mandatum Dei neglexerat, alium Regem unxit, nempe *Davidem*, qui *Sauli* Hæredes Regno privaret. *Rehoboam Idololatra* quidem non erat, sed populus, quia videbatur sibi regnare duriusculè , ab eo defecit. Per totam denique historiam Regum Iudææ & Israelis,Prophetæ surrexerunt indies,qui Reges criminati sunt,aliquando quod religionem,aliquando quod statum Civilem malè administrarent. Sic Rex *Iehosaphat* reprehensus est à Propheta *Iehu*,quod Regem Israelis adjuvasset contra Syrios,& Rex *Hezekias* ab *Isaiah*, quod thesaurum Regium ostendisset Legatis Babilonicis. Constat ergò , etsi utrumque Ius rerum Civilium & Divinarum , esset in Regibus;neminem tamen ferè Regum illorum Ius suum sine reprehen-

sionibus populi potuisse exercere. Illi soli Reges, quorum vis terribilis, aut fœlicitas admiranda erat, vixerunt laudabiliter. Cum ergo & Ius Regum manifestum sit, & populus, atque etiam aliquando ipsi Prophetæ id non intelligant. Iura Regum, exemplis ductis ab ignorantiâ populi, vel à doctrina Prophetæ, oppugnari iniquum est. Iudæi durante captivitate, Civitatem omnino non habuêre. Post reditum autem, etsi Pactum cum Deo renovârunt, non tamen aut *Esdræ* aut alii cuiquam promiserunt obedientiam. Deinde, non multò post subditi facti sunt Græcorum; à quorum Dæmonologia, cum doctrina Cabalistarum mista, eorum Religio insigniter corrupta est. Ita, ut à confusione tum Politiæ, tum Religionis eorum, de Suprematu in utraque colligi nihil possit. Quantum ergo attinet ad Testamentum vetus, nihil impedit, quin concludamus, tum Summam Potestatem Civilem, tum Suprematum in rebus Divinis, semper in unâ & eâdem persona fuisse conjunctos.

CAPVT XLI.

De Servatoris nostri Benedicti Officio.

Officii Servatoris nostri reperimus in Scripturis Sacris tres Partes; Primam *Redemptoris*, sive *Servatoris*: Secundam *Pastoris*, sive *Consiliarii*, id est Missi à Deo, ad Conversionem Electorum *Prophetæ*: Tertiam *Regis*, *Æterni Regis*; sed sicut *Moses*, & temporibus suis Summi Sacerdotes, sub Patre suo. Atque his tribus Partibus respondent tria Tempora. Nam in primo ejus adventu, per sui ipsius propter peccata nostra Oblationem in Cruce nos *Redemit* Conversionem nostram operatus est, partim ipse, dum erat in terris, docendo; partim operatur nunc usque per Ministros suos: Post Adventum ejus secundum regnabit super Electos suos, & Regnum ejus durabit in æternum.

Ad *Officium* Redemptoris, id est, illius, qui Redemptionis pretium solvit, pertinuit, ut Victima fieret, & iniquitates nostras ferret auferretque. Quod tamen ita intelligendum est, non ut pro peccatis omnium hominum unius hominis mors, quanquam justissimi, secundum Iustitiæ strictas regulas posset satisfacere; sed quia quod Deus summè misericors in pretium Redemptionis Lege postulaverat, illud *Christus* præstitit. In Lege Veteri (ut legimus Levit. 16.) jussit Deus, pro peccatis Israelis, tum Sacerdotum, tum populi, quotannis fieri reconciliationem hoc modo, *Aaron* pro se & Sacerdotibus sacrificare debebat

debebat Vitulum; acceptis autem à populo duobus Hircis alterum pro populo sacrificare, alterum *emittere*, qui vocabatur *Hircus Emissarius*. Super caput hujus antequam emittendus esset, imposuit manus suas Sacerdos Summus, & per Confessionem peccatorum Populi, peccata illa omnia in caput Hirci imposuit, & deinde per hominem aliquem opportunum, Hircum emittebat in desertum, ut peccata populi fugiens absportaret. Sicut autem Sacrificium alterius Hirci pretium Redemptionis Israel sufficiens erat, (quia majus non postulabatur) ita quoque mors *Christi* pro peccatis totius humani generis, ideò satisfecit, quia nihil ampliùs à Deo postulatum est. Atque Servatoris nostri Passio non minùs videtur his ceremoniis perspicuè præfigurata, quàm in Oblatione *Isaaci*, aut, quovis alio ejus typo in Testamento Vetere. Erat enim *Christus* non modo Victima, sed etiam Emissarius. Dicit Isaias 53. 7, *Oblatus est, quia ipse voluit, & non aperuit os suum: sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente obmutescet, & non aperiet os suum.* En Hircum Sacrificatum. Idem, Propheta (dicam an Euangelista) vers. 4, *Languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit.* Et vers. 6, *Posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrûm.* Ecce *Emissarium*. Deinde vers. 8, *Abscissus est de terra viventium: propter scelus populi mei percussi eum.* Hic rursùs est Hircus sacrificatus. Deinde vers. 11. *Et ipse peccata multorum tulit.* Vbi rursus *Emissarius*. Utrumque ergo Hircum unus valet Agnus Dei, sacrificatus in Cruce; mortem in resurrectione ejus superans, à Patre suo opportunè suscitatus; & à terra viventium remotus in Ascensione.

Quoniam autem *Redemptor* Ius in Redemptum, antequam pretium solutum sit, nullum habeat, manifestum est; *Servatorem* nostrum ante mortem suam, *Redemptorum* Regem non fuisse. Veruntamen per Pactum cum Deo in Baptismo renovatum, obligati sunt, quicunque baptizantur, *Christo* obedire, pro Rege (sub Patre ejus) tunc, quandocunque illi placuerit Officium Regis exercere. Itaque Servator noster ipse dissertis verbis Ioh. 18. 36: *Regnum meum* (inquit) *non est hujus mundi.* Quoniam ergo post hunc mundum, mundus futurus ille est, in quo Terra nova, & Cœli erunt novi, id est, post Resurrectionem, manifestum est, Regnum *Christi*, ante Resurrectionem inceptum non esse. Id quod intelligi etiam debet ex verbis Servatoris nostri (Matth. 16. 27.) *Filius hominis veniet in gloria Patris sui, cum Angelis suis: & tunc retribuet unicuique secundum opera sua.* Iam retribuere unicuique secundum opera sua, idem est, quod Regnum administrare; & propterea *Christus* Regnum exerciturus non est, antequam

veniat in gloria Patris, nempe post Resurrectionem universalem. Quando *Christus* dicit (Matth. 23. 2.) *Scribæ & Pharisæi sedent in Cathedra Mosis. Omnia ergo quæcunque facere jubent, ea observate & facite.* Nonne apertè pro eo tempore, non sibi Summam Potestatem, sed illis attribuit? Sic etiam facit (Luc. 12. 14.) *Quis me constituit Judicem aut Divisorem super vos?* Item (Ioh. 12. 47.) *Non veni ad judicandum, sed ad salvandum mundum.* Attamen in hunc mundum venit *Christus*, ut regnaret, & judicaret, sed mundum futurum. Cum enim esset Messiah, id est Unctus Sacerdos, & Propheta Dei supremus, potestatem habere omnem oportebat illum, quam habuerat aut *Moses* Propheta, aut Summi Sacerdotes, aut qui Summis Sacerdotibus successerunt Reges. Item expressè dicit Sanctus Iohannes (Cap. 5. 22.) *Pater judicat neminem, sed judicium omne commisit Filio.* Neque tamen repugnat hoc cum textu illo: *non veni ad judicandum mundum.* Nam textus hic de mundo præsente, alter de mundo venturo loquitur; sicut etiam textus ille (Matth. 19. 28.) ubi *Christus* dicit *Vos qui sequuti estis me in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede Majestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel.*

Si *Christus* ergo, quando in terra versabatur, Regnum in hoc mundo non haberet, quæ causa erat (rogabit aliquis) adventus primi? Venisse, respondeo, ut Deo Patri per Pactum novum, restitueret Regnum, quod à populo in Electione *Sauli* rejectum fuerat. Quod ut faceret, oportebat illum manifestum facere prædicando & docendo, quod ipse Messias erat à Prophetis promissus; & pro peccatis hominum Victimam se offerre, & siquidem à populo Iudæo non reciperetur, vocare ad obedientiam ex gentibus, omnes qui in eum crederent. Itaque Officii Servatoris nostri dum versatus est in terra duæ erant partes: Altera, ut se *Christum* esse profiteretur; altera, ut per doctrinam suam & per operationem Miraculorum, populum persuaderet, pararetque ita vivere, ut digni essent immortalitatis, qua illi, qui in eum crederent, fruituri erant in adventu ejus secundo. Atque ob hanc causam est, quod tempus prædicationis ejus, ab ipso vocatur *Regeneratio*. *Regeneratio* autem Regnum non est, neque ergo causa inde adduci potest, quà minus Cives in quacunque Civitate Legibus Civilibus obedire tenerentur. Etiam in Cathedra *Mosis* eo tempore sedentibus, obedientiam præstari, & Cæsari tributum solvi jussit. Populus tunc sub Regnum Dei non actu erant; Arrhabonem introitus in Regnum Dei futurum habuerunt, qui crediderunt; & propterea status ille vocatur aliquando *Regnum Gratiæ*, id est Civitatis cœlestis, non possessio, sed jus.

Hactenus

Hactenus nil factum aut dictum est à *Christo*, quod ad diminutionem tendit juris Civilis Iudæorum, aut Cæsaris. Nam quod attinet ad Iudæos, *Christum* omnes expectabant, & renovationem Regni Dei; id quod non fecissent, si Legibus suis, ne cum advenerit manifestaret se illum esse, prohibitum fuisset. Cum ergò nihil fecit, nisi quod se prædicando, & operando Miracula, *Messiam* se esse probare conatus sit, nihil fecit contra Iudæorum Leges. Regnum quod postulavit sibi erat futurum in alio mundo: docuit intereà obedientiam illis, qui cathedram *Mosis* possederunt, præstandam esse: Cæsari tributum solvendum esse confirmavit: Officium Iudicis in se non suscepit. Quomodo igitur aut verba aut actiones ejus potuerunt esse seditiosæ, aut tendere ad regiminis Civilis subversionem? Sed Deus, qui illum propter reductionem Electorum ad obedientiam suam pristinam, ad Sacrificium destinaverat, ad eum finem malitiâ & ingratitudine hominum infidelium usus est. Quod autem Leges Cæsaris non violavit, in confesso erat. Quanquam enim Pilatus, ut gratiam iniret Iudæorum, crucifigendum illum tradiderit; ante tamen insontem illum palam pronuntiavit.

Quod attinet ad Officium ejus Regium, ostensum ante est Regnum ejus incepturum non esse ante diem Iudicii. Tunc vero Rex erit, non tantum ut Deus, sed etiam ut Homo, virtute Pacti novi, quod in Baptismo factum est; & propterea dicit Servator noster (Mat. 19, 28.) quod Apostoli ejus sedebunt super duodecim Thronos, & judicabunt duodecim tribus Israelis, tunc, *cum Filius hominis sedebit in Throno gloriæ suæ*; & (Matth. 16, 27.) *Filius hominis veniet in gloria Patris sui, cum Angelis; & tunc retribuet unicuique secundum opera sua.* Idem legimus Marc. 13, 26, & 14, 62, & expressius Luc. 22, 29, 30. *Et ego dispono vobis sicut disposuit mihi Pater meus Regnum, ut edatis & bibatis super mensam meam, in Regno meo, & sedeatis super Thronos judicantes duodecim tribus Israelis.* Unde manifestum est, Regnum quod *Christo* disposuit Pater, non futurum esse antequam Filius hominis veniat in gloria, Apostolosque suos judicare faciat duodecim tribus Israelis. Sed quæri hic potest, cum in Regno cœlesti nulla futura sint Matrimonia, utrum homines edent & bibent; & quid per *edere* & *bibere* hoc loco intelligendum est. Explicat hoc (Ioh. 6, 27.) Servator noster, *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam; quam Filius hominis dabit vobis.* Itaque per *edere*, & *bibere* super mensam *Christi*, intelligitur vita æterna, sive arbor vitæ, quæ præbebitur in Regno Filii hominis. Atque hæc loca sufficiunt ad probandum Regnum *Christi* administrandum esse ab eo, in

in naturâ suâ humanâ post Resurrectionem. Etiam tunc, non aliter Rex erit, quam sub Patre suo, sicut *Moses* in deserto, & ut Sacerdotes Summi ante Regnum *Sauli*, & sicut Reges post illum. Sic enim dicit Deus (Deut. 18, 18.) *Mosem* alloquens, *suscitabo illis Prophetam, ex medio fratrum suorum similem tibi, & ponam verba mea in ore ejus*. Similitudo autem hæc cum *Mose*, apparet etiam in Servatoris nostri actionibus. Sicut enim *Moses* elegit duodecim Principes tribuum, qui sub se regerent; ita Servator duodecim elegit Apostolos, qui sedebunt super duodecim thronos, & judicabunt duodecim tribus Israelis. Et sicut *Moses* Authoritatem dedit Septuaginta Senioribus prophetandi ad populum; ita Servator noster Septuaginta ordinavit Discipulos ad prædicandum. Et sicut, coram *Mose* cum quereretur quidam, esse qui (præter Septuaginta Seniores) prophetarent in Castris, *Moses* factum eorum approbavit; ita Servator noster; conquerente Ioanne, quod essent, qui in nomine ejus ejiciebant Dæmonia, factum approbavit, dicens Luc. 9, 50, *Ne prohibe, nobiscum enim est qui non est contra nos*.

Etiam in Institutione *Sacramentorum*, tum *Admissionis* in Regnum Dei, tum *Commemorationis*, Servator noster *Mosem* & *Abrahamum* imitatus est. Sicut enim populus Israeliticus habuit pro Sacramento *Admissionis* in Regnum Dei ritum Circumcisionis, ita habent Christiani ritum Baptismi; quo usus est primo *Iohannes Baptista* in receptione eorum omnium, qui nomina dederunt *Christo*. Eodem ritu, Servatoris nostri jussu usi sunt Apostoli & Ministri *Christi* omnes usque hodie. Quam habuit ritus Baptizationis originem primam, in Scripturis Sacris non declaratur. Sed imitationem fuisse legis *Mosaicæ* circa Leprosos, conjectura est non improbabilis. Leprosos enim extrà castra Israelis custodiri jubebat Lex, donec à Sacerdote pronuntiarentur mundi, & tunc solenniter lavati in castra denuò recipiebantur. Potest ergo esse, ut typus hic fuerit lavacri Baptismalis; in quo, qui per fidem à peccati Lepra mundati erant, recipiebantur in Ecclesiam. Est etiam conjectura ducta à ceremoniis Ethnicorum, sed in casu quodam rarissimè contingente. Quando enim aliquis pro mortuo habitus, vitam recepisset, cæteri homines conversationem cum illo, tanquam cum Spectro, horruerunt, nisi ante in numerum hominum per lavationem reciperetur, eo modo, quo infantes recèns nati ab immunditia maternâ lavari consueverunt; atque hoc pro Regeneratione quadam habebatur. Ritus autem hic, in Iudæam videtur irrepsisse temporibus illis, quibus *Alexander* & Successores ejus in Iudæis dominabantur. Veruntamen quia ritum Gentilem Servato-

rem

rem nostrum tanto honore dignari voluisse, probabile non est, ritum Baptismi imitationem fuisse Legis *Mosaicæ*, mihi quidem videtur esse verisimile. Sacramentum autem Cœnæ Dominicæ, veteris Paschæ imitatio manifesta est. Sicut enim Agni Paschalis esus, commemoratio erat liberationis populi Israelitici à Servitute Ægyptiacâ; ita etiam in Cœna Dominica, fractio Panis Sacramentalis, & Vini effusio, commemoratio est liberationis per mortem *Christi* à Servitute peccati.

Quoniam ergo Authoritas Mòsis subordinata erat, & ipse Dei Prorex, sequitur etiam *Christum*, cujus Authoritas, in quantum erat homo erat similis Authoritati *Mosis* sub Deo Patre suo Regnaturum esse. Id quod significatur etiam, in eo quod precari nos docuit, *Pater noster, adveniat regnum tuum*; & *tuum est Regnum, Potentia, & Gloria*; & ex eo quod dicitur, *veniet in gloria Patris sui*; & ex eo, quod dicit Sanctus *Paulus* (1 Cor. 15. 24.) *Deinde finis, cum tradiderit Regnum Deo & Patri*; & ex aliis locis nonnullis.

CAPUT XLII.

De Potestate Ecclesiastica.

UT intelligatur *Potestas Ecclesiastica*, quid sit, & quorum hominum, tempora nobis distinguenda sunt ab Ascensione *Christi*, in partes duas; alteram antè, alteram pòst, quam Reges ulli, vel Cœtus Summa Potestate præditi, *Christi* fidem amplexi essent. Spatium enim erat plùs, quam trecentorum annorum, à *Christi* assumptione, ad Regem, qui primus Christianam fidem amplexus, & publice doceri passus est.

De priori tempore in confesso est, Potestatem Ecclesiasticam totam fuisse in Apostolis; & ab his transiisse ad eos qui ab Apostolis, ad homines ad Christi fidem perducendos, perductosque in via Salutis retinendos Ministri Euangelii constituti fuerant. Quibus successere alii ab his itidem instituti, per manuum impositionem; quo ritu significare voluerunt Spiritus Sancti donum, in Ministros illos, ad Regnum Cœleste promovendum, collatum esse. *Manuum* autem Impositio, nil aliud erat, præter commissæ illis Potestatis prædicandi *Christum*, doctrinamque ejus docendi Sigillum; & imitatio quædam *Mosis*. Hic enim Impositione manuum usus est; cum Ministrum suum *Ioshuam* Ducem exercituum Dei constitueret, ut legere est Deut. 34. 9. *Ac Ioshua Filius Nun plenus erat Spiritus Sapientiæ; nam Moses manus super illum imposuerat*

imposuerat. Servator autem noster inter resurrectionem suam, & assumptionem, Spiritum suum contulit in Apostolos, primùm spirando in eos, dicendoque *Accipite Spiritum Sanctum*; & postea, cum jam assumptus esset in Cœlum, immittendo in illos *Flatum violentum*, & *dispertitas linguas instar ignis*: sed manus illis non imposuit, sicut nec *Mosi* Deus. Dum ergo nulla esset Civitas Christiana, quorum hominum erat Potestas Ecclesiastica manifestum est, nempe Apostolorum, illorumque quibus ab Apostolis per manuum successivam impositionem concessa erat; etiam ut tantæ Potestati idonei essent in eosdem Spiritus Sanctus (qui & *Paracletus* dicitur) simul collatus est.

Cardinalis Bellarminus, in controversia sua generali tertia, quæstiones multas tractat circa Potestatem Ecclesiasticam Pontificis Romani. Quarum prima est, an Potestas illa *Monarchica* sit, an *Aristocratica*, an *Democratica*: quæ Potestatum species, singulæ summæ sunt, continentque Potestatem Coërcivam. Si jam apparuerit, Potestatem Coërcivam illis à Servatore nostro relictam esse nullam, sed Potestatem tantum prædicandi *Christum* Regem; persuadendique ut Regno ejus homines submittere se vellent; præceptisque & Consilio recto, docendi eos, qui submitterent quid facerent, ut in Regnum Dei futurum reciperentur; Et Apostolos aliosque ab illis Euangelii Ministros Imperatores nobis non esse, nec eorum Præcepta Leges esse; sed Ludimagistros illos esse quorum Præcepta Monita tantùm sunt; hæc Bellarmini disputatio tota periit.

Ostensum autem est Capite proximè superiore, Regnum *Christi* non esse ex hoc mundo; neque ergo Ministri ejus (nisi Reges sint) obedientiam præstari sibi in nomine ejus postulare jure possunt. Nam si, is, cujus jure postulant jus Regium, in hoc mundo Regnum non habuit, quo jure imperium habebunt Ministri ejus? Sicut Pater (dicit *Christus*) *misit me*, *ita ego mitto vos*. Sed *Christus* missus est ad Iudæos revocandos ad Regnum Dei, & vocandas Gentes; non autem ut regnaret in Majestate, ante diem Iudicii.

Tempus autem inter Assumptionem *Christi* & Resurrectionem universalem, nusquam vocatur Regnum, sed *Regeneratio*, id est Præparatio & Aptatio hominum ad adventum *Christi* secundum, cum gloria; nempe ad diem Iudicii, ut apparet ex verbis *Christi* Matth. 19. 28. *Vos qui sequuti me estis in Regeneratione, Cum sederit filius hominis in throno, vos quoque sedebitis super duodecim thronos.* Et ex verbi Sancti Pauli, *State ergo succincti lumbos vestros in veritate, & induti loricam Iustitiæ, & calceati pedes in Præparationem Euangelii.*

Etiam officium Ministrorum *Piscationi*, id est hominum ad obedientiam,

tiam, non per coactionem & pœnas, sed per consilium *conductioni*, non venationi comparat. Ministrorum *Christi* opus Euangelizatio est, id est, prædicatio *Christi*, hominumque ad secundum ejus adventum præparatio; sicut Euangelizatio *Iohannis Baptistæ* erat Præparatio hominum ad adventum ejus primum.

Porrò Ministrorum *Christi* officium in hoc mundo erat, ut homines credere in *Christum* persuaderent. Credere autem cogi nemo potest, neque jussu neque vi, sed Ratione tantum, argumentisque ductis vel à Ratione vel ab aliqua re, quam jam antè crediderint. Ministri ergo *Christi* in hoc mundo, eo nomine, quod illorum Doctrinæ non sit creditum, vel quod sit contradictum, Potestatem non habent quemquam puniendi. Eo nomine (inquam) quod Ministri *Christi* sunt, Potestatem Coërcivam nullam habent. Veruntamen si quis Potestatem Civilem summam habeat, sitque idem Minister *Christi*, punire illos, qui Doctrinæ suæ Legibus explicatæ contradicunt, jure ille poterit. Etiam Sanctus Paulus de seipso cæterisque sui temporis Prædicatoribus (2 Cor. 1. 24.) *Non habemus* (inquit) *dominium in fidem vestram, sed gaudii vestri adjutores sumus.*

Quod Ministri *Christi* in hoc mundo jus imperandi non habeant, deduci potest argumentum etiam ab Authoritate legitimâ, quam reliquit *Christus* Principibus omnibus, tum Christianis, tum Ethnicis. Colloss. 3. 20. dicit Sanctus *Paulus*: *Filii, obedite parentibus per omnia, hoc enim placitum est Domino*: & vers. 22, *Servi, obedite Dominis carnalibus, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis timentes Deum.* Dicta autem hæc sunt ad eos, quorum Domini erant Ethnici; jubentur tamen obedire *in omnibus*. Rursùs de obedientia Principibus debita dicit Rom. 13. 6. *Dei enim Minister est* Princeps, *vindex in iram ei, qui malum agit. Ideoque necessitate subditi estote; non solum propter iram, sed etiam propter Conscientiam.* Et Sanctus *Petrus* Epist. 1, cap. 2, vers. 13, 14, 15. *Subjecti estote omni humanæ constitutioni propter Deum, sive Regi, quasi præcellenti, sive Ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum, quia sic est voluntas Dei, &c.* Tit. 3. 1. *Admone illos Principibus & Potestatibus subditos esse, & dicto obedire.* Principes autem & Potestates, de quibus *Petrus* & *Paulus* hic loquuntur, omnes erant Ethnici. Quanto ergo magis Christiani Principibus suis Christianis obedire debent? Quo jure Ministro *Christi* si quid facere contra mandata Regis aliusve summæ Potestatis juberet vel doceret, illi obedire obligamur? Perspicuum ergo est, *Christum* Ministris suis, in hoc mundo, nisi etiam Authoritate Civili præditi sint, jus Civibus imperandi nullum concessisse.

Quid autem (inquiet aliquis) si Rex, vel Senatus, aut quicunque summam in Civitate habet Potestatem, credere in *Christum* prohiberet? Respondeo prohibitionem talem frustraneam ideò esse, quia *Credere*, & *non Credere* non sequuntur imperata hominum, qui an credamus necne scire non possunt, nec si scirent, mutare. Fides est donum Dei, quam promissis præmiis aut pœnarum comminatione neque dare neque tollere potest Homo. Si porrò quæratur, Quid si jubeamur à Principe nostro legitimo dicere, quod non *credamus*, obediendumne est? Respondeo, Vocem hominis rem externam esse, neque significare obedientiam proferentis posse, magis quam alius quicunque gestus corporeus; & Christianum hominem in rebus hujusmodi, si corde in *Christum* credat, eandem habere Libertatem, quam concessit *Naamano* Syro Propheta *Elisha*. Conversus erat Deo Israelis in corde suo *Naamanus*; dixitque (2 Reg. 5. 17.) *Non faciet ultro servus tuus holocaustum aut victimam Diis alienis, nisi Domino. Hoc autem solum est, de quo depreceris Dominum pro servo tuo. Quando ingredietur Dominus meus in templum Remmon, ut adoret, & illo innitente super manum meam, si adoravero in templo Remmon, adorante eo in eodem loco, ut ignoscat mihi Dominus servo tuo pro hac re.* Hoc illi Propheta concessit, respondens, *vade in Pace. Naamanus* hic credidit in corde Deum verum; adorando autem videri voluit non credidisse, ne offenderet Regem suum. Quid ergo respondebimus ad verba Servatoris nostri, *Quicunque negat me coram hominibus, Ego negabo illum coram Patre meo, qui est in Cœlis?* Respondebimus, illum qui subditus est, ut erat *Naamanus*, & à Rege suo ad aliquid quodcunque id sit, facere coactus est, ita ut non sponte sua, sed in ordine ad obedientiam Legibus Patriis faciat, factum illius non esse, nec illi imputandum, sed Regis, id est Civitatis factum esse, & Legibus imputandum; neque illum esse, sed Regem suum qui negavit *Christum*. Si quis doctrinam hanc cum Christianitate sincerâ non satis consentire dicat, libenter ab illo doceri velim. Si in Civitate Christiana contingeret habitare Mahometanum aliquem eundem Civem illumque Civitatis illius Rex adorare Deum ritu Christiano in Ecclesia juberet, sub mortis pœna; utrum is, Mahometanum illum in Conscientia, mortem pati obligatum esse diceret, potius quam Legi Patriæ suæ obedire. Si dicat debere mori, privatis Civibus omnibus libertatem concedit, Principibus suis, pro Religione sua privata, sive vera sive falsa, obedientiam Regibus suis legitimis denegare. Si dicat debere adorando obedire, tunc sibi permittit, & jus postulat quod aliis negat; quod est verbis Servatoris nostri contrarium, dicentis, *quicquid vultis ut faciant vobis homines, id facite illis*, & contra

Legem

Legem Naturæ (quæ est Lex Dei æterna & indubitata) *ne facias alteri, quod tibi fieri non vis.*

Quid ergo dicemus de Martyribus illis omnibus, de quibus legimus in Historiis aliisque Legendis? An quod vitas suas sine necessitate projecerunt? Respondebimus, homines qui Religionis causa occisi sunt, distinguendos esse. Eorum enim alii ad prædicandum vocati, & missi fuerant, & Regnum *Christi* palam profiteri, in se receperant. Alii rursus vocati non erant, neque ab iis requirebatur amplius, quam sua cujusque Fides propria. Priores, si mortem passi sunt eo nomine quod huic articulo *Iesum* à morte resuscitatum esse testimonium præbuerunt, Martyres propriè dicti erant. *Martyr* enim *Christi* propriè est ille, qui Resurrectionis *Iesu Christi* testis est; id quod testari nemo potuit, nisi qui versatus cum eo erat in terra, aut post Resurrectionem ejus, illum viderat. Testem enim vidisse oportet quod testatur, alioqui testimonium ejus idoneum non est. Quod autem alii Martyres *Christi* propriè non sint, manifestum est ex verbis Sancti *Petri*, Act. 1.21,22. *Oportet ergò ex his viris, qui nobiscum sunt congregati, in omni tempore quo intravit, & exivit inter nos Dominus Iesus, incipiens à Baptismate Iohannis usque in diem qua assumptus est à nobis, testem resurrectionis ejus nobiscum fieri, unum ex istis.* Ubi perspicuè significatur; qui *Christi* Resurrectionis testis est, eundem oportere *Christum* vidisse, & per consequens, quod resurrexerit certò scisse. Alioqui amplius testari non potest, quam quod ex antecessoribus suis id audierit; neque Martyr est nisi Martyrum, id est Martyr Secundarius.

Qui autem ad unamquamque doctrinam, quam ipse ab Historia vitæ *Christi*, vel ab Actis, aut Epistolis Apostolorum deduxerit; & qui Privati hominis Authoritati confisus Leges Civiles violare ausus fuerit, is ab honore Martyris *Christi* tum Primarii, tum Secundarii longè abest. Vnicus articulus Fidei est, pro quo mori Martyris nomen honorificum meretur. Est autem articulus ille, *Iesum esse Christum*, id est illum qui nos morte suâ redemit, & venturus iterum est & nos in Regno Cœlesti vitam æternam procuraturus est. Pro omni doctrina quæ lucro vel ambitioni inservit Ministrorum, non requiritur ut moriamur; neque Mors est, quæ Martyrem (id est testem) facit, sed Testimonium; neque in verbo *Martyr* amplius continetur, quam in verbo Testis.

Præterea si quis ad Articulum illum prædicandum missus non fuerit, sed consilio suo facit, etsi Testis sit *Christi* primarius, vel Apostolorum, Discipulorum, vel Successorum suorum; non tamen ob eam rem, mortem pati obligatur; quia, nec vocatus, nec missus

fecit; nec, si forte præmium expectatum non acceperit conqueri jure potest. Martyr enim neque primi neque secundi gradus esse potest, nisi ad prædicandum *Christum*, Authoritatem Potestatemque legitimam habeat, ut habent qui ad convertendas gentes Infideles mitti solent. Nam iis qui jam crediderint teste opus non est, sed illis solis qui negant, dubitant, vel non audierunt. Apostolos, Discipulosque suos ad prædicandum Euangelium misit *Christus* ad non credentes, *mitto vos* (inquit) *quasi oves ad lupos*; non dicit quasi ad alias oves.

Videamus jam Ministrorum *Christi* Mandata, ut reperiuntur in Euangelio, an jus aliquod contineant in populum Imperandi.

Legimus primo (Matth. 10.) missos esse Apostolos *ad Oves quæ perierunt domus Israel*; quid autem prædicaturos? Regnum Dei *appropinquat*. Prædicare autem actus Preconis est, Regem aliquem proclamantis. Neque jus Imperandi in quemquam habet Præco. Et (Luc. 10, 2.) Septuaginta Discipuli, ut Operarii, non ut Domini ad messem emissi sunt, & jussi prædicare *appropinquat Regnum Dei*, & (Matth. 20 28.) Discipulos suos, qui inter se de dignitate contendebant, admonet Servator noster, officium eorum Ministeriale esse, sicut ipse venit, non ut sibi Ministraretur, sed ut Ministraret. Itaque Prædicatores Euangelii potestatem Magisterialem non habent, sed Ministerialem tantùm. Et (Matth. 23. 10.) *Ne vocamini*, dicit *Christus*, *Magistri*, *unicus enim vobis est Magister*.

Secundò, in Mandatis eorum est, *docere omnes Nationes*. Docere autem & Prædicare conjuncta sunt. Nam qui Regem prædicant sive proclamant, eodem tempore docent, quo jure Regnum habet. Vt *S. Paulus* fecit apud Iudæos, qui erant in Thessalonica, nempe tribus Sabbatis, cum illis ex Scripturis disseruit explicans illas, & probans ex illis *Christum* mori oportuisse, & resurrexisse, & Iesum esse *Christum*. Sed docere ex veteri Testamento Iesum esse *Christum*, & à mortuis resuscitatum, non est docere illos, qui crederent, docentibus sibi obediendum esse, contra Civitatis suæ Leges, & Mandata Regum, sed admonere eos, ut adventum *Christi*, cum Patientia & Fide & cum obedientia Legibus Civitatis debita, vellent expectare.

Mandatum illis datum est à *Christo* tertium, *Baptizare in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.* Quid autem est Baptizari? In aquam immergi. Sed in aquam in nomine aliquo immergi, quid est? Sensus verborum horum est, immergi fideles, ut signum Regenerationis; & quod qui sic immerguntur fideles se in Civitate Dei Cives

futuros

futuros esse, nempe in Civitate Dei *Patris*, Ecclesiæ fundatoris; Dei *Filii* ejusdem Ecclesiæ Redemptoris; Dei *Spiritus*, Ecclesiæ ejusdem Sanctificatoris. Hoc est Pactum nostrum. Quoniam tamen Regum terrenorum Authoritas ante diem Iudicii deponenda non est (sic enim expressis verbis à *S. Paulo* affirmatur 1 Cor. 15, 22, 23, 24.) *Sicut in Adamo omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur. Vnusquisque autem in suo ordine; primitiæ Christus, deinde ii, qui sunt Christi, qui in adventum ejus crediderunt. Deinde finis, cum tradiderit Regnum Deo & Patri, cum evacuaverit omnem Principatum & Potestatem.* Manifestum est, in Baptismo nostro non constituere nos in nosmetipsos Authoritatem aliam, qua vitæ nostræ actiones externæ regendæ sunt; sed promittimus tantum pro directione nostra in via Salutis æternæ, doctrinam sequi Apostolicam.

Quartò, in Mandatis, Potestatem habent peccata *Remittendi* & *Retinendi*, id est *Ligandi* & *Solvendi*; quæ Potestas dicitur etiam Regni cœlestis *Claves*, cohæretque cum Authoritate Baptizandi. Est enim Baptismus Fidelitatis, illis qui in Regnum Dei recipiendi sunt, Sacramentum. Sicut enim vita æterna per peccati commissionem, amissa erat; ita per peccatorum remissionem recuperanda est. Finis ergo Baptismi est peccatorum Remissio. Itaque *S. Petrus*, illis qui die Pentecostes ab illo conversi erant, quid facerent ad vitam æternam adipiscendam quærentibus respondit, *Pœnitemini, & Baptizamini in nomine Iesu ad Remissionem peccatorum.* Ex eo, quod Baptizare est declarare receptum esse Baptizatum in Regnum Dei, & Baptismum negare, est declarare è Regno Dei exclusionem, sequitur Potestatem Receptionis & Exclusionis datam esse Apostolis & Successoribus suis. Itaque Servator noster postquam in illos spirâsset, addidit (Ioh. 20, 22.) *Accipite Spiritum Sanctum*, & versu proximo: *Quorumcunque peccata remiseritis, remittuntur illis, & quorumcunque peccata retinueritis, retinentur.* Quibus verbis conceditur Authoritas peccata remittendi & retinendi, non simpliciter & absolutè, sicut peccata remittit & retinet, qui cordis humani intima, & pœnitentiæ sinceritatem videt Deus; sed conditionaliter, nempe si verè pœnituerint.

Atque hæc Absolutio illis, qui pœnitentiam Simulant, sine omni Absolventis sententia, irrita est, neque ad salutem omnino valet, sed contra ad peccati Aggravationem. Apostoli ergo & eorum Successores pœnitentiæ notas exteriores tantum sequi debebant; & illis apparentibus, Potestatem non Absolvendi nullam habuerunt; non apparentibus absolvere non potuerunt. Idem etiam dicendum est de Ba-

ptismo: Nam Iudæo aut Græco ad Fidem converso Baptismum negandi, Potestatem, ne Apostoli quidem habuerunt, nec pœnitentem non Baptizandi. Quoniam autem pœnitentiam alterius, an sincera sit necne, homo nemo scire potest, nisi per conjecturam ex notis externis, altera orietur quæstio, notarum externarum pœnitentiæ quis Iudex constitutus est. Quæstionem autem hanc determinat *Christus* ipse dicens Matth. 18, 15, 16, 17,) *Si autem peccaverit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te, & ipsum solum: si te audierit, lucratus eris fratrem tuum; si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum vel duos, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ; si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus.* Constat hinc, Iudicium circa pœnitentiæ sinceritatem, non penes unum hominem, sed penes Ecclesiam fuisse, id est, penes Fidelium congregationem, vel penes illos qui congregationis gesserint Personam. Præter quæstionis hujus Iudicium, etiam Sententiæ pronuntiatio necessaria erat; atque hæc pronuntiatio Sententiæ, Apostoli, vel Pastoris alicujus erat, ut congregationis Prolocutoris; & de illis dici intelligitur à *Christo* vers. 18, *Quodcunque ligaveritis in terra, ligabitur in cœlo; & quodcunque solvetis in terra, solvetur in cælo.* Et (1 Cor. 5. 3, 4, 5,) dicit Sanctus *Paulus*, *Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu, jam judicavi ut præsens, eum qui sic operatus est in nomine Domini nostri Iesu Christi, congregatis vobis & meo spiritu, cum virtute Domini Iesu, tradere hujusmodi hominem Satanæ.* Tradere Satanæ, idem est, quod ex Ecclesia ejicere hominem cujus non essent peccata remissa. Sententiam ergo pronuntiavit *Paulus*, sed postquam causam cognovisset congregatio. Eodem Capite (vers. 11, 12) *Scripsi vobis in Epistola, Ne commisceamini fornicariis: non utique fornicariis hujus mundi, aut avaris, aut rapacibus, aut idolis servientibus: alioquin debueratis de hoc mundo exisse. Sed scripsi vobis non commisceri, si is, qui frater nominatur inter vos est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum ejusmodi nec cibum sumere. Quid enim mihi de iis qui foris sunt judicare? Nonne de iis, qui intus sunt vos judicatis?* Videmus hic Sententiam quidem à *Paulo* pronuntiatam; judicasse autem congregationem. Atque ita quidem res se habuit ante conversionem Regum, & eorum, qui summam habuere in Civitatibus suis Potestatem.

Pars hæc Potestatis Ecclesiasticæ Excommunicatio dicitur & ἀποσυνάγωγον ποιεῖν; & ritus erat etiam à Iudæis usitatus; sed ut videtur, post captivitatem Babylonicam; nam non legimus quenquam ante id tempus doctrinæ causa ejectum esse è Synagoga, neque etiam in

Testa-

Testamento Novo, sed tantummodo pro malis moribus, in Scandalum Ecclesiæ.

Excommunicationis Usus & Effectus, antequam a Potestate Civili vim acceperat, alius non erat, quàm ut Excommunicatus à non Excommunicatis fugiendus esset. Ut pro Ethnico haberetur, qui Christianus nunquam fuerat, non sufficit; cum his enim cibum sumere licuit; cum Christiano non licuit, ut paulo ante ostensum est ex 1. Cor. 5. 9, 10, &c.

Ut autem illos ex Cœtibus suis, aut Synagogis excluderent, Ius, nisi à Domino loci concessum, sive ille Christianus, sive Ethnicus esset, nullum habuere. Ius autem in Civitatis loca omnia, est illius, qui Summam habet in Civitate Potestatem; & propterea, non modo illi, qui Excommunicati erant, sed etiam illi, qui nunquam Baptizati erant, in Synagogas (data à Summo Imperante Potestate) intrare potuerunt; sicut Paulus, ante conversionem suam, ingressus est Synagogam Christianorum in Damasco, ut eos comprehenderet, vinctosque ad Ierusalem, jussu Summi Sacerdotis duceret.

Constat ergò Excommunicationem in homines Christianos, qui à Religione Christiana deficerent, in eo loco ubi Potestas Civilis Ecclesiam aut persequebatur, aut non protegebat, nullam vim habuisse, neque ad damnum, neque ad terrorem; quia huic mundo favorabiliores inde futuri essent; neque in mundo futuro, pejore conditione fore expectabant, quam quia usuri erant illi, qui nunquam crediderant. Imò ad Ecclesiam pertinuit quicquid erat in hoc mundo damni, quæ illum Excommunicando, inimicos contra se irritabat.

Effectum ergò in eos solos habuit Excommunicatio, qui credebant *Iesum Christum* rediturum esse in Gloria, Regnaturumque vivos & mortuos, & è Regno suo, illos qui Excommunicati ab Ecclesia erant, exclusurum. Hoc est, quod metuerunt in Excommunicatione Christiani veri. Dixerat enim Sanctus Paulus, hominem Excommunicatum traditum esse Satanæ. Nam extrà Regnum *Christi*, post diem Iudicii, Regna alia omnia Regnum erant Satanæ. Intelligitur, hinc Excommunicationem, quo tempore Religio Christiana à Potestate Civili nondum protegebatur, in usu fuisse pro Morum tantùm correctione, non Opinionum: genus enim illud punitionis, tale erat, ut sentiri à nemine poterat nisi à Fidelibus, & Servatoris nostri adventum secundum expectantibus. Hi autem cum jam veri Christiani essent, Doctrina nulla ad Salutem, sed sanctitate vitæ solâ indigebant.

Excommunicari potuit Christianus illis temporibus, propter *Injustitiam*

justitiam; ut (Matth. 18.) Si frater tuus te læserit, admone solus illum solum; deinde coram testibus; postremo, dic Ecclesiæ; sin Ecclesiam non audierit, *sit tibi ut Ethnicus, & Publicanus*.

Excommunicari potuit pro dato Scandalo; ut (1 Cor. 5. 11) *Si quis, qui vocatur frater, Fornicarius, vel Avarus, vel Idololatra, vel Ebriosus, vel Oppressor, cum tali cibum simul sumere non oportet*. Sed Excommunicandi illum, qui fundamentum hoc *Iesum esse Christum* firmiter teneret, propter hoc, quod ab Ecclesia in opinione aliqua dissentiret, quæ fundamentum illud non destruebat, neque Scripturis, neque ab Apostolorum exemplis, ulla omnino Authoritas derivari potest. Dicit quidem Sanctus Paulus (Tit. 3. 10,) *hominem Hæreticum post primam & secundam admonitionem rejice*. *Hæreticus* enim is est, qui cum Ecclesiæ membrum sit, doctrinam tamen docet, quam Ecclesia doceri vetuerat; *rejicere* autem, non est hominem Excommunicare, sed desinere illum admonere, & cum illo non amplius disputare. Apostolus idem (2 Tim. 2. 23.) *Stultas & indoctas quæstiones rejicere*. Rejici autem possunt sine Excommunicatione, & Tit. 3. 9. *Stultas quæstiones, & genealogias, & contentiones, & pugnas circa Legem rejice: nam inutiles sunt & vanæ*. Locus autem alius, qui Excommunicationi Fidelium favere videri potest, eorum, qui Fundamentum tenuerunt, propter Opinionem aliquam eorum singularem, fortasse à bona & pia intentione procedentem nullus est. Monita autem illa de vanis & stultis disputationibus fugiendis, Pastoribus (quales erant Timotheus & Titus) solis scripta & eo consilio Scripta erant, ne controversias omnes, etiam parvi momenti definientes, novos cuderent Articulos fidei, neve Conscientias hominum sine necessitate onerarent, eosque ad fugiendam Ecclesiæ communionem provocarent. Sancti *Petrus* & *Paulus*, etsi magna esset inter eos controversia, non tamen alter alterum Excommunicavit.

Ut si quis Excommunicationi obnoxius sit, multa requiruntur; primo, ut sit alicujus Cœtus legitimi membrum, alicujus dico Ecclesiæ Christianæ legitimæ Potestatem cognoscendi causam habentis, propter quam Excommunicandus aliquis sit. Ubi enim non est Communitas, ibi neque esse potest Excommunicatio. Neque ubi cognoscendi causam Potestas non est, neque ferendi sententiam esse potest.

Sequitur hinc, Ecclesiam unam ab alia Excommunicari non posse. Siquidem enim Excommunicandi se mutuò Potestatem æqualem habeant, non Disciplina Excommunicatio est, sed Schisma. Sin Ecclesia una alteri subordinata sit; unica tantum sunt

Eccle-

Ecclesia, & qui Excommunicantur, homines privati sunt, sed non Ecclesia.

Quoniam autem Excommunicationis sententia admonitionem continet congressum & convictum cum Excommunicato fugiendi; si is, qui Summam habet in Civitate Potestatem Excommunicatus fuerit, Sententia invalida est. Cives enim adesse summo Imperanti, quoties jusserit, Lege Naturæ obligantur; neque illum à loco quocunque dominii sui, sive prophano, sive sacro prohibere jure possunt; neque exire ex ejus dominio, Civium quisquam, nisi illo permittente debet; multo minus cum illo (si ad tantum honorem evocentur) cibum una capere recusare. Quod autem ad Reges aliosque Summam habentes Potestatem attinet; cum non sint ejusdem Ecclesiæ, nec ejusdem Civitatis partes, non opus est sententia Excommunicationis, ut alter alterius congressum vitet: ipsa enim Civitatis Institutio, sicut homines privatos in una Communitate conjungit; ita Communitates ipsas alteram ab altera disjungit. Neque in Civem Christianum, si Legibus Civitatis suæ obediat vim ullam habet. Nam si credat *Iesum esse Christum*, *Spiritum habet Dei*, 1 Ioh. 4, 1. *Et Deus in illo habitat*, *& ille in Deo*, 1 Ioh. 4, 15. Sed is, *qui Spiritum habet Dei*, is *qui in Deo habitat*, is *in quo habitat Deus* nihil pati potest mali, ab Excommunicationibus hominum. Quicunque ergo credit *Iesum esse Christum*, damnum ab Excommunicatione nullum habet. Qui vero articulum illum non credit, non est Christianus.

Si quis Patrem, vel Matrem habeat Excommunicatum, à congressu & convictu cum illo vel illa prohiberi non potest. Esset enim hujusmodi prohibitio sæpenumero, prohibitio ne Cibum omnino sumeret, ut qui à parentibus plerumque alitur; eadem esset prohibitio Parentibus, & dominis suis obediendi; quod est contra Præceptum Apostolorum.

Summatim, Excommunicationis Potestas extendi ulterius non potest, quam ad Finem in Apostolorum & Pastorum à *Christo* acceptis Mandatis definitum. Regere autem Imperando & cogendo in mandatis non est, sed docendo, & in via ad salutem in mundo futuro, conducendo. Et sicut in Scientia qualibet, Magister Discipulum suum regulas ejus negligentem deserere quidem potest, Injustitiæ autem accusare non potest; ut qui nunquam Magistro obedire teneretur: ita Doctrinæ Christianæ Doctor, Discipulum suum, qui vitam agere Christiano homine indignam perstiterit, relinquere quidem potest, sed accusare non potest. Doctori enim, qui de contumacia Discipuli sui conquereretur, responderi posset, sicut *Samueli* in querela simili respondit Deus, *non te rejecerunt*, *sed me*. Excommunicatio ergo si careat Po-

testate Civili, ut revera caret, quoties unus Princeps alterum excommunicat, inutilis est; neque igitur metuenda. Vocabulum illud, *Fulmen Excommunicationis* ab alicujus Episcopi Romani imaginatione falsâ profectum est, qui Regum Regem se esse putans, Poëtas Ethnicorum, qui Iovi Fulmen attribuerunt, imitatus est. Imaginatio autem illa ex duplici errore nata est; altero, quod Regnum *Christi* hujus mundi fuisse putaverint, contra ipsa *Christi* verba, *Regnum meum non est ex hoc mundo*; altero, quod ipse Episcopus Romanus Vicarius *Christi* sit non modo in Subditis suis Romanis, sed etiam in omnibus Christianis cæteris; quæ Opinio nec in Scripturis fundata, neque vera est, ut suo loco ostendetur.

Ut veniamus ad Scripturarum interpretem, Legimus, S. *Paulum*, cum esset *Thessalonicæ*, Iudæorum Synagogam, quæ ibi erat adiisse, & (Act. 17, 2, 3.) *more suo introivit*, *& per tria Sabbata disputavit cum illis ex Scripturis*, *aperiens & proponens*, *quod Christum oportebat pati*, *& ex mortuis resurgere*, *& quod hic Iesus; quem ego vobis prædico, est Christus* Scripturæ quas citabat, erant Iudæorum, nempe Testamentum vetus. Illi ad quos probaturus erat *Iesum esse Christum & à mortuis resuscitatum*, Iudæi quoque erant, & Scripturas illas Verbum Dei esse crediderunt, & (vers. 4.) aliqui eorum crediderunt, alii non crediderunt. Caussa ergò, cum Scripturis omnes pariter crediderint, Paulo tamen pariter non crediderint, quænam erat, nisi quod de Interpretatione Scripturarum dissenserint; & alius Interpretationem approbaverit S. *Pauli*, alius sibimet ipsi illas interpretatus fuerit? Quare autem hoc? Quia scilicet ad eos accessit S. *Paulus* sine omni mandato Civitatis, ut qui non ad Imperandum, sed ad persuadendum venisset; & quia persuadere voluit, necesse illi erat, vel per Miracula id facere, ut *Moses* Israelitis in Ægypto, ut Authoritatem suam ostenderet, per opera Divina, vel per disputationem in Synagoga, ex Scripturis quas receperant, ut veritas Doctrinæ suæ per Verbum Divinum apparere posset. Quicunque autem à Principiis scriptis ratiocinatur, interpretem Principiorum illum facit, quem alloquitur. Siquidem autem eorum, quæ citavit S. *Paulus* ex Scriptura Sacra, Iudæi Thessalonicenses Iudices non erant, quis erat alius? Si S. *Paulus*, quid opus erat, quicquam citare? Dixisse suffecisset, ita est scriptum in Lege vestra, cujus ego Interpres sum; à *Christo* missus. Manifestum ergò est Interpretem Scripturarum, in cujus Interpretatione Iudæi Thessalonicenses acquiescere obligabantur, fuisse nullum: credere vel non credere unicuique prout quæ dicta erant, probata vel non probata videbantur, licitum erat. Etiam univer-

universaliter verum est, illum qui probare aliquid promittit, probationis Iudicem illum facit, quem alloquitur.

Ad conversionem Ethnicorum, tum Iudæos tum Scripta eorum omnia contemnentium, ex Scripturis Sacris disputare, frustra fuisset. Apostoli ergo Idololatriam eorum rationibus à natura sumptis aggressi sunt; deinde confutata illorum Religione falsa, ad Fidem *Christi* adducere illos conati sunt per testimonium Vitæ & Resurrectionis *Christi* præbitum. De Authoritate ergò Scripturas interpretandi, nulla hic controversia esse potuit, propterea, quod cum Infideles essent, Scripturæ nullius interpretationem sequi obligarentur, præter Legum suarum Civilium interpretationem, Lege Civitatis comprobatam.

Videamus jam Conversionem ipsam an, ab ea obligari aliquis potuit. Convertebantur enim ad nullam aliam rem, quam ad Fidem habendam Doctrinæ, quam Apostoli prædicaverant. Apostoli autem nihil prædicaverant, nisi quod *Iesus erat Christus*, id est Rex à quo salvandi essent, & qui super eos in mundo futuro regnaturus esset; & per consequens, quod non mortuus esset, sed à mortuis resuscitatus, quodque rediturus esset ad mundum judicandum, & cuique secundum opera ejus tributurus. Nemo eorum Scripturæ Sacræ interpretem se aut alium Apostolum talem esse prædicavit, ut omnes, qui Christiani esse voluere interpretationi ejus obligarentur acquiescere. Nam Leges interpretari illorum est, qui actu regnant; id quod Apostoli non fecerunt. *Precabantur* tunc illi, & ab illis Pastores omnes, *Adveniat Regnum tuum*, Ethnicosque à se Conversos Principibus suis hortabantur obedire. Testamentum novum nondum totum publicatum erat. Euangelista quisque Euangelium suum interpretatus est, & unusquisque Apostolus suam Epistolam. De Testamento autem veteri dicit *Christus* ad Iudæos (Ioh. 5. 39.) *Scrutamini Scripturas: nam in illis expectatis Vitam æternam: illæ autem de me testantur.* Quorsum hoc, nisi quod Scripturarum illarum interpretes esse voluit ipsos?

Ad omnem, quæ oriebatur difficultatem, Apostoli & Presbyteri solebant convenire, & quidem quid prædicarent, & docerent, & quomodo ad populum Scripturas interpretarentur, determinârunt; libertatem autem illas legendi, & interpretandi sibi, nemini ademerunt. Apostoli Ecclesiis Epistolas, aliasque scripta miserunt instructionis causa; id quod frustra fuisset, nisi illa interpretari permissum illis esset. Sicut autem permissum hoc erat tempore Apostolorum, ita permittendum est, quamdiu non sint Reges Doctores, vel Do-

ctores Reges, qui Interpretationem, aut interpretem Legibus constituant.

Scriptura aliqua duobus modis *Canonica* dici potest; *Canon* enim Regula est, & Regula Præceptum, quo in actione quacunque aliquis regitur. Quæ Præcepta etsi data sint à Magistrò Discipulo suo vel à Consiliario ad Consulentem, absque potestate cogendi ut observentur, *Canones* tamen sunt, quia Regulæ. Sed quando ab eo data sunt, cui is, qui illas accipit tenetur obedire, tunc non modo *Canones* sunt, sed etiam Leges. Quæstio ergò est hoc loco de Potestate faciendi, ut Scripturæ Leges sint, cujus est.

Pars illa Scripturæ Sacræ, quæ prima Lex facta est, est Decalogus. Ante tempus illud, Lex Dei Scripta nulla erat; nondum enim populum suum ullum peculiarem sibi elegerat, nec aliam hominibus dederat Legem præter Leges Naturales. Decalogi autem duæ erant tabulæ, quarum prima jus Regium continet; nempe primò, ne populus adoraret aut serviret Diis Gentium, his verbis, *non habebis Deos alienos coram me.* Quibus verbis prohibentur obedire vel honorem dare Regi vel Rectori alii, quàm illi qui per Mosem ad eos locutus est. Secundò, *ne Imaginem ejus facerent*, id est ne sibi Personam sui repræsentativam facerent juxta Phantasias suas; sed ut Mosi obedirent. Tertiò, *ne sumerent nomen Dei in vanum*, id est, ne de Rege suo temerè loquerentur, neque jus regnandi aut ea, quæ à Mose imperarentur, disputarent. Quartò, unoquoque die septimo à laboribus suis jubentur requiescere, diemque illum in Deo publicè honorando collocare. Tabula secunda Officia continet Civium in concives; ut honora parentes; ne occidas: non mœchabere: non furabere: Iudicium falso testimonio non corrumpes: denique injuriam quamcunque proximo faciendi ne corde quidem consilium sumes. Quæritur jam, quis fuit, qui Tabulis hisce vim dedit obligatoriam. Dubium non est, quin Leges factæ fuerint ab ipso Deo. Quoniam autem Lege obligari potest nemo, qui nescit an à Rege lata sit necne: quomodo obligari potuit populus Israeliticus ad præstandam omnibus Legibus *Mosaicis* obedientiam, qui ne ad Montem Sinai accederent, & quid *Mosi* Deus locutus est audire prohibiti fuerant? Ad quod respondeo Legum illarum aliquas, nempe, Tabulam secundam Leges naturales divinas, æternas esse & per se obligare. De Tabula prima, difficilis fortasse fuisset responsio, nisi populus seipsos ad obediendum Mosi obligâsset, his verbis (Exod. 20. 19.) *Loquere tu nobis & audiemus: sed ne loquatur nobis Deus, ne moriamur.* Potestas ergo per quam Decalogus factus est in Legem Civitati Israeliticæ, erat penes *Mosem*, & post illum, penes Sacerdo-

Sacerdotem summum, qui erat Civitatis Summus Imperans. Hactenus ergo Scripturæ Sacræ Canonizatio ad eum pertinuit, qui Summam in Civitate Potestatem habuit Civilem.

Etiam Leges Iudiciales, id est Leges Magistratibus Israelis à Deo præscriptæ de Administratione Iustitiæ ferendisque inter litigantes Sententiis: item Lex Levitica, id est Regulæ à Deo præscriptæ de Ritibus & Ceremoniis cultus divini, traditæ omnes fuerunt à *Mose* solo: ideoque Leges erant, quia obedientiam Mosi promiserant Summam habenti Potestatem Civilem.

Postquam venerint Israelitæ in Campestria Moabitarum è Regione Iericuntis, intraturi jam in Terram Promissam, Legibus prioribus addidit etiam alias *Moses*, quæ vocantur Deuteronomium, id est Leges Secundæ quæ (Deut. 29. 1.) vocantur *verba Pacti quod facere Dominus jussit Mosem cum Filiis Israelis, præter Pactum, quod fecerat cum illis in Horeb.* Cum enim priores illas Leges, sub initium Libri Deuteronomii explicâsset, alias illas quæ incipiunt Cap. 12. desinuntque Cap. 26. superaddidit Moses. Atque hæc est Lex illa, quam populus lapidibus in transitu Iordanis insculpere jussus erat: hæc eadem ab ipso Mose in volumine scripta Sacerdotibus, & Senioribus Israelis tradita erat, collocanda in Arcæ latere: hac eadem erat cujus exempla apud se habere jubebantur Reges Israelis: hæc denique est, quæ postquam diu perdita fuisset, reperta tandem in Templo erat, Regnante Iosia, cujus Authoritate pro Lege Dei denuò recepta est. Sed tum *Moses* à quo scripta est, & *Iosias* à quo recuperata est, ambo Summam habuere Potestatem Civilem. Hactenus ergo Ius Scripturas Canonizandi penes eos erat qui Summam Potestatem Civilem habuerunt.

Præter hunc, nullum alium habuere Librum Legis, ante reditum populi è Captivitate. Prophetæ enim (paucis exceptis) in Captivitate ipsâ vixerunt; adeoque procul aberat, ut Prophetiæ eorum pro Legibus haberentur, ut etiam ipsi vexarentur, & ad supplicium, partim à falsis prophetis, partim à Regibus quærerentur. Etiam Liber Legis hic, qui receptus pro Lege Dei & confirmatus fuerat à *Iosiah*, una cum Divinorum operum Historia tota, tempore Captivitatis, cum caperetur Ierusalem, perditus erat, ut constat 2 Esdr. 14. 21. *Lex tua arsa est; nemo est, qui cognoscit opera, quæ fecisti, neque opera quæ facturus es.* Ante Captivitatem, à tempore, in quo Liber Legis amissus est, (quod tempus in Scripturis Sacris non signatur, sed videtur fuisse tempore *Rehoboami*, quando *Shishac* Rex Ægypti Templum spoliavit.) usque ad tempus *Iosiæ*, quando recuperatus erat, nullum habuere Iudæi Verbum Dei scriptum, sed

ſuo arbitrio regnaverunt Reges vel conſilio eorum, quos habuere pro Prophetis.

Scriptura ergo Veteris Teſtamenti quam habemus hodie, Canonica Iudæis non erat; neque Lex antequam renovâſſent Pactum ſub *Eſdra*, poſt quàm à Captivitate rediiſſent in Iudæam; ab eo autem tempore, pro Lege Iudæorum ſemper habita eſt; etiam converſa in linguam Græcam à Septuaginta Senioribus Iudææ, repoſita eſt in Bibliotheca Alexandrina. Erat autem Eſdras Sacerdos Summus, & proinde is, qui Summam in Iudæis habuit Poteſtatem Civilem. Itaque Scripturæ nunquam hactenus Leges factæ erant, niſi à Summo Civitatis Imperante. De Teſtamento Novo ſatis apparet ex antiquis Patribus qui fuerunt ante tempora Imperatoris *Conſtantini Magni*, quod à Chriſtianis omnibus pro dictamine Spiritus Sancti, & proinde pro Regula fidei receptum erat; tanta erat illis Doctorum ſuorum reverentia. Dubium ergo non eſt, quin ea, quæ Eccleſiis quas condiderant, ſcripſerat Sanctus Paulus, aliuſve Apoſtolus vel Diſcipulus Chriſti, ab illis Eccleſiis, hominibuſque quos ad Chriſtianiſmum ipſi converterant, pro vera Doctrina Chriſtiana recepta fuerint. Veruntamen eo tempore, quando, non Poteſtas & Authoritas Doctoris, ſed audientium Fides fecit, ut reciperentur, manifeſtum eſt, novum Teſtamentum Legem factum eſſe, non ab ipſis Apoſtolis, ſed Scripturam illam Legem ſibi ipſi factam eſſe ab unoquoque Proſelytarum.

Sed non quæritur hoc loco, quid Chriſtianus Legem vel Canonem ſibimet ipſi fecerit (qui eodem jure, quo fecerit, rejicere etiam potuit) ſed quid ita ipſi Lex facta ſit, ut illam tranſgredi ſine Injuſtitia non potuerit Teſtamentum novum ante *Conſtantinum Magnum* hoc ſenſu, nemini potuit eſſe Lex; repugnat enim naturæ Legis. Lex enim (ut ſupra ſæpe dictum eſt) Mandatum eſt illius ſive Hominis, ſive Cœtus, qui Summam habet in Civitate Authoritatem, Legumque ferendarum Ius, transgreſſorumque puniendorum ſolus habet. Quando ergo alius quicunque præter illum Regulas vivendi Civibus præſcribit, Regulæ illæ Leges non ſunt, ſed Conſilium, quale ſive bonum ſive Malum, is cui Conſilium datur, obſervare vel negligere poteſt abſque Injuſtitia, & ſiquidem Legibus jam conſtitutis contrarium ſit, ſive bonum, ſive malum ſit, obſervare ſine Injuſtitia non poteſt: obſervare inquam in actionibus & ſermonibus ſine Injuſtitia non poteſt, etſi Doctoribus privatis credere, & ut doctrina eorum Legibus permiſſa eſſet, ſine peccato optare poteſt. Fides enim interna per naturam ſuam inviſibilis eſt, ideoque ab omni Iuriſdictione humana exempta.

empta. Quoniam ergò Servator noster Regnum suum in hoc mundo esse negavit, & non ad judicandum, sed ad salvandum mundum venisse se affirmavit, non aliis Legibus nos subjecit, quàm Legibus Civitatis, nempe Iudæos quidem Legibus *Mosaicis* (ad quas non evertendas, sed ad implendas venisse se dicit Matth. 5.) Gentes autem alias Civitatum suarum Legibus Civilibus: & genus humanum universum Legibus Naturalibus. Manifestum ergo est, *Christum* & Apostolos ejus, nullam novam Legem, quæ nos in hoc mundo obligaret, sed novam tantùm Doctrinam attulisse, qua ad mundum venturum præpararemur: & proinde Testamentum novum, in quo Doctrina illa continetur, quamdiu non essent Principes & Legislatores, qui observationem ejus imperarent, non erat Lex, sed ad perducendos homines ad salutem, Consilium tutum, quod unusquisque accipere, vel rejicere suo periculo potuit sine Injustitia.

Porrò, Servator noster Apostolis & Discipulis mandatum dedit, ut prædicarent Regnum Dei appropinquare; ut nationes omnes docerent, & credentes Baptizarent; ut ubi non reciperentur, pulverem ejus Civitatis pedibus suis excuterent; sed non, ut ignem ex cœlo ad destructionem eorum postularent; neque ut eos ad Fidem *Christi* gladio cogerent. Nihil hic est Imperii, sed Consilii tantùm. Emisit illos *Christus* sicut Oves ad Lupos, non ut Reges ad subditos. Non habuerunt in Mandatis, ut Leges ferrent, sed ut Legibus obedirent latis, & obedientiam alios docerent. Non potuere ergò Apostoli ipsi facere, ut Doctrina eorum vim haberet Legum, sine voluntate eorum, qui in Civitatibus suis summam habuere Potestatem. Testamentum ergo Novum in iis locis tantùm Lex est, in quibus ita à summa Potestate Civili facta est. In illis autem Reges ipsi eidem Legi se submittunt, non autem Doctori, vel Apostolo à quo conversi erant, sed ipsi Deo, & Filio suo Iesu Christo, immediatè.

Id quod Testamentum Novum, quo tempore Ecclesia à potestate Civili non protegebatur, Legem videri fecit, erant decreta in suis ipsorum Synodis facta. Legimus enim (Act. 15.28.) Concilii titulum, *Visum est Spiritui Sancto & nobis, non imponere vobis onus majus quam necessaria hæc, &c.* quo Titulo Potestas aliqua videtur significari, in illos qui Fidem amplexi erant imponendi onera, id est, ut aliquibus videri potest, obligandi; unde inferunt illius Concilii acta fuisse Leges. Leges tamen non magis sunt, quam præcepta hæc, *pænitemini*; *Baptizamini*; *custodite Mandata*; *credite Euangelium*; *venite ad me*; *vende omnia, quæ habes, & da Pauperibus*; & *sequere me*; quæ Imperia non sunt, sed hominum ad Christianismum invitationes, sicut illa Isaiæ 55.1.

Vnusquis-

Unusquisque qui sitit, venite ad aquas; venite & emite vinum & lac sine pecunia. Apostoli enim Potestatem majorem non habuêre, quam ipse *Christus*, nempe invitandi homines ad Regnum Dei, quod non *præsens*, sed futurum esse prædicaverunt ipsi; qui autem Regnum non habent Præsens, Leges ferre non possunt. Præterea si Conciliorum tunc temporis actæ fuissent Leges, obedientiam illis negare peccatum fuisset. Eos autem, qui Doctrinam *Christi* recipere noluerunt, eo nomine peccavisse nusquam legimus, sed hoc tantum, in peccatis suis mortuos fuisse i.e. peccata eorum contra Leges quibus obedire debuerunt, remissa non fuisse, nimirum peccata eorum contra Leges Naturæ & contra Leges Civiles suæ cujusque Civitatis retenta fuisse. Constat ergo Onera quæ in Fideles imposuisse dicuntur Apostoli, non fuisse Leges, sed illis, qui Salutem quæsiverunt, propositæ conditiones, quas accipere vel rejicere suo quisque periculo, sine peccato novo potuit, quanquam non sine periculo exclusionis propter peccata eorum præterita, è Regno Dei. Itaque de Infidelibus dicit Sanctus *Iohannes*, non quod ira Dei *veniet* super eos, sed quod *ira Dei manet super eos*, nec quod *damnabuntur*, sed quod jam *condemnati sunt.* Neque intelligi potest Fidei fructum esse *peccatorum Remissionem*, nisi simul intelligatur damnum ab Infidelitate esse *peccatorum Retentionem.*

Quorsum autem (quæret forte aliquis) Apostoli aliique Ecclesiæ Pastores convenerunt, determinandi causa quæ Doctrina tum Fidei tum Morum doceretur, si decreta eorum observare teneretur nemo? Ad quod responderi potest, Apostolos, Presbyterosque præsentes in Concilio, eo ipso quod præsentes esse voluerunt, Doctrinam illam, quæ doceri decernebatur docere obligatos fuisse, quatenus nulla Lege Civili ad contrarium tenerentur. Neque enim eo fine convenerunt, ut quid reciperetur, sed ut quid doceretur deliberarent. Nam quid reciperetur, nisi Potestatem habuissent Legislativam, determinare non potuerunt. Verbum quidem Dei pro Lege habere obligantur homines universi; ut autem pro verbo Dei reciperent, quicquid in Dei nomine ab homine mortali pronuntiaretur, aut quod Legibus Civilibus quas custodiendas esse Deus jussit, contrarium docere obligati non erant.

Quoniam autem conciliorum Apostolorum Acta non erant Leges, multominus pro Legibus habenda sunt Conciliorum eorum Pastorum Acta, quæ postea sine Authoritate Civili habita fuerunt. Constat ergo Scripturas Sacras, etsi Doctrinæ Christianæ Regulæ erant perfectissimæ, Leges tamen fieri non potuisse, sine consensu Regum aliorumque summam habentium Potestatem Civilem.

In quo

In quo primùm Concilio Scripturæ Sacræ factæ erant Canonicæ, non constat. Nam Canonum Apostolicorum Collectio quæ *Clementi* attribuitur Episcopo Romano post S. *Petrum* primo, etiam nunc disputatur: & quanquam Libri Canonici ibi numerantur; verba tamen hæc, *Sint vobis omnibus Clericis & Laicis libri venerandi*, &c. distinctionem habent Clericorum & Laicorum, quæ tam propè ad tempora Apostolorum usurpata non videtur. Itaque Concilium, quod Scripturas Canonicas primùm fecit, Laodicense erat quod Can. 59. Librorum aliorum Lectionem in Ecclesiis prohibet. Atque hæc de Canone Scripturarum dicta sufficiant.

Officiorum Ecclesiasticorum, tempore Apostolorum alia erant Magisterialia, alia ministerialia. Magisteriale munus erat Euangelium Infidelibus prædicare; Sacramenta & omnem cultum divinum administrare; & Regulas fidei & Morum eos docere, quos ad Fidem converterent. Ministeriale munus erat Diaconorum, id est, eorum, qui Ecclesiæ secularia administrabant, quo tempore Christiani à contributionibus Fidelium voluntariis, in commune collatis alebantur. Inter Munera Magisterialia, primum & maximum erat Apostolatus; Apostoli autem primo duodecem erant, omnes ab ipso *Christo* electi & constituti; quorum officium erat, non solum Prædicare, Docere, & Baptizare, sed etiam resurrectionem Christi (quanquam periculo vitæ) attestari. Testimonium autem hoc Apostolatus nota specifica essentialisque erat. Itaque quando in locum Iudæ Iscariotæ Apostolus elgendus erat, præfatus est Petrus (Act 1.21,22.) *Oportet ergo eorum virorum qui nobiscum erant per omne tempus in quo introivit ad nos & exivit Dominus Jesus, à Baptismo Iohannis, usque ad diem in quo assumptus est, aliquem constitui Resurrectionis ejus, nobiscum Testem.* Necessarium ergo Apostolo erat, ut *Christi* Resurrectionem testaretur.

Eorum, qui Apostoli constituti ab ipso *Christo* non erant, fuit *Matthias*. Electus fuit sic: convenerunt in Ierusalem (Act 1.15.) circiter 120. Christiani; atque hi constituerunt duos, *Iosephum* & *Matthiam* electionemque Sortibus permiserunt, & sic Apostolatum Sortitus *Matthias*, inter Apostolos numeratus est. Ex quo constat, electionem Apostoli penes Ecclesiam fuisse, non autem penes *Petrum* neque Apostolos undecim reliquos.

Post hunc Electi sunt in Apostolos, *Paulus* & *Barnabas*, de quorum electione legitur Act. 13.1,2,3: *Erant autem Antiochiæ in Ecclesia, Prophetæ & Doctores, Barnabas & Simeon cognominatus Niger, & Lucius à Cyrene, & Manaen & Saulus. Precantibus autem illis Dominum, & jejunantibus, dixit Spiritus Sanctus, Separate mihi Barnabam & Saulum ad opus ad*

quod vocavi illos. Cumque jejunâssent, & precati essent, & manus illis imposuissent, dimiserunt illos. Ex quo manifestum est, quanquam à Spiritu Sancto electi erant, vocatos tamen eos fuisse ab Ecclesia Antiochena. Munus autem ad quod vocati erant, fuisse Apostolatum, manifestum est ex eo quod (Act. 14.14) vocati sunt ambo Apostoli. Et quod in virtute hujus vocationis fuit, quod Apostoli erant, Sanctus *Paulus* manifestè indicat (Rom. 1. 1.) Apostolum se *separatum* vocans, ad Euangelium Dei, alludensque ad verba Spiritus Sancti dicentis, *Separate mihi Barnabam & Saulum, &c.* Quoniam autem Apostolo opus erat, testem esse Resurrectionis *Christi*, quæret fortasse aliquis, quomodo testari id potuit S. *Paulus*, qui cum Servatore nostro ante mortem ejus, nunquam conversatus erat. Cui facile respondetur, *Christum* ipsum *Paulo* apparuisse è cœlo, postquam assumptus esset, illumque elegisse, ut nomen ejus ad Gentes portaret, & ad Reges, & ad Filios Israelis. Cum ergò Dominum vidisset resuscitatum, Resurrectionis testis erat non inidoneus. *Barnabas* autem fuerat *Christi* Discipulus.

Episcopus (*Inspector*) erat is qui cuicunque negotio erat Præpositus speciatim autem Pastor sive Custos ovium; & inde Metaphoricè vox illa usurpata est, ad significandum Regem, aliumve Rectorem populi, sive ille Legibus, sive Doctrina regeret. Qui Apostolus erat, Episcopus erat; itaque Apostolatus Iudæ (Act. 1.20.) vocatus est *Episcopatus*. Etiam post constitutionem Presbyterorum, hi quoque Episcopi vocabuntur. Presbyter (quod nomen non solum ætatis sed etiam officii erat) erat Timotheus, idemque Episcopus. Et S. *Iohannes*, qui non modo Episcopus, sed etiam Apostolus erat, Presbyterum se appellat. Constat ergo nomina illa *Episcopi*, *Pastoris*, *Presbyteri*, *Doctoris*, nomina fuisse tempore Apostolorum, Officii ejusdem. Nam eo tempore non Imperio, sed Doctrina, & suasione Ecclesiam gubernabant. Regnum Dei futurum tunc erat in alio mundo; adeò ut cogere neminem Pastores potuere; quia nondum Civitas ulla Fidem Christianam amplexa esset.

Præter Apostolos, Pastores, Episcopos, Presbyteros, & Doctores, Magisterii nomen nullum erat. Nomina *Euangelista* & *Propheta*, non officiorum Nomen sed Gratiarum erat, quibus Discipuli *Christi* Ecclesiis erant utiles: ut Euangelistæ, scribendo Servatoris nostris vitam & actiones, quales erant S. *Mattheus* & *Iohannes* Apostoli, & S. *Marcus* & *Lucas*, Discipuli, & ut aliqui putaverunt *Thomas* & *Barnabas*, quorum Libri in Canonem recepti non sunt. Etiam in Ecclesiis eo tempore, Prophetæ erant, quibus Testamentum vetus interpretandi & quandoque prophetandi gratiam Deus dederat. Neque enim dona hæc, neque donum

num linguarum, neq; ejiciendi Demonia, neque morbos sanandi, sed vocatio tantum, & Electio Doctorem, aut Magistrum in Ecclesia faciebat.

Sicut ab Ecclesia constituebantur Apostoli, *Matthias*, *Paulus* & *Barnabas*, nempe *Matthias* ab Ecclesia Ierosolymitana, & *Paulus* cum *Barnaba* ab Ecclesia Antiochena; ita etiam in aliis Civitatibus, Presbyteri & Pastores ab Ecclesiis, quæ erant in Civitatibus illis, eligebantur. Legimus (Act. 14, 23.) *Paulum* & *Barnabam* Presbyteros in Ecclesiis ordinâsse, id quod accipi fortè ita potest, ac si Presbyteris Authoritatem dedissent ipsi: Intuentibus autem textum Græcum aliter videbitur. Nam electio eorum fiebat per Χειροτόνησιν, id est, per manuum elevationem; qui modus etiam tunc in eligendo Magistratus Civiles, in omnibus ferè Civitatibus eo tempore in usu erat. Presbyteros ergo suos unaquæque eligebat Ecclesia. Apostoli conventus Christianorum convocabant in illis præsidebant, suffragia colligebant, Electum pronuntiabant, & benedicebant, vel (ut nunc loquuntur) Consecrabant, sed non eligebant. Quoniam ergo in omnibus Ecclesiis Pastores hoc modo eligebantur, ubi legimus (Tit. 1, 5.) Apostolos constituisse Pastores aliquos, idem significat *constituisse* quod Χειροτονῆσαι, vel eligere, per suffragia manibus elevatis data, vel Fabis, vel Lapillis in urnam conjectis. In urbibus autem, ubi modus Electionum alius numquam visus fuerat Electionem aliusmodi Cives omnes sive Ethnici sive Christiani, admirati essent. Neque temporibus sequentibus Episcopi ipsi aliter electi erant, quam ab Ecclesiis singularum Vrbium, donec de Electionibus cœptum est pugnari.

Confirmatur idem à diuturnâ in Episcopis ipsius Romæ eligendis consuetudine. Nam si in ullâ Civitate Episcopus in aliam sedem migraturus, vel moriturus Successorem suum constituendi jus habuisset, multo magis Episcopus Romanus illud jus habuisset: Successorem tamen suum Episcopus Romanus nunquam elegit, sed Civitatis Romanæ Christiani; ut manifestum est ex Seditione ortâ in electione *Damasi* præ *Vrsino*, quæ tanta erat, ut Præfectus Vrbis, cum Pacem inter illos conservare conatus frustra esset, exire è Civitate coactus est, occisis in illa Seditione plusquam centum hominibus, in Ecclesia ipsa. Et postea, quanquam Episcopi Romani eligerentur, primo, à Clero Romano, deinde à Cardinalibus, ab Antecessoribus tamen Episcopis nunquam electi erant. Quoniam ergo Successores suos, Pontifices Romani eligere non potuerunt, multo minùs potuere Successores aliorum Episcoporum constituere, sine Authoritate ab illo derivata, qui in Ecclesiam jus habuit Imperandi, id est sine Authoritate Civili.

Minister (Græcè Διάκονος) illum significat, qui res agit hominis alterius; differt autem à Servo, in hoc quod servi imperata Dominorum facere obligantur ipsa servitutis conditione; Ministri autem eo solo obligantur, quod susceperint, neque aliud facere quam quod susceperunt, obligantur. Itaque & illi qui Verbum Dei prædicant, & illi qui Ecclesiæ secularia administrant, ambo Ministri sunt, sed diversarum personarum Ministri. Pastores enim qui vocantur (Act. 6, 4.) *Ministri Verbi*, *Christi* Ministri sunt, cujus Verbum prædicant: sed Diaconus Minister est Ecclesiæ, & Ministerium ejus (Act. 6, 2.) est *ministrare mensis*. Itaque de Pastore suo nemo, neque Ecclesia ipsa, dicere potuit, quod Minister suus esset; sed de Diacono tantùm qui ministrare mensis, vel Christianis (cum viverent, in unaquaque Civitate; de re communi) alimenta distribueret, vel Domus Dominicæ, vel Ecclesiæ possessionum curam susciperet; hunc Ecclesia Ministrum appellare suum rectè potuit.

Diaconi tamen Euangelium prædicare, & doctrinam Christianam propugnare unusquisque secundum gratiam, quàm à Deo acceperat, non omisit, ut *S. Stephanus*; neque Baptizare, ut *Philippus*. *Philippus* enim ille qui (Act. 8, 5.) Euangelium prædicavit in Samaria, idemque Eunuchum baptizavit, non erat *Philippus* Apostolus, sed *Philippus* Diaconus. Quando enim *Philippus* prædicabat Samariæ, Apostoli Hierosolymis erant; *qui cum audissent Samariam recepisse Verbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Iohannem*, ut manus imponerent illis, qui à *Philippo* Baptizati fuerant, & sic acciperent Spiritum Sanctum. Necessarium enim erat ad Spiritus Sancti receptionem, ut Baptismus administraretur, vel confirmaretur per Ministrum Verbi, non per Ministrum Ecclesiæ. Baptismus enim Pastoris, temporibus illis in illos, qui verè crediderunt Spiritus Sancti dona conferebat; quæ dona (Marc. 16, 17.) erant; *Per nomen meum Dæmonia ejicient; linguis loquentur novis; serpentes tollent; & si quid lethale biberint, nequaquam nocebit eis; ægrotis manus imponent, & bene se habebunt*. Hæc conferre *Philippus* non potuit, sed potuere Apostoli, & reipsa (ut ex hoc loco apparet) verè credentibus contulerunt; id quod Pastores hodierni non faciunt.

Eligebantur ab Ecclesia etiam, non ab Apostolo Diaconi, ut patet Act. 6, ubi legimus duodecem Apostolos Discipulos convocasse jam multiplicatos, & dixisse illis, *non est æquum nos derelicto verbo Dei Ministrare mensis. Deligite ergò, ô fratres, ex vobis viros septem, testimonio ornatos, plenos Spiritu Sancto & Sapientia, quos huic usui præficiamus*. Unde manifestum est, etsi declarati essent ab Apostolis,

Cœtus

Cœtus tamen illos elegit; quod etiam manifestius fit vers. 5, ubi dicitur, *Placuit autem hic sermo toti præsenti multitudini, & elegerunt Stephanum virum plenum fide ac Spiritu Sancto, & Philippum &c.*

Videamus proximo loco, Ecclesiastici unde alebantur. Sub Testamento Veteri Sacerdotii munerumque aliorum in Ecclesia capax erat sola Tribus *Levi*. Terra promissa inter cæteras Tribus (Levitica exclusa) divisa erat. Quæ Tribus duodecem tamen erant, divisa scilicet Tribu *Ioseph* in duas Tribus *Ephraim* & *Manassen*; adeò, ut Tribus Levi nullam inter fratres sortem habuerint, præterquam habitandi causa quasdam urbes, cum suburbiis earum. Sortem igitur Levitis dedit Deus illam, quæ ipsius Dei erat, nempe ut haberent fructuum omnium partem decimam; Rursus Sacerdotibus in alimentum assignata est illius Decimæ Decima, una cum Oblationibus & Sacrificiis. Dixerat enim Deus *Aaroni* (Num. 18, 20.) *In terra eorum hæreditatem non habebis, neque sortem inter illos, ego sum sors tua, & hæreditas tua, in Filiis Israelis.* Deus enim cum in illos regnaret, & Tribum *Levi* ad Ministeria publica elegisset, concessit illis in alimentum proventum publicum quem sibi ipsi reservaverat, nempe Decimas & Oblationes, quas significavit dicendo, *ego sum sors tua, & hæreditas tua.* Levitis igitur non impropriè attribuebatur nomen *Cleri*, quod significat Sortem & Hæreditatem. Non tamen, ut essent Regni cœlestis hæredes præ cæteris Israelitis; sed quod de hæreditate Dei alebantur. Quoniam ergò eo tempore Rex eorum erat Deus, cujus Vicem-gerentes erant *Moses* & Sacerdotes Summi, suis singuli temporibus, jus Decimarum Oblationumque habendarum à Potestate Civili profectum esse manifestum est.

Deinde de alimentis *Christi* & Apostolorum, hoc tantùm legimus, peram habuisse (quam Iudas Iscariota portabat.) Apostolos autem; qui Artem habuerunt, illam exercuisse. Etiam Servator noster cum duodecem Apostolos prædicaturos mitteret, comparare aurum & argentum (Matth. 10, 9,) vetuit, eo quod operarius dignus esset alimento suo. Ex quo verisimile est parandi alimenta viam fuisse illis missioni suæ congruam, nempe, gratis dare, quia gratis acceperant. Sustentabantur enim partim benevolentia Fidelium, propterea quod adventum Messiæ annuntiarent; partim etiam à contributionibus eorum quos Servator noster à morbis liberaverat; ex quibus nominantur (Luc. 8, 2, 3.) *Mulieres quædam quas sanaverat à Spiritibus improbis, & morbis, nempe Maria quæ vocabatur Magdalene, ex qua septem Dæmonia exierant, & Iohanna uxor Chazæ procuratoris Herodis, & Susanna, & aliæ multæ quæ ministrabant ei ex iis quæ sibi suppetebant.*

Post Servatoris ascensum, Christiani in unaquaque Civitate, de pecuniis alebantur communibus, ex venditione agrorum suorum rerumque aliarum confectis; collatisque ad pedes Apostolorum; voluntariè, non ex debito. Dixit enim *Ananiæ Petrus* (Act. 5. 4.) *nonne, si servâsses agrum tuum, manebat tibi, & venditus nonne in tua erat Potestate?* Constat autem inde *Ananiæ*, ut agrum suum aut pecuniam retineret, necesse non fuisse ut mentiretur; ut qui ad contributionem nullam teneretur. Nec Apostolorum tantum tempore, sed etiam posteà, usque ad tempora Imperatorum Christianorum, Episcopi Pastoresque alimenta sua habuerunt à contributionibus Fidelium voluntariis. De Decimis autem mentio hactenus nulla. Et quanquam *Constantini* filiorumque ejus temporibus Fidelium erga Pastores suos benevolentia tanta esset, ut *Ammianus Marcellinus* (seditionem Christianorum circa electionem *Damasi* describens) dignum esse dixerit Episcopatum illum, de quo contenderetur; propterea quod Episcopi eo tempore per liberalitatem sui quisque Gregis, præcipuè per benignitatem Matronarum vixerint splendidè, Curribus circumferrentur, & sumptuosè cœnarent, & amicirentur, de Decimis tamen contributis nusquam legitur.

Quæret hic fortasse aliquis, an Pastores vivere tunc ex contributionibus, & Eleëmosynis voluntariis, obligarentur; *quis* enim (dicit Sanctus *Paulus*, 1 Cor. 9. 7. *militat propriis stipendiis unquam? Quis plantat vineam, & de fructu ejus non edit? Aut quis pascit Gregem, & de lacte Gregis non edit.* Et rursus 1 Cor. 9. 13. *An nescitis eos, qui sacris operantur, ea quæ ex sacrario sunt, edere? & qui Altari assident, cum Altari participare? Ita etiam Dominus constituit iis qui Euangelium annuntiant, ut ex Euangelio vivant.* Ex quo quidem loco Pastores Ecclesiæ, à Gregibus suis alendos esse inferri rectè potest; Non autem ut quantitatem aut genus alimentorum ipsi definirent, aut suo arbitrio quicquam sumerent. Necessarium ergò est, ut aut à singulorum contributionibus, aut ab Ecclesia, ut persona una nutrirentur. Ab Ecclesia fieri hoc non potuit, quia Acta eorum Leges non erant. Sequitur ergò Pastorum alimenta, antè quàm Imperatores Summique Imperantes de alimentis eorum Leges aliquas tulissent, alia non fuisse quàm Fidelium contributiones voluntarias. Qui Altari operam dederunt, de Oblatis vixerunt sub Testamento Veteri: ita etiam Ministris Euangelii licitum est, quod ab eorum Gregibus Oblatum est accipere; sed nihil (nisi per Actionem Civilem) exigere potuerunt. Ad quod Tribunal (quæ nulla præter Civilia erant) peterent? Constat ergò alimenta Pastoribus certa assignari potuisse nulla, nisi per Eccle-

siam,

siam, ut unam personam, & tunc solum, quando Ecclesiæ decreta, non tantum Canones, sed etiam Leges essent. Leges autem fieri nullæ potuerunt, nisi ab Imperatoribus, Regibus, aliisque summam habentibus Potestatem Civilem. Lex Mosaica de Decimis ad Ministros Euangelii applicari non potest; quia *Moses* & Summi Sacerdotes, sub Deo Summam habuere Potestatem Civilem. Regnabat enim in Iudæis Deus, sed in Christianis Regnaturus est, Regnaturus, inquam, ex Pacto; nam per naturam nunc regnat æquè in totum humanum genus.

Hactenus ostensum est, Pastores quid sint; & quæ habeant Mandata à *Christo* Servatore (nempe Prædicare, Docere, Baptizare, & in Ecclesiis Præsidere;) Censura Ecclesiastica in locis ubi Fides Christiana prohibetur, quam vim habeat, nempe ut congressum & convictum Excommunicatorum fugiant, & in locis ubi Fides Christiana Lege armatur Civitatis, ut Excommunicatum fugent; etiam Pastores & Ministri, à quibus eligerentur (nempe ab Ecclesiis) quis consecraverit eos (nempe Ecclesiæ Antistes) unde alerentur, nempe à suis ipsorum possessionibus, labore suo, contributionibusque Fidelium voluntariis. Proximo autem loco considerabimus quodnam in Ecclesia Officium habeant illi, qui Summam habent Potestatem Civilem, iidemque Fidem Christianam amplexi sunt.

Imprimis meminisse oportet demonstratum suprà esse, jus judicandi, quæ doctrinæ conservandæ paci utiles sint & docendæ publicè, inseparabiliter Summæ Potestati Civili, annexum esse. Manifestum enim est, etiam tardissimis ingeniis, Actiones hominum ab opinionibus nasci, quas habent de Bono & Malo ab actionibus ipsis, sibi redundaturo; & per consequens, eos, qui obedientiam Potestati Civili præstare damnosum sibi futurum credunt ad Leges violandas facile impelli, ad status Civilis eversionem, & belli Civilis renovationem; cujus fugiendi causa, Civitates omnes institutæ sunt. Itaque in Civitatibus etiam Ethnicis, Pastores passim vocati sunt, qui Summam in illis habuere Potestatem: populum enim docere Civis nullus potuit, nisi per illorum Authoritatem.

Quod jus hoc Regnum Ethnicorum, simul ac converterentur Reges illi ad Fidem *Christi*, sublatum esset, non potest credi. *Christus* enim spoliari Imperio Reges eo nomine non voluit, quod in ipsum crederent: neque ut cuiquam alii subjicerentur: neque ut Potestate pacem inter Cives suos conservandi, & contra hostes defendendi, privarentur. Sunt ergo Reges Christiani, etiam nunc Subditorum suorum Pastores supremi, & jus habent Pastores sub

se

ſe conſtituendi, quos ipſi idoneos ad populum inſtruendum judicabunt.

Præterea, etſi jus Paſtores eligendi penes Eccleſiam eſſet, ſicut erat tempore Apoſtolorum; ſic quoque jus illud penes Regem eſſet, qui perſonam Civitatis gerit, id eſt perſonam Eccleſiæ, & proinde ſine illo Eccleſia muta eſſet. Quando autem Cœtus aliquis in Civitate Chriſtiana, Paſtorem ſuum eligit, is eligit, qui Summam habet in Civitate Poteſtatem; eodem planè modo quo, quando Oppidi alicujus populus, Prætorem ſibi eligunt, eligit is, qui Summam habet Poteſtatem; omnis enim Actio illius eſt, ſine cujus conſenſu valida non eſt. Itaque quæcunque ex Hiſtoriis, de Paſtoribus à populo vel à Clero electis exempla adducuntur, pro præjudicio contra jus ejus qui Civitatem repræſentat, haberi non poſſunt; quia per illius Authoritatem eligebantur.

Quoniam igitur in omni Civitate Chriſtiana, is qui ſummè Imperat, Paſtor etiam Summus eſt, cæterique Paſtores illius Authoritate fiunt, ſequitur Paſtores cæteros illius Miniſtros tantum eſſe, non aliter, quam qui Urbibus, Provinciis, vel Oppidis præficiuntur; non quia ſubditi illius ſunt, qui docent, ſed qui docentur. Fieri poteſt, ut Rex aliquis Subditorum ſuorum Paſtorem conſtituat Regem alium (ut multi Reges Chriſtiani Paſtorem fecerunt Subditorum ſuorum Papam Romanum (non tamen Paſtorem ſuum illum facit, neque Subditorum ſuorum Summum; niſi Poteſtate Civili ſeipſum ſpoliare vellet. In qua Civitate igitur Paſtores conſtituit Perſona externa, non id facit jure ſuo, ſed jure ejus qui Civitati illi imperat. Admittuntur autem tales quaſi Ludimagiſtri in Civitate aliena, cujus Rex eſt Paterfamiliās, Ludimagiſtros autem filiis ſuis, ab externo homine commendatos recipere quidem poteſt, ſed non Imperatos; præſertim ſi doctrinas quas docuerint non ad ſuum, ſed ad illorum emolumentum rendere perſpexerit.

Si quis ergò Paſtorem prædicantem vel Baptizantem videns interrogaret, ſicut Servatorem noſtrum interrogaverunt Sacerdotes & Seniores (Matth. 21, 23.) *qua Authoritate facis iſta? Et quis tibi dedit iſtam Authoritatem?* Reſpondere aliter non poteſt, niſi quod facit iſta Authoritate Civitatis, ab eo data, qui Civitatis eſt Perſona. Paſtores omnes præter Supremum *jure Civili* iſta faciunt; ſed Rex, & quicunque Summam habet Poteſtatem, eadem faciunt Authoritate Dei, ſive (ut loquuntur) *jure Divino*. Regum ergo & ſummè Imperantium ſolorum eſt, in Titulis habere, *Dei gratiâ Rex &c.* Epiſcoporum eſt, *per gratiam Regis Epiſcopus &c.* Nam *Divina providentia* & *Dei gratia* idem ſignificant.

Atqui,

Atqui, si unusquisque Rex Christianus Subditorum suorum Summus quoque Pastor sit, etiam non solùm prædicandi (quod forte non negabitur) sed etiam Baptizandi, Sacramentum cœnæ Dominicæ administrandi, & Templa Sacerdotesque Consecrandi jus habere videri potest, quod non facile concedetur. Neque enim id facere solent; neque sine Impositione manuum Episcopi vel Presbyteri fieri consuevit. Vt probemus ergo Reges Christianos Ministeriis illis uti posse, ratio reddenda est, tum quare id non faciant, & quomodo sine Ceremonia illa usitata Impositionis manuum, id si voluerint facere jure possint.

Si quis Rex Scientiæ alicujus humanæ peritus esset, quin docere eam publicè eodem jure posset, quò eam docent qui ab illo jus accipiunt, dubium nullum est. Quoniam autem totius Civitatis in illum incumbit cura, ut ipse, in res illas momenti minoris, tempus suum contereret, incommodum publicum esset. Potest etiam Rex, si voluerit, lites Civiles publicè cognoscere, & decidere, non minore jure, quàm qui id per ipsius faciunt Authoritatem; nisi quod cura reipublicæ cogeret gubernaculo indesinenter illum assidere, cura rerum exiguarum aliis commissa. Similiter Servator noster (qui certè Baptizare potuit) neminem (Ioh. 4, 2.) baptizavit, sed Apostoli ejus & Discipuli, illius Authoritate baptizârunt. Ita etiam *S. Paulum* in diversis & multùm dissitis locis Prædicandi necessitas à Baptizatione frequenti excusavit. Cura enim major, nempe Ecclesiæ gubernatio, à curis minoribus vacationem postulat. Causa ergo reddita est, quamobrem Baptizare non soleant Reges Christiani, nimirum eadem, propter quàm hodie paucos Baptizant Episcopi, & Papa pauciores.

De manuum Impositione, quatenus ea Regibus ut Baptizent, Consecrentque necessaria sit, sic considerabimus.

Ceremonia antiquissima apud Iudæos erat, tum publicè, tum privatim, Impositio manuum; per quam designabatur, ostendebaturque Persona, vel alia res quæcunque, inter Precandum, Benedicendum, sacrificandum, condemnandum vel alloquendum intelligenda. Ita *Iacob* benedixit filiis *Ioseph*, Gen. 48, 14, *extendens dextram suam ut imponeret capiti Ephraimi*, (quamvis esset minor) *& sinistram suam capiti Manassis*. Atque hoc sciens fecit, ut benedictionem majorem designare se minori, astantibus ostenderet. Ita etiam *Aaronem* jubet Deus (Exod. 29, 10,) *manus suas imponere capiti juvenci*; & rursus (vers. 15.) *Manum imponere capiti arietis*. Etiam *Moses* cum Ducem Israelitarum constitueret (Num. 27, 23.) *Imponens manus*

suas illi, *Mandatis instruxit*, populo ostendens quis esset, cui in bello obedire debuerunt. Item in Consecratione Levitarum Num. 8, 10. *Admovebis Levitas coram Iehovah*, *& filii Israelis manus suas super ipsos Levitas imponent*; & in condemnatione blasphemi (Leviticus 24, 14.) *Educito blasphemum istum extra castra, ut quicunque audiverunt illum, manus suas super caput ejus ponant*; *deinde lapidabunt eum totus Cœtus.* Quare autem manus illi imponere soli jubebantur, qui illum audierant, ac non potius Sacerdos, vel Levita, vel Iustitiæ Minister aliquis, nisi quod illorum nemo congregationi designare, vel indicare, potuit quis fuerit, qui blasphemaverat, & commeruerat mori? Hominem autem vel rem aliam quamcunque, per manum ad oculos ostendere errori minus obnoxium est, quam ad aures nomine designare.

In tantùm autem placuit eo tempore Ceremonia hæc, ut in benedicenda tota simul congregatione, quia per manuum Impositionem fieri non potuit, manus tamen versus populum in benedicendo elevarunt, ut legere & Levit. 9; 22.

Eadem Ceremonia usus etiam est *Christus*, manus in illos imponens, quos sanabat, aut quibus benedicebat. Iuxta ritum hunc Apostoli & Presbyteri, ipsumque Presbyterium, in illos quos Pastores constituebant, manus imposuerunt, & pro illis precati sunt, ut reciperent Spiritum Sanctum. Etiam eidem Pastori manus impositæ fuere aliquando sæpius nempe cum ad Ministerium novum mitteretur. Finis autem Impositionis manuum semper idem fuit, personæ ad munus Pastorale electæ designatio exacta & Religiosa. Apostoli manus imposuerunt (Act. 6, 6.) Septem Diaconis, non ut reciperent Spiritum Sanctum; nam Spiritu Sancto pleni erant, antequam eligerentur, ut constat ex vers. 3, sed ut ad munus Diaconorum designarentur.

Qui manus imponebant, aut Episcopi, aut Presbyteri erant; Diaconi munus illud non fuit. Quos *Philippus* Diaconus Samariæ converterat, in illos *Petrus* & *Ioannes* Apostoli manus imposuerunt, (Act. 8, 17) *ut acciperent Spiritum Sanctum*. Etiam *Timotheus* Presbyter manus imposuit; illum enim admonet Sanctus *Paulus* (1 Tim. 5, 22.) *Ne cuiquam subito manus imponeret*. In *Timotheum* manus imposuit Presbyterium ipsum 1 Tim. 4, 14. Quomodo autem Presbyterium manus imposuit? Quando Presbyterium id facit, intelligendum est, per manus Antistitis, sive Presbyterii præsidis factum esse; is autem videtur fuisse ipse *Paulus* qui 2 Tim. 1, 6. jubet illum exuscitare donum Dei, quod in eo erat per impositionem manuum suarum; ubi obiter notandum est, per donum Dei, non intelligi *Spiritum Sanctum* tertiam in Trini-

Trinitate personam, sed in *Timotheum* Divina dona collata, à Sancto *Paulo* manus impositas bis fuisse legimus: semel Damasci, per *Ananiam* (Act. 9, 17, 18.) cum baptizaretur: & iterum *Antiochiæ*, cum mitteretur Prædicatum. Usus ergo hujus in Pastoribus ordinandis ceremoniæ, is erat ut personam ejus cui Potestatem talem concesserunt, designarent.

Homini ergo, qui Docendi & Baptizandi Potestatem ante habuisset, quam manus illi imponerentur, Impositio manuum nihil contribuere potuit nisi ut fidem doceret Christianam. Illi verò, qui antequam Christiani fierent Summam habuerunt Potestatem in Civitatibus suis, Potestatem novam ab Impositione manuum nullam acceperunt. Etiam sub Testamento Veteri, etsi dum Potestas Summa in Sacerdote erat jus consecrandi ille solus haberet; aliter tamen erat postquam populus sub Regibus esse cœpissent. Nam (1 Reg. 8,) Populo benedixit, Templum Consecravit, & publicas Preces pronuntiavit Salomon. Constat ergò, habuisse illum non solum regendi Ecclesiam, sed etiam functiones omnes Ecclesiasticas exercendi Potestatem plenam.

Sed quid (inquiet aliquis) si Potestas Summa sit penes fœminam, habetne in Ecclesiis prædicandi, & Sacramenta administrandi Potestatem fœmina? Scio fœminis in Ecclesia prohibitum esse loqui. Id verò non impedit, quin fœmina, quæ Summa Potestate prædita est constituere viros possit, qui in Ecclesiis, & loqui & cœtera administrare omnia Authoritate Civitatis, id est sua possint. Authoritas enim Masculinum & Fœmininum non recipit. Fœminæ igitur, etsi officia omnia exercere non possunt, illos tamen, qui ea exerceant, possunt constituere. Regina Elizabetha Anno primo regni sui, cum Suprematum Ecclesiæ Anglicanæ sibi vindicâsset, Legem tulit vt Ministri omnes Ecclesiarum (si Beneficia sua retinere vellent) Suprematum ejus Ecclesiasticum cum Iuramento agnoscerent. Iuraverunt ergo multi; multi etiam aliquamdiu recusaverunt, ob hoc tantum, quod videbatur illis si jurassent, fore ut Regina per illos videretur posse Sacramenta in Ecclesia administrare, & functiones cœteras Pastorales ipsa exercere. Postquam autem Regina scripto publico promiserat se id non facturam esse tum demum juraverunt. Quo scrupulo manifestum erat, Ministros illos in opinione illa, omnes fuisse, Authoritatem quidem functiones Pastorales exercendi cum Suprematu Ecclesiæ conjunctam semper esse, exercitium autem solis viris convenire. Regina ergò non modo ab exercitio talium Functionum se abstinuit, sed etiam rerum Ecclesiasticarum curam diplomate suo Episcoporum Convocationi una cum paucis Consiliariis suis, tutam commisit.

Ab hac juris Civilis & Ecclesiastici consolidatione Potestatem habent Reges Christiani in subditos suos, tam in rebus ad Religionem, quàm ad Politiam pertinentibus, quantam homo homini super seipsum dare potest. Potest ergo is, sive Homo, sive Cœtus, qui Summam habet Potestatem rerum Ecclesiasticarum curæ præficere, in Dominiis suis, si voluerit, (ut in plurimis locis hodie fieri cernimus) hominem externum. Sed is, qui sic præficitur, *Iure Civili* non *jure Divino* Officio suo fungitur; & proinde quoties bono publico expedibit, eodem jure, quo præfectus erat, deponi rursus potest. Potest etiam, qui Summam habet Potestatem, Religionis procurationem, uni ex Civibus vel Civium Cœtui committere, si voluerit; Potestatemque illi dare, vel Titulis Pastores quibus vult, ornare, & circà eorum mercedem & alimenta, Leges constituere, quas ipsi videbitur; modò quod facit, ex sincerâ Conscientia (de qua judicat solus Deus) proficiscatur, ejusdem etiam est, Scripturarum Sacrarum Interpretes constituere, ut cujus Authoritate fiunt Leges. Ejusdem etiam est Excommunicationibus viri præstare per Leges suas Pœnales; quibus Libertini obstinati humiliari, & ad unionem cum Ecclesiâ reduci possint. Potestatem denique in rebus omnibus, tum Civilibus, tum Ecclesiasticis, quatenus ad Actiones & Verba attinet, Summam habet. Actiones enim & Verba tantùm, cognosci, & ab hominibus accusari possunt. Eorum autem, quæ accusari ab homine non possunt, Iudex omnino, præter Deum, nullus est.

Quanquam, quæ hactenus dicta sunt, satis perspicua, videantur, & Potestati Ecclesiasticæ Regibus Christianis asserendæ sufficiunt; quia tamen Potestatem illam, in omnibus Civitatibus Pontifices Romani sibi arrogant, & Cardinalis Bellarminus in Controversia *de Summo Pontifice*, Ius Pontificium, quantum possibile est, propugnavit; Fundamenta & Argumentorum ejus Robur breviter examinare necessarium esse duxi.

Librorum quinque quos de hac re scripsit, primus tres continet Quæstiones: unam, specierum Regiminis trium, *Monarchiæ*, *Aristocratiæ*, *Democratiæ* quænam sit optima. Concludit autem nullam harum optimam esse, sed quartam ab his mixtam. Secundam, quænam harum regendæ Ecclesiæ sit optima, & sententiam fert pro Mixta, sed quæ magis participaret de Monarchia. Tertiam, utrum in hac Monarchia Mixta, Monarchæ locum haberet *Sanctus Petrus*. Quod ad primam Conclusionem attinet, satis (Cap. 18) supra demonstratum est, quod in omni forma Civitatis, cui obedire homines obligari possunt, Imperium Summum Simplex, & Absolutum, non Mixtum sit.

sit. In Monarchia enim unus Homo totius Civitatis Potestatem habet, & proinde quamcunque alius Potestatem adeptus sit, eam adeptus est Iure illius, & quamdiu illi videbitur, possidebit, & in illius nomine Potestate sua uti debet. Etiam in Aristocratia & Democratia unicum esse Cœtum Supremum, eumque eandem habere Potestatem, quam habet in Monarchia Monarcha; & proinde non mixtum Imperium, sed Absolutum. Præterea manifestum est, si Monarchia aliqua Mixta dici posset, etiam Monarcha aliquis dici posset Mixtus. Hoc autem absurdum est. De tribus autem speciebus Simplicibus antedictis, quænam sit optima, in eo loco in quo earum una constituta jam sit, disputare nefas est; propterea quòd ea, quæ constituta est, cæteris omnibus anteferri, defendi, & optima appellari debet; quia is Civis, qui aliquid faceret, quod ad subversionem ejus tenderet, tum Leges Naturæ, tum Leges Divinas positivas violaret. Præterea ad Potestatem Pastoris, Imperium non habentis, quæ forma Civitatis optima sit, non pertinet inquirere; cum vocentur Pastores, non ut homines regerent Imperio, sed doctrina, & argumentis. Monarchia enim, Aristocratia, & Democratia, Imperantium, non Pastorum species denotant; vel tres Dominos, non tres Ludimagistros.

Secunda ergò Conclusio, de optima specie Regiminis Ecclesiæ, ad quæstionem de Potestate Pontificis Romani, extra Dominium ejus temporale, nihil omnino attinet. In Dominiis enim Civitatum aliarum, merè Pastoritium est.

Ad tertiam Conclusionem probandam nempè Sanctum *Petrum* Ecclesiæ fuisse Monarcham, adducit inprimis locum S. Matth. 16. 18, 19: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo meam Ecclesiam: & portæ inferorum non superabunt eam. Et tibi dabo Claves regni cælorum: & quicquid ligaveris in terra, erit ligatum in cœlis: & quicquid solveris in terra, erit solutum in cœlis.* Qui locus rectè intellectus, nihil aliud probat, nisi Ecclesiam *Christi* pro fundamento unicum habere Articulum Fidei, quem Sanctus *Petrus*, nomine Apostolorum hic professus est, nempe *Iesum esse Christum*; quæ professio Servatori nostro ea verba dicendi occasionem præbuit. Quod ut clarius intelligatur, sciendum est, Servatorem nostrum per seipsum, per *Iohannem Baptistam*, & per Apostolos, nihil aliud de Fide prædicasse, præterquam quod ipse esse *Christus*. *Iohannes* (Matth. 3. 2,) hoc solùm prædicavit *Regnum Dei appropinquat*. Idem Servator noster prædicavit ipse, Matth. 4. 17; & duodecem Apostolis in Mandatis dedit Matth. 10. 7 Servator noster; ut idem prædicarent. Articulus ille Fidei Christianæ fundamentalis erat. Postquam igitur Apostoli à Prædicatione Articuli hujus ad *Christum* reversi

versi essent interrogavit illos *Christus* cunctos simul, (Matth. 16. 13) non *Petrum* solum, *quemnam esse me dicunt homines, Filium Hominis?* Illi vero dixerunt, *Alii quidem Iohannem Baptistam, alii vero Eliam, alii vero Ieremiam, aut unum ex Prophetis.* Tunc autem vers. 15 interrogavit illos simul omnes, non *Petrum* solum, *Vos autem quem me dicitis esse?* Itaque Sanctus *Petrus* pro omnibus respondit, *Tu es Christus, Filius Dei viventis.* Qui Articulus, ut dixi, Fidei totius Ecclesiæ fundamentum est. Atque hinc occasionem cœpit dicendi: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo meam Ecclesiam &c.* Manifestum ergo est petram Ecclesiæ fundamentalem aliam intellectam non esse eo loco, præter Fidei Articulum illum fundamentalem. Sed quare (dicet aliquis) interponit *Christus* verba illa *Tu es Petrus?* Considerandum ergò est Apostolum cognominatum fuisse à Christo *Cepham*, id est, Græcè, petram, vel petrum, Latine Lapidem. Postquam igitur Articulum hunc Petrus confessus esset, Servator noster, ad nomen ejus alludens, dixit: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo &c.* tanquam diceret Articulum illum, *Iesum esse Christum*: Fidei per quam Ecclesia erat Christiana essentialem sive fundamentalem esse. Quod si *Petrum* tunc Ecclesiæ Regem constituere voluisset, quam facilè fuisset verbis disertis id dixisse?

Proximis autem verbis, *dabo tibi Claves cœlorum &c.* nil amplius *Petro* quam cæteris Discipulus datum est, Matth. 18. 18 *Quicquid ligaveritis in terra, ligabitur in cœlo, & quicquid solveritis in terra, solvetur in cœlo.* Sed utcunque locum hunc interpretetur, dubium nullum est, quin Potestas hoc loco data pertineat ad eos omnes, qui Summam in Civitatibus suis Potestatem habent modo Christiani sint. Adeo ut Sanctus *Petrus*, vel etiam Servator noster ipse, si aliquem eorum ad Fidem Christianam convertisset; quia tamen Regnum *Christi* non est hujus mundi, convertendi subditos proprios illi soli reliquisset; alioqui Regno illum privâsset, cui Docendi jus adhæret inseparabiliter. Hæc ergo sufficiant ad refutationem libri hujus primi, in quo probare conatus est Monarcham Ecclesiæ universalis, id est, Christianorum fuisse Sanctum *Petrum*.

Liber secundus duas habet conclusiones: Alteram Sanctum *Petrum* Romæ fuisse Episcopum, atque ibi mortuum esse: Alteram, Successores illius esse Pontifices Romanos. Quarum utraque quasi dubia hodie disputatur. Sed si utramque veram esse, concesserimus; si tamen per *Episcopum Romanum*, *Monarcham Ecclesiæ*, sive Pastorem omnium Supremum intelligat, non *Sylvester*, sed *Constantinus* Magnus Monarcha ille erat; & ut Constantinus, ita etiam Imperatores Christiani

stiani

stiani omnes, Imperii Romani Episcopi Iure erant; Romani (inquam) Imperii, non totius orbis Christiani. Erant enim temporibus illis Gentes Christianæ nonnullæ, quæ Imperio Romano non continebantur. Atque hoc responsum esto Libro secundo.

In Libro tertio Quæstionem tractat, an Papa sit Antichristus. Quod Papa sit Antichristus, equidem probatum nusquam vidi. Manifestum autem est, Prophetas Veteris Testamenti prædixisse, Iudæosque Messiam, id est *Christum*, venturum esse, ut Regnum Dei (quod rejectum fuerat) restitueret, expectâsse. Expectatio autem illa, Imposturis ambitiosorum hominum, qui regnare conarentur, quique populum per Miracula falsa, per vitam hypocriticam vel per orationes & doctrinas blandas, decipiendi artem calluerunt, eos obnoxios reddidit. Propter hanc causam Servator noster & Apostoli populum monuerunt ne Prophetis & *Christis* falsis, temerè crederent. Falsus autem *Christus* intelligebatur is qui se *Christum* esse, cum non esset profitebatur; & vulgo *appellabantur* tales *Antichristi*, ea significatione, quâ in Schismatibus, alter de Papatu contendentium, vocari solet *Antipapa*. Antichristus autem duas habet Notas Essentiales; alteram, quod *Iesum esse Christum* neget; alteram, quod seipsum *Christum* esse dicat. Nota prima (1 Ioh. 4, 3.) est hæc, *quicunque Spiritus non profitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo non est; & Antichristi est.* Altera habetur (Matth. 24, 5.) in verbis Servatoris nostri, *multi venient sub nomine meo dicentes, ego sum Christus, & multos seducent.* Et alio loco, *Si quis vobis dicat, ecce hic est Christus, illic est Christus, ne credatis.* Antichristus ergo erit *Christus* Falsus, id est, aliquis qui se *Christum* esse profitebitur, nec est. Ex duabus his Notis nempe *Iesum esse Christum negare*, & *seipsum esse Christum affirmare*, sequitur, Antichristum debere esse veri *Christi* hostem. Ex multis autem Antichristis, unus præcipuus est ὁ Ἀντίχριστος. Iam cum Pontifex Romanus, neque *Christum* se esse dicat, neque *Iesum esse Christum* neget, quo sensu Antichristus dici possit non intelligo. Nam Antichristus non est qui *Christi* Vicarium, sed ipsum *Christum* se esse dicit. Temporis etiam, quando Antichristus hic præcipuus venturus est, Notam aliquam, etsi non valdè perspicuam habemus (Matth. 24, 15, &c.) nempe, *Cum videritis abominationem illam vastatricem quæ dicta est per Danielem Prophetam, positam in loco sancto. Et erit tunc afflictio magna, qualis facta non fuit à Principio mundi ad hoc usq ue tempus, neque unquam fiet. Et nisi decurtati fuissent dies illi, periret omnis caro.* Sed afflictio illa nondum venit. Sequutura enim statim est obscuratio solis, *& Stellæ cadent, & Potestates cælorum concutientur. Et tunc*

apparebit

apparebit signum Filii hominis in cœlo , &c. & videbunt Filium hominis venientem in nubibus cum potentia & gloria multa. Nondum ergo venit ille Antichristus; Pontifices autem multi & venerunt & abierunt. Potestatem quidem in Dominiis alienis Legislativam sibi assumunt, & regnum quoddam usurpant; sed in hoc mundo, nec *ut Christus*, sed ut *pro Christo* usurpant; id quod nihil habet in se de Antichristo.

In Libro quarto, ut probet Pontificem Romanum in Controversiis omnibus tum Fidei, tum Morum Supremum esse Iudicem (quod tantundem est ac si illum Christianorum omnium Monarcham absolutissimum esse dixisset) tres adducit Propositiones. Primam, Iudicia ejus infallibilia esse: Secundam, quod in Christianis Dominiis Potestatem habet Leges condendi, illosque Puniendi qui illas transgredientur: Tertiam, Servatorem nostrum Iurisdictionem Ecclesiasticam omnem, in Pontificem Romanum contulisse.

Pro Iudiciorum Papalium Infallibitate, multa adducit Scripturæ loca: primum, Luc. 22, 31, *Simon, Simon, ecce, Satanas petit vos, ut ventilet sicut triticum; sed ego precatus sum pro te, ne deficiat Fides tua: tu igitur aliquando conversus stabili fratres.* Ex quo loco Bellarminus concludit *Christum Simoni Petro* duo concessisse Privilegia,unum,quod nec ipse, nec Successores ejus quicquam, neque in fide, neque in moribus falsum aut alicujus Papæ Definitioni contrarium, definirent. Sed locus ille totus attentiùs considerandus est, qui, ut mihi videtur, contrarium probat ejus, quod probatum ille vellet. Sacerdotes & Scribæ, Servatoris nostri in festo Paschæ occidendi, consilium inierant, quem Iudas etiam jam illis prodere deliberârat. Venit autem ad festum *Christus*, & cum Pascha unà cum Apostolis, celebraret, dixit illis festum illud se iterum celebraturum non esse, antequam venisset Regnum Dei; dixit etiam, ut ab uno eorum proderetur. Cum igitur Apostoli *Christum*, ante Pascha proximum,regnaturum esse crederent, inter se. *Quis esset tunc maximus in illo Regno*, contendebant. Quapropter Servator noster illis dixit, Reges quidem Ethnicos Dominium exercere in Subditos suos, & Benefactores appellari; vos autem non sic; sed unus vestrum alteri debet ministrare. Regnum quidem vobis dabo, sed quale mihi dedit Pater meus, sed non habendum, ante adventum meum; tum demum comedetis & bibetis ad Mensam meam, & sedebitis super Thronos judicantes tribus Israelis. Regnum autem hoc sanguine *Christi* & Martyrum ejus redimendum erat. Tum *Christus* ad *S. Petrum* conversus, verba illa supra citata pronuntiavit *Simon*, *Simon*, *&c.* Quibus significabat Satanam Apostolis præsentis Dominationis (quo Fidem eorum de Regno venturo

venturo debilitaret) Spem illis suggessisse; precatum autem esse se pro *Petro*, ne illius fides deficeret; illumque qui sciret Regnum Dei non esse ex hoc mundo, ut fratres suos in eâdem Fide confirmaret, jussisse. Atque eò etiam pertinet responsum *Petri*, Domine paratus sum tecum ire in carcerem, & ad mortem. Manifestum ergò ex hoc loco est, non solum *S. Petro* nullam datam esse, sed etiam in Mandatis habuisse, ut cæteros Apostolos doceret, Iurisdictionem illis debitam non esse. Neque pro *S. Petri*, in sententia ferenda de Articulis Fidei, Infallibilitate operatur quicquam adductus Textus; multo minùs pro Infallibilitate Successorum ejus, sed potius contra, propterea quod dicitur in plurali cribrare petiit *Vos*, sed singulariter precatus sum pro te.

Locus secundus est Matth. 16: *Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo meam Ecclesiam: & portæ inferorum non prævalebunt contra eam.* Unde amplius inferri nihil potest (ut superius ostensum est) quàm quod contra Petri confessionem illam, *Iesus est Christus Filius Dei*, portæ inferorum non prævalebunt.

Textus tertius est ex Ioh. 21, 16, 17: *Pasce oves meas.* Hoc autem non Imperandi, sed docendi Mandatum est, idque tamdiu tantùm, quamdiu Rex Christianus non esset, qui Potestatem illam Potestati Civili adjunctam haberet. Sicut enim ab Abrahamo, non à Mercenario poscit Deus rationem administrationis Dominii sui Paterni, & Despotici, ita etiam à Regibus & Summis Imperantibus, idem rationem Administrationis Civitatum suarum exiget, non à Mercenariis; sed ab ipsis.

Locus quartus est Exod. 28, 30: *Pones in sacro illo Pectorali juris, Vrim & Thummim, quæ sint supra cor Aaronis:* quem locum à Septuaginta redditum esse dicit, per δήλωσιν καὶ ἀλήθειαν, id est, *Evidentiam* & *Veritatem*, Inde autem concludit Sacerdoti Summo datam esse Lucem & Veritatem. Quicquid autem significant Vrim & Thummim, manifestum tamen est ex eo Textu, data ea esse Sacerdoti Summo, id est illi, qui Summam in Civitate Israelitarum habuit Potestatem. Militat ergò Textus hic Summo Imperanti Civili contra Suprematum Ecclesiasticum Pontificis Romani.

Ut probet Iudicia Pontificis circa Mores Infallibilia esse, locum citat Ioh. 16, 13: *Cum autem venerit ille Spiritus Veritatis, Dux viæ vobis erit in omnem veritatem.* Cum Iudicio omnia tum Fidei, tum Morum Regibus sustulerit, quid habent omninò, quod faciant Reges? Quas Leges ferent, cum Lex nulla sit, quæ non sit aut Regula Morum, ut ne quis sit Homicida, vel Fur, vel Mœchus, vel Mendax,

vel Avarus, & similia, aut Regula Fidei, & cultus Divini. Sed verba Textus consideremus: *Spiritus Veritatis Dux vobis erit in omnem Veritatem*; an rectè infertur inde solius Pontificis esse judicare de Moribus Civium in Civitate aliena? Quid habent commune *Veritas* & *Mores*. Veritas verborum est tantùm, Mores autem hominum sunt sub Legibus viventium. Mores doceri quidem possunt à Summo Pontifice, sed an Boni, an Mali sint; nisi in suo ipsius Dominio, judicare non debet. Etiamsi verum esset, non posse omnino errare Papam, id tamen jus Iudicandi in Civitatibus alienis nullum contribueret. Deinde à ratione naturali pro Infallibilitate Papæ arguit sic: Si Papa in rebus ad salutem necessariis errare posset, tunc ad Salutem Ecclesiæ non satis à *Christo* provisum est; propterea quod doctrinam Papæ sequi nobis imperavit. Ubi autem *Christus* id jusserit, aut omnino de Papa locutus sit, non ostendit. Etiam concesso, Papæ datum esse, quicquid *S. Petro* datum est; quia tamen in Scripturâ Sacra nusquam jubemur obedire *Petro*, injustus esset, qui, si facere aliquid Petrus juberet, & quod Legibus patriis contrarium esset, illi obediret.

Postremò, Papam Potestatem habere Summam per totum orbem Christianum in rebus Civilibus; neque Papa, neque Ecclesia definivit. Non ergo obligantur Iurisdictionem ejus, in rebus Moralibus agnoscere omnes Christiani. Imperium enim Civile Summum, & suprema de controversiis Moralibus Iudicatio eadem est res: imo Reges non modò, quid sit Iustum & Injustum in Actionibus definiunt, sed etiam Iustitiam ipsam per Leges suas faciunt; Iustitia autem & Injustitia ad Moralia pertinent. Neque Iustum, aut Injustum in Moribus quicquam est, nisi id quod ita factum est per Leges Civiles.

Ut Papam Potestatem habere in Civitatibus alienis Legislativam probet, adducit locum Deut. 17. 12: *Vir autem ille, qui fecit superbè, ut non auscultet Sacerdoti constanter Ministranti Iehova Deo tuo aut Iudici; utique morietur vir ille, & tolles malum illud*; ex Israele oblitus, quod Summus Sacerdos Summam tunc haberet Potestatem Civilem, Iudicesque sub se constitueret. Nihil aliud ergò probant verba illa, nisi, quod Vir ille, qui Summo Imperanti Civili obedire recusaverit, morietur &c. Id quod conclusioni Bellarmini directè contrarium est.

Secundo, adducit Textum Matth. 16.21. *Quicquid ligaveris in terra &c.* & ita interpretatur, ac si Potestas illa ligandi, esset Potestas Legislativa; quam Potestatem locus hic attribuit Potestati Civili. Scribæ enim & Pharisæi sedebant tunc, non Petrus, in Cathedra Mosis, & propterea *ligare*, idem erat quod legem condere.

Locus

Locus tertius est Ioh. 21. 16: *Pasce oves meas*, id quod non est Legibus cogere, sed docere.

Locus quartus est Ioh. 20. 21: Qui locus probat contrarium. Verba enim sunt, *Sicut misit me Pater, ita & ego mitto vos.* Christum autem misit Deus, ut morte sua credentes in illum redimeret; & ut per prædicationem ipsius & Apostolorum suorum, ad Regnum suum futurum in mundo venturo illos præpararet. Cum ergo Deus Pater filium suum Leges in hoc mundo laturum non miserit, multo minùs Potestatem illam dedit Sancto *Petro*. Locus ergò hic Suprematum Ecclesiasticum & Imperium Civile conjungit, contra id, quòd ex eo Bellarminus inferre voluit.

Locus quintus est Act. 15. 28: *Visum est Spiritui Sancto & nobis, ne quod amplius imponeremus onus præter necessaria ista, ut abstineatis ab iis quæ sunt immolata simulacris, & sanguine, & suffocato & fornicatione.* Ubi per *onus imponere* intelligit Potestatem Legislativam. Sed locum hunc Bellarminus, etsi Latinè scribere satis sciret, non satis intellexit, vel si intellexit, verbis illis ad Potestatem Pontificiam sciens abusus est. Quod Lege imponitur, si quidem grave sit, vocari etiam Onus potest per metaphoram. Etiam quod à Medico imponitur, ægrotanti bibendum Pharmacum, si grave sit, etiam Onus appellari potest. Quod Lex imponit, ad Bonum Imperantis, id est ad Bonum publicum imponitur; ideoque is, cui imponitur onus illud, perferre quatenus potest, obligatur. Sed quod à Medico imponitur, ad Bonum solius ægrotantis imponitur, neque aliud est, quam convalescentiæ adipiscendæ apposita Conditio, quæ si duriuscula sit, appellatur onus. Et sicut præcepta Medicorum, ita quoque præcepta Pastorum, sine Authoritate Civili, Leges non sunt, sed consilia; quæ sequi, vel negligere suo cujusque periculo permissum est. Tale autem erat Onus, de quo in hoc textu sermo est, nempe, quod Gentibus conversis ab esu eorum animalium, quæ simulachris immolata erant, & ab esu suffocati, & sanguinis abstinendum erat. Sed si prohibeatur esus sanguinis, & prohibitio illa sit Lex, quam obligamur omnes Christiani custodire; quare hodie Christiani, ubique etiam in Roma ipsa, sanguinem vulgo comedunt. Apostolorum ergo Acta Concilii Leges esse, ex hoc textu Bellarminus non probavit.

Locus sextus est Rom. 13. 1: *Omnis anima Potestatibus supereminentibus subjecta esto: non enim est Potestas, nisi à Deo.* Id quod intelligendum esse vult non solum de Principibus Secularibus, sed etiam de Ecclesiasticis. Ad quod pro responso, id quod sæpe ante dictum est, referam, nimirum Principes Ecclesiasticos, præter Principes Civitatum

nullos esse, nec fuisse unquam. Nam si Apostolus voluisset subditos nos, non solùm Principibus nostris esse, sed etiam Papæ, qui est Princeps externus, imposuisset nobis Onus non solùm grave, sed etiam, quod Christus ipse pronuntiavit esse impossibile, nempe *duobus Dominis simul servire*. Quanquam autem Sanctus *Paulus* alicubi dicat, Scribo hæc absens, ne præsens uterer acrimoniâ, juxta Potestatem quam mihi *Christus* dedit; non tamen intellexit Sanctus *Paulus*, Potestatem sibi datam esse, occidendi quenquam, aut incarcerandi, aut mittendi in exilium, aut flagellandi, aut pecuniâ mulctandi, sed tantùm excommunicandi, id est (sine Potestate Civili) Excommunicatum fugiendi; id quod sæpenumerò Excommunicanti, quam Excommunicato gravius est.

Septimus locus, 1 Cor. 4, 2, *Quid vultis? Cum virga veniam ad vos, an cum charitate, & spiritu lenitatis?* Hic rursus loquitur Sanctus *Paulus* non de punitione, sed de Censura Ecclesiastica, quæ sua natura pœna non est, sed pœnæ in seculo venturo denuntiatio. Nondum ergò Potestatem Episcopi Romani probavit esse Legislativam.

Locus octavus est 1 Tim. 3. 2, *Oportet autem Episcopum unius Vxoris virum esse*, quam dicit esse Legem. Credideram quidem, Legislativam in Ecclesia Potestatem, soli Ecclesiæ Monarchæ Sancto *Petro* concessam esse. Contrarium autem apparet ex hoc Textu, cum *Paulus* etiam Potestatem eandem habuerit. Dicent fortè, *Paulo* à *Petro* Præceptum hoc datum esse. Neque tamen sic Lex erit, cum *Timotheus* neque *Petri*, neque *Pauli* subditus esset sed Discipulus.

Textus nonus est 1 Tim. 5. 19. *Adversùs Presbyterum accusationem ne recipito, nisi sub duobus aut tribus testibus.* Respondeo (ut sæpe ante) Præceptum hoc, consilium quidem sanum esse, sed Legem non esse.

Locus decimus est Luc. 10. 16, *Qui vos audit, me audit; & qui vos aspernatur, me aspernatur.* Dubium quidem non est, quin *Christum* aspernetur, quicunque aspernatur eos, quos *Christus* misit. Sed à *Christo* missi qui sunt, præter eos, qui Pastores constituti sunt per Authoritatem legitimam? Et quis est qui Legitimè ordinatus est à Pastore suo supremo? Quis denique in Civitate Christianâ Pastor ritè ordinatus est, nisi à Potestate Civitatis Summa? Inferri ergò ex hoc Textu potest, illum, qui Regem suum Christianum audit, audire *Christum*; illumque, qui doctrinam Regis sui Legibus confirmatam aspernatur, ipsum *Christum* aspernari. Imò, Rex Christianus, quatenus Pastor tantùm est, & Doctor Civium, non facit ut Doctrinæ ejus Leges sint. Leges obligant; ad credendum verò nemo obligari potest, sed ad actiones tantùm & verba, si opus sit. Ex quo sequitur rursùs, Leges, quas

fecerit

fecerit Rex in sua Civitate, Ecclesiasticas, easdem esse Leges Civiles.

Locus undecimus est Textus, in quocunque Apostolus pro *Consilio*, verbo utitur aliquo, quod Consilio cum Imperio sit commune; ut in quo Obedientiam vocat, Consilium alicujus sequi, ut 1 Cor. 11,2, *Laudo verò vos, fratres, quod omnia meministis; & sicut tradidi vobis traditiones retinetis.* Quod ut significet, traditiones *Pauli*, Leges fuisse, aut aliud præter Consilium, longè abest; & ut locus ille, 1 Thes. 4, 2, *Nostis enim, quæ Mandata dederimus vobis*, ubi vox Græca significat Traditiones; quæ non Leges, sed Consilia sunt: & locus 2. Thes. 3, 14, *Quod si quis non auscultet nostro per Epistolam sermoni, hunc notate: & ne commercium habete cum eo, ut erubescat. Neque ut inimicum ducite, sed admonete ut fratrem.* Ubi à voce ὑπακόυει probatum vellet, Thessalonicensibus Epistolam hanc fuisse Legem. Imperatorum sanè Epistolæ Leges erant. Si ergo Lex etiam esset Epistola S. *Pauli*, obligaremur obedire duobus Dominis. Sed vox illa Græca significat non modo imperata facere illius, qui potestatem habet puniendi, si non faciamus, sed etiam Consilium sequi illius, qui nobis ad bonum nostrum rectè consulit. *Paulus* ergo illum, qui non auscultaverit, pro inimico haberi prohibet, sed admoneri tantùm, ut fratrem jubet; id est verberari, incarcerari, mulctari (quod Legislatoribus licitum est) prohibet. Ex quo manifestum est, id quod Christianos metuere Pastores suos fecit, non Apostoli Imperium, sed Existimationem ejus fuisse.

Locus ultimus est Heb. 13, 17, *Obedite ductoribus vestris & obsecundate: excubant enim ipsi pro animabus vestris, tanquam rationem reddituri.* Atque hoc rursùs loco *Obedire* idem est, quod Consilium sequi. Ratio enim, quare Pastoribus nostris obediendum sit, non ducitur à voluntate & Imperio Pastorum; sed à beneficio, quod ipsi inde accepturi sumus, nempe ab animarum nostrarum Salute. Prætereà, qui Legibus obedire obligantur, Leges ipsas examinare non debent; sed S. *Iohannes* 1 Epist. 4, 1, *Ne credatis* (inquit) *omni Spiritui, sed probate Spiritus, an ex Deo sint: nam multi Pseudoprophetæ venerunt in mundum.* Constat ergò, Pastorum suorum Doctrinas posse à Christianis hominibus disputari. Sed Leges eorum, qui Potestatem Civilem Summam habent, disputari sine peccato, à subditis suis non posse. Alioqui enim Civitatum omnium institutiones frustra essent, & proinde Pax & Iustitia cessarent contra Leges omnes tum Humanas tum Divinas. Nihil ergò ex citatis locis, neque ex ullis Scripturæ aliis, probari potest, Pontificum Romanorum decreta, extra Dominia sua temporalia, esse Leges.

Conclusio ejus ultima, nempe *Servatorem nostrum Iurisdictionem Ecclesiasticam nemini commisisse immediatè, præterquam Papæ*, ad Quæstionem de Suprematu Ecclesiastico inter Papam & Reges Christianos non pertinet, sed tantum ad Quæstionem inter Papam & Episcopos cæteros. Dicit autem primò, Iurisdictionem Episcoporum esse, saltem universaliter, *de Iure Divino*, id est Iure derivato à Deo ipso; ad quod probandum adducit *S. Paulum*, dicentem Ephes. 4. 11: *Is igitur dedit alios quidem Apostolos, alios vero Prophetas, alios autem Evangelistas, alios autem Pastores & Doctores*, infertque inde Episcopos omnes, Iurisdictiones suas habere, à Iure Dei; idque non *immediatè*, sed per derivationem à *Iure Divino*, quod habet Papa. Concesso autem hoc, Iurisdictio quænam alia, etsi merè Civilis, legitima existit in Civitate Christianâ, quæ non sit etiam de *Iure Divino?* Habent enim Potestatem suam Civilem Christiani Reges, non minùs immediatè à Deo, quam Papa Iurisdictionem suam Ecclesiasticam ob eodem Deo habere profitetur. Itaque id, quod Ministri per Authoritatem ejus faciunt, non minus *Iure Divino immediato*, faciunt, quàm quod faciunt per Ordinationem Papalem, Episcopi cæteri. Potestas enim legitima omnis à Deo est; in Supremo quidem Imperante, immediatè; in illis autem, qui Iurisdictionem suam à Rege agnoscunt, mediatè. Concedendum ergo est, aut Ministrum quemlibet exiguum in Civitate, Iurisdictionem suam Iure Divino exercere, vel Episcopis, ut Iurisdictiones suas ita teneant (Papâ excepto) concedendum non est.

Sed Disputatio, an Iurisdictionem talem dederit *Christus* soli Papæ, an cæteris etiam Episcopis, extrà Dominium Papæ temporale tota contentio est de lana Caprina; neque enim ille, nec hi Iurisdictionem omninò ullam habent. Iurisdictio enim nihil aliud est, præter Potestatem legitimam, lites inter Civem & Civem cognoscendi & decidendi; & ad neminem pertinere potest, præter illum, qui Potestatem habet Iusti & Injusti Regulas præscribendi, id est, Leges condendi, & eos, qui Sententiæ ejus stare recusaverint, vel Iudicum, quos ille constituerit, gladio publico cogendi; Quam Potestatem habet nemo, præter Civitatem, id est præter eum, qui Civitatis personam gerit.

Quando ergò adducit Bellarminus ex Luc. 6. Servatorem nostrum convocâsse Discipulos suos, & ex illis duodecem, Apostolos nominâsse, probat quidem Potestatem illis dedisse *Christum*, Prædicandi, non autem lites inter concives determinandi. Potestatem enim illam ipse *Christus* recusavit, cum diceret, *quis me Iudicem aut Divisorem inter*

inter vos constituit? Et alio loco *Regnum meum non est hujus mundi.* Atqui Potestatem cognoscendi & decidendi inter Cives controversias, omnino nullam habet. Quod tamen non impedit, quin Servator noster Potestatem illis Prædicandi, & Baptizandi in loco quocunque concedere potuerit, ubi sine transgressione Legum Civilium, id fieri potuerit. Nam Legibus Civilibus, tum Apostoli, tum *Christus* ipse obediendum esse, passim docuerunt.

Argumenta autem, quibus probare conatur Iurisdictionem suam accipere Episcopos à Pontifice Romano, cum Pontifex ipse in Dominiis alienis Iurisdictionem nullam habeat, omnia frustranea sunt. Veruntamen, quia probant, Iurisdictionem Episcoporum derivari à Potestate Summa Civili, digna puto, ut ea recitem. Primum est à Num. 11. ubi *Moses*, cum administrationi Reipublicæ Israëliticæ non sufficeret, jussus est, à Deo eligere sibi Septuaginta viros ex Senioribus Israëlis, ut Deus partem Spiritus *Mosis* illis daret. Intelligitur autem inde, non Spiritum *Mosis* à Deo debilitatum fuisse; sic enim Deus illum non omnino sublevasset; sed quod Deus Authoritatem illorum ab Authoritate *Mosis* derivatam esse ostenderet, quemadmodum Bellarminus ipse rectè & ingenuè locum hunc interpretatur. Quoniam ergo Potestatem Civilem in Israëlitis integram tunc habebat *Moses*, habebant etiam Authoritatem suam Septuaginta Viri à summa Potestate Civili. Locus ergò ille probat in omni Civitate Christiana, Iurisdictionem Episcoporum dependere à Summa Potestate Civili, quemadmodum à Potestate Papæ in Dominio suo temporali.

Argumentum secundum sumitur à natura Monarchiæ; in Monarchia autem Authoritas omnis originaliter in uno tantum homine est; in cæteris per derivationem ab illo. Sed Regimen Ecclesiæ Monarchicum esse assumit, & inde infert Episcopos alios Iurisdictionem suam accipere ab Episcopo Romano. Sed Ecclesiæ Rector sive Monarcha sit, sive (ut ante dixit) partim Monarcha sive Monarcha mixtus, argumentum ipsum pro Regibus militat. Sunt enim illi subditorum suorum, id est Ecclesiarum, quæ in suis ipsorum Dominiis existunt (Ecclesia enim & populus Christianus eadem res est) Monarchæ pleni & integri. Neque in Civitate non Romana quicquam est Potestatis concessum homini externo neque Archicum, neque Craticum; sed tantum Didacticum. Obedientiam enim non coactam, sed voluntariam accipit Deus.

Tertium est sumptum ex *Cypriano*, qui sedem *S. Petri Caput*, *Fontem*, *Radicem*, & *Solem*, appellat, unde Episcoporum Authoritas derivatur.

rivatur. Videtur Bellarminus quæstiones Iuris testibus determinari non debere, ignorasse. Leges Naturæ (quæ Iuris & Injuriæ distinguendæ principia meliora sunt, quam Doctorum verba) *Caput, Fontem, Radicem, & Solem* unde Iurisdictio omnis derivatur, in iis qui Summam in Civitatibus suis habent Potestatem, collocant; & proinde Iurisdictio Episcopalis derivatur omnis à Potestate Civili.

Argumentum quartum ab Inæqualitate sumit Iurisdictionum. Inquit enim, si Jurisdictionem Episcopis aliis, Deus dedisset immediatè, dedisset etiam Iurisdictionem æqualem; videmus autem, alios Oppidi unius tantùm, alios Oppidorum centum, alios integrarum Provinciarum Episcopos esse; quas differentias non determinat Verbum Dei. Non sunt ergo Iurisdictiones eorum à Deo datæ immediatè. Argumentum hoc validius fuisset, si probatum fuisset antè Iurisdictionem in Christianos omnes universalem habuisse Episcopum Romanum. Sed neque probatum est antè, neque post probari poterit. Cognitum enim est Iurisdictionem amplam illam, quam habuere Pontifices Romani, datam illis fuisse ab illo, qui verè habuit, nempe à Romano Imperatore, qui Sedem Imperii & Religionis Principalem, eandem esse voluit. Habent ergò Episcopi singuli Iurisdictionem suam, ab Authoritate illius, in cujus Dominio illam exercebant: & proinde ipsum Papam Authoritatem suam extra Dominia sua temporalia, debere illis, qui sunt Civitatum, ubi illam exercet, Summi Imperantes.

Argumentum quintum tale est; *Si Iurisdictionem suam Episcopi à Deo haberent immediatè, neminem ex Episcopis illis Episcopatu suo deprivare posset, nihil enim facere potest contra ordinationem Divinam*; & consequentia quidem bona est; *sed Papa* (inquit) *hoc facere potest & fecit sæpe.* Conceditur etiam hoc, subaudito, quod ita fecerit in suo ipsius Dominio, vel etiam in alieno, si consentiat Dominus loci. Sed ut hoc facere possit universaliter, & Iure ipsius Episcopatus Romani, concedendum non est. Potestas enim illa ad Potestatem pertinet Civitatum singularium, & Summæ Potestati Civili essentialis est. Ante regnum *Saulis* in Israële, cum Summa Potestas Civilis in Summo Sacerdote resideret, ille solus Sacerdotem potuit deponere. Rursùs cum Potestas illa esset in Regibus Israëlis, Sacerdotem deponere potuit Rex, & Sacerdotem Summum *Abiatharum* deposuit Rex *Solomon* (nec ob eam rem à Deo reprehensum esse legimus) & in ejus locum constituit *Zadochum.* Episcopos ergò Ordinandi, & Deprivandi, prout ad Salutem populi visum erit, in suis Dominiis, Potestas solorum Regum est.

Argu-

Argumentum ſextum eſt, Si Iuriſdictionem ſuam *Iure Divino Immediato* habeant Epiſcopi, debent id probare ex verbo Dei. Sed hoc non poſſunt. Argumentum quidem bonum eſt, nec quicquam dicam in contrarium. Sed argumentum idem ſimiliter probat, Papæ ipſi in Dominio alieno Iuriſdictionem nullam eſſe,neque enim id probare ex verbo Dei poſſunt Pontificii.

Poſtremò teſtimonium adducit duorum Paparum *Innocentii* & *Leonis*; neque dubito quin potuerit, eodem Iure teſtimonia adduxiſſe Paparum fere omnium poſt *S. Petrum*. Quis enim (cum Poteſtatis cupido humano generi tam firmiter infixa ſit à natura) non ad idem teſtandum adduceretur? Sed tamen in propria cauſa teſtaretur; & proinde teſtimonium ejus bonum non eſſet.

Liber quintus quatuor habet Concluſiones; Primam, *Papam non eſſe Dominum totius orbis.* Secundam, *Papam non eſſe Dominum totius orbis Christiani.* Tertiam, *Papam in Dominiis alienis Iuriſdictionem Temporalem nullam habere Directè.* Tria hæc facilè conceduntur. Quarta eſt, *Papam in Dominiis alienis Poteſtatem habere Temporalem Summam Indirectè*; quæ negatur; niſi per *Indirectè* intelligat Poteſtatem illam viis Indirectis acquiſitam eſſe; tunc enim id quoque concedi poteſt. Sed, ut ego Sententiam ejus intelligo Poteſtatem illam Pontificis Romani eſſe dicit, Iure quodam quod Authoritati ejus Paſtorali per conſequentiam neceſſariam adhæret; quia Poteſtatem Paſtoralem (quam Spiritualem vocat) exercere ſine illâ non poteſt. Per hanc autem Authoritatem conſequutivam, Pontifici Romano Regna mutandi, modo in unum, modo in alium transferendi, prout ad ſalutem animarum, ipſi conducere videbitur, Ius attribuit.

Antequam Argumenta ejus conſiderem, abs re non erit ſi breviter oſtendero, Concluſionis hujus momentum, quantum à Regibus & ab iis, qui Summam habent Poteſtatem Civilem penſitari debeat, & ut cogitent, an Subditorum ſuorum bono (cujus rationem redituri ſunt) utile ſit; & an tuto concedi poſſit.

Quando Papam in Dominio alieno Poteſtatem Summam *Directè* habere negat; ita intelligendum eſt, ac ſi diceret Poteſtatem illam non venire ad Pontificem Romanum, eâ viâ, qua Reges Poteſtatem ſuam obtinuêre, nimirum ab eorum, qui regendi ſunt ſubmiſſione originali. Poteſtatem tamen eandem viâ aliâ ſibi vendicat, etiam ſine conſenſu populi,nempe ut dono Dei factam ſuam eſſe in Aſſumptione ſua ad Papatum. Quacunque tamen via illam habuerit, eadem tamen ſemper eſt Poteſtas; & per eam (ſi concedatur) Principes & Civitates Dominio ſuo ſpoliare Iure poteſt, quoties ſaluti animarum videbitur

bitur conducere; id est, quoties vult. Nam judicandi, utrum ad salutem Animarum conducat necne, solum se Iudicem esse postulat. Doctrinam autem hanc, non solum in libro hoc Bellarminus sustinet, Doctoresque alii multi in Scriptis & Concionibus suis docuerunt, sed etiam Concilia aliqua Decreverunt; atque etiam aliquando datâ occasione in praxim intulere. Concilium enim Lateranense habitum sub Papa Innocentio tertio, (cap. 3. *De Hæreticis*) hunc habet Canonem: *Si Rex à Papa admonitus, Regnum suum ab Hæreticis non purget, & ob eam rem Excommunicatus, intra spatium Anni non satisfaciat, Subditi ejus ab Obedientia absolvantur.* Et doctrina hæc facto, tum ante, tum post Decretum hoc, confirmata est; ut cum *Chilpericus* Rex Galliæ multò ante Concilium hoc depositus erat à Papa *Zacharia*; & cum Imperium Romanum translatum esset in *Carolum Magnum*; & cum opprimeretur in Anglia *Iohannes* Rex per instigationem Papæ circa tempora illius Concilii; & posteà cum Regnum Navarræ translatum esset in Regem Hispaniæ; & nuper in conspiratione cum proceribus Galliæ contra Regem eorum *Henricum tertium*. Paucos puto esse Principes, qui Injusta & Incommoda hæc esse non sentiant; sed illud non sufficit. Debent enim decernere tandem an Reges, an Subditi esse velint. Pluribus Dominis servire populus non potest. Sublevandum ergò est à Regibus suis Imperium in manibus propriis integrum retinentibus, vel in manus Papæ integrum tradentibus; ut illi, qui obedire parati sunt, in obedientia sua protegantur. Distinctio enim Imperii *Temporalis*, & *Spiritualis*, verba mera sunt, & dividitur Imperium non minus periculosè, per admissionem Potestatis alterius *indirectæ*, quàm *directæ*. Sed veniamus jam ad Argumenta Bellarmini.

Quorum primum est, *Potestas Civilis subjicitur Potestati Spirituali. Ergò is, qui Supremam Potestatem habet Spiritualem, jus habet Imperandi in Principes Temporales, & disponendi de eorum Temporalibus in ordine ad Spiritualia.* Quod ad distinctionem attinet Temporalium & Spiritualium, videamus, in quo sensu fieri possit, ut dici possit sine absurditate, Potestatem Temporalem Potestati Spirituali subjectam esse. Cum dicimus enim Potestatem Potestati subditam esse, intelligendum est, aut illum, qui unam habet, illi, qui habet alteram, subditum esse, vel Potestatem unam esse ad alteram, ut Medium ad Finem. Intelligere enim non possumus, Potestatem unam, sive Ius unum in Potestatem aliam, id est Ius aliud, Potestatem vel Ius habere Imperandi. Nam *Subjectio, Imperium, Ius,* & *Potestas* Accidentia sunt non Potestatum, sed Personarum. Potestas quidem una alteri subordi-

ordinata esse potest, quemadmodum Ars faciendi Ephippia arti Equitandi subordinata esse potest. Etsi ergo concedatur Potestatem Civilem subordinatam esse Potestati Papali tanquam medium ad Fœlicitatem Spiritualem; non tamen sequitur, si Potestas Civilis sit in Rege, & Potestas Spiritualis in Papa, ideo obligari Regem obedire Papæ, magis quàm unusquisque, qui artem habet faciendi Ephippia, obligatur obedire omni Equiti. Sicut ergò à Subordinatione Artium, inferri non potest Subjectio Artificum; ita neque à subordinatione Regiminum inferri potest subjectio Regentium. Quando ergò Potestatem Civilem Spirituali dicit esse subditam, intelligit ipsum Civitatis Imperatorem, subditum esse Imperatori Spirituali. Argumentum itaque hujusmodi est: *Qui habet Potestatem Summam Civilem, subditus est illius, qui habet Potestatem Summam Spiritualem; ergo Princeps Spiritualis Ius habet Imperandi in Principes Temporales.* In quo argumento assumit Reges Papæ esse subditos, id quod debuit demonstrâsse; de consequentia enim, quin bona sit, nulla est controversia. Deinde procedit Argumentum suum confirmans hoc modo, *Reges & Papæ, Clerus & Populus, unicam faciunt Civitatem, id est unicam Ecclesiam: In omnibus autem Corporibus, membra à se mutuò dependent. Sed Spiritualia non dependent à Temporalibus: ergo Temporalia dependent à Spiritualibus. Et per consequens illis sunt Subjecta.* In qua ratiocinatione duo sunt errores satis crassi: alter quod dicit, Reges, Papas, Clerum, omnesque alios Christianos, unicam constituere Rempublicam. Manifestum enim est, Rempublicam unam esse Galliam, alteram esse Hispaniam, & aliam esse Venetias, &c. Hæ autem componuntur ex hominibus Christianis, & sunt per consequens totidem Ecclesiæ: & Summi Imperantes earum, diversæ sunt Personæ, quibus loqui, agere, consulere, &c. possunt, sicut homines singulares; id quod Ecclesia Vniversalis facere non potest, quia Personam Repræsentativam in terra nullam habet; nam si haberet, dubium nullum esset, quin illa Potestatem haberet per totum orbem Christianum Summam, tum Spiritualem tum Temporalem. Papa autem, ut sit Persona hæc, tribus caret rebus, quas illi Servator noster non dedit, nempe *Ius Imperandi*, *Ius Iudicandi*, & *Ius Puniendi*. Etiam dato, quod Papa solus esset *Christi* in terra Vicarius, non tamen Vicariatum illum exequi Iure posset, antequam Servator noster in die ultimo Regnaturus venerit. Etiam tunc non Papa, sed ipse *S. Petrus* cum cæteris Apostolis mundum judicaturus est.

Argumenti hujus Error alter est, quod dicat Membra Reipublicæ, sicut Corporis Naturalis, unum ab altero dependere. Quod quidem

inter se cohæreant, non negabitur. Sed dependent ab eo solo, qui Summam habet Potestatem, id est ab Anima Reipublicæ, qua deficiente deficiunt, ita ut ne unus quidem homo, cum altero cohæreat propter defectum Summi Imperantis, à quo cuncti simul dependerent; non aliter, quàm membra Corporis Naturalis resolvuntur in terram, defectu Animæ, quæ illa contineret. In hac ergo Similitudine nihil est, unde inferretur Populi dependentia à Clero vel Ministrorum Temporalium à Spiritualibus, sed amborum à Summo Imperante. Qui quidem Leges quas facit, ad salutem Animarum debet dirigere, sed non ideo, cuiquam Subditus est, præterquam ipsi Deo. Evanescit ergo Parallogismus hic Bellarmini, elaboratus ad decipiendum illos, qui distinguere nesciunt inter subordinationem artium ad finem, & subjectionem personarum in administratione Mediorum. Vnicuique enim Fini Media determinantur vel per Naturam, vel per Deum ipsum supernaturaliter: sed potestas cogendi homines Mediis certis uti in omni gente per Leges Naturæ est, in Summo Imperante Civili.

Argumentum ejus secundum est, *Respublica omnis omni non sibi Subditæ, Imperare potest, & cogere eam administrationem publicam mutare, & quod majus est, Principem deponere, & in illius locum alium constituere, si contra injurias, quas parat sibi facere alio modo seipsam defendere non possit: multo magis Respublica Spiritualis Temporali Imperare potest, administrationem publicam mutare, Principes deponere, alios instituere, quoties Bonum Spirituale aliter tueri nequit.*

Quod Civitas hæc omnia facere possit, ut se defendat ab Injuriis, negari non potest, & à me supra demonstratum est. Verum quoque est, si qua esset in hoc mundo Civitas Spiritualis, distincta ab omni Civitate Temporali, Principem Civitatis illius Potestatem habiturum, si aliter se reparare aut tutari non posset, Bellum in illos, qui Injuriam facerent, nec repararent, inferendi, id est deponendi, occidendi, subjugandi, aliudve hostile faciendi. Sed per eandem rationem non minùs Principi Temporali licitum erit, acceptis, aut expectatis injuriis similibus, Bellum inferri in illum, qui habet Suprematum Spiritualem. Sed hoc amplius; puto, est, quàm quod ab argumento suo illatum voluit Cardinalis.

Cæterum Civitas Spiritualis in hoc mundo nulla est; cum res eadem sit cum Regno *Christi*, quod adhuc venturum est, nempe quo tempore resurgent mortui; & qui crediderunt in *Christo*, quanquam mortui sunt, quoad Corpora naturalia, resurgent Corpora Spiritualia; & Servator noster victis Adversariis Civitatem constituet Spiritualem

tualem & Æternam. Intereà autem, quia homines in hoc mundo non habebunt Corpora Spiritualia, nulla esse potest Civitas Spiritualis, Civium existentium in carne.

Tertium argumentum est, *Regem Infidelem vel hæreticum, Christianis si modo illos conetur à Fide abducere, tolerare licitum non est. Iudicare autem utrum Rex Subditos suos ad hæresim adducere conetur necne, pertinet ad Papam. Ius ergo habet Papa determinandi utrum Princeps deponendus, an retinendus sit, judicandi.*

Respondeo utrumque esse falsum, nempe primum Christiano Regem suum in quocunque casu non esse tolerandum; nam Legibus Divinis, tum *Naturalibus* tum *Positivis* contrarium est: & secundum, nempe Iudicem Hæresium quemquam alium esse præter eum, qui Summam habet Potestatem Civilem. Hæresis enim alia res non est, præter opinionem privatam, contra Leges Civitatis obstinatè propugnatam. Impossibile ergò est, opinionem ullam Hæreticam esse, quam publicè doceri jubent vel permittunt Leges Civitatis.

Vt autem Regem Infidelem vel Hæreticum tolerare, Christianis illicitum esse probet, locum citat ex Deut. 17, ubi Deus Iudæos prohibuit, ne Regem electuri Imperium extraneo darent: atque inde infert, Christiano non licere. Regem sibi eligere non Christianum. Sane Christianus, id est is, qui Servatorem nostrum agnoscere, & illi servire se semel obligavit, si Regem eligeret, quem certo sciret conaturum esse à Fide illum abducere, Deum nimium tentaturus esset. Sed idem (inquit) periculum est, eligere in Regem, hominem non Christianum, quod electum deponere. Ad quod respondeo, quæstionem hic non esse de non deponendi periculo, sed de deponendi Iure. Christiano, Regem eligere non Christianum, potest fortasse aliquando peccatum esse; sed electum deponere, cum sit contra Fidem datam, Injustum semper est. Neque Doctrinam hujusmodi pro Christiana habitam esse legimus tempore Apostolorum, neque Temporibus Imperatorum Romanorum, antequam Potestas Papæ culminaret. Sed ad hoc responsum est à Bellarmino, Christianos veteres ob eam tantùm causam non deposuisse *Neronem*, neque *Diocletianum*, neque *Iulianum*, neque *Valentem* Arrianum, quod viribus carerent. Ita fortè est. Sed ad deponendum *Cæsarem*, vel saltem *Pilatum*, qui *Christum* sine causâ Iudæis crucifigendum tradidit, viribusne caruit *Christus?* Vel si Apostoli ad deponendum *Neronem* viribus caruere, ideone necessarium illis erat, in Epistolis ad Proselytas, illos docere Potestatibus (nempe *Neroni* & aliis Regibus) obedientiam esse debitam, idque non propter metum tantum, sed etiam

propter Conscientiam? Apostolosne docuisse dicemus contra Conscientias suas, quia carebant viribus? Non ergò, quia caruerunt viribus, Principes suos Ethnicos vel Christianos doctrinam aliquam erroneam doceri passos, tolerârunt, sed quia peccatum fuisset, si non tolerâssent. Quod autem pro Potestate Papæ Temporali citat etiam *S. Paulum* (1 Cor. 6.) Iudices commendantem sub Principibus Ethnicis alios, quam ipsi, constituerant; non est verum. Nam *S. Paulus* Corinthios admonet tantùm, ad componendas eorum lites Arbitros ex fratribus sumere, potiùs quàm coram Iudicibus Ethnicis litigare, id quod sanum, & charitatis plenum est præceptum, & in optimis Civitatibus Christianis imitatione dignum. De periculo autem, ne Religio inde corrumperetur, non erat Subditi Iudicare; vel si judicare illius sit, etiam in Dominio Papæ ipsius Temporali, de Doctrina Papæ Iure judicabunt illius Subditi.

Argumentum quartum, à Regum sumitur Baptizatione, in qua Sceptra sua, ut dicit Bellarminus, submittunt *Christo*; promittuntque custodire & tueri Fidem Christianam. Et rectè quidem hoc. Reges enim Christiani ipsi, *Christi* sunt subditi. Quod tamen non impedit, quin Pontificibus Romanis sint æquales.

Argumentum quintum sumitur ab eo, quod dixit Christus, *Pasce oves meas*; quibus verbis Pontifici Romano Potestatem omnem datam esse dicit Pastori necessariam; qualis est Potestas abigendi lupos, id est Hæreticos; & Potestas clausos tenendi arietes furentes, qui gregem cornibus petere consueverunt, id est malos (licet Christianos) Reges; & Potestas præbendi gregi alimentum suum debitum. Atque has Potestates *S. Petro* à *Christo* datas esse dicit. Respondeo Potestatem hanc, de alimentis nihil aliud esse præter Potestatem prædicandi. Pro primâ de abigendis Hæreticis, citat Matth. 7. 15. *Cavete vobis à Pseudoprophetis, qui veniunt ad vos, cum vestimentis ovium; sed intrinsecus sunt lupi rapaces.* Sed Hæretici Pseudoprophetæ non sunt; neque Apostoli Hæreticos, quanquam lupi essent, jubentur interficere, vel si iidem Reges fuerint, deponere; sed cavere, fugere, & evitare. Neque *S. Petro* neque Apostolis à *Christo* hæc dicta sunt, sed multitudini Iudæorum, qui eum sequuti sunt in montem, homines, magnâ ex parte nondum conversi ad Fidem. Quod autem attinet ad Potestatem arietes furentes coërcendi, & à grege reliquo separandi, Servator noster Potestatem illam in hoc mundo ipse recusavit, triticum & zizania simul jubens crescere usque ad diem Iudicii; multo minùs Potestatem tantam dedit *S. Petro*, aut *S. Petrus* Successoribus suis. Tum ille, tum Pastores cæteri jubebantur Christianos illos,

illos, qui Ecclesiam audire nolunt, tanquam Ethnicos & Publicanos ducere. Cum ergò Papæ in Ethnicos Potestas nulla sit, in eos etiam, qui pro Ethnicis haberi debent, nulla est.

Præterea ab ipsa Potestate prædicandi, Potestatem in Regis coërcivam concludit Bellarminus. *Pastoris*, inquit, *est gregem pascere*: potest ergo Papa, ut Officium suum faciant, Reges cogere. Vnde sequitur Papam, quatenus hominum Christianorum Pastor est, Regum esse Regem. Quod an concedendum sit, Reges ipsi viderint.

Sextum & ultimum Argumentum ab Exemplis sumitur. Sed exempla nihil probant. Secundò exempla, quæ ille adducit, speciem Iuris nullam habent. Id quod fecit *Iehoiadas*, qui *Athaliam* interfecit (2 Reg. 11.) aut factum est Authoritate Regis *Iehosci*, aut Summi Sacerdotis ingens crimen erat. Nam Sacerdos Summus eo tempore Regi erat subditus. Quod *Ambrosius* Imperatorem *Theodosium* excommunicaverit, crimen erat læsæ Majestatis. Quod ad Iudicia attinet *Gregorii* primi, *Gregorii* secundi, *Zachariæ*, & *Leonis* tertii, in suis ipsorum causis nihil valent; & facta, quæ huic Doctrinæ conformia perpetrati sunt (præcipuè vero factum *Zachariæ*) criminum quæ cadere possunt in Naturam humanam, maxima fuerunt. Hactenus de Potestate Ecclesiastica; ubi brevior fuissem, Argumentisque Bellarmini pepercissem, nisi fuissent Bellarmini, id est Pontificatus Romani contra Reges Christianos Pugilis.

CAPVT XLIII.

De iis quæ ad Receptionem in Regnum Cælorum sunt Necessaria.

SEditionum & Belli Civilis in Rebuspublicis Christianis prætextus frequentissimus jamdudum fuit, difficultas, nondum satis sublata, Deo & Homini simul obediendi, quando pugnare inter se videntur eorum Imperata. Non quod sit, qui nescit Deo obediendum potiùs esse, quam homini cuicunque; sed quod nesciant aliquando, an id, quod in Dei nomine Imperatum est ab homine, sit revera Imperatum à Deo, an qui imperat, ad proprium emolumentum, nomine Dei abutatur. Sicut enim olim in Ecclesia Iudæorum, multi surrexêre Pseudoprophetæ, qui populi favorem Somniis & Visionibus fictis captaverunt, ita etiam in Ecclesia *Christi*, falsi quidam per omnia tempora, extitêre Doctores, qui existimationem apud populum per

Doctri-

Doctrinas falsas, & phantasticas obtinere studuerunt, eo fine, ut cum lucro proprio eos regerent.

Verùm illis, qui distinguere possunt inter ea, quæ ad receptionem in Regnum Dei necessaria sunt, & quæ necessaria non sunt, difficultas hæc simul obediendi Deo, & Summæ Potestati Civili, nulla est. Siquidem enim, quod imperatur à Summo Imperante Civili tale sit, ut obediri possit sine jactura Vitæ æternæ; tunc non obedire injustum est; & locum habet Præceptum Apostoli, *Servi obedite Dominis vestris in omnibus*; &, *Filii obedite Parentibus vestris in omnibus*; & locum habet Præceptum Servatoris nostri, *Scribæ & Pharisæi sedent in cathedra Mosis; omnia ergò quæ dicent, observate & facite.* Sin quod imperatur tale sit, ut sine damnatione ad mortem æternam obedire non possimus, tunc obedire furor esset. Consilium ergo Servatoris nostri (Matth. 10. 28.) locum habet, *ne timete eos, qui occidunt corpus, sed animam occidere non possunt.* Quicunque ergò tùm pœnas hujus mundi propter violationem Legum Civilium, tùm pœnas mundi venturi propter contumaciam erga Deum debitas effugere cupiunt, opus habent, ut distinguere quæ sint necessaria, & quæ non sint necessaria ad introitum in regnum cœlorum doceantur.

Quæ ad salutem æternam necessaria sunt, duabus virtutibus continentur, *Fide* in *Christum*, & *Obedientia* Legibus præstita. Posterior harum, si perfecta esset, sola sufficeret. Cæterum quoniam Rei sumus omnes contumaciæ in Deum, non solùm originaliter ab Adamo, sed etiam actu propter transgressiones proprias, opus nunc habemus non solùm, ut pro reliquo tempore *Obedientes* simus, sed etiam ut peccata præterita nobis *Remittantur*. Quod autem ad Salutem nihil aliud necessarium sit, ex eo perspicuum est, quod Regnum Dei nemini clausum sit, præterquam Legum Transgressoribus; neque illis, si Resipiscant, & Christianæ Fidei Articulos ad salutem necessarios omnes credant.

Quod ad Obedientiam attinet, amplius à Deo (qui Voluntatem pro opere accipere promisit) non postulatur, quam obediendi conatus serius. Et propterea Obedientia sæpenumerò sub nomine *Charitatis*, & *Dilectionis* commendatur. Significat enim Obediendi voluntatem. Et Servator noster Dilectionem Dei & proximi, totius Legis impletionem vocat. Aliquando etiam pro *Obedientia*, *Iustitia* ponitur. Iustitia enim voluntas est suum cuique tribuendi, id est Obediendi Legibus. Sæpe etiam pro *Obedientia*, ponitur *Resipiscentia*, sive *Pœnitentia*, quæ significat aversionem à peccato, id est voluntatem ad Obedientiam revertendi. Quicunque ergo sincerè & toto corde Mandata

data Dei implere cupit, item quemcunque peccatorum verè pœnitet, & quicunque Deum toto corde diligit, & proximum sicut seipsum, omnem habet Obedientiam Saluti æternæ necessariam. Nam si postularet Deus Innocentiam, servari nemo posset. Accipit Deus Iustitiam Hominis, id est Voluntatem Deo subactam, non exigit Innocentiam ipsam ultrà conatum nostrum.

Sed quænam sunt Mandata illa Dei, quibus obedire necessarium est? Leges Mosaicæ suntne omnes Leges Dei? Si sint, cur non docemur Christiani illis obedire? Si non sint, quænam aliæ sunt præter Leges Naturæ? Nam Servator noster non nobis novas tulit Leges, sed custodire docuit, quas habuimus, id est Leges Naturales & Civiles. Lex autem Dei, quæ jubet Obedientiam Legibus Civilibus, jubet per consequens Obedientiam præstandam esse Præceptis omnibus Scripturæ Sacræ; quæ Scripturæ Sacræ (ut Capite præcedente ostensum est) ibi tantum Leges sunt, ubi à Potestate Civili in Leges sunt receptæ. In locis aliis Consilia sunt, quæ suo quisque periculo sine Injustitia sequi vel non sequi potest.

Cum explicatum jam sit, quænam obedientia ea sit, & cui præstanda, quæ necessaria est ad salutem æternam; consideremus nunc Fidem; nempe quibus, & cur credimus, & quinam sunt Articuli creditu necessarii illis,qui sunt salvandi. Primò autem, is, cui credimus, aliquis est, quem loquentem audivimus; quia credere impossibile est illi, qui quid dixerit, ignoramus. *Abrahamus*, *Isaacus*, *Iacobus*, *Moses*, & Prophetæ Deo crediderunt, qui ipsos alloquutus est supernaturaliter. Similiter *Christus* erat is, cui crediderunt Apostoli & Discipuli, & quem loquentem audiverunt. Sed de illis, quibus neque Deus, neque *Christus* unquam loquutus est, dici non potest, quod Deo crediderint; sed tantum quod Apostolis, & post eos, Pastoribus & Doctoribus Ecclesiæ Fidem habuerint, qui Historiam Veteris & Novi Testamenti illis commendaverant. Fides itaque Christianorum, (ex quo *Christus* assumptus est) pro fundamento habuit, Pastorum primò suorum existimationem, deinde Authoritatem eorum, qui fecerunt, ut Scripturæ Sacræ Fidei essent Regula; id quod soli facere potuêrunt Reges Christiani, aliique qui Summam habuere Potestatem. Illi ergò Pastores Supremi sunt, solique per quos hodiè loquentem Deum audiunt Christiani; nisi fortè excipere velimus eos, ad quos (si qui sunt) Deus hodiè loquitur supernaturaliter. Sed hi, quia multi Pseudoprophetæ in mundum venêrunt, examinandi sunt ab omni Christiano,an ex Deo sint necne. Quoniam ergo Doctrinarum Examen ad Pastorem Supremum, inprimis pertinet, Pastor Su-

premus solus est, in quo ultimo Fides subditorum suorum determinari debet.

Causæ propter quas Doctrinam Christianam credimus, variæ sunt. Est enim Fides donum Dei, quam in diversis hominibus, viis diversis, pro ut sibi ipsi visum est, operatur. Causa propter quam Articulum aliquem Fidei credimus, frequentissima, & proxima est, quod Scripturas Sacras priùs crediderimus esse Verbum Dei. Quare autem Scripturas Sacras Verbum Dei esse credimus disputari solet, quemadmodum necessarium est multum disputari, quæstiones illas, quæ non rectè proponuntur. Non enim quærunt, *cur credimus*, sed, *unde scimus*; quasi idem esset *credere*, & *scire*. Dum ergo pars altera scientiam suam deducere conatur ab Infallibilitate Ecclesiæ, altera à testimonio Spiritus sui privati, pars neutra id quod vult probat. Infallibilitas enim Ecclesiæ, nisi Scripturarum Infallibilitate priùs cognitâ, sciri non potest. Spiritum autem suum privatum quis dignoscit, à Spiritu Doctorum Morum, quorum Authoritate ducitur, vel à Spiritu arrogantiæ? Præterea in Scripturis, unde Ecclesiæ Infallibilitas inferri possit, nihil invenitur; multo minus Infallibilitas Ecclesiæ cujusquam particularis; & minimè omnium hominis privati.

Manifestum ergò est, homines Christianos, non *scire*, Scripturas esse Verbum Dei, sed tantum *credere* ita esse; & causam illis credendi frequentissimam esse Doctores suos. Hoc dicit S. Paulus universaliter de Fide Christiana, (Rom. 10. 17.) *Fides est ex auditu*; & (vers. 14, 15.) *Quomodo autem credent, de quo non audierunt? Quomodo autem audient sine Prædicante? Quomodo autem prædicabunt nisi fint missi?* Ex quo perspicuum est, causam credendi Scripturas, esse Verbum Dei, eandem esse, propter quam credimus, Articulos alios omnes, nempe quod eos audimus, qui Lege constituti sunt (id est domi Parentes, in Ecclesiis Pastores) ut nos doceant. Quænam enim causa alia reddi potest, quare in Civitatibus Christianis, Scripturas esse Verbum Dei, omnes credant, vel saltem credere se profiteantur, in Civitatibus cæteris, vix unus aut alter; nisi quod in Civitatibus Christianis, ab infantiâ id credere doceantur, in Civitatibus non Christianis doceantur contrarium.

At si Fidei causa sit, doceri; cur non credunt omnes; nisi quod Fides sit donum Dei, quod cui vult dat, & negat? Sed tamen quando dat, per Doctores dat; & proinde causâ Fidei immediata est auditus. Quemadmodum in ludo literarum, ubi docentur multi, quidam proficiunt, quidam non proficiunt, differentia non semper à Magistro est. Bona omnia à Deo quidem proficiscuntur, sed per media plerum-

plerumque naturalia. Non est ergo temerè credendum illis, qui Doctrinis suis donum Dei prætendunt, supernaturale, doctrina enim eorum examinanda prius est ab Ecclesia.

Sed Scripturas esse Verbum Dei sive *sciamus*, sive *credamus*, sive *concedamus*; si ex illarum locis apertis, quinam Fidei Articuli ad Salutem æternam sint necessarii & soli necessarii, ostendero; eos nec alios, necessarios esse *Sciendum*, *Credendum* vel *Concedendum* est.

Vnum necessarium, nempe unicus articulus Fidei, quem ad Salutem æternam necessarium, faciunt Scripturæ Sacræ, hic est, *Quod Iesus est Christus*. Per nomen autem *Christi*, intelligitur Rex ille quem Deus per Prophetas Veteris Testamenti, missurum se esse in mundum, promiserat, ut regnaret in Iudæos, & gentes alias in illum credituros; & qui vitam æternam, quam perdideramus in Adamo, restitueret. Quod cum probavero, ostendam, quatenus necessarii sunt etiam Articuli alii nonnulli.

Ad probandum, quod tota Fides ad Salutem necessaria continetur in uno hoc Articulo, *Iesus est Christus*; argumentum primum sumetur ab Euangelistarum Scopo. Scopus autem eorum is erat ut in Servatoris nostri vita describenda illum unum Articulum stabilirent. Euangelii *S. Matthæi* Summa hæc est, *Iesum* fuisse ex stirpe *Davidis*; natum ex Virgine; venisse Magos ut eum pro Rege Iudæorum agnoscerent & adorarent; *Herodem*, eum, ne regnaret, conatum esse interficere; *Iohannem Baptistam* illum Regem proclamasse; *Christum* ipsum Apostolosque ejus Regem illum esse prædicâsse; Legem docuisse non ut Scribæ, sed ut qui haberet Authoritatem; morbos solo verbo sanâsse, aliaque Miracula fecisse, quæ *Christum* facturum esse prædixerant Prophetæ; monuisse Discipulos, ne aliis qui se *Christos* profiterentur, crederent; captum, accusatum & occisum, quod se Regem esse dixerit; titulum Cruci inscriptum fuisse *Iesus Nazarenus Rex Iudæorum*. Quæ omnia eo spectaverunt ut crederent homines *Iesum esse Christum*. Summa hæc est Euangelii scripti à *Matthæo*. Euangelistarum autem reliquorum scopus idem erat. *Iohannes* autem de Euangelio suo in fine expressè dicit, (Ioh. 20. 31.) *Hæc scripta sunt, ut credatis Iesum esse Christum illum Filium Dei.*

Argumentum secundum est à Subjecto Concionum Apostolicarum, tùm ante, tùm post Ascensionem *Christi*. Ante Ascensionem suam misit Apostolos suos Luc. 9. 2. Regnum Dei prædicaturos; & (Matth. 10. 7.) mandavit illis hoc solum, *Iter facientes proclamate dicentes*, *Appropinquavit*, Regnum Dei, id est, *Iesum* esse *Messiam*, *Christum*, *Regem*, qui venturus erat. Item post Ascensionem *Christi* idem

prædicaverunt, ut patet ex Act. 17. 6. *Traxerunt Iasonem, & quosdam fratres ad Civitatis Magistratus, vociferando, Isti qui Orbis terrarum statum subverterunt, etiam hic adsunt: Quos excepit Iason: qui omnes contra Edicta Cæsaris faciunt Regem alium dicentes esse, nempe Iesum.* Et (vers. 2. 3. capitis ejusdem,) *Paulus vero sicut consueverat introivit ad eos, & per Sabbatha tria disseruit cum iis ex Scripturis; explicans, & ob oculos ponens oportuisse Christum pati, & resurgere ex mortuis; & hunc Iesum, quem ego, inquit, annuncio vobis esse Christum illum.*

Argumentum tertium sumitur ab iis locis Scripturæ, quæ Fidem omnem ad Salutem necessariam, dicunt esse facilem. Si enim ascensus animi internus, ad omnes doctrinas Fidei, quæ nunc docentur (quarum magna pars hodie disputatur) ut necessarius requireretur, nihil difficilius esse posset, quam esse Christianum. Latro in cruce propter verba hæc, *Domine memento mei cum veneris in Regnum tuum*, quibus alium Articulum confessus non est, præter hunc *Iesum esse Christum*, salvari potuerat. Nec potuerat dixisse *Christus* (Matth. cap. 11. vers. 30.) *Iugum meum facile est, & onus meum leve est.* Neque (Matth. 18. 6.) Parvos pueros in illum credere; nec potuerat dixisse *Paulus* (1 Cor. 1. 21.) *Libuit Deo per stultitiam prædicationis servare credentes*; Neque denique Paulus ipse tam subito Christianus multo minus Doctor Ecclesiæ adeo eminens fieri potuerat, qui de Transubstantiatione, Purgatorio, aliisque Articulis multis quæ nunc obtruduntur, nunquam quicquam audierat.

Argumentum quartum sumitur à locis quibusdam, de quorum interpretatione nunquam extitit controversia, ut (Ioh. 5. 39.) *Scrutamini Scripturas, quia videmini vobis in ipsis vitam æternam habere; & illæ sunt quæ testantur de me.* Scripturæ autem illæ, aliæ non erant præter Testamentum Vetus; Novum enim nondum scriptum erat. Sed in Testamento Vetere de *Christo* nihil invenitur, præter Notas & signa per quæ, cum veniret, agnosci posset; nimirum, quod esset ex stirpe *Davidis*; nasciturus in *Bethlehem*, ex Virgine, faceretque magna Miracula. Credere ergo *Iesum* esse illum, satis erat ad vitam æternam; plusquam autem satis necessarium non est Et per consequens Articulus ille solus necessarius est. Item *Iohannes* dicit (cap. 11. 26.) *Quisquis vivit, & credit in me, non morietur in æternum.* Sed credere in Iesum, idem est quod credere *Iesum esse Christum*; ut apparet ex vers. 27, ubi *Marthæ* dicit *Christus, Credis hoc? Et illa respondet, Etiam Domine, ego credo te esse Christum illum Filium Dei, qui in mundum venturus erat.* Solus ergo ad salutem sufficit Articulus ille unus. Item (Ioh. 20. 31.) *Hæc scripta sunt ut credatis Iesum esse Christum, Filium Dei, & ut credentes vitam habeatis*

per

per nomen ejus. Vbi rursus credere *Iesum esse Christum* sufficere significatur ad vitam æternam obtinendam. Rursus (1 Ioh.4. 2.) *Omnis Spiritus, qui confitetur Iesum Christum venisse in carne, ex Deo est*, & (1 Ioh.5. vers. 1.) *Quicunque credidit Iesum esse Christum, ex Deo natus est.* Et (vers. 5,) *Quis est qui vincit mundum, nisi qui credit Iesum esse Filium Dei.* Et (Act. 8. 36, 37.) Eunuchus dixit Philippo, *En aquam; quid prohibet me baptizari? Dixit autem Philippus, si credis ex toto corde, licet. Respondens autem ille dixit, Credo Iesum Christum esse Filium Dei.* Articulus ergo hic *Iesus est Christus* sufficit ad Baptismum, id est ad Receptionem in Regnum Dei, & per consequens, solus necessarius est. Etiam universaliter in locis omnibus ubi dicit cuiquam *Christus, Fides tua te salvum facit*, causa dicti est confessio aliqua per quam directè vel ex consequentia intelligitur, *Iesum esse Christum.*

Argumentum ultimum sumitur à locis illis Scripturæ, ubi Articulus hic dicitur esse Fundamentum Fidei; salvabitur enim, qui tenet Fundamentum. Locus primus est Matth. 24. 23. *Si quis vobis dixerit, Ecce, hic est Christus, aut hic: ne credite. Excitabuntur enim Pseudochristi, & Pseudoprophetæ, & edent signa magna & miracula*, &c. Videmus hic Articulum illum *Iesum esse Christum* tenendum esse, etsi Miracula magna fecerint qui docent contrarium. Locus secundus est Gal. 1. 8. *Etiam si nos, aut Angelus è Cœlo Euangelizet vobis præter id, quod vobis Euangelizavimus, Anathema sit.* Id autem quod Paulus & Apostoli reliqui euangelizaverunt, Articulus erat hic, *Iesus est Christus.* Authoritas ergo Angeli è Cœlo, multò magis hominis mortalis, si contrarium doceant negligenda est. Est ergo Articulus ille Fidei Christianæ Fundamentum. Tertius locus est 1 Ioh. 4. 1. *Dilecti, ne cuivis Spiritui credite. Ex hoc cognoscite Dei Spiritum: quicunque Spiritus profitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo est.* Perspicuum hinc est Articulum illum mensuram & regulam esse, per quam omnes alii Articuli examinandi & judicandi sunt, & per consequens solum esse Fundamentalem. Locus quartus est Matth. 16. 18. Vbi postquam *S. Petrus Christo* dixisset, *tu es Christus, Filius Dei viventis*, respondit *Christus, tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo meam Ecclesiam.* Articulus ergo ille Fundamentum est, cui innituntur reliqui omnes Ecclesiæ Articuli. Locus quintus est, 1 Cor. 3. vers. 11, 12, &c. *Fundamentum aliud nemo potest statuere præter id quod positum est, quod Iesus est Christus. Quod si quis superædificet super Fundamentum hoc, aurum, argentum, Lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam, cujusque opus manifestum fiet: dies enim id declarabit; nam per ignem revelabitur: & cujusque opus quale sit, ignis probabit: si cujus opus manserit quod superædificaverit, mercedem accipiet. Si cujus opus exustum fuerit, damnum faciet. Ipse*

vero servabitur: ita tamen ut per ignem. Quæ verba cum sint partim perspicua, & intellectu facilia, & partim allegorica & difficilia; concludo ex perspicuis, Pastores, si fundamentum doceant, nempe *Iesum esse Christum*, quanquam falsas inde consequentias aliquas deducant (ut hominibus quibuscunque pronum est errare.) salvandos tamen esse; multo magis salvari posse illos qui ea credunt, quæ à Pastoribus suis legitimis didicere. Sufficit ergo Articulus hic ad salutem, & per consequens solus necessarius est. Quod attinet ad verba illa Allegorica, *uniuscujusque opus per ignem probandum esse*, & *salvandos esse*, *ita tamen ut per ignem*, videntur alludere ad verba Prophetæ Zachariæ cap. 13. 8, 9. *Dictum Iehovæ, ut partibus duabus in terra excisis & expirantibus, tertia relinquatur in ea: & inducam tertiam istam in ignem, conflansque eos, ut conflatur argentum, probabo eos, quemadmodum probatur aurum: & invocabunt nomen meum, & ego exaudiam eos.* Dies Iudicii est dies restitutionis Regni Dei; & illo die futuram esse mundi conflagrationem dicit *S. Petrus* (2 Pet. 3. 7, &c.) In qua conflagratione peribunt quidem improbi, reliqui autem, quos Deus salvos esse vult, transibunt per ignem illæsi, & in eo igne (sicut aurum & argentum) probabuntur, & purgati ab Idololatria, nomen invocabunt Dei veri. Ad hæc verba alludens *S. Paulus Diem* (inquit) id est diem Iudicii, diem Magnum restitutionis Regni Dei, Pastorum doctrinas probaturum esse, an sint puræ, ut aurum, argentum &c. an inutiles ut lignum, fœnum, &c. tunc autem, qui super fundamentum verum falsa aut nugatoria ædificaverunt, ea videbunt condemnata; ipsi tamen salvabuntur, & transibunt per ignem hunc illæsi ad vitam æternam, nomen veri Dei invocaturi. In qua interpretatione nihil est, quod Fidei Christianæ sit contrarium; sed ne scintilla quidem Purgatorii.

Quæret fortasse aliquis an æquè necessarium ad salutem non sit, credere *Deum esse Omnipotentem*; *Creatorem mundi*; *Iesum Christum resurrexisse*; *& homines in die ultimo resurrecturos esse omnes*; ac credere *Iesum esse Christum*. Respondeo hos omnes multosque alios Articulos necessarios quidem æquè esse, sed ideò, quia in illo uno continentur. Quis enim est, qui non vidit, credentes Iesum esse Filium Dei Omnipotentis, necessariò simul credere Deum esse rerum omnium Creatorem Omnipotentem? Aut quomodo credi potest Iesum Regem esse in æternum regnaturum, ab eo qui illum non credit resurrexisse à mortuis. Mortuus enim regnare non potest. Quicunque autem Fundamentum tenet, *Iesum esse Christum*, omnia tenet quæ inde inferri possunt, sive illationis vim ipse intelligit sive non intelligit. Firmum ergo restat unum hunc Articulum creditum, Pœnitentibus ad remissionem peccatorum, Fidei satis esse, & proinde solum necessarium.

Osten-

Ostensum antè est, Obedientiam, quanta ad salutem æternam requiritur, consistere in voluntate implendi Legem Dei, quatenus possumus, id est in Pœnitentia peccantium. Ostensum item est Fidem, quanta ad salutem necessaria est, contineri in hoc Articulo, *Iesus est Christus.* Loca Scripturæ nunc proferam aliqua quibus probatur, omnia simpliciter ad vitam æternam necessaria contineri in illis simul conjunctis. Homines illi, quos Sanctus *Petrus*, die Pentecostes, post Ascensionem Servatoris nostri proximo, prædicatione sua, ad Fidem Christianam converterat, *Petrum* cæterosque Apostolos interrogaverunt (Act. 2. 37.) *Quid faciemus viri fratres?* Quibus (proximo versu) respondit Petrus, *Resipiscite, & Baptizetur unusquisque vestrûm in nomen Iesu Christi, in remissionem peccatorum: & accipietis donum Spiritus Sancti.* Baptizari ergo in nomen *Iesu Christi*, una cum pœnitentia, omnia continet ad salutem necessaria. Rursùs cum à quodam ex primoribus interrogaretur *Christus* (Luc. 18. 18.) *Magister bone, quid faciendo vitam æternam possidebo?* Respondit illi Servator noster (vers. 20.) *Præcepta nosti, Ne mœchare, Ne occidito, Ne furare, Ne falsum testimonium dicito: Honora Patrem tuum & Matrem tuam.* Quæ cum observâsse se dixisset, adjecit *Christus*, *Omnia quæ habes vende, & distribue pauperibus, & habebis Thesaurum in cœlo: & sequere me*, id est, confide in me, qui sum Rex. Itaque Legem implere, & credere Iesum esse Regem, totum est quod requiritur ad vitam æternam. Præterea, Sanctus *Paulus* dicit (Rom. 1. 17.) *Iustus ex Fide vivit*; non dicit *unusquisque*, sed *Iustus*. Fides ergo & Iustitia conjunctim, omnia continent ad salutem necessaria. Postremò (Marc. 1. 15.) *Appropinquavit Regnum Dei; resipiscite, & credite Evangelio.* Itaque resipiscere & credere Iesum esse Regem, sufficiunt ad Salutem.

Cum ergo Fides & Obedientia utraque necessaria sit ad salutem, quæstio, utra earum justificet, frustra disputatur. Quo autem sensu justificare dicatur una & altera, explicare non inutile erit. Si per Iustitiam intelligatur Iustitia operum; Iustificari qui Legem Dei semel transgressus est, potest nemo. Intelligenda ergo est Iustitia hominis, Legem Dei observare conantis. Voluntatem enim accipit Deus pro ipso opere. Atque hoc sensu solo est, quod homo aliquis dici potest *Iustus*; & quod per Iustitiam suam justificatus sit. Iustitia ergo justificat, quatenus *Iustum* denominat, non quatenus Legem ita impleverit, ut puniri justè non possit.

Sed justificari etiam dicitur is, cujus Defensio, quanquam non sufficiens, recipitur tamen, & approbatur; ut cum pro defensione allegamus, quod Voluimus, quod conati sumus Legem implere, & quod peccata nostra ipsi condemnavimus. Quoniam ergo Deus voluntatem

tem

tem pro ipso opere eorum tantum accipit, qui credunt in *Iesum Christum*; Fides sola, in hac verbi acceptatione justificare dici potest; adeo ut *Fides* & *Obedientia* utraque justificent; sed in diversa significatione vocis *Justificare*.

Cum ostensum jam sit, quænam ea sint quæ necessariò requiruntur ad Salutem; Obedientiam erga Deum, cum Obedientia erga Reges reconciliare difficile non est. Rex enim aut Christianus est, aut Infidelis. Si Christianus, Articulum hunc *Iesum esse Christum*, neminem negare cogit. Legibus autem Civilibus, in quibus continentur Leges omnes Naturales, rectè & jurè obedire cogit. Qui ergo Regi suo Christiano, obedientiam præstat, obedire Deo non impeditur. Sed si Rex Christianus qui Fundamentum tenet *Iesum esse Christum*, Doctrinas aliquas per imperitiam inde deducens, doceri & teneri imperet, imperato obediendum est. Obediri enim sine animæ periculo potest. Iudicare autem, in Quæstione de sua ipsius obedientia Civili, jure nemo potest. Iudicat enim de doctrinis Fidei nemo præter Ecclesiam, id est præter illum, qui personam gerit Ecclesiæ, id est præter Regem, si sit Christianus.

Sed etsi Rex Infidelis sit, suorum tamen subditorum quicunque illi restiterit, peccat contra Deum, quia contra Leges Naturæ peccat, quæ sunt Divinæ. Peccat etiam contra Consilium Apostolorum, Christianos omnes Principibus suis, Filios omnes Parentibus suis, & Servos omnes Dominis suis obedire præcipientium, idque in Omnibus. Quod autem attinet ad Conscientiam hominum, quæ interna & invisibilis est, Potestatem habent omnes eandem, quam habuit *Naaman*; neque ad pericula se offerre opus habent. Cæterum si id faciant, præmium suum in regno Dei expectare debent, nec Regem suum legitimum accusare, multo minus occidere, aut bello persequi. Sed quis, etsi Infidelis Rex, subditum suum sciens Regem alterum non nunc, sed post finem mundi expectare, ita stupidus est, ut ob illam causam, eum occisum velit.

Atque hæc de Regno Dei, & Politica Ecclesiastica dicta sufficiant; cum sint omnia à Scripturis Sacris derivata, atque ex iis locis quæ minimè obscura & controversa sunt, & Scopo totius Scripturæ Sacræ (quæ scripta est pro regni Dei in *Christo* restitutione) consentanea. Non enim Verba nuda, sed Scriptorum scopus, Scripturis explicandis verum lumen præfert; qui autem Textibus singularibus utuntur, consilio operis ipsius non adhibito, nihil fere perspicuè explicabunt, sed Scripturæ atomis, quasi sparso pulvere, omnia obscuriora facient quam sunt; id quod eorum artificium esse solet, qui non veritatem, sed suum ipsorum emolumentum quærunt.

D E

DE REGNO TENEBRARUM.

CAPUT XLIV.

De Tenebris Spiritualibus ab Interpretatione non recta Scripturarum.

PRæter Summas Poteſtates, *Divinam*, & *Humanam*, de quibus hactenus diſſeruimus, legimus in Scripturis Sacris de Poteſtate adhuc alia, nempe ea quàm dicit *Sanctus Paulus* Eph. 6. 12, *Quoniam non eſt nobis lucta adverſus ſanguinem & carnem, ſed adverſus Imperia, adverſus Poteſtates, adverſus Mundi hujus Principes Tenebrarum, adverſus Spirituales improbitates in rebus cœleſtibus*; & Matth. 12. 26, *Sed ſi Satanas Satanam ejicit, adverſus ſeipſum diſſidet: quomodo ergò ſtabit regnum ejus*; & Matth. 9. 34, *Per Principem Dæmoniorum ejicit Dæmonia*, id eſt Phantaſmata, quæ apparent in Aëre; unde Satanas dicitur Eph. 2. 2, *Princeps Poteſtatis Aëris*; & (quia regnat in mundi hujus tenebris) *Princeps hujus mundi*, Ioh. 16. 11. Et propterea, qui Principatui ejus Subjecti ſunt *filii* vocantur *Tenebrarum*; nimirum, ut diſtinguantur à fidelibus, qui *Filii Lucis* appellantur. Cum enim Beelzebub ſit Rex Phantaſmatum, quæ Aërem & Tenebras incolunt; *Filii Tenebrarum*, Phantaſmata, & Spiritus Illuſionis idem ſignificant. Regnum ergo Tenebrarum (prout in locis ſupra citatis, aliiſque Sacræ Scripturæ textibus intelligitur) definiri poteſt, *Impoſtorum confœderatio, qui ut in alios in præſenti mundo dominentur, Lumen tùm Rationis naturalis, tùm Euangelii per doctrinas erroneas & obſcuras extinguere, & in viam ſalutis æternæ Tenebras inducere conantur Spirituales.*

Quemadmodum homines, qui à Nativitate ſua Luce oculorum penitus deſtituuntur, luminis omninò Ideam nullam habent; neque imaginari quiſquam lumen majus poteſt, quàm aliquando antè viderit: ita etiam luminis Euangelii, & luminis Rationis gradum majorem exiſtere non putant homines, quam quem ipſi jam aſſequuti ſunt. Atque hinc eſt, quòd homines Tenebras in quibus verſantur, alia via agnoſcere non poſſunt, præterquam ex ſuis ipſorum offenſionibus, & infortuniis. Regni Satanæ obſcuriſſima quidem pars eſt, ea quæ

extra Ecclesiam Dei est, id est in qua ambulant Infideles; dicere tamen non possumus, quod Ecclesia (quasi *Goshen*) tanta omnino luce fruatur, quanta opus est, ad omne opus faciendum, quod imperavit fieri Deus. Vnde enim oriri potuit, quod Christiani, à tempore pene Apostolorum, se mutuò alter alterum ex statu dejecerint, bello, aut Externo, aut Civili? Quod ad omnem propriarum rerum asperitatem, & ad omnem prosperitatis alienæ eminentiam, toties offendant? Et quod ad eandem metam (fœlicitatem) tam diversis viis curratur, nisi illis nox etiam nunc esset, aut saltem spissa nebula. Sumus ergo etiam nunc in Tenebris.

In Ignorantiæ nostræ naturalis obscurâ nocte, errorum Spiritualium Zizania seminavit Inimicus; Primo, lumen Scripturarum extinguendo; erramus enim nesciendo sensum Scripturarum. Secundo, Ethnicorum Poëtarum Dæmonologiam, id est doctrinam de dæmoniis; nempe doctrinam de Idolis, Phantasmatibus, mortuorum umbris, similibusque fabulis anilibus, admittendo. Tertio, reliquias quasdam Religionis & Philosophiam Græcorum, præsertim Aristotelis, cum Scripturis sacris commiscendo. Quarto, per falsas, fictas vel incertas traditiones, & historias; atque ita erramus *attenti Spiritibus deceptoribus & doctrinis Dæmoniorum. Per Hypocrisin falsiloquorum, quorum conscientia est cauterisata*, id est eorum, qui falsa loquuntur contra suam ipsorum conscientiam. De Tenebris autem ab interpretatione non rectâ Scripturæ Sacræ, in præsenti capite dicturus sum.

Scripturarum abusus maximus, & cui cæteri subserviunt aut adhærent, earum detorsio est, ad probandum, quod Regnum Dei, (de quo toties in illis fit mentio) sit Ecclesia, quæ nunc est Christianorum hominum in terra viventium. Manifestum autem est, in contrarium, Regnum Dei, institutum fuisse à Deo, (*ministrante Mose*) super Iudæos solos, qui eam ob causam appellantur in Scripturis, populus Dei peculiaris; idemque regnum in electione Sauli Regis, desiisse. Post id tempus regnum Dei per Pactum in terris nullum fuisse. Promisisse tamen per Prophetas Deum, in Regnum suum Iudæos iterum admittere, (tempore quod ipse secum determinaverat) cum per pœnitentiam ad Deum se converterent. Invitâsse etiam sub iisdem conditionibus conversionis omnes gentes; & Filium suum peccata mundi morte suâ expiaturum, in mundum missurum se esse; & doctrina sua, ad regnum Dei præparaturum, quod in die Iudicii incepturum est.

1 Errori huic, Quod Ecclesia, quæ est in terra, est Regnum *Christi*, quodque unum esse oportet vel Hominem vel Cœtum, per quem Servator noster, qui nunc est in cœlis, homines alloquitur, Leges condit,

dit, & qui personam *Christi* Christianis omnibus repræsentat, consequens est, quod Potestatem Regalem sub *Christo* universaliter poscat Pontifex Romanus; & quod eandem Potestatem in Civitatibus nonnullis poscant Pastorum Conventus. Sunt autem hi qui per vehementiam disputandi lumen naturæ extinguunt, tantasque in hominum mentibus efficiunt tenebras, ut quis sit, cui obedientiam promiserant subditi videre nequeant.

Doctrinæ autem huic, Papam in præsenti Ecclesiâ Vicarium *Christi* universalem esse, consequens est. Doctrina alia; nempe Regi Christiano necessarium esse coronari ab Episcopo aliquo; quasi ab illa ceremonia esset, quod jure Divino imperet, & in Titulo clausulam hanc habeat, *Dei gratia Rex*; quodque Regnum suum, non à Deo accipiat, nisi datum sit per Dei Vicarium Papam; quodque omnis Episcopus Romanæ Diœceseos, (quando consecratur) Pontifici Romano absolutè obediturum se esse juret. Eidem doctrinæ consequens est Concilii Lateranensis decretum sub *Innocentio* tertio, cap. 3. de Hæreticis, *Si Rex à Papa admonitus, Regnum suum ab Hæresibus non purget, & ob eam rem excommunicatus, non satisfaciat intra annum, Subditi ejus ab obedientiæ vinculo absolvuntur.* Quoties itaque inter Papæ & aliorum Principum Christianorum consilia, repugnantiam esse contingit, (contingit autem sæpe) tantæ oriuntur inter subditos Regum Tenebræ, ut hominem externum, in Thronum Regium sese intrudentem, ab eo distinguere nesciunt, quem ipsi in eo collocaverant; & præ intellectus cæcitate pugnant inter seipsos, amicos ab inimicis non distinguentes. Ab eâdem doctrina, nempe quod Ecclesia præsens est Regnum Dei, nascitur quod Pastores & Ministri Ecclesiarum, nomen sibi assumant *Cleri*, cæteros Christianos appellantes *Laicos*, id est simpliciter *Populum*. Clerus enim primò & propriè significat *Sortem*, deinde *hæreditatem*, & postremò eos, qui regnante Deo in Israële, alebantur ex reditibus publicis, quos Deus sibi reservaverat, nempe ex Sacrificiis & Oblationibus, quas Deus in alimentum Ministrorum suorum publicorum, (qui erant Levitæ) separaverat. Papa ergò, qui in Ecclesia idem esse vult, quod erat in Regno Dei, id est in Israële, Summus Sacerdos, reditus similes à Christianis postulat sibi, & Sacerdotibus suis à Christianis; ad quam rem expediebat, ut Sacerdotes appellarentur *Clerus*. Decimæ itaque quæ Levitis *jure Divino* debebantur, in regno Dei requiruntur & sumuntur jam diu ab Ecclesiasticis, non *jure Civili*, sed *Divino*; & populus ubique per Ecclesiam Romanam pensiones publicas duplas solvunt, alteras Civitati suæ, alteras Clero Romano.

Ab eodem errore, quod Ecclesia præsens est Regnum Dei, introducta est distinctio inter Leges *Civiles* & *Canonicas*: sunt autem Leges Civiles Acta Imperantium in Dominiis propriis; & Leges Canonicæ acta Pontificis in Dominiis iisdem; sed hæ ante Imperii translationem in *Carolum Magnum*, Leges non erant, quanquam posteà, procedentibus indies Tenebris, Imperatores ipsi eas pro Legibus (metu majoris mali à cæcitate populi) admittere coacti sunt.

Hinc etiam est, quod in pluribus Dominiis, ubi Papæ potestas Ecclesiastica integra recipitur, quod Iudæi,& Turci suo modo Deum colere (quatenus contra Potestatem Civilem non offendunt) permittantur, Christiani autem, Civitatum aliarum Cives, in Roma nisi Romano modo, Deum colere non permittantur. Quare autem? Quia Papa Christianos omnes sibi subditos esse postulat. Quod tamen iniquum est. Nam si Christiano duriorem se præbeat Princeps Christianus, quam Infideli, iniquè facit; pro *Christo* enim sunt, qui non sunt contra *Christum*.

Præterea, hinc est, quod in omni Civitate Christianâ Potestatem Papæ Ecclesiasticam admittente, sint homines quidam à Tributis & Tribunalibus Potestatis Civilis exempti; ut Ecclesiastici omnes, & Monachi, & Fratres, quorum numerus in multis locis ad numerum reliqui populi, adeò magnam habent proportionem, ut ex illis solis, si opus esset, conscribi exercitus posset, qui Ecclesiæ Militanti sufficere valeret contra quemcunque Principem Christianum, qui Papæ adversaretur.

Scripturarum abusus alius est, eorum qui *Consecrationem* covertunt in *Conjurationem* sive *Incantationem*. *Consecrare*, in Scripturis Sacris significat rem quamcunque Deo Offerre, Dare sive Dedicare, id est ab usu communi, piis & decoris verbis, ad cultus Divini usum, separare, id quod est sanctificare; ita ut Dei, eorumque sit quos Deus sibi fecit Ministros publicos; ut supra Capite 35 fusiùs dictum est. Consecratione autem illa, non rei consecratæ natura, sed solus usus mutatus est, nempe, ut qui prophanus & communis fuerat, jam Sanctus sit, & cultui Divino proprius. Sed quando naturam qualitatemque ipsius rei mutatam esse dicunt, non Consecratio dicenda est, sed vel opus Dei supernaturale, vel vana & impia Incantatio. Quoniam autem mutationem hujusmodi naturæ rerum quam profitentur, quotidianam esse dicunt, pro opere Divino supernaturali haberi non potest. Restat ergò, ut alia non sit, quam *Conjuratio* sive *Incantatio*; per quam, mutationem naturæ ubi non est, credi esse volunt, contra oculorum, cæterorumque omnium Sensuum testimonium. Exempli

causâ,

causâ, in Consecratione Panis & Vini in Cœna Dominica, (quæ commemoratio tantùm est *Christi* in Cruce ad Redemptionem nostram Passionis) quando Sacerdos verba Servatoris nostri pronuntiat, *Hoc est corpus meum*, & *Hic est sanguis meus*, naturam Panis & Vini abire dicit, & in ejus locum succedere *Christi* corpus verum, & verum sanguinem. Quanquam neque oculis, neque ulli sensui recipientis appareat quicquam quod non apparuerat, antequam verba illa pronuntiarentur. Incantatores Ægyptii, cum Virgas suas in Serpentes, & Aquam in Sanguinem convertissent, spectatorum Sensibus falsa rerum specie illusisse tantùm existimantur, vocantur tamen in Scriptura Sacra Incantatores. Sed quo nomine appellandi fuissent, si in Virgis suis ne species quidem Serpentium, neque in aquis illis species sanguinis, ulla apparuisset, sed coram Rege impudenter asseruissent Virgas quæ Regi ut Virgæ apparuerunt Serpentes esse, & Sanguinem esse, quæ Regi Aqua videbatur? Appellandi certè erant non modo Incantatores, sed etiam impudenter Mendaces. Hoc tamen in Consecrationibus quotidianis faciunt Ecclesiæ Romanæ Sacerdotes, verba sacra in Incantamentum mutantes, quod nihil ad sensum producit novi; impudenter tamen Panem in Hominem, & quod magis est in Deum convertisse se affirmantes, & proinde adorandum esse jubentes tanquam esset Servator noster ipse Deus & Homo; quæ Idololatria est crassissima. Siquidem enim dicere sufficeret, non amplius Panem, sed Deum esse, quare similiter excusare se non potuissent Ægyptii affirmando, Porrum & Cepe quæ adorabant, Porrum & Cepe amplius non esse post Incantationem, sed Deum ipsum sub olerum illorum specie. Verba illa, *Hoc est corpus meum*, & *Hic est sanguis meus*, æquivalent his, *hoc significat*, *sive repræsentat*, *Corpus & Sanguinem meum*; & Figura quidem sermonis est usitatissima; quem secundum literam interpretari Scripturæ abusus esset. Quanquam autem Interpretatio talis admitteretur, applicari tamen Pani vel Sanguini præterquam illi quem *Christus* manibus propriis consecravit nulli potest. Non enim de Pane quocunque, & de Sacerdote omni qui pronuntiaret illa verba, *Hoc est corpus meum*, Transsubstantiatum iri, dixit *Christus*. Neque Ecclesia Romana ipsa Doctrinam talem stabilivit ante *Innocentium tertium*, id est annis ab hinc circiter quingentis, quando Potestas Papalis maxima erat, & Tenebræ profundissimæ.

Simili Incantatione usi sunt Sacerdotes Ecclesiæ Romanæ in Sacramento Baptismi, ut videre est in Rituali Romano, ubi nomine Dei, Trinitatis, & trium Personarum, & signo Crucis ad Incantamentum abutuntur. Ut primo, in aqua consecranda Sacerdos dicit,

conjuro te creatura Aquæ, in nomine Dei Patris Omnipotentis, & in nomine Iesu Christi Filii sui unici Domini nostri, & in virtute Spiritus Sancti, ut fias Aqua conjurata, ad Potestates inimici abigendas & eradicandas, &c. Secundo in Salis cum Aqua miscendi benedictione; *Vt fias sal conjuratum, quo Phantasmata omnia, & fraudum Diaboli improbitas fugiat abeatque à loco in quo spargeris; utque Spiritus omnis immundus conjuratus sit per eum, qui veniet ad judicandum vivos & mortuos.* Tertiò in benedictione Olei, *ut Potestas omnis Inimici, exercitus omnis Diaboli, & Phantasmata Satanæ per Creaturam hanc Olei abigantur.* Quarto, Baptizandus Infans, multifariam Incantatur; primo, ad Ecclesiæ portam, in faciem Infantis sufflat ter Sacerdos, dicens, *Exi ab eo Spiritus immunde, & cede Spiritui Sancto Paracleto*, quasi Infantes omnes, antequàm à Sacerdote insufflentur, essent Demoniaci. Rursus, antequam in Ecclesiam intret, dicit, *conjuro te &c. exire, & decedere ab hoc servo Dei.* Idem quoque Exorcismus repetitur antequam Infans baptizetur. Neque ritus alii, circa Matrimonium, Extremam Unctionem, Visitationem ægrotantium, Consecrationem Ecclesiarum & Cœmeteriorum sine Incantationibus peraguntur, ut in quibus Oleo & Aqua utuntur incantatis, & signo Crucis abutuntur sicut & verbis Scripturæ, *Asperges me Domine hyssopo*; Rebus enim hujusmodi efficaciam Phantasmata & Spiritus Imaginarios abigendi tribuendam esse putant aut dicunt.

In Exorcismis antedictis notandum etiam est, Spiritus immundos, id est Dæmonia, appellari Phantasmata; ex quo sequitur Spiritus immundos sive Dæmonia à Romanâ Ecclesia non habita esse pro *Entibus* (ut loquuntur) *Realibus*; & proinde Substantias non esse, sed Idola tantum, id est *Nihil*.

Error generalis alius est, à non intellectis vocabulis illis, *Vita æterna, Mors æterna, & Mors secunda.* Quanquam enim perspicuè dicatur in Scriptura Sacra, Deum Adamum in eo statu posuisse, ut vivere potuisset in æternum, nempe si Mandatum Dei observâsset; quæ immortalitas humanæ Naturæ Essentialis non erat, sed ab esu Arboris Vitæ dependebat; Doctrina tamen hodiè alia est, & jamdiu fuit, nimirum, unumquemque hominem *Vitam æternam* habere sua natura, ex eo, quod Animâ præditus sit immortali; adeò ut gladius ille in aditu Paradisi, quanquam impediit Adamum, ne ex fructu Arboris Vitæ comederet, impedire illum, ne esset immortalis, non potuit, neque facere, ut Redemptione per *Christum* indigeret; & proinde non modò Fideles, sed etiam Reprobi, & Ethnici Vita Æterna fruituri sint. Verùm, ut incommodum hoc excusent, per *mortem æternam* intelli-

intelligendam esse dicunt *Vitam æternam*, sed in cruciatibus, quæ est figurata loquutio, præterquam in hac occasione nunquam usurpata.

Doctrina autem hæc fundatur in quibusdam locis obscurioribus Testamenti Novi; quæ tamen loca totius Scripturæ Scopum considerantibus, in sensu diverso facile explicari possunt. Vtrovis autem modo intelligantur, quatenus ad salutem Christiani hominis attinet, non multum interest. Supposito enim morientis hominis restare nihil præter cadaver ejus, nonne Deus qui hominem ex terra, verbo suo fecit vivere, eadem facilitate facere poterit ut cadaver mortuum reviviscat, & vivat in æternum, eodem verbo? *Anima* in Scripturis Sacris, semper significat aut vitam, aut creaturam viventem. Corpus autem & anima conjunctim idem significat quod corpus vivens. Creationis die quinto, dixit Deus, *producant aquæ reptile animæ viventis. Et creavit Deus cetos maximos & omnem Animam viventem.* Item de homine, creavit eum Deus *de pulvere terræ, sufflavitque in nares ipsius spiraculum vitæ: sic factus est homo anima vivens.* Et postquam *Noah* exiisset ex Arca, promisit Deus non amplius percutere *omnem animam viventem.* Et Deut. 12. 23. *Sanguis cujusque est ejus anima.* Etiam immundus habebatur Lege Mosaica qui tetigerat *animam mortuam*, id est cadaver mortuum. Nihil hic neque in aliis locis Scripturarum, aliud significat Anima, præter *ipsum Animal*, aut *Vitam* ejus; Anima immortalis nusquam legitur, neque Substantia Incorporea, à corpore separata. *Spiritus autem* & *Vita æterna* passim leguntur. Quod animæ Fidelium, non sua natura, sed gratia Dei speciali unà cum corporibus à Resurrectione mansuræ sunt in æternum, ex Scripturis Sacris ostensum est Cap. 38. Vbi autem legitur in Testamento Novo, esse qui conjicientur, corpus & anima, in Gehennam ignis, *Corpus & Anima*, idem significat quod *corpus animatum.*

Per hanc fenestram est, quod doctrina illa Tenebrosa intravit, de *Cruciatibus æternis*, & de *pœnis Purgatorii*, & consequenter de *mortuorum Spiritibus* in locis Consecratis, Solitariis, & Tenebrosis ambulantibus; & proinde etiam de *Exorcismo* & *Conjuratione* Phantasmatum; item de Invocatione mortuorum; & de *Indulgentiis*, id est, de exemptione ex igne Purgatorii, ubi Substantiæ Incorporeæ illæ purgari, & cœlo præparari igne supponuntur. Nam ante tempus in quo versatus est in terris Servator noster, maxima pars hominum, ad quos pervenerat doctrina Dæmoniorum sive Dæmonologia Græca, in ea opinione erat, Animas humanas, substantias à corporibus distinctas esse & separabiles; & per consequens, mortuo homine; sive

bono

bono sive malo; animam ejus per virtutem naturæ propriæ (sine recognitione ulla divinæ Gratiæ) debere subsistere alicubi. Itaque Doctores Ecclesiæ primitivæ aliquamdiu dubitarunt, quo loco, antequam cum corporibus in resurrectione denuo unirentur, mansuræ essent; putaruntque aliqui quod requiescebant sub Altaribus. Sed Ecclesiæ Romanæ utilius tandem visum est, mansionem illis hanc ædificare Purgatorii.

Consideremus jam loca Scripturæ illa quibus maximè innituntur errores, illi tres proximè superiores. Argumentis enim Bellarmini, quibus probare conatus est Regnum Dei esse Ecclesiam administratam à Pontifice Romano in hoc mundo, responsum est ante; & demonstratum, Regnum Dei institutum sub *Mose*, desiisse in electione Regis *Saul*; & post illud tempus Sacerdotem Summum, Authoritate propriâ Regem Israëlis nullum deposuisse. Id enim quod *Athaliæ* fecit Sacerdos Summus, non Iure suo fecit, sed Iure Regis *Ioashi*, *Athaliæ* filii. Sed Rex *Solomon* Iure suo *Abiatharum* deposuit Sacerdotem Summum, & in locum ejus collocavit alium. Locus autem difficillimus eorum, quæ adducuntur ad probandum quod Regnum Dei in hoc mundo nunc existit, adducitur à Beza, qui Regnum Dei incepisse dicit à Resurrectione *Christi*, atque inde Potestatem Supremam Ecclesiasticam in Civitatibus Christianis, Civitatum illarum Presbyteriis asserens. Et notum est Presbyteria illa in aliquibus locis Reges suos excommunicâsse; & Suprematum in Religione non minus in illis locis sibi arrogasse quam eandem Potestatem sibi attribuit universaliter Pontifex Romanus.

Verba quibus innititur sunt Marc. 8. 39: *Amen dico vobis, quia sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant Regnum Dei veniens in virtute.* Quibus verbis Grammaticè acceptis, significatur, vel aliquem ex iis, qui *Christo* adstiterunt, etiam nunc vivere super terram, vel Regnum Dei esse in hoc mundo. Sed locus alius est in contrarium non minùs difficilis. Cum enim Apostoli post Resurrectionem *Christi*, cum jam in cœlum ascensurus esset, *Christum* interrogaverunt Actor. 1. 6, dicentes, *Domine, si in tempore hoc restitues Regnum Israël?* Respondit illis Servator noster, *Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua Potestate: sed accipietis virtutem supervenientis Spiritus Sancti in vos, & eritis mihi testes in Ierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria, & usque ad ultimum terræ*; id est, Regnum meum nondum venit, nec præscietis vos quando veniet; veniet enim sicut fur noctu; sed superveniet vobis Spiritus Sancti virtus, per quam prædicatione vestra Testimonium dicetis de Resurrectione

rectione mea, & de operibus meis, & de doctrina quam docui; ut credant in me homines, & vitam æternam expectent, cum rediero. Quomodo hæc cum adventu Regni *Christi* in *Christi* Resurrectione congruant non video, neque cum eo, quod dicit *S. Paulus* 1 Thess. 1, vs. 9, 10: *Conversi estis ad Deum à simulachris, servire Deo vivo, & vero, & expectare Filium ejus de cœlis*; ubi expectare *Christum* de Cœlis, idem est quod expectare adventum ejus in Majestate regnaturi; quod necessarium, si Regnum ejus jam ante aderat, non fuisset. Rursus, si Regnum Dei incepisset in Resurrectione *Christi*, quàm caussam habent Christiani precandi hodie (ut faciunt) *adveniat Regnum tuum?* Manifestum ergò est, verba illa Sancti *Pauli* aliquem alium habere sensum. *Sunt* (inquit *Christus*) *de astantibus, qui non gustabunt mortem antequam venire viderint Regnum Dei in virtute.* Nam si Regnum Dei venturum erat in Resurrectione *Christi*, cur dixit, eorum *aliqui*, potius quam *omnes* id videbunt. Vixerunt enim post *Christi* Resurrectionem *omnes*.

Sed ad explicationem hujus loci non parum conferunt verba Servatoris nostri de Sancto *Iohanne* ad Sanctum *Petrum* Iohan. 21. 22: *Si eum volo manere donec veniam, quid ad te? Exiit ergo sermo iste inter fratres, quia Discipulus ille non moritur.* Sermo autem ille à nemine confirmatus, neque refutatus, sed relictus est, ut qui non intelligeretur. Veruntamen si sensum illius loci conjicere liceat ex eo, quod immediatè sequitur, locum similem Sancti *Lucæ*, verisimile est, verba illa dicta esse de *Christi* Transfiguratione, quæ describitur in versibus immediatè sequentibus Luc. 9. 29: *Factum est autem post hæc verba fere dies octo, & assumpsit Petrum, Iacobum, & Iohannem, & ascendit in montem ut oraret. Et facta est, dum oraret, species vultus ejus altera: & vestitus ejus albus, & refulgens. Et ecce duo viri loquebantur cum illo. Erant autem Moses & Elias, Visi in Majestate.* Viderunt ergo *Christum* in gloria & Majestate, quemadmodum venturus est. Eadem historia etiam à S. Mattheo recitatur cap. 17, vers. 1, *Et post dies sex assumit Iesus Petrum, & Iacobum, & Iohannem, &c.* ubi Apostoli illi dicuntur *timuisse valdè.* Atque hoc modo completum est, nempe per modum *visionis*, quod *Christus* promiserat. Fuisse enim *visionem*, inferri potest ex eo quod dicit *Lucas* cap. 9. 28, nempe, *Petrum* & qui cum eo erant gravatos esse somno; & ex Matth. 17. 9, ubi præcepit eis *Iesus*, dicens: *Nemini dixeritis Visionem.* Quicunque autem loci à Beza recitati sensus sit, argumentum inde certum sumi non potest, ad probandum, quòd Regnum Dei ante diem Iudicii incepturum sit.

Sunt etiam textus quidam alii, quos citant Pontificii pro Supre-

matu Papæ; ut quod duo gladii quos habuerunt Apostoli, significant gladium Spiritualem & gladium Temporalem, quos ambos Petro dedisse *Christum* dicunt; &, quod duorum Luminarium majus Papam, minus Regem significat; quibus respondere operæ pretium non est. Potuerunt ex primo versu Biblii Sacri æquè inferre, quod per cœlum Papa, per terram Rex intelligendus sit. Non est enim hoc ratiocinari, ex Scripturis Sacris, sed lascivire, & in Principes insultare, sicut facere cœperunt tunc, quando Pontifices Romani magnitudinis suæ, ut putabant, in perpetuum certi, Christianos Reges contemptui habuerunt, & in colla Imperatorum insultantes, illos & Scripturas ipsas irridere ausi sunt verbis Psalmi 91, *Super Aspidem & Basiliscum ambulabis, & conculcabis Leonem & Draconem.*

Quod ad Consecrandi ritus attinet, etsi magna ex parte, non à Scripturis, sed à Rectorum Ecclesiæ Iudicio dependeant; debent tamen Rectores illi tales ritus ordinare, quales Actionis ipsius natura postulat; nempe ut Ceremoniæ, Verba, Gestus, non modo sint decentes, sed etiam significantes, vel saltem Consecrationi conformes. Quando *Moses* Tabernaculum, Altare, & utensilia illis pertinentia (Exod. 40.) consecravit, oleo quod Deus in hunc usum fieri jusserat, illa unxit; & sancta facta sunt: nihil consecrationi huic, ad fuganda Phantasmata conjuratum erat. Idem *Moses* (qui summam in Israële habebat Potestatem) fratrem suum *Aaronem* (Sacerdotem summum & Filios ejus) Consecrans, lavit illos Aqua (non aqua conjurata) illosque amicivit, & Oleo unxit; & consecrati sunt administrandum coram Domino ut Sacerdotes; quæ decora & simplex erat mundatio, & ornatio, antequam eos Domino præsentaret. Quando Rex *Solomon* (qui summam in Israële habebat Potestatem) Templum consecrabat (1 Reg. 8.) consistebat coram toto cœtu Israëlis; cui cum benedixisset, Deo gratias reddidit, quod in animum patris sui, ut Templum illud ædificaret, posuisset, quodque sibi ut perficeret, dedisset; deinde Deo precabatur, primo, ut domum illam, quanquam Magnitudini Dei infinitæ incongruam, acceptaret; & orationes Servorum suorum, qui in ea, vel (si absentes essent) conversi versus eam, precarentur, exaudiret; postremo Sacrificium obtulit; & Domus dedicata est. Nulla hic erat Pompa; Rex ubi ante erat, ibi constitit, nulla aqua conjurata, neque *Asperges me*, neque alia verborum alio sensu dictorum inepta applicatio; sed sermo decens & rationalis, rei quam agebat consentaneus. Quod *S. Iohannes* Aquam Iordanis, aut *Philippus* Aquam fluminis in quo Eunuchum baptizavit, conjuravit, nusquam legimus. Neque quod Pastor quisquam tempore

pore Apoſtolorum, ſalivam ſuam naribus perſonæ baptizandæ, appoſuit dicens, *In odorem ſuavitatis*; ubi neque Ceremonia illa Salivæ, propter immunditiem, neque applicatio verborum Sacrorum, propter levitatem, Authoritate ulla defendi poteſt.

Ad probandum, quod Animæ à Corporibus ſeparatæ vivant in æternum, non ſolum Animæ Electorum, gratia ſpeciali, ſed etiam reproborum proprietate eſſentiæ humanæ adhærente, ſunt Textus quidam, qui primo intuitu ſufficere videri poſſunt.

Vt primò, verba *Solomonis*, Eccleſ. 12. 7, *Spiritus redit ad Deum, qui dedit illum.* Quæ verba interpretationem hanc pati poſſunt, nempe ſcire neminem, ſed Deum ſolum Spiritus hominis, quid devenit, & quo fertur; Neque credendum eſt animas Reproborum redire ad Deum, qui illas dedit. Etiam idem *Solomon* eodem libro cap. 3, vſ. 20, 21, *Idcirco unus interitus eſt Hominis & Beſtiæ, & æqua utriuſque conditio: ſicut moritur homo, & illæ moriuntur; quis novit ſi Spiritus filiorum Adam aſcendant ſurſum; & ſi Spiritus jumentorum deſcendant deorſum?* Locus alius eſt Geneſ. 5. 24, ubi de *Enocho* dicitur, *ambulavit cum Deo, & non apparuit; quia tulit eum Deus.* Et Hebr. 11. 5, *Fide Enochus tranſlatus eſt, ne videret mortem, & non inveniebatur, quia tranſtulit illum Deus.* Qui locus immortalitatem Corporis non minus probat quam animæ, & probat quoque tranſlationem talem peculiarem eſſe placentibus Deo, dependentemque non à Natura, ſed à Gratia. Sed contrà, quid reſpondebimus verbis *Solomonis*, Eccleſ. 3, vſ. 19, *Dixit in corde meo de filiis hominum, ut probaret eos Deus & oſtenderet ſimiles eſſe beſtiis. Idcircò unus interitus eſt hominis & jumentorum, &c. Similiter ſpirant omnia, & nihil habet homo jumento amplius, &c.* Quibus verbis immortalitas animæ per Naturam negatur, per Gratiam non negatur. *Laudavi magis mortuos, quam viventes: & fœliciorem utroque judicavi, qui necdum natus eſt, nec vidit mala, quæ ſub ſole fiunt.* Sermo hic, ſi fœlicior ſit; qui non eſt natus, quam qui æternâ fœlicitate fruitur, durus eſſet. Rurſus cap. 9. 5, *Viventes ſciunt ſe eſſe morituros, mortui vero nihil noverunt amplius, nec habent ultra mercedem.* Id quod de hominibus mortuis, ante reſurrectionem corporum ſuorum, manifeſtum eſt; verum ſi intelligatur de immortalitate Electorum poſt Diem Iudicii, verum non eſt.

Locus alius, qui videtur facere pro Immortalitate Animæ naturali, ille eſt, ubi Servator noſter *Abrahamum*, *Iſaacum*, & *Iacobum* vivere affirmat. Ad quod reſpondeo; vivere quidem, non tamen actu, ſed quatenus promiſſione Dei, vitæ æternæ & reſurgendi certi ſunt; id eſt ſcripti ſunt libro Vitæ, vivuntque eo ſenſu, quo *Adamus* eo die

mortuus erat, quo de fructu vetito gustavit. A quibusdam etiam pro Immortalitate animæ adducitur, id quod in Novo Testamento narratur de Divite & Lazaro, sed narratio illa, quia parabola est, nihil probat. Præterea addo, quod neque in Scriptura Sacra, neque in Liturgia nostra vox illa *Anima Immortalis* omnino invenitur.

Sunt autem Testamenti Novi loca quædam alia, quæ videntur Immortalitatem attribuere etiam Reprobis. Manifestè enim dicitur, quod resurgent ad Iudicium ultimum, atque inde ibunt in *Ignem æternum*, *cruciatus æternos*, *pœnas æternas*, quodque in illis *Vermis Conscientiæ nunquam moritur*; quæ omnia intelligi volunt plurimi, per *æternam mortem*. Mihi vero nimis durum videtur de Deo dicere (qui Pater est misericordiarum, qui facit in cœlo & in terra quicquid vult, in cujus manibus sunt corda hominum omnium, qui in hominibus operatur tum facere, tum velle, & sine cujus gratia libera nemo habet neque inclinationem ad Bonum, neque resipiscentiam à malo) quod peccata hominum cruciatibus extremis, majoribus quam quisquam imaginari potest, & sine fine temporis punire velit. Videamus ergò, per ignem æternum quid aliud significari possit. Quanquam enim legimus resurrecturos esse Fideles cum corporibus spiritualibus, & gloriosis, & victuros in æternum, nec comedentes, neque bibentes, & sine Matrimonio; non tamen idem legimus de reprobis, sed legimus quod morientur iterum & *morte secunda*, quæ æterna erit; cui morti secundæ, id quod dicitur de igne & cruciatibus æternis, & de Verme Conscientiæ non contradicit. Itaque æternum, in illis locis idem videtur significare, quod *usque ad finem seculi*. Seculum autem Latinis idem non est, quod Græcis αἰών. Neque seculum putabant Iudæi spatium, ut Romani *centum annorum*; quod est hominis Ævum in quo nemo sit qui vixerat in seculo antecedente; sed Ævum æstimabant ætatem mundi; nimirum ut esset Ævum unum à Creatione ad Diluvium, alterum à Diluvio usque ad Conflagrationem mundi, in adventu Messiæ; tertium ab adventu Messiæ in æternum, ita ut Ævum hoc tertium dicendum sit *Ævum Ævorum* αἰὼν αἰώνων. Et sic reprobi, usque ad finem hujus Ævi, id est, hujus mundi puniri possunt usque ad mortem secundam, quæ pœna propter eam causam αἰώνιος dici potest. Nam *S. Paulus* de Resurrectione loquens 1 Cor. 15, intelligit solam Resurrectionem ad vitam æternam, non ad æternam pœnam. *Corpus*, inquit, *seminatur in corruptione, surget in incorruptione; Seminatur in ignobilitate, surget in gloria; Seminatur in infirmitate, surget in virtute; Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale.* Nihil horum de reprobis dici potest.

Simi-

Similiter cum de resurrectione loquitur *Christus*, solam intelligit Resurrectionem ad Vitam æternam; Luc. 20. 34, 35, 36: *Filii hujus seculi nubent, & traduntur ad nuptias: illi verò qui digni habebuntur seculo illo, & Resurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducent uxores, neque enim ultra mori poterunt; æquales enim Angelis sunt, & Filii sunt Dei, cum sint Filii Resurrectionis.* In quibus verbis notanda tria sunt, primum, quod tempus usque ad Resurrectionem appellat seculum unum, tempus autem post Resurrectionem appellat seculum alterum. Secundum, quod distinguit inter filios mundi hujus, & filios mundi venturi, eo quod filii mundi venturi, mori iterum non possent, innuens reprobos iterum morituros esse. Tertium, quod filios hujus mundi, dignos non dicat esse Resurrectione à mortuis, & quod filii Dei ideò æquales erunt Angelis, quia sunt filii Resurrectionis; ex quo sequitur reprobos resurrecturos omnino non esse præterquam ad mortem secundam. Filii enim Resurrectionis Filii Dei soli sunt.

Doctrinæ huic de Animarum separatarum Æternitate naturali, superstruitur, ut ante dictum est, Doctrina Purgatorii. Supposito enim, quod vita æterna Fidelium solorum sit, & per gratiam, sequitur Immortalitatem nullam esse posse ante Resurrectionem. Loca Scripturæ Canonicæ quæ citat pro Purgatorio Bellarminus, sunt primò, quod *David* pro *Saulo* & *Ionathano* jejunaret 2 Reg. 1. 12. & rursus 2 Reg. 3. 35, quod jejunaret propter mortem *Abneri*. Iejunium hoc *Davidis* pro fine habuisse dicit, bonum aliquod illis post mortem eorum à Deo impetrandum. Cur autem? Quia cum pro suo ipsius Filio ægrotante jejunabat, postquam intellexit mortuum illum esse, cibum sumpsit. Deinde arguit sic, Quoniam Anima existit separata à corpore, neque per Iejunium impetrari quicquam potest animis quæ jam sunt in Cœlo, vel in Inferno; sequitur quasdam esse animas quæ neque in Cœlo sunt, neque in Inferno; & proinde debere eas esse in tertio aliquo loco, id est in Purgatorio. Sed negandum est, quod assumit Davidem ideò jejunâsse, ut aliquid *Saulo* & *Ionathano* impetraret. Manifestum enim est, Ceremonias usitatas Plangendi & jejunandi in morte quidem eorum, quorum vita plangentibus damnosa aut inutilis erat, honoris tantum causa adhiberi, in morte autem amicorum & necessariorum Luctum esse non Litaniam. Itaque *David*, *Saulum* & *Ionathanum* jejunio suo honoravit: in morbo autem proprii filii jejunio & precibus conatus est impetrare à Deo ut convalesceret. Quod cum impetrare non potuit, jejunare desiit.

In cæteris locis quæ citat Testamenti veteris, ne color quidem

probationis ullus est. Vbicunque dicitur *Ignis, Furor, Vstio, Purgatio, Mundatio*, si modo Patrum aliquis verba illa ad Doctrinam Purgatorii in Concione applicavit, utuntur illis Pontificii, ut totidem argumentis pro Purgatorio. Quod dicit *David* Psal. 37. 1, *Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me*. Quid hoc ad Purgatorium, nisi Augustinus *Furorem* comparâsset prædicans, Igni Gehennæ, & Iram Igni Purgatorii? Et quid ad Purgatorium attinet quod dicitur Psal. 64. 12, *Transivimus per ignem & aquam: & eduxisti nos in refrigerium?* Textibus hujusmodi utuntur Doctores non Logicè in Sermonibus, & Expositionibus, sed Rhetoricè.

Citat etiam loca aliqua Testamenti Novi explicatu difficiliora, ut Matth. 12. 32: *Quicunque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum Sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro.* Vnde infert Bellarminus Purgatorium esse seculum futurum. Seculum autem futurum illud est quod incepturum est à die Iudicii. Tunc autem Purgatorium nullum fore consentiunt omnes. Quid ergo significant verba illa Servatoris nostri? Nescio quidem; scio autem quod non significant Purgatorium. Manifestum est Spiritum Sanctum, tertiam Personam Trinitatis, missum esse Paracletum, eo fine, ut Ecclesiæ usque ad finem mundi assisteret; & proinde blasphemare in Spiritum Sanctum non impropriè dici posse blasphemare in Ecclesiam. Videtur ergo hoc loco Servator noster suam ipsius in peccatis condonandis lenitatem & facilitatem comparare cum severitate Pastorum Ecclesiæ erga illos qui Authoritatem eorum Spiritualem parvi facerent: tanquam dixisset, Vos qui Potestatem meam aspernamini; vos qui me crucifixistis, quoties vos pœnitebit, & ad me per Recipiscentiam convertemini, misericordiam meam sentietis: quod si Potestatem eorum qui vos posthæc docebunt, in virtute Spiritus Sancti negabitis, erunt illi inexorabiles, neque in hoc mundo vobis ignoscent, sed sine Absolutione puniendos relinquent (quantum in illis est) in seculo futuro. Atque ita verba illa Servatoris nostri pro Prædictione sive Prophetia sumi possunt Severitatis hominum Ecclesiasticorum in regno Pontificis Romani. Citat præterea verba *S. Pauli* (1 Cor. 15. 29.) *Alioqui quid facient, qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgant? Vt quid baptizantur etiam pro illis?* Sed nihil dicitur de Purgatorio. Inferri quidem hinc potest, fuisse tempore *S. Pauli* consuetudinem baptizandi pro mortuis homines Fideles pro seipsis ante baptizatos; sicut hodie Fideles quasi Fidejussores in Baptismo se faciunt pro Fide futura Infantum, qui nondum Fidei sunt capaces. Sic enim Fideles

tunc

tunc pro mortuis baptizati in se susceperunt; quod in Resurrectione *Christum* sequerentur. Sed nihil inde inferri potest ad probandum Purgatorium, neque ad probandum quod Animis à corporibus separatis, aut animæ Lazari per quatuor illos dies quibus mortuus mansit, locus aliquis debeatur. Deus enim qui vitam pulvisculo dare potuit, etiam mortuo potest reddere.

Locus alter est 1 Cor. 3, ubi dicitur de iis qui super fundamentum ligna, fœnum, stipulam, superædificant, quod opus eorum peribit, ipsi tamen salvabuntur, sed quasi per ignem. Ignem hunc, Ignem Purgatorii esse vult Bellarminus. Sed responsum ante est, verba hæc alludere ad verba Zachariæ 13. 9, *Ducam tertiam partem per Ignem, & uram eos sicut uritur argentum, & probabo eos sicut probatur aurum*, & dicta esse de adventu *Christi* in Potestate & Gloria, id est de die Iudicii, & præsentis mundi conflagratione.

Ex loco citato 1 Cor. 15 de Baptismo pro mortuis, infert etiam Orationem pro mortuis non inutilem esse, & inde rursus esse infert ignem aliquem Purgatorii. Sed neutrum recte. De multis enim vocis *Baptismi* significationibus, illam inprimis comprobat, ubi sumitur pro Pœnitentia; & sic Baptizari homines quando Iejunant, Orant, & faciunt Eleemosynam. Sed significatio illa Baptismi neque in Scriptura usquam apparet, neque in usu communi cujuscunque linguæ. Vox Baptismus usurpata est (Marc. 10. 38. & Luc. 12. vs. 50.) pro immersione in sanguinem, ut *Christus* in cruce Baptizatus est, & Apostoli ejus Martyres. Sed Oratio, Iejunium, & Eleemosyna, quid commune habent cum Immersione. Quod *Johannes Baptista* dicit Matth. 3. 11 de Christo, *Ipse vos baptizabit in Spiritu Sancto & Igne*, non ad Purgatorium pertinet, sed ad ea qui dicuntur Actor. 2. vs. 3: *Et apparuerunt illis dispertitæ linguæ tamquam ignis.* Nimirum quod prophetavit *Johannes Baptista* Matth. 3. 11, completum erat Actor. 2. 3.

Baptismi pro mortuis interpretationem aliam adfert, nempe, eandem quam ego supra adduxi, ut verisimillimam: & concludit inde Precationis pro mortuis utilitatem. Siquidem enim in Regnum *Christi* recipi post Resurrectionem possunt illi, qui nomen *Christi* non audierunt, aut in eum non crediderunt; inutile non esset, ut eorum amici pro illis precarentur. Atqui concesso fieri posse, ut ad preces Fidelium, aliquos eorum convertat Deus, quibus Euangelium inauditum fuerat, quique proinde *Christum* rejecisse non potuerunt; quodque charitas Orantium pro illis reprehendi non possit; nihil tamen facit hoc pro Purgatorio. Aliud enim est resurgere à morte ad vitam, aliud

aliud resurgere à Purgatorio ad vitam. Est enim hoc resurgere à vita ad vitam, nempe à vita misera ad vitam fœlicem.

Locus quartus est Matth. 5. 25, *Esto consentiens adversario tuo citò, dum es in via cum eo: ne forte tradat te adversarius Iudici, & Iudex tradat te Ministro: & in carcerem mittaris. Amen dico tibi, non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem.* In qua Allegoria, qui proximum læsit, est *Peccator*; *Iudex* idemque Adversarius, est Deus; Via est Vita præsens; Carcer est Sepulchrum, unde ad vitam æternam non resurget Peccator, sed ad secundam mortem, nisi prius reddiderit ultimum quadrantem, vel pro eo Passione sua reddiderit *Christus*. Itaque verba hæc ad Purgatorium nihil pertinent.

Locus quintus est Matth. 5. 22, *Ego autem dico vobis: quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit Iudicio. Qui autem dixerit fratri suo, Raca, reus erit Concilio. Qui autem dixerit fatue: reus erit Gehennæ ignis.* A quibus verbis tria esse infert genera Peccatorum, & tria genera Pœnarum. Peccati genus ultimum tantum in Gehenna puniendum esse dicens; & proinde Peccatorum minorum pœnas dari debere in Purgatorio. Cujus argumenti vim nullam video. Num curiæ erunt diversæ post mortem ad criminum diversas species distinguendas, sicut erant in Iudæa, *Tribunal Iudicum*, & *Consistorium Seniorum*? Nonne Iudicium omne erit *Christi* & Apostolorum? Itaque ad explicationem hujus loci debemus illum, non solitariè considerare, sed conjunctim cum verbis quæ antecedunt, & subsequuntur. Servator noster in hoc Capite interpretatur Legem Mosaicam; quam Iudæi tunc implêsse se existimabant, si sensum verborum Grammaticum non transgressi erant, quanquam contra sententiam Legis fecissent, & intentionem Legislatoris. Itaque cum Præceptum Sextum violari non putarent, nisi hominem quis interfecisset, neque Septimum, nisi quando quis cum muliere non uxore sua concubuisset, Servator noster illos docet, etiam fratri irasci sine causa justa homicidium esse. Audivistis (inquit) in Lege Mosaica, *Non occides*, & quicunque occidet condemnabitur coram Iudicibus; sed ego dico vobis, fratri sine causa irasci, vel dicere ei *Raca*, vel *Fatue*, Homicidium esse, puniendumque in die Iudicii, & Sessione *Christi* Apostolorumque igne Gehennæ. Non ergo utitur illis verbis *Christus*, ad distinctionem Curiarum, aut Criminum, aut Pœnarum; sed ut ostenderet damnandum esse quicunque fratrem suum lædendi consilium iniret, aut voluntatem id faciendi haberet. Neque ergo locus hic ad Purgatorium transduci potest.

Locus sextus est Luc. 16. 9, *Facite vobis amicos de Mammona iniquitatis; ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna Tabernacula.* Ex quo

Textu

Textu probari putat posse *Invocationem Sanctorum.* Sensus tamen Loci manifestus hic est, ut divitiarum nostrarum usu in distribuendo pauperibus, acquiramus illorum preces pro nobis dum in terra vivimus.

Septimus est Luc. 23. 42, *Memento mei Domine, cum veneris in Regnum tuum.* Ex quo sequi dicit, esse Peccatorum Remissionem, etiam post vitam hanc. Sed consequentia bona non est. Nam Servator noster peccata ejus tunc illi remisit cum loqueretur, resuscitaturus illum ad vitam æternam in die Iudicii.

Locus octavus est Act. 2, 24, ubi de *Christo* dicit S. Petrus, quod *Deus* illum *suscitavit, solutis doloribus inferni, juxta quod impossibile erat teneri illum ab eo.* Ex quo loco inferri posse putat descendisse *Christum* in Purgatorium, ut animas in eo existentes à Cruciatibus suis solveret; cum tamen verba manifestissimè significent, illum qui solutus dicitur, quique à morte vel sepulchro teneri non potuit, fuisse ipsum *Christum*, non animas quæ erant in Purgatorio.

CAPVT XLV.

De Dæmonologia, & Reliquiis aliis Religionum Ethnicarum.

QUomodo ab Objectis Visibilibus, tum in Linea Directa, tum in reflexa & refracta producantur in hominibus Phantasmata, sive ipsorum Objectorum Imagines, dictum supra est cap. 1, & 2. Quod cum ignorarent Philosophi Veteres, & multo magis illorum temporum homines alii, qui neglectis scientiis, studebant tantum divitiis vel acquirendis vel fruendis, sententias eorum, qui vocabantur Philosophi necessario sequebantur; non pensitantes rationes, sed verba tantùm accipientes, more eorum, qui ad oscitationem aliorum oscitant & ipsi. Philosophorum autem alii Phantasmata illa, quia non permanebant, sed evanescebant, Immaterialia, Incorporea, Formas sine Materia, Colorem & Figuram sine Corpore colorato & figurato esse existimabant; & quæ Corpora Aërea induere quasi vestem possent, quoties oculis humanis videri vellent. Alii autem Corpora ea esse, & Animata, sed facta ex Aëre, aliave subtiliore Materia quam, cum videri vellent, condensabant. In hoc autem consenserunt omnes quod essent *Dæmones*; non minus ineptè quam si quos vident in Somniis homines defunctos, Animas eorum hominum esse dicerent quos ante vivos viderant; vel quam si Formas suas in speculo visas animas suas, vel stellas in aqua visas Stellarum animas appella-

rent. Item (quod necessariò sequebatur) Phantasmata quædam ita metuerunt, quasi quæ juvandi & nocendi potentiam sine limite haberent. Potentia enim incognita pro infinita haberi solet vulgo imperito. Metus autem hic Imperitorum hominum, Rectoribus Civitatum occasionem præbuit constituendi Artem quandam *Dæmonologiæ*, quam dixerunt Religionem, ut ea via metum Civium regerent ad Pacem publicam. *Dæmonia* itaque distinxerunt in bona & mala, ut illis ad legum observationem stimularentur cives, his ab earum violatione retinerentur.

Dæmones autem, quæ res essent, satis constat tum ex Theogonia *Hesiodi*, tum ex aliis Græcorum Poëtis antiquissimis, tum etiam ex Historiis.

Scripta autem sua simul cum Lingua Græca per Victorias, & Colonias suas communicarunt Græci Asiæ, Ægypti, & Italiæ populis; atque inde *Dæmonologiam*, sive (ut loquitur S. Paulus) *Doctrinas de Dæmoniis*, Iudæorum non pauci, tum qui in ipsa Iudæa, tum qui in Alexandria aliisque locis quo dispersi erant, imbiberunt. Nomen tamen *Dæmonii* non (ut Græci) Spiritibus omnibus bonis & malis promiscuè tribuerunt, sed malis tantum; *Dæmonem* bonum, Spiritum Dei appellantes, & eos qui Spiritum bonum habebant Prophetas nominaverunt. Bonum denique singulare & excellens omne pro Spiritu Dei, & malum omne egregium, *Dæmonium*, & *Cacodæmonem* vocaverunt. *Dæmoniacos* ergò dixerunt illos, quos nos Furiosos, Insanos, Lunaticos, vel Epilepticos; atque etiam illos, qui ea loquebantur, quæ intelligi non poterant. Etiam hominem immundum habere dicebant, Spiritum immundum; & hominem mutum habere in se *Dæmonium* mutum. Itaque de *Iohanne Baptista* quia singulari modo jejunabat, dixerunt, quod habebat *Dæmonium*; & de Servatore nostro, quia dixit, *qui mea dicta custodiet, non videbit mortem in æternum*; dixerunt, *nunc scimus te Dæmonium habere. Abrahamus mortuus est & tu dicis, si quis Sermonem meum servaverit, non gustabit mortem in æternum.* Rursus cum dixisset (Ioh. 7. 20.) *Quod studerent illum interimere*, respondit turba, dicens: *Dæmonium habes; quis te studet interimere?* Manifestum hinc est, Iudæos in eàdem, eo tempore, opinione fuisse cum Græcis, nempe Phantasmata non esse Idola cerebri, sed res per se existentes, nec dependere ab Imaginatione.

Doctrina hæc (objicient aliqui) si vera non sit, quare contrariam non docuit *Christus?* Imo quare ipse formis loquendi hujusmodi utitur, quæ doctrinam illam videntur confirmare? Ad quod respondeo, primò ubi *Christus* dicit *Spiritum non habere carnem & ossa*, etsi Spiritus esse

esse affirmet, illos tamen Corporeos esse non negat. Item ubi S. *Paulus* dicit de Electis, quod *resurgent Corpora Spiritualia*, naturam Spirituum agnoscit, sed Corpoream. Aër enim aliæque res multæ etsi non sint neque caro neque ossa, neque res ulla crassa oculis discernenda, corpora tamen sunt. Cæterum cum Servator noster *Dæmonio* imperat ex homine exire, si per *Dæmonium* intelligendus sit morbus aliquis, ut Phrenesis, & Epilepsis, vel Spiritus Corporeus, nonne sermo ille improprius est? Morbine audiunt? Aut potest esse in carne vel esse repleto jam ante Spiritibus vitalibus & animalibus, Spiritus alius Corporeus? Nonne ergò Spiritus quidam sunt, qui neque Corpora sunt neque Phantasmata? Respondeo, sermonem Servatoris nostri Phrenesim vel Morbum alium alloquentis, non magis improprium fuisse, quam fuit ejusdem sermo Febrem, vel Ventum, vel Mare increpantis; neque enim audiunt hæc. Neque magis improprius, quam sermo Dei cum fieri jussit Lumen Firmamentum, Solem, & Stellas; audire enim antequam essent non potuere. Sed sermo ille mundum in principio condentis, ideo improprius non erat, quia significabat potentiam divini Verbi. Neque igitur Phrenesi & Morbis, Vento, & Mari imperare, sermo improprius erat, quippe qui *Christi* ostendebat Divinitatem.

De Servatore nostro dicitur (Matth. 4. 1.) quod *ductus est à Spiritu in Desertum, ut tentaretur à Diabolo*; (Luc. 4. 1.) quod *Iesus plenus Spiritu Sancto ductus est in Spiritu in Desertum*, ubi Spiritus intelligitur Sanctus. Nulla hic à Spiritu intelligitur Obsessio, neque Possessio. Neque ex eo, quod dicitur *Diabolum posuisse illum super montem excelsum, & ostendisse illi omnia regna mundi, & gloriam eorum*, inferri potest Diabolum coëgisse *Christum*, & vi circumduxisse quo libuit, aut montem quempiam satis altum fuisse, ut inde conspici omnia mundi regna possent. Quid ergo significant loca hæc aliud quam Visionem? Sic Paulus raptus est in tertium cœlum, ubi vidit mirabilia, raptus, inquam, non in Corpore, sed in Spiritu.

Rursus quod dicit S. Lucas de Iuda Iscariota, quod *intravit in illum Satanas. Et exiens colloquium habuit cum summis Sacerdotibus, & Ducibus de tradendo Christo*; Intelligi potest sic intrâsse in Iudam consilium illud hostile & perfidum de Deo & Domino suo prodendo & vendendo hostibus. Sicut enim per Spiritum Sanctum in Scripturis Sacris, intelliguntur Gratiæ & virtutes à Spiritu Sancto impertitæ; ita etiam per ingressum Satanæ in hominem, intelligi possunt cogitationes impiæ, & consilia scelerata inimicorum *Christi*. Nam quod Diabolus in Iudam intrâsset antequam consilium illud, de vendendo

Christo inierat, dictu durum est. Per Satanam ergò illo loco intelligi videtur ipsius Iudæ consilium illud Diabolicum.

Postremò, si Spiritus aliquis esset Incorporeus, sive Immaterialis, dubitandum non est, quin vox illa *Incorporeum* vel *Immateriale* alicubi vel in Novo, vel in Veteri Testamento inveniretur. Sed non invenitur.

Verùm si Spiritus Immaterialis nullus sit, quæstio alia orietur, cur neque Servator noster neque Apostoli ejus id docuerunt verbis manifestis ne dubitari amplius posset? Respondeo, quæstiones hujusmodi Christiano homine indignas esse, nec ad Salutem necessarias. Eodem jure quæri etiam potest, quare *Christus* qui Fidem, Pietatem & Virtutes omnes omnibus dare potuit, nec tamen dedit: & quare Scientias omnes naturales non omnibus concessit, sed illas ab industria hominum reliquit comparandas; multæ etiam aliæ hujusmodi quæstiones excitari possunt. Harum tamen ratio & pia & probabilis reddi potest.

Nam sicut Deus cum Israëlitas in terram Promissam induxisset, gentes tamen vicinas non illis superavit omnes, quo terram illam securi possiderent, sed nonnullas earum reliquit quasi spinas in lateribus eorum, ut ad Pietatem & Industriam populum suum excitarent: ita Servator noster conducturus electos suos ad regnum Dei, difficultates naturalium quæstionum, non omnes sustulit, sed Rationis & Industriæ humanæ exercendæ causâ, plurimas reliquit. Hunc enim habuit scopum unicum Servator noster, ut viam ad Salutem æternam, rectam & planam hominibus commonstraret, nempe ut crederent, *ipsum esse Christum; Filium Dei viventis missum, ut se pro peccatis nostris Sacrificium faceret; ut in adventu secundo in Majestate regnaret; & electos suos ab Inimico servaret in æternum*; Ad quem finem disputatio de Spirituum Corporeitate nihil attinebat. Si à Scripturis rationem postulemus, quæstionum omnium, quæ Christianum, ne mandata Dei exequatur, impedire possunt, conqueri etiam de Mose possumus, quòd, cum creationem Cœli, Terræ, Hominum & rerum cæterarum, explicâsset, de creatione Spirituum ne verbum quidem locutus est. Invenimus in Scripturis Angelos quidem esse, & Spiritus, tum bonos, tum malos, sed non Incorporeos; & esse apparitiones, Somnia, Spectra, Idola, sed non esse ea substantias.

Doctrina tamen contraria, nempe Spiritus aliquos esse Incorporeos in Ecclesia ita diu prævaluit ut Doctores, Dæmoniorum ejiciendorum causa, Exorcismum sibi necessarium esse, aut existimaverint, aut finxerint. Quod in Ecclesia quidem Primitiva multi erant Dæmoniaci, pauci Phrenetici aut Lunatici; hodie autem Phrenetici & Lunatic

Lunatici multi, Dæmoniaci nulli; non à Natura rerum, sed à nominum mutatione profectum est. Vnde autem fit, ut tempore Apostolorum Morbos illos, Ecclesiæ Pastores sæpe sanaverint, hodie autem minimè? Etiam quî fit, ut hodie illi, qui verè Fideles sunt, facere non possint quod Fideles fecisse dicuntur (Marc. 16. 17.) nempe, in nomine *Christi Dæmonia ejicere: linguis loqui novis: Serpentes tollere: & quod lethale est sine noxa bibere: ægrotos manuum impositione sanare?* De quæstione hac difficillimâ, nihil habeo certi quod respondeam. Sed fieri potest, dona hac Spiritualia Ecclesiæ concessa fuisse tamdiu, nec diutius, quam Doctrinam Euangelicam non haberent Christiani scriptam. Posteà verò (ut piè credi potest) Scripturam illam pro Lege perpetua haberi voluit Deus, neque amplius miraculis æstimandam, à quibus diligenter ab Electis cavendum esse, & *Christus* ipse & Apostoli ejus docuerunt, ne à falsis Christis & Prophetis deciperentur.

Inter reliquias Ethnicismi numeranda etiam est *Adoratio Imaginum*, quæ prohibita à *Mose* in Testamento veteri, & à *Christo* & Apostolis in Testamento novo, non à Gentibus in Ecclesiam illata, sed relicta est, nimirum, in illis qui nomina sua *Christo* dederant, non penitus extincta. Antequam enim Servator noster Fidem veram prædicasset, Religionum omnium Ethnicarum Summa & quasi Religionis essentia, Cultus erat Dæmonum, id est Idolorum, sive Phantasmatum adoratio; quæ Idola Gentes quidem putaverunt esse Aliquid, Paulus autem Nihil esse docuerat. Paulus tamen Imaginem ex Auro, Argento, Lapide, vel Ligno nihil esse non putavit; sed quod in Imagine coluerunt Gentes, id affirmavit merum figmentum esse, sine loco, habitatione, motu & existentia. Illi autem qui ea adorant, id est divino honore colunt, appellantur in Scripturis *Idololatri*, & in Deum Rebelles. Regnante enim in Iudæis Deo, & locum ejus tenentibus Mose & Sacerdote Summo, si populo Imagines, id est Phantasmata sua colere permissum fuisset, non amplius obligatos se esse credidissent Deo suo, & Ministris ejus *Mosi* Summisque Sacerdotibus obedire; atque ita unusquisque suo arbitrio vixisset in perniciem Civitatis. Prima ergo divinarum Legum erat hæc, ne Deos Gentium colerent, sed unum illum Deum verum, qui ministrante *Mose* Leges illis condidit, regulasque, quibus inter se concorditer viverent, & ab hostibus se tutari possent. Secunda autem Lex erat, ne ipsi facerent sibi *Imaginem*, quam colerent. Idem enim crimen est Rege deserto proprio, alium constituere, sive suo, sive aliorum arbitrio.

Loca Scripturæ Sacræ quæ adducuntur pro adoratione Imagi-

num, vel pro erectione Imaginis, sive pictæ, sive sculptæ, duo sunt; unum quod Cherubini erecti fuerunt super Arcam Dei in Sancto Sanctorum. Alterum quod Serpens Æneus Dei jussu erectus erat, ut in eum aspicientes precarentur. Præterea textus quidam allegantur, ubi creaturas quasdam, propter relationem ad Deum, colere jubemur; ut Res Sacras. Sed antequam vim argumentorum talium examinem, explicandum est, quid significat vox *Cultus*, & quid *Imago* & *Idolum*.

Ostensum est cap. 20, quod *Honor*, nihil aliud est quam potentiæ alicujus æstimatio magna; quodque æstimatio magna per comparationem cognoscatur. Sed quia potentia nulla cum Divina comparari potest, ascribere Deo potentiam finitam, injurium est. *Cultus* autem, honor non est, sed honoris qui internus in corde est *signum externum*. Itaque Precari alicui, Iurare per aliquem, Obedire alicui, vel sedulo servire, denique verba & facta omnia quæ significant aut Metum displicendi, aut voluntatem placendi, *Cultus* est, sive verba illa & facta sincera, sive ficta sint.

Cultus quem exhibemus hominibus, ut Regibus vel Ministris Regum, Cultus civilis est. Sed Cultus quem Deo exhibemus, qualiacunque signa fuerint, est *Cultus divinus*. Prosterni coram Rege, in illo qui hominem esse, non Deum putat, Cultus civilis est. Is autem qui quantulumcunque reverentiæ in Ecclesia, signum ostendit, ob eam rem quod domum Dei illam putet, *Cultum divinum* exhibet. Qui distinctionem Cultus Divini & Civilis extra Colentis animum, in Verbis δουλεία & λατρεία inveniri putant, decipiuntur. Sunt enim Servorum duo genera; alterum eorum, qui sunt absolutè in potentia Dominorum suorum, quales sunt bello capti, & illorum soboles, quorum corpora sua, non sunt, sed Dominorum, quique venales sunt, ut animalia bruta. Hi vocati sunt à Græcis Δοῦλοι, & Ministerium eorum Δουλεία. Alterum eorum est, qui serviunt quidem, faciuntque eadem quod illi, sed voluntariè, & mercede tantum obligati, & vocabantur à Græcis Θῆτες; neque ulterius obligabantur, quàm ad id quod pacti fuerint. Vtriusque autem generis nomen commune est λάτρις, & nomen ministerii commune λατρεία. In Scripturis Sacris distinctio illa, præsertim quando sermo est de servis Dei, non invenitur. Deo enim debetur ministerii genus omne.

Imago (in propria & strictissima significatione) est alicujus rei visibilis Similitudo ipsa, id est, Phantasma, Spectrum, sive Corporis species apparens, sive directè, sive per reflectionem, aut refractionem, sive post Sensum in somniis, quas Substantias reales non esse, satis

satis supra ostensum est. Vocantur autem, *Ideæ*, & *Idola* à voce Græca Εἴδω, quæ significat *videre*.

Constat ergo rei Infinitæ Imaginem nullam esse posse. Phantasmata enim rerum visibilium Figurata sunt: Figura autem quantitas est, undequaque determinata. Itaque Dei Imago fieri nulla potest, qui est Infinitus; neque Animæ neque Spirituum, qui sunt invisibiles.

Imago tamen esse potest rei nunquam visæ, à partibus diversarum creaturarum, quas vidimus, composita, ut Chimæræ, Centauri, &c.

Imago autem (in largiore significatione) Materiam significat formatam juxta Phantasma vel Imaginem visam; vocantur autem imagines aliquando etiam si rei cujus Imago dicitur, similis non sit.

Transfertur etiam vox Imago ad quamlibet rei diversæ Repræsentationem. Quo sensu Reges vocari possunt Imagines Dei; & Magistratus Imagines Regum; & *Christus* vocatur *Character* Hypostaseos Dei. Neque Idololatræ Ethnici ipsi in Idolis suis, ad similitudinem semper respexerunt, sed coluerunt non ut similia, sed ut Repræsentantia.

Idolum autem latius adhuc sumitur in Scripturis Sacris, ad significandum Solem vel Stellam, vel quamlibet aliam Creaturam visibilem, vel invisibilem, si Cultu divino coleretur.

Ostensum est, quid sit *Cultus*, & quid sit *Imago*; videamus jam, quid significet vox composita, *Idololatria* sive *Imaginum Cultus*.

Imaginem colimus, quando voluntariè ea dicimus vel facimus, quæ signa sunt Honoris interni, attributi materiæ Imaginis, quæ est Lignum, aut Lapis, aut Metallum, aliave creatura visibilis; vel ipsi Imagini ad cujus Similitudinem vel Repræsentationem Materia formata erat.

Coram homine potentia & Authoritate Civili prædito, vel ante thronum Regis, consistere detecto capite, est Hominem vel Principem illum Cultu civili colere; ut, quod non locum aut thronum honorandi, sed personam hominis, signum est; neque est Idololatria. Sed si quis id faciens throno Supplicationem offerret, Cultus divinus esset, & *Idololatria*.

Precari Regem, & erogare, quod facere humanæ potentiæ est, etsi prostrati in terra id facimus, Cultus civilis tantum est, quia potentiam illi nullam attribuimus, præter Humanam. Quod si precemur illum, ut Pluviam aut Serenitatem nobis concedat, vel aliud quicquam eorum, quæ præstare solus Deus potest, Cultus divinus est, & *Idololatria*. Sin Rex terrore mortis, vel alterius pœnæ gravis, ad hujusmodi Cultum compellat, *Idololatria* non est. Cultus enim qui cogitur

tur per vim Imperii, signum non est Honorantis internè, sed metuentis mortem. Neque ergo *Idololatria* est, neque omnino Cultus. Neque vero Scandalum est; nam ab eo quod coactus fecit, inferri non potest, quod factum placuit.

Deum colere in Loco certo & definito, vel facie ad Locum aliquem, vel Imaginem Conversa, non est Locum ipsum, vel Imaginem colere, sed tantum, si Locus aut Imago consecrata sit, sanctitatem agnoscere; id quod non qualitatem aliquam in Loco, vel in Imagine novam significat, sed Relationem tantùm novam ad Deum, factam per Dedicationem; & proinde *Idololatria* non est; non magis quam *Idololatria* erat, Deum colere spectantes ad Serpentem Æneum; aut quod fecerunt Iudæi, qui extra patriam constituti facies suas, quando precabantur, converterunt versùs Templum, quod erat in Ierusalem. Sed Deum colere, quasi in Loco vel Imagine habitantem, Deum Infinitum, Loco finito alligantes, *Idololatria* est: Finiti enim Dei nulli sunt præter Idola cerebri, sive Phantasmata. Etiam Deum colere in Imagine vel Loco, non ut speciali modo ibi præsentem, sed ut eo modo operum Dei memoriam conservare possint, nisi Locus ille aut Imago Authoritate publica dedicatus & consecratus sit, *Idololatria* est. Mandatum enim est, *non facies tibi Imaginem sculptilem &c.* Serpentem Æneum statui jussit Deus; non sibi nec suo arbitrio statuit *Moses*; itaque Præceptum secundum transgressus non est. Quod autem *Aaron*, & populus fecerunt sibi Vitulum Aureum injussu Dei, Idololatria erat; non tantum quia Vitulum illum Deum esse crediderunt, sed etiam quia Religionis causa id fecerunt, nulla authoritate freti, neque à Deo Rege, neque à *Mose* Dei vicem tunc gerente.

Verum de Cultu Sanctis exhibito Reliquiisque & Imaginibus eorum; etiam hodiè in Ecclesia Romana usitato, an Cultus ille (cum nulla in illis prætendatur repræsentatio Dei) pro Idololatria habenda est; præsertim cum exempla extent in Scripturis Sacris Imaginum Dei jussu erectarum? Idololatria certè est. Non enim à Deo erigi illas justum est eo fine ut eas colerent. Neque enim Cherubinos, aut Serpentem Æneum coluerunt Sacerdotes; imò contra, Hezekias (2 Reg. 18. 4.) Æneum Serpentem confregit ob eam rem, quod à populo colebatur. Distinxit enim inter Imagines, quas fieri jussit Deus, & eas, quæ homines suo arbitratu faciunt sibi.

Ex aliis autem Scripturæ locis Doctores Romani hoc saltem licitum esse volunt, Angelos vel Deum ipsum pingere: nempe ab eo, quod Deus in horto Paradisi dicitur ambulâsse; & ab eo, quod à Iacobo visus

visus sit Deus, vel saltem Angeli in scala à cœlo descendentes, & ascendentes; & à Somniis & Visionibus. Sed neque Deus Infinitus ambulat, neque Ambulatio pingitur; & Visiones & Somnia, sive naturalia sint, sive supernaturalia Phantasmata mera sunt. Qui autem Phantasma suum pingit, non Deum pingit, sed Idolum. Non tamen dico universaliter, peccatum esse, si quis Phantasma suum pingat, sed tunc tantum quando ut colat, pingit. Idem dico de Imaginibus Angelorum atque etiam (nisi ut monumenta tantum sint) de Imaginibus hominum defunctorum. Quando verò Sancti hominis defuncti, quem nunquam viderunt Imaginem faciunt, ideo ut præsumi potest, faciunt, ut colant, & precentur quasi audientem; & proinde potentiam plusquam humanam homini tribuunt; quæ est Idololatria. Cum igitur Cultus Imaginum, tum in Veteri, tum in Novo Testamento vetitus sit, credendum non est, introductum esse in Ecclesiam à Scripturis non rectè intellectis. Restat ergo ut in Ecclesia relictus sit eò quod Imagines, quas ii haberent, qui ab Idololatria ad Fidem Christianam conversi erant, non abolverunt.

Causa autem hujus rei Imaginum & simulachrorum pretium insanum erat, Operum enim hujusmodi Domini, etsi colere ea desierunt, retinuerunt tamen sub prætextu Honorandi *Christum*, Virginem *Mariam*, Apostolos aliosque Pastores Ecclesiæ primitivæ. Facile enim erat, mutatis tantum nominibus, facere ut quod Simulachrum antè erat *Veneris* & *Cupidinis*, postea Simulachrum esset Sanctæ Virginis, & Filii sui Servatoris nostri; & similiter ex *Jove* facile erat facere *Barnabam*; & ex *Mercurio*, *Paulum*. Itaque Pastores, (per ambitionem) populo novo Christianorum placere cupientes, paulatim & ipsi ad Cultum Imaginum *Christi* & Sanctorum perducti sunt. Fuerunt tamen post *Constantinum*: Imperatores aliqui, & Episcopi, & Concilia Generalia, qui Imagines tollere conati sunt, sed serò.

Etiam *Canonizatio Sanctorum* è reliquiis erat Ethnicismi, non à Scripturis male intellectis nata, neque Romanæ Ecclesiæ Inventum novum, sed consuetudo non minùs antiqua, quam erat ipsa Romana Civitas. Primus omnium, qui Romæ Canonizatus est, erat *Romulus*; quem *Julius Proculus* coram Senatu juravit vidisse se, & convenisse postquam esset mortuus, affirmantem quod in cœlo habitaret, & vocaretur ibi *Quirinus*, promittentemque propitium se Civitati futurum esse; & propterea à Senatu Deus declaratus est. Post illum *Julius Cæsar*, & alii quidam Imperatores Canonizati erant, & appellati Divi.

A Romanis Ethnicis etiam est, quod Papæ sibi sumserunt nomen

Pontificis Maximi. Non tamen nomen illud ante sumserunt, quam vim suam Imperium in Italia perdiderat, nam Pontificatus, magna Summæ Potestatis pars erat. *Augustus Cæsar*, cum Statum Romanum à Democratia in Monarchiam converteret, Titulos duos solos sibi cepit, Tribuni plebis, & *Pontificis Maximi*, quibus Imperium integrum, tum rerum Civilium, tum Religionis, continebatur; quam potestatem etiam Imperatores, qui subsequuti sunt, dum stetit Imperium, retinuerunt. Quod autem Episcopus Romanus à *Constantino* Magno, Episcopis cæteris prælatus fuerit, causa non erat, quod *Petro* quasi Principi Apostolorum in cathedra Romana succederet, sed quia Imperii sedes erat Vrbs Romana; ut ex eo manifestum est, quod cum urbs Constantinopolis etiam Sedes Imperii facta esset, Episcopus Constantinopolitanus, de eodem honore cum Papa contentionem habuit.

Inter Reliquias etiam Ethnicismi est *Pompa*, sive *Processio*, in qua Imagines *Christi* & Sanctorum circumferri per urbem Solitæ sunt. Nam in Pompis etiam Ethnicorum videre erat in curru quem *Thensam* & *Vehiculum Deorum* appellabant simili modo circumlata Idola sua. Quem honorem etiam *Julius Cæsar* postquam in Divos translatus est, & nonnulli alii Imperatores Romani obtinuerunt. Usus etiam (inter honores divinos) *Cereorum* in Ecclesiis, introductus est à simili ritu Ethnicorum. Etiam ab Ethnicorum *Aqua Lustrali* derivata est, qua utuntur in Ecclesiis *Aqua Benedicta.* Item Libertas illa Servorum, quæ permittitur diebus quibusdam ante jejunium quadragesimale, imitatio erat Romæ antiquæ in *Saturnalibus*; etiam *Perambulatio* illa, per Parochiarum fines post Pascham, imitatio est festi, qui Romanis appellabatur *Ambarvalia.* Neque dubito, quin aliæ Ceremoniæ non paucæ à gentium conversione primâ, in Ecclesia relictæ fuerint, quas tanquam Vtres veteres, Doctores Romani, vel per negligentiam vel ambitionem, Christianismi vino novo impleverunt, quo tandem aliquando dirumpentur.

CAPUT XLVI.

De Tenebris ab inani Philosophiâ.

NOli (Lector) expectare hoc loco, contra Philosophiam aut Philosophos orationem invectivam. Quid ergo agis? Distinguo inter Philosophos & non Philosophos; & inter Philosophiam veram, vitæ humanæ Magistram sapientissimam humanæ naturæ decus

eus singulare, & illam, quæ jam diu pro Philosophia habita est, fucatam & garrulam meritriculam. Philosophia enim (sive studium Sapientiæ) quanta est, Sapientia est; id est, *Effectuum ex conceptis eorum causis, seu Generationibus; & rursus Generationum quæ esse possunt, ex cognitis Effectibus per rectam ratiocinationem acquisita Scientia*; quam nec Scriptura prohibet, nec hominum quisquam aspernatur.

Per quam Definitionem distinguitur Philosophia primo ab Experientia, & Prudentia hominum & cæterorum animalium communi ut quæ non Ratione, sed Memoria tantùm comparatur.

Deinde distinguitur à Fide & Revelatione Supernaturali, quæ non ratione acquiruntur, sed dono dantur.

Philosophandi autem Origo prima, Sermoni coæva ferè est. Fuere enim inter primorum temporum homines rudissimos, qui Opera Dei admirati sunt. Admiratio autem ad causas quærendas earum rerum quas admirantur ingenia excitat. Sed id quod Philosophiam aluit auxitque maximè Otium erat, quam *Scholam* Græci vocant. Otium autem genuit Pax; quæ nisi in magnis Civitatibus inveniri non solet. Itaque Professores Sapientiæ primi erant Gymnosophistæ Indiæ, Magi Persiæ, & Chaldæorum & Ægyptiorum sacerdotes. Græcis & populis Occidentis Philosophia nondum orta erat. Postquam autem Respublica Atheniensium victis Persiæ florere cœpit, tunc primùm ii, qui neque domi neque foris quicquam haberent aliud quod facerent, convenire in loca publica confabulandi gratia incœperunt, neque *alii rei* (ut dicit Sanctus Lucas Act. 17. 21.) *vacabant, nisi ad dicendum aut audiendum aliquid novi.* Itaque qui sibi videbantur in Philosophia profecisse, docere alios cœperunt, Plato in *Academia*, Aristoteles in *Lyceo*, alii in *Stoâ*; quæ loca, *Scholæ*; & disputationes eorum *Diatribæ* appellabantur. Ipsi autem eorum Sectatores nominibus suis distinguebantur. Nam qui Platonem sequuti sunt, *Academici*; qui Aristotelem, *Peripatetici*; & qui Zenonem, *Stoici* vocati sunt; quæ distinctio, una cum differentiis doctrinarum, permansit usque ad tempora Servatoris nostri, & (per totam Europam & Asiam fere cognita) etiam illorum temporum Philosophos inter se distinxit.

Etiam in Iudæa Scholæ erant publicæ, sed in Synagogis, ubi Leges Iudæorum publicè explicatæ & disputatæ erant; ut Scholæ *Libertinorum, Cyrenæorum, Alexandrinorum*, & *Cilicum*.

Quid autem humano generi scholæ Græcorum profuere? *Plato* quidem ipse Philosophus & Geometra insignis erat; sed nulli id debuit Scholæ. Commoda, quæ à Physica & Geometria habemus hodie, *Archimedi* debemus, homini Scholæ nullius. Schola Peripatetica quæ

cæteras omnes ſua loquacitate fecit conticeſcere, quid habet præter Dialecticæ & Rhetoricæ argutias? Cujus Phenomeni naturalis cauſam (non omnibus obviam) reddidit intelligibilem? Sed, etſi inutiles Scholæ innocuæ tamen hactenus fuerunt; Philoſophia (Sectis inter ſe uſque ad pugnam diſſentientibus) libera tamen hactenus erat; jurare in verba *Ariſtotelis* nemo cogebatur, quanquam illius dogmata latius recepta erant, quàm Sectarum reliquarum.

Neque Iudæis profuere Scholæ ſuæ; in quibus, etſi Lex & Prophetæ aſſiduè exponerentur, Meſſiam tamen, quem expectabant, agnoſcere præſentem non didicerunt.

Ad Iudæos tamen, quibus pro omni Philoſophia erat Teſtamenti Veteris Scriptura ſacra Græcorum Doctrinæ non pertinuerunt.

In maximo autem honore apud Græcos erat Philoſophia Græca, præſertim Ariſtotelica tempore Eccleſiæ primitivæ, quando ad Fidem Chriſtianam magno numero quotidiè Græci accedebant; etiam inter illos Philoſophi, ſed hi Fidem ita amplexi ſunt, ut tamen Magiſtrorum ſuorum dogmata (ſemicocti Chriſtiani) non deſeruerint, ſed quæ cum doctrina Chriſtiana quocunque modo conciliare potuerunt, retinuere. Atque hæc Sectarum (Græcè *Hæreſium*) in Eccleſia *Chriſti* origo prima fuit; diſſentientibus ſcilicet inter ſe Paſtoribus illis Proſelytis de Natura *Chriſti*, quem Deum eſſe per miracula oſtenderant Apoſtoli. Attamen quia ex Principiis Philoſophiæ ſuæ demonſtrari poſſe non videbatur, non crediderunt verum eſſe. Itaque alii *Valentinum* quendam ſequuti, Hiſtoriam generationis *Chriſti* totam converterunt in Allegoriam; cui ſe oppoſuit ex Orthodoxis *Irenæus*. Poſt hunc *Appelles*, aliique *Chriſtum* verum hominem eſſe negaverunt, Phantaſma ſine corpore eſſe affirmantes; contra quos diſputavit *Tertullianus*, eo præcipuè argumento, quod *Incorporeum Nihil eſt*. Alii qui vocabantur *Anthropomorphitæ* Deo corpus organicum tribuerunt. Alii *Chriſtum* non totum, ſed Dei partem eſſe voluerunt. Interea in Synodis ſuis Epiſcopi Presbyterique Doctrinas has novas examinaverunt; & quas damnaverunt, *Hæreſes*; quas confirmaverunt Fidem *Catholicam* vocaverunt; & tunc primum inter Catholicos & Hæreticos diſtinctum eſt. Orta deinde eſt *Arrii* Hæreſis, negantis *Chriſtum* eſſe Deum; quæ Niceni Concilii convocandi cauſa erat.

Synodus autem illa non modo Arrianam, ſed etiam omnes præteriti temporis à *Chriſto* nato Hæreſes condemnavit, Fidem Orthodoxam Symbolo quod Nicenum dicitur, breviter complectens ex Scripturis ipſis, nulla omnino Philoſophiæ Græcæ habita ratione; nempe *Chriſtum Deum verum eſſe*, & *Filium Dei genitum*, *ejuſdem cum*

Deo

Deo substantiæ, quam Fidem confirmârunt etiam tria sequentia Concilia generalia, additâ Sententiâ de Fide in Spiritum sanctum. Etiam Hæresim Africanorum sub *Cypriano* ortam, de Rebaptizatione eorum, qui ad Ethnicismum redierant, condemnaverunt, & Symbolo Articulum illum addiderunt *Credo unum Baptisma in remissionem peccatorum.* Atque hæc, Nicenæ Synodo ex Scripturis Sacris agnita, (Philosophiâ Ethnicâ nondum advocatâ) placuêre & confirmata erant. Non enim Philosophi erant eo tempore pars Patrum major.

Sed in Niceni Symboli expositionibus (nemo enim ferè Doctorum Ecclesiæ, ab eo Concilio in quingentos annos erat, cujus Scripta extant, qui in Symbolum illud Expositionem aliquam non ediderit) non habita est de sententia Scripturarum tanta sollicitudo. Ubi enim in Scriptura Sacra, aut in ipso Symbolo Niceno invenitur, id quod in Symbolo dicitur Athanasii, ita *Deum & Hominem esse Unum Christum, quemadmodum Anima Rationalis & Caro est Unus homo?* Constitutio hominis ex Carne & Anima nunquam pro Mysterio habebatur; sed *Christus in Carne* Mysterium maximum est. Quod homo sit Anima sua, aut Corpus suum seorsim, nemo dicit; de *Christo* utrumque rectè dicitur quod est Homo, & quod est Deus. Ubi legitur in Scripturis hominem Christianum, nisi comparatione hac Incarnationis, cum Anima & Carne hominis contentus sit, damnandum esse? Ubi legitur in Scripturis Sacris, aut in Symbolo Niceno, tres esse. *Hypostases*, id est, tres *Substantias*, id est, tres *Deos*, aut aliud quod tantundem valet? Si legatur, cur ea voce Ecclesia Latina recusavit uti? Cur excusat Græcos Augustinus, ab eo quod vocem commodiorem non habuere? Verum quidem est Vocabulum in lingua Græca nullum esse quod respondeat *Personæ* Vocabulo Latinorum. Necesse tamen non erat, ut Vocabulo Hypostasis uterentur, cum necesse non esset ut mysterium explicaretur. Deinde, quod est in Symbolo Athanasii *Filius est ex Patre solo*, illud *solo* in Symbolo Niceno non est; & præterea dicitur (Matth. 1, 20.) *quod* in Virgine Maria *genitum est, ex Spiritu Sancto est.* Sed dicet fortasse aliquis generationem æternam differre à generatione illa, quæ facta est in utero Virginis. Ubi autem Scriptura sacra, aut Synodus, ita distinguit? Nonne Deus erat Filius ex eo, quod Virgo illum ex Spiritu Sancto, id est, ex Deo conceperat? Imo Deus ab æterno erat, etsi nondum Carnem induisset. Nam de eo quod ab æterno decreverat, cui omnia sunt præsentia; loquitur Deus sæpenumero tanquam de præsente. *Verbum Dei*, nempe *Christus promissus*, à principio, & ab æterno erat; Verba tamen illa, quæ faciunt actum promittendi

non erant Deus, nec Substantia, sed *Vox.* Per Filium Dei *facta sunt secula*, (Heb. 1, 2.) sed non per alium Deum ea fecit Deus. Per Verbum Dei *facta sunt omnia*, *quæ facta sunt*; dixit enim Deus *Fiat*, & factum est. Non tamen jubemur credere Verbum illud *Fiat* esse Substantiam divinam, & Dei Filium. Citant etiam Doctores pro generatione Filii æternâ, verba Solomonis dicentis in persona sapientiæ Prov. 3, 19, *Iehovah sapientiâ fundavit terram*, *statuit cœlos intelligentiâ*; volentes eo loco intelligi Sapientiam Dei pro Dei Filio; si *Sapientia* sumatur pro ipso Sapiente Deo, argumentum procedit; sed si sumatur *Sapientia* quatenus distinguitur, (ut plerumque fit) à Voce concreta *Sapiens*, non potest intelligi pro Substantia, neque ergo pro Filio Dei, non magis quam Iustus Iustitia, aut Virtus Vir appellari proprie potest. Etiam inter Deum & Deitatem distinguit rectè Damascenus, dicens, Deum quidem, sed non Deitatem hominem factum esse. Hæc, & hujusmodi doctrinæ, hominum singularium Opiniones sunt, non Decreta Ecclesiæ; & proinde (etsi impiæ non sint) conscientias tamen non debent obligare.

Temporibus subsequentibus Philosophiam Aristotelicam in Scriptis suis liberius aliquantò sequuti sunt; etiam eorum nonnulli Tractatibus Logicis, & Physicis in Aristotelis Sententiam editis, Aristotelismum ambitiosè ostentarunt. Dæmonologiam autem, eandem ferè, quàm in Homero & Hesiodo legimus animis jamdiu infixam, plerique eorum tenuerunt, quibus doctrina Aristotelis de *Formis separatis* magis, quàm reliquarum sectarum Philosophia congruere videbatur.

Distracto interea Imperio Romano, & in Italia jam penitus extincto, cura Vrbis Romanæ, id est Potestas Romæ regia Episcopo Romano commissa est; Papatus jam res digna esse visa est, de quâ pugnaretur. Itaque de eo pugnatum est; & quo tempore Carolus Magnus Rex Galliæ Romanorum hostes Lombardos superavit, eodem Leo tertius Schismate Româ expulsus est. Leonem autem reduxit Carolus, & in Papatu confirmavit; & Leo Imperii Occidentalis Imperatorem fecit Carolum, quem publicè in Dei nomine corona Imperiali donavit, populo acclamante, *Deus dedit*. Regibus hinc Galliæ titulus perpetuus fuit, *Dei gratia Rex Galliæ*, & *in Reges Paparum Dominatus.* Quem Dominatum ut conservaret Ecclesiæ, senex Leo, mundanarum rerum peritus, Problema nobile excogitavit, *Regna Christianorum*, *Regum ipsorum armis omnia in se transferre*; & perfecit.

Post unum enim aut alterum annum, Leo Pontifex Carolum Imperatorem

peratorem ad *Vniversitates* per Dominia sua instituendas, ubi Literæ & Scientiæ universæ docerentur, per Literas suas hortatus est. Itaque Parisiis ille Vniversitatem erexit primam; & postea alias alii Reges in Dominio quisque suo, structis instructisque ad studia Collegiis, legibus ad arbitrium Pontificis Romani gubernandas. Tum demum à Magistris Lombardo, Scoto, Thoma, ex Philosophia Aristotelis & Scripturis sacris commista, nata est Theologia, quæ dicitur Scholastica. Docebantur autem in *Vniversitatibus Logica, Physica, Metaphysica, Ethica, Politica Aristotelis*, quasi Vniversitas Scientiarum in uno esset (maximo tunc Ecclesiæ Patre) *Aristotele*. Præcipuè vero ad verecundæ adolescentiæ frontem confirmandum in Disputationibus, & Declamationibus publicis Adolescentes exercebantur, quo Romanæ Ecclesiæ dogmata, & sustinere & prædicare possent. Itaque per Ecclesiasticorum ex Vniversitatibus in omnes fere Christiani orbis Vrbes, Oppida, Parochias emissorum Conciones & Scripta edita, animis Christianorum omnium indelebiliter infixum est; *Regulam Iusti & Injusti aliam nullam esse præter Ecclesiæ Romanæ dictamina. Regibus ulterius obediendum non esse, quam ab Ecclesia Romana permissum fuerit. Reges ipsos Pontifici Romano debere tanquam Oves obedire*; factumque est, quod erat faciendum.

Locus in Vniversitatibus erat etiam studio Iuris Romani antiqui, & Medicinæ; solæ Scientiæ Mathematicæ, non quod Doctrinæ Christianæ contrarium aliquid continerent, sed propter Ignorantiæ & artium inconciliabile dissidium prætermissæ sunt. Nam & antea, ut quis ab honore Episcopatus arceretur, satis causæ erat, didicisse artes Mathematicas, vel terram credere rotundam esse, aut esse terræ incolas quos Antipodas appellamus.

Quomodo autem, & à quibus Opinionibus Aristotelicis derivata est doctrina Romana, vel Theologia Scholastica quam reprehendis? Dicam. Græci & Latini & Europæi plerique, quoties affirmant aliquid, conjungunt duo nomina per verbum *est*; eo modo significantes Nomen utrumque ejusdem *rei* nomen esse; ut qui dicit *Homo est Animal*, intelligi ita vult ac si dixisset, si quem rectè *Hominem* dicimus, eundem etiam *Animal* recte dicimus. Aliquando etiam Verbum illud *Est* nomini unico apponimus; ut quando dicit aliquis *Deus est*. Tunc autem ita intelligi vult, ac si dixisset, *Deus est aliquid Reale, non figmentum animi*; *Hypostasin*, *non Phantasma*; sic enim distinguunt Græci inter *Res veras*, & *apparentes* tantum. Exempli causa, Hominem spectantem se in speculo *Hypostasin* vocabant, sive *Substantiam*; Imaginem autem sui in speculo visam, *Phantasma*. Verbum

hoc

hoc, *Est*, priore modo acceptum, nempe quando conjungit duo Nomina, vocatur *Copula*; posteriore modo sumptum vocatur *Verbum Substantivum*; *Verbo Substantivo* utebantur etiam Hebræi, & passim; ut ubi nomen suum Deus simpliciter dicit esse *Sum*; sed ut *Copula* nunquam utebantur. Nam vice Copulæ, utebantur Hebræi duorum Nominum *Appositione*; ut ubi dicitur (Gen. 1, 2.) *Terra res informis*, quod nos necessariò vertimus, *Terra erat Informis* &c.

Aristoteles, qui non tam ad *res* respexit quam ad *voces*, cum intelligeret (exempli causa) sub duobus nominibus *Homo* & *Animal* quæ res intelligendæ erant, non contentus eo, Homo diligens quæsivit ulterius, quænam res concipienda erat sub Copula *Est*, vel saltem sub voce Infinitiva *Esse*; nec dubitavit, quin nomen illud *Esse*, alicujus *Rei* nomen fuerit; quasi esset in Natura rerum aliquid, cujus nomen esset *Esse* vel *Essentia*. Ab hoc absurdo in aliud lapsus est adhuc pejus, nempe, *Essentias quasdam* esse ab *Entibus* suis separatas, quas Cœli Orbibus Assistentes circumagere illos affirmabat. Etiam Animam humanam, ab homine separatam & diffitam, per se subsistere; quæ quidem doctrina cum Theologia Homerica fortasse congruit, sed cum Scriptura sacra non congruit. Neque enim vox illa *Essentia* in Scripturis aut Ecclesiæ Anglicanæ Liturgia, Articulis, vel Canonibus invenitur; neque vox Græca οὐσία, nisi pro divitiis, quas Latini etiam vocant *Rem*; neque *Essentiale*, *Essentialitas*, *Entitas*, *Entitativum*, neque quicquam quod fit ex *Copula*. Non enim lingua Hebræorum id patiebatur. Essentia ergo res non est neque *Creata*, neque *Increata*; sed nomen Artis causa fictum. *Entia* hujusmodi nova, notha, inania (verbis & vocibus implicitus) per copulationem Nominum solus genuit *Aristoteles*, Philosophiæ quam fraudem vanam appellat *S. Paulus*, principia prima.

Ab hac doctrina de *Essentiis* & *Formis Substantialibus separatis* Dæmonologia Græcorum in Ecclesia (ut dixi) relicta est; & Superstitio illa, quàm δεισιδαιμονίαν vocant Græci, sive metum Phantasmatum. Inde Exorcismorum usus ortus est, & Signi Crucis, & Aquæ Benedictæ, quibus Excantarentur aut abigerentur: deinde nata est opinio de Substantiis Incorporeis, id est nullam habentibus omnino magnitudinem, & quod Deus ipse optimus maximus magnitudinem non haberet, quanquam neque *Substantia Incorporea*, neque *Substantia Immaterialis* in Scriptura sacra inveniatur. Item quod *Anima est tota in toto, & tota in qualibet parte corporis*. Ex eodem fonte orta est Doctrina tota de Purgatorio, & de Apparitione nocturna Animarum, & Legenda Miraculorum, & quæstiones de Animis Reproborum, ubi, &

& (cum sint impatibiles) quomodo puniuntur; aliaque multa quæ non reperiuntur in Scriptura Sacra.

Quod Corpus idem in pluribus simul locis, & plura corpora in eodem simul loco esse dicunt, neque *Aristotelis*, neque Philosophi, neque hominis cujusquam sani est, putare. Sed dici expediebat ad sustentandam Præsentiam Realem Carnis *Christi* in omni Pane consecrato.

Quod *Volendi* causa sit *Voluntas*, id est, Potentia causa Actus, Aristotelicum est, &; receptum à Scholasticis; nimirum ut Dominio Dei in Voluntatem humanam sublato, liberum statueretur Arbitrium hominis.

Præterea, quas in Physicis rerum causas reddiderunt absurdas; ut, quod descensionis Gravium causa sit Gravitas; Gravitatis autem causam esse, quod ad centrum Terræ venire conservationis suæ causa appetant. Quod idem corpus (nihil addito neque adempto) modo majus modo minus sit; scilicet per Condensationem & Rarefactionem. Quod anima creatur *infundendo* & infunditur *creando*; quanquam Scriptura dicat omnia creata esse per Verbum Dei. Quod pro Causis assignant Qualitates *occultas*, Sympathiam, Antipathiam, Antiperistasin, *Qualitates Specificas*, item *Casum* sive *Fortunam*, id est, suam ipsorum ignorantiam; sublata enim Ignorantia, quid est aut *Fortuna* aut *Qualitas occulta?* Quod omnis tum Sensio, tum Intellectio fit per motum quendam specierum. Quid est Species? Species est (ut sciunt omnes, qui Latinè sciunt) Forma rei aspectu cognita, constans ex Figura & Colore; qualis est Species faciei humanæ quam Vultum & Aspectum dicimus. Species ergo sive Vultus rerum aut intromitti dicunt in oculos, & sic videri, aut Species quasdam seu Vultus rerum emitti ad objectum, & sic videri objectum. Nondum enim inter Scholasticos consensum est, an *extramittendo* an *intromittendo* Species, fiat Visio. Etiam Audire, Olfacere, Gustare, Intelligere per Species dicunt, per Aures, Nares, & Organa Intellectus transeuntes. Quod Æternitas non sit Temporis sine Fine aut Principio successio, sed *Nunc stans*, id est, idem, *nunc* nobis esse, quod erat *nunc* Adamo, id est, inter *nunc* & *tunc* nullam esse differentiam. Hæc (inquam) quia non miscentur (quod sciam) cum doctrina Fidei Christiana, sed Responsa sunt, tantum Physica, eo fine data, ne non videretur Sapientia omnis pendere ab ore Sacerdotis, prætereunda censui.

Quod negato Libero Arbitrio sequi dicant, Deum esse Peccati Authorem, nec debere ideo Peccatorem puniri, concedant tamen

Rerum & Actionum causam primam esse Deum, conciliationem petunt ex *Aristotele* vocante Peccatum ἀνομίαν, id est ipsam cum Lege Incongruitatem, Privationem meram, non Factum aut Actionem quampiam. Facti ergo omnis, & Legis causam Deum esse agnoscentes, Incongruitatis causam esse negant; quasi quis cum duas duxisset lineas rectam & curvam, ambas se fecisse diceret, sed ab alio factam esse illarum Incongruitatem. Sed Aristoteles per Incongruitatem, ipsum Factum, aut saltem Deliberatum, vel Consultum Legi incongruum intellexit. Itaque Scolastici ubi videri voluerunt subtilissimi, ibi hebetudinem indicarunt maximè. Si subtiles fuissent, differentiam inter Causam Facti & Authorem facilè invenissent. Author facti is est, qui fieri jubet; Causa est is, per cujus vires factum est. Deus neminem jubet quicquam contra Leges facere aut conari; atqui quæ facimus, viribus à Deo datis omnia facimus. Cur autem, si Deus in causa est, condemnamur nos? Responde mihi, qui sic rogas, cur Deus ab æterno alios Elegit, alios Reprobavit, & quomodo ad pœnas æternas maximasque condemnavit eos, qui malum nondum aut fecerant aut cogitaverant, nec nisi Deo volente, & vim præbente, facere aut cogitare potuerunt. Responde etiam an Figulo de Vase quod finxit, non sit licitum statuere quicquid vult. Indica denique, ubi Scripturæ apertè dicant, omnes illos, qui à Regno Dei excludentur, victuros esse sine morte secunda cruciandos in æternum.

Accedamus jam ad Ethicam, & Politicam. Docent Scripturæ sacræ Regibus, & Potestatibus Summis eorumque Ministris, etiam Ethnicis, à subditis suis Christianis, non ob metum tantum, sed Conscientiæ causa, ut à Deo ad bonum nostrum ordinatis, obediendum esse. Unde igitur nata sunt de Religione, in Germania, Gallia, & Anglia Bella Civilia, nisi à Philosophia, Ethica & Politica *Aristotelis*, & eorum qui *Aristotelem* sequuti sunt Romanorum? Mensura Boni & Mali in omni Civitate est Lex. *Aristoteles* autem Virtutem & Vitium non Legibus definivit, sed Laude & Vituperio apud Cives; Regum omnium Imperium *Tyrannidem* vocat; in Democratia sola Libertatem esse dicit, & ipse & post illum Scriptores Romani plerique ab unius *Tarquinii* Regis odio, Hominis vitium in Formam Regiminis transferentes, nullo quidem argumento, sed exemplo Civibus rerum novarum cupidis grato quidem, sed pernitioso. Hos Authores Græcæ & Latinæ Philosophiæ & Eloquentiæ causa, juvenes cum in Vniversitatibus docerentur, doctrinam eorum venenosam simul imbiberunt, & de Bono, Malo, Iusto, Injusto, Legibus,

bus, & Religione, suo quisque arbitrio statuebat. Hinc initium erat mali nostri. Nam & Prædicatorum magna pars, qui de doctrina sua egregiè sentiebant; & alii Lectione Politicæ Græcæ & Latinæ, videbantur sibi magni Politici; alteri quia in Ecclesia, alteri quia in Statu, pro ambitione sua non procedebant, Bellum civile accenderunt; in quo Bello multi Civium Myriades occisi sunt, & Rex indigna morte trucidatus.

Tanti constitit didicisse Eloquentiam & Philosophiam Græcam & Latinam; nisi autem Prædicatores populum, & Universitates nostræ Prædicatores ipsos melius doceant, forte *Iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.*

CAPUT XLVII.

De Quibus quæstui fuerunt ante dictæ Tenebræ.

DE Prætore quodam Romano Cassio, honorificè loquitur alicubi Marcus Cicero, quod in Criminibus cognoscendis, ubi Testimonium non erat satis plenum, Accusatorem interrogare solitus esset, Cui bono fecit Reus; id est, quod lucrum, quam Potentiam, aut quam aliam rem cupitam, inde obtinuerit aut conservaverit aut expectaverit. Sentiebat enim homo prudens Malum gratis esse neminem, sed unumquemque facere, quæ volens facit propter aliquod Bonum sibi. Nam inter Præsumpta nullum majus est, neque quod Authorem Criminis ita manifestè arguit, ut à Crimine Utilitas. Itaque Authores doctrinarum quæ Christianarum Civitatum tranquilitatem jam diu turbaverunt eodem illo Criterio, *Cui bono*, investigabimus.

Post resurrectionem Servatoris nostri, cum jamjam assensurus esset in cœlum, rogaverunt illum Apostoli dicentes, *Domine, num hoc tempore restitues regnum Israeli? Dixit autem ad illos, Non est vestrum nosse tempora, sive opportunitates quas Pater in sua ipsius Authoritate statuit.* Qui Regnum Dei restitutum dicunt, tunc cum *Christus* à mortuis resurrexit, Cui bono doctrinam hanc doctrinæ illæ adeo repugnantem, tum Ecclesia Romana, tum nonnulli alii vulgò docent? Regnum Dei institutum erat in Iudæis à Deo ipso. In eo Potestatem in Terra summam habebat post *Mosem Aaron*, & post *Aaronem* cæteri Sacerdotes summi, suo quisque tempore. Iam quoniam regnum illud à *Christo* restituendum erat, sequebatur, ut in restituto Rex esset *Christus*. Itaque Ascendente *Christo* in cœlum sequebatur ut alicui, regni sui administrationem in terra reliquerit, vel Homini vel Cœtui. Ma-

nifestum ergò erat illum, qui administrationem hanc obtineret, eandem habiturum esse quam habuerant Sacerdotes Summi *Aaron* & Successores ejus in populo Israelitico, id est, Potestatem Regiam & Summam. Atque hoc bonum illud est, propter quod doctrina illa Ecclesiæ Romanæ inventa est; bonum quo nullum in terris majus esse dicitur. Tenebrosam ergo hanc doctrinam primi infuderunt Ecclesiæ Pontifices Romanæ, quæ docerentur Cives Christiani, quoties inter Reges & Papam oriretur controversia, neglectis suorum Regum Imperatis, Papæ obedire.

Quod eidem doceant *Papam in Articulis Fidei definiendis non posse errare*, eodem tendit.

Quod Episcopus Romanus solus Potestatem suam Iure Divino immediato exerceat, cæteri Iure ab illo derivato, eodem tendit. Eodem etiam tendit quod Clericorum, Monachorum, & Fratrum in omni loco à pœnis Legum Civilium eximantur.

Ex eadem doctrina, nimirum quod *Sacerdotes* sint eodem Iure quo *Aaron*, poscunt sibi & Levitis suis in Civitatibus Christianis Iure Divino Decimas.

Quod Matrimonium Sacramentum esse dicant, eo tendit, ut Iudices sint in quæstione de Matrimonio legitimo, & per consequens de Successione ad Regna hæreditaria.

A Confessione Auriculari Consilia Regum & Magnatum explorare possunt, & aliquando explorant.

A Canonizatione eorum hominum, quorum opera in Potestate sua augenda vel conservanda egregia usi sunt, animos imperitorum Christianorum in Reges suos usque ad necem aliquando acuunt.

Per doctrinam Purgatorii & Iustificationis per Opera externa, & Indulgentiarum, Clerici, id est, Pontificis Romani subditi sumptu Regum nutriuntur.

Per Exorcismos & cæteram Demonologiam populos terrent.

Postremò, per doctrinas humanas, Metaphysicam, Ethicam & Politicam *Aristotelis*, per distinctiones frivolas, Sermonem obscurum, & voces barbaras, tenebras jam inductas reddunt spessiores, & ipsis Principibus quando volunt palpabiles. Palparunt autem primi Germani, deinde Angli.

Postquam enim communiter creditum esset, eandem esse Potestatem Papæ in populo Christiano, quam habuerunt *Aaron* & cæteri Sacerdotes Summi in populo Israelitico, Ambitio de Functionibus Ecclesiasticis (præcipuè de Papatu) obtinendis, & eorum qui obtinuerunt Fastus, eousque paulatim crevit, & conspicuus factus est,

ut

ut omnem ferè ſui reverentiam veram & Paſtorali Functioni debitam perdiderint.

Nam à quo tempore Epiſcopus Romanus pro Epiſcopo Univerſali habitus eſſet, Hierarchia Romana non ineptè comparari potuit Fabulæ, quæ in Anglia inter Mulieres vetulas, ut pueros, & viros ex plebe rudiores pervagabatur, de *Lemuribus*, id eſt, de Umbris ſive Spectris, & nocturnis eorum facinoribus.

Cogitantibus enim Dominii tanti Eccleſiaſtici originem, quid aliud videri potuit Papatus niſi Imperii illius Romani ingentis, ingens ſpectrum, Sepulchro Imperii defuncti coronatum inſidens?

Etiam Sermo quo utuntur in Cultu Dei publico, qui nullius tunc Gentis proprius erat, quid aliud erat, quam linguæ Latinæ veteris Imago?

Lemures per omnes Gentes unicum & univerſalem habuiſſe dicuntur Regem, cui nomen dederunt (ex hiſtoria ficta de geſtis Hugonis Burdegalenſis) *Oberonem*. Eccleſiaſtici etiam cujuſcunque Civitatis Cives ſunt, unum & univerſalem Regem agnoſcunt Papam Romanum.

Lemures Spiritus ſunt; Eccleſiaſtici etiam appellant ſeſe Spirituales. *Lemures*, Tenebras, Solitudines, Sepulchreta incolunt. Similiter Eccleſiaſtici, in Obſcuritate Doctrinarum, in Monaſteriis, Eccleſiis, & Cœmiteriis ambulabant.

Eccleſiaſtici virtute Aquæ Benedictæ in quocunque loco poſuiſſent Eccleſias ſuas, locum illum fecerunt ut eſſet *Vrbs*, id eſt, Imperii Sedes. Ita quoque in fabula eſt habuiſſe *Lemures* Caſtella ſua quædam Incantata, & Spiritus quoſdam Gigantæos qui in Regionibus circumvicinis dominabantur.

Lemures, ſi quid mali feciſſent, comprehendi & ſiſti ad Tribunalia Civilia non potuerunt. Ita etiam Eccleſiaſtici criminum Rei à Tribunalibus Civilibus ſublati evaneſcebant.

Eccleſiaſtici per Incantationes quaſdam, ex Metaphyſicis & Miraculis confectas, uſum Rationis naturalis Adoleſcentibus adimere conſueverunt, eo fine, ut juſſis ſuis cœci obtemperarent. Ita etiam dicuntur in Fabula *Lemures*, Pueris ex cunabulis ſublatis, alios illorum vice ſupponere, Fatuos quidem, ſed promptos ad nequitiam.

In qua Officina ſive Operatorio Incantamenta ſua conficiunt *Lemures* non eſt dictum in Fabula. Eccleſiaſticis autem Operatoria fuerunt, quas ipſi ſua Authoritate ſibi erexerunt Univerſitates.

Lemures quoties alicui iraſcerentur, mittere dicebantur ex ſuo numero aliquem qui illum ſuggillaret. Eccleſiaſtici item ſi Civitati vel

Regi alicui succenſeant, ſubditos ſuos Superſtitioſos, & Incantatos immittebant qui Seditione illum ſuggillarent, etiam aliquando Principes faciebant ut alter ſuggillaret alterum.

Neque *Lemures* neque *Clerici* uxores ducunt.

Eccleſiaſtici de Decimis, & Imperitorum hominum quibus terrori ſunt Donationibus Cremorem terræ accipiunt; quemadmodum in fabula dicuntur *Lemures* Cremorem Lactis ligurire.

In Regno *Lemurum*, qualis ſit Moneta, non reperitur in Hiſtoria; Eccleſiaſticorum autem Moneta quam accipiunt, eadem quidem eſt cum Moneta Laicorum; ſed quam ſolvunt, *Canonizationes*, *Indulgentiæ*, & *Miſſæ* ſunt.

Lemures, præterquam in metu, & Phantaſia hominum Imperitorum exiſtentiam nullam habent. Sic quoque Poteſtas Papæ Spiritualis, (extra ſuum ipſius Dominium Temporale) in ſolo metu conſiſtit Excommunicationum.

Neque ergo Henrico 8, & Reginæ Elizabethæ Poteſtatem illam ex Anglia ejicere difficile erat. Ejecti autem, & per Miſſiones Papales, Chinæ, Iapanæ, & Indiæ loca arida peragrantes, quis ſcit an non redituri ſint Spiritus illi, vel alii numero plures, & pejores? Non enim Romani ſoli ſunt, qui ad Eccleſiæ aſpirant regimen, prætendentes jus Divinum.

Tractatum hunc de Poteſtate Civili & Eccleſiaſtica ad finem jam perductum cum recognoſcerem, nihil in eo inveni neque contra Senſum Scripturæ Sacræ, neque contra Leges Patriæ meæ Civiles, aut Eccleſiaſticas. Nam qui potui, cum totius Operis ſcopus eſſet unicus, ut demonſtrarem, prætextum nullum eſſe poſſe, quo Legum violatio excuſari poſſit? A ſententiis autem Theologorum ſingularium multis in locis abiiſſe me confiteor.

Si cordibus ſcripſiſſem (inſtar Tabularum raſarum) puris, brevior eſſe potuiſſem. Suffeciſſent enim ea pauca, quæ ſequuntur; Homines ſine Lege, propter jus omnium in omnia, mutuis cædibus ſe ipſos interimere. Leges ſine Pœnis, & Pœnas ſine Poteſtate Summa inutiles eſſe. Poteſtatem ſine Armis & Opibus in unius Perſonæ manum collatis, Vocem meram neque ad Pacem, neque ad Defenſionem Civium, momenti ullius eſſe; & proinde, Cives omnes, ſui (non Imperantium) boni cauſâ ad Rempublicam opibus ſuis tuendam & confirmandam, quantum poſſunt, obligari; idque arbitrio illius cui Summam dederint Poteſtatem. Quæ Summa eſt partis primæ & ſecundæ. Deinde, Quoniam in Scripturis Sacris (quarum Lectionem Eccleſia noſtra omnibus & permiſit & commendavit) Vita æterna & ſalus

ſalus ſingulorum continetur ; & unuſquiſque periculo animæ propriæ illas legit & ſibimet ipſi interpretatur ; & propterea æquum eſt, ut Conſcientiæ eorum non pluribus Fidei Articulis ouerentur, quam qui ſunt ad Salutem neceſſarii, Articulos illos, quinam ſint, in parte tertia explicavi. Poſtremò in quarta parte, ne populus à falſis Doctoribus ſeducerentur, conſilia ambitioſa & aſtuta Adverſariorum Eccleſiæ Anglicanæ pateſeci. Hæc, inquam, ingeniis Candidis ſuffeciſſent. Sed cum doctrinis contrariis hominum animos jam dudum ſcribillatos eſſe ſcirem, omnia fuſiùs explicanda eſſe exiſtimavi, & explicui (ſed Sermone Anglico) quantum potui, eo tempore, quo Bellum Civile de Diſciplina Eccleſiaſtica natum in Scotia, per Angliam etiam & Hiberniam ferociſſimè gerebatur, quando non Epiſcopis tantum, ſed etiam Rege, Lege, Religione à & Honeſtate ſublatis, Perfidia, Cædes, fœdiſſima ſcelera omnia, ſed larvata dominabantur; adeò ut ſi quis ex mundi partibus remotioribus huc appulſus, eorum quæ tunc perpatrabantur flagitiorum ſpectator fuiſſet, Iuſtitiæ Divinæ ſenſum in his locis nullum omnino tunc fuiſſe, pro certo habuiſſet. Doctrina ergo hæc mea parum tunc profuit, parum inquam, ſed tamen aliquid. Sperabam autem Bello extincto profuturam eſſe poſtea. Vicerunt Democratici, & Democratiam conſtituerunt ; ſed eandem (tantorum ſuorum ſcelerum mercedem (ſubito amiſerunt. Angliam Scotiam, Hiberniam unus Tyrannus occupavit, & prudentiam eorum Democraticam tam Laicorum quam Eccleſiaſticorum confutavit. Populus Bello fatigatus ipſos contempſit, non minus quam ante admiratus eſt. Reſtituto denique Rege legitimo, Veniam petierunt (id eſt ſtultitiam ſuam agnoverunt.) Venia data eſt, idque (ne ſceleribus ſuis à bonis diſtinguerentur) per Amneſtiam univerſalem. Quis credat Principia illa Seditioſa non jam deleta eſſe omnia, aut, præter Democraticos eſſe quemquam, qui doctrinam tam Pacificam quam hæc eſt abolitam eſſe cuperet ? Quod ne accidat, eandem Latinè extare volui. Video enim diſſenſiones hominum de Opinionibus & præſtantiâ ingenii tolli armis non poſſe. Mala hujuſmodi, quo modo nata, eodem extinguenda ſunt. Animi Civium à Politicæ, & Philoſophiæ Ethnicæ Scriptoribus infecti paulatim fuerant. Itaque atramentum illud Democraticum, prædicando, ſcribendo diſputando eluendum eſt Id quî aliter fieri poſſit, niſi ab Vniverſitatibus, non intelligo. Quantam ergo operam olim Poteſtati Pontificiæ præſtiterunt, tantam poſt hac impendant Poteſtati Regiæ vindicandæ. Omnes interea operam demus, ne per diſcordias inteſtinas nos opprimi ab externo hoſte patiamur univerſos.

APPEN-

APPENDIX
AD
LEVIATHAN.

CAPUT I.

De Symbolo Niceno.

A. EXplica mihi quæso Symbolum Nicenum, non dico, ut res ipsas animo comprehendam, sed ut verba Fidei ita intelligam ut consentanea sunt Scripturis Sacris, & primo hæc verba [Credo in unum Deum Patrem Omnipotentem Factorem Cœli & Terræ, atque visibilium omnium & invisibilium.] Et primò quid est illud, *Credo in*, vel Græcum πιστεύω εἰς? Nam apud authores Græcos non memini me alibi illam phrasim reperisse. Lego *Credo alicui* πιστεύω τινὶ; *Credo ita esse*, vel πιστεύω οὕτως εἶναι.

B. Propria est illa vox consentientium in articulos. Nam præpositio εἰς significat inter alia *hactenus*, ut quando dicitur πιστεύω εἰς θεὸν πατέρα &c. si pro θεὸν &c. ponetur τουτὸ, idem esset quod credo *huc usque* sive *hactenus*. Significat ergo præpositio εἰς determinationem articulorum credendorum, nempe quousque cum Concilio consentiunt subscriptores. Mirum igitur videri non debet, si extra confessionem Fidei phrasim illam non legisti. Eadem enim est ac si te credere diceres: Deum esse, eundemque Unum esse, Patrem esse, Omnipotentem esse, & sic de cæteris. Legitur etiam credo in Euangelio, id est credo Euangelio, id est prædicatoribus Euangelii; sed ibi Græcum non est εἰς, sed ἐν.

A. Deus est Pater, Deus est Omnipotens &c. sunt (ut loquuntur Dialectici) propositiones. Habent enim sua Subjecta & Prædicata, & apertè in illis Deo nomen aliquod attribuitur, sed in affirmatione hac *Deus est*, quod nomen Deo attributum sit, non intelligo. Non enim puto dici posse, quod Deus est, est, & frustra dicitur, Deus est Deus.

B. Cum dicitur *Deus est*, vox *est* est verbum Substantiale, includens tum copulam tum prædicatum, tum apud Græcos tum apud Latinos.

Ita

Itaque illud *Deus est*, significat idem quod Deus existit, id est(resoluto verbo substantivo) *Deus est ens*, sive ὁ ὤν, id est reale aliquid, non merum Phantasma, quale est, quod vocatur Spectrum, vel quales colebantur à gentibus Dæmones, & ab Apostolo S. Paulo, *Nihil.*

A. Memini quidem ab Apostolo Idola vocari Nihil, non autem Dæmonia sic vocari.

B. Putasne ea Simulachra aurea, eburnea, lignea, an non potius Dæmonia, quæ sub illis colebantur, vocata esse *Nihil?* Præterea Idolum propriè est Phantasma, nimirum Idea, Imago rei, non res ipsa; ad quas Ideas Simulachra sua faciebant Græci. Nam Deorum suorum Ideas sive Imagines raro sumpserunt à Simulachris. Distinguitur etiam Deus per vocem illam Ens, à nominibus. Aliud enim est res homo, aliud nomen homo. Præterea sciendum est, quod vox *est*, ut usurpatur à Latinis, & Græcis ad copulam in propositionibus, Hebræis omninò ignota erat. Itaque utebantur semper verbo substantivo, & vice copulæ in omni affirmatione ad significandam (quam dialectici vocant) Prædicationem, nomen nomini solummodò adjungebant. Latinis autem & Græcis copula *est*, non est Verbum, sed Conjunctio; & ut *&* significat nomina, inter quæ interponitur esse nomina diversarum rerum, ita conjunctio *est*, significat nomina inter quæ interponitur esse nomina rei ejusdem. Itaque ea nomina quæ à copula *est* derivantur, ut *essentia, entitas, esse*, Hebræi habere non potuerunt, nec illis æquivalentia. Latinè dicitur *Terra erat vacua*; Hebraicè *Terra existens vacua*, ubi ab homine Latino non audiebatur *erat*, sed [*erat*] *aliquid existens.*

A. Quid credendum est per vocem hanc [Creator] ? Anne Mundum hunc è nihilo factum esse ?

B. Certè ex nihilo; non ut, Aristoteles ex materia præexistente. Expresse enim dictum est in Scripturis Sacris, omnia facta esse ex nihilo. Etiam Aristoteles, qui Mundum dicit esse Æternum, sibimetipsi contradicit. Materia enim non dicitur, nisi de qua aliquid factum est. Symbolum ergo hoc dicit, Deum factorem esse omnium rerum ex nihilo; &, quod sequitur, sua vi habet ut existat, non ab alio; & proinde etiam existit ab æterno; & quia non fit, qui Deo dedit ut existeret, nihil etiam erit quod ipsum faciet non existere. Est ergo Deus ab æterno & in æternum. Quæ vero creata sunt, non sunt ab æterno, quia creata, in æternum autem erunt, qua forma & specie vult Deus, nam cœlum & terra renovabuntur, & quanquam mundus conflagrabit, non tamen annihilabitur, sed permanebunt entia, Realia. Deus autem qui neque ab alio, neque à se factus est, non potest mutari neque Metamorphosem pati, neque à se, neque ab alio,

ſed eſt Immutabilis & (ſine mixtione illa Ariſtotelica) Simpliciſſimus. Quæ omnia attributa Simplex, Immutabilis, Æternus, ſicut ex verbis Symboli deducuntur, ita de Deo in Scripturis Sacris expreſſis verbis prædicantur.

A. [Et in unum Dominum Ieſum Chriſtum Filium Dei unigenitum.] Cur neceſſe erat dicere *Vnigenitum?*

B. Quia erant eo tempore Hæretici, qui docebant Chriſtum non eſſe Filium Dei genitum, ſed adoptivum; alii etiam erant, qui docebant Chriſtum alio ſenſu in Scripturis Sacris vocari Filium Dei, quam quo fideles omnes ita appellantur. Cum tamen in Scripturis Sacris expreſsè & paſſim dicitur tum genitus, tum Deus à Patre natus ante omnia ſecula, & propterea credi debet Chriſtum eſſe Deum de Deo, Lumen de Lumine, verum Deum de vero Deo, genitum non factum.

A. Quænam eſt differentia inter *genitum* & *factum?*

B. Per *factum* intelligimus *factum à Deo* ex nihilo, id eſt *Creaturam.* Quanquam enim animalia dicantur & creata & genita, quando dicuntur creata, intelligitur illud cum relatione ad Deum creatorem, qui in omni genere primum marem & fœminam creavit ex creata terra. Sed quando dicitur animal eſſe genitum naturali modo intelligi debet, cum relatione ad prima creata ut materiam; at quando dicitur Chriſtum eſſe genitum, intelligitur genitum ab ipſo Deo Patre de materia Virginis.

A. Quid eſt [Lumen de Lumine]? Lumen enim, ut mihi videtur, Phantaſma eſt, non res exiſtens. Exempli cauſa, ſi inter oculum & candelam vitrum ſtatuas cujus ſuperficies ex multis planis conſtat certo modo diſpoſitis, multæ tibi videbuntur candelæ. Scimus tamen unicam ibi eſſe veram candelam, & proinde cæteras omnes mera eſſe Phantaſmata, Idola, hoc eſt, ut dicit Sanctus Paulus, Nihil. Neque tamen earum una verior eſt candela, quàm reliquæ quatenus apparent; ſed vera candela, quæ principio poſita erat, candelarum apparentium tantùm nulla eſt, ſed res ipſa, eademque cauſa illarum omnium imaginum, & propterea ab Ariſtotele diſtinguitur à Phantaſmate per vocem *hypoſtaſis*, quaſi ſub imagine ſtaret res ipſa latitans; quam Græcam vocem Latini ad ſyllabam verterunt *ſubſtantiam.* Et ſic diſtinguunt tum Græci tum Latini rem veram in ſe ſubſiſtentem, à Phantaſmate, quæ videtur ſubſiſtere, nec ſubſiſtit, neque eſt ens. Nonne hæc eſt vera diſtinctio inter rem ipſam & ſuam apparentiam?

B. Ita eſt. Sed Patres Eccleſiæ illis temporibus, tum ante tum

poſt

poſt Concilium Nicenum in ſcriptis ſuis vocem *Hypoſtaſis* videntur alio modo interpretari, myſterium Trinitatis Chriſtianis omnibus intelligibile reddere cupientes, & illud optimè fieri poſſe exiſtimabant per ſimilitudinem ignis, luminis, & caloris, quæ tria unum eſſe putaverunt, & ignem quidem ad Patrem, lumen ad Filium, & calorem ad Spiritum Sanctum retulerunt. In qua ſimilitudine congruitas eſſet fortaſſe accurata, niſi quod ignis ſplendor, & calor, ſubſtantiæ nec ſint, nec ipſis Patribus eſſe viſæ ſint, præſertim Ariſtotelicis, niſi forte ipſe ignis ponatur pro ignito. Homo enim & ignem, & lumen, & calorem extinguit quoties libet; ſed ut Agens tam infirmum quàm eſt homo, creaturam veram ſubſtantialem à Deo omnipotente creatam extinguere poſſit, & in nihilum redigere, nec jubemur credere, nec credibile eſt. Itaque quoties comparationem illam adducebant in ſcriptis propriis Patres ipſi, adjecerunt continuò, non eam ita accipiendam, quaſi eſſet myſterii tanti idonea explicatio; Sed ut, qua nullam potuere invenire meliorem; omnes enim in eo conſenſerunt incomprehenſibilem eſſe naturam Dei, & Trinitatis, & Angelorum, & (ut addit Athanaſius) animæ rationalis.

A. Mihi quidem non rectè videntur voluiſſe myſterium illud explicare. Quid enim aliud eſt myſterium explicare quam deſtruere, ſive ex myſterio facere non myſterium? Fides enim converſa in Scientiam interit, manentibus ſola Spe & Charitate.

B. Lumen ergo de Lumine in Symbolo ponitur, tantum pro adjutorio Fidei cæteris articulis adhibendæ.

A. Sequitur deinceps articulus ille magnus, qui in Eccleſiam antiquam tot turbas intulit, exilia & homicidia [*Conſubſtantialem Patri, per quem omnia facta ſunt.*]

B. Et quidem veriſſimus eſt, verbis apertis declaratus à S. Iohanne cap. 1: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Verbum erat Deus.* Et *omnia per ipſum facta ſunt.*

A. Quid intellexerunt Patres per Verbum?

B. Filium Dei naturalem, ſive genitum à Deo, à principio, id eſt ab æterno.

A. Numquid eo loco Verbum ſignificat vocem aliquam, ut ſonum à Deo prolatum?

B. Abſit, Patres id paſſim negant.

A. Quid ergo? Vocem internam, quale eſt Dei Decretum æternum de condendo mundo & redimendo homine?

B. Neſcio de hac re quid ſenſerint Patres, ſed puto illos aliter

fenfisse, ne nimium accederent ad doctrinam Stoicorum, quorum (apud Græcos) εἱμαρμένη, & (apud Latinos) Fatum idem significat quod Decretum æternum.

A. Quid ergo inquam intelligitur per *Verbum* apud Patres?

B. Nescio, nisi quod in lingua Sacra *Verbum* sæpe accipiatur pro ipsa re quæ Decreta est, vel promissa. Legitur enim sæpe in veteri Testamento pro *factum* est quod Deus promisit, *factum est Verbum Dei quod locutus est.* Ego vero nemini Scripturam Sacram præterquam mihi interpretari soleo. Veruntamen si locus S. Iohannis ita intelligendus sit, nihil circa mysterium incarnationis quærere amplius vellem. Nam si Verbum hoc loco sit illud ipsum, quod decreverat Deus venturum in mundum ad nostram redemptionem, & quod promiserat Deus in Paradiso, Verbum illud non est mera vox, sed vera res, eadem cum Christo. Quomodo autem *Factus homo est*, inquirere non est meum. Sufficit mihi quod Redemptor meus factus est. Quid enim? Si credam creâsse terram & cætera omnia ex nihilo, & hominem ex terra, non credam potuisse naturam assumere humanam, nisi sciam quo modo?

A. [*Qui propter nos homines & nostram salutem descendit de cœlo; & Incarnatus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine, & homo factus est, crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato; passus & sepultus est.*] Duæ hic sunt difficultates, quarum prima est, quod dictum sit unde descendit, nempe de cœlo; non autem dictum est quousque descendit. Scio in Symbolo Apostolorum esse, *descendit ad inferos.* Sed verba illa locum non definiunt; quia homines etiam respectu cœlicolarum propriè dicuntur Inferi. Etiam in Scripturis, locus ubi hostes Ecclesiæ dicuntur futuri variè vocatur; quandoque Gehenna, aliquando Tenebræ externæ, id est extra Ecclesiam Dei, propter lucem Ecclesiæ in Goshen, quia una de plagis Ægyptiorum erat Tenebræ; aliquando lacus ignis, cum respectu, puto, ad pœnam Sodomitarum & Gomorrhæorum, & lacum bituminis. Sed de his nondum, quod sciam, quicquam Ecclesia definivit. Doctores aliqui locum damnatorum statuerunt cum Bellarmino esse circa centrum terræ, ut scilicet longissimè distaret à cœlo beatorum; respicientes forte ad vocem S. Petri Græcam ταρταρίζομενος. Et quidem cœlum distat à centro terræ longiùs quam à superficie terræ quantum est totum punctum. Sed non credo credidisse Apostolos Poëtis Ethnicis de loco Tartari; quem Hesiodus tantundem à terra distare facit quantum terra à cœlo. Incus (inquit) novem dies & totidem noctes perpetuò de cœlo cadens, decimo die attinget terram; totidem autem noctes

&

& dies perpetuos è terra cadens perveniet ad Tartarum die decimo. Virgilius autem distantiam à terra ad Tartarum bis tantum facit, quanta est à cœlo ad terram. Cæterum vocem illam ab Apostolo Petro positam esse puto figuratè, quod solet fieri de multis dictionibus Scripturæ Sacræ.

B. Utcunque id sit, de loco damnatorum nihil ab Ecclesia congregata, saltem à nostra hactenus definitum est.

A. Secunda difficultas est, de eo quod dicitur [*Incarnatus est de Spiritu Sancto.*] Nam Matth. 1, 20, dicit Angelus ad Iosephum, *Quod in illa genitum est, à Spiritu Sancto est.* Quod ita sonat ac si Spiritus Sanctus esset Filii genitor, id est Pater.

B. Quid? Nonne Spiritus Dei est Deus, & idem Deus cum Filio & Patre?

A. Quomodo ergo distinguuntur Hypostases?

B. Neque in Symbolo, neque in Scriptura Sacra distinguuntur aut nominantur tres Hypostases.

A. Sed inveniuntur tres Hypostases in Symbolo Athanasii, quæ pars est Liturgiæ Anglicanæ.

B. In Græco quidem *Hypostasis*, in Latino autem & Anglicano *Persona* est.

A. De vocibus *Hypostasis*, *persona*, *subsistentia*, aliisque multis vocibus tunc interrogabo te cum Symbolum totum explicaveris [*& resurrexit tertia die, secundum Scripturas, & ascendit in cœlum, sedet ad dextram Dei. Et iterum venturus est cum gloria judicare vivos & mortuos, cujus regni non est finis.*] Hæc omnia (fateor) in Scripturis sunt, & quidem eodem sensu quo sunt in Symbolo, [*ubi sedet ad Dexteram Dei*] non intelligo ut de comparatione honoris, sed ut de honore maximo. [*Et in Spiritum Sanctum Dominum & vivificatorem, qui ex Patre Filioque procedit.*] Ostende ex Scripturis Sacris, Spiritum Sanctum esse Dominum & vivificatorem, id est Deum, & quod procedat etiam à Filio.

B. Primo idem Filius Dei dicitur genitus (Matth. 1, 20.) à Spiritu Dei. Deinde dicit Iob. 33, vers. 4, *Spiritus Dei fecit me*, & (26, vers. 13.) *Spiritus Dei creavit cœlos.* Quod autem procedat tam à Filio, quàm à Patre, manifestum est ex eo, quod Christus dicit: *ego vobis mittam Paracletum*, & ex eo quod cum spiraret in Apostolos dixit, *accipite Spiritum Sanctum.* Nota illud *ex Filio* non esse in Symbolo Niceno, quanquam sunt in Symbolo Athanasii, sed addita esse, ut putat Bellarminus, in Concilio Constantinopolitano generali secundo.

A. [*Qui cum Patre & Filio simul adoratur & conglorificatur, qui locutus est per Prophetas.*] Quare positum est illud *conglorificatur?*

B. Nescio, sed propter hoc verbum *conglorificatur* adducor ad credendum Formulam glorificandi Trinitatem, ubi dicitur vel cantatur *Gloria Patri & Filio & Spiritui Sancto* in Ecclesiis Dei receptas fuisse aut in tempore illo aut ante.

A. Fortasse. [*Et unam Sanctam Catholicam & Apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum Baptisma in remissionem peccatorum. Expecto resurrectionem mortuorum, & vitam venturi seculi.*] Cur in Symbolo Apostolico deest illud *Unum Baptisma?*

B. Sanctus Cyprianus circiter septuaginta annis ante Concilium Nicenum, Concilium tenuerat Provinciale in Africa Carthaginense, ubi decretum est Hæreticos non debere recipi ab Ecclesia, nisi iterum Baptizarentur, quod decretum puto tunc condemnatum esse, cum inserta essent illa verba confiteor *unum Baptisma.*

A. In Symbolo Apostolico non dicitur *Resurrectio mortuorum*, sed resurrectio carnis. Quænam est differentia? Habebuntne mortui, quando resurgent, carnem, ossa, sanguinem, manus, pedes, & cætera humani corporis membra?

B. Respondeat tibi S. Paulus 1 Cor. 15, 23, *Resurgent unusquisque in proprio corpore.* Deinde vers. 44, *Seminatur corpus animale*, id est (ut ego opinor) quale est corpus humanum quando est mortuum; *resurget corpus spirituale.* Itaque mutatur; ut vers. 51, *mysterium vobis dico. Non omnes quidem moriemur, omnes autem mutabimur in momento, & ictu oculi in tuba ultima. Sonabit enim tuba & resurgent mortui incorruptibiles, & nos mutabimur.*

A. Sed mihi videntur hic duæ difficultates; altera, quia resurgere est reviviscere, quomodo homo reviviscet in sepulchro, nisi anima ejus accedat ad corpus, nimirum de cœlo vel aliquo cœli Limbo descendens; vel ab Inferno, vel Purgatorio ascendens?

B. Quid? Deusne qui fecit hominem ex terra in animal vivens non poterit eundem resolutum in terram ad vitam resuscitare?

A. Videtur ergo homo post Resurrectionem habiturus duas animas rationales, nimirum illam qua resurgit, alteram quæ in morte à corpore separata, migravit in Cœlum, vel Limbum, vel Purgatorium, vel Infernum. Dicunt enim omnes animam humanam nunquam interire postquam semel creata est, ne minimo quidem momento, ut rem in se subsistentem, desinere esse.

B. Ego vero nihil super hac re tibi dicam, nisi quod reperio dictum disertè; & sine omni ambiguitate in Scripturis, nulloque alio textu apertè

apertè contradicente. Tu quidem una cum cæteris ferè omnibus, quod anima humana interire non poteſt, habes à Philoſophis, quos ego poſt Scripturas Sacras Magiſtros mihi non deſidero. Veruntamen ſi locum aliquem mihi attuleris ex Scripturis Sacris ubi alia attribuitur animæ humanæ immortalitas, præter illam quæ hominibus ſub nomine æternæ vitæ data eſt, ego etiam ſentiam cum Philoſophis. Verum ſi attuleris loca illa quibus comminatur Deus reprobis æternos cruciatus, non inde poteris colligere animas eorum inter diem mortis, & diem judicii, ſed tantum poſt diem judicii extitiſſe. Præterea à Iuſtitia Dei qui cruciatus æternos peccatoribus comminatus eſt, arguere æternitatem ipſorum cruciatuum non potes. Etſi enim qui bona, quæ debentur, non præſtat, injuſtus ſit, is tamen qui mala vel damna debita non præſtat injuſtus non eſt, ſed miſericors. Quanto minus Deus, qui eſt infinitè miſericors non poterit ſine juſtiitæ ſuæ violatione mitigare tum diuturnitatem tum acerbitatem meritarum pœnarum? Deinde Scriptura dicit (Apocal. cap. 20.) *Ipſum Infernum conjectum iri in lacum ignis, quæ eſt ſecunda mors.* Reſurgent ergo reprobi, ut videtur, ad ſecundam mortem. Denique ſi anima non ſit idem, quod Vita, ſed ſubſtantia in ſe exiſtens diſtincta à corpore, eademque hominis eſſentia, ſive natura, ſequi videtur addita natura divina tres eſſe in Chriſto naturas, quod eſt contra Fidem.

A. Etſi ex Scriptura demonſtrari non poſſit Animam humanam ſubſtantiam eſſe ſeparatam à corpore, non videtur tamen ex Scriptura demonſtrari poſſe contrarium.

B. Videamus ergo quid Scriptura dicit tum in veteri tum in novo Teſtamento de natura animæ humanæ, Harmonicè. Ut enim articuli præcedentes præcipui ſint apud Theologos, articulus tamen hic de Reſurrectione ad vitam æternam præcipuus eſt apud Chriſtianos univerſos, quia in illo omnis eorum poſt præſentis vitæ afflictiones collocatur ſpes, & præſumptum gaudium. Dixit Deus ad Adamum in Paradiſo (ubi erant duæ præ cæteris arbores excellentes, nempe Arbor Vitæ, & Arbor Cognitionis Boni & Mali) *quo die comederis de fructu Arboris Cognitionis Boni & Mali, moriendo morieris.* Diabolus autem ad Evam dixit, Prohibetur vobis ne comedatis de fructu Arboris Cognitionis Boni & Mali, ne fiatis ſicut Dii. Ambo autem Adamus & Eva ambitione ducti, Serpenti crediderunt, Deo non crediderunt, & de fructu vetito comederunt, itaque Deus utrumque à Paradiſo expulit, ne manum ad Arborem Vitæ extenderent, & viverent in æternum.

A. In-

A. Intelligo hinc Adamum ex usu fructus Arboris vitæ vivere potuisse in æternum, ac fuisse creatum non sua natura, sed tantummodo virtute Arboris Vitæ immortalem. Præterea, pœnam violati Præcepti Divini Adamo inflictam fuisse mortalitatem, quæ necessario consequebatur ab eo quod illud perdiderit sine quo vivere in æternum non potuit. Hæc manifesta inesse in Sacro textu video. Sed non video, quare Adamus (secundum verba comminationis divinæ) non statim ac comedisset mortuus sit, sed vixit plusquam nonaginta annos.

B. Deus non dixit simpliciter *Morieris*, sed *Moriendo Morieris*, id est, cum Morieris Morieris, id est, non reviviſces, sed mortuus perpetuò eris. Sic explicat locum Athanasius, & rectè; nam Idioma est Hebræorum. Ex quo intelligitur comminationem illam pertinere etiam ad Adami posteritatem, id est, ad genus humanum. Atque hinc est quod dicit Apostolus Paulus *per peccatum unius hominis mors intravit in mundum*, unde sequitur non modo cæteros homines, verùm etiam Adamum ipsum necessitatem habuisse utendi beneficio mortis Iesu Christi ad vitam æternam quam perdiderat sua culpa.

A. Quid ita?

B. Quia dicit S. Paulus 1 Cor. 15, 22, (quæ est harmonia veteris & novi Testamenti) *Sicut in Adamo omnes mortui sunt, ita in Christo omnes vivificamur. Vnusquisque in proprio corpore. Primitiæ Christus. Deinde illi qui sunt Christi, in adventu Christi. Deinde finis &c.*

A. Adventus Christi erit idem cum die Iudicii. Nemo ergo reviviſcet ante diem Iudicii, sed in illo ipso die. Adamum ergo certè salvandum esse puto, nec tamen vitam recipiet ante diem ultimum. Intereà quomodo dicetur vivere? Si per animam in cœlo vivet Adamus antequàm est animatus, & anima ejus (si modo sit substantia vivens) vivet in non animato corpore, quod valde durum est dicere. Animæ autem hominum eorum, qui in die Iudicii in terra viventes, eædem animæ, elevabuntur ad nubes & inde ad cœlum, corpora habebunt spiritualia eademque animata animis (si quidem animæ sint substantiæ in se existentes) spiritualibus. Quænam ergo erit differentia illa inter duo illa Entia Spiritualia Corpus & Animam.

B. Mihi quidem differentia illa inexplicabilis est nisi concedatur vitam æternam hominibus non incipere nisi à resurrectione, & vitam & animam eandem esse rem, cum in Scripturis Sacris nusquam apertè distinguantur. Verba autem illa Christi in Cruce ad latronem, *Hodie mecum eris in Paradiso*, & illa ad Discipulos, *ego sum Arbor Vitæ*, quor-

quorſum ſpectant, niſi ut ſciant fideles amotum eſſe à porta Paradiſi gladium illum flammantem, & per Sacrificium Chriſti patefactam viam eſſe ad Arborem Vitæ, id eſt, ad Vitam æternam. Quid ergò opus eſt pio homini immortalitatem ſuam Creationi, id eſt naturæ potius quam redemptioni attribuere?

A. Sed commoveor conſenſu omnium, qui fuere & ſunt credentium animam rationalem immortalem eſſe, ſua natura ſimul atque eſt creata, quamvis ignari doctrinæ Sacræ.

B. Equidem illos, qui ſic ſentiunt, non vitupero. Nam qui præclarè ſentit de anima propria, cavet plerumque ne illam per vitæ turpitudinem dedecoret. Cæterum non concedo, illum minùs cavere idem, qui conſtanter credit animam ſuam redemptam eſſe per *ſanguinem* Chriſti, & factam æternam. Neque id concedendum tibi eſt, ſententiam illam fuiſſe & eſſe omnium in univerſum hominum. Illi enim qui dixerunt in cordibus ſuis, Edamus, Bibamus, cras Moriemur, non ita ſentiebant, qui tamen pauci non ſunt. Præterea ſententiæ eorum omnium, qui ſine propria ratiocinatione ſequuntur dictamina Magiſtrorum, non ſunt propriè ſuæ. Non ergò ita ſentire dici debent agricolæ, artifices, aliique homines qui circa vitam communem occupati, numquam fere de natura animæ ſuæ, ſed de divitiis & honoribus comparandis, vel de neceſſitatibus ſuorum corporum cogitare ſolent. Itaque conſenſus ille omnium hominum reductus eſt ad conſenſum ſolorum Philoſophorum. Deinde fuere inter Philoſophos Sadducæi, qui nullos omnino credebant eſſe Spiritus creatos, & proinde animæ exiſtentiam aliter, quam ut appellatur vita, non agnoſcebant. Etiam ſectatores Ariſtotelis & Platonis, non perſpectis rationibus, ſed ſola authoritate Magiſtrorum id crediderunt; non ſunt ergo numerandi tanquam authores opinionis quam profitentur. Adeo ut quos dicis omnes homines reducuntur ad Platonem, Ariſtotelem alioſque paucos Philoſophiæ Principes. Denique conſideremus verba Eccleſiaſtis quæ ſunt in Capite tertio, verſus finem. In Bibliis Polygloſſis verſio interlinearis eſt, *Dixi ego in corde meo ſuper verba filiorum Adam, (Ad purgandos eos Deus, & ad videndum quid ipſi animal ipſi ſibi) Quod eventus filiorum Adam, & eventus Animalis, unus eſt. Sicut mori illud, ita mori illum. Et Spiritus unus in omnibus. Et præſtantia hominis præ animali nulla. Quia omnia Vanitas, omne vadens ad locum unum. Quis ſciens Spiritus filiorum hominum aſcendens ipſe ſurſum, & Spiritus beſtiæ deſcendens ipſe ſubtus terram?* Vbi pro, *ad purgandos eos,* verſio ſeptuaginta virorum habet διακρινεὶ, & pro, *ſuper verba,* περὶ λαλίας. Senſus ergo verborum eſt, Dixi ego de eo quod homines dicant

Deum facturum differentiam essentialem inter vitam hominis & bruti vitam, cum eventus hominis & bruti idem sit, neque homo per essentiam suam bruto præstet, quomodo probabitur animam hominis ascensuram, aut animam bruti descensuram esse. Sed idem Ecclesiastes Iudicium diei ultimi in eodem libro sæpe asserit. Magnum hoc argumentum est contra consensum illum, quem dicis omnium hominum. Præterea (ne obstinatus tibi videar) demonstrationem ex Aristotele, aut Platone profer vel ex alio quocunque Philosopho, quâ naturalem animæ immortalitatem, tam apertè concludit ex principiis naturalibus, quam apertè ego ex Scripturis Sacris demonstravi futuram Electis æternitatem vitæ per Christum acquisitam, acquiescam. Anima (inquiunt) cogitat, meminit, ratiocinatur. Quid si hoc negans, dixero esse ipsum animal quod cogitat, & meminit? Quomodo refutabunt? Ratiocinari quid est, nisi rebus imponere nomina, nomina connectere in Dicta, Dicta conjungere in Syllogismos? Ab his fit Dialectica. Quomodo erat in Paradiso Adam, ante nomina ab ipso imposita, rationalis magis quam cætera animalia, nisi potentia tantùm? Non videntur ergo mihi homines distingui substantialiter à brutis, eo quod illi disputant, bruta non disputant. Expectent alii immortalitatem qualem velint, ego illam expecto, quam victâ morte, nobis suo sanguine acquisivit Christus.

A. Quid sentis de voce Deipara quam sanctæ Virgini attribuunt plurimi?

B. Id mulier (ut mihi videtur) rectè dici potest *Parere* quod in partu producit. Sed produxit illa Christum Deum & Hominem, quia assumptio naturæ humanæ peracta fuit in utero. Peperit ergo Deum & Hominem. Genuit autem Hominem tantum, sine semine viri, cujus seminis vim supplevit Deus.

A. Sed nova hic oritur difficultas, nempe, Quomodo Filius Mariæ, id est Caro Christi, non sit de substantia Divina.

B. Ne hominis quidem ex homine geniti Caro est de substantia genitoris sui, nisi credas id quod nascitur fieri ex semine ut ex materia. Fœminæ sanguis sola est materia fœtus, per alimentum quotidianum crescens usque ad parturitionis maturitatem. Semen in utero causa efficiens est fœcunditatis, non materia fœtus. Si credas ergo fœminam gravidam fieri posse virtute seminis humani, cur dubitas an idem fieri possit virtute Dei omnipotentis?

A. Nonne tua hac ratione, cum Dei substantia in omni carne æqualiter existat, probabitur etiam omnes alios homines habere utramque naturam humanam & divinam sicut Christus?

B. Minimè. Etsi enim Deus sit ubique omnipotens, faciens ubique omnia quæ vult in omni creatura, non tamen ubique facit quicquid potest. In generatione hominis ab homine voluit ab æterno produci tantùm hominem, qui omnia facere quæ vult non potest; at in generatione hominis supernaturali modo, per Spiritum Sanctum, voluit ab æterno producere hominem qui facere posset omnia quæ vellet, id est Hominem & Deum. Neque locus hîc ullus est quærendi Quomodo; quia non modo Christiani, sed etiam Gentes omnes quem credunt esse Deum, eundem credunt esse omnipotentem; nec requirunt, quomodo gignat, quem genuisse dicunt.

A. Hactenus doctrinam Symboli Niceni ita explicasti ut Fidem Christianam nullo modo labefactasse sed potius confirmasse mihi videare, sed tuo modo.

Ostende nunc quid sit quod Græci appellant Hypostasin.

B. Quando aliquid intueris quod vocas *album*; nomen illud imponis substantiæ, sive subjecto corpori, puta marmori, etsi oculorum tuorum acies non potest penetrare in substantiam marmoris, aut cujuscunque alius Entis. *Album* igitur corporis per se subsistentis, non coloris nomen est, & impositum propter quandam certam apparentiam, sive, ut loquuntur Græci, ἔμφασιν vel φαντάσμα, quod videtur quidem esse aliquid, revera autem nihil est; quam apparitionem sine aliqua causa & fundamento esse non posse satis intelligimus, nimirum album esse non posse, nisi revera subsistat ipsi apparitioni substantia aliqua, quæ ejus causa sit, & (ut dicunt Logici) Subjectum. Subjectum hoc Græci appellant τὸ ὄν, ὑφιστάμενον, vel ὑποστὰν, & ὑπόστασιν; Latini *Ens*, Subjectum, Suppositum, Substantiam, Basem & Fundamentum. Quod autem de cognitione per Visum dixi, de cæteris etiam sensibus intelligendum est. Opponitur ergo Hypostasis Phantasmati ut causa effectui, nempe relativè. Similiter si sint tria relativa, ut Pater, Filius, & nepos, ubi Filius per diversam relationem, etsi unum Ens reale, habet duo nomina, alterum Patris, quia genuit; alterum Filii, quia genitus est. Filius ergo ut medius, quanquam unum tantum sit Ens, habet duo nomina quæ ipsi dicuntur *Imposita*, ipsum autem Ens est duorum nominum *Suppositum*, sive ὑφιστάμενον, Hypostasis, Fundamentum Relationis. Itaque Hypostasis non modo ad Phantasmata referri potest, sed etiam ad Nomina.

A. Quænam est differentia inter ὑφιστάμενον & ὑποστὰν & ὑπόστασιν?

B. Inter duo priora differentia alia nulla est, nisi quod hoc *Subsistens*, *illud nunc Subsistens* significet. Pro iisdem autem utuntur Græci plerumque voce Hypostasis, & Latini voce Substantia vel Essentia,

inter quas Patres Latini non distinguunt, ut constat ex Petro Lombardo.

A. Quomodo accipitur vox Hypostasis in Testamento novo?

B. Eodem modo, quo accipitur à Scriptoribus cæteris. Ut Heb. I. 3, ubi Christus dicitur *Character Hypostaseos Dei.* Nam Hypostasis ibi opponitur characteri, id est Substantia imagini ejusdem Substantiæ. Dicitur etiam eodem loco *splendor gloriæ divinæ*, sive (quod idem est) lumen de lucido, nam lucidum est Substantia sive Subjectum luminis. Deinde Heb. 11. 1. Fides vocatur *Hypostasis earum rerum quas speramus*, id est (nam dictio metaphorica est) Fides est Fundamentum Spei. Tertio 2 Cor. 9. 4. ubi Paulus Apostolus, qui benevolentiam Corinthiorum promissam apud Macedonas jactaverat, promissionem illam appellat *jactationis suæ Hypostasin*, id est, Fundamentum.

A. Quid significat *Essentia*?

B. Patres (ut dixi) non distinguunt *Essentiam* à *Substantia.*

A. Quid ergo est *Substantia*?

B. Idem quod *Ens*, id est quicquid est verè *Existens*, distinctum à *Phantasmate*, & *Nomine.*

A. Quid ergo opus erat Græcis & Latinis detorquere Nomina satis cognita & intellecta in nomina incerta, quorum æquivalentia in lingua Hebræa non inveniuntur, neque in ulla lingua sunt necessaria?

B. Quando Nomina detorquentur, ut cum fit à voce ὄν, οὐσία; ab ὑφιστάμενον, ὑπόστασις, ab *Ente*, Essentia; à *Substans*, Substantia; ab *A bum*, Albedo; Detorsio illa à Philosophis dicitur Abstractio, propterea nom en ὄν *C oncretum* οὐσία *Abstractum*; Ens *Concretum*, Essentia *Abstractum*; Album *Concretum*, Albedo *Abstractum* appellatur. Aliquando autem pro voce Abstracta utuntur verbo infinitivo; & cum pro οὐσία Græci dicunt τὸ εἶναι; Latini pro Essentia, *Esse*; Græci pro λευκότης, τὸ εἶναι λευκόν, vel etiam τὸ λευκόν, articulum τὸ referentes non ad λευκόν, sed ad subauditum ὄνομα. Item Latini à Concreto *Vivens*, Abstractum faciunt non modo *Vita*, sed etiam *Vivere.* Quæ voces Abstractæ dici possunt, nec absurdè. Cum enim Rei verè existenti nomina (propter apparitiones diversas) diversa imposuerint, vocantes eandem rem *magnam*, *coloratam*, *duram*, *gravem*, considerant in illa re aliquando quod *tanta* est (quæ est consideratio Geometrarum) aliquando quod *colorata*, vel *dura*, vel *gravis* est, (quæ consideratio est Physicorum.) Et propterea ad distinctionem Phantasmatis cujus causam in Concreto esse intelligunt, ab omnibus aliis Phantasmatibus ejusdem rei, detorsione aliqua nominum ita rem signant, ut non jam *Magnam*, *coloratam*, *duram*, *gravem* dicant, sed

ſed *magnitudinem*, *colorem*, *duritiem*, *gravitatem* dicant. Quæ vocum abſtractio (cum nihil aliud ſit quam Phantaſmatis vel Nominis, ab aliis omnibus ejuſdem concreti conſiderationibus, & nominibus ſeparata conſideratio) ad doctrinam cauſarum ferè neceſſaria eſt. Hæc ſi rectè intelligas, intelligis etiam impoſſibile eſſe, ut Eſſentia ullius Entis ſeparata exiſtat ab ipſo Ente, nempe ut ibi ſit Album ubi non eſt Albedo, aut Albedo ubi non eſt Album, aut Homo ubi non eſt Humanitas, falſumque eſſe quod aſſerit Ariſtoteles, *Eſſentias aliquas exiſtere ab illis rebus ſeparatas, quarum illæ ſunt Eſſentiæ*, & proinde Animam vel non eſſe (ut ille dicit) Eſſentiam animalis, aut mortuo animali non exiſtere; & per conſequens erraſſe Ariſtotelem eò quod non diſtinxerit inter ſeparatas res, & ſeparatas ejuſdem rei conſiderationes.

A. Intelligo voces abſtractas ad cauſas rerum apparentium, nec niſi in imaginatione noſtra exiſtentium indagandas, neceſſarias ferè eſſe; ſed nomen *Eſſentia* ſimpliciter, non impoſitum erat propter Phantaſma noſtrum, ſicut *magnitudo*, *color*, &c. quæ cauſam habent in quinque organis ſenſuum. Nam (ut dixiſti ſupra) non ipſa Subſtantia ſive ipſum Ens, ſed tantummodo effectus ejus apparent, & appellantur Phantaſmata; Eſſentia autem *Entis ſimpliciter*, Phantaſma non eſt. Quid ergo eſt *Eſſentia* vel *Eſſe* (quoties uſurpatur ut nomen) cujus rei nomen eſt?

B. Eſſentia Entis *in concreto*, puta Entis *Albi*, eſt nomen ipſius Albi, ſed conſiderati quatenus Albi. Eadem ratione *Eſſentia* Entis ſimpliciter eſt nomen Entis, ſed conſiderati ſimpliciter quatenus Ens; & in univerſum, *abſtracta* ſunt nomina *concretorum*, quando conſiderantur ſeorſim à cæteris nominibus ejuſdem *concreti*. Album (verbi gratia) eſt Ens Album. Si jam in Ente Albo conſideremus Album ſeorſim ab Ente, dicimus pro Albo (doctrinæ cauſa) Albedinem, vel eſſe Album.

A. Quando ergo pro Ente ſimpliciter dicimus Eſſentiam, erunt Eſſentia & Ens Synonima, & per conſequens vox *Eſſentia* ſuperflua eſt.

B. Imò verò inconſiſtens cum veritate Fidei. Teſte Iohanne Damaſceno Cap. 11. de Expoſitione Fidei. Qui cum dixiſſet *Verbum factum eſſe hominem*, adjecit, *Quod tamen Deitas aut incarnata aut humanata eſſet, nullo pacto audivimus* Manifeſtum ergò eſt, in Ente ſimpliciter differre inter ſe Ens & Eſſentiam, & multo magis in concretis.

A. Quæ cauſa erat Doctoribus affirmandi, quod niſi Ens & Eſ-

ſentia in Deo idem eſſent, ſubſtantia divina eſſet compoſita?

B. Quia Definitio, quæ eſt explicatio Eſſentiæ Definiti vocatur vulgo à Philoſophis ipſa Eſſentia. Ut, ſi definitio hominis ſit animal rationale, Eſſentiam vocant animal rationale, & compoſitam eſſe dicunt ab *animali* & *rationali*, ut à ſuis partibus; non diſtinguentes inter Definitionem hominis (quæ eſt *Oratio* habens pro partibus nomina *animal*, & *rationale*) & hominem ipſum (cujus partes ſunt caput, buſtum, crura, & reliqua membra.) Sed quoniam durum eſt animal rationale in *concreto* appellare Eſſentiam, nonnulli formulam illam loquendi mollire cupientes, non animal rationale ſed animam rationalem, Eſſentiam hominis eſſe dicunt; eandemque Subſtantiam eſſe ſeorſim ab humano corpore exiſtentem. Atque ita Eſſentiam faciunt partem ipſius hominis integrantem ſimulque Eſſentialem.

A. O, mirabiles inanis Philoſophiæ præſtigias! Dic quid jam verè & propriè ſignificat *Perſona?*

B. Vox Latina eſt, ſignificans rem quamcunque ſingularem Agentem utcunque ſua vel alterius voluntate. Sic Cicero, *Unus ſuſtineo tres perſonas, mei, Iudicis, & Adverſarii.* Quid hoc eſt, niſi quod ipſe Cicero partes ageret & ſuas, & Iudicis, & Adverſarii? Quid etiam eſt id quod invenitur in Catechiſmo Anglicano, ubi Miniſter rogat, *Quid ex Fidei tuæ Articulis præcipuè diſcis?* Catechumenus reſpondet: *Diſco primò, credere in Deum Patrem, qui creavit me & univerſum mundum. Secundò, in Filium ejus Ieſum Chriſtum, qui redemit me & univerſum genus humanum. Tertiò, in Spiritum Sanctum, qui ſanctificavit me omnemque electum populum Dei.* Niſi quod Deus in Perſona propria creavit omnia; in Perſona Filii ſui redemit genus humanum; in Perſona Spiritus Sancti Eccleſiam ſanctificavit. Quid hoc de Perſonis divinis clariùs, aut Fidei congruentiùs dici poteſt? Quod ſi pro Perſona utamur voce Hypoſtaſi cum patribus Græcis (cum Hypoſtaſis & ſubſtantia idem ſignificent) facimus pro tribus Perſonis tres Subſtantias divinas, id eſt tres Deos. Bellarminus & Doctores cæteri ferè omnes Perſonam definiunt eſſe Subſtantiam primam intelligentem, id eſt ſubſtantiam individuam, id eſt ſingularem, ſed intelligentem, ut Deum, Chriſtum, Spiritum Sanctum, Gabrielem, Petrum. Quid autem ſunt tres illæ Subſtantiæ primæ Pater, Filius, & Spiritus Sanctus, niſi tres Subſtantiæ divinæ? Quod tamen eſt contra Fidem. Non intellexit Bellarminus vim Latinæ vocis *Perſonæ*. Quæ vox ſi ſignificet primam Subſtantiam, nonne πρόσωπον ſignificaret idem Græcè? Quod non eſt verum; nam ſignificat propriè faciem hominis, tum naturalem, tum artificialem ſive larvam, tum etiam faciem repreſentativam, idque non modo in Thea-

Theatro, ſed etiam in Foro, & Eccleſia. Facies autem repreſentativa, quid aliud eſt quam Imago vel Character repræſentati? Atque eo ſenſu à Sancto Paulo Servator noſter, Heb. 1, 4, appellatur Character Subſtantiæ Dei.

A. Quid autem in Scriptura Sacra ſignificat πϱόσωπον?

B. Nihil propriè præter faciem ſeu vultum. Synecdochicè autem aliquando ponitur pro ipſo homine, ut in voce πϱοσωποληψία. Sed in Symbolo Fidei, mentio nulla eſt, neque Perſonæ, neque Hypoſtaſeos, neque Trinitatatis; etſi Hypoſtaſis ponatur in Symbolo Athanaſii Græco, quod Symbolum Athanaſii (ſed ſine voce Hypoſtaſi) recipit Eccleſia non aliter, quam pro Fidei Nicenæ paraphraſi. Nam neque Symbolum, neque Fidei articulus unus quicunque, authoritate Doctorum ſingularium, neque (niſi per modum interpretandi Scripturas Sacras) ab Eccleſia univerſa conſtitui potuit.

A. Cur ergò Patres veteres, & multi alii Doctores recentiores vocibus illis uſi ſunt?

B. Quia verba Scripturæ Sacræ, nempe, *Euntes Baptizate omnes gentes in nomine Patris, Filii, & Spiritus Sancti*, item verba Sancti Iohannis, *Tres ſunt qui teſtimonium perhibent in cœlis, Pater, Filius, & Spiritus Sanctus*, & loca ſimilia de divinitate Chriſti aliter explicare non potuerunt.

A. At cur omnino neceſſe erat ea explicare, quæ ſciebant ipſi incomprehenſibilia, id eſt inexplicabilia eſſe?

B. Profitentur quidem Patres Eccleſiæ, tum ante tum poſt Concilium Nicenum, incarnationem Filii Dei incomprehenſibilem eſſe; ſed excuſant ſe eo, quod de illa diſputare ab Hæreticis compellerentur. Sic Epiphanius de Trinitate, initio lib. 7. Sufficiebat quidem credentibus Dei ſermo, dicentis, *Euntes nunc docete omnes Gentes, Baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti, &c.* Sed compellimur Hæreticorum & Blaſphemantium vitiis illicitum agere, & ineffabilia eloqui —, & in vitium incidere vitio contrarium alieno. Etiam Bellarminus lib. 1 de Chriſto: *Noſtri Doctores non diſputant Philoſophicè ut oſtendant Trinitatem, ſed ut ſolvant Sophiſmata Philoſophorum.* Et Lombardus lib. 1. Diſtinct. 23. D. Ex Auguſtino lib. 7 de Trinitate: *Aliter Græci accipiunt Subſtantiam, quam Latini. A Latinis autem dictum eſt una Eſſentia vel Subſtantia, & tres Perſonæ. Aliter enim in noſtro ſermone Eſſentia quam Subſtantia intelligi debet. Ut autem intelligatur ſaltem in ænigmate, placuit ita dici, ut cum quæreretur quid ſint tria, aliquid diceretur. Cum ergo quæreretur quid ſunt tria, vel quid tres, conferimus nos ad inveniendum aliquod nomen quo complecterentur illa tria,*

ſed

sed non occurrit animo; quia supereminentia Divinitatis usitati eloquii facultatem excedit.

A. Non rectè se excusat Epiphanius. Alieno enim vitio compelli ad faciendum id, quod est illicitum sine vi aut minis nemo potest. Et quod Bellarminus doctores suos Philosophicè disputare negat, ut ostendant Trinitatem, sed ut solvant Sophismata Philosophorum, non est verum. Utuntur enim Theologi illi qui Expositiones Symboli Niceni ediderunt, omnes ferè definitionibus desumptis ex Logica, & Metaphysica Aristotelis; cum Sanctam Trinitatem ex sola Scriptura Sacra ostendere debuerint. Miror etiam Nicenos Patres, cum tot essent inter illos Philosophi, verba illa artis quibus in explicationibus usi sunt in ipsum Symbolum non intulisse.

B. Mihi vero illud mirum non est, consideranti, Quod in Synodis magnis, qui audacter perorare & disputare possunt, pauci sint. Reliqui ergò, qui sola illa argumenta approbârunt, quæ ex Sacra Scriptura allata erant (cum numero Disputatores superarent) facile suffragiis suis evicerunt, ut nihil in Symbolum admitteretur præterea, quæ ex Scripturis apertè inferebantur.

A. Quid est *Corpus*, quid *incorporeum*, quid *Spiritus?*

B. Nomina illa ita eruditis omnibus cognita & intellecta visa sunt, ut nesciam an ullus aut Theologus aut Philosophus Definitionibus ea explicare dignatus sit. Tu ergò, cujus rei Ideam in animo habes, quando profers vel prolatum audis vocabulum illud *Corpus?*

A. Ego per *Corpus* intelligo nunc id de quo verè dici potest, quod existit realiter in seipso, habetque etiam aliquam magnitudinem, habet (inquam) magnitudinem, non quod sit magnitudo ipsa. Memini tamen quod *Corpus* putarem aliquando id solum esse, quod Tactui meo vel Visui obstaret. Itaque speciem quoque corporis in speculo, aut somno, aut tenebris apparentem, quanquam miratus, corpus tamen esse arbitrabar. Sed consideranti posteà Species illas evanescere, ut quarum existentia dependeret non à seipsis, sed à natura animata, non amplius mihi visæ sunt reales, sed Phantasmata & effectus rerum in organa sensuum, agentium; & proinde esse *incorporeas*. De Spiritibus autem judicabam ex aëre qui Spiritus est, & vento quem Tactu sentiebam, & propterea Spiritum existimavi corpus quidem sed tenue esse, & Spiritus alios aliis esse posse tenuiores, puriores, & alios ab aliis differre posse etiam virtute, non minùs quàm liquores, qui quanquam sint transparentes æquè, virtutibus tamen inter se immanè discrepant. Naturam autem

tem mediam inter Corpus & Spiritum, aut Spiritum & Phantasma (id est inter Spiritum & Nihil) concipere non potui. Quærendum ergo est, an in Scriptura Sacra reperiatur vox *substantia incorporea*, vel *substantia immaterialis*, vel *essentiæ separatæ*.

B. Voces illæ in Scriptura Sacra non sunt. Cæterùm in primo ex 39 Articulis Religionis editis ab Ecclesia Anglicana Anno Domini 1562 expresse dicitur, *Deum esse sine corpore & sine partibus*. Itaque negandum non est. Pœna etiam in negantes constituitur excommunicatio.

A. Non negabitur. In Articulo tamen vicesimo dicitur, quod nihil ab Ecclesia credendum injungi debet, quod non è Scripturis Sacris deduci possit. Sed utinam deductum fuisset. Nondum enim scio quo sensu aliquid Maximum vel Magnum dici possit, quod non sit Corpus. Sed dic mihi, quænam est differentia inter *gigni* & *procedere*?

B. Vide Matth. 1, 20, ubi Angelus Iosephum alloquitur dicens, *Ne metuas accipere Mariam uxorem tuam. Quod enim in illa* genitum *est, ex Spiritu Sancto est.*

A. At illud, *ex Spiritu Sancto est*, nescio an significat ex *Spiritu Sancto genitum est*, an ex *Spiritu Sancto procedit*.

B. Locus hic Matthei pars est Euangelii ad Festum Circumcisionis, ubi legitur in Liturgia sub Edwardo Sexto Latinè edita, *Quod in illa genitum est, à Spiritu Sancto profectum est*; & ab Ecclesia nostra ita vertitur ac si scriptum esset, *à Spiritu Sancto venit*. Vides ergo quomodo locum illum interpretata est Ecclesia Anglicana (& opinor) rectè.

A. Quid igitur, cum Spiritus Sanctus à Filio procedat (ut est in Symbolo) & Filius (ut in hoc textu) procedat à Spiritu Sancto, & uterque *genitus* dicatur, *gigni* & *procedere*, omnino differre non videntur. Quorsum verba illa distinxit Ecclesia Romana?

B. Nescio. Scis autem Sphingem ænigmate quondam fuisse populo formidabilem.

A. Quam distinctionem harum vocum faciunt Patres?

B. Nullam quam ego vidi. Cyrillus dicit, *ita se habere Filium ad Spiritum Sanctum, ut Pater ad Filium.*

A. Videtur ergo Cyrillo Filium genuisse Spiritum Sanctum, & sic rursus idem esse *gigni* & *procedere*. Mihi vero satis perspicuum est Filium Dei genitum esse à Deo qui totam comprehendit Trinitatem. Verùm non mihi videtur in tantillis verborum argutiis versari Salus hominum. Qui credit in Iesum Christum, quemque suorum peccatorum pœnitet, quin is (etsi Theologus non sit) salvandus tamen

sit, nullus dubito. Neque vero à doctrina discedo Symboli Niceni, quam video è Sacra Scriptura manifestissimè derivatam esse; & tres, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum unum esse Deum, idque in tribus Personis, sumpta scilicet *Persona* in sua significatione vera & propria, pro eo qui partes suas vel alterius agit. Cæterum si vox *Persona* sumatur simpliciter pro substantia intelligente singulari (quemadmodum sumitur à Bellarmino) ut Petrus, Paulus, Iohannes, vel (quod idem est) pro *Hypostasi*, quomodo Pater, Filius, & Spiritus Sanctus non sint tres Substantiæ individuæ, id est, tres numero Dei, non intelligo; neque quomodo è Scripturis probari possit, video, ubi neque *Hypostases*, neque *Personæ* in Deo distinguuntur. Solummodo dicuntur esse tres qui testimonium perhibent in cœlo, nempe Pater, Filius, & Spiritus Sanctus, & tres illi esse unum. Illa quæ Patres dicunt extra Scripturam Sacram in suis Fidei explicationibus particularibus Christianos non obligant, quorum unusquisque non alieno periculo, sed suo & summo, salutem suam in Scripturis Sacris scrutari debet. Transeo nunc ad alia.

CAPVT II.

De Hæresi.

A. Quid est *Hæresis*?

B. Vox Græca est, significans cujuscunque Sectæ Dogma.

A. Quid est Secta?

B. Secta est numerus hominum sequentium unum eundemque in scientiis Magistrum, quem pro suo arbitrio sibi elegerunt. Ut autem Secta à sequendo, ita Hæresis ab eligendo dicitur. Lucianus Librum suum de magistro eligendo (homo quidem Blasphemus, sed bonus author linguæ Græcæ) inscripsit περὶ αἱρέσεως.

A. Sectæ quænam erant, & quorum hominum?

B. Philosophorum; nimirum Platonis, Aristotelis, Zenonis, Epicuri, & aliorum. Nominabantur autem Academici, Peripatetici, Stoici, Epicurei; quæ Sectæ erant principales Philosophorum Græcorum, vel eorum, qui se Philosophos videri postulabant. Etsi enim Hæresiarchas ipsos Platonem, Aristotelem, Zenonem, Epicurum, pro captu Ethnicorum verè Philosophos fuisse puto, id est, veritatis & virtutis studiosos, & propter eam rem nomina eorum fere per totum orbem Sapientiæ gloria meritò floruisse; Sectatores tamen eorum Philosophos dicendos esse non puto; qui præterquam quod scirent, quænam fuerint magi-

magiſtrorum ſuorum ſententiæ, nihil intelligebant. Principia enim & ratiocinationes, quibus eorum dogmata innitebantur neſciebant; neque quicquam ad Philoſophiæ ſpeciem in vita habuerunt, prætterquam quod triſtes incederent, barbam promitterent, & pallium tritum amicirentur; homines alioqui avari, faſtuoſi, iracundi, & amore civili alieni.

A. Nihilne ad Definitionem Hæreſeos pertinent voces (quas omiſiſti) Veritas, & Error, quorum alter omni dogmati adhæret neceſſariò?

B. Nihil omnino; Hæreſis enim ſolam denotat ſententiam declaratam, ſive vera ea ſit, ſive falſa; ſive juxta, ſive contra legem.

A. Videtur ergo ſi homines mutuò ſe Hæreticos appellent, convicium non eſſe.

B. Sectæ illæ Philoſophorum Græcorum non appellabant alter alterum Hæreticum; ſed ſceleſtum, ſacrilegum, furem, parricidam, *μιαρὸν, κατάρατον*, aliiſque nominibus quibus utuntur infimi ordinis homines, quando ferè ad pugnam excandeſcunt. Poſtquam autem in Eccleſia Hæreſes ortæ eſſent, maximum omnium convicium erat *Hæreticus*.

A. Nullæne erant Hæreſes præterquam Philoſophorum Græcorum?

B. Etiam in Iudæa, Phariſæorum, Sadduceorum, Eſſenorum ſectæ dicebantur Hæreſes, ut ex Novo Teſtamento manifeſtum eſt. Græciſmus, item Iudaiſmus, Chriſtianiſmus, habebantur eo tempore pro totidem *Hæreſibus*. Hæreſis item Gal. 5. inter crimina ponitur. Et Gal. 1, doctrinam ſignificat doctrinæ ipſius Sancti Pauli contrariam, id eſt contrariam Euangelio Chriſti, verſ. 8, *Si nos aut Angelus de cœlo Euangelium aliud prædicaverit præter illud quod vobis prædicavimus, ἀνάθεμα ἔστω.*

A. Quid eſt *ἀνάθεμα*?

B. Ἀνάθημα (per H) ſignificat quamlibet rem dedicatam, conſecratam, vel ab uſu communi ſeparatam. Sed *ἀνάθεμα* (per ε) ſignificat aliquando perſonam Diis Manibus devotam.

A. Quomodo Diis Manibus devoveri poteſt Angelus?

B. Comburi quidem non poteſt, neque occidi; ſed haberi pro non Angelo, ſed pro ſpectro tantum potuit, & ut deceptor execrabilis declarari, id eſt, in verbis Scripturæ Sacræ, tradi Satanæ.

A. Quænam erat in Eccleſia primitiva (cum rectæ fidei regulam haberet Euangelium ſcriptum) Hæreſium cauſa?

B. Philoſophorum, quos dixi ſupra, hominum imperitorum (Apo-

ſtolorum tempore vigentium) arrogantia ; qui cæteris hominibus argutiùs diſputare, & potentiùs perorare didicerant. Hi ad diſciplinam Chriſti accedentes in Presbyteros & Epiſcopos, ad defendendam & propagandam fidem, penè neceſſariò eligebantur ; & magiſtrorum ſuorum Ethnicorum, quantum poterant, etiam facti Chriſtiani dogmata retinuerunt ; & propterea Scripturas Sacras ad Philoſophiam ſuam & fidem Chriſtianam (tanquam eandem rem) ſimul conſervandam, interpretari conabantur.

A. Quid erat Hæreſis in Philoſophia ſatis explicaſti. Quid vero in Eccleſia dicebatur Hæreſis, nondum intelligo.

B. In Eccleſia primitiva uſque ad tempus Concilii Niceni, dogmata quibus inter ſe diſcrepabant Chriſtiani eo tempore erant pleraque circa doctrinam Trinitatis, cujus Myſterium, quanquam ab omnibus teneretur incomprehenſibile, freti tamen ſuorum Magiſtrorum Philoſophia, explicare alius alio modo auſus eſt. Unde primò ortæ ſunt diſputationes, deinde jurgia, & deinde, ad ſcandalum evitandum, & pacem in Eccleſia conſtituendam, Synodi adhibitæ ſunt, convocatæ nulla juſſione Imperantium, ſed coitione Epiſcoporum & Paſtorum voluntaria, quando ceſſante perſecutione potuerunt. In quibus Conciliis quid de Fide in re controverſâ tenendum eſſet definierunt. Quod autem definitum erat, Fides Catholica ; quod damnatum, Hæreſis dicebatur. Erat enim Concilium reſpectu Epiſcopi vel Paſtoris ſingularis, Eccleſia Catholica, ſive tota, ſive univerſalis ; ſicut & eorum opinio, Catholica; ſingulare autem cujuſcunque Paſtoris dogma, Hæreſis. Atque hinc, quatenus in Hiſtoriis explorare potui, origo nominis Eccleſiæ Catholicæ, & in omni Eccleſia *Catholicus* & *Hæreticus* voces ſunt relativæ.

A. Si nihil aliud ſignificet Eccleſia Catholica, multæ ſanè ſunt in orbe Chriſtiano Eccleſiæ Catholicæ.

B. Tot ſunt Eccleſiæ Catholicæ, quot ſunt Eccleſiarum Capita. Sunt autem tot capita quot ſunt Regna & Reſpublicæ Chriſtianæ. In omni enim Regione, Chriſtianorum in ea regione Princeps ſubditorum ſuorum Caput eſt, nec ab alio in terris Capite dependet. Itaque quot ſunt Eccleſiæ viſibiles, tot ſunt Eccleſiarum Capita. Quoniam autem electorum à Deo numerus per totum orbem terrarum diſſeminatus Caput habens in cœlis ipſum Ieſum Chriſtum dicitur, & eſt vera Eccleſia Catholiciſſima, & unica ; illa quoque eſt, in quam credere profitemur in Fidei Symbolo. Nulla enim alia eſt aut eſſe poteſt Eccleſia Catholica, ſi modo Catholica ſumatur pro omnibus ſimul Chriſtianis. In Chriſtianis enim Civitatibus Regnum & Eccle-

ſia

sia populus idem est. Itaque si alicui in terris concederetur, ut esset totius Ecclesiæ Christianæ Caput, eidem simul concederetur ut esset Regnorum & Rerumpublicarum omnium Rex.

A. Quænam erant illa Dogmata ab Ecclesiis Primitivis appellatæ *Hæreses?*

B. Inter multas alias præcipuæ fuerunt, quæ pertinebant ad doctrinam Trinitatis, quæ continetur in Fidei Symbolo Niceno. Quod quidem Symbolum constitui cœpit in Concilio OEcumenico Niceno, absolutum autem est à tribus Conciliis OEcumenicis sequentibus, nempe Constantinopolitano, Ephesino, Chalcedonensi, & ab Imperatoribus Romanis illorum temporum (qui illa Concilia indixerunt) confirmatum. Causa Concilii Niceni convocandi fuit Arrius Presbyter Alexandriæ, cui cum Alexander ejusdem urbis Episcopus dixisset Filium Dei esse Patri ὁμόουσιον, id est *ejusdem substantiæ* cum Patre, Arrius contradixit; cumque, multis præsentibus Presbyteris, fervesceret disputatio, negavit quoque Iesu Christi Divinitatem; unde nata est paulò pòst in urbe Alexandrina seditio & cædes. Conservandæ autem pacis causa Imperator Constantinus Magnus Concilium illud Nicenum convocavit, in quo Symbolum usque ad hæc verba *Credo in Spiritum Sanctum*, Patres constabiliverunt, & damnata sententia Arrianorum, ipsum cum sociis ejus quibusdam Episcopis & Presbyteris excommunicaverunt, & ab Ecclesiis deposuerunt; quanquam (propter sequentes Imperatores aliquot Arrianos) Hæresis illa extingui non potuit. Concilium aliud generale post annos 50 habitum est Constantinopoli, ubi damnata est Hæresis Macedonii negantis Divinitatem Spiritus Sancti. Deinde, post annos alios 50 in Concilio Generali Ephesino damnata est doctrina Nestorii negantis, sicut Arrius, Divinitatem Christi. Postremò, in Concilio generali Chalcedonensi damnata est Hæresis Eutichetis & Dioscori, qui negaverunt duarum naturarum in Christo, Divinæ & Humanæ, Vnionem; & ita Symbolum quod vocatur Nicenum tandem perfectum fuit, & cum dictis Hæresibus etiam aliæ his affines condemnatæ sunt.

A. Post Hæreses illas damnatas, nullæne postea subortæ sunt novæ?

B. Etiam multæ, nescio quot. Postquam enim Ecclesia Romana decretis suis arrogâsset sibi, circà Articulos Fidei errare se non posse; & Primatum super omnes Episcopos concessisset Papæ Imperator Phocas; & Imperii (in Italia) vis languesceret, & metus Saracenorum Principes Christianos occupâsset, Papa jam ante divitiis & potentia multum auctus Concilia generalia propria authoritate convocabat,

cabat, neglecta Imperatorum, & Italiæ Regulorum authoritate, quorum etiam aliquos Reges & Imperatores, ut Hæreticos excommunicare ausus est. Itaque progressu temporis omnes doctrinas, quæ potentiam Ecclesiasticam aut surgentem impedire, aut consummatæ detrahere videbantur, pro Hæresibus condemnabant. Atque inde ortæ sunt Hæreses illæ numerosæ, propter quas (post edita Lutheri scripta) tot Christiani in hoc Regno Angliæ, aliisque in locis combusti sunt, donec evigilantibus tandem illorum locorum Principibus, à tam gravi persecutione & servitute Romana liberati fuerunt.

A. Ecclesia Romana quos comburi jussit Lutheranos, Anabaptistas, aliosque, habuitne pro Christianis, an pro Ethnicis?

B. Pro Christianis sine dubio; nec hos tantùm, verum etiam Arrianos, & eos omnes quos damnavit Synodus Nicena. Neque eos aliter vocavit quam Hæreticos. Nam etsi Philosophicis rationibus usi de Natura Salvatoris, & de Sancta Trinitate aliter senserunt quam oportuit, contra Scripturas sacras; Christum tamen pro vero Messiah habuerunt, & Filium Dei Iesum Christum, & nomen ejus invocarunt.

A. Si ita est, Ecclesia Romana de Imperatorum Ethnicorum antiquis persecutionibus (ut mihi quidem videtur) iniquè conqueruntur. Christiani enim temporum illorum Sectæ quædam erant, eandem habentes rationem ad Religionem in Romano Imperio stabilitam, quam Hæresis hodie ad Ecclesiam Catholicam. Gravius autem aliquanto est Christianos à Christianis quam ab infidelibus cruciari.

B. Idem videtur & mihi. Sed tamen in Regnis & Rebuspublicis, ut cautio adhibeatur ne seditiones & bella civilia oriantur, omnimodo necessarium est. Quæ cum sæpissimè nascantur à diversitate doctrinarum, & concertationibus de ingenio, pœnâ certè aliquâ illi coërcendi sunt, qui in Concionibus, vel Libris contraria docent iis, quæ doceri, Principum & Rerumpublicarum Legibus prohibentur. Itaque Angliæ Regina Elizabetha, sorori Mariæ succedens, sub qua multi Hæretici combusti sunt (nec ipsa Elizabetha sine periculo erat) accepto regno, jus regendæ Ecclesiæ Anglicanæ (jure naturali omnibus Regibus in suis Dominiis debitum) ante omnia, consensu Procerum & populi, omnibus Potestatibus extraneis Ecclesiæ Anglicanæ Suprematum abstulit; & administrationem ejusdem sub seipsa Episcopis suis unà cum paucis ex consilio suo privato, Diplomate sub Sigillo Magno Angliæ commisit & confirmavit. In quo Diplo

mat-

e

mate provisum erat ne quam doctrinam Hæreticam esse pronuntiarent, quæ Hæretica declarata non fuisset, in aliquo eorum, quæ dixi, Conciliorum quatuor primorum generalium. Itaque quod attinet ad Hæreses, status Ecclesiæ Anglicanæ similis erat ejus qui erat Ecclesiæ Romanæ sub Constantino Magno; & sic remansit usque ad annum decimum septimum Regis Caroli primi, qui subditorum suorum (tantam potestatem Episcoporum non ferentium) precibus ferè coactus Diploma illud Elizabethæ revocavit, relictâ Episcopis potestate tantùm ordinariâ, nimirum faciendi Canones, qui consentiente Rege Leges fierent Ecclesiasticæ.

A. Ecclesiæ ergo Anglicanæ conditio qualis hodie cernitur, tum puritate Doctrinæ conditioni Ecclesiæ quæ erat tempore Constantini, æqualis est; tum æquitate Legum Ecclesiasticarum superior. Iniquum enim videtur, ut homo cujus Fides suo solius periculo sumitur, eo nomine puniatur quod sit erronea, præsertim ab illis, quibus alienus error damnosus non est.

B. Errare, decipi, malè sentire natura sua crimen non est, nec, dum intra pectus continetur, error fieri crimen potest. Nam quo Indice accusabitur, quo teste convincetur? Quomodo ergo judicabitur? At Verba crimen esse possunt, & quibus Legislatores volunt pœnis puniri sine injuria, & quidem supplicio ultimo. Si blasphemia in Regem morte puniri potest, multo magis blasphemia in Deum. Veruntamen æquitatis est, ut in tali Lege apertè definitum sit, tum quid sit crimen quod condemnatur, tum quis sit modus puniendi, eo fine ut expectatione pœnæ malus à malefaciendo absterreatur. Legitimæ enim pœnæ finis non est, iræ contra hominem satiatio, sed ad commodum humani generis, injuriarum quantum fieri potest preventio; & iniqua est Lex omnis, quæ non antè comminatur, quam ferit; & quantumvis Summarum Potestatum in Legibus condendis jus arbitrarium sit, arbitrarium tamen non est, in sumendis pœnis, quæ non sint antè Legibus definitæ. Præterea Lex nisi declarata sit, & promulgata, ita ut ignorationis excusatio omnis probabilis auferatur, ne id quidem, quod contra Legem factum est rectè puniri, aut crimen appellari potest.

A. Quod factum est contra Legem Naturalem, nonne crimen est, & puniri potest, etiamsi nullus Legi adscriptus sit puniendi modus?

B. Lex naturalis æterna, divina, & cordibus solummodò inscripta est. Pauci autem sunt, qui in sua ipsorum corda inspicere, & quæ illic scripta sunt sciunt legere. Itaque quæ facienda, quæ fugienda sint

ſint, à Legibus ſcriptis diſcunt; faciuntque & fugiunt prout prævifis pœnis videbitur ſibimet ipſis utile vel damnoſum. Præterea ſi quid factum ſit contra Legem Naturalem, non id crimen vocari ſolet, ſed peccatum, idque ſibi pœnitentibus ſtatim condonandum exiſtimant, niſi cum aliquo damno civitatis vel proximi conjunctum ſit; neque tunc ulteriùs puniri ſe poſſe putant, quam ut pro damno illato ſatisfaciant. Malitiam autem ſoli Deo puniendam relinqui. Nam ſi peccator peccatorem puniat peccati ſolius nomine, poſtquam Legi ſatisfactum ſit, ſimile eſt Belli civilis.

A. Quid, ſi quis Atheus ſit, nec ſit Lex ſcripta quæ modum pœnæ definiat, nonne punietur?

B. Punietur profectò, & graviſſimè. Sed priùs accuſandus, audiendus & damnandus eſt. Accuſari autem præter Dictum & Factum nihil poteſt. Quibus autem Factis arguetur Atheiſmus? Quodnam enim Factum audiviſti unquam tam ſceleratum aut impium, cujus ſimile non commiſſum ſit aliquando ab illis, qui non modò non putantur Athei, ſed etiam profeſſione tenus ſunt Chriſtiani? Non ergo ex factis judicatur Atheus. Dicto igitur aliquo ſive prolato ſive ſcripto reus fieri, neque ullo alio modo poteſt, nempe ſi directè negaverit Deum eſſe.

A. Nonne Atheus dicetur etiam is, qui dixerit ſcripſeritve id, ex quo Deum non eſſe neceſſariò ſequitur?

B. Ita ſane, ſi ipſe quando id dixit, vel ſcripſit, conſequentiæ talis neceſſitatem vidit. Nam ſi Dictum vel Factum ſit, id quod Lege prohibetur, & proinde puniri poſſit, illud definiri ita debet, ut illi omnes qui Lege illa obligandi ſunt, cognoſcant hoc & illud Factum, prout Lege cum circumſtantiis definitum eſt, vel hæc vel illa Verba, quæ in Lege ipſa ſcribuntur, punienda eſſe. Nam Verborum conſequentiæ difficillimæ judicatu ſunt. Itaque ſi reus, ignoratione benè ratiocinandi, contra literam Legis loquutus ſit (nullo cuiquam damno facto) excuſabit illum ignorantia. Sin Iudex per ignorantiam alicujus conſequentiæ, hominem innocentem pœnæ tradiderit, excuſari non poteſt. Quod ſi Verba ipſa ſciat contra Legem eſſe, puniri poteſt. Quare qui Deum eſſe negat, vel apertè profitetur dubitare ſe an ſit vel non ſit, etſi modus puniendi adſcriptus Legi non ſit, puniri poteſt, ſed exilio, etiam æquitate Naturali. Nam Religio & Agnitio potentiæ Divinæ in omni civitate Lege imperatur. Et eſt Civitati omni eſſentiale, ut in pactis ſervetur fides, & præcipuè, ſi ſit jure-jurando confirmata. Quia ergo Atheus jure-jurando obligari non poteſt, à Republica ablegari debet, non ut contumax, ſed ut nocu-

mentum

mentum publicum. Cur autem, cessante damno publico, occidendus sit, non video, cum ab impietate converti possit aliquando; nam à longanimitate divina quid est quod sperare homo non potest antequam moriatur? Similiter dicendum est de Blasphemia, quæ est oratio in Deum contumeliosa, &, consentiente animo cum oratione, Atheismus.

A. Quare autem non relegati potiùs erant Blasphemi, per Legem Mosaicam quàm occisi?

B. Quia quo jure Rex terrenus blasphemum (Lege lata) regno suo potest expellere, eodem jure Rex populi Israëlitici (qui tempore Mosis erat Deus ipse per pactum constitutus, idemque Rex per naturam totius orbis terræ) blasphemum, Lege lata, expellere potuit ex universa terra, id est, occidere. Sed ad quæstionem tuam responsum hoc meum ita accipe, non ut consilii divini in Lege condenda causam explicans, sed ut conditæ æquitatem defendens.

A. Intelligo jam quid sit *Heresis*; nempe, Quod primò erat opinio tantùm Sectæ. Deinde opinio Sectæ Christianæ. Tertio opinio Sectæ Christianæ ab Ecclesia Catholica damnatæ. Vellem & hoc scire, à qua Potestate, & quo Modo ab origine usque hodie, puniri consuevit.

B. Ante Constantinum Magnum, Imperatorem Christianum primum, neque Pastores neque ipsi Apostoli Potestatem habuerunt Hæreticis à se condemnatis pœnam ullam infligendi, neque illos in exilium mittendi, neque libertate corporis privandi, neque quomodocunque molestandi; quippe quod soli summo Imperanti ad conservationem pacis competebat. Excommunicare potuerunt, id est, eorum societatem, convictum, congressum declinare & fugere, tanquam Ethnicorum vel Publicanorum; quæ pœna non est, & sæpenùmero excommunicanti magis, quàm excommunicato incommoda erat. In Concilio Niceno pœna (damnatis Hæreticis) in Clericos tantum constituta est, eaque erat ut Ecclesiis suis privarentur. Sed contra Discipulos illorum statutum est nihil, quia Laici fortè de Pastorum suorum doctrinis judicare minimè tenebantur; vel forte, quia plerique eorum milites erant, qui sub Imperatore ipso meruerant, nec irritandi sine periculo erant. Etiam Doctores Hæresium ipsi citabantur ad Concilium, eorum rationes audiebantur, disputabantur, & ex Scripturis Sacris refutabantur. Ad extremum si Ecclesiæ judicio subscribere recusarent, tùm demum privabantur Ecclesiis. * Et siquidem posteà populum Hæresi sua pergerent inficere, in exilium quandoque mittebantur. Cæterum illi iidem si positâ contumaciâ

posteà subscriberent, ab Imperatore restituebantur; sicut ipse Arrius postquam Fidei suæ confessionem Imperatori scriptam dedisset, quæ à Iudicio patrum reliquorum (ut Imperatori videbatur) non discrepabat, restitutus fuit; & Athanasius qui eum recipere noluit, ob eam rem in exilium missus est.

A. Athanasius ille Magnus summi Imperatoris mandato obedientiam negare, peccatum esse non putavit?

B. Ita videtur; loca tamen Testamenti Novi illa, quibus obedientia Potestatibus etiam Ethnicis à Christo & Apostolis præcipitur, obscura non sunt. Sed Athanasius quo zelo Hæresim Arrianam in Concilio Niceno paulò antè oppugnaverat, eodem posteà de Arrio restituendo ipsi Imperatori se opposuit. Neque mirum id videri debet, cum Theologiæ Doctores dum in loca illa Scripturæ Sacræ, quæ pertinent ad præsentem controversiam, intentissimè inspiciunt, loca alia quæ spectant ad jura Principum aut negligentia, aut aliquando etiam studio, spretisque Legibus humanis, prætereunt. Sed (ut redeamus ad Hæreticorum pœnas) sciendum est inter Ecclesiastica supplicia, ultimum esse quod vocatur Anathematizatio sive Excommunicatio, & propterea aliam omnem pœnam dependere à Potestate Civili. Causa autem, quare Constantinus, & cæteri Imperatores Romani multas pœnas in Hæreticos constituerunt, ut exilium, publicationem bonorum, librorum combustionem (etiam mortem sed non in Scriptores Hæreticos ipsos, sed in eos qui libros illos damnatos ad ignem non protulerint) causa erat ne Christiani & præcipuè milites secederent in partes, & mutuò se occiderent. Nullam tamen Legem Imperatoriam invenire possum, qua Hæretici necandi sunt, exceptis Manichæis, quos ego non tam pro Hæreticis, quam pro fictis Christianis & sceleratis habeo. Legem quidem invenio, quâ homo Ethnicus vel Iudæus si gentilem suum factum Christianum tentaverit à Fide Christiana revocare, comburendus esset. Sed hoc nihil attinet ad supplicium Hæreticorum. Audivi quidem Imperatorem Fredericum Ænobarbum de comburendo Hæretico Legem tulisse, sed, etsi in codice Iustiniani, Constitutionem reperio Frederici illius, confirmantem Imperatorum præcedentium Constitutiones de pœnis Hæreticorum, nulla tamen extat de combustione Hæreticorum. Itaque quantum conjectura assequi possum, modus ille puniendi Hæreticos paulò pòst tempora Papæ Alexandri tertii cœpit, qui primus unà cum Imperatore illo Imperium ipsum & Principum omnium Leges conculcavit. Vtcunque id sit, certum est, in Anglia nostra ab illo ferè tempore, usque ad tempora Reginæ Eliza-

Elizabethæ consuetudine quadam in Legem transeunte, Hæreticos comburi solitos esse.

A. Definitioni ergò Hæreseos ab hoc tempore voculæ aliquot adjiciendæ sunt. Nimirum, ut Hæresis sit Doctrina contra Fidem Catholicam vindicanda igne.

B. Ita est.

A. Quo Iudice, qua Iudicandi Forma, condemnandi erant Hæretici?

B. Antequam imperium in Imperatores exercerent Papæ, Iudices plerumque erant illi, ad quos Rescripta Imperatorum de pœnis Hæreticorum missa erant, nempe Prætores Vrbis, Provinciarum Præfecti. Sed de forma Hæretici convincendi nihil scio. Cæterum postquam viguerat authoritas Pontificia, Cognitio causæ ad Episcopum unum vel plures attinebat; & siquidem Reus, doctrinæ quam docuerat, publicè bis (si opus esset) requisitus, renuntiaret, pœnitentiamque ageret ea forma, quam præscriberet curia, absolvebatur. Quod si in eandem Hæresim pòst relaberetur, vel in aliam (nam innumeræ erant) Potestati seculari comburendus tradebatur. Neque omnino Veniæ locus erat (propter Potestatis Ecclesiasticæ & Civilis distinctionem) sine consensu Papæ.

A. Ab anno primo Elizabethæ ad annum decimum septimum Caroli primi, quomodo convincendi & puniendi erant?

B. Per totum illud tempus apparuerunt quidem valdè pauci Hæretici, propterea quod illis, quibus Regina commiserat Regimen (sub se ipsa) Ecclesiasticum, prohibitum lege erat, ne quam doctrinam Hæreticam esse judicarent, quæ non antè pro Hæresi condemnata fuisset in aliquo quatuor Conciliorum generalium primorum, id est (ut ex illis ipsis Conciliis manifestum est) quæ non erat contra Fidem in Symbolo Niceno declaratam. Sed qui convicti erant comburebantur.

A. Quomodo cognosci potest, quid sit Symbolo contrarium vel non contrarium, nisi ipsa verba Symboli ea formula, qua scripta sunt negentur esse vera, vel dicantur esse falsa?

B. Neque Lege puniendus est Hæreticus, nisi ipsis Symboli verbis contradicat. Nam ut quis dicat negari Fidem per consequentiam, utque ea de causa aliquis puniendus sit, iniquum est. Æquum ne est ut hominis vita argutiis petatur consequentiarum? vel in adversariorum, aut etiam Iudicis peritia in arte Logica periclitetur? An Lex, quæ nihil exigit præter Obedientiam, ulciscetur Paralogismum? Patres ipsi in Concilio Niceno aliter censuerunt. Cum enim essent in-

ter illos aliqui, sed pauci, qui propter vocem ὁμόσιον, subscribere Symbolo dubitarent, & explicationem illius vocis pleniorem poscerent, illis morem gerentes Patres cæteri, vocem ὁμόσιον ita intelligendam esse declararunt, ut Filius Dei ex substantia quidem Patris esset, ut non tamen esset Patris pars. Ex illis qui explicationem hanc à Patribus impetraverunt, erat Eusebius Episcopus Cæsariensis, idemque ad Clerum per omnes Diœceses Epistolam scripsit, quæ vocatur Epistola Circularis, in qua certiores facit, quid decretum erat in Synodo de Fide circa sanctam Trinitatem, & de Causa quare ipse & cæteri, qui prius subscribere recusaverant, nunc subscriberent; ubi pro causa subscriptionis suæ posuit hanc, *quod formula à Patribus præscripta esset, per quam cautio adhibebatur, ne à rectæ Fidei sententia excideret, & quod ob eam causam vocem ὁμόσιον non rejiceret, nempe quia Pax nobis tanquam scopus ante oculos versabatur.* Ex quo intelligitur, quoties Verba fiunt crimen, juxta Concilii Niceni sententiam, Verba illa in Formulam debere redigi, ut unusquisque quæ verba crimen habent, quæ non habent, sine pluribus Syllogismis certus esse possit. Eodem planè modo, quo id quod in factis crimen est, ab eo quod crimen non est, distinguitur per Legis Formulam. Idem senserunt & Papæ omnes. Nam ubi in Conciliis generalibus doctrinam aliquam damnant, ut Hæreticam, ejusdem doctrinæ consequentias quotquot nasci posse prævident, totidem Formulas expressas in Decreto ipso perscribunt.

A. Dixisti modò prohibitum Lege fuisse anno primo Reginæ Elizabethæ, ne qui sub illa regimen Ecclesiasticum exercerent, quicquam pronuntiarent esse Hæresim, quod non esset ab aliquo primorum quatuor Conciliorum generalium condemnatum. Quæro igitur an Rectores illi Ecclesiastici à Regina tunc constituti, promulgaverint per omnes Ecclesias Parochiales, quæ nam doctrinæ illæ erant, & Formulæ verborum quibus contradicere capitale esset? Non enim credo homines imperitos, & quibus nihil ad Salutem suam legendum præscriptum erat præter Biblia Sacra, obligatos fuisse habere apud se exemplar Conciliorum (quod nescio an extet) verum. Sunt enim qui extare illa negant, ut ab Arrianis corrupta, & ob eam causam suppressa à Catholicis.

B. Dubitari non potest de ea parte Conciliorum, qua Symbolum stabilitur, quin pura extet. Quod autem ad disputationes inter Catholicos & Hæreticos attinet, utrùm ea pars periit necne haud magni interest. Cæterùm quod quæris utrum promulgatæ erant per Ecclesias Formulæ verborum illæ, quibus sub Elizabetha continetur Hæresis,

resis, nullæ promulgatæ erant, ne ipsæ quidem Literæ Regiæ publicatæ fuerunt, nisi longo post tempore; adeo ut quid esset Hæresis, quid non, sciri à Reo non poterat antequam citaretur. Etsi enim propter Literas illas Regias, Hæresis declarari potuit, quicquid erat ita declaratum à prædictis Conciliis; potuit tamen per easdem non declarari. Negligentiam hanc Rectorum Ecclesiasticorum sub Elizabetha quod Literas illas Regias non citiùs publicaverint, reprehendit clarissimus ille Iurisconsultus Eduardus Cocus in tertio Libro Institutorum.

A. Nonne ipsum Symbolum in Liturgia Anglicana publicatum, Legis de Hæresi sufficiens erat promulgatio?

B. Ita, si in Lege id scriptum fuisset. Sed nulla ibi facta est mentio Symboli Niceni; neque indocti (neque aliqui fortasse Clerici) quid Symbolum illud cum Conciliis commune haberet, aut quomodo Decretum Constantini Lex Anglicana facta esset intellexerunt.

A. Quum Rectorum illorum, penes quos erat de Hæresi judicare, authoritas Lege sublata erat, anno (ut dicis) Caroli Primi decimo septimo, quomodo fieri potuit, ut authoritas Legibus de Hæresi quæ extiterunt tempore Reginæ Mariæ non rediret?

B. Quia Lex de omni alia potestate Ecclesiastica, præter Regiam abolenda, antè lata erat, quam potestas illa Rectorum Ecclesiasticorum erigeretur, itaque sublata illa Lege, Rectores illi authoritatem (præter ordinariam illam excommunicandi) in puniendis Hæreticis nullam habuere, neque habent hodie.

A. Hæreticus ergo hodie alia pœna præter excommunicationem puniri non potest?

B. Etiam pœnis iis, quæ excommunicationem (virtute Legum Civilium) consequuntur. Citabitur enim ad Curiam Ecclesiasticam, ubi, nisi errorem suum ipse damnet, tradetur potestati seculari in carcerem conjiciendus, ibi mansurus, donec Hæresi suæ renuntiet, penitentiamque egerit Legibus constitutam.

A. Quì sciri potest an verè renuntiaverit necne?

B. Omnino sciri non potest, præterquam à Deo solo.

A. Nonne cogi potest Hæresim suam abjurare?

B. Non potest. Solebant quidem stante authoritate dictorum Rectorum Ecclesiasticorum examinari aliquando cum juramento de sententia ipsorum interna. Sed ea potestas una cum ipsa authoritate ablata est, ut iniqua; propterea, quod cogitationum vindicta ad solum videtur pertinere Deum, cogitationum inspectorem. Leges enim humanæ in contumaciam tantum animadvertunt.

 A. Nullane

A. Nullane Hæreticorum pœna constituitur in Euangelio?

B. Nulla, nisi quod fugiendi sunt, & communione Sanctorum (qui illo tempore de divitiis communibus alebantur) prohibendi. Nullam pœnam sancitam invenio secularem. Neque excommunicationem reperio propter Hæresim, sed propter vitam, & scelera quibus Religio dedecorabatur. Contra autem, si ad doctrinam Christianam parabolæ Novi Testamenti adhibendæ sunt, puniri Hæreticum à Christiano homine pœna civili prohibitum puto. Matth. 13. vs. 27, *unde hæc Zizania?* 28. dixit illis (Iesus) *Inimicus homo hoc fecit. Servi autem dixerunt illi, Vis colligamus ea.* 29. *Ille autem dixit, Non, ne fortè colligentes Zizania eradicetis unà granum.* 30. *sinite ambo simul crescere usque ad messem.* Nonne manifestum hinc est, Zizania, id est Hæreses reservandas esse ad Iudicium ultimum? Quomodo ergo revellendæ sunt in hoc mundo morte vel exilio? Item 1 Cor. 3. 11, *Fundamentum aliud ponere nemo potest, præterquam quod Iesus est Christus.* 12. *Sin quis huic fundamento superædificaverit aurum, argentum, lapides pretiosos, lignum, fœnum, culmum.* 13. *Vniuscujusque opus manifestum fiet.* 15. *Si alicujus opus comburetur, damnum sustinebit, ipse autem salvabitur, ita tamen ut per ignem.* Quid hoc, nisi quod qui fundamentum tenet hoc, *Iesum esse Christum*, id est, is, qui verè Christianus est, etsi superædificaverit lignum, fœnum, culmum, id est, dogmata falsa, operam perdet, ipse tamen salvabitur. Sed quasi per ignem, id est, animo erroribus expurgatis. Etiam 2 Tim. 2. 25, *Ministrum Domini docere oportet eos qui se opponunt, in mitia, si forte Deus ipsis det resipiscentiam ut agnoscant veritatem.* Nonne hoc contra eos est, qui Hæreticum bis citatum, nisi renunciet doctrinæ suæ, statim comburi faciunt, aditumque homini Christiano ad misericordiam divinam, quantum in ipsis est, occludunt? Quibus locis Scripturæ Sacræ sententiam adde Theologorum omnium, neminem à Christo recipi, qui metu mortis ad illum cogitur.

A. Quomodo puniri solet Blasphemia?

B. Blasphemia si procedat ab animi sensu Atheismus est. Quis enim blasphemare Deum auderet quem esse, & curam rerum humanarum gerere existimaret. Sed id quod vulgo Blasphemia dicitur, nihil aliud est, præter affectatum divinitatis in juramentis non necessariis abusum. Quod crimen definitur à Iustiniano Novella 77, hoc modo: Blasphema sunt *per Dei capillos, & caput, & his proxima, verba.* Deinde pœna constituitur supplicium ultimum.

A. Ejusmodi juramenta nullane Lege puniuntur apud nos?

B. Nescio. Quin tamen puniri ea posse censuris Ecclesiasticis non

non dubito. Nam & ſcandalum eſt Eccleſiæ, & tertii præcepti Decalogi transgreſſio in primis audax. Iuramentum quodlibet non neceſſarium, Peccatum eſt non parvum, ortum habens ab eo, quod ſoleant homines mentiri. Itaque qui verum dixerit, videtque ſibi creditum non eſſe, ne non ſeriò dixiſſe videatur, jurat per quem, ſi jurare omnino neceſſe eſſet, jurare debet, Deum. Horum impunitatem cum videant ingenia quædam luxuriantia, Deum in membra dividentes more Anthropomorphitarum, per ſingula jurare cœperunt, nonnullam ex novitate juramentorum laudem aucupantes, atque inde verba illa, per Corpus, per Vngues, per Capillos, Blaſphema ſimul & Hæretica. Quomodo punienda ſint viderit Eccleſia.

CAPVT III.

De quibuſdam Objectionibus contra Leviathan.

A. PRodiit anno Domini 1651 Liber quidam Anglico Sermone ſcriptus, cui Titulus eſt Leviathan, cujus quatuor ſunt partes, Prima de *Natura hominis*, & *Legibus Naturalibus*. Secunda de *Natura Civitatis*, & *Iure Poteſtatis ſummæ*. Tertia de *Republica Chriſtiana*. Quarta de *Regno Tenebrarum*. Inſunt in ſingulis partibus Paradoxa quædam tum Philoſophica, tum Theologica; & ita multa contra Poteſtatem Romanorum Pontificum in alios Principes, ut facile appareat Authorem exiſtimaſſe cauſam Belli Civilis quod eo tempore per Angliam, Scotiam, & Hyberniam gerebatur aliam non fuiſſe quam diſſenſionem, primò inter Eccleſiam Romanam & Anglicanam, deinde in Eccleſia Anglicana inter Paſtores Epiſcopales & Presbyterianos, circa quæſtiones Theologicas. Bellum illud Civile incepit in Scotia anno 1639, ſed conceſſionibus quibuſdam Regiis (quarum una erat ſublatio poteſtatis Epiſcopalis è Regno Scotiæ) illico ſopitum eſt; ſed citò, inſtigantibus Presbyterianis Anglicis anno 1640 reſuſcitatum. Erat eo tempore Regimen Eccleſiaſticum adminiſtratum virtute Literarum Regiarum per Epiſcopos. Sedebat etiam Parlamentum, totum ferè Presbyterianum. Factio enim Presbyteriana Factionem Epiſcopalem potentia & favore populi longè ſuperabat. Itaque anno proximo coactus eſt Rex, quo Parlamentum placaret, Epiſcopos etiam à Regimine omni Eccleſiaſtico extraordinario removere. Quo facto, nulla amplius poteſtas remanſit inter Anglos cognoſcendi Hæreſes, ſed omnimodæ Sectæ apparuerunt ſcribentium & publicantium qualem quiſque voluit Theologiam.

Iam

Iam Parisiis degebat Author dicti libri, vulgata jam libertate scribendi utens. Et jura quidem Regis tum in Temporalibus tum in Spiritualibus egregiè vindicavit. Cæterùm dum hoc ex Scripturis Sacris conatur facere, in dogmata lapsus est inaudita, quæ à plerisque Theologis Hæreseos & Atheismi accusata sunt.

B. Quænam sunt illa Dogmata?

A. Quid tibi videtur oratio hæc cap. 2. versus finem; *Opinionem hominum de Spiritibus mortuorum ambulantibus, de industria (puto) traditam fuisse, aut non confutatam, ad sustentandam existimationem Exorcismorum, Signi Crucis, Aquæ benedictæ, aliarumque artium Cleri.*

B. Mihi quidem vera, prudens, & Christiana videbitur, nisi contrarium evincas ex Scriptura Sacra. Equidem lego Matth. 27. vs. 52. Christo in Cruce moriente corpora mortua è Sepulchris excitata esse, non autem animas.

A. Deinde, cap. 4. sub initium negat *substantias* ullas esse *incorporeas*. Quid aliud est hoc quam negare Deum esse, vel affirmare Deum esse Corpus?

B. Affirmat quidem Deum esse Corpus. Sed ante eum idem affirmavit Tertullianus. Disputans enim contra Apellem, aliosque sui temporis hæreticos, qui Salvatorem nostrum Iesum Christum non Corpus, sed Phantasma esse docuerunt, dictum hoc universale pronuntiavit, *Quicquid Corpus non est, non est Ens.* Item contra Praxeam, *Omnis Substantia est Corpus sui generis.* Neque in ullo ex quatuor Conciliis primis generalibus doctrina hæc condemnata est. Ostende si potes vocem *incorporeum* vel *immateriale* in Scripturis. Ego vero ostendam tibi *plenitudinem divinitatis habitare in Christo corporaliter*, id est (ut exponit Athanasius) *Dealiter. Omnes sumus & movemur in Deo.* Sunt verba Apostoli. Quantitatem autem habemus omnes. An *quantum* in esse potest *in non quanto? Magnus est Deus*, sed magnitudinem intelligere sine corpore impossibile est. Ne à Concilio Niceno quidem definitum est Deum esse incorporeum. Patres autem qui aderant (nescio an omnes) ita senserunt; & ipse Constantinus vocem illam Ὁμόυσιον, id est, coëssentialem ideo comprobavit, quod ex ea voce videretur illi sequi *Deum esse incorporeum.* Nihilominus vocem illam *incorporeum*, quæ non est in Scriptura Sacra, in Symbolum inferre noluerunt. Neque vero ex voce *coëssentialis* (quanquam Essentia corpus non sit) inferri potest Dei incorporeitas. Pater Davidis, & Filius Obedi, cum fuerit unus & idem Iesseus, erant *coëssentiales*; sequiturnè inde Patrem Davidis & Iesseum fuisse *incorporeos?* Præterea Patribus Concilii Niceni in animo erat condemnare per illud Symbolum non modo

modo Arrianiſmum, ſed etiam Hæreſes omnes, quæ poſt mortem Domini in Eccleſiam irrepſerant, quarum una erat Anthropomorphitarum, qui Deo corporis humani membra attribuerant, non autem condemnare eos, qui verum, realem & purum Spiritum, Corporeum eſſe cum Tertulliano ſcripſerant. Illi quidem, qui Deo puritatem tribuunt rectè faciunt; eſt enim honorificum. Sed tenuitatem attribuere, quæ gradus quidam eſt ad nihilitatem, periculoſum eſt. Iohannes Damaſcenus exponens Fidem Nicenam lib. 1, cap. 13: *Divinorum nominum* (inquit) *alia negativa ſunt, ſignificantia id quod eſt ſupra ſubſtantiam, ut* ἀνούσιος (*id eſt ſine Eſſentia*) ἄχρονος, *ſine tempore,* ἄναρχος, *ſine principio, non quod his inferior ſit, ſed quod ſupra hæc omnia elatus ſit. Deus enim in numero Entium non eſt, ſed ſupra ea omnia.* Vides J. Damaſcenum Philoſophum Ariſtotelicum (ut videre eſt ex opere ejus Dialectico) eundemque Patrem Eccleſiæ & Doctorem pium, dum metuit dicere cum Tertulliano Deum eſſe Corpus, & ſtudet craſſitudinem corpoream attenuando, quam (neſcio quare) Deo indignam putat, in verba Athea incidit, dicens Deum ἀνούσιον eſſe, & nihil eorum quæ ſunt.

A. Per ἀνούσιον nihil ille (credo) ſignificare voluit præter Increatum.

B. Fortaſſe. Quid autem opus erat, poſtquam paucis antè verſibus de Attributo illo *Increatum* ſatis locutus eſſet, rurſus idem dicere per nomen illud non ferendum ἀνούσιος. Cum denique ſciret Spiritum omnem utcunque tenuem, eſſe tamen Corpus. Quam Subſtantiam ſive Ens reale potuit ille ſibi fingere, quod Subſtantia videretur eſſe Incorporea, præter Idola ſeu Phantaſmata qualia videmus in ſpeculis, in ſomno, in tenebris, & quæ Paulus Apoſtolus dicit eſſe Nihil?

A. Tertiò. Cap. 6, verſus finem, *Timor* (inquit) *Potentiarum Inviſibilium, ſive Potentiæ illæ fictæ ſint à timente, ſive conceptæ à Fabulis publicè permiſſis, Religio eſt. A non publicè permiſſis Superſtitio eſt. Quando verò potentiæ quæ timentur veræ ſunt, vera Religio.*

B. Idem hoc dicitur ab Eccleſiaſte, *Timor Domini eſt initium ſapientiæ*; & à Pſalmiſta, *Stultus in corde ſuo dixit, Non eſt Deus.*

A. Quartò. Cap. 16, *Etiam Dei veri perſonam gerebat primo Moſes cum regeret populum non ſuum, ſed Dei, dicendo hoc dicit Dominus. Secundo Filius, qui venit in mundum ad reducendos Iudæos, & inducendos omnes populos in regnum cæleſte. Tertio Spiritus Sanctus qui miſſus eſt ad ſanctificandum Dei populum.*

B. Videtur Author voluiſſe hoc loco doctrinam explicare Trinita-

tis, quanquam Trinitatem non nominat. Pia voluntas, ſed erronea eſt explicatio. Nam Moſem, quoniam is quoque aliquo modo geſſit Perſonam Dei (ut faciunt omnes Reges Chriſtiani) unam videtur facere Perſonam in Trinitate. Valdè hoc negligenter. Si dixiſſet Deum in Perſona propria creâſſe mundum; in Perſona Filii redemiſſe genus humanum; in Perſona Spiritus Sancti ſanctificaſſe Eccleſiam, nihil aliud dixiſſet niſi quod eſt in Catechiſmo ab Eccleſia edito.

A. Sed idem repetit in pluribus locis.

B. Sed in unoquoque loco facile emendari poteſt. Vel ſi dixiſſet Deum in Perſona propria conſtituiſſe ſibi (miniſtrante Moſe) Eccleſiam; in Perſona Filii eandem redemiſſe; in Perſona Spiritus Sancti eandem ſanctificâſſe, non erraſſet.

A. Cap. 34. Negat probari poſſe ex Canone Veteris Teſtamenti, Angelos reales & permanentes ſubſtantias eſſe, ſed Phantaſmata ſupernaturalia; quæ (quia illis Deus utitur ad voluntatem ſuam declarandam) appellantur Angeli.

B. Certum eſt *Angelum* nomen eſſe Officii, Spirituſque omnes propter diaphanitatem ſubſtantiæ ſpiritalis inviſibiles eſſe, niſi eo ſenſu, quo videri dicuntur Phantaſmata in Speculo, Somno, vel Tenebris. Itaque quoties aliquis dicitur in Scripturis Sacris vidiſſe Angelum, Viſio illa non eſt Senſio humana quæ fit per oculos, ſed qualem habuit Iacob, cum videret Angelos aſcendentes & deſcendentes per ſcalam, cum dormiret. Sadducæi negabant Angelos eſſe Subſtantias. Quare? Non quod non crederent Teſtamento Veteri, ſed quia creationis Angelorum in Veteri Teſtamento nulla eſt mentio. Neque tamen à Iudæis excommunicati ſunt. An etiam negat probari poſſe Angelos Subſtantias eſſe ex Teſtamento Novo?

A. Non negat; ſed ſi ſunt, probari inde poſſe dicit Subſtantias corporeas eſſe.

B. Hoc neque antiquis Patribus omnibus, neque Doctoribus omnibus Eccleſiarum Reformatarum Paradoxum eſt, neque ab Eccleſia Anglicana condemnatur.

A. Cap. 38. Animam humanam ſua natura, id eſt ab ipſa creatione immortalem eſſe negat, ſed gratia Dei præbentis Adamo & Evæ fructum Arboris Vitæ, dum non guſtarent de fructu Arboris Scientiæ Boni & Mali. Quando autem præceptum Dei de eſu fructus Arboris Scientiæ Boni & Mali transgreſſi erant, tunc excluſi aditu ad Arborem Vitæ, facti ſunt mortales, & ipſi & eorum poſteritas; morienteſque mortui manſerunt, donec per mortem Chriſti remiſſis peccatis,

tis, reviviſcant ad vitam æternam in Reſurrectione mortuorum generali. Sed juxta hanc doctrinam animæ mortuorum nullæ omnino exiſtent immortales impiorum, nec piorum ante diem Iudicii.

B. De hac re ſententiam meam ſatis ampliter modo explicavi. Addo autem, quod non intelligo, quomodo contra Fidem Chriſtianam peccare dicatur, is qui Vitam æternam confitetur, ſive eam Creationi, ſive Redemptioni acceptam ferat. Neque quomodo contra doctrinam vel cultum Chriſtianum eſſe poſſit, cum neque in Scriptura Sacra (quæ doctrinam) neque in Liturgia (quæ cultum Chriſtianum continet) inveniatur uſquam vox illa *immortalis anima*; ſed *vita æterna per Chriſtum* frequentiſſimè.

A. Eodem Capite, Regnum Dei poſt Reſurrectionem futurum eſſe dicit in terra.

B. Ex ſuane Philoſophia hoc dicit, an ex Scriptura Sacra?

A. Loca aliquot adducit ex Prophetis Iſaia, Obadia, Ioële, mihi quidem non ſatis intellecta, & præterea id quod à S. Petro dicitur de conflagratione & renovatione hujus mundi.

B. Adde ergo illis, locum ex Apocalypſi manifeſtiorem, cap. 5. verſ. 9, 10, 11. *Animalia quatuor & centum & viginti quatuor Presbyteri coram Agno prociderunt habentes ſinguli Citharas & Phialas aureas plenas Thuris, quæ ſunt Sanctorum Preces, & cantaverunt cantilenam novam, dicentes, Dignus es accipere Librum, & aperire ſigilla ejus, quia occiſus fuiſti, & Redemiſti nos Deo per ſanguinem tuum, ab omni Tribu, & Lingua, & Populo. & Gente; & feciſti nos Deo noſtro Reges & Sacerdotes, & Regnabimus in Terra.* Quid hoc clarius?

A. Eodem capite, punitionem Reproborum in Terra quoque fore dicit, nec æternam.

B. Dubitandum non eſt, quin ſi Reprobi à Sanctis Militantibus deſtruendi ſint, deſtruentur ſuper terram; neque quidem æternè, ſi verum ſit morituros eſſe mortem ſecundam.

A. Cap. 39. Definit Eccleſiam hoc modo, *Eccleſia eſt hominum numerus profitentium Religionem Chriſtianam, unitorum in Perſona una Suprema, cujus juſſu convenire debent, & ſine cujus Authoritate convenire non debent.* Ex qua Definitione ſequitur, quod tempore Imperatorum Ethnicorum, neque Concilium Apoſtolorum, neque aliud Chriſtianorum Concilium ante Nicenum, erat licitum.

B. Conventiones, id eſt Synodi fuere aliquot Chriſtianorum ſub Imperatoribus Ethnicis. Sed per Eccleſiam intelligit Synodum cum Authoritate decernendi, & cujus Decretis non obtemperare injuſtum erat. Tales autem Synodi ſine ſumma Poteſtate exiſtere non poſſunt.

A. Cap. 43. Ubi dicitur (Iohan. 1. 1. & 14.) *Verbum erat apud Deum*, & *Verbum factum est Caro*; Verbum dicit idem significare quod Promissio, & Promissionem idem quod Res promissa, id est Iesum Christum, ut Psalm. 105. 19, & Genes. 40. 13. aliisque locis similibus.

B. Quidni? Nam vocem hanc *Verbum*, an rem Verbo significatam, Carnem factam esse putas? Quid significant illa verba ejusdem Apostoli Apocal. 13. 8: *Agnus occisus à fundatione mundi?* Potuitne occidi antequam incarnaretur? Nonne sequitur inde, tum Incarnationem tum Passionem Domini, quæ in tempore erant, fuisse tamen à fundatione mundi? Qui potest hoc esse aliter, quam in Decreto æterno Patris? Quod Decretum, quid aliud est, quam res Decreta? Nonne eodem modo etiam Spiritus Sanctus dicitur (Luc. 24. 43.) Promissio Patris? *Ego* (dicit Christus) *mittam in vos Promissionem Patris mei*.

A. Cap. 42. Ad quæstionem, Quid si quis Fidelis à Principe suo legitimo jubeatur negare Christum? Respondet licitum esse obedire, exemplo Naamani Syri, cui dictum est à Propheta, *Vade in Pace*. Quæ verba non mihi videntur Permissio, sed formula valedictionis.

B. Ita fortasse, si aliquid aliud illi vel approbando vel improbando respondisset; at in hoc loco aliter quam pro Permissione intelligi non possunt. Scis permultos fuisse Christianos, paulò ante Synodum Nicenam, bonos quidem, sed non fortissimos, qui morte & tormentis ostentatis, Fidei Christianæ renuntiaverunt. Quas putas pœnas in tales statuisse Nicenam illam Synodum generalem? In Canonibus illius Synodi decimus nonus est, quo statuitur *eos*, *qui citra tormenta & periculum id facerent*, redire debere ad Catechumenos. At de illis, qui negarent intentata morte nihil statuitur. Non tamen nego quin in Apostolo vel in Discipulo, qui doctrinam Christi prædicare inter Christi hostes in se receperat, Peccatum id esset, & in Petro magnum, sed infirmitatis, & à Christo facile condonatum.

A. Eodem capite affirmat licitum esse Regibus Christianis administrare Sacramenta.

B. Omnes ferè Ministri Ecclesiæ Anglicanæ anno primo Reginæ Elizabethæ idem senserunt cum illo. Simul enim ac Regina Suprematum Ecclesiæ sibi vendicasset, emisit Mandata quædam, per omnes Diœceses, quæ Mandata appellavit Injunctiones. Quarum una erat, ut Clerici omnes cum Iuramento recognoscerent Ecclesiæ Suprematum jure pertinere ad Reginam & Successores suos. Multi autem erant,

erant, qui jurare noluerunt, hanc (ut ipsi dicebant) ob causam, quod eo concesso, unà conceditur Reginam si velit posse administrare Sacramenta. Manifestum hinc est, Clerum illum credidisse, in quocunque resideret Ecclesiæ Suprematus, eidem quoque licere quoties vult, ea omnia administrare, quæ à Sacerdotibus administrari solent. Cæterum ad tollendum scrupulum hunc rescripsit Regina, nunquam sibi in animo fuisse aliam sibi administrationem aut Potestatem assumere, quàm qua usi sunt Pater ejus Henricus & frater Eduardus. Atque hoc rescripto nec Successoribus suis Masculis Potestatem illam derogavit, nec sibi arrogavit; sciens prohibitum esse fœminis loqui in Ecclesiis.

A. Caput 43 totum in eo consumitur, ut probet peccatori pœnitenti Fidem aliam ad Salutem necessariam non esse quam quæ continetur in hoc uno Articulo *Iesum esse Christum.*

B. In illo Articulo multa continentur, ut Iesum esse Filium Dei, Regem Iudæorum, Restauratorem Regni Dei. Etiam Scopus Euangelii alius non est, ut testatur Iohannes Apostolus Cap. 20, vers. 31, quàm ut sciamus *Iesum esse Christum Filium Dei viventis.* Præterea dicit idem Apostolus 1 Iohan. 4. 2, *Omnis Spiritus qui confitetur Iesum esse Christum & venisse in Carne*, *ex Deo est.* Multa item alia loca sunt in Testamento novo hujus similia.

A. Sed contra est quod legitur in fine Symboli Athanasii, nempe hoc, *Hæc est Fides Catholica*, *quam nisi quis pro certo credat salvari non potest.*

B. Tune Sacræ Scripturæ, & verbis Apostoli oppones verba Athanasii? Cujus Symbolum recipitur quidem ab Ecclesia, ut Expositio vel Paraphrasis Symboli Niceni, sed hæc verba Athanasii nulla est pars illius Symboli.

A. Sunt & alia Paradoxa non pauca in eodem libro, sed quia minoris sunt quam ut illis nunc immoraremur non proferam.

B. Ut libet. Sed in his quæ protulisti nihil invenio contra Fidem Ecclesiæ nostræ, quamquam non pauca doctrinam Theologorum privatorum superantia.

FINIS.

INDEX CAPITVM.

PARS PRIMA.

DE HOMINE.

PARS SECUNDA.

DE CIVITATE.

PARS TERTIA.

DE CIVITATE CHRISTIANA.

PARS QUARTA.

DE REGNO TENEBRARVM.

APPENDIX.

Continens tria Capita.

FINIS.

ERRATA.

Pag. 35 lin. 8 animadvertunt, 39 l. 22 Passione *antepenult.* Morbi & Sanitas, 49 l. 8 tempora 55 *finali* Motorem, 58 l. 8 cognominem; 63 *ultima* ipsi 65 l. 20 suum 70 *antepenult.* naturale 72 *antepenult. dele, post* voluntas 76 l. 7 molestus l. 8 vicino 77 l. 5 Natura 84 l. 6 & tam 86 l. 8 appellantur. 90 l. 19 coërcitione 91 l. 11 nullam esse, 93 l. 2 absolutè 114 l. 15 contracta 122 *ultima* certorum 128 *penult.* Civilis 139 l. 19 definita, pœna l. 34 metu 143 l. 27 incertitudine, 144 l. 26 quovis 145 l. 11 fraudibus 159 l. 5 *à fine* convenire debeant 164 l. 21 lacessiri, l. 26 præsertim si partim Civitati 168 l. 31 sententia 170 *antepenult.* sensu, 172 *antepenult.* Civibus 181 l. 7 Testamenti, 194 *lin.* 4 *à fine* Actor. 13. 199 l. 9 *à fine* apportaret 201 l. 8 quas l. 4 *à fine* Testamento, 205 l. 11 Pharaonis, 209 l. 6 restituturus 214 l. 22 judicabantur 235 l. 31 nobis 239 l. 23 quam qua l. 27 Regnaturum, judicaturumque 240 l. 30 *dele* si 243 l. 4 *à fine* aliaque 245 l. 7 *à fine* 4 Esdr. 250 l. 23 vocabantur. 255 l. 7 *à fine* Regum 259 *ultima* totam 260 l. 17 vim 261 l. 6 *à fine* esset 262 l. 22 Discipulis 264 l. 15 Infallibilitate, 275 l. 16 demonstrasse; 279 l 18 perpetrata 312 l. 8 *à fine* jussum 315 l. 21 Persis 319 l. 4. *à fine* Hypostasis, 324 l. 8 *à fine* spissiores, 325 l. 5 *dele* ut 327 l. 13 Religione & Honestate l. 16 perpetuabantur 329 l. 8 *à fine* non fuit, 336 l. 8 nongentos 344 l. 18 præter ea,

Reliqua minora Lector facile corriget.

I N D E X

I N

L E V I A T H A N E M,

S I V E

De Materia, Forma, & Poteſtate Civitatis Eccle-ſiaſticæ, & Civilis.

D.

Ger-

Philo-

Q.

R.

T.

V.

Z.

SCRIPTVRÆ SACRÆ

Insigniora loca annotata, in Leviathane explicata aut adducta, quorum indicio multa alia se ultro oculis offerent.

FINIS.